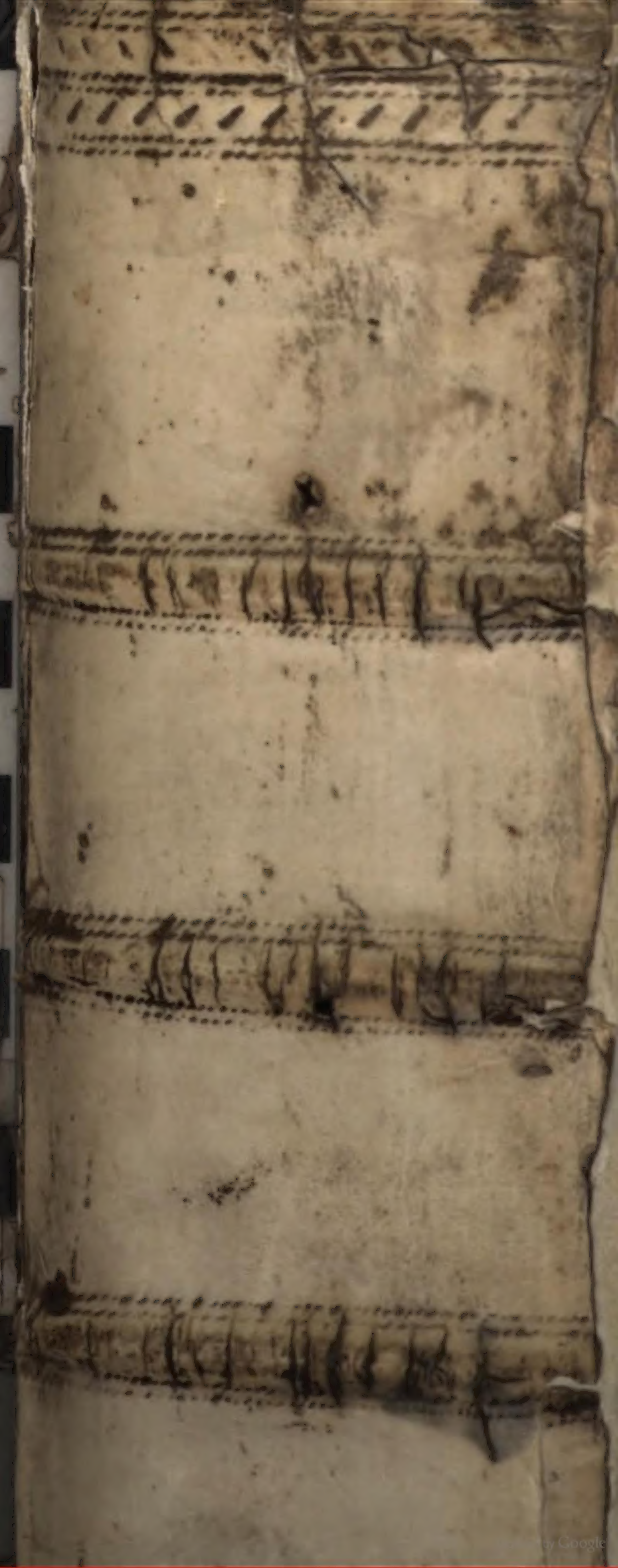
VELSERI
C. D. E. R. A. O. M. K.

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

RCI VELSERI

PERA

NUM COLLECTA.

SEdet hîc, sedata temeritate hostium,
(dum aliæ stant civitates ac provinciæ)
Illa Jovis, Junonis, Neptuni mater, Saturni uxor Cybele,
turribus comas cincta.
Magnam matrem magna decet filia,
salvo BOJORUM *clypeo insignis*, alta, & strenua,
quem ideò tenet, quia nunquam abjecit.
Antiquo robore *pinus* ingentes tendit ramos,
densis hoc montis culmen *obumbrans*
frondibus, & nulla lucos agitante procella:
In quam *puram & castam* arborem *Atys* conversus est,
velut arctius dilectam *Cybelen* Deam brachiis suis complexurus.
Est succincta comas, hirsutaq; vertice pinus
grata Deûm matri; siquidem Cybeleius Atys
exuit hac hominem, truncoq; induruit illo.
Hinc *pinus* cœpit esse certissimum *virginitatis* symbolum,
hinc pronuba *castos* accendit *pinus* amores,
& *februa* poscenti *pinea* virga data est.
His *Cybeles pomis* suus itaq; ut honos esset,
VELSERUS *pineam nucem* fregit nucleum esse volentibus.
A dextris dexterrimè *Tempus* pariter ac *Virtus*
ad calamum dictant Historico, quod factitatum est ad gladium;
Dictum! Factum!
Flaminii cassis, Gargeno detracta, non cassa annuit fide,
munita Viro cui vertice surgens
triplex crista, jubas effundit crine SUEVO:
Aurea cæsaries ollis,
auro virgatæ vestes, manicæq; rigentes
ex auro, & simili vibrabat crista metallo.
HIC LABOR, HOC OPUS EST!
A sinistris haud sinistrè res *Vindelicorum* agitur,
confluvio pari atq; consilio *Vindonis* ac *Lyci*,
queis aqua nunquam hæret:
Ad sacras illorum origines Rætia sua sic pandit retia,
ut capere possis, quod capit.
Nunc Drusi victoria, mox detrusi Vindelici;
hinc in Alpibus *trophæa*, illinc *rostratæ* ad lacum *statuæ*:
Donec *Musarum volucres*, parcæ, fideles, in coloniam missæ,
has pedibus confinxerunt ceras, queis opera ac labores suos
otio haud marcidus MARCUS manu sua inscriberet,

G.C.Eimmart delineavit et sculpsit.

MARCI VELSERI, MATTHÆI F. ANT. N. REIP. AUGUSTANÆ QUONDAM DUUMVIRI,

OPERA HISTORICA ET PHILOLOGICA, SACRA ET PROFANA.

In quibus

Historia Boica, Res Augustanæ, Conversio & Passio SS. Martyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ, Vitæ S. Udalrici, & S. Severini, Narratio eorum, quæ contigerunt Apollonio Tyrio, Tabulæ Peutingerianæ integræ, Epistolæ ad Viros Illustres Latinæ Italicæque, & Proteus satyra continentur.

Accessit

P. Optatiani Porphyrii Panegyricus, Constantino M. missus,

ex optimo Codice à PAULLO VELSERO divulgatus, unà cum *Spicilegio Critico* Christiani Daumii.

Præmissa his fuit

Præfatio ad Lectorem, de singulis scriptis nunc recusis, juxta Virorum eruditissimorum sententias:

Nec non

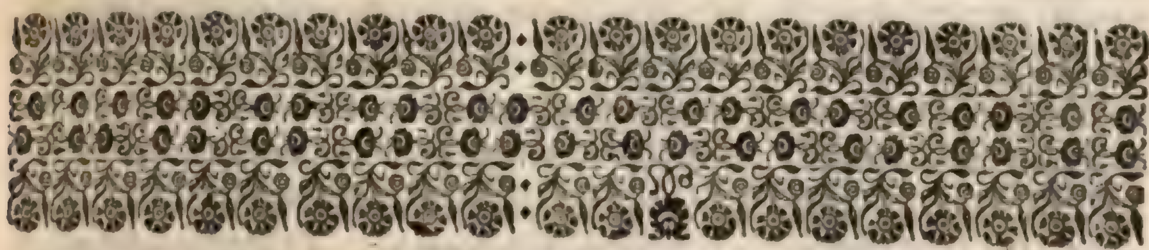
VITA, GENUS, ET MORS AUCTORIS NOBILISSIMI.

Accurante

CHRISTOPHORO ARNOLDO.

NORIMBERGÆ,
Typis ac sumtibus WOLFGANGI MAURITII, & Filiorum JOHANNIS ANDREÆ, ENDTERORUM.
ANNO cIↄ Iↄc LXXXII.

AD

STUDIOSUM LECTOREM
PRÆFATIO
CHRISTOPHORI ARNOLDI.

Erè ac præclarè Tacitus : Suum cuique decus posteritas rependit. *Hic enim mortuorum memoriæ propagandæ labor est suscipiendus ob eos, qui dum mortalem hanc vitam incolerent, cum sapientia atque doctrina cæteris anteirent, ad scribendum se contulerunt ea, quæ ab ipsis essent inventa & excogitata divinitus.* Benè igitur de Repub. literaria *mihi mereri videntur, qui illustrium Virorum scripta, nostra ætate florentium, quæ (sicut alia omnia) vetustas obrueret, omnium seculorum posteritati commendare, atque ab oblivione vindicare nituntur : Hæc ipsa, inquam, Cognatorum diligentia fuit, ne aliquo in angulo MARCI VELSERI cimelia, olim evulgata, pulvere situq; marcescerent ; aut inedita muribus blattisq; cibum præberent. Quamobrem gaudeo, mihi, ad posteros recreandos, id esse oblatum, quod & lectoribus gratum fore non dubito; cum summi illius Viri Opera, conquisita & collecta, publicæ luci restituo. Cæterum in hæc ipsa Amicorum cohortatione incitabar, qui & mihi manus porrigebant, operamq; suam sedulò addebant. Inter primos aut primus occurrit Venerabilis Vir, & exactæ jam ætatis,* Joachimus Camerarius, *unicum posteritatis suæ decus ac ornamentum ; sic enim is fatur in literis suis :* Mitto epistolas Magni Velseri ad Avum meum, quas non ingratas fore spero Illustri Familiæ; cui me quàm plurimum commendo, dum in parte felicitatis pono, extare monumentum amicitiæ Illius erga meos. Valdè lætor de adornatione editionis, quam mihi significas; cui an fortè aliquid successurum sit de Vita Viri magni, deinceps intelligam. *Et post nonnulla :* Porrò quin, quæ paratur editio opusculorum illorum, futura sit elegans, ut fuit Velserus pater elegantiarum, dubitare me non sinit Typographi studium; qui Augustanis & Venetis, ut puto, cedere non volet. *Tam in omnia pariter intenta bonitas & accincta* Nic. Heinsii *erat, ut incunctanter in suis etiam fateretur, se auxilio mihi affuturum* : De Marci Velseri, Viri & dignitate & doctrina conspicui Operibus in unum colli-

Ann. IV, 35. 3.

Heidelb. 5. April. 1678

Viana, Non. Nov. 1678.

gendis

gendis ac permittendis luci consilium vestrum non possum non vehementer approbare. Memini quidem in scriniis meis extare complures ejus epistolas, ad Josephum Scaligerum τὸν πάνυ exaratas, quæ ex hæreditate jam olim paterna ad me devenerint; conquisiturus cum cura has ipsas, ut animus multo torpore immersus, ex angustiis funestissimorum ac valetudinis diuturnæ incommodis emerget. *Præterea salivam tantùm nobis movit, dum epistolam his obsignavit verbis:* Videor vidisse olim apud Parisios, in Mazariniana bibliotheca Marci Velseri commentarios in KALENDARIUM ROMANUM, cujus exemplar edidit Petrus Lambecius è bibliotheca Cæsaris Vindobonensi; ejus libelli an apographum extet apud Velseri hæredes, haud scio. *Nec quicquam omisit Vir amicissimus (quo ante multos annos in celeberrima Batavorum Academia usus sum valdè familiariter) ut commodis nostris strenuè inserviret; quare V. Cl. Emericum Bigotium mihi adjuncturus, alio tempore, de eodem*
Viana, 1679 Eid. Febr. *Kalendario subindicavit sequentia:* Idem amicus meus, *ait*, cum scribat, se brevi excursurum rure, ubi sedem nunc fixit in Neustria, ad Parisios; atque illic partem quadragesimæ potissimam à se fore exigendam, per literas mox rogabitur, ut bibliothecam aditurus Mazarinianam, inquirat in Kalendarium, de quo proximè agebam; si illic etiamnum asservetur. Nam ex quo mihi à Gabriele Naudæo exhibebatur, ipsam bibliothecam, auctione publica distractam fuisse, sed postea majori ex parte ad veterem rediisse dominum audivisti credo. Porrò, ubi primum licebit per otium & valetudinem, scrinia omnia excutiam; etiam ea, quæ paternæ hæreditatis jure ad me pervenerunt, ut Marci Velseri τοῦ πάνυ Epistolas ad Jos. Scaligerum exaratas, & si quæ præter has offerentur, eruam; tibique, immò posteris vindicem. De his in transcursu nunc te monendum duxi. *Nec fefellit opinionem meam, sed fidem suam (per candidas* Carpzovii *manus) mihi præstitit Vir integerrimus: Immò non satis habuit explere, quæ promiserat; hoc videlicet studio parum contentus, nisi*
Viana, 1680 m. Sept. *gemmas auro quoque includeret:* Vir Illustris, *inquit*, Constantinus Hugenius Zulichemius possidet syllogen haud parvam literarum, à Viris clarissimis illorum temporum exaratarũ ad Justum Lipsium; quas inter Velserianæ complures comparent. Harum ne gravetur copiam nobis facere, possessorem, parentis mei, ut scis, amicum veterem rogavi. *Neque rogatio hæc in irritum redacta fuit; Illius enim concessu & beneficio, filius meus, ad Batavos tunc flectens iter, in ædibus Hugenianis, ex aureo illo Epistolarum tomo ab An. 1594. usque ad An. 1602. omnes illas amantissimè descripsit (nihil enim potuit fieri amantius) quas hic publicavimus. Gratias laudesq; divino Seni agimus, ac porrò acturi sumus, quod benevolentiam suam in nos navare voluit; tranquillam Nestoris ætatem semper precaturi. Easdem Heinsio etiam post mortem debemus, quem Virum principem celerius, quàm opus fuerat, rebus humanis sua ingentia in cœlum merita evocarunt: Plura enim edidit veræ eruditionis monumenta, quam quisquam alius, qui una esset ætate: Ita doctè, ita eleganter, ita com-*

commodè scripsit, tum soluta oratione, tum versibus, ut sit difficile judicare, utrum ille melior fuerit Orator, quàm Poëta: Verum obiit is, Hagæ Comitis magno Viris in Gallia, Anglia, Germania, Suecia, & Italia eruditissimis (quibus erat unicè charus) dolore nuper ac luctu relicto. Præterea huc accessit exhortatio doctrina pariter ac prudentia Nobilissimi Viri F. B. Carpzovii, *(cujus amor & auctoritas hoc ipsum mihi negotium imperare poterant) ut verba Epistolæ Illius pensiculatius æstimarem, & forti imperio facilè obtemperarem, dum ait:* A doctissimo Daumio relatum accepi, te novam Velseri Monumentorum Augustanorum & aliorum Operum editionem moliri; quo labore nec meliorem nec utiliorem, adde nec splendidiorem suscipere poteris; famamque nominis tui ultra Monumentorum ipsorum ætatem extendes, & opus exiges, quod nec Jovis ira nec ignes: nosti cætera. Quæso, nihil te ab hoc proposito dimoveri patiaris, neque ulla antiquior tibi cura sit, qua studeas, ut tanti Boni citiùs compotes reddamur. *Lipsia, d. 15. Nov. A. 1678.* *Venit mihi in mentem Magni Hetruriæ Ducis Bibliothecarius, summis laudibus ad cœlum efferendus; tanta enim sollicitudo & cura (quam ipsemet sibi in hac nova Operum Velserianorum editione struxerat) Illius fuit, ut sempiternæ gloriæ meritò commendari debeat: Omnes eruditi, in universo orbe, videntur mihi perspicere ipsius animum propensum ad salutem Rei literariæ; dum hoc unicè ac semper agit, & acturus est, ut cunctis ultrò inserviat, qui literis se totos involvunt, quosque in altum doctrina misit. Nomina feci, quæ ego versura facta solvere haud queo: Debemus enim Illi Epistolas ad Nobilissimam gentem suam, hujusq; ad Nostrum, perscriptas; debemus varias, ex instructissima ipsius bibliotheca, eclogas, manu sua descriptas; nec aliam certè ob caussam, quam ut celebre Velseri nomen dignis laudibus veneraretur; aureamq; huic Heroi statuam, ab Italis longè gratissimis adhuc ponendam, politissimis ad me literis ultrò polliceretur. In prioribus Illum hoc decoravit elogio:* Pochi Vomini hà avuto questo secolo equali ad esso, e forse niuno superiore, per le tanti doti, che congiuntamente in esso risplenderono, di dottrina grande, ed universale; giudizzio purgatissimo; bontà di vita; nobiltà di sangve; cariche onorevolissime; affetto, e protezzione verso tutti i Letterati più celebri di tutte le professioni. Solo in questo è stato sfortunato, che niuno ne hà scritta una Vita, come si doveva, e fattolo vedere, per quel grande Vomo che esso è veramente stato. *Firenze, li Decemb. 1680.* *Postea insatiabili gaudio compleri se testatur, quod commodare se nobis possit:* Oh come mi rallegro di poter contribuire al meno con questa piccola pietruzza, alla nobil fabbrica della nuova edizzione di un Vomo insigne per Nascità; per Letteratura; per Dignità; per bontà di costumi; per cortesia; per beneficenza verso di ogni sorta di Letterati; per il quale non cede la gloria la Germania alla Francia per il Peireschio, ne all' Italia pel Pinelli. *Li 7. Decemb.* *Verbo satis digno tam operosa industria appellari nullo modo potest; neque commodior desiderii sui explicator mihi videtur, quam ipse Magliabechius, cujus iterum verba conabor exprimere:*

Avevo

Li 21. Di-cemb. Avevo deliberato di scrivere solamente sei fogli, mà tanta e tanta roba mi viene intorno à quel grand Vomo alla memoria, che ne hò scritti dodici, e ne aurei potuti scribere anche cento. Spero però che da questi dodici, come dall' ugna del Leone, chi non avesse quella gran cognizione di questo grand' Vomo, conoscerà, che maggior li esso non hà forse prodotto il nostro seculo. Ben sò, che in diverse cose hà avuto de' superiori ad esso, mà certo, che non si troverà un altro, nel quale fossero insieme congiunte tante singolarissime doti, e virtù, ed ancheognuna „ di esse con eccellenza. Niuna cosa hò mai fatta tanto volentieri, quan- „ to lo scrivere questi fogli, per pagare questo piccol tributo, alla memo- „ ria immortale di un Vomo, anzi UN EROE, AL QUALE DOU- „ REBBE LA NOSTRA ITALIA INNALZARE UNA STA- „ TUA D' ORO. Furono Letteratissimi, non ci è dubbio, nel suo „ tempo frà gl' altri Giuseppo Scaligero, Giusto Lipsio, ed Isaaco Ca- „ saubono; ma Dio buono, i due primi particolarmente, come poco „ amici, anzi nemicissimi della gloria nelle Lettere de gl' Ingegni Ita- „ liani. Pel contrario, il Velsero, quanti amici eruditi, ed in ogni pro- „ fessione, aveva in Italia? Con quanta stima ne parlava? Con che affetto? *Et ne impudenter fecisse, meoq; nomini ex aliorum cimeliis libare laudem voluisse videar, gratus agnosco officiosè & peramanter factum, quod* Frid. Spanhemius *&* Jac. Gronovius (*quanta, & quàm amica nomina!*) *ex scriniis bibliothecæ Batavæ, nec non paternæ, Velserianas cum filio meo benignissimè communicarunt. Habuere illos sibi documento* Henr. Meibomius, *nec non* Henr. Gunth. Thulemarius; *qui huic Operi quædam adjumenta atq; ornamenta cupidè & libenter subministraverunt.*

Auctoris, nunquam sine laude nominandi, libros uno hoc volumine comprehensos, ordinatim, velut exhibiti fuere, numerando percensebi- „ *mus: His antecedit* Historia Boica, *quæ veluti Sol, astrorum obti-* „ *nens principatum, habet aliquid, quod huic ordini prævertendum putet:* „ *Illam dein subsequuntur* Res Augustanæ: Conversio & Passio SS. Mar- „ tyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ; Vita S. Udalrici, „ Augustanorum Vindelicorum Episcopi: Vita S. Severini, ab Eugip- „ pio Abbate scripta: Narratio eorũ, quæ contigerunt Apollonio Tyrio: „ Tabulæ Peutingerianæ: Epistolæ ad Viros illustres: & Proteus, satyra.

Epist. 289. *Visus est HISTORIAM BOICAM acri subtiliq; ingenio & judicio percensuisse Is. Casaubonus, Thuanum procul dubio secutus*: Habent igitur tandem, *ait*, Boji tui historiam rerum suarum ea diligentia è tenebris erutam, ea stili felicitate compositam, ut quid amplius in ea quidem parte desiderent, reliquum sit nihil. Utri potius gratuler? illine genti, an tibi, nescio: Sed gratulor certè utrique ex animo; tibi, quod opus susceptum, ut erat dignum, graviter & ex fide perfeceris: genti Nobilissimę & nostræ συγγενεῖ, uti probas, quod virtutum suarum dignum tandem sit nacta præconem. Præses THUANUS, Vir omni laude major, cum ex indicibus Francofordiensibus de libri hujus editione cognovisset,

visset, non quievit prius, quàm totum εἰς πόδας ἐκ κεφαλῆς devorasset. Ex
quo potes intelligere, quod sit ipsius de iis, quæ à te proficiscuntur, ju-
dicium. *Idem omninò fecit Lingelshemius, ceu ipse fatetur in sua, ad* *Epist. 38.*
Bongarsium: Boica Velseri devoravi, nihil jam diu est, ita me rapuit in
admirationem. Mirum mihi, quod toties P. Æmilium vestrum notet,
qui tamen accuratus valdè Scriptor; sed istius hominis diligentiam nihil
fugit. *Summa, ut autumo, eorum voluntate factum est, ut unum atque*
idem sentiret Jac. Bongarsius: Boica tua legi cum admiratione & dili- *Epist. ad*
gentiæ & elegantiæ, qua veteres certè æquas, veteres inquam notæ me- *Velser. an.*
lioris: Itaque & quod me exemplo privatim donaveris, exulto; & *1602.*
quod tam accuratum opus publicum feceris, huic seculo nostro gratu-
lor. *Exultat animus, maximorum Virorum testimonia percurrens, quæ*
silentii sipario involvenda haud existimo; sed ne diu in eorum enumera-
tione verser, verba ipsa citabo, prætextis semper nominibus. Læl. Biscio- *Tom. II Hor.*
la: Hæc tibi parum videbuntur, Amice Lector, erudita & solida, si cum *Subs. lib.*
iis contuleris, quæ diu pòst scripta legi ejus Historiæ initio, quam de re- *III. cap. 7.*
bus Boicis prudenter, doctè & eleganter summo judicio Vir, atque do- *num. 84.*
ctrina, cum pari Nobilitate conjuncta, Marcus Velserus condidit, & ad
me ex Germania liberalissimè dono misit, hominem sibi planè ignotum.
Haut aliter, in Vitis Germanorum Politicorum Melchior Adamus: An-
nales Boicos scripsit tanta perspicuitate, tanta fide, tanta prudentia, tan-
to nitore; ut meditanti videantur adstitisse hinc Musæ & Gratiæ: hinc
Consus, Apollo, Suada, Venus. *Nec non Nic. Serarius, in Moguntiacis* *Lib. III. No-*
Rebus: Hæc Augustanus ille, Boicusque TACITUS. *Haud aliter* *tat. 28.*
Andr. Brunnerus in Annalibus Boicis: Atque hactenus Nobilissimus *Part. II. lib.*
idemque doctissimus Vir, Marcus Velserus, Reip. Augustanæ Duum- *VI pag. 117.*
vir, Bojorum res narrando perduxit; quos ego eodem jure felices appel- *118.*
lem, necesse est, quo Achillem Alexander; quod & ipsi talem laudum
suarum nacti sunt præconem, dignissimum certè, qui LIVIO, vete-
rum Bojorum res Romanæ historiæ inserenti, successor daretur; eoque
minus molestè fero, eum seculi nostri TACITUM à quibusdam indigi-
tari: Etsi enim eo nomine non amplissimè laudatum intelligo, Bojis
tamen gloriosum erit, suæ quoque genti LIVIUM & TACITUM lau-
datores obtigisse. At enim quia illi egregiè cœpti cursus metam mors
invidit, nos, quo possumus pede, certissimo duce destituti, cujus Mani-
bus benè precamur, iter prosequemur. *Boh. Balbinus, Vir in studiis do-*
ctrinæ multi atque celebrati nominis, & Amicus noster vel Lælio comior,
jucundiorq; (quid enim obstat, quo minus digno optimum Virum elogio
prosequar, qui in variis scriptis suis omnes bonos juxta ac eruditos justis
dignatur præconiis?) plus simplici vice, & quidem plena manu Historici
nostri laudes in astra sustollere, nulla satietate defatigatur: Potestne, *in-* *Syntagm.*
quit, his tam vetustis originibus ad gloriam illustrius quidpiam adjici? *Hist. de*
potest; & magnis quidem authoribus nixum. Observant egregii Fa- *Fam. Gut-*
miliarum & antiquitatis Boicæ & Bohemicæ indagatores; quos inter cho- *tenst. fol. 6.*
rum

rum ducit M. Velserus, V. Cl. Patricius Augustanus, & rerum Boicarum, quæ etiam nos attingunt, Scriptor illustris, cujus laudationem habes apud Cardinalem Baronium, Anno Christi 924. *Idem, de priscis Bohemiæ populis scribens* : Hæc Velserus, cui tanta Veterum authoritate suffulto, Historiam Boicam scribenti, qui fidem habere nolit, eum ego infra omnes Historicos pono. *Postquam Virum hunc Celeberrimum*, *ceu* accuratissimum Boicæ antiquitatis examinatorem, & omnis historiæ scientissimum *de vetere Bojorum nomine consulendum suaserat, ad demonstrandam Marcomanniæ notitiam*, *usus est* Weleslavio & Velsero Viro Clarissimo potissimum, ex optimis quibusque Romanorum ejus ætatis Scriptoribus, velut accensam facem præferentibus. *Interdum audit* Boicæ historiæ princeps, *mox dignitas ejus ac fides confirmatur* : Hæc affirmat Historiæ nostræ non ignarus aliquis, sed peritissimus, qui veterum Bojemorum, in hac regione nostra degentium Historiam accuratè examinavit, & quinque eruditissimis libris complexus est; in quibus nihil traditum invenias, quod non multiplici veterum Scriptorum, Romanorum æquè ac aliorum authoritate & testimoniis confirmet. *Cumq́; socii putandi sint, quos inter doctrina & eruditio omnis communicata est, collegium Historicorum instituit, ut Noster in eorum ingeniorum comparationem evectus, magis enitesceret, & posteri scirent, quinam* accuratissimi *forent* tres Scriptores, Cromerus, Velserus, Weleslavinus; *immò* tres egregii Scriptores; *nec non* Cromerus & Velserus, præstantissimi duo, & chronologiæ studiosissimi Scriptores. *Nec dubitavit literarum & antiquitatis bene peritus*, *Sim. Rettenbacher*, *in legibus Bojorum à Theoderico Clodovei filio conditis*, *docta sequi vestigia* : Non erit injucundum, ut opinor, ob antiquitatis notitiam, nonnullas eruditissimi Velseri verbis huc afferre. *Super hæc fœdus sancitum inter Episcopos & Abbates, de cura pro mortuis gerenda*, ab eruditissimo Velsero ex veterrimis membranis descriptum, in priscæ religionis, & charitatis argumentum, *ex Historica quoque Boica in Noricam suam transtulit. Sed ne versionis videar oblitus*, *de hac modò addam*, *simillimum Marci fratrem*, Paullum *videlicet* Velserum *eandem Historiam veste Germanica adornasse; ceu lato clavo Romanorum haud contentam. Neq; etiam illud mihi negligendum est, quod ad librorum eorundem numerum pertinet; Raderus enim, in Bavaria Sancta, sæpissimè mentionem facit* libri sexti Annalium Boicorum : *Meminit quoque Ehingerus in suis ad Raderum epistolis ejusdem, hoc voto* : Hisce in Domino vale, mi Radere, meq́ue (quod facis) amare perge; & bea aliquando libro sexto ἀνεκδότῳ M. Velseri τοῦ μακαρίτου Annalium Boicorum, saltem ut legam. *Cui id responsi dat Raderus* : Mitto cum his M. Velseri librum Rerum Boicarum sextum, ineditum. *Sed tantò majorem mihi frustratio dolorem attulit, quantò acriùs intentiusq́; pervestigavi.*

Ac ne longius abeam, ut de REBUS AUGUSTANIS sermonem habeamus necesse est. De his igitur egregie Ant. Possevinus: At Marci Velseri,

Lib. I Epit. Rer. Bohem. cap 20. Dec. I. lib. I. Miscell Reg. Boh. cap. 5. & lib. II. c. 1. 2. 3. 4. 6. & 18.

Lib eod. cap. 11.

Lib. eod. c. 5. 7. & 22.

Lib. 1. Annal. Cremif. cap. 4. & 7.

Aug Vind. A.C. 1605.

Velit. Epist. El. Ehing. pag. 266. 267.

Matthæi F. Historia rerum Augustanarum venit ad manus meas integra, seriùs quàm cupieram. Quam attentè legens, atque perpendens, non solùm Germanicis, verum etiam Romanis rebus, præsertim (coloniis pernoscendis perutilem si quis neget, maximè erraverit. Dictio Romanam dignitatem sine ullis ambagibus sapiens. Nil in ea turgidum, nil laxum; si qua in re immoratur, id ad rem solidè explicandam facit. Historicorum porrò lapsus (Aventini præsertim) planissimè retegit. Quod si reliqui Historici (dicam fidenter) etiam antiqui celebriores adeò accuratè cum gestorum ipsorum narratione chronographicas tabulas rectè delineatas, & antiqua monumenta sive Nummorum, sive Marmorum, & Inscriptionum antiquarum conjunxissent, non ita fuisset sequentibus seculis laboratum: Quin & semel perspecta memoriæ tenacius inhæsissent, eadem autem opera ingens eruditis ingeniis supellex veterum notitiæ rerum accessisset. Venetiis autem hæc Latina Historia cusa est anno 1594. apud Aldum, Paulli F. Ea verò res Augustanas & Rhæticas per quingentos quinquaginta annos à Colonia Augusta deducta continet, quibus paruit Romanis & Gothis; donec denique sub Francorum Imperium ditionémque recidit; sed & novissimè Historiam Boicarum rerum è typographia Augustana edidit, tanto dignam ingenio, &c. *Ne Casaubonus quidem nos de se tacere patitur, qui simpliciter & candidè, ceu justus rerum æstimator, judicium inclutum judicavit, de rebus Augustanis, ad Augustanum:* Ubi primum scripta illa tua videre mihi contigit, quibus patriæ gloriam auxisti, tibi autem æternum decus comparasti, simul mirari excellentissimum illud ingenium tuum cœpi & amare. Nihil dabo auribus tuis, sed profectò ita lectio ejus operis totum cepit, itáque tibi adjunxit, ut videar mihi jure meo posse à te postulare, habeas me deinceps in eorum numero, qui te amant juxta & observant: nam equidem nemini concessero illorum, quos novi habere te plurimos tuarum virtutum admiratores. Deus bone, quàm mihi placuit ille candor, illa φιλαλήθεια, quæ nusquam non apparet in eo scripto. Liceat mihi per te veram vocem mittere, unus tu mihi adhuc repertus es, qui ad ornandam patriam simul & veritatem inveniendam defendendamq; accesseris. Cæteros enim, qui de antiquitatibus vestræ Germaniæ libros ediderunt, quis est judicio aliquo præditus, quin videat plerosq; omnes, dum cupiunt patriæ splendorem adjicere, ἀφειδῶν τῆς ἀληθείας; sive is cœcus quidam patriæ amor, sive judicij imbecillitas, aut potius utrumq;, hoc puto verius: nam & τὸ φιλοῦν τυφλώττει περὶ τὸ φιλούμενον certum, & plures esse, qui ingenio valeant quam judicio, assensurum te mihi non dubito. *Paganinus itaq. Gaudentius, in singulari tractatu, de favore Principum erga literas & literatos, maximas Vindelico Livio, pro Rhætis popularibus suis, gratias egit, specioso hoc ritu verborum:* Gravementi peccarei, se di te non facessi commemorazzione, o Marco Velsero, splendentissimo lume della tua Germania, e principal direttore della Republica Augustana. Tu con l' ampio possedere de' beni paterni, e con la

Tom. II. Biblioth. select. lib XVI. c. 48.

Epist. 74.

L' Anima de gli Studi, cart. 493.

prisca stirpe della nascità, accopiasti tanto recondito sapere. Tu sgombrasti le tenebre, che folte regnavono nelle rimote memorie de' Vindelici e de' miei Rheti. Alla tua diligenza, ed esattezza tanto dee la mia dolcissima Patria, che da te ricevuto hà segnalatissimo benefizio. *Atq; hæc procul dubio caussa fuit, ob quam melioris ingenii ac sincerioris animi homines operæ pretium fore existimarunt, qui interpretum functi munere*

Francof. An. 1594. Basil. An. 1595.

Res Augustanas, de Latino conversas, diversis in locis, & hinc tomis duobus Germanicè loqui instituerunt. Georg. Hieronymo Welschio (qui sæpius literatissimas ad me literas dedit) monumentis quidem Augustanis nonnulla addere curæ fuit, quæ Illustris quondam Marcus Velserus, fato abreptus vidisse non potuit, quia serius eruta & cognita fuerunt; sed de

Memor. Welsch. c. 9. num 64.

his nihil sibi constare D. Lucas Schröckius, *in Memoria commmunis nostri amatoris scribit. Nec tamen ea breviter referre supersedebo, quæ Vir ille eruditissimus circa eadem Monumenta circumspectè satis ac modestè monuit: In marmore scilicet quadrato Rhætico* Draconatium *conspici,*

Welsch. de Ven. Medin. cap. 3.

sed ex parte Vindelicorum, qui cum Romanis ad lacum Acronium conflixerunt, ab Augusti, *ut videtur,* ævo; *quo his dum* insueta signa *fuisse putat: Idoli præterea* caput, *quod Noster non tam* Cisæ, *quàm* Medusæ *suspicabatur, is sua opinione numen potius triforme Ægyptiorum repræsen-*

Ibid. c. 12.

tare existimat: Deniq; trocho, perquàm egregiè delineato inibi & exposito, istud etiam ex conjectura sua addit, cum trochus in marmore illo minor appareat, quem puellus elata manu aut versare, aut jacere videtur; fuisse haut dubiè etiam majores graviorésque, quos pueri adultiores circumagerent; nec enim aliud sibi velle innuit Martialis epigramma alterum 168. lib. XIV:

Inducenda rota est, das nobis utile munus;
iste trochus pueris, at mihi canthus erit.

Diceremmodo, quid de AUGUSTANIS MARTYRIBUS scripserit Marcus, nisi hoc satis liquere ex dictis Cardinalis Baronii crederem, quæ

Romæ, An. 1630. die 18. Mart. fol. 144.

silentio involvi non debent. Annotavit is ad Martyrologium Romanum, editionis secundæ (in prima enim, nec non Antverpiensi A. C. 1613. elogium illud, fideliter monente Magliabechio, non habetur) verba sequentia: Quod ad tempus persecutionis spectat, sub Diocletiano potius passam in Annalibus professi sumus, quod ex antiquioribus in lucem prodidit Marcus Velserus Augustanus, Vir sanè doctissimus, in Actis eorundem Augustanorum Martyrum, quæ nuper edidit. *Idem & de Udalrici me-*

Tom. X. Annal. ad A. C. 924. & 972.

moria sic scribit: Quo nomine benè precamur Viro maximè pio, atq; diserto, Marco Velsero Augustano; qui latentem & pænè obrutum terra fonticulum, ut iterum flueret, laboravit: Dum, inquam, ejusdem Udalrici Vitam primitus scriptam ab Autore, qui eum oculis vidit, & cum eo conversatus est, jam oblivione sepultam, typis cudendo, & notis illustrando revocavit ad vitam, &c. *Nec non postea:* Habes omnia, ad eundem Sanctum spectantia, in unum redactum volumen, lucubratum, & notulis illustratum, à diserto Viro Marco Velsero, Nobili Augustano

ſtano, de quo ſuperius mentio facta eſt. *Bœclerus* βραχῷ λόγῳ *comprehendit: Anno 924.* Udalricus, *Nobiliſſimo genere ortus, Auguſtæ Vindelicorum Epiſcopus factus eſt;* cujus Vitam *æqualis temporum ejus Anonymus rudi ſermone expoſuit;* interpolatam ab aliis, ſed à Marco Velſero, citra immutationem, *cum notis editam. Laur. Pignorius, in Epiſtola ad Andr. Chioccum:* De Draconibus hactenus, de quibus accuratè & copioſè disquirit, ut ſolet, Velſerus noſter, illud Margaritum Germaniæ ſuæ, in Commentario ad Converſionem S. Afræ. *Bœcler. in Henrico I. pag. 175.* *Symb. Epiſt. 13.*

Vitam S. SEVERINI, ab Eugippio deſcriptam, docto hoc dignatus eſt judicio ſuo C. Barthius: Veterem & ſatis probum, niſi quòd Germaniſmis aliquibus detorta phraſis ipſius, Scriptorem Eugippium ſummo Viro, Marco Velſero, cui & alia non pauca, grati volentésq; debemus. Eum nuper legere per otium aggreſſi paucula iſta, nec indigna tamen hoc inſtituto opere, primo aſpectu notanda offendimus. *Explanavit autem Vir incomparabilis loca aliquot obſcura interpretando, apertiſſiméq; expoſuit; quem vide.* *Lib. XIX. Adverſ. c. 7.*

APOLLONII TYRII Hiſtoriam, ab erudito quopiam monacho, ante multa ſecula, Latinitati traditam debemus, *ait idem Barthius*, editori Clariſſimo, Marco Velſero. Eam verſibus Græco-barbaris politicis deſcripſit anno M. D. Conſtantinus quidam, ut ab eruditiſſimo Viro, Johanne Meurſio didicimus, editis ante hoc ſeculum. Deſcripſit & Latinis hexametris quinq; circiter ſecula numerans Gotfridus Viterbienſis, in Pantheo Chronico; ſed adeò ineptis, & putidorum rythmorum affectantibus, ut vix lectione quis dignos arbitretur. *Hæc ille, cujus annotationes conſule, ſi vis, quas chartæ inibi commendavit. Præclarè inſuper de Scriptore illo meritus eſt Gronovius pater,* ὁ θαυμάσιος, *dum aliquot menda, apud eundem Hiſtoriæ illius interpretem, feliciter correxit; priſcisq; Geographis facem præferens, pro civitate* Curia *reſtituit* Teuchriam, *eam videlicet Pentapoleos partem maritimam, quæ pòſt &* Arſinoës *nomen accepit.* *Lib. eod. cap. 20.*

Verum ne ab ipſo ſcriptorum ordine, velut à recto tramite deviaſſe videar, ad ITINERARII ſchedas Peutingerianas aggrediar: Provincias, & urbes, *inquit Pignorius*, videmus in libro, cui titulus eſt Notitia utriusq; Imperii; & in Tabula Itineraria, quam debemus Marco Velſero, Clariſſimo Viro; cujus beneficio factum eſt, ut nobile illud Antiquitatis monumentum in lucem prodiret. *Unde nec mirum videri nobis debet, quod Celeberrimus Juriſconſultus, Pancirolus, nominis Velſeriani memoriam in Commentario ſuo in Notitiam aliquoties cohoneſtârit. Adſtipulator hujus gloriæ Cardinalis quoq; Baronius rurſus iterumq; id ipſum confirmavit:* Quibus accedant, *ait*, quæ Vir Nobilis, & cumprimis diſertus, Marcus Velſerus, in Fragmentis Itinerariæ antiquæ Tabulæ, ſumma peritia illuſtratis, haud pridem edidit; ubi agit de Prætorio Agrippinæ, ad mare ſito: cujus ſententiæ antiquorum monimentorũ fide certa teſtatæ haud inviti ſubſcribimus. Tu, velim, ipſum conſulas. *Expoſit. Menſ Iſ. cap. 3.* *Infra in Monum. Peregr. fol. 434.* *Tom. IV. Annal. ad A.C. 383.*

 Quantò

Quantò Paul. Merula præclarius? quantò frequentius? qui cum intelligeret, quid Heros ille literarum præstitisset, non solum in præfatione Cosmographiæ suæ, verum etiam per singulos ferè libros Peutingerianum illud cimelium perpetuis laudibus honestavit : [*Part II. lib. I. cap. 1.*] Tripartitam hanc Orbis terrarum distributionem primùm per chorographiam ostendisse Divum Augustum, scribit incertus Autor libri de Mensura Orbis terræ; quem manuscriptum mihi transmissione liberali communicavit Vir, cum Nobilissimus, tum doctissimus, & rerum Geographicarum aliarumq; quod Monimenta ab ipso edita planè loquuntur, peritissimus, Marcus Velserus, Patricius & VII-Vir Augustanus. *Quare non potuit, quin faceret* [*Part. II. lib. II. cap. 15.*] commissionem *non solùm* cum iis, quæ ad idem iter extant in Tabula Peutingeriana, *verùm etiam* cum hodiernis urbium oppidorumque, *quantum in re tam ab ævo nostro remota fieri potest, nomenclaturis.* Incertus quidam Scriptor, nondum editus, quem ad me misit anno cIↄ Iↄ [*Part. II. lib. III. cap. 19. & 20. lib. IV. c. 21.*] xcix, mense Septembri, Vir cum Nobilissimus, tum humanissimus & doctissimus (*inquit aliàs*) sua manu exscriptum ex Codice membranaceo, quo Notitia utriusque Imperii, Itinerarium Antonini, & quædam alia, quæ conjungi plerumq; solent, continebantur. *Theoph. Raynaudus cum* [*Tract. de Pileo, sect. 18. sub fin.*] *cura innuit*, in Notitia utriusq; Imperii, & in Tabula Itineraria per M. Velserum edita, visi provinciarum & urbium imagines diademata. *Videre* [*Ad lib. 17. Amm. Marcellini.*] *præterea nos jubet Lindenbrogius,* quæ de hoc castello, accurato studio, annotavit Clarissimus, & inter præcipua Virtutis atq; Doctrinarum exempla nominandus, Marcus Velserus, IIVir Aug. in explicatione Schedæ Itinerariæ antiquæ. *Nihil jam de Marq. Frehero loquar, qui de ve-* [*Not. in Auson. Mosel. Vers. 434. & 435.*] *tere Francia hæc annotavit:* Unicè huc facit inspectio Tabulæ illius Itinerariæ, in cujus expositione bellissimè hunc locum adducit, & illustrat D. Marc. Velserus cap. III. cui *Barbarica* titulum fecit. Addo tamen: Diversa sunt, FRANCIA, & CHAMAVI, etiam in Tabula illa, ut ibi apparet. *Deinde Francos inter & Germanos discrimen indicans, pergit:* Et differentiam distantiámq; optimè oculis exhibet Tabula vetusta Itineraria Velseri. *Plura de hac, ex optimis auctoribus, sub finem, velut in* [*Annot. all' Immagini de gli Dei del Cartari, della II. parte, cart. 3.*] *acervum conjeci. Tandem Pignorius, in Annotationibus suis, ad Cartari Imagines Deorum, suum quoque calculum adjecit :* Di questa descrizione di Solino si vede ancora qualche vestigio nell' antica Tavola Itineraria pubblicata dà Abr. Ortelio, ad instanza del Nobilissimo Sig. Marco Vellero, Gentiluomo di rarissime qualità, al quale i Letterati non anno questo solo obligo.

Sed ne institutæ narrationis fines & cancellos præfatio mea transgrediatur, de EPISTOLIS *deniq. (quarum ab initio multa mentio facta est) dicendum adhuc erit, quod testatur, apud Melch. Ada-* [*Lib. de Vit. Germ. Jurisc. & Polit. pag. 480. seqq.*] *mum vel unicus Janus Gruterus; qui penes se* ultra trecentas adservavit epistolas, *quibus Velserus eum fermè hebdomatim suaviter compellare solitus. Salivam, ut puto, omnibus movet Pet. Gassendus, de amicitia* [*In Vita Fabr. de Peiresk. lib. I.*] *Velseri erga Peireskium hæc inter alia memoriæ prodens:* Velserus literis ad Peireskium datis testatus est, tanti se facere ipsum, ejusque amici-

tiam,

tiam, ut nihil sibi fuerit ex tota Pinelli hæreditate expetibilius. Quin etiam ipse quoque illum non modò virtutum Pinelli hæreditate exhæredem agnoscens, sed futurum quoque suarum successorem conjiciens, diligere cœpit, tanquam filium, & literarum frequentia, quoad vixit, non destitit testatum facere affectum. *Sed tabulas collegisse, post naufragium, abunde sit. Italorum operam, & sedulitatem satis laudare non possum; Franc. enim Sparaverius, Nobilis Veronensis, Vir acutissimus, Epistolas Velseri ad Medicum* Chioccum, & Nicherolam *Canonicum, August. Oldoinus, S. J. Perusiæ similes ad* Bonciarium, *Franc. Vanni, S. J. Romæ quasdam ad* P. Bencium *aliosq́;, Ang. Mar. Arcionius, Abbas & Præses Generalis Benedictinorum nonnullas ad* Ang. Grillum, *in gratiam ac favorem Illustris Magliabechii sui, sedulò investigabant, sed frustra: Verum & illis maximis Viris, in Germania quoq; nostra dudum celeberrimis, gratiæ debentur; nam voluisse sat est.*

De cætero quod non satis exploratè perceptum est, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere quidam conantur; mihi autem tenebræ sunt. Jo. Rhodius pro certo affirmat, quod incertissimū est: Marcus Velserus, *inquit,* auctor SCRUTINII VENETI, liber editus & Latinè & Italicè aliquoties diversis formis, Libertatem Venetam oppugnat, & totam hanc Remp. Imperio Romano vendicat. Eum M. Velsero Augustano deberi, in vita ipsius Melchior Adamus silentio præteriit. *Benè factum; neq; enim sustinuit Vir prudentissimus temerè atq; inconsultè ea affirmare, de quibus ipse, unà cum aliis, vel maximè dubitabat. Sed illum secutus est porrò Vinc. Placcius, haud indiligens talium scriptorum indagator; qui quoque Pet. Scavenii, idem cum vulgo statuentis, Catalogum nonnullorum librorum (qui vel suppresso vel ficto auctorum nomine prodierunt) libro suo inseruit. Ante hos verò Henr. Ernstius ea de re confidentius ita scripsit:* Libellus Italica hac inscriptione, *Squitinio della Libertà Veneta*, scriptus est à Viro Amplissimo M. Velsero. Ostendit in eo, Remp. Venetam non semper fuisse liberam, sed Imperio Rom. Germanico subjectam, contra Bern. Justinianum, Sansovinum, aliosq; Historicos Venetos. *Scrutinio huic (monente Rhodio) oppositi libri peculiares extant publicè; nimirum* Theod. Graswinkelii Libertas Veneta, *seu Venetorum in se ac suos imperandi jus, contra Anonymum Scrutinii Scriptorem. Item Italicè* Squitinio della Rep. di Venetia Squitiniato, *id est, Scrutinium Venetum Scrutatum à* Raph. de Turri, *Genuensi. Patavii, apud Theatinos, extat etiam* Refutatio MS. Anonymi, *qui aliorum (queis pectus sapit) judicio, Welserum prorsus haud assecutus est. Herm. Conringii (cujus obitum ingens Amicorum examen meritò mecum luget; hoc enim Sole, è cœlo Eruditorum sublato ignorantiæ tenebras valdè metuimus) ea fuit modestia, ut* Anonymum *saltim* auctorem Scrutinii *appellaret, nempe conantem ostendere, Venetos ante annum millesimum trecentisimum pro liberis sese nunquam gessisse: Postremò argumentis Anonymi probè & accuratè perspectis, litem istam componit hoc epiphonemate:* Quicquid sit, saltim Rudolfum, aut ejus ætatis Cæsares, in Venetos ipsos nihil sibi arrogasse,

In Auctor. Suppos. pag. 20. 21.

In Script. Anon. & Supp. c. 15.

Lib. II. Obs. Var. cap. 36

Lugd. Bat. a. 1634.

Genuæ, a. 1654.

Tract. de Fin. Imp. cap. 23.

CLARUM ADEO EST, UT PUTIDUM SIT, VELLE ID NEGARE! *Vox, Veneta Majestate digna! Quamobrem Venetiis, sub gravissima pœna prohibitum est, istud Scrutinium venditare; quod tamen in Patrimonio Petri liberrimum esse perhibent: Ut illic vicissim* Prophetiam Abbatis Joachimi, *in sedem Romanam, ejusq; Præsules virulentissimam, obtrudi sæpe emtoribus neminem latet.* Scioppium *schediasma istud ab auctore nostro profectum credidisse, Vir magni nominis, sed majoris tamen eruditionis, Oct. Ferrarius, anno superiore, his me lineolis docuit:* M. Velseri scripta eo plausu à studiosis excipientur, quem ingens Viri fama & celebre nomen meretur. Nollem tamen illis inseri V. Reip. Scrutinium, cujus illum auctorem fuisse, sæpè mihi Scioppius firmavit. *Verum id ipsum, ut incompertum (quia tam anceps conjectura est) in medio relinquens, verecundè dubitanterq; Gassendus rem suam agit; dum innoxios purgavit, firmissimo hoc velut propugnaculo decenter usus:* Prodiit per hæc tempora liber Italicè scriptus, *titulo Squitinii,* quo Libertas Veneta ab ipsis Reip. fundamentis fuit discussa. Is, quia visus est continere eximiam quandam Imperii Gothorumq; Regum Historiæ notitiam; idcircò statim creditus fuit (quæ etiamnum est multorum persuasio) *Peireskium* habere auctorem. Enimverò testari licet, nihil tale ipsi venisse in mentem. Quin potiùs sic semper reveritus fuit Reip. Majestatem, quosq; in illa amicos habuit, ut ad præstandum obsequium potiùs, quàm ad contumeliam fuerit comparatus. Ac non disquiro quidem, an auctor hujus libri fuerit *Ant. Albizius*, Nobilis ille Florentinus, qui Christianorum Principum stemmata ediderat ante duos annos, ut nonnullis persuasum est; an, ut videtur verosimilius, insignis ille *Marcus Velserus*, cujus sæpius meminimus, ob consummatam eruditionem, propensionemq; singularem erga domum Austriacam: Addo duntaxat, immeritò videri quosdam suspicatos, tam *Gualdum* quàm *Pignorium,* aut contulisse operas in eo opere conscribendo, aut communicasse cum Peireskio, quos digereret commentarios. Ii fuere enim magis ingenui, patriæq; suæ magis amantes, quàm ut ea impietatis labe commaculari voluerint. Utcunq; sit, Peireskius certè nihil simile unquam cogitavit. *Quid? quod auctor libelli Gallici,* Conjuration des Espagnols contre la Republique de Venise, *sub finem (ubi de instructione Legati Hispanici agitur)* Marchionem de Bedemar *pro auctore ac veluti patre fœtus istius haud obscurè habet. Verba hæc sunt potissima:* L'autre point étoit, que dans toutes les affaires, qu'il auroit à negocier touchant les Droits & les Préeminences de la Republique, il se servit pour tous memoires, du *Squitinio della Libertà Veneta*, à quel le Marquis de Bedemar renvoye dans plusieurs endroits de cette Instruction, & en des termes, qui, bien que retenus, découvrent assez L'AMOUR PATERNELLE, QU'IL AVOIT POUR CE LIBELLE. *Verum quàm falsus etiam hic auctor fuerit, ex Instructione secreta, ab Alfonso della Cueva, Hispanico apud Venetos Legato, successori suo Lud. Bravo data, cuivis uni ad oculum statim apparet; prout Laur. Bank eandem cum Scrutinio evulgavit:*

Patav. Id. Mart. 1631

Lib. III. de Vita Peir.

Conjur. de Espagn. pag. 176.

vit: E perche in tempo mio, fu divulgato un libretto, intitulato *Squitinio della Liberta de Veneziani*, opretta veramente degna d'esser letta. *Deinde omnem isti derogat fidem, ob multas fallacias, veritati inimicas, quæ inibi occurrunt; ac vivos magistros mortuis longè præferendos censet:* Questo ancora vorrei, che si tropasse apresso di lei, scoprendosi per la lettura di quello, molte fallacie introdotte dà gli Historici moderni, che trascurando la pura verità, contenute nelle Chroniche antiche, hanno dato ad intendere, à posteri, tutto quello, che gli è parso à proposito, per stabilire la loro libertà. Ne minor profetto sarà, che Vostra Excellenza potrà trarne dà libri vivi, che s' harà cavato dà Volumi morti, vuoglio dire, che l'informatione à bocca di persone prattiche solite à frequentar la casa nostra, &c. *Sed quid pluribus verbis opus est? Mentis acies se ipsam intuens nonnunquam hebescit.* Bizzar. Polit. num 14. 15 pag 85. seqq.

Hieronymus quidem Ghilinus ILLUSTRIUM IMAGINES *ex Bibliotheca Peutingerorum, per Marcum Velserum, ære incisas, inter Hujusdem scripta commemorat, sed nobis prorsus ignotas; & fortassis monitu vel instinctu Ejus, ab artificibus Augustanis in lucem protractas; quas Operibus inseruisse nil attinet. Opera Illius omnia recensentur in Bibliotheca Augustana, in voce,* Marcus; *præterea* cistas *ibi juvat inspicere* Welserianas, *literis alphabeticis, per Facultates, & linguarum idiomata, ex ordine distinctas.* Part. I. de Teatr. d'Vom. Letter. cart. 163.

P. OPTATIANUM *deniq;* PORPHYRIUM *à Nobilissimo Paullo Velsero, Marci fratre concordissimo, in lucem protractum, quam circumspectè, quam exactè cum* Pithœi editione *Christianus Daumius, Vir in studiis literarum egregius contulerit, ex Spicilegio Ejusdem Critico clarissimè emicabit. Lil. Greg. Gyraldus, ne istunc docta ignoraret posteritas, hæc de illo retulit:* Hac eadem Constantini ætate Porphyrius, poëta quidam Latinus fuisse perhibetur, qui variis de rebus poëmata scripsit; inter quæ librum Constantino ipsi Cæsari dedit, quo munere, ipsum relegatum ab exilio revocavit, ut est ab Hieronymo & Beda in Chronicis observatum. Meminit hujus & Fulgentius, qui epigrammata citat, ex quibus hic est versiculus: *Nudus, egens Veneris, naufragus in tabula.* Citat item Rhabanus in mirabilium carminum prologo, eum enim ait punctis quibusdam versus notare solitum; & propterea illius se exemplo versus facturum pollicetur. *Non absimilem huic fortunam expertus est Theodulphus, Aurelianensis Episcopus, qui composuerat in carcere suo, quem conspirationis in Ludovicum socius meruit, hymnum, ab Ecclesia in festo Palmarum, pòst cani solitum:* Gloria, laus, & honor Tibi sit Rex Christe Redemtor, &c. *Hunc hymnum cum, prætereunte Ludovico Pio, suavi voce captivus decantaret, mox libertatem recuperavit. Sed rursus ad Porphyrium, ex hoc diverticulo, revertor: Laudat hunc Beda de metris. C. Barthius liberrimè de eo judicavit:* Felicior, quàm suavior, atq; eruditior Scriptor fuit Optatianus Porphyrius, qui Panegyrico suo exilium evadere potuit. Præmissæ illi epistolæ sunt duæ, quarum, quæ Porphyrii est, mendosissima est; nec placent emaculationes Pithœanæ editionis, nimium

Lib. II. Dial. 4. de Poet. Hist. fol. 188.

Bæcler. in Ludov. Pio, pag. 92.

Pag. 2380. edit. Putsch. Lib. XXII. Adv. cap. 18

mium

mium confidentes, ut de collatione Manuscripti Velseriani facilè deprehendimus. *De studiis Constantini, quæ etiam à Poëtica laudat Porphyrius, multa Eusebius. Is verò bis edidit hæc logodædala poëmata, ut ex fine epistolæ ad Imperatorem constat: Priorem editionem putat Barthius expressisse exemplaria, quibus usi sunt Pithœus & Juretus; posteriorem* Velseri codicem, qui auctior, & illa ipsa melius pleniusque concipit; ad quæ augenda Imperatorem se excitasse, ait ipse poëta. *Cæteras suspiciones hîc recensere, nec tempus nec locus patiuntur. Eruditorum princeps, Vossius, P. Optatianum Porphyrium misisse Constantino M. Panegyricum tradit, quo meruit ab exilio revocari: Nec tam ingenium, vel spiritum poëticum in eo laudandum judicat, quàm ingentem laborem atq; industriam. Sed valdè deceptus fuit doctissimus Baronius, cùm putaret, carminis hujus auctorem fuisse Porphyrium illum, qui contra Christianos scripsit: Ac longè etiam minus assentire potuit Vossius doctissimo illi Annaliũ Ecclesiasticorũ Scriptori ad annũ 325, qui jam senẽ denuò ex gentilio Christianũ factũ putat. Nempe propter Hieronymi hæc verba ad annum 2345, in Chronicis:* Porphyrius misso ad Constantinũ insigni volumine exilio liberatur. *Sanè hodieq; extat laboriosissimum carmen panegyricum ad Constantinum Augustum; quod Christiani hominis est, ac Porphyrio tribuitur: Sed alius à Porphyrio philosopho est Publilius Optatianus, carminis ejus pater; ut jam dudum Scaligero ad Eusebium est observatum. Nunquam enim Porphyrius philosophus in exilium missus fuit, nunquam sua retractavit; neque, si fecisset, veniam à Christiano quoquam Imp. impetrasset. Similem verò laudem Aldhelmus, Justiniani junioris temporibus sibi peperit XXXVIII. versibus heroicis, quorum primæ literæ descendendo, ultimæ ascendendo efficiant versum illum, unde incipit carmen:* Metrica tirones nunc promant carmina castos. *Immò & ultimus versus, retrogrado si ordine literas legas, eundem efficit sensum. Talis denique est Eugenius, à Sirmondo editus.*

Lib. de Poët. Lat. cap. 4. — *Lib. II. de Hist. Græc. cap. 16.* — *Lib. de Poët. Lat. cap. 5.*

Fruere his mecum, Erudite Lector, *quæ haud vulgaris ENDTERORUM, in luce Germaniæ, in oculis totius Europæ clarissimorum, industria (nam didicisse fideliter artes, & varias lustrasse terras admodum juvat) nobis veterum librorum cupidissimis, renovavit atq; revocavit. Oblivionem sæpenumero celebriori famæ occasionem dedisse, multaq; cecidisse, ut ornatiora resurgerent, non tantùm parietinæ desertæ, ac neglecta diu rudera, quæ vetustate deposita, novam faciem & augustiorem formam induunt; sed ingenii etiam monumenta, quæ indies castigantur, emendatiora eduntur, & Typographorum sedula diligentia è situ & pulvere rursus in lucem ac diem protrahuntur, fidem faciunt, & abundè testantur. Postremò Taciti verbis, ceu gemma præfationem hanc obsignabo, idem de Nostro, quod ille de suo, dicturus:* Quicquid ex *Velsero* amavimus, quicquid mirati sumus, manet, mansurumq; est in animis hominum, in æternitate temporum, fama rerum. Nam multos veterum velut inglorios & ignobiles oblivio obruet, *Velserus* posteritati narratus, & traditus, superstes erit!

Tac. in Agric. cap. ult.

VIRI

VIRI ILLUSTRIS,
MARCI VELSERI,
VITA, GENUS,
ET
MORS,

PER

CHRISTOPHORUM ARNOLDUM

DESCRIPTA.

ANNO M. DC. LXXXII.

MARCUS VELSERUS S. CÆS. MAIEST. A CONSILIIS ET REIPUBL. AUGUSTANÆ DUUMVIR.
NAT. CIↃIↃLIIX
DUM SILET VIRTUS.
LOQVITUR FAMA.
DENAT. CIↃIↃCXIV

Efert Fl. Vopiſcus, Junium Tiberianum ex ſe quæſiviſſe, an quis Aureliani Imperatoris vitam literis conſignaſſet? & Vopiſco negante, in hæc verba erupiſſe: *Ergo Therſiten, Sinonem, cateráq; prodigia vetuſtatis & nos benè ſcimus, & poſteri frequentabunt? Divum Aurelianum, clariſſimum Principem, ſeveriſſimum Imperatorem, per quem totus Romano nomini orbis eſt reſtitutus, poſteri neſcient?* An non jure bono & nos cum Boëthio interrogemus: *Ergò multorum humani generis catharmatum & peſtium extant publica monumenta, & poſteritati transmiſſa ſuperat memoria? Solus* Velſerus, Vir Nobiliſſimus, ſumméq; eruditus, de AuguſtanaRepublica, *déq; bonis literis & earum cultoribus optimè meritus, Muſarum Evergetes opt. max. neminem virtutum ſuarum præconem, vitæq; & rerum geſtarum ſcriptorem potuit invenire?* Mentio Viri apud eruditos orbis univerſi non infrequens, laudes crebræ: Quapropter operæ pretium me facturum ſemper putavi, ſi, quod perficere alii inſuper habuerunt, laborem eum mihi ſumerem; quæq; de Muſarum hoc Hercule (ut verba alterius mea faciam) ſparſim in antiquiſſimis Familiæ monumentis, variisq; Scriptoribus ſuperſunt, in unum collecta & coagmentata, omnium oculis exponerem. *Propoſitis magnorum virorum exemplis*, ait Sulpicius, *non parva æmulatio legentibus excitatur:*

In Aureliano.

Lib. II. de Philoſoph. Conſol. proſ. 7.

Prœm. de Vita B. Martini.

Horum enim, ingenia non tantùm, & scripta, aut facta: morésq; laudamus; sed & cætera notare non omittimus, quæ adhæserunt. Rationem pro nobis addit Fl. Vopiscus, quod illorum etiam *minima quæq; jucunda sint, & habeant aliquid gratiæ, quando leguntur.* Quo sensu congruè ac convenienter Damis, apud Philostratum: *Etiam ea, quæ de mensis Deorum deciderent, colligi oportere; ne ambrosiæ illius pereat quidquam.* Nihil itaq; prætermissum est à me, quod quidem ad notitiam meam (curante id Celeberrimo Magliabechio) pervenerit. At fuit optanda vis ingenii & orationis, qua quidquid nostro Semoni libitum erat, ita aptè, ita affabrè, ita concinnè elegantérq; verbis, tanquam coloribus, expressit; ut illud non tam describere, quam oculis subjicere videretur: Verùm vim eloquentiæ longè est optare, quàm sperare facilius. Mihi sat erit, non ignobilem obtigisse materiam; neque ego nunc facultatem eloquentiámq; polliceor, sed Viri clarissimi scripta atque *famam nominis cum laude & bonis recordationibus prosequendo,* efficiam, ut multa ac bona facta immortalem apud animos omnium gloriam Ipsi concilient; ut Tiberii. ex Tacito, verbis hic utar.

In Proculo.

In Vita Apoll. lib. I. cap. 13.

Lib. IV. Ann. cap. 38. §. 4.

AVGVSTA VINDELICORVM, optimorum semper ingeniorum, ad omnis eruditionis, ac præsertim ad antiquitatis & historicæ facultatis laudem efflorescentium, feracissima extitit; atque ut innumeros taceam, quos, ex superiorum seculorum memoria edidit, uberrimo demum fœtu ager ille fertilissimus MARCVM VELSERVM extulit. Sed hujusmodi, quæ ad locum pertinent, decoris quidem aliquid afferre videntur; attamen ferè communia sunt infimis juxta ac summis: Quare in tanta laudum copia ea potius consectemur, quæ magis propria Marco fuerunt; quale est illud, quod ei præclara adeò stirpe contigerit nasci. Numerabatur tum à Christo nato annus seculi quintidecimi octavus & quinquagesimus, dies affulgebat duodecima Cal. Quinctil. cum scenam hujus mundi, qua personam suam decenter sustineret, ingressus esset. Parens fuit Nobilissimus *Matthæus Velserus,* Secretioris Consilii Senator fulgentissimus; qui ut pietatis, ita prudentiæ omnes explevit numeros; pérque Laboris templum progressus, trophæa perennaturæ gloriæ in Honoris fano feliciter ad Memoriæ aram suspendit. Mater, propter quam suavissimam hanc lucem aspexerat,

Anna Dumelia fuit, tam genere insignis, quam virtute nobilis: Ab avo ortus est *Antonio,* aviaq; *Paumgartneria,* multas insignésq; familias, paterna Nobilitate complexa.

Patent jam longè latéq, spatia producendi porrò in hunc famæ campum originem dignitatémq; Vellerorum, qui longa serie in numerato habentur; quare cum ea non minus pulchra sint præclaráque, summatim exponam, ut ad capita rerum perveniam. Ab ipso *Belisario,* homine Germano, *Velserorum* nomen pariter ac familia omnis deflexit; cujus ipse Marcus in Rebus Augustanis meminit, his verbis: *Romani Belisario potissimum & Narse usi, quorum priorem Germanum fuisse, Hubertus Giphanius edito proximè de Justiniano commentario docuit; tum nominis notationem, tum multò magis Procopii auctoritatem secutus.* Oriundus autem erat ex ea Germaniæ parte, quæ inter Thraciam & Illyricum sita est. Neque id novum videri debet, sed jam ab Imp. Constantino (teste Zosimo) receptum, Germanis & militares & civiles honores summos mandari. Huic maximè imputamus testimonio caussam fuisse, quod Romanus Consul Tacitus dudum perhibuit: *Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse.* Verum ut ex hoc diverticulo in viam revertar, Belisarii illi per multas ætates Romani fuere Patricii & Consules; qui tandem, ob invasiones Gothorum, Hunnorum, Longobardorúmq;, in tutiora *Vallesia* (Germ. Wallis aut Wallisferland/Galli *Valley* aut *Valez* vocant) loca, montibus vestita, secessionem fecere, *Vallisii,* sive *VValliseri,* & *Velseri* postea dicti. Literis testata sunt omnia, quas *Johannes Bartholomæus Velserus,* Imperatoris Ludovici V. Bavari, Consiliarius, & Argentinensis Ecclesiæ Canonicus, in Comitiis Spirensibus, A. C. 1336. ad hunc ipsum Cæsarem scripsit; pro vetustissimæ Familiæ suæ gloria ac dignitate non rogans solùm, verùm etiam obsecrans, ut Germanicam libelli versionem sigillo annuli sui confirmaret; quē auctoritate ac jussu ipsius Imperatoris, Stephanus Colonna, Summi Pontificis tunc Vicarius, & Cardinalis, ex omnibus instrumentis, tabulis, literísque publicis ab A. C. 545. usq; ad *Johannem Velserum,* Joh. Bartholomæi fratrem germanum, omni cura & diligentia complexus est: Hunc verò idem Bartholomæus, A. C. 1327. Romæ Latina veste primùm induerat, cū Ludovicus Imp. præsente officio Palatino in regia Romana temporibus illis degeret. Id ipsum

Lib. VIII. fol. 341.

Edit. Norinb. pag. 126. seqq.

Lib. XIII. Ann. cap. 55. § 5.

Plantin. in Helvet. nov. & antiq. pag. 341.

roboravit *Emmanuel Velserus*, Basiliensis Ecclesiæ Canonicus A.C. 1071. à Burkhardo Episcopo sollemniter constitutus, epistola sua ad fratrem *Octavianum*; agitata inibi mentione de *Carolo Belisario*, qui una cum conjuge *Paula Vrsina*, Vallesiam versus, ad Rheni fontes, A.C. 620. ex urbe Roma, ob sævissimos & violentissimos in omnem Nobilitatem Longobardos, exemplo aliorum, egressus est. Sæpe etiam majores, in tabellario suo, *Philippi Valliseri* meminere, qui Caroli M. gratia, inter subsidiarias Germanorum cohortes, floruit: Cadaver ejus conditorium accepit in Cœnobio Disertinensi, cui Otto I. Imp. in Ducatu Alemanniæ, Comitatu Hattonis, & provincia Rhætiæ Curiensis multa donavit: Posteri vero sacra etiam sepultura in Monasterio *Campidona* (quæ urbs Germaniæ in Algoia est, vulgò *Kempten*) honorati sunt.

Fort. Sprecherus lib. VII. Pallad. Rhæt. pag. 196. & seqq.

Caput ac fundator Equestris hujus prosapiæ fuit FRANCISCVS BELISARIVS, qui circa A.C. 564. *Antoniam, Pompeji* filiam, sororis Anastasii I. Imp. consobrinam, in matrimonio habuit; duobus filiis *Petro* & *Carolo* auctus: Quorum ille uxorem accepit *Mariam Colonnam*, Mediolani decedens sine prole; *Carolus* vero is ipse est, qui secessum montium (ceu diximus modò) dilexerat, sepultus in agro Sedunensi, ubi arcem Valeriam cum suis longè possedit.

Sed cur tam diu OCTAVIANVM VELSERVM, Julii, Ductoris Generosissimi (de quo plura sumus dicturi) filium, ceu *primum Augustanæ Civitatis Patricium*, commemorare supersedeo? Sive enim paternam originem, sive conjugis nobilitatem pensiculatius æstimemus, laude sua certè privandus non est: Matrimonium ejus tenebat *Sibylla VVildeccia*, veterrimæ apud Bavaros Nobilitatis fœmina: Sive animo lustremus officia, Conradi Franconiæ Ducis Consiliarium, Augustæ Capitaneum Reique militaris Curatorem fidissimum fuisse intelligimus. Fatis idem concessit A.C. 1074. ritè completis ibi ad tumulum sollemnibus.

Jam quis inter *primos* urbem *Norimbergam* initiò habuerit, protinus exequamur: JACOBI nomen in proclivi est, qui A.C. 1493. ardore quodam se ad hanc civitatem rapiebat; dum ita canente Læto, Cimbrico vate doctissimo, & Academiæ Hafniensis Professore olim clarissimo,

Lib. II. Noribergicorum, pag. 31. Francof. a. 1574

In-

Interea varius urbs sortibus auctior altè
surgit, & extenso protendit culmina muro:
Contrahiturq; virûm numerus, quibus æmula magni
pectora successus totas implere cohortes,
urbanásq; habitare domos, & tecta laborant.

Mirum, nisi integerrimum Virum prisca ac venerabilis Reipublicæ hujus facies invitavit: Magna laus, honesta ratio. Nobilitatem sine probro actam civitati nostræ consultò & de industria intulit, ob ipsam morum similitudinem, quæ in aliis nos delectat: Imaginem, credo, illorum temporum vidit in rebus suis. Velim, nolim, in lætissimi Poëtæ de Norimberga versiculis cedro dignissimis adhuc hæream, necesse est: Eundem ad testimonium rursus iterúmque citare quis vetet, qui *egregiam prorsus Rempublicam* oculis animisque nostris subjecit:

- - - - - - - - Honestis Ibidem, pag. 33. & 34.
quæ legum morúmq; modis composta labantis
jam passim virtutis opes, seclíq; vetusti
integritatem animis & agendi more reducit.
Vnica, quæ mundo jam lucem præbeat, hanc si
quis tamen aspicere, & complecti pectore lucem
vellet, & optandos animis inducere motus.
Principio consensus enim ter maximus illis
in sua lucra manet: Lucrum Respublica vera
definit bonitate; ubi non injuria, non vis,
non quemquam damno fraus circumscribit inani.
Ast animis quæ recta colit; operásq; beatis
promovet officiis, & mutua commoda firmat.
Omnis in hoc conatus abit, quo quisq; secundis
utatur vitæ propria in certamina votis;
& nusquam alterius quæ sit fortuna, moretur:
Cui nunc penè malo totus vacat orbis, ubi omnes
omnibus invideant; nec quenquam excellere quisquã,
aut præstare velit: Tantum improbitate malóq;
peccatur genio, & studiis peccatur acerbis.
HAS DAMNAT NORIBERGA VIAS: hæc monstra luémq;
pestiferam tota virtutibus arcet ab urbe;
& commune bonum officiis molitur honestis.

Hactenus laudator ille temporis acti, qui dixit tanquam in Platonis πολιτείᾳ, non tanquam in Romuli fæce sententiam.

tiam. Hinc audire mihi videor monentem, & auribus meis insusurrantem Jacobum illud auctoris Thebaidos:

Act.II.v.9. *Ego ille sum, qui scelera committi vetem;*
Ego sum magister juris, ac moris probi.

Quare etiam adjutu Dei optata processére; præstitit enim divinus favor Nobilissimam atque optimam uxorem, in ipsa urbe Norimberga, *Ehrentrudem Tummeriam*; neque Is à conjugio sic abhorruit, ut quidquam libero lectulo negaret esse jucundius: Sed sicut agros imber ubertat, ita cœli benignitas tanta erat, ut fertile conjugii solum impensam coloni laborémq; magno fœtu remuneraretur. Ex Ehrentrude enim *filios sex, & filias undecim* tulit: *Johannem, Jacobum, Antonium, Sebastianum, Gabrielem, & Ludovicum*; de cætero *Catharinam, Annam, Vrsulam, Helenam, Magdalenam, Ehrentrudem, Apolloniam, Barbaram, Brigitam, Felicitatem*, alteramq; *Brigitam*. Tantum verò abfuit, ut re uxoria impeditus, religioni minus vacaret; ut potius de sacris æquè ac privatis ædibus suis maximè sollicitus esset: Quoties enim ipse in Sacello Sanctissimæ Dei Genetricis nomini dicato, res divinas facio, toties Aram principem grata & humili mente suspicio; quam Jacobus ille, Patriarcham (ut autumo) imitatus, gloriosissimè & magnificentissimè confecit: Nam fornicibus cælatis, auro, vitro, colorúmque pulchritudine instructa est egregiè; & picturis miris veterum artificum circumsecus variegata: Vt multos etiam apud nos Polygnotos & Parrhasios fuisse, quivis unus facilè intelligat. Dignum profectò opus, quod sartum & tectum, ut ajunt, ab omnique incommodo, ruina, detrimento sincerum integrúmque conservetur! Dignissimus sanè Evergeta, cujus gloria vivat per omnem seculorum memoriam; perpetuámque obtineat ævitatem! Atque haud scio, an vasa, reditus, sacráque vestimenta proferre necesse sit; hæc enim liquent. Manum erogandæ stipi non solùm porrigebat, sed pia & recta voluntate donum pauperibus ponebat, quod singulis crucifixi Servatoris nostri diebus, in domo *Velseri Senioris*, precibus Deum percolentibus dabatur: Verum citius Is vivere desiit, quam benè facere; fato perfunctus A.C.1544. & in cœmiterio, ad templum S. Johannis, molliter situs. Ne multa; nomen Ejusdem in urbe nostra maximè viruit, & quodam flore virtutis ita exarsit ac ferbuit, ut apud Nobilissi-

Gen.xxxv, 7.

lisſimas gentes hodienum eniteſcat; & in Illuſtris hujus Reipub. ſanctisſimo Conſilio ſententiam perpetuò dicat.

Jam verò quis vel diſertiſſimus Familiarum clarisſimarum multitudinem explicet, quas maximè VELSERI propinqua cognatione, affinitate, aut necesſitudine aliqua attingebant? Cæſar Auguſtus, cum cenſorem ageret, cenſoriam auctoritatem ſuam contra Romanum Equitem uſurpavit; qui contra legem matrimonium recuſarat. Conjugium tolle, deſinet eſſe, cui cœli & elementa, & quicquid in natura usquam eſt rerum, famulentur: Ruent inſuper familiæ, urbes, reſpublicæ, exercitus; quæ hominum conſtant collectione & numero. Ipſæ res rationis expertes paris conjugii ideam præ ſe ferunt; arbor arborem, frutex fruticem amplectitur; LILIA LILIIS gaudent: Horrent à ſolitudine feræ, cum leone leæna, cum ovibus dux gregis aries ambulat: Jam pridem concidiſſet imperium illud Romanum, niſi Pompilios, Brutos, Horatios, Scipiones, Fabios, Catones generoſisſimæ matres edidiſſent. ITALIAM inſpicientibus occurrunt gentes fulgentiſſimæ, *Pompeja* ſcilicet, *Colonna, Urſina, & Colatina*; ex hac enim *Philippam* duxit uxorem *Ottorgius*, qui terræ redditus fuit A.C.749. in S. Mauritii monaſterio, ſuperioris Valleſiæ. Dicámne modò de HELVETIA? neq; hæc Beliſariis ſua denegavit conjugia: *Philippus* enim, Ottorgii F. Miles fortiſſimus *Annam de Rapoltſtein*; *Antonius*, Philippi F. *Kunigundam ab Haſelen*, haud procul à Bulavv, agri Tigurini oppido, ad fluvium Glattam ſito; *Julius*, Antonii F. Vir altus & excellens, magno animo, verè fortis, & infra ſe omnia humana ducens, *Catharinam à Romanshorn*, Caſtoris ac Pollucis, hoc eſt, Octaviani & Emmanuelis fratrum matrem felicisſimam; & *Lucas Velſerus*, Paulli F. Octaviani N. *Eliſabetham à VVartenſee*; item *Bartholomæus*, Seifridi F. *Margaretam VViltenbergeriam*, conjuges domum feliciter duxerunt. Neq; diutius ſilere de ſe patitur BAVARIA, perfectæ cumulatæq; Nobilitatis officina: In medium ergò prodeat *Leonora VVildeccia*, conjux *Philippi Velſeri*; & *Maria de Schembach*, Antonii Barth. F. ſocia; nec non *Chriſtophorus à Moſau*, maritus *Eliſabetæ Velſeriæ*; ſuccedant *Catharina Pertina*, uxor Bartholomæi, Conradi F., memorabilis *Radigunda Selmannia*, quæ *Bartholomæo*, Johannis F. Bartholomæi N. A.C. 1336.

desponsata fuerat; quo unico Vellerorum familia, quasi fato labefactata, firmiter fulciebatur. *Nicolaus Abendörferus*, Nobilis Bavarus, *Catharinam* quoq; *Velseriam*, & *Antonius à Scharpfenberg Elisabetham* matrimonio secum junxere: *Emmanuel Velserus*, Hieronymi F. (quid enim cesso Nobilitati nomen suum reddere?) *Brigitam* duxit *Tauff kirchiam*; & filius Hujusdem *VVilhelmus Georgius* à Meitinga, Ferdinandi II. Imp. nec non Caroli ac Leopoldi Archiducum Austriæ quondam Consiliarius, *Susannam Metzgerin*, in matrimonium assumserunt. *Joh. Ernesto Rambsbeccio*, in Rohrenfels, ad Neoburgum conjunctionem filiæ suæ *Catharinæ* spondebat *Joh. Lucas Velserus*: Quemadmodum & *Christophorus Erlabeccius*, ad Danubium, haud procul à Neoburgo, *Annam Mariam*, *Joh. Jacobi* filiam, nuptiis sibi adjunxit. Quid *Sebastianum Crantzium*, in ipsa FRANCONIA Nobili genere natum, & *Julianæ Mariæ* (quæ *Antonii Velseri* filia fuit) maritum; quid Martham, *Caroli de Schernberg* maritam, commemorem? Quid Nobilitatem SVEVIÆ proferam? *Anna Velseria* in manum *Seb. Ambergeri* convenerat, *Catharina Joh. à Blindheim*, *Eva Hieronymo à Richtenberg*, & *Afra Joh. Paulo Truchses*, locabantur: Prætera *Seifridus Velserus* pater *Annam Spathiam*, dein *Seifridus* filius *Martham ab Eberhartvveiler* in matrimonium adscivére. Quod ad eum finem memoravimus, ut prudentiores intelligant, quæ digna scilicet caussa fuerit, cur Carolus V. Imp. Velseros, nunquam sine singulari à nobis honore nominandos, A. C. 1525. Imperii Romani sexto, cæterorúmque Regnorum decimo, Madriti, Nobilibus, *Francis* pariter ac *Svevis* exæquare voluerit, præceperitque. Quæret fortasse quispiam, nullæ igitur regiones aliæ Illorum coruscant Nobilitate? In SILESIA utique *Joh. Georgius Velserus* primò quidem cum *Susanna ab Adelspach*, Henrici à Lagavv, fratris Episcopi Vratislaviensis, summique Principatus Neissensis Præfecti vidua; postea verò cum *Elisabeta Schyrofstzkia, de Schyrof*, connubio coivit; & Nobilissimum Schädervvizense prædium, in circulo Nissæ situm, per omnem ætatem coluit. Neq; verò STIRIA ignobilior erat; inde enim *Paulus Velserus Eggenbergeriam*, item *Henricus Elisabetham*, gentis ejusdem dominam, acceperunt. Ponamus nunc nobis ante oculus terras Hispano-Belgicas: *Antonius ab Hojo* conjugem sibi elegit

elegit *Susannam*, Felicis filiam: *Otto Velserius* animum ad *Catharinam Baillincourt, de Varlet*, ex Arthesia ortam, appulit: Cum *Carolo Velsero de Stepperg* maximis vinculis propinquitatis non solum conjuncti fuere *Baillincourtii*, verùm etiam *Vignacourtii, Bernencourtii, Fontaines, Ghistelli, Habarcæ*, alii. Familiam igitur Velserianam flumini rectè assimilavit carminum gloria præcellens *Joh. Christianus Keckius*, Durlacensis Consiliarius, dum ait: In Nupt. Dn. Dan. Velseri & Reg. Kochiæ.

Tale tot à seclis, ipsáq; ab origine Patrum,
qui tenues struxere lares, auctore Quirino,
quos EQVITES orbis coluit post Roma subactrix,
VELSERI gens flumen agit. Tot crevit in undas,
prodiga divisi tot in amnes exiit alvei,
tot Procerum Regúmq; domos penetravit, & aulas.

Pergit poëta disertissimus, atque insequitur longius, eadem rursus iterúmque usus similitudine:

Prorsus ut ignota (tanta est distantia fontis)
è scatebra fert Nilus aquas, septemplice cursu,
par tamen usq; sibi; nec aquarum copia desit,
aut minor est fluvius, quamvis tot in ostia scissus:
Sic VELSERORVM latè sata pignora terras
FRANCONICAM SVEVAMQVE replent, & fertile stemma,
longinquum incertæ quod fecit originis ævum.

Certè Dei consilio & providentia, qua mundus administratur, inter Familias octo veterrimas primam servavit (Zeilero teste) *Velserorum*, unà cum cæteris, *Ilsungorum Rehlingerorum, Hörvvarthorum, Hofmeyerorum, Langmänteliorum utriusq; lineæ, & Ravenspurgerorum*, cum anno 1538. à rebus humanis Augustana Nobilitas abire prorsus videretur. Jam verò omnis illa Claritudo conjugium PHILIPPINÆ maximè conjunctum habet: Duxerit sanè Marchio Salustiarum puellam rusticam Griselidem: Inciderit quidem Bohemorum Dux Vldaricus à venatu revertens, in puellam rustici cujusdam hominis filiam, linteolorum tunc sordes ad fontem eluentem: Erici Sueciæ Regis matrimonium tenuerit Catharina, lictoris filia: Apage istas à fulgentissima Viragine nostra; quid enim huic negotii, Piccarte politissime, cum plebeja fæce sellulariorum? Potéstne personarum major esse dissensio? Benè ac prudenter Comicus: *Divortunt mores virgini longè ac lupæ!* Quid ad Heroinam illam lex Julia & Papia

Mich. Praun. lib. de Famil. Civit. Imper. cap x, pag. 99.

Decad. IX. Observ. Historico-pol. cap. I.

pia Poppæa, de ſponſa videlicet, *cujus pater matérve artem ludicram facit, fecerítve?* Velſeros cogitaſſe oportuit, quos Carolus M. Otto I. & Carolus V. ſummo loco, ſummóq; genere prognatos, ob tot virtutis & induſtriæ ornamenta, (his enim generoſiſſimis Viris fortia facere ac pati tam proprium fuit, quàm lucere Soli) æternùm Nobiles eſſe juſſerunt. *Franciſci* (neque *Antonii*, per errorem iſtorum, qui ſciunt, quod neſciunt) *Velſeri*, Baronis à Zinnenberg, filiam; *Caroli*, Burgavienſis Marchionatus Gubernatoris, ſororem Illam fuiſſe, conſtat inter omnes. Sed benè habet, quod omnium noſtræ memoriæ Philoſophorum acutiſſimus, *conjugium legitimum* fuiſſe judicat: *Andreas alter filius*, inquit, *ut in collegium Cardinalium cooptaretur, à Gregorio XIII. facile obtinuit; quodſi pro conjugio legitimo Pontifex non habuiſſet, facturus id ſanè non fuiſſet; cùm Cardinalitius honos non niſi ex legitimo matrimonio procreatis attribui ſoleat.* Thuani, quem ſecutus eſt, narrationem in medium quoque afferamus: *Romæ*, ait, *quod inter Germanos ducitur contubernium, pro legitimo matrimonio reputatum eſt; propterea quod accedente Eccleſiaſtici ritus auctoritate id contractum eſſet.* Placet omninò inculpatum Martini Cruſii teſtimonium, quod Illi ultrò denuntiavit: *Oeniponte April. 24. inter 4. & 5. horam pomeridianam die Dominico S. Georgii, Illuſtriſſima Herois PHILIPPINA, ex genere Auguſtanorum nobili & clariſſimo nata: Cujus incomparabili pulchritudine captꝰ Sereniſſimus Archidux Auſtriæ FERDINANDVS, anno 1548. in Comitiis Auguſtanis, conjugio ejus carere non potuit.* Νικᾷ δ' ἢ καὶ σίδηρον καὶ πῦρ, καλή τις οὖσα, *ut Anacreon ait. Celebravit eam oratione prolixa* Georgius Roner, *V. J. Doctor (Raimundi Roneri, affinis mei, civis Vlmenſis, frater) jam dicti Archiducis Conſiliarius.* Funebris verò Orationis illius, quam ipſemet vidi legíque, titulus oſtendit, ſcriptam fuiſſe *in obitum Sereniſſimæ Principis ac Dominæ D. PHILIPPINÆ, Sereniſſimi ac Potentiſſimi Principis ac D. Domini FERDINANDI, Archiducis Auſtriæ, &c. Ducis Burgundiæ, &c. & Comitis Tyrolis &c. Conjugis dilectiſſimæ.* Acceſſere Dialogus & Epitaphia quædam, eidem Sereniſſimæ Principiſſæ inſcripta, hoc ipſo auctore. Nuncupavit is eandem Orationem ſuam *Reverendiſſimis, Illuſtriſſimis & Ampliſſimis Principibus ac Dominis, Domino ANDREÆ*

Sub. fin. Lib. 71.

Part. III. Anal. Suevic. lib. XII. fol. 773.

Valent. Schönigk imprimebat Aug. Vindel. Anno 1580

Car-

Cardinali de Austria, ac Domino CAROLO, fratribus Germanis, Sacri Romani Imperii Marchionibus in Burgovia, Landgraviis in Nellenburg, & Comitibus in Hochenberg &c. hoc est, duobus filiis Philippinæ, genetricis defunctæ. Mittamus nunc saltim in compendium Juris atque eloquentiæ consultissimi Viri verba, quæ maximè conservanda putamus: *Fuit hæc,* ait inter alia, *clarissima Princeps nostra virgo gloriosa, & ILLVSTRI GENERE NATA, atq; ab ipsis incunabulis in fide Christi benè informata & instituta. Postquam verò pubertatis annos est egressa, tum mira & eximia fuit pulchritudine, támque excelso animo, & tam singulari prudentia, tantisque laudibus probitatis, pudicitiæ, & modestiæ ornata, ut maximus Reip. Christianæ Princeps, Serenissimus D. Ferdinandus, Archidux Austriæ, EAM SIBI MATRIMONIO COPVLARE NON DVBITAVERIT.* Et post nonnulla: *Dominum ac MARITVM suum casto & CONIVGALI amore semper est complexa.* Super hæc venustatem muliebrem, membrorum compositionem, omniúmque conformationem lineamentorum, quam ingenuè, quam ornatè in astra sustulit? *Si ad exteriores,* inquit, *corporis dotes quis respicere velit, quis non in illa insignem & admirandam corporis pulchritudinem celebravit? Quis non in Principe nostra plus quàm heroicam totius corporis speciem, procul etiam Principissam ostentantem, laudavit? Quis non eximiam illam & decentissimam proceritatem & staturam talem, qualis tantam Principissam decet, prædicavit? Quis non insignem capitis honorem, quis vividum oculorum vigorem, regiam oris dignitatem, cum amabili quadam venustate pariter ac majestate temperatam, summa cum jucunditate non inspexit? Ut mihi planè in hanc Principem nostram omnia naturæ, mentis & corporis bona congesta, meritóq; illa vel Serenissimis Reginis & Principissis,* D. Elisabethæ, *quæ Regi Daciæ potentissimo,* D. Mariæ, *Hungariæ Regi Ludovico nupta; &* D. Leonoræ, *quæ Lusitaniæ Regi copulata; imò etiam Beata* Elisabethæ, *Hungariæ Reginæ, quæ Comiti Provinciali Thuringiæ matrimonii lege juncta fuit, conferenda esse videatur.* Cúmque illa persolvisset, quæ pulchritudinis erant, reliqua vitæ pariter ac mortis commemoravit: *Quam providè & Christianè Serenissima Domina nostra mortua sit, breviter perstringemus; neq; proferemus in medium*

dium, nisi quæ ex hominibus fide dignis accepimus. Cum igitur 14. die Aprilis piissima Princeps ægrotare inciperet, ac 23. die dicti mensis Aprilis adversa valetudo magis magisq; augeretur, decessit infra quartam & quintam horas pomeridianas, die 24. mensis Aprilis, in die Dominica, qua celebratur festum S. Georgii Martyris, anno Salutis humanæ M.D.LXXX. Exequias Illius idem Ronerus verbis cohonestavit sequentibus: *Corpus mortuum triduò (nî fallor) cunctis cujuscunq; & quantumvis infimæ sortis hominibus passim (priusquam sarcophago includeretur) palam ut conspiceretur, permissum. Post hæc ligneæ cistæ, stagneo sarcographo obductæ, inclusa, sepulta est honorificè, & solenni pompa 29. die dicti mensis Aprilis Oeniponte, in Capella S. Crucis templo & monasterio amplissimo contigua, à Serenissimo ac Potentissimo Principe & D. Domino Ferdinando, Archiduce Austriæ, &c. sumtuosissimè constructa.* Nec possum mihi temperare, quin majus etiam epitaphium, prosa oratione conceptum, statim subnectam; nam recte Cato apud Ciceronem de Senectute testatur, se legendis sepulcris in memoriam redire mortuorum: *Serenissima Princeps ac Domina, D. PHILIPPINA, Marchionissa Burgoviæ, Comitissa Provincialis de Nellenburg, & Comitissa in Hochenberg, &c. Serenissimi & Potentissimi Principis ac Domini, D. FERDINANDI, Archiducis Austriæ, Ducis Burgundiæ, Brabantiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Luzenburgiæ & VVirtenbergæ, Landgravii Alsatiæ, Principis Sveviæ, Comitis Habspurgi, Tyrolis, Goriciæ, & Sorretis in Kyburg, Marchionis S.R.I. in Burgovia, Domini Marchiæ Sclavonicæ, Portus Naonis & Salinarum, SVAVISSIMA DILECTISSIMAQVE CONIVX; quam benigna DEI manus ex ista fragili & caduca rerum humanarum conditione, non diutiꝰ calamitosis & tumescentibus ærumnarum procellis vexari volens, fœliciter eripuit: Decessit ex mortalis hujus vitæ lugubri & navifrago pelago, ad portum æternæ salutis, Anno Domini 1580. mense Aprilis 24. die, circiter horas quartam & quintam pomeridianam, in ipsa die Dominica, qua celebratur festum S. Martyris & Equitis Georgii. Sepultum est autem magnifico Mausolæo, in hoc Sacello, à præfato Serenissimo D. Archiduce sumtuosissimè constructo, quod idem D. Archidux D. Mariæ Virgini devotissimè dedicavit, ac in honorem ejus, per Reverendissimum in Christo*

FERDINANDUS. DEI. GRATIA.
ARCHIDUX. AUSTRIÆ. DUX.
BURGUNDIÆ. COMES. TIRO
LIS. PHILIPPINÆ. CONIUGI.
CHARISSIMÆ. FIERI. CURA
VIT. OBIIT. XXIIII. MENSIS.
APRILIS. ANNO. SALUTIS.
MDLXXX.

ſto Principem ac Dominum, D. Joannem Thomam Epiſcopum Brixienſem, Anno 1579. proximè elapſo, in ipſa die Conceptionis Deiparæ Virginis Mariæ, quæ erat 8. menſis Decembris, conſecrari fecit; cujus defunctæ Principis anima in æterna pace quieſcat. Amen.

Neq; abs re fuerit, ipſum hoc loco monumentum, accuratè æri inciſum, integra fide ideò exhibere, ne Illa, quæ viventium oculis morte ſubtracta eſt, oblivione etiam cordibus ſubtrahatur: Id enim, nomine ipſo nos admonens, ad memoriam magis ſpectare debet poſteritatis, quàm ad præſentis temporis gratiam; cujus mutationes viciſſitudinésq; dudum cognovimus. Eadem ſolitæ inſcriptionis verba, quibus mortalitas iſta depicta eſt, oculis legentium Merianus quoque, in Topographia Provinciarum Auſtriacarum, integra fide ſubjecit, & formam totius ſepulchri miſit expreſſam; de cætero unita ſepultura ibidem PHILIPPINÆ conjugi FERDINANDVM maritum ad latus fuiſſe datum, diligenter ſubindicavit. Jaſonis vocem ſuam feciſſe tunc viſus eſt Ferdinandus:

Comit. Tyrol. fol. 141. a.

Reſtat, ait, charas humus hæc non dividet umbras.

Val. Flacc. lib. V.

Quid multis? CONJVGI CHARISSIMÆ FIERI CVRAVIT. Marmor ipſum teſtor, quod loquitur veritatem: Idem præterea Roneri fatentur epitaphia, & *generoſam*, nec minus *illuſtrem* Conjugis defunctæ confirmant Nobilitatem.

- - - Jacet hoc tumulo PHILIPPINA potentis
Auſtriaci FERNANDI Principis INCLYTA CONJVNX,
Sueviacæ fuerat quæ quondam gloria gentis,
Herois clemens, ILLVSTRI STEMMATE NATA.

Et poſt nonnulla:

Sic obiit quondam PHILIPPINA, piiſſima Princeps,
Quæ fuit Auſtriaci FERNANDI Principis uxor,
Herois ſapiens, GENEROSO STEMMATE NATA.

Nunc aliud quoque elogium ſequitur:

Quæ licet ILLVSTRI fuerit de STEMMATE NATA,
Digna Ducum thalamis, digna Jovisq; thoro;
non tamen illa fuit pol facta ſuperbior unquam,
aut unquam criſtas extulit illa ſuas.

An

An verò nunc de Nobili matrimonio quidquam omissum? non opinor: velut ex abundanti tamen adjiciam *D. Jacobi Menlii* testimoniũ, qui *uxorem priorem* vocat *Illustrissimã Dominam Philippinam*, eamq; *in matrimonio cũ Archiduce Ferdinando 24. & eò amplius annos vixisse* memorat. Neq; veritus est *Didacus de Lequile*, Concionator & Historiographus Aulicus, in Domo sua Austriaca, quam in partem Proceres, quod erat scripturus, acciperent; dum de matrimonio Ferdinandi II. Archiducis Austriæ, (cognomẽto *Hilaris, Heroici, Splendidi, Magnificiq;*) Cæsaris Ferdinandi I. alterius post Maximilianum II. Imp. geniti, illud cũprimis hunc in modum annotavit: *Vxorem priorem duxit Illustrimam Dominam Philippinam ex Nobili & Patricia Velserorũ Augustæ familia. De anno hujus prioris matrimonii turpe mendum apud Kilianum; est enim ibi 1530. & tamen Ferdinandi nativitas contigit 1529. die 14. Junii, in oppido Lintz. Itaq; comperta in hoc conjugio tria: nempe thori maritalis duratio, proles, & Philippinæ extinctio: De primo & secundo idem Menlius: Vixit prima uxor, cum conjuge Ferdinando, 24. & eò amplius annos, liberis ex conjuge relictis Cardinale & Marchione. De tertio in errore est ejusdem Menlii typographus, qui obiisse Philippinam anno 1550. asserens, annos 30. minus posuit; exstinctionem etenim ejus, prout in lapide sepulchrali, excellenti manu, & ab eadem, quæ Maximiliani I. Imp. Mausoleum effecit, sculpto legi his verbis:* Ferdinandas Arch. Austr. Dux Burgundiæ, Comes Tyrolis, Philippinæ Conjugi charissimæ fieri curavit. Obiit 24. mens. Aprilis, anno salutis 1580. *Quas verò hæc pulchra mulier Viro suo peperit proles, thori imparilitatem minimè imitatæ sunt; & aliis contentæ, multa cum honestate Archiducali titulo abstinuerunt. De primogenito Cardinali, qui creatus à Gregorio XIII. electioni Sixti V. Ordinis Minorum interfuit anno 1585. ut habetur ex vita ipsius Pontificis, à Cicarella conscripta, (nisi forte de Cardinali patruele Alberto loquatur auctor) quiq; Princeps fuit, ac Prælatus pius, ac commendabilis, hæc breviter indagavi. Andreas Cardinalis ab Austria titulo S. Mariæ Novæ, Episcop. Constantiensis, & Brixinensis, ac Administrator Murbacensis, Gubernator Belgii: Priorem Episcopatum adeptus est a. 1590. posteriorem 1591. Provincias Belgicas administravit 1598. & a. 1599. discessit de vita.* Hæc ex libro MS. ubi mox subdit auctor de fratre: *CAROLVS ab Austria, Marchio Burgoviæ, duxit uxorem Sibyllam, VVilhelmi*

Lib. de Major. D. Maximiliani II. Imp. sepulchris &c. pag. 85 b.

Part. III. Excurs. VII fol. 362. 363.

helmi Juliæ, Cliviæ, Montium Ducis filiam, Joh. VVilhelmi sororem, multis rebus in Belgio, & per Hungariam fortiter gestis digna patre soboles, & dignus gente. Dolendum sanè, quod *ambo sine liberis extincti* sint, velut infinita posteritate dignissimi: Gloriam certè maximis in orbem Christianum meritis, præstantissimisq; rebus gestis consecutus est CAROLVS, reverà nominis sui Princeps: Sunt fata Ipsius verbis difficiliora. Quare cum inopi stylo, & infacundus sim, in eorum enumeratione tantùm versabor, dulcedine quadam gloriæ Velserianæ commotus, quæ Viri fide dignissimi oculis usurpata, manúq; descripta, in Güntzburgensi diæta (*Güntzburgum* enim Burgoviæ oppidum, veteribus *Guntia* vel *Contia* dictum, Caroli regia fuit) ex ordine leguntur, quem sequar; integram inscriptionem enumeraturus fidissimè.

P. Joh. Gás in Arboreto Geneal. fol 9. b.

CAROLVS II. Marchio Burgoviæ XVI. Landgravius Nellenburgi, Comes in Hochenberg, Dominus Veldkirchii, Bricantii & Hoheneccii.

CAROLVS, & ANDREAS Cardinalis, filii FERDINANDI SECVNDI, ex Philippina, antiqua juxta ac nobili Velserorum familia orta, quam sibi ob eximiam formæ elegantiam, animi indicem, rarásq; virtutes, propter quas Principibus personis, cæterisq; insigniter commendata fuit, eásq; memorabili & persancto fine comprobavit, invitis Parentibus & Fratribus matrimonio junxit, eiq; nihil ad tantam dignitatem defuit, præter cæcam fortunam. Quare filii pacto a Parentibus inito, possessione paterna privati, Marchiones Burgoviæ declarati sunt; Carolusque post multa impedimenta exploratam & comprobatam fidem & patientiam, variámq; Serenissimæ Domui in rebus arduis fidelem præstitam operam, tandem Anno Domini 1609. cum id ipsum Anno 14. à parentum morte omni cura sollicitasset, in Marchionatum cæterásq; ditiones immissus est. Hic Patri „ Ferdinando in omnibus heroicis virtutibus, æquè ac in forma „ & viribus æmulus, adultiore & torosis lacertis robustiore „ adolescentia, studium variorũ exercitiorũ amplexus, equos in gyrum circumegit, palæstram exercuit, multa luctatus est arte, ingentis ponderis saxum jactavit, ferreum jaculatus est vectem, & omnis generis equestria ludrica cum mira „ dexteritate & robore edidit; quin & tum, & progrediente tem-

*tempore Dianæ studiosus cultor altissimos & quasi inaccessos montes, horridásq; sylvas venationis & exercitii caussa non exiguo cum labore & periculo peragravit; iisdémq; sæpius octiduo integro immoratus est. Sacra loca longè distantia, ob æterni Numinis Divorumq; Ejus piam venerationem longis itineribus pedibus adiit. Ætatis vigore florentem Caroli V. Patrui magnum * ad exercendam militaris operis disciplinam extimulabat. Totum igitur militiæ addictum primo Hispaniarum Rex Philippus II. legioni Germanicæ quinq; milium summo Tribunatu honestavit, quam ad Alexandrum Farnesium, perpotenti classe Angliam invasurum, direxit, evocationem in Germania operientibus mille & ducentis equitibus, sclopetariis, Regis stipendio conductis; sed conatu irrito Farnesium, montem ad Scaldim obsessurum ex Flandria in Brabantiam secutus est. Violato ab Amurathe III. induciarũ jure, Rudolphus II. August. Marchionem, supremum exercitus Legatum in Croatiam destinavit, Jaurino à Sinan Bassa, Turc. exercit. Imper. obsesso, summus equitum Magister declaratus. Commoravio, post capiũ Jaurinum, (vix Marchione in castra appulso) presso, cum aliquot suæ Legionis Tyrolensis in maximo periculo suppetias tulit, illudq; sua diligentia servatum est. In Strigoniensi obsidione conflictúq;, iterum equitum Magister suburbiũ aquarium cum suis legionariis & aliis expugnavit, pertinaciámq; Turcarum adeo fregit, ut arcem paulò post dederent. Viennam deinde à Cæsare destinatus, veritus hoc potissimum Imperii propugnaculum obsessum iri. Agria à Mahomete III. obsessa, & re ad conserendam pugnam vergente, Marchio eò contendit, & in prælio sine munere impigram operam navavit; Cæsareanósq; bis victores, tandem verò Cicalogli Bassæ impulsu in fugam effusos sistere, & aciem instaurare laboravit. Continuo quasi decennio tunc temporis rebus bellicis magna cura & industria invigilans, multis aliis in locis & pugnis fuit. Sæpius in subita & gravissima pericula incidens, nunquam animum amisit; sed, celeriter invento & inito consilio, sese cum admiratione expedivit, reversus tandem non absq; singulari caussa ad sua, sago, quoad res fert, valedicto. In toga spirituali militæ operam dat, habétq; conjugem * Sibyllam, Juliæ & Cliviæ Ducissam, sine hæredibus, quos Deus Optimus Maximus ex votis fortunet!*

* exemplum

*Aliàs Isabellam.

Multa verba fecimus, neq; ὑπερβολικῶς, sed verissimè locuti sumus; dum nos cum ipsa Historia in sermonem dedimus

dimus, virtutes ac filios Philippinæ non ſatis dignè proſecuti; ſed noſtram vicem rurſus explebit mollisſima dulcedine carminum memorabilis Keckius:

Quid? quod adorandis complexa Penatibus orbem,
juncta PHILIPPINÆ ſolennibus AVSTRIA votis,
non thalamis indigna ſuis hæc ſtemmata duxit?
Salve divinæ ſpecimen mirabile formæ,
Nympha, nec ingenio faciei dotibus impar,
Virtutum ſed luce jubar transgreſſa gemellum!
Te geniti HÆREDES, alter ditione potitus
MARCHIO Burgaviæ, regalis Myſta ſacrorum
Alter coccineo decorarunt ſtemma galero.
Horum equidem breve vita genus de matre profectum
PATRICIA clauſit; ſed adhuc in pluribus extat
ſtirpibus, & ſerum ridet vigor arboris ævum
VELSERIÆ, ſuccíq; tenax in ſæcula durat.

Ne *Benigna* quidem *Velſeria* memoriam ab hoc exemplo ſeparare debemus, in qua tantus animi vigor, tanta gentis adorea fuit, ut Illuſtris & Generoſisſimus Dominus *Albertus à Kolovvrat*, Magnas Bohemiæ veterrimus, pacto matrimonii Illam vinciret. Quid? quod pares cum paribus, veteri proverbio, facilè congregantur; cum ſit ad connectendas propinquitates vel tenaciſſimum vinculũ, generis ſimilitudo: Siquidem Philippinæ fratrem *Carolum* Archidux Ferdinandus, ob egregiam virtutẽ, Lib. Baronis nomine dignatus eſt, in cujus matrimonium Domina *Eva L. Baroniſſa de Schönburg, in Hirſchvverd*, A.C. 1560. animo ivit libentisſimo. Cúmque in alio ſua etiam quemque dignitas delectet, Domina *Rebecca, L. Baronisſa de Ravensburg* A.C. 1571. mulier facta eſt ex viro *Joh. Georgio Velſero*, Archiducis ejusdem Conſiliario intimo. *Rehlmgeros & Hörvvarthos* (quibus per affinitatem dudum innexi erant Velſeri) hoc loco commemorare quid opus eſt? maximis enim ſemper auctibus Illi crevere, donec ad ſummum venere, incremento vix relinquentes locum.

Non invitus his ſubnecto INSIGNIA, ne quis ignoret, quantum interfuerit, impigrè ſe periculis militiæ obtuliſſe; & Mercurii induiſſe talaria. Magnos magna decent; quare & Carolus ille Imperator, magna molitus belli ac pacis negotia, PHILIPPVM VALISERVM, Familiæ hujus effulgentis caput fundatorémque, ob illuſtria, in bello Langobardico, merita, maximis donavit privilegiis,

legiis, & eximio insignium splendore decoravit; velut lectissimum bellicæ Nobilitatis florem. Dedit enim LILIA TRIA, in clypeo & alis, galeæ superimpositis, valdè conspicua, sed *divisis utrinq; coloribus*, ita ut altera pars *albicaret, rubente* per vices altera. De his *Mich. Piccartus* in libello, quo Insignia Gentilitia Familiarum Patriciarum, inclutæ urbis Imperialis Norimbergensis, eleganti & acuto sæpè exposuit epigrammate: Altd. edito a. 1614.

Liliolum *mirare, viden'?* nix *mixta* rubori *est:*
Candorem *exornat sic* pudor *ingenuus.*

Non ergò mirum, si hic flos est oblectamentum virginum: Quare Theocritus facit Europam carpentem LILIA, & Idon suam Donacem inducit legentem hunc florem. Certè hic, sicuti rosa, *Flos florum* dicitur; tantæq; est gratiæ & pulchritudinis, ut Junoni quoque sit dilectus: Cum enim Jupiter id ageret, ut Alcumenam mortalem (ex qua Herculem susceperat) immortalitate donaret, infantem supposuit uberibus Junonis, tunc quidem dormientis: Infans suctu satur sugere destitit, cum tamen è mamma lac adhuc uberrimè stillaret. Quicquid ex eo lacte cœlo sparsum est, confecit lacteum circulum; sed illa pars, quæ terram humectavit, genuit LILIVM, quod colore est consimile lacti: Est enim insignis pulchritudo illius lactei candoris, sive alboris intaminati; usque eò ut, si quidpiam notabili candore visendum sit, cum LILIO comparemus. Est tamen & *rubens*, sive *purpureum*, de quo discrimine Tertullianus agit, cum nominat utraque LILIA: *Et utrisq; liliis*, inquit, *& omnibus violis coroneris.* Sunt autem purpurea illa, quæ *monstrificis hominum ingeniis fieri, & ita tingi, ut nascantur infecta*, Plinius tradit. Vix me contineo, quin Philippo tunc florentissimo dicam:

Clem. Alex. lib. II. Pædag. c. 8.

Car. Paschal. lib. III Coron. cap. 8.

Lib. de Cor. Mil.

Plin. lib. XXI. Hist. Nat. cap. 5

- - - - *Tibi LILIA plenis*
Ecce ferunt Nymphæ calathis!

Quid multa? Virtus ipsa secum æmulatur; quam ob rem nec posteri sibi ac suis defuere, quo minus dignitatem Majorum velut è vestigio assequerentur. Neq; Imperator deseruit Imperatorem, sed quod *Carolus M.* in diplomate suo affirmavit, hoc ipsum *Otto M.* rursus iterúmque confirmavit: *Julium* enim Velserum, Antonii F. Philippi N. Rei militaris Consiliarium A. C. 950. cooptavit; ob egregiam virtutem Equestri honore A. C. 971. digna-

gnatus eſt, *corona* redimens ſcutum, & *caſſide tornea-mentorum* exornans; ut *flos* ille *coronarius*, ab herbariis ſic appellatus, magis magiſque eluceſceret. Caroli poſtremò & Ottonis Auguſtorum diplomata Carolus V. Cæſarea auctoritate ſua roboravit, dignationem Velſerorum confirmatiorem effecit; ita ut immediati Nobiles coram Imperatore tantùm actione conveniri poſſent.

Cic. 2. Fin. *Varietas Latinum verbum eſt*, inquit Tullius, *idq; propriè quidem in diſparibus coloribus dicitur:* Ita Eorundem ſcuta non eodem modo, ſed variè mutata, & aliis conjugiorum inſignibus diſtincta fuere: Poſteri enim ipſius *Bartholomæi Velſeri*, in ſcuto quadripartito, *Felicitatis Granderiæ*, quam gentis ſuæ ultimam ſecundis nuptiis Idem ſibi junxerat, inſignia, gratia ac favore Caroli V. Velſerianis A.C. 1540. ita adſtruxerunt, ut (inſtar Petronii) *roſas, lilia*, violáſque ſociarent:

Emicuere ROSÆ, violæq; , & molle cyperon,
albáq; de viridi riſerunt LILIA prato.

Lib. XVI. Geogr. Strabo memorat, Babylonios geſtare ſigillum, & inſigne ſceptrum, in cujus ſuperiore parte eſt malum, aut ROSA, aut LILIVM; ac ſi dicat, tantam támque arctam eſſe inter roſam & lilium cognationem, ut utrum ex his decori & ornamento adſumatur, utique nihil referat. Quippe hi flores videntur à natura ſic ſociati, ut propemodum

Epiſt. ad Salviam. ſint individui; ceu apud Hieronymum: *Jungitur ei germana ROSARVM ET LILIORVM calathus, eboris oſtriq; commercium.* Prudentius deſcribens ſceptrum Sa-

Pſychom. pientiæ, illud ornat *roſis*, quibus mixta ſunt *lilia*, dum ait:

In manibus dominæ ſceptrum non arte politum,
ſed lignum vivum eſt, viridi quod ſtirpe reciſum,
quamvis nullus alat terreni ceſpitis humor,
fronde tamen viret incolumi; tum ſanguine tinctis
intertexta ROSIS candentia LILIA miſcet.

Grande decus Granderiæ innuo, quæ TRIGAM ROSARVM in *albo* campo *rubentium*, cum totidem *liliis* copulavit. Creſcente fortuna, creſcunt ipſa inſignia: Filius enim haud degener Bartholomæi, *Leonhardus*, quem ſui ſimillimum ex illuſtri Granderiæ matrimonio A. C. 1542. produxerat, prioribus geminis *binos* quoque *malleos*, conjugis ſuæ *Sibyllæ Hemmerlinæ* poſteritati honeſtiſſimè uſurpandos reliquit. Franciſco, Marchioni Burgavienſi *ſex candidas pinnas* (quas Vitruvius acroteria vocat) *in rubris*

ex

ex diverſo *areis* poſitas, jure acceptas referunt; ceu *Carolo Barone* dignisſimas. Deniqe *Lucas* Velſeris ſuis *Vrſula Goſenbrothia* matris certiſſima paternæ Nobilitatis argumenta atque indicia, hoc eſt, *barbatum ſenem, rubro capitis tegumento, & præſidiaria* coloris ejusdem *toga,* quæ pænula videri poteſt, *in cæruleo campo* valdè conſpicuum, ſupremo quoque ſuffragio impetravit.

Sed neſcio, quo pacto ad Inſignia monſtranda devenimus; quamobrem *villas, prædia & arces* (vera ac veneranda priſcæ Nobilitatis Capitolia) à Majoribus dudum poſſeſſas, paucis exponemus: *Chriſtophorus Velſerus,* Bartholomæi & Granderiæ F. nobile prædium *Ambergam,* item *Johannes,* Reipub. Auguſtanæ Duumvir meritisſimus, *Spilsbergam & Ober-Schvvainbach* diu tenuerunt: *Joh. Lucas* in poſſeſſione caſtri *Rorenfels* fuit, quod ad Danubium, non procul à Neoburgo, ſitum eſt: Ibi etiam locorum *Joh. Jacobus* haud ignobilem domum *Steppergenſem* habuit: *Joh. Georgius,* Eliſ. Schyrofzkiæ maritus, hæredium *Schädervvitz,* viduæ ſuæ, poſt mortem, reliquit. Convenientem ac dignam hodiernis poſſeſſoribus ſedem, *Neunhof,* quæ olim Nobilisſimæ gentis Geuderorum erat, commemorare quid attinet? Neminem enim latet, opinor, eandem ante hos viginti annos *Sebaldum Velſerum,* Reip. Norimbergenſis Senatorem, dum viveret, Prudentisſimum, ac Scholarcham (ipſum Apollinem teſtor) Eruditisſimum, cum omnibus Regalibus & (verbo Prudentum utar) Pertinentiis, pro Familia ſua, Cujus commodis ſemper velificatus eſt, ab Imperatoria Majeſtate, ceu *fundum proprium,* ab omni clientela liberum, unà cum *mero imperio* deportaſſe: Muſarum quondam ſedes hæc erat, quam Pirckheimerianæ *Novenſiles,* ob ſacrum ſibi numerum, hic viciniæ elegerant. Tunc temporis *Daniel* quoque *Velſerus,* in Incluta Rep. Auguſtana Intimioris Curiæ Senator Fulgentisſimus (pariter unáque cum Nobilisſimo Viro, Joh. Chriſtophoro Ammano) tres ſimul pagos, *Defertingen, Hirblingen, & Neuſes* ab Illuſtrisſimo Comite, Joh. Franciſco Fuggero, in ſolutum obtinuit.

Atque haud ſcio, an plus in poſteris gloriæ, an in majoribus animi fuerit; Melchior enim Adamus hæc memoriæ tradidit: *Velſerorum Familia, in verè Auguſta Vrbe Auguſtana, jam non ab uno ſeculo celebris, eſt una de primariis* In Vitis JCtor. & Polit. pag. 480.

mariis opibus juxta & virtutum, doctrinæque eruditæ decoribus præstans. A rei nummariæ nervis apprimè instructam, vel hoc docet: Quod cum Carolus V. pace cum Gallo facta transegisset, ut duodecim auri tonnas Rex Imperatori dependeret; Fuggari ac VELSERI tantam pecuniæ vim bipartitò se repræsentaturos promiserunt. Paullò clarius rem ipsam exposuit Mart. Crusius, ceu solet: *Hoc anno (1528.) BARTHOLOMÆUS VELSER, & socii suis impensis naves aliquot in Hispania armarunt; & in novas insulas occiduas emiserunt. Vbi in confiniis Peru magnam, ac divitem regionem invenerunt, VENEZVELAM nominatam, aut VENETIOLAM: Quam, consentiente Carolo Cæsare, occuparunt; & magnis laboribus ac sumtibus (initis non multò pòst cum eodem Cæsare pactis) ad XXVIII. annos tenuerunt. Tum inter Reginæ Elisabethæ (uxoris Regis Philippi) publicanos, & VELSERORVM illis in locis Gubernatorem (cui nomen* Georgio de Spira) *contentio exorta est: Primò, de vectigalibus & decimis: Postea, de limitibus & terminis: Postremò totius ditionis jus in controversiam venit, & caussa diu apud Hispaniensem aulam agitata: Tandem totum illud peramplum Regnum anno 1555. Velseris abjudicatum est. Primus ejus inventor, & nomine Velserorum Gubernator, nominabatur* Ambrosius Dalfinger, *patria Vlmensis, quem Hispani ibi interfecerunt: quam cædem sequenti tempore Cæsar severè vindicavit.* Hæc Crusius, ex Gassaro & Henningo; qui sequenti capite de eadem insula, ut orsus erat, scribere peragit: *Dictum est superiore proximo capite de insula VENECVELA, sive VENEZVOLA, regione Americæ (quartæ partis orbis terrarum) è regione Hispaniolæ, meridiem versus sita. Quomodo eò navigaverit, quid ibi fecerit, & passus sit* Nic. Federmannus *junior, Vlmensis, Velserorum minister, de iis extat Germanica historia, à die 2. Octob. 1529, usq; ad 31. Aug. 1532. descripta ab* Joh. Kifhabero, *Vlmensi, affine illius, post mortem ejus edita; & NobiliViro, Joh. VVilhelmo* von Loubenberg / rc. *Consiliario Imperatorio, 1555. dedicata.* Werlichius, in Chronico suo Augustano de possessione hac, quam ultra XVVI. annos Velseri magnis sumtibus, nec minore fructu usurparunt, fermè eadem refert; caussam amissionis haud obscurè innuens, quæ discordia fuit inter publicanos *Isabellæ* (quam Crusius modò *Elisabetham*,

Part. III. Svevic. Annal lib. XI. cap. 3. & 4.

Part. III. August. Chron. f. 14

tham, more & aliis usitato, nominavit) Hispaniarum Reginæ, & Velserorum Gubernatorem Georgium von Speyer; qui, contra fas, expulsi sunt iniquè, postquam in aula judicium verè passi fuerunt. Sed longè devium iter à veritate tenuisse dicendus est Hier. Benzo; qui terrarum Dominos, sine mente, sine sensu *mercatores* vocat: *VALENTIOLA*, ait, *ditissima provinciæ oppidum, quam Cæsar anno 1528. Velzaris mercatoribus Germanis oppignoravit: Illi primùm in eam provinciam Gubernatorem* Ambrosium Alfingerum *misere, qui auri reperiendi cupidine crebras in eas gentes excursiones, multa sævitiæ exempla, edidit, sed eo tandem ab Indis occiso, suffecere alterum stirpis suæ Præfectum, cui* Georgio *nomen erat. Hunc Hispani, qui ei aderant, noctu per insidias incautum in lectulo adorti, vulneribus confoderunt; mox ex carnificatum & domo extractum multis eum probris ac contumeliis per viam rapuerunt: Postremò ejus cadaver in proximum saltum abjecêre; donec orta luce humaretur. Verum haud ita multò pòst, Cæsaris mandatu, noxii ut novissima exempla meriti, exquisitissimis pœnis affecti sunt.* Nunquam delirare desinit, qui semel cœpit; siquidem vano istius judicio & Reges & Principes magnarii negotiatores erunt, & delicatarum mercium institores: Hercules tuam fidem! *Velzari (id est Velzarorum, ij Germani mercatores sunt, procuratores, seu mancipes) audito tam ingenti lucro oblato è VALENTIOLA profecti & ipsi, ac terrestri itinere asperrima loca, & nivosos San-Marthæ montes ducibus Indis gnaris locorum prætergressi, tandem in Smaragdorum provinciam perveniunt. Inde excursionibus factis, & direptis aliquot gentibus, spoliis onusti in suam provinciam remeant.* Ergóne Magnates aurum atque argentum, gemmas ac lapides pretiosos è fodinis suis colligentes, ad mercatum eunt, dum ad bellum contra Barbaros proficiscuntur? Ignoscite judices; erravit, lapsus est, non putavit.

Lib I Hist. Nov. Orb. cap. 25.

Ibid. lib. II. cap. 6.

Veniat in medium modò VENEZVELA, & suam nobis appellationem *(propriis Joh. de Laët verbis)* fertilitatémque ostendat, cujus *Delineationem* hic damus: Duæ omninò redduntur rationes ab Hispanicis Scriptoribus, cur hæc præfectura & provincia dicta fuerit *Venezuela*, id est, *parvæ Venetiæ*; prima quidem, quia *Alfonso de Oreda*, qui inter primos ad illam appulit anno 1499. hic inve-

Lib. XVIII. cap. 8 & 9. ex eo Dapperus lib. III. Amer. part. VII. fol. 620. 621.

invenit municipium indigenarum barbarorum; cujus ædes omnes in ipsis undis, arboribus & tignis erant inædificatæ, quemadmodum *Venetiæ* ex ipsis fluctibus eductæ cernuntur; sublicciis autem pontibus è continente commeabant ad ædes, plurésq; similes pontes ab unis ædibus ad alteras erant perducti: Altera autē, quod Germani cum primùm hanc præfecturam ab Imperatore Carolo V. accepissent anno à Christo nato 1528. destinaverant, secundum ostium magni lacus *Maracaybo*, super collem imminentem ostio, oppidum moliri nomine *Venetiolæ*, fausto omine, licet nunquam res effectum fuerit sortita. *Acceperant autem hanc provinciam Nobilissimi VELSERI, cives Augustani, uti BENE DE IMPERATORE GERMANIÆ MERITI*, hisce limitibus, ceu ex Herrera dicimus, conclusam, ab ortu quidem *Maracapana*, ab occasu autem promontorio, quod vocant *de la Vela*, patentem *in longitudinem* secundum orarum ductum, *circiter leucas ducentas*. Solum hujus præfecturæ admodum est fertile, & frugum feracissimum, ut *quotannis duas hic messes* colligant: Adhæc abundat pascuis, ita ut hic ingens numerus armentorum, nec non pecudum pascatur. Vnde meruit nomen granarii, apud cæteras provincias; magna enim copia farinæ triticeæ, plurimum panis biscocti; multi casei, suilla quoque; & grandis numerus pannorum gossypinorum hinc deducitur, ad vicinas & remotiores provincias. Ad hæc immensus numerus tergorum bovillorum & magna vis *Sarzaparillæ*, à portu *Guayra* & *Caracis* infertur Europæ. Abundat regio omnis generis feris, ita ut venatio imprimis hic sit opportuna: Amnis *Vnare* valdè piscosus est; ita ut Barbari indigenæ, superiori seculo, crebrò inter se *bella* gesserint, *ob piscandi* limites & opportunitatem. Nec metallorum inops creditur solum in variis provinciis, *præsertim auri*, & quidem *satis absoluti*, viginti duorum & semis caratiorum, ut loquuntur. Nihilo tamen secius Imperator Carolus præfecturam & cæteras immunitates, in ejusmodi concessionibus tribui solitas, *amplissimo dpilomate indulsit Velseris Augustanis; vel, si propriè loqui volumus, provincias hasce illis oppignoravit*. Agebant tum res Velserorum, in aula Hispaniæ, *Ambr. Alfingerus*, *Hier. Saylerus*, & *Georg. Evigerus*. Quorum quidem Alfingerus, assumto sibi Legato *Barthol. Saylero*, rebusque omnibus ritè præparatis, atque

Lib. II. Descript. Indiar. c. 19.

atque quadringentis militibus, & octuaginta equis in naves impositis, solvit ex Hispania anno 1529. Et cùm hìc feliciter appulisset; *Joannem de Ampues* (qui ante biennium Provinciam hanc, ex mandato Conventus Juridici Insulæ Hispaniolæ, esset ingressus) statim submovit, tribus tantummodo Insulis, *Curacao*, *Bonaire & Aruba*, quæ haud longè hinc continenti objacent, illi relictis. Deinde Barbaris, qui lacum *Maracaybo* accolunt, quem Hispani tunc vocabant *de Nostra Sennora*, ad obsequium cogendis nonnulla opera impensa, omnes conatus suos convertit *ad auri aut argenti venas* indagandas: Et cùm illud ex voto minus succederet, tum demum aliquot expeditiones in Mediterraneas provincias suscepit; in quibus ita fuit versatus, ut summam, quaqua transibat, agris inferret vastitatem, & Barbaris indigenis magnas clades incuteret, & vicissim ab illis pateretur: Instituerat iter suum per *Cupiaren*, & per longa terrarum spatia penetravit usque ad vallem *Eupari*. Idem *Alfingerus* alteram expeditionem suscepit anno 1530. & iter suum instituit ad Barbaros, qui *Pocabuyes* appellabantur, & *plurimum auri* credebantur possidere, quod cum vicinis suis permutabant: Ab his transiit ad aliam Barbarorum nationem, qui *Alcoholadi* vocabantur, & *auro* ad eundem modum *abundabant*: Horum ager solo erat haud infœcundo, ipsique pro captu Barbarorum, ingenio haud inurbano; ita ut in ipsorum provincia pedem figere, & municipium aliquod moliri, si rebus suis rite consuluisset, omnino tempestivum fuisset: Potuisset enim tum quàm facillimè inde in *Novum Regnum*, quod postea *Granatense* fuit dictum, penetrare, & Dominorum suorum res egregiè stabilire; verum id susque déque habens processit inde ad flumen Grande, atque ita deinceps ad *Tamalemequen*, omnes regiones miserum in modum pervastans, usque ad *Lebrixam*: A qua divertens subiit montanam & frigidam regionem, quam ab infinitis Barbaris invenit cultam; à quibus cum insigni clade fuit repulsus, & vulnere hìc accepto remeavit ad *Corianam* sive *Coranam*, hujus præfecturæ metropolim, & ibidem decessit è vulnere, anno à Christo nato 1535. Huic deinceps successor à Velseris fuit missus *Joannes Allemannus*, qui nullas expeditiones in provincias suscepit, sed brevi è vita excessit: In illius locum itidem fuit suffectus *Georgius de Espira*, cum Legato suo

(D) 2 *Ni-*

Nicolao Federmanno, vel *Vredemanno*, anno a Christo nato 1535. Hic cum trecentis peditibus & centum equitibus movit è *Coriana*, mense Majo, versus Austrum iter agens, & vestigiis Alfingeri insistens, Legato suo, ubi ante coloniam collocasset juxta promontorium *de la Vela*, cum reliquis copiis sequi jusso. Legatum interim sibi sumserat *Franciscum de Velasco*, Hispanum; qui cum jam pænè ducentas leucas processissent, milites (quod Hispanis familiare est, cum peregrinis parent) ad seditionem tentavit permovere; verum dux molitiones illius maturè animadvertens, illum munere suo movit, & ibidem destituit, nullo alio supplicio irrogato. *Federmannus* autem illum secutus, & vasta terrarum spatia emensus, penetravit in vallem *Tucuyo* angustam & undiquaque montibus cinctam, in qua hybernavit; & interea quoque adiit provinciam *Bariquizemeto*, ita dictam ab amne, qui illam permeat. Hybernis in *Tucuyo* absolutis, & pro Præfecto hic constituto *Franc. Vanega*, hinc promovit *Federmannus*, mense Decembri, & magnis itineribus, per asperos montes & densas sylvas, atque impeditissima loca tandem penetravit in *Novum Regnum Granatense*. Dum hæc in America in diversis partibus à Germanis hice geruntur, *Espira* præfectura sua movetur, & *Federmannus* in illius locum substituitur: Verum cum plurimæ quoque querelæ contra hunc fuissent institutæ, denuo fuit amotus, & *Espira* in pristinum locum & gratiam restitutus. Is anno 1538. Corum revertens, expeditionis suæ pænè triennalis hanc reddidit rationem, quam ad Regem Hispaniarum destinavit; se *ad quingentas panè leucas* cum copiis penetrasse in Mediterranea, & pervenisse ad fines barbarorum, qui *Choques* nominantur: Licet autem tantùm viginti quinque leucis abesset, uti opinabatur, à loco, quem hactenus investigaverat, reverti tamen fuisse coactum, ut necessaria militibus compararet. Obiit autem paullò post, nulla alia re memorabili gesta. Denique dum Velseri cunctantur alium Præfectum mittere, manum admovit huic negotio Conventus Juridicus Insulæ Hispaniolæ, qui in oppido *S. Dominici* residebat; variósque huc destinavit Subpræfectos, quorum quidam obierunt, quidam ob provinciam malè administratam fuga se subripuerunt. Hæc in compendium misisse & summatim exposuisse, quæ Vir magno rerum Jndicarum usu præditus,

tus, & ipse Occidentali Indiæ Præfectus, dilatavit nobis atque exposuit, satis & abundè erit.

His rebus & suam rem familiarem auxisse, & facultates ad largiendum magnas comparasse, semper prudentis est habitum: Sed quid opes, sine virtutibus? cum verissima fronte dixerim: Hac Familia nulla virtutum feracior fuit, & quasi lumen aliquod, extinctis cæteris, sanctitas ac RELIGIO Illius elucebat. *Julius*, Conradi F. ob gloriosissima facta, in Expeditione Sacra anno 1225. fortiter ac feliciter edita, propitia voluntate Friderici II. Imp. Eques creatus & gloriam maximis in patriam quoque meritis, præstantissimisque rebus gestis consecutus, anno 1243. datu benevolentiaque Conradi, Hassiæ Landgravii, Summique Ordinis Teutonici tunc Magistri, hunc ipsum in Borussia adeptus est: Forti occubuit morte anno 1278, cum Imp. Rudolphus I. Ottocarum Bohemiæ Regem, in ipsis S. Bartholomæi vigiliis, prælio superasset. Epitaphium Ipsi Elbingæ Borussorum, in templo primario, datum, & clypeus Ejusdem Norimbergam, in Sacellum S. Ordinis transmissus fuit: Similis quoque in cœnobio Hailsbrunnensi, prope Onoldum, effulsit. *Antonius* Freisingæ, *Hieronymus Christophorus & Antonius* Ratisbonæ, *Præpositi* fuere Canonicorum: *Canonici* ipsi non incelebres occurrunt *Emmanuel* Basiliensis, *Hieronymus* Wirtzburgensis, *Paullus* Argentoratensis, *Joh. Antonius* Eichstadiensis, *Joh. Bartholomæus* Argentoratensis, Ludovico IV. Imperatori á Sacris Confessionibus, intimisque Consiliis; *Fridericus* Ratisbonensis, *Severinus* Constantiensis, & *Paullus* Augustanus. *Albertus*, Ratisbonensis Canonicatus, ceu vocant, Primarius, Ingolstadii degens, in Danubio submersus & in æde S. Salvatoris sepultus fuit. *Philippus*, Canonicus Regularis, Ordinis S. Augustini, Baumburgi in Bavaria, Salisburgum inter & Wasserburgum, anno 1617. ibidem fatis concessit. Nec *Fridericus*, Ottonis & Catharinæ de Baillecourt F. Cameracensis Canonicus omitti hoc loco debet. Ex his (qui quidem omnes cum doctrina aliquid habuerunt commercii) in omnium bonarum artium disciplinis egregii laudantur quatuor illi: *Emmanuel* (in Sacra Scriptura, ex assidua Bibliorum lectione, versatissimus) nec non *Hieronymus, Paullus, & Severinus*; quorum vestigia anxio quidem pede premere *Antonius*, Conradi F. animo obstinaverat, magnumque religionis

æquè ac eruditionis impetum ceperat; sed immatura morte præventus est. Sic enim in Ecclesia olim res gerebatur, ut doctrinam cum sanctitate morum veteres diligenter conjungerent; nec querela hac opus erat, qua dolorem suum, de his temporibus, impertit nobis Nic. Vernulæus, in Academia Lovaniensi, dudū Historiographus & Professor Regius, Jac. Pontano censore: *In Ecclesia*, inquit, *similes fraudes inveniuntur; nam cum ad dignitatem*
InTac lib. XI. Ann. Obs. 7. *Episcopalem nemo admitti debeat, nisi Theologiæ aut Canonum Doctor, vel Licentiatus, quidam sine harum Facultatum cognitione, & aliquando vix Latinam linguam callentes, uno die Doctores vel Licentiatos se renuntiari curant, & sic Episcopatum consequuntur.* Verùm quid ego de cæteris Ordinibus loquar? *Joh. Antonius* fraternitatem Societatis Jesu amplexus, res sacr. Confessionis primò apud Reginam Hispaniarum, deinde apud Serenissimum Ducem Wolfgangum Wilhelmum curavit, ceu Rector illius Societatis, Neoburgi ad Danubium. *Alexander*, anno 1466. soleas, sive sandalia, quibus Capucini Patres utuntur, rite subligavit. Majorem hominum religiosorum, hodiéque superstitum, copiam fortassis afferre possem; sed nec Nobilissimæ lectissimæque feminæ (queis mira quoque pietas est) sanctitudine sua viduari debent: Ecquis virtutes ac merita cujusque satis dignè prosequatur? Aliæ summum, aliæ medium inter Religiosas locum habuerunt. Super eas erat *Barbara*, in Augustano S. Catharinæ monasterio *Abbatissa*: Multum etiam sororibus suis ad honorem antecellebant *Priores* binæ, *Ursula* in eodem, *Juliana* in Russenbacensi Suevorum cœnobio. Monialium nomina percensebo tantùm: *Elisabetha* hanc vitæ sectam tenuit Ottiliæ-burgi, in Alsatia, anno 1278; *Anna*, Augustæ Vindel. anno 1461. *Ursula* major, Dillingæ, anno 1472. *Ursula* secunda, Augustæ, anno 1541. nata; *Brigita*, in solitudine Billenreuthensi, anno 1511; *Anna*, Augustæ, anno 1588; *Helena* Eichstadii: Item tres illæ sorores *Maria Jacobina*, Geissenfeldæ Diaconissa, in superiore Bavaria; *Renata*, in Valle beatorum prope Landshut; nec non *Scholastica* Kühbachii, in Bavaria: Porrò *Catharina*, Messinæ in Sicilia: *Maria Johanna*, in Valle S. Catharinæ: *Cæcilia & Afra*, Kühbachii; denique *Maria Anna & Maria Francisca* (ætate nostra) Zickenhovii. Apagete vos, cum profanis im-

impietatibus vestris, Melissa Cybeles, Hypecaustria Minervæ, Iphigenia Dianæ, Mera Veneris, Thyades Eleidésque Bacchi sacrificulæ; nil has moramur!

Non patiuntur me Sacerdotibus insistere fortissimi Duces, siquidem tanta est VIRTVS MILITARIS, ut latius mihi circumspicienti ante omnia se VELSERORVM fortitudo offerat: Hi enim castra secuti sunt, non ut quondam Eretrienses, quos salsè ajebat Themistocles similes esse piscium, qui gladioli vocantur; quippe uti ensem hi habent, sed corde destituuntur: ita & illos fuisse quidem armatos, sed animatos non item. At *Julius* Antonii F. ut versiculum Mœonii vatis in Latiale eloquium hic meum faciam, erat

Plutarch. in ejus Vita.

Hosti non tergo, sed forti pectore notus.

Strenuam enim navans operam, non modo gloriam obtinuit excellentissimi Ducis; sed Viri quoque continentissimi immortale adeptus nomen fuit. Tres militum chiliades fidei Ipsius concreditæ erant ab Ottone M. Cæsare, à quo divortium nunquam faciebat,

-- Phalaris licet imperet, ut sit
falsus, & admoto dictet perjuria tauro.

Nempe scitum illud Socraticum animo inscripserat penitissimo: Vt statua semper insistit basi, similiter Virum bonum instituto niti honesto; nec inde vel periculis, vel promissis dimoveri unquam. Miles paucis contentus, nihil rapiebat, quod sanctis usibus majores consecrassent; ceu istud Siciliæ everriculum Verres solebat, qui cum signa & imagines deorum è sacrariis plurimas abstulisset, dixit de eo Tullius: *Plures esse à Syracusanis istius adventu Deos, quam victoria Marcelli homines desideratos.* Mira profectò, si quæ unquam, in sectante ejusmodi vitam, abstinentia; à qua ferè milites nostri quam longis distant spatiis! Quippe iis si Pegasi darentur, in cœlum adscensuros dixeris, & prædam acturos uncatis manibus, ante thronum DEI, in Sanctorum omnium conspectu; utpote quibus

Cic. II. & IV. in Verrem.

-- ibi fas, ubi maxima merces.

Sed in eo quoque vitæ genere habet Deus, qui plurimos cujusvis Ordinis longissimè Numinis reverentia post se relinquant. O fides alma, quam inviolatam Imperatori suo ad Lycum, in prælio adversus Hunnos præstitit! Servavit enim & fortunam & vitam Illius, ac equo sessorem

suum

ſuum reſtituit: Quamobrem tantæ fidelitatis memor Otto, hunc in conſiliis militiæ capiundis Neſtorem ſemper habuit ſecum, quem anno *971.* crearat Equitem; annua XXXV. marcarum argentearum penſione pro Eodem liberaliter conſtituta. Cum autem, imperante Henrico II. rurſus nova legio ex Bavaria & Suevia conſcriberetur, primum pilum Lauingam duxerat quidem; ſed in tentorio ſuo, vitæ pariter ac militiæ ſatur, ſexto & nonageſimo ætatis anno, ardente febri extinctus, ad perennem fonticulum, vitæ rediture indicem, in agro quodam, inferias à filio ſuo Octaviano ſibi datas, humili ſepultura accepit. Generis hanc celebritatem virtute ſua plurimum, in regno Neapolitano & Siculo, adauxit *Philippus*, Eques ab Henrico VI. Imp. anno *1196.* clementiſſimè declaratus; cui inſuper chiliademm ilitum Teutonicorum tribuit conceſſitque. De *Julio II.* Conradi F. Chriſti milite, in numero Religioſorum jam dixi, nec dixi ſatis; nam militiæ nomen apud alios dare noluit, quam eos, qui tum ſuo & optimi cujusque judicio optimam foverent cauſſam (ne forte pro bello latrocinium ſectaretur) tum etiam, qui rei totius militaris ſupra alios eſſe intelligentes perhiberentur: Erant illi Mariani Equites, paganos ſubigentes, Chriſtianæque religionis pomœria longius proferentes. Sub horum auſpiciis ac ſignis ita meruit Ille ſtipendia, ut non modò victrici manu variasque reportaret coronas, ſed dignitate etiam Equeſtri ab Illuſtriſſimo Ordine, magno Friderici II. Imp. ſtudio, & omnium applauſu, anno 1225. fuerit ornatus. *Omnium* Seneca ep. 115. *iſtorum*, inquit Romanus Sapiens, *quos incedere altos vides, bracteata felicitas eſt*; ſed *Felix* ea ſemper uſus felicitate, quæ pro ſpecie ac cruſta aliquid ſolidi habet, eandem ab Imp. Ludovico V. dignitatem, ſimul ac turmam quingentorum peditum, ob fortia facta, anno 1327. pro eo, ac meritus eſt, Romæ recepit. De *Carolo* autem ſic habeto; Sanctæ hic Crucis Dominus, & S. Stephani Eques, natus anno 1614. in mari, ubi Mars eſt atrociſſimus, pugnam iniit cum Turcis, & corpore adverſo vulnera excepit; donec de genu pugnans, fortiſſimam mortem anno 1648. oppeteret: Quia pro Chriſto mori, pulcherrimum eſt!

Nos quia jam initia procurſúsque Virtutis patefecimus, actum ipſum perſequemur; cujus ponderoſiſſima

ma vis, & efficacisſimi lacerti, in longa poſteritate conſiſtunt: Nec præterit me, principatum *Joh. Bartholomæo*, Johannis F. hoc in genere laudis asſignari oportere; qui cum per annos benè multos in Gallia, Hiſpania, ac Luſitania vixiſſet, Angliam, Scotiam ac Hiberniam amfractu maritimo intuitus, ad ſuos ſe recepit: Sed quia virtus impatiens moræ ac quietis eſt, patria denuo relicta, Romam commeavit ad Cardinalem Ludovicum Madrucium; mox aulam Archiepiſcopi Salisburgenſis, Wolf. Dieterici à Rottenau inſpectavit; ſed caſtra omnibus aulis antehabuit, atque hoc egit, ne ignavus ac ſine animo miles eſſet: Quapropter anno 1594. Capitanei haud incelebris, Tiberii Coſtedi, Tridentini, Signifer factus eſt, in legione Illuſtrisſimi Comitis Hieronymi de Ladron: Anno 1607. Centurio Illuſtrisſimi Comitis, Joh. Gaudentii Madrucii (qui Ludovici Cardinalis è fratre nepos, Fortunati filius erat) plurima enumeravit ſtipendia: Quid? quod per annos ſeptendecim de equeſtri ſimul ac pedeſtri militia Vrbis Auguſtæ (ſalario ſibi decreto) curam geſſit; donec anno 1614. conſilio ac ſapientia ipſam gubernare Rempubl. cœpit. Reddendus etiam nunc eſt Velſerianæ juventuti debitus honos, & gloriæ titulus, quæ eodem Virtutis genere uſa fuit: *Johannes*, frater Illius & *Johan. Carolus*, Joh. Lucæ F. hoc loci nobis occurrunt, quorum propoſito, opere, exitu nihil fortius; alter enim Ductoris à Schönau, ſub Seb. Hudleri ſigno, miles impavidus, in oppugnatione Strigonienſi, vehementiore lapidis ictu, decorè in terram cecidit; & Poſonii, remiſſa humana vita, à bello requievit: Alter adverſus infenſiſſimos hoſtes in Hungaria belligerans, inter arma, vitam immatura morte finivit. *Otto Henricus*, Emmanuelis F. celebri copiarum duce Rusvvormio, Hungarica quoque cum Turcis militia perfunctus, Poſonii defunctus eſt. *Philippus* Johannis & Reginæ Manlichiæ F. ex eodem bello Viennam reverſus, purpuream inibi animam efflavit: *Hieronymus*, Johannis & Jacobinæ Weiſſiæ F. vexillum duci ſuo, Henrico Julio, Saxoniæ Principi Strenuiſſimo, reſtituens, in Imperatoris Ferdinandi II. armis deinceps fuit. *Johan. Fridericus* integrum quadriennium in Hungaria æquè ac Belgio, ſemper illud cogitavit: *Diſce miles militare!* nec fefellit ipſum hæc cogitatio, ſed id effecit, ut in Vrbis patriæ Capitaneum quoque evaderet. Quodſi pulchrum

ducitur, paternas imitari virtutes; unde Amasim apud Ægyptios legem sanxisse accepimus, ut patris artem faceret filius, ac statum conditionemque vitæ ejus sequeretur; *Joh. Albertum*, Joh. Friderici F. meritis laudibus quare non feremus, qui militaris rei callidior, in obsidione Pesti, cum hoste simul ac morte in æquum descendit, ipsamque necessitatem fortiter toleravit. Nec alias quidem terras præterire possumus, in quibus Velseri senes æquè ac juvenes arma sua circumtulere: Siquidem *Otto*, Joh. Jacobi F. Regis quondam Hispaniarum Centurio, postea verò Serenissimi Ducis Neoburgici Wolfg. Wilhelmi Locumtenens, usque ad annum 1620. senectam diem obiit. Cum *Ferdinandus*, Georgii F. sub Gallicis Engelharti Curtii signis militasset, in febriculam pariter ac mortem incidit. Italia quoque militaribus Velserorum operibus inserenda est, quia eandem laudem, *Christophorus*, Henrici F. meretur: Venetis servire, summa libertas est! Quid enim *divinius* Illorum *Republica aut Superi terris commodare, aut homines optare potuerunt? Ad quam condendam non pastorius grex, non flagitiis onerata colluvies, non facinorum omnium asylum; sed vetustißimæ Nobilitatis (quod olim de se Athenienses jactarunt) eodem solo editæ cœtus confluxit: In qua exornanda contendisse Virtus ac Fortuna videntur. Et ut cæteris penè partibus cum Romana majestate contendat, ita libertate, qua nihil majus in terris* Prolus. 1. *esse constat, multò antecellit.* Aurea hæc Ferrarii verba sunt, qui non sine gravi suspiritu meo, cum plenus annis, plenus honoribus, in altissima tranquillitate sibi vixisset, qui aliis vixit, famámque in tuto collocasset, post graviora senectutis incommoda, vi morbi oppressus, vitam, nec gloriam amisisse modò nunciatur. *Sauciavit me longè altius* (ait M. Ant. Bonciarius in epistola ad M. Lib. XI. Ep. 36. Velserum, de Lipsii obitu) *& longè immanius, quàm unquam putaßem, nuntius acerbissimus de amisso* Ferrario: *Quamquam enim erat valetudine perimbecilli, & jam adeo tenuata, ut minimum spei supereßet vitæ longioris; tamen mihi animus blandiebatur interdum, & quod vehementer optabam, id nimirum fore facilè credebam, ut longum perennaret.* Clarus vixit, clarior decessit, culmen gloriæ transcendit; quò rari Veterum, nulli Recentium adspirarunt: Juvit cum vivos, tum posteros, quàm qui maximè: Laudavit Germaniam, æterna Germanorum laude

laude dignissimus: Amavit Norimbergam, & Proceres ejus coluit, meo cordi charissimus! Sed amor simul ac dolor quasi ex compacto rem gerunt, ut in oblivionem adducar, nec tamen cogitatio mihi omnino excidit eorum, quæ dicenda adhuc restant: *Christophorus*, inquam, in castro, *Cividad di Friuli* dicto, quod sub jurisdictione Venetorum est. (apud Hos enim bellica laus, & militaris gloria clariùs semper effulsit) tamdiu operam militiæ navavit, donec fatalis inibi & suus dies venisset. Ita se habent vota ac fata mortalium; alii armorum, quidam studiorum atque itinerum honore & gloria ducuntur; parum scilicet curantes (dum calet sanguis) quod

-- *calor intuso decedat frigore mortis.* Val. Cato in Dir. v. 126.

Quoties enim Italia in mentem venit, quoties Venetiarum recordatio subit, toties *Vlrici VVilhelmi* Schlüsselfelderi à Kirchensittenbach, Hieronymi Wilhelmi, Senatoris ac Scholarchæ olim Gravissimi F. immatura mors animo repræsentatur: Secutus hic castra Apollinis, velut ille (de quo modò diximus) Martis, per omnem Italiam, Galliam, Belgium, Germaniamque doctrinam æquè ac prudentiam, genti ac menti suæ congruam convenientemque, anxio pede investigavit quidem, sed sua ipse ossa in patriam non reportavit. Dolentiús quidni deplorem, qui à puero dedit operam literis; & quia erat ei ingenium docile, quicquid traditum fuit, didicit: Cumq; statim ab ineunte ætate multa ac magna celeris ac peracris ingenii signa ostenderet, in *Altdorfinam* Universitatem celeberrimam (quæ semper optimorum ingeniorum, domi forisque præstantium, fœcunda genetrix extitit) à familiaribus suis missus, demigravit; ubi per triennium ferè, omnibus ut doctrinis, quibus juvenilis ætas informari ad veram eruditionem solet, institutus est. Illic non solùm oratione, jucundissimæque suæ consuetudinis dulcedine, verùm etiam aspectu ipso, ubi mirè probitas elucebat, potuit cunctos adigere, ut se diligerent: Erat enim animus mitis, apertus, nulláque simulationis arte fucatus; quæ res magnum sibi omnium amorem & studium conciliabat. Nunquam præponere se aliis, neminem contemnere, sed omnes vereri, atque diligere; nemini in amicorum conventibus oblocutor, nemini orationem præripere, ac velle solus omnia dicere; sed justam partem orationis exequi, suam itidem partem aliis re-

relinquere: Quibus rebus assequebatur, ut omnes ejus amicitiam expeterent, semper cum eo esse cuperent, nunquam expleri liberalissima ac jucundissima ejus consuetudine possent. Quacunque iter fecerat, plura virtutum suarum, quam adventus sui vestigia relinquebat. Nullius pæne sermonis fuit expers; nam plurimum notitia linguarum, universæ eruditionis oram lustrare cupienti, utilius nihil esse cognoscitur. Sed iniquo plane jure fieri videmus, ut, quibus singulare atque admirabile ingenium natura tribuerit, mors illis ejusdem augendi declarandique spatium ademerit; & egregia ac præclara multorum, quæ ab illis, ad illustrandam Patriam æque ac Familiam, effici aliquando potuissent, tanquam semina enecaverint. Ex hoc numero, nostra ætate (ut de aliis taceam) proferre possumus SCHLÜSSELFELDERUM anno 1655. natum, atque ex itinere Neapolitano simul ac Romano, sub finem anni superioris, Venetias reversum: Sed inibi, cum se ita haberet, ut DEO videbatur, cujus voluntatem antepolueberat suæ, die primo Martii anno 1682 circa lucis ortum, illud est iter ingressus, quod necessario suscipiendum est omnibus. Sic in æternam & plane in suam domum remigravit, dignus, ut nunquam ex hominum memoria labatur & cadat, sed in omnium sermone ac celebritate perpetuò versetur, qui funere magnifico Venetiis elatus sepultusq; est.

Immemorem me propositi mei lugubris lamentatio pænè facit; sed nemini mirum videri debet, quoniam cum mortuis, ceu vivis adhuc, mihi res est: Ut superius priorum ita nunc etiam posterorum clarum decus, *Julium*, Johannis itidem Velseri & Jacobinæ Weissiæ F. certissimam veræ virtutis effigiem repræsentemus. Non omnibus in locis omnes plantæ nascuntur, nec eadem magnitudine, forma, ac suavitate, ex se fructus educunt; sed pro soli cœlique varietate, aliæ in Italia plantæ, aliæ in Sarmatia, aliæ in Africa, aliæ in India gignuntur: At ingenia, ubicunq; ea severis, sive ad armorum, sive ad literarum studia inprimis apta, semper benè feliciterque proveniunt. Atque res hæc ita est aperta ac perspicua, ut eorum exemplis illustrari non postulet, qui vel in remotissimis terræ regionibus, vel in barbaris nationibus, & ab omni prorsus humanitate sejunctis, totum terrarum orbem sua luce lustra-

strarunt atque complerunt. Quid enim *Julius* ille *III.* genuina Palladis proles, in literis æquè ac armis intactum reliquit Mirificè studiis flagrans haud quicquam in bellis omisit; sed Regis Catholici, in Belgio suo, signa per integrum sexennium constanter affectatus est; Postea Unionis Norimbergensis Signifer constitutus fuit. Super hæc Amstelodamensium navibus in Indias transvectus, cum Barbaris acie certavit; quadriennio autem confecto, in patrias oras anno 1618. reversurus, ceu Capitaneus navis illius, cui *Concordiæ* nomen erat, haud procul à Bonæ Spei promontorio, legem fati sui expectavit, undæ nec terræ redditus; explosis insuper tormentis aliquot bellicis, quibus cadavera Nobilium funerantur.

Ipsi etiam Velseri Magnatibus se asseclas præbere haud inglorium arbitrabantur: Ita est profectò, nemo imperat felicius, quàm qui parendo illud didicerit prius. Dabat verò se *Ludovicus* in aulam familiamque Serenissimi Bavariæ Ducis Alberti, cujus nomen in publica recensione Aulicorum legitur, qui Dominum ac Principem suum anno 1562. Francofurtum comitabantur; cum Maximilianus II. in Regem Romanum eligeretur: Cum eo societate conjuncti erant, *VVilhelmus Schenck, Jacobus Blumenthal, Ludovicus Velserus*, alii. *Sebastianus*, Johannis itidem ex Weissia F. defuncto patre, consilio ac iussu tutorum, in aulam Pragensem Rudolphi II. Imper. annorum duodecim puer, ad Illustrissimum Comitem Fridericum à Fürstenberg abiit: Cujus imperiis cum aliquandiu servisset, Illustrissimus Comes a Sulz ipsum in Hungariam secum deduxerat: Tandem & voluntate Superiorum in aulam Polonicam, ad Regem Sigismundum, versus Moscoviæ oppidum Smolensko emissus fuit. Vbi verò Norimbergam se retulisset, ob exortas tunc in regno Bohemiæ turbas, equestribus Norimbergensium, deinde Ulmensium copiis insertus, tandem cataphractis centum Fürstenbergianis præfuit. Neque *Vlricus* aulam Eminentissimi Cardinalis à Dietrichstein aversatus est, apud quem paullatim animum confirmabat præceptis optimis ad disciplinam militarē; quam deinceps in officiis Ferd. II. sincera fide præstitis diligenter exercuit. Sed quod ad excellentem *Marci Antonii* virtutē attinet, Serenissimi Electoris Bavariæ Dapifer (*il Sig. Velser, Scalco*)

Bernh. Herzog lib. II. Chron Alsat. cap. 90

Gal. Gualdus lib. II. Hist. de Reg. Suec. pag. 35.

unà cum Comite de Maitchbraun, Barone à Gersheim, & sex aliis aulæ Electoralis Proceribus, Gloriosissimam Sueciæ Reginam Monachii demisissimè excepit, & in colloquiis ministrum se præbuit.

Relatis Aulicorum laudibus, offerunt se mirificæ PRVDENTIÆ Viri, qui vel à Principibus in consilium advocabantur, vel in Senatum legebantur. Audaciter hoc dixit Keckius, nec temerè confirmavit, gravi plenóque carmine:

- - - - - - Jam sanguinis hujus
inter honoratas quot habentur nomina ceras,
quæ MAIESTATEM mundi juvere SVPREMAM
consilio, aut PROCERES? quorum sapientia felix
vel Patriam rexit, vel iniquas arcuit iras
à populis animosa manus? sors vota secuta est,
VELSERIS humeros oneri supponere jussis;
Hi Domino fecere satis, vis indolis Horum
Promovit commune bonum! Quæ sidera verò
laude feram, quæ Musa genus satis æquet Olympo,
unde per annorum tot longa volumina creti
VINDELICVM radiis illustravere SENATVM
Obruor Heroum serie, dumq; acta per omnes
Lumina VELSEROS nil non venerabile cernunt;
præcipuas dotes JOANNIS, & alta DAVIDIS
pectora mirantur, quorum Respublica letho
fulcra sibi subducta dolens firmissima flevit.

Adeò autem magna charitate Patriæ omnes tenebantur, ut multi ex his in ordinem Senatorium ab Augustanis (quorum potiorem hic meritò rationem habendam esse arbitror) optimo jure allegebantur; quamvis nec ejusdem laudis commemorationem externis invideamus. Quid *Lucas* Paulli F. Octaviani N. Senator? potéstne hæc Ipsius dignitas à quoquam magis verè magisque propriè demonstrari, quàm ab ipsis Annalibus expressa est? Nam anno 1140. mutavit calceos, & Pater conscriptus repentè factus est: *Bartholomæus* major Magistratus sive Consul anno 1196. dicebatur: *Conradus*, unus ex Duumviris, vel Consulibus Augustanis Patricius nominatur (inquit Achilles Gassarus, MS. Chronico) ut & anno 1246. *Henricus*, qui dicitur summum Magistratum inter cives Augustæ gessisse; ex indicio Marci Henningi.

Crus. l. II. part. III. Suev. Annal. cap. 7. & 15.

gi. Is ipse, inquam, literis de area, inædificandis ædibus, beneficii nomine Othoni Bogenario Augustano civi à Gottefrido Comite Hohenloënsi tradita, testis affuisse ab ipso Marco perhibetur. Præses Augustensis anno 1264. erat *Sifridus Velserus*, Gassaro rursus id affirmante. Sequitur dein *Bartholomæus*, Consul, anno 1326. Ejusdem prosapiæ ac nominis Senator post decennium, voto aliis relicto, decessit anno 1425. *Bartholomæus* III. ex ordine Consulari vivere ibidem desiit anno 1477: Summam hanc potestatem, votis quoque civium suorum, *Lucas* hujusdem Bartholomæi F. usque ad annum 1498. dignè ac modestè usurpavit: *Bartholomæus IV.* Antonii F. intimus Caroli V. & Reip. Augustanæ Consiliarius, Venetiolæ pignus custodivit: *Johannes* Consulatum gessit: *Matthæus*, Antonii F. interioris quoque Senatus particeps factus post annum 1550. longè ab altero *Matthæo* disjunctus, qui anno 1589. Episcopo Constantiensi a secretioribus consiliis fuit. *Johannes*, Dominus à Spilsberg & Ober-Schvvainbach, Cæsaris Rudolphi II. Consiliarius, hunc sepulchri titulum vivus merebatur, qui in Monasterii, ceu vocant, Prædicatorum choro legitur, Augustæ, hac post mortem facta epigraphe:

M Velf. lib V. Rer. Aug. f. 263.

DEO. ÆTERNO
JOANNES. VELSERVS. BARTHOLOMÆI. F
CÆSARI. A. CONSILIIS. AVG. VIND. II VIR
REMP. QVAM. SVPERIORVM. TEMPOR. MOTIB
TVRBATAM. ACCEPERAT
OMNIBVS. ORDINIBVS. CONSENTIENTIBVS
TRANQVILLATAM. RELIQVIT
VIXIT. ANN. LXVI. MENS. II. DIES. XXVII
PRÆFVIT. PATRIÆ. ANN. XII.
OB. AN. P. CHR. N. MDXCVI. III. K. SEPT
PRVDENTIA. MODERATIONE. ET. INTEGRITATE
CIVIVM. BENEVOLENTIAM. VIVVS
DESIDERIA. POST. MORTEM. MERITVS
NVLLIVS. VNQVAM. INVDIAM
PASSVS. EST
FELIX. QVÆ. EXEMPLVM. SEQVERETVR. POSTERITAS

Sa-

Sapienti sat; insipienti plus, quam satis. *Mattheus*, Matthæi F. Antonii N. Senator, consiliorum quoque Rudolphinorum minister, & S. Imperii Quæstor sive Rationalis fuit: *Paullus*, Matthæi F. Senator & Consul, paterna quæsivit vestigia. De *Davide* pariter ac filio ipsius cognomine, plura dicere lubens supersedeo; neque de *Johanne Bartholomæo*, insigni milite plura addere constitui: *Johannem* denique *Fridericum* anni fores trabeatum aperuisse, clara res est. Verùm impius ego sim, nec ferendus, si *Danielem* prætermittam ac negligam, velut Intimioris Curiæ Senatorem Prudentissimum, Ærarii Publici Præfectum Fidelissimum, Rerum Ecclesiasticarum Ephorum certè Sanctissimum, Collegiique Evangelici Administratorem Religiosissimum; quem ipsa Pietas suum appellat. Dicat pro me vates, vel si mavult, canat egregiè, ceu in secundis Viri maximi nuptiis solebat Keckius:

O pede non tactas æquans candore pruinas,
macte loco, quem sorte tenes, virtute mereris!
Sic tua se niveis ad cœlum Gloria pennis
evehat, & Patriæ mox admoveare DVVMVIR
fascibus, Augustaq; regas, Neonymphe, tribunal!

Sed hujus generis dignitas etiam in *Norimbergensibus* præcipua apparuit; de quibus pauca in medium proferre me jubet singularis Ipsorum modestia: Rogarunt enim, qui imperare poterant; obsequii gloria mihi relicta est, utpote qui non novi palpare, & adulando ineptus esse. Præter *Jacobum*, qui genus suum, velut ex arbore per surculos, in terram nostram detulit, & in urbem Norimbergam feliciter demisit, *Sebastianum* F. & *Jacobum* (ex Barbara Nützelia venerandæ Nobilitatis domina) N. latum clavum induisse, neminem latet; & *Sebastianus* quidem Illustris hujus Reipub. Septemvir, non sine acerbissimo civium luctu, anno 1566. è vita discessit; veniente pauperibus æterna hæreditate. Neque alter Ejusdem filius, *Johannes*, Patriæ suæ consilio defuisse censendus est, quem Summum in arce Norica Duumvirum atque Prætorem venerabundi omnes suspiciebant; donec ex illa in arcem cœlorum anno 1601. beatè demigravit. *Sebaldus*, Sebastiani II. & Mariæ Halleriæ (quam genitrem nominasse, satis supérque est) F. de salute publica domi fo-

forisque vehementer solicitus, anno 1589. ad Circularem Conventum, Ulmæ tunc agi solitum, accessit; sed ibi gravitas morbi fecit, ne patria licet gratissima Ipsius ossa haberet. Studiorum ac studiosorum fautor benignissimus tam propensum ad rem literariam animum habuit, ut probos ac sedulos doctrinarum cultores anno 1582. binis afficeret stipendiis; quos rectè Duplicarios dixeris. Reverendo Presbyterorum *Ægidianæ Ecclesiæ* Collegio doctas novæ bibliothecæ primitias anno 1581. benigna manu consecravit, symbolo suo insignitas: ASYLVM MEVM DEVS. Et quoniam in *Ægidiana Schola* (ceu Ipse fatetur) studiorũ suorum prima fundamenta jecerat, *mirũ videri non potest* (inquit de fine institutionis librorũ dono datorum) *si hunc locum, ut ita dixerim, mutum, qui superest, Magistris & Præceptoribus meis, QVORVM MEMORIAM NVLLA VNQVAM EX ANIMO DELEBIT OBLIVIO, ad beatissimam illam vitam evocatis, grata memoria in omnem perennitatem prosequar. Quò verò hanc animi mei gratitudinem aliquo saltem modo declararem, visum mihi fuit, vix gratius, optatius, aut magis accommodatum esse quicquam posse, quàm si ultra Stipendium, quod paucis post annis, annuente D. O. M. initium sumet, libros aliquot usui & utilitati hujus Scholæ destinarem: Primùm ut ii, qui ob rei familiaris angustias & tenuitatem libros ad studia necessarios sibi comparare nequeunt, his aliuqantulum adjuti, eò faciliùs progredi, & ad maturam frugem pervenire possent: Deinde ut ne Præceptoribus ipsis opus esset multa cumulare scholia; quæ obruere potiùs, quam juvare discentium ingenia certum est; nec singulorum verborum apponere interpretationem, id quod non sine fastidio & temporis jactura fieri potest: Sed ut studiosi adolescentes à Magistris ad verborum origines, & etymologias in his libris, luculenter satis, ut opinor, expressas & enucleatas, remissi, ipsi per se eas legere, & alia multa, quæ Præceptoribus dictare ita non semper in mentem venirent, notare simul & observare assuescerent. Quod majori etiam cum voluptate ipsos facturos, cum puriùs ex ipso fonte bibantur aqua, mihi etiam atque etiam persuadeo.* Hæc Ille Nobilissimorum doctissimus, de optimo instituto suo, quod Amplissimis Prudentissimisque Septemviris DD. Philippo Geudero, & Hieronymo Paumgartnero valdè probari tùm tempo-

ris advertit. Nec fortasſis de *Collegio Altdorſino* dicere otioſum erit, ubi *muſeum Velſerianum*, quod anno 1580. cœptum eſt, Occidentem ſpectans, ipſa inſignia indicant: *Auditorium Velſerianum*, Jurisprudentiæ ſtudio in primis, cunctisque actibus publicis deſtinatum, anno 1583. unica molem hanc ſuſtinente columna, Mæcenas ille, ſuis ſumtibus ſplendidè exædificari atque effici curavit. Quas verò Ipſi gratias perhibituri ſumus, niſi ut Deo vota faciamus, pro infinita CAROLORVM poſteritate; quam illa antiquisſima & rerum omnium princeps Natura terris diu commodet! Nomini Velſeriano benè ac feliciter eveniat, Deo approbante, quod agunt, acturique ſunt!

Hæc eſt magna ac vetus illa Proſapia, jam prope in nongenteſimum annum propagata, quam à ſtirpe ad hanc ætatem ordine Virorum Illuſtrium enumeravimus: Verùm nunc res, locus, ordo ac propoſitum exigere & poſtulare videntur, ut de MARCO VELSERO, qui ad Illos originem ſuam refert, reliqua dicamus. Prima ſtatim ætate humaniſſimas illas elegantiſſimasque literas, quibus, tanquam Jovis poculo, pectus alebat, cum aliarum pulcherrimarum liberalisſimarumque artium ſtudiis copulavit atq; conjunxit. Illam Germanorum olim eruditricem Italiam ingreſſus, magiſtrum prælectoremq; habuit in arte dicendi Muretum, & Marcum Antonium Bonciarium commilitonem ſuum; cujus ex epiſtola ad Noſtrum Marcum verba citabo: *Heri veſperi cum clariſſimis adoleſcentibus, arctiſſima Tecum propinquitate conjunctis*, Jo. Baptiſta Reimboldo, & Joh. Baptiſta Velſero, *longum ſermonem habui*, *Lud. Migliorio ante tibi cognito probatóq;, amicitiam conciliante. Quo quidem in congreſſu cùm multa fieret de Tementio, cujus ego ſingularem probitatem, doctrinam, dignitatem, prius fama, mox è ſcriptis Lipſianis cognitam haberem; paullatim eò ventum eſt conjectando, ut etiam in condiſcipulatu notuiſſe alter alteri videremur. Fuimus enim Romæ luſtrali anno anteproximo; & ſimul MVRETO DOCENTI operam dedimus: ego ad totum ſeptuageſimum ſextum, Tu biennio amplius, ut quidem Tui memorabant. Nec eſt dubium, quin interea ſæpe locuti fuerimus inter nos; cùm & Tu eſſes Mureto familiarior, & ego ad illum crebrius cum Laurentio Pariſiolo, vel cum Angelo, & Gisberto de Oddis ventitarem. Quanquam ego (ne mentiar) propter illam*

Bonciar. Lib. IX. ep. 12.

lam planè puerilem ætatem, memini non memini, Nobilissimum adolescentem à Germania Romam iccircò advectum, ut AUDIRET magnum MURETUM. Postea verò quàm fuisse illum ipsum Te suspicor (ut sibi amor favet interpretando) certas reperi conjecturas de facie, de oculis, de sermone. Cognomen ipsum Tuum in memoriæ angulo latens erui, & Te totum mihi repinxi; qualem sive antea vidi, grata est recordatio; sive non vidi, gratus error, & species quadam recordationis. Nicolaus quoque Alemannus peregrinatorem hunc summis in cœlum laudibus extollit, præ aliis, qui Italiæ gazas vel non curant, vel prorsus ignorant; ita enim is ad dissertationem suam de Lateranensibus Parietinis præfatus est: *Quid nostros hìc ego dicam*, inquit, *cum è Galliis velè Germania eruditus Vir nullus Romam profectus sit, qui hujusce musivi spectaculum prætererit. Duos commemoro omnis antiquitatis curiosissimos juxta atque scientissimos, Marcum Velserum Duumvirum Augustanum, cujus in dissertatione testimonium extabit, & Nicolaum Fabricium Peirescium.* Neque testimonium illud adducere piget: *Id, ut præfatus sum, plerique ante nos Viri gravissimi non otiosè sunt contemplati; ex quibus Marcus Velserus, cum abhinc annos fermè quadraginta Romæ, sapientum olim hominum more, peregrinaretur, ita oculis ac animo id perlustrare solebat, ut exemplum summa diligentia ac fide sibi describendum curaverit, doctisq; Viris passim ejus videndi copiam fecerit.* Hujus igitur vestigiis, quæ Romam ducunt, euntes, insistebant & fratris & sororis filii; quos commemoravit. Bonciarius, ad Lipsium de his scribens: *Visus essem facere insipienter, si nactus certam mittendi facultatem per ingenuos adolescentes*, Remboldum & Velserum, *Prætoris Augustani, hominis Tibi amicissimi, alterum sororis, alterum fratris filium, ea non uterer, & per ignaviam, stylo parcerem.* Sed mirari posthac desinant, qui linguæ Italicæ nitorem in Marco attoniti stupent; Orlandus enim Pescetti, in Responsione sua, ad Anticruscam Benii, Florentinam Illius puritatem simul ac elegantiam exosculatur, dum ait: *Se'l Cavalier Guarisii, l'uomo pur Ferrarese, prega come nelle sue Lettere sì vede, il Cavalier Salviati, che purghi il suo Pastor Fido da Lombardismi, e dell' Illustrissimo Sig. Marco Velsero, Duumviro della Rep. Augustana*

Differt. de Lat. Pariet c. 10. f. 70.

Bonciar. l. XI. ep. 6.

Nella Risposta all' Anticr. del Beni, cart. 16.

na, e chiarissimo lume della Germania, scrive all' Eccellen-
tissimo Sig. Chiocco, che le sue Lettere gli paiono dettate da
Rispost. cart 112. 113. *Vomo nato, ed allevato in Firenze.* Immò judicium Velse-
ri de lingua Italica mille aliis præfert censoribus: *Quando*
ogn' altra vi mancasse, quella del Sig. Marco Velsero addie-
tro mentovato, mi varebbe per mille; il quale in una Lette-
ra scritta all' Eccellentissimo Sig. Chiocco, dice, che nel legger
le cose del Casa, sente tanto diletto, che non vorebbe, che aves-
ser mai fine. Haud aliter Nic. Manasses librũ de Vicissitudine
rerum Lud. Regii, è Gallico Italicè versum ab Hercule
Cato, nullam aliam ob caussam communi huic Oracu-
lo nuncupavit, quàm ut versionis istius judex foret:
Il presente libro della Vicissitudine, e mutabile varietà del-
le cose del Mondo, tradotto dalla lingua Francese nell' Ita-
liana, non potevo piu convenevolmente per ogni rispetto de-
dicarlo ad altri, che a V.S. Molto Illustre, come parto nuo-
vo delle nostre stampe; poscia che oltre alla cognizzione,
che ella hà delle più gravi, & antiche Lingue, e possedendo
anco quella particolarmente nella quale l'Opera fu dà prin-
cipio scritta, non meno che questa della sua nuova traduz-
zione; ed oltra di ciò, avendo (merce del suo elevato in-
gegno, e de' continui studii) fatto acquisto di una scelta e-
rudizzione, potra essere egualmetne ottimo conoscitore, e
giudice di questi Idiomi, ed insieme delle belle materie, e scien-
ze che vi si contengono. Galilæus de Galilæis tres de
Maculis Solaribus ad Eundem Epistolas cur Italicè scri-
Lettera terza, cart 103. & 104. pserit, hanc innuit causam: *Mà in oltre ci hò avuto un*
altro mio particular interesse, ed è, il non privarmi delle
Risposte di V.S. in tal lingua, vedute dà me, e dagl' Amici
miei, con molto maggior diletto, è meraviglia, che se fossero
scritte del più purgato stile Latine; e parci nel legger Lette-
re di locuzzione tanto propria, che Firenze estenda i suoi
confini, anzi il recinto delle sue mura, sino in Augusta. Hie-
ronymus Ghilinus, in Theatro Eruditorum, laudat
exquisitissimis verbis & ingenium & stylum epistolicum,
in lingua Hetrusca nitidè usurpatum: *Marco Velseri,*
figliuolo di Mattheo, nato di nobilissima, ed antichissima
Famiglia in Augusta, città principale dell' Alemagna,
della quale sua Patria fu perpetuo Governatore; ebbe
un ingegno acuto, sublime, e vivace, col quale dilet-
tandosi non meno delle bellissime Lettere Latine, che del-
la

la Toscana eloquenza, divenne con lo studio continovo di maniera eccellenti, che fece al suo nome grandissimo acquisto di riputazzione tra gl' altri Letterati.

Benè educatum & rectè institutum esse oportuit, qui in studiis simul ac itineribus ingenii opes mirificè auxit; singulare juventutis prudenter instituendæ exemplum, quod utinam omnes penitiùs intuerentur, qui bonas literas discere, vel docere satagunt: *Extinguuntur generosissimi igniculi*, ait Barlæus, *confertis studiis; & uti vascula angustioris orificii superinfusum copiosius humorem respuunt, nimio lectionum numero obruitur avidissima sciendi ætas.* Hæc enim maximè observanda est a præceptoribus in discipulis, qui sæpiùs gestare boves, quam vitulos edocentur. Ostentationem istanc nostro seculo nimis familiarem, exprobrat magistris summus ille ingeniorum æstimator, in sequentibus: *Uti corporum nervis robur accedit ab ætate, ita judicii, memoriæ, phantasiæ, ingenii organis. Hæc fatigata intempestivè languent citius, & spem solidæ & maturæ eruditionis incidunt. Herbas vide, & olera, quæ sub initia veris ab avaris colonis fornacum calore & fimo fervidiore tepefacta germinant ocyus; at mox adultiora deficiũt & exarescunt. Est illud seculi nostri cacoëthes: Gloriamur parentes, si videamus præstare posse puerulos, cruda adhuc ætate, quæ non possunt alii annis aliquot majores. Ideóque atteri patimur ingenia & spirituum fontes exsiccari per pædagogos, ac affligi rationales potentias, quæ ubi adoleverint illi, marcent & stupent, attrita ad perpetuarum & crebrarum lectionum cotem ingenii acie.* Nihil tale contigit Marco, qui à *teneris* (Mel. Adamo teste) *artium ac virtutum studiis excoctus, maturitatem ingenii, judicii, & doctrinæ feliciter est consecutus. Itaque ut mens generosa cœlo affinis motu gaudet: ita & ipse, in Italiam progressus, edidit Antiquitates Augustanas, felix famæ surgentis auspicium, & pium.* In Method Stud. Duc. Megapol. præscript. p.494.595.

Possem modò de styli Latini puritate in epistolis, quam Mureto acceptam referimus, infinita tradere, si singula sectari vellem: Lingelshemius ad Bongarsium pro me dicat: *Dictio ejus pura, propria, constricta; superat (ita rapit me istius hominis vis) antiquos* Annales Boicos, fatente rursus Adamo, scripsit *tanto nitore, ut meditanti videãtur adstitisse hinc Musæ & Gratiæ; hinc Consᵒ, Apollo, Suada, Venus.* Epist. 38.

Lib.III. Rer. Mog. Notat. 28. Nic. Serarius Velserum, *ut alia omnia, nitidè ornatéq;* narrare de Erenuolfo perhibet: dumque verbis Ipsius utitur, hæc à se *velut in rudi ac depexo centone dibaphum, aut purpuram, & gemmam inseri* haud diffitetur. Joh. Adlsreitterus (vel, si mavis, *P. Joh. Fervaux*, Lotharingus, in cujus nomine, ob certas causas, Annales illos Prudentiores apparere noluerunt) in præfatione ad lectorem tomi primi Annalium Boicæ gentis, minimè sibi ait polliceri *Velseri nitorem, Raderi claritudinem, Brunneri numerosam, & vix ulli imitabilem celsitatem.* Præterea Lib.II.Amphith.Hon pag. 207. Car. Scribanius, qui Amphitheatrum Honoris sub nomine *Clari Bonarscii* in lucem edidit) adversarium quendam sic affatur: *Quid dicis Phrygia monstrum? non tantùm tria Galliæ jugera, sed & Augustam Vindelicorum egesto polluis fimo? Magnum Velserum damnabis infantiæ? Vide paginam perpetuo thymo odoratam, quæ morosissimi etiam lectoris acetum detergat; quæ stomachi quantacunque esuritione exasperati, super dapales cœnas, convivia Saliaria, fastidia levet.*

Principum ille Doctor, idémque doctorum omnium facilè princeps Plato, oraculo quasi quodam declaravit, nunquam beatas fore Respublicas, nisi aut illi, qui jam ad earum gubernacula sederent, literis sapientiæq; studio operam darent; aut contrarii, qui jam literati essent, ad commune bonum procurandum promoverentur: Præceptum itaque hoc secuti complures Senatorum, in Augustana Republica, eóque tanquam Ariadnæo quodam filo ad adyta civilis Prudentiæ deducti videntur. Sensit in primis hujus dicti veritatem MARCVS, qui quam ingenio felix, quàm mentis cultura gnavus & diligens fuerit, vel soli librorum conscriptorum ab Illo tituli satis superque indicarint. Pedetentim verò ad caussas Dicasterii anno 1589. accessit; deidne latum clavum, quæ vestis Senatoria est, anno 1592. impetravit; postea sanctissimo secretioris Senatus consilio adscriptus anno 1594. tandem Generosissimo ac Illustri Viro, Octaviano Funggero, more majorum, justè ac legitimè in Prætorem, anno 1600. lectus fuit: Honores hosce gradatim singulos assecutus, suis cervicibus tanta munia atque Rempub. ad annnum usque 1614. consideranter & mansuetè sustinuit; simul ac S. Cæsar. Majestatis Consiliarius enituit. Senator hic imitatus est Agricolam, *qui studio scientiæ flagran-*

grantem animum coërcuit tenuitq;, quod est difficillimum, ex sapientia modum. Docuit & Virum sapientissimum longa vita, usu que rerum maximarum, ut Peireskio non modò ob Senatoriam dignitatem Aquis-Sextiis anno 1604. congratularetur, sed admonitionem etiam, adhortationémque paternam adhiberet, ac inter cætera: *Non esse animo ipsi despondendum; munus Senatorium tametsi spinosum, id tamen prima fronte dumtaxat; principium solum molestum esse, lenire tempus cætera: Nihil supra vires exactum iri; fore Numen propitium, deberi patriæ operam;* & quædam alia in eundem sensum subjunxit ad suadendum paratissimus. Delenificam Ipsius facundiam omnes sunt admirati, qua sola nos à natura armatos referebat Aristides; putabat enim justissimus rerum arbiter, orationis vim nobis concessam pro ferocientibus cornibus, pro petulcis calcibus, pro mordacibus dentibus, aliisque, quæ aminantibus mutis natura tribuit, armamentis: Hac P. Valerius insolita libertate exultantem populum ad saniora consilia revocavit, & Senatui subjecit: Nec dispari successu, eadem in re, iisdem remediis usi Menenius & Læna: Hac denique omnis eloquii parens M. Tullius, & fasces Romanos, cum inquilinus esset, est assecutus; & Vrbem ab infandæ conjurationis periculis liberavit. Nisi me omnia fallunt, nec fallunt tamen, in mentem Velsero semper fuit illud Quintiliani, ut videtur, de Oratore: *Vos verò disertissimi, ut potestis, ut facitis, illustrate seculum nostrum pulcherrimo genere dicendi!* Id verò pulcherrimum genus est, quod *vitæ, nec scholæ* discitur. Hinc Belga ille prudentissimus, Daniel Eremita, in Epistola ad Camillum Guidium Equitem, scripta de legatione Magni Hetruriæ Ducis ad Rudolphum II. Cæsarem Augustum, & aliquot Germaniæ Principes atque Respublicas: *Augustam mox Vindelicorum appulimus, statimq; aderant Vrbis Duumviri; in quibus flos hominum* Marcus Velserus, *Vir, in quo nec invidia invenit, quod calumnietur. Legationis officio levi oratione peracto, in alia sermonum itum; in quibus ferè* solus Velserus *auditus est, reliquis admiratione Viri, & disparitatis metu tacentibus. Nulla ea civitas benevolentiæ & humanitatis officia intermisit; quod & Illi imputandum, quem Patrem Patriæ, sicut TOTIVS GERMANIÆ ORNAMENTVM, non ineptè indigites.*

Tac. in Agric. 4. 6.

Gassend. l. II. pag. 92.

Tac vulgò in Orat. c. 23, f.

Sen. epist. 106.

Sub fin. Status Regim. Ferd. II. p. 362.

tes. Quid? quod Petrus Paullus Boſca Bibliothecarius ex Sodalitio Sacerdotum Oblatorum, in Hemidecade de origine & Statu Bibliothecæ Ambroſianæ, Olgiati pariter ac urbis Auguſtæ dum meminit, mores & vultum & humanitatem & civilem prudentiam Duumviri Noſtri vivis depingit coloribus: *Huc fama Vrbis invitavit Olgiatum; Vir literatiſſimus coluit Marcus Velſerus, alter ex Duumviris. Junxerant quidem jamdudum amicitiam Velſerus & Olgiatus, miſſitatis invicem literis; ſed eminuit lætitia utriusque oculis primùm: Tum, erectis in admirationem ac reverentiam animis, ventum eſt ad officia humanitatis, & obſervantiæ. Graviſſimis erat moribus Velſerus, ingenio ſpectabili, tanta literarum fama apud exteros, ut ab iis etiam ſibi laudem quæſierit: Conſilii autem experientia præfectus fuerat Auguſtæ, ea lege, ut vivo nunquam abrogaretur imperium. Et quidem nos cum pictam tabulam, quæ expreſſam Ipſius imaginem refert, in Ambroſiano Muſeo ſpectamus, gravitatem eam ex oculis conjicimus, & ex oris ipſius majeſtate vim literaturæ, ac conſilii in adminiſtranda Vindelicorum provincia deprehendimus. Conceperat igitur de Velſero ſpem optimam Olgiatus, quà conjunctione literarum & animorum, qua dominatu, & imperio, cum ſuo arbitratu regere rem cunctam poſſet.* Hoc uno ipſi Peireskio durus fuit, Gaſſendo memorante, quod ſui effigiem conſtantiſſimè denegavit, pro eo, quo omnibus aliis ardentiſſimè flagitantibus denegaverat, inſtituto. Et Peireskius tamen, ut alios nonnullos, ſic illum neſcientem pingi procuravit, conducto artifice, qui ipſius vultum è clandeſtino ſpectaret. Sic obtinuit, quod illi Occo ſperare nefas prædixerat; cum id abs Velſero tuliſſet reſponſum: *Cato major poſteros volebat quærere, cur ſibi ſtatua nulla poſita; mihi contra, quantum video, cavendum, ne quis aliquando miretur, ſi non & indignetur, qua ambitione conſortio magnorum virorum, quorum imagines ſe colligere Fabricius oſtendit, irrepſerim.* Nec prætеribo, quam præclarè Peireskius illud exceperit; quippe ad Occonem reſcribens: *Dixit quidem*, inquit, *Cato non minus argutè quàm ſapienter, ſe malle, ut poſteri quærerent, quare ſibi non eſſet, quàm quare eſſet poſita ſtatua; nunquam tamen, quod legerim, ſe pingi aut fingi renuit; cujus rei teſtes eſſe poſſunt Icones ejus non paucæ, quæ in hodiernum diem circum-*

Paul. Boſc. de Orig. & & Stat. Bibl. Amproſ. p. 21.

Lib. I. de Vita Peiresk. pag. 66.

circumferuntur. Igitur nec Velserus, vera Catonis imago, id abnuere deberet & ne abnuat, precor preceris; ores ipsum, atque exores, iterum oro.

Benè factum! cur enim Is, qui nullam reliquit effigiem morum suorum, virtutis, doctrinæ, pietatis, ingenii filium, (quem Tullius imaginem animi & corporis vocat) non in ære stet, ut monumentum hoc suæ formæ ac nominis nos veneremur? Quamvis jucundissimam atque utilissimam vitæ inter conjuges societatem animo haud sit aspernatus; de qua præclarè Columella procemio: *Apud Græcos*, inquit, *& mox apud Romanos, usq; in patrum nostrorũ memoriam ferè domesticus labor matronalis fuit; tanquam ad requiem forensium exercitationum, omni cura deposita, patribus familias intra domesticos penates se recipientibus: Erat enim summa reverentia, cum concordia, & diligentia mista, flagrabátque mulier pulcerrima diligentiæ æmulatione, studens negotia viri cura sua majora atque meliora reddere.* Quin imò ejus sum sententiæ, aptiores esse studiis, addo & consiliis, conjugatos, quam cœlibes, cum illi de re domestica minus, hi magis solliciti sint: Nec enim habent, in quam curam hanc tutò rejiciant. Et quid durius, aut ab omni humanitate alienius, quàm Timonis instar fugere congressus bellissimæ honestissimæque conjugis? Hanc ob caussam finguntur à Poëtis Gigantes improbo consilio cœlum affectavisse, quod à mulierum in terris connubiis abhorrerent homines barbari & agrestes: Nec aliud sibi vult Orphei fabula, uxorem ab inferis revocantis, & facundia sua feras lenientis, quàm Virum sapientissimum juxta & disertissimum à vago concubitu deterruisse efferos Thraces. Apud Poëtarum turbam tanta conjugii dignitas, ut Deos Deasque hoc vinculo constringant, Jovi suam jungant Junonem, Vulcano Venerem, Neptuno Thetyn, Plutoni Proserpinam. Vagæ libidines non libertatis, sed ingloriæ servitutis nomina sunt: Vera libertas est, Deo, rationi, legibus paruisse; quibus devinctus esse nec Augustanus Sapiens recusavit, connubia scilicet lege cum *Anna Mayin* sociatus. Liberat se à fœdis voluptatibus, qui se uni thoro devovet: Si servile conjugium, profectò suavissima ea est servitus, è qua conjugum neuter ma-

Colum. lib. XII.

numitti cupiat; quam stabilem ambo perpetuámque esse volunt. De ea, Nostris haud indigna, Horatius:

Lib 1. Car. od. 13.

Felices ter & ampliùs,
quos irrupta tenet copula, nec malis
divulsus querimoniis
suprema citiùs solvet amor die!

Amavit igitur conjugem, & mirificè dilexit fratres, velut ejusdem partes animæ, & ejusdem pondera uteri, immò ejusdem eruditionis ac diligentiæ sodales charissimos. De his Schottus, in nuncupatoria Bibliothecæ Photianæ: *Quod utinam exemplum Dynastæ, ac Reges secuti, in iisdem pedem vestigiis ponerent, ac libros SS. Patrum ineditos cognosci atque evulgari sinerent; næ plures longè Græcarum literarum usum interpretando revocarent, nec ampliùs veluti muta tacerent; quæ in densis hodiè tenebris, tineas pascendo, delitescunt. Sed id optare citiùs, quàm sperare liceat; nisi si Velserorum similes exoriantur, qui concordissimi fratres (Vos enim bona venia appello, ANTONI, MATTHÆE, AC PAVLLE) rem literariam longè latéque provehitis, disciplinarum pomœria effertis, doctisque hominibus, doctissimi ipsi, opem re consilióque ferre non cessatis: Vt jam ubiq; gentium non sit*

- - - - Phœbo gratior ulla,
quàm quæ VELSERI præscripsit pagina nomen.

Raderus Martialem suum inscripsit *Nobilissimis & Amplissimis V. V V. Dominis Velseris, MARCO Duumviro, Vrbis Præfecto, MATTÆO Ædili, PAVLLO Consult, Matthæi FFF. Antonii NNN. Patriciis Augustanis, B. R. natis.* In ipsa verò dedicatoria eleganti doctrina pares hunc in modum alloquitur: *Vestrorum nominum titulis insignibus hanc Camœnam meam prodire volui, ut illustrior & augustior in publico appareret, majorémq; fidem apud Senatum Palatinum mereretur; si frons ipsa ANTISTITES ERVDITIONIS, veluti vindices & assertores studiorum meorum præseferret. Invitatus sum elegantia ingeniorum Vestrorum, omni disciplinarum genere excultorum; quæ quantò sublimiora, tantò simul modestiora humanioráq; experiebar: Vti non solùm, ad Vos Musæ omnes, ut quondam ad Herodotum, divertisse, sed cum Gratiis ipsis penitùs in Vestra domi-*

domicilia immigrasse, aut potiùs inter Vos natæ & educatæ videantur. Et post nonnulla: *Eadem elucet virtus in admodum Rev. & Amplissimo Viro, ANTONIO VELSERO, Spalatensi Præsule, Canonico Frisingensi, literis juxta Græcis ac Latinis divinis & humanis instructissimo. Eadem in JULIO elucet, & eluxisset eadem in HIERONYMO, Ornatissimo adolescente; cujus spem Nobilissimæ indolis immatura fata præter spem nobis eripuèrunt.* Olgiatus (Bosca referente) Augustam cum pervenisset; *affectari etiam per Urbem ANTONIUM suum Velserus, humaniter habere domi, ostendere principibus Viris.* Henr. Canisius, de lectissimo Menologii opusculo loquens, cui simul id acceptum refert: *Non minores gratiæ habendæ Rev. & Nobili Domino ANTONIO VELSERO, Marci fratri, quos quotiescunque nomino, si eos debitis encomiis ab exquisita & admiranda eruditione repetitis non afficiam, scito caussam esse, quia illa nomina ipsum præfert.* Idem in nuncupatoria sua Historiæ Miscellæ Paulli Diaconi, ad Baronem Joh. Fuggerum: *Porrò taceri non debet Nobilis & Amplissimus Dominus Marcus Velserus, Reip. Augustanæ Duumvir, & frater germanus Illius, Admodum Rev. & Nobilis Dominus ANTONIUS VELSERUS, Cathredalis Ecclesiæ Frisingensis Canonicus, Viri omnia eruditissimi, quorum Ille submisit membranas MSS. Hirsfeldenses Paulli Diaconi, una cum variis lectionibus in Miscellam Jac. Bongarsii, & MS. Anastasium Bibliothecarium Rom. interpretem Theophanis, ex quo in Historiam Miscellani pleraque inserta sunt; cum quibus & illam contuli: Hic vero submisit exemplar Petri Pithœi Miscellæ. Quibus meritas habemus gatias.* Hac re motus insuper Dav. Hœschelius, vitam Antonii Eremitæ, ab Athanasio Græcè scriptam, una cum interpretatione ac notis, Eidem Græca etiam προσφωνήσει dicavit: Nec non Hier. Wolfius *Matthæo*, Scholarum Curatori diligentissimo, Orationes Isocratis consecravit. Neque *Johannes* sui oblivisci sinit; nam assiduè occurrit mihi Collegium Lauinganum Mich. Fendii, in quo Augustanum, inter complures discipulos, cohortatus est ad diligentiam, hoc epigrammate:

Tom II. Ant. Lect. fin.

Aug. Vind. a. 1611.

Lauingæ, a. 1587.

Sic animum, Velsere, sacris intende Camœnis,
ut proprio nomen crescat honore tuum.

Nec patrii tantùm placeant nummíve genúsve
ut minor Aonidum cura sit inde tibi.
Mæcenas primo studium dilexit ab ævo,
cum posset nummos vix numerare suos:
Et sibi præclarum nomen quæsivit ab arte,
cum fuerat magnæ Nobilitatis Eques.
Vile genus, nummiq; leves, nisi pondera Virtus
adjicit; hæc, Musas qui colit, illa tenet.

Exciderat fermè animo *Christophorus*, de quo scribere suprà proposui: Reginoburgi enim summæ Ædis Præpositus graviora studia politioribus literis condire solitus, in templo Cathedrali, ad parietem, sub clypeo Gentilitio, superimposito galero Præpositis usitato, marmoreos hosce titulos pro merito suo accepit:

R. D. CHRISTOPH. VELSER. ECCL. R. PRÆPOSITVS. ET. CANON. NON. TAM. OPVM. QVAM. VIRTVT. DIVES. AC. RARA. CORP. MAJESTATE. PRAEDITVS. HOSPITALITATIS. EXEMPLVM. PAVPER. PR. MAGNUMQVE. FAMILIAE. SVAE. DECVS. CVM. INTER. GRAVES. ECCL. PROCELLAS. ANNOS. LVI. M. V. D. XXIV. PIE. INTEGRE. AC. MAGNIFICE. VIXISSET. MORTE. RAPTVS. HIC. VT. VIVENS. DISPOSVIT. CONDITVS. JACET. OBIIT. ANNO. SALVT. M. D. XXXVI. D. XXI. AVGVSTI.

In progignendis elegantissimis hominum ingeniis, ad præstantissimas omnes artes à natura factis, Augustæ civitas semper felix est habita; itaque quæ olim Marcum, ac paullò supra nostram memoriam doctissimos Viros genuerat, hac ætate DANIELEM, Operum Velserianorum promotorem benignissimum, edidit: Musas omnes Senator ille rectissimus de facie novit, adeò nullius rei rudis, ut maximarum, præstantissimarúmque artium scientia pectus refertum completumque gestet. Jam verò me verborum pudet, cum versiculos Keckii rursus attendo:

- - - - Adultius ævum
per Latii leges studia ad civilia, curas

Ma-

MATERNI Te duxit AVI, poterásq; tiara,
non ut eam pretio rudis emendicat asellus,
discipuli fastum, sordes explente magistri;
sed tanquam in castris Astrææ lege severa
exactorum operum justa mercede potiri.

Nec satis est, Nobiles cum Nobilibus sangninem & genus miscere, nisi etiam eruditio animos eorum consociet. Mora nulla: Haud gravatim Illi ex templo se applicuit CAROLVS, Inclutæ Reipubl. Norimbergensis Provincialis ac Senator Gravissimus. Hos, inquam, Dominos ac Mæcenates meos, novæ editionis hujus studiosissimos cupidissimosque grata significatione appello, & honoris gratia subjectissimè nomino; qui Opera hæc inter prima gloriæ Velserianæ numeranda posteritati famæque tradiderunt. Sed artes, quæ quoniam ingenii non corporis viribus constant, liberalium nomine nuncupantur (ceu Pictura, Geographia, Antiquitatis & Literarum studia) dudum in paterna *Sebaldi* domo locum invenerunt, suæ saluti convenientem; quam Pater æquè ac Filius domum, pro suo erga probos ac literatos viros studio ac voluntate, non minus patens ac tutum afflictæ eruditionis perfugium constitutum esse voluerunt: Pergit Vtrumque vestigiis sequi Nepos, qui optimis disciplinis eruditus, ingenii cum probitate conjuncti laude jam floret; cui par ingenio ætas contingat precor, ne desint Velseri posthac, qui Musas in sinu atque in deliciis habent!

Hactenus de conjuge & familiaribus egi, de amicis porrò videamus: Sanctissimum amicitiæ vinculum, quo nullum in terris arctius inveniri potest, tunc inexplicabili nodo connectitur, cum illud non ambitio, non cupiditas, non quæstus, sed virtutis amor adstrinxit; nullum enim gluten ad amicitias conglutinandas tenacius existit, quam eorundem voluntas societásque studiorum: Hæc autem cum in Nostro admirabilis existeret, ita Celeberrimorum ætatis suæ virorum ad se animos rapuit, ut eo amicitiæ nexu se Illi implicarent; quem, nisi mors, nemo dirimeret. Verum quantæ in Marco literæ, quanta vis doctrinæ, quanta disciplinarum omnium notitia inesset, illud convinit, quod in tanta doctorum hominum copia, atque ad omnium do-

ctrinarum gloriam efflorescentium, potissimùm eligeretur Velserus: Ciere modò nomina singulorum, honestatis amplitudinisque gratia, satis est. Prædicari se ac nominari volunt *Aleander*, *Baldus*, *Bencius*, *Bisciola*, *Bonciarius*, *Brantius*, *Brovverus*, *Canisius*, *Casaubonus*, *Chioccus*, *Clavius*, *Clusius*, *Contarenus*, *Delrio*, *Freherus*, *Galilæus*, *P. Gualdus*, *Gentiles*, *Gretserus*, *Grillus*, *Gruterus*, *Hæschelius*, *Livinejus*, *Lipsius*, *Lollinus*, *Meibomius*, *Mercurialis*, *Migliorius*, *Muretus*, *Nicherola*, *Occo*, *Olgiatus*, *Pancirolus*, *Peirescius*, *Pignorius*, *Pinellus*, *Pontanus*, *Raderus*, *Remus*, *Rittershusius*, *Rubenius*, *Rycquius*, *Scaliger*, *Scheinerus*, *Schottus*, *Scioppius*, *Titius*, *Vandermylius*, *VVindeckius*, *VVotonus*, ad Venetam Remp. olim Legatus, alii. Adversarios, quosdam obtrectatores laudum suarum habuerat; idque ob singularem hominis excellentèmque virtutem: Sed Roserii ineptissimas nugas, suasu Scaligeri & aliorum, facilè contemsit. Assiduè animo obversatur, Amandi Rosacii de his sententia, in epistola ad Conr. Ritterhusium JC. qua poëtastro Biloviano, id est, Westhovio responsum fuit: *Videtur fato quodam hac tempestate nostra ita evenire, ut non possit esse Scaliger sine Clavio & Titio, non Dousa sine Tragora & Brassica, non Lipsius sine Diodoro Domanno, & qui nuper isti successit, Lampugnano; non Scriverius sine Meursio; non deniq. Ritterhusius sine VVesthovio*; neque Velserus sine Cluverio, qui in Germania antiqua mortui leonis barbam vellicare (res admiranda) ausus est; altero nempe post obitum Illius, anno. Sed neque Cluverius sine Pontano fuit, qui Disceptationum chorographicarum de Rheni divortiis & accolis populis adversus eundem partes duas, unà cum responsionum ad ea, quæ idem Cluverius Germaniæ suæ passim inspersit, sylloge. Nec placet istud hominum genus, quibus indocti prorsus videntur veræ eruditionis cultores, nisi suo, hoc est, nasutulorum more Facultatē aliquam cum Philosophia pariter ac Philologia tàm arctè, tàm cōtulè, tam accuratè socient, ut quivis unus Tricipitinā hanc aperto capite salutare in via, in tramite teneatur. Imitari hos credo Rutilium Gracchum, qui Romæ tres sibi pileos, aptè inter se cohærentes, ita ut unus seorsim ab altero extrahi posset, concinnavit, inque eos caput inseruit; atque inferioris amicis unum, superioris duos,

Hardervici, an. 1617

Joh. Nicol. Erythræus Pinacoth. I num. 120.

duos, summo verò loco positis tres sibi è capite detrahebat; hoc ordine, ut dextera manu unum, sinistra alterum apprehenderet, tertium in collum rejiceret: Ob quod inventum à S. P. Q. R. per epistolam petiit, ut ei victus quotidianus in Capitolio præberetur; quod civitatem tam pulchris moribus exornasset, ubi nullum ferè in honoribus habendis discrimen adhiberi querebatur. Stultior stúlto foret, qui istis fabulatoribus crederet; sed horum inscitiæ libenter ignoscimus, quia & juvenes aliquando delirant.

Tantum certè abfuit, ut doctiores Velserum, ob ineptos vilitigatores istos, minoris æstimarint; ut potiùs restituta auctoribus suis scripta, in domo Ipsius, ceu spolia in æde Jovis sollemni dedicatione quàm sæpissimè dono fixerint. Nonne *Galilæus Galilæi*, Nobilis Florentinus, Philosophus & Mathematicus princeps Magni Hetruriæ Ducis Cosmi II. Illi dicavit epistolas tres *de Maculis Solaribus*, disquisitione *ficti Apellis* sub finem addita? In quo ipso opere epistolæ quatuor Velseri ad Galilæum extant. *Angelus de Filiis Linceo*, in nova dedicatione ad Phil. Salviatum porrò sic ait: *L' Illustrissimo Sig. Velseri, fortissimo d' ogni scienza, e virtù, come quello che ben la conosce, ed ama, prenderà contento patricolare.* Idem Angelus sub finem præfationis ad lectorem: *Gl' invidi, e detrattori s' astenghino pur dà tal lettura, non sendo scritte per loro; anzi essendo dall' Autore inviate privatamente a un solo, dotato di molta intelligenza, e di mente sincera.* Inde & *Christophorus Scheinerus* tres de maculis istis epistolas ad Eundem exaravit, velut *Apelles latens post tabulam*: Super has tres alias multò longiores, *de Maculis solaribus, & stellis circa Jovem errantibus*, dedit, accuratioris titulo disquisitionis fulgentes; tertiam hoc obsignans ænigmate: *Apelles Tuus tibi soli notus, aliis ignotus luceat; vel, si mavis, Vlysses sub Ajacis clypeo.* De his verò literis Leo Allatius, in Apibus Vrbanis, annotavit sequentia: *Epistolæ hæ manuscriptæ, unà cum aliis multis, post mortem Velseri, pervenere in Bibliothecam Archiepiscopalem Mediolanensem, ut mihi relatum est; in qua etiam dicuntur asservari.* Hinc erroris reum Pet. Scavenium agit Celeberrimi per omnem quoque Germaniam nominis Vir, Magliabechius: *Res clarior Sole*, ait in suis, *quod P. Scheinerus non sit Galilæus*, ceu

Istoria e Dimostraz. Rõ. A1613. Bon. 1655. cart. 9. 29. 97. 98.

Apes Vrb. pag. 68.

In Catal. nonnull. libb. p. 376

ceu vult Scavenius; verum quidem est, Galilæum scripsisse de Maculis Solaribus, sed sub nomine proprio, nec sub isto Apellis. Nunc autem ad alios quoque progrediamur: *Bernardinus Baldus*, Guastellæ Abbas, dedicavit Velsero *Lib. de Vitruvianorum verborum significatione.* In dedicatoria (quam in Amstelodamensi editione Vitruvii omissam dolet, ceu solet, Magliabechius) Baldus favorem ac benevolentiam, qua Magnus Hetruriæ Dux Velserum dignatus est, his inter alia exposuit verbis: *Mihi, inquit, probante etiam Serenissimo Duce nostro, Mæcenatéque meo, immò & studiorum meorum patre; cui cum desiderium Tuum, & animum meum hunc commentarium Tibi dedicandi, occasione arrepta aperuissem, Is non modò utrumq; laudavit, sed me ad efficiendum, quod statueram, honorificis de Te verbis interpositis, prorsus impulit.* Cardinali Dominico Pinello *Paul. Gualdus*, Patricius Vicentinus, consecravit quidem *Vitam Joh. Vincentii Pinelli*, Patricii Genuensis; in qua studiosis bonarum artium proponitur typus Viri probi & eruditi; postea autem in diverticulum hoc abiit, Velsero simul eandem, hoc verborum honore nuncupans: *Me verò hæ* (Amicorum) *preces ut non permulcebant, gnarum videlicet tenuitatis meæ, ita in eam sententiam traxerunt, ut fœtum hunc meum dispiciendum traderem examinandumque Tibi Viro Clarissimo, Pinelli amico, bonarum artium patrono, qui prudentia, eruditione, & animi candore in consilium advocatis, tum demum pronuncies, an è re Pinelli, an è re literarum, an è mea sit, ut in lucem hominum prodire sinam qualescunq; hasce subsecivarum horarum reliquias. Hoc tibi arbitrium ut deferam, faciunt multa, &c.* Petrus Scavenius, in Catalogo Auctorum, qui suppresso vel ficto nomine prodierunt, scribit: *Vitam Pinelli in Latinum traduxisse Laur. Pignorium.* Sed ego fidem ipsi non habeo, inquit haud indiligens talium rerum scrutator Magliabechius, quoniam Gualdus homo fuit eruditissimus, & quod super omnia est, in lingua Latina versatissimus: Quid? quod ipse Pignorius post annos duodecim, Gualdum admonet, ut in altera Vitæ illius (quam *plausu ingenti Eruditorum conscripserat*) editione quædam adjiciat: *Illam, ait, Tu recudas oportet, quando exemplaria propè omnia divendita sunt: Et multa mihi fuerunt adnotata Tuo jussu, de Joh. Vincentio, clarorum ho-*

Amstel. a. 1649.

Pignor. in Symb. Ep. 21.

hominum testimonia, quæ ad posteritatem transmitti, uno veluti fasciculo comprehensa, publicè interest privatimq;. Fieri sanè potuit, censente Magliabechio, ut Gualdus Pignorio, suo æquè ac Pinelli quondam amico, ceu correctori atque emendatori commiserit: Verùm quid hæc ad versionem, quam affirmat Scavenius, familiariter hîc admonendus? Hæc ille. Ab hoc aditu januáque patefacta, Gualdi occasionem captans *Aloysius Lollinus*, Patricius Venetus, & Belluni olim Antistes, (quem Cardinalis Baronius in Annalibus suis maximè laudat) Velseri amicitiam his sibi conciliare literis sustinuit: *Facit nominis Tui claritudo, ut etiam Tibi ignotis innotescas; nemóque hodie eorum sit, qui Numen, sacráque Musarum rite colunt, qui Te, faciente amorem eruditione ac virtute, non in oculis ferat, haberíque Tuorum in numero vehementer cupiat. Hanc ego conjecturam de me ipse facio, qui, ex quo primùm Clarissimorum Virorum de Te elogia perlegi, sermonibúsq; laudum Tuarum refertissimis interfui, mirifico Tui desiderio flagrare cœpi; neq; id immeritò. Necessitudo mihi fuit cum* Pinello, Bencio, Aicardo, Guillandino, *summa;* Quærengo, Gualdo, Bello *adhuc utor perfamiliariter. Vnus Tu restabas ad sacrum illum, & concordiæ dicatum numerum explendum; cujus ego in amicitiam admitti sicuti nunc expecto, ita inposterum enitar, ut [si doctrinam exceperis, cujus quàm sim expers, planè sentio] nullum in me studium, nullum grati animi officium sis unquam desideraturus.* Gualdo *ipsi in Tui amorem effusissimo vix cessero, reliquos, nî vota destituant vires, anteibo omnes: Tu modò Tuæ famæ non absimilis nos Tui cupidissimos mutuò ama.* Verùm amicitiis dedicationes porrò jungamus, quas eædem pariunt: *Elias Putschius* Nobilissimo huic Mæcenati *Diomedis de Oratione, & partibus Orationis, & vario Metrorum genere libros III.* cum codice Fuldano diligentissimè collatos, transmisit: *Joh. Meursius* annotationes suas ad *Bacchides Plauti*, quem tantopere olim in deliciis ipsæ Musæ habuerunt,

Ep. Misc. Ludunia. 1642. edit. p. 101. 102.

Belluni Non. Febr. 1611.

In Exerc. Crit. Lugd Bat. a. 1599.

Eidem obtulit: And. *Schottus* exhibuit *Vitas compara-*
Aug Vind. a. 1605. *tas Aristotelis ac Demosthenis*; nec non Latinam *Bi-*
bliothecæ Photii interpretationem, annotationibus illu-
Col. Agrip a. 1602. stratam: *Arnoldus Mylius Opera*, quæ reperiri po-
tuerunt omnia, *Joh. Genesii Sepulvedæ*, Cordubensis, SS.
Theologiæ Doctoris, Caroli V. Imperatoris Historici,
nominis Velseriani auspicio, publicavit: *Inscriptiones*
antiquas totius Orbis Romani, in corpus absolutissimum
redactas, velut æternum opus, auspiciis Josephi Scalige-
ri ac M. Velseri, in lucem prodire voluit *Gruterus*: Qui
Hanov. a 1611. ipse præterea *Historiæ Augustæ Scriptores Latinos mi-*
nores, à Jul. Cæsare ad Carolum M. Velsero simul ac
Remboldo inscripsit: *Joh. Livinejus*, Gandensis, notis
Antverp. a. 1599. illustravit *XII. Panegyricos veteres*, quos Heroi huic Li-
teratorum vovit: Fulgentissimæ Illorum bigæ *Hæ-*
schelius commendavit *Annæ Comnenæ Alexiada*, quam
Aug Vind. a 1610. quidem Historiam Galli sub incudem revocarunt, cum
Parif. an. 1651. vetere dedicatione; sed obstetricem infelicissimam na-
cta est: Quamobrem Petrus Seguierius, Galliæ quon-
dam Cancellarius, liberè ac verè in literis ad Amicum de
ista judicavit; *Hœschelianorum Excerptorum Augustanam emissionem illam nemo æquus opinor magis gratulandam Cæsarissæ putaverit, quàm puerperæ abortum passæ infelicem ejectionem fœtus monstrosè mutili & mortui.* Idem
insuper *Hieroglyphica Horapollinis* Marco earun-
dem παλαιοτήτων, quas vocant, instauratori atque inter-
preti jure dicanda duxit: *Marq. Freherus* ad Eum
misit *Sapphirum Constantii Imp. Aug.* expositam; unde
Gruterus in epigrammate suo:

Jure Tuæ illa modò famæ, VELSERE, dicantur,
Teutona quo majus non habet ora decus.

Figuras *Bayerianas ethnicas*, separatim excusas, & Illu-
stribus Duumviris, Quirino Rehlingero ac Marco
Addend. pag. 102. Velsero inscriptas, Velschius in Addendis ad Ruzna-
men Naurum commemorando quasi renovavit.

Atq;

Atque utinam istorum voces audire possemus, qui Magni illius Viri ope multa publici juris fecerunt; tum quod unus propemodum in Germania literas literatósque foveret:

Solus enim tristes hac tempestate Camœnas

respexit; tum quod in eruendis Codicibus, & explorandis Bibliothecis, saltem ut doctos homines juvaret, nihil prætermitteret, *Heronis Ctesibii Belopœeca*, Bern. Baldo interprete, item *Heronis vita*, eodem auctore, ut ornatè prodirent, humanissimè procuravit: Inter alias lucubrationes Divinationem in Tabulam Eugubinam, lingua Etrusca veteri perscriptam, evulgavit idem, sed simul opera Marci Velseri (Schoockio judice) Viri cæteroquin judiciosissimi abusus fuisse dicitur. Georgius Ritterhusius in Vita Conradi patris (quæ Salviano præmissa est) inter alia de Isidori Pelusiotæ epistolis ex MS. Ducis Bavariæ editis loquitur, cujus copia aliter impetrari nō poterat, quam sub cautione mille florenorum: *Hanc vir Nobilissimus pariter ac Literatissimus Marcus Velserus*, inquit, *inscio Parente nostro præstiterat.* Hinc ipse Rittershusius in sua ad Gruterum, de Isidoro hoc, ne quis pro sua laude & gloria defraudetur, reticendum non putavit, quorum beneficio manuscriptus ille codex Bibliothecæ Principis Bavariæ suis usibus impetratus est: *Sciant illi*, ait, *qui antea nesciebant, debere istius beneficii gratiam Viris Magnificis, atque Amplissimis, Marco Velsero, Reip. Aug. Duumviro, & Joh. Georgio Herwarto ab Hohenburg, Cancellario Bavarico, qui & per literas & per interpretem ac proxenetam optimum ac gratiosissimum Dav. Hœschelium nostrum à me rogati usum pulcherrimi illius Codicis, quem Monaci extare inaudieram, non difficiles sese mihi præbuerunt; quin eum mihi ab Serenissimo & Celsissimo Bavariæ Principe impetrarent.* Neque Gretserum pudet fateri, in præfatione ad alterum de Cruce tomum, per quem profecerit: *Hanc*

Aug. Vind. a. 1613.

In Fab. Hamel Part III. cap. 4.

ipſam quam ſubii moleſtiam, multum, ut id, quod res eſt, ingenue confitear, levavit Nobilis & Clariſſimus Dominus, Marcus Velſerus, Reip. Auguſt. Septemvir; qui pro ſua inſigni in ſacroſanctam Crucem religione, & in omne Literarum & Literatorum genus ſingulari amore, & humanitate, hoc opus operámque meam ſtrenuè adjuvit; cujus beneficio non tantum ex Reipub. Auguſtanæ Bibliotheca aliquot calamo exaratorum Codicum copia mihi facta eſt; ſed etiam à Maximo Margunio, Epiſcopo Græco, Græcè & Latinè perquam docto, Homilias non paucas adeptus ſum; quibus hoc volumen plenius & ornatius effectum, & Crucis gloria celebratior reddita. Viro huic, præconiis noſtris majori, poſteritatem debere *Conſtitutionem D. Caroli III.* Imperatoris Aug. Craſſi dicti, *de expeditione Romana*, libens profitetur *Freherus*; quam Idem in Codice manuſcripto benè veteri, in quo cum Bojorum leges illæ caſcæ, tum ſacra quædam continebantur, primus invenit, fideliter deſcripſit, & liberaliter cum Frehero communicavit. Poſteaquam *Geographica Marciani, Scylacis, Artemidori, Dicæarchi & Iſidori* in Velſeri manus inciderunt, illa primo quoque tempore, imprimenda eſſe cenſuit, cura Hœſchelii; non neſcius, Hiſtoriarum & in primis Geographiæ Scriptoribus plurimum inde lucis afferri poſſe. Illius beneficio typis adeò elegantibus myſtica Horapollinis πονημάτια prodierunt. Vinc. Pinellus Eidem *Malchi vitam Pythagoræ* manuſcriptam miſit, teſte Hœſchelio ad Photium; & Woverius eam ſe editurum fuiſſe promiſit, ſed dum editionem differt, C. Rittershuſius primus illam è tenebris produxit. Ejus liberalitati, fatente rurſus Hœſchelio, *Eclogæ* debentur *Legationum Dexippi Athenienſis, Eunapii Sardiani, Petri Patricii & Magiſtri, Priſci Sophiſtæ, Malchi Philadelphienſis, Menandri Protectoris*, cũ corollario *Excerptorum* è libris *Diodori Siculi* amiſſis: Quanquam gravioribus occupatus curis, tamen de quibuscunque Ipſum conſuluit in *Photii* Bibliotheca Hœſchelius, ſcrupulum huic omnem, nullo negotio exemit, neque iis conferre gravatus fuit. *Jac. Pontanus* in annotationibus ſuis ad *Joh. Cantacuzeni* Hiſtoriam, Pariſiis editam, principium epiſtolæ, ſive titulos, quibus Imperatorem cohoneſtat, lingua veteri ſcriptos eſſe monuit; reliqua tota, lingua, quam

Confer. Scip. Gent in jure Publ Diſp. de Regal. th. 156.

Aug. Vind. a. 1600.

Aug. Vind. a. 1595.

Eclog. 259. Polymath. c. 28.

Not. ad Phot. fol. 919.

nunc

nunc vulgare Græcum appellant: Itaque studio M. Velseri factum, ut ea ab homine utriusque sermonis, Græci & Scholastici, inquam, & vulgaris periti Græco puro puto redderetur, quò eam Pontanus convertere in Latinum posset. Dan. Furlani *Theophrastus* ad Joh. Vincentium Pinellum, omnis liberalis doctrinæ, & pulcherrimarum artium, dum vixit, patronum delatus, ab illo ad Nostrum, quo amicissimo Pinellus usus est, pervenit; Is Claudio Marnio vulgandum credidit, hac lege, ut Cardinali Borromæo inscriberetur. *Henric. Savilius*, Operum *Chrysostomi*, Græcè tantùm, *voluminibus octo* constantium, editor nobilissimus, in præfatione ad lectorem mente grata agnoscit, & deprædicat, se inter alios adjutum fuisse opera M. Velseri & Hœschelii; quorum nomina cæterorum cum elogio singulari apponit, hujus etiam in subjunctis annotationibus non paucam facit mentionem; quod laudabili memoriæ viri aliàs etiam celebratissimi cum mundo duraturæ inservit: Hinc gratitudinis debitæ documentum redhostimenti loco in illustri Augustanorum Bibliotheca extare voluit, illa Chrysostomi volumina singulari inscriptione eidem consecrando. Quanta, sed quam inani diligentia manuscriptum *Annæ Comnenæ* Codicem (ut ex epistola ad Robr. Titium satis apparet) in Medicéa Laurentiana latitantem, cunctis precibus expetiit, ut describeretur? sed surdis narravit fabulam. Pro Moguntinis verò editoribus, ex Heidelbergensi Bibliotheca binos *Anastasii* Codices, historiola istac de Johaña Papissa haud carentes, opera Marq. Freheri, ab Electore Palatino, facillimè impetravit; neque istitam fuere ingrati, quin excusa duo exemplaria unà cum Codicibus restituerent, eandem exhibentes narrationem, quæ tamen in cæteris prorsus omissa fuerat: Cujus facti allegare testes opus est Moysen & Dav. Blondellos fratres, nec non Salnasium, Rivetum, & sine controversia eruditissimum ac politissimum Colomesium. Primus etiam au-

Etonæ a. 1613.

Reiser in Ind. MSS. Bibl. Aug. n. 36. seqq.

Melang. Histor. p. 55.

auctor fuit Velserus, ut ex Augustana Bibliotheca recensèrentur Patrum Græcorum manu exaratorum nomina, & inscriptiones; hæcque in Catalogo sic proponerentur, ut impuris auctoribus semotis, tanquam gemmæ, in quibus catholica (*inquit Possevinus*) fides elucet, oculis omnium, qui Christianam Rempubl. sartam tectam cupiunt, objicerentur. Neq; hoc officio contentus Catalogo præfixit hæc animi candidissimi verba:

Append. ad Tom. III App. Sacr. fol. 83.

Quisquis reip. literariæ faves, horum omnium Codicum, sive interpretandi, sive conferendi, sive edendi, ita tibi futura copia est; si de iis incoluminibus restituendis caveris.

Quare Velschius, in procemio Dissertationis de Tabulis æquinoctialibus novi Persarum & Turcarum anni, sedulò cogitare cœpit, qua ratione Præfectis & Senatui Augustano persuaderet; ut Marci Velseri Duumviri exemplo, tot præclaris Codd. Græcis, quos *Hier. VVolfius & Xystus Betulejus*, quondam *ab Antonio Eparcho*, Episcopo Corcyrensi, inganti ære, jussu & munificentia Illius publica redemissent, hos quoque Orientales adderent. De cætero gratias, quæ habendæ sunt ipsis auctoribus, qui rerum memoriam scriptis suis signarunt, easdem meritò deberi censet Canisius iis, qui ejuscemodi libris, altis tenebris immersos, in lucem vindicant, & restituunt: *Inter quos eminent hodiè*, inquit, *Marcus Velserus, recondita eruditionis laude notissimus; Ejusque germanus Antonius Velserus, Vir sine ambitione doctissimus.* Idem in præfatione ad lectorem, exquisitæ eruditionis Ocellum vocans Marcum, misisse sibi prædicat Codicem MS. Augustani Monasterii SS. Afræ & Vdalrici; ubi *Eusebii & S. Hieronymi Chronicis subjunctus Prosper:* Necnon ex eodem, *Henr. Steronis Altahensis Annales*; item *Metelli Quirinalia*, ex Codice MS. Tegerseensi. Præfationem secundi tomi his concludit gratiis: *Vt autem & eos nominemus, quorum ope MSS. Codices nacti sumus, habuimus pleraque beneficio Nobilissimi Marci Velseri; de quo, quid aliud dicam*

Dedic. ad Tom. I. Ant. Lect.

cam, quàm illud Plinii? Alius aliud, ego beatissimum existimo, qui bonæ mansuræq́; famæ præsumtione perfruitur; certusq́; posteritatis cum futura gloria vivit. Gruterus de *Historia Miscella* disserens, quædam tam pueriliter versa esse in *Latinum sermonem* dixit, ut vix intelligi queant, sine inspectione *Codicis Græci*; quem sperabat paullò post proditurum in lucem auspiciis Viri illius Summi, collatum accuratè cum membranis Bibliothecæ Palatinæ. Annot. ad lib. XVII. cap. 5. Friderici II. Imp. *libri duo de Arte venandi cum avibus*, inter alia præclarum monumentum eruditionis singularis & rari ingenii, cura itidem Marci (qui illos Maximo Prinripi Ferdinando Caroli F. Austriæ Archiduci, tunc Germaniæ Spei dedicavit) editi sunt Augustæ Vindelicorum, ex autographo manuscripto membraneo, quod Joachimus Camerarius, Joch. F. in Bibliotheca sua habuit; adjecto etiam Alberti M. de Falconibus, Asturibus & Accipitribus tractatu. Pancirol. in Nov. Rep. tit. 23. *Capitulare Gregorii II.* datum Martiniano Episcopo, Georgio Presbytero, in Bavariam ablegatis, ex vetustissimo Codice MS. Monasterii Weingartensis à laudatissimo quoque Duumviro communicatum Lud. Jac. à S. Carolo prædicat: Ex quo rarioris doctrinæ ac sublimis judicii Vir Gerh. à Mastricht falli Ant. Augustinum probat; qui *Capitularis* vocem inventam statuit Caroli M. Ansegisi & Theodulfi temporibus, qui vixerunt seculo nono; nam seculo octavo ineunte occurrit Capitulare istius Gregorii; qui anno 714. ad Episcopatum Rom. evectus est. Lib. I Bibl. Pontif. p. 58. In Hist. Jur. Eccl. & Pont. p. 229. 230. Primas Hiberniæ, Jacobus Vsserius (quem vivum coluisse in colloquiis, mihi curæ cordique erat) gratus agnovit, quod singularis Augustini ad Aurelium tractatus (quem periisse existimaverat Baronius) de Diospolitanæ Synodi Actis, & inter alia Pelagii gestis, apud Fesulanos, in Bibliotheca Canonicorum Regularium Abbatiæ S. Bartholomæi, à D. Rothæo Hiberno primùm repertus, indéque à P. Lombardo item Hiberno, extractus, M. Velseri D. Hœschelii opera, Augustæ Vindelicorum in lucem postea protractus fuerit. In Brit. Eccl. Antiqq. cap. 10. & Append. pag. 994. Placet etiam Primati de Lucio Rege Britanniæ loquens *Sig. Meisterlini Chronicon*, quod commemoravit Velserus in Rebus Augustanis; id verò *Sigismundi Religiosi* esse autumat, à Velsero rursus acceptum, & cum aliis Rerum Germanicarum Scriptoribus à Joh. Pistorio postea evulgatum. Ib. c. 6. & App. p. 980 Eodem animi fervore & amœniorum studiosos

diosos literarum juvisse, nuncupatio alterius tomi Orationum M. Anton. Mureti verbis exponit disertissimis: *Tanti Viri reliquias, partim à Te studiosè collectas, partim ab amicis acceptas, magnáq; cura conservatas, non Tuas esse solius voluisti; sed, quæ vis bonitatis est atq; natura, communes omnium, qui earum desiderio tenentur, & amore devincti. Bene Te Superi ament ob hanc tam insignem, támq; beneficam voluntatem; nec non ob indefessum illud Tuum inflammatúmq; studium, quo rem literariam tam Tuis quam aliorum eruditorum hominum vigiliis, in publicum proferendis, florentiorem illustrioremq; non desistis efficere!* Caussam verò nullam aliam subesse crediderim, quam Oratorem illum excellentem & gravem, Muretum, quem audierat docentem; uti *Christophorus Fürerus* eundem Romæ πρὸς τίμα veneratus est. Quanta alacritate Inscriptiones promovit Gruterianas? *In primis virgula mihi fuit* (Gruteri verbis utar) *plusquam divina Marcus Velserus, Germaniæ suæ verè Phœnix, hoc est, omnibus virtutis doctrinæq; numeris emendatissimum exemplar. Tali enim in me fuit candore, tali comitate, tali propensione, tali etiam vultu, tali lingua, tali manu; ut præ pudore neq; oculos attollam, neq; vocem: Quippe ante ullas preces, deposita persona, quam gerit in Vrbe sua Principis, & candidati & proxenetæ induit; illéq; aliàs ad vitium usq; verecundus,*

ultra decori transilire limites,

donec universas Librariarum Italicarum Epigraphas, unà cum pulvisculo converrisset in hunc meum sinum; ac tanquam parum esset ei rei impendere veredarios suos, etiam peculiaribus semper epistolis hoc suum donum prosequendum statuit: Tam anxie qidem aut potius superstitiosè, ut si vel unica fortè obvenisset Inscriptio, ne unicam illam quidem sine literis suis ad me dimitteret. Huic ergo uni sit gratia! Amales, Inscriptiones, & Mensuras provinciarum singulari studio conjunxit, ne unquam prodesse desineret; orbem enim terrarum à Geometris justis dimenstonibus describi curavit Theodosius, cujus rei *MS. Dicuilis libellus*, de se ipso loquens, meminit:

Dicuil accipiens ego fracta auctoribus ista
pauca loquar, senis metro de montibus altis.

Quem à M. Velsero acceperat Matth. Raderus, docens, Dicuilem versu octavo, operi præmisso (*dum scribit*

Memor. Furer. pag. 40.

In Aula Theod. Jun. c. 4.

scribit, pingit & alter) conjectura admodum probabili, Tabulam antiquam Itineriam respicere, ex qua Noster, omni genere doctrinæ cumulatissimus primùm fragmenta notis additis vulgavit; dein integram in nobili Peutingerorum Bibliotheca repertam Abr. Ortelio edendam misit. Eam vel à Theodosio M. vel à filiis curatam putavit, esse tamen Theodosii Junioris, postea animadvertit, & Raderum ex B. Rhenano docuit; qui ad Bonifacium Amerbachium præfatione ad Procopium meminit duarum descriptionum Orbis, quarum altera Junioris Theodosii, nisi titulus fallat, jussu facta sit, altera non multò posterior videatur. De hoc ipso *Dicuile* ad Scaligerum scripsit Velserus, & ad Clusium; ne thesaurus ille diutiùs lateret. Rem verò nummariam incertum ordinem redigendo plurimùm juvit *Occonem*, cujus *numismata* Velserianis hinc inde referta & illustrata, quis non miretur? Vidit Raderus, apud Illum, quem jure antiquitatis thesaurum dicas, *nummum*, qui *Arsacis* os præfert: Sive nummum, sive sigillum hominis nudi, servi, ut apparet stantis, ore camo obturato Andr. Schottus à Velsero se accepisse notat, ad Proverbia apppendicis Vaticanæ: Marsyæ videri iconem eruditum par fratrum Rubeniorum opinabatur, sed Marsyas ut & Satyri plerumque barbati pingebantur: quidam Sigalionem & Harpocratem silentii Deos somniabant: Sed nummum illum Velseri meliore jure ex eo ritu explicari posse, quo cantores labia & faciem capistris constringebant, ne tumesceret, Gisb. Cuperus, & cum eo Casp. Bartholinus rectè pertendunt. Ezech. Spanhemius Nostro libenter assentitur, in nummo, qui pinum in tractu Coloniæ Augusti frequentem *exhibet*; ubi & imago sedens dextra Cornucopiam tenet. Eundem observavit Jac. Oiselius, & explicationem Coloniæ valdè probavit. Ad hæc libro sexto Rerum Augustanarum, & in aliis eruditissimis operibus nonnulla repræsentavit numismata magno studio collecta celebrante Labbeo. Adhortatione Marci Pignorius *mensæ Isiacæ* explicationem tum instituit, tum absolvit: Aleander in accurata explicatione *Tabulæ marmoreæ, Solis effigie symbolisq; exculptæ*, ex pavimento tessellato Velseri, quod Augustæ Vindel. extat, quomodo tyrones ad palum se exercebant, libenter didicit: Val. Chimentellius veram Illius sen-

Epist. V. & XXX.

Ad Mart. lib. IX. ep. 26.

Ad Prov. 75.

Cup. lib. 1. Obs. c. 12. Barth. lib. III. de Tib. Vet. cap. 3. Diss. IV. de V su Num. pag. 168. Tab. XIV. n. 1.

ſententiam, contra Pomponium, ambabus amplectitur, & reprehenſionem laudat; nam alioquin tot fuiſſent *Decuriones* nonnunquam in ulla *Colonia*, ac civitate, quot Roma Senatores nunquam habuiſſet.

In Marm. l.1.c.37.

Nec dubitavit Baronius ſcribere, ex mendoſo Codice factum, ut cum loco *Diocletiani*, *Domitianus* poſitus legeretur, in prima editione Romæ facta primi Annalium tomi, ſub Domitiano iidem paſſi dicantur; quod in ſecunda editione ab ipſo eſt emendatum, *admonitione Viri Clariſſimi, & Eruditi, D. Marci Velſeri; qui res geſtas Sanctorum Auguſtanorum egregiè illuſtrandas ſuſcepit.* Quapropter ingenue fallus eſt Scioppus in epiſtola ad Eundem, nec ſe, nec quemvis alium de ejusmodi antiquitatibus veri aliquid judicare poſſe; de quibus ipſe veriſſimus, præter cæteros omnes, illarum æſtimator dubiſimus, præter cæteros omnes, illarum æſtimator dubitare ſoleat. Denique tam probus, tam ingenuus bonorum ac doctorum Virorum fautor extitit, ut non ſolùm de Auguſta ſua, ſed aliis etiam civitatibus Academiisque ſollicitus, ſui ſimiles amaret: Quare & *Hæſchelio* ſuaſit, ut Illuſtribus Viris, *Chriſtophoro Fürero* (ſolidæ eruditionis Atlanti) & *Paullo Harsdörfero*, cæterisque Septemviris *Procopium* nuncuparet: Sine dubio ut in Academiam Norimbergenſem evocaretur; *Furerus* enim æquè ac *Velſerus* de ſtudiorum incrementis ſemper fuere ſolliciti, æternæ laudis gloria digniſſimi.

Tom.II. Annal. an. 303.n.125.

Lib.II.ep.4

Sed nullus erit ſcribendi finis, ſi ſit conſilium omnia exponere, quæ Ille rectè ac ſapienter in vita fecit: Ad ſenectutis terminos cum tandem perveniſſet, podagra confectus, Patriæ ſuæ ſidus, & Orbis eruditioris decus illuſtre, cum jactura rei literariæ ſempiterna, anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo, decimo quarto, die decimo tertio Junii, rebus humanis eximebatur; cum vixiſſet annos quinquaginta ſex, memoria nominis ſui relicta immortali: Nam *mortem omnibus ex natura æqualem, oblivione apud Poſteros, vel gloria diſtingui*, monet Tacitus. *Ingrata* quidem laus *temporibus, quibus ſiniſtra*

Lib.1.Hiſt. c.21 n.5.

ſiniſtra erga eminentes interpretatio; nec minus periculum ex magna ſama, quàm ex mala: Sed prava quorundam judicia ne hili quidem facimus. Scribi non poteſt quod factum non eſt: Illuſtre factum non eſt, quod in gloriam agenti non cedit: Nec cedit, niſi ſit, qui ſcribat; niſi, quod ſcriptum eſt, alii ſequantur. Itaque deſinere liceat in recepta olim formula: POSTERI VIRTVTEM IMITANTOR! Particulatim ante me id egere quidem *Melchior Adamus, Zeilerus, Königius*, & alii fortè in Germania; *Poſſevinus, Ghilinus, Rhodius, Ricciolus, Boſca, & Cinellus* noviſſimè in Italia: Verùm, an plus effecerim, judicabit poſteritas equidem ſpero; ſin autem, ſaltem bonæ voluntatis conſcientia me conſolabor: Solet enim in rebus omnibus, ſi minus effectus ſequitur, conatus placere, laudarique. Induxit hanc legem naturæ humanæ imbecillitas; nam labimur plerunque, cum minimè volumus, & maximè contendimus, ut ſtemus. Socios mortalitatis eodem habuit anno, qui feralis fuit amicorum Illuſtrium morte, *Contarenum* Procuratorem Venetiis, & *Lælium Paſchalinum* Romæ, & Veronæ *Nicherolam*. Ad ultimum inter omnes flores, quibus Veteres ſepulchra ſua accumulabant, principatum quendam obtinuiſſe videntur LILIA:

A. Agric. 5,6.

Scanzia III. Bibl. Vol.

Gaſſend. in Vit. Peir. L. III. p. 211. Kirchm. L. IV. de Fü. Rö. cap. 5.

Tu Velſerus *eris; manibus date LILIA plenis!*
Purpureos ſpargam flores, animámque Beati
His ſaltem accumulem donis.

Virg. 6. Æn.

Ecquid adumbrandæ SPEI aptius unquam poteſt excogitari? LILIVM (ſive *candidum*, ſive *rubrum* ſit, nihil refert) Spei ſingulare eſt hieroglyphicon. Id docent plerique veteres nummi, in quibus una parte LILIVM, altera verba hæc, SPES POPVLI ROMANI, expreſſa videntur. Et ſignificationis illius ratio non à colore petenda, ſed ab eo, quod LILIVM etiam EXCISVM effloreſcat:

Bald. de Calc. c. ult.

Hoc

Hoc enim Spei familiare, quod rebus afflictis meliora semper expectanda suadeat. *Etiamsi occiderit me Deus*, inquit ille, *in ipsum sperabo*! Hæc ipsa Spes cum vita semper efflorescit: *Vita enim mortuorum*, inquit Cice-
Philip. IX. ro, *in memoria posita est vivorum*. Et quanquam, uti Silius
Lib. XIII. Italicus loquitur,

Ipsa quidem Virtus sibimet pulcherrima merces:
Dulce tamen venit ad manes, cum Gloria vitæ
Durat apud Superos, nec edunt oblivia laudem!

JV-

JUSTI RYCQUI
GANDENSIS

PIETAS

IN

FUNERE

AMPLISS. ET CL. V.

MARCI VELSERI

R. P. AUGUSTANÆ VINDEL.
PRÆF. PERP.

AD

CL. V. JOANNEM BRANTIUM,
SENATUI ANTVERPIENSI
AB ACTIS.

C. Plinius Cæcilius Epiſtolâ ad Maximum libro V.

QUi voluptatibus dediti quaſi in diem vivunt, vivendi cauſſas quotidie finiunt: qui verò poſteros cogitant, & memoriam ſui operibus extendunt, his nulla mors non repentina eſt, ut quæ ſemper inchoatum aliquid abrumpat.

Pindarus Iſthmiis, Ode I.

Κῦφα δόσις ἀνδρὶ σοφῷ,
ἀντὶ μόχθων παντοδαπῶν ἔπος εἰπόντ' ἀγαθὸν,
ξυνὸν ὀρθῶσαι καλόν.
Levis donatio eſt VIRO SAPIENTI,
pro omnibus ei laboribus honorifica loquendo,
commune bonum ſtabilire.

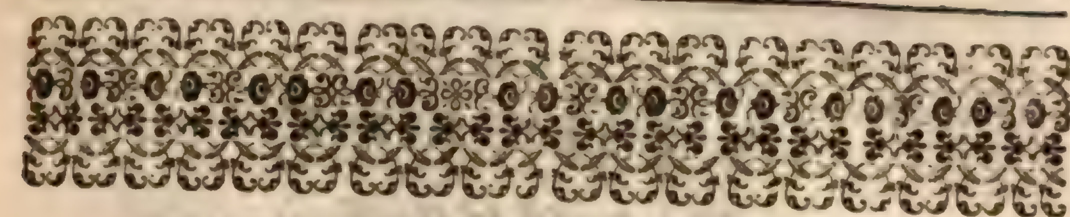
Appulejus in Floridis.

O CELERES BONORUM HOMINUM DIES!

JO. BRANTIUS LECTORI.

HIC verò M. VELSERI Muſarum & Virtutum patroni memoria mihi manum injicit, ſuoque quodammodo jure flagitat, ut Elegiam & Lacrymas, quibus illi parentavit inſignis noſtri Poëta temporis I. Rycquius, pro re nata ſubjiciam. Idque tibi, Lector, qui V. Cl. de Rep. hac etiam noſtrâ litterariâ quàm optimè meritum meritiſſimo juxtà mecum amaſti, minimè fore injucundum, meo ipſe ex animo perfacilè metior. Vale.

JUSTUS

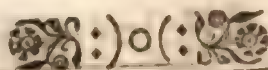

JUSTUS RYCQUIUS JOANNI BRANTIO V.C. S. D.

QUOD debebam SANCTIS VELSERI nostri MANIBUS, occupatissimus persolvi, nullam enim occupationem adeò gravem esse putavi, quæ tale mihi officium eriperet. Dabunt alii alia, grandiora gravioraq;, ego farre meo & mola salsâ contentus sum; & erit etiam is, (ita spero, O BEATA ANIMA!) cujus exsequiis hæc *Parentalia* persolvi. Quidquid hujus est, CL. BRANTI, ad cognitionem tuam defero & Censuram, hoc est: Primus PIETATEM meam nosces, qui DOLOREM istum primus nuntiasti. Scio vix dignum esse, quod deferatur homini adsueto elegantissimi RUBENI Musis: sed jucundum interdum esse vidimus Primatibus viris, ab instructissima mensâ ad horridulam & incomptam venire. Neq; summus ille Deorum ideò minor est, quia Arcadiæ tuguriola, aut Baucidos tabernulam aliquando intravit. Itaq; V.C.

- - - *te quoque dignum*
Finge Deo; - - - -

Musasque nostras, quo cœpisti oculo, id est, candido benignoque semper respice. Ego satis me beatum felicemque putabo, si PIETATE complacui, qui VENUSTATE inter tot negotia placere vix possem. Have mi BRANTI, cum Optimo Doctissimoque Viro P. ANDREA SCHOTTO, & illo ævi nostri Apelle PETRO-PAULLO RUBENIO genero tuo. LovanI (ut volunt) in Grudiis, Eid. Decembr. CIↃ, IↃC. XIV.

ELEGEIA
IN FUNERE
Viri Ampliss. & Clariss.
MARCI VELSERI
Reipubl. August. Vindel.
PRÆF. PERP.

OMNIA, quæ misero facere & præstare necesse est,
Cùm venit extremæ littera mœstitiæ:
Cùm subitò ingentis narratum est funus AMICI,
Aut isto siquid nomine amabilius;
Omnia præstitimus, cùm te VELSERE fuisse
Nuntiat infaustum nuper Epistolium,
Quod mihi ab ADVATICA facundus BRANTIUS orâ
Conscriptum lacrymis miserat & gemitu.
Ipse quoq; ingenti exsternatus corda dolore,
Et cunctis animi sensibus attonitus:
Ut neq; jam dulceis Musarum visere cœtus,
Nec Charitum lubeat dona beata sequi.
Nec jucundum aliquid tristi comprendere mente
Tantis hei! curarum æstibus obruitur.
It comes, & rigidis accusat Numina verbis,
Numina quæ Mundi Fata vicesq; regunt,
SCHOTTUS, Hiantæi lux & decus omne superstes
Consilii, ingenti pectora cordolio
Ipse etiam attactus, nec quisquam est munere in ullo
Pieridum, aut aliquo nobilis ingenio,
Quin fleat audaci correptum funere MARCUM,
Et pullas veniat mœstus ad INFERIAS.
Et meritò; quis enim teneras lugere Camœnas
Sustineat siccis cernere luminibus?
Quis nisi Marmaricâ duratus pectora caute, aut
Tygridos Armeniæ pastus ab uberibus,
Aspiciat lacrymas tibi, Rex Pataræ, fluentes,
Aspiciat doctis undiq; Virginibus?
Non aliter Phrygio porrectum vulnere ACHILLEM,
Cæruleis flevit mater in æquoribus.
Multos illa dies luctu confusa sedebat,
Fluctibus, & rapidis multa querens Zephyris:

Quamvis

Quamvis fata sui prænoverat omnia Nati,
Parcarum rigidis edita staminibus.
Non aliter cari miserabile funus amici
Pelides tonsâ flerat inantè comâ.
Hectoreo donec saturati sanguine Manes
Senserunt magni Vindicis officium.
Quam sibi vindictam non longo tempore abesse
*Divinus cecidit ipse * Menætiades,* *Iliad.g.
Prælia cùm circum morientem plurima Graij
Pugnarent misto Dardanidûm generi:
Ipse sed exuviis per vim fraudatus Achillei
Purpuream querulo funderet ore animam.
Quo tibi tum casu fortissime Tyndaridarum
Ereptum est, eheu! dulce sodalitium.
Quod nuper sancti nexum tibi vinculo amoris,
Vitâ etiam dulci dulcius, atq; animâ
Constiterat; cum quo nigrum Briseïdos ignem
Atridæque dolos, Priamidæq; minas,
Et cunctas solitus animo deducere curas.
Nunc unà pereunt omnia vestra bona.
Et mea, VELSERE, heu! tecum trahis omnia, tecum
Gaudia, & oppressi delicias animi.
Jam tua nec nostras solatur epistola curas,
Nec blandis mentem pascit imaginibus.
Jam neq; me Sacro collaudas Monte furentem,
Quod Tragoras numquam Fufidiusq; probent;
Aut modò Romulidûm saxis insculpta ferentem
Nomina, sacrilegus quæ tibi salva furor,
GRUTEROq; tuo, & lepidis dedit esse Camœnis.
(Heu! quantum potuit hic nocuisse furor.)
Sic quoq; non visum fidè complexus amantem,
Quantum nec veteres Attica Peirithoos
Progenies coluit: nec, tu Thebana, furentis
Ductorem Pyladen semper - amicitiæ.
O! mihi Dî saltem tribuissent antè benigni,
Stelliferis quàm te sedibus impositum,
Sordibus eriperent miseræ mortalibus auræ,
Semideosq; inter pænè Deum facerent;
Lumina luminibus junxissem, atq; oribus ora,
Una meis dudum vota cupidinibus!
Ah! quoties crudumq; gelu, infestumq; pruinâ
Alpis inaccessæ molle putavit iter
Noster amor, cùm te optatarum fine viarum
Speraret patriis visere VINDELICIS!

VINDELICIS, queis te Duce reddita Fama, Decusq;,
Nomen & æternâ nobile in Historiâ.
Tunc licuit Persas opibus superare Tyrannos,
Et plus quam Attalicâ conditione frui.
Sæpè quò (ah! memini) sanguis tuus ipse movebat
** REMBOLDUS justo pectora consilio.*
Sæpè etiam tua me FEDERICE audita voluntas,*
Quem roseo annumerat Curia Flaminio:
Omnis & Augustum venerata INSUBRIA Patrem,
Inter cœlestes penè recenset Heros.
Sæpè FABRI vocesq; piæ, suadelaque* GRAVI;
Sæpè sed adversi distinuêre Dei.
Votaq; tantorum rapuit levis aura virorum,
Inspersitque Notis impia ludibria.
At tu, PRIMA VIRUM, seu Te plaga vitrea cœli
Augustum magnâ in parte recepit onus,
Seu frondosa pios recreant viridaria Manes,
Quâ piger occultâ rivus inerrat aquâ,
HEROUMq; manet series generosa priorum,
Sive aliâ atque aliâ sede Beatus habes;
Sis memor, & nostro faveas quicumq; labori,
Si quis adhuc priscæ sensus amicitiæ.
Si neq; nostrarum tangunt te oblivia rerum:
Nec tangent; fidus sic mihi dictat amor.
Intereà exutæ quæ servat pignora vitæ,
Inque rosâ tellus, inq; natet violâ.
Semper Achæmenio conjungat cinnama costo,
Aut isto siquid dulcius esse potè.
Semper & assistat, qui mollem MANIBUS urnam
VELSEROq; levem dicat humum cineri.

* JOANNES BAPT. REMBOLDUS XII-VIR litib. in urbe judicand.
*FEDERICUS BORROMÆUS Cardinalis, VELSERO addictus.
* JOANNES FABRI & HENRICUS GRAVIUS amici Romani.

THRE-

THRENUS.

QUALIS in aëriæ nemorosis vallibus Idæ,
Mobilis arboreo fraxinus in populo,
Quam circum Nymphæ alternas duxêre choreas,
Et septemgeminos Pan dedit ore sonos:
Quam teneræ verno decorabant flore corollæ,
Nympharum niveis compositæ manibus:
Delicium populi, & turritæ gaudia Divæ:
Paulatim superis nubibus inseritur.
Multi illam pueri, multi accubuêre capellæ,
Arcentem capiti torrida solstitia.
Sæpè sua in vegetis fixerunt tympana ramis
Sacra Cybellæo turba ministerio.
At simul hanc rigido secuit manus impia ferro,
Aut animæ furor impervius Æoliæ,
Frondiferis jacet heu! cervicibus inclinata,
Et jam pallidulis emoritur foliis.
Non illi patriæ divinus rivulus undæ,
Nec dulci potis est munere Terra parens
Reddere vitaï, quem jam deperdidit, usum;
Nec celsis iterùm nubibus inseritur.
Solæ (quod possunt) lacrymarum munera Nymphæ,
Asperaq; in rigidum vota ferunt Boream.
Sic tua, VELSERE, nos circum funera mœsti
Exiguum surdas carmen ad inferias
Fundimus: hei! miseri vana argumenta laboris!
Non exorata sed tibi vita manu
Frangitur intereà, vacuæq; infunditur auræ,
(Heu! non tam paucos currere digna dies!)
Et tecum *Probitas*, nostroq; incognitus ævo
Candor, & antiquæ *Simplicitatis* opes.
Et blandæ *Charites*, tenerorum & vita *Lepôrum*,
Et ferè numquam aliis *Suada* locuta labris.
Et formosa *Salus* & pleno *Copia* cornu,
Quæq; tuus Patriæ commoda multa favor,
Quæq; tuis sanctis amor indulgebat Amicis,
Quæ nunc frustrà atro quærimus Elysio.
Sed qualis levis, & solitis sine viribus ignis
Nequidquam arenti persurit in stipulâ:
Persurit ille tamen, solitasq; videtur in iras
Tendere: cùm intereà fumida materia

Deficit,

Deficit, & toto languescentem aëre liquit.
Haut secùs accensi pectora mœstitiâ
Nil profecturas miseri laxare querelas
Cogimur, & rigidis increpitare Deis.
Nequidquã; quia quem retulerunt luminis usum,
Non ullà redimunt Numina mœstitiâ.

TUMULUS.

QUIS locus hic? CHARITUM. Quæ circum Numina? MUSÆ.
Quis Tumulo hos flores addidit? ipsa VENUS.
Qui circum Fasces? Augusti præmia HONORIS.
Quæ Laurus? Sacri Symbola APOLLINEI.
Quæ coma? de flavo secuit GERMANIA crine.
Quæ lacrymæ? AUGUSTÆ deciderunt oculis.
Quæ Dea tam miserùm lugens? SAPIENTIA, sed quæ
Mœroris comes est addita? PALLAS Hera.
Quis situs heic? MARCUS VELSERÆ gloria gentis.
Nil poteras majus dicere: nunc abeo.

JUSTUS RYCQUIUS
VIRO MAGNO
EXIGUUM MONIMENTUM
P. P.

MARCI

MARCI VELSERI

Aug. Vindel. II. Viri, Præfectiq;

VII. Virûm Collegio,

MANES,

AB AMICIS MANIBUS.

Et hoc quidem pacto exsequias ivimus,

NORIMBERGÆ.

Viro Clarissimo

DAVIDI HŒSCHELIO,

August. Vindel. Gymnasiarchæ Annæo, de Græcis literis optumè promerito, civi meo & amico Pyladeio, &c.

Hosce pios M. Velseri MANES, Historici summi, & in omni Antiquitate versatissimi, Bonarum artium ac disciplinarum Mæcenatis bene merentiss. ab Amicis omni officio pietateq; parentantibus conscriptos, totidem amoris sine offuciis σφραγῖδας, *ne perirent, congestos-modò editos* G. Remus *nemini candidi & boni offensam subveritus: neque inanem-adplausum expetiscens,*

CONSECRAT.

IN OBITUM
Nobiliss. & Incomparabilis Viri,
DN. MARCI VELSERI,
Curatoris Reip. August. II. Viri:
die 23. Junii: hor. 4. matut. An. 1614.
defuncti.

THRENUS.

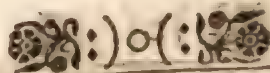

Uria cum Patribus, Cives, Respublica, plangunt:
Et Fora, cum Templis plena dolore gemunt.
Compita mœstitiis, tota Urbs caligine squalet:
Flet meritò quævis, tristia fata, domus.
Occidit *AUGUSTÆ* Sol, manè abeuntibus astris,
Phœbus ubi Cancri cœpit adire viam.
MARCUS obit, Lumen Patriæ, *VELSERUS*, ocellus
Europæ; Clarii gloria prima Chori.
Cui Genus antiquum, Pietas, Prudentia, acumen
Ingenii, Mentis dexteritate vigens;
Atque animi candor, Morum probitate, fideque
Conspicuus, summo stare dedêre loco.
Quem penes Historia omnis erat; quæcunq; vetustas
Alma suo occuluit, nec latuere, sinu.
Thucydidi gravitate styli par, parq; Maroni:
Ut faciunt certam plurima scripta fidem.
Principibus passim Summis, Doctisq; per Orbem
Omnibus, eximio gratus honore fuit.
Singula quæ multos decorant, cumulata videres;
Nec tamen elati signa animi ulla dabat.
Felicis Genii laudes numerare, perinde est,
Ac mare curvata continuisse vola.
Spiritus ætherias lætus remeavit ad auras:
Corporis exsuvias lenta tuetur humus.

SIMON TOELMAN, Pom. D. Reip.
August. Vind. Consiliarius, fac. 24 Iunii, 1614.

I.

S*Imihi Praxitelis foret ars, si fucus Apellis,*
Cœlaq; Lysippi, Phydiacæve manus:

Omne forum, VELSERE, tuâ sub imagine vivat;
Templorumq; decus stes geniale tholis.
Ærea sed nequeam cùm signa polire, meoq;
Pollice molliri læve recuset ebur:
Sed cùm peniculo desperem animare colores,
Et vitam lapidum suppeditare choro:
Unum, quod superest, peragam, Velsere, rudiq;
Te tabulis carbone effigiabo meis.
Innumeris tabulis, quibus ipse deinde, Cupido
Postremæ imponat jura fidemq; manus.
Parva mora: unaquamq; dabit volitare per Orbem,
Quacumq; Oceani circulat humor humum.
Nec satis hoc: illas etiam linet unguine tali,
Quò pluviam spernant despiciantq; faces;
Quò senio, quòq; invidiæ, ferroq; resistant;
Nec fures metuant, sacrilegásve volas.
His placeam, VELSERE, tibi, si sedulus ausis;
Ingrati effugiam forsitan ipse notam.
Sin minus: at vel sic, mundo testabimur omni,
Nil in me officiis par meritisq; tuis.

II.

SI verum est, Erato, quod plurima fama susurrat;
Velserum involvit jam Libitina peplis:
Illeq; honos & amor terræ cœliq; pusillum
Sandapilæ fit onus, Persephonesque rubor.
Ah! ah! si nostrum decus unum atq; unicum obivit.
Musa, animis opus est pectoribusq; novis:
Non ut ei inferiæ fiant gemitu ac singultu,
Pectus & invadas unguibus atque genas:
Non ut eum Oceano lacrimarum pallida inundes;
Et tua vel surdos vulneret Oda Deos.
Mons nihil heic Helicon; nihil heic Permessidis humor,
Musa, valet: Funus sic triviale colas.
Insolito de more mihi Vellerus amicus,
Mortuus insolito more colendus erit.
Scilicet, ex animo si conjux se Inda marito
Jungere amat, præbens pectora viva rogis;
Tute etiam, eia, Erato conjungere viva sepulto:
Velseri tumulum læta lubensq; subi.
Omnis honos, decus omne tuum si venit ab illo,
Quid dubitas cum ipso viva vidensq; mori?
Viva vidensq; subi Velseri, Musa, sepulcrum,
Cum pare velle mori vitaq; luxq; nova est.

Vitaq;

Vitaq; luxq; nova est, cui mors nequit ulla nocere:
Imò ipsam Mortem quæ dabit inde neci.

III.

VElsere Marce, seu colis Deûm insulas
Mensis celebres, ac capace amystide,
Excludis omneis artuum molestias,
Quæ tot ab annis te arcuêre somnio;
Sive incola axis gemmei recens, caput
Illustre magnis adderis Quiritibus;
Admitte justa hæc facta Manibus tuis
Planctu insolenti, flebilique murmure.
Non ceu quietis gloriæque nos tuæ
Tantilla possit tangere invidentia.
Corde est adhuc tuus, tuusque pectore est,
Janus Gruterus: nec movere eum gradu
Integritatis ulla vel Mentis bonæ
Fortuna quibit; non si Olympi misceat
Ignes Stygis mari profundo, & ad chaos
Priscum reducat omne mundi hujus latus.
Virtus tua ingens parque ei eruditio
Nobis dolores atque luctus suscitat,
Crudos dolores atque luctus perpetes,
Velsere Marce, ob longulam hanc absentiam,
Quâ nos relinquis, orbitatis compotes,
Cæcis tenebris lucidisque noctibus.
Doctrina quippe, quippe Virtus ut tuà
Regale terris abstulit procul jubar,
Germaniæ Sol occidit simul tuæ;
Doctosque cunctos ac probos, heu destinat
Cæcis tenebris lucidisque noctibus.
Illosque major quò terat crux, heu dehinc
Germaniæ Sol nullus unquam erit tuæ:
Nullus tuæ unquam Sol erit Germaniæ.

IV.

E*Rgò jaces vili vix corporis umbra feretro,*
Velsere? at tecum lux quoq; nostra jacet,
Te duce, Germanas quâ ibam velut alpha per urbeis
Invidiâ major, major & exsilio.
Ah! ah! non ego nunc Hermæ talaria, Persei
Non ego nunc alàs, curriculúmve Jovis;
Non ego nunc Veneris capiar considere bigâ,
Junonisve vehi, Delphicolæq; rotis.

Plutonis piceo magis optem insistere curru
Cornipedeisq; manu Nox regere atra tuos:
Squallidus ut pectus mentemq; & pullus amictum,
Velseri Augustam sistar ad inferias.
Non ut ibi lessus, vel inania murmura sudem,
Dum populos lassat præfica, voxq; tubæ:
Sed rapiam Velsere *tuum celeri axe cadaver;*
Suppeditante suas heic mihi Amore manus.
Magne Cupido, Cupido *hominum impetrabile numen,*
Æternæ quos fax nutrit Amicitiæ;
Velseri exuvias stat olenti excludere cippo,
Aëris & medio dulce locare decus:
Dulce decus, curvo quod adorent poplite gentes,
Quotquot Sol oriens occiduusq; fovet.
Tu rege Ditis equos, tu lucis coge micanteis
Ore pati radios, purpureumq; diem.
Aeolidûmq; ubi transieris pomæria fratrum,
Vis ubi fulminibus, vis ubi nulla nivi est;
Velsero exonera plaustri curvamen, & ipsi
Inde suam, eia, animam, sitq; Cometa recens:
Stella, inquam, roseo fiat spectabilis ore;
Sed quæ nil tetricum crine mináxve ferat.
Tantum sub facie primâ aut meliore perennet,
Par bonitate Jovi Cyprigenæ ve, caput.
Usq; adeò exemplar stet ut omni nobile mundo,
Quod reliquas sonteis non sinat esse faces.
Hœdus & Arcturus mites reddantur ab illâ,
Sitq; salo Orion, sitq; solo æqua Canis.
Ipse gelu Saturnus, Ares ipse exuat æstum:
Cuncta Nape irroret, cuncta serenet Hyas.
Deniq; perpetuum toto Ver proferat Orbi.
Cui faveat semper Chloris, & alma Ceres:
Cui Pomona frequensq;, frequensq; appareat Evan,
Paxq; oleæ festum cincta virore caput.
Fallor? an aspiceris micidum jam alto aëre sidus?
Sive sit hoc, seu meme entheus error agit,
Præsidio Aönidum vives, Velsere, *perennè,*
Donec erit cœlum, sidera donec erunt.
Quâq; patet Nereo tellus circumflua, tete
Posteritas duplici nomine sera canet.
Nam quis te melior jus dicere civibus, atque
Haud dominum, sed eis exhibuisse patrem?
Nam quis te melior Cyrrhæ penetrare recessus,
Et meditari unctâ non nisi digna cedro?

Nam

Nam quis te melior? Sed jam mihi deficit; & sic
Eſt quoq; vox meritis nulla ſat ampla tuis,
O Velſere: *es enim Oceanus decumanus honorum;*
Virtutis littus nec reperire tuæ eſt.
Salve igitur, longéq; vale, vale ô unice noſter,
Exemplumq; ſupra omne, Unio amicitiæ.

V.

ERgò jam ſuccisſus atrâ falce Fati funditùs,
Omnium domi foriſque vir jacet virtutium?
Ergò jam *Velſerus* expers luminis Marcus ſui eſt,
Unde tot docti probique fœnerabant lumina?
Triſte fatum! dira Parca! ſic item cœli queas
Aſtra mille mille mille Sole in uno tollere:
Sic queas occidere uno Numina omnia in Jove.
Sic: ſed actum, imò peractum eſt. Sol perîit Germaniæ,
Unioque Europæ, & Orbis cæteri Carbunculus.
Excidit Moneta regno prole cum ter triplici.
Excidit: ſed jam peractum eſt. Ergò Muſa, quod tibi
Relliquum unum eſt, ante fatum triſte; Manibus piis
Saltem amici luculenti, præbe te munem ac piam;
Præbe te piam atq; munem: idq; unum ubi peregeris.
Viva mortem obi vidensq;; mortem obi viva ac videns.
Dulce commori illi amico eſt optimo atq; maximo,
Optimo illi maximoq; commori vita altera eſt.
Digna ſed quæ munera ejus erues virtutibus?
Digna ſed quæ munera ejus erues ſcientiis?
Digna ſed quæ munera ejus erues adoreis?
Digna cuncta, indigna Marci ſunt piis virtutibus.
Digna cuncta, indigna Marci ſunt meris ſcientiis.
Digna cuncta, indigna Marci ſunt ratis adoreis.
Ergò quid? quid ergò? parce Muſa linguæ, os obſera
Muſa, nec vel ſyllabam ullam de palato proferas:
Sed comâ teſtata vulsâ, lacrimiſque luminum,
Sed genis teſtata ſciſſis, lividoque pectore,
Sed piis teſtata palmarum artuumq; flictibus,
Cordis intimum dolorem, mentis ac vulnus ferum.
Igne Velſeri rogali viva jungere ac videns:
Viva eia vidensq; jungere oſſeo cadaveri.
Dum cinis fiatis ambo; ſic ſed, ut circumflua
Turba colligat, nequire te illud ore ullo eloqui,
Orbis hic cui exprimendo vix quit eſſe ſat duplex.

VI.

VI.

DIgna si Velsere, *dignis obvenirent; non brevi*
Iam recondaris sepulcro, plebis unus ceu sores:
Candidi ac fulvi coloris te metallum multiplex,
Gemma crebra te, unioq; plurimus condat sinu
Delicato, ô Gemma, ô ingens Unio Germaniæ.
Et tamen si numine ullo prædita est Virtus, suos
Eruditioq; mystas non relinquit mortuos;
Haud bibes, Velsere, *Lethes pocula unquam, nec peplo*
Totus involvêre Fati nigricante: sed velut
Sidus ingens, sidus igne liberali lucidum,
Orbe vives hoc & illo; sæculisq; pluribus
Lingua docta, lingua nullo felle livida, haud minus
Te celebrabit coletq;, quà mare exit ac subit
Lucifer, quâ solis æstus fervet, ac fervet gelu;
Quàm si Ionicæ Dianæ creditum templo inclito,
Candidi ac fulvî coloris te metallum multiplex
Gemma crebra te unioq; conderet creber sinu
Delicato, ô Gemma, ô ingens Unio Germaniæ.

VII.

HOc ergò vili tegeris, *Velsere*, sepulchro,
　　Europæ ille prius totius almus honor?
Hoc, inquam, recubas tenui sub pondere saxi,
　　Qui tot eras Divûm vivus inante domus?
Ah! Parcarum expers debebas vivere: vel si
　　Cuncta suo tandem Mors fera falce metit;
Debebas saltem Pylii superare senectam,
　　Cumæasq; dies vincere vatis anus.
Imò debebas potius, post secla volucris
　　Assyriæ, è proprio te reparare rogo:
Phœnicemq; Orbi renovatum reddere, sicut
　　Orbis eras Phœnix totius ante vetus.
Id quamquam tibi vis Fati, *Velsere*, negavit;
　　Arbitrii ipsius non tamen omnis eris:
Sed tua te Virtus, tua te Doctrina per æthram
　　Remigio semper perpetuante vehet.
Te Virtus Doctrinaq; ovantibus efferet alis,
　　Quaq; oritur Titan æquore, quaq; cadit.
Quamq; diu Virtus vivet Doctrinaq;, Phœnix
　　Per latus omne orbis hujus & hujus eris.

VIII.

VIII.

DUm Mors dolet Livorq; Velserum suis
Virtutibusq; atque eruditionibus
Illuminare Teutonum fuliginem
Caliginosam, hic Sortis immisit feræ
Altas procellas, illa Morbum, cui foret
Impar mederi dextera Æsculapii.
Oppugnat ergò, ecce, hic & illa viribus
Unum artibusq;, nec quietis quidpiam
Noctu diûve largiuntur; hinc duo
Unum opprimunt, nec opprimunt: nullam enthea
De mente dum ejus exprimunt victoriam,
Virtutibusq; atque eruditionibus.
Nunc, ut priùs, suæ præest Germaniæ.
Tantum trophæum spiritus de ergastulo
Macro excitatur, ipse nam alite impetu
Se luminosis floribus cœli intulit,
Pulcrumq; paret lacteâ Sidus viâ.
Io, io, triumphas morte de ipsa, de ipso ovas
Livore Marce, hoc Osculanum prælium est.
Livore Major, Morte major jam es: quia
Persona non obivit, ast infirmitas:
Promotus es, Velsere *fato, haud perditus.*

IX.

CUi festâ genito Majestas Junoq; luce
Explicuit gremii molle calentis ebur.
Cui dedit infanti Pallas cunabula, mammam
Cui Themis exhibuit, Mnemosydumq; parens.
Cui puero ambrosiam almus Honos, Astræaq; nectar,
Oscula sed tetulit millia mille Lepos.
Cui Cytherea adolescenti Parnasia pandit
Antra, cui Bacchus Bellerophontis aquas.
Cui Phœbus, cui Musa viro ter terna perennis
Adfuit, Atlantis cœliferiq; nepos;
Hoc canus nondum abriperis, *Velsere*, sepulcro.
Gloria nempe Orbis heic jacet ante diem.

X.

OSsa Velseri tuetur perpusillum vasculum;
Vasculum tamen vocari perpusillum si queat.
Quod Deos decem, decemq; continet sinu Deas.
Quippe Suada, Gratiæq; quippe Comus & Jocus,

*** *Et*

Et Lepos Honorq́, nec non cum Pudore Delius.
Quippe Consus ac Moneta, cumq́ filiâ Themis,
Et Minerva cum Cupidine, & Venus cum Atlantio,
Ossibus se miscuêre principis nutricii.
Vasculum ergò perpusillum nominari si nequit
Quod Deos decem, decemq́ continet sinu Deas;
Ossa Velseri tuetur multiplex mundi orbita;
Ossa Velseri tuetur cælitum fulgens domus.
O novum fatum Orbis! Orbis ô novum miraculum!
„ *Urna parva, grande cœlum est: grande cœlum, urna est brevis.*

XI.

CUncta sunt repleta fraude, plena cuncta sunt dolo;
Eque terra ad alta cœli Candor ac Fides abiit.
Nemini id fas est negare: sed tamen si qua est Fides,
Si quis est Candor superstes nostro in orbe, orbe impio
Prorsus ac vano, resedit corde utrumq; adhuc tuo,
Marce, Velsere: hunc & illam mille epistolis mihi
Indicasti luculenter, per recursus bis decem
Solis atque Lunæ ovanteis: ô cor, ô mens, ô jecur
Clarius quovis cristallo, clarius carbunculo!
O manus, ô dexteram, ô os igne magno fervidum
Multi Amoris, multi Honoris! ergò quid queam minùs,
Quam tibi modo vicissim me exhibere mortuo,
Ipse qualem te exhibebas vivus? haud is solum amor
Est habendus igne forti qui benignius micat
Quamdiu in vitâ est amicus, & perit cum mortuo.
Is mage est amor vocandus, qui faces quoque exserit
Præpotentes, cùm cadaver factus est compar, nihil
Ætheri debens & astris. Candor, inquio, ac Fides
Vera adhuc vivit valetq; post suprema funera.
Ergò quid tibi ipse quæso, quid tibi ipse debeo?
Imò quid non debeo ipse, *Marce*, Manibus tuis;
Qui me amore, qui me honore prosecutus maximo es,
Per decem decemque menses? cuncta certè debeo,
Quæ potest debere amicus, quæque amicus non potest.
Cuncta debeo: at grave unde nomen hoc solvam tibi?
Solvere id nullâ profectò est parte: non si defluat
Jura sub mea unda Hidaspis aurea, ac liquor Tagi
Fulgidi: non si uniones atque gemmas ingerat
Aequoris sui universas terriquassatrix Thetis.

Ah

Ah quid, ah *Velsere*, dignum sit tuis amoribus?
Ah quid, ah *Velsere*, dignum sit tuis honoribus?
Vix sit iis sat unda, vix sit æthra, vix sat sit solum,
Vix polus, poliq; Divi, vix sit universitas.

JANUS GRUTERUS, JC. Antverp. *jure meritoq; Viro incomparabili dedicavit L. M.*

MARCE VELSERE,

TE fortem, pium, beatum Cœlo receptum si lugeamus, nefas:
At publica damna, publicam jacturam nisi lugeamus, quantum nefas?
Tibi Religio, cui tu patronus, pietas, cui tu vindex, studium Boni & Aequi, cui tu assertor nuper fueras, certatim funus ducunt.
Dicunt tuas laudes, uno ore, Modestia, Candor, Ingenuitas.
Tibi patria effusis comis demisso vultu lacrumabunda præfert clavum solutum, fasces inversos.
Ponit eadem tibi titulos amoris & Caritatis supra omnia exempla.
Titulos lectissimi Civis, qui patrem induerat:
Titulos optimi Patris, qui Dominum exuerat:

Merito Merito

Te Germania sidus suum sibi extinctum:
Te Italia alumnum suum sibi ereptum justissimis fletibus conqueruntur:
Subeunt feretrum tuum Fama per te constantior,
Honos per te illustrior,
Virtus per te nobilior,
Gloria per te solidior.
Te illæ tibi congenitæ, illæ tibi coalitæ solertia & elegantia florem ingeniorum, Suadæ medullam, fastigium literarum fuisse, notis perpetuò mansuris conditorio inscribunt.

Ah nimis ex vero illud fuisse!

Fuisti enim, & tecum unà fuerunt, Deliciæ, Lepores, Veneres sobriæ & castæ eruditionis, vis doctrinæ, pondus sapientiæ, quæ tu aliò migrans tecum extulisti omnia.
Heu perniciem! Heu cladem!
Heu nos in tuâ felicitate infelices!
Studia laudata, artes ingenuæ, Thesauri eloquii, & mentis æternùm abiistis; Philologia, Musæ, Charites, æternùm periistis.

LAURENTIUS PIGNORIUS, Patrono & amico optimo, inferias calamo solvebat XVI. Kal. Aug. M.DC. XIV. Patavii Euganeorum.

Excerpta è Sylva D. BENEDICTI SOSSAGI Insubris.

ECce Palatinas doctis probat auribus arces
Velserus, quo jam pridem Germanica tellus
Attollit cœlo fœlix caput, atque minorem
Italiam tanto despectat Rhenus alumno,
Sublatisq; fremens perfundit cornibus Urbes.
- - Nemorum *Feronia* præses
Et syncera Pales, Sylvanusq; arbiter Umbræ
Obstupeant tecum, & latè mirentur amica
Robora secta manu, libabunt oscula Nymphæ
Arboribus cæsis, tua totq; illustria facta
Sæpè legent oculis, & mecum ad sydera tollent,
Velserum passim resonare per avia discent
Insubrum montes, *Velserum* sylva loquetur.
Velserum fluvii, rupes, vaga nubila clament.
Intereà me nulla tui lux arguet unquam
Immemorem: priùs æstivis immugiet Austris
Caucasus, ante premet Libyæ deserta Boötes.
O quando niveam roseis Titonia lucem
Maturabit equis, notos qua denique vultus
Hauriam, & intenta possim bibere aure loquentem.
Non lateri patiar divelli, non tua nostro
Pectore labetur facies, sed mente sub alta
Hærebit penitùs longo indelebilis ævo.
Si verò ante tuos conspectus nescia flecti
Mors immaturo rumpet mihi funere vitam;
Ilicet hæc anima abruptis compagibus ad te
Emicet, & propiùs divina tuebitur ora:
Durabit gelida tecum irrequieta sub Arcto.

Ejusdem.

- - - Ah vos abscindite saltem
Aërii Montes, quibus insedêre potentes
Vindelici, saltem nostras descendite in oras,
Et veterem mutate situm, confinia saltem
Jungite, & Insubriæ *Velserum* immittite terræ
Vindelicis mixtos Insubres. Utraque tellus
Una sit, atque Lyco fraternas misceat undas
Abdua, gurgitibus sociis duo flumina currant.
O quoties oculorum aciem convertere ad oras
Arctoas juvat, & Borealia sydera visu
Dulce sequi, quamvis spacioso tramite cœli
Caligent oculi, vincantur & aëre longo.

Oppositos

Oppositos quoties immani vertice montes
Adversos humeros, laterumq; opponere molem
Indolui, charasq; oculis avertere terras,
Quin etiam studio tete, *Velsere*, tuendi
Mente pererratos compellor discere mundos,
Quos manus exiguo pictoris claudere gyro
Ausa fuit, pictasq; animare coloribus Urbes.
Inter tot populos, inter tot regna, tot Urbes
Tu tantùm, *Velsere*, lates, nec te mihi saltem
Crudeles referunt tabulæ, nec pictor adumbrat.
Proximus hærerem lateri, propiùsq; tuerer
Ut te Vindelici Proceres, utq; ambiat omni
Prole Lycus, denso stipet Germania cœtu,
Et circumseptum trabeis *Augusta* coronet.
Ut ponas Leges populis, culpasq; serenâ
Fronte domes, nec sydereos vis ignea vultus
Asperet, aut oculis tranquillos turbet honores.
Non auri malesana fames, non gratia flectat
Ignaros animos, & nescia pectora lucri.
Ut Tu Tartareas pestes detruseris Orco
Luxum, fraudesq; & maculosum carcere cæco
Clauseris omne nefas, veteres revocaveris artes,
Et niveos mores invexeris, ut tibi crebros
Ingeminent plausus cives, collesq; remittant,
Forsan & hæc audax æquarem facta canendo, &c.

Idem.

Adspires mihi tu, *Velsere*, perennibus auris:
Aurum quippe tui nominis aura dabit.
Ergò fove patriis Phœbeas artibus arteis:
Inde tui me me sanguinis esse probem.

Atque hæc quidem cIↄ. Iↄ. C. VII. superstite adhuc VELSERO à SOSSAGO scripta, quæ his adnectere visum

CL. V.

GEORGIO REMO JCto.
Consiliario Norico.

QUid REME, ô columen DICES,
REME ô NORIACI Consc Synedrii,
Cordis dimidium mei,
Et rebus dubiis cognite plurimùm,
Et latus quoq; plurimùm:
Quid desiderii vulnera refricas
Obducta heu leviter modo?
Sicne unguem tenero figis in ulcere,
An visus meus est dolor
Tracto jam fieri tempore languidus,
Et, ceu sat lacrymis datum
VELSERO fuerit, carmina postulas?

Quæ laudes meritas viri
Virtutum & solidum commemorent decus
Non, non: quin dolor acrius
Scindit cottidiè pectoris intima:
Ægrâ sollicitudine
Semper cura iecur dilacerat recens.
Non flenda hæc brevibus viri
Jactura est lacrymis, qui propius suo
Contingens animo DEUM, illustravit Patriam mentis acumine,
Et scriptis Patriæ decus.
Quæ terrâ egregiè gesserit aut mari;
Pacem & prælia dicere
Ausus Vindelicûm, Bojici item soli.
Doctorum Pater unicus,
Phœbus Pieridum qui & Charitum fuit
Pondus corporis exsuit,
Liber remigio vectus in athera
Dia mentis & ingeni,
Quà per sidereum lacteus enitet
Noctu circulus orbitam;
Ipsus sideribus nunc magis omnibus
Sidus conspicuum nitet
Divûm concilio redditus, atque ibi
Nectar perpetuum bibit
Et ver perpetuum cum superis agit.
At desiderium sui
Lessumq; & lacrymas, cordolium merum
Nobis liquit & omnibus
Virtutem pretiis qui reputant suis.
Qui dona ingenii stupent
Velseri Patriæ luminis & Patris.
Incassum at queruli diu
Sublatum ex oculis quærimus heu virum!
Nec si visceribus dolor
Tandem desineret, mæstitiæ dies
Si pausam faciat, tamen
Sudores hominis carmine didere
Non est ingenii mei,
Nec Musæ hic operam ludere me ferant.
GRUTERUS faciat meus,
Pater Pieridum, frater Apollinis:
Aut REMUS faciat meus.
Cujus stat niveo vertice laurea,
Pulchrum munus Apollinis,
Qui fasceis etiam subdidit huic suos.
Semones mihi seculi
Suspexisse datum est altius, haud loqui.
Sic salve ô columen DICES
RI ME, ô Noriaci Consc. Synedrii.
Cordis dimidium mei,
Et rebus dubiis cognite plurimum,
Et latis quoque plurimum,
Et rectè valeas usque tibi ac mihi.

MICHAEL PICCARTUS FRANC.

Aliud.

Augustâ, fateor, vix quicquam augustius urbe est,
Quæ sic Vindelicos inter honora micat,
Lucidulos inter pictaï noctis ocellos
Ceu Phœbes pleno lumine fulget honos,
Utque alto feriens Urbs Norica vertice cœlum,
Teutonicis latè splendet & ipsa plagis.
Sed tamen Augustæ fors mœnia destruet olim,
Cui sensim cedunt omnia, tempus edax.
At quæ, *MARCE*, tibi victuris condita chartis
AUGUSTA, haut ullâ est interitura die.
Jure igitur totum volitat tua fama per Orbem,
O patriæ columen grande decusq; tuæ!
Jure tuos celebrat manes nunc doctior Orbis
Post ceneresq; viget gloria, vivit honos.

Michaël Virdungus f.

Aliud.

AUGUSTÆ, *venerande decus*, VELSERE, *senati*,
Cui Sophiæ dulci lingua madet latice.
Quæ tibi se insinuat nunc Mors, & te invida terris
Surripit & gestit jungere Cœlitibus;
Ut Sophiæ Themidosq; piæ responsa potessis
Tradere Cœlitibus, maxima curâ Jovis?

O respon-

O responsa tua! Scripta ô dignissima Cedro!
O docta! hausta puto Mercurii è cerebro.
Hæcce vehunt niveis nomen tuum ad astra caballis;
Terraï recinunt omnibus inq; plagis:
O salve, VELSERE, *ter inclute* MARCE, *valeq;!*
O tellus mollis contegat ossa tua.

Georg. Mundius, Francus.

ALIUD.

VIrtuti debentur eburneus axis, & albi
Equi, atq; honos triumfi.
VELSERO non Vindelicûm mihi doctior alter,
Fors nec cluebit olim.
Marcus ἀμιμήτῳ calamo, si nostis, Amici,
Civesq;, quotquot estis,
Vindelicas ivit res sedulus illustratum;
(*ATE* calumniatrix
Quicquid garriat, aut obganniat, oblatretvè:)
Præcone non egebit
URBS alio Patria. Hoc meritorum plus satis exstat.
Opus perenne durat.
Cetera prætereo diis memoranda Poëtis,
QUÆ posteris sacravit.
MANIBUS ergò piis solvamus justa, favillæ
Terram levem adprecati.
Sedibus ætheriis immixtus, *MARCE*, quiescas,
HAVE, VALE: vale ævúm.

Hoc quicquid est metrorum, TIBI, *Historicorum Principi & Patri,* MARCE VELSERE, *patriæ sidus illustre, adeoq; orbis eruditioris decus immortale, ob reconditam admirandamq; doctrinam, quam Justus Lipsius, ocellus Europæ, M. Freherus, Scip. Gentilis, Andr. Schottus, I. Douza, F. I. Gruterus, L. Pignorius, alii sexcenti, totusq;* τῶν πεπαιδευμένων *Senatus in Cœlum laudibus evexêre, quam divinis ingenii monumentis prodidisti, cui paria nemo civium fecit: anne faciet quisquam? ambigo:* TIBI, *inquam,* VELSERE næ MAGNE,

ΞΥΜΠΟΛΙΤΗΣ, καὶ φίλη πάλαι κεφαλή,

Tuus eheu GEORGIUS REMUS; LUB. MER. *ac mœstiss. affectu puro cano pectore posuit, dum Cives, exteri, amicive potiora-pretiosiora parent;* QUID? *Te Pario marmore ærevè Corinthio sistant.* VIVET, VIVET *tua fama, honos, nomen tuum,* VELSERE, *seros ad Posteros, dum Bonæ Litteræ erunt, dum Historia vivet, dum Gratiæ cum Musis & Apolline doctos complectentur viros: dum* AUGUSTAM VINDEL. *rapidus ille Lycus alluet, & in* ISTRUM *fluviorum maximum, exonerabit,*

Alpesq;

Alpesq; nivibus canescent. Sed molestus ne sim; æternum vale: vale æternum.

VIVITUR INGENIO:
Huic stat sine morte decus.

Elogia Justi Lipsii, Freheri, Douzæ & aliorum, quibus exornarunt Velserum vivum, passim in omnium manibus versantur; Petas (qui voles & si libido,) ex Epistolis Lipsianis, Carminib. Douzanis, &c.

Cenotaphium Velseri.

PRo re pauca loquar: jacet hâc VELSERUS *in urnâ;*
Astrææ, Charitum, Mnemosynesq; jubar.
Vir; quo nec quis erat, nec erit, (sit gratia dictis!)
Consiliis melior, moribus, arte, stilo.

Chr. Hœfflichius P. L. facieb. Norimb.

CATALOGUS LIBRORUM,

Quos partim M. VELSERUS edidit; partim edendos procuravit novos; aut veteres politiores, emendatioresq; dum contulit Symbolam, Editiones ope consilioq; juvit, auctoritate, auspiciisq; suis prodire jussit, voluitq;.

REerum Augustanarum Commentarii, Venetiis & Francofurti editi.
Annales Bojorum, Augustæ excusi.
Opus inscriptionum Vetustarum, à Jano Grutero collatum,
Annæ Comnenæ Historia Græca: &
Procopius, Græcè, operâ D. Hœschelii:
Itemque Hieroglyphica Horapollinis: ejusdem studio.
Demosthenis & Aristotelis Paralleli, And. Schotti opus.
Tabula Itineraria antiqua ex Bibliotheca Peutingerana.
Publii Optatiani Porphyrii Panegyricus Constantino Magno dictus.
Rabani Mauri Opus singulare.
Historia Apollonii Tyrii.
Historia Eugippii de S. Severino Noricor. Apostolo.
Vita D. Ulrici.
Conversio & passio S.S. Martyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ, cum Commentario M. Velseri. Venet. 1591. apud Aldum.
Photius, Græcè & Latinè, Operâ Hœschelii & Andr. Schotti, Augustæ editus.

Synopsis

Synopſis Conciliorum VII. œcumenicorum, è Bibliotheca Aug. Græcè.

Gennadius Scholaris, Patriarcha Conſtantinop. de Prædeſtinatione, Græcè.

Vita Antonii Eremitæ, à D.Athanaſio ſcripta, Græcè, Latineq;

Adriani Iſagoge S. literarum, Græcè, Auguſtæ V.

Phrynichi Epitome dictionum Atticarum, cum Notis.

Philonis opuſcula prius ἀνέκδοτα, è Bibliothecâ Aug. & Andr. Schotti.

Siracides è m. ſ.cod. Auguſtano.

Jambi Naz. ὅροι παχυμερεῖς, & alia ejus poëmatia.

Geographica opuſcula Marciani Heracleotæ, Scylacis Caryandenſis, Dicæarchi Meſſenii, Iſidori Characeni, &c. Græcè. Auguſtæ.

Appiani Illyrica, è Cod. Aug. Græcè, quorum anteâ non niſi extabat fragm.

Eclogæ legationum Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Priſci Sophiſtæ, Malchi Philadelphienſis Menandri Protectoris, Græcè.

Alia pluria Græcorum Patrum: imprimis Gr. Nazianz. Nyſſeni, Baſil. M. Jo. Chryſ. & Homiliæ non paucæ.

Laurentii Pignorii de Servis.

Ceterum natus eſt M. Velſerus Salutis anno cIc IↃ LIIX. XII. KL. Quinctil.

Idem denatus Gratiæ anno, cIↃ IↃ CXIV. IX. KL. Quin.

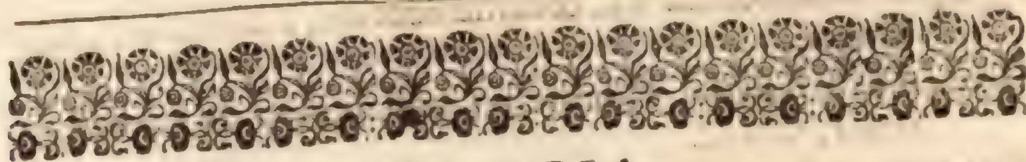
Icona Velſeri non exhibemus: quod ſe neq; fingi neq; pingi unquam paſſus ſit: ſed ex animi dotibus ſe æſtimari, & ſcriptis cedro lini dignis de ſe judicare mortales voluerit. Fallax eſt cælum glyptarum pictorumq; peniculus: fit, ut Therſites pro Nereo ſæpe numero venditetur, pro Helenâ non rarenter Hecuba obtrudatur. Evolve Rer. Commentarios Vindelic evolve VELSERI *Boica, quantus vir fuerit, perſpicies: neque ſcrupuloſius (aut fallor) de fronte, oreq; toto, quo fuit liberaliſſimo compoſitoq; vultu Velſerus, inquires. Sectentur alii hoc ad immortalitatem nominis compendium fragile ac lubricum. Quin capita vilia ſibi viam ſternunt hodie ad famam, Apellis aut Lyſippi opera: non hoc cordi aut volupè fuit noſtro Semoni, qui eruditionis ſuæ remigio aſtra petivit: cujus virtutes fama loquetur anus: ringatur, rumpatur invidia:* SED, TU LIVOR, poſt fata quieſce: quieſce, & rumpere. Expliciunt juſta.

CENSURA.

Carmina hæc exequialia cedro, nec dum typis plumbeis digna, nî publici juris fiant, Remp. litterariã detrimenti quid capere cenſeã.

M. MELCH. RINDERUS, Norimb.

**** ELO-

ELOGIA VELSERIANA
VIRORUM ILLUSTRIUM.

JUSTUS LIPSIUS.

In Musis Errant. pag. 54. & 55.

MARCE, dispeream, nisi inter omnes
Quos amo, te ego amo: idque jure sive
Virtutem videam tuam, aut amorem.
Virtus, Solis ad instar: illa lucet:
Nec tuæ modò Rætiæ, sed omni,
Quàm lata est, Alemanniæ, & propinquæ
Galliæ, Italiæque Iberiæque.
Addamne ipsam Asiam? addere hanc quoq; ausim.
Et splendor tuus ora inhospitalis
Ponti percutit, ipsaq; urbs Byzantis
Te novit simul & colit merentem.
Quid jam porrò ego debeo? qui amorem
Tam largum mihi candidumque defers.
Certè debeo, quod nec ulla lingua,
Quod nec concipere ipsa mens potissit.
Ergò me tibi sisto mancipandum:
Et habe tibi, quidquid est, eritque
JUSTUS LIPSIUS, hoc ab ævo in ævum.

TOBIÆ SCULTETI I. C. ac CONS. CÆS. PARODIA.

VIX Roma tantis sospes ab ignibus
Sibi ipsa credit: tam lepidè omnia
Redegit in priscos decores
Verus hic Italiæ ruentis
Assertor: etsi *Scaliger* hinc suam
Fert jure partem; nec minus incluta
Debetur, ob jus auspicale
VELSERIO capiti Corona.

ANTONIUS MAUCLERQUIUS.

AC *Janus Quadrifrons* esse, gemente vel
Ter tristi invidia: præcipuè decus,
Sustentante tuum grande *Duumviri*
Illis Cecropidum ac Romulidum rei:
Planè *Scaliger* hinc dum juvat, hinc suis

VELSE-

VELSERUS ſtudiis, auſpicio pari ;
Theſeus unus adeſt, alter & Hercules.
Quos dum cogito ; non amplius iſtius
Molem ingentem operis, comparo Sæculi
Miraclis veteris ſeptem : id Olympicum
Sed cœlum potius dixero : quin id eſt
Cœlo Cœlum etiam majus Olympico,
Quod tanti ille *Duplex* æſtimii putas
Atlas, ut humeris ſuſtineat ſuis.

CUNR. RITTERSHUSIUS,

De

OBITU FULVII URSINI ROMANI,

Ad

ILLUSTR. MARCUM VELSERUM REIPUBL. AUGUST. II. VIRUM.

TE quoq;,quem impoſitũ fulgenti Gloria curru
Pieridum haud vulgò per loca nota rapit,
Auguſtâ, VELSERE, nihil quo Auguſtius Urbe
Jurat ſe Aonidum noſſe loquive Chorus,
Vidimus humenti tergentem lumina dextra,
Dum deſiderio carperis icte pio,
Suſpiraſque tuos luctu deperditus ignes,
Et bona, quæ pariter commoda Mors rapuit :
Ità bona, præ quibus ignores Jovis altitonantis
Nectareos latices Ambroſiaſque dapes.
Vivebat quippè ille tibi notiſſimus, & tu
Pendebas veris, hæc bona ponderibus.
At nunc parce oculis tandem, VELSERE, fugato
Et gemitu pectus ſolve age lætitiâ.
Hem, luctum qui mutet adeſt in gaudia, præſtetq;
Ubertim Urſini funere damna data.
Gruterus, cujus cata mens opus arduum & ingens
Molitat, à tenebris vindicat atque ſitu.

IDEM POST PAULLO:

QUod facis, huic, VELSERE, operiq viroq; faveto,
Præbet cui liquidum & *Scaliger* auſpicium.
Sint modo Patroni ſtudiis, arteſque vigebunt :
Urſinoſque etiam Teutonis ora dabit.

IDEM

In Elegia, pro Criticis Operibus Gasp. Schoppii:

SIve tua, VELSERE, Augustæ qui Pater Urbis,
Consul consiliis hanc regis usque bonis:
Qui tàm multa tenes antiqua, sepulta, vetusta,
Ut stupeat meritò, qui tua scripta legat;
Annales Patriæ clara qui in luce locasti,
Optime Bojaricæ conditor Historiæ.
(Verùm ego quò laudū feror abripientibus undis,
Quæ condignè aliud dicere tempus erit.)

JOHANNES MEURSIUS.

JUpiter æternam Veneri promiserat Urbem,
Cœperat ille tamen penè carere fide.
Nam miserè collapsa, suâque sepulta ruinâ
Nunquam posse caput tollere visa fuit.
Quæq; tot attulerant extremam gentibus horam,
Fata timebantur conteritura semel.
Et meritò, si non aut enthea Scaligeri vis,
Labentem prompta sustinuisset ope.
Aut tua per seros pietas memoranda nepotes
Maxima Vindelici gloria MARCE soli.
Aut etiam flagrans sollertis cura Gruteri,
Quem tenero eduxit Calliopéa sinu.

PETRUS SCRIVERIUS.

RElliquiæ superant: sed quas quoq; tollere Tempus
In barathrumq; Ignes, vel dare Bella queant:
Ni vetet antiqui reparator Scaliger ævi,
VELSERUSQUE atavis nō minor ipse suis.

HUGO GROTIUS.

Quæ prodeunt auspiciis SCALIGERI & VELSERI.

AT tu, supremum *Stirpis Antiquæ* jubar
Alumne Cœli, *Cæsaris Magni* genus,
Qui das vetusta post-futuris secula
Bataviæque gentis Eoæ tonos,
Polumque terris, teque nobis, dum licet
Succurre Mundi *Scaliger* damno. Tuum
Te Tempus audit. Te decet Lustris dare
Leges, & annis. Ille felici manu
Ferventis Ævi raptus ex *Incendio*
Thesaurus, Orbis naufragi lectæ tuâ

Dextra

Dextrâ Tabellæ, parq; VELSERI labos
Perosa dudum claustra privati Laris
Ibunt in auras, Regna ne posthac ferant
Nocturna, seq; mancipabunt publico, &c.

JANUS GRUTERUS.

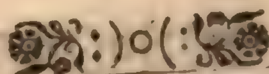
In novam Photii editionem Augustanam.

HOeschelii gemino nam persuasere Patrono,
Æquoris Hœschelium per vaga terga sequi.
VELSERO residere datur Cythereide concha,
Non modo uti conto tentet iniqua vadûm;
Vocis at & sudæ dia dulcedine, cæte,
Neptuniq; feras non sinat esse feras.

Tandem Is longissimam elegiam suam his obsignavit versiculis:

Te te præcipuè celebret, VELSERE Duumvir,
O Patriæ jam non unio vere tuæ,
Totius ast Orbis quacunque vigentibus alis
Enceladi & Cœi regnat opima soror.
Non quod avis proavisq; potens, & divite censu,
Non fratrum niteas quod potiore choro;
Sed mage, quòd colis ingenuas insigniter artes,
Hujus supra ævi præteritiq; Viros;
Sed mage, quod legis Historias genus omne vetustas
Quasq; tulit Latium, Græcia quasq; tulit:
Sed mage, quod columen vatum culmenq; vocari
Non pudet, id titulis sed titulum esse putas.
Macte animis, MARCE ô istis VELSERE per Orbem,
Ob quos es Phœnix Ordinis une tui.
Sintq; alibi sanè, qui vena sanguinis altà;
Sint auri certent qui potiore modo.
Sint, qui præcellant numero graviore clientum
Atque aliis, quorum sors mera habetur hera;
Dummodo tu præeas doctrinæ fulgure cunctos,
Ingeniique palam luce perenne premas,
Qualiter aut rosa flos urticæ ignobile germen,
Qualiter aut adamas turpia frusta molæ.
Hæc verè tua sint, tua sint hæc, Fortunarum,
VELSERE, unde nihil arroget ulla sibi:
Unde nihil laudis communicet ille, vel iste,
Unde nihil possit demere & ipsa dies.
Non si Mulciber Oceanusq; eat omnis in unum,
Mavortisq; instet hinc furor, inde Jovis.

JAC.

JAC. BIDERMANUS è S. J.
Lib. III. Epigr. XXXVI.

MARCI VELSERI
eruditiſſimæ epiſtolæ:

PYrrhus Erythreo quoties digitum induit auro,
Vidit in aſpecta totum Helicona manu:
Parvus enim palæ in gremio lucebat Achates,
Phidiacus poterat quem ſecuiſſe labor.
Non eguit ſectore lapis, natura ſed illo
In lapide eſt cælo doctiùs uſa ſuo.
Namq; ibi gemmatas Heliconia turba ſub umbras
Propria cognatis abdidit ora notis.
Muſicus in bacca Phœbus requievit eadem,
Facundoq; ſuum pectine mulſit ebur.
Hæc Pyrrhi non pala mihi, ſed fabula viſa eſt;
Fabula jam tandem deſiit eſſe mihi.
Nam tu, MARCE, doces hodieq; hanc vivere gemmam:
Signat enim chartas annulus ille tuas.

BENEDICTUS SOCIAGUS,
DOCTOR COLL. AMBROS.
AD
MARCUM VELSERUM.

JUſſerat intonſi genitor me devia Pindi,
Inq; ſalutatas deſeruiſſe Deas.
Quis tibi nate furor primævum abſumere florem, Libr. Epigramm. pag. 171. Mediol. An. 1616.
Dixerat, & cantu continuare dies;
Ah ego ſi poſſem tali pubeſcere vultu,
Gorgoneo valeat potus ab amne liquor.
At juvet aſſiduis legum impalleſcere chartis,
At juvet in medio dicere jura foro.
Tu mihi VELSERI *doctos irrepere ſaltus*
Auctor, & Aonio mergere fonte ſitim.
Ergo fove patriis Phœbeas artibus artes,
Mi fuerit certè mens tua mente Patris.

ANT.

ANT. QUÆRENGUS,

ad Vitam
Joh. Vincentii Pinelli, Patricii Genuensis,
Auctore Paulo Gualdo, Patricio Vicentino scriptam,
curaque ac beneficio *M. Velseri* Aug. Vind. editam.

GLoria Germanæ gentis Te VELSERUS heros,
ante alios per docta Virûm
agmina dimittat celebrans: illo auspice tutam
ad Gades, ad Bactra viam
carpe volans, famæq; diu te crede vocanti, &c.

PHILIPPUS MENZELIUS P. L.

Medicinæ Doctor & Professor Ordinarius Acad. Ingolstadiensis,
in Carmine ad Jac. Gretseri S. J. tomum secundum
de S. Cruce.

------ -- tum Vindelicorum
Nobilis illa Augusta, potens opibusque virisque,
Et pacis studiis, & recti insignis amore,
Marce tuum, Velsere, solum natale, tuæque
Patritio quæ consurgit de sanguine gentis.
Salve, Marce, Decus Patriæ, virtutis ocelle,
Doctrinæ columen, Graji Latiique lepôris
Candide flos, lux Historiæ clarissima Bojæ.
Cui pietas ignota tua est? cui pectoris ardor
In Musas? strepitu licet obturbante forensi,
Hinc atque hinc curis, ad commoda publica natus,
Nocturnis agitere frequens: agitere diurnis.
Multa tibi debent, Musarum sacra ferentes,
Ob meritum in commune alii: sed plurima longè
Gretserus sese ante alios debere fatetur.
Nam ductu, studioque tuo, non pauca tenebris
Eruit, estque adeò Græca exemplaria nactus,
Abdita thesauris, ævoque invisa priori,
Nec deinceps, (nî tu faceres) fortasse videnda.
At quò, Marce, tuæ succensum laudis amore
Me rapis? O mentem Superi dent pluribus illam,
Ut fastu procul insano, livoreque cassi;
Quæ servant tineis, quæ longi dentibus ævi,
Doctorum monumenta Virûm, non edita luci,
Laxatis ultrò pedicis, & carcere rupto,
In vulgus prodire sinant, usuque secundo,
Qua licet illustrent humanæ commoda vitæ.
Gratia thesauri quænam queat esse sepulti?

MATH.

MATTH. ZUBERUS

MARCO VELSERO,

Patritio, & Duûmviro Augustano.

Part. I. Poemat. p. 99.

SI quis muneribus cupiat contendere tecum:
Audeat ille etiam Carmine, quando placet.
Nullus ego ambobus, vinciq; paratus, honorem
Do, Velsere, tibi; juncta Duûmvir habes.
Vilia cur igitur mittamus Carmina, quæris?
Credimus Alcinoo poma fuisse data.

IDEM EIDEM

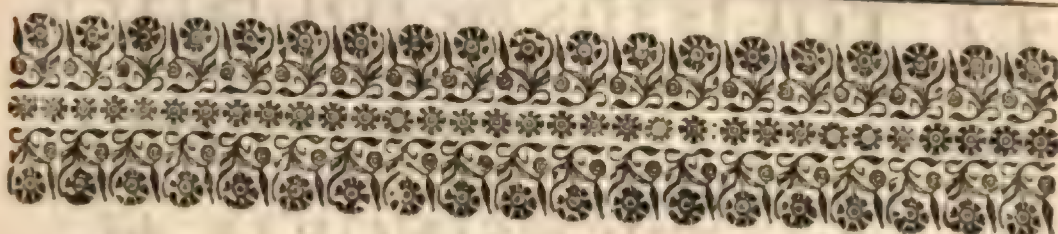
SI magni stirpem facimus, Velsere, beatum
Cur non te liceat dicere? Nobilis es.
Si magni linguas, majoris pendimus artes:
Humanis major rebus, acuta sapis.
Si miramur opes, Patriæ si munia, dives
Consul es, & Cives Judice-lege regis.
Hæc in te valdè sunt pulcra, at pulcrius hoc est,
Inter quòd fastu tam bona magna cares.

MARCI VELSERI
RERUM BOICARUM
LIBRI QUINQUE.

Historiam à gentis origine, ad Carolum M. complexi.

***** PRIN-

PRINCIPES BOICI.

QVi quaúe ſive apud Bojos, ſive exteros dominati ſunt: tum plerique qui hos, ſive ſanguine ſive affinitate, attigerunt. Intermixtis qui Bojis exteri imperarunt. Vtrobique interdum conjecturis indultum, quarum rationes explicatæ.

Libro primo.

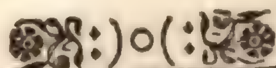
Libro ſecundo.

Quibus T.B. *additum, Toliſto-Bojos ſpectant. Quibus* M. *Marcomanos, ſub quorum nomine Boji aliquamdiu latuerunt.*

ADAL-

Libro tertio.

Libro quarto.

PLECTRUDIS, *Hugiberti filia, Pipini Heristalli uxor.116.*

RODOALDUS.*117.*

AGILOLFUS.*117.*

B. P. THEODO IV.*119.*

UTA, *Theodonis quarti filia.119.*

LANTBERTUS, *Theodonis quarti filius.120*

L. R. ARIBERTUS, *Gundoaldi filius, Garibaldi nepos.121.*

L. R. PARTHARITUS, &

L. R. GUNDEBERTUS, *Ariperti filij.121.*

RODELINDA, *Parthariti uxor.122.*

SOROR PARTHARITI & GUNDEBERTI, *Grimoaldi uxor.122.*

L. R. CUNIBERTUS, *Parthariti filius.125.*

HERMELINDA, *Cuniberti uxor.126.*

L. R. LIUTBERTUS, *Cuniberti filius.130.*

L. R. REGINBERTUS, *Gundeberti filius.130.*

L. R. ARIBERTUS, *Reginberti filius.130.*

S. PETRUS, *Liutberti consanguineus.131.*

B. P. THEODIBERTUS II. *Incertum an Theodonis quarti frater.131.*

GUNDEBERTUS, *Reginberti filius, Ariperti frater.132.*

REGINBERTUS & DUO FRATRES, *Gundeberti filij.132.*

GUNTRUDA, *Theodiberti secundi filia, Luitprandi uxor.132.*

B. P. THEODO V. 132.

B. P. THEODIBALDUS, *Theodonis quinti filius.133.*

B. P. GRIMOALDUS, *Theodonis quinti filius.133.*

B. P. HUGIBERTUS II. *Theodonis quinti filius.133.*

PILIDRUDES, *Franca, Theodibaldi uxor.*

Libro

EPISCOPI.

FRISIN-

ARGUMENTA.

Libro primo.

GEntis origo. Nomen. Insignia. Transitus in Italiam, & res ibi potissimùm, per annos circiter quadringentos, gestæ.

Libro secundo.

REs in reliqua Europa, & Asia, ante constitutum in Boica principatum, à Bojis gestæ. Bavariæ nomen unde natum, & ejus ad Bojos analogia.

Libro tertio.

PRincipatus à Theodone in Boica constitutus, anno post Christum natum DVIII. *Boicæ descriptio: quiq; eam populi ante Bojos habuerint. Res gestæ ad annum usque* DCXVI.

Libro quarto.

REligio Christiana, Ruperto docente, recepta. Res in Boica, & à Bojis in Italia gestæ ad annum DCXXX.

Libro quinto.

REliquum historiæ ad annum DCCLXXXVIII. *Thassilo cum Theodone filio à Carolo Magno exauctoratus.*

MARCI

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM LIBRI QVINQVE, AD MAXIMILIANVM BOJORVM DVCEM.

Liber primus.

PIetatis tuæ in patriam fuit, Sereniſſime Princeps, univerſam Bojorum gentem, quæ ſive jam nunc eſt, ſive poſt hac ſequetur, ſed & quæ præteritis annis unquam uſquam extitit, ab omni antiquitate, benefaciendo velle demereri. Quod vivis atq; præſentibus repræſentare, promptum & proclive, religione, prudentia, juſtitia, æquitate, clementia, virtutibus regiis aliis, quarum fructus deinceps ad poſteros permanaturi ſunt, cum memorabili nominis tui commendatione. Sed quâ majores, morte dudum functos, poſſint attingere, via nulla retrò eſt; niſi quod hoſce, in beatis etiam nunc ſedibus, ubi æternum ævum felices agitant, te talem tantumque genuiſſe, lætari exiſtimandum.

Cæteroqui ad illos privatim , unum beneficii genus pertinet, quod nemo unquam bonus contempsit, nominis rerumque gestarum famam, diuturni temporis vetustate languescentem, atque intermorientem, ex situ & tenebris, in vitæ quodammodo lucem & splendorem revocare. Seriò enim, mortuorum vita, in vivorum memoriâ posita, memoria, sine litterarum monumentis, obscura & caduca est. Historiam itaque scribi voluisti: isti primùm fini, posterùm inde exemplo, documento, Boici generis bono universè. Piè hoc. Illud prudenter; cum sub imperio tuo degerent homines eruditionis laude florentes, magna etiam exterorum quorundam fama esset, antetulisse cæteris & legisse præ omnibus, scriptorem ex amica & fœderata potissimùm civitate, qui malevolentiæ, & invidiæ, & adulationis caussas, procul haberet. Veritatis hæc nimirum fiducia virtutis conscientia est, narratori nullis affectibus obnoxio, res tuas tractandas credere. Nam nos sanè liberum pectus afferimus, nec inania scientes captaturi, nec rectè cujusquam facta volentes pressuri, nec quæ secus evenere, ut in longo temporis curriculo multa utrimque accidere necesse est, parsuri prodere, publicè interesse rati, fugienda sequenda juxta notescere. Cæterum non sustineamus affirmare dubia, non item subducere, quæ vero accepimus similia. Magnitudinem oneris aspectu æstimavimus, versatum libratumque deinde, sensimus multò magis: superiorum annorum scriptores Boici, feramus si non sublevant, nisi verò aggravant etiam, quamquam nullius labores obtrectamus, res in confesso est: humeros tamen non subduximus, sed tuo freti maximè judicio, memoriæ populi amici, belli pacisque artibus incluti, pro virili parte lubentes consuluimus.

IN Europę divisione, veteres multò maximam partem Celtarum populis tribuisse comperio. Regionem ad ambas Rheni ripas, quod Dio scripsit, tum hinc omnem quæ postea Gallia & Hispania fuit, Gades usque, uti Ephorus, inde porrò quicquid terrarum ad Scythas jacet. Celtiberiæ & Celtoscythiæ clara utrimque nomina, rei fidem ad posteros propagarunt. Extremas etiam sub Septentrione oras, Celtas tenuisse ex Hipparcho paret; hic solem æstivas noctes perpetes in Celtica lucere memorat, quod, præterquam si qui ad ipsum prope cæli cardinem colunt, nulli hominum generi potest contingere. Ad miraculi speciem in fabulam auxit Eudoxus Rhodius, esse gentem circa Celticam, quæ noctu videat, interdiu non videat. Sed Celticæ appellationis fama, vetustate hebetata, de cæteris est obscurior: in Gallia, & quæ, nomine serò mutato, nunc Germania est,

Dio lib. 39

Eph. apud Strab. lib. 4

Hipp. apud Strab. lib. 2

Eud. apud Apollon. hist. mirab. 24.

est, diutius tenuit. Ultra tamen Rhenum arctata paulatim, accisis postmodum magis magisque finibus, in ultima demum Gallia hæsit, partem ejus complexa circiter tertiam. Nec est vocabulum Celtico vetustius, aut omninò aliud, quo Germanos Græci Latinique homines, ante inventum Germaniæ nomen, universè appellarint, cum privata Celticarum gentium supersint. Nam quod sacrarum litterarum interpretes fere consentiunt, Ascenezem, natum Gomero Japheti filio, cui Noë pater, imperium hac extendisse, universæ genti nomen fecisse, & Hebræi ex vetustissima antiquitate hodieque usurpant, reliquorum populorum linguæ nunquam sequutæ sunt. Scio Cimmerios & Cimbros nuper in hac causa suffragatorem invenisse, qui eos non Germanis tantùm et Gallis, sed innumerabilibus præterea gentibus, Aborigines ausus est asserere, secundis multorum sententiis, qui novitatis ubique amor est. At præjudicatæ opiniones evaluere, nec Cimmeriæ tenebræ ullis ingenii & litterarum luminibus satis potuere dispelli. Ego Celtas, qua longissimæ ætatis memoriam respicio, Galliam & Germaniam complexos reperio. Et præposteram ambitionem interpretor, Germanorum Gallorumque principatum hac illac trahentium, quando uterque populus uno nomine olim census, iisdem originibus ortus censendus est. Græcos auctores habeo (quos penes tam vetustæ tamque incertæ rei fides erit) conditorem fuisse Celtum, filium sive Herculis ex Celtô, aut Celtine, aut Sterope, sive Polyphemi ex Galatea: Timagenes, simpliciter regem dixit. Sanè Herculem apud se egisse, Germani credi voluere, auctor Tacitus. Qui patria tamen sequutus carmina, originem Manno, filio Tuistonis, Dei terra editi, tribuere maluit. Nos hoc genus narrationes, quo merentur loco, seponimus, operam iis ad aliquam veri speciem conformandis, non lusuri. Josephus Moyseæ historiæ interpres non malus, Aschanaxem retulit (Ascenezem appellavimus) condidisse Aschanaxas, sive Regines: eo nomine si Rheni accolas respexit, ut videri hominibus eruditis intelligo, jam Aschanaxes Celtarum generatim sit conditor, siquidem Galli & Germani Rhenum æquè accolunt.

Celticam autem vocem, Cæsar indigenam esse pronuntiavit: inde tot ejus notationes atque explicationes, haud ita dudum exortæ sunt, quot hominibus otio juxta & ingenio abutentibus, vacavit excogitare. Earum ut una aliqua vera sit, fieri fortasse potest, ut certa & comperta nobis habeatur; fieri, quantum video, vix potest, itaque cogitatò prætereo. Porro Celtarum gentes, quod pro terrarum spatio necesse, fuere multiplices. Neque nunc facile explicatu sit, quam quæque regionis oram,

Cæs. de bel. Gall. lib. 3.
Genes. c. 10
Joan. Gor. Becan.
Etymol. v. Κελτοί.
Parthen. amat. c. 30.
Etymol. in Celtica.
Appian. Illyr. Timag. ap. Ammian. Marcel. lib. 15.
Tac. de mor. German.
Jos. antiq. lib. 1. c. 11.
Cæs bel. Gall. lib. 1.

utram ſaltem Rheni ripam, primum occupaverit: nam nullis reliquis domeſticis litteris, obſcurum, atque incertum adeò eſt, ſi quid hîc exteræ ſuppeditant. Bona fide Polybius, quæ à Narbone ad Tanaim in Septentriones vergunt, illa etiam tum ætate inexplorata fuiſſe omnia, ſomniorum loco quorundam de iis dicta, ſcripta, habenda monuit. Id quam vellem ſibi certi, hujus & ſuperioris memoriæ, ſcriptores, perſuaderi paſſi, hiſtorias quæ dudum periere, duxiſſent perditas, jam illi nimium quantum operæ, quod inanibus conjecturis excogitandis exornandiſque poſuere, potuiſſent compendi facere, lectores ſimul incredibili tædio, moleſtæ & abſurdæ lectionis, ut meus ſaltem ſenſus eſt, levare. Taciti ſententia, hominis rerum noſtrarum apprimè callentis, ſua ſe veriſimilitudine approbat, antiquitus utriusque partis populos, ut quisque evaluerat, occupaſſe permutaſſeque ſedes, promiſcuas adhuc, & nulla regnorum potentia diviſas; quantulum obſtaret enim Rheni alveus, pari maximè utriusque tunc temporis ripæ libertate? Itaque, non, ſi alicujus aliquando gentis ſedes, ultra citráve Rhenum, videbimur idoneis teſtibus poſſe conſtituere, conſequetur ideò, primas illas fuiſſe & perpetuas, ab uſque ultima origine: quandoquidem multas retrò migrationum viciſſitudines latêre, veriſimile admodum, ſed memoriæ, infiniti prope temporis diuturnitas, velum obduxit.

Pol. lib. 1.

Tac. de mor. German.

Celtarum Boji habiti, gens ampla & valida. Nomen Tarquinio priſco Romæ regnante, in Italia primùm auditum eſt. Vetus poeta Simylus, Romulo olim Rege, Capitolium à Tarpeja Bojis & Celtis proditum ſignificat,

Sim. ap. Plut. Romulo.

Ἡδ' ἀγχοῦ Ταρπηία παρὰ Καπιτώλιον αἶπος
Ναίουσα, Ρώμης ἔπλετο τειχολέτις.
Κελτῶν ἣ στέρξασα γαμήλια λέκτρα γενέθλης,
Σκηπτούχων πατέρων οὐκ ἐφύλαξε δόμους.

Et paullò poſt,

Τὴν δ' οὔτ' ἄρ Βοιοί τε καὶ ἔθνεα μυρία Κελτῶν
Χηράμενοι ῥέθρων ἐντὸς ἔθεντο Πάδου.
Ὅπλα δ' ἐπιπροβαλόντες ἀρειμανέων ἀπὸ χειρῶν,
Κούρῃ ἐπὶ στυγερῇ, κόσμον ἔθεντο φόνου.

Sed palam falſus, illa quippe Sabinis prodidit. Tarquinii regno, primus Belloveſus, plerosque Galliæ populos, Elitovius inde Cenomanorum manum in Italiam duxit. Sequuti Boji & Lingones, incertum quibus profecti ſedibus, & quo duce ex Celtica veniſſe convenit. A Boijs quæ Laus Pompeja poſtea dicta, condita, & Pado trajecto, Etruſcis atque Umbris pulſis, magnus agri modus, & urbes opulentæ perplures, intra Apenninum ingeſſæ ſunt. Etruria media Italia, ad utrumque tunc littus porrecta, cum ſapientiæ ſtudio, atque religionis opinione, tum ingenti-

Liv. lib. 5.

Plin. lib. 3. c. 17.

gentibus terra marique claruit opibus; & verò populum, cui Etrusci loco cesserint, animis manibusq; valuisse oportet. Belloveso SIGOVESUS frater fuit, impigri ambo juvenes, Ambigati sorore geniti (Ambigatus Celtico Rex erat) avunculi consilio, prægravantem domo multitudinem, hominum trecenta omninò millia, ductis coloniis exonerare aggressi, cum alteri Italia obvenisset, Hercynii saltus huic sortitò dati sunt. Justinus lib. 24. Quæ Sigovesum gentes sequutæ, à Livio, omnis hujus historiæ scriptore, non est proditum, nec enim suscepti operis argumentum eò pertingebat: De Belloveso proditum, maximas peditum equitumque copias, ex Biturigibus, Arvernis, Senonibus, Aeduis, Ambarris, Carnutibus, Aulercis coactas, Italiæ intulisse. Proclive verò conjecturam ducere, fratrem, cui aspera Hercyniæ peterentur, neque pauciores numero, & æquè bello bonos ac strenuos, sub signis habuisse, quod Ambigati voluntate, utrique, quantum hominum vellet, licuerit legere. Tectosages nimirum potissimum, & Helvetios & Bojos: quando ex omnibus Galliæ populis, hæc ad Hercyniam nomina claruere, extra sylvam Tectosages & Helvetii, Boji intra, quâ mediâ Germaniâ, magnum terrarum tractum, perpetua vasti nemoris corona, in orbem cingit. Cæs. de bel. Gall. lib. 1. Tacit. de mor. German. Tum Bojohemo nomen regioni ex re inditum: Strabo ex Possid. lib. 7 prioris appellationis, si qua fuit, vestigium omne deperiit, isthæc postea, quantumvis mutatis cultoribus, manet. Bellovesus autem & Sigovesus, expeditionem, annos circiter sexcentos totos ante Christum natum, suscepere. Ann. ante Chr. nat. DC. Initia siquidem Prisci Regis, cui illi æquales, hunc numerum superant, vitæ exitus non assequitur. Omnes chronol. Atque ea antiquissima est Bojorum memoria, certis litterarum monumentis consignata. Multis prius seculis conditos, vires paullatim, ut habentur res mortalium, extulisse crediderim, quæ reseratis hinc Italiæ alpibus, Hercynii inde saltus latebris, fortissimis utrimque nationibus pulsis, duobus imperiis felici audaciâ, una tempestate constituendis, potuerint sufficere. Verum enimverò hæc scriptorum silentio pressa jacent. Quin nec illud promptum explicare, quibus Boji ea ætate in Gallia finibus usi, & num hos continenter tenuerint, an prioribus aliis aliquando expeditionibus alicunde profecti, illuc immigrarint. Quod Julius multis post sæculorum curriculis, Bojorum aliquos in Æduorum confinio collocavit, id de quo quærimus, longo intervallo non attingit, & ea sanè manus ex Germania in Gallias retrò redierat. Cæsar. bel. Gall. lib. 1.

Memorare possim, qui auctores Bojos, magnis emensis terrarum spatiis, iter ex Armenia usque tenuisse asserunt. Sed ij neque quem sequantnr, neque quod tantæ, & tam vetustæ rei testimonium laudent, idoneum ullum nominant, neq; eorum de Vitus Arenpek. And. Monachus manuscr. alii passim.

reliquo oratio, quo quidem modo ab ipsis concepta est, veri faciem, probabilemque speciem obtinet. Quamquam enim, Noëticum alveum, humani generis divino consilio servatorem, post universi orbis eluviem, in Armeniæ montibus consedisse, inde mortales omnes effusos esse, convenit: Ex quo fit, non hoc tantùm, quod isti de Bojis ponunt, sed quicquid præterea hominum, ubi ubi terrarum degit, ex Armenia prodiisse: Atque si antiquissimæ populorum profectiones, terra & pedibus, non mari & classe, susceptæ sunt, quod planum existimo atque expeditum, consectarium, Germaniam ante Galliam & Hispaniam, hominum paruisse cultui, quippe quæ ex Armenia huc proficiscentibus occurrat prior: Quamquam inquam hæc testata sint, res tamen eò redit, ut si semel approbetur, Boicum nomen tam vetustam antiquitatem attingere, reliqua ordine consequantur, & ex Armenia originem trahere, & in Germania prius quam in Gallia auditum esse: sin rursus priscæ adeò memoriæ indicium certum nullum extat, nam nullum proferri video, tam fieri potest, Bojorum gentem, hisce demum regionibus, habitata jam Germania & Gallia, sive conjunctim Celticâ verius, quam antea in Armenia fuisse conditam. Quod dum fidei & pudori consultum imus, in medio relinquimus, Bojos universè Celticam gentem appellasse satis habentes, nam hoc tutò & rectè poterat. Cordi nobis geographorum ratio, quorum tabulæ, extremum terræ marisque limbum, ignotæ oræ nomine præscribunt, tantò pudentius, quàm si incomperta & irreperta, pro certis exploratisque afferant.

Genes. c. 8.

De nominis notatione, eadem mihi mens. Etsi fidenti alicui conjectori, non prorsus inane videri queat, quod memini legere, neque antehac observatum esse, admirationem habet, Bojaros an Bojeros, quæ Germanis puta Bojorum appellatio, ista etiamnum ætate, apud Moschos, qui ad Armeniam in orientem vergunt, claritudinis & nobilitatis adhuc haberi vocabulum, quippe quod amplissimo gentis ordini tribuatur. A bobus qui duxere, Bœotico invento, aut Bavaro aliquo, sive Bojoario, qui ex Armenia venientium princeps fuerit, næ illi oppidò ineptiunt. Nisi Brutum Armeniæ & Chaldææ regem, & Archelaum, & filiam principis de Griffis, & Hectorem, & Jonnam, & Simpilionem cum Salandra Ægyptia, Bavari majores, ferre possumus. Insciti item illi, qui Bojum Herculis filium fuisse narrant, fratrem Norici, Hunni & Helvetii, natu minimum, Rhomum, tunc Galliæ imperantem, regnum inter malè concordes divisisse. Jam quid eos producam, nisi ut rideantur profectò, qui Bojos in Jobabo Jectanis filio, Heber nepote, quærunt! Heber autem Salem patrem, Arphaxad, Semo Noë filio natum, avum vocavit.

Herberstein Posser. Heidenstein, alii.
Manuscripti obscuri.
Meminit Arenpek.
Manuscriptorum quorundam ineptiæ variæ.

Saltem

Saltem Jobus nugaturis in mentem venisset, ut quo se jactarent homines harioli haberent, excogitato nomine, cujus totidem litteræ trajectæ, Bojum exprimunt. Probabiliores fortasse aliquantò alteri, acutiores equidem, certiores nihilò, Boger, unde Bojer & Boji prodierint, dictos dixere, qui arcubus pugnarent, quod Bogen patria lingua arcus sit. Ab imperando alii & ab offerendo, Boji nomen traxere bifariam. Inventi denique, qui Avarum appellatione huc abuterentur, nam Bavaros ex Bojis & Avaribus coiisse existimant. At Bavarorum appellationem recentem, à Bajoariis fluxisse, Bojoarios nomen Bojis debere, erit cum docebimus. Nunc ad ea, quæ certorum auctorum testimoniis comperta, redeo. Bec. Hermath.

Occupatis ergo uberrimis Italiæ campis, victores Galli, sive illi Celtæ, (Polybius utrumque nomen promiscuè tribuit) regionem patriuntur. Bojis, quorum centum & duodecim tribus erant, locus inter Padum, Apenninum & Ariminum obtigit, Ananibus, Aegonibus & Senonibus proximus. Ibi omnes pagatim & vicatim habitare, nec salutem mœnibus, sed virtuti concredere, cætera rudes incultique, in herbarum toris cubare, ferina vesci, non artibus, non apparatui paullò humaniori indulgere, duas tantùm res industriè prosequi, viros scires, militarem disciplinam, & agrorum cultum, nullas priores pecoribus & auro divitias ducere, quod hæc dominum nimirum peregrè etiam comitentur. Amicitias & clientelas magna ambitione parare, multo studio tueri, neque id temerè & nullo consilio, qui plurimis clientibus stipatus, Devotos, Soldurios, Ambactos & Comites, Cæsar atque Tacitus variè appellant, unus reliquos potens percellere, omnibus terrori esse; nam incredibilis istius ordinis in patronos affectus, quorum ne dum vitæ & saluti, sed etiam famæ, propriam posthabere, sacramentum erat, superstitem verò principi ex acie decedere, probrosum in omnem vitam reliquam, nec fere repertus, qui eo interfecto cujus se amicitiæ devovisset, mori recusaret, illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, hoc demum in prima commendatione positum. Cum ejusmodi institutis Boji Celtæque cæteri, in Italia viverent, & vicinorum plerique sive metu agerent obnoxii, sive vi & armis ad exitium & vastitatem everterentur, anno quo Veji à Camillo capti, qui fuit, antequam Christus nasceretur, trecentesimus nonagesimus quartus, & illo prorsus die, Melpum, opulentia præcipuum in Transpadanâ oppidum, ab Insubribus, Bojis & Senonibus deletum est, uti Cornelius Nepos retulit. Sexennio non toto interjecto, Galli (tum Clusium BRENNO duce obsidebant) Fabiorum injuria accensi, qui cum legati venissent, se palam pro hostibus gesse-

Pol. lib. 2.

Cæs. de bel. Gall. lib. 3. & 6. Tac. de mor. German.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCCXCIV.

CCCXCIII.

MDCCVI.

Nepos ap. Plin. lib. 3. c. 17. Rom. historiæ scriptores passim.

gesserant, relicto Clusio, Romam recto itinere petierunt, fusoq; & fugato ad Alliam obvio exercitu, urbem propemodum vacuam & desertam nacti, inflammarunt, reliquias Romani sanguinis, & spem imperii, quod terrarum inde orbem tam latè complexum tenuit, Capitolinæ arcis angustiis conclusas circumsidentes, ad desperationem ferri adegere, proque vita & libertate auro coëgere cernere. Fama Senones vulgo sequitur, an ad Bojos aliquâ pertineat, Livius dubium fecit, est enim ambigens, num Senones soli venerint, num à reliquis omnibus Cisalpinorum Gallorum populis adjuti. Sed adjutos venisse à plerisque, vero propius. Nam sive Etruscum, sive Romanum bellum, præ Melpino quî potuêre contemnere? cum Melpino Insubrum & Bojorum auxilia asciverint; deinde Polybius, accuratus inter primos, & religiosus, & vetustus auctor, Ananes, Bojos, Ægones atque Senones, hoc loci & temporis conjunxit, quas nobilissimis Celtarum in Italia gentibus accensuit: Strabo Bojos, Insubres & Senones, maximas appellavit: ferocissimorum elogium Boij, eximiè ab Appiano tulere, quamquam homo Græcus, militarem virtutem asperiore paullò vocabulo perstrinxit. Scriptor belli Punici medii poeta Silius, Chrixum Bojorum ducem, Brenni stirpe superbientem memorat,

Liv. lib. 5. Plin. lib. 3. c. 15. Strabo lib. 5. alii.

Pol. lib. 2.

Str. lib. 4. Appian. Celtico, Βοϊοὶ κελτικὸν ἔθνος θηριωδέστατον. Sil. lib. 4.

Bojorum ante alias, Chrixo duce, mobilis ala,
Arietat in primos, obicitq; immania membra.
Ipse tumens, atavi Brenni se stirpe ferebat
Chrixus, & in titulos Capitolia capta trahebat,
Tarpejoq; jugo, demens, & vertice sacro
Pensantes aurum Celtas umbone ferebat.
Colla viri fulvo radiabant lactea torque,
Auro virgatæ vestes, manicæq; rigebant
Ex auro, & simili vibrabat crista metallo.

Quæ si ad historiæ fidem scripta sunt, ut pleraque Silii, Bojos Romæ capiendæ non interfuisse tantùm, sed præfuisse quoque oportet, qui ducem dederint. Certè Virgilius, cui nullum temerè verbum excidit, Gallos Capitolii obsessores eodem corporis cultusque habitu, quo Silius Bojum hunc descripsit,

Virg Aen.

Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur. ———

Sive gentis morem sequutus, sive tabulam antiquam pictam aliquam, utrumque potuit. At virgata sagula quæ sint, lævè explicavit grammaticus interpres. Versicoloria appellavere Tacitus & Sidonius. Barbarus, inferioris ævi scriptor, Gallos illis ad Caroli ætatem usque, usos esse ostendit. Ex Diodoro pâret, fuisse in tessellatam prope speciem, interstincta, & coloribus varie-

Servius. Tacit. hist. lib 2 Sid. lib. 4. ep 20 Barb. Scriptor Sangallens. de vita Caroli M. sub finem lib. 1. Diod. lib. 5. c 9.

variegata, ut si quem retium plagas & maculas, pictis tabellis explere, & solidare delectet, funiculi decussati virgarum vicem sint, sic futurarum viæ in segmentatis vestimentis istis, quas si auratæ lineæ ad ornatum clauderent, omne enim Gallicum nomen auro apprimè delectabatur, vestes auro virgatæ dictæ; quod de Chrixo Silius scripsit. Ab areolarum autem hoc modo, vetustissima Boicorum insignium pars, cæruleo & candido alternata, perparum abit, quadris modicè in rhombos nimirum compressis, cujus generis virgato sagulo, miles Thoracomachus, in prisco de rebus bellicis libro, ornatus visitur. Atque ego compertum habeo, pleraque insignia quorum meri colores, ex militari primò habitu manasse, seu quod hactenus eodem recidit, in militum saga migrasse ex clypeis. Eant si qui fabulam de Psammetichi panibus probare adhuc possunt, commento vix poëtis decorè usurpando. Rhombos plerique ter septenos observavere, alii aliter constituere: in caussas ejus numeri, uti colorum itidem naturam & præstantiam, atque inde significatum, subtilius inquirere, vereor frustra fieri, etiamsi antiqua est numerorum superstitio, & benigna otiosis hæc omnis ad disserendum materia. Tenuit apud Germanos mos deinde perpetuo, Tacitus genti universim tribuit, scuta lectissimis coloribus distincta, præcipuum cultum credere, in quem etiam sensum scribit, Germanorum scuta viminum textus esse, vel tenues, & fucatas colore tabulas.

Liber qui Notitiæ utriusq; imperii subjunctus.

Herod. Eut.

Tacit. de mor. German.

Tac. Annal. lib. 2.

Galli Româ post septem menses profecti, caussæ variè jactatæ sunt; sive pestilentia abactos & fame, sive Romani exercitus superventu pulsos; sive patriæ denique charitate revocatos, quam Veneti, per eorum absentiam occasionem nacti, popularentur, icto cum Romanis fœdere, urbe relicta, domum rediisse incolumes. Quod Polybio accredimus. Camilli victoria, & extorta hostibus præda, nec Romæ fidem invenit, Drusus quippe demum, qui Drauso cæso primus cognomen reperit, Proprætor aurum Capitolinum ex Gallia retulisse dictus, multis post annis, quod, si Camillus in re præsenti recepit, fieri quî potuit? Atque hoc semel exemplo, quam proni scriptores, res suorum tollere, hostium premere (verè falsò, famæ securi plerique, juxta habent) qua vetustatis præsertim licentia, audendi animos adjicit.

Pol. lib. 1.

Suet. Tib. c. 3.

Gallos inde domestica dissidia exercuere; quod enim Italicorum felicitas & potentia, permagnam apud inalpinos haberet invidiam, in gente irritabili & bellicosa, sæpe ad cædes deventum est. A quibus cum primùm quies, arma in Romanos iterum versa, repetitis sæpe adeò vicibus, & tanta virtutis obstinatione, ut Romani, cætera fidentes virium, & invicti animorum, adusque

Pol. lib. 1.

Sallust. Catilin. & Jugurth. adusque extrema Reipublicæ tempora præ se habuerint, alia omnia virtuti suæ prona, gloria belli Gallos ante se esse, cum quibus non de gloria, sed pro salute certaretur, & quantumvis victores plerisque iis bellis, timorem adeò non posuere, ut eum, Fest. v. tumultuari. Cic. Phil. 8. peculiari propemodum tumultus nomine, quo in nullo præterea externo hoste usi sunt, fateri neutiquam verecundum duxerint, quo & sacerdotum vacationes, & privilegia cessare voluere, unde metus magnitudinem æstimes. Cæs. de bel. Gal. lib. 5. Nam Cæsar, acer inprimis, & nulli gratiæ obnoxius in hac caussa judex, Gallos virtute belli, omnibus gentibus prælatos, scriptum reliquit. Quarum Celticarum Gallicarumve gentium, quæ præcipua tunc extiterint ad laudem facinora, raris litteris consignatum reperire est, & absurdi proinde conatus Boica divinando singillatim prosequi velle atque eruere. Cum tamen magnam eorum partem ad Bojos spectasse, ut ut rerum & temporum definitione incomperta, pro comperto exploratoque sit. Nos quæ in eam aut alteram partem observavimus, deinceps exsequemur.

Liv. lib. 7. Eutr. lib. 2. Oros. lib. 3. c. 6. Frontin. lib. 2. c. 4. Appian. Celtico. Memorabilis habita inter primas Gallorum expeditio, anno ante Christum natum trecentesimo quinquagesimo sexto, ANN. ANTE CHR. NAT. CCCLVI. Cajis Fabio & Plauto Coss. quam Bojorum ductu & auspiciis motam Appianus scripsit. Hi cum Præneste venissent, porrò progressi circa Pæstum consederant. Romæ C. Sculpitius Peticus Dictator dictus, M. Valerium magistrum equitum cooptavit, & robore militum ex duobus consularibus exercitibus lecto, in adversos duxit. Bellum trahere Sulpitio consilium erat, quando nulla res cogeret se fortunæ tradere, hoste neque commeatu instructo, neque munimentis firmo, iis præterea animis corporibusque, nam hæc de Celtis omnibus Romanos habebat opinio, quorum quia in impetu tota vis esset, ea exigua interjecta mora, sponte languesceret. Sed militum ardore & ferocia impulsus, in aciem tamen descendit. Ubi cum suis plus animorum quàm virium esse cerneret, hostem insidiis captare aggressus, agasones mulis impositos, & armis ornatos, aliquot intermistis equitibus, clam in proximos montes jubet succedere, ibi se sylvis occulere, quousque conserto jam prælio, signum movendi ostendendique daret. Atque pugnâ ad montium radices commissâ, primi Romanorum, emissis pilis subsedêre, donec secundi, tertii & quarti mitterent, quibus itidem post jactum subsidentibus, Bojorum eo invento tela ab illis vitata sunt, postquam verò postremi misissent, jam omnes simul coorti, clamore sublato, in hostes agmine facto irruere occuparunt. Boji contra, dextrum Romanorum cornu acriter invadere, nec sustineri poterant, ni præsens Dictator, cohortando increpandoque suos confirmasset; præcipuè pudorem valuisse memorant, ne ullum

periculi

periculi genus defugere videretur miles, qui certamen paullò ante tam avidè concupisset, impressione itaque rursus factâ, Boica acies turbari, & inclinari adeò cœperat, cum se vanus è monte terror, accepto signo ostendit, specie, ut hostium castra petere crederetur, quo metu pugnâ omissâ, effusa passim ad castra fuga sequuta est. Illic quoniam magister equitum præverterat, fugientes ad montes sylvasque versi, victori se eripere nequivere, ab agasonibus quippe excepti, & atrox admodum ubique cædes, in sylva maximè edita, ut Appianus omnem illum Bojorum exercitum, tunc deletum prodiderit. Sulpitius triumphans urbem ingressus, magnum auri pondus ex spoliis conflatum, saxo quadrato septum, in Capitolio dedicavit. Bella postmodum Gallica, interposita etiam aliquando triginta annorum pace, complura sequuta sunt, non uno fortunæ tenore: quæ sciens prætereo, quando Boicum illis nomen nullus scriptorum intexuit. Polyb. lib. I.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCLXXXII. Anno demum ante Christum natum ducentesimo octuagesimo secundo, cum Galli Romanos, sub Arretinis ferè mœnibus, magna pugna vicissent, qua L. Cæcilius, sive Prætor sive Consul occubuit, Tribuni præterea septem, viri nobiles multi, & CCLXXXI. militum cæsa fuere tredecim millia. Postero, P. Cornelio Dolabella, Cn. Domitio Coss. Romani instaurato exercitu, irâ, quam ignominæ pudor acueret, accensi in Gallorum fines progressi, Senones habuere obvios, quos collatis rursus signis, versâ retrò belli alea, fœda adeò strage castigavere, ut si qui prœlio superfuere, patriis ejecti sedibus, regionem victori vacuam reliquerint. Romana colonia in urbem Senonum principem deducta est, ea Senæ Gallicæ nomen retinuit. Bojis, quod exemplum ad se pertinere existimarent, magnam ea res curam injecit, prope enim Senones colentes, satis intelligebant, unâ Gallici nominis gente excisâ, Romanis adversus reliquas auctos animos, odia non imminuta esse. Occupandum ergo rati, coactis quàm maximis potuere copiis & Etruscis ascitis sociis, quibus perpetuæ item in communem hostem inimicitiarum caussæ supererant, Romanis ad Vadimonis lacum occurrerunt, mox congressi, summam rerum unius certaminis pugnæ inclinandam commisere. Festinatæ expeditionis & præcipitis consilii, sera, quæ solet, pœnitentia comes fuit, multis Etruscorum cæsis, Bojis plerisque omnibus. Neque fracti eo successu Bojorum spiritus, sequenti anno, C. Fabricio, Q. Æmilio Coss. collectis iterum viribus, & omni juventute quæ arma ferre poterat excitâ, Romanis se se finibus denuo intulere, conatu ingenti, eventu magis etiam funesto, dum bellum majore animo quàm consilio gestum eunt,

Liv. epit. 12. Orof. lib. 3. c. 22.

Ex Pol. lib. I. ut pleraque etiam sequentia.

inter-

internecione prope deleti, missis legatis, pacem temerè turbatam invitis animis repetere coacti sunt. Quæ permultos postea annos tenuit, non antea irrita, quàm iis, qui priorum bellorum fortunam præsentes spectaverant, morte extinctis, exorta temeraria juvenum factio, rerum omnium rudis, diuturnæ pacis luxu corrupta, uti fit, adversa quæ experiendo nondum didicerat, nec evenire posse crederet, ergo præsentia fastidire, rebus novis delectari, earum occasiones quærere, atque ultrò moliri, facilè irritari, & leves quasque ex Romanis caussas, quoquo modo in calumniam trahere. Principum erant hoc genus consilia, plebe neque volente, neque omninò sciente. Illi clam suos, externis potissimùm fidere, & transalpina popularium auxilia confirmandis augendisque domesticis opibus, evocare. Quæ Ariminum usque processerant, Romanam jam tunc coloniam, ante annos XXX. victis Picentibus deductam, cum Italici, multitudine perterriti; & vicinitate periculi admoniti, sumptis armis, ATEM & GALATVM, reges ipsi suos, rei tantæ privatim auctores, occiderunt, novos inde hospites aggressi, mutuâ se cum illis cæde confecerunt. Pulcherrimum visum Romanis spectaculum, maximi belli metu, nullo suo periculo, sola hostium opera defungi; nam ad primum ejus motus nuntium, habito delectu exercitum eduxerant, quem populari Bojorum conflictu audito, domum statim revocaverunt. Et hæc quidem contigêre anno post pacem initam fere quadragesimo quinto, quem ducentesimum trigesimum sextum fuisse reperio ante, quam Christus nasceretur, Ti. Sempronio Graccho, & P. Valerio Faltone Coss. Valerium illo anno bis cum Gallis congressum, primò adversa fortuna usum, postea victorem extitisse, Zonaras & Orosius scripsere, verum si Polybio fides, ea certamina ad Bojos nihil pertinuerint oportet.

Perottus Polybii interpres hæc nomina omisit.

ATES ET GALATUS.

AN. ANTE CHR. N. CCXXXVI.

Atque hîc operæ pretium monere, Atem & Galatum, antiquissimos Bojorum reges esse, quorum post Sigovesum, & si fortè Brennum, certæ auctoritatis memoria extet; quo magis Boicorum scriptorum negligentiæ piget, à quibus cum isti præteriti, tum quos præterea ex Polybio, Livio, Silio, postea memorabimus, tot aliis contra, impudenter confictis nominibus substitutis, quando proximus ab imperitia ad temeritatem & fabulas flexus est.

Biennio interjecto, C. Licinio, Varo P. Cornelio Lentulo Coss. Zonaras auctor est, Gallos multitudine fretos, quam maximam coëgerant, in spem venisse, Romanos terrore perculsos, desponsis ultrò animis, nec tentatis armis postulata facturos. Missis ea fiducia legatis, Ariminensem agrum à Consulibus repetiere, colonos illa urbe, quam sui juris esse, injuriâ à Romanis occupa-

CCXXXIV.

occupatam detineri dicerent, jusserunt cedere. Consules ancipiti cura suspensi, nec importunæ legationi concedere, nec irritam ausi aspernari, quod exiguas circa se copias haberent, & subitum bellum formidarent, extrahendo tempori ad Senatum rejecere, pactis induciis, dum legati irent redirent. Hi neutro eorum quæ petebant Romæ impetrato, in castra reversi, res domesticas interim afflictas, & prope perditas reperere. Plerique enim ex fœderatis, reputatione Romanæ potentiæ, & proinde timore, sententia interim demutata desciverant, atque in Bojos populares ipsos suos, levi ingenio versi, magnum eorum numerum, inopinato aggressu conciderant, quamquam non impunè, multis quippe suorum vicissim desideratis, reliqui se se domum, unde venerant, recepere. Boji, sociorum scelere & perfidia in hunc modum deserti, & Romanis proditi atque objecti, pacem longè durissimis conditionibus, magna agri parte mulctati, inierunt.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXXX.

Præter Polyb. Cic. Lucullo, Bruto, 2. de invent. & Catone. Etsi hic Flaminium Q. Fabio Max. iterum Cos. Tribunum Pleb. fuisse scripsit.

Anno ducentesimo trigesimo, M. Æmilio Lepido M. Publicio Malleolo Coss. C. Flaminius Tribunus plebis, legem Romæ, patribus quantumvis invitis, tulit, qua ager Picenus & Gallicus militibus viritim dividebatur. Ex Piceno Senones ante aliquot annos ejecti, uti suprà ostendimus; Gallicus is fuerit credibile est, quem Varus & Lentulus Bojis proxima pactione abstulerant. Id verò plerisque Gallorum, Bojis inprimis, qui Senam coloniam ægrè jam inde ab initio passi, Romanis contermini, injuriæ proximi agerent, prorsus non ferendum videri. Quid enim? infinitam esse Populi Romani cupiditatem, nullo victoriarum cursu, nec quantumvis prolatis imperii finibus exsaturandam, domos devictarum gentium, agros, fortunas universas, sanguinem denique sitire, nec hominum more inimicitias atq; bella gerere, qui imperio populos subjungere satis habeant, illum, nisi aut eversis aut deletis, & stirpitus excisis iis, quos subjunxerit, nunquam conquiescere. Eundum maturè obviam latius in dies serpenti incendio, & quoniam periculi metus ad omnes pertineat, communi consilio conjunctisque viribus esse restinguendum, priusquam proximis quibusque comprehensis, longè dissitos amburere incipiat. Moti his vocibus Insubres, se Bojis socios adjungunt. Quod verò plurimis retrò bellorum experimentis, sciri poterat, qualis quantúsque hostis Romanus futurus esset, placuit fœderatorum nomine legatos trans Alpes ire, auxilia à Gæsatis petere. Valida ea ad Rhodanum, & insigni fortitudinis opinione gens, virtutem bella gerentibus stipendio prostituere solita, Concolitano & Aneroësti tunc Regibus suberat. Quibus in præsens magnum auri pondus dono missum, in posterum ostentatæ Romanorum opes, tot bellorum prædis cumulatæ, quæ victores sequerentur: nec dubiam futuram victo-

riam, Bojis & Insubribus, maximis & florentissimis gentibus auspicibus, anniterentur modo, animos manusque jungerent, quod cognatos populos, quod adversus perpetuum Gallici nominis hostem deceat: majores cogitarent, quandoquidem illis orti essent, qui cæso ad Alliam Romano exercitu, primo impetu urbe nullo labore potiti, eam præda, ferro, flamma vastaverint, post septem menses fastiditam, æstimatis pretio victis, quod pro capitibus solvêre, sponte sua reddiderint, ipsi opulentissimis spoliis onusti, in patriam redierint: nihil esse cur non paria nunc sperentur omnia, cessuras profectò, Diis patriis bene juvantibus, hostium insidias & tectos dolos, apertæ Gallorum virtuti. Inflammati legatorum verbis Reges, summa animi contentione cogendis copiis incubuere, ut satis constet, neque majores, neque florentiores bellóque meliores, ex illis Galliæ partibus unquam prodiisse. Expeditio, sive apparatus magnitudine, sive quod aliud objectum impedimentum, in aliquot annos dilata est. Per quos Romanos perpetuus ejus timor tenuit, emanarant enim pleraque Gallorum consilia, quædam etiam conjectando facile erat assèqui. Consules itaque, modo militum habere delectum, modo commeatum convehere, tela & arma fabricare, alia omnia, quæ ad maximum bellum necessaria, expedire, quin exercitum, inani terrore perculsi, aliquando eduxêre, veluti jam præsentibus Gallis, fines mox irrupturis, qui è patria tamen nunquam adhuc moverant. M. Æmilio Barbula M. Junio Pera Coss. eni- Ann. ante Chr. nat.
xius veriti, quod Gallos venundatione multarum rerum, capti- ccxxiix.
vorum præcipuè, pecuniam corrogare animadverterent, ne quis in posterum homini Gallo, vel aurum vel argentum datum vellet, callido consilio vetuere, nec enim mercenaria Gæsatorum auxilia, interceptâ pecuniâ, motura videbantur. Anno ducen- ccxxiii.
tesimo vigesimo tertio, C. Atilio Regulo L. Æmilio Papo Coss. bellum tandem, tot annorum spatio utrimque, adornatum, exarsit. Gæsatorum Reges, trajectis Alpibus, Bojos & Insubres, ad Padum fluvium ex fœdere paratos inveniunt: contracta peditum quinquaginta millia, equitum & essedariorum viginti; nisi numerus in Polybio male corruptus, exiguus scilicet ad id, quod paulò ante dictum, fuisse multò maximum, eorum omnium qui ex Transalpina Gallia in Italiam unquam venerint. Veneti & Cenomani, à Romanis per legatos sollicitati, illis auxilio esse maluere, neque cognati sanguinis respectus Cenomanos tenuit. Collectis viginti armatorum millibus, & totidem Vmbris atque Sarsinatibus ascitis, uterque populus Alpes insedit, inde, quæ prima se offerret facultas, impetum in Boicum agrum facturus. Quæ res, distractis Gallorum copiis, coacti enim fuere relinquere præsidia, quæ provinciam à tergo tutarentur, grande expedi-

tioni præpedimentum attulit. Romani contra quâ cura bellum parassent, incredibilis exercitus moles ostendit, quanta neque ad eum diem, neque postea, unquam in Italia conspecta est: equitum octoginta, peditum septingenta, hominum omninò circiter octingenta millia fuisse narrant, idque à Fabio historico traditum, qui bello interfuit, frumenti præterea, & omnis generis armorum telorumque vim tanto parem exercitui, immensam. At ego Polybium in eam sententiam accipio, quæ vero videtur propior, im̃anem numerum non ad eos qui arma tulerint, sed qui à Romanis descripti, ferre potuerint, esse referendum. Neque verò Romam solum imminentis periculi metus invaserat, quem memoria captæ olim urbis, & obsessi ab hoc hoste Capitolii, magnopere augebat, sed & reliqui Italiæ populi, Celtico nomine adæquè perterriti, quæ quique poterant certatim conferebant, tanquam pro aris & focis atque salute ipsi sua, non jam pro Romanorum imperio & magnitudine pugnaturi. Copiæ autem divisæ trifariam, pars in Sardiniam abiit, cum C. Attilio Cos. quod provinciales ibi turbarent, pars cum Æmilio Cos. Arimini proximè hostes consedit, ad omnem occasionem prompta futura & parata, pars denique in Etruriam, Prætore duce missa, quod inde maximè irruptio timebatur. Rata ea conjectura fuit, Galli transcenso Apennino in Etruriam delati, agros populati, ingentes latè prædas egere, nemine qui prohibere posset obviam auso progredi. Placuit ergo porrò tendere, & belli arcem majorum exemplo, rectà petere; jamque Clusium venerant, quæ civitas tridui spatio Roma abest, unde Brennus ante annos centum sexaginta quinque, urbem capturus moverat, cum nuntius affertur, coiisse Romanorum per Etruriam præsidia, & infesto agmine à tergo sequi. Eo rumore conversa subito Gallica acies, omissa in præsens Roma, iter in hostem propinquum flexit, & die ad occasum inclinante, castra juxtim posuit. Nocte autem ingruente, accensis ad speciem ignibus, & equitatu omni in castris relicto, Fæsulas versus clam progressa, loco opportuno subsedit, equites prima luce palam, ut convenerat, subsequuti, Romanos opinione fugæ falsos, in insidas attraxere; ubi ingentibus aliquamdiu animis, dubio Marte, utrimque pugnatum, Celtis tandem, & numero & virtute vincentibus, secunda prœlii fortuna fuit, Romanorum cæsa ad sex milla, reliqui sibi fuga consuluere. Demiror quos auctores Orosius sequutus prodiderit, certamen prope Arretium commissum, Atilium Cos. cum tribus hominum millibus occisum, octingenta millia in fugam acta fuisse: quæ à Polybii fide, longè apud me potissima, multis modis abscedunt. Fugientium plerique se in tumulum recepere, natura munitum, cujus obsidione Celtæ tunc abstinuere, quod

Plin. lib. 3. c. 20. Apud Eutrop. lib. 3. Oros. lib. 4. c. 13.

Lib. 4. c. 13.

præteritæ noctis vigiliis & itinere, atque diei prælio fessi, reliquum temporis curandis corporibus existimarent largiendum, missi tamen equites collem custodire, ut inposterum, nisi deditio sequeretur, obsidionis adhuc consilium maneret integrum. Æmilius Cos. quem Arimini resedisse diximus, cum primùm hostes exercitum per Etruriam ducere, & Romæ appropinquare audisset, quàm maximis potuit itineribus opem suis ferre contendit, & cum pugna jam commissa supervenisset, castra prope Celtas metatus est. Illi qui in collem confugerant, adventum ejus ex crebris nocturnis ignibus conjectantes, receptis aliquantum animis, misere silente nocte per densa nemorum inermes, quo hostiles excubias fallerent, quo rerum statu degerent nunciatum. Tum Æmilius trahendis consiliis nullum locum esse, omnia in celeritate posita intelligens, Tribunos primo diluculo peditatum instructum jubet educere, ipse cum equitibus ad verrucam iter tenet. Hostes animadversis itidem per tenebras ignibus, Consularem exercitum adesse æquè suspicati, coacto concilio quid porrò agendum deliberant. Ibi Aneroestes Rex, sententiam omnium assensione comprobatam dixit, Videri in præsens certamine abstinendum, neque periculo exponendam prædam, quam multò maximam omnis generis peperissent, quin domum referendam, & in tuto collocandam esse, si tum deinde Romanos iterum aggredi placeat, se tantis sarcinis allevatos, paratiores & expeditiores redituros. Signa itaque ante lucem mota, Galliam retrò versus, secundum Etruscum mare. Æmilius iis qui in tumulum evaserant receptis, victores, quamquam abeuntes, aperto Marte non ausus lacessere, subsequebatur, temporum locorumq; occasiones captans, si quâ vel extremum agmen carpere, vel ex præda aliquid daretur recipere. Interea temporis alterum Cos. C. Atilium contigit ex Sardinia redeuntem Pisas appellere, inde rerum huc usque omnium ignarum, iter cum exercitu Romam tenere. Gallorum pabulatores ad Telamonem obvii, inferi maris promontorium id & portus est, ab ejus præcursoribus intercepti, interrogati de prœlio indicant, exercitus præterea ecce utrosque instare, citeriorem quidem Gallicum, Romanum pone sequi. Inexspectatus is nuntius, Atilii animum variè affecit, adversæ quippe pugnæ dolore perturbatum, præsens bene gerendæ rei spes recreabat, quod fortuna hostem id loci clausum, duobus Consularibus exercitibus veluti ad lanienam ultrò destinasse videretur. Tribunis ergo aciem mandat instruere, & paullatim progredi, frontem, quam maximè locorum spatia patiantur, extendere. Ipse conspicatus collem iminentem viæ, qua Galli procedere necesse habebant, effuso ad eum cursu cum equitatu latus, occupavit. Galli, qui Atilium ex Sardinia redi-

rediisse nescirent, rati Æmilium noctu cum equitibus præcurrisse, & tumulum insedisse, ipsi etiam equites suos, expeditis aliquot peditibus intermixtis, illum deturbatum mittunt; sed ut Atilium adesse ex captivis intellectum, jam pro re nata consilium capiunt, quod duplici se bello urgeri animadverterent, ancipitem aciem constituunt, à tergo & fronte eodem simul tempore pugnaturi. Æmilius hoc uno plus Gallis sciebat, collegam Pisas cursum tenere, de ejus adventu nihil dum inaudierat, verum ex ea quæ sub oculis ad collem pugna, promptum erat conjecturam capere, quare equites suis illicò auxilio submittit, ipse cum quadrato legionum agmine mox in hostem pergit. Ei Galli Gæsatos & Insubres aversos retrò, Atilii legionibus Tauriscos & Bojos à fronte opponunt, carpenta cum impedimentis longè extra aciem collocant, prædam in propinquo tumulo, relicto quod satis esse crederent præsidio. Atque ea insignis visa Celtici exercitus species, non ad terrorem modo, sed & ad firmitatem ac robur. Insubres & Boji brachati sagatique, cætera expediti constiterant, Gæsati stolida jactantia feroces, abjectis vestibus, nudi ante ipsam aciem exsultabant, vestium involucra constringere corpora & implicare rati, locis præsertim asperis. Equitum interim in colle certamen, ingentibus enim animis, irarum speique pleni, ante ora trium exercituum concurrebant, eximium præbuit spectaculum. Ibi Atilius Cos. temere dimicans cecidit, abscissum caput Gallorum Regibus allatum est. Quæ res Romanos adeò non fregit, ut acrius connixi, Gallos paullò post loco pellerent. Æqua verò campi planitie, in Gallos medios legiones utrimque tendebant, quo maximè memorabile prœlium habitum, & difficulter constituas an Galli, an verò Romani potiore conditione pugnaverint; nam Galli obversis quidem tergis se se mutuò tutabantur, ut cum in hostes pectore omnes æquè ferrentur, nulla cuiquam retrò effugiendi spes superesset, qui confirmandis animis præcipuus bifrontis aciei usus est: Romanis geminus exercitus, & in medio tanquam indagine conclusi hostes, spiritus addebant, metum objiciebat contra ipse Gallorum ornatus, & incredibilis buccinatorum atq; tubicinum multitudo, trucibus & horribilibus militum ululatibus, cantuq; adjuta, ut non tubarum clangor, hominumque modo clamor, sed classicum proximis montium jugis vastisq; saltibus, à terra matre videretur emissum, terribiles visu in prima acie Gæsati, viribus & magnitudine præstantes, corpora patrio ritu motantes cætera nudi præter scutum, torquibus & armillis fulgebant aureis, ea species cum Romanorum animos pavore & stupore perstringeret, cupiditate spoliorum & spe prædæ simul accendebat. Pugnâ à sagittariis cœptâ, mox apparuit, Gæsatos futile con-

silium sequutos, cum interiorem aciem saga protegerent, illi omnibus passim missilium jactibus inermes essent expositi, quæ grandinis ritu densa cadebant, exiguo quippe immanibus corporibus in Gallico scuto præsidio, itaque turbari primò & fluctuare, plerisque jam vulneratis, deinde cum sagittarios eminus jaculantes assequi non possent, & telorum copia assiduè obruerentur, magna pars salutem desperare, in confertissimos hostes ultrò, furore acta irruere, atque se certæ & destinatæ morti objicere, reliqui manifestam fugam fractis animis capessere, & sociorum retrò ordines confundere. Ut Gæsatorum eo prœlio ingens ostentatio, usus nullus extiterit. Romani hac velitatione defuncti, sagittarios recepere, & agmine promoto, statariam deinde cominus pugnam cum Insubribus, Bojis, Tauriscis commisere, quorum omnium virtus atque opera enituit, sed virtutem arma destituêre, siquidem Gallorum tum scuta tum gladii, ad Romanos comparati, longè erant impares, scuta illis ex cortice aut vimine infirma, Romana ex tabulis, nervo ferroque munita, gladii inde prælongi ac sine mucronibus, quibus miles cædendo fere frustra fatigaretur, hinc brevitate habiles, mucronibus acutis & validis, punctim crebra & angusta, sed mortifera vulnera inferebant. Ad eum modum multi Gallorum exanimabantur, sed pertinax reliqui in spe mala prœlium sustentabant, donec Romani equites ex colle decurrentes, in alterum cornu acerrimam impressionem fecerunt, qua primùm pulsus Gallicus equitatus, terga vertit, peditatus usque resistens, ita concisus est, ut quem quisque pugnæ locum vivus cepisset, eum etiam mortuus, prostrato corpore tegeret. Interfecta hominum circiter quadraginta millia, capta non pauciora decem millibus, inter captivos rex Concolitanus inventus, Aneroestes cum paucis fugiens, voluntaria sua suorumque morte, vinculorum ludibria prævertit. Æmilius Cos. spolia victor legit, Romamque misit, prædam receptam prioribus dominis dilargitus est. Post illa cum exercitu per Liguriam profectus, Bojorum fines invasit, atque tantam vastitatem reposuit, ut ingentes populationes vel infinitæ militum cupiditati sufficerent. Paucos dies moratus, Romam reversus, signa cum torquibus & armillis aureis in Capitolio suspendit, reliqua spolia & captivos, præ se triumphans egit. Apud Zonaram lego, Æmilium superatis Bojis triumphantem, captivorum principes armatos in Capitolium perduxisse, acerbo irrisu insolenti voto insultantem, quo se ferebantur obstrinxisse, thoraces nisi in Capitolio non posituros: paullò aliter Florus, jurasse Gallos BRITOMARO duce, non prius se baltea soluturos, quàm Capitolium ascendissent, factum, victos ab Æmilio ibi discinctos esse. Britomari nomen alibi non

Armorum comparatio ex diversis auctoribus petita.

Flor. lib. 2. c. 4.

BRITOMARUS.

non invenio, Florum Zonaramque si conjungas, Bojorum regem fuisse intelligas. Atque eo quidem rerum successu Gallicus tantus motus repressus, ad nihilum recidit, qui paullò ante urbem præcipuè Romam, tum reliquam Italiam, terrore & tumultu concusserat universam.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXXII. Romanis proinde crevere spiritus, & fiducia addita, Gallos agris circa Padum posse ejici. T. Manlio & Q. Fulvio, ambobus Coss. eam provinciam, anno ducentesimo vigesimo secundo, antequam Christus nasceretur, decernunt. Conjunctis uterq; maximis & apparatissimis copiis, in Bojos ducunt, sed cum eos pellere majoris operæ & laboris esse coram cernerent, imminutos ad tempus ex præterita calamitate animis, in fidem deditionemque recipiunt. Varia deinde fama est, Consules sive trajecto Pado multa millia Insubrum cæcidisse, sive quod Polybius credidit, imbrium & pestilentiæ magnitudine deterritos, à reliquis Gallis tunc bello persequendis abstinuisse. Oros. lib. 4. c. 13. CCXXI. C. Flaminio P. Furio Coss. Bojos religio nuperi fœderis, & accisarum virium conscientia, quietos continuit, domi quidem; nam quorum nondum perdomiti spiritus, turbulenta adhuc coquebant consilia, eos foras in Insubriam GARGENI regis ductu militatum abiisse, Silius indicat, quo loco Flaminii cassidem, Gargeno detractam, describit. GARGENUS. Sil. lib. 5.

Ære, atque æquorei tergo flavente juvenci,
Cassis erat munita viro, cui vertice surgens
Triplex crista, jubas effundit crine Suevo,
Scylla super, fracti contorquens pondera remi,
Instabat, sævosq; canum pandebat hiatus,
Nobile Gargeni spolium: quod rege superbus
Bojorum cæso, capiti illacerabile victor
Aptarat, pugnasq; decus portabat in omnes.

Sanè Flaminium rem in Insubria hoc anno gessisse constat: sed maximam belli partem Bojos fuisse, ipsius apud Silium oratio, extra dubium ponit.

Siccine nos, inquit, Bojorum in bella ruentes
Spectastis, cum tanta lues, vulgusq; tremendum
Ingrueret, rupesq; iterum Tarpeja paveret?
Quas ego tunc animas, dextrâ quæ corpora fudi,
Iratâ tellure sata, & vix vulnere vitam
Reddentes imo? jacuere ingentia membra
Per campos, magnisq; premunt nunc ossibus arva.

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXX. Anno sequenti M. Claudius Marcellus, Cn. Cornelius Scipio Coss. Insubres adversis prœliis fatigatos, in potestatem redegere. Marcellum adversus Gallos Insubres & Gæsatos certasse, omnium scriptorum consensus est, uni Capitolini lapides, DE. GAL-

LEIS. INSVBRIBVS. ET. GERMAN. triumphasse ostendunt: unde quod antea à nobis dictum, Celticum & Gallicum nomen usurpatum olim promiscuè, in Germanico quoque verum esse apparet. Marcellus spolia opima Virdumaro Gæsatorum Regi detracta, legit: Virdumarum genus à Rheno jactantem, virgatas brachas indutum pugnasse, Propertius memorat.

Propert. lib. 4. el. penult.

Redactis in ordinem Bojis & Insubribus, longum res Gallicæ, quæ horum potissimum populorum virtute in Italia viguissent, quieturæ videbantur: cum vix toto exacto quadriennnio, P. Cornelio Scipione, T. Sempronio Longo Coss. novæ irarum caussæ exortæ, præsenti bene gerendæ rei spe, & præclara in speciem occasione ulciscendi Romanos, quam Boji sibi inexspectatam obvenisse gaudebant, magnopere accensæ sunt. Geminas Romani colonias, Placentiam cis Padum in Bojorum agro, Cremonam ultra, Insubribus coërcendis, reprimendisque Gallis decreverant, scriptis duodecim colonorum millibus, C. Lutatio, C. Servilio, T. Annio Triumviris, quamquam Triumvirorum nomina ab auctoribus aliter atque aliter prodita. Has perpetuæ servitutis compedes interpretati Boji, gravius aliquantò quam agrariam Flaminii ante legem accepere, nullum tandem injuriarum finem fore rati, ita alias ex aliis oriri, si se Romanorum fidei permiserint, non vinciendos tamen ideo nectendosque dedisse, nam hoc manifestò agi, extremum dominantium fastidii gradum esse, mancipia sub vicariis habere, colonias huic rei delectas, & ne quid contumeliarum absit, Latinas, erat enim Latina utraque, tam fœdi dedecoris maculam, & Bojis, & Celtis, & viris denique, vel sanguine profectò esse eluendam. Annibal tunc temporis capta excisaque Sagunto, trajecto Ibero flumine, iter per Hispaniam & Galliam in Italiam tenebat, Romanos totius Africæ viribus oppugnaturus. Magna ducis, magna exercitus virtutis fama, Bojos defectionem maturare impulit, & solicitati Insubres, se ineundæ protinus societati, promptos paratosque juxta responderant, quod optima spe uterque populus duceretur, rem Romanam, & Gallorum, & Carthaginiensium antehac incursu atque illisu sæpius inclinatam, conjunctis amborum viribus, aliquando prolapsuram, everti posse. Romani proxima pactione fœderum obsides à Bojis exegerant, quorum tunc salus, præ indignationis impetu vindictæque cupiditate, neglecta. Arreptis enim derepente armis, tantum terroris ac tumultus in Placentinum agrum illatum est, ut non agrestis modo multitudo, sed ipsi Triumviri, qui agrum assignandum venerant, diffisi novæ coloniæ mœnibus, Mutinam confugerint. Habent quidam annales, legatos ad expostulandum missos, à Bojis violatos, cæteri in Triumviros agrum metantes,

AN. ANTE CHR. N. CCXVI.

Ascon. in Pison. Liv. lib. 21. Polyb. lib. 3.

Ex Polybio, Livio, Silio, aliis.

tantes,

tantes, factum esse impetum. Mutina confestim obsidione cincta, quæ cum diutius traheretur, simulari cœptum de pace agi, evocatique à Gallorum principibus Triumviri, per colloquii speciem comprehensi sunt. Romani queri, non jus modo gentium, sed & fidem, quæ in id tempus data esset, violatam, Galli negare eos se, nisi redditis obsidibus, dimissuros. Cum de legatis rescisset L. Manlius Prætor, Mutinamque & præsidium in periculo esse intelligeret, ira accensus, effuso agmine obsessis subsidium ferre accelerat. Id quamprimùm Bojis nunciatum, insidias in silva, quæ circa viam erat, collocant, in eas Manlius, inexploratò profectus, præcipitatus, plurimis suorum desideratis, ægrè in apertos campos emersit: ibi communitis castris, quamquam accisis rebus, militum animi refecti, quod hostem oppugnatione abstinere cernerent. Iter deinde de integro cœptum, per patentia primùm loca, ubi silvæ rursus intratæ, Boji à tergo iterum apparuere, tum postremos adorti, cum magna trepidatione ac pavore omnium, octingentos ex Romanis occiderunt, sex signa ademere. Finis cædis fuit, ut ex saltu invio atque impedito evasum, inde Romani per aperta præcipiti fuga Tanetum, vicum propinquum Pado, contendêre, ubi à Bojis circumsessi, se munimento ad tempus, commeatibusque fluminis, & Brixianorum Gallorum auxilio, adversus crescentem indies multitudinem hostium, tutabantur. Romam tumultu perlato, Senatus, veritus ne Manlius diuturna obsidione periclitaretur, C. Atilium Prætorem cum una legione Romana, & quinque millibus sociorum, delectu novo à Cos. conscriptis, auxilium ferre jubet: qui sine ullo certamine Tanetum pervenit, Boji enim eo non exspectato, abscesserant. Annibal interea superato Rhodano, incertus utrum quod cœperat iter, rectâ in Italiam intenderet, an cum Scipione consule, cujus sub oculis coram exercitus, manus consereret, Bojorum legatos, regulumque MATALUM, ut nomen à Livio scriptum est, Polybius Magilum appellat, tempore obvios habuit, qui se duces itinerum, socios periculi professi, Italiam integro bello, nusquam ante libatis viribus, aggredi persuasere. Postquam sententia stetit pergere ire, advocata concione legatos producit, ad multitudinem itidem verba jubet facere, illi per interpretem eadem consilia ferre, ad transitum Alpium hortari insistunt, se cæterosque Galliæ populos auxilio futuros polliceri, sine metu esse iter his ducibus, utut asperum, certè non inexsuperabile, commeatum præterea affatim promittunt, & uberes Italiæ campos, quibus statim ab Alpibus potituri essent, ostentant. Subsequutus Matalum legatosque Annibal, exercitum viæ difficultate & Alpium nomine consternatum, oratione confirmat, argumento inter prima usus, ne in-

Matalus.

Perottus Polybii interpres Magili nomen omisit.

ne invias crederent, quas illi ipsi quos cernerent legati, non pennis sublime elati, sed pedibus essent transgressi, nec majores quidem eorum indigenas, sed advenas Italiæ cultores, ingentibus sæpè agminibus cum liberis ac conjugibus, migrantium modo, tuto transiisse. Incitatus exemplo & adhorationibus miles, in potestate fuit. Alpes decimo quinto die, difficili hominum jumentorumque labore, magno utrorumque desiderato numero, superatæ sunt. Annibal prima castra ad Alpium radices, in Taurinis metatus, refecto exercitu, in Insubres movit. P. Cornelius Scipio, ut se delusum à Pœno, & ad Rhodani ripas nequicquam destitutum vidit, misso in Hispaniam Cn. fratre, cum optima copiarum parte, ipse admodum paucis comitatus, Italiam defensurus mari repetiit. Pisis exscensione facta, per Etruriam movit, & accepto tirone, quo Prætores Manlius & Atilius adversus Bojos usi, maximis itineribus ad Padum contendit, hostem omnia imparatum, priusquam se ex via colligeret, aggressurus. Inter Padum & Ticinum uterque exercitus in conspectum venit, congressis, victoria à Carthaginiensi stetit. Eo se prœlio Annibali Bojorum virtus, CHRIXO duce probavit, CHRIXUS. neque illi ferocius ad Rhodanum loquuti, quàm fortius ad Ticinum pugnasse visi, tanta animorum vi, quod à Silio poëta proditum, ut reliquæ aciei ne certandi quidem spatium relinquerent.

Nec locus est Tyriis belli, pugnæve, sed omnem
Celticus implevit campum furor: irrita nulli
Spicula torquentur, statq; omne in corpore ferrum.

Sive ea ambitio fortitudinis & audaciæ, adversus novos hospites, sive ira furorque in Romanos fuit. Sed longum sit omnes Silii versus exscribere: paucos istos non pigebit, quibus Chrixus Scipioni Romam captam objicit,

Nemóne incensæ, captæq; superfuit urbi,
Vt tibi, quas Brenni populus ferremus in arma,
Narraret dextras? ——

Et verò regerit Scipio,

—— *Ferre hoc umbris, proavoq; memento,*
Quam procul occumbas Tarpeja à sede, tibiq;
Haud licitum sacri Capitolia cernere montis.

Quæ Chrixum Brenni propinquitatem, quod supra diximus, attigisse, idque per illa tempora clarum exploratumque habitum, profectò ostendunt: neq; nos Brennum Bojis tralatitio illo more vindicare, quo pleræque & Germaniæ & Galliæ, & Britanniæ quoque gentes solent. Chrixus multorum cæde insignis, à Scipione hasta eminus confixus, occisus est. Tum demum populares se recipere, reliquos in laudis & victoriæ consortium admittere,

tere. Annibalem, trajecto Pado cedentes hostes insequentem, Bojorum iterum legatio adiit, & quo magis rata promissa crederet, Triumviros Romanos, Mutinæ interceptos, vinctos tradidit, erant ii Consularis unus, Quæstorii duo. Pœnus collaudata egregia voluntate, data acceptaque fide, fœdus icit, cæterum Triumviros remisit, recipierent per eos sanè obsides suos Boji, sibi satis jurisjurandi sanctitate, religione numinum confirmata, & spectata gentis benevolentia cautum esse. Bojorum exemplum reliqui Gallici nominis in Italia populi sequuti, se se Carthaginiensibus, præter unos Cenomanos, omnes adjunxerunt. Inde cum altero Consule Sempronio ad Trebiam, eâdem quâ ad Ticinum fortunâ, pugnatum est. Proximus annus Cn. Servilium & Cn. Flaminium II. Consules habuit, tertia Romanorum ad Trasumenum clade, Flaminii temeritate contracta, celebris. Ominosum eventu æstimari potuit, nam omnia ex eventu conjici, quàm contra verius est, quod Flaminius prius quam pugna committeretur, Bojos à se olim victos ferociter gloriatus, tremendum vulgus, animis & corporibus juxta ingentibus, Tarpejæ etiam iterum rupi horribile appellavit, oratione quàm paullò ante ex Silio attulimus: DVCARIVS quippe Bojus, Flaminium armis & manu insignem tota acie volitantem conspicatus, facie quoque noscitans, ad populares suos conversus, hic hic est Bojorum terror Consul exclamat, qui legiones nostras cecîdit, patres ante se vinctos triumphans egit, jam ego hanc victimam Dis patriis ultoribus, & peremptorum fœdè civium manibus devoveo, subditisque calcaribus equo, per confertissimam hostium turbam impetum facit, atque obtruncato prius armigero, qui se infesto venienti objecerat, Flaminium lancea transfixit, spoliare cupientem, triarii objectis clypeis arcuere. Eo haud dubiè momento victoria stetit, nulla inde pugna, diversis dissipatisque Romanis, effusa in omnes partes fuga sequuta. Sed Insubrem Ducarium Livius appellat. Credo quod ante sex annos Insubribus cum Gargeno auxilio venerit, ubi Flaminium nosse potuit. Silius disertè Bojum dixit,

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXV.

DVCARIVS.

Advolat ora ferus, mentemq́, Ducarius acri
Nomen erat gentile viro, fusisq́, catervis
Bojorum quondam patriis, antiqua gerebat
Vulnera barbaricæ mentis, noscensq́, superbi
Victoris vultus. ———

Consulem autem à Ducario transfixum, ex Livio est, Silius incertis telorum jactibus obrutum scripsit. Trasumenum Cannæ excepere, exitiabile prope rei Romanæ vulnus. Tum L. Postumius Albinus & Ti. Sempronius Gracchus consules designati. Verum Postumius antequam iniret, cum Galliam provinciam Prætor obtineret, à Bojis cum exercitu occisus est, callido ex-

ANN. ANTE CHR. NAT. CCXIV.

do excogitato consilio, quod fidem difficilè inveniat, nisi Romani ipsi scriptores proderent. Sylva vasta erat, Litana nomine, qua Romanus exercitus transiturus, ejus dextra lævaque circa viam arbores, Boji ita inciderant, ut exigua parte sustentatæ, donec impellerentur immotæ starent, levi momento impulsæ corruerent. Legiones duas habebat Postumius, sociorum tantum, ut viginti quinque armatorum millia conficeret, eæ copiæ ubi saltum intravere, Boji sylvæ oras circumsedentes, extremas arborum succisarum protrudunt, illæ alia aliam cadendo impellunt, itaque propagata ancipiti strage, arma, viros, equos obruunt, ut vix decem homines effugerint, nam cum plerique exanimati essent arborum truncis, fragmentisque ramorum, cæteram quoque multitudinem Boji, inopinato malo trepidam, occasione usi trucidarunt, pauci è tanto numero capti, qui pontem fluminis, ab hostibus antea obsessum, petentes, interclusi sunt. Postumius omni vi obnixus ne caperetur, pugnando occubuit, spolia corporis caputque præcisum, Boji ovantes, templo quod sanctissimum habebant intulere, & purgato capite, calvam patrio more auro cælavere, sacri vasis vicem, quo solemnibus libarent, & poculi, sacerdoti ac templi antistibus. Atrox visum Romanis in mortuum hostem ludibrium, & barbaræ feritatis facinus, qui superioribus tamen annis, per religionis & ipsi speciem, Gallos in foro boario vivos defoderant, adeò de aliorum quàm suis quisque moribus inclementius arbitratur. Præda Bojis haud minor quàm victoria fuit, quamquam magnam animalium partem strages sylvæ oppresserat, cæteræ tamen res, quod fuga nihil dissipasset, stratæ per omnem jacentis agminis ordinem inventæ sunt. Romæ autem tanta nuntium trepidatio sequuta, ut Senatus, qui Cannensi ruinæ non succubuerat, ad hanc calamitatem animos, secundioris fortunæ desperatione, prope submitteret, populus per dies multos clausis tabernis, veluti nocturna solitudine, ferale justitium ageret, donec Ædiles aperiri tabernas, & publicæ mœstitiæ faciem urbi demi jussere, Ti. Sempronius Senatum, oratione consolatus, erexit. De bello adversus Carthaginienses continuando agitatum, Gallicum sive Boicum, quamquam stimulante ira, dilatum est, quod Pœno Italiam armis vastante, multorum dissimulandæ injuriæ, gentis propinquæ & validæ animi amplius irritandi non viderentur.

Polyb. Liv. Zonaras, Frontin. lib. 1. c. 6.

Plut. Marcello, & quæst. Rom Oros. Zonaras.

Liv. lib. 27.

Anno belli undecimo, C. Servilius (filius C. Servilii, qui Triumvir agrarius in Placentinæ coloniæ deductione captus) cum Tribunus plebis Romæ fuisset, Aedilis plebejus factus est, plerisque negantibus, jure aut Tribunum plebis fuisse, aut Ædilem esse, quod patrem, quem occisum à Bojis circa Mutinam, opinio per decem annos fuerat, vivere, atque in hostium potestate esse, satis constabat.

AN. ANTE CHR. N. CCVII.

Anno

ANN. ANTE CHR. N. CCV. Anno duodecimo, Asdrubal Annibalis frater cum maximis copiis in Italiam venit, & Placentia in Bojorum gratiam frustra tentata, ad Senam Gallicam à Claudio Nerone & Livio Salinatore Consulibus, cum exercitu deletus est. Eo prælio, uti & per reliquam Punici belli historiam, multa est apud scriptores Gallorum generatim mentio, facili negotio ad Bojos privatim plerumque derivanda, sed ancipitib⁹ conjecturis certam fidem adjungere, ego nemini sim auctor. Illud manifestam interpretationem habet, cum cæso Asdrubale, victoria, non jam unius alicujus prœlii, sed totius belli, à Pœnis ad Romanos, etiam Annibalis confessione inclinaret, itaque se se occasio priores injurias ulciscendi a-
CCIV. periret, eoq; jussus esset Q. Manlius Thurinus Prætor, L. Veturio Philone, Q. Cæcilio Metello Consulibus, agros Gallorum, qui Asdrubalem sub ejus adventum juvissent, populari, eâ procella Bojos præcipuè fuisse involutos; quippe cum se Annibali non in Italia, ut alii plerique, adjunxerint; sed eo veniendi fuerint auctores, quam cupidè fratrem subsidio subeuntem exceperint, ne conjectura quidem indiget. Ad Bojos & Insubres quoque illud pertinet, quod Livius scripsit, Placentinorum & Cremonensium legatos, questos Romæ iis Consulibus, agrum suum ab accolis Gallis incursari ac vastari, magnamq; partem colonorum dilapsam esse, & infrequentes se urbes, agrum vastum ac desertum habere. Placentiam enim Boji, alteram Insubres accolebant, Manlio Prætori mandatum, ut colonias ab hoste tueretur. Liv. lib. 28.

CCI. Anno post Annibalis in Italiam adventum decimo quinto, C. Servilius Consul, patrem C. Servilium, & C. Lutatium patruum, ex Bojorum demum servitute liberatos, Romam reduxit; qua id verò occasione, quibusq; conditionib⁹, à nemine proditum invenio, neque quis tertii Triumviri agrarii T. Annii, fue- Liv. lib. 30.
CIC. rit exitus. Annibal secundum hæc in Africam, Carthaginiensium jussu revertit. Biennio post, Punicum bellum, omnium quæ populus Romanus unquam gessit, in omnem partem maximè memorabile, pace finitum est. Eodem anno P. Ælius Pœtus Consul, cum audisset à Bojis incursiones in agros sociorum factas, duabus legionibus subitariis, tumultus ejus caussâ scriptis, & additis ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium sociorum præfectum, per Vmbriam Bojorum agrum jussit invadere, ipse eodem aperto itinere per montes duxit. Appius Bojorum fines ingressus primo populationes satis prosperè ac tutò fecit, delecto deinde ad castrum Mutilum idoneo loco, ad demetenda frumenta (jam enim maturæ erant segetes) profectus, neque explorato circa, nec stationibus satis firmis, quæ armatæ inermes atque operi intentos tutarentur, positis, improviso hostium impetu cum frumentatoribus est circumventus, inde pavor fugaque Liv. lib. 31.

etiam armatos cepit. Ad septem millia hominum palata per segetes, sunt cæsa, inter quos ipse C. Appius Præfectus, cæteri in castra metu compulsi, inde sine certo duce, consensu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum suarum, ad Consulem per saltus prope invios profugere. Consul magno suorum malo, Bojorum fines populatus, Romam rediit.

Cæterum pacatis Carthaginiensibus, superfuere ex magno belio reliquiæ, & restincti incendii quodammodo scintillæ; substiterat in Liguria Pœnus Amilcar quidam, incertum ex Asdrubalis an Magonis exercitu, eo duce proximo año Insubres, Cenomani & Boji, parati sequi omnem, quæ Romanis adversa esset, novitatis auram, excitis Sallyis Ilvatibusque, & cæteris Ligusticis populis, Placentiam invaserunt, & direpta urbe, ac per iram magna ex parte incensa, vix duobus millibus hominum inter incendia ruinasque relictis, trajecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ urbis audita clades spatium colonis dedit ad claudendas portas, præsidiaq; per muros disponenda, ut obsiderentur tamẽ prius, quam expugnarentur, nuntiosq; ad Prętorem mitterent. L. Furius Purpureo, provinciæ Galliæ Prætor præerat, cætero exercitu ex Senatusconsulto dimisso, præter quinq; millia sociorum ac Latini nominis, cum iis copiis in proxima regione provinciæ circa Ariminum substiterat. Is tum Senatui Romam scripsit, duarum coloniarum, quæ velut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus oppositæ, ingentem illam tempestatem Punici belli subterfugissent, alteram captam ac direptam ab hostibus, alteram oppugnari; nec in exercitu suo satis præsidii colonis laborantibus fore, nisi quinque millia sociûm quadraginta hostium millibus, tot enim in armis esse, trucidanda velit objicere, & tanta sua clade jam inflatos excidio coloniæ Romanæ augere animos. Litteris in Senatu recitatis, non contemnenda res visa, jussus C. Aurelius Consul exercitum, cui in Etruriam ad conveniendum diem jam edixerat, Arimini eadem die adesse jubere, & aut ipse ad opprimendum tumultum Gallicum proficisceretur, aut L. Furio Prætori scriberet, cum ad eum legiones ex Etruria venissent, proficisceretur ipse ad coloniam obsidione liberandam. Legati item in Africam ad Carthaginienses missi, Amilcarem civem eorum, excito ad arma contra Populum Romanum Gallorum, Insubrum, Cenomanorum, Bojorum, Ligurumque exercitu bellum contra fœdus facere, eum, si pax placeret, revocandum & dedendum esse. Responsum à Carthaginiensib⁹, nihil se de Amilcare ultra facere posse, quam ut exilio eum mulctarent, bonaq; ej⁹ publicarent. Traducto verò consulari exercitu ex Etruria Ariminum, quinq; millia sociorum ex Gallia in Etru-

Liv. Oros. Zonar.

ANN. ANTE CHR. NAT. CXCVIII.

Etruriam transierunt. Itaque L. Furius magnis itineribus ab Arimino adversus Bojos & reliquos fœderatos populos, Cremonam adhuc obsidentes, profectus, castra mille quingentorum passuum intervallo ab iis posuit. Creditum Gallos opprimi potuisse, si protinus de via ad castra oppugnanda duxisset, palati enim vagabantur per agros, nullo satis firmo relicto præsidio, sed lassitudini militum timuit, quod raptim ductum erat agmen. Galli clamore suorum ex agris revocati, omissa præda, quæ in manibus erat, castra repetivere, & postero die in aciem progressi, nec Romanus moram pugnandi fecit, sed vix spatium instruendi fuit, eo cursu Galli in prœlium venerunt. Primo Galli omni multitudine in unum locum connixi, obruere atq; obterere se se dextram Romanam alam, quæ ex sociis erat sub M. Furio, sperarunt posse: ubi id parum procedebat, circumvenire à cornibus & amplecti aciem, quod multitudine superantibus facile videbatur, conati sunt. Id ubi vidit Prætor Romanus, ut & ipse dilataret aciem, duas legiones ex subsidiis, dextra lævaque, alæ, quæ in prima acie pugnabat, circundare M. Cæcilio Legato mandat, ipse ædes Jovi duas vovet, si eo die hostes fudisset, quæ re dubia & ancipiti Romanorum religio: L. Valerio item Legato imperat, ut altera parte duarum legionum equites, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat, nec circumvenire eos aciem patiatur, simul & ipse, ut extenuatam mediam aciem Gallorum diductis cornibus vidit, signa inferre confertos milites, & perrumpere ordines jubet, ita cornua ab equitibus, & medii à pedite pulsi, ac repente, cum omni parte cæde ingenti sternerentur, Galli terga vertêre, fugaq; effusa castra repetierunt; fugientes persequutus eques, mox & legiones insequutæ, in castra impetum fecerunt. Magna ea strages, nec Romanis incruenta fuit, Bojorum sociorumq; minus sex millia inde effugerunt, cæsa & capta supra quinque & triginta millia, cum signis militaribus septuaginta, carpentis Gallicis multa præda oneratis, plus ducentis. Amilcar dux Pœnus, & tres imperatores nobiles Gallorum cecidere, nomina non extant. Ad duo millia captivorum Placentinorum liberata. Romanorum sociorumque circiter duo millia desiderata, plurimi dextræ alæ, in quam primo impetu ingens vis hostium illata est. Consul Aurelius, confecto jam bello, quod difficillimum appellavit Orosius, in provinciam venit, & indignatus Prætorem se absente rem gessisse, in agrum hostium legiones induxit, populandoque, cum præda majore quam gloria, bellum gessit. Romæ supplicatio per triduum fuit, L. Furio triumphus decretus, is trecenta viginti millia æris, argenti centum septuaginta millia pondo, in ærarium tulit, neq; spolia prælata, neque milites sequuti, quos penes se retinuerat Consul.

Oros. lib. 4. c. 20.

 Zonaras

Zonaras auctor est, fœderatos legatos de pace misisse, quæ Liguribus data sit, Gallos nihil impetrasse, neque Amilcarem illo anno occubuisse, quo duce postea Galli multas Romanis clades intulerint, & Placentiam sequenti demum anno fuisse oppugnatam; verum ego Livii fidem sequi malo. Sequenti Cn. Bæbius Pamphilus Prætor, temere Gallorum Insubrum fines ingressus, prope cum toto exercitu circumventus, supra sex millia & sexcentos milites amisit. Sex. inde Ælius Pætus Consul, cum duos in provincia exercitus sub se subque C. Ælio Prætore haberet, nihil tamen memorabile adversus Gallos gessit, totum prope annum Cremonensibus Placentinisq; cogendis redire in colonias, unde belli casibus dissipati erant, consumsit.

Liv. lib. 32. — ANN. ANTE CHR. NAT. CXCVII. — CXCVI.

Galli lentitudine animati, spiritus tollebant, nec mediocria agitare, sed ad veterem majorum fortunam aspirare visi, Romanis curam addidere, ut ambos contra illos consules, C. Cornelium Cethegum, L. Minutium Ruffum mitterent. Cornelius recta ad Insubres via, qui assumptis Cenomanis in armis erant, profectus est; L. Minutius ad inferum mare flexit iter, Genuamq; exercitu adducto, ab Liguribus bellum orsus, brevi plerisque eorum civitatibus atque oppidis potitus est. Et jam omnia cis Padum, præter Gallorum Bojos, Iluates Ligurum, sub ditione erant, quindecim oppidis, hominum viginti millium deditis. Inde in agrum Bojorum legiones ductæ. Bojorum exercitus, haud ita multò ante Pado trajecto, junxerat se Insubribus & Cenomanis, quod acceperant Consules conjunctis legionibus rem gesturos, ut & ipsi collati in unum firmarent vires. Posteaquam fama accidit alterum consulem Bojorum agros urere, seditio extemplo orta, postulare Boji, ut laborantibus opem universi ferrent, Insubres negare se sociorum caussa sua deserturos, ita divisæ copiæ, Bojis in agrum suum tutandum profectis, Insubres cum Cenomanis super amnis Mincii ripas consederunt. Ibi Insubres Cenomanorum perfidia proditi, magna pugna à Cornelio Consule victi sunt. Amilcarem Pœnum imperatorem, qui belli caussa fuisset, quemque ante triennium cecidisse, Livium secuti scripsimus, tunc demum vivum in Romanorum potestatem venisse, quidam auctores habent. Minutius primo effusis populationib' peragraverat fines Bojorum, deinde ut relictis Insubribus ad sua tuenda receperunt se se, castris se tenuit, acie cum illis dimicandum ratus. Nec Boji detrectassent pugnam, ni fama allata victos Insubres, animos fregisset. Itaque relicto duce & castris dissipati per vicos, sua ut quique defenderent, rationem belli Consuli mutarunt: omissa enim spe per unam dimicationem rei decernendæ, rursus populari agros, urere tecta, vicosque expugnare cœpit, oppidorum aliquot & vicorum, in tempus simulatas ullo

Zonaras. — CXCV.

Liv. lib. 33.

ullo pignore deditiones extorsit, magno interim etiam militum numero amisso, inter quos T. Juventius, & Cnæus Labeonis frater militum tribuni, cum multis aliis viris fortibus, civibus ac sociis, adversa pugna ceciderunt. Inde Ligustini Ilvates, ut Insubres acie victos, Bojos territos audivere, ita ut spem certaminis tentare non auderent, in potestatem veniunt. Romæ ob res prosperè gestas supplicatio quatridui decreta est. Cornelius de Insubribus Cenomanisque in urbe, Minutius de Liguribus & Bojis, injussu Senatus & populi, in Monte Albano triumphavit. Sed Minutii Triumphus ut loco, ita fama rerum gestarum, & quod sumptum non erogatum ex ærario omnes sciebant, inhonoratior fuit, signis carpentisque & spoliis alterum ferme æquavit, pecuniæ etiam prope par summa fuit, æris translata ducenta & quinquaginta quatuor millia, argenti bigati quinquaginta tria millia & ducenti, septuageni æris militibus divisi, duplex equiti, triplex centurioni.

Liv. lib. 32.

Liv. lib. 33.

AN. ANTE CHR. N. CXCIV.

COROLAMVS

Proximus annus L. Furium Purpureonem, quem Prætorem cum Gallis pugnasse diximus, & M. Claudium Marcellum Consules habuit, uterq; contra Gallos profectus est. Marcellum Bojorum fines ingressum, fatigato per diem totum milite via facienda, castra in tumulo quodam ponentem, COROLAMVS regulus Bojorum, cum magna manu adortus, ad tria millia hominū occîdit, & illustres aliquot viri in illo tumultuario prœlio ceciderunt, inter quos præfecti sociûm T. Sempronius Gracchus, M. Junius Syllanus, & tribuni militum de legione secunda A. Ogulnius & P. Claudius. Castra tamen à Romanis permunita retentaque, cum Boji à prospera pugna nequicquam oppugnassent. Stativis deinde eisdem per dies aliquot se Marcellus tenuit, dum & saucios curaret, & tanto terrore animos militum reficeret. Boji ad moræ tædium minimè patientes, in castella sua vicosque dilapsi sunt. Marcellus inde emissus, Pado confestim trajecto, adversus Insubres & Comenses rem feliciter gessit. Quamquam inter scriptores ambigitur, utrum in Bojos prius an Insubres exercitum duxerit, adversasq; prosperæ res obliteraverint, an victoria trans Padum parta, deformata sit clade in Bojis accepta. Sub hæc tam varia fortuna gesta, L. Furius Purpureo alter Consul, per Vmbriam in Bojos venit. Jam castro Mutilo appropinquabat, cum veritus, ne intercluderetur simul à Bojis Liguribusque, eadem via qua adduxerat reduxit, & magno circuitu per aperta eaque tuta loca ad collegam pervenit. Dein junctis exercitibus, primum Bojorum agrum, usque ad Felsinam oppidum, populantes peragraverunt. Ad Bojorum decus pertineat, quod Felsinam Bononiæ appellationem à Bojis traxisse sunt qui scripsêrint, nam conjecturam qua situs, qua fluvius ibi Rheni nomine,

Raph. Volat. comment. lib. 4. P. Marsus in 8. lib Silii, & recentiores alii plerique.

juvat.

juvat. Sed nobis vera præ ſpecioſis ſint ; Bononia appellata cum hæc urbs,tum aliæ alibi terrarum,Latina origine, à bene ominantibus colonis,uti Placentia,Pollentia, Valentia, Florentia, Beneventum,& ejus generis pleræque. Felſina tamen,Bononiæ nomen undecunque habeat,Bojorum fuit. Eam tunc cæteraq; caſtella, & Bojos ferè omnes , præter juventutem, quæ in armis erat (in devias ſylvas receſſerat) in deditionem veniſſe Livius auctor eſt. In Ligures deinde traductus exercitus. Boji obnoxiam pacem averſi , & negligentius coactum agmen Romanorum , quia ipſi procul abeſſe viderentur,improviſo aggreſſuros ſe rati,per occultos ſaltus ſequuti ſunt, quos non adepti,Pado repente navibus trajecto,Lævos Lebuosq; cum pervaſtaſſent,redeuntes inde extremo Ligurum fine , cum agreſti præda in agmen Romanum incidunt. Celerius prœlium acriusq; commiſſum,quam ſi tempore locoq; ad certamen deſtinatis, præparatis animis concurriſſent. Bojus qui laceſſitum venerat,Romanorum ferocia perterritus,pulſus eſt.Ibi quantam vim ad ſtimulandos animos ira haberet apparuit , nam ita cædis magis quàm victoriæ avidi pugnarunt Romani,ut vix nuntium cladis Bojis reliquerint.Marcellus de Inſubribus Comenſibusq; triumphavit ; Purpureoni collegæ Bojorum triumphi ſpem reliquit , quia ipſi propriè adverſa pugna in Bojis evenerat,collegæ ſecunda. Apud Oroſium lego , Marcellum in Etruria à Bojis oppreſſum , magnam partem exercitus amiſiſſe , quod ad Corolami victoriam referendum , alterum poſtea Conſulem Furium auxilio acceſſiſſe, itaque ambos univerſam Bojorum gentem igni ferroque vaſtantes,ad exitium propemodum uſque deleviſſe.

Liv.lib.33. Oroſ.lib. 4.c.20.

M.Porcio Catone, L. Valerio Flacco Coſſ. fractis proximo anno quadamtenus Inſubrum & Bojorum animis, uni Valerio Conſuli Gallia provincia decreta eſt. Is per æſtatem cum Bojorum exercitu propter Litanam ſilvam, quæ L. Poſtumii Conſulis clade, Bojorum victoria, ante annos xx nobilitata fuerat, ſignis collatis ſecundo prœlio conflixit. Octo millia Bojorum cæſa traduntur , cæteri omiſſis in præſens armis, quæ proxima diquaque occaſione reprehenderent, in vicos ſuos atque agros dilapſi. Valerius reliquum æſtatis quieta provincia , circa Padum Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, reſtituens, quæ in iis oppidis bello diruta fuerant. P. Cornelio Scipione Africano II. T.Sempronio Longo Conſulibus , ambobus rurſus Gallia provincia decreta eſt. Eo anno L. Valerius Flaccus Procos. circa Mediolanum cum Inſubribus & Bojis,qui DORVLACO duce,ad concitandos Inſubres Padum transgreſſi erant,ſignis collatis depugnavit,decem eorum millia cæſa ſunt. Sempronius poſtmodum Conſul in provinciam profectus , in Bojorum etiam agrum

Liv.lib.33. Liv.lib.34. AN. ANTE CHR. N. CXCIII. CXCII. DORVLACVS

grum

grum legiones duxit. BOIORIX tum regulus eorum, cum duobus fratribus, tota gente concitata ad rebellandum, castra idoneis locis posuit, ut appareret dimicaturos, si Romani fines intrassent. Consul ubi quantæ copiæ, quanta fiducia esset Bojo sensit, nuntium ad collegam mittit, ut, si videretur ei, maturaret venire, se tergiversando rem in ejus adventum extracturum. Quæ caussa Sempronio cunctandi, eadem Bojis, præterquam quod cunctatio hostium animos faciebat, rei maturandæ erat, ut priusquam conjungerentur consulum copiæ, rem transigerent. Per biduum tamen nihil aliud, quàm steterunt parati ad pugnam, si quis contra egrederetur, tertio subiere ad vallum, castraq; ob omni simul parte aggressi sunt. Consul Romanus extemplo arma capere milites jussit, armatos paulisper continuit, ut & fiduciam hosti augeret, & disponeret copias, quibus quæque portis erumperent. Duæ legiones duabus principalibus portis utrimque signa efferre jussæ, sed in ipso exitu ita conferti obstitere Boji, ut clauderent viam. Diu in angustiis pugnatum est, nec dextris magis gladiisq; res gerebatur, quàm scutis corporibusq; ipsis obnixi urgebant, Romani ut signa foras efferrent, Boji ut aut ipsi in castra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent; nec ante in hanc aut illam partem moveri acies potuerunt, quam L. Victorius primi pili centurio, & C. Atinius Tr. mil. quartæ hic, ille secundæ legionis, signa adempta signiferis in Bojos jecerunt, dum repetũt enixè signum, priores secundani se porta ejecerunt. Jam hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta adhuc hærente, cum alius tumultus à diversa parte castrorum est exortus, in portam Quæstoriam sive decumanam irruperant Boji, resistentesq; pertinacius occiderant, L. Postumium Quæstorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. Atinium, & P. Sempronium Præfectos sociũm, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte castra Romana erant, donec cohors extraordinaria missa à Consule, ad tuendam Quæstoriam portam, eos qui intra vallum erant, partim occîdit, partim castris expulit, & irrumpentibus obstitit. Eodem ferè tempore & quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. Ita simul tria prœlia circa castra locis distantibus erant, clamoresque dissoni, ad incertos suorum eventus, à præsenti certamine animos pugnantium avertebant: Usque ad meridiem æquis viribus, ac prope pari spe pugnatum est, labor & æstus, & sitis inter hæc intolerantia, cum decedere pugna coëgisset, in paucos restantes impetum fecerunt Romani, fusosq; in castra compulerunt. Signum inde receptui à Sempronio datum est, ad quod major pars receperunt se se, pars certaminis studio, & spe potiundi castris Boicis, perstitit ad vallum, quorum paucitate contempta, Boji universi ex castris

BOIORIX CVM DVOBVS FRATRIBVS.

erumpunt, fusi Romani, quæ imperio Consulis noluerunt, suo pavore ac terrore castra repetunt. Ita varia hinc atque illinc, nunc victoria nunc fuga eo die fuit, Romani tamen scriptores Bojorum XI millia, Romanorum V millia occisa fuisse prodidere. Sanè Boji in intima finium se se receperunt, Sempronius Placentiam legiones duxit. Africanum alii cum Sempronio conjuncto exercitu, Bojorum Ligurumque agros populatum isse, quoad progredi silvæ paludesque passæ sint, scribunt, alii nulla memorabili re gesta, Romam rediisse. Et Asiaticum, Africani fratrem, cum Bojorum gente, viginti millibus interfectis, conflixisse, habent manuscripti quidam codices, ejus libelli, qui de viris illustribus conceptus est. At verò, cum nec temporis nec loci rationem ascribant, & multò plurima exempla ejus ipsius libri iis verbis careant, fit ut germana ab auctore esse, fidem non impetrent.

Annotavit Frid. Sylburgius.

L. Cornelio Merula, Q. Minutio Thermo Coss. Cornelius Galliam provinciam sortitus, per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Bojorum duxit. Boji, quamquam in aciem prodeunte eo, pugnam detrectare, Romanos ipsorum artibus, neque feliciter, neque cautè satis, petere, Romani ubi nemo obviam exiret, discurrere. Sed diripi sua impunè, quàm tuendo certamen conserere Boji malebant, ut contemptum & incuriam ea ratione Romano augerent, per quæ occasionem secundiori pugnæ sperabant. Postquam omnia ferro igniq; satis evastata erant, Consul agro Boico excessit, & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos ducebat. Boji ubi egressum è finibus suis sensere, sequuti silenti agmine, locum insidiis quærentes, nocte prægressi castra Romanorum, saltum insederunt, qua Consuli prætereundum erat. Id cum parum occultè fecissent, Consul, qui multa nocte solitus erat movere castra, ne nox terrorem in tumultuario prælio augeret, lucem expectavit, & cum luce moveret, tamen turmam equitum exploratum misit. Posteaquam relatum est, quantæ copiæ, & in quo loco essent, totius agminis sarcinas, multa præda graves, in medium conjici jussit, & triarios vallum circumjicere, cætero exercitu instructo ad Bojos accessit. Idem & Boji fecerunt, ubi apertas esse insidias, & recto ac justo prœlio dimicandum viderunt. Hora diei secunda ferme concursum est, sinistra sociorum equitum ala & extraordinarii prima in acie pugnabant, præerant duo consulares legati, M. Marcellus & T. Sempronius prioris anni consul. Cornelius nunc ad prima signa erat, nunc legiones continebat in subsidiis, ne certaminis studio prius procurrerent, quàm datum signum esset, equites earum extra aciem in locum patentem L. & P. Minutios Trib. milit. educere jussit, inde cum signum dedisset, impetum ex aperto facerent.

Liv. lib. 35.

ANN. ANTE CHR. NAT. CXCI.

Hæc

Hæc agenti, nuntius à Sempronio venit, non ſuſtinere extraordinarios impetum Bojorum, cæſos permultos eſſe, & qui ſuperſint, partim labore, partim metu remiſiſſe ardorem pugnæ, legionem alteram ex duabus, ſi videretur ſubmitteret, priuſquam ignominia acciperetur. Secunda legio miſſa eſt, & extraordinarii recepti, tum redintegrata eſt pugna, cum & recens miles, & frequens ordinibus legio ſucceſſiſſet, & ſiniſtra ala ex prœlio ſubducta eſt, dextera in primam aciem ſubiit. Sol ingenti ardore torrebat, nullius rei æquè atq; æſtus impatientia corpora Bojorum, denſis tamen ordinibus, vigentibus animis, in ſpe bona, nunc alii in alios, nunc in ſcuta incumbentes, impetum Romanorum ſuſtinebant. Quod ubi animadvertit Conſul, ad perturbandos eorum ordines C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quàm concitatiſſimos equos immittere jubet, & legionarios equites in ſubſidiis eſſe. Hæc equeſtris procella, confudit & turbavit, deinde diſſipavit aciem Boicam, non tamen ut effuſa fuga terga daret, obſtabant duces, haſtilibus cædentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes, ſed interequitantes alarii non patiebantur. Conſul ut fluctuantem, & in fugam inclinatam animadvertit, obteſtabatur milites, paullulum adniterentur, victoriam in manibus eſſe, dum perturbatos & trepidantes viderent, inſtarent, ſi reſtitui ordines ſiviſſent, integro rurſus eos prœlio, & dubio dimicaturos, ſimul inferre vexillarios juſſit ſigna, itaque omnes connixi, tandem averterunt Bojos. Poſtquam terga dabant, & in fugam paſſim effundebantur, tum ad perſequendos eos legionarii equites immiſſi. Quatuordecim millia Bojorum eo die cæſa ſunt, vivi capti mille nonaginta duo, equites ducenti viginti unus, tres duces, ſigna militaria ducenta duodecim, carpenta ſexaginta tria. Nec Romanis victoria parvo ſtetit, ſupra quinque millia militum, ipſorum aut ſociorum, ſunt amiſſa, centuriones tres & viginti, præfecti ſociûm quatuor, & M. Genutius & M. Martius Trib. militum ſecundæ legionis. Cornelio Coſ. triumphus negatus eſt, quod fortuna populi Romani & militum virtute, non ſua ipſius opera & conſilio viciſſe, ſua verò potiſſimum culpa magnum militum numerum amiſiſſe, hoſtem qui deleri poterat, è manibus emiſiſſe crederetur, eo quod laborantibus ſubſidia tardius ſubmiſſa, & equitibus legionariis ſignum ſerò datum, nec fugientes perſequi licuerit.

Quam Bojorum ea pugna res afflixerit, ſequens annus aperuit, quo L. Quinctius Flamininus, Cn. Domitius Ahenobarbus fuere Coſs. cum unus per Ligures, alter ab Arimino in Bojos veniſſet, & duobus diverſis agminibus agrum latè pervaſtaſſent, illos tamen quieſcentes non excitarunt, quin etiam primo equites eorum pauci cum præfectis, deinde ſenatus univerſus cum liberis, ANN. ANTE CHR. NAT. CXC.

beris, postremò, in quibus aut fortuna aliqua aut dignitas erat (summa omnium mille quingenti) se se transfugio Romanis credere, quam armati vim repellere maluere. Flagitium inter ea crudelitate & libidine fœdum atque immane, à Quinctio perpetratum est, quod censoriam M. Catonis notam post novem inde annos meruit. Philippum Pœnum puerum à se adamatum, ab Roma in provinciam, spe ingentium donorum perduxerat: is per lasciviam cum cavillaretur, exprobrare Quinctio persæpe solitus, quod sub ipsum spectaculum gladiatorum abductus ab Roma esset, ut obsequium amatori jactaret. Forte epulantibus illis, cum jam vino incaluissent, nuntiatum in convivio, nobilem Bojum cum liberis transfugam venisse, convenire Consulem velle, ut ab eo fidem præsens acciperet. Introductus in tabernaculum, per interpretem alloqui Consulem cœpit, inter cujus sermonem, Quinctius puero, Vis tu, inquit, quoniam gladiatorum spectaculum reliquisti, jam hunc Gallum morientem aspicere? Et cum is vix dum seriò annuisset, ad nutum pueri Quinctius, stricto gladio, qui super caput pendebat, loquenti Bojo caput primum percussit, deinde fugienti fidemq; Pop.Rom. atque eorum qui aderant imploranti, latus transfodit. Atrox haud dubiè, & barbarum facinus, animos Bojorum, ad omnem jam pacis patientiam compositos, avertit. Itaq; P. Cornelio Nasica, M. Acilio Glabrione Coss. bellum, quanta ante eam diem maxima contentione recruduit, exitu neque pro æquitate caussæ, neque pro Bojorum virtute, sed pro una omnium gentium victoris populi fortuna. Nasicæ demandatum est, qui legionibus in hostilem agrum inductis, Bojos obvios, signis collatis, ingenti victoria superavit. Antias Valerius retulit, duo de triginta millia Bojorum cæsa, capta tria millia & quadringentos, signa militaria centum viginti quatuor, equos mille ducentos triginta, carpenta ducenta quadraginta septem, ex Romanis mille quadringentos octoginta quatuor cecidisse. Nasica, in hanc fere sententiam, oratione quam pro triumpho habuit, plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hostium cæsam, neque cum tot millibus Bojorum quenquam ante se imperatorem pugnavisse, multa millia capta, senes pucrosq; superesse, dixit. Castra etiam in Romanorum potestatem venere. Boji tot continentibus cladibus attriti, nullis reliquis quas victori objicerent viribus, se post adversam pugnam coacti extemplo dedere, imperatis obsidibus, dimidia fere agri parte mulctati sunt, quo si vellet Pop.Rom. colonias posset mittere. In triumpho, Gallicis carpentis arma signaque & spolia omnis generis transvecta, & vasa ænea Gallica, & cum captivis nobilibus, equorum captorum quoq; greges traducti, aurei,

Liv lib.39. Alii paullo aliter, sed fides habēda Livio, qui Catonem sequitur.

Liv. lib.36.

ANN. ANTE CHR NAT. CXIC.

aurei torques translati mille quadringenti ſeptuaginta, ad hæc auri pondo ducenta quadraginta quinque, argenti infecti factique in Gallicis vaſis, non infabrè more gentis factis, duo millia trecenta quadraginta pondo, bigatorum nummorum ducenta triginta quatuor, militibus, qui currum ſecuti ſunt, diviſi triceni viceni quini aſſes, duplex centurioni, triplex equiti. Plautus, Latinorum poëtarum feſtiviſſimus, ſive Naſicæ triumphum, ſive ſuperiora bella Boica ſpectans, Capteiveis comœdiâ Stalagnum Bojum ſervum induxit, & in ambiguo Bojæ nomine jocatus eſt. Gnarus ſcilicet popularis artifex, animos afficere & delectare vali dius ea, quæ in præſenti uſu & quodammodo conſpectu ſunt, itaque fabulis ſuis non tantum Bojos, ſed & Pœnos, & Reges Philippum, Attalum, atque Antiochum, aliaq; ejus temporis aſperſit.

ANN. ANTE CHR. NAT. L. Cornelio Scipione, C. Lælio Conſulibus, Lælio Gallia Liv. lib. 37.
CLXXXVIII. provincia decreta. Placentinorum & Cremonenſium legati in ſenatu queſti inopiam colonorum, aliis belli caſibus, aliis morbo abſumptis, quoſdam, quod & antea contigerat, tædio accolarum Gallorum reliquiſſe colonias, ſupplementum impetravere. Lælius Conſul ex Gallia Romam reverſus, non ſolum colonos in id ſupplementum ſcripſit, ſed ut novæ coloniæ duæ in agrum qui Bojorum fuiſſet deducerentur, retulit, atque eo auctore
CLXXXVII. ſenatus cenſuit. Anno proxime ſequenti imperium cum exercitu in Gallia prorogatum. Ante diem tertium calendas Januarias Bononiam Latina colonia deducta eſt, deduxerunt L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappus, Triumviri, tria millia hominum ſunt deducta, equitibus ſeptuagena jugera, cæteris colonis quinquagena ſunt data, ager captus de Gallis Bojis fuerat, Galli Tuſcos expulerant, uti à nobis ſuis locis memoratum, Boici nomen tenuit, etiam poſtquam in Romanorum poteſtatem venit, quod Sextus Pompejus ex Verrio Flacco Sext. Pompej. v. Boicus ager. retulit. Bononiam, olim Felſinam, Etruriæ quondam principem Plinius appellat.

CLXXXVI. M. Valerio Meſſalla, C. Livio Salinatore Coſs. Boji, cum Romana arma annos ſupra ducentos ab urbe capta exercuiſſent, Lib. 3. c. 15 multis prœliis victores, pluribus fortaſſe victi, bello demum inferiores, quæ omnium populorum adverſus Romanos fortuna fuit, anno circiter quadringenteſimo, poſtquam in Italiam commigrarũt, ea exceſſerunt. Sive ſponte id ipſi ſua, qui ea carere mallent, quam obnoxiam pacem, reliquarum Italicarum gentium exemplo, atque ſervitutem fœderis ſpecie colere: ſive quæ Strabonis ſententia, vi pulſi. Julius Obſequens ſine prœlio ejectos Strabo. lib. 5. eſſe ſcripſit: Bojos Gallorum nomine complexus, nec enim cæ- Cujus rei teræ Gallicæ gentes Italiam tum reliquere. Sed utrovis modo vel ill[illegible] argumentũ

res

est, quod sequentibus statim Coss. Gallia provincia M. Furio Prætori decreta. Liv. lib. 38.

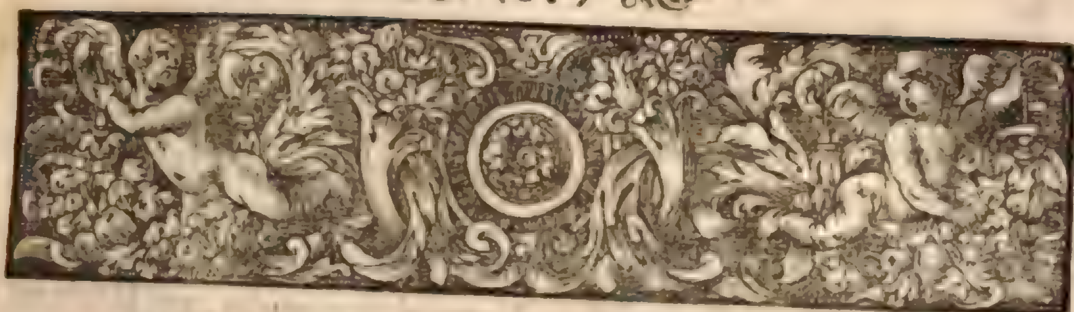
res gesta, est ad gloriam eximium, & nescio an exempli unici, aut tam constantem in universa gente fuisse libertatis respectum, aut populum Romanum, tantis jam tunc opibus, ut maximi quique Reges, & florentissimæ orbis terrarum civitates, obsequium certatim deferrent. Italiæ sibi tamen nunquam satis certam & fixam possessionem destinasse, quamdiu Bojus cis Alpes consisteret. Notæ hæc & expertæ fortitudinis confessio. Cujus à nobis hoc omni libro documenta prodita, sed ea haud dubiè pauciora & exiliora quam pro re, quod nullis domesticis monumentis adjuti, testimonia à Romanis, propalam hostibus, & à Græcis, qui Romanis vixere obnoxii, habuimus necesse emendicare.

Liv. lib. 39.

Mútina posthæc & Parma, coloniæ civium Romanorum, in reliquum agri Boici sunt deductæ, bina millia hominum octona jugera Parmæ, quinta Mutinæ acceperunt, M. Æmilio Lepido, T. Ebutio Caro, L. Quinctio Crispino trimviris.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber secundus.

Etate, qua Bojos in Italiam transgressos diximus, Hercyniam ab iis quoq; sylvam insessam, supra demonstratum est. Hæc Eratostheni & Græcis fere cæteris Orciniæ nomine cognita, incredibili tunc temporis magnitudine erat & vastitate. Cæsari tanto post proditum, latitudinem novem dierum iter patere, longitudinem incompertam esse, cum ad sexaginta dierum iter quidam processerint, neq; tamen ad ejus exitum adierint, certè oriri ab Helvetiorum & Nemetum & Rauracorum finibus, rectaq; fluminis Danubii regione pertingere ad fines Dacorum & Anartium, hinc se flectere sinistrorsus, diversis à flumine regionibꝰ, multarumq; gentium fines propter magnitudinem attingere. Boji in medio saltu ad Albis fontes, loco aperto, uberes agros, mansuro Bojohemi nomine tenuere. Elati inde successibꝰ, porrò per sylvam pergentes, plurium populorum armis consociatis imperium protendêre. Nam quod Trogus memorat, ex trecentis hominum millibus, quæ Galli, veluti ver sacrum, ad sedes novas quęrendas misêre, partem in Italia consedisse, quæ urbem postea Romam captam incenderit; partem Illyricos sinus penetrasse, quæ in Illyricum venit, illa fuerit oportet, cui Livius Hercynios in Germania saltus, Sigoveso imperatore, destinatos scripsit, unde trajecto Danubio brevissimus est in Illyricum transitus. Hanc avibus ducibus iter fecisse creditum, perq; barbarorum strages in terram Pannoniam pervenisse. Principes Boji, monumentum in adversa ripa, ad ipsum statim Danubii trajectum posuere, Bojodurum, qua Oenus Vindelicos & Noricos interfluit,

Lib. 1. pag. 5.

Cæs. lib. 6. de bel. Gal.

Justin. lib. 24.

Ptolem. Notit. Itin. Anton.

fluit, Germaniæ magnæ objectos utrosq;: magnus præterea cir-
ca agri modus, à Vindelicorum quippe finibus ad Pannoniam,
Norici longitudine fusus, genti attributus est, quem ob eas, quæ
postea rerum varietates consequutæ, Bojorum deserta Strabo &
Strabo lib. 7. Plinius appellavere. Domandis Pannoniis varia cum finitimis
Plin lib. 3. c. 24. populis bella à Gallis gesta, per multos annos, & resederit forte an
Boici nominis vestigium in Biis, Pannoniæ populo, aut Boeis, ut
Editio Rō. an. 1478. Latini quidam Ptolemæi codices præferunt, quos ex Bojis Græ-
corum natos, manifestum. Tandem perpetuis animati victoriis,
Justin. lib. 24. divisis agminibus, alii Macedoniam, Belgio aut Bolgio aliquo
Pausan. lib. 10. duce, Thraces & Triballos alii, sub Cerethio, reliqui multò ma-
xima manus, Græciam sub Brenno & Acichorio & Emano & THESSALONVS.
Thessaloro, aut THESSALONO, omnia ferro proterendo, petiere.
Brennum Prausum natione fuisse Strabo auctor est, reliquorum
patria silentio dissimulata: sed Thessaloni nomen, siquidem cum
Thassilone idem est, gentile Boicum inde scias, quod hoc pleri-
que Bojorum principes usi, neque ulli, quod constet, præterea.
Bellum variè gestum. In Macedonia Ptolemæus Ceraunus
captus occidit: Thraciæ expeditionis memoria nulla superest:
Brenni exercitum Delphos aggressum, Græci narrant, sacrilegii
pœnas luisse, per omnia humanæ patientiæ exempla. Interim sa-
tis constitit, si Brennus Thessaloni & Emani consilio usus, hostes
imparatos aggredi maturasset, serum Apollinis & sororum
fuisse futurum auxilium. Delphica autem clades annos cen-
Pol. lib. 2. tum totos post Romam captam contigit, quod tum Polybius in-
dicat, tum aliàs ostendere proclive est; ut admodum absurdè
senserint, qui cum Camillo istum ipsum Brennum composue-
re. Sed magna vis hominum, viginti admodum millia, prius-
Liv. lib. 38. quam Brennus Græciæ solum contingeret, seditione in Dardanis
orta à reliquo exercitu abruperant, & secessione facta, in
Thraciam averterant. Ii Tolistobogii, Trocmi & Tectosages
fuere: Lomnorius & Lutarius reguli memorantur, ut hic, quan-
tum existimare licet, Tectosages, ille Trocmos duxerit: primis, TOLISTVS, sive
TOLISTVM an TOLISTONEM præfuisse, non dubia habentur in- TOLISTO.
dicia. Tolistobogiorum enim, longum contortuplicatumque
nomen, à ducis appellatione tractum, Strabo scriptum reliquit.
Strab lib. 12. & 4. Idem cum prodiderit, nullos in tota Gallia, citra ultráve alpes,
Tolistobogios populos reperiri, unde Asiatici originem duxisse
credendi sint, quam tamen hinc manifestè traxerint, facile
fuit intelligere, primores syllabas ad ducem privatim pertinere,
reliquas populum respicere; Bogiorum nimirum & Bojorum
tam nullo discrimine, ut unam eam eandem gentem esse, ne mo-
nendum quidem videatur. Non longè Appianus atque Stepha-
Ap. Syriac. nus abeunt, qui Tolistobios vocavere, aut Ptolemæus, qui
Tolisto-

Toliſtobogos, ut Stephanus tamen Toliſtobogios ab Eratoſthene dictos annotaverit. Sed quando nulla, in aſſerendo eximio gentis ornamento, auxilia aſpernanda, graviſſimum teſtimonium, quamtumvis nuperi ſcriptoris, non præteribimus. Carolus Sigonius, homo noſtræ ætatis inprimis certus & diligens, obſervavit veteres manuſcriptos codices, quibus ille optimis uſus & quorum præcipua debet eſſe auctoritas, Toliſtobojorum vocabulum, totidem prorſus litteris planè & explicatè exaratum præferre. Nos Bojos & Tectoſages conterminos ad Hercyniam coluiſſe, ſuperiori libro oſtendimus, quam ſimul proficiſcendi, & copias conjungendi occaſionem fuiſſe, credibile. Polybius, circa paludem Lychnidiam in Illyrico, Bojorum, ad ipſam prope Dardaniam meminit, quos reliquias eorum qui longius progreſſi, gentile nomen, aſcita ducis appellatione adauxerunt, exiſtimamus. Quamquam vernacula alia vocabuli origo excogitari poterat: cum enim Doll ſive Toll ferocem, & prope furentem, Tolliſt & Tolliſte, ferociſſimum atque ferociſſimos ſignificet, me verum ſcribere ſermonis periti ſciunt, quantum abeſt ut ferociſſimi Celtarum Boji, quod ex Appiano ſupra attulimus, Tolliſte-Boji, & paullò inde mollius, Toliſto-Boji fuerint appellati? Confido conjecturam amatores reperire poſſe: quæ nobis tamen callida, illa altera, Strabonis fulta teſtimonio, viſa potior. Sed utrovis modo, ad Bojos profectò pertinent, nihilo minus quam aut Oſtro-Gothi aut Veſo-Gothi, quamvis compoſitis etiam nominibus, Gothi cenſentur.

Schol. ad 38 lib. Livii.

Pol. lib. 5.

Lib. 1. pag. 14.

Toliſto-Boji ergo, cæteriq; fœderati populi, cum reſiſtentibus pugnando, pacem petentibus ſtipendium imponendo, cum Byzantium perveniſſent, aliquamdiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis ejus urbes obtinuerunt. Neq; ſatis ſcio, quod toto propemodum itinere ab Herciniis nemoribus in Aſiam, Boici nominis veſtigia per intervalla ſparſa eſſe videam, an Bojon in Taurica Cherſoneſo oppidum, ad hanc quoque memoriam pertinere interpreter; ſcio in ea peninſula hodieque gentem vivere, quæ ſermone, moribus, ore denique ipſo & corporis habitu, originem Germanicam referat, quæque etiam nunc arcum Bogam nominet. Inde audientes quanta Aſiæ ubertas eſſet, eo transmiſerunt, Ilium primò, nudatam mœnibus urbem, mox iterum deſerendam tenuerunt, ut Hegeſianax auctor. Non plus ex viginti millibus hominum quam decem armata erant, tantum tamen terroris omnibus, quæ cis Taurum colunt, gentibus injecerunt, ut quas adiſſent, quaſque non adiſſent, pariter ultimæ propinquis, imperio parerent. Poſtremò, cum tres eſſent populi principes, minores enim plures Plinius enumerat, in totidem partes, qua cuique Aſia vectigalis eſſet, diviſerunt, Toliſto-Boji

Extat apud Ptol.

Ex Aug. Busbequi. epiſt. 4. legat. Turc.

Hegeſ. ap. Strab. lib. 13.

Plin. lib. 5. c. 32.

sto-Boji Æolida atque Ioniam sortiti sunt. Horum urbes à Ptolemæo referuntur Germa, Pessinus Vindia, Andrus, Vegistum Tolasta vicus, ducis credo Tolisti monumentum: à Strabone Blucium additur, quod Cicero Lucejum appellavit, & Pejum, à Memnone Tabia. Ambigo an eo quidquam faciat, fidem enim ut impetrare possit vereor, quod Asiatica Friderici Ahenobarbi expeditione populos repertos esse ajunt prope Armeniam, qui sermone Boico uterentur. Regio universim ad Sangarium & Halym fluvios, Galatia, & Gallogræcia dicta. Reipublicæ ratio fuit fere ejusmodi, ut singulis gentibus in quatuor quodammodo tribus distinctis, omnes simul duodecim tribus constituerent, quarum præfecti & judices leviores caussas deciderent, de cæde ad commune concilium CCC virorum, quod Drynæmeti cogebatur, referrent. Galatici verò nominis terror indies adeò increscebat, multitudine etiam magna sobole aucta, ut Syriæ ad postremum Reges stipendium dare non abnuerent. Sequutis inde temporibus varia fortuna, sæpe vincentium, sed & interdum victorum fuit.

Cic. orat. pro Deiot. Memnonis fragmenta in Photii bibliotheca extant.

An. 1190.

Strabo lib. 12.

Tolisto-Bojos quod propriè spectet, unum apud Memnonem, qui Tolostobogios appellat, reperio, Zeilæ Bithyno Nicomedis filio, paternum regnum repetenti, esse opitulatos, neque quidquam præterea: quousque transgressis in Asiam Romanis, & superato Antiocho, tum Tolisto-Boji tum Trocmi atque Tectosages, à Cn. Manlio Vulsone Consule, quod auxilia Regi præstitisse dicerentur, bello petiti sunt. Erant tunc trium populorum reguli, ORTIAGON & Combolomarus & Gaulotus. Ortiagon præ cæteris liberalitate & rei militaris peritia inclytus, consilia de Galatarum principatu in se unum transferendo, cui ingenita animi altitudine, & longa exercitatione par esset, agitare creditus. Eo duce Tolisto-Bojorum civitas Olympum montem cepit, convectis omnibus, quæ ad usum quamvis longi temporis sufficerent: tædio se fatigaturos Romanos censebant, nam neq; ausuros per tam ardua atq; iniqua loca subire, & si conarentur, vel parva manu prohiberi ac deturbari posse, nec quietos in radicibus gelidorum montium sedentes, frigus aut inopiam laturos. Et cum ipsa altitudo locorum eos tutaretur, fossam quoq; & alia munimenta verticibus iis, quos insederant, circumjecere, minima apparatus missilium telorum cura fuit, quæ postea negligentia male vertit, quod saxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorum credebant. Manlius contra, qui pugnam non cominus, sed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium hastarum, sagittarum glandisq;, & modicorum lapidum qui funda mitti possent, paraverat. Subeuntibus itaque montem Romanis, & procurrentibus ad adi-

Liv. lib. 38

ORTIAGON.

Suid. v. Ortiagon.

ad aditum prohibendum Tolisto-Bojis, missilibus ex intervallo loci prœlium commissum est, primò par, Bojos loco adjuvante, Romanos varietate & copia telorum, procedente inde certamine nihil æqui erat, scuta longa, sed ad amplitudinem corporum parum ampla tegebant Bojos, nec jam tela alia habebant præter gladios, quorum eminus nullus usus, cum manum hostis non consereret, cæterum rudibus nec præparatis saxis, ut cuique temerè ad manus venissent, inconditè utebantur, sagittis ex adverso, glande, jaculis incauti ab omni parte configebantur, nec quid agerent, ira & perturbatione obcæcatis animis cernebant, quod iniquissimo pugnæ genere essēt comprehensi; nam quemadmodum cominus, ubi invicem pati & inferre vulnera licet, Romanis non cessuri videbantur, ita cum ex occulto & procul levibus telis vulnerarentur, nec hostis, quem ulciscerentur, copiam sui faceret, & jam pauci superessent, castra in vertice montis sita repetere coacti sunt, quæ pavoris & tumultus plena reperere, ut ubi fœminæ puerinq; & alia imbecillis turba permista esset. Neque Manlius cunctatus, legiones eo duxit, Boji ne parum se munimenta sua tegerent, armati pro vallo constiterant, obruti deinde omni iterum telorum genere, cum quo plures ac densiores erant, eo minus vani quidquam teli intercideret, mox intra vallum compelluntur, stationibus tantum firmis ad ipsos aditus portarum relictis. In multitudinem compulsam in castra, vis ingens missilium telorum continenter conjiciebatur, & vulnerari multos, clamor permistus mulierum atque puerorum ploratibus significabat. Etiam qui portas stationibus clauserant, scutis pilis transfixis, plerique inter se conserti hærebant, nec diutius impetum Romanorum sustinuerunt. Priusquam verò ii patentibus jam portis castra irrumperent, Tolisto-Bojorum fuga è castris in omnes partes facta est, per vias per invia, perq; præcipitia saxa, qua quemq; sors aut impetus tulit, itaq; pleriq; præcipites per vastam altitudinem prolapsi, inter vepres & rupes exanimati sunt, multi in equites, qui ad radices montis se continuerant incidentes, cæsi aut capti. De interfectorum numero immodica est tradentium diversitas, Quadrigarius, qui bis in Olympo pugnatum auctor, ad quadraginta millia hominum cæsa scripsit, Antias, largus alioquin in augendo, non plus decem millia, captivorum quadraginta millia fuere, quod Quadrigarium fallere potuit, quia Boji omnis generis ætatisq; turbam secum traxerant, demigrantium magis quàm in bellum proficiscentium modo. Ortiagon Rex

CHIOMARA ipse gentis evasit. CHIOMARA uxor, miræ pulchritudinis fœmina, in hostium potestate fuit. Custodiæ centurio præerat, libidinosus juxta atq; avarus, is primò ejus animum tentavit, quem cum abhorrentem à voluntario stupro videret, corpori quod

Præter Liv. Plut. de clar. mul. Florus. Et auct. de viris illustr.

servum fortuna erat, vim fecit. Deinde ad leniendam indignitatem injuriæ, spem reditus ad suos mulieri facit; & ne eam quidem ut amans gratuitam, certo auri pondere pactus; ne quem conscium suorum haberet, ipsi permittit, ut quem vellet, unum ex captivis, nuntium ad suos mitteret, locum prope flumen constituit, quo duo, ne plus, necessarii captivæ cum auro venirent nocte insequenti, ad eam accipiendam. Forte Chiomaræ servus inter captivos ejusdem custodiæ erat, hunc nuntium primis tenebris extra stationes centurio educit. Nocte insequenti, & duo necessarii mulieris ad constitutum locum, & centurio cum captiva venit. Cumq; Chiomara dato auro, quod summam talenti Attici explevit, tanti enim pepigerat, liberata esset, patria lingua suis, stringerent ferrum, & centurionem ipsam tum amplectentem valedicentemq; occiderent imperavit. Jugulati præcisum caput involutum veste ad virum Ortiagontem domum tulit. Quem priusquam complecteretur, caput ante pedes abjecit, mirantiq; facinus haud quaquam muliebre, & exclamanti, O conjunx, præclara res fides est! suspicabatur centurioni fidem de pretio non servatam, ideò cæsum esse: Omninò, illa inquit, hoc verò pulchrius, unum te marite in terris vivere, qui corporis mei habueris copiam, inde injuriam centurionis, & ultionem violatæ per vim pudicitiæ, viro confessa est, & reliquæ vitæ sanctitate ac gravitate, hujus matronalis facinoris decus ad ultimum conservavit. Polybius se cum ea Sardibus collocutum, animi magnitudinem & prudentiam admiratum scripsit. Vtrâque re haud dubiè Romanæ pudicitiæ principe Lucretiâ Boja tanto intervallo superior, quanto & castitate vicit, captiva probrum vi passa, liberam infamiæ metui sponte succumbentem. Ortiagonti PÆDOPOLITES filius fuit. PÆDOPOLITES.

Suidas.

Proxima & germana pudicitiæ laus, conjugalis amoris fides est, cujus eximium alterum in Galatarum gente specimē editum, cum omnibus prisci ævi heroidum exemplis contendere non verear: Tolisto-Bojorum proprium esse, neque pro vano, neq; pro comperto posuerim, sed Plutarchus cum Chiomaræ & Stratonicæ Tolisto-Boicarum mulierum memoria conjunxit: neque qua temporis circumscriptione definiam satis scio; ut isto tamen loco narrem, nihil aberraturus sum, quando is, qui patrum memoria inter poëtas Italos princeps habitus, sola egregii facinoris magnitudine adductus, pulchrum existimavit carminibus in nobili poëmate celebrare. SINATVS & SINORIX gentis principes, potentia inclyti, iidem se sanguinis conjunctione attingebant. Horum Sinato uxor erat, quam virginem duxerat, CAMMA nomine, cum forma & ætatis flore spectanda, tum ob robur animi & virtutis indolem, multo etiam magis, præcipua maritum chari-

Areost. cant. 37. Drusillæ nomine.

Plut. de clar. mul.

SINATVS, SINORIX.

CAMMA.

charitate complectens. Venerationem augebat Dianæ sacerdotium, visebatur in obsequio Deæ, cujus cultui Galatæ inprimis dediti, sacerdos ipsa, inter pompas & sacrificia, ornatu religioni numinis & splendori principalis fortunæ convenienti. Cammam deperivit Sinorix; nequicquam, satis sciebat, sive vim sive blanditias vivo marito paraturus, quod ergo proximum, Sinatum dolo aggressus, necat. Statim à mariti morte, ne lugendi quidem relicto spatio, impotens amator uxorem ambit, sceleris confessione ad amoris commendationem impudenter usus, se Sinato nulla alia re inferiorem, amore etiam superiorem petitorem venire, qui cognati hominis sanguinem nuptiarum spe, nullis præterea inimicitiarum caussis impulsus, non horruerit fundere. Camma mariti casum nec abjectè ferre, nec muliebriter lamentari, sed magno & erecto animo vindictæ intenta esse, assiduas Sinorigis preces neque præfractè aspernari, neque planè admittere; donec in speciem iis amicorumque consiliis victa, assensit, veniret, nuptias in templo, teste Dea, cujus illa antistita, auspicaretur. Sinorix confestim affuit, blandè exceptus ad aram ductus est. Ibi cum Camma Deæ ex patera libasset, partem hausit, reliquum Sinorigi ebibendum propinavit, erat autem plena mulsi veneno mista. Quamprimùm bibisse vidit, claro sublato ejulatu, Deam procidens supplex adorat, & Te te, exclamat, sanctum & præsens mihi numen, te Diana testor, hujus me diei caussa vitam à Sinati morte traxisse, acerbam utique & ærumnosam, nisi qua me vindictæ spes solata sustentavit, cujus nunc pleno voto potens, ad charissimos mariti manes, læta & exultans descendo: Ad Sinorigem simul conversa, Tu verò teterrime, scelere omnes mortales vincens, age fac, tui tibi jam pro nuptialibus tædis & geniali thalamo, funereas faces & tumulum, te dignam conjugii pompam apparent. Ille tristissima verba accepit attonitus, & cum vim veneni se in omnes corporis partes insinuare, persentisceret, currum conscendit, ut agitatione malum vel vinceret vel rejiceret; cum frustra utrumque esset, eo relicto, ante proximum solis occasum in lectulo mortuus jacuit. Camma per totam noctem obluctata, cum Sinorigem vita functum audivisset, circa solis exortum, hilaris & gratulabundæ similis expiravit.

Nec infra mulierum virtutem viri. Tolisto-Bojos & Tectosages captivos (post Tolisto-Bojos, Tectosages victi & Trocmi) miraculo fuisse proditum, adeò catenas etiam morsibus & ore tentavere, suffocandas fauces invicem præbuere, omnia præ servitute toleranda, pro libertate decora existimantes. Romani quamtumvis victores, pacem fortissimis gentibus non durissimis legibus dederunt, morem vagandi cum armis finirent, agrorum suorum se terminis continerent, tributi aliquid nomine pen- Flor. lib 2. c.21.

 derent;

Machab. lib. 1. c. 8. derent; postremum enim caput, ex sacra Machabæorum historia eruimus; ea Judæos Galaticâ victoriâ magnitudinem Romanæ potentiæ æstimasse indicat. Quo ipso tempore Boji Italia excessere, siquidem anno post Messallæ & Salinatoris Consulatum, quibus Consulibus eos excessisse ostendimus, Manlius de Gallis Asiaticis triumphavit. ANN. ANTE CHR. NAT. CLXXXV. Pag. 35.

Italici autem Boji, ut unde deflexit redeat narratio, trans Alpes in Tauriscos abiere, ad Istrum flumen, Norici tractu considentes, quo aliam ex Germania magna Boicam coloniam, multo ante immigrasse, initio libri dictum est. Tauriscorum, quod inter pauca admirandum, nomen interiit, nominis interpretatio in alia lingua mansit, Stiri sunt, ut ut mutatis aliquantum finibus, quod plerisque omnibus populis accidit, Stieri Germanis Tauri. Hic cognatas utrimque ab una Bojorum stirpe gentes, brevi coaluisse, & conjunctis inter se animis armorumque viribus, veterem adversus vicinos virtutis atque potentiæ existimationem asseruisse, credendum. Quod constat, anno postremo belli Persici, priusquam Christus nasceretur centesimo sexagesimo quinto, valida & expedita Gallorum manus ab Istro profecta, Macedonibus auxilio venit; quam Boicam fuisse, incertum Tauriscam an Dardanam, ut nullius certi scriptoris testimonium evincat, re persuademur, & temporis atque locorum ratione, neque non validis in Romanos irarum caussis, qua veteri multiplici, qua recenti gravissima offensione exasperatis, tum eo demum multo maximè, quod Livius quem sequimur, Gallos generatim pro Bojis frequens soleat usurpare. Venere CLONDICO regulo duce decem millia equitum, par numerus peditum, & ipsorum jungentium cursum equis, & invicem prolapsorum equitum vacuos equos ad pugnam capientium. Hi pacti erant, eques denos præsentes aureos, pedes quinos, dux mille. Venientibus Perseus profectus obviam, ex castris quæ ad Enipeum habebat, cum dimidia copiarum parte, denuntiare per vicos urbesque quæ viæ propinquæ sunt cœpit, ut commeatus expedirent, frumenti, vini, pecorum ut copia esset. Ipse equos phalerasque & sagula, donum principibus ferre, & parum auri, quod inter paucos divideret, multitudinem credens trahi spe posse. Ad Almanam urbem pervenit, & in ripa fluminis Axii posuit castra. Circa Desudabam in Medica, quæ Thraciæ regio est, exercitus Gallorum consederat, mercedem pactam opperiens. Eo Perseus Antigonum mittit, ex purpuratis unum, qui juberet multitudinem Gallorum ad Bylazora Pæoniæ locum castra movere, principes ad se venire frequentes, septuaginta millia ab Axio flumine & castris Persei aberant. Hæc mandata ad eos cum pertulisset Antigonus, adjecissetque quanta per viam Regis cura omnium rerum copia multitudi-

Margin notes: Strabo lib. 5. — Pag. 37. — CLXV. — Liv. lib. 44. — CLONDICUS.

titudini præparata foret, quibusque muneribus vestis, argenti equorumque principes advenientes excepturus esset, homines rudiores, quam qui istis artibus fallerentur, de his quidem se coram cognituros respondent, illud quod præsens pepigissent, interrogant, ecquid aurum, quod in singulos pedites equitesq; dividendum esset, secum adduxisset. Cum ad id nihil responderetur, Clondicus, Abi, renuntia ergo Regi, inquit, nisi aurum obsidesq; acceperint, nusquam inde Gallos longius vestigium moturos. Hæc relata Perseo cum essent, advocato consilio, cum quid omnes suasuri essent appareret, ipse pecuniæ quam regni melior custos, institit de perfidia & feritate Gallorum disserere, multorum jam ante cladibus expertum, periculosum esse tantam multitudinem in Macedoniam accipere, ne graviores eos socios habeant quam hostes Romanos, à quibus sibi unis tunc cavendum, quinque millia equitum sat esse, quib' & uti ad bellum possent, & quorum multitudinem ipsi non timerent. Apparebat omnibus non multitudinem, sed multitudinis mercedem timere: verum cum, quod usus posceret, suadere consulenti nemo auderet, qui primus ad dominantium pernicem gradus est, remittitur Antigonus nuntiatum, quinque millium equitum opera tantum uti Regem, contemnere multitudinem aliam. Quod ubi Galli audivere, cæterorum quidem fremitus fuit, indignantium se frustra excitos sedibus suis, Clondicus rursus interrogat, Ecquid ipsis quinque millibus quod convenerat numeraret: Cum adversus id quoque misceri ambages cerneret, inviolato fallaci nũtio (tanta animi moderatio, jurisq; gentium publici respectus fuit, quod Antigonus vix speraverat posse contingere) retro ad Istrum, perpopulatus Thraciam, qua vicina erat viæ, rediit. Perseus præsenti auxilio, illiberali malignæ tenacitatis vitio nudatus, quo subnixus Romanos vel vinceret, vel profectò sustineret, hostibus prædæ, aliis documento fuit, blandas Regum assentatrices, perjuria & avaritiam, certas regnorum pestes esse.

Boji, qui in Hercynia interea sylva, regione Bojohemi nomine, restiterunt, eorum obscuram & intermortuam fere historiam esse oportet, quod ab Romanis & Græcis magnis terrarum tractibus dissiti, procul egerint, eæ verò, nec aliæ in Europa tunc gentes, litteras aut habuerint, aut ad nostram ætatem propagaverint, neque sine litterarum monumentis ulla usquam certa diuturnaque esse queat memoria. Vnum Posidonium mirari habeo, unde hauserit, quod in litteras ab eo relatum, ad Bojorum gloriam eximium est, Cimbros, homines prædones & vagos, in Hercyniam silvam delatos, fortiter à Bojis repulsos esse. Inde Istrum & Scordiscos & Teuristas ac Tauriscos petivisse, tum Helvetios, auri per ea tempora divitem, cęterum pacatum populum. Posid. apud Strab. lib. 7.

Helve-

Helvetiorum Tigurinos Tugenosque præsertim, splendore Cimbricæ copiæ perpetuis bellis partæ perstrictis oculis, se se proficiscentibus in Italiam adjunxisse, ubi à Romanis internecione cæsi omnes fuerint. Difficile temporum rationem in tantis tenebris omninò constituere, proclivi interim conjectura, rem inter Bojos & Cimbros multis prius annis gestam esse, quam Cimbri in Italiam vel etiam Galliam venerint, interjectis quippe Scordiscorum & Teuristarum atque Tauriscorum bellis. Venere autem in Galliam transcenso Rheno Cimbri, armatorum millia trecenta, mulierum & infantium multo major adhuc numerus, C. Cæcilio Metello, Cn. Papirio Carbone Coss. multis inde Romanorum cladibus nobiles, inter quas longè eminent Cn. Mallius Consul, Q. Servilius Cæpio Proconsul victi fugatique, & binis castris exuti, cæsis octoginta Romanorum sociorumq; sexaginta calonum ac lixarum millibus, decem ex omni omninò exercitu hominibus reliquis. Alliam & Cannas ea dies vicerit, ad cujus nuntium omnis Italia metu contremuit, qui sine Mario fuisset, in exitium verterat. Marius quartum & quintum Consul, victores magna strage castigavit, rem Romanam inclinatam erexit. Cimbrorum ibi virtutem, versa jam fortuna, mulieres, ingentibus animis nec credenda fortitudine æmulatæ, fusa acie victisque maritis se certamini accinxerunt, & objectis undique plaustris atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis contisq; pugnarunt. Egregiam pugnam speciosa mors sequuta, cum desperatis demum rebus, missa ad Marium legatione, libertatem, ac sacerdotium ausæ sperare, neutrum impetrassent, suffocatis passim elisisq; infantibus, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus facto, ab arboribus jugisq; plaustrorum pependerunt. Tantus ergo à Bojo hostis, integer adhuc, nec ullis bellorum adversis fractus, pulsus abiit. Quod quantum fuerit, & in quam magna tunc temporis laude positum, Belgarum exemplo, Cæsaris docemur testimonio. Est quippe apud hunc, omni Gallia à Cimbris & Teutonibus vexata, solos eos Belgas intra fines suos ingredi prohibuisse, quare factum esse, ut præ cæteris etiam Gallis Belgæ post illa auctoritatem sibi atq; spiritus in re militari sumerent. An Bojorum aliqui Cimbros sponte ipsi sua, eodem quo Helvetii consilio, & veterum præterea sedum desiderio, in Italiam migrantes sequuti fuerint, quod in gente magna & bellicosa fieri potuit, interdum ambigo, sanè inter Cimbros BOIORIGEM tunc Regem egisse, qui Marium die & loco præstituto ad pugnam vocaverit, idoneum auctorem Plutarchum habeo, eum in acie cecidisse, Orosium, neque ambitiosius Bojis Bojorix, quam Teutonibus Teutobocchus transcribatur.

Vell. lib. 2. Tac. de mor. German. Obsequês. Flor. Oros. & aliî. Plut. Mario.

AN. ANTE CHR. N. CXI. CIII.

C. IC.

Cæs. lib. 2. de bello Gall.

BOIORIX.

Plut. Mario. Oros. lib. 5. c. 16.

Elapsis

ANN. ANTE CHR. NAT. Elapsis aliquot annis, bellum à Pop. Rom. in Mithridatem Plut. Appian.
LXXXVI. Ponti Regem decretum, Luciis primum Sulla, inde Murena & Livii. epit.
LXXIX. Lucullo ducibus, gestum est. P. quoque circa illa tempora Ser-
LXXII. vilius Isauros domuit. Neque utroque bello, tum cæteris in Asia
gentibus, tum Galatarum populis otiosis spectatoribus esse li- Strabo, lib. 12.
DEIOTARVS. cuit; DEIOTARVS maximè Tolisto-Bojus Tetrarcha (alius à De- Strabo.
jotaro Paphlagone, qui vel tunc, vel non multo post, Philadel- Plut. Dio.
phi cognomine vixit) virtute & fidè erga Romanos constanti,
egregium se socium suarum copiarum strenuum ducem præbu-
it, atque omnibus, quos diximus, Imperatoribus operam volun-
tatemque ita probavit, ut ab iis Romam reversis, ampliter & Cic. Phil. II.
magnificè in Senatu fuerit laudatus. Sub Lucullo Eumachum Appian. Mithridat.
Mithridatis præfectum, Phrygiam incursantem, magna clade re-
LXIV. pressit. Cn. Pompejum Luculli successorem postmodum adeò
demeruit, ut is eum pulcherrimo elogio, unum in toto orbe ter- Cic. loco f. cit.
rarum ex animo amicum vereque benevolum, unum fidelem Cic. de Divin.
LXI. Pop. Rom. judicatum, ornaverit, bello confecto, Trocmos &
Gadilonitidem, qua ad Pharnaciam & Trapezuntem pertinet, Strabo lib. 12.
& Colchos ad minorem Armeniam, atque Armeniam eam de- Eutrop. lib. 6.
nique ipsam, paternæ ditioni adjecerit, Regemq; appellarit. Ille
tantis provinciis auctus, regni caput veterem sedem Tolisto-Bo-
jos esse voluit, regia Luceji constituta, Peji Gaza recondita: ne- Strabo.
que latius alio tempore à Bojis in Asia regnatum est.

BOGO-DIATORVS. ADO-BOGIOn. BOGO-DIATORI præterea cujusdam Galatæ, quem Pom- Strabo lib. 12.
pejus Mithridatio urbe donaverit, & ADO-BOGIONIS ex tetrar-
charum stirpe, Strabo meminit: de quorum, deq; Dejotari no- Strabo lib. 13.
minis origine, quæ verosimilia existimo, sic afferam, ut judici-
um & fidem in medio, apud me unum esse nolim. Quamquam Διάτορος, penetrans.
interpretationem Græcam Diatorus palam, Dejotarus obscuri- Δηιότερος
us, aptè uterque ad bellicæ fortitudinis laudem recipiat, mihi ta- bellicosior.
men ex Galatarum Diethero nati ambo videbantur, appella-
tione à Græcis paullatim, uti fit, ad aliquem sui sermonis sen-
sum modicè inflexa. Dietum & Dietherum autem antiquissi-
mum Bojorum nomen esse, sequenti libro demonstrabitur, in
quo mutando corrumpendoq; variè scriptorum imperitia lusit;
nam & Deudorix Sicamber Bætoritis filius, quem à Germani-
co in triumpho ductum Strabo scripsit, Dietthericus populari- Strab. lib. 7.
bus suis fuit, haud dubium ex hoc fonte. Itaque primores Bogo-
Diatori syllabas ad Bojos pertinere, tam mihi liquet, quam To-
listo-Bojorum & Ado-Bogionis postremas; nec quidquam u-
trimque interest, nisi quod qui Tolisto-Bojorum exemplo Diet-
hero-Bojus, is versa præposterè vice, Bojo-Dietherus est appella-
tus. Jam Ado Germanicum, non Græcum esse, nemo in con-
troversiam adducet.

Mithri-

Plerique Rom. hist. scriptores. Oros. lib. 5. c. 24.

CRIXVS.

Mithridatico bello Spartacium in Italia, gladiatorium idem atque servile, ætate compar, Spartaco & Crixo & Oenomao ducibus gestum Thrace illo, his Gallis, uti distinxit Orosius. Crixum adverso prœlio à Gellio Consule oppressum, collega Spartacus inferiis trecentorum captivorum muneravit. Quod ego hîc non ascriberem, nisi Silium Chrixi nomine inter Boica usum esse jam supra meminissemus; & verò Orosius, tum Gallos tum Germanos, inter Spartaci auxilia retulit, Cæsar servilem tumultum Germanis non dubiè tribuit, Plutarchus, Germanos à Gellio cæsos esse disertè scripsit. Quod si cui hæc humilis videtur atque obscura, nec pro cætera fortissimi populi majestate narratio, Primùm nos vera, non speciosa scribere professi, deinde, servitus atque libertas, fortunæ sunt nomina, ad laudem aut ignominiam nihil pertinent; & si fidum Plutarchi testimonium, nam nihil erat, cur in servorum gratiam falleret, hos nullum ob flagitium, sola emptoris iniquitate in gladiatorium Lentuli ludū, quo effracto profugerunt, datos esse, multa prudentiæ & fortitudinis exempla edidisse, inter quæ insigne unum, quod cæsis memorabili pugna duodecim illorum millibus atque trecentis, duo tantum à tergo vulnerati reperti, reliqui omnes versis in hostes frontibus & pugnaverint & ceciderint; quid sit, cur non virtutem fortunæ succubuisse fateamur, hos quantumvis servos & victos, præ Romanis & dominis & victoribus, veris pretiis æstimemus? Cato huic bello miles claritudinem attulit: qui inde in Macedoniam, atque porrò Asiam profectus, ibi paterno Dejotari Regis hospitio usus est. Dejotarus declivi jam ætate, cum ei liberos suos atque omnem familiam commendaret, ut munera, quæ Regio more offerebat, vel ipse acciperet, vel suorum quenquam accipere pateretur, omni conatu enixus, impetrare nunquam potuit.

Lib. 1. pag. 22. Cæs. lib. 1. bel. Gall. Plut. Crasso

Plut. Catone.

Juxta hæc Boji, Hercynia iterum egressi, trajecto Danubio in Noricum, cui Voccio Rex præerat, venere, auxilio nimirum popularibus, qui id loci dudum consederant. Ibi Norejam oppugnarunt, incertum quo eventu, ut habentur pleraque in tam caliginosa vetustate. Plinius urbem interiisse, sub Vespasianis scripsit, sed an Bojorum ista oppugnatione, verius conjicere, quam constituere possumus. Noreja Tauriscorum fuit, auri lavacris ferrariisq; secturis nobilis, Taurisci in Norico, eo antiquissimus scriptor Homerus, æs Noropium cognominat, quod alioversus scimus traxisse grammaticos; sed disertè Clemens Alexandrinus, Noropes ait, qui postea Norici appellati sint, æs elaborasse, & ferrum primos purgasse. Nunc, quoniam Norici frequens deinceps mentio accidet, neque iidem ejus semper fuere fines, semel dicendum, regionem, quo Romanis modo usurpata est,

Cæs. lib. 1. bel. Gall. Plin. lib. 3. c. 19. Strab. lib. 5 Hom. Iliad. lib. 2. & 11. Eustath. & Didymus νώροψ explicant per λαμπρὸν splendidū, ut sit compositum ex νὼ privandi particula & ὂψ oculus, vel ὄψις visus. Clem. Alex. Stromat. lib. 1.

est, dirimi septentriones versus à Germania magna Danubio, in meridiem Italiæ Alpibus committi, ad occidentem solem qua Rhætiam & Vindeliciam spectat, flumen Oenum, ad orientem qua Pannoniam, Cetium montem limites accepere. Magnum terrarum tractum esse, multorum olim populorum sedem, ingenti rerum vicissitudine exercitum. Nomen à Noreja urbe fluxisse vero simile, sed plerisque domesticis scriptoribus Norix an Noricus, Herculis filius fecisse creditus, cui quam externarum litterarum monumentis fidem astruam non invenio, neq; omninò hujus soni vocabulum inter fabulas, præterquam quod Theodontius aliquis scripsit, Noracem quinto Mercurio ex Oschyra nympha Pyrenæi filia natum, Tartesso in Sardiniam venisse, ubi cum Sardum Herculis filium insulam indigitasse reperisset, ipse conditam à se urbem Noram dixerit; at hæc narratio nimium quantum ab illa altera dissidet.

Ptolemæus.

Arenpekius, Trithemius, alii.

Theodont. citatur à Boccatio geneal. lib. 7 c. 37. fabulæ etiam Solin. meminit c. 10. Cæs. lib. 1. de bel. Gall.

AN. ANTE CHR. N. LVI.

Bojis domum reversis, cum L. Pisone, A. Gabinio Coss. Helvetii regionis suæ angustias caussati, tectis domi incensis, novas per Galliam sedes instituissent quærere, & aliarum gentium auxilia ei fini asciscerent, Bojorum valida manus, capitum admodū triginta duo millia, quorum quarta pars arma ferret, se se illis conjunxerunt, & ut nuper Danubio, sic nunc Rheno trajecto, Galliam, veterem, ut multorum habet opinio, patriam, postliminio repetiverunt. Vbi ad Rhodani ripam perventum, eos Cæsar, qui tunc Gallias Pop. Rom. nomine provinciam obtinebat, progressu arcuit. Hac spe dejecti, in Sequanos flectunt, perq; eorum fines, Santones petituri, datis inter se obsidibus sine maleficio & injuria transeunt; Æduos & Ambarros & Allobrogas, qui trans Rhodanum vicos possessionesq; habebant, ubi primum attigere, populantur. Ii, cum se suaq; defendere non possent, legatos ad Cæsarem mittunt, auxilium rogatum. Cæsar ad Ararim flumen, quod per fines Æduorum & Sequanorum in Rhodanum influit, hostes ratibus ac lintribus junctis transeuntes nactus, cum tres jam copiarum partes transduxissent, quartam partem reliquam, quæ ex Helvetiis pagus Tigurinus fuit, multa nocte cum tribus legionibus è castris profectus, impeditam & inopinantem aggressus, fere concîdit. Inde pontem in Arare faciendum curat, ut reliquas copias consequi possit, atque exercitum traducit. Helvetii sociiq; populi repentino adventu commoti, legatos de pace mittunt, quibus re infecta reversis, proximum deinde prœlium Romanis, equitatu pulso, adversum fuit. Compluribus interjectis diebus, prope Bibracte, maximum & copiosissimum Æduorum oppidum, iterum pugnatum est. Cæsar copias suas in collem subduxerat, equitatumque, qui Helvetiorum impetum sustineret, miserat, ipse interim in colle medio tripli-

cem aciem legionum quatuor veteranorum instruxit,ita ut supra in se summo jugo duas legiones, quas in Gallia citeriore nuper conscripserat, & omnia auxilia collocaret, ac totum montem hominibus compleret,sarcinas in unum locum conferri, & eum ab his,qui in superiore acie constiterant,muniri jussit. Helvetii cum omnibus suis carris sequuti, impedimenta in unum locum contulerunt, ipsi confertissima acie, rejecto Romano equitatu, phalange facta, sub primam Cæsarianam aciem successerunt. Cæsar primum suo, deinde omnium equis è conspectu remotis, ut æquato periculo spem fugæ tolleret, cohortatus suos, prælium commisit. Romani è loco superiore missis pilis, subeuntem hostium phalangem perfregerunt, ea disjecta, gladiis districtis in eos impetum fecerunt. Helvetiis magno ad pugnam erat impedimento & loci iniquitas,& quod pluribus eorum scutis uno ictu pilorum transfixis & colligatis, cum ferrum se inflexisset, neque evellere,neque sinistra impedita satis commodè pugnare poterant,ut multi diu jactato brachio,præoptarent scutum manu emittere & nudo corpore pugnare: tandem vulneribus fessi, & pedem referre, & quod mons suberat, circiter mille passuum,eo se recipere cœperunt. Capto monte,& succedentibus Romanis, Boji & Tulingi, qui hominum millibus circiter quindecim agmen Helveticum claudebant, & novissimis præsidio erant,ex itinere Romanos latere aperto aggressi,circumvenerunt: id conspicati Helvetii,qui in montem se receperant,erectis animis rursus instare, & prœlium redintegrare cœperunt. Romani conversa signa bipartitò intulerunt,prima ac secunda acies ut Helvetiis jam victis ac summotis resisteret, tertia ut venientes Bojos atque Tulingos exciperet. Ita ancipiti prœlio diu atque acriter pugnatum est: cum Romanorum impetus diutius sustineri non posset, Helvetii se ut cœperant in montem receperunt, Boji & Tulingi ad impedimenta & carros suos se contulerunt. Illud præcipuum virtutis atque fortitudinis argumentum in Helvetiis cæterisq; fœderatis gentibus fuit,quod toto prœlio, cum ab hora diei septima ad vesperam pugnatum esset, quenquam eorum aversum videre nemo potuit. Ad multam noctem, etiam ad impedimenta pugnatum est, propterea quod pro vallo carros objecerant, & è loco superiore in Romanos venientes tela conjiciebant, & nonnulli inter carros rotasq; mazaras ac tragulas subjiciebant, Romanosque vulnerabant. Diu cum esset pugnatum, Romani impedimentis castrisque tandem potiti sunt. Et quamquam magna cædes extitit,ex eo tamen prœlio circiter millia hominum centum triginta superfuerunt, eaqe tota nocte continenter ierunt, nullam partem noctis itinere intermisso, in fines Lingonum die quarto pervenerunt, cum Romani & propter

pter vulnera militum, & propter sepulturam occisorum triduum morati, eos sequi non potuissent. Cæsar ad Lingones litteras nuntiosq; misit, ne eos frumento, néve alia re juvarent, si juvissent, se eodem loco illos quo Helvetios habiturum. Ipse triduo intermisso, cum omnibus copiis eos sequi cœpit. Helvetii omnium rerum inopia adducti, legatos de deditione ad eum miserunt. Cæsar præter pagum Vrbigenum, hominum circiter sex millia, qui noctu effugere tentauerant, reliquos omnes, obsidibus, armis, perfugis traditis, in deditionem accepit. Helvetios, Tulingos, Latobrigos, sociorum ea populorum nomina, in fines suos, unde erant profecti, reverti, oppida vicosq́; quos incenderant restituere jussit, ne in eam regionem, si vacare contingeret, Germani trajecto Rheno transirent, & finitimi Romanorum provinciæ Allobrogibusque essent.

Vnis Bojis eximium ab hoste testimonium obtigit: quod egregia erant fama, & proximo bello virtute cogniti, in finibus petentium Æduorum collocati, Gergobinam & Bojam urbes habuere, Ædui datis agris in parem juris libertatisque conditionem, atq; ipsi erant, receperunt. Cæs. lib. 7. de bel. Gall. Erant olim totius Galliæ factiones duæ, harum alterius principatum tenebant Ædui, alterius Arverni atque Sequani. Cæs. lib. 1. & 6. de bel. Gall. Æduos fratres consanguineosq́; Romani sæpe numero appellaverant, soliti quippe has blanditias, servitio sive parando sive velando, nuperæ gentium patientiæ prætexere. Cum de potentatu utrimque multos annos magnopere contenderetur, factum uti ab Arvernis Sequanisq́; Germani mercede accerserentur. Cum his Ædui semel atq; iterum armis congressi, magnam calamitatem pulsi acceperant, omnem Senatum omnem equitatum amiserant. Quibus prœliis calamitatibusque fracti, in Sequanorum, & proinde Germanorum ditionem coacti fuerant concedere. Sequanos mox satias Germanorum cœpit, quod Ariovisti Regis, nihilo in se æquiora mitioraque, quam in hostes ipsos Æduos imperia experirentur. Alienatos animos amborum populorum defectio sequuta est, Cæsaris maximè auctoritate & pollicitationibus confirmata. Ædui quod se ingenti bello illigassent, occasionem rati, fœderis qua diximus specie, Bojorum sibi præsidium adjunxerunt. Atque id deinde memorabile, cum Æduorum nomen dudum interciderit, hospitum adhuc Bojorum, illustre usque adeò superesse iis locis (siquidem Gallicarum rerum scriptores Borbonios inde haberi fere consentiunt) ut Regium totius Galliæ decus in Boicis, sive quod isti idem esse rentur, Borboniis regulis hodieque resideat. Bojos præterea in extrema Aquitania reperio, ad Garumnam flumen sitos, quos poëta Christianus antiquus Paullinus, piceos cognominat, Paul. epist. 3. ob vim nimirum picis, quam excoquunt; vestigium periti re-

 gionis,

Vinet. & Scal. in Auson.

gionis, homines eruditi, restare affirmant. Sed quâ casuum varietate eo pervenerint, mihi constare non potest, nam ut isto Helvetico bello, nec verosimile est, nec propemodum fieri potuit; tantum suspicari habeo, cum P. Crassus Cæsaris Legatus, tertio post victos Helvetios anno, omnes propè Aquitaniæ populos ad deditionem coegerit, eo bello Boicorum auxiliis usum, præsidia collocasse, quæ sequutis temporibus in gentem excreverint. Bojates etiam in Novempopulana populus, aut cum Bojis idem fuerit, aut originis saltem ejusdem, unde Bajonæ nomen manasse credunt, quasi Bojonam dicas, quod per me quidem in ambiguo, fides conjecturæ apud auctores erit.

ANT. ANTE CHR. NAT. LIV.

Libellus provinc. Scal. in Auson. lib. 2. c. 7.

Quadriennio interjecto, pleræque Galliarum gentes, Pop. Rom. imperium conatæ excutere, defecere, bello Vercingentorigem Arvernum legêre ducem. Is Gergobinam Bojorum oppidum in Æduorum finibus, sub hyemis fere exitum oppugnare instituit. Quæ res Cæsari magnam difficultatem ad consilium capiendum afferebat, si reliquam partem hyemis legiones in hybernis contineret, ne Bojis expugnatis, cuncta Gallia deficeret, quod nullum in eo amicis præsidium videretur esse positum, sin maturius ex hybernis educeret, ne ab re frumentaria, difficili subvectione, laboraret. Præstare visum omnes difficultates perpeti, quam tanta contumelia accepta, omnium suorum voluntates alienare. Itaque cohortatus Æduos de supportando commeatu, præmittit ad Bojos, qui de suo adventu doceant, hortenturque ut in fide maneant, atque hostium impetum magno animo sustineant, ipse cum exercitu subsequitur. Adventus Gergobinæ saluti fuit, nam ubi Vercingetorix Cæsarem adesse cognovit, oppugnatione dimissa obviam profectus est. Ab altera Bojorum urbe Boja (nisi certè Cæsariani commentarii, ex quibus ista haurimus, in hoc nomine corrupti, quod nonnemo suspicatur) vici atque ædificia quoquo versus, quousque Romani pabulandi caussa adire posse videbantur, Vercingetorigis hortatu sunt incensa. Romani Bojorum deinceps opera aliquamdiu fideli usi sunt, eo tenujori tamen, quod cum frumentariis subvectionibus præcipuè indigerent, Boji nova illis regionibus, ideoque infirma gens, tractandis armis promptior, quam colendo agro aptior, nondum facultatibus uterentur quæ, tanto præsertim exercitui, alendo sufficerent. Verum maximis Galliarum sequutis motibus, factum ut Boji tandem plurium auctoritati cederent, seque iis adjungerent, qui patrium libertatis decus, atque vetustam bellicæ fortitudinis laudem, speciosa rebus novis nomina prætexentes, Pop. Rom. imperium armis ibant imminutum. Contulere ei rei Boji una cum Rauracis, nam utrorumque ratio simul habita, hominum triginta millia, cæteræ quæ

L.

Cæs. lib. 7. de bel. Gall.

Fulv. Vrsinus *ab hoste* legit, pro, *à Boja*.

quæ conjuraverant gentes, ad portionem quæque virium. Sed bello non diutissimè tracto, Vercingetorigis deditione Gallis manifesta iterum servitutis confessio expressa est.

M. Crasso interea temporis, cum magna exercitus parte in Asia à Parthis deleto, grave vulnus Pop. Rom. accepit. Vbi scitū est, quod narrant, proficiscenti ad expeditionem Crasso, & Dejotarū Tolisto-Bojum, quod sum̄a prope senectute novam urbem conderet cavillanti, ô Rex, duodecima demum hora ædificare incipis! falsè à Dejotaro relatum esse, Nec tu quidem, quantum video Imperator, valde matutinus contra Parthos proficisceris, erat enim natus Crassus hæc loquens annos supra sexaginta, & plus aliquanto vultu præ se ferebat; neq; irritum omen cecidit, sive Dejotarus belli exitum, auspicia sequutus conjecit, mirè enim eam disciplinā coluit, ita ut nihil unquam nisi auspicatò gesserit, persæpe etiā reverterit ex itinere, cum jam progressus esset multorum dierum viam, semel aquilæ volatu admonitus, se ab ejus tecti usu abstinuerit, quod nocte insequenti ruina solo æquatum est, sive verosimilius, quādo auspicia vanitatis manifesta, Parthorum hinc vim, inde Crassi imperitiam & temeritatem æstimasse. Plut. Crasso, Appian. Parth. 1. Cic. 1. & 2. de Divin. Val. lib. 1. c. 4.

AN. ANTE CHR. N. LI. Anno à Cæsaris de Vercingetorige victoria, post Crassi cladem biennio, Cicero Proconsul in Ciliciam cum imperio venit, rebusq; prosperè gestis, Imperator appellatus est. Ibi Dejotarum in castris habuit, cujus benevolentiam & fidem erga Romanos singularem, tum præstantem magnitudinem & animi & consilii, ornatissimis verbis sæpe com̄endavit, tantiq; fecit, ut Cicerone apud eum, suum fratrisq; filium seponeret, credo quod Dejotarus literarum etiam studiis teneretur, nam à Varrone proditum, Diophanem, Magonis Carthaginiensis libros duodetriginta de re rustica, ad sex redactos, ei misisse. Adduxit autem cohortes quadringentarias, ut apud Ciceronem lego triginta, ut legendum existimo viginti, equites quadringentos, etsi is quoque numerus variat; atque eæ mihi legiones videntur fuisse duæ, quas ex commentario belli Alexandrini cognoscimus, habuisse Deiotarum ex genere civium suorum, disciplina atque armatura Romana complures annos constitutas, cum id ipsum Cicero significet. DEIOTARVS filius, cui Artabasdis filia pacta erat, tum Rex à Senatu appellatus est, quantumvis matre ancilla editus. STRATONICA enim patri uxor fuit, quæ cum matrimonium suo vitio sterile animadverteret, marito liberos ex quacunque muliere tollere persuasit, conciliata etiam elegantis formæ ancilla Electra nomine, cujus filios, summa charitate complexa, pro suis educavit. Cic. lib. 15. epist. fam. epist. ad Catonem. Cic. lib. 5. ad Attic. sæpe. Var. de re Rust. lib. 1. c. 1. Cic. lib. 6. ad Attic. DEIOTARVS FILIVS. STRATONICA DEIOTARI MAIORIS VXOR. Plut. de Clar. mul.

ANN. ANTE CHR. NAT. XLVII. Sequuto civili inter C. Cæsarem & Cn. Pompejum bello, Dejotarus, Pompeji legatis atque litteris evocatus, cum Senatus Cic. pro Deiot.

Cic. 1. & 2. de divin. Cæs. 3. de b. l. civ. Tarcundarium Cæs. appellat, Strabo lib. 12. Saoçondarium. De Castore Dejotari nepote Cæs. Cic. Strab. Plut. Pomp.

consentientis auctoritate arma sumpta audiret, auspicia eum præterea impellerent, auxilio sexcentos equites adduxit, octingentos gener TARCVNDARIVS CASTOR, & Donilaus dedere, Gallogræci ambo. Donilaus una venit, Castor CASTOREM filium ex Dejotari filia genitum misit. Dejotarus, quamquam exacta jam ætate viribus defectus, ut quem à pluribus in equum sublatum, quo in eo hærere posset mirarentur, Pharsalico tamen prœlio interfuit, & rebus perditis Pompejum profugientem proximè assequutus, ab eo in navim cum paucis receptus est. Inde verò in regnum suum abiens, spem infinitam persequi noluit, sed fortunæ obsequutus, Cæsari se applicavit, eumq; bello Alexandrino deinde juvit. Cn. etiam Domitium Calvinum, cui Cæsar Asiam finitimasque provincias administrandas tradiderat, cum exercitu tectis & copiis sustentavit. Huic de Pharnace Mithridatis filio questus, qui captato tempore civilium armorum, plerasque paternas ditiones in potestatem reduxerat, oravit ne Armeniam minorem, regnum suum, néve Cappadociam regnum Ariobarzanis, eum possidere vastareque pateretur, quo malo nisi liberaretur, imperata sibi facere, pecuniamque promissam Cæsari se non posse persolvere. Motus Domitius, tum præsenti damno, tum quod turpe Pop. Rom. & Cæsari victori, sibique infame esse statueret, regna sociorum atque amicorum ab externo occupari, Pharnacem primò per legationes aggreditur, quibus cum parum proficit, manifestum hostem diutius dissimulandum non existimat; ducto igitur adversus eum exercitu, & commisso ad Nicopolim Armeniæ minoris oppidum prœlio, male omninò acceptus est, altera quippe ex legionibus, quas proprias duas habuit, pæne tota amissa, & Dejotarianis etiam totidem magnam partem interfectis. Pharnaces secundo successu elatus, occupato protinus Ponto, omnia sævitiæ exempla in cives Romanos edidit. Cæsar ordinata Ægypto, hujus rei curam suscipiendam ratus, cum propius Pontum finesque Gallogræciæ accessisset, Dejotarum, depositis Regiis insignibus, non tantum privato vestitu, sed etiam reorum habitu, supplicem obviam habuit, orantem, adeò offensio præ meritis, in metum quàm spem validius inclinabat, ut sibi ignosceret, quod in ea parte positus terrarum, quæ nulla præsidia Cæsaris habuisset, exercitibus imperiisque in Cn. Pompeji castris fuisset, neque enim se judicem esse debuisse controversiarum Pop. Rom. sed parêre præsentibus imperiis. Contra Cæsar, cum plurima sua commemorasset officia, cumque defensionem ejus nullam posse excusationem imprudentiæ recipere coarguisset, se tamen concedere dixit id factum superioribus suis beneficiis, veteri hospitio atque amicitiæ, dignitati ætatique hominis, precibus eorum qui frequen-

Comment. bel. Alex.

TARCVNDARIVS CASTOR.

CASTOR MINOR.

ANN. ANTE CHR. NAT. XLVI.

XLV.

tes

tes concurrerant, hospites atque amici Dejotari, ad deprecandum, inter quos M. Brutus ornatissimè & copiosissimè egit, Regioque vestitu ei restituto, legionem quam disciplina Romana instructam habebat, ex duabus paullo ante commemoratis reliquam, equitatumque omnem ad bellum gerendum adducere jussit, de controversiis Tetrarcharum, qui maximam Gallogræciæ partem à Dejotaro, præter leges moresque gentis, teneri querebantur, postea se esse cogniturum ostendit. Victo itaque ad Zelam Pharnace, remissisque domum auxiliis, minorem Armeniam Dejotaro ablatam, Ariobarzani dedit, Trocmorum Tetrarchiam jam aliquot ab illo annis possessam, Mithridati Pergameno jure cognationis adjudicavit, sed Regium tamen nomen tum ipsi reliquit, tum filio.

Cic. de clar.orat. Plut. Bruto, vertente & corrigente Xylandro.

Cic. Phil. 2. de divin. lib. 1. Comment. bel. Alex. Dio. lib. 41. qui quod indicare videtur Cæs. Dejotaro plura tribuisse quā abstulisse, vereor ut verum sit, certe cum Cic. non convenit.

AN. ANTE CHR. N. XLIII.

Cujus jacturæ detrimentum, exitiabilis propemodum, quæ sequuta est, calamitas oblitteravit. Nepos Dejotari Castor, avum insidiarum crimine, quas Cæsari parasse diceret, in capitis periculum arcessivit: Cum Pharnacis bello Cæsar in castellum Lucejum venisset, & domum Dejotari hospitis Regis divertisset, locum fuisse quendam, in quo fuerint ea composita, quibus ipsum Dejotarus munerare constituisset, huc illum è balneo priusquam accumberet, ducere voluisse, ibi enim fuisse armatos, qui eum interficerent, in eo ipso loco collocatos: Cæsarem sua, qua semper usus fortuna, & tunc, & repetitis postea insidiis, servatum esse. Additæ criminationes aliæ, & quo adversariis præcipuè visus confidere, Regius medicus Phidippus index. Dejotarus contra, missis Romam legatis, defendente Cicerone, oratione, quæ omnium manibus teritur, absolutus quidem est, sed Cæsaris tamen odium & offensionem meritus, quoad hic vixit, nunquam lenire potuit. Interfecto, cum legati, si Ciceroni omnia credimus, vendente Antonio, decretum emissent, quo Cæsar, quæ Dejotaro vivus abstulerat, mortuus redderet, ipse nihil eo exspectato, sua sponte, simul atque Cæsaris interitum audivit, & suo Marte, res suas recupaverit. Tum generum Castorem, quem Philoromæum ab amore Romanorum cognominatum, pleraque litteraria ingenii monumēta posteris reliquisse Suidas prodidit, quod illo auctore accusatio instituta, regio more ultus, nam regni arctior quam sanguinis plerumque necessitudo, una cum uxore, filia sua, interfecit: in liberos & aliâs crudelis, quorum cum plures haberet, & solum Dejotarum in spem successionis aleret, reliquos filios necare sustinuit, ne uni regnum aut dubium, aut imminutum relinqueret, Gorbejum, quod genero castellum sedes, diruit, maximam etiam pagi partem vastavit. Brogitarum alterum Dejotari generum, Matris Deorum Pessinunti aliquādo P. Clodii concessione sacerdotem, Cicero nominat, de quo no-

XLII.

Cic. Phil. 2.

Strabo lib. 12.

Suid. v. Castor.

Plut de Stoicor. repugnant.

BROGITARI.

Cic. de aruspic. respons. bis præterea nihil constat. Pessinuntem verò ad Tolisto-Bojos
pertinuisse, supra ostensum. pag. 40.

Resumentibus civilia arma Bruto & Cassio, Dejotarus ab
Dio lib. 47. utroque sollicitatus, cum huic negasset, illi in memoriam susce-
pti apud Cæsarem patrocinii assensus, eâdem se qua prius fortu-
Dio lib. 47. 49. na Romanis iterum rebus miscuit, Amynta scriba auxiliorum ANN. ANTE CHR. NAT. XL.
duce misso, qui statim à Philippensi pugna ad Antonium transiit,
perfidiæ præmium amplas post aliquot annos in Galatia, Pam- ANN. ANTE CHR. NAT. XXXVIII.
Strab. lib. 12. Dio. 48. phylia atq; Lycaonia ditiones nactus. Extincto enim Dejotaro,
anno ante Christum natum trigesimo octavo, CASTOR quidam, CASTOR, dubium an idem cum eo, quem minorem pag. 54 appellabimus.
dubium an is quem nepotem ex filia paullò ante diximus, suc-
cessit, credo quod Dejotarus filius prior obiisset; Castorem qua-
driennio post AMYNTAS excepit, Antonii beneficio, cui pessimam
Actiaco bello gratiam retulit, non exspectato prœlio ad Cæsa- XXXIIII. AMYNTAS.
rem versus. At nono principatus anno, Antipatro Derbæo per in- XXIII.
sidias cæso, multisq; castellis captis, dum in Homonadenses expe-
ditionem parat, Cilicum insidiis uxoris dolo & ipse interceptus,
Strabo, Dio, Rufus. fidei toties flagitiosè proditæ pœnas luit. Cujus morte Galatia
in provinciæ denique formam ab Augusto Cæsare redacta, pri-
mus Lollius Proprætor datus est, anno centesimo sexagesimo LOLLIVS.
quarto, posteaquam Cn. Manlius Vulso Romana eo primum ar-
ma intulit, cum Galli centum circiter antea annos in Asiam
transissent; quæ propemodum Galatici, atque adeò Tolisto-Bo-
ici in ea terrarum parte imperii summa.

Facio non invitus, si quæ patriis Bojorum annalibus, ob
ignoratas, superiorum scriptorum errore, rerum temporumque
rationes, inconcinnè & obscurè, atque eo incredibiliter sunt po-
sita, ad germanam veri speciem interpretatione revocare licet, ea
Arenpek. Andr. Ratispon. Trithem. alii. verò ut revocem. BOAMVNDVM & INGRAMVM memorant, sive BOAMVNDVS. INGRAMVS.
Julii sive Augusti sive Tiberii ætate, nec enim consentiunt, Ar-
menia, cujus provinciæ nomen nescio quomodo, frequens est in
omni prisca Bojorum historia, sive pulsos, sive sponte profe-
ctos; nam & ea fama variat, viâ progressos illâ, qua primus Boici
nominis conditor, in has oras venisse, ubi gentem Duces rexe-
rint. Hîc ego, quod sociorum populorum auxilia in Romanis ca-
stris versari solita, Tolisto-Boji reliquiq; planè Galatæ, majestate
Pop. Rom. comiter conservata fuerint socii, & in Tolisto-Bojo-
rum potestate Armeni minores, descendo, ut bellorum aliquo,
quæ Augustus & Tiberius in Rhætia Vindeliciaq; & Norico atq;
omni Illyrico complura gessere, Tolisto-Bojos Principes, addu-
ctis popularibus Galatis, mixtimq; Armenis, militare potuisse,
mihi patiar persuaderi. Neque disjunctior Armenia quàm Par-
Tac. annal. lib. 5. thia, neque Romano nomini hæc illa amicior, Ornospadem ta-
men Parthum bello Dalmatico Tiberium juvisse scimus, Panno-
nico, frequenti regio equite eum usum Vellejus scripsit, quod ad
auxi-

auxilia fœderatorum Regum nimirum pertinet. Et inferioribus temporibus Rhætorum cohortem Analibæ in Armenia stativa habuisse, in Notitia annotatum, ut idem de Armenis in Rhætia credere, eo etiam minus absurdum sit. Aut his ergo caussis occasionibusque Boamundus & Ingramus impulsi, iter ex Armenia huc tenuere, aut mihi quidem potiores præterea nullæ suppetũt. Nominum origo ex patrio sermone est, Boamundo ad Bogodiatori quodammodo formam composito. Memini apud Vopiscum legere, Aurelianum longo post hanc ætatem temporum tractu, inter auxilia habuisse cum Hartomundum, Haldegastem, Hildemundum & Carioviscum, tum Armenos sagittarios sexcentos, quæ mihi certa & præsens visa imago eorum, quæ de Boamundo suspicionibus vestigamus & conjecturis. Vop. Aureliano.

Armis inter hæc Boji, Tauriscorum in Norico accolæ, cum Dacis contendêre, quamquam longè dissiti, & medio inter utrosque fluente Danubio: sed superior belli memoria vetustate excidit. Sub Augusti ætatem, Bojorum regnum ad CHRITASIRVM, Dacorum ad Bœrebistam Getam recidit. Bœrebista regios animo complexus spiritus, populum, quem bellorum incommodis atque difficultatibus afflictum acceperat, brevi temporis spatio, prudentibus consiliis, & perpetuis militaris disciplinæ exercitiis, adeò erexit, ut finitimis plerisq; gentibus imperio subjunctis, jam Romanis timendus, rerum suarum curam injiceret. Gnarus quantas religionis opinio ad continendos animos vires haberet, Ceneum sibi præstigiatorem hominem adjunxit, qui per Ægyptum vagatus, atque arcana sacra edoctus, secretiora cum Diis alloquia agitare creditus, parum aberat quin Zamolxidis exemplo, pro Deo coleretur; hunc sibi eorum, quæ aggredi pararet, auctorem simulans, tam certam suis addiderat fiduciam, ut præsenti numinum ductu omnium sibi rerum lætos felicesq; exitus pollicerentur. Istro itaque trajecto, Thraciam ad Macedoniam usque & Illyricum perpopulatus, Celticas ibi gentes Thracibus & Illyriis permistas evastavit, Bojos & Tauriscos ita attrivit, ut agri eorum vacui atque deserti, vicinis Illyrici populis pascendis pecoribus fuerint contributi, quæ Bojorum inde deserta & solitudo, non semel à nobis commemorata. Neque ego quidquam hujus præterea apud veteres scriptores invenio: nuperos scio quosdam omnia licentius, & proinde fusius tradere, quorum fidem, quod poteram, non damno, quod debeo non sequor, confidentiam & temeritatem impensè miror. Annum Dacicæ expeditionis Dio mihi signare visus, quo loco retulit, decreto Romæ facto Julo Antonio, Q. Fabio Coss. de claudendis Jani portis, pace ubique terrarum parta, Dacorum motibus esse intercessum, qui Danubium frigore constrictum transgressi, præ-

Strabo lib. 5. & 7.

CHITASIRVS.

Strabo de Bœrebista narrans, se sui temporis historiam scribere indicat, tum Augustum adversus Bœrebistæ successorem exercitum misisse. Jornandes pro Bœrebista Boroistam, pro Ceneo Diceneum habet.

Dio lib. 54.

AN. ANTE CHR. N. VIII.

prædas ex Romanis provinciis egerint, satis enim credo, victores Romano solo non abstinuisse. Fuit verò is annus ab eo, quo Boji ex Italia ad Tauriscos primum venere, centesimus propè octogesimus.

Alia tum in Germania magna calamitas, ipsum gentis jugulum aggressa petiit. Documento, imperiorum vices atq; conversiones, proviso & constanti supremæ mentis consilio, haudquaquam incertis & fortuitis occasionibus circumagi; quippe quod, ut iidem ferè casus unius gentis diversas propagines, semel atque iterum, nam antea quoque, Bojos uno tempore Italia pulsos, & in Asia victos esse observavimus, simul complexi affligerent, temere profectò contigisse non existimandum. MAROBODUI Regis præcipua ferebatur in Germania auctoritas, qui cum juvenis Romæ beneficiis ab Augusto affectus vixisset, dominandi artes ita imbibit, ut in patriam reversus maximo facinori, parando regno, animum privatus adjecerit, aderant tantæ rei conandę instrumenta, genus nobile, corpus prętvalens, animus ferox, ingenium rationis capax, supra quam Romani ab homine Germano exspectarent, adeò illi conceperant, trans Alpes corpora nasci, quæ sonum ederent, & externum aspectum præferrent, hominum intus mentem non haberent, Maroboduus cum Marcomanos sibi subjecisset, quorum, quæ antiquissima memoria apud Cæsarem est, expeditione Ariovisti Gallica, tum Luios, Zumios, Butones an Gutones, Mugilones, Sibinos, & ex Suevis Semnones (nunc vestigia gentium deperdita, nomina ægrè superant) principatum inter eas constituit, non tumultuarium neq; fortuitum, neque mobilem & ex voluntate parentium constantem, sed certum & stabilem, suis nixum radicibus, regiumq; fastigium animo complexus, finitimis omnibus aut bello domitis, aut conditionibus sui juris factis, ascitis corpori custodibus, & cæteris pæne ad Romanæ majestatis effigiem conformatis Romanos vario ingenio, ipsis illorum artibus ita petebat, ut cum metui propiores haberet, bello tamen non lacesseret, at si lacesseretur, superesse sibi vim ac voluntatem resistendi declararet, legati quos mittebat, interdum ut supplicem comendabant, interdum ut pro pari loquebantur, gentibus hominibusque desciscentibus tutum apud eum erat perfugium, exercitum septuaginta millium peditum, quatuor equitum fecerat, quem assiduis adversus finitimos bellis exercendo, majori quam quod habebat operi præparare videbatur. Illud altissimæ prudentiæ hominis memoratur consilium, cum Romanos trajecto Rheno Germaniam ex illa potissimùm parte aggressos, victis Sicambris, Usipetis, Frisiis, Cauchis, Cheruscis, Cattis, ad Visurgim & Albim progredi, se se mox petendum, jam imminentibus victori-

MAROBODUI.

Cæs. lib. 1. bel. Gall.

Dio lib. 54. Vell.

ctoribus imparem, nondum confirmatis viribus animadverteret, ne obnoxius ageret, excîta Marcomanorum gente sedibus suis patriis, eam procul à Romanis avocavit, eò potentiora arma refugiens, ubi sua faceret potentissima. Placuit campos Hercynia sylva incinctos veluti arcem legere, quod inde Germaniam à læva & in fronte, Pannoniam ad dextram, à tergo haberet Noricos, & tamquam in omnes semper venturus, ab omnibus timeretur: nam Pannoniam trajecto Danubio etiam vexasse, Rufus indicat, qui Marcomanos tractu inter Danubium & Dravum pulsos prodidit. Hercyniæ hanc oram Boji à Sigoveso inde tenuerant, annos plus minus sexcentos, eos Maroboduus tunc pepulit, pulsis, præcipuam Marcomanis virium virtutisque gloriam cum sede peperit.

Verum illud ad eam omnem memoriam, Boicamq; inprimis historiam illustrandam, perincommodè accidit, si qui antiquitus scriptores rerum Germanicarum occasione, horum bellorum eventa studiò enarranda sumsere, eorum monumenta dudum periisse, reliquis, qui aut brevitate insignes, vix nos indicio tantum juvant, aut quorum in diversum tendens oratio, huc obiter, & aliud fere agens, deflectit. Itaque, quod plerique sæpe nec necessariò, nec probabili caussa admisere, nos judicio & ratione jam nunc isto loco facturos opinor, ut in eas delapsi angustias, conjecturis quadamtenus indulgere, quam subsistere existimemus satius, eæ, dabitur opera, quando certæ esse non possunt, nec enim nomen, nec ipsius rei natura patitur, verosimiles habeantur, & certis proximæ. Atque ut ab iis quæ exploratò primùm constant, iterum exordiamur; Marcomani pepulere sanè Bojos, cujus rei fides, Taciti nixa testimonio, dubia esse non potest: excivit autem Marcomanos sedibus suis, inq; saltuosa Hercyniæ loca duxit, Maroboduus, quod disertè admodum à Strabone & Vellejo scriptum: Maroboduo ergo duce Boji pulsi sunt. Jam Maroboduum, antequam regnaret, Romæ cum Augusto vixisse, Strabone auctore diximus: superest, ii rerum temporumque connexiones planissimè perverterint, quibus visum prodere, Julio in Galliis agente, Bojos à Marcomanis ejectos, transq; Danubium pulsos, cum Norejam frustra oppugnassent, errore vago tandem ad Helvetios, excidium Galliarum tunc meditantes, esse delatos, cujus sententiæ longè maximum vitium, non mediocrem reliquæ historiæ offundat caliginem, erroremq; multiplicem post se trahat, necesse est. Nam ridenda illa altera, non confutanda, Tarquinio Prisco Romæ regnante, Bojos à Marcomanis fugatos in Italiam abiisse. Nos Vellejum sequuti, ostendimus, Maroboduum expeditionis consilium, metu Romanorum cepisse, qui trajecto Rheno, per mediam Germaniam

Rhen. lib. 1. rer. Germanic.

maniam victricia arma circumferebant, Druſo nimirum & Tiberio viciſſim ducibus: ſed Druſus poſt Lollianam cladem in Germaniam miſſus eſt, ea Domitio & Scipione Conſulibus accidit, ſe ipſo & L. Quinctio Conſulibus, maximis rebus geſtis, fortiſſimisq; gentibus debellatis, mortem obiit: Tiberius ſucceſſor datus, proximo anno Rhenum tranſmiſit, quem omnes Germaniæ partes ſic perdomuiſſe Vellejus aſſerit, ut in formam pæne ſtipendiariæ provinciæ redigeret, elogio quantumvis ſupra verum, imperantis gratia inflato. Hoc itaque potiſſimum tempore, & poſtremis quidem duobus annis, quorum altero Caſſiodorus Germanos inter Albim & Rhenum, Tiberio omnes deditos retulit, Marcomanos deſperatione reſiſtendi, retrò ceſſiſſe, verum ſit, cum tentata prioribus fruſtra fortuna, manus infeliciter contuliſſent; ſiquidem Oroſius, ſemel pæne ad internecionem cæſos, Florus eorum ſpoliis tumulum in trophæi modum à Druſo excultum fuiſſe memorat. Atque hæc firma & conteſtata ſatis ſunt. Sed obſcura deinde & impedita altera diſquiſitio conſequitur, quo terrarum Boji, Bojohemo pulſi, conceſſerint; quos pulſos Tacitus perſpicuè, non deletos aut exciſos ſcripſerit. Nam in omnibus omnium priſcorum ſcriptorum commentariis, quantum eorum hodie eſt, hujus nihil extat, nec qui res Germanicas poſtea diligentiſſimè pertractavere, Strabo, Tacitus, Ptolemæus, Bojis ullum in Germania locum tribuunt. Vt quis Bæmos apud Ptolemæum, aut Buros (Burios appellavit Tacitus) eorum vicem habeat, erret, de utriſque ſecus eſt. Bæmi palam à Bojohemo, nec ambigendum, Ptolemæum gentis nomen pro regione poſuiſſe. Buris ſonus aliqua ſuffragatur, nimirum modicè à Bojeris, Bojris aut Bojaris divertens, prioris quippe tantum ſyllabæ vocalibus litteris mutatis, quæ frequens eſt & ſolens demutatio, manentibus conſonantibus, apud homines præſertim peregrinos, & linguæ exteræ. Accedit Lutorum cognomen, Buris à Ptolemæo tributum, quod cum Germanis Luti, Liudi, Leuti & Leudi, ut variat dialectos, populos ſignificent, quo ſenſu in vita Caroli, gentes ad Septentriones ſitæ, Normani vulgo ſcriptorum, Nord-leudi ſunt & Nort-liudi, non nemini probetur, Boicos populos Bojer-Lutos, & Buros inde Lutos fuiſſe appellatos. Sed nobis vera pro ſpecioſis. Tacitus Burios ſermone cultuque Suevos referre, Bojos Gallicam gentem eſſe ſcripſit; quo tanto intervallo, à prima uſque origine diſparatos fuiſſe fateamur oportet. Cæterum, ut eo revertamur, cum Marcomanorum vis, à ſeptentrione & occidente ſole ingruerit, Bojos fugientes in ortum aut meridiem declinaſſe neceſſe eſt: at neutrobi ſe tantæ rei aſſerendæ dant veſtigia, quin arcuerit à meridie Danubius, Romanis præſidiis prætextus, Rhætia & Norico jam tunc provinciis,

Dio lib. 54

AN. ANTE CHR. N. VII.

VI.

Or. lib. 6. c. 21.

Flor. lib. 4. c. ult.

Vita Car. M. ſcripta à monacho S. Eparchi.

vinciis, ortum Bœrebista Dacus clauserit. Quod si scriptor medii ævi semibarbarus Jornandes, Boiscorum longè gentium, ad paludem Mœotidem meminit, inter monstra illa populorum Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tuncassos, & Boiscos Bojos fuisse, similitudini nominis largiri placet, qua scilicet forma Syrisci & Syriscæ, Threcisci & Dacisci, pro Syris Threcibus & Dacis ab idoneis auctoribus usurpati sunt, & quo sensu Magidius Boiscus in antiqua inscriptione legitur, quod neque præfractè negandum existimo, neque admodum fidenter ponendum, profectò sit dubii soli fundamentum, tantis superstruendis molibus; sed ut largiamur tamen, quis tandem nullius testis auctoritatem sequutus, animo ultrò concipiat, eam coloniam, Bojohemo mille passuum millibus disjunctam, tot interjectis barbaris gentibus, Dacis inprimis, potentia id temporis & odio in nomen Boicum inclytis, à profugis tunc esse positam, verosimilius, quam à Galatis & Tolisto-Bojis olim, quos permensa Europa in Asiam victores multis antea sæculis migrasse, compertum, non arbitrarium est? Quamquam me præterea reditus, ab usque Mæotide in has iterum oras, per passuum totidem millia, juxta atque itus habet solicitum, & ut ratio excogitetur, Attilam reduxisse, ego excogitatæ fabulæ fidem non adjunxerim, qui absurdam sententiam exiguo negotio, commoda unius vocabuli interpretatione, vitari, Bojos non necessario tanto labore levari posse videam. Pulsos enim Tacito confirmanti assentior, verum regno & dominatu interpretor, non regione; quomodo si quis, quod non nemo fecit, Langobardos Italia à Francis pulsos narret, nunquam erret, tametsi Langobardi Italia nec excessere, neque sedes omninò mutavere, & ut omnia conveniant, Langobardicæ regionis appellatio, regno ad Francos translato, nihilo minus quam Bojohemi apud Marcomanos manserit. Argumenta hujus rei duo maximè capio, quorum primum dixi, nullo satis certo monumento evinci, Bojos tunc solum vertisse; alterum me aliquanto etiam magis movet, Bojorum postea nomen à nemine scribentium, per aliquot centum annos, quibus Marcomani rerum potiti sunt, uspiam terrarum liquidò usurpatum esse, (liquidò inquam & explicatè, cum subobscura vestigia certis deinde locis ipsi simus indicaturi) his eversis, statim iterum emersisse, ut flumina specubus hausta solent, magnis emensis sub terra spatiis, in apertum redire, aut quæ lacubus miscentur, confusis pleraque aquis nomen ab influxu mox ponunt, receptura, qua castigato rursus alveo majore vi erumpunt; sic Marcomanus victor, quamdiu rerum potitus est, Boicam famam pressit, & ut in illis aquam fluminis à lacustri, difficulter distinguas, ita nemo pronuntiet, quæ Marcomanicis postea expeditionibus Bojorum

Jorn. de regnor. succ.

Syriscus, Aus. in Eun. Syrisca Copa inter Catal. Virg. Threciscus Capit. Maximin. Daciscus Vopisc. Aurel. & Not. sub Ducib. Mœs. sec. & Dac. rip. Magid. Boisc. inscript. Grut. pag. 983. n. 10.

privatim fuerit opera, quando honor ad eos redit, apud quos imperium & auspicia resedere. Nam idem usu veniat, Sabinorum aut Æquorum aut Volscorum historiam meditanti scribere, cum Romani orbem terrarum non tam virtute sua, quam sociorum ope vicerint, & verò hi numero plerumque præstiterint, unos tamen Romanos gloria sequitur.

Cn. Cornelio Lentulo, M. Valerio Messallino Coss. extremo anni, omnium gentium exspectatio IESVS CHRISTVS, Dei filius, Deus ipse, ex Maria virgine natus est. Ad quem cum annorum hactenus numeros, uti antemeridianas umbras progrediendo contraxerimus, illos ab eo etiam deinde porrò extendemus. Anno post eum natum octavo, Tiberius Maroboduum duodecim legionum bello petens, Pannoniæ & Dalmatiæ motibus retractus, pax æquis conditionibus firmata est. Vndecimo, cæsis ab Arminio ad internecionem Romanis legionibus, Vari ducis capite potitus Maroboduus, Augusto gentilitii tumuli sepultura honorandum misit. Post hæc, constituto firmatoq; diuturni temporis mora regno, & urbe principe, fluxo in futurum omine, à se appellata, cum ad omnes crescendi occasiones intentus, Germanicum Drusi filium, qui patris exemplo, magnis Germanos affecerat incommodis, à Tiberio revocatum in orientem abiisse, unum in Germania Arminium Cheruscum eminere animadverteret, ne veterem virtutis famam senescere pateretur, eum sibi sumsit incursandum. Cæterum Regis nomen Maroboduum invisum apud populares, Arminium libertatis favor gratum reddere, huic se ex illius regno Semnones & Longobardi adjungere, illi contra Ingviomerus, Arminii patruus, cum magna clientum manu auxilium ferre. Anno post Christum natum decimo nono acie congressis, virtus utrimq; ducum in æquo æmulatione gloriæ accendebatur, neuter aut jactantia sui, aut probris in hostem abstinere. Raro alias majore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fusis utrimque dextris cornibus. Exspectari rursus pugna, & pares discessisse videri poterant, ni Maroboduus castra in colles subduxisset, id signum perculsi fuit. Inde transfugiis paullatim nudatus, retrò in Marcomanos concessit, misitq; legatos ad Tiberium, auxilia ne quidquam oraturos: objectum, non jure Romana arma adversus Cheruscos invocare, qui Romanos in eos pugnantes nulla ope juvisset. Fractus itaque, & occultis præterea insidiis à Tiberio per Drusum filium petitus, qui illiciendis Germanis ad discordias, haud leve decus apud patrem quærebat, anno sequenti à Catvalda regno pulsus est. CATVALDA nobilis apud Gotones juvenis, profugus olim vi Marobodui, tunc dubiis ejus rebus ultionem ausus, valida manu Bojohemum ingressus, corruptis ad societatem Marcoma-

IESVS CHRISTVS NASCITVR.

ANN. POST CHR. NAT. VIII.

Vel. Tac. An. 2.

ANN. POST CHR. NAT. XI.

XIX.

ANN. POST CHR. NAT. XX.

CATVALDA.

comanorum primoribus, regiam castellumq; juxta situm irrumpit. Maroboduo undique deserto, non aliud subsidium quam Romanorum misericordia fuit, transgressus Danubium, qua Noricum præfluit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ, multis nationibus clarissimũ quondam Regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. Responsum à Tiberio, tutam honoratamq; ei sedem in Italia fore si maneret, sin rebus suis aliud conduceret, abiturum, fide qua venisset. Tiberius apud Senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum Populo Rom. perinde metuendos fuisse, magnitudinem viri, violentiam subjectarum ei gentium; & quam propinquus Italiæ hostis, suaq; in destruendo eo consilia efferens. Et Maroboduus in hunc quidem modum per blanditias & promissa extractus, nec unquam remissus, per duo de viginti annos Ravennæ honoratè habitus, consenuit. Idem haud multò post Catualdam casus excepit, idemque pulso, Jubillii ductu Hermundurorum opibus, perfugium, Forum Julium Galliæ Narbonensis colonia exilium fuit.

Suet. Tib. c. 37. Vell. lib. 2. Tac. An. 2. Vibillium, 12. Jubillium nominat.

IUBILLIUS.

ANN. POST CHR. NAT. XXXIV.

Anno trigesimo quarto, JESU Christo cruci pro salute generis humani affixo, Stephano lapidibus obruto, cum Judæorum principes Christi doctrinam infensissimis odiis prosequerentur, Christianos omnes, præter unos tamen Apostolos, civitate Hierosolymis exturbarent, variè ii per provincias sparsi, propagandæ religioni navavere operam: pars in Galatiam delati, ecclesias constituerunt, ad quas principum Apostolorum extant epistolæ, nam eo pertinet, quod Petrus ad electos advenas scripsit dispersionis Ponti, Galatiæ, aliarumq; provinciarum; & Paulus Galatas, quos in epistola illis inscripta alloquitur, Hierosolymis, quo tempore Christus passus sit, egisse ostendit. Sed & alia habent sacræ litteræ testimonia, de Galaticis tunc temporis ecclesiis, quibus conficitur, eas tum à Clemente Pauli discipulo, tum ab ipso Paulo esse aditas. Atque hæc prima, & inter primos, Evangelii lux Bojos, enimverò Asiaticos, illustravit, Europæis alta per multos adhuc annos caligine demersis.

Gal. 3. Ante quorum oculos Christus proscriptus est. Act 18. ad Cor. 1. 16. ad Tim. 1. 4.

ANN. POST CHR. N. LII. LXXI. MARICUS.

Apud Marcomanos pulso Catualda, Jubillium victorem regnasse, crediderim, quem año quinquagesimo secundo superfuisse constat. Septuagesimo primo, cum mortuo Nerone variè fluctuaret respublica, MARICUS quidam ex plebe Bojorum, quos Julius post Helveticum bellum in Æduorum finibus collocavit, numinum simulatione arma Romana provocare ausus. Jamq; assertor Galliarum, & Deus audiens, quod sibi nomen indiderat, concitis octo millibus hominum, proximos pagos trahebat, cum Æduorum civitas electa juventute, adjectis à Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus prœlio Maricus, ac

Tac. An. 12. Tac. hist. lib. 2.

mox

mox feris objectus, quia non laniabatur, vulgo inviolabilis creditus, donec spectante Vitellio interfectus est. Domitianus, Titi fratris anno octogesimo tertio successor, Marcomanos, quod nulla ab eis in Dacos impetraret auxilia, bello aggressus, victus inque fugam conjectus abiit, ut à Dione quidem proditum; nam Statii perridicula est adulatio, Domitiani clementiā prædicantis, XXCIII.

Dio in excerpt. Theod.
Stat. sylv. lib. 3.

Quæ modo Marcomanos, post horrida bella, vagosq́;
Sauromatas, Latio non est dignata triumpho.

Reges illis porrò ex sua ipsorum gente aliquamdiu, inter quos clarum TUDRI nomen, neque quidquam præter nomen tamen. Taciti primum ætate externos pati cœpere, quibus vis & potentia ex auctoritate Romana esset, corruptis jam tunc fractisque patriis institutis, pecunia magis quam armis Romanorum; nam hoc etiam Tacitus, libello quem de Germanorum moribus, anno post Christum natum centesimo edidit, professus est. TUDRUS. ANN. POST CHR. NAT. C.

Centesimo quadragesimo, mortuo Hadriano, T. Aurelius Fulvus BOIONIUS Antoninus, Senatus consulto Pius appellatus, imperium adiit. Bojonii nomen unde tulerit, à nullo veterum proditum, ipse quodammodo habitus & facies, à Bojis esse indicat, eo credibilius, quod Antonino paternum genus ex Transalpina Gallia, patre Aurelio Fulvo Consule, avo T. Aurelio Fulvo bis consule, cum Boici seminis reliquias in Gallia & mansisse olim, & hodie superesse, supra dixerimus; Fulvum autem aut Fulvium aliquem, post hos amplius centum viginti annos clarum, infra simus memoraturi, quem Vopiscus planissimè Bojum nominat. Pio adoptionis jure M. Aurelius BOIONIUS Antoninus, orbis terrarum consensu Philosophus cognominatus, successit. Qui cum Bojonii appellationem patri fuerit gratificatus, fit ut duo optimi Imperatores, pulcherrimorum cognominum, quæ nullis devictarum gentium titulis invideant, Bojis quadantenus transcribantur. Romæ L. Bojonium Olympum, & L. Bojonium Gentilem in antiquis lapidibus legi scio, de quibus quod præterea afferam, nihil habeo.

CXL. T. AURELIUS FULVUS BOIONIUS ANTONINUS PIUS.
Capitol. in vita, Eutrop lib. 8. Vict. epit.
CLXIII. M. AURELIUS BOIONIUS ANTONINUS.
Vict. in hist. Cæs. M. Aur. & Constantino, atque ad eum Sylburg.
Grut. inscript. pag. 763. n. 10. & pag. 861. n. 13.

Imperatore Philosopho, gravissimum bellum, quantum nulla ætas meminerat exarsit, cui nomen Marcomani principes fecere, porrò Quadi præterea conjuraverant, Vandali, Sarmatæ, Suevi, haud dubium Boji, & quos Capitolinus his annumerat, Narisci, Hermunduri, Latringes, Buri, Victovali, Sosibes, Sicobotes, Roxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, Costoboci, omnis pæne denique Germania & Sarmatia, ut nummis, qui ad memoriam ejus expeditionis bene multi publicati, Germaniæ & Sarmatiæ victæ nomen universè fuerit impressum, sed in vulgus, quin & penes scriptores, sola Marcomanorum fama evaluit; quo unos ei

Oros. lib. 7. c. 15.

Bojos

Bojos concessisse, minus aut incredibile aut mirandum est. Costobocos (Ammianus Marcellinus Costobocas nominat) eosdem Tolisto-Bojos esse, vereor levi conjectura à Sylburgio asseri. Anno centesimo septuagesimo primo, bellum ingenti apparatu cœptum, varia deinceps in utramque partem fortuna gestum est, nam nos sigillatim prosequi nihil necesse. Inter ipsa initia, incredibilis ejus apud Romanos exspectatio, tum timor. Imperator undique sacerdotes accire, Romanas peregrinasq; superstitiones implere, eo tandem descendere, ut Alexandro cuidam, impudentissimo homini, de oraculo fidem haberet, quod geminos leones Danubio certis ritibus immittenti, victoriam pollicebatur; atque ii quidem immissi, in adversam ripam enatarunt, Marcomani ignotas feras, canum aut luporum vicem æstimantes, fustibus coercuere, Romanorum, contra quam oraculum spoponderat, nihilo secius ingens cædes, cæsis viginti circiter millibus, sequuta est. Quinquennio post, hostis superati gloria penes Christianos fuit. Christianorum enim precibus divinitus impetrata tempestate, in Romanos secunda, hostibus exitiabili, Quadi, qui postremi restiterant, summo prœlio, magna accepta clade, superantur. Sed & in Germania illâ ætate, aliquam Evangelii sementem sparsam fuisse, magni auctores, Irenæus & Tertullianus, tradunt. Quod ego de Marcomanis, illustri inprimis populo, ad Romanos fines colente, quæ Christianis propagandæ religioni prompta & idonea occasio, vel præcipuè interpretor, à Marcomanis ad Bojos deduco. Justinus utroque vetustior, nullum mortalium genus esse jam tum scripsit, sive Græcorum sive barbarorum, quocumque nomine, Christianæ pietatis exors, sed Germaniæ ille nomen non posuit. Marcus successu lętus, cum Marcomanos parta victoria cogitaret in provinciam redigere, Avidii Cassii motibus, qui se in oriente Imperatorem appellaverat, revocatus, pacem dedit, plurimis Marcomanorum in Italiam translatis. Victo Cassio, anno centesimo septuagesimo nono, in Germaniam reversus, cum Marcomanis, & Hermunduris, & Sarmatis, & Quadis, per tres iterum annos bellum gessit; quod de provincia prius animo agitaverat, tunc proximè perfecturus fuisse creditus, nisi ingentibus conatibus mors intercessisset. Filium Commodum ægrotans ad se vocat, bello insisteret, nec reliquias prope confecti contemneret monet; eo enim Marcomani reciderant, ut neque jam juventus tot concisa prœliis, ferendis amplius armis sufficere, neque commeatus ex agris perpetuis populationibus vastatis, posset suppetere. Sed Cōmodus honesta omnia post voluptates habuit, patre mortuo, ut se quamprimum Romam referre, urbanisq; deliciis vacuus frui posset, pacem Marcomanis postulantibus concessit, trans-

Ann. post Chr. nat. clxxi.

Ann. post Chr. n. clxxvi.

clxxix.

Ann. post Chr. nat. clxxxii.

Amm. lib. 22.

Sylb. in Paus. lib. 10

Lucian. Pseudon.

Meminere plerique Christ. & gent. scripr. Ex Christ. antiquis. Tertull. apol. c. 5. ad Scapul. c. 4. Imp. etiam epist. extat. Iren. lib. 1. c. 3. Tertul. adversus Jud. c. 7. Just. dial. cū Tryph.

Capitol. Dio.

fugas & & captivos cum frumenti modo annuo, & armorum militumque numerum pactus. Monstro deinde hominis Antonino Elagabalo, bellum post años circiter quadraginta retentaturo, quod ejus perficiendi gloriam Antoninum aliquem, ex veteri responso manere inaudisset, fama obstitit, qua ferebatur M. Aurelius Marcomanos Chaldæorum & magorum opera, secreta carminum devotione obligasse, ne à Romana amicitia unquam desciscerent: vulgo credo eo trahente victoriam Christianorum precibus impetratam, cum Christianos plerique magorum nomine censerent.

Lamprid. — CCXXII.

CCLII.

Anno post Christum natum ducentesimo quinquagesimo secundo, cęsis Gallo & Volusiano Imperatoribus, Valerianus cum Gallieno filio imperium tenuit. Quo tempore Marcomani, longissimis in solum Romanum factis excursionibus, & Thessalonica obsessa, ingenti terrore omnem Græciam concussere. Borani paullò post, neque eo minus Gothi, Carpi & Vrugundi, quas gentes Zosimus ait propter Istrum colere, perpetuis populationibus Italiam & Illyricum simul vastavere. Borani longius progressi, Asiam trajecto Bosporo adiere, ibi, Pityuntis castello, & maxima opulentissimaque urbe Trapezunte expugnatis, præda latè circumacta, domum regressi sunt. Quod asseverem non habeo, tamen Borani Bojorum ad Istrum manus esse potuit; nam quos latina fini Bojeros supra diximus, illi se patriâ Bojeren, aut Boiren plurium numero, appellant, & à Boranis haud dubiè nullo consonantium, solo vocalium litterarum sono dissident. Quod si Zosimus Scythas appellat, scimus Germanicas origine Scythicasque ad Istrum gentes appellatione passim confusas, & omninò mirum, ut Boji non fuerint, tam potentis populi nullum alibi superesse vestigium, neque enim nomen præterea legere memini.

Zosim. lib. 1.

ANN. POST CHR. NAT. CCLXI. FVLVIVS BOIVS.

Anno post Christum natum ducentesimo sexagesimo primo, FVLVIVS BOIVS Rhætici limitis Ducem egit, quem Valerianus Imperator inter amicos habuit. Proximo, Valeriano à Persis capto, Gallienus imperio solus potitus, SALONIAM PIPARAM, Marcomanorum Regis, cui ATTALVS nomen fuit, filiam uxorem accepit, & perditè adamatam, Augustam appellavit, socero superioris Pannoniæ partem pactione concessit.

Vopisc. Aurel. — Vict. in Cæss. & epit. Trebelli. num-mi. — CCLXII. SALONIA PIPARA. ATTALVS.

ANN. POST CHR. NAT. CCLXXI.

Annus ducentesimus septuagesimus primus, Aurelianum Imperatorem habuit: sub quo Marcomani, Italiam omni denuo malorum genere exercuere. Prima prope Mediolanum contracta clades, Aureliani ipsius errore, quem venientes fefellerant; hanc ingens circum populatio, Romæ tanta trepidatio sequuta est, ut jam extrema quæque desperatis animis timerentur, & adiectis Sibyllinis carminibus, procurata ex eorum præscripto certis locis

Vopisc. Aurel.

locis sacrificia, ne hostes ulterius progrederentur; qui restitere sanè paullisper, & minutis carptim prœliis ab Aureliano concisi sunt, sed ad Placentiam contractis rursus utrimq; copiis, summa iterum vi concursum, Marcomani sylvis densissimis, quibus se condiderant, sub vesperam erumpentes, Romanos aggressi, immensa adeò strage confecerunt, ut is dies maximo post homines natos imperio, prope postremus illuxerit. Sed fortuna brevi vertit, belli exitus secundum Romanos stetit. Vopiscus Marcomanos monstris quibusdam, divinisq; speciebus per sacrificia implicatos, victos scripsit, quod fabulæ opinor propius. Subit interim, in reputatione hujus narrationis, animum admiratio, Romanos omnibus bellis statas sollennesq; Deorum cæremonias coluisse sedulò, nullo superstitionibus largius indulsisse hoc uno, quippe qui in Marcomanos nec damnatis toties magorum artibus, neque, quam haud paullò pejus odere, Christiana religione abstinuerint, fassi profectò, etsi sentio ut hoc turgidum & inflatum, sed rem æstimemus, se sibi de hostibus, humanis opibus victoriam non spondere, adversus quos majorem humana vim & potiora auxilia asciscerent.

ANN. POST CHR. NAT. Sub Diocletiano, qui imperium anno post Christum natum Vict. in Cæs.
CCLXXXIV. ducentesimo octogesimo quarto iniit, vigesimo inde posuit,
CCCIV. Marcomanos quoq; cæsos reperio, loci temporisq; ratione non designata. Domestici Bojorum annales, quorum ego fidei, nisi Manuscripti. si qua probabili præterea auctoritate sublevantur, in tanta antiquitate, quam vetustissimi eorum scriptores, nulla ex parte potuerunt attingere, timidè assentiri soleo, cum præsenti editos
ADALGERUS. constet, ab hominibus omnis elegantioris doctrinæ rudibus & imperitis, annales hi inquam, ADALGERUM Bojis præfuisse in dicant, quo tempore Severus apud Romanos imperaverit, & cum Severi nomine Imperatores plures fuerint, illum designare Arenpek. lib. 1. c. 21. existimantur, qui à Galerio Maximiano Cæsar appellatus, Italiæ-
CCCVII. que præfectus, anno post Christum natum trecentesimo septimo, Maxentii jussu, occisus est. Sed operæ sit pretium narrationem totam detexere, quæ fabulæ de Theodorico Gotho apud Aim. lib. 1. c. 10. Idac. lib. 5. c. 9. Aimoinum, aliquâ respondens, habet exemplum prudentiæ, ad omnem vitam utibile. Adalgerum qui sub Romanis tunc viveret; an pactione victis à Diocletiano Marcomanis inita, an stipendia inter auxiliares merens, parum comperimus, malim tamen stipendia inter præsidia meruisse credere, & habet Notitia, Tribunum gentis per Rhætias deputatæ, Teriolis, gentium autẽ gentiliumque nomen per hæc jam tempora, nationibus exteris promiscuè tribuebatur; Adalgerum ergo memorant, magnorum criminum reum Severo delatum, accitum, quod capiti timeret, difficulter animum induxisse ut se sisteret, vix tandem, ad-

hibito veteris amici consilio, paruisse. Cæsarem objecta neganti, gravioris supplicii fecisse quidem gratiam, cæterum succisis per contumeliam genuum tenus vestibus, & coma circumtonsa hominem dimisisse. Eo graviter commotum, nam omnis Germania capillitio inprimis gaudere, amici tamen monitu iram repressisse. Postridie populares, quos comites habebat, ad eandem omnes speciem ornatos tonsosq; produxisse. Qua re, cum cultus novitas hominũ in se oculos verteret, & corpora magna & procera eo etiam augeri viderentur, demiranti, caussamq; quærenti Severo, respondisse, sic esse Bojos, nemini illorum uni fieri injuriam, quæ uni fiat, omnes communem ducere. Domum reversum, hunc oris vestiumq; habitum subditis lege præscripsisse, quæ fuerit perpetua. Amicum, nam nomen non addunt, obsidis vicem apud Severum relictum, postea quoq; fuisse usui; cum enim Adalgerus à Severo iterum evocatus, rursus consiliũ peteret, amicum nuntio per tectas ambages respondisse, credo quod rectâ & palam parum tutum, fuisse olim hortum à gnavo patrefamilias cultum, oleribus diligenter consitum, quem cervus forte intromissus, adesis protritisq; passim herbis, vastaverit, hunc primò captum, accisis cauda & auriculis, lasciviæ pœnas dedisse, neq; tanto tamen damno admonitum, commeasse denuo, donec stultitiam morte luerit. Jacentis cor vulpeculam, de proxima sepe procurrentem, clam surripuisse, id cum uxor patremfamilias inter exta frustra quærentem animadverteret, Tu porrò, subintulisse, mi marite, cervum credis si cor habuisset, unquam huc fuisse ingressurum, unde tam fœdè mulctatus, ægrè antea elapsus est? Intellexisse Adalgerum, quo pertineret apologus, neque in Cæsaris postea venisse conspectum. Cæsarem indignatum bellum movisse, sed armis abiisse repulsum. Præfectos nominant, Geraldum, Rudolphum & Virentum, quorum ductu Adalgerus Brennium etiam Suevum, Osinuchum apud Bojohemos Regem, & Hunnos vicerit. Ea re claritudinem Boici nominis omnia pervasisse, quæ Adalgero mortuo iterum retrò lapsa sit, victis Bojis, à Constantino primùm, deinde Juliano Imperatoribus. Ego quicquid hujus, pro certo ponere verear; quamquam exteros auctores habeo, Constantium Constantini filium, & Julianum cum Quadis congressos esse, neq; ferme bellum Quadi sine Marcomanis gesserint, & Marcomanica ad Bojos pertinuerint, atque proclivis à Constantio ad Constantinum lapsus sit. Constantinus autem mortem obiit anno post Christum natum trecentesimo trigesimo septimo, Constantius trecentesimo sexagesimo primo, sexagesimo inde tertio Julianus. Id constat, sub Valentiniano & Valente, qui Julianum non toto interjecto anno sequuti, Marcomanos & Quados unâ, maximis injuriis

Amm. Mar. & Zosim.

ANN. POST CHR. NAT. CCCXXXVII. CCCLXI. CCCLXIII. CCCLXIV.

Ammian. lib. 29.

irritatos; quod Romana præsidia ultra Danubium in Quadorum jam solo excitarentur, Gabinius Rex, ne quid novaretur modestè petens, tantum non inter hospitalis mensæ sacra, à Marcellino Valeriæ Duce, per summæ perfidiæ scelus impune necatus esset, fluvio trajecto, omnia ferro & igni populantes, incredibili celeritate progressos, tentatâ Sirmio, occupatâ Opitergio, Aquileja obsessâ, ægrè asperitate Juliarum Alpium, qua Maricus quidam Primicerius occurrerat, Italiæ aditu fuisse prohibitos.

CCCLXXV. Valentiniano anno trecentesimo septuagesimo quinto vita defuncto, exitiabile consilium, quo Romanum imperium jam tunc nutans, præcipiti ruina concideret, sub Valente & Gratiano erupit, receptâ cis Danubium innumerabili barbararum gentium multitudine, à Marcomanis, & Quadis longissimo terrarum Ammian. lib. 31. tractu ad Pontum usque, cujus numerum comprehendere illi ipsi qui transvexere, sępe conati, nunquam potuere, cum diligens navaretur opera, uti graviter Amianus queritur, ne quis eversurus rem Romanam, in adversa ripa relinqueretur. Patriis ea pulsa sedibus, agrum per legatos petebat; quietam & innoxiam pace vitam, bello fortem & utilem inter auxilia operam pollicita. Imposuit ignaviæ speratum laborum sumptuumq; compendium, & speciosus visus inertibus color, civium sanguini parcere, stipendia lucri facere, bella hostium, & periculo, & in utrumque casum damno, conficere, verum res, gliscentibus barbarorum viribus, atque proinde audacia, in Romanorum perniciem, uti dicere institi, perbrevi vertit, Romanos, quos defensum venerant, novi ipsi accolæ reliquis exuere agris, urbibus & præsidiis & totis denique pellere provinciis.

Ann. post Chr. nat. CCCXCVI. Anno post Christum natum trecentesimo nonagesimo sexto, quod Ambrosius Mediolani Episcopus insigni sanctimoniæ laude floreret, fama universum terrarum orbem pervagata, ad Marcomanos pertigit. Horum Regina tunc FRITIGIL, cum Christianum hominem ex Italia profectum, de eo narrantem audivisset, insolitæ virtutis admiratione capta, Deum cui vir tantus serviret, sibi colendum statuit, missisque Mediolanensi ecclesiæ muneribus, rectæ fidei formulam, ad quam se componeret, ab Episcopo petiit. Ambrosius copiosa epistola, quæ hodie non extat, rescripsit, tum fidei quæ petebantur capita prosequutus, tum hortatus Reginam, marito pacem cum Romanis persuaderet, quod illa diligenter curatum, effectum dedit. Sequenti anno, CCCXCVII. doctorem suum coram visura, Mediolanum adiit, quo priusquã illa perveniret, is rebus humanis exemptus est. Paulinus Ambrosio à manu, vitę scriptor, Fritigildis maritum, se se populumque Romanis tradidisse prodit: credo quod trajecto Danubio, acceptis aliorum exemplo agris, Romanam ripam coluerit, nam id institutæ à Regina Mediolanensi profectioni est consentiens.

Marginal notes: FRITIGIL. — Paulinus in vita Ambrosii.

Et

Et Illyricum, Illyrico autem attributæ Noricum & Pannonia, in quarum alterutra provincia Marcomanos collocatos oportuit, ad Ambrosii curam pertinuisse scimus, cum is Avennium Sirmii episcopum initiaverit. Nam Illyricum Galliæ Cisalpinę stante adhuc republica, lege Vatinia adjectum. Neque absurdum suspicari, Fritigildis populares ex Bojorum potissimum fuisse posteritate, qui in majorum memoriam, Bojorum rursus deserta, à Vindelicia ad Pannoniam, Romanorum voluntate tenuerint. Nisi quod hæc simpliciter conjectura est, ego conjecturis, præterquam quod sua sponte verisimilitudinis pondus habent, nolim à me auctoritatem accedere. Meruere post illa Marcomani pedibus & equo inter Romana auxilia, pedites in seniores junioresque tributi, Imperatoris Honorii deinde appellatione honestati, Honoriani Marcomani cognominati sunt. Ad hæc quoque tempora Hieronymi epistola ad Heliodorum scripta pertinet, qua vir sanctus, gentibus Romanum imperium, à viginti & eo amplius annis incursantibus, Marcomanos annumerat: sive epistola data, antequam Fritigil ad Christiana sacra transiit, sive aliæ illæ fuere Marcomanorum manus; quod plerique olim Germaniæ populi, pluribus simul parerent regibus, nominibus forte aliquâ distincti, quæ Romani, indiligentes externæ historiæ, annotare neglexerint.

Suet. Jul. c. 22.

Notit. Imp. occid. inter auxilia Palat. vexillat. Comitat. & alibi.

Hieron. epist. 3. *Viginti & eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim & Alpes Iulias quotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Thessaliam, Achaiam, Epiros, Dalmatiã, cunctasq; Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Vandali, Marcomani vastant, trahunt, rapiunt, &c.*

Annis jam ante hæc Hunni, gens cultu fœda & barbara, fera atque immanis, supra suam unde orta est Scythiam, imperante Valente, ex Asiatico Mæotidis littore in Europam transgressi, Boiscis, & cæteris quos supra memoravimus populis, turbinis confestim more correptis, latè quaqua versus vagati, in regnum brevi coaluere magnum & præpotens, quod cum multas nationes fortitudinis laude insignes presserit, tum reliquis, & Romano inprimis oppugnando imperio par esse videbatur. Cum anno post Christum natum quadringentesimo quadragesimo quarto, Attilæ & Bledæ simul fratrum, quibus pater Mundzuccus fuit, imperio regerentur, Attila consortis impatiens, fratrem dolo necat, & regno solus potitus, homo animo vasto & violento, horrido corporis habitu, truculenta facie, voce terribili, in exitium humani generis natus, certè ei castigando ab infesto numine manifestò immissus, quod nec ipse dissimulare; efferatæ crudelitatis per pleramque omnem Europam ferro, flammis, populorum maximarumq; civitatum subversionibus, tam lugubria vestigia impressit, ut infausti nominis recordatio, in vulgus etiam nunc cum execratione perduret. Numerabantur in subjectis nationibus præter Hunnos, Marcomani, Suevi, Quadi, Heruli, Turcilingi, Gothi, Gepidæ, & Alani, quosque Sidonius adjungit, Rugi, Geloni,, Scoti, Burgundiones, Bellonoti, Neuri, Bastarnæ

Ammian. lib. 31. Jornandes. S. pag. 61. Prosper. in chron, alii.

ANN. POST CHR. NAT. CDXLIV.

Hist. miscel. lib. 15. Jornand. Sid. paneg. Aviti.

ſtarnæ, Bructeri, Franci, magnarum ex ſe virium, & celebratæ potentiæ populi, ut fides ſit militari carmini, funebri decurſione ad mortui cadaver jactato, ſolum Attilam, inaudito ad eum diem exemplo, poſſeſſionem Germanicorum Scythicorumq; regnorum conjunxiſſe. Vngarorum annales KREINHILDEM, Bojorum reguli filiam, in magna numeroſi conjugii licentia, uxorem fuiſſe memorant, ex eo matrimonio Aladaricum natum, egregiæ indolis juvenem, qui Chabam majorem natu fratrem, regno aggreſſus dejicere. Mortuo enim Attila, anno poſt Chriſtum natum quadringenteſimo quinquageſimo quarto, ingentes bellorum motus ſequuti ſunt, cum inter tot filios, quorum incredibilis numerus propior populo, nemo de herciscunda hereditate cogitaret, ſinguli ſolidam vellent cernere. Eminuere principes, hinc Chabas, Jornandes Ellacum credo nominat, inde Aladericus, Chabæ favêre Hunni, fratrum maximo, quem pater in eam ſpem deſtinaſſe credebatur, Aladarico, in maternæ originis memoriam, Germanici populi, Rex inprimis fama inclytus, annales Detrico nomen faciunt, ego Ardaricum Gepidam interpretor, quem Jornandes tum gloria, tum vivo Attila fide & auctoritate floruiſſe ſcripſit: pleriq; de Theodorico Gotho, Italiæ poſtmodum victore ſenſere, prænimis abſurdè, qui Attila jam defuncto demum natus ſit. Prœlium commiſſum in campis prope Sicambriam, tanto utrimq; irarum ardore, & per plures dies pertinacia, ut Danubium cæſorum ſanguine tinctum, rubuiſſe annales prodiderint. Neutra acies læta abiit, Aladaricus fortiter pugnans, armatus cecidit, qua re ſuppreſſo paulliſper partis impetu, cum victoria Chabam ſpectaret, Ardaricus valida rurſus facta impreſſione, ſuos erexit, Hunnos in manifeſtam fugam conjecit, perterritosq; egit, ut non prius conſiſterent, quam ſe victoris oculis ſubduxiſſent. Vngari Chabam effugiſſe credunt, Jornandes Ellacum, quem ipſum videri diximus, pugna periiſſe. Hoc habet, fractis eo prœlio Ardarici potiſſimum virtute, Hunnorum viribus, gentes triſti ſervitio ſubditæ, importuno jugo excuſſo, ſe in priſtinæ libertatis ſplendorem vendicavere.

KREINHILDIS.

Vngar. annal. quos ſequutus Nicol. Olahus in Attila c. 17.

ANN. POST CHR. N. CDLIV.

Auctorem habeo, ſed vanitatis manifeſtum, de quo quæ mea privatim ſententia, alias erit explicatius exponendi occaſio, Bojorum populos Schiracios, Hirros, Schiros, Tranos, Salios, Salingos, Stiros, Stiriacos, Halios, Buros, regnum Adalogerioni, Hunni Veliphonis filio, tum detuliſſe, viro forti & prudenti, qui paterna origine Alemanum Herculem contingeret. Verum hujus omninò narrationis, in annalibus paullò vetuſtioribus, domeſticis etiam, nihil comparet. Et ut conniveamus ad Herculis Alemani fabulam, quæ eſt iſta porrò tam pravæ ambitionis ſpecies, aggerere tot hæc gentium nomina, partim huic nunc maxi-

maximè fini excogitata, certè nova incude formata, cætera à Bojis aliena adeò, ut cum iis commune habeant prorsus nihil? Ne eamus per singula, de Buris dictum, & Tacitum præ nuperis scriptoribus fidem impetrare æquum est: Schiros sive Scyros, & Hyrros, Plinius cum Sarmatis & Venedis conjunxit, tum idoneus valde testis Jornandes, Schiros mortuo Attila volentibus Romanis, cum Satagariis Alanisq; cæteris, in minori Scythia & inferiori Mœsia, Candace duce consedisse retulit, quod illum nimirum scisse oportuit, qui avo Candacis scriba ortus sit. Quid ergo Boicæ historiæ inserere attinebat? At Scheirensis inter Bojos familia floruit; rectè, si quis prius evincat hanc à Schyris esse, nam de cætero, frigidum soni argumentum, quod nullo alio fulcitur tibicine; nisi eàdem facilitate nobis permittimus, Bojos, à Bœotia deducere, quæ Græcis Βοιωτία scribitur, aut his etiam ineptiora comminiscimur. Adalogerionis nomen, inscita affectatione ex Adelgero natum, sive cum eo confusum est, cujus paullò ante sub Severo meminimus, sive cum Aladarico Attilæ filio, parum scio, Aladericum enim pleræque Germanorum gentes sequutæ sunt. Pergit porrò, Bojos hoc Rege nunc Gothis ac Suevis, nunc Hunnis & Rugiis conjunctos, trajecto identidem Danubio, Romanas provincias, quacumque prædæ spes vocaret, esse populatos. Orto inter Suevos & Ostro-Gothos abactis pecoribus certamine, Bojos Suevis affuisse, Valomarum Gothorum Regem pugna interfectum, interfecti fratrem Theodomarum, cum magnitudo frigoris hyeme Danubium glacie constrinxisset, flumine transmisso, Bojis Suevisq;, quos tunc unum Alemanorum nomen comprehenderit, cladem reposuisse. Venedos quoque per ea tempora per Germaniam interiorem cœpisse invalescere, finitimosq; populos, Suevos & Bojos præcipuè, infestasse, qui cum Bojohemo pulsi cederent, Zechum & Crocum Venedorum Reges, successisse. Bojos ad Nariscos abiisse, qui isti lævam Danubii ripam in Germania magna, Vindeliciam contra prætexunt. Ibi controversias cum Francis incidisse, quod Childericus & Clodoveus Reges, latè per omnem Galliam, & prope Germaniam, rerum potientes, novos advenas æmulos non ferrent, à Clodoveo demum Bojos & Suevos, Alemanos uno verbo, cæsis Adalogerione & Alarico Regibus, memorabili pugna ad Tolbiacum victos esse. Bojos ex eo obnoxium cum Francis fœdus icisse, Boji principem ex suo corpore legerent, Ducis nomine, Francorum Reges auctores fierent, Boica arma Francis auxilio essent, iisdem amicis atque inimicis uterentur, cætera suis legibus viverent. Hujus historiæ ut quædam probabilem veri speciem præferunt, ita vana sunt pleraque, & illud perquam inane, quod sibi ratum & confessum sumit, Bojos & Suevos ad Alema-

S. pag. 71.

Plin. lib. 4. c. 13.

Alemanorum nomen utroſque pertinere. Scimus Alemaniæ appellationem Germanis interdum universè tribui,& eo ſanè ſenſu Bojos,nihilo minus quam Francos, Saxones, & alios quoſcumq; Germaniæ populos complecti,ſed qui Bojos privatim & propriè Alemanos vocaverit, quomodo Suevi crebrò uſurpati ſunt,præterea nemo eſt, quin contra ab Alemanis tam multi,tam diſertè, tam certo limite diſtinxerunt, ut, niſi ſi quem de rebus ante oculos poſitis ambigere delectat, in diſquiſitionem ultra venire non debuerit. Jornandes in Getica hiſtoria, ex qua ſuperioris narrationis anteriorem partem,variè inquinatam, derivatam eſſe apparet, Alemanos & Suevos conjunxit, verum id ad Bojos nunquam quidquam pertinet, nihil item auxiliares Schiri, quorum eo loco mentio,ne Germanici quidem nominis populus, neque ſeſe ulla hinc aperit ſuſpicio, Bojos cum Gothis per ea tempora armis eſſe congreſſos: Bojorum hactenus meminit, ut prope Suevos in Germania magna, ad orientem ſolem, coluiſſe ſignificet. Quod ipſum eos qui temerè confundunt, erroris poterat admonere. Incidit autem Jornandis de Bojis mentio,in annum poſt Chriſtum natum quadringenteſimum ſeptuageſimum ſecundum, ratione ſic inita. Theodericum Italiæ Regem, anno à Chriſto nato quingenteſimo vigeſimo ſexto mortem obiiſſe comperio, quam cum ætatis ſeptuageſimo ſecundo obierit, quadringenteſimo quinquageſimo quarto natum eſſe conſequitur,atque decimus octavus ætatis,à Jornande eo loco memoratus, numerum à nobis indicatum attingat oportet. Nam hæc intentè & diligenter viſum rimari, quod poſt priſca Romanorum Imperatorum tempora, vetuſtiorem iſto uſque adhuc neminem repererim, qui Boici nominis liquidò & diſertè meminerit. Marcomanicum contra, poſthac extinctum funditus periit, neque renatum unquam eſt; quo probabilior & confirmatior ſuperior conjectura, Bojos ſub Marcomanorum & imperio & nomine delituiſſe, quibus afflictis iterum emerſerint. Porrò Jornandes delineaturus Suevos, quibus Alemani conjuncti, eos ab oriente Bojis, ab occidente ſole Francis, meridie Burgundionibus, ſeptentrione Thuringis claudi ſcriptum reliquit,eo tanto circuitu, hodieque trans Danubium Sueviam, cum proxima Franconia, longè lateque fuſum terrarum ſpatium,exprimens,quod in alio opere pluribus docuimus. Conſectarium itaque, Bojos ſive Hercyniæ ſylvæ campos à Marcomanis inſeſſos, jam olim cognomines, tum adhuc coluiſſe, ſive quod vero opinor propius, illis paullò ante ejectos, Danubium, qua inferiorem Rhætiæ partem & Noricum præterfluit,prætexiſſe,quæ hodieque item Tranſdanubiana Boica eſt. Atque hic exin maximè gradus fuit, ad Romanas provincias, trajecto flu-

Paul. Diac. lib.3. c.18. *Iſte ex Suavorum, hoc eſt, Alemanorum gente oriundus.*

Alii paſſim Suevos & Alemanos confundunt. Bojos viciſſim à Suevis & Alemanis omnes diſtinguunt.

Eginhart. in Caroli M. vita, *Ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Is fluvius Baioarios ab Alemanis dividit.*

ANN. POST CHR. NAT. CDLXXII.

Rer. Auguſt. Vind. lib.8.

mine occupandas. Illud dubitationem non habet, Marcoma-
nos sociosq; populos, pulsos esse interiore Hercynia, à Slavis Sar-
matica gente, quæ ducis Zechi, ut ipsi sibi persuadent, nomine
privatim dicta, nunc appellationem retinet: sed temporis ratio in
controversia. Nobis probabilis visa, Cromeri accurati scripto-
Crom. rerum Polon. lib. 1. c. ult. ris, multiplex ad Attilæ ævum derivata ratiocinatio; nisi credibi-
lius, Attilâ demum mortuo, cum unius regni interitu multa pas-
sim nova orirentur, Sarmaticis primùm in Germaniam irruptio-
nibus viam patuisse: quod utro modo habuerit, cum alterutro
accidisse oporteat, in tam obscura vetustate, neque asseverave-
rim, neque in magno posuerim discrimine. Nariscos autem ini-
tio hunc inter Hercyniam & Danubium tractum obtinuisse, pri-
usquam Zechi Marcomanis & Bojis, Boji vicissim Nariscis suc-
cederent, constanter creditum, nos non abnuimus.

Interea subit admirari, cum ab Attilæ morte, labefactata
jam dudum Romani imperii majestas, omnibus nationibus fuerit
ludibrio, quarum quæq; proximis provinciis totis viribus incu-
buerint, & verò Germanicæ sibi Rhætiam & Noricum palam di-
ripiendas destinarint, Alemani præsertim, Rugii, Heruli, Thurin-
Eugip. in vita S. Severini. gi, hæc quippe extant apud Eugippium, qui tunc vixit, nomina,
quî factum ut solis Bojis nihil iis locis rei fuerit, quibus illos uni-
us fluminis latitudo arceret, saltem memoria nullis litterarum
monumentis consignata celebretur; nam Marcomanorum spe-
cie, quorum nec ipsum illis bellis nomen reperias, & interiisse an-
tea diximus, amplius tegi non potuere. An credibile, Bojohe-
monuper ejectos, vagos palantesq; de tuendis, quas fors dederat,
sedibus, magis quam de propagando imperio & gloria, deq; vi-
cinis lacessendis fuisse solicitos? An fœderis cum Romanis us-
que eo tenaces, ne injuriæ quidem paratos atque obnoxios, vio-
lare sustinuerunt? Sed & utraque caussa conjungi potuit, quod
nullus diuturnior inter confines populos fidei custos, quam im-
becillitatis utrimq; conscientia. An casu evenit, quo fere propen-
deo, ut cum nihilo cæteris pacatiores, manus non magis conti-
nuerint, memoria tamen in tanta scriptorum strage exciderit:
nam sine Eugippio esset, de Rugiis, Herulis, Thuringis æquè ne-
Eugipp. c. 2 sciremus. Et verò barbaros is memorat, non expresso gentis
nomine, qui Romanas urbes præsidio fœderati tenuerint, hos
Bojos fuisse, nihil vetat credere, sobolem fortassis illorum, qui
Fritigildis jussu fluvium transgressi sunt. Ego incerta suspicio-
num affirmare abstineo.

Sed restant ex narratione, quam censendam suscepimus, Fran-
cica Bojorum cum Childerico & Clodoveo bella, sequutumque
fœdus: quorum in omni antiquitate, nullum impressum vesti-
gium invenio, tametsi Francis plures quam plerisq; populis scri-
ptores,

ANN. POST CHR. NAT. CDIC.

ptores, & tanta profectò res ſcriptione digna erat. Anno poſt Chriſtum natum quadringenteſimo nonageſimo nono Alemanos à Clodoveo victos invenio, memorabili ſcilicet pugna, quæ prima apud Francos adaperiendo Chriſtianæ religioni aditui fuit occaſio, verum eam Bojos ulla ex parte attigiſſe, nemo veterum prodidit. Gregorius Turonum epiſcopus, annos non totos quinquaginta poſt hanc pugnam natus, Alemanos in fugam verſos, Regem eorum interemptum, hoc tantum narrat; eodem ſenſu Theodericus Gothus, Clodoveo victoriam gratulaturus, Regem cum gentis ſuæ ſuperbia cecidiſſe ſcribit. Vt impensè mirer, nunc demum in mentem cuiquam veniſſe, Bojos & Alemanos, Alaricum Adalogerionemque Reges miſcere, omnia congeminare. Non equidem pernegem, Francorum majeſtatem, quæ totâ quam latè patet Germania, longè erat maxima, jam tunc, aut etiam antea, certè non multò poſt, comiter à Bojis conſervatam fuiſſe, ſaltem illis qui in Germania magna trans Danubium colerent; nam leges Boicæ argumento ſunt, quas Theodericum Regem Clodovei filium tuliſſe, proœmium oſtendit, nec eas ab æquali quiſquam accipit. Rei interim originem, nec in tanta annalium penuria eruere atque conſtituere potui, neque ingenio fingere & excogitare pulchrum putavi, hoc nimirum etiam, inter ea, quorum vetuſtate memoria periit, incompertum repoſiturus.

Greg. lib. 3. c. 90. Theod. in variis Caſſ. lib 2. ep. 41 In mſ. & in edit. Pariſ. *Prologus legis Bojariorum.* In Heroldi edit. *Prologus legis Salicæ.* Verba ſic habent; *Theodericus Rex Francorum ... juſſit conſcribere legem Francorum, Alemanorum & Bajoariorum.* Theodericum autem Clodovei F. ſignari, ex iis, quæ ſequuntur, poteſt intelligi. *Quidquid Theodericus Rex, propter vetuſtiſſimam paganorum conſuetudinem, emendare non potuit, poſt hæc Childebertus Rex inchoavit, ſed Lotarius Rex perfecit, Hæc omnia Dagobertus Rex glorioſiſſ. per viros inluſtres Chlad o, Chadoindo, Magno & Agilulfo renovavit.*

Verum enimverò, præter cætera vulnera, quæ temporis diuturnitas, & ſcriptorum barbaries, Boicæ hiſtoriæ multa inflixit, fœdiſſimè in ipſum Bojorum nomen graſſata eſt. In Jornande Boibaros, aut Bajobaros, aut ex veteri libro Baibaros legas. Pervulgatum enim apud Germanos, ut prima & quarta, vaſtæ ambæ vocales, inter ſe migrent. Itaque Paulus Diaconus etiam promiſcuè, Bajoariam & Bojoariam uſurpat, ſed extrita B littera, quod in gentis quoq; legibus & vetuſtis diplomatis invenire eſt, Metellus poëta inter Bojos antiquiſſimus, Bajaricam patriam, & Bajaricum ſolum dixit. Venantius Fortunatus, Bojoariam, Bajovariam, Baivariam, nec enim manuſcripti codices ſatis ſibi conſtant, & apparet B. aut V. temerè interjectas à craſſiori pronunciatu, quomodo in Romanis aliquando lapidibus, POSTERISQ. EVORVM eſt, aut ÆVORVM, pro EORVM. Quin eo deventum, ut reperirentur, qui omnium ineptiſſimè, Vvaivvariam nominarent & Vvavvariam. Guntherus Ligurino, Baugariam, G. novo exemplo, pari cauſſâ inſerta. Auctor vitæ S. Vdalrici, & Bajoarios, & Bauuarios, & Bauuuarios, triplici V, variè habet, unde porrò Bavaria paullatim nata. Multiplicis ſcriptionis varietatem, & ultimarum ſyllabarum productionem, ex vernacula appellatione, Bojeris aut Bojaris, tanquam rivos ex fonte duci,

Grut. inſcript. pag. 980. n. 1. & antiq Boiſſ. Manuſcr. quidam.

 mani-

manifestum : iis nimirum præeuntibus, quorum aures & linguæ erant barbaræ, Jornandem Paulumque, & ejus præterea classis scriptores intelligo. Nam aliam etymi notationem comminisci, frustra sit. Neque hinc obscurum, cum Boji idem Boieri Bojarique essent, quibus gradibus ad Bajoaros sive Bojoarios & Bajoarios, ab his ad Bajovarios atque Bavaros tandem itum. Si qui enim scriptores paullò vetustiores sunt, Bojoarios & Bajoarios præferunt, Bavariæ nomen posterioribus plenè debemus. Audaci nimis deflexu, cum à prisco vocabulo, tum à vernacula pronuntiatione, in qua Bojorum vestigia, ut ut confusa comparebant, atque adeò comparent, quæ in Bavaris prope nulla sunt. Vixit ante annos ab hinc amplius septingentos, post Jornandem trecentos circiter, Otfridus monachus, qui Germaniæ sermonem omnium primus litteris tractare aggressus, linguam appellavit scriptu perdifficilem, propter sonum incommodum, & litterarum plerumque congeriem, multis in eam sententiam collectis argumentis: tum vocalium creberrimum, præ eo quod nunc fit, usum fuisse, perpetuum veluti testimonium ejus scriptio dicit: quæ meo sensu caussa longè planissima, mutatæ, pro scribentium libidine & inscitia, orthographiæ. Qui Bavariæ nomen ex Bojis & Avaribus, Avares autem Hunni sunt, composuere, aut alioqui Bavaros cum Avaribus confudêre, næ illi palam nugantur, Scythica hæc, illa Celtica gens, & raro duo aliqui populi æquè pertinacibus odiis sese exercuerunt. Neque Paullus Æmilius, gravis alioqui & circumspectus scriptor, tam supini erroris veniam meretur. Nos difficillimam & impeditissimam operis partem, tanquam in mari scopulos, prætervecti, liberiori porrò cursui asuescemus; sic ut tamen vada, quæ complura enaviganda restant, cavenda meminerimus.

Otfrid. in prol. Evang. ad Luitbertum Archiep. Mogunt.

MAR-

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber tertius.

THEODO.

POst eam rerum conversionem, quæ superiori libro explicata est, primum ex Bojis Theodonem, trajecto Danubio, Romanam provinciam, principatus specie tenuisse, Boicorum annalium consensus habet: constanter adeò, ut suum expeditioni annum assignent, nulla variationis levitate. Quod in re magna & antiqua, quæ olim per manus tradi potuit, externis testimoniis confirmari nunc non potest, evincendæ veritatis opinioni non nihil est. Neque enim suspicari animum induxerim, tot quantumvis domesticos auctores, eundem errorem de compacto errasse, quâ præsertim privatæ unius gentis memoriæ publica aliarum monumenta non adversantur. Qui Theodo Latinè scribentibus, Dioto & Dieto populari sermone est, nomine antiquè Celtico, quod excellentem virtutem exprimit, qualis heroum priscis temporibus credita. Eo olim primum gentis conditorem usum, Cæsar mihi auctor, qui Gallos se Dite prognatos dicere, scriptum reliquit. Vnus idem Teuto opinor apud Tacitum, non Tuisto, Deus terra editus, cui gens nomen debet. Idem Theutates, an Theutanes Lucano. Itaque is ipse Tacitus, maximum à Germanis honorem Mercurio haberi credidit, quod Mercurius aliquando Theut appellatus sit, uti Plato in Phædro & Philebo significat. Sed verò Lipsius quem inter prima sæculi ornamenta non nos uni numeramus, ex vetusta psalmorum versione observavit, Thiede & Thiadon gentes nationesque olim universè dictas, quod ego in Otfrido quoque reperio. Dieti sonus in compositis manet, Diethero, Dieterico, Dietbaldo, Dietmaro, quos Theodoros, Theodericos, Theodibaldos & Theodoma-

Consensus omnium qua editorum qua ineditorũ: uno aut altero excepto, nec rei, nec fidei ullius.

Diotonem & Theodonem Arnolfus Comes promiscuè usurpat.

Diet, pro viro forti in l. Heldenbuoch.

Cæs. lib. 6. bel. Gall.

Tac. de mor. Germ.

Luc. lib. 1. *immitis placatur sanguine diro Theutates.*

Lips. Poliorcet. l. 1.

Otfrid. l. 3. c. 13. *fremidemo thiote*, significat gentes exteras.

Garibaldus nobis nunquã visus, sed ex mss. quibusdã, qui ipsius auctoritate nitûtur, facile fuit conjecturã capere, hominem esse mirè nugacem, ut qui illum audire potest, ei Anniana tota cohors, & Hunibaldi ineptiæ sordere non debeant. Primus nimirum in Boica hist. fabularum sementem fecit, quam pluribus postea culmis scriptorum vanitate fruticavit.

odomaros usurpamus. Theodonem sunt qui Adalogerionis filium fuisse cum dicant, tam non evincunt, quam aut de Adalogerione ipso, aut de Herculis in Adalogerione stirpe nullam fidem faciunt. Alteri Garibaldo obscuri nominis scriptore freti, longa retrò serie permultos alternis fere Theodones & Thassilones, cum prisco Ingramo conjungunt, cujus supra illata mentio. Nobis in neutram partem liquet, & in tantis tenebris ad scopum frustra collimemus. Illud pro comperto ponere non verear, quibuscumque parentibus & majoribus ortum, genere ac nobilitate suæ gentis fuisse primum, cum ejus rei certa documenta habeam. Nam hic sit operæ pretium admonere, præcipuæ claritatis familias priscis olim temporibus plures apud Bojos extitisse, quarum nomina in Boicis legibus perscripta, longitudine temporis corrupta, nunc obscura, interpretationis incertæ sunt, eas inter Agilolfingam Ducum seminarium, principe præ omnibus loco eminuisse. De qua Dagobertus Francorum Rex, cum Boicum jus multis post annis corrigeret & digereret, in isthæc verba edixit,

Agilolfingi verò, usque ad Ducem, in quadruplum componuntur, quia summi principes sunt inter vos. Dux verò, qui præest in populo, ille semper de genere Agilolfingorum fuit, & debet esse, quia sic Reges antecessores nostri concesserunt eis, qui de genere illorum fidelis erat & prudens, ipsum constituebant Ducem, ad regendum populum illum.

Cum ergo ex Theodonis posteritate multi Francis volentibus Bojis præfuerint, eum ex legis sententia ad Agilolfingos pertinuisse, necesse est.

Anno post Christum natum quingentesimo octavo, Bojos superato Danubio Romanam provinciam Theodonis ductu ingressos esse, auctores quos sequor consentiunt, cætera diversi abeunt. Qui scribendo nos proximè antecessit, & omnium nunc maximè manibus teritur, rem Francorum auspiciis, Clodovei Regis consilio & hortatu, armis gestam scripsit, relatâ videlicet Theodoni gratia, ob adducta adversus Alaricum Gothico bello auxilia. Juvisse Bojos, præter Francos Irino aliquo duce, Abares & Avares, atq; Angilos Gisone, Charinos Gisalone, ductoribus, variis locis minuta sæpe prœlia, Bojis fere secunda commissa, plerasque urbes citra ultraque Danubium captas; promorant enim Romani limitem jam antiquitus trans flumen, & quosdam imperio velut sinus adjecerant; captas igitur Pisonium, Augustam, Aciliam, Mocæniam, Castra vetera, tum æstiva, Batavis, & Quintanis antea deletis, Aureatum & Cæsaream disjectas, Lycostomam, Calatinum, Attiliam, habitatoribus metu perculsis, ultrò desertas, Eponam, Cœnum, & omnium maximam Artobrigam expugnatas esse, postremam Augustam Tiberii, quamquam

ANN. POST CHR. NAT. DVIII.

quam magnis viribus defensam, quod eam Romani bello arcem legerint, Bojis cessisse. Victoriam crudeliter exercitam, victores sacra prophana juxta habuisse, cædibus & incẽdiis omnia miscuisse, nullo aut sexus aut ætatis aut dignitatis denique discrimine. Theodonem rebus compositis, cum alias civitates instaurasse, tum Augustam Tiberii inprimis, quam novo uxoris Reginobirgæ nomine appellaverit. Severinum, Remedium, Servatum Romanos præsides, se se in Noricum inque Vindeliciam alpibus subjectam recepisse, ibi oppida, ut quodque opportunum, Pontes Oeni præcipuè, præsidio munitionibusq; firmasse. Theodonem dum illos omni prorsus provincia pellere constitutum habet, in ea molitione, quarto anno à trajecto Danubio mortem obiisse. Duos ei fuisse filios, Theodonem cognominem, qui Magnus ex virtute dictus, & Vtilonem. Vtilonem fratri domestico principatu ultrò cessisse, re & gloria armis peregrè quæsita. Nam cum Theodeberto Theoderici Francorum Regis filio (magnum tunc Francorum imperium, præclara fama erat) adversus Danos opitulatum isset, commissa ad littus Belgicum secunda pugna, & occiso hostium Rege Cochilario, victorem Marchionis Antuerpiensis titulo honestatum, Theoderici sororem uxorem accepisse. Ex eo matrimonio Hugobertum natum, qui Asopertum crearit, Asoperto & Pluthylda Clotarii Regis filia Arnulphum, patrem Arnulphi Episcopi, qui in sanctorum numerum relatus est, Arnulpho Episcopo, priusquam sacris initiaretur Angisum, Angiso Pipinum, Pipino Carolum Martellum, Martello item Pipinum primum ex hac gente apud Francos Regem, Pipino denique Regi Carolum Magnum Imperatorem fuisse filium. Quæ ambitiosius vereor quam verius, asserendis Boico sanguini Carolinæ stirpis originibus excogitata, fidem absque antiquis certisq; suffragatoribus nec mereantur nec inveniant. Puerile enim est, quod Palatini Comites in Caroli majoribus numerantur, id de Bojis interpretari. Theodonem Magnum inter populares pro patre regnasse, legatos Anastasii Imperatoris ad eum venisse, tentaturos adolescentis animum, ut quem armis minus possent, callida oratione circumventum Romanis subjungerent, sed irrito conatu domum reversos esse. Theodonem reliqua provinciæ perrexisse debellare, Pontes Oeni cepisse, plerasq; urbes evertisse; Romanos multis prœliis concisos, desperatione rerum suarum actos, in Italiam rediisse, occubuisse tum viros virtute præstantes, Divum Anianum sacerdotem, & Divum Marinum Episcopum, dum hic sacris ante aram operatur, mortui cadaver abs quercu pependisse, Severinũ Præsidem à Volcovino Theodonis signifero cæsum, Servatum captum ab ipso Theodone, in crucem actum, Remedium pulsum effugisse, Divum quoque Vigilium

Marchionis nomen tam antiquum esse, mihi non constat, sensu P. Æmil. Marchionatum Antuerpiensem sub Othone demum II. institutum scripsit l. 3. Scio recentiores quosdam ab hac sententia non abhorruisse, fidẽ ejus, quem hic noto, parum fidam sequutos. Gorop. orig. l. 1. & 7. Molan. de milit. sacra Ducũ Brab. c. 2. Laz. de migrat. gentiũ, Guicciard. de reb. Belg. Apud antiq. hoc unum reperio, Cochilaicum à Theodeberto cæsum, nulla Vtilonis memoria. Greg. l. 3. c. 3. Aim l. 2. c. 2. Adò, Sigeb.

lium Tridentinorum Episcopum, & Theodorum Laureacensem Archiepiscopum, eversa urbe interfectos. Theodonem Vindelicia & Norico latè victorem Eselprunnam ad Athesim regni terminum Italiam versus constituisse, regionem bello captam sociis populis contribuisse, præfectis, qui limites quaqua versus Marchionum nomine tutarentur, Adalgerione nimirũ cognato homine ad Athesim, ad Lycum Heroldo, Hirando ad Anassum, ultra Danubium in Nariscis Rudolpho quodam cum filio, ipsum sedem Reginoburgum habuisse, fato functum, postquam sex & viginti potestatis annos expleverit, imperio æquis portionibus inter tres superstites filios diviso, Theodonem tertium, Vtonem & Theodovaldum.

Ego multiplicis historiæ partes, etsi reprehensionibus non uno nomine vehementer opportunas, sigillatim nec affirmare nec abrogare necesse habeo, nisi quid res ipsa subinde, & orationis nostræ deinceps cursus obiter pervertet, quod interdum futurum est. Vnum in præsens moneo, & semel dictum, sæpe postea memoria repeti, semper valere velim, scriptam esse ab homine in vestiganda & excutienda omni vetusta annalium memoria, diligentiæ nonnullius, conjiciendis affirmandisque quæ sibi quibuscumque vestigiis indagasse visus, audaciæ multæ & præcipitis; fieri itaque potuisse, quod factum esse sit magnopere verisimile, ut aliqua eruerit certis antiquitus litteris consignata, quæ postmodum sive perierunt, sive nostram quidem cognitionem studiosè conquisita effugerunt, fidem neutiquam dubiam meritura, si de primis auctoribus aliquando constet, quod nunc secus est; hæc cum ex parvis, vel certè ex mediocribus, maxima effecerit, tum plura deinde adjecisse alia, aut ex levissimorum hominum commentariis temere hausta, in quibus Garibaldus ille nescio quis, familiam ducat, aut conjectando recens inventa, aut ancipiti origine ab omni vetustate, nunc demum libero arbitratu ad res Boicas detorta. Ista enim capita, vera falsis, certa incertis mixta, accuratius prospicienti apparent, cæterum promiscuè & confusè, ut præter ea, quorum est manifesta vanitas, quid antiquum quid novitium, quidq; genuinum aut omninò comentititium sit, nemo satis queat distinguere; nisi illis ipsis monumentis instructus, quæ cum is præ manib⁹ habuerit, quod jam non comparent, periisse, suspicor. Sed judicium in medio: nos, ut ut res habeat, pro pudore & religione, quam operis aggressu recepisse meminimus, non egerimus, si tantarum rerum testem unum, nuperum, fabulositatis non semel compertum, cætera incertum, temere sequamur.

Arenpek. lib.1.c.1. Antiquior Arenpekius, Theodonem anno itidem quingentesimo octavo narrat, nam hactenus unus omnium consensus est,

est, nullis Francorum auxiliis subnixum, milliaria tantum popu-
larium cohorte comitatum, venisse in provinciam, & Romanis
vectigal exigentibus superbo responso ludibrio habitis, Impera-
torem adiisse; Theodericum Gothum Regem magis credo,
rerum in Italia & trans Alpes tunc potientem; Anastasii enim
Imperatoris nomen, ut temporum ratio congruat, rebus Italicis
& transalpinis istis, imperitè inseritur: à quo raso primum capi-
te, succisisque vestibus dimissus, quod aliorum annalium fidem
sequuti, ad Adalgerium priori libro retulimus, deinde in amici- S. pag. 67.
tiam receptus, egregiaque inter auxilia navata opera liberaliter
donatus, tum aliquot annorum tributo levatus sit, quibus decur-
sis, cum tributum per legatos iterum urgeretur, iique enixè in-
starent, ut se Principi præsens sisteret, illum fabellam de cervo,
paullò aliter quam à nobis supra memorata est, subjecisse. Bel-
lum irritatis hinc inde animis sequutum, Theodonem copias
Oetingæ cõtraxisse, quæ Huodinga dicta antiquitus, & flexo vo-
cabulo, feroci allusione, ad vernaculi sermonis sensum, identidem
jactasse, hîc me qui quærit inveniet; porrò cõscium quàm paucos
contra quam multos duceret, ne re cognita suorum animi laba-
scerent, prœlium consultò nullis præ se missis exploratoribus
commisisse, perpaucos Bojorum desideratos, ingentem hostium
ANN. POST stragem fuisse. Anno post Christum natum quingentesimo
CHR. NAT.
DXX. vigesimo, Beurnæ in Alpibus iterum decertasse, ubi Justinum
Imperatorem cruenta victoria coram vicerit: quod de Justino e-
quidem perspicuè vanum est. Exin majestatem Boici nominis
mirificè auctam, Langobardorum Francorumque populis æ-
quo fœdere sociatis, ad regium fastigium excrevisse. Theodo-
DXXXVIII. nem annos fere triginta à Danubii trajectu imperasse, supremum
diem obiisse quingentesimo trigesimo octavo post Christum
natum, Vtone relicto filio, quem & Vdonem, & Odonem, &
Vtilonem dicunt, aliisque præterea litterarum modis variant, ut
vix ullius nominis scriptio inconstantius fuerit habita. Atque
quod tres ordine Theodones prior numerat, Arenpekius in u-
num contrahit, & cætera in omnes partes profectò moderatior,
nisi quod ne sic quidem satis, patriæ quædam charitati, uti fit, su-
pra veri fidem indulsit. Ingentibus nimirum quos variè uter-
que narrat motibus, nemo paullò cordatior modo, in consenti-
ente publicorum ejus ævi scriptorum silentio, fidem adjunxerit.
Quid enim? Theodericus omnis memoriæ Regum dignitatis
retinentissimus, florentibus maximè Gothorum rebus, ad quos Cassiod. de
Rhætias & Noricum pertinuisse, Cassiodorus in epistolis tam Rhæt. lib. 1
certus tamque locuples index est, ut veteris historiæ inscitiam p æ ep. 1. & l. 7.
ne palam profiteantur, qui per ea tempora Romanum his oris ep. 4. de
imperium, nisi qua sibi id Gothi ascivere, aut pugnantes pro im- Nor. lib. 3.
ep. 50.
perio

perio Romanos ſomniant, Theodericus inquam, Bojorum contemptum & injurias inultus tulerit? aliquoties pulſatus animum demiſerit? pulcherrimas provincias hoſtili manu occupari ſiverit, occupatas pro deſertis habuerit? Vanus fuerit oportet Ennodius, cujus extant ad Theodericum verba, Minui æſtimas, quod non creſcit imperium: Varius magnopere & inæquabilis Theodericus ipſe, qui alienam Pannoniam ſive Gepidis ſive Bulgaribus, ſola animi ductus magnitudine extorſerit, ſui contra juris negligens, poſſeſſionem jam partam Bojis in Italiæ finibus ceſſerit, tantò ignavius, quo hoc majus dedecus eſt, quam omnino non paraviſſe: Viſigothos ruentes, ſubmiſſis in Galliam & Hiſpaniam uſque auxiliis, ſuſtinuerit, Francorum inimicitias nihil veritus eo nomine ſubire, tantum ſub oculis acceptum detrimentum muſſitaverit? Inanis fortitudinis opinio, qua hinc Imperatores Conſtantinopoli, inde Vandalos in Africa Reges continuit, Germanicarum gentium munera & legationes ab uſque extremo Oceano excivit, noſtris adhuc hominibus Veronenſis cognomine inter Alexandros & Cæſares canitur. Verum præſtat, de abſurda & incredibili narratione, teſtibus non credere, qui alio præterea egent teſtimonio, hoc eſt, qui rem præſentes, multis poſtea ſeculis nati, comperire non potuerunt, quæ in cenſenda hiſtoricorum fide, prudentiſſimorum hominum perpetua habetur cautio; quin ea iſtis tanquam ducibus veſtigare, quæ rerum temporumque naturæ & conditionibus apta ſint, atque conſentanea. Interim frontem eorum miraturi, qui cum Bojos Alemanorum olim nomine cenſos aſſeverare auſi ſint, quam opinionem ſub ſuperioris libri fere finem propoſitam, falſitatis convicimus, iidem Bojos victores fuiſſe pergunt pertendere, cum Caſſiodorus & Ennodius Alemanos à Theoderico ſuperatos eſſe, palam adeò & explanatè prædicarint, ut iſtos alterutrius ſaltem erroris debuerit puduiſſe. Sed nos jam nunc ſuperioris narrationis luxuriam caſtigemus, & ad probabilem veritatis ſpeciem, quâ fieri poterit, temperemus.

Ennod. paneg. Theoder.

Procop. lib. 1. Gothic. Caſſiod. faſtis, Cethæo Coſſ. Hiſtoriæ paſſim.

De Imperatoribꝰ nullum certius teſtimoniũ, quam quod de recuperanda Italia Theoderico vivente nunquam cogitarunt. De Vandalis Caſſiod. in faſtis Olybrio Coſ. De legationibus Oceanicis Caſſiod. Variar. l. 5. ep. 2.

S. pag. 73.

Caſſiod. Var. l. 12. ep. ult. Ennod. Paneg.

Theodonem, quod primum erat, cur in provinciam veniſſe narrantibus aſſentiendum exiſtimem, cauſſa initio explicata eſt. Reliqua quæ ſequuntur pleraq;, commodè accepta modo, nihil etiam admodum credere prohibet; aut milliariam cohortem duxiſſe, aut vectigalem agrum coluiſſe, aut Theoderico denique inter auxilia meruiſſe, ut pacem cultu juverit, arma delectu, quod vetus ſcriptor de Francis, in Gallia à Conſtantino collocatis, ſimili re uſurpavit. Heruli & Gepidæ militavere Theoderico, quid ſit cur non eodem exemplo Boji? cum Paulus aſſerat, omnes Italiam accolentes populos, aut affinitate, aut fœderis pactione ei fuiſſe conjunctos, haud dubium ę quo majores, obnoxio reliquos;

Paneg. Conſtancino dictus. Caſſiod. Var. l. 4. c. 45. l. 5. c. 11 Paul. continuat. Eutr. l. 16.

reliquos; argumento, quam certæ & testatæ vanitatis ea plena sint, quæ de Bojorum adversus Italos expeditionibus & victoriis, splendidè, cæterum temerè prænimis, jactantur. Theodo interim & evocari potuit, quo modo cognominem Theudam Præfectum, res novas in Hispania molientem, sub Theoderici fere mortem in Italiam evocatum fuisse Procopius scribit, & certorum annorum tributa illi remitti, in quo præsertim munificentiæ genere se Theoderici liberalitas sæpe magnificè exeruit, & ea post aliquot annos iterum repeti, & exactores durius agentes repelli, hæc discordiæ, deinde jurgiorum & armorum atq; tumultus esse occasio, inter quæ cohors Quæstoria imbelle hominum genus, male mulctari, aliqui illius ordinis occidi, alii provincia pelli: fieri solent ista talia, & egregiè credibilia sunt, de gente militari & feroci, cui in aliena provincia non æquissimis conditionibus agenti, superfuerint tamen animi prisco decori tuendo, ne quid patria libertate non dignum in se committeret. Sic Breones per ea tempora, cum in Rhæticis quoque præsidiis essent, placet enim testandæ rei, saltem explicandæ & persuadendæ, propinquo exemplo uti, Maniario nescio cui, reculas suas vi abstulere, quos Cassiodorus gravis sententiæ censura prosequitur, Militaribus officiis assueti, civilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc justitiæ parere despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto, assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram. At hos nihilo tamen minus Theoderico subjunctos paruisse, ex eodem Cassiodoro intelligas, ut in tota comprehensione verbum prope nullum sit, quod rerum quadam similitudine, ad Bojos non traducas, quin Breon propemodum Bojus credi poterat, mutato vernaculo vocabulo litterarum transpositione, in istam faciem, nisi Fortunatus Episcopus, utriusque populi nomen distinctè in carmine & separatim posuisset. Nec absurdum porrò, ut quod de scriptorum ejus ævi silentio, maximis prœliis & insignitis victoriis paullò ante objecimus, amoliamur, turbas & rixas istiusmodi verius, non bella, nec fortasse gravius à Theoderico vindicatas, nec omninò magnæ rei in commune, nullis publicis annalium monumentis consignatas, privata gentis memoria ad posteros permanasse, qui quo omnia majorum augustiora redderent, temporum locorumque descriptiones, & Imperatorum nomina interjecerint, variosque ex ingenio casus ambitiosè affinxerint, pietatis speciem interpretati, Boici nominis claritudinem hac commendatione in vulgus augere, quantumvis sive falsa esse scire poterant quæ prodebant, sive vera esse scire non poterant. Perniciabili inter primos errore, qui non jam singulos homines, sed populos plerosque totos fascinat, bonam famam ex malo mentiendi faci-

Cassiod. Var. l. 1. ep. 16. l. 2 ep. 29. 30. 38. l. 3. ep. 32. 40. l. 4. ep. 26. 36. 50.

Cassiod. l. 2. ep. 11.

Fortun. l. 4. de vita S. Martini, *Si vacat ire viam neque te Bojoarius obstat, Qua vicina sedent Breonum loca.* Editio Calarit. perperam habet, *Breorum.*

facinore aucupantes, cum omnia contra sint, & is rerum prisca-
rum splendori pessimè consulat, qui præclaram veritatis lucem
fœda fabularum fuligine ausus corrumpere, inanium fidem im-
petrat quidem ab imperitis, sed prudentioribus quantumvis ve-
ra, vix atque difficulter persuadet, auctoritate semel prostituta, il-
le vicissim rectè, cui tenuis veri strictura, ante crassas nugarum
nubes est. Theodoni VTILONEM & THEODONEM filios fu- VTILO, THEODO, VACARVS.
isse persuadeor: sed ut alter in Italiam Gothis militatum abive-
rit, VACARVS idem dictus, uti paullò post sumus explicaturi:
major Boicam solus tenuerit, quæ Arenpekio fratris prætereun-
di occasio. De Belgica expeditione, nihil allucet, nec quam de
Theodone tertio ejusq; fratribus saltem conjecturam proferam
habeo.

Rex Theodericus interim, annos plus decem ante majoris
Theodorícus Rex an. 526. obiit. Theodonis obitum, vitæ finem fecerat. Ex quo statim tempo-
re, adeo unius hominis virtus ad continendum tantum Gotho-
rum imperium omnia contulit, regia nutare, res omnes retrò la-
bi; regno primum ad Athalaricum puerum & Amalasuentam
matrem, quamquam ingentis spiritus feminam, inde ad Theo-
dahatum delato, qui dubium ingratior an ignavior, in eo geren-
do ita versatus est, ut Justinianum Imperatorem utraque caussa
ad inferenda arma commoverit. Sub quorum initio Theodaha-
tus morte sublatus, Vitigem, Theodibaldum, Araricum, Toti-
lam, Tejam Reges deinceps successores habuit. Hos Belisarius
& Narses continenter exercuere multorum annorum bello, diu
ancipiti, Gothis tandem exitiabili. Ea proximis quibusq; gen-
tibus exuendi se se eorum jugo, dominatusque rejiciendi, visa oc-
Agath. lib. 4. casio, nonnulla, ut Agathias ait, ipsorum Gothorum voluntate.
Cum enim magnitudinem periculi animo æstimarent, & sibi
non jam pro gloria & potentia in exteros, sed pro ea quam pa-
triam habebant Italia, pro libertate, pro vita certamen esse cerne-
rent, contractis adversus instantem hostem undique in unum vi-
ribus, facile de cætero passi sunt, populos plerosque subditos,
contineri rebus afflictis minus opportunos, aut in aliorum pote-
statem concedere, Francorum præsertim, quibus delinitis illis
opus erat, aut sua sibi sponte, qua cuique commodum consule-
Procop. lib. 1. Κάρνοι Νωρικοί. Interpres depravatè habet. Carni Noricique. re. Itaque Procopius, Carnos & Noricos Gothis ad usque mo-
tum bellum paruisse, profitetur, moto nimirum desciviße signi-
ficans. Vbi mihi Norici vocabulo complexus videtur, præter
priscum Noricum, Vindeliciæ sive Rhætiæ partem Lyco fluvio
tenus, hoc est, omnem cis Danubium Boicam: Recentiores e-
quidem à Procopio scriptores, rationem quam dico apertè se-
quuntur, quo probabilius originẽ ab illius ævo ducimus, ipsum-
que in eam sententiam interpretamur. Caussam rei nullam ad-
modum

modum certam ſcio; ſive Nortgojæ trans Danubium appellatio pro Norico habita, citeriori tota provincia recepta eſt, ſive Boji Norico ante Rhætiam occupato, dum in hanc ex illo migrant, nomen qua imperium protulerunt, ſive demum unius interdum ſcriptoris inſcitia atque temeritas, incurioſa ſequentium credulitate evaleſcit, & obiter etiam mendosè vitioſeque dicta, conſenſu in uſum tranſeunt. Hactenus liquet, cum Boji partem veteris Norici, recens verò totum, ad ipſum Lycum tenerent, pleroſque auctores Bojorum Noricorumque appellationes habuiſſe promiſcuas. Reliqua Rhætiæ & Vindeliciæ à Lyco in occaſum, Alemani occupavere, ſive Suevi, Germanici itidem ſanguinis, potens & latè fuſa natio; quæ cum in Germania magna prope Bojos ad orientem coluerit, trajecto Danubio, eodem tenore in Romanis provinciis conſedit, & Lyci exinde fluminis alveus, à tot jam annis, ratus & perpetuus utriuſq; populi ſermoniſque limes manet. Nec Alemanorum una fuit conditio, pars immunis & ſui juris, pars à Clodovei victoria Francis paruit, reliquos Theodericus Gothorum imperio ſubjunxit, quos tum rerum inclinatione adducti, Francis accedere paſſi ſunt. Et Bojorum populus jus à Francicis Gothicisque Regibus bifariam, fluminis diſcrimine petiit; cujus diſtinctionis animadverſio, ad explicandam reliquam hiſtoriam, magnas utilitates habet. In Francorum fide manſiſſe apparet, qui in Germania magna trans Danubium reſtitere, his leges quæ extant, à Theoderico Clodovei filio datas interpretor: qui verò ſuperato Danubio Gothicas provincias, Noricum atque Rhætiam, novâ coloniâ inſedere, hos in Gothorum auctoritate eo florente imperio fuiſſe neceſſe, & iis quæ Procopius narrat, quæque nos diſſeruimus, conſentiens ac reſpondens eſt, labantibus rebus, ſibi privatim conſuluiſſe, plenæque libertatis guſtum cepiſſe exiſtimo. Nec enim hac verbi modeſtia uti pœniret; nihil in quantavis rerum probabilitate, quarum certus auctor, iſta annalium paucitate & jejunitate deſignari non poteſt, temerè affirmaturi. Ad hos etiam, haud certè transdanubianos Paullus Æmilius reſpexerit, cum in Childeberto Theoderici fratre prodidit, Francicum imperium ad uſque Bojorum fines pertinuiſſe. Hi demum Italico iſto bello pro Romanis, adverſus Francos & Alemanos Gothorum auxiliares, ſtetere, Francis ſanè nondum obnoxii. Ad quos tamen poſtea, ditione omnes tandem Germanici nominis gentes complexos, reciderunt, uti loco exequemur.

Paul. Diac. l.3.c.31. *Noricorum ſiquidem provincia, quam Bajoariorum populus inhabitabat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Suaviam &c.*

De Alemanis plenius Rer. Auguſt. Vind. l.8.

Theodibaldus Bajus Narſeci auxilio fuit, quod hoc ipſo libro narrabitur.

Illud fortaſſe difficilem explicationem habeat, ſiquidem Arenpekius de numero vera narrat, cum Theodo milliaria tantum cohorte inſtructus venerit, qui potuerint tam pauci tam citò, tantæ provinciæ, quantumvis vacuæ, & à prioribus dominis

desertæ, possessionem usurpare atque tueri. Visum credere, plures Boicos regulos Danubium una transiisse, quorum memoria diuturnitate temporis paullatim effluxerit, solius Theodonis nomen, qua nobilitatis qua virtutis opinione eximium, permanasse ad posteros. Accedunt suspiciones antea sparsim perstrictæ, plerasque popularium manus trajecisse multò prius, non una occasione, quarum successiones præsentem fortunam sequutas, ad victores se tunc turmatim aggregasse verisimile: quin & in Germania constitutos, ad tam certam, tamque opulentam & vicinam prædam, certatim magnis transmissis copiis accurrisse rear. Natæ videlicet res secundæ conciliare amicos, nec utiq; verendum vincentibus, ne societas in partem præmiorum ultrò venientium aliquando defiat.

Verum enimverò res hortari videtur, quoniam de regione recens occupata tempus admonuit, ejus situm atque naturam paucis exponere, & qui populi, quibus institutis, domi militiæque olim habuerint, supra repetere. Vt gens Bojohemo cessit, extraq; se sylvam tenuit, fines ultra Danubium à septentrione in Germania magna, sylva ipsa Hercynia, hinc citra fluvium in meridiem effusa, ad Alpes Italiæ imminentes pertigit, ab ortu solis Anesus aut Anassus flumen, vernaculo sermone Ensum dicunt, Hunnos arcere, ab occidente Alemanos Lycus. Nam in ortum olim Boji ad Anassum usq;, annalium fide, in meridiem ad Italiæ limen Tridentinum agrum, ubi Paulus Boicum præsidium Bauzani sub Comite fuisse, manusq; cum Langobardo Tridenti Duce contulisse significat. Nunc utrimque secus est, finibus longè mutatis, retroque submotis, quo his tradendis sumus diligentiores. Regionem Paulus universè Pannonia, Suevia, Italia & Danubio circumscripsit, cætera propemodum rectè, nisi quod permagnum trans alveum tractum, qui inter Danubium & Hercyniam medius, Lyci fere & Oeni ostiorum tenus porrigitur, Danubio exclusum præterit. Neque id meo animo temerè; Boicum regnum sub Garibaldo designaturus, Bojorum ultra flumen rationem non habendam censuit, quod ij Francis, ut paullò ante dictum, contributi parerent, nec sui juris essent. At ea antiquissima post Bojohemum sedes, iter & gradus ad citeriora fuit, Nortgoja, aut contractius Norca, & Palatinatus duplici argumento dicta, quod Aquiloni obversa, qui Germanis Nortus est, quodq; sub Palatinis Bojis principibus, postea exortâ dignitatis specie, habita. Et manent nomina; non item Sudergojæ vocabulum, meridianam plagam interpretêre, quod à Danubio ad Italiam quondam usurpatum, nunc obsolevit. Terra ad utramque ripam, præterquam qua aut montibus attollitur, aut asperatur saltubus, fertilitate inter paucas nobilis, nullius rei ad hominum victum necessariæ

Annal. Franc. sub Ludovico Pio scripti, Anno 791. *Prima castra supra Anesum posita sunt Nam is fluvius inter Bojoariorum atque Hunnorum terminos medius currens, certus duorum regnorum limes habebatur.*

Paul. Diac. l.5.c.36. *Dum Dux esset in Tridentina civitate, cum comite Bajoariorum, quem illi Grafionem dicunt, qui Bauzanum & reliqua castella regebat, conflixit.* Paul. lib.3. c.31.

ſariæ indiga,multis ad ornatum & voluptatem abundat. Frumenti primum copia,quanta cum ſibi ſatis , tum in exteros plerumque populos redundat,itaque & Pannonicos exercitus, & ingraveſcentem Italiæ annonam,hoc ſubſidio proximis ſupra annis ſæpe levari vidimus. Vini quoque multum, ſed illis maximè locis, quæ ab aliquot centum retrò annis Bojo exuto, Auſtriæ & Tirolis nomina receperunt. Arbores frugiferæ,præter oleam,omne genus,campi herbidi , magna vis pecoris , neque non ſylvis ſua gratia,quicquid ferarum, quicquid avium, aut guſtu placet aut ſpecie. Montibus omnis coloris marmor extat,eruitur ſtibium, ſulphur,alumen,chalcanthum, magnes, molochites, quæq; vetus Norici gloria, æs atque ferrum, & valida ſupra hæc, multorum damnata conviciis,paucorum irretortis præterita oculis,aurum & argentum;auri quidem quantum omnium Germanicarum fodinarum mereatur invidiam,inexhauſta per multa ſæcula fertilitate,Polybio quippe ante tot ætates celebrata. Soli divitiis certant aquarum bona. Medius fertur Danubius, ille fluviorum Europæ maximus & altiſſimus, importandis exportandisque mercimoniis maris prope vice,amnes receptans utrimq; frequentes, quibus regio latè irrigatur,ratium pleroſque patientes, nonullos navium, pars auri ramentis celebres , margaritis quidam, orientem interdum magnitudine & colore æmulantibus, omnes lectiſſimorum piſcium incredibili vi ac varietate. Lacus numero multi,ambitu & amœnitate ſpectabiles, quorum navigatione & piſcatu nihil aut jucundius,aut uſquam fructuoſius. Fontium ſcaturigines alibi frigidæ,alibi calidæ , ad pleraque inveterata morborum genera ſalutares , tum naphtæ præcellens ſpecies,petrolei nomine,in hos ipſos uſus medicis laudata. Salis proventus aqua terraq; uberes, & magnum inde vectigal. Sed qui populi Boicam regionem prius habuerint , quiq; poſtea acceſſerint,& quę rerum imperiorumq; converſiones ſequutę ſint, dicam quam quidem potero breviter, ſaltem qua annalium durat memoria , gnarus quantum alii ſupra vetuſtatis ex inanium ſcriptorum fabulis adjiciant, opera , ut prudentiores exiſtimare video,ſupervacanea. Germaniæ magnæ quam diximus trans Danubium Boicam oram,Nariſci tenuiſſe crediti,incertum an eodem cum Nortgoja vocabulo, quod Romani non intellectum perverterint. Origo in obſcuro, neque de fine liquet,qui excidium fuerit oportet,aut in Boicum nomen tranſitus,quod equidem opinari malim: virtutem,non vanus auctor Tacitus affirmat,ſermo & mores cum reliqua haud dubiè Germania conſenſere. Adverſa ripa à Lyco ad Oenum Vindelicis Rhætisq; culta, hinc ad Anaſſum Noricis. Vindelicos Amazonum propaginem plerique putavere,Thracum alii, quos Amazones vi & armis

Pol. ap. Strab. l. 4.

Tac. de mor. Germ. Hæc pleraque l. 1. & 2. rerum Auguſt. Vind. diſputata uberius, laudatis auctoribus.

mis

mis domo ejecerint, utriusque sententiæ fides penes ejus auctores erit, ego in diversum iverim, Vindelicos Rhætorum familiam ab initio arbitratus, privatam nuncupationem à confluentibus reperisse. Rhætorum certè gente atque nomine plerumque censos, manifestum ac compertum habeo, quod multis itidem in hoc tractu minoris rei populis scimus contigisse; quorum desi-gnatione antiquitatis ignoratione, verum enim fatendum est, abstinemus, aliorum descriptiones in medio. Rhęti à Tuscis conditi, ante Gallorum in Italiam adventum imperio & gloria florentibus, Rhæto duce: in originis fidem patrii sermonis sonus mansit, per multa ætatum curricula. Postquam res eorum visæ adolescere, domestica potentia, ut est fęre hominum ingenium, in exterorum vertit injuriam. Carpsere perpetuis incursionibus proximos Italiæ campos, tum Gallorum Sequanos & Helvetios, & ipsos in Germania magna Bojos, immani supra omnem barbaram feritatem, cęterum provida crudelitate. Cum enim hostiles iræ, aut eorum qui arma ferunt, aut puberum, aut ut maximè progrediantur, infantium sanguine exsatiatæ soleant consistere, primis Rhætis in mentem venit, quo hostium non messem aut herbam, sed prorsus semen tollerent, nec dum natis, priusquam in communem lucem ederentur, ejus spem occidione præripere, maribus nimirum, ne temerarium crederes, quin certum destinatumque scelus scires, quos vatum monitu atque prædictione, matrum utero conditos à feminis dignoscebant. De Noricorum initiis quæ visa, utique rem se se habere cultores ejus terræ putant, alibi perscripsimus. Si quem præterea Livii & Polybii auctoritatem huc trahere delectat, nihil refrager, Livius, præcipuè quidē Rhætis, sed & aliis Alpium populis Tuscam esse originem indicat. Polybius Transalpinos ab Alpinis loco differre, non genere, quod Danubio tenus remur interpretandum. Eas sententias si conjungas, Rhæti, Vindelici, Norici, inter se populares, Tuscis oriundi omnes sint; nos neque affirmandum magnopere, neque refellendum sumimus. Sub Regibus vixisse Noricos, ex Suetonio & Vellejo doceri potest, extat Voccionis Regis nomen, cujus soror Ariovisto nupta, ipse bello civili Cæsari trecentos circiter equites auxilio misit. Instituta ritusq; , & adversus vicinos populos eadem cum Rhætis inhumanitas. Postrema in Histros incursio paullò ante Christum natum, qua concitatis in se Romanorum animis, cum multæ præteriti temporis injuriæ accederent, à Silio victi sunt. Mox Rhæticum Vindelicumque bellum, Tiberio & Druso ducibus sequutum. Vehementer autem visum memorabile, Romana arma prius per omnem Africam circumlata, nisi qua immodicis solis ardoribus, & vasta solitudine illa invia,

S.l.2. p.48. 49. Liv.lib.5. Pol.l.2.

Suet.Tib.c. 16. Vel.2. Cæs. bel. Gall. l.1. bel. civ.l.8.

Dio l.54. Hæc plenè pertractata in libris rerum August.

invia, in Asia ad extremas orientis oras penetrasse, & Europæ cum alia, tum fortissimas Gallorum atque Hispanorum nationes domuisse, quin eam quæ alterius prope orbis instar crederetur, terruisse Britanniam, quam trans Rhæticas Noricasq; contiguas Italiæ Alpes, Rhætorum Noricorumq; populationibus toties lacessita & provocata, conspecta sint. Magnitudinem belli multa produnt, gemini cum maximè tanti duces, qui legatorum præterea usi opera, urbib9 & castellis variè oppugnandis, levibus certaminibus, quo plus terroris hosti objicerent, sparsim serendis, & instructa quoq; acie progrediendo, omni bellorum arte, fortem manuq; promptum, cæterum rudem ad hæc populum, magna edita cæde vicerunt. Sed quantamcumque virorum virtutem, longè superavit mulierum, sive furor sive rabies, quamquam omne nomen infra facti horrorem est, quæ deficientibus telis, infantes humo afflictos, in ora Romanorum adversa miserunt, vita illis nihil opus esse ratæ, qui liberam ultra animam ducere non possent. Extat Ovidii carmen, quo Augustum omnium propemodum gentium jam tunc victorem, in exspectatione belli solicitum, Rhætica arma timuisse neutiquam dissimulat. Et incredibile dictu, quantum ille parta victoria gavisus, quantumq; ad posteritatis memoriam ex ea gloriæ speraverit. Itaq; Horatio, principi poetæ, luculentis versibus, qui hodie leguntur, illustrandam demandavit, revocato in hujus unius argumenti gratiam, ad scribendi studium, longo intervallo intermissum. Creditum etiam, quod Rhæti Sextili victi, Alexandria eodem mense in potestatem venerit, utramque caussam, æquè ac primum Consulatum valuisse, cur Sextilem præ Septembri, quo mense natus erat, Augusti nomine insigniri passus sit. Validissima juventutis pars, ne bellum retentaret, quod animo agitare poterat esse suspicio, abducta, relicti qui colendis agris sufficerent, nec reprehendendis armis pares essent. Regio in duas primo provincias divisa, Rhætiæ Noricique nomine, totidem Præsides accepit, & idoneis locis, adversus internos externosque hostes, alarum & cohortium auxilia. Vrbes deinde diversis temporibus complures sive veteres instauratæ, sive novæ conditæ, inter quas Coloniarum dignitate aliquot, cum utraque provincia, civium Romanorum, militum, colonorum, negotiatorum, plena & referta esset, ex proxima quippe atque continente Italia immigrantium. Quarum hodie aut memoria clarior, aut vestigia supersunt, nomina indicabimus, quâ Boica quidem regio pertinet: reliqua Rhætiæ & Norici prosequi, neque hujus instituti est, & nos de Augusta Vindelica colonia, principe Rhætorum Vindelicorumq; à prima provinciæ constitutione urbe, quæ ex antiquis monumentis observata eruere licuit, octo libris comprehensa olim explicavimus.

Ovid. trist. 2. *Rhætica nunc præbent Thraciaq; arma metum.*

Horat. lib. 4. oda 4. & 14.

Reginoburgum ergo primum, Boicæ per multas ætates caput, Tiberii monumentum, Augustæ nomen tulisse creditur. Cujus rei fides, quamquam nobis nunquam constitit, opinio omnium mentes pervasit. Juvavia, nunc Salisburgum, Hadriani; Ovilabis aut Ovilia, ut in tabula itineraria perantiqua legitur, M. Aurelii Antonini Imp. opus, Lambachum interpretantur; hujus Laureacum item, quæ proximè EnsumLorcha est, magnę quondam urbis tenue nunc vestigium, nisi verius Aureliano tribuim⁹. Atque eæ liquidò coloniæ, extant enim inscriptiones, Coloniæ Hadrianæ Juvaviæ, Coloniæ Aureliæ Antoninianæ Ovil. & Coloniæ Aurelianæ Laureacensis. Quibus alias alii, levitate animi vereor, nullo certo testimonio nixi, addidere. Juvaviam à juvando dictam, assentior, & omen agnosco. Secundæ etymon non vidi qui explicaret, sed aliæ alibi quoque urbes ab animalibus nomina traxere. In postrema, qui Laureacum aut Lauriacum, quemadmodum in Theodosii codice perscriptum reperimus, à laureatis litteris deducunt, quid nisi ludibrium grammaticorum pueris debent? Nemo neget, nesciri modestius pleraque in hoc genere. A Romanis præterea Castra Regina, Augusta aut Augustana, Quintana, Batava, quib⁹ Danubii ripa prætenta. Regina Reginoburgo nomen fecere haud dubiè, nam Reginobirgæ Theodonis, nullus vetustior paullò scriptor meminit. Regen fluvius id loci manet, in castrorum nomen adoptatus, cujusmodi ad Quintana Quintanica etiam amnis fuit. Et ut Castra Regina aliquot passuum millium intervallo Reginoburgo aliquando abfuerint, loco pro re nata moveri, vocabulumq; potuere trahere: exemplo in libello cui utriusq; Imperii notitia nomen fecit, Præfectus qui ex castris etiam istis Reginis, Vallatum migravit. Batava in notæ celebritatis urbem, prisci fere nominis retinentem, abiere. Augustanorum & Quintanorum obscurior memoria, sed nec ea ex omni parte exolevit. Introrsus, Oeni pontes, Oetinga, supra memorati. Terioli in Alpibus, cujus præsidii appellatio, magnum paullatim terrarum tractum occupavit. Bojodurum, Artobriga, Abudiacum, Cambodunum, Inutrium, Parthanum, & plura ad eum modum, patriam originem præ se ferunt, Romanam prima fronte ejurant. Verum utriusque generis urbium nomina, qua ex doctorum hominum scriptis, qua lapidum monumentis, accuratè colligere, & suæ vetustati asserere, atque cum nostræ ætatis rationibus aptè componere, notha & spuria, ex scriptoribus item, & lapidibus perperam lectis intellectisq;, inconsulta quorundam temeritate invecta, secernere & rejicere, alterius erit operæ, nunc nobis ab instituto cursu usq; eo non deflectendum. Vtraque postea provincia rursus bifariam secta, credo quod suspectæ Imperatoribus, in uno aliquo

Tabulæ itinerariæ autographum in Peutingerorum muséo Augustæ visitur.

Theod. lib. 8. tit. 2. l. 1.

Notit. utriusque imp. Itinerar. Ant. Ptol.

aliquo Præside tam validæ ex propinquo vires: Rhætia primæ & Notitia
secundæ, Noricum mediterranei & riparii cognomina accepit, Imp.
Hadriani Augusti auctoritate, nisi meæ me conjecturæ fallunt.
Primæ Rhætiæ Curiam caput extitisse, secundæ Augustam Vin- Rer.Augu.
delicorum, ostensum alibi. In ripario Norico principem dignita- 16.
tem Laureaco tribuimus, multis de caussis, in mediterraneo, Eu- Caussæ,
gippium sequuti, Tigurinæ aut Tiburniæ, quæ an Teurnia anti- magnitudo urbis,
quorum, ambigimus. Quo verò tempore provinciæ in hunc mo- quam ruinæ osten-
dum bipertitæ, eodem potestas & imperium, quæ ad Præsides o- dunt, sedes
lim utraque pertinebant, pari cautione invicem disparata & se- Episcopi,
juncta sunt. Vt apud Præsides potestas maneret, hoc est, cogni- Classis, Fabrica scu-
tio & curatio rerum provincialium, nam his vocabulis homines taria. Notit. Imp.
eruditi, potestatem definiunt, Imperium, quod procuratione rei Eugip. c. 21
militaris continebatur, alteri cuipiam, Comitis primo, deinde Sigon. de provinc.
Ducis titulo, demandaretur. Et cum alarum cohortiumq; præ- jure l 2. c. 5
sidio provinciæ parum tutæ viderentur, primus M. Aurelius An- Dio lib. 55
toninus, quo imperante Marcomanicum immane bellum exarsit, Legiones induxit, secundam in Noricum, tertiam in Rhætiam, ambas Italicas à se institutas. Hæ ad extrema Romanorum tempora iis locis perstitere, sed immixtis barbararum gentium auxiliis, quæ in Notitia ordine annotata videre est. Christianæ pietatis splendorem, haud multò post Christi servatoris mortem illuxisse, fama obtinet, etsi aliæ aliorum sunt narrationes, ut in tanta vetustate, perturbata multorum casuum iniquitate annalium memoria, accidere necesse. Aut Petri principis Apo- Hund metrop. catal.
stoli, aut Marci Evangelistæ, aut Hermagoræ missu (Hermago- episcop.
ras autem Aquilejæ Episcopus, Marci discipulus fuit) Lauren- Laureac. ms. & mix-
tium quendam, cujus præter nomen, reliqua obscura habentur tim alii.
& incerta, Laureacum venisse, primaque vera religionis fundamenta apud Noricos jecisse. Docuisse post hæc in provincia Lucium ex Britannicis Regibus, Arviragi nepote natum, qui Curiæ in Alpibus occisus est. Laureaci successisse plures Episcopos, deperditis fere nominibus, per magna enim annorum spatia, solos Jerardum & Eutherium memorari. Caro Impera- Martyrol. Rom iv. Id.
tore Numeriano & Carino Cæsaribus, Maximilianum præfuisse, Octobr.
qui cognoscente Ejulasio Præside, jugulum pro Christo in patria Cuspin. in Austria.
Celejæ præbuit. Quirinus inde excepit, etsi aliis contra visum, Vtrumque
successisse Quirino Maximilianum, sed nos temporum ratio- Quirinum
nem ex Imperatorum nominibus inivimus. Hunc magno con- martyrem martyrol.
sensu Philippo Imp. natum ferunt, cætera ita narrant, ut histo- Rom. habet.
riam duorum hominum, vitæ sanctitate mortisq; constantia juxta illustrium, manifestò confundant, errore ex rerum nominumque similitudine videlicet orto, qua summi itidem interdum scriptores decepti offenderunt. Nam quo nostris venia paratior, &

 ut ex-

ut exemplo universum genus absolvam, Gregorius Nazianzenus ad eum modum, Cyprianum Carthaginis Episcopum, & Cyprianum ex mago Christianum Nicomediæ à Justina virgine redditum, pro uno accepit. Quirini autem inter divos relati plures, tum ex martyrum ordine duo fuere, quorum prior Claudii Gothici Imp. jussu, Romæ VIII. K. Aprilis ferro interfectus, à Mario & Martha Persis in Pontiani cœmeterio sepultus, sacræ corporis reliquiæ, post annos à perpesso supplicio propemodum quingentos, Bojorum Principum pietate ad Tegerenses deportatæ, condito monasterio, insigni venerationis cultu hactenus habentur. Ante annos totidem & eo amplius, Metellus monachus, vitæ necisque historiam, & multa quæ deinde rerum miracula consequuta sunt, operosissimo carmine, in quo sibi, sæculi vitio, molestas difficilesq; parodiarum, & similiter cadentium versuum leges præscripsit, complexus est. Alter Diocletiano imperante, pro Christi fide in in Illyrico molari saxo alligatus, Prid. Non. Junias in flumen præcipitatus, egregia Prudentii, poetæ haud paullò melioris, oda celebratur, corpus, cum barbari provinciam postea vastarent, ne prophanis manibus violaretur, primùm Romam devectum, via Appia, loco quem catatumbas vetera martyrum acta appellant, inde Mediolanum, Angilberti Episcopi opera translatum, inque S. Vincentii Ecclesia conditum, præcipua hodieque religione colitur. Quantum undique inter duos discrimen, nimirum apparet, quos tamen miscuere vulgò, eoq; rei antiquitatis caligine jam antea perobscuræ, densiores multò tenebras induxerunt. Nunc quoniam Laureaco alteruter transcribendus est, de posteriore non ambigam, quem Sabariæ in proxima Pannonia occisum, quemq; Episcopum fuisse, prisca monumenta consentiunt, cujusmodi de priore nihil cuiquam unquam proditum. Vnum obstat in speciem, Siscianum illum, haudquaquam Laureacensem Episcopum dicunt. At Sisciæ natum, alibi Episcopi munere functum esse, neque novum videri debet, neq; alienum ab hac loquutionis formula; deinde, si quæ de Laureacensis diœcesis olim magnitudine in litteras relata sunt, admittimus, Siscia Sabariaq; ad eam ambæ pertinuerint oportet: excusari tertio loco poterat, aut sedem mutasse, aut duas simul tenuisse, ut utrobique fuerit Episcopus, verum id præter ætatis consuetudinem & disciplinam positum, fidem non mereatur.

Greg. orat. in laudem Cypriani.

Errat Molanus, qui in notis ad martyrol. hæc ad Quirinum Siscianum refert, Metellus enim monachus in Quirinalibus, & acta translationis, planè ostendunt Romanum ad Tegerenses träslatum esse.

Prud. peristeph.

Morigia de rebus Mediolan.

His iisdem Imperatoribus in Christianorum sanguinem sævientibus, cum Aquilinus riparii Norici Præses Laureaci acerrimas quæstiones exerceret, & ad quadraginta vinctos eo nomine in carcerem conjecisset, Florianus, quem Tribunum militum Cecię Norici oppido præfuisse ferunt, divinitus incensus cupiditate quicquid pœnarum & cruciatuum pro pietate exhauriendi, ut erant

Martyrol. Rom. IV. Non. Maji. & auctores, quos citat Baron.

erant feracia hujuscemodi exemplorum illa tunc tempora, in medium progressus, ultrò se ejus religionis cultorem profiteri institit, quam tanto irarum æstu persequerentur, palam quidem vociferans, Quem alium quæritis? Ecce ego Christianus sum, ite, nuntiate Præsidi, hîc me adesse. Ductus itaque, quod interrogatus in confessione persisteret, fustibus semel iterumque acceptus, & scapulas ferro confractus, Anasso fluvio submersus est. Post illa, quamquam alta à Constantino ecclesiæ pax & tranquillitas reddita, rerum Laureacensium per multos iterum annos memoria excidit, adeò plerumque plus claritudinis adversa, quam secundæ res conferunt. Juliani imperio Sabionæ, quæ inter Brixentas in Alpibus, citra Bauzanum sita, ad Boicam olim pertinuit, Cassianum Episcopum docuisse proditum est, quem Foro Cornelii postea puerorum stylis confossum, Prudentius versibus memoriæ commendavit.

Catal. episcop. Brixin. Baron. in notat. ad martyrol. Id. Aug. Prud. peristeph.

Ab Attilæ morte, cum in magna rerum conversione & perturbatione, barbarorum glisceret ferocitas & audacia, Romani contra ignavia & inertia torperent, omnia plena luctus & terroris essent, Severinus multorum monachorum pater, vir vitæ sanctimonia excellens, quam miranda opera, supra hominis conditionem ab eo edita, & multa priusquam evenirent præcognita atq; prædicta, comprobarunt, ex iis regionibus, quæ ad orientem solem vergunt, profectus, Pannoniæ, Norico, Rhætiæ tamquam propitium & salutare aliquod sidus affulsit, sed præcipuè Norico, adeò ut Noricorum Apostoli nomen tulerit, quo elogio Romana Ecclesia illum adhuc prosequitur. Vitæ historia ab Eugippio graviter conscripta extat, ex qua multa, quę ad Ecclesiarum tunc temporis in his oris constitutionem pernoscendam pertineant, possint desumi. Episcopi munus, quamtumvis rogatus, constanter detrectavit, sibi verò sufficere dictitans, quod abdicata semel solitudine, cujus longè maximo desiderio teneretur, divino consilio in hominum lucem protractus, tot præsens infelicium populorum ęrumnas cogeretur intueri. Monachorum interim collegiis instituendis, moribusque informandis, & vulgò omnium ordinum hominibus, qua consilio qua auxilio sublevandis, instruendis, solandis, operam impendens. Laureaci Constantius agebat Episcopum, Tiburniæ an Tigurinæ Paulinus. Valentinus ex Abbate Rhętiarum Episcopus paullò ante mortem oppetierat, quem Batavis officio aliquamdiu functum, at Arianorum factione ejectum, reliquum vitæ in Alpibus coluisse, antiquorum monumentorum auctoritate testatum habeo. Cæteris per provinciam locis fere presbyteros pręfectos apparet, qua quoq; conditione Batava pulso Valentino fuisse crediderim, quamquam non nescius, presbyteros & Episcopos à plerisque in hac historia impe-

Severini vita ab Eugippio scripta.

Sur. tomo 4.

imperitè confundi. Meminit Eugippius presbyteri id loci, qui Severinum vaticinantem, & quæ deinde eventura essent cominantem, scurrili irrisu cavillatus, mox irruentib9 barbaris, ad sacrum baptisterium, quo confugerat, trucidatus, levitatis pœnas sanguine luerit. Quintanis Silvinus memoratur, post mortem semel obitam pluribus inspectantibus in vitam revocatus. Jopiæ sive Juvaviæ, Maximus, vir notæ sanctitatis, quem Severini vaticinio, & capessendæ fugæ hortatibus segnius parentem, Heruli urbe noctu capta patibulo suspensum necaverint, sodalibus supra quinquaginta, ut est civium narratio, præcipitibus de rupe missis, locus memoriam retinet, & cadavera religiosè condita, in æde quæ prius S. Amandi, nunc S. Margaritæ nomine dicta, asservantur. Sed longior est Eugippii scriptio, quam quæ huc tota transferri debeat. Severinus, Odoacre rerum in Italia potente, mortuus est. Constantio Theodorus in Laureacensi sede suffectus, ad quem Symmachi Pontificis Maximi litteræ habentur, quarum exemplum infra scriptum proponimus.

Hund.in metrop. alii.

Symmachus sanctæ Apostolicæ sedis Dei gratia Episcopus, Reverendissimo & sanctissimo fratri Theodoro, sanctæ Laureacensis Ecclesiæ Archiepiscopo. Diebus vitæ tuæ pallii usum, quem ad sacerdotalis officii decorem, & ad ostendendam unanimitatem, quam cum Beato Petro Apostolo universus grex dominicarum ovium, quæ ei commissæ sunt, habere non dubium est, ab Apostolica sede, sicut decuit, poposcisti. Quod, utpote ab eisdem Apostolis fundatæ Ecclesiæ, majorum more libenter indulsimus, ad ostendendum te magistrum & Archiepiscopum, tuamq; sanctam Laureacensem Ecclesiam provinciæ Pannoniarum sedem fore metropolitanam. Idcirco pallium, quod ex Apostolia charitate tibi destinavimus, quo uti debeas secundum morem Ecclesiæ tuæ, solerter admonemus, pariterque volumus ut intelligas, quia ipse vestitus, quo ad missarum solemnia ornaris, signum prætendit crucis, per quod scito te & fratribus debere compati, ac mundialibus illecebris in affectu crucifigi. Vnde rogo, ut cum deforis hujusmodi insigni induerις, intus in animo considera, quod hoc sit magis oneris quam honoris, atque cor tuum, Deo regente, ab appetitu istius sæculi sic tempera, ut & commissam exequi gubernationem sic studeas, ut adeptæ dignitati, cujus sublimaris officio, & probitate morum & vivacitate solicitudinis, ac custodia integerrimæ fidei congruas. Quatenus tu ipse à remuneratore omnium bonorum Deo, & benedictionis gratiam, vitamque æternam consequi merearis.

Hinc Laureacensis sedis, ab Apostolorum ætate, antiquitas asseritur. Et cum Symmachus Theodorum pallio secundum Ecclesiæ suæ morem uti comonefaciat, ostendit, contra quam quibus-

busdam visum, Laureacenses ejus decoris ornamento, quod mysticis significationibus undiquaque venerabile, maxima semper existimatione habitum, non tunc primum fuisse affectos. Speciem atque figuram Symmachus nimirum explicat, materiam, quæ lana & lino constat; Isidorus Pelusiota, gravis inprimis & prudens auctor, pellem referre ovis, quam Dominus oberrantem quæsiverit, inventamq; humeris sustulerit, quo Episcopi eo honore insigniti admoneantur, se boni & magni pastoris imitatores esse debere, qui gregis infirmitatem sibi ultrò sublevandam & ferendam proposuit. Incidit Theodorus in Theodonis aut Theodonum tempora, anno post Christum natum quingentesimo vigesimo quarto fato functus. Qui à Bojis necatum tradidere, quam inanibus conjecturis indulserint, inde æstimes, quod Vigilium Tridentinum adjicere non sunt verecundati, quem una cum Remedio aut Rhomedio, quo Vigilius amico usus est, annis totis centum priusquam Theodo de trajiciendo Danubio cogitaret, vixisse comperio. De provincia, & ejus incolis, atque institutis, anteaquam Boji immigrarunt, ad necessitudinem rei satis dictum.

Isid. lib. 1. ep. 136.

Belisarius igitur & Narses, ut eo tandem redeuntes, narrationem dudum intermissam repetamus, rem adversus Gothos gessêrunt, sic ut belli confecti gloria penes Narsem manserit. Insigne decus Gothos Italiæ dominatu dejectos, plerique nostrorum in Theodibaldum Theodovaldámve Bojum (perpetua est hoc genus nominum inconstantia) leviter transtulere. Vnus cæteris audacior, cujus nomini parcimus, quin peccata subinde pæne coacti proponamus, facere non possumus, Theodovaldam Theodone Magno natum, scripsit, haudquaquam adversus Gothos, sed verò in Romanos Narsis hortatu concitatum, occupatis multis cis Padum urbibus, Italiæ Regem appellatum esse, addito etiam alicubi, quod nulla vel temeritatis confessione excusari queat, visas à se litteras bene multas, quibus Theodovalda nomen cum ea honoris adjectione præscripserit. Vanitatem hominis! Sed quam idoneus auctor Agathias, illorum temporum æqualis, opportunè refellat. Cæso enim Teja, postremo ex Italicis Gothorum Regibus, anno, quod annalium fide constat, post Christum natum quingentesimo quinquagesimo secundo, cum gentis reliquiæ, Francorum Alemanorumque fiducia, arma reprehenderent, Agathias aliquem Vacarum fuisse narrat, Burnum genere, virum gravem & bellicosum, inter Gothica auxilia ut apparet merentem, cujus tum mortui filius THEODIBALDVS, cum popularibus ad Romanos flexerit, & Ariminum istoc consilio venerit, concessisse eo Narsem quoque, quo novum fœderatum coram exciperet, & auxiliarem manum liberali donativo

Vigilius æqualis S. Ambrosii fuit, scripsit enim ad eum Ambros. epist. 24. l 3. Vsuardus in martyrol. Stilicone Cos. occisum narrat. Rhomedium à Thauro Vigilii amicum nominat Pyrrhus Pinc. de vitis episc. Trid. Arenpek. alii.

ANN. POST CHR. NAT. DLII.

Agath. lib. 1.

THEODIBALDVS.

tivo ad reliqua belli confirmaret. Atque ejus unum istud, an-
tiquum, certum, explicatum testimonium extat. In quo, ne quid
Interpretes Christoph. Persona & Bonav. Vulcanius. callidè dissimulem, Græci nonnulli codices Varnos habent, quo
nos loco Burnos, utrumque interpretem sequuti legere malui-
mus. Est enim Varnorum, sive Varinorum longè diversa na-
tio, cum Burni vernaculum Bojorum nomen proximè referant,
& verò Theodibaldum Boico sanguini domestica memoria per
manus olim propagata, sine controversia asserat, vetustior quam
ut ex istis libris manasse suspicemur, quo tempore neque ii lati-
nè legebantur, neque Græci, à nostris certè hominibus, intellige-
bantur. Itaque in patris etiam appellatione differunt, quem
Vacarum Agathias, nostri Theodonem dixere, quo minus dubi-
tabile, eis de Græco scriptore nihil unquam suboluisse. Discri-
men in eam sententiam accipio, Theodoni sanè nomen fuisse,
Waker Dict. Vacarum militari cognomento, aut quæ Germanici sermonis
ratio, prænomine dictum esse, id enim verbum ad alacritatem
pertinet. Qua Theodibaldus popularesque Boji, virtutis exi-
stimatione fuerint, Narses ostendit, cum eorum amicitiam ma-
ximo bello adversus numerosissimas ferocissimasque nationes,
profusa liberalitate, & omni officiorum genere ambivit. Et suf-
ficere tantæ gloriæ cumulus, animis quantumvis excelsis pote-
rat, Romanum, Boicis demum subnixum auxiliis, debellasse, cer-
tam Gothis servitutis confessionem expressisse, Francos Alema-
nosque aut occidione cecidisse, aut Italia ejecisse; nam hæc con-
sequuta sunt, si gloriam cum modo quidam habere scirent, quod
cum minus fit, im̃oderata ejus aviditate, illa, quæ jam parta erat,
corrumpitur. Sed feras priores utcunque, mediocris levitatis ho-
mines, laudem cujus pars Theodibaldo debebatur, universam tri-
buunt. Alteri quid facias? sive caussam, sive rem cum Agathia
conferas, nihil omnium congruit: documento, quid de Theodi-
baldi fratribus, provinciæ inter eos divisione, Saxonicis & Avari-
cis expeditionibus, atque aliis, quæ satietatem veriti, excutere su-
persedimus, hìc alibi, scriptori prænimis confidenti sit fidei. Me
sententiæ, quam in effusam ejus conjectandi an ariolandi licen-
tiam, supra tulisse memini, nunquam pœnitebit. Ægrè interim
est, quædam inter hæc, neutiquam etiam vana reor, tot undique
nugis obsepta, cum neque certis præterea testibus constare, nec
ullo sat plano indicio possint dignosci, invito prætereunda elabi,
veri æstimatione, quæ prima in hoc scribendi genere.

Vacarus an Theodo, quo consilio in Italiam venerit, ipsum
se aperit, Gothis nimirum dominæ genti opitulatum venit, &
mirum quam quæ de Theoderico & Bojis disputavimus, omnia
consentiunt. Filius jurisjurandi religione Regum interitu so-
lutus, Tejæ enim nemo suffectus est, cursum prudenter mutare,
quam

quam uno cum Gothis naufragio involvi maluit, aliorum in eâdem caussa aversatus perfidiam, qui pacis conditiones à Narse semel acceptas, sub primam Francicorum auxiliorum occasionem, iterum exuere non dubitarunt. Aberratum est autem ab annalium nostrorum scriptoribus, in temporis etiam ratione nonnihil, qui Gothos à Theodibaldo, anno quarto aut quintodecimo post Tejæ obitum, Italia exactos litteris mandaverint, cum tertius à Tejæ morte, annus post Christum natum quingentesimus quinquagesimus quintus, Gothici belli fuerit ultimus.

ANN. POST CHR. NAT. DLV.

ANN. POST CHR. N. DLXV.

Decimus exin, maximorum virorum Justiniani Imp. Belisarii patricii, & Clotarii Francorum Regis morte funestus, Vtonem sive Vtilonem Theodonis filium Bojis abstulit, vigesimo septimo postquam regnare cœperat. Nominis monumentum Oetinga, quod Vtinum dicunt, fertur; parum mea sententia considerate, siquidem eam appellationem tulisse, cum Theodo pater Danubium transmisit, ex historia verum est.

Clarus per ea tempora Fortunatus Episcopus, cujus multa ingenii monumenta, carminum in primis libri celebrantur, cum voti damnatus, ex Italia in Galliam ad S. Martini tumulum religionis ergo proficisceretur, iter per Noricum & Boicam tenuit. Rei memoria tum apud ipsum extat, editis fluviorum quæ trajecit nominibus, tum apud Paulum. Et quod supra significavimus, Bojos cis Danubium, neque tunc Francis, neque iis qui Italia potiebantur paruisse, Fortunatus quoque subobscurè innuit, quo loco sub finem eorum versuum, quos de S. Martino scripsit, libellum in patriam remissurus alloquens, permensi itineris mansiones retrorsus designat, posito quippe Augustæ ad Lycum nomine, ita pergendum monet, si Bojus non obstiterit. Qua cautione nihilo magis opus erat in Boica, quam in cæteris Galliæ & Italiæ omnibus provinciis, nisi Boji suo sigillatim jure & arbitratu vixissent.

Fort. ep. ad Gregor. *Padum, Athesim, Brintam, Plavem, Liquentiam, Teliamentumque tranans, per Alpem Iuliam pendulus montanus anfractibus, Dravum Norico, Oenum Breonis, Licam Bajuaria, Danubium Alamannia, Rhenum Germania transiens &c.*

ANN. POST CHR. NAT. DLXVIII.

Anno quingentesimo sexagesimo octavo, Langobardi relicta Pannonia, quam vi & armis habuerant per annos duos & quadraginta, Italiam Alboino duce ingressi, Romanos pepulere, & regnum longè florentissimum in Cisalpina Gallia constituerũt. Inter auxilia, præter complura gentium nomina, Suevi numerantur & Norici, Boji nimirum, quibus quod Alboinus parto regno vicos habitandos contribuit, ii appellationes traxere, quæ Pauli adhuc ætate, cum effluxissent anni circiter ducenti, perdurabant, neque nunc vestigia exoluisse, in Aquilejensium annalibus reperio. Itaque haud de nihilo est, quod à Paulo etiam proditum, Bojos patriis carminibus præter bellicas Alboini laudes, liberalitatem celebrare solitos. Et ab hoc principio, mutuis fere deinceps officiis inter utramque gentem certatum, si quæ ut in-

Paul. Diac. l. 2. c. 13. Fort. versus ex vita S. Mart. supra citatus est. pag. 83. Paul. Diac. l. 2. c. 7. Paul. l. 2. c. 26. Joan. Candidus rer. Aquil. l. 1. Paul. l. 1. c. ult.

ut inter vicinos offensiones, nec eæ atroces fuere, neque diuturnæ. Pannoniæ possessio Hunnis cessit, lege dicta, quicumque Langobardos casus pedem referre cogeret, ut omnia bellorum dubia & incerta sunt, eo unde digrediebantur iterum receptus esset, Hunni moniti regionem statim traderent. Verum id quidem usu nunquam venit. Hunni sive Avares, nam duo sunt unius gentis vocabula, Anasso deinde tenus coluere, & quod fluminis tantum alveus distineret, occasionem sequuti, Boicam multis sæculis, qua justo bello, qua perpetuis excursionibus & latrociniis, per omnia barbaræ & immanis crudelitatis exempla infestam habuere, sed vice crebrò relata, cum nullo accolarum manus sæpius consertæ, nec plura invicem damna aut data aut accepta sunt. Prima hostilem impetum situ proxima Laureacum excepit, & urbes circa, fines ex improvisò invasi, multi mortales necati, multi cum pecore atque alia præda capti, agri vastati, ædificia incensa, nulla denique res incolumis relicta, cui ferro aut igni noceri potuit. Auctores sunt, Episcopum tanta calamitate admonitum, sedem ad Batava transtulisse: quod sive tum statim, sive aliquot post annis contigit, uti magis credo, Hunnorum vicinia Laureacensem Ecclesiam disturbatam esse, dubitationem non habet.

Magni presbyt. chron. msf. & Joan. Steindel. qui tamen hæc omnia ad an. 572. refert.

Theodopertum Theodone tertio prognatum post hac, & Thessalonum Theodibaldi filium genti pariter imperasse, Theodoperto, Garibaldum aut Gariovaldum ortum esse, illis annalibus proditum video, quorum mihi fides perpetuo suspecta est, eo placitum rem hactenus in medio destituere. Nam dubia reliquorum isto loco, unius GARIBALDI illustre nomen, publicis auctorum monumentis posteritatis memoriæ asseritur, ignorato tamen genere. Ego propior existimanti sim, superiores eum principes nullo propinquioris cognationis vinculo attigisse. Itaq; domestici scriptores, eo ferme modo, quo de homine novo & ignoto, qui in alienam possessionem per vim & injuriam involaverit, sermo solet institui, Garibaldum quendam, hac enim appositione usi, Boicam occupasse narrant, parum omninò aptè, si pater, avus, majores reliqui, eodem loco. Animus inclinat, Garivaldum Ducem credere, cui Clotarium Francorum Regem, annum circiter quingentesimum quinquagesimum quartum, uxore Vuldotrada cessisse, Gregorius Turonensis memorat, cum Episcopi eâ Regi interdixissent, quod fratris prius nepoti nuptâ, cum defuncti mariti magno patruo conjugii jus per sacras leges habere negarent. Paulus Valderadam, Vachone Langobardorum Rege editam, maritum Garipaldum nominat. Nam quod nuperus quidam, Garibaldo Bojo Alsuindam Martiam uxorem tribuit, Ilduino Martio Mediolani Duce, & Anicia Silvia Proba Tertul-

GARIBALDUS.

Arenpek: etiam Garibaldum Boicam *occupasse* scribit, non tamen *quendam* adjecto.

Greg. l. 4. c. 9.

Paul. 1. c. 21.

Thom. Porcachius lib. 3. de fam. Malaspina.

Tertulli Consulis filia ortam, neque auctor placet, & ut maximè placeat, diversa matrimonia esse potuere. Verum instituti memores, conjecturam non urgemus, posuisse satis sit. Garibaldus ergo, quicumque & undecumque fuerit, sive excitatus Rege socero, sive virium fiducia, sive qua alia caussa impulsus, quod inter omnes convenit, assumptis principalis fortunæ insignibus, Bojorum se Regem dixit. De anno non una sententia; Arenpekium sequuti, ad eum qui post Christum natum quingentesimus septuagesimus septimus numeratur, referimus; neque ut ea ratio multum aberret fieri potest. Liberis auctus, quibus Vuldotradam matrem fuisse, temporis rationi congruat, regnum affinitatibus firmare aggreditur. Sequenti anno, quod Langobardi, occiso paullò ante Clephone Rege, imperium Italicum in triginta Duces tribuissent, proximum ex iis Evinum, qui Tridento præfectus, Boicam ditione contingebat, generum legit.

ANN. POST CHR. NAT. DLXXVII.

ANN. POST CHR. N. DLXXVIII.

Paul. l. 3. c. 10. hæc ad tempora mortis Sigeberti Regis refert, quæ incidit in an. hunc 578.

Francis inter ea Reges fratres quatuor per tetrarchias dominabantur. Sigeberto natu minimo Mediomatrices, quod Austrasiæ regnum dicunt, sorte obvenerant. Is cum Fredegundis scelere, à sicariis confossus occubuisset, Childebertum filium successorem habuit. Anno Childeberti secundo, Rupertus, homo summam generis nobilitatem, quam ad Reges referebat, virtute & sanctitate supergrediens, Vangionum egit Episcopum. Omnibus ejus muneris partibus ita functus, ut magni plerique nominis viri, ex longinquis regionibus, famæ celebritatem sequuti venerint, sive de præcipuis Catholicæ religionis capitibus magno cum fructu disputantem audituri, sive rebus dubiis & afflictis, consilium solamenq; relaturi. Ea re cum Catholici insignes progressus facerent, ardebat invidia Arianorum factio, sectatorum frequentia, & Beringerii Regii apud Vangiones Comitis indulgentia, tum præpotens: hæc multa molita, perfecit, ut vir planè divinus, indignis modis habitus, virgisq; per summam contumeliam cæsus, urbe pelleretur. Multis post annis Bojos, quod sequenti libro narraturi sumus, Christianam pietatem docuit, sacroque lavacro tinxit. Constat ex vitæ historia, sub Childeberto Vangionum urbi præfuisse; sed cum Reges duo eodem Childeberti nomine extiterint, quorum prior Clodoveo Magno natus, superioribus annis Francis imperavit, fuere qui, ut omnem historiam perverterent, Rupertum eo retulere; absurdè, cum Vangiones ad Mediomatricum regnum pertinuerint, Childebertus major regiam habuerit Parisiis.

DLXXX.

Vita extat ap. Sur.

ANN. POST CHR. NAT. DLXXXV. DLXXXVI.

Langobardorum regnum, abdicato Ducum concilio, anno quingentesimo octogesimo aut quinto aut sexto, ad Flaviū Autharim, Clephonis filium rediit: quem Garibaldo asciscendi hujus-

 modi

Herman. & Sigeb. ann. 586. præferunt. Ratio tempor. sic habet. Langobardi Italiam duce Alboino ingressi an. 568. Alboinus regnavit, si ab ingressu cum Greg. l. 4. c. 35. numeres, an. VII. si à regno constituto cum Paulo l. 2. c. 28. & Aim. l. 3. c. 37. an. III. cum dimidio. obiit ann. 574. Clepho regnavit sesquiannum, ob. 575. ut Herman. prodidit, 576. ut Sigebertus. Hinc X annorum interregnum sub Ducum concilio, quod an. sive 585. sive sive 586. Authari Rege creato desiit. Paul. l. 3. c. 16. & seq. Quidam anonymū, alii Fredegarium, alii Thoromachum volunt. c. 34. Paul. l. 3. c. 31.

modi obvenit occasio. Childebertus Chlodosindam sororem, Authari prius pactam, commutata derepente voluntate, Richaredo Gothorum in Hispania Regi, anno quingentesimo o- DLXXXIX.
ctogesimo nono, nuptum tradidit, levitatis excusatione in religionem versa, qui Gothos pietate Catholica recens imbutos, Langobardis ab hac alienis, præferret. Langobardum, post tantam illatam contumeliam, quod Reges solent, omni conatu sumpsit evertendum: accedebant Mauritii Imperatoris perpetuæ adhortationes, qui de vindicanda Italiæ possessione seriò cogitans, magnum putabat, Francum in Autharim impellere. Autharis externa auxilia adversus tantum hostem circumspicienda intelgens, alteram Garibaldi filiam, THEODELINDAM nomine, per legatos petit. Legati benignè accepti auditique, quod in rem communem videbatur, non difficulter conficiunt. Apud eum qui Gregorii narrationem produxit, lego, Theodelindam Childeberto antea desponsam, matris Brunechildæ consiliis itidem conjugio fuisse frustratum. Vt par extiterit Childeberti utrimq; fidei neglectus, & similes propemodum duorum regum adversus se odii caussas conciverit. Autharis visendæ sponsæ desiderio, juvenile capit consilium, per legationis simulationem in Boicam proficitur, paucis expeditis ex popularium numero assumptis comitibus, fido inprimis amico, qui se legationis principem gereret. Hic cum salutato Garibaldo, verba fecisset, accedens Autharis propius, omnibus quippe de facie ignotus, se verò ab Authari missum esse ait, spectatum futuram dominam, quo comperta de forma referret. Annuit Garibaldus, & filia in conspectu fuit. Ille tacitus aliquamdiu contemplatus, subintulit, parem videri Regiæ fortunæ fastigio, nunc se nisi aliud patri videatur, unum præterea cupere, quod in posterum, pro more gentis, frequens futurum sit, vini poculum ex illius manu capere. Neq; se Garibaldus difficilem præbuit, Theodelindam principi primum legato, deinde Authari miscere jussit. Autharis, postquam bibit, pateram redhibens, puellæ manum digito dissimulanter attigit, mox tamquam aliud agens, dextera universam faciem à sumo permulsit. Erubuit ea re virgo, & nutrici de hospite questa est; anus ętate callidior, alumnam monet, factum silentio premeret, Autharim illum haud dubiè sponsum esse, nullius alterius eo processuram fuisse audaciam, bene habere, quod dignus profectò qui unus regno & regia virgine potiretur; erat enim celsus corpore, coma nitens, ætatis flore juxta & forma conspicuus. Accepto commeatu legati domum redeunt, ubi ad utriusque regni fines ventum, cum Boji honoris ergo deductores additi, abitum pararent, Autharis in equum erectus securiculam quam manu gestabat, quanto potuit connisu proximæ arbori inflictam fixam

ANN. POST CHR. NAT.

fixam reliquit, adjiciens insuper, Sic ferire solet Autharis, quæ eum primum vox Boicis prodidit. Langobardicam affinitatem maximi Francorum motus, & Boici imperii conversio sequuta; Childebertus Garibaldum proximo anno bello aggressus est. Et promptum erat prætexere, pelli regno incubatorem, veros veteresq; ex Agilolfinga familia dominos reduci. Theodelinda hujus calamitatis pericula declinatura, ad maritum in Italiam, una cum fratre GVNDOALDO proficiscitur. Autharis maxima frequentia obviam properans, nuptias in campis Veronensibus, quibus Sardis nomen, apparatissima pompa, insigni omnium ordinum lætitia, Idibus Majis celebravit. Oborta inter earum solemnia valida ventorum & tonitruorum tempestate, cum fulmen regii tabernaculi tignum disjecisset, ariolus ex Agilulfi Taurinorum Ducis familia, vetitas artes doctus, dominum clam monuit, id lætum illi ostentum, portendere mulierem, quæ nunc Regi nuberet, brevi in ipsius matrimonio futuram. Agilulfus invidiam veritus hominem graviter increpans, mortem minatur, si ea de re verbum præterea faciat. Vaticinator nihil territus, ego quidem occidi inquit possum, fata mutari non possunt. Prædictionis fides eventu comprobata, ex admiratione memoriam meruit. In Gregorii appendice, GRIMOALDVS & Gundoaldus Theodelindæ fratres nominantur, domestici scriptores Gundoaldi meminere, quem pater regno collegam asciverit, Grimoaldi nomen non habent. Belli hunc fuisse exitum, in mira annalium nuditate, res loquitur, ut Childebertus Garibaldo pulso, regnum THASSILONI asseruerit. Thassilo Theodibaldo natus esse, eo quem Narsi in Italia militasse diximus, creditur.

[Margin: ...6.]

[Margin: GVNDOALDVS.]

[Margin: Paul. obscurè, *cum propter Francorum adventum perturbatio Garibaldo Regi advenisset*. Disertè annales domestici.]

[Margin: Ann. sive 590 sive 591 variant enim Sigeb. & Herman.]

[Margin: GRIMOALDVS.]

[Margin: App. c. 34.]

[Margin: THASSILO.]

[Margin: Paul. Diac. l. 4. c. 7. Sigeb. & Herman. aliquot annis serius hæc contigisse insinuare videntur, initia enim Thassilonis cum expeditione Slavica perperam conjungunt.]

Bojis principum ambitio atque contentio magno constitit: insinuavit se Francus haud multò secus, quàm Stesichori ad Himerenses de equite sermo habet, jus & æquum tuitur9, per beneficii speciem, quæ maximè regia ad fallendum via est, rerum interim suarum, & imperii proferendi primam rationem ducens. Et pactione inita, provincia posthac proprios Duces ex Agilolfinga familia tenuit equidem, quin Thassiloni Regii nominis decus mansisse aliquantisper, ut sunt mollia rerum initia, ex Paulo comperimus, sed iidem Francicis Regibus vixere obnoxii, acceptisque ab his legibus, populum beneficiario fere jure moderati sunt. Cum superioribus temporibus Francici imperii ditio, quantum omnibus disquisitis vestigiis licuit adhuc pernoscere, Danubium Lycumque nunquam transcenderit. Garibaldum Christiana sacra coluisse, nostri retulere, & fidem Theodelindæ filiæ præclara pietas comprobat, neque opinari displicet, magnam fuisse novitatis invidiam, abalienatis ea re, adversarii commodo, procerum populariumque animis, priscæ Deorum super-

ſtitioni vulgo adhuc obſtrictis. Nam ne nunc quidem factum gratia ſequitur, primæ Chriſtianitatis gloria in Theodonem, qui ſecundo deinde loco regnavit, translata. Sive ejus, quod intra Garibaldi domum ſtetit, gentem nulla ex parte attigit, ratio non eſt habita, ſive alienum ab Agilolfingorum familia, poſteri principis honore non dignati ſunt. Quæ victo & ejecto fortuna, incertum: ſunt qui regno iterum potitum aſſeverant, poſtquam in Italia aliquamdiu exulaverit; falsò: nominis enim ſimilitudine errant. Quod ejus nulla porrò teſtatæ fidei extet memoria, rebus perditis diutius non ſuperfuiſſe crediderim. Gundoaldus filius, affinitatis ſuffragatione Aſtenſem apud Ligures Ducatum nactus, ex nobili fœmina liberos in ſpem alterius regni ſuſtulit, & Langobardis Boica ſtirps per multas Regum ſucceſſiones dominata eſt. Sed hæc quidem poſterius.

Paul. l. 3. c. 32.

Franci Boico bello defuncti, Langobardicum animo dudum conceptum aggreſſi, regione latè populata, pleraque in Alpibus oppida, facta deditione nihil jam hoſtile timentia, contra interpoſitam fidem excidêre, mortalibus omnibus in ſervitutem abductis; niſi qui Agnello Tridentino, & Ingenuino Sabionenſe Epiſcopis deprecatoribus, ſexcentis in virorum capita ſolidis redempti ſunt. Cæterum Italici cœli impatientia per æſtivos mēſes morbis tentati, multis ſuorum amiſſis, cum Langobardi munitionum mœnibus concluſi pugnæ copiam non facerent, neque ſine pugna victoriæ ſpes eſſet, nulla memorabili re geſta, domum redierunt. Autharis ſexto anno à regno adito, nonis Septembris, florente ætate, immatura morte, incertum cujus fraude, veneno extinguitur. Theodelinda interim præcellens adeò prudentiæ & moderationis ſpecimen ediderat, ut re ad interregnum delapſa, imperium novo exemplo, & fœminæ, & peregrinæ, omnium voluntate fuerit demandatum, facta ſimul optandi poteſtate, maritum quem vellet, quemq; tanto faſtigio parem crederet, ex univerſo Langobardorum numero. Illa exquiſitis priorum ſententiis, Agilulfum Taurinorum Ducem, Authari cognatione propinquum, bello fortem, & omnibus corporis animique virtutibus eo loco dignum, ſibi conjugem, genti Regem legit. Vocato craterem vini modicè libatum propinavit, quem ille accipiens, cum honore lætus, ſe ad dextræ oſculum venerabundus demitteret, Regina verecundè ſubridens, Tu verò ori, non manui, oſculum admove Agilulfe, inquit, & levatum complexa exoſculataque, conſilium de Regno & nuptiis aperuit, quarum dies initio menſis Novembris omnium approbatione conſtituta, Agilulfus ſequenti anno, menſe Majo, publico gentis conſenſu, Mediolani Rex appellatus eſt. At fœdam illuſtri conjugio notam Joannes Boccacius in amatoriis narrationibus

Paul l. 3. c. 36. Herman. Sigeb. Quod ex epiſt. 17. l. 1. Gregorii Magni cōtra afferri poteſt, vim haberet, niſi conſtaret pleraſque epiſtolas trajectas eſſe, & mēſe Decembri, ut relata, nō ſcriptam, verba quæ ſequuntur oſtendunt, *In hac qua nuper expleta eſt paſchali ſolennitate.*

ANN. POST CHR. NAT. DXCII.

ANN. POST CHR. NAT. DXCIII.

Boccac. Decameron. fab. 22

ivit

ivit injustum, ut ut flagitii dedecore erroris excusatione in speciem obducto. Verum qui universo operi fabularum nomen præscripsit, quam sibi in singulis ejus partibus credi non cuperet, nimirum ipse ostendit, neque nos fidem, quam petenti negaremus, respuenti adhibebimus. Maximum unum omnium sine controversia beneficium, Theodelinda apud Langobardos, atque universam Italiam collocavit, cujus gratiam nulla annorum unquam diuturnitas oblitteratura est. Cum Langobardi eousque, aut inani Deorum superstitione occupati, aut nomine tenus Christiani, perversis Arianorum opinionibus implicati, neque salutem ipsi suam curarent, & ecclesiarum bona publicam prædam rati, res sacras promiscuè ubique popularentur, illa divinitus incensa, maritum magno animo aggressa, monendo, suadendo, orando pervicit, ut Catholicam pietatem pectore admitteret. Quod consilium quam multa & magna bona, publicè privatimque statim consequuta sunt. Rex ecclesiis quà posset satisfacturus, plerasque possessiones ultrò largitus, Episcoporum existimationem, quæ contempta atque abjecta jacebat, ad aliquem dignitatis splendorem erexit; populares exemplo incitati, pristinam impietatem vulgò ejurare, ad ecclesiæ matris gremium, pœnitentia ducti, convolare, adversus res ministeriaque divina pariter affici. In qua caussa graviter & prudenter, à consideratissimo scriptore, viro in tantum laudando, in quantum virtus & doctrina possunt intelligi, Cæsare Baronio, Romanæ ecclesiæ Cardinali, observatum animadverto, sic solere Deum, eligere infirma mundi, ut confundat fortia, tres fortissimas nationes, odio in nomen, sive Christianum, sive certè Catholicum, insignes, Francos, Gothos, Langobardos, à totidem regiis fœminis, Chrotilde, Ingunde, & Theodelinda, Burgunda & Franca illis, hac Boja, eodem propemodum modo, persuasis maritis Regibus ad veræ religionis cultum esse retractos.

Paul. l. 4. c. 6.

Card. Baron. an. 591

Gregorius Pontifex, virtutis & pietatis magnitudine cognomen nactus, libros de Italicorum patrum vita & miraculis, dialogorum forma conscriptos, eodem anno ad Theodelindam misit, sic æstimans, quæ fide & morum sanctimonia præstaret, ejus animo futurum id munus longè acceptissimum. Sed extitere, qui religiosissimæ fœminæ, per pietatis quoque speciem obrepentes, voluntatem à Gregorio & Catholica simul ecclesia tantum non abalienarent. Agitabatur à Justiniani usque temporibus, nobilis inter Episcopos controversia, magnis utrimque animis, de tribus quibusdam capitibus à quinta synodo Constantinopoli reprobatis, quæ Gregorius & superiores aliquot Pontifices palam item damnaverant: Id adversarii contra Chalcedonensis concilii decreta fieri, quamquam falsò criminati, Reginam induxerunt,

Paul. l. 4. c. 5.

Dialogos anno 593. à Gregorio scriptos esse, ostendit Baronius.

runt ut Constantium Mediolanensem Episcopum, trium capitum damnationi assentientem, eo nomine aversaretur. Gregorius exemplum veritus, legatos misit qui officii admonerent, & in hæc ad eam, atque Constantium, verba scripsit. Ad Constantium quidem,

Greg. lib. 3. ep. 2. Quod autem dicitur filiam nostram Theodelindam Reginam, se se à communione tua hoc audito nuntio suspendisse: constat per omnia, quia etsi pravorum hominum verbis ad paullulum seducta est, venientibus tamen Hippolyto Notario & Johanne Abbate, erit modis omnibus vestræ fraternitatis communionem quæsitura. Cui etiam meas epistolas direxi, quas fraternitas vestra sine dilatione trasmittat. Ad Theodelindam verò,

Greg. l. 3. ep. 4. Quorundam ad nos relatione pervenit, ab aliquibus Episcopis gloriam vestram usque ad hoc scandalum contra sanctam Ecclesiam fuisse perductam, ut se se à Catholicæ unanimitatis communione suspenderet. Quod quantum vos purè diligimus, tantum de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis stultisque hominibus creditis, qui non solum ea quæ loquuntur nesciunt, sed vix ea percipere, quæ audierintp, ossunt. Dicunt enim piæ memoriæ Justiniani temporibus aliqua contra Chalcedonensem synodum fuisse constituta, qui dum neque legunt neque legentibus credunt', in ipso errore manent, quem sibi de nobis ipsi finxerunt. Nos enim teste conscientia fatemur, de fide ejusdem sancti Chalcedonensis concilii nihil motum, nihil esse violatum, sed quidquid prædicti Justiniani temporibus actum est, ita actum est, ut fides Chalcedonensis concilii in nullo vexaretur. Si quis autem contra ejusdem synodi fidem aliquid loqui præsumit vel sapere, nos ejus sensum sub anathematis interpositione detestamur. Cum ergo integritatem nostram ex conscientiæ vestræ attestatione cognoscitis, superest ut vos nunquam à Catholicæ ecclesiæ communione separetis; ne tot vestræ lachymæ, tantaque bona opera pereant, si à fide vera inveniantur aliena. Decet ergo gloriam vestram, ad reverendissimum fratrem & coepiscopum meum Constantium, cujus & fides & vita bene olim mihi approbata est, sub omni celeritate transmittere, eique directis vestris epistolis indicare, ordinationem ejus, quam benignè suscepistis, & quia ab ejus ecclesiæ communione in nullo separamini. Quamvis in hac re me vobis superfluè dicere arbitror, quia etsi quid in vestro animo dubietatis fuit, veniente filio meo Johanne Abbate atque Hippolyto Notario, ex corde vestro arbitror fuisse sublatum.

Verum altissimè in Theodelindæ pectus descenderat, obrogari abolitione trium capitum, Chalcedonensi concilio, quod pro præclara animi pietate, piaculare facinus arbitrata, quintæ synodi men-

di mentionem vix æquis auribus admittebat, uti ex epistola, quam Gregorius sequenti anno ad Constantium dedit, intelligimus; delectat enim sanctissimi Pontificis complura verba illustrandæ historiæ identidem inserere.

ANN. POST CHR. NAT. DXCIV.

Quod autem scripsistis, quia epistolam meam Reginæ Theodelindæ transmittere minimè voluistis, pro eo quod in ea quinta synodus nominabatur, si eam exinde scandalizari posse credidistis, rectè factum est, ut minimè transmitteretis. Vnde nunc ita facimus, sicut vobis placuit, ut quatuor synodos solummodo laudaremus. De illa tamen synodo quæ in Constantinopoli postmodum facta est, quæ à multis quinta nominatur, scire vos volo, quia nihil contra quatuor sanctissimas synodos constituerit vel senserit, quippe quia in ea de personis tantummodo, non autem de fide aliquid gestum est, & de his personis, de quibus in Chalcedonensi concilio nihil continetur, sed post expressos canones facta contentio, & extrema actio de personis ventilata est. Nos tamen, sicut voluistis, ita fecimus, ut ejusdem synodi nullam memoriam faceremus. Sed & de Episcopis quæ scripsistis, prædictæ filiæ nostræ Reginæ scripsimus. Greg.l.5. ep.37.

ANN. POST CHR. NAT. DXCV.

Anno quingentesimo nonagesimo quinto Thassilo Slavos, graves perpetuo & infestos vicinos, bello aggreditur: quorum præter Zechorum nationem, quæ Sarmatiâ effusa, Bojohemum tenuit, Quarantanorum aut Carantanorum alia, Dalmaticis oris progressa, Norici partem ad Hadriaticum sinum vergentem insidens, Boicam premebat. Parta victoria, maximam omnis generis prædam domum retulit. Paul.l.4.c.7 Herman. Sigeb. qui, quod Thassilonem tunc demum Regem constitutum fuisse innuit, ex temporum ratione & domesticis annalibus refelluntur.

DIC.

Quadriennio post pax inter Romanos & Langobardos, allaborante maximè Gregorii hortatu Theodelinda, coiit, & gratiæ Reginæ à Pontifice, apparatissimis verbis in hunc modum actæ. Paul.l.4.c.8.

Quia excellentia vestra ad faciendam se pacem studiosius & benignè sicut solet impenderit, renunciante filio nostro Probo Abbate cognovimus, neque enim aliter de Christianitate vestra fuerat confidendum, nisi quia in caussâ pacis laborem & bonitatem vestram modis omnibus monstraretis, unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia ita cor vestrum sua pietate regit, ut sicut rectam fidem tribuit, ita quoq; placita sibi vos semper operari concedat. Non enim excellentissima filia de sanguine, qui ab utraque parte fundendus fuerat, parvam te credas acquisisse mercedem. Ex qua re voluntati vestræ gratiam referentes, Dei nostri misericordiam deprecamur, ut bonorum vobis vicem in corpore & in anima, hic & in futuro compenset. Salutantes præterea paterna dilectione hortamur, ut apud excellentissimum conjugem vestrum illa agatis, quatenus Christianæ reipublicæ societatem non renuat. Nam sicut & vos scire credimus, multis modis Greg.l.7. ep.42.

est u-

est utile si se ad ejus amicitias conferre voluerit. Vos ergo more vestro, quæ ad gratiam partium pertinent semper studete, atq; ubi caussa mercedis se dederit, laborate, ut bona vestra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendetis.

Paul.l.4.c.11. Proximo, bis mille Bojorum in expeditionem adversus Slavos ducti, Cacani Regis superventu occidione cæsi, cladem superioribus annis illatam recepêre. Sexcentesimo primo, Theodelinda Modiciæ, quæ duodecim passuum millibus Mediolano abest, situ sub Alpibus inprimis amœno, & salubribus auris per æstivos calores temperato, regiam & templum condidit, Theoderici Gothi judicium sequuta, qui prætorium ibi olim struxerat. Regia, præter ædificii splendorem, picturâ veteres Langobardorum historias referente nobilitata, templum divo Joanni Bapistæ sacrum, amplis vectigalibus locupletatum, atque omni aureorum & argenteorum ornamentorum supellectile cultum est, quorum adhuc partem superesse ferunt. Voto gentem Baptistæ universam obligavit, hac forma, ad veterem pietatis sensum, à Rege & regni primoribus nuncupato. Vt ipse sanctus Johannes pro nobis interpellator sit, ad dominum Deum nostrum JEsum Christum, nos omnes unanimiter pollicemur, illi omni anno in die nativitatis suæ, hoc est VIII. Kal. Julii, de nostris facultatibus transmissuros honorificè, ad oraculum ejus, ut per illius interpellationem habeamus juvamen Domini nostri JEsu Christi, tam in bello quam in aliis locis omnibus, quocumque ituri sumus. Ratæ fuere preces, quamdiu cultus religio perstitit. Memoriæ proditum, Constantem Imperatorem post hos annos sexaginta, Langobardis bellum illaturum, cum Tarentum trajecisset, deque eventu solicitus, hominem solitariam vitam agentem, vaticinii laude clarum consuleret, unius noctis petita mora, numine salutato, responsum tulisse, Nunc quidem vinci neutiquam posse, Reginæ exteræ factum obstare, collocasse eam in Langobardorum finibus Baptistæ basilicam, qui Deum perpetuis precib⁹ appellet, sed futurum aliquando, ut templi neglectum, gentis exitium consequeretur; cujus prædictionis fidem res temporum successu firmavit. Theodelinda donationis tabulis horribilem sanctionem adjecit, quæ filii nomen habet, Regis mariti non habet, itaque marito demum mortuo perscripta sit oportet. Offert gloriosissima Theodelinda Regina, una cum filio suo Adalvaldo Rege, sancto Joanni patrono suo, de dono Dei, & de dotibus, chartulam suæ donationis, quam in suorum præsentia scribere fecit. Si quis quolibet tempore, hanc testem voluntatis suæ corruperit, in judicii extremi die cum Juda traditore damnetur.

Anno sexcentesimo tertio, Theodelindæ Adalvaldus filius Modi-

[Margin notes: Ann. post Chr. nat. DC. — Paul.l.4.c.21. — Ann. post Chr. nat. DCI. — Hæc formula desumpta est ex editione Ascensiana. — Paul.l.5.c.6. — Hæc etiam ex Ascensiana editione. — Ann. post Chr. nat. DCIII.]

DCIV. Modiciæ natus: quem illi Gregorius in ſequenti, pace ejus haud obſcurè opera iterum conſtitutâ, hac epiſtola gratulatus eſt.

Scripta quæ ad nos dudum à Januenſibus partibus tranſmiſiſtis, gaudii veſtri nos fecere participes, propter quod, omnipotentis Dei gratia, & filium vobis donatum, & quod valde excellentiæ veſtræ eſt laudabile, Catholicæ eum fidei novimus ſociatum. Nec enim de Chriſtianitate veſtra aliud credendum, niſi id ſtudere vos, ut quem divino munere ſuſcepiſtis, Catholicæ rectitudinis auxilio muniretis, ut & Redemptor noſter familiarem te ſuam famulam cognoſceret, & Langobardorum genti novum Regem in timore ſuo feliciter enutriret. Unde oramus omnipotentem Deum, ut & vos in mandatorum ſuorum via cuſtodiat, & eundem excellentiſſimum filium noſtrum Adulauvaldum in ſuo faciat amore proficere: quatenus ſicut hîc inter homines jam magnus eſt, ſic quoque ex bonis actibus ante Deum ſit glorioſus. Illud autem quod excellentia veſtra ſcripſit, ut dilectiſſimo filio noſtro Secundino Abbati, ad ea quę ſcripſit ſubtiliter reſpondere deberemus: quis vel petitionem illius, vel veſtra deſideria, quæ multis eſſe profutura cognoſcit, ſi ægritudo non obſiſteret, duceret poſtponenda? Sed tanta nos podagræ nunc infirmitas tenet, ut non ſolum non dictare, ſed nec ad loquendum poſſimus aſſurgere, ſicut & præſentium portitores legati veſtri cognoverunt, qui nos & venientes infirmos invenerunt, & diſcedentes in ſummo vitæ periculo atque diſcrimine reliquerunt. Sed ſi omnipotente Deo diſponente convaluero, ad cuncta quæ mihi ſcripſit ſubtiliter reſpondebo. Eam tamen ſynodum, quæ piæ memoriæ Juſtiniani tempore facta eſt, per latores præſentium tranſmiſi, ut prædictus filius meus dilectiſſimus ipſam relegens, agnoſcat, quod falſa ſunt omnia, quæ contra ſedem Apoſtolicam vel Catholicam eccleſiam audierat. Abſit enim nos cujuslibet ſenſum hæretici recipere, vel à tomo ſanctæ memoriæ Leonis prædeceſſoris noſtri in aliquo deviare. Sed quæcumque à ſanctis quatuor ſynodis ſunt definita recipimus, & quæcumque reprobata ſunt condemnamus. Excellentiſſimo autem filio noſtro Adulauvaldo Regi tranſmittere phylacteria curavimus, id eſt, crucem cum ligno ſanctæ crucis Domini, & lectionem ſancti evangelii theca Perſica incluſam. Filiæ quoque meæ ſorori ejus, tres annulos transmiſi, duos cum hyacinthis, & unum cum albula; quæ eis per vos peto dari, ut apud eos noſtra charitas ex veſtra excellentia condiatur. Paterna præterea charitate perſolventes ſalutationis officium, petimus ut excellentiſſimo filio noſtro conjugi veſtro, pro nobis de facta pace gratias referatis, atque ejus animum ſicut conſueviſtis, ad pacem de futuro per omnia provocetis, quatenus mercedem populi innocentis, qui in ſcandalo perire

Greg. l. 12. ep. 7.

perire poterat, ante conſpectum Dei, inter multa bona, quæ agitis, invenire poſſitis.

Hæc Theodelindæ laudibus ex omni parte referta, teſtimonium ſanctimoniæ antea relatis conſentiens prrhibent; tum oſtendunt, eam, ut ut ad tria capita hæſitantem, Pontificiæ auctoritati præcipuam reverentiam detuliſſe, neque ſe à Catholicæ eccleſiæ communione, hujus offendiculi cauſſa, unquam abjunxiſſe. Gregorius paullò poſt, menſe Martio rebus humanis eximitur: Adalvaldus Julio, patris voluntate Langobardorum Rex appellatur.

ANN. POST CHR. NAT. DCX.

Paul. l. 4. c. 38. Anno ſexcenteſimo decimo, Giſulfus Forojulienſium Dux, ab Avaribus oppreſſus, ex Romilda veſanæ ſalacitatis fœmina, filias pudicitiæ laude inſignes reliquit. Quæ cæſo patre, everſâ patria, captivæ ductæ, calamitoſiſſimo ſuo tempore invenerunt, quo virginale decus, quod ſervis corporibus vi minus poterant, fortunæ ingratiis ingenio tuerentur. Conditis enim ſub mammillari ſtrophio crudis pullorum carnibus, ut calore corruptæ immane fœterent, militum non effugêre vim tantum & contumeliam, quod morte tamen pleraſque redemiſſe, celebrata veterum exempla ſunt, ſed cogitationem omninò voluntatemque libidinis averterunt. Spretæ itaque venundatæ, pares & patre, & animo iſto, nuptias reperere. Quatuor ſororum duo nomina prodita, Appa & GAILA, totidem perierunt, cum matris, tenebris tanto dignius, adhuc extet: Vna Alemanorum Regi, altera Bojorum principi collocata, Chiomaris, & Cammis meritò annumeretur. An Garibaldo, qui rerum apud Bojos paullò poſt potitus, quod quidam ſcripſere, niſi de opinione certum nihil eſt.

GAILA.

ANN. POST CHR. NAT. DCXI. DCXII.

Paul. l. 4. c. 7. & l. c. c. 41 Vno aut altero anno interjecto, Thaſſilo fato conceſſit. Cui Paulus, cum primùm ad Boicæ gubernacula admotus, Regis nomen tribuit, ſub finem Ducem appellat: nos ſub eo Bojorum Principum majeſtatem ſtatu motam, & Francicis Regibus ſubmiſſam eſſe, hoc quoque argumento perſuademur. Mortuo Thaſſilone, GARIBALDVS filius ſucceſſit. Quem qui, nomine ducti, eundem Theodelindæ patrem exiſtimavere, rediiſſe in imperium, tamquam poſtliminio, neque vera ſcripſere, neq; veriſimilia, itaque magnis difficultatibus, nulla neceſſaria ratione implicati, ut ſe ſe aliquâ expedirent, multiplicem hiſtoriæ caliginem, quod certos errores incertis conjecturis tuendo, fere fit, offuderunt; nam idem de Thaſſilone prius commenti, quo fabulam tuerentur, centeſimum ætatis annum attigiſſe, ſcriptum reliquere, cum res in eum modum quo à nobis narrata eſt, Pauli auctoritate potuerit conſtitui, qui Garibaldum diſertè Thaſſilonis filium nominat, quod ſi quis ſuperiori Garibaldo convenire poſſe exi-

Arenpek. l. 2. c. 3.

GARIBALDVS SECVNDVS.

Paul. l. 4. c. 41.

ſe exiſtimat, nimium ineptus eſt. Novus princeps paternum decus æmulatus, Sclavos, Carantanos nimirum, bello ſolicitans ad Aguntum Norici oppidum primo congreſſu infeliciter pugnat: hoſtes ſucceſſu læti & feroces, facta in Boicam impreſſione prædas egere, dum ille, collectis brevi iterum viribus, inopinantes adortus, omni præda exutos, finibus victor pepulit. Quod unum Garibaldi operum poſteritatis memoriam meruit. In Italia Gundoaldus, Aſtenſium Princeps, Theodelindæ frater, ſagittâ veneno illita, ex inſidiis incerto auctore miſsâ moritur. Sceleris ſuſpicio regiam attigit, jactatum, cumulaſſe Agilulfi & Theodelindæ odium, quo favorem maximè debuerat, alliciendis Langobardorum vel ingenio, vel arte, vel fortuna voluntatib⁹, nimiam viſam in homine peregrino tam prolixam popularitatem, cui ſi rerum novandarum aliquando voluntas accideret, dominantes contra nitenti, pares futuri vix eſſent. Sed nobis quidem, de ſorore præſertim, Gregorio toties laudata, tamque magnificè, & illa haud minus extera, quæ ſe domeſtico tanto præſidio cur orbaret? animus fraterni paricidii facinus refugit credere. Gundoaldo filios fuiſſe reperio, GVNDOBERTVM, de quo præter ipſum nomen, nihil extat proditum: & Charibertum ſive Aripertum, variè enim appellatur, qui regnum apud Langobardos poſt multos annos primus Bojorum tenuit, ut ſequenti libro narrabitur.

Paul. l.4.c. 41.

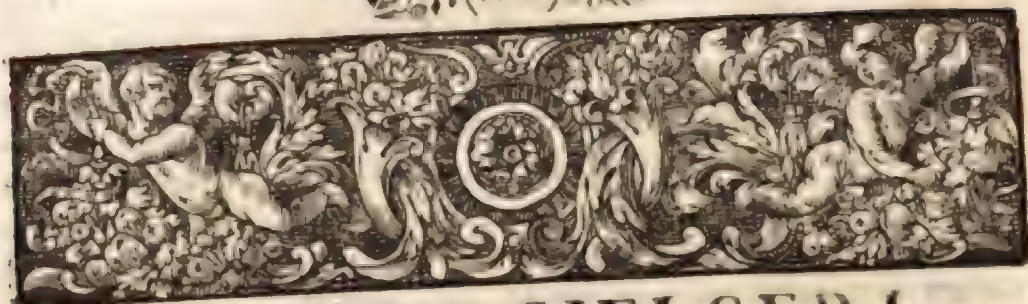
Appendix Greg. c.34.

GVNDOBERTVS.

Appendix. Greg.

K MARCI

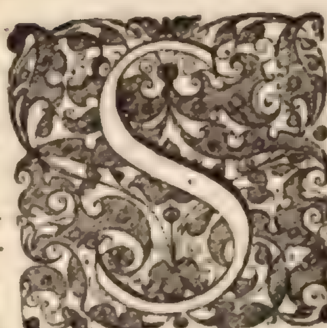

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber quartus.

Garibaldũ nondiuim perasse, ex collatione temporis, quo Thassilo Garibaldi pater obiit, quoque Theopo Boicâ donatus est, fit consequens.

THEODO TERTIVS.

SAnctius deinde sæculum aggredimur. Garibaldo cis paucos annos sublato, THEODO prudentia & animi magnitudine inclytus, quẽ Garibaldi filium fuisse, suspicari quam affirmare magis possumus, Bojorum principatum adeptus, ingens Evangelio ostium aperuit. REGINODRVDEM uxorem annales Childeberto Franco natam ferunt: quod nomen Francicarum rerum auctores inter Childeberti Theodebertique Regum liberos, Theodebertum enim alii patrem maluere, omninò non habent, sed illa stirpe explicãda & aliàs indiligentes, quo minus fides nostris hominibus demenda est. Reginodrudem ergo familia dudum Christianâ ortam, tot illustrium Reginarum exemplo, magno animo amplectendæ veritatis auctorem fuisse credimus: & supererant rei juvandæ, Christianæ religionis igniculi à Romanorum imperio, per omnem provinciam. Accessit fama sanctimoniæ Ruperti Episcopi, & magnorum mirabiliumque operum, quæ illo administro divina virtute constabat patrari. Motus Theodo, summo viri coram videndi desiderio incensus est. Primos suorum mittit, qui honestissima legatione obnixè deprecantes invitarent, Veniret, Boicam conspectu dignaretur, genti rectum fidei vivendique iter ingredi cupienti, docendo præiret. Rupertus expensa tum oratorum amplitudine, tum orationis æquitate, gnarus hoc genus consilia non nisi divinitus immitti, Deum ante omnia laudibus ac gratiis veneratus, qui in tenebris sedentes æternæ lucis radiis institueret illustrare, preces nihil aversatus, redeuntibus legatis statim presbyteros adjunxit, ipse paullò post subsequutus, Reginoburgi à Theodone, cum insigni proce-

REGINODRVDES.

Jo. Steind. an.623. Regentrant appellat, filiam Hildeberti Regis: recentior quidã, Theodeberti.

Vita S. Ruperti ap. Sur. tom. 2. brevius ant. lect. tomo item 2.

procerum comitatu obviam progreſſo, incredibili lætitia maximo applauſu excipitur: primus in ea urbe à Bojis conſpectus Epiſcopus, nam ante Boica tempora quosdam ſediſſe non ambigam, etſi memoria fere excidit, unius Lupi ſuperat, ſanctitatis famâ poſteritati commendata. Quem qui Zenone imperante à Theodone primo, pietatis cauſſa cęſum narrant, temporum rationem nullam habent. Neq; ego exemplum, quo Boji in Chriſtianorum ſanguinem unquam ſævierint, ullum proditum reperio. Abſurdius errant, qui Lupum hunc cum eo confundunt, qui Chetmarum Carantanorum principem Pipini ætate in fide inſtituit. Rupertus indicto jejunio, Theodonem Chriſtianæ fidei myſteriis erudit, eruditum & ſatis jam confirmatum, abdicato impio peſſimorum dæmonum cultu, ſalutari baptiſmate abluit. Nullus dies Bojis lætior, certè æquè ſalutaris illuxit. Principis exemplum plerique optimates ſequuti, & populi magna vis, nobilium ignobiliumque promiſcuè, una omnes voce, teſte quibus animi gaudiis intus perfruerentur, Dei benignitatem effusè celebrantes, quæ ex tetra caligine in eam claritatem, nihil tale promeritos evocaſſet. Annum, quo res tam magna conſtituta, ſimulachrorum cultus publico Ducis præjudicio damnatus eſt, dubium reddit annalium inconſtantia, nobis ſingulorum momentis æſtimatis, propior vero viſa ratio, ſexcenteſimum decimum ſextum poſt Chriſtum natum adſcribentium, aberrantibus facile longiſſimè, qui in Regum nominibus lapſi, hiſtoriam ad ſuperiores Theodones retraxere, ante annos octoginta circiter vita jam functos. Epiſcopus inde Principis hortatu ſecundo Danubio devectus, multam præterea pietatis ſementem fecit, Evangelio omnibus, qui ſecus ripam colerent, libero ſermone annuntiato, ad inferiorem uſque Pannoniam, ibi exſcendens iter retrò pedibus tenuit. Laureaci plerique à vana Deorum ſuperſtitione ad nos traducti, multi variis morborum generibus Chriſti nomine invocato levati. Hinc in interiorem Boicam digreſſus, iis inprimis locis potiori cura inſiſtens, quibus impietatem hactenus maximè graſſatam animadverteret, ſtatuas inanium Deorum ubique disjiciendo, & veræ religionis capita diligenter exponendo, rudes populorum animos ad unius Dei intelligentiam erexit. At Theodo circumſpiciens, quæ eſſent ornandis atque provehendis initiis bene poſitis, veritus ne non rectè ſtabilita brevi dilaberentur, inſtitit Ruperto, ſedem ſacrorum legeret firmaretque, ex qua ipſe & ſucceſſores Epiſcopi, ſubjectam provinciam ſalubribus præceptis informatam regerent. Placuit Juvavia, ſplendida olim Romani nominis colonia, tum afflicta ſuperiorum temporum barbaricis motibus & vaſtitate, in ruinis & ſolitudine cubans urbis verius cadaver. Magno ſtudio & alacri-

Catal. Epiſcop. Reginob. præter Lupum, Paulinum & Rhatarium habet. Sed Paulinũ Tiburniæ an Tigurinæ fuiſſe Epiſcopum, ſupra oſtenſum pag. 93. Ratharium poſt Rupertum vixiſſe, infra narrabitur.

ANN. POST CHR. NAT. DCXVI.

Hunc annum Arenpekius habet, præter alios.

lacritate instauratam, mutato veteri vocabulo Salisburgum dixere, à præfluente Salsa. Templum Deo & apostolorum principi Petro cum cœnobio positum, Rupertus dicavit, sacerdotibus sacerdotumq; ministris, & omnibus subinde rebus, quæ ad divinum cultum Christiano ritu peragendum opportunæ, Ducis liberalitate fretus, ampliter instruens. Neque defuit Theodo conceptæ spei, largis subministratis vectigalibus, pro illius præsertim temporis sacrorum hominum parsimonia & moderatione. Æmulati factum posteriores principes, multas certatim regiæ munificentiæ donationes adjecerunt, ut Salisburgenses paullatim ad tantum splendoris fastigium excreverint, quantum rari alii ubivis terrarum Episcopi supergressi. Extat donationum breviarium anno, quo Carolus Magnus Boica potitus, ab Arnone Episcopo conscriptum, quod nos præclarum vetustatis monumentum rati sæpe deinceps laudaturi sumus. Tunc contributa præter urbem atq; agrum circa, sylvarum & pascuorum abundè, tum villæ coloniæq; rusticæ variis locis complures, Mansos appellabant: Romani quidem cum mansis tributariis octoginta quinque, formula veteres Italici sanguinis provinciales significante, quos paullò incommodius habitos par est credere : Vineæ ad Danubium prope Reginoburgum aliquot: Salinæ, fornaces excoquendo sali viginti, & decuma omninò vectigalium, quæ fiscus id loci cogeret. Salinas tum primum inventas, quod vulgo fertur, ex hoc scripto intelligi non potest. Non illud item, quod magnos alioquin auctores, nec tamen vetustos habet, Vtonem & Theodibaldum fratres Theodoni fuisse, baptismate à Ruperto Oetingæ & Bauzani tinctos, Boicâ scilicet inter fratres veluti in trientes secta. Cujus rei neque in Arnonis tabulis, nec in Ruperti vitæ historia, ubi sanè debebat, extat vestigium, quin Salisburgum ad Theodonis ditionem pertinuisse, utrobique palam est, quæ ex ista cretione Vtoni paruisset oportebat. Verum enimverò homines non mali, & quod probitatem fere consequitur, minimè suspicaces, fidem habendo ei, quem nos toties notavimus, in errorem perducti sunt. Cum Tonazano & Vrso auctoribus nuntiaretur, certo extra urbem loco nocturna lumina apparere, suavissimosq; odores diffundi, & multa ad hæc divinitus fieri prodigia; Domingus præcipuæ venerationis sacerdos, rei explorandæ missus, veritate compertâ, visa enim per tres continentes noctes quæ narrata erant, ligneam crucem solemni ritu consecratam solo defixit, & tuguriolo pro præsenti copia texit. Rupertus Theodonis consilio atque ope usus, exciso latè nemore, Maximiliano martyri templum sacrat, peramplo monachorum collegio addito. An Maximiliani martyris reliquiæ id loci conditæ, an alia ostento caussa, scribentium brevitas non expressit. Neque hic

Annot. Arnonis episcopi, tomo 1. ant. lect.

P. Canis. de M. virg. l. 5 c. 23. 29. Mart. Eisengr. de sacel. Oeting. c. 4. 5 & alii non pauci.

ſe Principis beneficentia deſiderari paſſa magnum terræ tractū, patentem quaqua verſus tria paſſuum millia, attribuit: id vitæ ſcriptor ad Theodibertum filium retulit, credo qui patris factum ratum habuerit. Tonazanus & Vrſus religione tacti, omne patrimonium tranſcripſere, addictis monaſterio Vurmario & Ciſſimo nepotibus, litteris operam daturis, quibus Rupertus uſum fructum ex ſemiſſe donati patrimonii, beneficiario jure poſtea reddidit. Ruperti etiam opus Veltenburgum monaſterium creditur: ego, quod aſſeverem non, habeo.

Cum Agilulfus interea temporis in Italia vivendi finem feciſſet, Langobardici regni nomen ad Adalvaldum puerū, procuratio ad Theodelindam matrem rediit, quæ magno eccleſiarum & religionis bono, eam per annos integros decem tenuit, quibus exactis, Adalvaldus mente alienatus, regno pulſus, privatus triennio circiter ſuperfuit, uti quidem unus nobis Sigebert⁹ indicio. De Theodelinda nihil præterea, neque quouſq; vitam produxerit comperio, ſed eorum conjecturis acceſſerim, qui ante filii inſaniam obiiſſe exiſtimant.

Paul. l. 4. c. 14. Hermā. Agilulfum an. 616. Sigebertus 617. obiiſſe ſcribunt.

Sigeb. Agilulfum an. 617. mortuum, filium annos 10. regnaſſe, 630. obiiſſe ſignificat, itaque triennio privatum vixiſſe cōſequitur.

THEODIBERTVS.

Neque quo anno Theodo naturæ ſatisfecerit exploratum, Epiſcopo ſuperſtite deceſſiſſe liquet. Moriturus THEODIBERTVM filium vocat, & principatu de manu tradito, ſuprema mandata adjicit, Obſequatur Ruperto, rem Chriſtianam propaganti omnibus auxiliis adſit, Salisburgenſem eccleſiam ſuo exemplo charam habeat, quâ poſſit dignitate augeat, ita felix fortunatumque futurum imperium. Paritum eſt optimis monitis, filius ſtatim à patris funere, primis ſuorum aſſumptis, divinum hominem venerabundus adit, & in vaſta ſolitudine ad divi Maximiliani conventum, amplis muneribus colit. Rupertus ſub hæc, rationem ſecum putans, meſſem multam, operarios paucos eſſe, quod quamquam Boji Chriſtiana ſacra vulgo admitterent, ſupererant plerique in veteris ſuperſtitionis cœno occæcatis animis obſtinatè hærentes, domum in patriam abiit, & evocata ſubſidiaria duodecim ſociorum cohorte, Cunibaldo & Giſilario presbyteris, ſanctiſſimis viris præcipuè ducibus, qui inſtruendis populis auxiliarem præberent operam, Salisburgum revertitur. Ibi Erendrudem neptem, nam perperam quibusdam ſoror credita, numeroſo ſacrarum virginum collegio præficit, ædificato à Reginodrude ad urbem monaſterio, anno poſt Chriſtum natum ſexcenteſimo vigeſimo tertio, Nonnarum montem etiam nunc appellant, vocabulo ex ultima Chriſtianorum antiquitate repetito, in quo liberaliter ornando Theodibertus patris pietatem adæquavit. Inde novo ſociorum comitatu fretus, omnem denuo Boicam circumiens, multos adhuc ſpicarum manipulos eccleſiæ horreo intulit, conſtitutis pleriſque locis presbyteris, qui inſolen-

P. Cratepol. de ſanctis Germ. Theodonem ſanctum cognominat, conjecturam, ut apparet, ſine ullius ſcriptoris teſtimonio ſequutus.

Arno diſerte neptiam appellat. Joan. Steindel.

ANN. POST CHR. N. DCXXIII.

Nonnarum nomine uſus S. Hieron. ad Euſtoch. de cuſtodia virg.

tes mutatæ religionis animos ad Christiana mysteria paullatim
asſuefacerent. Neque fieri poteſt, quin per eam occaſionem æ-
des ædiculæq; ſacræ multæ paſſim dedicatæ fuerint, ſed memo-
ria duarum præcipuè, Reginoburgi & Oetingæ manet, Mariæ
virginis appellatione utraque. Quod in eam partem accipio,
præ cæteris inſignes habitas, tum tutelari Mariæ nomine, tum
quod Deorum prius fana, (hoc enim conſentiens vetuſtatis fa-
ma habet) Chriſtiano ritu expiata & conſecrata, veluti trophæa
ex ſuperſtitione devicta viderentur. Secundum ea ſe Salisbur-
gum iterum recipit, & ſupernè monitus mortalium laborum fi-
nem, æternitatis præmium prope eſſe, diſcipulis vocatis mul-
tumq; flentibus, qui ſe inter tot Chriſtianæ fidei tirones, tanto
præſidio deſtitui vehementer dolerent, futuræ mortis diem præ-
dicit, erectoq; Chriſti fiducia animo, Salisburgenſem ſedem &
univerſam Boicam Deo precibus commendat, ſimul oſtendit,
quem ex ſacerdotum numero ſibi ſucceſſorem ſubſtitui cupiat,
Vitalem videlicet, notæ ſanctitatis, & apud omnes ordines gra-
tioſum hominem. Ingraveſcente per quadraginta jejuniorum
dies morbo, feſta Chriſti reſurgentis luce, quæ in VI. Kal. April.
incidit, ſeſe ut potuit colligens, obita re divina, ſacrorumq; my-
ſteriorum percepto viatico, multum de virtute hortatus diſci-
pulos, leniſſimo ſermone, paterno prorſus affectu, inter complo-
rantium manus exſpiravit. Auditæ canentium voces, angelo-
rum creditę, & viſi obverſari inter juſta funebria candidati homi-
num ſpecie, quos, quod eo officio functi diſparuere, angelos fuiſ-
ſe nemo dubitavit. Rupertus cœlo receptus, Boicæ Apoſtolus
& tutela habitus. De anno immodicus eſt tradentium diſſenſus,
ut nulli fere duo conveniant. Nos deprehenſo feſtum paſchæ
diem, ab anno omninò quingenteſimo quadrageſimo quinto, ad
annum ſeptingenteſimum ſextum, bis, neque eo ſæpius, ad VI.
Kal. Apriles rediiſſe, ſexcenteſimo nimirum vigeſimo tertio & ANN. POST
vigeſimo octavo, certum characterem ſequuti, de alterutro ſic CHR. NAT.
pronuntiamus, ut æſtimata rerum geſtarum magnitudine in po- DCXXVIII.
ſteriorem ſimus proniores.

Catal. epiſcopor. Laureacēſ. & Batav.

Æquales illorum temporum, Philo Româ ortus, Laureacen-
ſis Eccleſiæ Archiepiſcopus, & Erchenfridus ex Laureacenſi cle-
rico Batavenſis Epiſcopus, cui Othocarus Honorii Pontificis juſ-
ſu ſucceſſit. Abbas etiam Euſtaſius, qui Luxovienſi nobili in-
primis monaſterio poſt Columbanum præfuit, Chriſti amore in-
cenſus in Boicam per hos annos excurrit, multiſque idolorum
cultoribus meliore religione imbutis, & relictis, qui bene cœpta
porrò urgerent, ſe ad Luxovienſem ſexcentorum monachorum
procurationem retulit. Sequutus monachus Agreſtius nomi-
ne, ut invito & dehortante magiſtro, ita lævo ſucceſſu, homo
tanto

Euſt. vita à Jona ſcripta, etſi quidam Bedæ tribuunt, ap. Sur. t. 2.

tanto muneri per omnia impar, aliquamdiu apud Bojos sine fructu versatus, ad Aquilejenses abiit, & se cum illis conjunxit, qui ab ecclesia Romana jamdudum apertè desciverant, uti Jonas Eustasii discipulus prodidit. Cujus præterea luculentum extat testimonium, Bojoarios etiam tunc temporis, eosdem Bojos esse habitos, ne cui suspicari in mentem veniat, majores ea de re unquam dubitasse. Jonam enim, vetustum supra nongentos ipsos annos scriptorem, ejus loci & ordinis, adde peregrinum hominem, aut indulsisse ambitiosæ gentis vanitati, si qua fuit, sed agresti propemodum sæculo quæ nam esse potuit? aut dubia & incomperta testatò voluisse ad posteros transmittere, nec dici probabiliter, nec credi potest.

Apud Langobardos ejecto Adalvaldo, Arioaldus Taurinorum dux, regiæ affinitatis prærogativa regnabat, Gundebergæ quippe Adalvaldi sorori matrimonio junctus. Hæc Theodelindæ matris laudes, pietatem inprimis æmulata, quod mater Modiciæ fecerat, ipsa basilicam Joanni Baptistæ Ticini, auro argento & omnis generis sacra veste magnifice instructam, ædificat. Neque de cætero virtutem imunem colens, gravissimarum ærumnarum casibus variè exercetur. Pudicitia & pulchritudine juxta insignem, Adalulfus inter principes Langobardos, de stupro appellare ausus est, illa execrata flagitiosi hominis impudentiam, in loquentis os exspuit. Tum Adalulfus ignominiâ, néque proderetur metu incensus, odio amorem mutat, Reginam marito ultrò deferre occupat, venenum parare, quo incautum tollat, dotale regnum ad Tasonem Etruriæ Ducem, res novas molientem, transferat, cum quo secretæ coitiones factæ sint. Leves plerumque Regum suspiciones, cum timor acuit, imperium præceps. Creditâ calumnia, cárceri Gundeberga mancipatur. Clotarium Francum movit calamitatis indignitas, legationem expostulatum mittit, quid ita visum fœminam Reginam, Reges Francos propinquitate attingentem, indicta caussa contumelia afficere. Langobardus jure factum tueri, & verò se leniter intraq; facinoris magnitudinem vindicasse: cum legatus subintulit, facilem hujus caussæ proponi exitum, si, qui mos gentis vulgo erat, placeat secretorum incerta armorum judicio definienda permittere. Accepta à Rege conditio, neque Adalulfus reperire, quî abnueret, quamquam nulla spe, in caussa plena sceleris. Certamen Ariperto Reginæ amitino, propinquitatis jure obveniebat, is vicarium, quod & ipsum fieri assolebat, producit, qui cum accusatore congressus, perfidiam in populi conspectu victor ultus est, Gundeberga pristinum dignitatis gradum tenuit. Aimoinus regio Francico genere ortam scripsit, ego rationem non reperio, nisi si Garibaldus avus illam cognationem attigit, cujus rei nulla

Aimoin. & app. Greg. inivit autem Arioaldus, ut est ap. Herman. ann. 626. Paul. l. 4. c. 49. Gundebergam Rodoaldo, qui post Rotharim regnavit, nupsisse ait, similitudine nominis Arioaldi falsus, superiores enim veriora scripsisse, temporum ratio evincit.

Propriè amitinus, natus enim Aripertus Gundoaldo Theodelindę fratre. Aimoin. l. 4. c. 10. consobrinum dixit.

de cætero indicia. Fredegario an Thoromacho, Francorum parentem appellanti, magis credam, parentũ enim nomine cognati & affines universè vulgò jam tum veniebant, ut cum Vuldotrada primis secundisq; nuptiis Francicis Regibus fuerit collocata, nepti parentis Francorum appellatio, hoc saltem sensu, congruerit. Arioaldo anno post Christum natum sexcentesimo trigesimo octavo extincto, Gundeberga Rothari Harodo nupsit, matrimonio viâ ad regnum rursus munitâ. Sed ut malo docta, eum prius sacramento adigit, maximi inter homines beneficii memoriam, perpetuo amore & cultu conservandam, nunquam posíturum. Improbum animum verborum religione tenere frustra coneris, brevi res vertit. Rotharis cæsis plerisq; Langobardorum primoribus, cum & uxoris pertæsum esset, custodia conditam ad privatæ vitæ modũ cogit. Vbi illa magno & Christiano animo, â tanta fortuna in eam humilitatem iterum devoluta, per annos propemodum quinq; sacris jejuniis & orationibus tempus fere terens, magna constãtiæ exempla edere perseveravit. Francus rursus auxilio fuit. Aubedo aliis de caussis missus, tactus miseratione reginæ, quam superioribus aliquot legationibus florentem vidisset, Rotharim officii admonet, Francos injuriam, quæ & ipsos tangeret, non neglecturos, suum in Gundeberga beneficium asserturos ostendit. Rotharis aut famæ reverentia, aut metu flexus, uxorem publico reddit, & insigni comitatu ante omnium ora per divorum templa circumductam, maritali posthac affectu, regali honore habuit. ANN. POST CHR. NAT. DCXXXIIX

In Boica Theodiberto HVGIBERTVS filius successit, omnibus annalibus præteritus, sive ob imperii brevitatem, sive quia nulla res gesta insignem reddidit, sive quæ alię caussæ. Nos uno, sed certo & locuplete teste Arnone nitimur, qui quæ Salisburgensibus patris & avi exemplo contulerit, distinctè perscripsit. Thassilonem & Grimoaldum quidam ad hoc ipsum ævum referunt, obscura nihilominus, & aliquando incertiore memoriâ. Vt frater Theodiberti Thassilo, Theodonem Theodibertumq; Bojorum post principes, & Grimoaldũ procreaverit, Grimoaldi filia PLECTRVDIS fuerit, quæ Pipino Heristallo nupta, Drogonem & alterum Grimoaldum peperit, nobilissima & sapientissima fœmina ab Aimoino appellata, sancta gloriosa & illustris à Marcellino. Imago cum inscriptione Batavis in suma Stephani martyris æde, quam Brunonis Batavensium Episcopi ætate Plectrudis condidisse fertur, superioribus annis visebatur, neq; certo neque nullo Boicæ originis indicio, nunc vetustate temporis exolevit. Sed utcumq; ea se conjectura habet, pater sanè Hugibertus aliquis, non Grimoaldus fuit, id enim ex Pipini diplomate constat. Quod Marcellinus, qui illũ per ætatem videre potuit, Lotharingiæ sive Austra-

HVGIBERTVS.

PLECTRVDIS.

Etiã multò ante parentes sic usurpari, Vopiscus Probo, *Adolescentem nobilem parentem Valeriani.* Paul. Arioaldum 12. an. regnasse ait, eo est consequens an. 638. obiisse. Herman. 7. tantum an. falso tribuit. De Rotharis matrimonio append. c. 69. 70. Aubedonẽ Clotarii legatũ append. nominat, quod ratio temporum verum esse non patitur, Clotarius enim ante Rotharim Regem obiit. Arno in annot de Theodiberto loquuts subjungit, *Successor namque filius ejus Huchbertus Dux, tradidit in pago Rotaga &c.* Arnold. Vion. l. 4. c. 6. Thassilonem sanctũ appellat, & cum Tutilone monacho S. Galli, qui circa an. 880. vixit, confundit. Catal. episcop. Reginob. in S. Emmerãmo, Steidel an. 6. 1. Schritov. & Hund. in catal. Batav. Plectrudem filiam fuisse dicunt Grimoaldi, Bavariæ & Campaniæ sive Ducis sive Regis, cujus rei cuperem testes vetustiores. Imaginis meminere Schritov. & Hund. inscriptio hæc fuit; *Plectrudis regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Diplom. meminit Brusch. in monast. S. Willibrordi. Marcellinus presbyter in via S. Suiberti ap. Sur. 3. 2.

Austrasiorum Ducissam nominat, Bojam fuisse nihil impedit, ut alterius tituli dignitas à marito fluxerit.

RODOALDVS

Apud Francos Austrasianæ Regiæ Dagobertus patris voluntate præerat: in qua clarus RODOALDVS Bojus, principum Agilolfingorum sanguis, summis honoribus, annitente Arnulpho episcopo & Pipino Landisio, auctus, perpetuum aularum vitium æmulorum invidiam effugere non potuit. Superbè avarè & impotenter agere delatum, Regis indignationi objiciunt. Tum ille vitæ metuens, ad Clotarium profugit, ibi patre deprecatore filiũ placasse visus responsum tulit, bene de cętero sperare posse, si quæ peccasse diceretur, corrigeret. Fidem habuisse exitio fuit statim à reditu, Treveris pro ipsis regii cubiculi foribus obtruncatur. Aimoinus majoribus clarum, auctor Gregorianæ appendicis, nobili Agilolfingorum gentę natum scripsere, ut Æmilio, diligenti alioqui & cauto, ex tenui loco fortunaque crevisse, fides utique nulla sit. Verum hoc facinus unius capite, illud plurium stetit. Dagobertus à patris morte novem annis regnaverat, cum Avares & Bulgaros forte tumultu, quod per interregnum utrique Regem ex suo corpore ambirent sublegi, Bulgari victi patria regione pulsi, virorum admodum novem millia extremæ necessitatis vi adacti, cum uxoribus & liberis sedes à Francis ipsis hostibus petunt. Rex se deliberaturum ostendit, interim in proxima Boica hyemarent. Ibi sparsim per vicos hospitio exceptos, una omnes nocte incautos jubet opprimi, neque ex tanto supplicum numero præter Alticeum quisquam superfuit, qui coacta septingentorum circiter manu, ad Valduccum Slavum Venedorum Ducem fugiens, insidiantis perfidiam evasit.

Aimoin. l. 4. c. 11. App. Greg. c. 52. Append. Greg. c. 71. Aimoin. l. 4. c. 24. Vulgati Reginonis codices perperam habent, *Rex ad Hermandum & Bajoariam recipere præcepit.* Corrig. ex ms. *ad hyemandum ad Bai.* ne quis novum hinc Bojorum principem concinnet, ut est interdum ingeniosa inscitia.

ANN. POST CHR. NAT. DCXLI.

ANN. POST CHR. NAT. DCXLVIII.

Septimo exin Dagobertus è vita abiit, Rex famâ, quamquam inter manifesta flagitia, ambiguâ, & ut beneficia crederentur plura. Omnium ejus operum maximum ad posteritatis commendationem fuit, veteres subditarum gentium leges, à Theoderico Clodovei filio conditas, à Childeberto, & Clotario variè pro temporum ratione interpolatas, emendasse, quas illustrium virorum Chladii, Chadoindi, Magni, Agilolfi usus opera, in melius novatas, scriptoq; comprehensas edidit, singulis nimirum populis singulas & proprias. Boicæ diu tenuere, quarum AGILOLFVM potissimùm auctorem, eumq; ad Agilolfingos pertinuisse suspicamur; quomodo Lothariensium olim & Lotharingorum una natio, & eadem Carolingorum atque Carolorum stirps, etiamsi diverso appellationis exitu, sic unus idẽ Agilolfus Agilolfingusque videtur. Multa porrò in his legib⁹ de publico privatoq; jure, ad omnem æquitatis rationem egregia extant, sed ut alicubi priscæ quodammodo ruditatis situs, antiquissimo ævo, manifestis vestigiis hæserit. Quod Tacitus de Germanis absolutè scripsit, & minora delicta & homicidia pecuaria mulcta lui, hîc pecuniâ

AGILOLFVS.

Varii codices Boicarum legum, variè habent hæc nomina. Chadoindus Brunechildis legatus ad Regem Clotarium nominatur append. Greg. c. 40. & referendarius Dagoberti c. 78. Bojis leges à Dagoberto datas, Otto etiam Fris. scribit. l. 5. c. 9. Tac. de mor. German.

cuniâ mutatum,nulla præterquam Ducis capitali cæde. Si quis Ducem ſuum occiderit,anima ej⁹ pro anima illius,mortem quam intulit recipiat,& res ejus infiſcentur in publico,in ſempiternum. Cæteroqui aliæ aliàs æſtimationes, & leviores quidem reliquorum,cæſo Epiſcopo,tunica ex plumbo ad modum corporis concinnata,auro expenſa. Bojus non bonis non vita excidere , niſi conjurationis proditionísve , adverſus aut Ducem aut patriam convictus,quicquid præterea peccaſſet , pecunia anquirebantur omnia , qui judicatum non feciſſet , ſervitutem temporariam ita adibat,ut opera fungeretur quadam tenus mercenaria , cuj⁹ æſtimatio mulctam paullatim induceret. Duces ipſi ex nobilitate, quod apud Tacitum de Regibus eſt,neq; iis item infinita aut libera poteſtas.Lecti ex una Agilolfingorum familia,quod ſuperiori etiam libro monuim⁹,ſiveFrancicorumRegum auctoritate,ſive populi comitiis , nam utriuſq; inſtituti ratio habita in legibus,& quod mirere,regni ducatusq; nomen manſit promiſcuum.Lege cautum,ne regnum à patre transferatur in filium , Dum adhuc pater ejus poteſt judicio contendere , in exercitu ambulare , populum judicare , equum viriliter aſcendere, arma ſua vivaciter bajulare , non eſt ſurdus , nec cæcus,in omnibus juſſionem Regis poteſt implere. Vt verò Regum vicem Duces ſubiere,ita deinde ordine Ducum loco Comites , Centenos Centurionum nomen excepit.Liberti utrobique non multum ſupra ſervos. Et ſtatis diebus coitiones,placita appellabant. Controverſiæ,quæ aliter definiri vix poſſent, armis dijudicatæ , quod ſacroſanctum habitum, Deiq; judicium dictum reperio. Neque non plura utrimq; contendat licet,cui id negotium. Adjecta ex Chriſtiana religione præclara pietatis erga Deum teſtimonia. Omnibus inprimis ecclesiis aſyli jus tributum , cum elogio : Nulla ſit culpa tam gravis,ut vita non concedatur propter timorem Dei, & reverentiam ſanctorum,quia Dominus dixit, Qui dimiſerit,dimittetur ei; qui non dimiſerit,nec dimittetur ei. Et pleraq; ad eum ſenſum, de locis rebusq; ſacris,de diaconis,presbyteris atque epiſcopis,de virginibus Deo dicatis, de matrimoniis, de diebus feſtis,de mortuorum ſepultura,reverentiſſimè cauta ſunt. Jam quod crebræ per provinciam profectiones religionis nomine inſtituerentur, ut calebant pietatis ſtudia, peregrinantium quoq; ſecuritati proſpectum : Nemo auſus ſit inquietare vel nocere peregrinum, quia alii propter Deum , alii propter neceſſitatem,diſcurrunt,tamen una pax omnibus neceſſaria eſt. Verum Dagoberti leges ſunt in manibus,neque eas huc transferre neceſſe.

Supra p. 78.

Ducatus paſſim occurrit,regni nomen edit.Pariſ. c.2.tit 10. Baſil.poſt. tit.11.

Samo per hæc tempora Carantanis imperat. Senonum civitate ortus,mercaturam apud Slavos faciens,cum Hunni gentem ſuperbo dominatu premerent, homo hoſpes animum ſupra fortunam gerens , fœdiſſimi jugi excutiendi indigenis auctor fit.

Aimoin.l. 4.c.9.& 24 append. Greg.& vita S. Virgilii , antiq. lect.to.2.

Et re

Et re ipsius potissimum qua consilio qua virtute bene gesta, pulsis tyrannis, tanti beneficii præmium regnum tulit, quod per annos triginta sex, magna fortitudinis laude tenuit, numerosa ex multiplici conjugio relicta sobole.

Tum præclarum & excellens sanctitatis lumen se se Hunnorum etiam occasione, Bojis ex longinquo intulit. Fama percrebuerat, de Hunnica qua feritate in homines, qua impietate adversus Deum. Ea excîtus Emmerammus Episcopus, sanctiori charitate incensus, sibi ex ultima Aquitania Pictonum urbe, quæ Augustoritum antiquis fuit, longam in Pannoniam profectionem indixit, si imanes animos ad mitiorem cultum & salutarem Christi religionem posset revocare. Pluribus assumptis comitibus, passim per Germaniam, ut ferebat itineris ratio, de pietate verba faciebat, Vitalis interpretis usus opera, linguæ ipse imperitus. Vbi Reginoburgum ventum, ad THEODONEM rerum jam potientem; nam quo anno inierit, nihilo magis quam quo patre natus sit comperio, consilium aperit, constituisse Hunnos Christo lucrifacere, vel certè vitam in egregio conatu ponere. Bellum his cum Bojis tunc maximè erat, & latè ad Anassum vastati agri, excisæ urbes, intuta itinera. Quod caussatus Theodo, hominis alias moribus & sanctimonia captus, clementer reluctantem retinet, sive Episcopi sive Abbatis dignitate fungi mallet, Bojis eam potissimum operam impenderet, se hospiti nulla in re defuturum. Emmerammum præ Ducis verbis res ipsa movit, recentes in Christiana fide Boji, à simulachrorum cultu vix temperabant, majores præsertim natu, ut est magna vis inveteratæ consuetudinis, lucem tenebris miscebant, liberis Christi dęmonumq; calicem promiscuè hauriendum propinantes: quod ergò hîc se propositi finem, mutato tantum gentis nomine, assequi posse crederet, manere inducit animũ, & impietatis reliquas fibras altè actas, radicitus evellere. Jamq; illi uni rei intentus, triennium magno cum fructu in provincia egerat, cum divino spiritu afflatus, iter Romam religionis nomine adornat. VTA Theodonis filia, ex Sigibaldo primariæ nobilitatis juvene, ventrem ferebat, neq; res diutius celari poterat, cum Emmerammum, de discessu cogitantem, supplices adeunt, & ad pedes abjecti, opem miserandum in modum implorant, extrema promeritis nullam prætereà effugii spem esse, nisi quam à Deo ipso interprete exspectarẽt. Episcopi animum adolescentum miseratio subiit, graviter incrępitis criminis in se transferendi potestatem facit, & verò accepto commeatu, viam ingreditur. Constitit omnia quæ exin sequuta sunt, divinitus ab illo præcepta fuisse, atque adeò præsignificata priusquam fierent. Vocato quippe Volfleto presbytero, & imperata se vivo silentii fide, subjungit, Si ob alienum aliquando sce-

Emmerammi sive Heimerammi vita extat ap. Sur. t. 5. scripta à Cyrino, sive Herede, sive Aribone, fuit enim trinomius, Frising. Episcop. etsi Sur. Reginob. falsò nominat. Copiosè item de S. Emmeram. Meginfredus & Arnolfus ant. lect. t. 2.

THEODO QVARTVS.

VTA.

do scelus per durissimos cruciatus necatum audiret, ne insimulatæ culpæ affinem crederet, quin insontem ea passum jam nunc sciret, & testari pergeret, apud sacri præsertim ordinis viros; ne quis mentito doctoris exemplo consternat⁹, rectum virtutis tramitem deserat. Trium dierum iter progressus, nulla manifesta de caussa exspectabundus substitit, mirantibus comitibus. Vta interim stuprum fassa, absenti imputaverat. Pater ira tantum excanduit, ut vix ab amicis contineretur, quo minus eam stricto ferro in vestigio occideret. Vt mentis potens fuit, bonis exutam in Italiam exulatum mittit. LANTBERTVS frater, juventa fervidus & sororis contumelia accensus, Emeramum citato cursu insequitur, & ut Helfendorfi substiterat, loco nomen inter Isaram & Oenum manet, brevi assequutus, statis tertiæ horæ precibus, ante sacras reliquias lucernis ardentibus, una cum clericis vacantem reperit. Mox productum acerbè irridens, Salve inquit Episcope, salve affinis. Hæc nobis pro tot beneficiis debebatur gratia? sic principalem domum, & hospitii jus revereri didicisti? Excusandæ innocentiæ præ Lantberti furore locus nullus fuit. Scipione, quem manu forte gestabat, in astantis pectus ferociter impacto, satellitibus excarnificandum tradit. Per omnia membra sævitum, oculi eruti, lingua, aures, nares, manus pedesq;, & quæ honestè nominari non possunt, amputata, nullo interim lethali vulnere, quo mortem inter summos dolores in longum traherent. Neque eo minus Emmerammus non vocem modo, sed & vultum & gemitus in potestate semper habuit, Deum laudibus & precib⁹ continenter venerans, multis vicissim signis divinitus editis, numinis in eum propensione comprobatâ. Et apparuere improvisò viâ publica equites ignoti duo, eximia specie, qui de præcisis artubus multum sciscitati, repertos asportavere, neque postea conspecti sunt. Visum sacro horrore astantes perfudit, nam & comites sub initium metu dilapsi redierant. Lacerum ergo semianimumque corpus reveriti, Aschaimum devehere properant, supremum spiritum in æde Petri Apostoli, honoris caussa exhalaturum. Novem passuum millibus progressis cum tria restarent, Emerammus primùm ejulasse auditus, de curru deposit⁹ exspiravit, immensæ simul lucis splendore perfusus, quæ morientis ore progressa, & recta in cœlum lata, spectantium oculos in fulminis morem perstrinxit. In supplicii & mortis vestigio ecclesiæ positæ: cadaver metu & veneratione attoniti, Aschaimi pro tempore condidere, postea Reginoburgum, monitu eorum, qui sibi per quietem imperatum dicerent, annuente principe, maxima celebritate, ad divi Georgii translatum est; hanc enim ille ecclesiam dum viveret frequentare solitus. Multa rursus toto itinere miracula, Lantbertus sive patris imperio, sive sceleris conscientia,

LANTBERTVS.

Meginfred. de S. Emmer. c. 14.

entia & furiis actus, ſive facti invidiam non ferens, ad Avares profugus interiit, & cæteroqui manus Epiſcopo intuliſſe, nulli impune fuit. Lantberti ſtirpem numinis vindicta per annos amplius trecentos manifeſtè exercuit, neq; quisquam ex eâ, niſi demiſsè ſuppliciterq; deprecatus, per tot ætates im̄unis. Quod ego antiquiſſimo & graviſſimo Arnolfi Comitis Chamenſis & Vochburgii teſtimonio nixus, ponere non ſum veritus, cum is neptem in hanc ipſam familiam elocatam habuerit, & verò pœnarum exempla minutatim perſequatur. Emmerammum morte functum x. Kal. Octobr. ex martyrum faſtis conſtat, annus poſt Chriſtum natum ſexcenteſimus quinquageſimus ſecundus epitaphio proditus. Leve & ridiculum eſt, quod deinde dicturi ſumus, ſed & ipſum ad claritatem eximium. Judæos, qui Reginoburgum olim frequentes incoluere, unum, ex omni divorum numero, conatos eſſe à Chriſtianis abſtractum, ad ſe impudenter transferre, quod neſcio an ulli præterea mortalium in iſto animorum & religionis diſſenſu contigerit: nam nominis indicio de gente conſtare poſſe contendebant, id ab Amramo fluere, Hebræa origine, cum & Moyſi pater ea appellatione fuerit. Vtq; nullus genti mentiendi modus, fabellam addidere, quod occiſi corpus adverſo Danubio incredibili facilitate pręter fluminis naturam ad urbem ſubvectū diceretur, Moyſeæ legis volumen, quo Em̄eram̄us uſus, dum viveret, tum una latum, cauſſam fuiſſe miraculo, à Chriſtianis corporis reliquias ad cultum interverſas eſſe, codicem ab iis neglectum, ad ſynagogam rediiſſe.

ANN. POST CHR. NAT. DCLII.

Ex catal. episc. Reginob. nam vitæ ſcriptor Avares non expreſſit. Arnolf. l. 1. c. 11. & 12. de S. Emmer. item Meginfred. c. 15. Baron. in martyrol. ad an. 702. retulit. Verum monitus conſultusq; per epiſtolam, epitaphio, quod an. 572. præfert, potiorem fidē habendam eſſe reſcripſit. Laur. Hochvarto in catal. epiſcop. Reginob. l. 1. c. 6 qui ſe fabulæ à Judęis narratæ profitetur teſtem auritum.

In Italia mortuo Rothare, Rodoaldus filius Langobardis imperavit. Rodoaldo interfecto, Aripertus ſufficitur. ARIPERTVS Gundoaldo Aſtenſium Duce, Garibaldi Bojorum Regis filio prognatus, Regnum viris opibusq; inclytum, quod ſuperioribus annis cognatæ mulieres feliciter affectaſſe viſæ, primus Bojorum meliori ſexui vindicavit, firmum adeò & ſtabile, tamq; propenſis ſubditorum ſtudiis, tam nulla peregrinitatis invidia, quamquam variis de cætero in omnem partem exemplis, ut & ad poſteros transmiſerit, & ii caſuum varietate ſemel iterumq; ereptum, facile receperint, neq; omninò alia extet familia, cujus plura in Langobardica regia ſtemmata numerentur. Religionis ſtudium proprium Garibaldi ſtirpis bonum, ad majorum diſciplinam coluit, æde Salvatoris nomine Ticini condita, quam ornamentis & reditibus honeſtavit. Nono regni anno, poſt Chriſtum natum ſexcenteſimo ſexageſimo è vita diſcedens, filios adoleſcentes PARTHARITVM & GVNDEBERTVM heredes reliquit. Qui ſtatim initio proditis male conſentientium animorū indiciis, diverſas Mediolani & Ticini regias inſtituere. Et obſecundans dominorū affectibus aulicorum utrimque factio, dubias offenſiones turbidis conſi-

ARIPERTVS.

ANN. POST CHR. NAT. DCLX.

PARTHARITVS.

GVNDEBERTVS.

Paul. l. 4. c. 49. Hermā. an. 647. obiiſſe ſcribit, Sigebertus 646. Rodoaldum ad an. 651. perveniſſe, quem Paulus etiam quinq; annis regnaſſe auctor eſt. lib. 4. c. 50.

Ex Garibaldi Bojorum Regis maſcula ſtirpe, ſeptem apud Langobardos Reges fuere, *Aripertus*, *Godebertus*, *Partharito*, *Gu-deberto* *Litubertus*, *Reginbertus*, *Aripertus*: duo ex fœminina, *Adaloaldus*, *Garibaldus*: quatuor affinitate conjuncti, *Autharis*, *Agilulfus*, *Rodoaldus*, *Grimoaldus*. Paul. 4. c. 53. & ſequent.

consiliis brevi ad apertas inimicitias deduxere, ut jam res arma & aciem spectaret; cum Gundebertus Taurinorum Ducem ad Grimoaldum Beneventanum, magna tum fortitudinis apud Langobardos existimatione principem, auxilia adversus fratrem petitum legat, sororis in id pacto matrimonio. Taurinus fraterno sceleri privatam multiplicem perfidiam adjicit; munerum, quæ deferre jussus, parte interversâ, Grimoaldo propriam potissimum caussam agere auctor fit, stultum esse pro aliis pugnare, cum pro te possis, occasionem simul ostendit, quando germanorum juvenili vecordia res Langobardica palam pessum iret, ipse provecta ætate, consilio inter primos & auctoritate pollens, regnum ne dubitaret invadere. Rarò est, qui se invitus eò vocari audiat. Grimoaldus spem oblatam cupido animo sequutus, valida coacta manu, & conciliatis toto itinere popularium voluntatibus, opis ferendæ specie Ticinum properat. Ibi ut cum Rege congressurus erat, novas fraudes Taurinus excogitat, utrumq; seorsùm conventum monet, malum caveat, insidias ab altero parari, Regi etiam loricam dissimulanter sub veste ferre persuadet, idq; clam apud adversarium in invidiam quantum potest rapit, sive ut nutantem & facinus ex propinquo horrentem, periculi metu præcipitem impelleret, sive ut ea esset necessitatis adversus insidiatorem in vulgus excusatio. Primo complexu Grimoaldus Regem, quod futurum prædictum erat, armatum sentiens, ferrum stringit, & doli, ut credi volebat, compertum, in vestigio obtruncat. Reginbertum filiolum suorum fide servatum, tenerioris ætatis contemptus periculo subtraxit. Partharitus occisi fratris nuntio consternatus, altero à patris morte anno, summa celeritate ad Cacanum Avarum Regem profugit, RODELINDA UXORE & Cuniberto filio Mediolani relictis, ut in re subita. Caput malorum Taurinus non longùm lætatus, ab infimæ sortis homine ex Gundeberti familia, cervice luculenta plaga præcisa, sanctissimo tempore & loco, Paschæ festo die, ad baptisterium in templo, inter stipatores jacuit. Grimoaldus utraque regia uno eodem ictu potitus, Rodelindam & Cunibertum Beneventum exulatum mittit, ipse regio nomine assumpto, superiorum regum SOROREM dudum pactam, uxorem accipit. De Partharito anxius, ad Cacanum mittit, profugum apud se esse ne pateretur, aut bellum exspectaret. Supplicis respectus barbaro nullus fuit, iret quâ vellet, gentem invidia liberaret denuntiat. Prædicabatur singularis in Grimoaldo lenitas & mansuetudo, eam Partharitus adversissimo suo tempore, extrema spe, experiri statuit. Retrò ergo in Italiam reversus, intimum amicorum Vnulfum Ticinum mittit, qui incolumitatis fidem pacisceretur. Ipse subsequutus, ut in regis conspectu fuit, cum se ad pedes abjiceret, non permissus,

ANN. POST CHR. N. DCLXII.

RODELINDA

Partharitũ an. 1. m. 3. regnasse ait Paul. & Herman. itaque consequens fit pervenisse ad an. 662. Sigebertus annum tãtum habet. Currebat autem an. 662. indictio 5. eo Grimoaldus in præfat. edicti 11. indictionem sextum regni an. appellat.

SOROR PARTHARITI & GVNDEBERTI.

ſus, oſculo benignè & humaniter exceptus eſt. Tum Grimoalde, inquit, ſervus advenio, qui cum alicubi inter paganos latêre potuerim, redire, & tuæ me fidei teſtatæq; clementiæ, qui Chriſtianus & pius eſſes, credere malui. Rex bene ſperare juſſo, jusjurandum conceptis verbis dedit, & tutò, & cum dignitate, apud ſe futurum, nunc corpus curaret, hoſpitium & victum de publico prolixè accepturus. Domum digreſſum, univerſa civitas viſendi ſalutandiq; ſtudio proſequitur. Nec Regem res clam eſſe poterat, & incendebant animum domeſtici aſſentatores: Num eum aut ſupplicis aut hoſpitis, aut cujusvis tandem comitatum videri, niſi regnum certè propalam repetentis? Partharitum jam ſine regno nec vivere, neque incolumi Grimoaldo regnare poſſe, aut faciendum ſcelus, aut exſpectandum, & quidem ſtatim, trahendis conſiliis in præcipiti periculo locum non eſſe. Credibilia viſi afferre, & monere ſalutaria, neque diutius dubitatum, recentem ſacramenti fidem poſt regni curam habendam. Quod ſerum diei eſſet, cædes rejecta in craſtinum, interim miſſa lautia, generoſa inprimis vina, quibus ſe incautus hoſpes ingurgitaret, ſomno meroque ſolutus opprimendus. Aſtabat inter menſæ miniſteria paternus amicus, & mirum quam multa fidei documenta in una domo, qui ſe ſalutaturi ſpecie ad aures demittens, inſidias conſcius detegit. Nihil eo mutatus Partharitus, præſenti ad omnia animo, vultum in lætitiam fingens, puero à cyathis clam mandat, ne ſibi præter puram aquam ea cœna miſceat, & facile fuit convivas, in Regis etiam gratiam largius invitantes, neque hujus quidquam ſuſpicantes, fallere; argentea quippe phiala fucum tegente. Rex ſucceſſu ut exiſtimabat lętus, auditus inter ſuos iacere, perpotaret heluo, cras ſanguinem mero mixtum refuſurus. At verò res aliò cecidit, Vnulfi ſagacitas opportunum fugæ conſilium in articulo expedivit. Is ſibi lectū in Partthariti cubiculo clanculum ſterni juſſerat, inde omnibus à cœna digreſſis, cum regii domum, ne certam prædam è manibus amitterent, jam armis cinxiſſent, ſolis Partharito & ſervo à veſte, in cujus fide plurimum ponebat, intrò vocatis, cogitata aperit, ſervum manere, conclave occludere jubet, ipſe Partharitum urſina pelle in ſui diſſimulationem involutum, culcita & toralibus onerat, atque cum convicio extra januam ejicit, fuſte identidem ſuccidentem mulctans ante ſe agit, mirantibusq; ſatellitibus, quid hoc rei, Non ego furciferum ulciſcar, ait, qui mihi lectum ad temulenti Partthariti iſtius latus, crapulam toto pectore proflantis, ſtraverit? ſatis ſuperque hominis dementiam ſequutus, me mihi & meis vindicabo poſthac, neq; domo ultra abduci patiar, juramento per regis ſalutem addito. Fides habita, via ipſi & Partharito caput in ſervilē ſpeciem ſarcina præligato, data eſt. Atque Partharitus quidem, demiſſo

ex mœnibus fune, ascitisq; quos sors dederat comitibus,& conscensis equis ex pastu raptis,maturè elabitur. Asta illum ea nocte,referta veteribus amicis civitas,tum Taurinum excepit. Sed nulli in Italia loco satis confisus,Alpibus trajectis ad Francos abiit. Servus se thalamo in multam lucem tenet, foresq́; pulsantibus,& Partharitum Regis nomine inclamantibus, ut edoctus erat respondet, fessum ex itinere alto adhuc somno pressum jacere,quietem ne inviderent.Extractum per eam altercationem aliquantum temporis,donec non ferente moram Grimoaldo,fores effractæ fallaciam aperuere; tum demum de heri fuga confessus est. Præcipitem igitur ad regiam raptum,summo certatim omnes cruciatu perire dignum conclamant. Rex contra,ut narrantem audivit, se pro domini capite nihil veritum suam salutem vilem habere, collaudatum inter familiares scribit, multa pollicitus,si pari se fide prosequeretur. Vnulfo, qui ad Archangeli Michaëlis basilicam fugiens,perniciem vitare satis habebat, præter incolumitatem, bona quorum extaret ratio,cum egregio etiam virtutis atq; prudentiæ testimonio restituit. Adeò luculenta facinora hostium plerumq; ipsos animos præstringunt. Quin familiari postea sermone diversos compellatos, ecquid esset,cur exules in Parthariti comitatu palantes circumagi, quam regiam Ticini mallent colere,cum præsentem humanitatem nihil adulati,uterque respondisset,se verò,si ea sibi detur optio, mortem in dominí conspectu suaviorem habituros, quam vitam alibi omni voluptatum genere circumfluentem,libero sermone nequaquam offensus, fidei atque constantiæ admiratione ultrò captus,ad Partharitum ire, secumque,quæ velletfer,re permisit.

Paul.l.5. c.33. Herman.& Sigeb. an. 670.notât, quod & reliquæ historiæ congruit.

ANN. POST CHR. NAT. DCLXX.

Novem potestatis annis exactis, Grimoaldus moriens regnum ad puerum ex Ariperti filia susceptum, proavitum, Garibaldi nomen referentem transmisit, præterito maternæ claritatis discrimine Romualdo, ante regnum aditum ex Itta nobili puella captiva genito. Paullò ante excessum Francicum fœdus novaverat,quæ res Partharito suspicionem injecit, ne amicitiæ auctoramentum ipse fieret.Itaque ultra etiam Galliam,ad Saxones rerum in Britannia potientes, fugiturus, vix vela in altum dederat,cum vox à littore audita,veheretúrne ea navi Partharitus? & ajentibus nautis,responsum,cursum ergo inhiberet, extincto ante triduum Grimoaldo,quem fugeret. In portum revectus,auctorem nuntii non reperit, eo certius creditum,missum fuisse divinitus,& visum spem blandientem sequi, quam eventus brevi implevit. In Italiam enim regrediens, ad fauces Alpium primos Langobardorum,cum regiæ domus familia & magna de cætero multitudine ipsum præstolantes reperit: quibus comitantibus Ticinum ingressus,puero facile exturbato, regnũ inter omnium gratu-

Paul.l.4. c.47. Regem Francum.

Paul.l.5. c.32. Dagobertum nominat, sed Childericum fuisse, necesse est.

gratulationes, tertio mense à Grimoaldi obitu recepit. Vir ut corporis dignitate conspicuus, ita pietate & fide magnus, æqui & boni ante omnes retinens, quo nemo egentium magis misertus tenuitatem largius sublevavit, ut in summis ejus laudibus unum fraternum dissidium, multorum annorum ærumnis expiatum, meritò excipias. Rodelindam conjugem cum filio mox ab exilio revocat, neque quidquam prius habens quam Deo liberatori & vindici, maximas quas posset gratias referre, egregium sacrarum virginum monasterium sanctæ Agathæ nomine eo loco condit, ubi Vnulfi olim consilio evaserat, uxor basilicam Mariæ virgini sacram extra urbis mœnia.

Paul. l. 5. c. 37. & c. 33.

Paul. l. 5. c. 34.

ANN. POST CHR. NAT. DCLXXVII. CVNIBERTVS.

Octavo posthæc anno, superiorum motuum reliquiis dudum tranquillatis, festa pace florentē posteritatis cura subiit, regnum cum CVNIBERTO filio communicat: & longum res quietura videbantur, nisi turbarum iterum ab Alachi Tridentino Duce extitisset initium. Bauzano & proximis circum castellis Boicus Comes præerat, quocum Tridentinis, ut inter vicinos fit, forte aliquid controversiæ, & cum res conditionibus disceptari nequiret, ubi ad manus ventum, Langobardus prœlio vicit. Cognatam gentē bello lacessitam, Reges ægrè laturos suspicari poterat, tum autē recenti victoria, quæ & moderatos de cætero animos plerumq; in insolentiam corrumpit, ad superbiam elatus, ab eorum imperio apertè desciscit; inde vindictæ metuens, Tridentum omni ope communit. Partharitus, quo subitum incendium inter initia opprimeret, celeriter accurrens, urbem obsidione cingit. Neque Alachis vicissim sibi deesse, ut regios omnium securos negligentius agere exploratum habet, portis repente effusus, castrorum munitione primo impetu proruta, eum tumultum terroremq; undique injicit, ut præterquam fugæ, obsessoribus spem nullam relinqueret. Rex salutem eâdem via expedire coactus. Vetus Cuniberto cum Alachi amicitiæ usus intercedebat, cujus fructum eo potissimùm tempore à se desiderari sentiens, hominem post tam atrocem inustam regio nomini contumeliam, cum patre in gratiam tamen reducit. Postquam pace cōciliata in potestate fuit, Partharitum compluries cepit impetus, perfidiam morte vindicandi, cogitata ad rem statim collaturus, nisi filius identidem deprecator intercessisset. Qui ferum animū beneficiis mitigari posse nequicquam confidens, Brixiæ prætereа, civitatis inter Langobardos opulentæ, Ducatum illi contribuendum à patre, invito atque reclamante, & multum monente, impetrat. Prospiciebat quod res erat Partharitus, neq; id quidem clam habens, expertæ calliditatis hostem, à filio in sui ipsius capitis perniciem opibus augeri, quarum fiducia regnum proxima quaque occasione esset tentaturus, neque eo minus precum

Paul. l. 5. c. 35. & 36. Herman. Roserius in hist. stemmatum Loraring. diplomata Martini Ducis an. 673. & 679 scripta profert, quib⁹ Bertha Bavariæ Ducissa ejus uxor nominetur. Sed dubiæ fidei scriptori credere multa prohibent, qui præsertim hist. capit. 50. res Boicas ineptissimè tractaverit. Et Bavariæ sanè nomē nondum illo sæculo auditum: ne quis à Martino in diplomata relatum, sibi persuaderi patiatur.

Paul.l.5. c.37. Herman. & Sigeb. in an. 687. consentiunt. assiduitate fatigatus,cessit. Patris morte post decem annos insequuta,Cunibertus imperium continuat. HERMELINDA ex Anglorum Saxonum gente uxor erat, quæ Theodotis puellæ Romanæ inprimis nobilis formam, inter lavandum nudato corpore observatam, marito incautius prædicans, dissimulantis animum mala libidine incendit,ille moræ impatiens,captata protinus occasione,virgini stuprum per insidias infert. Visum divinum numen,quas à patre domestici odii pœnas expedierat, à filio ob externum amorem repetere. ANN. POST CHR. NAT. DCLXXXVII HERMELINDA.

Paul.l.5.c.38. Alachis adolescentem mutuæ benevolentiæ confidentia exarmatum nactus, scelus quod mente dudum conceperat, maturum ratus in apertum profert,duplicē in dominum inq; servatorem molitus perfidiam. Primos se Aldo,& Grauso fratres,Brixia orti,præbuere duces,affluentibus deinde multis undiq; rerum novarum studio. Et aberat cōmodùm Cunibertus,instantis periculi juxta ignarus & securus,cum Ticinum urbem & regiam improvisò adorti,vacuas occupant.Cunibertum quo res inexspectatior, & auctor is, qui unus omnium minimè debebat,eo gravius perculit:regno in præsentia desperato,vitæ consulturus,in insulam lacus Larii, natura & arte cōmunitam,refugit. Tyrannus dominatum flagitiosè partum, superbè & crudeliter habens,quoscunque Cuniberto amicos sciret afflixit,sacerdotes præsertim, adversus quos singulari & eximio odio ferebatur, neque Damianum Ticinensem ipsum episcopum reveritus,virum vitæ sanctimonia & litteris clarum,cujus diaconum Thomam sacræ benedictionis caussa ad se missum, ludibrio & contumeliis excepit.Magnam sibi eo facto concivit invidiam, ecclesiastici ordinis hominibus metu ingenti incusso, quid porrò sperandum exemplo videlicet admonitis.

Paul.l.5. c.39. Accessit res dictu parva, momento non item; pecuniam forte annumeranti, nummus manibus elapsus in terram deciderat,eum Aldonis filius puerulus ludens sustulit, cum Alachis,quæ pusionē nec animadversurum nec curaturum crederet, in patrem jacit, abundare eum pecunia, qua se brevi potiturum esse confideret. Infans domum vespere regressus, à patre per blanditiam de Rege interrogatus, audita refert. Cohorruit Aldo,quo verba spectarent satis intelligens, fratri quanto in periculo versentur significat, & vocatis amicorum certissimis,quid facto opus consultant. Vt convenit, Alachim compositis dolis adeunt,quid ita domi totos dies otiosus desideat, certè quod de civitatis & populi fide dubitet, non esse, neque quod à Cuniberto timeat, nihil illo lurcone desertius & contemptius, quin egrederetur,venatui cum nobili juventute indulgeret, sibi custodiam civitatis curæ fore, & verò polliceri, se cis paucos dies Cuniberti caput ad eum delaturos. Vt credula res est spes inimicum vindicandi tam prope admota, per-

persuasus exiit: conjurati ad Cunibertum in insula latentem properant, ibi genubus advoluti, anteactorum veniam, quæ tum fortuna, celeriter impetrant, quo tyrannus in eos sit animo, quæque ipsi adversus illum consilia agitent, docent. Fides data & accepta, manantibus utrimque lachrymis, die dicta Cunibertus Ticinum veniens, regnum haud majori molimine quam amiserat, incredibili omnis ætatis & ordinis gratulatione recepit. Nuntius ad Alachim confestim excurrens, per ludibrium narrat, præstitisse Aldonem & Grausonem quæ spoponderint, adesse Cuniberti caput, sed & corpus. Ille animo primò consternatus, ut se collegit, in convicia & minas effusus, regiam armis repetere constituit, reliquarum undique civitatum studia, qua vi qua blanditiis colligens. Cunibertus valido item comparato exercitu, obviam progreditur: castris utrimque metatis, in campis, quibus Coronatæ nomen, adversarium ad singulare certamen provocat, bellum alterutrius morte dirimi posse monet, parcerent tot mortalium sanguini, ibi regnum fore, ubi victoria fuisset. Aderat Alachi Tuscus, inter amicos habitus, qui ad idem cohortaretur, verum ille tergiversari, hominem esse dicere Cunibertum, ut ingenio stupidum, & uni ventri per otium deditum, sic ubi res poscat, inter primos audacem, & incredibili corporis robore, meminisse cum in Ariperti aula adolescentes ambo versarentur, eum prægrandes oves extenso brachio villo apprehensas, terra solitum sustollere, se idem expertum nequivisse. Tuscus confessionem ignaviæ aspernatus, ad Cunibertum transiit. Jamque aciebus eo promotis, unde pedem sine prœlio referre neutra posset, Zeno diaconus basilicæ Joannis Baptistæ à Gundeberga conditæ, Regem adit, & pro eximio, quo eum prosequebatur affectu, supplex rogat, quandoquidem in unius capite omnium salus verteretur, neque dubium, quin illo occiso, Alachis in cæteros extremæ crudelitatis exempla editurus esset, pateretur se potius regiis armis ornatum id discriminis subire, utili in utrumque casum consilio, sive cæsi, facilem fore jacturam, sive victoris, gloriam in dominum redundaturam. Abnuentem Cunibertum, amici circum flentes, insuetæ charitatis officio pæne invitum uti coegere. Zeno non suæ fortunæ cultu instructus, è regio tabernaculo prodiens, ut statura corporisque habitu compar erat, omnibus Regis speciem præbuit. Commisso prœlio acerrimè pugnatum, Alachis insignibus falsus, in unum latus, longè fide quam ulla militari arte paratiorem obtruncat, caputque conto suffigi & victoriam lætus acclamari jubet. Sed ut laxatis cassidis vinculis errorem conspectus aperuit, ira & pudore incensus, se verò fœdas de omni clericorum ordine pœnas aliquando victorem repetiturum vovet. Cunibertus contra insperatò prodiens, turba-

Paul. l. 5. c. 40.

turbatas suorum mentes, imperatore ut putabant cælo fugam circumspectantium, erexit. Et cum pugnam iterandã appareret, ad Alachim rursus misit, solus tandem congrederetur, neutri satis decorum, tot popularium millium sibi cædem imputari, quin genti incolumi & florenti imperaret, cui Deus victoriam annuisset. Probantibus consilium familiaribus, Alachis, Quî possum ait, qui inter inimica tela Archangelum Michaelem obversantem conspiciam, in cujus ego templo me Cuniberti sacramento obligavi? Apparebat conscientiam sceleris jam ferre non posse, itaque confidentior ex amicis unus, tu quidem inquit pavore oculis præstrictis, cernis quod nusquam est, nam hæc olim meditata oportuit. Novum atque atrox prælium exarsit, quale irritatis in diversum unius gentis studiis, inter fidentes sibi ambos exercitus, Rege hinc vivo, quem mortuum luxerant, inde victoria jam propemodum parta feroces. Res diũ neutro inclinata stetit, donec Alachis pugnans confoditur. Sensit utraque acies, neque Cuniberti deinde vis sustineri potuit, hostes passim fusi, magna strages facta est, multos nandi imperitos, aut fessos & armorum pondere gravatos, Abdua propinquum flumen hausit. Tyranni corpus fœdè laceratum, capite cruribusque truncatum, feris & alitibus ludibrium jacuit, Zenonis diaconi, qui vicariam mortem oppetiisset, Ticini honestissimo funere, in vestibulo basilicæ cui præfuerat conditum, quo pugnatum loco, monumentum victoriæ, monasterium Georgii martyris nomine, excitatum est. Annales annum sexcentesimum nonagesium secundum ascribunt. Rebus pacatis, Cunibertus ingenii humani more, veteris injuriæ memoriam præ recenti beneficio retinens, Aldoni & Grausoni insidias comparat. Ferunt rem monstri similem, quam ego ut à Paulo proditam invenio referam, magis ne præteriisse videar, quam quod in eum modum gestam narranti fidem accommodandam existimem. Regem dum familiarium uni cogitata aperit, muscam in fenestra forte visam cultro petiisse, quæ ictu corpore vitato, pede præciso avolaverit. Aldonem sub idem tempus ad regiam cum fratre tendentem, obvium habuisse hominem pede altero mutilum, enixè monentem, ne pergerent, certæ à Cuniberto neci destinati. Tum illos formidine attonitos, sese in proximam Romani martyris ædem conjecisse. Regem re intellecta, fidem accusasse ejus cum quo uno consilium contulisset, Regis illum rursus appellasse conscientiam, quod post eum sermonem habitum nusquam digressus, neminem profectò mortalium alloquutus fuerit, neque id Rex inficiari poterat, nec omninò quis indicium supplicibus fecisset suspicari, donec spe impunitatis facta, ipsi professi, se ab homine ignoto, utente genu tenus crure altero ligneo, de præsentis exitii periculo

[Margin, right: ANN. POST CHR. N. DCXCII.]

[Margin, left: Herman. Sigeb. Paul. l. 6, c. 6.]

culo admonitos, saluti consuluisse, reditum in memoriam muscæ,& intellectum dæmonicum utrumque spectrum fuisse, fratribus ignotum esse.

Dum hæc in Italia geruntur, Emmerammi apud Bojos fama magis indies magisq; clarescente, Theodo Princeps cædis noxiam, cujus pœnitentia dudum caperetur, aliquâ expensurus, Georgii martyris ædiculam adjecto monasterio, quo loco lucum olim Deorum religione sacrum fuisse memorant, ampliat. Petri Apostoli & ipsius Emmerammi nomine indito, primus Apollonius Abbas, anno post Christum natum sexcentesimo nonagesimo septimo præfectus est. Tum Marinus atque Anianus pietatis etiam professione inclyti, ad radices Alpium propter Oenum flumen mortem oppetiere. Qui quo tempore Martinus Pontifex Constantis Imperatoris scelere in Chersoneso occubuit, ecclesiæ statu magnopere perturbato, peregrè ad Bojos venientes, ibi se, discretis uterque sedibus, in solitudinem abdiderant, sic ut neque tamen de rebus divinis quærentes aditu arcerent, & ultrò sæpe progressi, religionis causa ad populum multo cum fructu verba facerent, Marinus Episcopi, Anianus Archidiaconi munere functus. Episcopatus nomen sive intercidit, sive quod magis opiner, nullum certum fuit, gentibus docendis quorundam olim exemplo generatim destinato. Omni virtutum laude eximii, cibi præsertim potusque abstinentia, veterem Ægyptiorum patrum morem revocabant, jejunio bis admodum singulis hebdomadis, præter Dominicam diem, aquæ haustu & olerum cum pane ac sale esu, soluto, quantum vitæ trahendæ nimirum sufficeret, solennior aliqua & sanctior lux, pauxillum casei & lenticulæ nonnihil adjiciebat. Tenuere institutum ad Leontii imperium, per quadraginta circiter annos, cum barbaros tota provincia populabundos vagantes, spes prædę ad istas latebras adduxit. Vandalos fuisse memorant, qui Slavi, hoc est, Venedi de proximo fuerint oportet, nam eosdem Vandalos appellare, vetus & vulgatus error est. Marinum ad aram sacrificantem, numen, semel iterumque apertè monuerat, pergeret alacriter, palmam prope esse, quâ ipse & Anianus, ut parilem vitam vixerant, eâdem die munerandi. Latrones ergo eum in exspectatione mortis pronis genubus orantem nacti, ad vultus orisq; gravitatem primo territi, aliquantum restitere, brevi reditum ad ingenium, & cum reculæ obviæ cupiditati nulla ex parte sufficerent, verisimile autem videretur, hominem senem præcipuæ existimationis, argentum alicubi occulere, multa minati promere jubent; Marinus, si divitias, inquit quæritis æternum, mansuras quærite. Illi sermonem ad pietatis studium vocantem nihil morati, instare Christi nomen ejuraret, & quoniam habitatorum latè tota regione

fuga

[Margin notes:]

ANN. POST CHR. NAT. DCXCVII.

Hun. din metrop & ms. de monasteriis Boicis.

Ex actis horum sanctorum, quæ extant in monast. Rot.

Id olim fieri solitum annotavit Molan. in natal. sanct. Belgii die 25. Martii.

Crantius etiam historiam quam de Slavis & Venedis scripsit, appellavit Vandalicã.

fuga facta erat, quæ quis quibus locis defodiſſet indicaret, ſe ad ſcrutanda abdita alpium ducē præberet, nihil ejus viciniæ virum id ætatis latêre poſſe, renuenti mortem per extremos cruciatus paratam ſciret. Intentatum periculum, animum divinitus incenſum amplius inflammavit, neque ſe Chriſtum negare, neque vivum ex ea movendum ſede reſpondet, quam ſibi perpetuam legerit. Tum nudatum verberatumq; & ſervilem in morem tortum, igne necant. Auditus inter medios flammarum globos, multa Deum expanſis manibus precans, pro his etiam quorum ſcelere occidebat. Anianus morbo tenebatur, ne magiſtro adeſſe poſſet, de cujus obitu ut cognovit, jam lætus & exultans, euchariſtia percepta, ea ipſa luce, quæ fuit XVII. Kal. Decembr. inter orationes & gratiarum actiones animam, futuri ſecurus, nulla externa vi adhibita exhalavit. Aliquot poſt annos Pipino & Carolomano rerum potientibus, ſpecie per viſum Priamo presbytero oblata, corporum reliquiæ detectæ, & conditâ eccleſiâ, curante Tollusio Epiſcopo, in pagum, quem Auriſium appellant, multis miraculis inſignes translatæ ſunt. Poſterorum pietas monaſterium adjunxit, quod à præfluente amne Rota nomen reperit. Nos cum inde hiſtoriam teſtatis litterarum monumentis, quæ adhuc extant, eo quo narravimus modo deſcriptam, haurire-mus, animadvertimus ſcriptorem, qui Marianum & Anianum ante annos paullò minus ducentos à Bojis cæſos prodidit, quod ſuperiori libro memoravimus, neque rerum, neque temporum rationem, quam debebat maximè, ullam habuiſſe.

Supra pag. 79. Paul. l. 6. c. 27. Sigeb. hunc an. aſcribit, Hermanni poſtrema editio ſequentem.

ANN. POST CHR. NAT. DCIC.

Anno unde ſeptingenteſimo Cunibertus naturæ ſatisfecit, eo majus ſui deſiderium Langobardis relinquens, quod LIVTBERTI filii ætatem, ne ea imperio nondum matura, rebus novandis locum præberet, verebantur. Pater Anſprandum teſtamento tutorem dederat, virum genere & virtute præſtantem, regno, quantum humanis conſiliis provideri poterat, firmamentū, cæterum evētu diſpari. REGINBERTVS enim Taurinorum Dux, quem Gundeberto Rege natum, patre occiſo ante annos quadraginta vitam miſeratione infantiæ emeruiſſe ſupra dictum, occaſionem repetendæ paternæ hereditatis, cui cogitatione ſemper imminebat, demum obveniſſe ratus, regno vi invaſo, octavo menſe à Cuniberti morte, Anſprandum in Novarienſi agro acie congreſſum fudit. Et rebus humanis anno à victoriâ adhuc vertente ereptus, ejus fructum ad ARIPERTVM filium tranſmiſit. Qui ſuperſtite Liutberto, omnia incerta & inſida ſentiens, bello redintegrato, ſequenti Anſprandum atque auxiliares copias, magna iterum pugna ad Ticinum ſuperat, Liutbertum, quod inguine ſaucius vivus in poteſtatem veniſſet, cognationem nihil reveritus, balneo incluſum necat. Anſprandus ſe ex fuga Larii lacus inſula tuebatur,

LIVTBERTVS.

REGINBERTVS.

DCC.

DCCI.

ARIPERTVS.

DCCII.

Pag. 122. Paul. l. 6. c. 18. & ſequēt. Sigeb. octavum menſem in an. 700. incidiſſe confirmat. Hæc Herman. ad an. 702. Sigeb. ad 701. refert.

Vita S. Boniti Arvernenſis Surii to. 1.

batur, ubi obsidionem parari intellexit, inde elapsus per Rhæticas Alpes in Boicam abiit. Victor hac præda frustratus, in necessitudines versus, Sigibrando filio oculos eruit, Theuderadæ uxori & Auronæ filiæ, nasum auresque fœdo vulnere præcîdit, objecta matri spes regni, & voces in eam sententiam muliebri levitate insolentius fusæ, ipsum insulæ oppidum, quod receptum hosti præbuisset, solo æquatum. Vni Liutprando parsum liberorum minimo, permisso paterni exilii errores, ingens ut in adversis levamen, comitari. In memoriam credo regrediebatur Aripertus, eorum quæ sibi eâdem ætate & propemodum caussa, à Grimoaldo contigerant: divino interim haud dubiè nutu, regno successor destinatus, servatus est. Ex Liutberti propinquitate

PETRVS. te PETRVS supererat, quem priusquam sacris initiaretur, gentile aliud nomen habuisse, fit verisimile: huic Spoletum relegato, & ædem Sabini martyris religiosè frequentanti, responsum aliquãdo redditum, confideret, futurum ut rediret in patriam, & Ticinensem ecclesiam regeret. Oraculi fidem cum res longo post tempore comprobasset, Sabino posito templo honorem habuit, & Episcopi munere sanctissimè functus est, insigni animi corporisque castimonia & integritate, tum nullo non virtutis genere, atque miraculis divinitus editis inclytus. Nec prætereundum erat hoc Boicæ originis cœlo receptum sydus, peregrè splendens, domi adhuc opinor ignotum.

Paul. l. 6. c. 56.

THEODIBERTVS SECVNDVS.

Bojis post Theodonem THEODIBERTVS præfuit, an frater, quæ quorundam sententia, parum liquet: Theodonis posteritatem non regnasse, id constat; lege autem ex Agilolfingis sufficì necesse erat, non qui defunctum proxima consanguinitate contingeret, sed fide & prudentia præstantem. Theodibertus Ansprandum humaniter receptum, benignè aliquamdiu habuit. Decimo demum fugæ anno, sive continentibus supplicis precibus victus, sive hominis innocentis sortem ultrò miseratus, sive pium ratus indignam Liutberti necem armis ulcisci, sive sibi amplum, reges regno per scelus parto dejicere, meliores imponere, nec præ eo, quod jus & fas prosceret, Boicam in Ariperto originẽ respectans, infestis copiis in Italiam venit. Langobardo cum exercitu obvio, incitatis utrimq; animis statim acie congredi, & rem fortunæ semel inclinandam dare placuit. Acriter pugnantibus nox supervenit, & apparebat Bojos de victoria concedere, nisi Aripertus signo receptui dato, castra ipse sua pernicioso errore prætervectus, Ticinum refugiens, suorum animos fregisset. Mirum quam eo facto versa derepente in contrarium omnia, Langobardi se ducis exemplo pro victis gerere, Bojis audacia crescere. Accessit vecors aliud juxta ac calamitosum, nec pro pristina Ariperti industriæ fama consilium, quod voluntates popularium turpi fuga offensas,

ANN. POST CHR. NAT. DCCXII.

Amolf. l. 1. c. 1. de S. Emmer. Theodonẽ hunc signare videtur, *Dieto scilicet vir illuster, cui filii in regnum non successerant.* Etsi ordine perturbato, Theodonem, ad quẽ S. Rupertus venit, post hunc nominet, atq; eum ipsum cum illo ad quem S. Corbinianus, confundat. De Theodiberto & Italica expeditione Paul. l. 6. c. 35.

ſas,hoſtes de proximo inſtare animadverteret, turbatus præcipiti metu,melioris eventus ſpem omnem præcidit, ſeq; ad Francos prorepturus,auro ex regia gaza quantum poteſt onerat,gravem eo,gurges fluminis,quod nando trajiciendum erat,haurit. Frater GVNDEBERTVS fugæ comes, in Franciam pervenit, reliquum ætatis in exilio cum tribus filiis acturus. Natu maximus REGINBERTVS, Aurelianenſis civitatis præfecturam regum benignitate geſſit; ultimus ex Garibaldi Bojorum Regis ſtirpe ſurculus, cujus ſaltem auctorum monumentis extet prodita memoria. Ariperti cadaver poſtero die repertum,certam victoriæ fidem aſſeruit. Et verò obſervatum, Boici ſanguinis apud Langobardos imperium, quo cœperat nomine,eodem deſiiſſe, nec virtute quidem impari. Nihil quippe ambigas, Aripertum,quâ religionis, liberalitatis, juſtitiæ,prudentiæ opinione vixit, ſi regnum omninò ipſum,non aditum item exitumq; ſpectes,in præſtantiſſimis regibus numerare. Grandi juſtitiæ documento,civitates diſſimulato habitu per noctem circuire ſolitus,omnium de ſe deq; iis, quos juri dicundo præfecerat,rumores aucupabatur: Prudentia prope altiore,exteros legatos nullo apparatu, non vino,non epulis lautioribus, viles ipſe pelles indutus,contra quam Reges ſolent, excipiebat,ne domum ii reverſi,famâ Italicæ opulentiæ populares ad ejus ſoli cupiditatem exiſtimularent, quam Gallis Alpes trajiciendi aliquando cauſſam extitiſſe ſcire poterat. Anſprandus regno ſine controverſia, tres non amplius menſes ſuperfuit. Morituro Luitprandus filius, aſſiduus utriuſque fortunæ ſocius,multum ea re lætanti,ſublegitur. Hic gratiam relaturus familiæ,cujus beneficio regnaret, GVNTRVDAM Theodiberti filiam,matrimonio ſibi adjunctam,in regii faſtigii communionem vocat. Neque tot tamen vinculis pax diutius contineri potuit. Paulus Luitprandum fere initio regni narrat, pleraque Bojorum caſtella intercepiſſe: offenſionis cauſſas quas non explicat,ad finium controverſias,mortuo jam Theodiberto,pertinuiſſe crediderim.

GVNDEBERTVS.

REGINBERTVS CVM DVOBVS FRATRIBVS.

Herman. Ariperti mortem in hunc an. 712. confert,quod reliquæ tẽporum rationi conſentaneum eſt,ſiquidẽ an. 702. iniit, & per decennium regnavit, quot ann. Anſprandum exulaſſe Paul. auctor eſt. Sigeb. 701. iniiſſe,novem ann. regnaſſe, 710. obiiſſe ſcripſit. Regino hactenus conſentit, Anſprandum novem tãtum annis exulaſſe. Paul. 6. c. 43. Paul. l. 6. c. 58.

GVNTRVDA.

Theodibertum Theodo rurſus excepit, quintus noſtra quidem ſententia; ſextum numerent oportet, qui à Danubii trajectu tres ordine Theodones poſuere. Grimoaldo Theodiberti fratre natum, Gliſonotham uxorem habuiſſe, iidem magis ſuo arbitratu, ne quid unquam ignorent ſcilicet,quam antiquis teſtimoniis confirmant, nobis in incerto relinquitur,quod & verum eſſe,& aptè ad continuandam ſtirpem fictum poteſt. Eo palam oberrant, cum Theodibertum ante ſeptingenteſimum annum obiiſſe produnt, nam Paulus Anſprandum à Theodiberto reductum ſcripſit,quod decimo aut duodecimo ejus ſæculi anno contigiſſe, vetuſti annalium auctores conſentiunt. Magna apud finitimos

THEODO QVINTVS.

Vita S. Corbiniani ap. Sur. to. 5.

timos principes potentiæ fama fuit Theodo, armis virisq; validus, tum egregia trium adolescentum filiorum indole felix. Moribus ipse ad omnem virtutis laudem compositis, pietate in Deum nulli majorum secundus, primus Bojorum religiosam peregrinationem ad Apostolorum limina instituit. Romam venisse Gregorio secundo Pontifice indictione decima quarta, ab Anastasio annotatum est. Quo paullò ante Anglici reges eâdem de caussa venerant, & exemplum valuisse putandum, ne in Italiæ propemodum vestibulo positus, ab extremis Britannis isto officii genere vinceretur. Domi provinciam in quatuor partes tribuit, uni ipse præerat, cæteras filiis procurandas cessit, THEODIBALDO, aut Theodoaldo nimirum, GRIMOALDO & HUGIBERTO singulas: nam qui quartum sive Theodebertum, sive Theodonem adjiciunt, neq; quem sequantur habent, & ab Aribone abeunt, quo nullus, qui hodie extet, hæc certius scire potuit; Aribo enim patrem provinciam, se inter & liberos, in quatuor partes divisisse scripsit, quæ ad istorum rationem quinquefariam fuerat partienda.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXVI.

THEODIBALDUS. GRIMOALDUS. HUGIBERTUS SECUNDUS.

Paul. l. 4. c. 46.

Anast. in Greg. 2. Beda in epit. an. 688. Ceadualiam & an. 709. Conredum Romam venisse narrat. Idem habet hist. eccles. l. 5. c. 7. & c. 20. Vbi Huum præterea & Offam adjungit.

Corbinianus ea ætate pietatis studiis apud Gallos floruit. In Melitonensi agro natus, quem nomen à Meloduno Senonum urbe, ut est apud Cæsarem, corruptè traxisse suspicor, monasterium ad sancti Germani ecclesiam condiderat; ubi cum annos quatuordecim vixisset crebrescente sanctimoniæ fama, quotidianis omnium ordinum adibatur concursibus, qua consilium & orationes poscentium, qua munera inter egenos partienda afferentium; nam & Pipinus Heristallus Equitum magister, cujus maxima secundum Reges apud Francos auctoritas, miserat hominem ex suis primarium, qui Corbiniani precibus illum submissè suppliciterq; commendaret. Vt ex quietis tranquillitatisq; portu, quem secessu petierat, in medios jam hominum negotiorumque æstus videretur revectus. Offensus ea re, & interpellantium frequentiam impedimentum ad beatiorem vitam interpretatus, Romam abit, solum aliquem ad divi Petri basilicam angulum à Pontifice impetraturus, quo cum suis latitans, vita sanctè instituta, uni Deo vacaret. Votis ad Apostoli ædem factis, sese ad pedes Pontificis abjicit, copiosa oratione rationem itineris, quidq; quas ob caussas petitum venisset prosequens. Gregorius, ab homine quantumvis diserto, in quam partem rogabatur flecti non potuit, in aliam ultrò motus est; animadverso enim, quam mirifica contentione omnibus pietatis exemplis exercitus, pura & simplici mente in Deum ferretur, cum ea exterius accederent adminicula, quibus omnis & ætas & sexus caperetur, insignis oris facundia, morum incredibilis candor, faciles suavesque congressus, intellexit eum altius evectum, & in hominum concilia,

Aribo, Heres idem & Cyrinus dictus, vitam S. Corbin. scripsit, tertius post ipsum Episcopus. Vita S. Corbin.

Cæs. l. 7. de bel. Gall.

Falsus est Otho Fris. l. 5. c. 24. Corbinianū ad tempora Pipini Regis referens.

quæ fugiebat,remissum,egregios & uberes fructus esse laturum.
Nec mora,promotum per sacrorum ordinum gradus , Episco-
pum creat , addito honoris caussa pallio,& sacra benedictione
amplissima formula , quâ exercendæ dignitatis ubicumque ter-
rarum fieret potestas. Pontificis imperium detrectare non au-
sus,contra quam sperarat , novum in Galliam onus invitus &
coactus retulit.Ita verò gessit , ut priorem sanctimoniæ opinio-
nem miracula divinitus edita exaugerent , illumq; vulgò etiam,
sed apud pios pręcipuè,in magna admiratione & laude ponerent,
supplices & munera indies copiosius circumfluerent.Quo homo
ab omni ambitionis & avaritiæ specie longè abhorrens , ad repe-
tendum Melodunense latibulum compulsus est. Ibi septennio
cic iter acto,res eodem rediit , tanta virtus nullis parietibus co-
hi eri poterat,famâ quo studiosius pressa , magis magisq; erum-
pente,& adeuntium coitiones fiebant jam prope turmatim.Ro-
mam ergo quo prius animo,sed clam devio & insueto alio itine-
re,regredi cogitat,ne si recto,consilium emanaret. Hæc in Ger-
maniam deflectendi caussa. Vt ad Bojos venit , quos Norico-
rum nomine Aribo appellat,plerorumque ruditatem miserans,
officii delati memor , verba de rebus divinis sæpe utiliter in pu-
blico fecit. Rumor brevi Theodonem attigit,qui quoscumque
sacerdotes comiter excipere solitus , peregrini Episcopi deside-
rio magnopere incensus, eum ad se vocat,& coram omnia supra
quam sermonibus celebraretur expertus, quibus potest precibus
contendit , Boicam de cætero sedem legat,sibi,ne obtemperasse
aliquando pœniteat,curæ fore. Assensus exprimi non potuit,
muneribus itaque onustum dimittit. Nec de Theodone quid-
quam post illam diem,quod extet,proditum. Ab eo ad Grimo-
aldum filium ventum , cui pars provinciæ in Italiam vergens
obtigerat , regiâ Frisingæ constituta. Non minori ibi sive
principis sive popularium gratulatione acceptus , ad primum
virtutis doctrinæque gustum, majori etiam contentione ut sub-
sisteret rogatus est. Grimoaldus omnibus modis blandiendo
supplicando, hereditate quin inter liberos pollicitâ , insistere, ne
se abiens desereret. Cum nihil exoraretur , nec invitum retine-
re placeret,amplis item donato muneribus , comites additi, qui
ad Italiæ fines honorificè deducerent , simul Venusticæ vallis re-
liquisq; circa populis,ipso inscio imperarent,Româ revertentem
observare, ad regiam reducendum. Nox euntes inter aspera
alpium in campis ad sylvam , Breonum regione oppresserat,
cum equum clitellarium incustoditum ab urso raptum dilaniari
contigit ; tum Corbinianum farcinam,quæ prius jumenti fue-
rat,urso imponi jussisse ferunt, paruisse belluam , sylvestri inge-
nio deposito,vicaria opera toto reliquo itinere functam. Illu-
stre

ſtre viſum miraculum, dignum inter multa, quod poſteritatis memoriæ imaginibus additum repræſentaretur. Inde Tridentum Ticinumq; progreſſus, trajecto Pado iter per Hetruriam Romam tenuit. Vbique ſigna, quæ quam Deo charus eſſet oſtenderent, edita. Liutprandus Rex eunti redeuntiq; quantum maximum potuit honorem habuit, ut neque ad genua accidere, neque ſe ejus orationibus perquam demiſsè committere, infra Regium faſtigium putaverit. Romæ Gregorius appellatus, de concilii ſententia perſtitit reſpondere, non placere Epiſcopum privatam & reſidem in monaſterio vitam ducere, neq; munus, quod omnibus precibus orabat, abdicare, quin feliciter cœptum, pari cura proſequeretur, & eo rediret, ubi plurima bonæ frugis ſpes eſſet. Adjecta inſuper certa & dilucida ſacrarum litterarum teſtimonia, quibus hæc ipſa confirmabantur. Auctoritate & argumentis victus, cum aliquot dies Pontificis benevolentiæ dediſſet, accepto commeatu, quâ ierat, revertitur. Vt Tridento Majas, Boicæ tum ditionis primum ab Italia caſtellum, venit, caſtellanos non fefellit, juſſus ſubſiſtere, dum Grimoaldum conſulerent. Ille interim occaſionem ſequutus, ſancti Valentini Epiſcopi corporis reliquias veneratur. Valentinus enim Batavis olim pulſus, lætiori ſucceſſu in alpes delatus, eccleſiam Majis condidit, in qua mortuum humavere, ibi tunc Corbinianus ſupplicavit. Et montanam proximam regionem per otium luſtrans, ſolo ſylvis frugibusq; læto capiebatur, avio inprimis loco delectatus, cui incolæ Camina nomen fecerant, Timone & Finali amnibus utrimque irriguo, de quo jam tunc mercando, & exſtructo tuguriolo rebus divinis deſtinando, cogitabat. A Grimoaldo reverſi nuntiant, principem in ſumma ejus exſpectatione eſſe, ſibi adducendi negotium delegatum, quod ut ipſo volente propitio exequerentur, venerabundos rogare. Doluit latere non potuiſſe, cum verò diſſimulandi locus nullus reſtaret, invitus aſſenſus eſt. Theodibaldus Corbiniano Romam profecto, fato conceſſerat, PILIDRVDE uxore relicta, Franca origine, forma & nobilitate præſtante; quam Grimoaldus adamatam, ſpreta fama, & calcata fraterni thori reverentia, juſtæ conjugis loco domi habebat. Vt reſcivit Epiſcopus, averſatus ſcelus, præmittit, qui ſemel diceret, ſe in principis conſpectum neutiquam venturum, quamdiu probrum illud ei hæreat, gravi addita inter cætera Pauli Apoſtoli verbis comminatione, neque adulteros neque fornicatores regnum Dei poſſeſſuros. Prope fuit, ut procax fœmina veterem Herodiadis tragœdiam repeteret, & recentia Alpeidis in Lambertum, Geilæ in Chilianum exempla erant ante oculos; nam conſtitit, agitata eſſe id genus conſilia, non ignaro periculi Corbiniano, apertè profeſſo, ſe Joannis factum imitantem, niſi

Arenpek l. 2. c. 17. Majas Meraniam, quæ ad Athesim est, interpretatur.

Supra pag. 93.

PILIDRVDIS.

1. Cor. 6.

S. Lambertus paſſ. is an. 609. S. Chilianus an. 698.

 quod

quod Herodes uxorem fratri viventi tulisse creditur, ejusdem exitum non perhorrescere. Pergebat nihilo minus ablegatis amicis monere, obtestari, tantum piaculum quamprimum à se amolirentur, variè ostentata spe veniæ ad meliorem mentem redeuntib⁹, & quæ pœnarum supplicia pervicaces brevi manerent. Quadraginta dies contentio tenuit. Mollitis tandem animis, affuere ad pedes Episcopi ambo conjuges, humi passis brachiis strati, peccatum confessi detestatiq; & diducturos incestum matrimonium, & quæ præterea juberet omnia facturos polliciti. Cruce signatos expiatosq; sublevat, multa monens quam in posterum vivendi rationem orando, jejunando, pauperibus largiendo, insisterent. Cibum inde una capientibus, Caminæ mentio injecta, Grimoaldus facile in rem præsentē venire persuadetur, & amœnissimum terrarū tractum pretio à dominis redemptum, ecclesiæ S. Mariæ virginis Frisingæ, quæ Episcopo sedes destinata, contribuit. Arenpekius Christianorum basilicā à Maximiliani martyris ætate id loci stetisse prodidit, Maximilianum autem Cari & filiorum imperio vixisse, supra dictum. In Camina Corbinianus templum sanctorum Valentini & Zenonis memoria celebre ædificat, vitem circa & frugiferas arbores serit, opimum etiam de proximo agrum, Chories nomine, coemit, erogata pecunia quam à Pipino Heristallo dudum dono acceperat. Illud priscæ interim severitatis exemplum edit, quod quam à nostrorum morum remissione abit, tam vereor ne parum fidem inveniat; Vt mensæ assederat, solemni formula bene epulis precat⁹, principem cani panis frustum animadvertit projicere, tum sella indignatus exsiliens, quæque parata erant propellens, argento humi voluto se se foras proripit, indignos sacra benedictione clamitans, qui canes ea dignos crederent, sibi constitutum & cibo & cura illius domus de cætero abstinere. Pilidrudi divortium ægrè ferenti, cum ira & libidine succensa omnem nocendi aditum quæreret, plana & prompta visa occasio, & Grimoaldum irritatum erat verisimile, tum illa urgere, nihil jam reliquum, tentatam à præsule principis patientiam atroci & insignita injuria, quam quo animo ferat, multum multumque referre, si segni & remisso, omnibus appariturum alibi nomen imperii, alibi vim & potestatem esse, secus si majestati pares iras gerat, & principalem dignitatem unius exteri hominis sanguine sanciat. Nihil motus Grimoaldus fœminæ vocibus, misit qui abeuntem clementer sustinerent, ipse cum proceribus statim insequutus, nullo non officii genere satisfaciens, vix placatum in palatium reduxit. In colle ad urbem ecclesia Stephano martyri sacra jam tum stabat, quam Corbinianus orationis caussa visere solitus: eo cum aliquando, sive valetudine ipse occupatus sive negotiis, reliquum clerum matutinas

Otho Fris. Ecclesiam S. Benedicto dedicatam fuisse scripsit, sc. quod monachi benedictini incolerent. Arenpek. l. 2. c. 18. S. pag. 91.

tinas Deo laudes dicturum ablegasset, montem subeuntibus, canentium chori clarius clariusq; ab ecclesia auditi & mirifici splendores tecto fenestrisque emicantes visi, introgressis, lumen quidem evanuit, suavissimus verò latè odor diffusus, tertio demum die remisit. Episcopus certior de ostento factus, clerici enim, qui sacro horrore perculsi pars ante vestibulū, pars illo vix superato exanimes conciderant, ut sibi quisque redditus, ad eum recurrêre, animum ad locum adjecit, & modicas quas incoleret ædes ecclesiæ conjunxit. Ægrè ferre visum famulitium, ob aquæ præsertim inopiam, nam difficiles in tantam tumuli altitudinem quotidianas subvectiones querebatur. Miseratus ergo vir sanctus, solus circumiens, se, qua mons in meridem vergit, humi abjicit, suppliciterque aliquamdiu orans terram scipione quo nitebatur effodit, ibi tanta aquarum vis erupit, ut & colentium usibus largè sufficeret, & toto abundè clivo deflueret, quamdiu ille quidem vixit; mortuo, per annos amplius quinquaginta, ut temporis ratio rescribere postulat, nam in Aribone quadraginta sunt, aruit, donec relato Frisingam corpore, quo miraculum esset testatius, se iterum ostendit, adhuc perennis. Nec eo minus Mariæ virginis templum dignitate præstabat. Quo ad vespertinas forte preces tendenti, rusticana mulier, veneficii jam antea delata, fit obviam, comitabantur viri aliquot onere graves. Interrogata nihil dissimulat, munera ferri Principis liberalitate in se collata, quod filiolum dæmonum præstigiis prope perditum, excantatione salvum & incolumem reddidisset. Raró alias Corbinianus sic visus excandescere, equo se præcipitans fœminæ in os involat, & fœdè mulctatæ dona adimit, inter egenos ad urbis portam partienda, Grimoaldo, fidem Deo toties mutatam exprobrat. Pilidrudes, ut eam venefica cruentata facie flens atque lamentans adiit, furenti ipsa propior, humile & abjectum Grimoaldi ingenium aspernari, hanc dicere unam esse Corbiniani confidentiam, se certiori via manifestarium inimicum ulturū. Ninum ministrorum fidissimum vocat, rem ferro expedire imperat. Et patratum fuisset facinus, nisi Episcopus clam monitus, tectum ea nocte mutasset. Adest summo mane sicarius, domum armatis cingit, Episcopum in cædem deposcit, nec multum tamen quæsitum reperit. Ædibus vastatis, dedecore & ignominia oppletus, ad dominam revertitur. Corbinianus ad Christi præscriptum persequentes fugiens, provincia excedit, Majas una cum clero profectus, hujus enim castelli imperium ad Langobardos reciderat, inter ea quæ Liutprandum Bojis abstulisse supra dictum, Principi simul per certum hominem denuntiat, pœnas morte persolvendas exspectaret, & Pilidrudem ea ruina collapsuram sciret, quam ultrò innocentibus strueret. At Grimoaldus muliebris

Matth. cap. 10.

flagitii agebat ignarus, neque de Episcopi abitu adhuc cognoverat. Nuntio excitatus, propere ablegat qui orent, deprecentur, obtestentur, omnia faciant, ut quibus possint, precibus, quacumque conditione, reditum evincant. Nequicquam. Responsum, Jezabelis cavendas insidias. Designata Pilidrude Jezabelis nomine, quæ itidem prophetas olim feralibus odiis persequuta. Nec morata vindicis numinis ira se exserere. Carolus Martellus Francorum Princeps, anno post Christum natum septingentesimo vicesimo secundo, trajecto Danubio in Bojos movit. Scriptores, ut nuda fere est omnis eo sæculo historia, nec caussam expeditionis, nec eventa tradunt: nisi quod duro & difficilii bello Francum victorem defunctum esse convenit. Pace constituta, sequenti statim anno rebellatum, & rebelles iterum victi. Tum gaza ingens de Bojis parta, Pilidrudes cum Sonichilde nepte, inter victoriæ præmia abducta. Ita Gregorianæ appendicis scriptor auctor est: nam in Aimoino Plectrudis nomen, assuto etiam glossemate, perperam pro Pilidrude legitur, quod utique Æmilium, diligentem scriptorem, neque eum tamen solum, fefellit. Aribo Pilidrudem Carolum in Galliam sequutam scripsit, post fastiditam, eo miseriarum recidisse, ut quo diuturniore supplicio scelerum pœnas expenderet, dignitate & bonis exuta, vitam per extrema quæque ducens, veluti piaculare ostentum asello circumvectaretur, in Italiam tandem incertis erroribus delatam, infelicem ibi animam exhalasse. Et liberos paterna hereditate excidisse, matris fortuna per varias ærumnas ætatem pressos. Infans, qui magico carmine lustratus visus revalescere, exspiravit. Grimoaldus conjuratorum factione percussus, Ninus fœda & infami morte, dum alvum levat lancea trajectus, periere. Et vindicta hactenus constitit. Domestici annales Grimoaldi mortem in annum septingentesimum sive octavum sive nonum referunt. Ex Theodonis filiis Hugibertus supererat, solus jam Boicæ potens. Cui benignè & humaniter revocanti, Corbinianus non difficulter paruit, summo quo merebatur honore ab eo habitus; sacri lavacri fœdere conjunctos fuisse, Aribo prodidit, credo quod Principis liberos Episcopus tinxerit. Mortem ut ex propinquo imminere animo præsensit, tam quidem certè & distinctè, ut diem, & omninò horam familiaribus notaret, Erimbertum fratrem ad Liutprandum Regem legat, orat auctoritatem interponat, qua Majensium prædiorum possessio Frisingensibus sit perpetua, mortui cadaver, quod S. Valentino dudum commendaverit, inibi condi patiatur. Alium ex discipulis ad Hugibertum mittit, qui in eandem sententiam, cadaver Majas deferri roget. Octavo post die, lotus rasusque sacram vestem induit, sacrificium

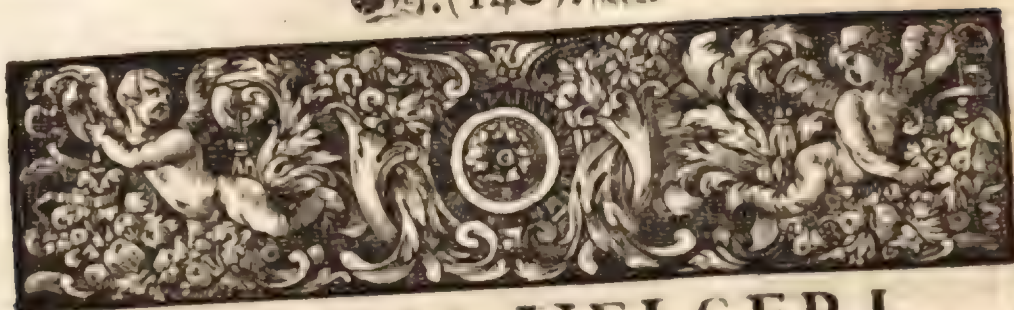
Margin notes (left): Añal. Fuld. Herman. Aim. l. 4. c. 52.

Aimoin. ad Danubium usque accessit, illocque transmeato, fines Baugarensis occupavit. Subacta regione illa cum thesauris multis, & cum matrona Plectrude (quondam uxore patrui sui Pipini) & nepte sua Sonichilde, regreditur, glossema videntur verba, quæ parentheseos nota inclusa, absunt enim ab appendice Gregor. c. 108.

Margin notes (right): ANN. POST CHR. NAT. DCCXXII. — DCCXXIII. — DCCXXVIII — DCCXXIX.

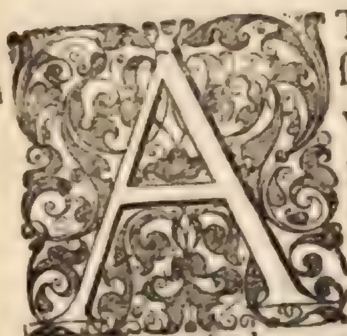
cium offert: & mysteriis perceptis domum redit, ubi cum vinum poposcisset, vix gustato, fronteque cruce signata, extremum spiritum, nulla cum doloris significatione, reddidit. Funus à ministris Frisingæ ad D. Mariæ curatum. Apparuit Deo cordi esse, supremam morituri voluntatem non negligi. Totos triginta dies continens imber, inter vehementes procellas depluit. Tum Hugibertus corpus exhumari mandat, quo vivus jusserat devehendum. Integrum repertum est, per omnia suaviter dormienti, quam aut mortuo aut ægrotanti similius, & fuere in magna hominum ad spectaculum confluentium turba, qui vivere crederent, moto, calidus de naribus sanguis fluxit, quem fictili exceptum, in castello, quod hospitium proxima nocte præbuit, terra condidere. Majis Langobardicum præsidium, insidias à Bojis veritum, funus non nisi ostenso Liutprandi diplomate admisit, tum quoque loculo scrutato, stragula sudariumq; capitis ut evolvêre, cadaver spirantis habitu conspectum, & integer iterum sanguis naribus manavit. Accessere alia tum in itinere, tum Majis miracula. Vt ad S. Valentini humatus, triduo post intempesta nocte in ea ipsa ecclesia visa candidissima funalia tanto splendore exardescere, ut diem vincere crederentur, & jucundissimus odor fusus est. Annum septingentesimum tricesimum annales numerant. (ANN. POST CHR. NAT. DCCXXX.) Ratharium adventitium Episcopum, hac ætate Reginoburgi egisse, quam ante Emmerammi tempora, quod quidam prodidere, verius est, cum Arnolfus Hugibertum Grimoaldi successorem, monasterio S. Emmerammi fundum, Pirchenwanch (Arnolf. de S. Emmer. l. 1. c. 1.) nomine, sub Rathario dono dedisse scripserit, id verò nisi ad hanc rationem, profectò fieri non potuit.

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber quintus.

T verò Bonifacius, supra eos, qui rem Chri-
Vita extat apud Suriū tomo 3. stianam in Germaniâ unquam tractavere, si-
ve fama nominis, sive pietatis profectu, lon-
gè omnes emicuit, gentem quippe ingenti
animi conatu universam aggressus, quod
cæteris abundè magnum per partes facere.
Anglis parentibus apud Britannos orto,
puero Vinifrido nomen fuit. Qui cum se Deo totum dedisset, ex
monacho sacerdos, in Frisiam trajecit. Inde Romam ad Gregori-
um secundum Pontificem veniens, potestate donatus sacram do-
ctrinam ubivis gentium explicandi, in reditu Bojos attigit: sed
tum quidem progressus, præcipuam Toringis, Hassis, Frisiis ope-
ram impendit: credo Corbinianum Boicæ suffecturum existi-
mans. Interjecto haud multo tempore, Romam revocatus, nomi-
nis asperitate honoris caussa in Bonifacium versa, Episcopus re-
nuntiatur. Populos, quorum nomina posuimus, & confines circa,
incredibili successu docuit, ut jam nec ipse, neq; quos secum habe-
bat presbyteros, tantæ Christianorum multitudini pares essent.
Suppetias ergo domo petit, quod Britannia religiosorum homi-
num illa ætate scaturigo haberetur & seminariū: nam hæc quo-
que temporis diuturnitas immutat. Inde tum viros, tum fœmi-
nas, virtutis atque doctrinæ laude præstantes, evocat. Ex quibus
Vilibaldus & Vinibaldus, Valtpurgis & Cuniburgis, apud Bo- ANN. POST
jos claruere. Gregorio secundo Pontifice mortuo, anno post CHR. NAT. DCCXXXI.
Christum natum septingentesimo trigesimo primo, tertius eâ-
dem appellatione successor, Bonifacium Archiepiscopi dignita-
te, misso sacro pallio, honestavit. Tum ille se primum, anno sive DCCXXXII.
proximo, sive proximum sequenti ad Hugibertum, gravi de DCCXXXIII.
caussa

caussâ contulit. Vix obierat Corbinianus, cum infaustum nomen Erenvolfus, homo hæreticus, primus cujus memoria inter Bojos extet, si his quoque pestibus annotandis operæ pretium facimus, flagitiosa impiorum dogmatum labe serendâ grassari cœpit. Bonifacius, ut erat acri in divinum cultum studio, propere accurrens, ne virus latius serperet, auctorem sceleris, maturè ex sacrorum canonum præscripto damnatum, ab ecclesiæ communione rejicit, simul populum salutaribus concionibus admoni-
DCCXXXIX tum, in viam revocat. Quinquennio post Romam tertio repetit, Francis, Britannis & jam Bojis magno numero comitantibus. Pontifex illum benignè & humaniter, cæteri admiratione virtutis, rerumque gestarum magnitudine perculsi, venerabundi excepere. Honores qui maximi haberi potuere, habiti, sacræ reliquiæ petenti prolixè concessæ, addita, discedenti munera alia, & Pontificis nomine litteræ, quibus auctoritas & reverentia apud Germanicos populos amplissimis verbis augeretur. Epistola ad Bojos & Alemanos in hæc verba concepta. In qua quæ nomina quibus sedibus conveniant, difficulter conjectes, nisi quod Vivilum an Vivilonem, Laureacensibus & Batavensibus præfuisse constat, cætera Alemanicas spectare inde scias, quod Bonifacius Boicas vacantes reperit.

Dilectissimis nobis Episcopis, in provincia Bojoaria & Alemaniæ constitutis, Wigoni, Luidoni, Rudolto & Vivilo seu Addæ, Gregorius Papa.

Hæc nomina varie leguntur. Quæ verò Vivili & Addæ synonymia sit, acutiores conjicient.

Catholica sanctorum patrum auctoritas jubet, ut bis in anno pro salute populi Christiani, seu exhortatione adoptionis filiorum, synodalia debeant celebrari, ut caussarum canonicarum exhortatio provenire possit, atque ut necessitas uniuscujusque poposcerit, pia educatio agatur. Vnde secundum Apostoli doctrinam, admoneo & hortor vos charissimi per misericordiam Dei ut dignè ambuletis vocatione qua vocati estis, ut ministerium vestrum perfectum sit coram Domino. Opportunum est namque vos nosse, fratrem ac coepiscopum nostrum præsentem Bonifacium, nostram agentem vicem, cum digno ac debito honore pro Christi nomine suscipere, & ministerium ecclesiasticum cum fide Catholica, secundum morem & normam sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Dei ecclesiæ, cui misericordia Dei præveniente, præesse videmur, sicut Apostolica auctoritate à nobis destinatus est, ab eo suscipientes, dignanter teneatis, & gentilitatis ritum, & doctrinam vel venientium Britonum, vel falsorum sacerdotum & hæreticorum, undecumque sint, renuentes ac prohibentes abjiciatis, & ut populum vobis à Deo commissum piis admonitionibus edoceatis, & à sacrificiis mortuorum omninò abstineatis, & juxta quod fueritis à prædicto nostro consacerdote edocti, ita Catholicam & Apostolicam doctrinam tenentes,

Ephes. 4.

nentes, Domino Deo salvatori nostro placeatis, & in quo vobis loco ad celebranda consilia convenire mandaverit, sive juxta Danubium, sive in civitate Augusta, vel ubicumque indicaverit, pro nomine Christi parati esse inveniamini: quatenus cognoscamus per ejus mandatum de vestro conventu, ut in die adventus Christi Jesu, cum fructu boni operis ante ejus tribunal assistere mereamini, dicentes: Ecce nos & pueri, quos dedisti nobis Domine, non perdidimus ex eis quenquam. Vt & vos Dominicam vocem audire mereamini, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.

Is. 8.

Matth. 25.

Hugibertus sequenti anno vita functus, VTILONEM, sive Otilonem aut Odilonem, incompertum an ex se natum, cæterum ingentis spiritus principem, successorem habuit. Erenvolfo quamvis represso, multæ adhuc ejus generis pestes tota provincia volitabant: pars se Episcopos mentiri, pars presbyteros, alii alia, ut cuique commodum fingere, ecclesias pervertere, populum, vulgus enim novando inprimis capitur, seducere. Sedes sacræ per Boicam habebantur quatuor, Laureacum sive Batava, Salisburgum, Frisinga, Reginoburgum. Sabionæ ratio non habita, quod Langobardicum imperium respiceret. Nuenburgum Reginoburgo credo accensa. Verum eæ nec continentibus Episcoporum successionibus, nec certa finium descriptione satis constitutæ. Soliti præterea Pontifices Romani legare homines persæpe exteros, magna & excellenti virtute, Corbinianos & Bonifacios puta, qui Episcoporum munere ubique liberè sine exceptione fungerentur. Fraudatoribus dolo obtegendo utraque caussa serviebat, posterior maximè, quo peregrini & ignoti facilius irreperent, Pontificiam missionem credulis persuadebant, si qui præsertim Britanni, fuci ejusdem cum apibus patriæ consortes essent, quod ipsum superior Gregorii epistola innuit. Vtilo tantam & tam latè patentem, tamq; perniciosam improbitatem coercendam ratus, Bonifacii opem implorat. Is Roma reversus commodum apud Luitprandum Ticini hærens, statim vocatus affuit, & omni Boica perlustrata, impuros nebulones profligavit, populum pravis opinionibus corruptum, Christianis mysteriis ab ipsis iterum rudimentis instituit. Multum ei rei operæ multumq; temporis impensum. Vt fructus responderet, & ne res ad hanc aliquando perturbationẽ relaberetur, placuit sedibus, quorum nomina posuimus, quod vacarent pleræque, Episcopos, Vtilone, & optimatibus volentibus, præficere, tum jurisdictionem, descriptis dioecesium limitibus distinguere. Salisburgensibus post Rupertum & Vitalem, deinceps Ansologus, Savolus, Ezius, Flobargisus præfuerant, Abbates omnes monasterii Petri Apostoli, quod Rupertus in ea urbe instituit: tunc

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXXIX. VTILO SECVNDVS.

Arenpek. l. 2, c. 23. & manuscr. plerique. Steindel an. 740. quidã 735 habet.

Catal. episcop. Salisburg. Hundii & aliorum.

tunc quoque Joannes inde datus est. Frisingensibus Erimbertus Corbiniani nuper defuncti frater. Reginoburgo, Bojorum regiæ, Gaubaldus sive Garibaldus. Laureacensis & Batavensis Episcopatus coaluerant paullatim, Philoni & Brunoni unus Theodorus successerat, Theodoro Vivilum sive Vivilonem Gregorius non ita dudum surrogarat, quem excisa ab Hunnis Laureaco, sub Hugiberti demum mortem, sacra sacerdotesque in Batava transtulisse auctores habeo. Bonifacius de Vivilo, qui unus legitimus in Boica esset Episcopus, nihil mutavit, dioecesim perinde ac reliquas descripsit. Visum Pontifici actorum rationem per epistolam reddere, quæ cum exciderit, capitum argumenta ex rescripto intelligimus.

Catal. Batav. Scritovini & Hūdii, qui tamen, quod Vivilonem à Gregorio 2. an. 722. Episcopum constitutū scribunt, errant.

Reverendissimo & sanctissimo fratri Bonifacio coepiscopo, Gregorius servus servorum Dei.

Doctoris gentium egregii & beati Pauli Apostoli vox est, dicentis: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Agnoscentes itaque in syllabis fraternitatis tuæ, quia de Germaniæ gentibus, quas sua pietate Deus noster de potestate paganorum liberavit, & ad centum millia animas in sinu sanctæ matris ecclesię, tuo conamine & Caroli Principis Francorum, aggregare dignatus est, sed & in Bojoariorum provincia quæ à te acta sunt agnoscentes, datori omnium bonorum Domino Deo nostro, extensis ad cœlum manibus gratias retulimus: quia januam misericordiæ & pietatis in illis partibus Hesperiis, ad cognoscendam viam salutis aperuit, & misit angelum suum, qui præparavit viam ante te. Igitur quia indicasti perrexisse te ad gentem Bojoariorum, & invenisse eos extra ordinem ecclesiasticum viventes, dum Episcopos non habebant in provincia, nisi unum nomine Vivilum, quem nos paullò ante ordinavimus, & quia cum assensu Vtilonis Ducis eorundem Bojoariorum, seu optimatium provinciæ illius, tres alios ordinasses Episcopos, & in quatuor partes illam divisisti, id est in quatuor parochias, ut unusquisq; Episcopus suam habeat parochiam: bene & satis prudenter peregisti frater, quoniam Apostolicam præceptionem ex nostra vice implesti, & sicut tibi præcepimus, ita egisti. Itaque non desinas frater reverendissime, docere eos sanctam Catholicam & Apostolicam Romanæ sedis traditionem, ut illuminentur rudes & viam salutis teneant, per quam possint ad æterna præmia pervenire. Presbyteros autem quos ibidem reperisti, si incogniti fuerint viri illi à quibus fuerint ordinati, & dubium est eos Episcopos fuisse qui eos ordinaverunt, si bonæ actionis & Catholici viri sunt ipsi presbyteri, & in ministerio Christi omnique lege sancta educati, ab Episcopo suo benedictionem bresbyteratus suscipiant, & consecrentur, & sic ministerio sacro fungantur. Illi verò qui

Rom. 8.

Hinc palam est, Vivilum non à Gregorio 2. sed à tertio ordinatum esse, quod paullo post iterum disertè dicit.

qui baptizati sunt per diversitatem & declinationem linguarum gentilitatis, si tamen in nomine sanctæ Trinitatis baptizati sunt, oportet eos per manus impositionem & sacri chrismatis confirmari. Nam Vivilus Episcopus à nobis est ordinatus. Hic si aliquid excedit extra canonicam regulam, doce & corrige eum, juxta Romanæ ecclesiæ traditionem, quam à nobis accepisti. De concilio verò, ut juxta ripam Danubii debeas celebrare, nostra vice, præcipimus fraternitati tuæ Apostolica auctoritate, te ibidem præsentari. Et inquantum tibi Dominus vires dederit, prædicare verbum salutis non cesses, ut religio Christiana in nomine Domini crescat & multiplicetur. Nec enim habebis licentiam, frater, pro incepti laboris utilitate in uno morari loco, sed confirmatis cordibus fratrum & omnium fidelium, qui rarescunt in illis Hesperiis partibus, ubi tibi Dominus aperuerit viam salutis, prædicare non desistas. Et ubi locum inveneris, secundum canonicam regulam Episcopos ordina ex nostra vice, & Apostolicam atq; canonicam traditionem eos tenere edoce. Ex hoc enim magnum mercedis præmium tibi præparabis, quoniam omnipotenti Deo facies plebem perfectam. Non pigeat, dilectissime frater, itinera carpere aspera & diversa, ut Christiana fides longè lateq; tuo conamine extendatur, scriptum namque est, Arcta & angusta via est, quæ ducit ad vitam. Operare itaque frater opus bonum, quod cœpisti, ut in die Christi Jesu merearis dicere, Ecce ego & pueri, quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Et iterum, Domine, quinque talenta dedisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Ut subsequenter merearis audire vocem Domini dicentis, Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Data IV. Kal. Novemb. imperante Domino piissimo Augusto Leone, Imperii ejus anno XXIII. sed & Constantini Imperatoris ejus filii anno XX, indictione VIII.

(Matth. 7.) (Matth. 25.)

(ANN. POST CHR. N. DCCXLI.)

(Annal. Fuld. alii.)

Anno septingentesimo quadragesimo primo, Martellus Francorum Princeps obiit: bello longè quam pacis artibus clarior, Saracenicæ inprimis geminæ victoriæ aliorum operum fastigia supergressæ, una in Aquitania, altera Narbonensi provincia parta. Æmilius Narbonensi Luitprandum Langobardum, Lantfredum Alemanum, simul & Otilonem Bojum, quem Odillonem ille nominat, cum popularium quemque copiis affuisse narrat, & egregiam adversus barbaros navasse operam, divisis inter se partibus, pulso hoste, amplissimis verbis collaudatos, cum muneribus domum remissos esse. Quæ domesticis annalibus præterita. Justa uxore nati Martello Carolomanus, Pipinus, Hiltrudis: Sonichilde Gripho, ut Aimoinus quidem auctor. Qui quod Sonichildem sive Suanahildem, Utilonis neptem dixit, an re-

(Æmilius Ægidium Rotomag. Archiep. inter Martelli liberos numerat. Sed tabulæ Rotomag. ecclesiæ id nomen non habent.)

an rectum & genuinum ejus vocis ſenſum ſequutus aſſequutusque ſit, ignorata ſtirpe parũ comperio, & fere ambigo. Hereditatem crevere Carolomanus & Pipinus, illi Auſtria an Auſtraſia & Turingia, huic Burgundia, Neuſtria, Provincia ceſſit: Vt Boica Carolomanum reſpexerit. Gripho excludi pro indigniſſimo habuit, mater præterea, ſaucium adoleſcentis animum magis incendens, paterni teſtamenti injuriam vi & armis vindicare exſtimulat. Lauduno ergo præcipiti conſilio occupata, fratribus pari temeritate bellum indicit. Nihilo illi ſegnius excipiunt, & urbe obſidione ſtatim cincta, brevi potiuntur. Parſum fraternæ neceſſitudini & ætatis lubrico, ratione enim ducta ab expeditione, qua mater capta fuit, Gripho duodevigeſimum vitæ añum nondum attigerat, Novocaſtrum ad Arduennæ ſaltum aſſervandus mittitur. Sonichildes hac ſpe dejecta, privignorum odio aliam molitur machinam, Hiltrudi, oſtentatis Vtilonis nuptiis, trajecto clam fratribus Rheno, fugere perſuadet. Neque Bojus nobiliſſimam virginem, benigne exceptam, ſibi deſpondere cunctatur. Altero anno ſtirps virilis ex novo matrimonio fuit, cui THASSILONEM parentes dixere nomen. Apparebat Carolomanum & Pipinum injuriam inultos non laturos: ſed Aquitanicum & Alemanicum bellum, Griphonis calamitatem conſequuta, vindictam diſtulere. Vtroque victores defuncti anno ſeptingenteſimo quadrageſimo tertio, coactis quam maximis potuere copiis, in Bojos movent. Vtilo, quo fidem faceret, ſe Francis nulla ex parte obnoxium agere, exiſtimationem ſimul aucturus, Ducis nomen ponit, Regis aſſumit, & ad fines armatus occurrit. Conſederant exercitus in Lyci utrimque ripa, ut ſermones conſpectuſque mutui ex propinquo eſſent, ne manus mox cõſererent, fluminis alveus diſtineret. Prior Francus, poſt ſegnem aliquot dierum moram, Bojorum conviciis irritatꝰ, noctu pluribus agminibus, locis inobſervatis raptim trajicit, eàdem celeritate caſtra invadit, omnia clamore, tumultu, trepidatione complet, nec pugna in tenebris conſtare, nec fuga ſine magna cæde explicari potuit, Francis victoria, multo tamen ſanguine venit. Vtilo amiſſo exercitu, paucis comitantibus, ægrè ſe ultra Oenum eripuit.

HILTRVDIS

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLII.

THASSILO SECVNDVS.

DCCXLIII.

In Aim. l. 4. c. 58. Gripho fratribꝰ major legitur, librarii vitio, fuit enim omnium minimus.

Thoromach 6. *Chiltrudis quæ filia ejus, ... arte illi, ſ... ente conſilio nefario novercæ ſuæ, fraudulenter per manus ſodalium ſuorum Rhenum tranſiit, & ad Odilonem Ducem Baguariæ pervenit. Ille verò eam ad cõjugium copulavit, contra voluntatem vel conſilium fratrum ſuorum.* Thaſſilonem an. 742. natum ſcribit Aventinus l. 2. c 23. & alii. Steindel habet an. 743. Annales pleriq; domeſtici de Regio Vtilonis nomine conſentiunt.

Annal. Fuld Frãc. anon. Reg. Aimoin. Mar. Sigeb. & omnium copioſiſſime Thoromach. qui Oenum fluvium Igne nominat.

Carolum, cui Magno poſtea cognomen fuit, in Boica per hæc tempora Pipino, ex Berta ſive Bertrada conjuge, natum eſſe, auctores ſunt, humiles illi quidẽ & obſcuri, qui tamen ſectatores repererint. Longa par ſomnio narratio, quam inter Gallicas & Italicas vernaculas etiam fabulas legere memini, ſed mutatis locorum appellationibus, ut id decus aliter atque aliter ad ſe quiſq; trahit. Ego de Carolo plurimum Eginhardo credam, qui natalium ignorationem ultro faſſus, cum anno decimoquarto noni

N ſæculi

sæculi, ætatis septuagesimo secundo obiisse scripsit. Vnde fit,ut cum omnis de originis loco asseveratio dubia atq; incerta maneat,tum eum genitum oporteat,priusquam pater Vtilonem vicerit,anno qui Thassiloni natalis fuit. Neque si Boica alicubi locorum nomina, ad Pipinos & Carolos utcumque alludunt,Carolum ibi editum conficitur. Sed magnorum virorum ortus vel falsò vendicare,si minus virtutis,claritatis amor est.

Zacharias Pontifex eodem anno, Bonifacio potestatem, quam à decessore acceperat, firmavit, novisq; accessionibus ampliavit. Partem epistolæ à Zacharia Non. Novembr. datæ infra scripsimus.

Epist. Decret. tomo 2. sed confusus indict. numerus, Baron. 21. habet.

Suggessisti etiam nobis,per alia tua scripta,quod in Bojoaria unum reperisses falsum sacerdotem,qui & affirmabat,quod à nobis fuisset Episcopus ordinatus: & tua fraternitas hoc optimè egit,dum ei non credidit,quia falsus homo omnia falsa suggessit, & falsum reperiens,sacerdotio suspende. Sic enim auctoritate beati Petri Apostolorum principis tibi præcipimus,ut quemcumq; repereris à sacris canonibus deviare,nulla ratione patiaris sacrum ministerium attrectare. Et quia si deberes in Bojoaria provincia jus habere prædicationis sciscitasti, an non, quam à decessore nostro habuisti concessam: Nos denique,auxiliante Deo,ea quæ tibi largitus est decessor & prædecessor noster,non minuimus,sed augemus; & non solum Bojoariam, sed & omnem Galliarum provinciam, donec te divina jusserit superesse majestas, nostra vice per prædicationem tibi injunctam, quæ repereris contra Christianam religionem vel canonum instituta,spiritualiter stude ad normam rectitudinis reformare.

Annal. Fuld. Herman. ult. ed.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLIV.

Proximo anno pax iterum convenit, Hiltrudis ut videtur opera, hinc fratres, hinc maritum exorantis, ne paricidialibus propemodum odiis,affinitatis vinculum diducere pergerent, si qua sit ejus coñubii culpa,suam esse, se belli caussam,aut in sororem fratres iram verterent, aut eidem condonarent, puero saltem deprecatore. Vtilo se Francis minorem fassus,ad Ducis nomen ex prisco fœdere rediit.

Annal. domesti. mss.

DCCXLVI.

Anno septingentesimo quadragesimo sexto Carolomanus, pro egregia in rem Christianam propensione, cujus multa jam documenta dederat,luculenta præsertim duo,coacto statim à patris morte sacerdotum concilio, & ædificato ad Fuldam amnem incredibili magnificentia Salvatoris nomine cœnobio,auctoritatem interposuit,quo Virceburgensis & Eistadiensis Episcopatus, instante Zachariæ jussu Bonifacio,constituerentur. Huic Vilibaldus,illi Burcardus,Britannici ambo generis,præfecti. Eistadiensi Suigerum Hirsbergensem Comitem, volente & consentiente Vtilone,quod Boica usque eo pertingeret, multa liberaliter

Herman. Lamb. Marian. alii.

Catal. Episcop. Eistad. Hund. parte 1. general. Boic.

ter adeò contulisse ferunt, ut ejus usque adhuc auctor habeatur & conditor. Frater Vilibaldi Vunibaldus, Heidenheimi virorum monasterium, Valtpurgis soror fœminarum excitavit: summa omnes virtute & vitæ sanctimonia. Vunibaldum Vtilonis gratia floruisse, & opibus sublevatum esse, ex vetusto vitæ scriptore didicimus. At verò Carolomanus rerum humanarum indies magis pertæsus, abdicatâ, inq; Pipinum omni principali potestate translatâ, se monasticæ tandem vitæ addixit. Soractes illum mons primum, post Cassinum habuit.

Catal. Episcop. Eistadiens.

Ms. codex de vita Vinibaldi sic habet, *Otilonem Ducem inquisibit, protinusq; ab illo magno susceptus fuerat honore, magnusq; ab illo donatus erat donorum... dignitate, in regione, in possessionibus, atque in aliis pecuniarum opulentia.*

In Boica jam tunc Virgilius & Sidonius pietatis docendæ caussa versabantur, quorum sequentibus temporibus virtus & dignitas magnopere inclaruit. Virgilio Hibernia patria, quæ Sidonio fuerit, non est proditum. Iis gravis cum Bonifacio disceptatio inciderat, de sacerdote, qui latinitatis ignoratione, in sacra baptismatis formula peccare solitus: re ad Pontificem delata, adversus Bonifacii sententiam, in hæc verba rescriptum est.

Reverendissimo ac sanctissimo fratri Bonifacio coepiscopo, Zacharias servus servorum Dei. Virgilius & Sidonius viri religiosi, apud Bojoariorum provinciam degentes, suis apud nos literas usi sunt, per quas intimaverunt, quod tua reverenda fraternitas eis injungeret, Christianos denuo baptizare. Quod audientes, nimis fuimus conturbati, & in admirationem quandam incidimus, si habetur, ut dictum est. Retulerunt quippe, quod fuerit in eâdem provincia sacerdos, qui Latinam linguam penitus ignorabat, & dum baptizaret nesciens Latini eloquii, infringens linguam diceret, Baptizo te in nomine patria & filia & spiritus sancta. Et per hoc tua reverenda paternitas consideravit rebaptizare. Sed sanctissime frater, si ille qui baptizavit, non errorem introducens ac hæresim, sed pro sola ignoratione Romanæ locutionis infringendo linguam, ut supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire, ut denuo baptizentur: quia (quod bene tua compertum habet sancta fraternitas) quicumq; baptizat[9] fuerit ab hæreticis, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, nullo modo rebaptizari debeat, sed per solam manus impositionem purgari debeat. Nam sanctissime frater, si ita est, ut nobis relatum est, non amplius à te illis prædicentur hujusmodi, sed ut patres sancti docent ac prædicant, tua sanctitas studeat conservare. Deus te incolumem custodiat, reverendissime frater. Data Kalendis Julii, Imperante domino piissimo Augusto Constantino à Deo coronato, magno Imperatore, anno vicesimo sexto, imperii ejus anno quarto, Indictione decima quarta.

Meminit hujus controversiæ, præter vitã S. Bonifacii, Gratian. de consecr. dist. 4. c. 86. item Burcard. & Ivo.

Sic est to. 5. Concil. & to. 2. epist. Decret. sed Imperii an. VI. pro IV. reponendo videtur, ut an. 26. Cõstant. & Indict. 14. cõveniat.

Gripho custodias elapsus, indignatus se ne cedente quidem Carolomano, in imperii partem vocari, ingenio juxta atque ætate ferox, anno quadragesimo septimo Saxones concitaturus profugit.

... post Chr. n. ...XLVII.

Aimoin. l. 4. c. 58. Griphonem in custodia permansisse scribit, usque quo Ca-

Colomanus Romam' profectus est. Fluviorum nomina Fabric. orig. Saxon. l.1. Ovcram & Mussaham habet. Annal. Franc. anon. & Fuld. Aim. l.4.c.61. Sunithgerum habet.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLVIII

fugit. Coacto exercitu castra ad Ovacræ alveum locat. Pipinus insequutus, Saxonum legatos ad Missaham flumen obvios habet, quorum interventu pugna abstinetur. Suspiciosum visum Griphoni, nec hospitum diutius fidei credere, nec se fratri ausus, & omnia post regnandi ambitionem habens, anno sequenti, subitario ex popularibus collecto milite, valebat enim gratia apud plerosque Francorum, Lantfredo & Suigero auxiliantibus, sese magna vi improvisus in Bojos intulit. Facile fuit incautos imparatosq; opprimere. Hiltrudem omnia alia à fratre exspectantem, in deditionem accipit. Vtilo, sive provincia abfuit, captante mulieris solitudinem Griphone, sive se fuga tutatus est.

Discordia inter Bonifacium & Virgilium interim gliscebat, improbis pessimorum hominum rumoribus excitata auctaq; : tanto nimirum facilius, quod Moguntiaci unus Episcopus, alter apud Bojos, procul agerent, suffundit enim vires calumniæ longinquitas. Bonifacius Zachariæ questus, responsum sibi honorificum, in adversarium asperum abstulit. Cæterum Pontifex se Virgilium evocaturum, coram de caussa cogniturũ ostendit. Caput epistolæ, quæ Kal. Maji hoc anno ad Bonifacium data, sequitur.

Epist. integra in vita S. Bonifac. & alibi extat.

Intimatum est etiam à sanctitate tua, quod Virgilius ille (nescimus si dicatur presbyter) malignatus adversum te, eo quod arguebatur à te, erroneus esse à Catholica doctrina, seminaret odium inter te & Vtilonem Ducem Bojoariorum, dicens quod à nobis accepisset licentiam, ut unius defuncti ex quatuor illis Episcopis, quos tua illic ordinavit fraternitas, diœcesim obtineret. Quod nequaquam verum est, quia mentita est iniquitas sibi. De perversa autem doctrina, quam contra Dominum & animam suam locutus est, quod scilicet alius mundus, & alii homines sub terra sint, aliusque sol & luna, si convictus fuerit ita confiteri, hunc accito concilio ab ecclesia pelle, sacerdotii honore privatum. Sed & nos scribentes prædicto Duci, evocatorias de prænominato Virgilio mittimus litteras, ut nobis præsentatus, & subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inventus, canonicis decretis condemnetur. Qui enim seminant dolores, metunt eos. Pro Sidonio & Virgilio supradicto presbyteris, quod scripsit sanctitas tua, agnovimus: & illis quidem ut decebat comminando scripsimus, tuæ autem fraternitati credulitas plus quam ipsis admittetur. Si autem Deo placuerit, vita comitante ad sedem Apostolicam eos, missis litteris ut prælatum est, evocabimus. Docuisti enim eos & non susceperunt, & factum est illis sicut scriptum est in libro Sapientiæ, Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam arenâ. Non ergo ad iracundiam provocetur cor tuum frater, sed in sapientia ubi tales repereris admone, obsecra, increpa, ut convertantur ab errore ad viam veritatis. Et si conversi fuerint,

Psal. 16.

Hæ litteræ interciderunt, si eas tamen Zachar. ut in animo habebat, scripsit, dubiũ enim fit ex sequentibus.

Eccl. c. 22.

fuerint, salvasti animas eorum: si verò in malitia perseveraverint, mercedem laboris tui non perdes.

Disceptationis exitum non comperio. Fit verisimile, aut purgasse se Virgilium Pontifici, sive coram sive per litteras: aut cognitis invidorum utrimque fraudibus, nam quâ Virgilius animi probitate & vitæ sanctimonia fuit, quæ Bonifacio renuntiata, neque dixisse neque fecisse potuit ultrò, quod inter bonos solet, in gratiam esse reditum. Sanè Bonifacius toto deinde septennio superfuit, neque istius tamen dissensionis præterea vestigium apparet. Quod quidam conjecere, non abnuerim, Virgilium de terræ specie acutius, quam pro vulgi captu disputasse, globosam esse, & vivere è contraria parte, qui adversis vestigiis stent contra nostra vestigia, quos antipodas vocemus, hos perinde ac nos sole & luna lustrari: ea ignoratione audientium perperam accepta detortaq; longe & alio sensu ad Bonifacium perlata, offensionum præbuisse sementem.

Ne quis miretur, susurronibus tantum inter Bonif. & Virg. licuisse, iidē propemodum Bonif. à Zacharia Pontif. alienarunt. Cui rei fidem facit epist. 8. to. 2. epistolarū decret.

ANN. POST CHR. N. DCCIL. Anno undequinquagesimo, Pipinus se bona & integra fide cum Vtilone in gratiam rediisse approbavit. Injuriam sorori illatam ulturus, cum Gripho sibi jam provincialium voluntates adjunxisset, & repugnaturum appareret, maximas florentissimasq; in Boicam copias duxit. Vt primum fines intrati, versa rerum facies, potior belli pars nominis fama, & solo terrore confecta est, hostes imbecillitate sua circumspecta, animis mox concidentes ne pedem quidem conferre ausi, omni cis Oenum provincia decedunt, fluminis objectu se & conjugia liberosq; tuentur. Substitere Franci, contractis navigiis trajecturi. Boji semel perculsi, oratores de pace cum muneribus mittunt, ipsi imperatis obsidibus sacramentum novant. Provincia tanta celeritate recepta, documento fuit, inanem & caducam esse, non sua vi nixam, occasionibus imminentem potentiam. Pipinus sororem cum Vtilone restituit, Thassilonem simul puerulum Ducem appellat. Nec adversus Griphonem quidem fratrem exuens, duodecim in Neustria comitatibus donatum, & ipsum Ducum loco habet. Nequam animus nullis beneficiis flectitur. Ad Vaifarium Aquitanum, qui Francis bellum indixerat, recta abit. Vt ibi nihil profectum, ne ullam alieno à Pipino gentem intentatam relinqueret, profectionem ad Langobardos parans, in alpibus valle Mauriena interceptus, occisus est.

An. Fuld. Herman. Aimoin. alii.

Thorom. l.6. copiose, ubi Oenum Igni vocat, propius adver. naculum sonum In.

Arenpek. l. 3. c. 23. an. 748. perperam habet, alii 749. consensu. Thassilo hinc principatus annos numerare solito. De Griphone scriptores Francici passim, cujus mors in an. 751. incidit.

DCCLII. Anno quinquagesimo secundo, Merovea in Gallia stirps regnare desiit, dejecto, inq; monachum tonso Childeberto, Meroveorum omnibus nominibus postremo & ignavissimo, qui tantam contumeliam tacitus ferre potuerit, se tam luculenta hereditate, sine majori ullo motu, sit passus exui. Pipinum suffectum, & Pontificis auctoritate Regem appellatum, Bonifacius unxit.

De anno dissensus est, quidam 751. malunt, quod res eo anno cœpta, sequenti perfecta est.

Irenicus l. 12. Arnold. Vion. l. 4. c. 12. 15. & manuscripti.

Quod Vtilonem quidam ejus consilii auctorem scripsit, id verò hariolari est: neque quisquam ad regnum, qua plana & directa via, monitore eget, multi petiere per præcipitia. Childericum, sive in Medardi monasterium Suessionum urbe compactum, sive Emmerammi Reginoburgi, sive Novientum in Triboccis, sive Germani aut Dionysii ad Parisiorum Lutetiam, variè proditum. Vxorem fœminarum cœnobio ad Cochelum Boicæ lacum conclusam. Ego in tanto dissensu, nihil mea fide affirmatum volo.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLIII.

Catal. episcop. Trevir. & Abbatum monast. S. Maximini. Catal. Reginob. Cratepol. perperam pro Erhardo Eberhardum habet.

Quinquagesimo tertio, Hidulphus Trevirorum Episcopus, monasticæ vitæ desiderio tactus, magistratu ultrò abiit. Fratres Erhardum & Albertum habuit: quos Nervios alii, alii Noricos hoc est Bojos, quidam, quib9, si verum amamus, rectius credim9, Scotos dixere: sanctitate præstitisse satis convenit. Hidulpho sufficiendus Erhardus, Reginoburgum aufugit, ibi editis miraculis & vitæ innocentia clarus, monasterio, quod vivo latibulum præbuit, inferius appellant, mortuus humatur. Albertus Romam religionis caussa profectus, & redux defunctus, eodem cum fratre sepulchro conditur. Episcopos fuisse, uti non pernego, sic profectò Reginoburgensibus nemo rectè annumeret. Ante enim Garibaldum, quod isti ponunt, temporis ratio referre non patitur, posteriores autem Arnolfus ordine recenset, nec inter eos ista tamen nomina. De Velipholægo sive Wolflaico, quem Erhardo & Alberto subjiciunt, in neutram partem liquet. Sequenti anno commentariolus perscriptus est, quem in S. Emmerammi monasterio autographum extare ajunt, cum epilogo. Scripsi ego ipse Vhicterbus, quamquam peccator, Episcopus, jam senex, puto nonagenarius, aut supra, dolentibus membris & caliginantibus oculis, hoc non quasi potens, sed pro studio charitatis quam circa te habeo. Quia volebam, dum sæculi dignitatem regis, vitam æternam nunquam perdas. Pax tibi & vita à Domino augeatur. Amen. Et fiat, fiat. Tertio anno regnante Pipino filio Carli Rege Francorum, in mense Junio, in diebus decem scripsi hunc libellum, hoc est, anno DCCLIIII. à nativitate Christi, septima indictione.

Garibald. iniit an. 739. Hidulphus abdicavit an. 753. quæ res Erhardo Reginoburgum veniendi occasio fuit.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLIV.

Arnolf. de vita S. Emmer. l. 2.

Extat Wicberthi nomen, cum Wera, Burgardo, Abelo & Wibaldo coepiscopis, in epist. quam S. Bonifacius ad Athelbaldũ Regem Merciorum scripsit an. 745 quam Baron. annalibus inseruit.

Vhicterbum verò ubivis terrarum potius, quam Reginoburgi extitisse Episcopum, eædem rationes evincunt. Neque illos mirari desinam, qui non expensa tam distincta notatione temporum, Garibaldum Vhicterbo successisse, nugari adhuc pergunt.

Vita S. Bonif.

DCCLV.

Anno septingentesimo quinquagesimo quinto, Bonifacius impiorum latronum scelere in Frisia trucidatus, spiritum Deo jam olim devotum, sanctè reddidit. Quem cum vita multis & præclaris exemplis acta, bonis omnibus commendasset, tum multò magis mors, pro religione constanter adita, & quæ mortem divi-

divinitus prodigia consequuta sunt, in æterna laude posuerunt. Quod si qui nunc demũ, virtutẽ quam venerari debebant, jejunis & ineptis calumniis incessere pulchrum existimant, unum assequuntur, ut importunum irreligiosæ mentis morbum aperiant, Bonifacii memoria, supra omnem judiciorum aleam, Boicæ semper sancta erit. Neque non fructus ejus doctrinæ constitit, nunquam pietas culta impensius. Quod ipsum pleraque monasteria per id tempus posita indicant, post tot sæculorum etiam ætates, & structuræ dignitate, & vectigalium magnitudine adhuc miranda. Princeps Vtilo Altachium utrumque condidit: superius & inferius ad nominis distinctionem appellant. Fama manet, nec à nominis ratione, nec à vero abhorrens, stetisse iis locis ad Danubii ripam prægrandes & añosas quercus, Deorum superstitioni dicatas, quas victimarum sanguis sæpe resperserit, Bojos, postquam gentilem errorem excussêre, excidisse, ecclesiis Christiano ritu substitutis. Nam Maximus Tyrius, ex Platonis schola philosophus, altissimam olim quercum pro Jove Celtico cultam scriptum reliquit. Vtilonis item opus Manseum ad lacum, Niderburgum, Pfaffenminster, & quæ quorundam sententia, Osterhova. Quibus ædificandis Pyrminii sanctissimi hominis consilium sequutum, Pyrminium sive Meldensem sive Metensem Episcopum ferunt. At fidem tabulæ ecclesiasticæ neutrobi firmant: eo Meldis aut Mediomatricum urbe, sive natum, sive profectum, sive utrumque nomen corruptum esse, quam in earum alterutrâ Episcopum extitisse, magis credam. Is peregrinis monachis comitatus, Martelli temporibus in Germaniam veniens, monasteria complura, priusquam Boicam attingeret, constituit: ampla & opulenta inprimis duo, Murbaci ad montem Vogasum unum, cui Vivarium peregrinorum nomen ex re inditum, alterum in Acronii lacus insula, qua olim Tiberium pro arce bello Vindelico usum esse, Rhenanus ex Strabone conjicit, Augia dives ab opum magnitudine dictum est. Quod verò Martello patrono uteretur, Theobaldi Suevorum Ducis factione inde pulsus, multis post annis primum apud Vtilonem gratiæ locum tenuit. Vtilonis etiam ope monasterium ad Iseniscum amnem Josephus Episcopus, Erimberti in Frisingensi ecclesia successor, condidit. Pipinum auctorem Altenminster laudat. Altoni Scoto, cui cœlitum honorem posteri habent, Pipinus terrarum tractum, sylvis vastum & horridum contribuit, Alto succisis extirpatisq; arboribus, ad hominum cultum purgavit. Sed Lanfridi, Valdrami, Elilandi, illustrium fratrum, in hoc genere monumenta, non tam laudem & admirationem habent, quam fere est, ut fidem vincant, quippe quibus maximorum hodie Regum comparata munificentia, tenuis sæpe & modica videatur. Sunt, qui Valterio

Fere ex privatis monasteriorũ annalibus, mss. aliis, & Hũdii metrop.

Alt-aich, annosa quercus.

Max. sermone utrũ Diis dicanda sint signa.

Privilegiũ Theodorici Regis, qui iniit an. 720. Datũ mense Julio, die 12. an. regni 3. sic habet: *Venerabilis vir Perminius, gratia Dei Episcopus, nostris temporibus, cum monachis suis, Deo inspirante, pro Evangelio Christi peregrinatione suscepta monasterium virorum in eremo Vasta, qua Vosagus appellatur, in pago Alsacensi, in loco, qui vocatur Vivarius peregrinorum, (qui ante appellatus est Murbach) in alodeo fidelis nostri Eberhardi Comitis, cũ ipsius adjutorio, Deo donante conatus est construere.*

Hinc, quod quidam negant, certo confirmatur, Pyrminium sive Perminium Martelli ætate venisse in Germaniã.

 Bliantii

Bliantii Comite natos, Valterium cum Martello ex Gallia ve-
nisse tradant: alii Antorfæ & Loysę Comites aliquanto probabi-
lius existimant, nam peregrinitatis fidem, potentiæ æstimatio
detrahit. Octo per omnem Boicam sparsere monasteria, quorum
genuina, ut adhuc fecimus, ponemus nomina, dura quantum-
vis & aspera, ne iis inflectendis molliendisq; speciem ita cõmute-
mus, ut rebus sua natura perspicuis, non necessariæ tenebræ per e-
legantię colorem obducantur. Origines distinctè excutere, aliam
historiam postulet. Beuren, Schlechdorf, Vessesprun, Polling,
supersunt post annos paullò minus octingentos, sive à primo or-
tu incolumia, sive restituta: Siverstat, Sandau, & Stafelse, Coche-
lense, ad cognomines utrumq; lacus, perierunt. Bonifacius tem-
pla dedicavit, cœnobia legibus ad Benedictinam normam insti-
tuit. Prioribus monachi, postremis tribus virgines transcriptæ,
Arenpek. l. 2. c. 13. Cochelensi Gailsvindis, trium fratrum soror præfecta. Mona-
sterium ad lacum Tegerensem per eadem tempora conditum,
Tegerensis monasterii annales privati copiosè, quos qua ratione corrigẽdos censeam, explico. quod cætera quam latè Boica patet, splendore & dignitate mul-
tis modis superat, fossa & propugnaculis in regiæ speciem cin-
ctum; nam & Abbas ministris ex equestri nobilitate, Principum
more utitur, & verò Principis aliquando nomen ab Imperatori-
bus tulit. Condidere Adalbertus & Otkarius Tegerenses Comi-
tes, sive Grimoaldo Duce, sive patre Hartwico Burgundo, ma-
tre Boja nati, duplex enim hîc quoque fama est. Vetustorum di-
Ottonis 2. privil. Germani fratres, & illustris comites. plomatum fide hactenus liquet, illustri genere ortos, quod Re-
ges propinquitate attingerent, cætera fere obscura sunt. Romam
religionis caussa profecti, cum omnia hostium incursionibus va-
sta, urbem luctu & pavore oppletam reperissent, commoti ho-
Henrici 6. privil. Comites Otkarius & Albertus regali prosapia exorti. mines militares, qui primam pietatem interpretarentur, sacro-
rum sedem inultam indefensamq; non relinquere, sese Romanis
duces eosdem vindictæ, socios periculi præbuere. Nec mora, ho-
stes aggressi, secundis aliquot prœliis, egregia virtute, ingentem
gloriam pepererunt. At hæc narratio quorundam temeritate
in vanitatis suspicionem traducta est, qui, quod sæpe queri neces-
se habeo, ornandi studio colorẽ fuco mentiti, nec rerum nec tem-
porum rationi consentanea assuerunt. Zachariam nominant,
quo ego Pontifice Romam nec captam, nec omninò obsessam
legere memini: operam, de qua quærimus, ecclesiæ sub Grego-
rio tertio pręstitam sentio. Antequam iniret Zacharias, Trasemũ-
dus Spoletanorum Dux, Langobardicum imperium detrectans,
ad Gregorium profugerat, neque repetitus dedebatur. Indigna-
tus Luitprandus, Romanum agrum cum infesto exercitu invasit,
oppidis aliquot captis, urbem obsedit, augustam S. Petri basili-
cam, quod mœnibus non contineretur, injuriæ expositam, spo-
liavit. Pepercerant superioribus sæculis victores Gothi, religione
quamtumvis Ariani tacti, quo indignius in Catholicis visum
facinus.

facinus. Obſidione ſoluta, & Rege digreſſo, Traſemundus, Romanorum qua auxilio qua conſilio ſubnixus, id enim Anaſtaſius indicat, ſeſe diverſis itineribus in Spoletanorum fines inferens, univerſum Ducatum brevi recepit. Redit Luitprandus, pluribus exercitibus Romanos aggreditur: ut priori quidē bello Gregorius ad Martellum ſcripſerit, perſecutionem & oppreſſionem gentis Langobardicæ, jam ſufferri non poſſe, poſteriori epiſtolam ita orſus ſit, Nimia fluctuamur tribulatione, & lachrymæ diu noctuq; ab oculis noſtris non deficiunt. Horum igitur alterutro, & ſuperiori maximè, Comites Bojos Romanis opitulatos exiſtimo. Nam Zacharias à Langobardis itidem laceſſitus, rem precibus & legationibus, inermis confecit. Quod ſi extarent litteræ à Zacharia ad Bonifacium ſcriptæ, quas Metellus poeta ante annos amplius quingentos legit, & in quibus omnem ordine hiſtoriam, diſſimulatis tantum nominibus, deſcriptam fuiſſe ſignificat, haberetur temporis conjectura proclivior, & omnino confirmatior. Nunc quodcumque id tandem, magna factum ſequuta gratia, Pontifex egregii muneris loco, S. Quirini corpus petentibus conceſſit, quod in Tegerenſi eccleſia ſanctè adhuc colitur. Reverſos, ardens adeo religionis ſtudium ſubiit, ut poſthabitis quæ apud mortales cæteroqui prima ſunt, monachorum inſtituta, in monaſterio quod ipſi condiderant profiterentur. Nam id antiquitus à viris cum dignitate & potentia principibus, tum omni anteacta ætate militari fortitudinis laude florentibus, ſcimus factitatum, ſæpius quam nunc aut ſoleat, aut pro iſta temporum remiſſione & ſegnitie prope ſit credibile. Major fratrum Adalbertus, Abbas dictus, centum quinquaginta monachis præfuit. Sorore Adalberti Vto natus, avunculorum pietatem tam religioſo ſæculo pro viribus æmulatus, Ilmunſter ad Ilmum an Ilmonem amnem inſtituit: quod collegium dudum antequam hæc ſcriberemus, Monachium ad virginis Mariæ translatum eſt. Tot ergo tantarum molitionum & impenſarum ſacra ædificia, viginti fere annorum curriculo, intra unius provinciæ fines excitata, & annuis immenſis reditibus inſtructa, fidem pietati quam laudavimus aſtruunt: nec enim eorum ullum aut annum ſeptingenteſimum undequadrageſimum prævertit, vel ſexageſimum ejus ſeculi ſubſequutum eſt.

Anaſtaſ. in vita Greg. 3. & Zach. is pleraque ſub exitum Greg. geſta, principio Zach. refert, quod parum attentos lectores fefellit. Epiſtolas Gregor. habet Baron. an. 739. & 740

Metell. Quirinalib. oda 20. de Zach. *Rectantur ſuper hæc ſua ſcripta, Data quondam tibi præſul Bonifaci pie martyr, Ea noſtram quoque firmant rationem* Zachariam cum ſub Gregorio geſtam deſcripſiſſe ſuſpicor, & Metellum ad lapidē, ad quem pleriq; alii, impegiſſe. Vtonem quidam Alberti & Otkarii fratrem, quidam ſororium dicunt, quos Metell. ſequitur. Sed in vetuſto Tegerenſium codice Alber. & Otkar. Vtonis avunculi diſertè nominantur. Vto ipſe Metello oda 23. Audon eſt.

ANN. POST CHR. N. DCCLVI. Septingenteſimo quinquageſimo ſexto, Pipinus Aſtulfum Ticini obſidione cinxit, pœnas Langobardicæ perfidię ab eo exacturus. Ibi Thaſſilonem prope puerum in caſtris & procinctu habuit. Sigebertus gratiam tum inter eos reconciliatam ſcripſit: verum ut credamus non impetrat, cum nec inimicitiæ prius

fuerint,

Ticinenſi obſidioni quidam an. 755. aſſignant, nos annales Francic. & Fuld. ſequimur. Thorom. l. 6. *Rex Pipinus cum nepote ſuo Thaſſilone Bojoariorum Duce, partes Italiæ uſque ad Ticinum iterum acceſſit, &c.*

fuerint, nec per alterius ætatem etiam eſſe quiverint. Sequen- ANN. POST
ti, Thaſſilo primoribus Bojorum comitatus, Francorum con- CHR. NAT.
ventum Compendii adiit, ſe ſuaque Pipino in clientelam, quam DCCLVII.
Vaſaticum veteres annales appellant, ſolemni gentis more tradi-
dit, ſanctiſſimo juramento interpoſito, ſe in ipſius filiorumq; fo-
re poteſtate, neq; officio unquam deceſſurum. Eadem fuit proce-
rum formula. Et ſacramenta deinde ad tutelarium divorum cor-
pora, Dionyſii, Ruſtici, Eleutherii, Martini, Germani repetita.
Qui ſive teſtes jurisjurandi bona & integra fide culti, ſive eo vio-
lato, perjurii aliquando vindices eſſent atq; ultores. Decimum-
quintum annum agebat Thaſſilo, cautum verò feudorum legi-
bus, quæ quamvis poſt hæc tempora perſcriptæ, ad antiquiſſi-
mas conſuetudines conformatæ ſunt, ne minor ſacramentum
præſtare cogatur, priusquam ætatem doli capacē attigerit, quam
jurisconſulti anno decimoquarto exacto definiunt. Fœdus ſex-
ennio ſacroſanctum perſtitit, Bojus Francis Saxonico atq; Aqui-
tanico adverſus Vaifarium bello affuit, cum Carolus Pipini pari
ætate filius Aquitanico tirocinii quoq; rudimenta poneret. Anno
ſexageſimo tertio, cum Nivernenſi conventu iterum expeditio DCCLXIII.
in Vaifarium pararetur, incertum qua re mutatus, exercitum
per valetudinis ſimulationem deſerit, & ut primum in patriam
reverſus eſt, defectionis conſilium palam nudat, conceptis verbis
profeſſus, ſe verò in Pipini conſpectum poſthac non rediturum.
Gallici ſcriptores, & fidei neglectum, & propinquitatis jus vio-
latum objiciunt, tum beneficia, quæ ab ineunte ætate multa in
eum Pipinus contulit, odioſè exprobrant, quod unum maximē
par erat, offenſionis cauſſas non aperiunt: altum & acerbum
equidem vulnus fuerit oportet, quod cicatricem aliquando vi-
ſum ducere, plenæ curationis fidem nunquam implere potuit.
Vt Pipinum ea cura inceſſit, Francorum conſilium poſtero anno
Vormatiæ cogit. Ibi fixum omnibus & deſtinatum, deſerto- DCCLXIV.
rem ferro ulciſci: ſed dubii erat diſcriminis, gravibus duobus bel-
lis, tanto præſertim locorum intervallo, uno eodem tempore im-
plicari, Bojis ergo dilatis, cum Aquitano debellari placuit. Pro-
ximo, Vtilo fatis conceſſit. Sunt qui Oſterhovæ ferant cum DCCLXV.
uxore conditum, & monumenta monſtrantur. Alii Gengen-
bachi extra Boicam obiiſſe produnt. Ego illis credo, qui in mo-
nachum tonſum, Altachium inferius incoluiſſe, & ibi ſepultum
ſcribunt. Quo tempore filius Pipino ſacramentum dixit, pa-
trem religioſam vitam profeſſum, ditionem abdicaſſe, veriſimi-
le ſit, neque exin quidquam principis jure egiſſe comperio.
Thaſſilonem ab Vtilonis morte, Pipini juſſu & voluntate impe-
raſſe, annales habent, ut in gratiam rediiſſe neceſſe ſit: quam qui-
bus

Aimoin. l. 4. c. 64. Annal. Franc. Ado Fragmentum chron. ms. *Thaſſilo Dux venit Bojoariorum, in vaſſatico ſe commendās per manus, ſacramenta juravit multa & innumerabilia, reliquiis ſanctorum martyrum manus imponens, & fidelitatem promiſit Regi Pipino, & ſupradictis filiis ejus, domino Carolo & Carolomano, ſicut vaſallus, recta mente & firma devotione per juſtitiam, ſicut vaſallus domino ſuo eſſe deberet &c.* De feud. l. 4. tit. 13. & ibi Cujac. Largiter errant, qui 11. annos fœderi tribuunt, annal. Franc. ſub Ludov. ſcripti & Fuld. conſentiunt, Thaſſilonem fugiſſe an. 763. Carolum bello Aquitanico interfuiſſe, iidem habent, & Aim. l. 4. c. 65.

Annal. Franc. & Aimoin Regino ſuperiorem annum habet.

Arenpek. l. 5. c. 30. Joan. Steind. Vitus Eberſpergenſ.

bus officiis, post apertas & professas inimicitias, emeruerit, veteres scriptores, qui quidem extant, nihilo magis quam quæ fuerint prima offensionum initia, explicant, sive Vtilo, contentionum caput, odia morte explevit, sive Vaifarii arma, uti prius proferendo bello, ita nunc sanciendo fœderi caussam præbuere: reliquum enim ætatis Pipini Vaifarius armis omne exercuit, hoc, anno post Christum natum septingentesimo sexagesimo octavo occiso, ille paullò post vita etiam functus est.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXVIII

De Samone superiori libro dictum, humili loco natum Carātanis Dagoberto Rege imperasse, strenuè & fortiter. Impar successorum virtus, ne tam splendido quidem exemplo excitari potuit. Pipini ævo principatus Boruto obtigit, qui Hunnicis iterum armis pressus, imbecillitatis conscientia Bojos implorat. Cum adversus pernicissimum hostem, omnia in celeritate essent posita, auxiliis propere submissis, Hunni facile pulsi sunt. Sed grande victores operæ statuere pretium, petito Francicorum Regum nomine imperio gentis, quæ se suis viribus tueri non posse fateretur. Proclive fuit, armatos à perculsis impetrare, quæ vellent. Ictum fœdus, obsides imperati, inter quos Karastus Boruto genitus, & Chetimarus fratris filius. Borutus utrumque institui, & Christiano ritu tingi voluit. Dubium an religione seriò tactus, an quo victoris populi animos obsequio demereretur. Mortuo Boruto Karastus successit, Francorum voluntate Carantanis petentibus redditus. Quo intra tertium etiam annum extincto, Chetimarus Pipino auctore Dux appellatus est. Eum Lupus sacerdos, insulam quæ in Chimo lacu incolens, ex sacro fonte susceptum erudierat: tum sanctis monitis abeuntem prosequutus, inprimis hortatur, Salisburgensem ecclesiam venerari pergeret, inde sacrorum doctrinam & ritus peteret, Majoranum presbyterum adjungit, Salisburgensis monasterii alumnum, sibi sanguine proximum, eadem coram usque instillaturum. Religiosè paritum, Chetimarus annuis deinde obsequiis animum sacræ sedi obnoxium testatus est. Nam insigni sanctitatis laude Salisburgenses ferebantur, quæ nedum vicinos, sed magnis etiam terrarum spatiis dissitos, in amorem atque admirationem raperet. Extat Alcuini an Albini in eam sententiam epistola, quam exscripsimus, eo libentius, quo luculentius & gravius est hujus viri testimonium, qui omnis tum doctrinæ princeps citra controversiam habitus.

Pag. 118.

MSS. & vita S. Virgilii tom. 2. ant. lect.

Al. Cacatius.

Al. Chetumarus & Chetmarus.

Sanctissimis in Christo fratribus Juvavensis ecclesiæ, humilis levita Albinus, in Christi charitate salutem. Audiens laudabilem in Christo unanimitatis vestræ conversationem, multa animus meus lætitia gavisus, multoq; anhelabat desiderio præsentiali-

Alc. ep. 20. tom. 1. ant. lect.

tialiter ordinem videre vestrum, & me ipsum humili devotione
vestris sacrosanctis commendare orationibus. Sed quia hoc usq;
prohibuit variarum eventus rerum,& prolixa terrarum longin-
quitas,meæ parvitatis litterulas in hoc officium dirigere curavi,
ut desiderium cordis mei in apicibus cognoscatis, quod & olim
pio patri Aquilæ Pontifici, Germano meo, pastori vestro injun-
gere studui, cupiens spiritali præsentia unus esse ex vobis & u-
num esse vobiscum, ut vestra me sanctitas à terrenis levaret cu-
piditatibus, & in cœlesti vobiscum collocaret desiderio. O quam
felix est vita monachorum, Deo placabilis, angelis amabilis, ho-
minibus honorabilis. Qui hac feliciter vivit inter homines, haud
dubium feliciter regnat inter angelos. Hanc primitiva per A-
Act.2.& 4. postolos in Judæa initiavit ecclesia, quibus omnia communia
fuisse leguntur,& nemo aliquid suum esse dicebat. Hoc non so-
lum in sæculari substantia servandum esse arbitror, sed etiam in
desideriis spiritalibus, ut omnes unum concupiscant, & obedien-
tiæ bonum magis exsequantur, quam propriæ voluntatis affe-
Joan.5.&6. ctum. Si Christus suam non venit facere voluntatem, sicut ipse
in evangelio testatur, sed Patris; quanto magis monachus suam
non debet facere voluntatem, sed Christi, nec segnis in opere
Dei, sed studiosus, nec tantum considerare quid jubeatur, sed
quomodo perspiciatur quod jubetur. Nec ullatenus murmura-
Num.16. tionis malum crescat in aliquibus. Si aliqui ex populo Dei in ere-
mo propter murmurationis perierunt peccatum, quanto magis
monachus monasterii, spiritali plectatur vindicta, si murmura-
tionis malo mentem insolescere non metuit. Quapropter, cum
gratiarum actione accipiat, quod ei pastoris cura præviderit suf-
ficere. Sit enim sanctæ pacis concordia inter sanctos, vitæ casti-
tas in adolescentibus, morum gravitas in senibus, fervor operis
in juvenibus, nec quisquam se canonicis horis vel regularibus
psalmodiis subtrahat. Melius est, cum angelorum cœtibus Chri-
stum laudare, quam torpentem segnitia somno delectari, vel vi-
gilando inania exequi desideria. Et non solum verba sanctæ le-
ctionis resonent in ore, sed intima cordis compunctio sequatur
verba legentis vel cantantis. Et nullatenus horis competentibus
sacræ scripturæ lectio recedat de manibus, quia diversæ nunc
hæreses, sicut audistis, catholicæ fidei puritatem maculare ni-
tuntur. Quapropter armate vosmet ipsos scientia veritatis, sen-
tentiis evangelicæ auctoritatis, ut resistere valeatis contradicen-
tibus veritati. Quomodo pugnat inermis? vel quomodo doce-
re potest, qui discere noluit? Spiritales sunt divitiæ, sapientia in
Prov.21. corde, ut Salomon ait, thesaurus desiderabilis requiescit in ore
prudentis. Sanctæ fidei veritatem diligenter discite, & agnitam
cordis recondite thesauro, & spe firmissima vos retinete ad Do-
minum,

minum,& charitate ferventissima illum amate, honorate, & laudate, quia hæc est pars optima, quam Maria elegit, sedens secus pedes Domini, quæ non auferetur ab homine in æternum. Sed tanto ardentius post hanc vitam amatur Christus, quanto perspicacius ejus intelligitur bonitas. Sed non est opus meæ parvitatis, vos admonere de singulis, dum habetis sacræ institutionis libros notissimos, & pium patrem pastorem vestrũ præsentem, qui vos viva voce melius admonere poterit, quam mea series litterarum. Tamen, ut debitam vobis ostenderẽ charitatem, paucis vos apicibus appellare studui, ad cognoscendam in vos meæ dilectionis fiduciam. Præfato itaque patri cum omni humilitate obedite. Ille habet rationem reddere solicitudinis suæ pro vobis, & vos obedientiæ vestræ in illum æqualiter rationem reddere habetis. Ille pro vobis in magno positus est periculo : vos pro illo magna charitate intercedere studete, ut mercedem pro vobis habeat apud Deum, & vos requiem cum illo habeatis in regno Dei. Filiorum eruditio laus est magistrorum, profectus gregis merces est pastorum. Divina auxiliante gratia custodite vos fratres, in omni castitate, humilitate, concordia & charitate, onera vestra invicem portantes. Omnis sermo malus & impudicus & impatiens, & inutilis ex ore vestro non procedat, sed quæ sunt sancta, pia & justa, & vestræ condigna sanctitati, ad exhortationem audientium loquimini. Et semper Deus honorificetur in ore vestro, & quæ ad pacem pertinent veram, tota sectamini intentione, & Deus pacis erit vobiscum.

Luc.c.10.

Aquila Pontifex, quem Albinus germani nomine dignatum, Juvaviensium pastorem appellat, Joannes est Episcopus, Salisburgensi sedi à Bonifacio, cum Bojas dioeceses distingueret, præfectus. Amat quippe Albinus hos ingenii lusus sectari, Carolum fere Davidis, & alios item sæpe aliis effictis nominibus compellans. In Aquila plana & manifesta ratio, cum Evangelicæ historiæ scriptorem Joannem illa volucris designet. Eâdem figurâ sequens epistola ab Albino ad Joannem ipsum scripta est.

Charissimo germano Aquilæ antistiti, Albinus salutem. Si mihi gerulus gratus occurrisset, sæpius tuæ scripsissem dilectioni, ut litteris implerem, quod verbis non potui, & charitatis dulcedinem, lingua tacente, apices monstrarent. Hoc dedit Deus absentibus in solatium, ut per chartas loqui potuissent, & necessaria proferre in cor alterius, dum animus gravi carcere corporis circumseptus, suæ naturæ velocitatem explicare valet, indices litteras fraternus amor sibi invicem dirigeret. Quid de gloria sanctorum dicendum putas ? Ubi nulla tarditas sarcinæ corporalis, quæ voluntati obsistit, quin quod placeat impleat. Quid est hoc sæculum nisi miseria, & velut umbra fugax, & seducens

Epist.55.

f. non valet.

delectatio? Festinemus tota mentis intentione ad illam requiem, quam nullus dolor perturbat. Ascendamus per gradus charitatis ad illam civitatem, in qua Deus solus Rex regnat in æternum, in qua tota beatitudo sine ulla miseria viget & valet. Vt ad illam pervenire mereamur, eodem auxiliante Rege, nos invicem exhortemur, & velocior charitatis cursu, tardiorem admonitionis sedulitate trahat. Tum etiam fraterna diligentia socordiam castiga, vel tuæ sanctitatis precibus jacentem releva, ut fraternæ dexteræ ducatu, non lassescat in via veritatis, qui huc usque se volvebat in sæculi cœno. Veniens veniebam ad sancti Amandi protectoris nostri dulcissimas mansiones, quærens amatorem meum, ut ejus dulcissimo eloquio refrigerarem animam meam: sed quia necdum de nido Juvavensi avis optata evolavit, misi hanc invitatoriam obviam illi chartulam, ut nostram agnosceret prosperitatem, vel suam nobis præsentiam designaret. Fidelis amicus diu quæritur, vix invenitur, difficile conservatur, cujus dulcedo omnes sæculi superat jucunditates. Quid divitiæ sine amicis? Avarus aurum quærit, & quid in auro nisi species vana? Nonne unus panis esurienti melior est, quam mons aureus? Aurum prodesse potest danti, non possidenti. Ideo demus divitias in præsenti, ut in futuro possideamus illas, nam pauperis manus gazophylacium est Christi. Nullus melior custos divitiarum est, quam Christus. Proficientem te, charissime frater, divina auxilietur gratia in æternum.

Vt visum hæc tantæ vetustatis monumenta Salisburgensi ecclesiæ asserere, haud ab re duxi, verbis quoque ipsis, ut ab Albino tradita perscriptaq; sunt, referre. Neq; vereor, ne quis plus justo à rerum ordine declinatum existimet. Celebris Salisburgi S. Amandi ædes, dulcissimæ appellationis nomine ab Albino designatur, in qua S. Maximi & sociorum cadavera condita fuisse, libro tertio narravimus. Joannes verò Episcopus, Pipino adhuc vivente defunctus, Virgilium successorem habuit. Comes Sidonius, Batavensi cathedra post Vivilonem potitus est. Virgilius, etsi omnem pastoris & curam & laborem gnaviter obiens, qua tamen erat animi demissione, ut Episcopi nomen dignitatemq; reciperet, toto biennio reluctatus, vix tandem, continuis provincialium Episcoporum precibus persuaderi potuit. Interim vicaria Dobdæ cujusdam opera usus, in iis quæ honori & ornamento Episcopis magis, quam oneri censentur, nam in hunc eum finem secum adduxerat. Episcopus appellatus, Dobdæ Chimensis insulæ procurationem contulit. Neque de cætero quidquam antiquius habuit, quam sacra, sacrorumq; splendorem asserere. Ingentis, & posteris quoque admirabilis molis basilicam, plurium annorum opere exædificat, Pontificiam cathedram, quæ

Pag. 94. Ex catal. Salisburg. & Batav. Vita S. Virg

Cum an. 1181. S. Virgilii sepulchrum detegeretur, imago

quæ ad D. Petri monasterium adhuc fuerat, ibi collocat, Ruperti simul & Cunibaldi & Gisilarii corporum reliquias religiosè transfert, ut loco nimirū reverentia accederet, tum sibi successoribusq; Episcopis tanquam speculum, quod ante oculos situm semper inspicerent, proponeretur. Sæpe à Chetimaro evocatus, recurrentibus identidem armorum motibus impeditus, venire distulit, sed præstanti virtute legatos in Carantanos misit, Modestum Episcopum, Vatonem, Reginbertum, Gozarium, Latinum presbyteros, Richardum diaconum, & clericos præterea aliquammultos, qui Christianam religionem per omnem provinciam ita procurarent, ut ne quâ à sanctorum patrum decretis, præceptorumq; traditionibus discederent. Ecclesiæ Mariæ virgini in Solvensis oppidi ruinis & Liburnia, tum aliæ alibi positæ. Latinus, qui Salisburgum redierat, post Modesti obitum iterū ac tertium remissus est, tum Madalous, & Varmanus etiam presbyteri. Recrudescente verò à Chetimari morte bello, sacerdotibus ejectis, provincia Christianis sacris per aliquot annos caruit, donec postulante, qui provinciam deinde tenuit, Valtunco, Virgilius denuo Heimonem, Reginbaldum, Majoranum, Gozarium, Erchenbertum, Reginardum, Augustinum & Guntarium, nec enim piget tot nominum asperitatem ascribere, pluribus commeatibus submisit. Barbaricæ tandem superstitioni radicitus exstirpandæ, & confirmandæ pietati, cujus fundamenta isti jecissent, se ipsum itineri accingit. Mira omnium ordinum gratulatione exceptus, agris, vicis, oppidis tota provincia lustratis, concionibus ad populum passim habitis, ecclesiis dedicatis, & clericis ad sacros ordines lectis atque initiatis, ad Hunnorum usque fines, ubi Dravus Danubium illabitur, pervasit, tam crebra tamq; splendida ubiq; virtutis & sanctitatis impressa relinquens vestigia, ut eum omnis Carantanorum posteritas Christianæ fidei doctorem & Apostolum concelebret. Atque hæc certis annorum spatiis digerere, suscepti operis ratio admonebat, sed negligentia commentariorum unde haurienda fuere, premimur. Hactenus liquet, in Pipini & Caroli tempora, quæ sive exequuti, sive mox exequuturi sumus, incidisse.

d·picta est carmine reperta est, Virgilius templum construxit schemate pulchro. Vita S. Virg. c. 5.

Variè hæc nomina in antiquis codic. scripta extant.

ANN. POST CHR. NAT.

Pipinus Carolum & Carolomanum filios reliquerat, uterque Rex appellatus est. Berta mater, Langobardicas nuptias majori

DCCLXX. conciliatura, anno septingentesimo septuagesimo in Italiam proficiscens, iter per Boicam tenuit. Minore sub finem se-

DCCLXXI. quentis in ipso ætatis & fortunæ flore rebus humanis erepto, imperii summam ad unum Carolum devolvitur. Thassiloni

LVITPVRGA LVITPVRGA uxor erat, Desiderio Langobardo Rege nata, ea

GVNTHERVS

THEODO GVNTHERVM prius, THEODONEM anno septuagesimo secundo pe-

SEXTVS.

DCCLXXII. perit. Theodonem Hadrianus Pontifex salutari lavacro abluit,

Ado, Reg. Aim. l. 4. c. 68.

MS. S. Emmer. Steind alii.

cum parentes Romam, religionis opinor caussa, adiissent. Nam qui Thassilonem in Caroli comitatu eo venisse pertendunt, præterquam quod duos annos interjiciant oportet, mihi haud temere persuadent, sive Bojum, quo erat in Francos animo, sui ipsis tam prolixam potestatem fecisse, sive Carolum ejus opera Langobardico bello usum, qui Desiderii filiam in matrimonio haberet, quod tamen utrumque sit consequens, ex Ticinensi enim obsidione Carolus Romam profectus est.

Joā. Steind. msſ. S. Emmer. & alii.

Domestici annales, Carantanos eodem anno à Thassilone victos atque subactos memorant. Rem tantam, nam ea ingens fuit Boicæ potentiæ accessio, verbo strictim significasse satis habentes. Valtuncum, quem Bojis volentibus regnasse, Virgilii amicitia ostendit, prius obiisse, in dubium, apud me quidẽ non venit.

S. pag. 93. Catal. Episcoporum Sabionensium sic habet. S. Cassianus, S. Ingenuinus. S. Constantius. Præconius, sive Projectus, Constantius. Vrsus. Pigencius. Projechus, Maturninus. Marcellus. Valerianus. Agnellus. Anrihanus. Antonius. Laurentius. Joannes. Alimus.

Bojorum inde concilium Prid. Id. Octobr. Dingolvinguam indictum. Alium prius conventum Aschaimi actum, sunt qui scripserint, cujus ego nulla adhuc satis certa detego vestigia. Affuere Dingolvingæ Episcopi, primo loco Manno Nuenpurgensis ecclesiæ, quæ postea Episcopos habere desiit, dioecesis magna pars Augustanæ Vindelicæ conjuncta & inserta est. Alimus Sabionensis post hunc. Quo fit, ut Sabionum in Thassilonis potestatem cum bona soceri gratia concessisse, & Boicæ rursus contributam fuisse existimem. Habuit illa à Cassiano, quem puerorum stylis confossum narravimus, complures Episcopos, inter quos Ingenuinus & Constantius sanctitatis fama claruere, reliquorum nuda tantum nomina, atque ea sæpe incerta, supersunt. Alimum Virgilius Salisburgensis: hunc Visericus Batavensis sequitur, qui Sidonium, & Antelmum decessores habuit. Reginoburgo Simpertus, Garibaldi successor venit. Vltimus Heres, Frisingensis post Erimbertum & Josephum Episcopus, idem Aribo & Cyrinus, unus tribus nominibus appellatus: nisi verius unum idem nomen, trium linguarum interpretatio est. Nam hoc quoq; non præter institutum enucleabitur. Erbon & arbon, majoribus heredes dictos, qui nobis erben sint, eo Otfridum, Germanicorum scriptorum antiquissimum, Warbon voci erbon, tanquam similiter cadenti, in carmine opposuisse: accrevisse mediam i, ex prisci sæculi consuetudine, quod crebrum vocalium interjectum, contra quam hodie fit, nostri olim aucuparentur. Aribonem itaque, Latinè nil nisi heredem esse. Quod is ipsum scilicet respexit, utroq; in vocabulo in Corbiniani vitâ conjuncto. Quin longius progressus, cum in syllabo Hebraicorum nominum, qui sive Hieronymo, sive Bedæ auctoribus tribuitur, Cyrinum cum heredis interpretamento reperisset, quam verè, sacræ linguæ gnari sciunt, hac quoque elegantia, ut tum sentiebant, delectatus, se sub finem vitæ S. Emmerammi Cyrinum dixit. Vnde nemini adhuc suspi-

Otfrid. l. 4. 6. *Iob tben adalerbon, Sid tho tbesan Warbon.*

Cap. 39. *Ego Aribo Heres, licet indignus, ipsius Frisingensis sedis Episcopus.*

Hebræis ioresli heres est. Sed Cyrini etymologiæ color ex Græco sermone peti potest, siquidem Jurisconsulti heredem tanquam herum dictum contendunt. Instit. de her. qual. & differ.

ſuſpicari in mentem venit, eam ab Aribone ſcriptam: nec nobis quidem fortaſſe ſuboluiſſet, niſi lectione Arnolfi admonitis, à quo cum Cyrinum eundem Heredem eſſe didiciſſemus, facile fuit & Aribonem componere & tot diverſorum nominum cauſſas inveſtigare atq; eruere, ipſius præſertim Cyrini indicio, qui Joſephum ſive Joſeppum, deceſſorem ſuum diſertè nominat, ad Joſephum Friſingæ ante Aribonem ſediſſe, ex illius eccleſiæ tabulis comperimus. Abbates præterea tredecim Dingolvingæ præſto fuere: qui quibus tranſcribendi monaſteriis, parum ex antiquis monumentis liquet, neque ſine his bene recentiorum fidei creditur. Reliquorum procerum nomina non ſunt prodita. Acta, ſive actorum fragmenta verius, magnæ navis laceras tabulas, ex veterrimis membranis, priſcam pietatem venerati, huc transferemus, mutato nonnihil ordine; hinc enim initium ducendum eſſe, res opinor loquitur.

> Arnolf. Comes epiſt ad Burcardũ Abbatem to. 2. ant. lect. *In geſtis videlicet domeſticis clariſſimi patroni noſtri Emmerammi martyris, dudum à quodam, qui ſe Cyrinum & Heredem nominat, Friſingenſis Eccleſiæ Epiſcopo, ut puto rectè ſcriptis.*

DE CONCILIO, quod Dux Thaſſilo apud Dingolvingam celebravit.

> Quidam XXII habent, ſcriptorum errore. Membr. XXIIII. Rectè; cum Thaſſilo an. 749. Dux appellato fuerit.

Regnante in perpetuum Domino noſtro JESV Chriſto, in anno vero XXIIII. regni religioſiſſimi Ducis Thaſſilonis gentis Bajoariorum, ſub die conſulem, quod erat II. Id. Octobr. atque anno ab incarnatione dominica DCCLXXII. Indic. X. Divina præflatus inſpiratione, ut omne regni ſui prænotatus Princeps collegium procerum coadunaret, in villam publicam Dingolvingam nuncupatam, ut ibidem tam regulare moderaret in ſancto habitu cœnobium virorum & puellarum, quam Epiſcopales moderaretur obſequias, inſuper gentis ſuæ inſtitutiones legum per primatos imperitos, univerſa conſentiente multitudine, quæ reperit diuturna vitiata, & videbantur abſtrahendo evellere, & quæ decretis placerent componenda, inſtituerentur. Inter tot verò collegia ſacerdotum, devolutis Epiſcoporum & Abbatum in præſentia paginis, regularis ordines vitæ, atque canonum normas, vel decreta patrum, nullis comprobare quiverant teſtimoniis, ut monachis parochi commendari deberent, vel publica baptiſmatis obſequia, niſi forte pro periculo mortis, & nihil eorum implerent commorandi negotio. Excepto viciſſitudinis villarum propriarum ſingulis annis obedientialibus curis commiſſio, ab Abbate proprio fuerint determinata. Vnde ab univerſis Abbatibus facta profeſſio, ut minimè titulis popularibus ſe ingerere depellerentur, & hæc omnia, cui commiſſæ ſunt plebes, ſub poteſtate Epiſcoporum permanerent, ſicut in ſanctis ſynodis, vel decretis priſcorum patrum, perarata comprobatur conſcriptio. Ab Epiſcopis verò ſimili modo, & nihilominus prælatis ponderaverunt ſententiis, ut erga eos charitatis gererentur curæ, ita ut canonica auctoritas confirmat, & ſpiritualis concordia de-

> Pro *ſub die conſulem* fort. leg. *ſub die Caleſti.* quæ Prid. Id. Oct. incidit. Etſi barbaro ævo, interdũ diem & conſulem, indefinitè ſcimus poſita. — primates & peritos. — diuturnitate. — parochiæ. — Excepto ſi. — deberent. — prolatis.

dia declarat. Hoc peracto concilio, & ab universis uno ore confirmato, it si quis de eâdem institutione deviare præsumpserit, â collegio eorum alienetur, usque iterato examine, id est publico synodo.

HÆC SVNT DECRETA, quæ constituit sancta synodus, in loco, qui dicitur Dingolvingen, Domno Thassilo mediante.

De die dominico ita constitutum est, ut tali honore habeatur, sicut in lege scriptum est, & in decretis canonum, & si quid præsumpserit frangere contra legem, aut decreta canonum, tali pœna subjaceat, sicut ibi scriptum est. De hereditate, quæ tradita est ad ecclesiam, ita constituit, ut quisquis hereditatem suam ad ecclesiam ante donaverat, aut postea donaverit, si quid mutare voluerit, chartam suam habeat ita scriptam, ut locū & tempus & personam habeat, aut tribus testibus fidelibus & nobilibus testificetur. Si sacerdos non habeat chartam nec testem, ut prædiximus, tunc sicut in lege Bajoariorum, & judex judicat, sic defendat. De eo quod Episcopi juxta canones, & Abbates monasteriorum juxta regulam viventes, ita constituit. De eo quod sanctæ moniales, quæ in servitio Dei sunt, ita constituit; Vt nullus ausus sit in conjugium & in matrimonium ducere. Aut si quis ausus fuerit, contra decreta canonum, ita componat, sicut canones decreverunt. De eo quod jus ad legem quam habuerunt in diebus patris sui, nobiles & liberi & servi ejus ita donaverunt, ut firma fieret. De eo quod ut si qui de nobili genere de hereditate sua dare ad sanctuarium Dei, in sua potestate esset, nec mutaret, in perpetuum. De eo, quod ut servi Principis qui dicuntur Adelscalhe, ut suam habeant Weregeldam, juxta morem quem habuerunt sub parentibus, & cæteri minores Weregeldi juxta legem suam, ita constituit. De eo, quod parentes principis, quodcumque præstatum fuisset nobilibus intra Bajoarios, hoc constituit: Vt permaneret & esset sub potestate uniuscujusque relinquendum posteris, quam diu stabiles fœdere servassent apud Principem, ad serviendum sibi, & hæc firma permaneret, ita constituit. De eo, ut nullus hereditate sua privetur, nisi per tres causas, quas in pacto scribentur, propter homicidium, hoc est, ut quisquis hominem Principis sibi dilectum occiderit, ob injuriam Principis, & ad calumniam, hominem componet secundum legem, tunc privetur hereditate sua. De eo, quisquis mulierem nobilem acceperit in conjugium, & non præscivit, ita constituit, ut iterum libera esset, dimittat servum, & postea non redigatur in servitium, sed esset libera. De eo, quod etsi quis de quocumque reatu accusatus ab aliquo, potestatem accipiat cum accusatore suo pacificare, si voluerit, antequam pugnam quæ Wehadinc vocatur, permittat. De eo

ut si quis

publica.

si quis.

pœnæ.

viventes sint, ita cōstituit. Cōstitutio autem excidit.

sanctimoniales, Hic quoque aliquid excidit.

Hęc manca & corrupta sunt, ut etiā sequētia pleraque.

dare vellent.

Adelschalk, nobilis minister. Weregelda & Weregeldus, æstimationis pretium, Pœnit. Rom. tit. 4. c. 17. *precium suum, id est, Wirigeldum suum.* Vbi perperam Wireldum legitur. Grat. sive Pal. 17. q. 4 c. 26. ex conc. Trib. etiam *Wirigeldum* ha-

De eo, quisquis de nobili genere deprehensus fuerit de illis I I I. causis, de quibus supra diximus, si ille hereditate sua portionem pro illius criminis reatu perdat, uxor autem illius, suo jure non privetur, ita constituit.

conc. Trib. etiam Wirigeldum habet, ubi vetust. edit. pro voce non intellecta, Reraldum praeferunt. quae in pacto scribetur.

De collavdatione, quam Episcopi & Abbates in Bajoaria inter se fecerunt, pro defunctis fratribus. In Christi nomine. Notitia, qualem convenientiam gentis Bajoariorum Episcopi & Abbates inter se fecerunt: quorum nomina infra perarare stylo decrevimus. Id est, Manno Nujuenpurgensis civit. Eps. Alim, Virgilius, Wiserich, Sintpreht, Heres, Episcopi. Opportunus, Wolfpreht, Adalpreht, Ato, Vto, Lantfrit. Albunc, Ruothart, Ernest, Reginpreht, Volchanhart, Perhkoz, Sigido, Abbates. Vt eorum quis de hac luce migraret, unusquisque superstitum Episcoporum vel Abbatum, pro defuncto, in domo sua Episcopali vel cœnobio c. missas speciales, & eodem numero psalterio cantare faciat: ipse verò de propria persona sua xxx. speciales missas compleat, vel à religiosis sibimet subjectis, implere omnino prænotatum faciat numerum, presbyteris sive monachis, cum de hoc sæculo migraverint, Episcopus seu Abbas, uno presbytero vel uno monacho, xxx. missas speciales, totidem psalteria faciant celebrari.

Secunda & tertia caussa cur quis hereditate privandus, videntur excidisse. quisq iis servus mulierem. fort. Webrdinc, pro Webrding

illis I I I. causis, de quibus supra diximus, ille hereditatis suæ psalteria.

De popvlaribvs legibvs.

Prænotatus Princeps, universo concordante collegio, hic constituit. Vt nullus à provinciæ suæ mancipium limine venundare, vel proprium vel fugitivū, præsumpserit. Et si quis hoc decretum non observaverit, Weregeldo suo culpabilis remaneret. Vt nullus furtivam rem, tam in equis & aliis quadrupedibus, quam in reliqua supellectilia extra finem Bajoariorum venundare, vel machinis diabolicis extra minandi, insidiis tegi, ut si quis hoc præsumpserit, xl. sol. componat in publicum. Vt quis domum, tam liber quam servus, altius effoderit, & ibi occisus fuerit, sine compositione in sua damnatione permaneat. Si autem supellectilia abstulerit de eadem domo, & eo fugiente in curtem vel extra curtem, hic cui damnum intulit consequitur, & interfecerit, pari subjaceat sententia. Similiter qui liberum vel mancipium suum furaverit, & cum comprehendere minimè quiverit, & ibidem interfecerit reum, superior permaneat sententia. Sed tamen ea genera trium homicidiorum, debita signa vicinis suis, & his qui assistunt, insignet. De pugna duorum, quod Wehadinc vocatur, ut prius insortiantur quam parati sunt, ne forte carminibus, vel machinis diabolicis, vel magicis artibus insidiantur. Qui supra prædictæ pugnæ, quod Chamfwic diximus, peracto judicio, se simili vindicta erigere contra querentem præsumpserit, sacramentum quod ante id dicitur, juret in ecclesia, cum

sic constituit.

Deest aliquid.

Insegnare. Ital. docere.

An Wehrdinc.

dicimus.

tribus nominatis ſacramentalibus. De eo quod Bajoarii Stapſaken dicunt in verbis quibus, ex vetuſta conſuetudine paganorum idolatriam reperimus, ut deinceps non aliter, niſi indicat qui querit debitum, Hæc mihi injuſtè abſtuliſti, quæ reddere debet. Reus verò contra dicat, Nec hoc abſtuliſti, nec componere debeo. Iterata voce requiſito debito, dicat, Extendamus dexteras noſtras ad juſtum judicium Dei, & tunc manus dexteras uterque ad cœlum extendat. Vt nullus furtivam rem ſuſcipere, vel intra terminum abſcondere præſumat, qui hoc fecerit, XL. ſol. componat. Vt hi qui Ducali manu liberi dimiſſi ſunt, ad eadem cogantur judicia quæ Bajoarii Vrtella dicunt. Vt hi qui in eccleſia libertatem conquirebant, deinceps, tam ipſi quam eorum poſteritas, in ſecura libertate permaneant, niſi forte ſibi ipſimet inſolubile damnum inferant, quod componere minimè quiverunt. Qui ex eis occidentur, pretium eorum his ſolvatur eccleſiis, ubi liberi dimiſſi ſunt. Liberi qui ad eccleſiam dimiſſi ſunt liberi, vel per chartam acceperunt libertatem à Rege ſi occidantur, LXXX. ſol. componantur eccleſiæ, vel filiis eorum, in dominico XL. ſol compon. Si ancilla libera dimiſſa fuerit per chartam aut in eccleſia, & poſt hæc ſervo nupſerit, eccleſiæ ancilla permanet. Si autem libera Bajoario ſervo eccleſiæ nupſerit, & ſervile opus ancilla contradixerit, abſcedat, ſi autē ibi filios vel filias generaverit, ipſi ſervi & ancillæ permaneant, poteſtatem exinde non habeant. Illa autē mater eorum, quando exire voluerit ante annos III. liberam habeat poteſtatem; ſi autem III. annos induraverit opus ancillæ, & parentes ejus non exadomaverint eam ut libera fuiſſet, nec ante Comitem, nec ante Ducem, nec ante Regem, nec in publico mallo, transactis tribus Kalendis Martis, poſt hæc ancilla permaneat in perpetuum, & quicumque ex ea nati fuerint, ſervi & ancillæ ſunt. Qui furtivam, quod zougenzuht dicitur, ſuper furem comprobare nequiverit, furtivo compon. more. Qui reſiſterit domum ſuam, quod ſeliſuchen dicunt, qualem rem querenti reſiſtebat, talem compon. In publico XL. ſol. Qui manum immiſſionem reſiſterit, quod hantelod dicitur, XL. ſol. ſolvat in publico, & ipſam rem quærenti reddat. De his qui ſupradictis homiciis debita morte in furto repertis, Vt ſi quis hujus interfecti parentelæ, eum qui ſuo ſcelere captus eſt, vindicare tentaverit, à propria alode alienus efficiatur. Et ſi quis ſignum, quod eſt ſigillum, inhonoraverit, vel hujuſcemodi injuncta minimè impleverit, prima vice arguetur, ſecunda XL. ſol compon. III. ſuum Weregeldum. IIII. extraminetur ab acto officio. Vt ſi quis judicium furti in bina vel terna reprehenſione non damnaverit, & eum diabolico lucro dimiſerit, ut per illum quaſi conparticeps, pauperum ſpoliis

Formula juramenti ſacrament. extat leg. Aleman. tit. 6. ita dicat. debet. abſtuli. vice.

Vrtheil, ſententia.

Bajoaria. ancillæ. exeundi.

Exadomaverint, hoc eſt, liberali cauſſa vindicaverint, & ex domo eduxerint. Mallum & Placitum conventus eſt. K. Martiis, quæ ſolemnes apud Francos, agendis cōventib. zeugenzucht. ſelbſuochen. homicidiis. reperti. Alode, prædium jure mācipi, opponitur bonis beneficiariis, ſive feudalibus. Extraminetur ab acto officio. Depellatur magiſtratu quem gerebat. & reum,

spoliis ditarentur, tot sceleris, quod commiserint ante oculos Dei & angelorum efficiatur, & nihilominus cujus fraudem fecerit, quasi proprium componat debitum. Vt si quis in virtute conjunctus, à conjuge propria adulterina separatus fuerit, ejusq; ex cognatione conjugis, propter eandem dimissione, quæ eum persequi tentaverit, à proprio alienetur patrimonio. Vt nullus post tonsuram, capillos usu populari nutrire præsumat: nec velata, relicto velo, sæcularem habitum sumat. Vt si quis vel qua in hoc vitio reperti fuerint, aut corripiantur, aut excommunicentur.

ditaretur, tot sceleris quot reus efficiatur cui fraudem.

dimissione quis.

Concilii acta & decreta hactenus. Quæ quamtumvis rudia, & plerisq; locis obscura, nec nobis satis intellecta, tamen mutari religio prohibuit, ne antiquitate consecratis manus attulisse censeremur: qui enim hoc genus monumenta, suavi & Latino sermone interpretari maluere, eos multo labore quæsitam eruditorum lectorum gratiam non tenuisse animadvertimus, quod sibi quisque ipsi credere, quam alienam fidem sequi malit. Porrò multa in iis sunt, quæ Thassilonem, ut est insatiabilis humanus animus, quamquam opum & potentiæ magnitudine, atque regia cognatione, Francicorum Ducum facile primum, altiora jam tum spirasse ostendant, viam ad eos conatus munientem, qui postmodum erupêre. Nec regni vocabulum de nihilo interjectum, nam concilia conventusq; cogere, & leges condere, Regum nimirum apud Francos munus, à quorum etiam initiis annorum numerus iniri solitus; quod sibi Thassilo propalam utrumq; sumpsit. Principis idem & Ducis nomen promiscuè ferens, Principis tamen libentius & crebrius usurpavit, quod Ducis magis obnoxia appellatio haberetur. Itaq; Leo Ostiensis, Herchempertum in Langobardica historia auctorem sequutus, Archisum memorat, cui Adalperga altera Desiderii filia matrimonio juncta fuit, eâdem de caussa abdicato Ducis titulo, qui superioribus omnibus suffecerat, primum se Beneventi Principem nominasse, & ab Episcopis unctum, corona usum esse, diplomatis sacratissimo palatio, quod reges solent, ascripto.

Leo chron. Casin. l.1. c.10.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXIII. Carolus anno septingentesimo septuagesimo tertio, ab Hadriano adversus Langobardos evocatus, in Italiam venit, Desiderium, quod sui copiam extra munitiones non faceret, Ticini obsedit. Sequenti, deditionis necessitatem expressit, & regnum Langobardicum, quod supra ducentos annos in Italia steterat, ad Francos transtulit. Rex cum conjuge captivus ductus, Adalgisus filius fuga Constantinopolim evasit. Bojo & Beneventano soceri calamitatem miserari licuit, Carolum virtute & fortuna florentem, palam lacesser eneuter tum ausus est, etsi ingentes de cætero spiritus alerent. Sed angebatur inprimis Luitpurga, ferox

Omnium script. consensus.

DCCLXXIV.

& vin-

Sangall. de vita Caroli l.2.c.26. hoc repudium inter caussas belli Langobardici numerat.

& vindictę cupiens fœmina, quæ sororis prius injuriam, cui Carolus anno, postquam uxorem duxit, repudium renunciaverat, nunc patrem de regio culmine ad tantam humilitatē dejectum indignissimè passa, virum nec nocte nec interdiu conquiescere sinebat, donec paulatim animum, à Francis antea etiam alienum, in consilia traxit, quorum temeritas, Desiderio nulla ex parte opitulata, Bojorum fortunam ad Langobardicæ modum depressit. Quod quidam, fidem & auctoritatem veterum nihil reveriti, Thassilonem Langobardis à Carolo præfectum, atque adeò Regem appellatum prodidere, eos perspicuè ineptire, neque tam vana, quam absurda & stulta scribere compertum, qui dictis refutentur dignos non habeo. Virgilius basilicam Salisburgi absolutam, VIII. K. Octobr. dedicavit, & corpus S. Ruperti, de priori sepulchrô exemptum, una cum sociorum presbyterorum corporibus, honoris caussa in eam intulit. Arenpekius Thassilonem eodem anno, quem regni ejus vigesimum septimum perperam habet, concilium Prid. Id. Octobr. coëgisse narrat: nobis id unum videtur, quod ante biennium, veteris exemplaris fide retulimus. Septuagesimo quinto, Visericus Batavensis Episcopus morte functus, Valdericum successorem habuit. ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXV.

Jo. Steind. Magnus presb. & vit S. Virg. Hund. fundamenta an. 767. jacta, templū intra an. 12. absolutum, 13. dedicatum scribit. Nos vetustioribus credimus. Aren. l.2.c.35. Steind. Catal. Batav.

Carolus triennio post, Ibanalarabi Saraceni accitu, florentissimum exercitum duobus itineribus in Hispaniam duxit: pars cui ipse præerat Pompelonem, munitam sub Pyrenæis montibus urbem cepit, muros, ne qua unquam obsequium exuendi oriretur fiducia, solo tenus dejecit, victricia arma per omnem provinciam circumtulit. Ibero deinde vado trajecto, auxilia Bojorum, Langobardorum, cæterarumq; fœderatarū gentium, quorum longe maximus erat numerus, alia via progressa, ad Cæsarum augustam recepit. Ibi explicato agmine, & ostentata obsidione, civitatem opulentissimam & potentissimam sic terruit, ut datis obsidibus, & pacto grandi auri pondere, ultrò se imperata facturam polliceretur. Ingens expeditionem sequebatur gloria, nisi eam vulnus in reditu acceptum, hebetatam imminuisset. Longo agmine exercitus inter arcta Pyrenæi ducebatur, ubi ad summum evasum, Vascones, tecti opaco nemorum, verticem insidebant, ii primos taciti transmittunt, ad sarcinas & impedimenta ex insidiis consurgunt, postremos summa vi invadunt, loco & armorum levitate superiores, Francos in subjectam vallem agunt præcipites, ut magna cædes adita, eorum qui restitere nullus superfuerit, impedimenta direpta sint. Neq; Carolus angusto præruptoque saltu, aciem vestigio temporis in pugnam obvertere, nec, ingruente nocte dilapsis cum præda latronib⁹, cladem postea ulcisci potuit. Cecidere, præter promiscuum vulgus, Eghartus regiæ mensæ præpositus, Anselmus Palatii Comes, & Britannici DCCLXXIIX

Ado, Reg. Ann. Fuldens. & Franc. Vita Caroli M. mon. Egolism. Eginh. Sigeb. Aim. l.4.c.72.

Eginhard.

littoris præfectus Rutlandus, bellandi virtute inter primos illius ævi, ſed veras laudes monſtroſæ fabuloſitatis ſcriptores deterunt. Iidem NAAMANVM Bojorum Ducem deſideratum tradunt: princeps Turpinus, Naamani cadaver in Galliam revectum, in campis Aylis ad urbem Arelatem, à ſe conditum aſſeverat, cœmeterio, quod multa præterea millia ceperit, eorum qui tunc cæſi ſint. Campi lapidei ad Rhodani oſtia, quorum crebra eſt apud veteres geographos, nec ea fabularum immunis mentio, levibus ingeniis fingendi materiam præbuere. Sed ſi tamen Naamani Boji nomen his auctoribus recipimus, quo propendeo, quando inaniter excogitando cauſſa non fuit, in eo ſaltem offenſum, quod genti imperaſſe creditus, eo ipſo tempore, quo Thaſſilo præerat, conſortis ſi quis unquam impatiens: cujus auſpiciis auxiliares copias in Hiſpaniam duxiſſe, & ſe, fortiter agendo, in Caroli amicitiam inſinuaſſe, poſterorumq; memoriam emeruiſſe, magis ex vero ſit. Nam etymon quoque, ſi quis hujus argumenti tenuitate capitur, vernaculo ſermone ſubmiſſionis notam continet. Atque hæc quidem foris. Domi alius interim luctus Principalem domum funeſtavit. Major filiorum Thaſſilonis Guntherus, Laureaco ſub brumam venatum egreſſus, in raræ magnitudinis aprum forte incidit, propter fontem & piſcinam, quam hinc nomen traxiſſe ajunt: comitibus per ſylvam dilapſis, animum ſolitudine non deſpondens, venabulo objecto, feram ſtrenuè excipit, & luculento vulnere conficit: ipſe viciſſim à dolore & furore percita conſauciatur, ambo in eodem veſtigio corruunt. Ibi canis latrantis indicio repertus, magnæ indolis adoleſcens, miſerandum ſuis in tam triſti exitu præbuit ſpectaculum. Pater quantum maximum potuit, ſepulturæ honorem habuit, templo cum monaſterio magnificentiſſimè excitato, & ampliſſimis reditibus inſtructo, quod à præfluente Chremſa nomen traxit. Valdericus, Virgilius & Simpertus Epiſcopi dedicarunt, Hadrianus Pontifex, Agapiti Præneſtini martyris corpus, Roma honoris cauſſa dono miſit. Veteres tabulæ dedicationem in annum Thaſſilonis triceſimum, Theodonis primum, indictione prima conferunt. Quo cum plerique annales refelluntur, de ſuperiori anno conſentientes, tum apparet, Theodonem fratris morte non dubium heredem, mox à patre collegam, in partem dominatus aſcitum eſſe. Sunt verò in antiquitatis memoriam injurii, qui levi ſuſpicione nixi, quod diploma de monaſterii conſtitutione (iſtis orationem appellare placuit) Guntheri nomen non habet, id ex omni narratione contendunt expungendum. Propenſus in religionem & ſacras cęremonias Thaſſilo, Salisburgenſi etiam ſedi multa ipſe contulit, multa aut ſubditi conferrent indulſit, quæ ab Arnone diligenter annotata ſunt. Matſeum præterea,

NAAMAN.

Turp. c. 30, & ex eo Vincent. l. 25. c. 13. & 21

Plin. l. 3. c. 4. Solin. c. 8. Mela l. 2, Strabo l. 4. citatis Aeſchyli verſibus.

Na-hman, ad verbum, poſt-virum vertas.

Mſ. de monaſt. Bojor. Annales Chremsmunſt.

Extat Friſingæ liber magnus tradition. ſcriptus ann. 1187. in quo etiam an. 30 Thaſſil. cum 1. Ind. comparatur, & ad eandem rationem an. 25. cum Ind. 11. Item an. 26. cum Ind. 13. ubi intelligere licet priorē partem anni 26 concurriſſe cū Ind. 12. poſteriorem cum 13. Quod verò in eodem libro comparantur anni Thaſſilonis 11. 12 27. 32. cum Indictionib. 11. 12. 1. 13. alterutros numeros vitiatos, manifeſtū eſt.

præterea, Thierhauptum & Chiemſeum virginum, nam duplex eſt, monaſteria condidit: pleraque antea condita vectigalibus auxit, ſic ut horum quoque vulgo auctor habeatur. Fert enim & urbium & monaſteriorum ſæpe ratio, ut modica initiis, auctibus æſtimentur, & confuſa temporis diuturnitate memoria, poſthabitis conditoribus, eorum nomina celebrent, quorum maximè ope creverint. Quidam multa extra Boicam adjiciunt, de quibus nobis minus liquet: tum intra non pauca, quæ certiores commentarii, Thaſſilone recentiora eſſe evincunt. Sive qui huic tribuunt omninò errant, ſive quod priusquam monaſteria ædificarentur, eccleſiæ iis locis ſteterint, in quas ille munificus: excuſatione cum probabilitatis, tum adverſus ſcriptores humanitatis plena. Anno ejus triceſimo ſecundo, Adaluncus, Hiltipaldus, Kerpaltus & Otakirus fratres Schlierſeum inſtituerunt. Eodem Principe, annus in incerto eſt, Scheftlarium Walchericus, Garſium Boſo, Au Baldunus & Robertus presbyteri condidere. Hæc Arno Garoz & Awam nominat. Apud quem Zottinge quoque cellam (monaſteriorum ea antiquitus appellatio) à Guntario Comite, in S. Stephani honorem tum conſtructam, & cellulam ad Caoffſtain, ubi fratres manibus laborare ſcribit, reperio: vocabulis locisque mihi quidem adhuc ignotis, niſi ſi Zotinge Oetingam ex Arenpekio interpretamur, & Caoffſtain Kopfſtein eſt. Per hæc tempora, nam ne de anno planè conſtiutam, ſcriptorum diſſenſus obſtat, quorum alii ad annum ſeptuageſimum ſeptimum, quidam ad octogeſimum quartum revocant; per hæc igitur tempora, corpus S. Valentini Epiſcopi, quod Langobardi Majis Tridentum tranſtulerant, Tridento ad Batava, agente Thaſſilone, ut quæ vivo debebatur, ſaltem mortuo ſedes redderetur, delatum, in crypta ante fores ædis maximæ, inter duos muros conditum eſt. Arenpekius reliquias Tivilonis quoque Epiſcopi, quem ſancti honore dignatur, Laureaco Batava devectas ſcribit. Aribonem de S. Corbiniano cura coquebat, cujus corpus Friſinga abeſſe eo indignius rebatur, quod ſatis compertum haberet, eum Majis ob unam Valentini venerationem ſepeliri voluiſſe, nunc conditione mutata, nihil eſſe, cur longinquo & deſerto loco diutius inhonorus jaceret. Synodo coacta, poſt triduanum jejunium & continentes preces atque ſacrificia, piorum plerique per ſomnum moniti ſunt, relationem à Deo probari. Tum provincialium Epiſcoporum & Thaſſilonis ipſius uſus conſilio, honeſtiſſimos eccleſiaſtici ordinis viros Majas legat. Quibus ad tumulum pervigilantibus, noctu ingens fragor, in tonitrui morem, ſereno cœlo auditus. Mane corpus à venerabundis exhumatum, integrum & incolume vivido colore apparuit, ut hominis magis ſomno, quam morte,

ante

Extat dipl. in cod. mſ. Friſ. quod etiam Hundius retulit. Datum, *Sub die Cōſul: quod fuit XII. Calend. Februar. Indict. XII. Regnante Domno Thaſſilone An. XXXII.* Sed mendoſus inſcript. numerus, III. Indictio reponenda eſt.

Arno in annot.

Arenpek l. 2. c. 34.

Joan. Steindel, & magnus presbyt. Arenpekius ab utroq; diverſus videtur.

Meminit hujus tranſlationis incertus auctor, qui de invent. S. Valentini ſcripſit, Surii tom. 4. Sed is Thaſſilonē cum patre Grimoaldi perperam cōfundit.

Ex vita S. Corb. ab Aribone ſcripta c. 39. & ſequent.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXXC.

ante tot præsertim annos depositi, speciem ferret. Feretrum subiere viri religiosi, tanta alacritate, ut pedibus euntes equitatus honori & custodiæ additus, ægrè assequeretur. Cum alia per viam signa edita, tum illud insignem admirationem habuit, ut pompa eo loco substitit, quo Corbiniani sanguinem conditum supra diximus, qui crucem præferebat, hastile terræ fixurus, vasculum forte imprudens pertudit, inde liquidissimus iterum sanguis, colore à recenti nihil differens, fluxit. Res digna existimata, cujus memoria exstructâ ecclesiâ servaretur. Frisingam appropinquanti, Thassilo cum Episcopis & apparatissimo omnium ordinum comitatu obviam processit, ibi sacrum pignus ædi Mariæ virginis inter sacros hymnos illatum est.

Pag. 139.

Atrox interea odii Luitpurga, quæ patre inulto vitam omni exitio acerbiorem duceret, quod Carolus Romam religionis nomine proficiscens, Germania excessisset, vindictæ occasionem obvenisse existimans, maritum ad rebellandum, nullo caussæ emolumento impulit. Vix enim animum nudavit Thassilo, cum Hadrianus Pontifex, gliscens incendium veritus, interq; initia restinguendum ratus, sequenti statim anno, Formosum & Damasum, utrumque Episcopum, legatos in Boicam mittit: Carolus Richolfum Diaconum, & Eberhartum pincernarum præfectũ adjungit. Hi Thassilonem, sacramenti, quod Pipino & filiis dixisset, admonitum, facile ad officium revocant, ita ut fide & obsidibus acceptis, vim abfuturam, Vormatiam ultrò veniens, se Carolo præsens sisteret, jusjurandum etiam novaret, & sacramenti sanctitati duodecim delectorum obsidum pignus adjiceret, rata fore promissa, tum adversus Carolum, tum eos, qui in Caroli fide essent. Et obsides quidem, Simpertus Reginoburgensis Episcopus Carisiacum paullò post adduxit. Idem annus Vilibaldum Eistadiensem Episcopum Non. Julii abstulit, Vunibaldo fratre & Valtpurgi sorore longè ante defunctis: omnibus cœlestes honores decreti. Eistadiensem sedem Gerochus tenuit. Octogesimo secundo Aribo Frisingensis Episcopus fatis concessit, Atto sublectus. Chimensis virginum ecclesia Kal. Septembr. dedicata est. Tertio, S. Emmerammi magni operis basilica Reginoburgi à Simberto absoluta. Hildegardis Caroli uxor è vita abiit. Quam ut domi pernobilem, Suevam origine fuisse satis constat, sic sunt qui Andecsii in Boica, matre Regarda Andecsensi Comite natam esse contendant. Fidem adhibere Theganus vetat, à quo Imma, Gotofridi Alemaniæ Ducis proneptis, Hildegardim peperisse, planè traditur. Anno octogesimo quarto Virgilius, Episcopus inæstimabilis sanctitatis & meriti, id enim à vitæ scriptore tributum elogium, posteritas consentiens approbavit, leni morbo v. Kal. Decembr. decessit. Multa & mirifica, eaq; salu-

Sigebert. an. 780. Annal. Fuld.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXI.

Reg. Sigeb. Ann. Fuld. Franc. & mss.

Jo. Steind. Catal. episcop. Eistad. Vunibaldum an. 760. Valtpurgim 776. obiisse narrant.

ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXII

Catal. Frising.

DCCLXXXIII

Jo. Steind. Arenp. Ann. Fuld. alii. Eginhard. Brusch. de monast. Hund. in geneal. Theg. de gestis Ludov.

DCCLXXXIV

Chron. Magni presb. Jo. Steind.

Catal. Salisb. alii. Vita Virg. corruptè habet *an.* DCCCLXXX. *4. K. Dec. reponendum ann.* DCCLXXXIV *5. K Dec* Ann. Hein. Steronis an. 1233. to 1. ant. lect. Catal. Episc. Salisb. Catal. Reginob. habet Simpertum inijsse ann. 752. sedisse an. 32. fit itaq; consequens obiisse an. 784.

salutaria plerisque signa, ad mortui cadaver sunt edita; verum
ego nullum uni beneficio antetulerim, quod Carantanis Chri-
stianæ fidei mysteriis erudiendis vivus præstitit. Gregorius nonus
Pontifex, divorum numero post aliquot sæcula publicè ascri-
psit. Salisburgensibus juxta Rupertum, patronus & tutela coli-
tur. Bertricus successor, vix toto anno superstes, sedem morte
vacuam Arnoni tradidit; cujus primum opera & illustri apud
Carolum Leonemque Pontificem gratia, Archiepiscopatus di-
gnitas in eam commigravit. Tum Simpertus quoque è vita
discedens, triste sui Reginoburgensibus desiderium reliquit. Et
verò tot continuata præstantissimorum antistitum funera, iram
divini numinis, haud paullò certius quam quævis prodigiosæ
monstrorum facies denuntiabant, cum his tantis columnis, rui-
na qua Thassilo non multò post præceps concidit, validè sustine-
ri potuerit & fulciri. Male cum Carolo sarta gratia, tanquam
ruptis compagibus, subitò dissiliit, Liutpurgæ rursus impulsu,
satis credo: etsi veterum annalium hîc quoque mira est jeju-
nitas, neq; nos recentium ex ingenio copiam moramur. Thas- ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXV.
siloni illud perincommodè accidit, quod anno septingentesimo
octogesimo quinto, Saxoniâ post diuturnum bellum subactâ,
Franci ea cura liberati, toto dein pectore in res Boicas incubue-
runt. Carolus sub exitum sequentis anni in Italiam profectus, ANN. POST CHR. NAT. DCCLXXXVI DCCLXXXVII
Romam octogesimo septimo pervenit. Ibi Arno Episco-
pus & Henricus Manseensis Abbas, Hadrianum Thassilonis no-
mine adeunt, ut pacem iterum comunis pater conciliet rogant.
Nec detrectavit operam Pontifex. Vt verò copiosa oratione Ca-
rolum persuadere aggressus est, statim sibi eo labore supersede-
dum intellexit, respondente quippe Rege, nihil sibi pace anti-
quius vel antehac fuisse, vel nunc quoque esse, cujus rei luculen-
ta dederit testimonia, quæ nihil opus comemorare, se multa ex-
pertum, quo Thassilonem religione fœderum in officio conti-
neret, quod frustra fuerit, culpam certe præstare non debere.
Quin ipse Hadrianus, pacis conditiones nunc coram inter præ-
sentes diceret, eas se, pro veneratione qua Apostolicam sedem
semper prosequutus sit, recepturum polliceri. Tum tergiversari
legati, neque se ea mandata domo afferre, neque sine mandato
rem tantã, qua Principis obstringatur fides, spondere. Apparebat
magis moram bello, quam id quod prætexebatur quæri. Iratus
itaque Pontifex, Thassilonem, quiq; ejus partes sequantur, diro
anathemate percellit, nisi sanctitatem sacramenti, quo Pipino
prius nexi, nunc Carolo teneantur, per omnia ratam habeant. Si-
mul eum per hos ipsos legatos seria admonitione obtestatur, et-
iam atq; etiam quo progrediatur cogitet, nam si porrò pervica-
cia & perfidia animo indulgere pergat, se Carolum & Francos,
Deo

Ann. Fuld. Regino, Sigeb. alii.

Ann. Franc. Regino, Aimoin. Steindel. Arenpek. Ms. alii.

Deo & S. Petro auctore, jam nunc crimine ſolvere, cædes, incendia, rapinas, quæq; alia mala bellum ſemel motum conſequantur, in ipſius caput recaſura, ipſum omnium ſcelerum ſupplicia luiturum. Legatis dimiſſis, Carolus loca ſacra veneratus, benedictione à Pontifice accepta, in Germaniam revertitur. Ibi indicto Vormatiam conventu, proceribus, cum reliqua Italici itineris acta narrat, tum de ſubdola Thaſſilonis legatione, manifeſtis indiciis ab Hadriano deprehenſa, adjicit. Re quamtumvis compertâ, placuit tamen ire, qui Thaſſilonem adhuc percunctarentur, quid illi tandem animi, ecquid pareret poſtremis Pontificis monitis, jusjurandum vel nunc reſpiceret, & ſe concilio, imperium coram accepturus, ſiſteret. Cum nihil pro ſano reſponderetur, officium armis & metu viſum repetere. Bello ergo decreto, maximus trium exercituum apparatus fuit, quibus Boica, quacumque Francis adiri poſſet, (cum à tergo Hunni clauderent) peteretur. Rex primum in campis Lycatibus ad urbem Auguſtam caſtra poſuit; Thuringi, Saxones, quique Franci ad orientem colunt, Pferingam in Danubii ripa tenuere: Pipinus Caroli filius, Tridenti patris juſſu ſubſtitit, copias Italicas quas ducebat, Bauzanum præmiſit. Poſtquam ſe Thaſſilo undique tanquam indagine cinctum circumſpexit, nec quæ domi ſperarat pręſidia reperit, Bojis Franco fidem ſemel datam, quod jus fasque inde ſtaret, non mutantibus, neque ullis artibus in defectionem trahendis, ſerò intellexit, quam non ſuarum virium hæc eſſet concertatio. Caroli clementiam tentare unum ſupererat, cui in caſtra veniens, peccatum faſſus, nec quidquam quod imperaretur detrectans, ſe ſuaque permiſit. Carolus, quanquam jure iraſci poterat, hominem cognatum pœnitentia ſatisfacere paſſus, veniam dedit. Clientelæ ſacramentum iteratum, & tredecim obſides, inter quos Theodo filius, præſens pignus fidei toties irritæ, traditi. Thaſſilonem Regem appellatum, domeſtici annales habent, & tumuli quoque carmen affirmat: ſed nec quo tempore, nec per quam occaſionem, ſat planum proditur. Ego ambitionem diu agitatam, demum in apertum exiiſſe cenſeam, cum Francico imperio palam excuſſo, manifeſtè rebellatum eſt, cujus rei Regium ipſum nomen quædam veluti teſſera, ut aptè Eginhardus in Caroli vita ſcriptum reliquerit, bello celeriter & excitando & finiendo, hoſtis qua ſuperbiam qua ſocordiam cauſſam præbuiſſe.

Quod quidam ſcripſit, Boicâ à Thaſſilone Carolo cum ſceptro traditam, cui homo inſculptus, vereor ex ingenio eſſe. Otho Friſ. l. 1. c. 5. 6. de Frid. & Gunt. l. 1. Regna per gladium, provincias per vexillum, Epiſcopatus per ſceptrū tradi oſtendunt.

Conditur hac fovea, quem pie Chriſte bea. Thaſſilo Dux primum, poſt Rex, monachus ſed ad imum Idibus in ternis deceſſerat iſte Decembris.

Annal. Franc. & Fuld Reg. Sigeb. Eginh. Aimoin. Et præcipuè Mſ. anonymus, quem Theodulphum ſuſpicamur.

Ann. post Chr. nat. DCCLXXXIIX.

Luctuoſus rei Boicæ annus ſubſequitur. Efferatior in dies Luitpurga, acuebat enim iras petitæ obtentæq; veniæ indignitas mirum in modum, maritum uſque muliebriter inculpare, mollitiem ignaviamq; objicere, qui ſervitutem ſub umbra fœderis pati paratus, nullo vindictæ, nec libertatis quidem deſiderio angeretur. Neque ille perpetuis conjugis querelis, ut erat uxorius,

Æmilius inter cauſſas odii Luitpurgæ fratrem Adalgiſum cæſum perperam recenſet, A-

 diutius

dalgiſus enim hoc quidem anno, ſed Thaſſilone demum Principatu exuto, victus & cæſus eſt.

diutius repugnare ſuſtinens, jam nova conſilia coquebat. A quibus populares vehementer abhorrere, proximo tumultu expertus, eo deſcendit, ut nec Hunnorum inimiciſſimæ Bojis gentis opem adverſus Francos implorare dubitaret. Quamquam minus hoc, illud altioris indignationis, & impotentiſſimi animi indicium, quod admonitus periculi, quo obſides & Thedonem inprimis involveret, auditus profiteri, ſe facile decem etiam Theodonum capita, ſi totidem dentur liberi, infirmando Francico fœderi impenſurum, quo ut ſe teneri patiatur, ne propriæ quidem ſalutis aſpectu adduci poſſit, nam ut nunc res habeat, mori quam vivere utique ſatius ducere. Ab Hunnis auxilia prolixè promiſſa, nulli in tempore fuere uſui. Cum enim Carolum Thaſſilonis cœptum non falleret, quod dicta factaq; ejus multa, quæ non niſi ab inimico & irato proficiſci poſſent, emanaſſent, nihil moratus, concilium Ingelhemum indixit: Franci, Boji, Langobardi, Saxones, cæterique provinciales convenere. Thaſſilo accitus, nihil adhuc parati habens, ſe judicio neceſſariò exhibet. Ibi Bojorum potiſſimum teſtimoniis premitur. Objectum, quo tempore ſuperiori anno Regi fidem jurejurando aſtrinxerit, aliud ore promptum, aliud pectore habuiſſe conditum; nam & ſuos monuiſſe, qui conceptis tum verbis una jurarint, mentem eodem modo injuratam gererent. Additum de pactione cum Hunnis inita, de inſidiis amicis Regiis ſtructis, de vocibus ad violationem fœderis ſpectantibus, non perplexè jactis. Quorum omnium Luitpurga fons & caput ſit. Æmilius Vitechindum Saxonem, acerrimum Francici nominis hoſtem receptum, fruſtra adjicit, Vitechindus quippe ad Normanos, hoc eſt, Danos profugit, itague Normanos abſurdè Noricos interpretatus, eosdem Bojos cenſuit. Cum nullum accuſationis caput negaretur, concilium præterea in memoriam rediret, exercitus ante annos viginti quatuor Pipino Rege, ab eo deſerti, quod ipſum (Heriſcliz Francorum leges appellant) capitale haberetur, reus confeſſus, majeſtatis omnibus ſententiis, acclamatione damnatus eſt. Interceſſit Carolus. Lenem animum reſpectus viciſſitudinis ſortis humanæ ſubiit, & miſeratio Principis nuper florentis, longè ſupra eos, qui nunc de ipſius capite judicarent, tum propinquitatis etiam maximè jus valuiſſe, proditum. Accidentem ad genua, neque jam quidquam excuſantem, quam rebus ipſe ſuis conditionem dicat, quod porrò vitæ genus inſtituere cogitet, interrogat. Ille cœnobio condi ſuppliciter orat, actæ ætatis delicta inter monachorum choros lachrymis piaturus. Aſſenſum. Habitum una cum filio attonſus mutat. Lauriſſa utrumque accepit, monaſterium in Rhenenſi pago, ut tum loquebantur, à Cancore Comite, ante annos amplius viginti ædificatum: nam qui Laureacenſe ad

Heriſcliz ſive Heriſliz, ſciſſio exercitus. Leg. Franc. l.4. c.73. & capit. Car. l. 3. c.70. Quicumque abſque licentia vel permiſſione Principis, de hoſte reverſus fuerit, quod factum Franci herisliz dicunt, volumus ut antiqua cōſtitutio, id eſt capitalis ſententia, erga illum puniendum cuſtodiatur.

Monach. Egoliſm. Monachi ambo falli ſunt, in Olto monaſterio, ubi S. Bonifacius requieſcit. Nimirum Lauriſſa in inſula Aldēmunſter. Sed S. Nazarii nomē

ſe ad Danubium malunt, quod Thaſſilonem ſtruxiſſe ajunt, nominis ſimilitudine decepti errant. Nunquam fidem habuiſſet Carolus, quantumlibet monacho, in Boica ad Hunnorum fines degenti. Eginhardus diſertè, evocatum, non permiſſum redire narrat. Et ſepulchrum Lauriſſæ viſitur. Neque illi adverſus magnorum auctorum teſtimonia audiendi ſunt, qui pugna victum, captum, objectu ignitarum pelvium cæcatum tradunt. Reliquum vitæ tam religiosè Aimoinius egiſſe ſcripſit, quam lubenti animo monaſterium ingreſſus ſit: dubia apprimè & ancipiti ſententia, ſed quam domeſtici annales opportunè in commodiorem partem interpretantur, nimirum eluiſſe benefactis ſuperiores maculas, & propitiando numini aſſiduam adeò operam navaſſe, ut mortui etiam monumentum ſignis divinitus editis illuſtratum claruerit. Quod, quoniam ſe religioni lubens multumq; precatus mancipavit, etſi ſerò, atroci & difficili ſuo tempore, profectò ab Aimonii oratione non abhorret; nec à cætera quidem Thaſſilonis pietate, niſi qua illum odium in Francicum nomen tranſverſum egit, diſcrepat. Exitus Agilolfingorum imperii is fuit, anno ducenteſimo octogeſimo poſtquam Theodo primùm pedem in Boica poſuit: ſtirps inter Germanicas ſine controverſia vetuſtiſſima & nobiliſſima, in cognomine Theodone Thaſſilonis filio extincta eſt. Carolus paucos Bojorum, qui cum Thaſſilone ſenſerant, exilio multat. Luitpurgam monaſterio incluſam, magis conjicere, quam vetuſtis teſtimoniis confirmare poſſumus. Æmilius prius mortuam, quam maritus monachum indueret, ſcriptum reliquit; unde hauſtum, non ſatis comperio. Sanè nec veri ſpeciem obtinet, & ille cætera laudatus ſcriptor, multa ſibi in Boicis imperitè permiſit, haud dubiè in nulla hiſtoriæ parte negligentiùs verſatus. Bellum interea Hunni, pro eo ac cum Thaſſilone & Luitpurga convenit, ſumma ope paraverant, neque arma, quæ non tam Bojorum gratia, quam prædæ ſpes & cupido induiſſet, illis celeritate oppreſſis, exeunda, quin jam Franco accola, acrius etiam exercenda rati, ingentibus ſimul duobus exercitibus in Forum Julium & Boicam impetum faciunt. Vtrobique rejecti. Bojis victoriam ceſſiſſe in campo, cui Iboræ nomen, Grahamanum & Odoacrem Regios legatos, cum auxiliaribus nonnullis Francis affuiſſe, Regino auctor eſt. Hunnis ea res rabiem magis quam audaciam incendit, contumeliæ enim viſum propius, ab iis victos eſſe, quibus ſe auxilio veniſſe dicerent. Collectis iterum copiis, irarum pleni redeunt, & vindictam popularium ſuperbè profeſſi, primo concurſu à Bojis & Francis, haud majore momento quam antea pelluntur. Ibi cædes omnia obtinet, ſi quos fuga hoſti armato eripuit, pleroſque Danubius, tranare conatos, merſit.

pro Bonifacii reponendum, ex annal. Laurisheim. conſtat.

Aim. l. 4. c. 80.

Vion. l. 4. c. 6 & 27. Thaſſilonē ſub veſte laica ita vixiſſe ſcribit, ut ſanctorum catalogo poſt mortem aſcribi meruerit. Theodonem presbyterii honore fuiſſe decoratum. Sed fides apud eos auctores eſt, quos ille non niſi recentiores nominat.

Multa in hac cauſſa Æmilius imperitè, multa perturbatè, multa abſurdè, ſed omnium caput eſt, quod Bojos eosdem Avares, eorumque conſanguineos Hunnos eſſe dixit.

Ado, Aimoin.

CARO-

CAROLVS magno tumultu levi opera compresso, Boicam adit, Reginoburgi recentē provinciam ordinat, descriptamq; Comitibus, hoc est Judicibus regendam tribuit, leges veteribus addendas proponit, quas ex membranis supra laudatis, subjicimus.

Pag. 161.

Erant in eodem ms. codice alia etiam Cap. quib9 præscriptum, *In lege Salica mittēda sunt.* Quæ quod privatim ad Bojos non spectarent, non visum exscribere. Eorum vero quæ hic proponuntur, nonnulla in collect. Capitulor. à Pithæo editor. extāt l.3.c.22 23.24. append.2.ad l.4.c.2 lib. 5.c.138. 139.140. 141.

CAPITVLA QVÆ DNS KAROLVS SERENISSIMVS ADDERE IVSSIT.

Vt bannum ipsius quis libet irrumperet, componere debeat.
Vt ecclesia, viduæ, orphani vel minus potentes, pacem rectam
habeant, & ubicumque infractum fuerit, LX. sol. componatur.
Vt raptum vel vim per collecta hominum & incendia, infra pa-
triam, nemo facere præsumat, & qui hoc commiserit, LX. sol. in
bannum nostrum compon. Similiter & qui jussionem regiam
in hostem bannitus irruperit. Hæc capitula in assiduitate, re-
liqua autem reservata sunt Regibus, ut ipsi potestatem habeant
nominativè demandare, inde exire debent. De dineralibus, Vt
si quis eos * Regi componantur. Similiter de his qui per char-
tam in ecclesia juxta altare dimissi sunt liberi, cum XL. sol. com-
pon. Regi. Hi verò, qui per chartā ingenuitatis dimissi sunt liberi,
ubi nullum patrocinium, & defensionem non elegerint, simili-
ter Regi compon. cum XL. sol. Vt clericum nemo recipere au-
deat sine consensu Episcopi sui; & si eum aliquis acceptum ha-
bet, quando licentia ipsius Episcopi fuerit, aliter non faciat, nisi
cum ejus præsentiæ, perscrutandum si dignus fuerit, deducatur.

eos occiderit. — *nisi ut ad ejus præsentiam.*

HÆC CAP. NOSTRA MISSI NOSTRI COGNITA FACIANT OMNIBVS IN OMNES PARTES.

Vt nullus ad mallum vel ad placitum infra patriam arma, id
est, scutum & lanceam portet. De latronibus, Quicumque
post missam sancti Joannis latroni mansionem dedit, si Francus
est, cum XII. similibus Francis juret, quod latronem, cum fuisset,
non sciret, licet pater sit, fratres, aut propinquus. Si hoc jurare
non potuerit, & ab aliquo convict9 fuerit, quod latronem in ho-
spitio suscepisset, quod & ipse latro & infideles judicetur: quia qui
latro est, infidelis est noster & Francorum, & qui illum suscipit,
similis est illi. Si autem, audivit quod latro fuisset, & tamen nescit
firmiter, aut solus juret, quod nunquam eum audisset, nec per ve-
ritatem nec per mendacium, eum latronem esse, aut sit superat9,
si de illo latrocinio postea victus fuerit, aut similiter damnetur.
Vt nullus comparet caballum, bovem, jumentum, vel aliud
quid, nisi illum homines cognoscant, à quo venditur, aut de quo
pago est, vel ubi manet, aut quis ejus senior. De adventitiis, Vt
cum Missi nostri ad placitum nostrum venerint, habeant ob-
strictè quæsitum quanti adventitii sunt ad illorum missatico, &
de quo pago sunt, & nomina eorum, & qui sunt seniores eorum.
Simi-

Si Francus. Desideratur alterū membrū, Si Bajoarius. — infidelis. — ut simil. — Senior pro domino. — in illorum.

Similiter direximus Missos in Aquitaniam & Langobardiam, ut omnes fugitivos & adventitios ad nostrum placitum adducant. Quicumque ista capitula habet, ad alios Missos ea transmittat, qui non habent, ut nulla excusatio de ignorantia fiat, & hoc missi nostri ante nativitatem Domini omnibus cognita faciant. Inprimis omnium jubendum est, ut habeant Ecclesias eorum justitias, tam in vita illorum qui habitant in ipsis Ecclesiis, quamque in pecuniis & substantiis eorum. Ast ut omnes Episcopi potestati, vel secundum regulam canonicam doceant & regant eorum ministeria, tam in monasteriis virorum quamque puellarum, vel in forensis presbyteris, seu reliquo populo Dei. Vt viduæ & orphani & minus potentes, sub Dei defensionem, & nostro mundeburdo pacem habeant, & eorum justitia. Episcopi cum Comitibus stent, & Comites cum Episcopis, ut uterque pleniter suum ministerium peragere possit. Vt latrones vel homicidæ seu adulteri vel incestuosi, sub magna districtionem & correctionem sunt correpti, secundum eo Wabajoariorum velle. De rebus proprensis, Vt ante Missos & Comites nostros & Judices veniant, & ibi accipiant finitivam sententiam, & in antea nullus præsumat alterius rebus proprendere, nisi magis suam caussam quærat ante Judices nostros, ut diximus, & ibi recipiant quod justum est. Etsi aliquis voluerit dicere, quod justè ei non judicetur, tunc in præsentiam nostram veniant. Aliter verò non præsumat in præsentiam nostram venire, pro alterius justitia dilatandum. Quod non amplius de illis justitiis Missi nostri ad præsens modo faciant, nisi de temporibus Thassilonis seu Luitpirgæ: exceptis illis qui avi & genitoris nostri * vel ad nos venerint. Et marca nostra secundum quod ordinatum vel scaritum habemus, custodiant, una cum Missis nostris.

hæc. Ecclesiæ earum. Hæc manca & corrupta. forensibus. defensione. justitiam. districtione & correctione sint. secundum Bajoariorū leges, Aut aliquid simile. veniat. hiatus videtur. marcam. Huc Reginonis verba pertinent, *Carolus Ratisbonam venit, ibique marcas & fines Bajoariorum disposuit.*

Arno Notitiam sive descriptionem prædiorum Salisburgensium, cujus auctoritate non semel usi sumus, isto etiam anno, volente, ut ait, Carolo, collegit.

ATque hæc nos nunc quidem habuimus, quæ priscis monumentis eruta & in certos annos tributa descriptaq;, de rebus Boicis, à prima gentis origine ad Agilolfingos pulsos, memoriæ mandaremus. Quibus sicubi levior & incertior aliqua alicui conjectura intermixta videbitur, nam conjecturis interdum, tanta rerum temporumq; caligine, sanè nitendum fuit, is meminerit, nos neque eas præstare unquam induxisse animum, & æquos tamen judices de illis ipsis ferre posse. Hac interim fidei conscientia conquiescere, quod nihil toto opere, pro certo non arbitrario à nobis pronunciatum confirmatumq; usquam est, cujus gravis & locuples ex antiquitate auctor nō queat excitari. Id enim consilium,

lium, magno popularis auræ detrimento, redimere tam non piguit, ut etiam fuerit studium. Te nimirum, MAXIMILIANE Princeps, & secundum te cordatos lectores alios, quibus nihil ex vano haustum placere possit, non turbam spectavimus.

HOC INDICANDVM:

Extare locum l.2. Rhetoricor. ad C. Herennium, quem Turnebus cladem vetustatis persensisse meritò ait, *Quasi si quis ad Olympiacum venerit cursum, & steterit, ut mittatur, impudentesq́ illos dicat esse, qui currere cœperint, ipse intra carcerem stet, & narret aliis, quomodo Ladas Bojus cum Sicyoniis cursitarint.* Hunc nos, omnibus interpretibus depositum conclamatumque, etsi Bojus, aut Boiscus, uti quidam legere maluerunt, Boica respicere videbatur, quod nihil sani erui posse consideremus, scientes præteriisse.

Turneb. Advers. l. 20. c. 25.

MARCI VELSERI
MATTHÆI F. ANT. N.
PATRICII AVG.
VIND.

RERVM AVGVSTANAR. VINDELICAR.
LIBRI OCTO.

VIRIS NOBILIBVS
ET ILLVSTR.
JOANNI VELSERO
BARTHOL. F.
CHRISTOPHORO ILSVNGO
MELCH. F.
AVG. VIND. II. VIRIS PRÆF.
VII. Virûmque collegio.

IAM olim mihi, Patres, dividiæ est, eam historiæ Augustanæ partem depositam quodammodo & deploratam jacere, vetustatisque situ in dies magis ac magis obduci, cujus maximè claritudine omniũ oculi debebant perstringi. Gentis & urbis initia dico, rerumque exinde seriem, quę per annos amplius quingentos quinquaginta sub Romanis & Gothis, qui Romanos, veluti umbra corpus solet, consequuti sunt, ordine evenere.

Id dum sæpe, dum diligenter cogito, factum aliquando, ut aliis cessantibus,

animum tandem adjecerim periculũ facere, quatenus in hoc genere progredi liceret, homini nec ingenio acri, nec doctrinâ præstanti, neque otio profectò admodum diffluenti, qui solius diligentiæ fiduciam, reliquorum auxiliorum inops, in subsidium advocaret. Opus itaque audentius quam consultius fortasse aggressus, quid promôrim, in neutram equidem partem debeo statuere: Cæterum amici persuasere editionem patriæ dehonestamento non futuram. Credo quod in magnis interdum domibus viderint, dum marmor & æra, quæ ætatem ferant & perennent apparantur, signa ex argillâ etiam, ne bases vacent interim, pro tempore collocari. Ego me quantumcumque præstare potuerim præstitisse, hoc scio: exile dicat qui volet licet & tenue, nemo negabit, ausim tamen promittere, neq; eo elatus aut arrogans haberi verear, si eodem cives omnes enitantur, eâ quique viâ qua se patriæ plurimum profuturos sentient, nullam antehac fuisse Rempublicam, nullam futuram in posterũ,

cui

cui veſtra iſta ſit inviſura, quæ veſtræ non ſit inviſura. Supereſt tenello partui, nunc primùm in luminis oras enaſcenti, tutores petere, quorum ope fretus, pupillo rem ſalvam fore cõfidam. Ii vobis ſoſpitibus longiùs nimirũ non conquirendi: quippe cũ nemo adeo ex populo civis ſit, qui domum, liberos, fortunas denique univerſas, privatâ ſuâ curâ quam publico juſtitię, æquitatis, prudentiæ, fidei, moderationiſque veſtræ præſidio tutiores exiſtimet, nihil mihi mentis, ſi potiores alios ullos patronos legere mavelim, ad illam pręſertim cauſſam tuendam, quę profeſſione pietatis in patriam, niſi ego mihi fruſtra blandior, ſive laudem, ſive ut etiam ſecius exierit, ſanè excuſationem meretur. Valete, bono omnium publico. Auguſtæ Vindelicorum, Anno poſt Chriſtum natum MDXCIII. IV. K. Octobr. qui eſt natalis à coloniâ deductâ, ut in his libris rationes inivimus, milleſimus ſexcenteſimus ſextus.

ARGVMENTA
OCTO
LIBRORVM RERVM
AVGVSTANARVM VINDELICARVM.

PRIMO, *exequutisumus Rhætiæ & Vindeliciæ descriptionem: usque nominis & populi originem.*

SECVNDO, *historiam rerum Vindelicarum ante coloniam deductam.*

TERTIO, *disputationem de Augustæ Vindelicorum situ, quam contra Aventinum præcipuè [illegible]imus. Conjecturas [illegible] urbe Vindelicâ ante coloniam deductam.*

QVARTO, *[illegible] à colonia extra urbis mœnia pertinentium Augustanorum uberem explicationem.*

QVINTO, *Coloniæ Augustæ deductionem: Ædificia publica & privata; Reiq; publicæ constitutionem, tam [illegible] quâ civilem.*

SEXTO, *historiam ab anno coloniæ conditæ primo, ad annum usque* CCLXVI. *qui fuit annus Christi* CCLIV.

SEPTIMO, *historiam inde ad annum* CHRISTI CCCXCV.

OCTAVO, *historiam ad annum Christi* DLII.

Adjecimus Vetustorum aliquot scriptorum testimonia, quorum in his libris usus.

Antiqua præterea monumenta in tres partes tributa.

Quæ Augustæ extant,

Quæ in agro Augustano,

Quæ alibi ad res Augustanas spectantia.

MARCI

MARCI VELSERI RERUM AUGUSTANARUM VINDELICARUM

Liber primus.

AUGUSTANAS origines scripturo, permagnum refert, Rhætiæ & Vindeliciæ situm primo loco constituere; id cum ignoratis confinium provinciarum terminis fieri nequeat, hinc potissimum ordiri placet.

Italiam, qua continens, pleraque enim ejus mare ambit, jam inde à priscis temporibus non uno modo acceptam reperio. Qui leges & fœdera, populique Romani usum spectavere, Rubicone fluvio terminarunt: Qui rerum naturam & situm, fines ad alpes promoverunt. Quam sententiam sequuti Polybius, Dionysius Halic. Strabo, Solinus, Ptolemæus, & ante omnes M. Cato, cujus de alpibus verba apud Servium supersunt, *muri vice tuebantur Italiam*.

Pol.lib.2. Dion.lib.1. Str.lib.5. Sol.c.8. Ptol.lib.3. c.1. Serv.in 10. Æn.Alpes immittet.

Germaniæ magnæ terminus Italiam versus optimis & probatissimis geographis Danubius est. Ita Strabo, Solinus, Ptolemæus: ita etiam Tacitus & plerique historicorum scriptum reliquere. Quos nobis sequendos opinor: Etsi Plinius prodiderit, Aggrippam Germaniæ adjunxisse Rhætiam & Noricum, quæ cis Danubium provinciæ sunt, & quo tempore Agrippa scripsit, Romanis, uti videtur, nondum parebant. Jam ergo, cum Italia ad alpes, Germania ad Danubium pertigerit, alpes & planities ab alpibus ad Danubium, inter utramque sitæ

Strabo lib. 7. Sol.c.32. Pto.lib.2. c.11. Tacit.de Ger. Plin. lib.3.c.5.

fuerunt. Quidam scripsere, id omne spatium Illyricorum fuisse. Nam Herodianus prodidit, solos Illyricos discrimen inter Italiam & Germaniam facere: Strabo, Illyrica à lacu apud Vindelicos & Rhætos incipere: Appianus clarissimè, *Romani verò non hos duntaxat, sed Pæones ultra eos, nec non Rhætios, Noricos, & Mysios qui Europam incolunt, & quoscumque alios his finitimos, qui Istrum à dextra navigantibus se se offerunt, vicissim ut Hellines à Græcis distinguunt, eosq; propriis appellationibus separatim nominant, cæterum communi vocabulo Illyricos omnes arbitrantur. Qua opinione à principio ducti, neutiquàm (adhuc in ea persistentes) finem earum invenere nationum, sed ab Istri ortu usque ad mare Ponticum, quod sub tributo obtinent, Illyrici fines esse voluerunt.* Verum hujusce rei nulla apud Latinos scriptores prodita memoria, ideò vix certam affirmare ausim: Appiani eo levior auctoritas, quod sub finem librorum de bellis civilibus, res Illyricas sibi non satis compertas fateatur. Dionysius Alexand. ad dextram Danubii ripam primo loco Gerras, proximè Noricos, postea Pannonios posuit, ut totum hunc tractum, de quo nobis sermo futurus, Gerræ occupent,

Herod. lib. 6.
Strabo. lib. 7.
Appian. Illyr.
Dion. de situ orbis v. 320.

Tot spectant Istro Boream vicinius axem.
At Notii Gerræ veniunt, & Norica castra.
Pannonii ac Mysi ————————

Sed Gerræ, gerræ germanæ, neque unus Dionysius, à quo omnium scripta dissentiunt, me movere debet: propior existimanti sum, codicem sive librarium, quam auctorem fallere.

Cæteri gentes alpinas permultas enumerant, & cum alpinas dico, sentio tam gentes quæ alpes, quam quæ campos ab alpibus ad Danubium incolunt: nam Polybius olim scripsit, transalpinos ab alpinis non genere, sed loci differentia differre: Has verò adeò confusè & perturbatè enumerant, ut iis distinguendis homines docti, haud ita magno cum fructu, hactenus operam dederint. Constat quidem inter omnes, sic ut de eo non possit ambigi, quidquid à Danubii fontibus ad Oenum inter Italiam & Germaniam jacet, pertinere aut ad solos Rhætos, aut ad Rhætos una cum Vindelicis; isto ordine, ut Rhæti ad occidentem, Vindelici ad orientem solem vergant, hi Oeno, illi Danubii fontibus propiores sint. Sed cum utraque gens rursus in multos minutos populos divisa fuerit (civitates vocat Plinius) nemo hodie est, qui singulorum situs se exactè descripturum verè promittat: nimiopere dissentiunt, quæ antiqui de illis scripta reliquerunt, idque mirari magis, quam quid veri sit, discernere queas. Imo cum, ut quisq; Rhætorum Vindelicorúmve continebatur imperio, ita Rhætorum aut Vindelicorum nomine

Pol. libr. 2.
Plin. lib. 3. c. 20.

nomine censerentur, jam neque istud de omnibus certò possumus cognoscere, ad quam ex alterutrâ gente pertinuerint. Id unũ haud quaquam discrepat, limites in universum fuisse quos dixi. Fuere certissimi Danubius & Oenus: Italiam versus variè à gravissimis auctoribus definiti. Sic tamen, ut ea dissensio nostram narrationem non perturbare possit, Ideò rem mirè impeditam accuratius examinare supersedeo. Auctores qui hoc spatium solis Rhætis tribuere videntur, neque pauci neque obscuri. Inprimis Ptolemæus disertè ait, Rhætiam terminari ab occidente monte Adula, & linea quæ inter Rheni & Danubii capita, septentrione eâ Danubii parte quæ est à fontibus ad Oeni ostia, ab oriente Oeno flumine, à meridie alpium montibus supra Italiam extensis. Idem confirmant quicumque Rhætos Noricis confines, & Oenum inter utrosque fluere scribunt. Nam Vindelicos, qui inter Rhætos & Noricos constituendi erant, necessariò sive negligunt, sive Rhætorum partem arbitrantur. At in hac sententia sunt planissimè Plinius, Tacitus, Arrianus. Quorum potissima fides, quod priores duo Germaniam, posterior etiam Oenum viderit. Sic Dio sensit, cum Rhætos inter Noricos & Gallos jacere tradidit, Sic Solinus, Æthicus, alii permulti.

Plin. lib. 3. c. 24. & lib. 4. c. 13. Tac. lib. 3. hist. Arr. in Indicis. Dio lib. 54 Sol. c. 34. Æth. cosm.

Eorum rursus qui inter Rhætos & Vindelicos partiuntur, neque numerus neque auctoritas ullâ ex parte inferior. Ptolemæus etiam hinc stat. Cum enim scripserit Lycum Rhætos à Vindelicis discernere, ostendit Vindeliciam inter Lycum & Oenum sitam esse: in quâ sententiâ quid ego desiderem, post videro. Plinius quoque inquit, Noricis conterminos esse Rhætos & Vindelicos. Strabo, Rhætos lacum paullum attingere, amplius Vindelicos. Rufus, Augustum constituisse limitem per Vindeliciam, Noricum, Pañoniam & Mœsiam. Denique hinc stant Vellejus, Suetonius, Eutropius, Horatius, Cum prodidere ab Augusto victos esse Rhætos & Vindelicos. Nam ut uno verbo absolvam, Quisquis Vindelicorum unquam meminit, inter Rhætos & Noricos sitos esse sensit. Quæ cum se hoc modo habeant, tamen neque tot probatissimos auctores inter se committendos, neque Ptolemæum & Plinium tam somniculosos existimo, ut à semetipsis dissenserint. Accidit Rhætiæ, quod pluribus aliarum regionum nominibus, duplicem significationem recipere. Exempla illustria in promptu sunt. Asia tertia totius orbis portio, Asia etiam pars Asiæ, quam minorem plerique, Ptolemæus & Plinius Asiam propriam vocavere, Varro, *Nam & Asia quæ non Europa, in qua est Syria: & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Ionia, & provincia nostra.* Sic Africa altera ex tribus orbis partibus, Africa quoque portio Africæ, ad mediterraneum mare,

Plin. lib. 3. c. 20. Str. lib. 4. Vell. vol. post. Suet. Oct. c. 21. Eutr. lib. 7. Horat. Carm. lib. 4. Odis 4. & 14.

Var. de Ling. lib. 4.

mare, Ptolemæo Africa propriè. Ita Cæsar initio commentario-rum statim, omnem Galliam in Belgas, Aquitanos, & Celtas sive Gallos dividit. Eodem recidit, quod de Italiâ diximus. Et simili plane ratione, Rhætia est totus iste terrarum tractus, Rhætia etiam hujus tractus pars quædam, ad solis occasum spectans, quam Rhætiam propriam vocabimus, Plinii & Ptolemæi de Asia & Africa præjudicium sequuti. Et cum Rhætia major, præter Rhætiam propriam, Vindeliciam complectatur, apertum est rectè scripsisse, tum eos qui Noricos à Rhætis, tum qui à Vindelicis tangi scripserunt, neque has sententias pugnare invicem. Vidit Horatius, quo loco Rhætos Vindelicos à Druso superatos indicat: significat enim Vindelicos in majori, quam diximus, Rhætiâ sitos esse,

Hor.lib.Oda 4.

Videre Rhæti bella sub alpibus
Drusum gerentem Vindelici——

Interpretes hæc mirè torquent: Nonnulli copulam *& Vindelici* addidere, alii subaudiendam annotavere, quibusdam *Vidêre* denuo subaudiendum visum. Interim fatentur, copulam ab optimæ notæ codicibus manuscriptis abesse, neque mihi dubium ex Horatii mente abesse, sensus enim quem sequimur simplex & apertus, tum est certissimus, & nostras rationes aptè confirmat. Ad eum modum Virgilius Hesperium Latium appellavit, quoniam in Hesperiâ Latium, Lucanus Libycos Mauros, Cinna apud Gellium Pœnos Psyllos, & habentur hujus generis sexcenta. Apud Acronem quoq; & Porphyrionem, quin & apud Servium Rhætos Vindelicos legimus, At unus omnium sensus est, omnes quippe Horatium sequuti.

Virg.Æn.7. Luc.lib.9. Gell.lib.9. c.12. Acr. & Porph. in Hor. Serv. in 1. Æn. atque intima tutus.

Atque hæc quidem satis clara & firma. Sed qui inter Rhætiam propriam & Vindeliciam limites statuendi, dissentientibus nobilissimis geographis, dubium. Ptolemæus de Lyco sensit, uti retulimus. Strabo contra, Vindelicos ad lacum Brigantinum usq; pertingere, non semel, *Rhenus quoque in magnas paludes, magnum lacum diffunditur, attingunt Rhæti & Vindelici.* Alio loco, *Prope hanc regionem origo est Istri & Rheni, ac lacus inter horum fontes situs, & paludes è Rheno effusæ. Lacus in ambitu habet stadia amplius* CCC. (numeri correctione indigent, D. aut DC. substituamus licet) *inq; eo est insula, qua pro receptaculo usus est Tiberius, navali pugnâ cum Vindelicis certans.* Rursus, *Lacum Rhæti exiguâ parte, majore Helvetii & Vindelici attingunt.* Demum, *Primum itaq; Illyrica exponamus, quæ & Istrum & alpes attingunt, sita in medio Italiæ & Germaniæ, incipientia à lacu qui apud Vindelicos & Rhætos.* Hinc fit, ut Brigantium, quam urbem Ptolemæus Rhætiæ propriæ, iste Vindeliciæ tribuat. Aventinus, & qui Aventinum

Str.lib.4. & 7.

ducem

ducem clausis oculis sequi constitutum habent, quo Ptolemæo Strabonem concilient, admonent imperitos apud hunc Vindelicos legere, ipsum Vindoligos scripsisse, quæ privata sub Rhætis gens sit. Verum quid alienius à Strabonis mente excogitari potuerit, nondum reperio. Interdum cogito, Aventinum ineptissimo præcipuè commento, experiri voluisse, quam patientes aliquando nacturus esset lectores. Nec enim certum aut clarum quidquam usquam, si quatuor hos Strabonis locos dubios & obscuros videri permittimus. Absurdum est id comminisci, Strabonem tam multa tam diligenter de Vindoligis, obscurissimi nominis populo (iis sanè, qui nulli fuere, nihil potest esse obscurius) cujus alius nemo meminerit, litteris consignasse, Vindelicos, quorum maximè illustre per ea tempora nomen fuit, tacitos præteriisse. Adde quod Licatios illorum esse ait; Licatios aut Licates ad genuinos Vindelicos omninò pertinere, non Ptolemæus, non Aventinus dubitat: Tum quod optimi codices Vindelicos constanter habent: Denique quod eos Strabo Rhætis ubique opponit. Sed ego nimis fortasse ineptus, si hunc solem lucere perneganti, rem manifestam rationibus persuadere aggrediar. Videndum potius, cum Ptolemæum & Strabonem dissentire constet, utrius nobis sententia sequenda sit. Neque magnopere ambigo, posterioris auctoritatem multis momentis in causâ præponderare. Sive ætatem inspicio, Strabo illius temporis æqualis, quo Rhæti & Vindelici ab Augusto victi, & perspicuè verum, utriusque populi fines tunc liquidius cognosci potuisse, quam cum in unam deinde provinciam conflati, alterum nomen, Vindelicum, ferme obsolevit: Ptolemæus longo intervallo ab hac memoriâ remotus. Si scribendi rationem, Ptolemæus pauculis verbis, quæ aliud cogitanti potuere excidere, has turbas commovit: Audio ea non nullos inducere tentasse, tanquam adulterina, quo consilio nos molestiâ, illum fortasse notâ liberassent, sed adversus omnium codicum fidem, nunquam mihi tantum licere velim: Strabo sententiam toties repetiit, ut si hanc aliquando controversiam exorituram præsensisset animo, vix puto explicatius & expressius quivisset testari: Quin & navalis pugnæ, quam Tiberius cum Vindelicis commiserit, meminit. Hæc si vera, ad lacum igitur Vindelici, sin falsa, vanissimum hominem existimabimus, qui non satis habuerit nos falsâ descriptione ludere, insuper mendacibus narrationibus in errore voluerit confirmare; cui tamen culpæ nemo unquam affinem suspicatus est. Cum adversario generatim & universè componere, atq; uter præferendus definire, non est animus: Nisi me tamen multa fallunt, valde apertum est, ut Ptolemæus in mathematicis disciplinis palmam auferat,

Avent. Annal. Bojor. lib. 2.

Stra-

Strabonem in hiſtoricis, quæ geographiæ præcipua lux, longè præcurrere. Rhætica & Vindelica equidem ab his qui bello cum Tiberio & Druſo interfuere, accepiſſe veriſimile ſit, adeò diſtinctè pleraque aliis prætérita in litteras retulit, Tiberium etenim eruditorum hominum comitatu in expeditionibus delectatum, oſtendit Horatius, & obſervavere grammatici, ad verſum hunc,

Horat. lib. 1. ep. 3. *Quid ſtudioſa cohors operum ſtruit?*

Reſpondendum deinde nonnullis, qui ut ambos culpâ liberent, Rhætos & Vindelicos aliter Strabonis, aliter Ptolemæi ætate diviſos, probè utrumque ad ſuorum temporum rationem ſcripſiſſe exiſtimant. Hi cum ſe aliquid putent dicere, nihil dicunt. Quod temere fingunt Rhætos poſt Strabonem terminos â lacu ad Lycum protuliſſe, Vnde hauriunt, aut quomodo nobis perſuadent? Imo quî fieri potuit, cum ſub Romanis utrique degerent? An Romani novam diviſionem inierunt? At quam latè Rhætia & Vindelicia patuere, unus præſes præfuit (quod docebimus) utroque populo in unam provinciam, Rhætiæ nomine coacto. Neque ſuberat cauſa cur in partes divideretur: ſi tamen aliqua, cur ab antiquâ diviſione, & priſcis terminis, qui ante conſtitutam provinciam, diſceſſum fuiſſet? Collibuerit ita, certè utraque pars Rhætiæ nomen retinuiſſet, neque altera Vindelicum poſtliminio repetiiſſet. Nam eventus longè poſt comprobavit, bipartita Rhætia, primæ & ſecundæ cognomina accepit, Vindelicum nunquam recepit. Quin igitur quod res eſt, Ptolemæi peccatum agnoſcimus liberè. Volens lubens fateor, nihil à quoquam de Ptolemæo tam magnificè & ſplendidè dictum, quin ejus excellens ingenium, & ſolers induſtria omnia exuperet: Perſpectum tamen habeo, multa hoc tantum ingenium latuiſſe, multa induſtriam ſubterfugiſſe. Neque mirabitur, qui conditionem rerum quas explicandas ſumpſit, Vniverſi orbis, tum univerſam, tum privatas deſcriptiones, poſuerit ob oculos. Si ipſe redivivus detur, cenſuram ultrò agniturum, atque inconſideratam eorum levitatem, ſi qui ſunt, qui aliter fieri potuiſſe perſuaſum habent, riſurum exiſtimo. Quot liceat illius errores manifeſtos colligere, ab iis qui Germanica, Gallica, Hiſpanica, Britannica ſcripſere obſervatos? Quoties hominem Alexandrinum in Italiæ deſcriptione, quâ unâ propter imperii ſedem nihil illuſtrius, ſuggillant? Exempli loco non prætereo, Apud Græcos Æthaliam, apud Latinos Ilvam inſulam Italiæ adjacere legerat, duas credidit, quæ re verâ una eademeſt, binomia Plinio teſte, & uti credidit, in tabulas retulit. Neque diſſimulo eundem in Strabone errorem, niſi codex corrupus; quem interpres eo loco aliâs ſuſpectum habet: nam & mihi vix ſit credibilis, in homine

Plin. lib. 3. c. 6.

Strabo lib. 2.

homine qui se Corsicam, Sardiniam, Æthaliam suis oculis vidisse, alibi testatum reliquerit. Sed quidquid hujus sit, Quidquid etiam Ptolemæus in reliquis provinciis vel rectè vel perperam descripserit, horum quæ in alpibus & trans alpes sunt, imperitissimum fuisse palam est, nec quisquam tam ineptè ejus fautor, quin fateri necesse habeat. Liquido affirmare ausim, nullum esse ab alpibus ad Danubium flumen, nullum populum, nullam urbem, in cujus descriptione multis passuum millibus non aberrarit; sive metiendi rationem, quæ ab occidente in orientem geographis longitudo, sive alteram, quæ à meridie ad septentrionem latitudo est, respicimus. Latitudinis errorem Aventinus agnoscit, ex eo pendêre arbitratus, quod maxima alpium pars, ad nos præsertim vergens, neglecta, extima, quæ ad Italiam pertinet, tantum observata sit: Hinc evenisse, ut integer assis (gradum appellant) interciderit. Certum habeo, multo largius peccatum esse, & testes chorographicæ aliorum tabulæ diligentissimè confectæ in manibus sunt. Sed demus; sanè hic unus gradus aliquot centena stadia conficit. Quis ergo tam iniquus, omnes finium regundorum lites isto arbitro decidendas adhuc contendet? Cum præsertim etiam lacum, quem Strabo inter Rhætos & Vindelicos constituit, ignoraverit, nam Rheni fontem id loci constituisse apparet: Atqui vix est, ut hujus provinciæ quidquam perspectum habere potuerit, quem lacus fluctibus, (Virgilii verbis utar) & fremitu marino assurgens latuit. Mela & Solinus, quamvis geographica brevissimis verbis explicarent, neutiquam prætereundum existimavere. Nec alium credo Nicolaus Damascenus voluit historiarum libro centesimo octavo, uti Athenæus retulit, *circa montes alpium lacum esse in multa stadia porrectum.* Sic profectò est, Ptolemæus qui verum terminum lacum nesciret, & præter Lycum, nullius Rhætici fluminis nomen inaudisset, hoc substituit, quod verisimile crederet, confines populos potissimum fluvii alveo discriminari. Vt itaque ad principium suum redeat oratio, Vindelici à lacu (Bigrantinum Plinii codices nonnulli, Brigantinum Solinus & Ammianus Marcellinus, Acronium sive Acromum Mela appellavit) ad Oenum, qua se in Danubium exonerat, pertingunt, hinc Noricum, inde Rhætiam propriam & Helvetios spectant: à Germaniâ magnâ Danubio arcentur: Fines in alpibus Italiam versus vix exactè describi posse opinor, Ptolemæus latissimo alpium vocabulo usus est: Propius tamen vero, extremas tantum & humiliores coluisse, quod Strabonis hæc significant, *Vindelici autem & Norici montana exteriora tenent,* fortassis hæc quoque, *Omnes, magis tamen reliquis Helvetii & Vindelici montanas incolunt planities.* Quæ caussa censenda

Str. lib. 5.

Avent. in choroge. Vindel.

Mela lib. 3. Solin. c. 34.

Athen. lib. 15.

Plin. lib. 9. c. 17. Amm. lib. 15.

cur Vindelici Romanis serò cogniti, neque eorum nomen ante Augusti tempora & bellum auditum: Cum Rhætorum jam olim Polybius apud Strabonem meminerit. Proximum de utriusque gentis origine, & quod consequitur, nomine quærere. Ægyptiæ vanitatis est quod à Diodoro relatum, extare in Nysâ Arabiæ columnam Osiridi Regi sacram, quæ illum ad eos populos, *qui Arcto subjacent, usque ad Istri fontes* pervenisse, & universum orbem peragrasse significet: nisi cui figmento velum demere, Osiridem Solem interpretari libet. Fabulas etiam & obscurorum auctorum excogitandi libidinem sequuti, qui Adulam Istri filium Rhæticas alpes primum tenuisse prodidere: cum incorruptis historiarum monumentis, antiquissimi habitatores non nisi Rhæti tradantur. Quos Livius, Plinius, Justinus & Stephanus Tuscorum propaginem consentiunt: Livius sonum linguæ, ut ut corruptum, Tuscę originis testem citat. Id perperam quidam de Romano sermone accipiunt, quod Rhæti ad urbem Curiam hodie, Italicissent nimirum: Aliter res habet, lingua latina Latio olim inclusa, cæteram Italiam non pervasit, singulæ gentes privatâ utebantur, Titinnius, *Oscè & Volscè fabulantur, nam Latinè nesciunt*; neque modicum aliquod inter has discrimen, quandoquidem Ennius tria sese corda habere jactare ausus, uti est apud Gellium, quod loqui Græcè & Oscè & Latinè sciret: sed proprii sermonis, præcipuè Hetrusci, neque ejus rei potest esse dubitatio, Livius, *Cære educatus apud hospites, Hetruscis inde litteris eruditus erat, linguamq; Hetruscam probè noverat. Habeo auctores, vulgo tum Romanos pueros, sicut nunc Græcis, ita Hetruscis litteris erudiri solitos.* Si quid Rhætis latinum hæret, est id multo recentius, posterioribus temporibus, cum ejus sermonis usus jam ad alpes prorserpsisset, à vicinis Italis, sive post constitutam provinciam, à Romanis magistratibus & colonis invectum, Justinus à Gallis, qui Roma potiti Capitolium obsederunt, Tuscos pulsos, se ad alpes contulisse scriptum reliquit. In quam sententiam Diodorus, ab his Gallis mediam Apennini montis & alpium regionem, ejectis Tyrrhenis, qui tum illinc habitarent, occupatam. Notum enim, qui Græcis Tyrrheni, Latinis Tuscos esse. Cum igitur Roma post annos amplius CCCLX. quam condita, capta & incensa fuerit, efficeretur Rhætorum gentem eò non multo esse antiquiorem. Plinius Gallorum qui Tuscos pepulerint meminit, nec tamen pâtet, num posteriores hos, num priores alios, qui Italiam ante CC. annos Tarquinio Prisco regnante invaserunt, accipiat. Plutarchus certè Tyrrhenos multo ante captam Romam à Gallis ejectos tradit, ut ad primam illam irruptionem videatur respexisse. Idem est Polybii sensus, Gallos post pulsos Tyrrhenos interjectis

Diod. Sic. lib. 1.

Liv. lib. 5. ab V. C. Plin. lib. 3. c. 20. Just. lib. 20. Stephan. in Oscum.

Tit. ap. Fest. v. Oscum.

Gell. lib. 17 c. 17.

Liv. lib. 9.

Diod. lib. 14.

Plut. Camillo.

Polyb. lib. 1

terjectis temporibus bellum adversus Romanos instituisse. Atqui primo Gallorum transitu victi sunt Tusci alpibus proximi, quos Rhætorum conditores existimant, non æquè omnes interiores regno penitus exuti. Accedunt autem hac sententiâ Rhætorum antiquitati anni circiter CC. Verum enimverò Livius adhuc altiores gentis radices ostendit: Tuscos nullâ vi coactos florente imperio, tum plures in Italiâ colonias deduxisse, tum Rhætis atq; reliquis alpinis gentibus originem dedisse. Cui fidem adhibere me haud pœnitet, plerisque quippe populis usu venit rebus prosperrimè fluentib9, ob liberorum multitudinem juventutem apum more, quod Varro de Sabinis scripsit, in colonias emittere, idque pictor opinor in horum librorum ipso vestibulo voluit, alveo sub Rhæti pedibus efficto. An alpes tunc temporis vacuas, an habitatas, pulsis prioribus incolis occupaverint, nullus scriptorum prodidit. Nomen à duce Rhæto inditum, plerorumque antiquissimorum consensus habet. Eorum potissima apud me auctoritas est, cum rectissimè facere videar, si eos sequor, quos credibile est nihil temerè, sed vetustis instructos commentariis, qui postea perierint, omnia explorata litteris consignasse. Longè inferior ætate Cassiodorus, Retias dictas innuit, quod contra feras & agrestissimas gentes (sic loquitur) velut plagarum quædam obstacula disponantur. Nisi hanc allusionem quam etymologiam interpretari malumus. Isidorus planè ridiculus, ait Rhetiam quod sit juxta Rhenum, Rhenum à Rhodani societate, quod ex eâdem oriatur provinciâ, Rhodanum à Rhodo oppido, Rhodum à rosa, rosam quod rutilante colore rubeat, nomen accepisse. Becani recens conjectura, *Rheten* Cimbricâ linguâ nescio quas rupturas & rimas, inprimis aquarum vi excavatas, significare, Rhetos inde, qui canales alpium, exesos vi torrentium fluminum, teneant. Trojanos aliqui advocavere, qui ex Euganeis, ubi Antenore duce consedere, immigrarint, & Rhætos à Rhætejo Troadis urbe dixerint. Sed infinitum est, omnes omnium ineptias scribendo persequi. In nominis scripturâ adeò variatum, ut in nullâ magis: *Retiam*, *Rhetiam*, *Rethiam*, *Roetiam*, *Rhoetiam*, *Rhaetiam*, *Raitiam*, & *Raetiam* invenio, Arrianus ῥατῶν pro ῥαιτῶν mendosè habet: At ex probatissimis nummis & marmoribus, *Raetiam* cæteris prætulerim. De Vindelicorum origine primi scripsere Servius & Porphyrio: Prior Liburnos, qui ab Amazonibus principium ducerent, somniat: Alter à Thracibus, quos Amazones patriâ ejecerint, derivat. Servii narratio, qua Amazones attingit, ad claritudinem eximia, avidè à nostris hominibus excepta. Sed quando nihil ex vano haustum his commentariis illinere statutum habeo, vereor ne intuenti diligentius, quæ de Amazonibus

Var. de re rust. lib. 3. c. 15.

Cass. Var. lib. 7. ep. 4.

Isid. orig. lib. 13. c. 21 lib. 14. c. 4. & 6. lib. 17. c. 9.

Bec. in Venet. & Hyperbor.

Arr. in. Indic.

Serv. in 1. Æn. intima tutus. Porph. in Hor.

zonibus feruntur, fabularum loco sint, sive omnia sive pleraque, certè pro rei magnitudine non satis comperta. Etsi quid in illis solidi, nemo tamen operæ pretium existimet, fidem de Vindelicis his accommodare, quos apertum est nugandi ansam ex Horatii verbis nactos,

———Vindelici: quibus
Mos unde deductus, per omne
Tempus Amazoniâ securi
Dextras obarmet, quærere distuli.
Nec scire fas est omnia.

Poëta quærere distulit, interpretibus divinare placuit, & Penthesilea securium inventrix menti observata est. Quam mallem Quintiliano paruissent, qui aliquid nescire, inter grammatici virtutes numerat. (Quintil. lib.1.c.8.) Nam si tam tenues conjecturas admittimus, nullus porrò conjectorum licentiæ modus statuetur. Aliquanto valiores, qui Vandalum cum Vandalorum tum Vindelicorum conditorem pronunciant. In Plinio inter quinque Germanorum genera Vindelici pro Vandalis aut Vindilis aliquando lecti, errore à viris doctis dudum animadverso. (Plin.lib.4. c.14.) Aventinus Vindeliciæ incolas semigermanos à Livio appellatos annotavit, ego nihil hujus in Livio lego; quod ait itinera, quæ ad Penninum ferunt, gentib⁹ semigermanis obsepta esse, nimis licenter huc trahimus, verisimilius de alpinis Gallis sensisse. (Liv.lib.21.) Becanus cum miris argumentis, novâ prorsus ratione, omnium gentium Cimbricas texeret origines, Vindelicos quoq; illorũ coloniam contendit, colore ex Servii testimonio quæsito, quod Amazones à Cimbris ortas interpretetur. At verò, si ad Rhætos pertinent, quod iis, quæ exequuti sumus est consentiens, alias præter Tuscorum origines nihil quærere attinet: sin propria, & prorsus discreta natio, sic quoq; Livii verba eos spectare poterunt; nam Livius reliquis alpinis populis (puta qui Gallici non sunt) eandem à Tuscis originem tribuit, & ex Polybio docuimus, transalpinos ad Danubium ejusdem cum alpinis generis. Hæc si dubia, non video, quæ de adinveniendis primis conditoribus in nostrorum ingeniorum conjecturis spes supersit; quandoquidem antiqui nihil hujus, quod ad hanc memoriam pervenerit, præterea litteris consignarunt. Cur non has ipsas, ignotas magis quam obscuras origines (ut in mysteriis solenne) veneramur, & vetustissimæ nobilitatis indices recipimus? In nominis notione variè lusum. Visum Aventino à Germanico *Undenlec*, quod est infra Lycum: Quibusdam à Lyco & Vindis Bojoariæ pagis: Becano à *Ven* & Lyco, interjecto *des* articulo Germanico, *Ven* Cimbris esse loca aquis exundantia, hinc Venetos, Venedos, Venelos, Vennones, aquarum accolas. Sed hoc est, in tenebris ad scopum collimare.

Eorum

Eorum magis ſententiæ ſim, qui à Vindæ (ſive Vindonis rectius eſt) & Lyci confluentibus opinantur deductum. Quam etymologiam majoribus præcipuè placuiſſe reperio, & plerique litterarum opinione clari homines ſequuti ſunt. Ricardus, qui Imp. Maximiliani Friderici F. res geſtas, non ineptiſſimis verſibus illuſtravit, commodè expreſſit, Rica. Auſt. lib. 2.

Reſpicit & latè fluvios Vindamq; Lycumq;,
Miſcentes undas, & nomina littoris, unde
Antiquam gentem, populumq; urbemq; vocarunt
Vindelicam ——————————

Clam me non eſt, hæc effusè rideri ab Aventino, & tot cavillis exagitari, ut verborum vehementiâ abſterruerit multos, ne ſibi in veteri ſententia perſiſtendum exiſtimarint. Iniquum eſſe, quodam loco, hoc ipſum attingens argumentum ait, imperitorum negligentiam & inveteratum errorem diligentiæ ac virtuti præſcribere, at quanto iniquius vim veritati cujusquam auctoritate fieri? Nam ſi rem putamus, tenue eſt, quo ille præcipuè nititur, Vindam quam dicimus, à Fortunato poëtâ Chriſtiano antiquo Virdonem nominari, uti Paulus diaconus in Longobardicis retulit, ſi Auguſtanam editionem ſequimur, Baſilienſis enim id omnino nomen non habet: Mirum, ni eâdem ratione Pauli *Lecham* pro Lyco cogat recipere. Fortunatus cum libellum è Galliâ in Italiam profecturum pluribus alloqueretur, his verbis uſus eſt, quorum impolitia quin aſcribamus non faciet, Avent. nomenclat. nomin. German. Paul. l. 2. c. 13 edit. Auguſtanæ. Baſil. c. 9. Fortun. lib. 4. de S. Martino.

Si tibi barbaricos conceditur ire per amnes,
Vt placidè Rhenum tranſcendere poſſis & Hiſtrum,
Pergis ad Auguſtam, quam Vindo Lycusq; fluentat,
Illic oſſa ſacræ venerabere virginis Afræ.
Si vacat ire viam, neque te Bajoarius obſtat,
Qua vicina ſedent Breonum loca, perge per alpes,
Ingrediens rapido qua flumine volvitur Oenus.

Quæ Paulus verſâ vice narrat, Fortunato per *Briones & Auguſtam civitatem, quam Virdo & Lecha fluentant, iter fuiſſe* in Galliam. Quamquam inverſio noſtrâ nihil intereſt. At quod *Virdo* protulit, ſive librariorum incuriæ debeat, ſive memoriâ lapſus ſit, ſive analogiam vulgaris ſermonis *Wverten*, aut quod idem eſt *Wvertaha* (nam Germani antiquitus fluvios *Aha* dixerunt, inde plerorumque nomina in has litteras deſinunt, quidam minoris rei *Aha* ſimpliciter dicuntur) ſequi maluerit, ſanè Fortunatus *Vindo* ſcripſit. Si poſtrema Veneta editio, ex Vaticano codice expreſſa, ſic habet altera vetuſtior ab Al. Lipomano emiſſa, ſic in Calaritana legi, mihi V. Cl. Cæſ. Baronius fidem fecit. Aſtipulatur qui ante annos paullo minus ſexcentos ſcripſit Berno, is Berno in vita S. Vdalr.

no, is terminatione diversâ eâdem primâ syllaba *Vindicem* dixit, & sit mihi talium testium ab aliquot centum retro annis copia, qui Vindam Vindicemque promiscuè appellavere. Sed videor digitum ad erroris fontem posse intendere. Librariorum primum oscitantiâ *Vindo* in *Virido* cessit, ut in manuscripto Fortunato apud se extare Ab. Ortelius, quem honoris & amoris causâ nomino, admonuit, id cum carminis lex non pateretur, sciolus aliquis, extritâ alterâ I, *Virdo* substituit. Estque ejus rei argumentum, quod viri docti nobisque amici Giphanii codex manuscriptus, qui unus quod ego sciam *Virdo* præfert, ab homine utique imperitissimo est exaratus; totum enim versum sic conceptum habet,

Pergis Augustam, quâ Virdo & Licca fluentans.

Cui ergo hæc Vindelici nominis compositio dura aut coacta, imo cui non certa & necessaria probabitur? Simile apud Plinium exemplum in Onobâ Hispaniæ oppido, quod ab interfluentibus Luxiâ & Vrio Lusturia cognominatum. Est Lyci Vindonisq; confluvium (ad rem magnopere spectat) in mediâ Vindeliciâ, ut lacus & Oenus æqualibus utrimque spatiis, circiter M.P. LXXV. distent. Atque Vindo Lycum ab occidente illabitur: ut istam etiam nominis derivationem consequatur, quod supra dictum, Ptolemæum, cum extremum Vindeliciæ terminum versus occasum Lycum fixit, erravisse. Ad scripturam quod spectat, quidam in Strabone *Vindoligos*, in Ant. itinerario *Vindelegos*, *Vimdelicos*, *Vendelicos* legunt, Pæanius Eutropii metaphrastes Βινδιλικῶν scripsit, errore manifesto; emendatiores libri, & lapides antiqui, *Vindelicos* præferunt. Nec obstat, quod Ypsilon à Lyco retinenda videbatur, quædam contra orthographicos canones sibi usus indulget, Licates exemplo, quos à Lyco esse, nemo negare animum inducit, tamen I. Latinâ scribi, Strabo, Plinius & Ptolemæus documento sunt. Quin Licus à quibusdam eodem modo, apertè contra originationem, in quâ fluminis conditionem spectatam, quod rapacitatem & ingluviem luporum æmuletur, dubium nullum est. Neque enim absurdum, Græco nomine aut à Romanis donatum, aut etiam ante Romanos usum, siquidem Taciti ætate verum, *monumentaq; & tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos in confinio Germaniæ Rhætiæq; adhuc extare*: Sin à priscis Vindelicis *Lechum*, aut *Lecham* appellatum, à Romanis demum, sonus affinitatem, Græcamque significationem sequutis, in Lycum mutatum existimare malumus, res eodem recidet; nam Vindelici & Licates omnino ad Lyci, haud quaquam Lechi vocem conformati sunt. Ptolemæus *Lyciam* aut *Lycium*, hoc est, lupinum vocavit. Angelius

Plin. lib. 3. c. 1.

Tacit. de germ.

Bargæ-

Bargæus inter primos hujus sæculi poetas, præcipuis Germaniæ fluviis annumeravit. Barg. Cyneg.2.

——pubes generosa Albim, Rhenumq́, Lycumq́
Quæ colit, & gelido septem subjecta trioni est.

Vindonis quoque nomen, huic nostro fluvio proprium, cæteroquin appellativum, ut grammatici loquuntur, fuisse, quamquam significationem ignoramus, ex permultis compositis intelligimus, *Vindonissa, Vindomana, Vindobona, Vindocinum, Vindomora, Vindolana, Vindobola, Vindogladia*: præter ea, in quibus sonus leviter mutatus, ex qua classe *Vindelum*, Galliæ Narbonensis oppidum, à quo Florus præterfluentem fluvium, qui Straboni *Sulga* est, nec ad res nostras quidquam pertinet, *Vindelicum* appellavit. Sed & aliquot per Vindeliciam pagi, *Vinda* nomen habent. Atque hæc in universum de regione, & primis incolis dicta; quæ interjectâ tabulâ clariora evadent: mox rerum gestarum narrationem aggrediemur. Flor.lib.3. c.2. Str.lib.4.

SPECTATOR.

HÆC SCIRE TVA INTEREST.

NVLLVM in tabulâ nomen cujus antiquitas dubia, præter tria: HILARA, LOISA, ISARA. Inserta, quod istorum fluminum mentio in historiâ obvia aliquoties, nec nomina prisca in promptu, nisi forte hæc ipsa, quod nescio: scio Isaram Strabonis diversam esse.

Omissa quædam, non incuriâ, judicio: sive antiquitatem nullus idoneus testis tueretur, & novis hominibus (Aventinum præcipuè designo) fidem habere minus consultum videretur: sive quam de situ constituendo probabilē conjecturam sequerer, non esset. Parumne ridiculus Aventinus, qui Eponæ votum solutum in lapide antiquo legisset, ex Deâ equili præfectâ Coloniam Romanam ausus est concinnare? Restituta contra alia, nunc primū ex vetustatis ruderibus eruta. Pleraque variè jam antiquitus scripta. Exemplo pauca ista; *Ambra Ambro*: *Isenisca Isenisco*: *Vimania Vemania*: fortassis hæc quoque, *Vinda Vindo*: *Hilara Hilarus*. In quibus, ne certò constituam, obstat geographicorum scriptorum paucitas, codicum inconstantia: Quo animus inclinabat, hoc sequutus sum.

Descriptione & positu locorum, variavi interdum nonnihil ab aliis ante me. Caussas singulatim exequi longum, verbo dicam, quidquid hujus, feci meditatè. En specimen. Damasiæ nominis reliquiæ eædem ad utramque Lyci ripam superstites sunt: Cur illam, quæ apud Strabonem *Licatiorum veluti arx*, cis flumen in colle non reciperem, potius quam alteram ultra flumen in planicie, ad Ambræ seu Ambronis lacus oram? Batava ad Oeni ostia, potius quam in alpibus auctoritate Eugippii, Bojodurum in adversâ Oeni ripâ Noricâ, ex eodem, contra Ptolemæum. Ibi Boitræ nomen rivulo adhuc manet. Intervalla superstitiosè ad podismum exigi non velim: non à me, non à quoquam antiquario chorographo: nullus præstabit. Laudis species in hoc studio, errare mediocriter. Memineris interim, aliqua falsa videri parum cogitantibus, vera multum. Et sic habe, à Ptolemæo & Ant. itinerario nunquam temerè discessum. Sed profectò Terentiani verbis universè fateri non pigebit, veritatem

Dumos inter, & aspera,
Scruposis sequimur vadis.
Fronte exile negotium,
Et dignum pueris putes:
Aggressus labor arduus,
Nec tractabile pondus est.

MARCI

VINDELICIÆ VETERI[S]

Raetiae maioris pars: aliquando Raetia secunda appellata est. [...]
primam, et Heluetios spectat, Brigantinum lacum: [...]
Ab oriente, qua Noricum, Oenum fluvium [...]

29 30 31 SEP TEN 32

RAETI VIN DE LICI. SEMEL IN LACV. BRI GANTINO. NAVIBVS. ITERVM DI RECTA ACIE SVB ALPIB. CVM ROM. CONGRESSI. AN. P. ROM. C DCCXXXIX

NI AE

Ascimoenis. Acilia. Sumun[...]

FL. DANVBIVS. Transitus Guntiensis. Viana. Phœniana.

Insula naxioris poenis destinata

Nicer fl. GERMA GERMA Riusiana.

SYLVA MARTIANA. Hercynia par- quæ et Helvetiorum eremus.

Suevi, qui et Alemani. Dracuina.

Danubii fons. Brigodurum.

VIN DE

Monumenta et tumuli Græcis litteris inscripti in confinio Germaniæ ex Tacito.

OCCIDENS.

Guntia fl. Hilara fl. FL. VINDO. PLICA TES. FL. LYCVS.

Rostrum Nemavia Drusomagus. Guntia. Campodunum. Pontes Tessenij Abuzacum.

Ambra fl. Benlauni Loisa fl.

Taxgatium. Celio mons

Confluentes. Aquæ castellum. HEL VE TII. Vindonissa. Confluentia Fines.

LACVS BRIGANTINVS. Arbor felix Vitodurum. BRI GAN TII. Cambodunum Vemania. Ebodurum. Abodiacum Brigantium.

RAE TII. RHENVS FL. Parthanum. BRENN[...] OENVS FL. Velde dane.

AL

TIAE PRO PRI Æ PARS. quæ et Rætia prima. Vicus. Curia Tinnetio

Tarvesede. Murum. Clavenna Fons Œni. Summum lacus. Addua fl.

Teviolis. Sublabione Endidei

ITA LIÆ TR

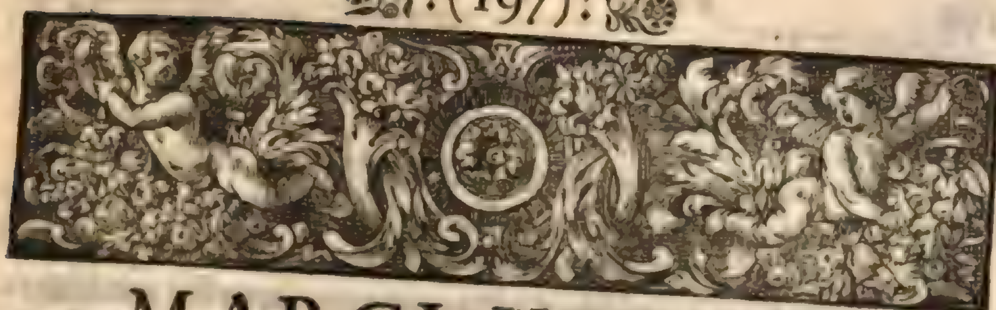
Ticinus fl. Athesis fl.

29 30 31 ME RI 32

RIS DELINEATIO.

. Terminos habet; Ab occidente, qua Raetiam propriam, sive
: A septentrione, qua Germaniam magnam Danubium:
ium: A meridie, qua Italiam, Alpes.

MARCI VELSERI RERUM AUGUSTANARUM VINDELICARUM

Liber Secundus.

PRIMUM omnium satis constat, Tuscos, qui Rhæto duce im̄igrarunt, non statim à principio totam regionem occupasse, sed imperium protulisse paullatim. Ea enim maximarum rerum conditio, ut à primo ortu haud adultæ, temporis accessu evadant auctiores. Et finibus tam latè propagandis, magnum annorum numerum intercessisse, pro comperto est. Verum quibus artibus, qua rerum vicissitudine, quibusq; temporum intervallis contigerit, nos tanto post nati, in veterum silentio divinando non assequimur. Quin & eorum bellorum vetustate memoria abiit, quæ à Rhætis tum in reliquos vicinos populos, tum in eos, qui Romanis parebant, mota: creberrima fuisse, Strabo locuples testis, qui de Rhætis, Vindelicis & Noricis in universum loquutus, hæc addit, *Hi omnes cum Italiæ vicinas partes assiduis incursionibus vexaverunt, tum Helvetiorum, Sequanorum, Bojorum, Germanorum. Petulantissimi Vindelicorum habiti sunt Licatii, Clautinatii & Vennones: Rhætorum Rucantii & Cotvantii. Hestiones quoq; Vindelicorum sunt, & Brigantii: Urbes ipsorum Brigantium & Campodunum, & Licatiorum veluti arx Damasia. De horum latronum in Italos sævitia hoc memoratur, eos pago aut urbe potitos, non modo puberes omnes necare, sed ne infantibus quidem masculis parcere: Imo ne hic quidem subsistere, sed gravidas etiam mulieres occidere, quas eorum vates dicunt virilem fœtum utero ferre.* Hæc scio haud impune à Romanis lata, sed scriptorum penuriâ premimur, & vix est, ut tenuibus conjecturis quædam hujus argumenti investigemus. Ex Livio compertum, Cl. Marcellum Cos. alpinos Gallos subegisse: Fuit is in magistratu anno V.C. DLXXXIIX.

Str. lib. 4.

Liv. epit. 46.

ad Var-

ad Varronis chronologiam, quam sequor. In Capitolinis scri-
ptum, Marcellum triumphasse DE. GALLEIS. CON-
TRVBEIS. ET. LIGVRIBVS.---------------- TI-
BVSQVE. In quibus verbis & si Rhætorum vestigium nul-
lum, tamen conjectura est, bellum alpinum aliquâ ex parte ad
eos pertinuisse, cum præsertim de Contrubeis nihil præterea
constet, & Rhæticum aliâs Gallico nomine appellatum obser-
vaverim; forte an quod Galliæ & Rhæticæ gentes mistæ in
alpibus habitaverint. Anno DCXI. Ap. Claudius de
Orof.lib.5. c.4. Salassis alpino populo triumphavit, Orosius indicat. An-
no DCXXXVI. Q. Marcius Rex Cos. *Sarnios gentem alpinam*
Epit.62. (sic habent vulgati Livianæ epitomes codices) *expugnavit*: ma-
nuscripti aliquot *Stinos*. Anno DCLIX. Coss. L.
Crassus Q. Scævola. Crassum alpinum bellum affectasse,
Cic.in Pis. ex Cicerone intelligimus, *L. Crassus homo sapientissimus no-
stræ civitatis, spiculis propè scrutatus est alpes, ut ubi hostis non
erat, ibi triumphi caussam aliquam quæreret.* quamquam hono-
re frustratus. An Cn. Pompejus, Magni pater, con-
sul Anno DCLXV. Rhætos armis aggressus, incompertum,
Str.lib.5. at cum Strabo prodiderit, eum Comum à supra colentibus Rhæ-
tis afflictam instaurasse, opinamur, vel hanc unam ob causam
ad manus ventum esse. Neque non annotatum â viro
docto. Q. Metellum Celerem, Murena & Silano Coss. A. DCXCII.
rem in alpibus gessisse; sed dubio testimonio nititur, Metellum
Epist. fam. lib. 5. ep. 1. nempe ad Ciceronem scripsisse, *Qui provinciæ, qui exercitui
præsum, qui bellum gero.* Quis præstet hostes Rhætos, aut ex
alpinis saltem aliquos fuisse? Id de D. Bruto Cos.
Des. Anno DCCX. probabilius, sic enim etiam iste ad Cicero-
Epist. fam. lib.11.ep.4 nem, *Progressus sum ad inalpinos cum exercitu, non tam nomen
captans imperatorium, quam cupiens militibus satisfacere: quod
mihi videor consecutus. Cum omnium bellicosissimis bellum gessi:
multa castella cepi, multa vastavi: non sine caussa ad Senatum lit-
teras misi.* De L. Munatio Planco, fermè circa hæc
tempora, planè certum reddit Cajetana inscripto, TRIVMP.
EX. RHAETIS. AEDEM. SATVRNI. FECIT. DE.
MANIBIS. Triumphum fasti Capitolini, & plerique scri-
ptores, ex Gallia actum prodiderunt: sive ob caussam quam an-
tea innui, sive quia Munatius Galliæ præfuit, cum rem adversus
Rhætos gessit. Actus est An. DCCXI. IV. K. Jan. An.
DCCXIII. L. Antonius K. Jan. ex alpibus triumphavit, & si
nihil dignum triumpho gesserat, neque omnino illis locis impe-
Dio lib.48. rium habuerat, uti Dio prodidit. Verum hæc, & quæ
alia hujus generis ex annalium memoriâ possunt erui, ad Rhætos
Italiæ & Galliæ imminentes pertinent: transalpinos nostros,
sive

sive Rhætos, sive Vindelicos, nequaquam attigere, nisi suspicari placet, quod nullis indiciis assequimur, hos illis quandoque auxilia submisisse. De transalpinis, Imp. Cæs. Augustum palma manebat: imperitè enim Appianus, dubiam inter Julium & Augustum statuit, in Illyricis, *Rhætios igitur & Noricos existimo C. Cæsarem, dum adversus Celtas depugnaret, subegisse: aut Augustum, Pæones cum aggrederetur, bello superasse. Nec ullũ in Rhętios aut Noricos bellum gestum privatim reperi. Quamobrem cũ reliquis finitimis una devictos fuisse arbitror.* Cęteri omnes Augusto adjudicant: Et subit mirari, clam Appiano bellum Rhæticum fuisse, cujus tot ante illum scriptores meminerint. Livius copiosè descripsit, ex epitome enim cognoscimus, huic uni librum centesimum trigesimum sextum prope solidum impendisse. Nos principis historici narratione, temporum injuriâ maximâ nostrarum rerum jacturâ destituti, quæ ab aliis sparsim prodita, in unum hunc locum collecta comportabimus. Id ut ordine, & ad temporum seriem aptè fiat, statuemus inprimis Anno urbis DCCX. C. Julium Cæsarem Cos. in magistratu occisum. Postero DCCXI. Pansâ & Hircio Coss. occiso Pansâ, C. Cæsar Octavianus Cos. suffectus est, sive XIV. k. Septembr. sive X. k. Octob. nam inter Dionem & Vellejum non convenit. Hinc ejus imperium auspicamur. An. DCCXXIII. Antonium IV. Non. Septemb. ad Actium vicit. An. DCCXXIV. Alexandriâ captâ, Ægyptum Romanam provinciam fecit. Fuit is annus à primo consulatu decimus tertius, vel decimus quartus, si Pansæ & Hirtii annum Octaviano integrum annumeramus, quod aliquibus placuit. Atque hæc inter auctores satis conveniunt. Nobis præterea, ad illa, quæ sequuntur certius prodenda, dies captæ Alexandriæ constituendus. In kalendario veteri marmoreo Romæ, ad VI. k. Apriles scriptum, HOC DIE CÆSAR ALEXAND. RECEPIT. Id plerique omnes de hac Octaviani victoriâ interpretantur: ego mihi videor docere posse, ad patrem Julium pertinere. Hisce rationibus pridie k. Octobr. Pompejum Magnum natum scripsit Plinius: pridie natalis sui in Ægypto occisum, consentiunt Vellejus & Plutarchus; qui est dies III. aut propridie k. eo, & pridie k. ante aliquot annos triumphum de Mithridate duxit; nam triumphavit biduo, quod quendam fefellit, qui pridie k. cæsum observavit, quoniam apud Dionem forte legerat, interiisse die, quo de Mithridate & piratis triumphasset. Mortuo Pompejo, *Cæsar post tertium diem insequutus*, ut est in Livianâ epitome. Mox Alexandrinum bellum motum: Ita ex commentariis belli civilis & Alexandrini constat. In quibus etiamsi temporum ratio minus dilucidè explicatur, rerum gestarũ series persua-

Dion. lib. 56.

Plin. lib. 37 c. 2.

Vell. lib. 2.

Plut. Pompejo.

Dion. lib. 42.

Epit. 112.

persuadet, bellum ultra quintum aut sextum mensem nequaquam protractum, exitum in mensem Martium incidisse. Inde Suetonius scripsit, gestum, *neque loco, neque tempore æquo, sed hyeme anni.* Ac quod in Appiano, *Inter has contentiones menses novem absumpsit* (Cæsar) *donec Cleopatram loco fratris Reginam fecit Ægypti, in Nilumque una cum ipsa quadringentis navibus subvectus, perlustravit regionem, & alioqui devinctus feminæ consuetudine*, sic accipiendum, Cæsarem omninò novem mensium moram in Ægypto traxisse: eoque probabilius, sexto mense bellum finitum, VI. K. April. Alexandriam receptam, reliquum temporis lustrando regno impensum. Receptam, non captam dixit (quamquam capi & recipi de re unâ eâdem aliquando dicitur, ut est in Augusti nummis ARMENIA. CAPTA. ARMEN. RECEP.) quia à multis jam annis Ægyptus Romanis fœdere obnoxia, & Alexandria ante bellum haud dubiè in Cæsaris potestate fuerat: Simul illud innuit (nam ut Gabinium spectaverit, à quo Alexandriam captam, cum Ptolemæum reduceret, Cicero scripsit, aut nescio quod testamentum, cujus hic etiam in agrariis meminit, *Quis enim vestrum hoc ignorat, dici illud Regnum testamento Regis Alexandrini, Populi Rom. esse factum?* mihi neutiquam probatur) bellum cum tyrannis potius & latronibus (ita Cæsar appellat Photinum, Achillam, Ganymedem) quam cum civitate gestum. Ejusmodi apud Livium exemplum: Accusabant Syracusani Marcellum victoriâ impotenter usum, censuit T. Manlius Torquatus, cum tyrannis bellum geri debuisse, hostibus & Syracusanorum & populi Romani, *& urbem recipi, non capi.* Julii ergo victoria in kalendario expressa. Octavianum Alexandriam Kal. Sextil. cepisse, ex Orosio, quiq; eum secutus est, P. Diacono in historia miscellâ, certum. Inquit Orosius, *Kalendis Sextilibus primâ luce, Antonius cum ad instruendam classem in portum descenderet, subitò universæ naves ad Cæsarem transierunt.* Neque obscurum cum ex hoc ipso Orosio, tum ex Plutarcho, Octavianum, quo die classis ad eum defecit, Alexandriâ potitum esse. Pridie omina & prodigia præcessere, quorum Plutarchus meminit; Antonius *inter cœnandum, ut fertur, imperavit servis, ut infunderent sibi, & exciperent epulis se liberalius, incertum esse, idem ne facturi postridie essent, an aliis dominis ministraturi, ipse verò extinctus jaceret & exanimis.* Paucisq; interjectis, *Circa noctis illius conticinium fama est, cum silentium & mœstitia ex metu & expectatione eventus teneret civitatem, repente omnis generis organorum exauditam symphoniam, strepitumq; turbæ cum clamore Bacchico, tripudiis Satyricis, velut sacro liberi patris choro, non sine ingenti tumultu erumpente, concessisse hanc turbam, quæ ingens*

Suet. Julio. c. 35.
App. Civ. lib. 2.
Cic. in Pis.
Cic. agr. 2.
Cæs. Civ. lib. 3.
Liv. lib. 36.
Orof. lib. 6. c. 19.
Plut. M. Ant.

gens esset, mediâ ferme urbe ad portam, quæ foras ad hostes ducebat, atq; ea evasisse. Visum est autem, prodigium hoc reputantibus, à Deo quem præcipuè effingere, & ad quem consueverat se accommodare, esse Antonium destitutum. Dein summo manè classis defectio, Antonii fuga & mors, Cæsaris victoria, consecuta sunt. Huc Senatus consultum respexit, quo Sextilis in Augustum mutatus, est inter reliquas causa relata, quod *Ægyptus hoc mense in potestatem Pop. Rom. redacta sit.* Quæ ad Actiacum prœlium qui referunt, in duplici errore versantur: Neq; ad Actium mense Sextili pugnatum, neque eâ pugnâ Ægyptus in potestatem pop. Rom. redacta est. Quamquam ex veteribus etiam Appianum, victoriam Actiacam cum Alexandrinâ confudisse, in aperto est: Cum scripserit, Ciceronem oratoris filium, Consulem, litteras de profligato ad Actium Antonio pro concione recitasse: At ex Plutarcho & Dione constet, Ciceronem non nisi Alexandriâ captâ, altero post profligatum Antonium anno, Consulem fuisse. Et quidem Idib. Septembr. suffectum, ex antiquo fragmento municipalium fastorum cognoscimus: Vt non sit incredibile, eum de victoriâ in Ægypto K. Sextil. partâ, Romæ ad populum Idibus Septemb. retulisse. Plutarchus narrat, eo consule Senatum Antonii statuas dejecisse, cæteraque ornamenta abrogasse, id nimirum Appiano imposuit. In hisce porro fastis bellum Alexandrinum inter K. Julias & Idus Septemb. notatum reperio.

S.C. extat apud Macrob. lib. 1.c.13. App.civ.2.

Plut.Cic.

IMP. CAESAR. IIII. M. LICINIVS
K. JVL. C. ANTISTIVS
BELLVM ALEXANDR.
EID. SEP. M. TVLLIVS

Et cum Cæsar obsessâ Alexandriâ brevi potitus sit, uti Suetonius scripsit, ejusq; rei nuntius ante Idus Septemb. Romam pervenerit (nam Idibus Augustum à Senatu obsidionali coronâ donatum, apud Plinium legimus) an non hinc quoque probabilem conjecturam de K. Sextilib. duceremus, si apertis Orosii verbis destitueremur? Sed & Marianus Scotus atque Sigebertus, si qua horum est auctoritas, dilertè habent, Antonium & Cleopatram K. Aug. ab Octaviano victos esse: quod ad Alexandriam captam pertinet, cum ad Actium, Dione teste, IV. Non. Septemb. victi sint. Hæc fusius explicanda fuerunt, propter summam eorum auctoritatem, qui de VI. Kal. April. sentiunt. Post Actium & Alexandriam Octavianus Rempub. solus tenuit. An.

Suet. Octav.c.17. Plin. lib. 22.c.6. Mar. an. mundi. 4167. Sigeb. in Chron.an. 438. Dio lib. 51.

DCCXXVII. Munatii Planci sententiâ Augustus dictus, à nobis quoque hoc nomine deinceps appellabitur. An. DCCXXIX. Salassos, gentem alpinam, Terentius Varro devicit: quo loco castra habuit, urbem condidit, & tria millia colonorum ex cohortibus prætoriis deduxit, urbs Augusta Prætoria dicta est. Quæ copiosè à Strabone & Dione narrata, visum attingere, quod animadverterim, nonnullos cum rebus nostris imperitè confundere. Ejus victoriæ caussâ Augusto fornix trophæum ferens (Dio refert) in alpibus positus. Nam trophæum de alpinis gentibus, quod est apud Plinium, multo posterius. An. DCCXXXIIX. *Camuni & Vennonetes, gentes alpinæ* (Rhætis plerique annumerant) *arma contra Romanos sumpserunt, victiq; à P. Silio & subacti sunt.* Quod etiam à Dione proditum. Sequenti DCCXXXIX. M. Livio Druso, Libone, L. Calpurnio Pisone Cæsonino Coss. Rhæticum bellum motum est. Quod si non temporis circumscriptione, sed animis, & obstinatione partium metimur, inter gravissima numeremus licet. Verbi invidiam Romani victores lenient: quorum confessione palam est, fortissimam gentem militaribus potissimum artibus & insidiis, non apertæ virtuti cessisse. Nam cum Augustus uni huic utrumque privignum, Tib. Claudium Neronem & Neronem Claudium Drusum duces præfecisset, præstantissimos viros legatos addidisset, illi præfidentem, sed inconditam, Rhætorum Vindelicorumq; fortitudinem eâ fregere ratione, ut bellum latè per omnem provinciam spargerent, & hostium exercitum in multa minuta agmina diducerent; quo excogitato, dispersos non admodum difficulter vicere, quorum unitæ vires invictæ erant futuræ. Ista Paterculi & Dionis auctoritate confirmanda sunt. Hunc in modum Paterculus, *Neronem Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adjutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Cæsaris penates enixa erat Livia. Quippe uterq; divisis partibus Rhætos Vindelicosq; aggressi, multis urbium & castellorũ oppugnationibus, nec non directâ quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, majore cum periculo quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine perdomuerunt.* Sic verò Dio, *Rhæti inter Noricum & Galliam, ad alpes Italiæ finitimas, quas Tridentinas nominant, sedes suas habent. Hi vicinam Galliam frequenter populati, ex Italiæ finibus prædas egerant, Romanosq; & eorum socios, iter per ipsorum terras facientes infestaverant. Id quidem consuetudine jam receptum erat, ut in eos, qui nullo essent fœdere juncti ita statuerent: Sed præter hoc omnes masculos quos comprehendissent, etiam in utero adhuc matrum (id enim quibusdam divinationibus investigabant)* moram-

Str. lib. 5. Dio lib. 53. — Dio lib. 54. — Paterc. l. 2. — Dio lib. 54.

rantes necabant. Ea propter Augustus principio Drusum contra eos cum exercitu misit, isq; Rhætos apud alpes Tridentinas sibi obviam factos, prælio congressus, haud magno certamine fudit, ejusq; victoriæ ergo Prætorios honores(honores quidem tunc Prætorios Quæstor, Præturam ipsam quinto post anno, quo res in Germaniâ gessit, accepit, neq; id Dio annotare neglexit, cautè ergo legendus Suetonius, *Drusus in Quæsturæ Præturæq; honore, dux Rhætici, deinde Germanici belli,* & quod mox ait, confestim post Præturam Consulatum iniisse, iniit namque Anno DCCXLV.) *adeptus est. Deinde cum ab Italia rejecti Rhæti nihilominus Galliam urgerent, Tiberium quoq; contra eos misit. Proinde Drusus ac Tiberius simul, multis locis in Rhætiam irrumpentes, legatorum operâ, ac ipse etiam Tiberius per lacum navigiis subvectus, exterruerunt eâ re barbaros: dissipatos aggressi haud difficulter exiguis prœliis dispersas eorū copias deleverunt; reliquosq; inferiores exinde, ac animis collapsos, in suam potestatem redegerunt.* Denuo monendum vix existimo, Dionem Rhætico nomine Rhætos & Vindelicos complecti. Nam Strabo Tiberium navalem pugnam in lacu cum Vindelicis pugnasse asseverat, loco quem jam antea produximus. Incredibile facinus, in quo neque patriæ & libertatis amor satis laudari, neque teterrima in liberos sævitia, quam nulla belluarum feritas imitetur, satis vituperari possit, Cheruscis, Suevis & Sicambris ab Orosio tributum, Florus Vindelicorum, reliquorumq; alpinorum feminis ascripsit, *Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facile vel mulieres ostendere: quæ deficientibus telis, infantes ipsos afflictos humo, in ora militum adversa miserunt.* Ovidius in carmine abjectæ adulationis, Augustum duobus bellis, Rhætico & Threicio, timuisse haud quaquam dissimulat,

Dio lib. 54. Suet. Claud. c. 1. Oros. lib. 6. c. 2. Flor. lib. 4. c. 12. Ovid. trist. 2.

Rhætica nunc præbent, Thraciaque arma metum.

Cum de reliquis multo lenius loquutus esset.

Nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda.

* * * * * * * *

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus
Parthus eques, timidâ captaq; signa manu.
Nunc te prole tuâ juvenem Germania sentit,
Bellaq; pro magno Cæsare Cæsar habet.

Verum, etiamsi Rhætis dilaudandis omnium auctorum ingenia conspirent, nullum à quoquam ornatius elogium excogitari poterit, quam quod eos

Devota morti pectora liberæ

Appellavit Horatius. Quem Acron & Porphyrio, veteres grammatici, prodiderunt post editos tres priores carminum libros, coactum ab Augusto magno intervallo quartum scribere, ut prin-

cipis poëtæ verſibus (Virgilius ante aliquot annos mortem obierat) victoria de Rhætis & Vindelicis parta illuſtraretur. Totidem prope verbis Suetonius in Horatii vitâ: Tam certam ſcilicet ſpem de verſuum ejus æternitate Cæſarem concepiſſe, *ut non modo ſæculare carmen componendum injunxerit, ſed & Vindelicam victoriam Tiberii Druſiq; privignorum: eumq; coëgerit propter hoc, tribus carminum libris ex longo intervallo quartum addere.* Hujus rei duas graviſſimas odas teſtes habemus; quas, cum omnium manibus terantur, neq; rerum Auguſtanarum ſtudioſo adire grave ſit futurum, huc exſcribendas non putavi. Eſt ad commendationem fortitudinis inſigne, quod in iis Rhætos draconibus reluctantibus aquilæ comparat: quod Vindelicas catervas diu lateque victrices fuiſſe narrat: quod nunc hos nunc illos, *Implacidum genus, Veloces, Immanes, Agmina ferrata,* appellat: Et quamvis Neronum impetum Aquilæ, Auſtro, & Aufido flumini conferat, facere non poteſt, quin victoriam arte & conſilio potiſſimum extortam fateatur, De Druſo his verbis,

Horat. lib. 4. Car. oda 4. & 14.

——————*catervæ*
Conſiliis juvenis revictæ.
Iſtis ad Auguſtum,
Te copias, te conſilium, & tuos
Præbente Divos.——————

Quin & quod de bello latè ſparſo diximus, innuit: Nam Druſum Genaunos, Brencos, & plerasq; alpibus arces dejeciſſe refert,

—— —— ———— *plus vice ſimplici.*

Quibus incommodis Rhætorum vires valde acciſæ. Tamen neque generoſos ſpiritus, neque libertatis amorem poſuere. Imó quæ tot cladibus ſuperfuere reliquiæ, Romanos toties victores directâ acie aggredi auſæ, extremam fortunam eventu minus læto retentavere. Quod ex Dione vix eſt colligere, ſed Paterculus, ſi verborum ſeriem attentè conſideramus, non obſcurè, admodum manifeſtè oſtendit Horatius, ſubjungit enim,

Major Neronum, mox grave prœlium
Commiſit——————

Et commiſſam pugnam multis, qui ſequuntur, verſibus mirum in modum amplificat. De loco quid certò aſſeverem non habeo. Et diſſimularem id totum, niſi conjecturas quoq; probabiles in medium proferre ſtatuiſſem; eæ prope eſt ut fidem faciant in campis ad Lycum, immenſum patentibus pugnatum eſſe. Mitto videri à Rhætis, qui ſe hactenus arte, non armis victos intelligerent, poſtremo congreſſu ampliſſimam planitiem, quæ nihil ad tegendas inſidias latebrarum haberet, teſtandæ virtuti delectam: Illud ſanè credibile, ut quæque Rhætiæ partes Italiam & Galliam propius contingebant, ita prius victas, atque inde

inde consequens, qui ex prœliis alpinis & navali pugna effugerant, se in planitie, cujus hostes postremo potiti, recollegisse. Adde quod Horatius priori oda scripsit, Drusum bella sub alpibus gessisse, posteriori, Tiberium post alpinas demum victorias grave prælium commisisse: Vtrumque de extremo certamine in campis interpretor. Et inde etiam ultimo huic prœlio utrumque Neronem interfuisse conjecto. Nescio an ad locum quiddam faciat, quod interpretes sive Vindelicos, sive Rhætos Vindelicos eâ pugnâ superatos memoriæ consignarunt. Horatius semel Rhætos Vindelicos, iterum Rhætos tantum habet, Sed eo nomine (sæpe dicendum est) uterque populus solet comprehendi. Est tandem nonnullius apud me ponderis, fama jam antiquitus de Romanorum prælio his locis per manus tradita: quantumvis ea incredibiliter, uti fit, corrupta, & nugacissimis fabulis contaminata, in diversam prorsus sententiam detorta fuerit. Sed hæc, ut quisque volet, accipiet. Cum victoria à Romanis stetisset, eâ omnino debellatum esse ex Horatii versibus cognoscimus,

——————— Nam tibi quo die
Portus Alexandrêa supplex,
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna lustro prospera tertio
Belli secundos reddidit exitus:
Laudemq́, & optatum, peractis
Imperiis, decus arrogavit.

Non me latet quorundam explicatio: Quo die Augustus Alexandriâ potitus, mortuo Antonio, captâ Cleopatrâ, anno post Mutinense prœlium decimo tertio, fortunam prosperam omnium præteritorum bellorum secundos exitus reddidisse. Sed alia est poëtæ mens, qui totus in celebrandâ Rhæticâ victoriâ, cur eo revolveretur, ut civilium bellorum finem annotaret? Quin commonstrat, quo die Alexandria capta, eo post tria lustra Rhætos superatos esse. Hanc sententiam caussali particulâ, quam vocant Grammatici, proximæ antecedenti ita conjunxit, ut haudquaquam divelli, neq; aliorsum flecti possit. Ideo in re aperta minus certandum interpretũ numero & auctoritate: Vetustissimorum tamen verba adducam, Porphyrionis, *Evenit, ut post annos XV. Drusus eo die Rhætos Vindelicos vinceret, quo die Augustus Alexandriam vicerat.* Idem Acronis sensus, verum numeri corrupti, *Felicitati assignat Augusti* (poëta) *Drusi victoriam, demonstando ante annos XII. eo die Alexandriam ab Augusto captã, quo Drusus Vindelicos superavit.* Tria lustra XV. annos conficiunt, & cum Alexandriam K. Sextil. An. DCCXXIV. captam docuerimus, consequens Rhætos atq; Vindelicos iisdem K.

Anno DCCXXXIX. fuisse victos. Convenit quod Strabo scripsit, Nerones fratres unicâ æstate debellasse. Et Suetonius, *Sextilem mensem è suo cognomine nuncupavit, magis quam Septembrem quo erat natus: quia hoc sibi & primus consulatus, & insignes victoriæ obtigissent.* Plurium numero Alexandrinam & Rhæticam victoriam notavit. Eodem modo Dio, at in S. C. Ægyptiæ tantum mentio.

Suet. Octav. c.31.

Porro ineptiunt, qui duplices Rhætos commenti, quorum alteros Romani vicerint, alteros coercuerint tantum, ex Suetonii verbis perperam distinctis, *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam, cum Illyrico omni: item Rhætiam & Vindelicos, ac Salassos, gentes alpinas coercuit. Et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copiâ cæsis; Germanosq; ultra Albim fluvium summovit.* Legendum erat, domuit *Rhætiam & Vindelicos, ac Salassos, gentes alpinas. Coercuit & Dacorum incursiones.*

Suet. Octav. c.21.

Confecto bello milites victores honoris causâ ob virtutem donati sunt: Indicāt apud Paterculum acclamationes Tiberio factæ, *ego tecum imperator in Armeniâ, ego in Rhætiâ fui: ego à te in Vindelicis, ego in Pannoniâ, ego in Germaniâ donatus sum.* Quæ mirè etiam sententiam nostram, de decretoriâ pugnâ in Vindeliciâ ad urbem principem commissâ confirmant, nam milites se in Rhætiâ quidem cum Tiberio fuisse, at in Vindelicis demum donatos jactant, eoque belli finis quo loco fuerit ostendunt. Regio victa in provinciæ formam redacta est, idem Paterculus de Augusto, *Rhætiam autem & Vindelicos, ac Noricos, Pannoniamq; & Scordiscos, novas imperio nostro subjecit provincias.* Quod Italiæ proxima & contigua, continentem ex Vlpiani sententiâ cognominabimus, *Continentes provincias accipere debemus eas, quæ Italiæ junctæ sunt.* Termini circumscripti, quos in majoris Rhætiæ descriptione delineavimus. Nam Rhætiam propriam & Vindeliciam in unam provinciam coivisse, plerisque testimoniis confirmare possum, quibus ut in re clarâ abstineo: multa in hanc sententiam orationis nostræ cursus sponte suâ dabit, & eodem facit, qui mox sequitur Taciti locus. Quod vir eruditus Noricum & Pannonias adjectas scripsit, æquè multis infirmare licet, sed Tacito contenti simus: Noricum apertè à Rhætiâ disjungit, quo loco provinciarum motus post Neronis mortem narrat, *Duæ Mauritaniæ, Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur.* De Pannoniis minus adhuc dubitandum. Et qui historias cum curâ legit, haud raro inveniet alios Rhætiæ, alios Norico & Pannoniis præfuisse.

Vlp. Dig. lib.50. tit. 6.l.99.

Tac. hist. lib.1.

Cum verò provincia Rhætiæ nomine appellaretur, evenit ut Vindeliciæ vocabulum paullatim desuetudine obsolesceret, nisi qua Augustæ cognomen

cognomen mansit.Hinc est,quod qui post Augustum & Tiberium scripsere,nonnulli id nunquàm expressere,quanquam crebra esset occasio,sed ubiq; Rhætiæ nomine comprehenderunt,uti in Dione & Tacito,omnium diligentissimis observare licet. Nam quod Tacitus Vindelicarum cohortium semel meminit, alia ratio,proprium hoc illis à primâ institutione nomen hæsit, neque fortasse ineptè, qui Augustanas cohortes interpretatus est. In Dione incredibiliter errat (obiter moneo) qui Vandalicos montes ex quibus Albis oritur,contra libros veteres,Xiphilini auctoritatem,rem ipsam, in Vindelicos mutat. Nonnulli expressere, sed in historiis Augustæi ævi tantummodo,ut Suetonius,Eutropius,Victor,Rufus & Florus. Si qui extra istud discrimen eo usi, præcipuè Martialis,Claudianus, Sidonius poëtæ (Ptolemæi privata caussa est, fecit enim necessariò, cum provinciam minutatim describeret) non ideò minus verè in desuetudinem abiisse dixi.

Tac.Annal. lib.2.

Dio lib.55

Xiphil. Aug.

Mart.lib.9. epigr.86.

Claud. de bel. Get.

Sid. Aviti paneg.

De conditionibus, quibus in fidem recepta, hæc observavi ex Dione, *Quia verò populosa erat gens Rhætorum,videbanturque bellum retentaturi, maximam ejus & ætate validissimam partem inde abduxerunt,iis relictis,qui & colendæ ei regioni sufficerent, & ad rebellandum non satis virium haberent.* Reliquos magnâ agri parte mulctatos,. ne monendum quidem, & de coloniâ, cui agrorum divisio adnata est, paullo post videbibimus. Tributis præterea immensis afflictos, fidem faciunt Batavorum verba apud Tacitum , *Si Vespasiano bellum navaverint , Vespasianum rerum potiri : Sin populum Romanum armis provocent, quotam partem generis humani Batavos esse? Respicerent Rhætos Noricosq;,& cæterorum onera sociorum: sibi non tributa,sed viros indici.* Non frustra à Rhætis & Noricis exempla ducta,præteritis Gallis propinquis, sed quod illi durius habiti : nam populos eo inclementius post victoriam haberi,quo constantius bello restiterint,in confesso est : Quæ tamen ad coloniam, & coloniæ territorium non pertinere, suo loco indicabimus.

Tac.hist.

Jurisdictio, & rei militaris procuratio sic ferme constituta. Cum Augustus imperium bifariam divisisset (auctor Strabo) provincias barbaris finitimas sibi continendas sumpsit, populo Romano pacatas reliquit. Jam quoniam Danubii limes perpetuis excubiis contra Germanos tuendus erat,intelligimus Rhætiam Augusto cessisse. Aliquanto apertius exDione,qui hanc divisionem in añum urbis DCCXXVI.refert, & enumeratis utriusque partis provinciis,subjungit, *Quæ post id tempus sub Romanam ditionem pervenerunt, semper Imperatori accesserunt.* Pervenit multò post Rhætia,in eam ergo Imperator Præsidem misit. Quâ latissima significatione,omnes omnium provinciarum Rectores continentur. In peculiari nomine

Str.lib.17.

Dio lib.53

quandoque variatum. Dio in Italiâ Proconsules & Proprætores, extra Præfectos institutos ait, nisi nos interpres ludibrio habet; certè usus obtinuit, ut multi etiam in provinciis Proconsules & Proprætores, apud Tacitum P. Ostorius unus idem, Britanniæ Proprætor & Legatus, paucis interjectis versibus dicitur: Prolegatum Rhætiæ in lapide vidimus, unde etiam legatum colligas: Procuratorem apud Tacitum; Judicem in Afræ actis, quod jurisdictioni nempe præesset. Julianus J. C. Prætorem hoc argumento judicem vocavit, & posterioribus temporibus provinciarum Rectores promiscuè eo nomine appellatos, crebra in Theodosii codice testimonia obvia. Porro Præsides, Prætorios aut Consulares fuisse (Equites rectè addit Strabo) eos, qui ab Imperatore mitterentur, jus gladii, in milites etiam vitæ necisque potestatem habuisse, atque militari habitu usos, hoc est, paludatos in provinciam profectos, idem nos Dio docet. Accedebat, quod annuo tempore magistratus non circumscribebatur, sed quousque Imperatori collibuisset præesse poterant: Caussam Suetonius aperit, validiores provincias annuis magistratuum edictis regi, nec facile nec tutum esse. In Jurisconsultorum denique libris relatum, Præsidem majus imperium in suâ provinciâ habere omnibus post principem: ad ejus officium pertinere omnia provincialia desideria, quæ Romæ varios judices habent: quandoquidem omnium Romæ magistratuum vice fungatur. Quæ verò liberâ Republicâ Quæstoris partes, in eas Procuratores aut Rationales (fere equites aut liberti) sub Imperatoribus successere: Hinc provinciales querentes apud Tacitum, *singulos sibi olim Reges fuisse, nunc binos imponi, è quibus Legatus in sanguinem, Procurator in bona sæviret.* Procuratoribus enim tributorum cura demandata, & quæ ad fiscum præterea pertinent. Sed invaluit paullatim consuetudo, ut certæ provinciæ Procuratorum nonnullis (quod genus Rationales nunquam dictos reperio) regendæ committerentur, nullo alio Præside. Id multis exemplis compertum, quocirca unum Pontium Pilatum, Judææ Procuratorem Præsidis loco, nominasse sufficiet. Et priores illos, qui de bonis tantum fisco vindicatis ordinarium jus habebant Jurisconsulti, non vice Præsidis agentes, posteriores, Procuratores qui vice Præsidis funguntur, aut qui vicem Præsidis tuentur appellaverunt. Et quoniam ex Tacito intelleximus, Rhætiam post Neronis mortem procuratore cohibitam, eum vice Præsidis fuisse perspicuum est. Nec valde mirum, Præsidum appellationes sub Imperatoribus sæpius mutatas, quandoquidem stante etiam Republicâ eædem provinciæ pro re natâ aliàs, Consulares, Prætoriæ aliàs. De militari præsidio, visum Aventino prodere, custodisse Vindeliciam præter au-

Tac. Annal. 12.

Jul. D. lib. 4. tit. 4. l. 41.

Theod. C. lib. 1. toto tit. 6. & sæpè alibi.

Suet. Oct. 47.

Dig. lib. 1. tit. 18. l. 4. 11. 12.

Tac. in vita Agric.

Cod. lib. 3. tit. 3. l. 1. lib. 9. tit. 20. l. 4. tit. 47. l. 2.

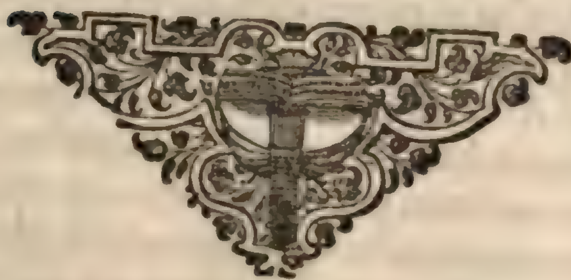
ter auxilia, tres legiones, Martiam, Quartam, Quintam Batavam. Sed ejus rei frustra quidquam credi postulat, cujus testem nullum producit, novi quam frivolas conjecturas sequi amet. Mihi persuasum, sub Augusto & deinceps aliquamdiu, nullam legionem in Rhætiâ stativa habuisse: etsi quasdam interdum immigrasse non negem. In quam sententiam Taciti potissimum auctoritate pertrahor, hic auxilia Rhætica, alas, cohortes sæpe, semel cohortes Vindelicorum nominat, Legionum nullibi meminit. Quin cum XXV. legiones quas Tiberius in armis habuit, enumeraret (neque plures sub Augusto fuisse Dio testis; nam XLIV. aut XLV. quas Augusto paruisse victo Lepido, scripsere Orosius & Appianus, missione reliquarum ad eum numerum redactæ) omnibus extra Rhætiam locum dedit: Rhenum octo contineri prodidit, tribus Hispanias, Africam duabus, totidem Ægyptum, Syriam quatuor, Pannoniam, Mœsiam & Dalmatiam binis singulas. Rhætiam ergo sequentibus verbis comprehendit, *Apud idonea provinciarum sociæ triremes, alæq; & auxilia cohortium: neq; multo secus in iis virium, sed persequi incertum fuit: cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent, numero, & aliquando minuerentur.* Eodem modo Dio legionum catalogum concludit. Quibus provinciæ locis, alæ & auxilia cohortium tunc fuerint disposita, cum se Tacitus ob incertitudinem persecuturum neget, nos inepti, si nunc ætate tanto inferiores investigemus. Hoc tantum non leviter asseverare posse videmur, creberrima per Danubii ripam disposita: qui *limes* (uti Rufus retulit) *inter Romanos & barbaros ab Augusto per Vindeliciam, per Noricum, Pannoniam & Mœsiam est constitutus.* Inconditè nonnulli codices, *finesq; inter Romanos & barbaros Augustus vindicans, per Noricum Mœsiamq; disposuit.* Vnde corruptissima Jornandis lectio fluxit, *finesq; inter Romanos & barbaros Augustæ Vindelicæ per Noricum Mœsiamq; dispositi.* Quæ in Notitiâ hac de re scripta, ad aliud sæculum pertinent.

Tac. hist. lib. 1. & 3. Annal. 2. Tac. An. lib. 4.

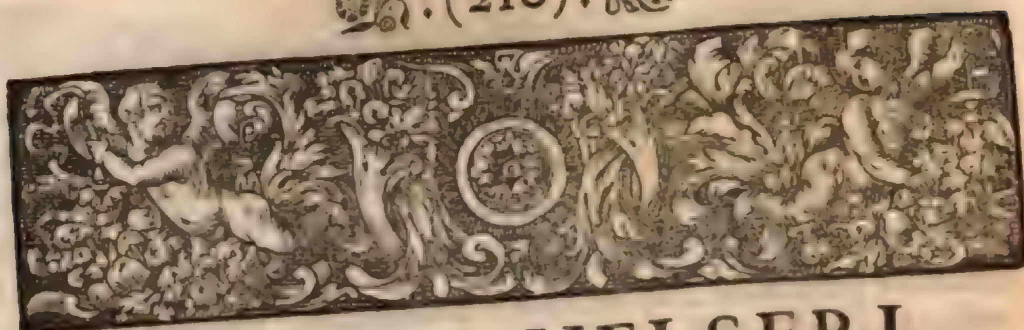
Dio lib. 55.

Oros. lib. 6. c. 18. App. civ. lib. 5.

Jorn. de regn. & temp. succ.

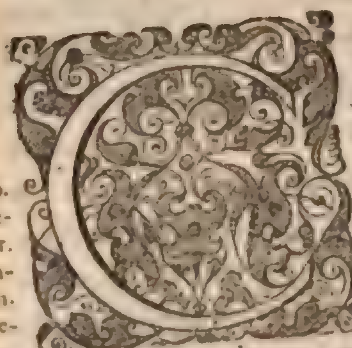

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Tertius.

COLONIA deinde *in agros captivos, subsidium adversus rebelles, & imbuendis sociis ad officia legum*, deducta. Quæ sunt Taciti in re simili verba. Coloniæ autem quemadmodum apud Servium legimus, veteres definiere *cœtus eorum hominum, qui universi deducti sunt in locum certum ædificiis munitum, quem certo jure obtinerent: Alii, Colonia est quæ Græcè* ἀποικία *vocatur, dicta autem est à colendo. Est autem pars civium aut sociorum, missa ubi Remp. habeant ex consensu suæ civitatis, aut publico ejus populi unde profecta est consilio. Hæ autem coloniæ sunt, quæ ex consensu publico, non ex secessione sunt conditæ.* Locus in latissimâ planitie clementer editus, prope Vindonis & Lyci confluvium, Danubio ad commoditates vicinus, nec expositus nimiâ propinquitate ad pericula Germanicarum incursionum, Vindeliciæ meditullio lectus: Nomen Augustæ inditum, Vindelicorum cognomen additum, differentiæ aliarum urbium, quæ eodem nomine appellatæ. Sed ut ea, quæ ponimus, certissimè demonstremus, copiosè & diligenter, de re suâ naturâ minimè obscurâ, disputandum erit: quod Aventinus antiquissimos terminos, primus quantum perspectum habeo, loco movere, Augustam ad nescio quos Isaræ & Loisæ confluxus transferre ausus, qui absurdissimam sententiam sequerentur multos repererit. Adeo plerumq; interest, non quid dicatur, sed quâ existimatione qui dicit habeatur. Vt autem veritas sibi semper constat, sic contra mendacio evenit, in varios errores dilabi. Nam qui post Aventinum scripsere, alius

Tac. Ann. 12 de Camoloduno. Servii schedę quas à Fr. Modio habuimus Æn. 1. Tyrii tenuere coloni.

alius alio ineptior, mirificas in hac caussâ, multiplicesque nugas excogitarunt, nec omnes inter se, nec singuli sibi ipsis consentientes. Quorum diverticula mihi haud quaquam persequenda opinor. Si evinco, quod in quæstione positũ, Augustam Vindelicorum à primâ origine inter Vindonem & Lycum stetisse, consequitur ad Isaram, aut ubivis alibi non stetisse: simul illud, neque Augustam aliam, neq; castra Augustana, nec Drusomagum, nec quamvis præterea urbem, hoc loco stetisse. Id quod profecto ipse iste urbis splendor, tot & tanta antiquorum ædificiorum rudera, quæ effodiendis fundamentis occurrunt quotidie, fornices, cloacæ, pavimenta, præterea inscriptiones, scalpturæ, statuarum bases, aræ, numismata, vascula fictilia, quarum rerum nec vola nec vestigium ad Isaram, non tenuiter indicare, testatò denunciare videri possent, nisi hoc argumentandi genus totum remitteremus. Nunc ne quidquam sine locupleti teste asseveremus, docebimus inprimis coloniam deductam, eamq; unicam. Vnus utrumq; Tacitus conficiet: Qui hujus eum in modum meminit, ut unam fuisse disertè ostendat. *Hermundurorum civitas fida Romanis, eoq; solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus* (obiter verbo ostendit coloniam longiusculè à Danubio dissitam) *atq; in splendidissima Rhætiæ provinciæ colonia: passim sine custode transeunt. Et cum cæteris gentibus arma modo, castraq; nostra ostendamus, his domos villasq; patefecimus non concupiscentibus.* Si plures in Rhætiâ coloniæ (Rhætiam quo sensu accipiat explicavimus) næ ille aut colonias dixisset, aut nomen ejus, quam animo conceperat, expressisset. Præterea nulla in medio ratio, cur Hermunduri in unam admitterentur, excluderentur reliqui. Quod lapidum nummorumq; inscriptiones, & ex iis compluresRhæticas colonias objiciunt: Intelligant, de quibusdam non constare, an ad Rhætiam & Vindeliciam omninò pertineant, exemplo COL. TIBERIA. AVGVSTA. in quâ nihil afferunt, præter opinionem suam, cur Reginoburgum potius credamus, quam aliquam earum urbium, quæ diversis aliis locis Tiberio Imp. dicatæ, duarum Nicephorus Callistus meminit, *opus quoq; ejus est Judææ celebris urbs Tiberias, & quæ in Thracia est Tiberia*: at isti nostri, nisi conjecturis decipior, opinionem hauserunt ex Leonis III. Pontificis diplomate Anno Chr. DCCIIC. perscripto, cujus hæc verba sunt: *Juxta muros Tiburniæ civitatis, quæ à Tiberio Cæsare Augusto ædificata est, quæ modo vulgo appellata est Reginaspurch,* cum Tiberiæ sic satis confusum, sed nec Augustæ, nec coloniæ in iis extet vestigium: De nonnullis constare quidem, ad nomen & situm quod spectat, coloniæ jus unquam adeptas non constare; est enim perabsurda persuasio, cum fœdâ antiquitatis ignoratione

Tac. de germ.

Nic. lib. 1. c. 17.

ratione

ratione conjuncta, omnes à Romanis urbes, aut colonias, aut municipia fuisse: Sint quædam reliquæ, de quibus liqueat hoc ipsum, Eæ non tantum Augusto, etiam Tacito ætate inferiores censendæ. Neque quarundam cognomen Augustum obstare potest. Quibus Augusta proprium nomen, uti nostræ huic accidit, si antiquæ sunt (nolim enim nobis quisquam de Augustâ Siculâ à Friderico II. conditâ negotium facessat) ad Augustum referendas non negaverim: Quibus nomen proprium aliud, Augusta cognominis loco accedit, posteriores esse nihil prohibet: Quandoquidem cognominum ambitio an adulatio, mirè post Augustum crevit, & singulæ urbes sibi, quotquot vellent, propria auctoritate deligebant, uti Dio notavit. Maneat ergò, quod ex Tacito posuimus. Coloniam Augustam appellatam, ex Ptolemæo cognoscimus; Vindelicorum ille, Rhætorum alii dixere, Ambobus rectè tribui, ex iis, quæ disputata sunt, intelligitur. Vtriusque etiam cognominis rationem in lapidibus & nummis haberi, observatum. Ideò rectè conjunxit Notitia imperii, quo loco Augustam Vindelicensem Rhætiæ urbem dixit. Nam incepta est quorundam diligentia, qui ex unâ geminam constituere maluere, ut si cui Augustam Prætoriam, Salassorum & Subalpinam, in tres urbes placeat distinguere. Vindelicorum autem Augustam esse, quam Tacitus Rhæticæ coloniæ circumlocutione designaverit, neutiquam obscurum. Siquidem splendidissima colonia provinciæ caput extitit, & in eâ causâ Augusta omninò. Mitto nomen, nullo argumentorum ambitu suffultum, de primariâ urbe fidem facere: Ptolemæus ad hujus meridianum Vindeliciæ diem metitur: Auctor itinerarii, nomen litteris grandiusculis exprimit, & in inscriptionibus itinerum, quæ illam attingunt, ejus semper peculiarem rationem habet: Notitia, Præpositum thesaurorum ibi collocat, cujus hodie vestigium sive manet, sive restitutum est. At hæc præcipuæ urbi convenire omnes intelligunt. Accedunt nummorum inscriptiones, in quibus coloniæ dignitas clarè, si ex scriptoribus fides constat, mihi neque nummos, neque eorum delineatam speciem videre contigit. Et quà ratione Tacitus Rhætiæ provinciæ coloniam Augustam intellexit, eâdem alibi Taurinam coloniam dixit, quæ Augusta Taurinorum esset. Sequitur situm constituamus. Ptolemæus, quod Rhætiam propriam à Vindeliciâ Lyco semel distinxisset, facere non potuit (adeo fœcunda res error est, unus parit alterum) quin Vindelicas urbes omnes inter Lycum & Oenum, itaq; Augustam necessariò ad dextram Lyci ripam collocaret. Inde Aventinus opinionem hausit, ut Augustam, quæ nunc est, & quæ lævam occupat, ad Vindelicum nomen non admitteret. Strabonem, quem obstare videbat,

Vide Fazellium rer. Sicul. Dec. 1. lib. 3. c. 4.

Dio lib. 54

Observatum a Panvinio & Golzio.

Ptol. lib. 8.

Golz. in thes. c. 18. ex Tib. nūmis.

Tac. hist. lib. 2.

debat, ridiculâ cautione eludere ſatis habuit. Verum ego, quid Straboni, quid Ptolemæo in hac cauſsâ tribuendum, diſſerui. Et cum ampliſſimâ Strabonis auctoritate conſtet, Vindeliciam ad lacum Brigantinum pertigiſſe, Ptolemæum ei valde magnum agri modum nullo jure abſtuliſſe; deinde rerum aſpectu doceamur, hunc imperitè in reliquâ deſcriptione verſatum eſſe, ne miremur, ſi maximis erroribus minutum iſtum adjunxit, urbem ex lævo fluminis latere (quantulum intereſt?) in dextrum temere trajecit. Commodum extat neſcio cujus dictum, ſi Ptolemaicas deſcriptiones cum regionum, fluviorum, montium, urbium ſitu, quavis jacturâ conciliare neceſſe, ſatius multò, & minoris operæ videri, tabularum lineas, quam rerum immutabilium mutare naturam. Eo reſpexere principes hujus ætatis geographi, quorum unus in veteris Germaniæ typo, alter in poſtremâ Ptolemæi editione, Auguſtam ad lævam delineantes, rei veritatem præ Ptolemæi præjudicio ſequi maluere. Et cur præſentem oculorum ſenſum, tot ſæculorum fide ſubnixum, præ uno hoc non ſequerentur? Si mediæ ætatis auctores reſpicimus, Auguſta, quæ nunc maximè inter Vindonem & Lycum jacet, itidem Auguſta eſt, ſine cognominis adjectione, Bedæ, Egolismenſi monacho auctori vitæ Caroli Magni, Scriptori incerto, qui annales ſub Ludovico Pio collegit, Frodoardo, Dietmaro, Vitichindo, Liutprando, Honorio, Lamperto, Gottefredo, multis præterea: quippe quibus nulla hujus, tanto poſt exorituræ, controverſiæ ſuſpicio in mentem venire poterat. At antiquus chronographus Rhabani Mauri temporibus æqualis, Hermannus quem contractum dicunt, Sigebertus, Otto Friſingenſis, Guntherus, Liechtenauius, Vindelicum nomen non dubiè recipiunt, etſi fere Rhætici ſoli urbem dicant. Si recentiores qui ſequuti ſunt colligere libeat, numerum conficiam, cujus invidia adverſarium nimiopere oneret. Plerique inter illos ſummæ auctoritatis atque eruditionis viri, & quod caput eſt, qui auctores Græcos & Latinos, quos Aventinus, omnes viderint. Antiquiores quærimus? Fortunatus ante proximos mille annos, verſibus quos produximus, nominat,

Ab. Ortelius. Ger. Mercator.

Beda Mart. 7. Id Aug. Egol. à Pithæo edit. Incert. A. 787. Frod. A. 948. Diet. lib. 2 c. 6 Vitich. lib. 3. Liut. lib. 2. c. 3. Hon. in Chron. Lamb. Ann. 1047. 10. 73. 1076. 1077. Gottef. p. 17. Chron. ant. a. 832. Herm. a Diocl. 20 Otton. 15. Chr. 1047. 2052. Sig. a. 942. Otto lib. 3. c. 4. 45. Gunt. lib 7. bil. Liecht. a. 1167.

——*Auguſtam, quam Vindo Lycusq; fluentat.*

Providè Vindonem adjecit, ne de adverſâ Lyci ad orientem ripâ ſuſpicaremur. Et propiúsne poterat Vindelico cognomini alludere? Antiquior Fortunato Afræ martyris hiſtoria, (ſub Conſtantino Magno ſcripta videtur) etiam Auguſtæ ad Lycum meminit. Antiquiores Afrâ quatuor milliares lapides L. Septimio Severo & filiis inſcripti, quos meritò tot ſanctiſſimos teſtes appellem: Eorum tres prope Vrſinium antehac extabant, nunc in monaſterium illud translati ſic habent; Primus quidem,

VIAS. ET. PONTES. REST.
AB. AVG. M.P. XXXXI.

Secundus,

AB. AVG. M.P. XXXXII.

Tertius,

AB. AVG. M.P. XXXXIII.

Quartus Vilthaimi, haud procul Oeni-ponte,

VIAS. ET. PONTES. REST. AB. AVG.
MIL. PAS. CX.

Cum hæc ſpatia Auguſtæ hodie quoque conveniant, non video, quis de veteri ſitu ambigendi locus ſuperſit. Nam illa de Auguſta Rhætorum nebula, quam abſurdè oppoſuere Vindelicorum coloniæ, ut Vindelicis Vindoligos, & quod eſt in Amphitruonis fabulà, omnia congeminarunt, hoc ſole diſcutitur. Vnam tantum in viciniâ Auguſtam fuiſſe, inde manifeſtè verum, quod Severus nullum cognomen addidit, addidiſſet ſi aliter res habuiſſet, ne dubium relinqueret, à qua pontes viasque reſtituiſſe intelligendum eſſet. Accedit ad hanc ſuſpicionem planiſſime eluendam, Itinerarii Ant. auctoritas, quam tum Ptolemæo, tum cæteris omnibus (Severi lapides excipuos habeo) tantum prætulerim, quantum experimentum præſentemq; intuitum, rationibus & auditui anteſtare æquum. Exempla quæ in manibus, Conſtantino quidem recentiora ſunt, nam meminere urbium, quibus à Diocletiano, Maximiano, & Conſtantinis nomina: Verum principium & inſtitutum, multò vetuſtius, & qui à Julio, Æthici verbis perſuaſi deducunt, me volente faciunt. Nec nuperæ urbium appellationes obſtant, cum ſequutis temporibus, pro re natâ, adjici potuerint. Itineraria autem, præſidiariorum exercituum uſui præcipuè à metatoribus parata, hinc fides certa: Quæ enim fallendi cauſſa? Fuerit aliqua, tot millia militum, ſive fraus ſive error, in re præſenti num latuiſſet? Itaque viri docti, quoties occaſio tulit (factum frequenter) hoc teſtimonium tamquam locupletiſſimum produxere: ipſe ille, cum quo nobis res eſt Aventinus. Vnus quidam admonuit, ei temere non fidendum. Quo verbo ſi errores reſpexit, qui à librariis multi, nihil moror. Eadem ratione nullius, quantumvis optimi auctoris libri ſine cautione legendi, hæc calamitas omnes pervaſit; neque negandum, hunc libellum ob vulgatiſſimum uſum, pejus plerisque aliis habitum: Sin itinerarium novitium, vel aliàs dubiæ fidei credidit, patietur eum potius leviter opinari, quam auctores itinerarii temerè ſcripſiſſe eligamus. Itinera autem quæ huc faciant, complura ſunt, idque cadit percommodè: Et cum Auguſtæ noſtræ ita reſpondeant, ut jam aptius non poſſint; quid eſt cur

cur rei claræ & compertæ tenebras offundere, de ruderibus ad Isaram (quo hæc itinera nullo conatu, nullis machinis queant pertrahi) somniare quemquam delectet? Primum est *De Pannoniis in Gallias, per mediterranea loca.* Inde partem excerpsi, quæ ad hoc institutum, & fere ex Aventino interpretor.

Juvavia. Aventino Salisburgum. Certè non procul absuit.

Bedajo M. P. XXXVI. Nullam valde probabilem conjecturam habeo.

Ponte Oeni M. P. XVIII. Oetinga Aventino, & omnibus. Errat, quisquis analogiam sequutus, Insprugg, ad verbum Oenipontem vertas, accipit.

Isinisca M.P. XX. Isem Aventino, fluvio & pago nomen manet.

Ambra M. P. XXII. Prugk an der Amber Aventino; plures hoc nomine vici ad eum fluvium, sed itineris ratio illi, qui ad monasterium Furstenveld est, favet.

AUGUSTA VINDELIC. M. P. XXVII. Vindelicorum aut Vindelicûm: quidam codices Vindelicus. Nam Augusta probè Vindelicus dici videtur Scaligero, eo modo, quo Mediolanum Santonum, Santonus, Lutetia Parisiorum, Parisius. Scal. in Auson. lib. 1. c. 10.

Rostro Nemaviæ. M. P. XXV. Nihil constituo. An. Rosshaupten?

Camboduno M. P. XXXII. Kempten omnibus. Confirmat lapis antiquus Isnæ. Differt à Campoduno Ptolemæi, aut hic insignitè errat.

Vemania M. P. XVI. Neq; hic quidquam statuo.

Brigantia M. P. XXIV. Bregenz ad lacum, Aventino & reliquis extra controversiam. Proximum iter inscribitur, *Per ripam Pannoniæ, à Taurino in Galliam,* ejus quoque partem subjicio.

Quintanis. An castris? Videtur. Aventino Künzen, & Quintanorum colonia. De loco & nomine recenti assentior: de coloniâ amplio. Est ibi fluvius Quintanica, ex Eugippio.

Augustis. M. P. XX. Videntur Augustana Notitiæ: neq; dubium, hic quoque castra subintelligi, quæ Danubii ripam tutarentur. Aventino Azelburg, & Augusta Acilia, cujus tamen nominis nullum testem laudat. Ego Atiliam in Azelburg abiisse videri, dixi ad inscriptionem Saturnini, quam inter monumenta agri Augustani XIX. loco posui. Neq; tamen abhorret, ad id oppidum castra Augusta fuisse.

Regio. M. P. XXIV. Castra Regina Notitiæ opinor. Aventino Roking, Distat à Reginoburgo M.P. XV. Quibusdam Reginoburgum ipsum esse, nomen persuadet.

Abusina M. P. XX. Aventino Abensperg.

Vallato M. P. XVIII. Aventino Pfal.

Sumuntorio M. P. XVI. Aventino Hochwart.

AUGUSTA VINDELICUM M. P. XX.

Guntia M.P. XXII. Gunzberg ad fontes Guntiæ, fluvius enim nomē non mutavit. Quidam Gunzburg ad oſtia interpretati: Abſurdè, nec enim itineris ratio patitur. Tranſitus Danubii Guntienſis in panegyrico ad Maximianum Aug. is eſt.
Cœlio monte M.P. XVI. Quibusdam Kelmunz, ſonus enim accedit, ſi in Cœlio — mons C. antiquè pro K. proferas. At quoniam itineris ratio adverſatur, conjectura acutior eſt quam verior, mihi locus ignotus.
Camboduno M.P. XIIII.
Vemania M.P. XV.
Brigantia M.P. XXIIII.
Tertio itinere, Lauriaco Brigantiam aut Brigantium, per mediam Auguſtam Vindelicorum, Juvaviâ Brigantium uſque manſionum nomina à primo nihil differunt, interſtitiorum numeri differunt, neq; id nullo noſtro commodo: Docemur enim, ut loca ipſa ex inſcriptionibus antiquis, itinerum ductu, nominum ſimilitudine, fluviis & lacubus adjectis, rectè conjiciuntur, ita ſi intervalla, itinerarii numeris non prorſus reſpondeant, de errore haud ſtatim ſuſpicandum, quin exiſtimandum eſſe, hos corruptos, qui tam frequenter vacillent, aut viarum compendia mutata.
Juvavia.
Bedaio. M. P. XXXII.
Ponte Oeni M. P. XVII.
Iſiniſca M. P. XX.
Ambra M. P. XXXII.
AVGVSTA VINDELICVM M. P. XXXVII.
Roſtro Nemaviæ M. P. XXV.
Camboduno M. P. XXXIII.
Vemania M. P. XV.
Brigantia M. P. XIIII.
Vltimum Auguſtâ Veronam ſic habet.
Abuzaco M. P. XXXVI. Aventino & aliis Fueſſen, ad alpium fauces. Ejus rei cum alia indicia, tum fabula quam oppidani narrant, oppidum conditum à gigante, cui Abuzacus nomen fuerit.
Parthano M. P. XXX. Aventino Parthen — Kirch, Nomen fidem facit, & ſitus conſentit. De iis, quæ ſequuntur, mihi tenebræ: nec ſequi placet quorundam hariolationes, cum præſertim noſtræ rationes ſine illis conſtare poſſint.
Veldidena M. P. XXX.
Vipiteno M. P. XXXII.
Sublavione M. P. XXXII. An Sabona vel Sabiona? An Brixen, Brixina vulgo?
Endideio — M. P. XXIIII.
Tridento M. P. XXIIII. Notum.

Ad Pa-

Ad Palatium M. P. XXIIII. Reliquias in vico diruto Palazzo supereſſe ferunt.

Verona M. P. XXXVI. Nomen non mutavit. Jam ſi ad chorographicam tabulam oculos refero, animadverto manſiones unius itineris, haud equidem omnes in rectam lineam incidere: Fert enim exercituum ratio, pontes ob fluminum trajectus, civitates annonæ cauſsâ, etiam per ambages ſectari, cujus generis exempla in Ant. per omnes provincias obvia, in præcipuarum maximè coloniarum gratiam. Verum, uti hæ cauſſæ à rectâ ſæpius abducunt, ita retrogradi, & inſtitutæ peregrinationi contrariam viam ire, numquam cogunt. Et in Juvaviâ, Ponte Oeni, Iſiniſcâ, Ambrâ, mediores illos flexus animadvertimus, qui etiam Auguſtam, Cambodunum, Brigantiam commodè complectuntur. Si contra Auguſtam ad Iſaræ & Loiſæ confluentes ſtatuas, mirificos mæandros flexionesq; ſequaris oportet. Iſiniſcâ Ambram petens, Iſaram fluvium à tergo relinques, Ambrâ rurſus ad Iſaræ & Loiſæ confluentes profecturus, aliâ quidẽ viâ, nam ad lævam flectes, retrò tamen omninò redibis. Hujus itionis reditionis quæ, non dicam neceſſaria, veriſimilis eſſe cauſſa potuit? An Iſeniſcâ ad Iſaræ confluentes (Auguſta ibi ſtetiſſet) non rectum patebat iter, quod non fluvius, non alicujus nominis rivus impediret? Reliquorum itinerum ſimilis ratio eſt. Abuſinâ Vallatum, Sumuntorium, ad Lycum ducit, neutiquam ad Iſaram. Auguſtâ Abuzacum & hinc Parthanum, à Lyco non ab Iſarâ abducit. Quæ tam aperta, ut hodie pleraque non mutatis ſtationibus in uſu maneant. Sed nugas ago, ſi multus ſum, in re, quæ ſe inſpectis tabulis ſtatim explicat. Næ in illis, quæ Aventinus in Bojoariâ retulit, neminem præter ipſummet arbitrum dari velim, nam ipſius ferè, quæ mihi probiſſimæ viſæ, interpretationes ſequutus ſum. Vt ſæpe mirari ſubeat, quid illam tabulam deſcribenti, & itinerarium legenti, probanti, mentis fuerit, quin addo frontis, Auguſtam contra hujus ſenſum, & omnium ætatum conſenſum aliò transferre. Niſi tanti aut novandi lubido, aut quemquam unum hominem cum veritatis jacturâ ab erroris opinione vendicaſſe. Sed benè habet, nobis verum & rectum, omnibus Ptolemæis amicius. Stat itaq; poſt longiuſculas ambages, quod initio poſitum. Et cum demonſtraverimus, Ptolemæum in deſcribendo Auguſtæ ſitu erraviſſe, fit, ut hoc accedat argumentis, quibus eum in Vindeliciꝫ deſcriptione lapſum antea oſtendimus. Nam principem provinciæ urbem extra provinciam ſtetiſſe, nemo concipiet. Neque non conſequens veriſimile, in Licatibus quoq; falſum, quos neceſſariò, iisdem veſtigiis inſiſtens (uti in catenarum complexione anulus anulum ducit) cum reliquis Vindelicis ad dextram Lyci rejecit. At quam longiſſimè annalium memoria retrò repeti

poteſt, proxima planities ad utramque ripam, lævam quidem præcipuè, Licates campi appellati: Et opinor cauſſa nulla eſt, cur Licates aliquando ultra flumen tantum habitaſſe ſuſpicemur, cum Vindelici, ad quos pertinebant, utrimque colerent. Cujus rei ignoratio Ptolemæo multis modis impoſuit. Quapropter ſumma hæc ſit: Auguſtam coloniam à primâ origine in Licatibus Vindeliciæ, quæ majoris Rhætiæ pars eſſet, deductam. Strabonis ſententiâ Licatii inter audaciſſimos & ferociſſimos Vindelicorum cenſi: ἰταμώτατοι, interpres non ſatis ſplendidè vertit, *petulantiſſimi*. Coloniæ porrò aliæ in veteres, in novas aliæ urbes mittebantur. Hyginus de Auguſto, *Quibusdam deletis hoſtium civitatibus, novas urbes conſtituit: quosdam in veteribus oppidis deduxit, & colonos nominavit.* Novarum urbium coloniis nova nomina indita, me tacente intelligitur. Antiquarum retenta quædam, adjectione quædam aucta, quædam omninò mutata. Retenta ſunt, frequentiſſimè; Aucta republicâ ſtante non ita ſæpe: Everſâ, plurimis Juliæ, Auguſtæ, Sebaſtæ, Cæſareæ, præter alia ambitioſa cognomina adjecta: Rarenter etiam ante Cæſarum tempora mutata, ferè ominis cauſſa, ſic Beneventum ex Malevento, Narnia ex Nequino, ex Epidamno Dyrrhachium orta: Poſtea in nominum mutatione, eadem quæ in adjectione ambitio invaluit. Quam harum conditionum Auguſta ſequuta ſit, exquiramus. Patriis annalibus proditum, antiquiſſimis temporibus Aborigines hoc ſolum tenuiſſe. Veriſſimi enim Aborigines, qui non interrruptâ ſerie principem hominem Adamum generis auctorem ciere poſſunt, quod Japheti filiis contigit. Iſtos poſt diluvium huc immigraſſe, urbem condidiſſe, ſive Vindelicam, ſive Ciſaram appellaſſe memorant: Vtrique nomini confluvium cauſſam præſtitiſſe. Vindelicæ ratio in aperto, Ciſaræ neſcio quam exoticam etymologiam ex Hebræorum ſermone proferunt. Verum hæc uti auctoribus placuit conficta, nullâ auctoritate, neque probabilis ſaltem conjecturæ ſpecie nixa, nemini paullo cordatiori imponere poterunt. Inventores ſi veniam accipiunt, ſatis habeant: Livio præeunte, his artibus majorum primordia auguſtiora facere, ſibi licere crediderunt, quæ illuſtrium urbium fortuna eſt. Nos aliâ cœpimus viâ, eâ pergamus: Altè ſedeat, nobilitatem originumque ſplendorem, nullâ re æquè ac veritate commendari: nec committamus, ut falſis ornamentis conquiſitis ac aſſutis, illorum fidem, quæ vera ac certa ſunt, labefactemus. Hinc quæ ſequuntur etiam, de Ciſarâ anno ante Romam conditam DC. à Marpeſiâ Amazonum Reginâ expugnatâ & reſtitutâ, atque totâ Vindeliciâ gynæcocratumenâ, poëticis fabulis fortaſſis non indecora, hiſtoriam veri amantem ne interturbent. Abſurdiora ſunt, quam

[Margin notes: "Hyg. de lim. conſt." beside "aliæ urbes mittebantur. Hyginus de Auguſto"; "Liv. lib. 1." beside "poterunt. Inventores ſi veniam"]

quam ut iis excutiendis operam ludamus. Neque non censendæ eodem loco nugæ planissimæ, de Trojanorum reliquiis, duce Priami nepote Priamo altero, urbe Genauniâ, & quæ sibi præterea indulsit inscita temeritas. Altera eorum sententia, qui de Japheti filiis nihil solliciti, urbem quam isti dicunt, ita retinent, ut de originis tempore non constituant, id asseverent, Cisaram à religioso barbari numinis cultu, Vindelicam à fundo dictam. Neq; hæc temere excogitasse videri volunt, quando ad ea, quæ de Cisarâ narrant, firmanda, producunt fragmentum historicum, quod Augusto an Paterculo olim scriptum dubii, nunc demum in lucem rediisse existimant. Sed mihi constat, ab aliquot centum annis hominum manib⁹ versatum, à Liechtenavio pæne verbatim in chronicis relatum, Ottoni Frisingensi quoque lectum, & actis D. Afræ, multis phaleris auctum, inscriptione historiæ Gallicæ præfixum esse; neq; Aventinum latuisse satis apparet, sed is parcè illo & tectè, suis suspicionibus firmandis usus. In hanc autem sententiam conceptum est. Germanos occupatis Rhætiis, urbem in planitie sub alpibus, prope Noricorum fines, ad rapidissimorum amnium confluentes constituisse, vallo & fossa sepsisse: Cisaram aut Zisaram, à Cisâ vel Zisâ Deâ, cujus ligneum templum, etiam post deductam Romanam coloniam inviolatum manserit, deinde vetustate collapsum colli nomen dederit, appellasse. T. Annium Prætorem, ut excursiones cohiberet, eam Kal. Sextil. exercitu circumdedisse. Ipsum cum legione Martiâ ad meridiem, qua solum æquo pede, nullo fluvio impeditus erat aditus, castra posuisse: Avarem Bogudis Regis filium, eximiâ indole, græcis latinisq; litteris imbutum, cum equitatu, & auxiliaribus Macedonibus, ad occidentem, qua barbari timerentur, ultra flumen, vallo circumducto, loco angusto consedisse. Post cœptam obsidionem die LIX. qui Cisæ sacer, ludum & lasciviam, non formidinem ostentaret, incredibilem barbarorum multitudinem, ex proximis sylvis derepente effusam, castra irrupisse, equitatum omnem cum auxiliis delevisse, Avarem, qui regio habitu insignis in potestatem vivus venisset, fœdè mactasse. Prætorem auxilio properantem, ab oppidanis interceptum, acri pugnâ congressum, oppidanorum principes Habbinonem & Caccum occidisse, parum abfuisse quin reliquos in fugam verteret, nisi illis socii, adversâ ripâ jam victoriâ potiti, opem ferre maturassent. Vtrosq; dein conjunctis copiis Romana castra perrupisse, Prætorem, qui tumulum frustra cepisset, & extremam fortunam fortiter tueretur, obtruncasse, legionem divinam, ut ne nuncius superesset, internecione occidisse, unum Verrem Tribunum, transmisso amne in paludibus delitescentem, honestam mortem subterfugisse: Quam non multo post Siciliæ proconsul,

Liecht. An. 1168. Otto lib. 3. c. 4.

consul, immani avaritiâ turpem promeruerit. Hæc fragmenti narratio. Quam ad Augustam pertinere, valdè liquet: neque tot retro annis, ex quo primum prodiit, cuiquam ambigere in mentem venit, præter recentissimos perpaucos, quibus & ista Isaræ confluentibus tribuere placitum: Quod existiment nec Augustam in Norici finibus sitam, nec fluvios, qui ad eam confluunt rapidos, nec paludes, in queis Verres perierit, in propinquo. Sed omnia secus habent. De Norico non eo inficias, quod antea, multis confirmavi, antiquitus ad Oenum pertigisse, neque ultra progressum, quâ ratione Isara nihilo verius in ejus finibus: At cum dein Boji Romanis Vindeliciæ partem, quæ inter Oenum & Lycum, abstulissent, & ex Norico cretem, quæ inter Oenum & Lycum, abstulissent, & ex Norico credo illuc immigrassent, factum ut totus hic tractus cum Bojoariæ sive Bavariæ, tum Norici nomen acciperet. Quod innumeris mediæ ætatis scriptoribus perspectum, si unius Guntheri auctoritas hic firmabit, satis est,

Gunth. Lig. lib. 2.

——————*Qua Norica lambit,*

Rura Lycus——————

Hinc Augusta, solo fluminis alveo divisa, Norico proxima. Lycum & Vindonem qui rapidos negat, rem manifestam negat, cujus Lycæum nomen admonere debebat, rectius norunt, qui ripas utrimq; ingentibus molibus nunquam satis munire possunt. Paludum quoque caussâ non est, cur ad lacus circa Isaram nos vocent, quorum diversa ratio, nos paludes stagnante Vindone in agro Augustano sæpe intuemur. Verum enimverò, etsi fragmentum Augustam spectat, & Augusta aliquid inde lucis expectat, cavendum tamen, ne à fumosâ nec lucidâ face, plus aliquanto fuliginis, quam fulgoris inferatur. Inprimis nimis obesæ naris est, si quis Augustum aut Paterculum auctorem autumat. Prior ex membranis, quibus HIST. AVG. historia Augustæ, aut Augustana scilicet præscripta, irrepsit. De posteriori incertior conjectura; sed quæcumque erroris caussâ, plumbum istud longè est ab auro omnis illius ævi. Et si melioris metalli venæ intercurrunt, hoc tantum indicant, auctorem, in bonis scriptoribus, non prorsus fuisse hospitem. Ætatem Augusti cur affingimus, quam ille non affectat? Quæ de templo narrat, multo post coloniam deductam, quæ tamen sub Augusto deducta, contigisse credi postulat: Rhætias numero plurium appellat, cujus rei Hadriani temporibus usus obtinuit: & quæ de Norico notavimus, multis adhuc annis recentiorem, post ejectos demum Romanos scripsisse ostendunt. Quin ab ejectis Romanis, aliquem temporis modum ad hanc scriptionem fluxisse intelligimus, qui sciamus, ista tunc studia mirè jacuisse. Si divinare licet, eo feror, ut Caroli Magni tempora sentiam,

quibus

quibus primum cogitationes de litterarum ſtudiis à noſtris hominibus ſuſceptæ, rudes quamquam & incompoſitæ, nam multa ab illo ſæculo falſa veris intermixta turbido quodammodo alveo ad nos fluxerunt. Neſcio an inſcriptio hiſtoriæ Gallicæ, quam fragmentum aliquando præferre dixi, ſuſpicionem adaugeat. Sanè Friſingenſis, qui ante annos plus minus CCCCL. ſcripſit, Quinctilii Vari cædem cum iis, quæ de Annio Præt. fragmentum narrat, vulgato plerisq; errore confundens, *Tradunt Auguſtenſes hanc cædem ibi factam, oſtenduntq; in argumentum collem ex oſſibus mortuorum compactum* (inexplicabilis hujus commenti vanitas eſt, cum in hoc quidem colle, quem ex oſſibus totum conſtare ajunt, nemo ullum unquam oſſiculũ repererit) *quem in vulgari Perleich, eo quod ibi legio perierit, usq; hodie vocant, vicumq; ex nomine Vari appellatum monſtrant*, ſignificat famam, quæ ex fragmento tota fluxit, plurium ſæculorum curriculis jam tunc confirmatam, Carolo, aut ſi forte Ottonibus (nemo certum diem ſcripto tam vetuſto & obſcuro aſſignet) inferiorem haud eſſe. Atq; hanc temporum diſquiſitionem conſequitur, auctorem ut ut antiquum, qui Auguſto, & memoriâ rerum narratarum procul vixerit, in iis, quæ ab antiquiorib⁹ monumentis diſſentiunt, fidem neutiquam mereri: in reliquis, non niſi conſideratè & circumſpectè mereri. Nemo adeò hebes, Verrem Siciliæ Prætorem, Anno urbis DCLXXXIII. repetundarum damnatum, hic ferat. Nam Proconſulem imperitè appellatum, de morte irrogatâ falſa eſſe prodita, ne objicio quidem. Commodè ſcilicet interpretantur, & culpam in hominem ſtolidum, cujus temeritate iſta adjecta ſint, transferunt: quod mihi non difficulter perſuaderent, ſi tot præterea manifeſtæ vanitatis veſtigia, reliquæ hiſtoriæ impreſſa non cernerem. At præcipuum caput, clades Martiæ legionis, quam itidem vanum? Num credibile cædem laudatiſſimæ legionis, quæ una iſto cognomine ob virtutem honeſtata, ut Appianus notat, & quæ (utar Ciceronis verbis, nam fragmentum ea reſpexiſſe crediderim, cum divinam appellavit) *videtur divinitus ab eo Deo traxiſſe nomen, à quo Pop.Rom. generatum accepimus*, reliquis ejus ævi ſcriptoribus omnibus tacitam tranſmiſſam? Tacito etiam, qui clades à Germanis illatas ſimul comprehenſas, tamquam in tabellâ nobis ob oculos poſuit? Quin & iis, qui inter adverſa Auguſti Lollianam, *majoris infamiæ quam detrimenti* ait Suetonius, in qua una quintæ legionis aquila Vellejo teſte amiſſa, retulere? eam namque Tacitus, quod minoris momenti, præteriit. Atqui nulla Martiæ hujus ab Auguſto in hiſtoriis memoria. Verum. Ego quoque Martias poſteriores, nihil ad iſtam pertinuiſſe, iſtam finitis civicis bellis in legionum numero eſſe deſiiſ-

Otto lib.3. c.4.

App.Civ.4
Cic.Phil.4.

Tac. de Germ.

Suet.Octav. c.23.

desiisse sentio: Sed aliis de caussis. Sive quod in Ionio mari perie-
rit, die, qui Cassio in campis Philippicis illuxit ultimus, & est
App.Civ.4. in eam sententiam idoneus auctor Appianus: sive quod naufra-
gio an navali prœlio (in medio cum hoc Appiano relinquimus)
superstites reliquiæ, mox emeritæ militiæ præmia perceperint,
agris donatæ, in coloniam deductæ: auctores habeo, qui se co-
loniæ nomen certis conjecturis assequutos opinentur, si nobis
id hîc quærere propositum. Quin constet, etsi contra est, Mar-
tiam à Germanis deletam, sive inter Varianas tres, sive alibi, nun-
quam erit, ut ejus suspicio cadat in bellum Rhæticum. Rei ge-
stæ series, quam ex gravissimorum scriptorum auctoritate retu-
limus, neutiquam patitur: minimè omnium Velleji verba, Vi-
ctoriam partam esse *majore cum periculo quam damno Romani
exercitus*. Nisi levis jactura XIV. M. militum circiter, periculo
quam damno propior. In legione enim pedites paullo supra
VI. M. (aliâs alio numero fuisse non ignoro) equites DCC. tan-
tundem plerumq; ex sociis peditum, duplum equitum, ut est
Polyb.hist. lib.6. Polybius auctor, quin & pedites interdum geminati, sic apud
Liv.lib.3. Livium, *Hernici & Latini jussi milites dare ex fœdere: duæq;
partes sociorum in exercitu, tertia civium fuit*, ac sæpe alibi. Id
Vlp.D.lib. 3.tit.2.l.2. est, quod fragmentum exercitum appellavit: Vlpianus, *Exerci-
tum autem non unam cohortem, neq; unam alam dicimus: sed nu-
meros multos militum, nam exercitui præesse dicimus, qui legio-
nem vel legiones cum suis auxiliis ab Imperatore commissas admi-
nistrat*. Neq; item fieri potest, ut clades ante bellum: nam id com-
menti quidam, qui dum scribant, quid scribant nihil pensi ha-
bent. Strabo & Dio belli caussam memorant, frequentes & fœ-
das Rhætorum Vindelicorumq; populationes, ex Italicis & Gal-
licis agris: at multo speciosior titulus ex vindictâ cædis nobilis-
simæ legionis, si cædes præcessisset. Prætereo, quod Germani non-
dum tunc temporis in his oris, & quæ de Rhætiis ac Norico jam
semel dicta. Sed nec post bellum locum vacuum repe-
riem9: Pacata tunc omnia, Strabo, *jam agitur annus tertius supra
Str.lib.4. trigesimum, ex quo quiescentes tributum legitimè persolvunt*. Ad
hoc, noster coloniam post cladem deductam ostendit: Colonia
autem sub Augusto, statim à bello. Historiam ergo, quæ omni tē-
pore excluditur, superest manifestæ fabulositatis damnemus.

Inde ineptiarum etiam, quod collem à Cisæ templo nomen in-
venisse memorat. Frigidum commentum est, cuiquam homini
Romano hæc curæ, ut scriberet in mentem venire potuisse. Ap-
pellationem quæ ad Cisam forte fortunâ, uti fit, alluderet, fabu-
læ occasionem dedisse, & auctori asserendi audaciam addidisse,
satis video, nisi cui tamen clivus à fabulâ demum, quod fieri ni-
hilominus potuit, videatur indigetatus: nam in censualibus Rei
publicæ

publicæ libris, clivus *Zizenberg* inter D. Vdalrici & D. Dominici describitur. Aliis *Eisenberg* proximè Curiam, cujus originatio à publico carcere, apertè Germanica, visum substituere, quod Cisam eandem Isidem esse comminiscantur. *Zusem, ZusemeK, Zusemalten, Zusmerhausen,* agri Augustani fluvium & pagos, certus sum non nisi incogitantiâ præteritos, aptus enim hic se jactandi campus, affinitate inter I. & V. litteras notâ. Porrò quem *Zizenberg* diximus, ridiculo vulgo nomine *Affen—wald* Simiarum sylva, est, & si nugis habenas libeat laxare, non diffidam aliquibus probari posse, quod nunc maximè in mentem venit, *Afræ—wald,* exiguâ unius alteriusve litteræ mutatione primitus dictum lucum, in quo Afra Venerem Cypriam, plerique enim eam Cisam existimant, coluerit. At nos hæc ridere solemus, qui sciamus nomenclatorium istud cacoëthes, post Carolum demum invaluisse, pervasisse autem omnes qui reconditas historias docti videri volebant, ut locorum nomina effictis fabulis explicanda putarent, & iis inveniendis confingendisq; promptissimus, maximâ laude censebatur. Longius itaque progressi nostri, non à Cisâ collem tantum, sed ab Avare (Varus Frisingensi est aut Avar hic, aut Verres, qui mox sequitur) Habbinone, Cacco, Verre, proximas circa urbem villas, à legione quæ perierit, forum deduxerunt. Addidere in eum sensum carmina, sine risu non legenda, insciti homines antiqua, marmoribus descripta, se persuasuros sperabant. Mihi ægrius esset, nisi cognitum haberem, omnes propè alicujus rei & famæ urbes hac labe aspersas. Quid ridiculum præ Italicis istis, Vicetiam dictam à Vicis centum, Papiam quasi Patriam Piorum, Placentiam à Placentulo Trojano, Tridentum à tribus dentibus, Cremonam à crumena Jani, Veronam tamquam Romæ minantem, væ Roma, & sexcenta, quorum origines si recensere vacet, omnium fabellarum ineptias superent. Barbaro sæculo fidem invenisse vix patimur, in hac litterarum luce feramus? Nemo aures accommodet, neque nostris, neque nuperis illis, qui ad Isaram transtulere campos Perlaich à legionis pernicie, lacus Vvirm—see à Verre, Vvalhen—see ab Italis cæsis, à tegendo Teger—see, nihil est toto genere insulsius. Verum, uti hæc apertè frivola, ita insunt fragmento quidam non dubii veri radii: Rursus alia, quæ item ex vero nata suspicari libeat, sed obscurius. Sive auctor famam veterem, tunc temporis nondum adeo corruptam, sive (quod potius reor) litteraria monumenta, quibus nos destituimur, præ oculis habuit, eaque additis, demptis, immutatis plerisque, novis coloribus ad hanc speciem, quam cernimus, adumbravit. Eo nomine de patriâ, cui optimè voluit, pessimè meritus. Dum omnia in majus auget, Vindelicos contra quam res tulit, victores quàm victos narrare

rare mavult, allequutus est, ut ipse quidem animo suo indulserit, nos quid verè actum sit, vix multa cogitando, legendo, conferendo divinare, quæ vero substituit, propemodum omnia commentitia esse, non difficulter scire possimus. De radiis quod dixi, Primo topographia tota probata est: Verum dein Germanos Rhætias occupasse, sed longè alio sæculo: tum coloniæ deductio non dubia: item pugna cum Romanis, diverso eventu licet: Kalendæ denique Sextiles commisso prælio nobiles, uti pluribus disseruimus: At auctor prœlium, quod Vindelicis male cessit, declinatum volens, obsidionem subjecit. Suspiciones obscuriores istæ: Vrbem id loci stetisse, quæ & à solo, & à Deæ alicujus nomine binomia. T. Añium aliquem, Prætorium forte an inter Neronum legatos fuisse, nobilis enim gens Annia multis imaginibus, nec isto prænomine infrequens, Consul Anno DCI. T. Annius T.F. Anno DCXXVI. T. Annius T. F. T. N. Candidatus Anno DCCII. T. Annius Milo, quem æternitati sacravit Cicero, mitto alios, sub Augusto honoratam, indicio nummi Annii III. Viri A. A. A. F. F. Macedones dein auxiliares, nihil à Romanâ consuetudine abhorrent: Nihil equites Mauri sub Avare, & ipsus sanè Avar quàm Numidicum sonat, fere consonant Aspar & Dabar Sallustii. Bogud notus Romanis historiis, cujus uxor Eunoe amata Julio, Methone ab Agrippa bello Actiaco interfectum prodidere Dio & Strabo, atque cum regno multò ante mulctatus fuerit, eo verisimilius filium armis rem & famam quæsivisse: Talis apud Tacitum Ornospades Parthus, *exul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoq; civitate Romanâ donatus.* Litterarum quoque studia (fragmentum in Avare meminit) non aliena à calidis Afrorum ingeniis, & quidem Regum: Juba Jubæ F. laudatus Plinio, Vitruvio C. Julius Massinissæ F. quo cum sermones de philologiâ contulit, & eâdem famâ proximè Abdelmelecus Marocci & Fessæ Rex, is qui cruentâ pugnâ cum Lusitanis congressus, victoriæ immortuus est. Postremò, quandoquidem Vindelicos ducibus usos necessum, iis tam Habbinonis & Cacci, quam quævis alia nomina esse potuerunt, & qui rerum exitus, occisos non incredibile. De numero LIX. dierum à Kalend. Sextil. alius dicendi locus incidet. Hæc ergo vera, hæc verisimilia in caussâ: Sic ut verisimilia, quantumvis quid contra dici debeat non video, vera præstare nequaquàm audeam: facerem, si paullo gravior esset fragmenti auctoritas, nunc scio, testi mendacii semel comperto, vera narranti fidem haud facile adhibendam. In urbe Cisarâ equidem, cujus ergo huc progressi sumus, testimonio de nomine tantum stamus, res sine teste in dubium vix venire poterat.

Sal. Jugurth.

Dio lib. 50 Str. lib. 8.

Tac. Ann. 5

Plinio sæpe. Vitruv. lib. 8. c. 4.

rat. Nam istud camporum æquor, modicis collibus, tamquam lascivientibus fluctibus interstinctum, cœlo maximè temperato & salubri, solo pascuis læto, agris frugifero, virentibus nemoribus, & pisculentis rivis amœno, intelligere possumus ex quo hominum cultum Rhætia regio accepit, habitatoribus non caruisse: Quorum urbem (frequentes per Rhætiam urbes, tum alii testes, tum Vellejus) in ipsius planitiei acie, ad confluentes majorum fluviorum Vindonis & Lyci, qui maximâ aquarum vi, fossarum in modum pleraque latera muniunt, & commodo tamen interjecto spatio eluvionum metum procul habent, sitam fuisse, situs propè, est ut fateri cogat. Sic sanè, nisi quod de Megarensibus Deus respondit, Vindelicos veteres cæcos fuisse arbitramur. Nam Germani haudquaquam auctores, quibus nihil tunc temporis rei cis Danubium, neq; ex illorum institutis urbes: Tacitus, *Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se junctas sedes:* Vindelicos magis est ut conditores demus. Tacit. de germ. In ætate constituendâ nihil video, profiteor, cum plausibiles etiam suspiciones destituant: nisi quod antiquitatem, situs, quam diximus, prærogativa arguit. Gentis caput jam tunc extitisse, idem situs suadet, totius regionis umbilicus: tum quod huc coloniam deduxere Romani, cum primarias provinciarum urbes constituendis coloniis deligere consueverint. Hinc Vindelicæ quoq; nominis fides constat, quando nihil in omni historiâ frequentius, quam principes urbes populorum nominibus appellatas observare. Adjutant disputata de Vindeliciæ etymo, quod ex solo ab hac urbe insesso originem traxisse indicavimus. Et Frisingensis verba in istâ testium penuriâ non negligenda, *Drusus Moguntiam in Galliâ, & Augustam in Rhætia, quæ ante Vindelica dicebatur, ex nomine Augusti vocatam, fundasse vel instaurasse dicitur.* Fris. lib. 3. c. 4. Neq; interim alterum Cisaræ nomen locum habere non poterat, nihilo secius quam illa à confluvio Lusturia, proprium Onobæ retinuit. Si in re simili ludimus, auctor est Stephanus, etiam Syriæ Larissam binomiam, indigenis Zizaram appellatam. Quin creditum quibusdam, omnes omnino urbes duplici nomine usas, publico nimirum ac vulgari, tum altero occulto, religioso, & in vulgus ignoto. Quod Macrobius de Româ prodidit post Plinium; ego universè nolim asseverare. Macr. lib. 3 c. 9. Id tamen ex Macrobio compertum, *omnes urbes in alicuj⁹ Dei esse tutelâ*, & à Diis tutelaribus plerasque appellatas videmus. Plin. lib. 3. c. 5. Non enumero Alabandum, Tenem, tot alios, in promptu cum sit exemplum urbis binomiæ Terracinæ, quæ Anxur à Jove Anxuro dicta. Idem in Cisarâ accidisse fragmentum (quem magis idoneũ testem producam, nunc nullus est) adeò narrat probabiliter, ut mihi cetè approbet. Sic interim,

terim, si quis hanc conjecturam ad priores quas rejecimus, ablegare maluerit, nihil sum succensurus: Existimatio namque rei incertæ, in medio relinquenda. Ego, nescio quî fit, testis etiam suspecti, in re valde credibili fidei cogor credere, & cum non videam, cui bono nomen confingi debuerit, neque confictum esse possum animum inducere. Num enim absurdior Cisa apud Vindelicos, quam *Asculanorum Ancaria Dea, Volsiniensum Nurscia, Otriculanorum Valentia, Sutrinorum Nortia*, quas Tertullianus enumerat? At qui Cisam ex Tacito Isidem interpretantur, quoniam is scripserit, *pars Suevorum Isidi sacrificat*, errant largiter, & turpis chronologiæ lapsus, res Vindelicas cum Suevis, qui tanto post immigrarunt, confundere: cui inscitiæ fragmenti tamen auctor obnoxius. Quod si Cisa Suevorum Isis fuisset, ineptirent adhuc de muliebri oris specie, parumne testato Tacitus, *Signum ipsum in modum liburnæ figuratum, docet advectam religionem?* Et mox (quo etiam nugas de Cerere aut Cybele, aut etiam Venere refellit, quas Cisæ nomine à Suevis cultas ali conjecere, argumento imagunculæ, sub scapo coni, qui Augustanis insignium loco) *Cæterum nec cohibere parietibus Deos, neq; in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine cælestium arbitrantur.* Cujus rei à Maximo quoque Tyrio proditum exemplum sermone, utrum Diis dicanda sint signa, *Celtæ*, inquit, *colunt Jovem: Celticum verò Jovis signum, altissima quercus.* Ineptus cassusque labor est, barbara numina Romanis & Græcis conferre velle: Quis Deus Alabando respondet? Aut si Germanica malumus, quis Tuisconi & & Manno, quæ Dea Tanfanæ? Mihi Minerva Cissæa apud Pausaniam lecta, Zizilia Venus Sarmatica apud Possevinum, & scio quibus Germaniæ oris *Zizen* mammæ sint. Neque ut ad Cisam aut Zizam (quam Camboduni quoq; Vindelicâ urbe cultam, veteribus annalibus consignatum reperio) quidquam horum pertinere arbitrer, ideo inducor. Servius rectè annotavit, Topicos deos ad alias regiones numquam transire. Dixi de urbe Vindelicâ, sive Cisara fuit, quam potui maximè credibiliter. Illam Kal. Sextil. in Romanorum potestatem venisse, quidam in litteras retulêre, neq; quam auctoritatem sequantur comperio. At convenit, quod his Kal. debellatum demonstravimus, & si conjectura sedet, in istis campis pugnatum, credibile uno impetu urbem captam fuisse. An quod Horatius Alexandriæ mentionem injecit, huc allusit? Par utrimque ratio: Alexandriâ Kalendis captâ, Ægyptus in potestate fuit, sic Vindelicia Cisarâ. Victoria victæ urbi, quod rarò assolet, splendorem & ornamentum addidit. Nam quia coloniâ honestatam intelligimus, scire interest, præcellentem coloniarum dignitatem extitisse:

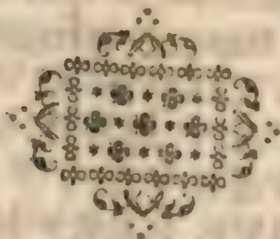
Tertul. Apolog.

Pausan. Corinth. Possev. in ep. ad R. Pol.

Serv. in 7. Aen. Laurente Marica.

extitisse: Adeo, ut cum præstantissima esset municipiorum conditio, quippe quæ suo jure & legibus utentia, muneris tantum honorarii cum Pop. Rom. participia, potiori tamen, & præstabiliori existimarentur coloniæ, quæ jura institutaque omnia Pop. Rom. haberent: nimirum *propter amplitudinem majestatemq; Pop. Romani, cujus istæ coloniæ quasi effigies parvæ simulachraq; esse quædam videntur*: Gellii verba sunt. Quo Suetonii locus de Augusti coloniis spectat, *jure ac dignatione urbi quodammodo pro parte aliquâ adæquavit*. Cum enim in arce rerum humanarum Roma constituta esset, ut quæq; illam urbes arctissimis necessitudinis vinculis contingebant, ita sese præ reliquis maximè extulisse videbantur. Hoc est quod in lege Mamiliâ, perpetuo primo loco coloniæ, deinde municipia, præfecturæ, fora, conciliabula ordine nominantur. Inde, quod ex Divi Hadriani oratione Gellius memorat, Italicenses, Vticenses, & quædam alia municipia antiqua, *cum suis moribus legibusq; uti possent, in jus coloniarum mutari* voluisse. Hinc denique, quod inferioris ætatis & sequioris sæculi scriptores Municipiorum nomine minoris rei urbes tantum dixêre. Quoniam verò victoriam anno post Romam conditam DCCXXXIX. partam ostendimus, indicio est illo coloniam deductam: Quatenus nihil attinet ambigere, hoc genus præsidia debellatis populis protinus imposita. Colonias militares dico, cum ex Quiritibus scriptæ in aliquot interdum annos post victoriam dilatæ sint. Et princeps provinciæ civitas Augusti honori hunc in modum cessit; minoribus oppidis, privata victoriæ monumenta fixêre Nerones, à majore siquidem Tiburnia, aut si quo alio nomine rectius appellatur; nam hoc sanè absonum, Tiberina opinor concinnius, à minore Drusomagum, cujus Ptolemæus meminit, dicta sunt. Quæ si à Strabone præterita, intelligere possumus eum statum regionis, qui ante provinciam constitutam, & Romana nomina inducta, fuit, sumpsisse describendum. Vindelicę quoq;, quam ante provinciæ constitutionem stetisse, haud obscuris freti argumentis ostendimus, nullam rationem habuisse non valde miror, cum idem plerisque urbibus, quæ populis cognomines, accidisse sciam, credo quia populorum editis nominibus satis indicatæ videbantur.

Gell. lib. 16 c. 13.
Suet. Octav. 46.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Quartus.

SED circa coloniam multa præterea expedienda. Quæ quoniam hic locus à nemine sâtis perpurgatus est, quo poterimus ordine prosequemur. Primum, nulli nisi lege latâ deducere licuit: ut paullo latiore legis appellatione, tam Senatus, quam populi jussiones comprehendamus. Et stante quidem Republicâ, singulis deductionibus, sive una colonia deduceretur, sive plures simul, singulæ leges ferebantur. At Senatus Populique potestate in unum transfusâ, peculiari lege nihil opus erat, quod eâ, quâ Populus in illum unum omne imperium & potestatem conferebat, de coloniis quoque caveretur. Plutarchus de Sullâ, *Omnium præteritorum data ei fuit ex lege impunitas: in futurum autem jus necis, publicationis bonorum, coloniarum deducendarum, urbium condendarum, & diruendarum, jus regna auferendi, & pro libito condonandi.* Hinc verba fluxerunt, quæ Neroni Seneca affingit, *Quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est.* Atque idem Julio & Octaviano tributum, definitè & nominatim opinor: quamquam quod Dio & alii, Imperatoribus à subditis nihil non concessum prodiderunt, universè jus istud, de quo loquimur, tum reliqua omnia complectitur. Superest in fragmentis legis Regiæ ejus sententiæ formula, VTIQVE QVÆCVMQVE EX VSV REIPVBLICÆ, MAJESTATE DIVINARVM, HVMANARVM, PVBLICARVM, PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSEBIT,

Seneca de Clem. lib. 1. c. 1.
Dio lib. 53.

BIT, EI AGERE FACERE JVS POTESTASQVE SIT. Quod in colonias, quæ istâ ratione à Sullâ, Julio & Octaviano deductæ, fere Veterani milites missi, eas Vellejus Militares nominavit, & à reliquis deductis *jussu Senatus* distinxit. In Ancyrano lapide indice rerum ab Augusto gestarum, COLONIAS MILITVM appellatas video; Et verò est apertum, Augustam istarum numero censendam. Quæ etsi separatim nullâ lege deduci jussa, duplicem tamen colonicam legem accepit: Augustæam inprimis, cujus persæpe apud auctores rei agrariæ mentio, quâ Augustus generatim præscripsit, quæ in coloniarum collocationibus servata vellet: tum privam aliam; quam posteriore loco excutiemus. Augustææ specimen præbere possunt, cum aliarum hujus argumenti legum reliquiæ, præcipuè Mamiliæ: tum quod ipsius nonnullæ, apud auctores, quos jam nunc laudavi, superant, tamen etsi maxima pars interciderit. Eâ enim cautum esse, ut ager assignetur, QVA FALX ET ARATRVM EXIERIT, Hygenus semel atq; iterum auctor: explicationem adjicit, *Hac lege, suâ interpretatione quidam putant, tantum cultum nominari: ut mihi videtur, utilem ait agrum assignari oportere: hoc erit, ne accipienti sylvæ universus modus assignetur, aut pascui. Qui verò majorem modum culti acceperit, optimè secundum legem accipiet aliquid sylvæ, ad implendum accepti modum.* Deinde limitum latitudinem constitutam, ex Hygeno itidem percipimus: *Limitibus latitudines secundum legem & constitutionem Divi Augusti dabimus. Decumano maximo pedes XXXX. Kardini maximo pedes XX. Actuariis autem limitib' omnibus decumanis pedes XII. Subruncivis pedes VIII.* Hæc quo intelligantur rectius: Primo duo limites in coloniarum deductione, agrorumq; assignatione, constituebantur: Decumanus Maximus, & Kardo item Maximus, sese rectis angulis mutuò intersecantes, ille ab oriente ad occidentem, hic à meridie ad septentrionem directus: Licet ea ratio nonnunquam mutata, interdum inversa fuerit. Vtrimq; dein singulæ centuriæ (quarum modum non unum reperio, jugerum scilicet L. C. CC. idque frequentissimè, CCX. CCXL. & CCCC.) singulis limitibus, qui prioribus illis paralleli, distinguebantur: primus, secundus, tertius, & quartus à Decumano Maximo, Linearii seu Subruncivi appellabantur, quintus Actuarius sive Quintarius, quem etiam sextum non pessimè diceres, si Decumanum maximum pro primo numerares, nam quinque centurias sex limitibus comprehendi necesse est: hi autem prorsi omnes. Et quoniam post Kardinem maximum, eâdem ratione transversi quatuor Subruncivi, postmodum Actuarius quinto loco succedebat, sequebatur ut Decumano &

Kardine maximis, atque duobus illis Actuariis, quatuor omninò rectis lineis, XXV. centuriæ circumscriptæ essent. Quo deinceps ordine pergebant, Ut Decumanus & Kardo Max. non repeterentur (singulares enim erant, ad quorum normam reliqui exigebantur) sed semper post quintam centuriam Actuarius duceretur: atque totus ager, si sub unum aspectum caderet, cancellatam tessellatamque speciem præbere posset. Quæ apud auctores, quos sequor, distinctè prodita. Neque tamen perpetuò observata sunt, quoniam agri natura & spatium aliud interdum suadebant. Atque hæc agrimensorum erat curatio, qui agros perticâ sive decempedâ, cujus in antiquis numinis adhuc forma visitur, metabantur.

Val. Cato Diris.

Pertica, quæ nostros metata est impia agellos.

Prop.lib.4. el.1. Et Propertius,

Abstulit excultas pertica tristis opes.

Cic.Phil.3. A decempedâ, Cicero L. Antonium privati & publici agri decempedatorem dixit. Ligneam fuisse arguit, quod talis Quincupeda apud Martialem.

Mart. lib. 14. epigr. 92. *Puncta notis ilex, & acutâ cuspide clausa.*

Præter Decumanum autem & Kardinem Max. per Actuarios iter Populo deberi, jam olim lege Semproniâ Corneliâ & Juliâ cautum erat: Subruncivos itidem coloniarum conditores aliqui publicaverunt, fructus asportandi caussâ. Sed nos Augustææ legis ossa pergamus legere. Cum hæc, quæ diximus, non limitibus tantum circumscribenda, sed & terminis firmanda (propriè hîc vocibus istis utimur, cum aliâs confundi soleant, & ut Festus auctor, *limites in agris, nunc termini, nunc viæ transversæ sint*) ac à vicinorum injuriis vindicanda essent, videtur Augustus de terminorum genere & usu pleraq; cavisse. Certe non frustra est, quod agros, uti lege & limitibus Augustæis, sic terminis Augustæis assignatos legimus: Latinus & Mysrontius, *In locis montanis terminos posuimus rotundos, quos Augustæos vocamus, pro hac ratione, quod Augustus eos recensivit, & ubi fuerunt, lapides alios constituit, & omnem terram suis temporibus fecit remensurari, ac veteranis assignari.* Apud Hygenum nonnullorum species delineatas cernimus: apud alios foveas Augustanæas, fossatosque Augustæos observamus, quod terminorum vice essent scilicet. Nescio an ex eâdem lege Hygenus mutuatus, illa quæ in hoc genere, iis, quæ de limitibus antea attulimus, statim subjungit, neque enim satis pâret, *In mediis tetrantibus lapides defigemus ex saxo silice, aut molari, aut ne deteriore, politos in rotundum, crassos pedem, in terram ne minus habeant pedibus II. S. super terram sesquipedem.* Sed nobis de terminis iterum dicendum

(Festus v. Limites.)

dum erit. Nunc locum hunc concludemus, si prius annotaverimus, ea quæ Hygenus omnes divisionum auctores sanxisse scripsit, ab Augusto non fuisse præterita, *Vti quæcumque loca sacra, sepulchra, delubra, aquæ publicæ, aquæ vicinales, fontes, fossæq; publicæ; vicinalesq; essent, item si qua compascua, quamvis agri dividerentur, in omnibus* (sic lego, pro, ex omnibus) *ejusdem conditionis essent, cujus antè fuissent.* Quamquam sepulchra interdum colonorum cupiditati cessisse video, Suetonius Julio, *Cum in coloniâ Capuâ deducti lege Juliâ coloni ad extruendas villas sepulchra vetustissima disjicerent, idq; eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes reperiebant, tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ sepultus, inventa est.* Neque plura hujus legis capita hactenus eruimus: nam quæ præterea in his ipsis libris supersunt, & hinc manare suspicamur, nullum nomen ascriptum habent, ideo asseverare vetat religio. Edictis deinde pro re natâ obscuriora nonnulla explicata fuisse, idoneus testis Hygenus est, *Sunt quoque quædam Divi Augusti edicta, quibus significat, quoties ex alienis territoriis sumsisset, & assignasset veteranis, nihil aliud ad coloniæ jurisdictionem pertinere, quam quod veteranis datum assignatumq; sit.* Præter perpetuam autem Augusti omnium coloniarum legem, privam, quam dixi, singulatim unicuique à conditoribus præscriptam, exploratum est. Siculus Flaccus, *Auctores divisionis assignationisq; leges quasdam colonis describunt:* Nec non alibi, *Leges datæ coloniis municipiisq; intuendæ:* Hygenus, *omnium coloniarum municipiorumq; leges semper respiciendæ.* Hæc fortassis multa continuit: duo aut tria potissimum capita, qua ratio, qua scriptorum auctoritas persuadet. Nam cur non opinemur (etsi rei, quæ ad limitũ quæstionem nihil pertineret, nullum appareat in nostris auctorib' vestigium) primo loco, cum diversi essent coloniarum gradus, ejus cui lex scripta, conditionem expressam? Antiquitus aliæ civium Romanorum, Latinæ aliæ: At Italiâ totâ civitate donatâ, optimo fuere jure, quæ Italicum jus adeptæ, uti ex Jurisconsultis Vlpiano, Celso, Gajo, Paullo haurio: pessimo quæ, ut etiam Vlpianus monet, *nihil præter nomen coloniæ haberent.* Rursus coloniæ quædam immunes, quædam neutiquam: Italicæ fuisse videntur immunes omnes, non contra. Quæ caussa, cur Plinius in Italiâ immunium non meminerit, in provinciis meminerit. Qui diversè sentit, cogitet, num fieri potuerit, ut in Italiâ colonia immunis nulla, id enim sequeretur: deinde num concedendum existimet, Tyriorum coloniam, cui *Divus Severus & Imperator noster, ob egregiam in rempublicam imperiumq; Romanum insignem fidem, jus Italicum dedit,* atq; Berytensem, Augusti beneficiis, Vlpiani quoque

Suet. Jul. c. 81.

Dig. lib. 50. tit. 15. ll. 6. 7. 8.

Cod lib.11 tit.21.l.1. verba sunt, gratiosam, quam cum postmodū Theodosius & Valent. metropolim decernerent, *suis virtutibus coronatam*, appellaverunt, immunes non fuisse, quod in utraq; Italici tantum juris fiat mentio: Demum, quid sibi Paulli hæc velint, *Divus Vespasianus Cæsarienses colonos fecit, non adjecto, ut & juris Italici essent. Sed tributum his remisit capitis. Sed Divus Titus etiam solum immune factum interpretatus*: Vt ego sentio, si Vespasianus jus Italicum dedisset, de immunitate nulla potuisset oriri quæstio. Plenissima porro immunitas, omnium tributorum, soli & capitis, atq; publicorum munerum, extra coloniam, remissionem complectebatur. Atqui Augustam Italici juris fuisse, quod dubitemus nihil est: Nisi veterani post percepta præmia, assignatamque coloniam, pejori conditione quam milites in exercitu fuissent, vixère: In legione namque jure Italico, cives Romani erant. Quin ut mea memoria est, non observo ab Augusto coloniam deductam, præterquam Italicam. Si coloniæ Augustæ non Italicæ occurrunt, vel antiquiores Augusto sunt, ab illo nomine tantum Augustæo honestatæ, vel fortassis coloniæ dignitate nullà deductione rescripto auctæ. Hoc habet, in quas milites missi, quæq; exin Militares appellari possunt, Italicas fuisse omnes. Dabo Strabonis locum, qui edoceat, Militares quantumvis novas & tenues, clarissimas reliquas dignitate & existimatione præstitisse. Quid enim cuiquam largiretur Augustus, ut abnueret militibus, quorum beneficio se imperio potiri, fateri necesse haberet? Strabonis ista sunt, *Hispalis claret, ipsa quoq; Romanorum colonia. Ac nunc quidem emporium durat: honore autem, & recenti militum Cæsaris eo missorum inhabitatione Bætis præcellit, quamvis non splendidè condita*. Sed in nostrâ, exemplis & argumentis accedit Taciti auctoritas: Is cum splendidissimam cognominavit, verbo conclusit ornamenta, quæcumque possunt in coloniam cadere. Neque Apulejus (cujus summum circa sermonis proprietatem studium) quod Madauræ patriæ tribueret, præclarius elogium invênit, *Veteranorum militum novo conditu, splendidissima colonia sumus*: Quæ item apud eum Hypata *civitas cunctæ Thessaliæ antepollet*, honoris ergò *splendidissima & unica Thessaliæ civitas* appellatur. Pari sensu Vlpianus, splendidissimam Tyriorum coloniam dixit, quæ cum jus Italicum haberet, uti vidimus, tum esset *nobilis regionibus, serie sæculorum antiquissima, armipotens, fœderis, quod cum Romanis percussit, tenacissima*. Exscripsi lubens, quæ ob dicta hactenus, & dicenda postmodum, in Augustâ æquè omnia agnoscimus. Jam si coloni cives Romani, idque optimo jure, in tribum relati fuere: neque nos nisi de Fabiâ aut Scaptiâ, quas utrasque Augustus, Suetonio teste obtinuit, aut Juliâ, quæ ex veterib⁹ una (sive Fabia sive

Str.lib.3. · Apul. Apol.1. · Vlp. D.lib.50.tit.15.l.1. · Suet. Octav.c.40.

sive Scaptia opinor) in Augusti honorem, ut Dio auctor est, appellata, suspicari possumus, maximè omnium credibiliter de Juliâ. De linguâ, veste, moribus, institutisque reliquis Romanis si admoneam, ineptus videar. Sequebatur caput legis, quo coloniæ jurisdictio & coercitio mandabatur, certisque finibus circumscribebatur. Operæ est, formulam ex Hygeno proponere, *QVOS AGROS, QVÆVE LOCA, QVÆVE ÆDIFICIA, INTRA FINES, puta illos, & intra flumen illud, intra viam illum, DEDERO, ASSIGNAVERO, IN EIS AGRIS JVRISDICTIO COERCITIOQVE ESTO COLONIÆ illius, cujus civibus agri assignabuntur.* Id spatium regionis nomine expressit Flaccus, *Regiones autem dicimus, intra quarum fines singularum coloniarum, aut municipiorum magistratibus, jus dicendi, coercendiq́; est libera potestas.* Cæterum Territorii appellatio vulgatior est: Frontinus, *Quicquid enim ad coloniæ municipiive privilegium pertinet, territorii juris appellant*: Flaccus, *Territorium dixere, intra quos fines jus ducendi esset*: eleganter, etsi sunt qui malint, *juris dicendi jus esset*: Et Pomponius, *Territorium est universitas agrorum, intra fines cujusq; civitatis.* Etymologia sive deducēda, ut hîc Pomponius existimat, *quod magistratus ibi jus terrendi habeat*, sive quod *hostis terrendi caussa constitutum est*, ut Aggenus Vrbicus, sive à terendo uti Varro, sive à bobus, quasi terribovium, quemadmodum Cato in originibus, sive denique, quod Isidoro placuit, à tauris tauritorium: nos non admodum laboramus. Hoc potius, quodnam Augustæ coloniæ territorium fuerit. Intelligo difficile ad fidem esse, in tam obscurâ & reconditâ antiquitate, certos limites affirmare: Sed tamen, quod jam aliquoties rebus dubiis fecimus, conjecturas, quas verum proximè existimabimus, assequi concipiemus. Visum nonnullis, fines in universum quantum sacram episcopi jurisdictionem porrigere: neque ego auctoritatem defugio. Homines enim Romanarum ecclesiasticarumq; antiquitatum ex æquo periti, hæc vestigia alibi lubentes sectati sunt: Cum rerentur, quod episcopis à civitatibus nomina indita, Augustæ hîc, alius alterius urbis vocatur Episcopus, satis esse indicio, Augustæ, rerumq; Augustanarum, quæ territorio proculdubio continentur, inspectionem illi & curam demandatam. Quâ ego occasione illos præterire non debeo, qui quas urbes episcoporum aliquando dictas inveniunt, in episcoporum potestate fuisse opinantur: Rectè si sacram sentiunt, sin aliam, quam profanam differentiæ caussa appellamus, nihil imperitius, cum eodem argumento episcopos civitatum paruisse imperio necessariò sequatur

Dio lib. 44.

Pomp. D. lib. 50. tit. 16. l. 239.

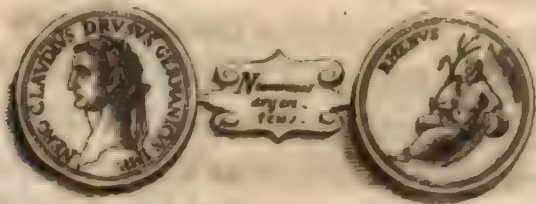
Varro de lingua L. lib. 4. Cato apud Serv. in 5. Aen. Vrbem designat. Isid. lib. 14. c. 5.

quatur

quatur, quod utiq; falsum est, nam ut episcoporum civitates, ita versâ vice civitatum episcopi appellantur, nec obscurus utriusq; locutionis sensus. Paulus Apostolus ad Corinthios scripsit, *In omni loco ipsorum & nostro*, neq; ille tamen profecto Corinthiorum dominus, sed ut significanter admodum Cajetanus interpretatus, *addidit ET NOSTRO, ut quemcumque locum, qui est Corinthiorum invocantium nomen Christi, explicaret esse etiam Apostolorum; quod est verum, non solum propter unitatem charitatis, sed etiam propter extensionem jurisdictionis Apostolicæ.* Aliorum commentatorum sententias, quæ variæ sunt, nihil necesse afferre. At quoniam comperi, Carolo Magno Imp. Divo Simperto episcopo, Augustanæ ecclesiæ diœcesim, quam vocant, auctam, nec non idem sæpius vel ante vel postea fieri potuit, vix opinor territorii modum hac viâ rectè investigabimus, nisi primo loco de accessionibus sigillatim (quod nunquam futurum vereor) cõstiterit. Incredibiliter namq; errat, quisquis antiquas rationes, ad eum, qui nunc est, rerum statum revocat. Huic itaq; subsidio, alia ex rerum naturâ, temporumque conditione petita, adjungenda sunt. Kardinem palam est, septentrionem versus provinciæ limitem Danubium haudquaquam transiisse, neque agros in hostico assignatos esse, etsi in eam Germaniæ Magnæ partem, jam episcopi religiosa jurisdictio porrecta: Ad meridiem ab alpib⁹ initium sumpsisse, neque profecto ullum veteranorum in iis (quamquam in alpes quoque sacra episcope nunc penetret) agros accepisse: quin ad hunc locum pertinet, quod Hygenus quodam dixit, *Rupium multitudo limites accipere propter loci difficultatẽ non potuit: Sed relicta est, ut aut sylvam Reip. præstaret, aut si sterilis esset, vacaret.* Aggenus, *Hæc autem sunt loca quæ soluta* (ita lego, pro insoluta) *dicuntur, quæ aut in saxosis & sterilibus locis sunt, aut in paludibus, ubi nulla potuit exerceri cultura, quia dum non esset, quod excoli potuisset, nullis necesse fuit limitum regulis obligari, propterea & soluta loca vocata sunt.* Et quamquam materiam olim etiam secundo Lyco ex alpibus devectam, Hygeni verbis consentaneum sit, quas tamen sylvas colonia acceperit, non ausim definire, neq; eas extra territorii fines fuisse, absurdum. In Decumano, priscæ diœcesis certiora indicia apparent: Adeo, ut intra fluvios, Lycum, qui ab oriente, & Hilaram ab occidente constitisse, in dubium venire prope nequeat: Cum Hilara Augustanam à Constantiensi diœcesi hodieque discriminet, nec caussa sit, cur fines variasse existimemus, ab eo tempore, quo ante Constantiam conditam, episcopi sedes Vindonissæ fuit: Lycum ecclesiasticam provinciam altroversum tunc terminasse, etiam perspicuum, eo quod Simper-

1.Cor.1.

Simperto demum episcopo (Aventinus Divo Vdalrico non rectè tribuit) Novoburgensem jurisdictionem Augustanæ accensam, Novoburgensemque ad Lycum pervenisse, annalium monumentis testatum. Hoc est, quod in vetusto manuscripto codice legere memini, Simpertum Augustanam diœcesim Noricorum finibus auxisse: antiquum namque Noricum (quod jam semel indicavimus) ad Oenum tantum, posterius ad Lycum usque pertigit. Decumani ergò longitudo XXX. M. passuum, plus minus, complectebatur: neque tamen exacta ratio, fluviis non usque quaque parallelis, iniri potest: Kardinis ab alpinum radicibus ad Danubii alveum M. Pass. circiter LXX. Itaque tota territorii area habuit decies centena passuum millia bis millies, & id quod excurrit. Cum Siculus Flaccus scripsit, interdum territoria fluminibus finiri, interdum summis montium jugis, fieri potest, ut de nostrâ colonia ne cogitarit quidem, ejus nihilominus terminos, uti omnino habuere, expressit. Legem denique de rerum divinarum humanarumque curatoribus, sacerdotibus & magistratibus nimirum, decurionumque ordine cavisse, nemo ambigere inducet animum: Vnum ambigo, an privata ista, an publica Augustæa caverit, & fere est ut Augustæam opiner. Sed quoniam totus hic locus ad colonicæ reipublicæ constitutionem pertinet, posterius exequemur. Jam cum de legibus plura non occurrant, deinde admonendum est, Coloniam deductam jussu, vel utriusque, Neronis vel quod credibilius multò, alterutrius; Cum patrato bello, ordinandæ & constituendæ provinciæ, ambo tempus non triverint. Ac malo equidem de Druso verum esse, quod & plures tradidere auctores: tametsi antiquiores (ne fallam) Ottone & Honorio Augustodunense nondum reperio. Sed bonum factum, conditoris memoriam, insertâ imagine apud nostros homines novare. Otto Fris. lib. 3. c. 4. Hon. in chron.

Triumviros qui deducerent (alio aliâs numero fuisse sciens sum) arbitror lectos ex legatis, quorum operâ Dio victoriam partam prodidit; neque his honor cuiquam haberi poterat justius. At hi ignoti sunt, nisi qua Augusti nummus suspicioni rimam aperit.

Tribu-

Tribunitia poteſtas cum anno DCCXXXI. V. K. Julii primum inſtituta ſit, fit ut annus ejus IX. nummo inſcriptus, ex iiſdem K. anni DCCXXXIX. quo Auguſtam deductam diximus, ſumat initium. Id temporis coloniam aliam deductam, nemo opinor certo teſtimonio approbabit; eo minus leviter conjecero, ſi ad hanc coloniæ ſymbolum bovem retulero. Notæ II. VIR. de P. QVIN. VARO. M. TITIO. L. COR. BALBO. à quibus coloniam deductam ſuſpicor, accipi neque debent, neque poſſunt, quî enim tres Duumviri? Verum nummum auctoritate Duumvirûm, qui princeps coloniæ magiſtratus, ſignatum oſtendunt. Quod idem veſtigium (an æmulatione Romani moris, quo Senatus auctoritas hiſce notis S. C. aſcripta?) in multis præterea colonicis nummis, nec tamen omnibus, variè ſpectatur. Nudè interdum, nullo adjecto nomine, ut Cæſarauguſtanis quibusdam, CAESAR AVG. II. VIR. Binis nonnunquam additis nominibus, C. HEIO. POLLIONE. ITER. C. MVSSID. PRISCO II. VIR. quæ ipſorum Duumvirûm eſſe nihil ambigo: Ternis ſæpe etiam, exemplo præter noſtrum, Sebaſtæ nummus, L. FABATO. T. TAVRO. L. PISONE. COL. SEBAS. II. VIR. coloniæ incertæ alter, AP. PVLCHRO. T. TAVR. L. PISO. CN. F. II. VIR. quæ ad coloniæ conditores audacter refero. Nam cum Appium, Taurum & Piſonem, Conſules ſub Auguſto faſti prodant, quid illis in coloniâ ſimul rei eſſe potuit, præter hoc unum, ſi in ejus deductione collegæ? Extremè frigidum commentum eſt Appios, Tauros, Piſones alios à conſularibus, totidem nominibus in coloniâ unâ aliquâ extitiſſe. Et ut ad noſtra revertar, P. Quinctilium Varum, qui poſt biennium ordinarius conſul cum Tiberio iniit, M. Titium Rufum, qui ante annos XVI. ex Kal. Majis ſuffectus eſt, & L. Cornelium Balbum, ſive majorem, qui ſuffectus extremo anno DCCXIV. ſive minorem, qui ex Africâ triumphum egit Procos. an. DCCXXXV. VI. K. Aprilis, III. Viros Coloniæ deducendæ, agriſque aſſignandis, à colonis Auguſtanis hoc nummo poſteritatis memoriæ piè & gratè commendatos interpretor. Nam conſularia & trium-

triumphalia ſingulorum ornamenta, de legatione quæ diximus probabiliter confirmant. A triumviris verò coloni ſcripti, Cato in M. Cœlium, *In coloniam mehercules ſcribere nolim, ſi triumvir ſim, ſpatiatorem aut feſcenninum.* Servius notavit, tranſcribere hac in re ſolenne verbum. *Tranſcripti enim in colonias deducebantur.* Ad colonorum numerum conſtituendum, in tantâ veterum ſcriptorum diſperditione, & omnis antiquæ memoriæ, quod toties conqueri neceſſe habeo, abolitione etiam hæremus. Aliqui ter mille miſſos ſcripſere: ſed hos ſimilitudo nominis in errorem duxit, ut quæ Strabo de Auguſtâ Prætoriâ prodidit, ad noſtram detorquerent. Alii duplum, vel paullo amplius volunt, nam integram legionem, ſine auxiliis, miſſam conjiciunt. Aut hîc, aut nullibi, Taciti verba locum habere, *Olim univerſæ legiones deducebantur, cum tribunis & centurionibus, & ſuis cujusq; ordinis militibus, ut conſenſu & charitate Rempublicam efficerent.* Ego frequẽtes ad firmitatem provinciæ miſſos aſſentio, & numerum VI. millium non abjudico. Quod ſi quis, probabili ſubnixus ratione, de ampliore cenſuerit, in ejus ſententiam me pedibus iturum, jam nunc profiteor. Si enim anno urbis conditæ CCCCL. nomine Æquorum prope ad internecionẽ deleto, proximo *Albam in Æquos ſex millia colonorũ ſcripta*, quod Livius annotavit, ſi anno DXXXVI. Placentiam totidem deducti, *in quibus equites deducendi fuit cauſſa, ut opponerentur Gallis, qui eam partem Italiæ tenebant*, quod ex Pædiano cognoſcimus, non eſt cur hic numerus in Vindelicâ coloniâ, quæ coërcendis provincialibus recens domitis, tum reprimendis vicinis Germanis, præcipuè Suevis, jam tunc imminentibus, inſtruenda eſſet, non exiguus exiſtimari debeat: eo potiſſimum, quod à militaribus præſidiis, per provinciam diſpoſitis, auxilium non adeò magnum, ex Italiâ interjectis alpibus, nullum omnino, niſi ſerum admodum ſperari poterat. Equites eadem quam in Placentiâ Pædianus cauſſam notavit, perſuadet, deductos, ut opponerentur Germanis, qui Gallis haud paullo acriores hoſtes eſſent. Colonorum nomina nemo expectabit. Si ex triumviralibus tabulis maximè in promptu eſſent, huc attexere odioſam diligentiam argueret. Indicabo tantum, monumenta antiqua, quæ noſtros cõmentarios ſequentur, videri nonnulla ad primos colonos pertinuiſſe, nonnulla ad eorum poſteros: ſed ut illa, quæ legionem tertiam Italicam, multo poſt inſtitutam reſpiciunt, non añumeremus. Hîc placet ſubſiſtere, & putare animo, quam fœdas plerasq; hiſtoriæ labes antiquitatis inſcitia aſperſerit, quæ levi ejus cognitione rurſus detergi poſſint. Ilio cremato Æneam profugum in Italiam veniſſe, regnum conſtituiſſe, poſteros Romam condidiſſe, omnium conſenſione convenit.

Cato apud Feſtum. v. ſpatiator.

Serv. 5. Aen. Tranſcribunt urbi matres.

Strabo lib. 5.

Tac. An. 14.

Liv. lib. 9. & 10.

Pæd. Orat. in Piſ.

Neque discrepat, qui à Romanis descenderint, sibi & reliqua Romanæ nobilitatis decora, & Trojanam originem rectè ac merito asciscere. Quin coloni Augustani asciverint, nihil caussæ est: nam cunctas gentes laudis appetentiâ vicêre Romani, nec laus ulla, publico populorum consensu, æquè ac Trojanæ originis fama appetita est, eo usq; ut multi, qui verè non possent, per mendacium in eam inseri voluerint, opinati credo, quod Plinius enuntiavit, *mentiri clarorum imagines erat aliquis virtutum amor*. Hujus ergo rumoris cum nescio quid majores nostros afflasset, neq; facile rationem invenirent, qua Trojani in has oras appulissent, excogitarunt inscitissimam narrationem, cujus verbo ante meminimus, nunc uberius explicare nullum operæ pretium: Multo labore assequuti, ut rem perspicuè veram, à Trojanis Augustanos ortos, nemini unquam fuerint persuasuri. Neque verò Vindelicorum stirps ideò sublata, sed mixta Romano sanguini, veluti læta arbor insitione aucta est, cujus rei symbolū in limine horum librorum sub Drusi imagine expressum. Nam multas hoc genus colonias collocatas prioribus civibus nequaquam pulsis, certum. Exemplo ne longius abeam, Vbiorum oppidum, in quod colonia Agrippinæ nomine deducta, non eo minus se pleriq; civium Vbios, origine Germanos ferebant, ita Tencterorum legatis apud Tacitum respondent, *Vt vobis cæterisq; Germanis consanguineis nostris jungeremur*, Et mox de Romanis colonis, *Deductis olim & nobiscum per connubium sociatis, quiq; mox provenêre, hæc patria est. Nec vos adeò iniquos existimemus, ut interfici à nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis.* Atque in libello de Germanis, *Vbii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine non erubescunt.* Porrò colonos sub militaribus signis deductos, ut exercitus speciem præbere possent, obscurius alii, apertè Hygenus significat, *Cum signis & aquilâ, & primis ordinibus ac tribunis deducebantur.* Territorium aratro ambiri consuevisse, videtur innuere Cicero, cum in Casilini deductione Antonio portam Capuæ, aratro circumducto, vomere pæne perstrictam, & florentis coloniæ territorium imminutum objicit. Sequebatur territorii divisio & assignatio. Nam agro, quâ ratione prius dictum est, centuriato & limitato (utroq; verbo Festus utitur) singulis colonis agri modus tribuebatur viritim, idq; sortitò. Sortitionis morem pluribus verbis Hygenus, tum uno aut altero exemplo prosequitur. Neque tamen inquit Siculus Flaccus, *omnibus æqualiter datus, sed & secundum militiam modus est datus.* Permagna autem territorii portio, colonis neq; divisa, neq; assignata. Excipua enim primo loco, quæ complectitur

Plin. lib. 35 c. 2.

Tac. hist. lib. 4.

Cic. Phil. 2.

Festus v. centuriatus & limitatus.

tur caput legis Augustææ, quod ultimum ex Hygeno posuimus, & hîc paullum mutatis verbis, ex Flacco repetimus, cum lucem antiquariis tenebris collatione inferri existimemus, *Qui agri delubris sepulchrisve publicis, qui solis, itineris, viæ, actus, ambitus, ductusq́ aquarum, qui publicis utilitatibus servierint, ad id usq́ tempus, quo agri divisiones fierent, in eâdem conditione essent quâ ante fuerant*. Subseciva deinceps, quorum duo genera, Flacco & Frontino; sive cum in extremâ assignatione centuria expleri non potuit, sive cum in mediâ assignatione, & inter ipsas centurias, spatia superfuere, nomen manavit, quod à reliquo corpore subsecta essent quodammodo. *Evenit hoc autem ideò, quoniam militi veteranoq́ cultura assignatur, si quid enim amari & incerti* (an inertis?) *soli est, id assignatione non datur*. Vt Aggenus prodidit, *hæc aliquando auctor divisionis aut sibi reservavit, aut aliquibus concessit, aut Reip. aut privatis personis*. Vespasianus pleraq; vendidit, reliqua Domitianus, iis, qui tunc possiderent, donavit: Quod præter agrarios istos scriptores, Suetonius memoriæ consignavit. Ad hoc, Subsecivorum itidem conditionis erant, Relicta & Extraclusa: sic dicta, quæ in assignationem omnino nunquam venerunt, sive ob locorum asperitatem, uti de Subsecivis diximus, sive quod conditori quacumque de caussa ita collibuisset. Hæc si intra coloniæ fines sita, territorio certè accensebantur; sed nisi alicui aut homini, aut urbi, aut locis sacris & religiosis attributa essent, remanebant jure in ejus potestate qui assignare potuerat, *re* inquit Aggenus, *plerumq́ proximi possessores invadunt, & opportunitate loci irritati, agrum obtinent*. Quasi Subseciva etiam Compascua, *sive loca quæ proximi quique vicini, id est, qui ea contingunt, pascua* habent, uti Flaccus: Tum fluviorum alvei, & ad ripas utrimque spatium, eo usque interdum, quousque inundationes possent alluere, uti hic ipse Flaccus, & plenius Aggenus scriptum reliquere. Accedebant agri sacerdotum collegiis, & certis sacris dedicati, in quibus quoque luci, ædes, templa: Agri vectigales, sive Pop. Rom. sive coloniæ, qui mancipibus locabantur, vel in annos singulos, vel in lustra, vel in annos centenos, ut fructus partem præstarent quintam, aut septimam, aut etiam pecuniam pro soli ubertate, proximi quiq; possessores rursus à mancipibus conducebant, quod ex Hygeno affero: Agri præterea provincialium nonnulli, nam provinciales non omnes pulsos, & patrimonio exutos, Siculus Flaccus ostendit, *nec tamen omnibus personis victis ablati sunt agri, nam quorundam dignitas, aut amicitia, victorem ducem movit, ut eis concederet agros suos*. Omnia denique loca publica, quæ Aggeni verbis enumerare satius est, *loca autē, quæ sint publica, videam᾽. Sunt sylvę, de quib᾽ lignorū copia in lavacra publica ministrāda cęduntur. Sunt & loca publica,*

Suet. Domit. 9.

quæ in pascuis sunt relicta, quibuscumq; ad urbem venientibus peregrinis. Sunt in suburbanis loca publica, inopum destinata funeribus, quæ loca culinas appellant. (Festo Culina vocatur locus, in quo epulæ in funere comburuntur) *Sunt & loca, noxiorum pœnis destinata.* (Capitales enim animadversiones fere extra urbes, nisi quæ spectaculo in theatris & circis propositæ. Huic rei in Augustano agro antiquitus Lyci fluminis insula, quæ postmodum in continentem abiit, addicta : quod ex Afræ martyris actis jam olim observatum, in Vindeliciæ tabulâ expressimus, Tacitus credo *locum servilibus pœnis sepositum* Romæ appellavit.) *Ex his locis, cum sint suburbana, sine ulla religionis reverentiâ solent privati aliquid usurpare, atque hortis suis applicare. Sunt autem loca publica coloniarum, ubi prius fuere conciliabula, & postea sunt in municipii jus relata. Sunt & alia loca publica, quæ præfecturæ appellantur. Nam & pomœria urbium, de quibus jam superius suo loco disputavimus* (dixerat Pomœrium esse certæ mensuræ spatium ante urbis muros, aliquando etiam intra muros, propter fundamentorum custodiam, quod privatis operibus occupari non oporteat, neq; ullo jure alienari possit) *publica esse noscuntur.* Horum igitur omnium, cum nihil ad colonos privatim pertineret, singulorum nomine portionem aliquam detractam necesse est : multo maximam subseciva & vectigales agros abstulisse crediderim, nam ad Lycum multa millia sterilis & amari soli jugera & vectigalib' Augustum colonias suas largiter instruxisse, scripsit Suetonius. Hinc quamquam rei dubiæ nulla esse potest certa asseveratio, opinor tamen, colonis interdum minus, cum plurimum, ultra semissem agri colonici assignatum non esse. Quo Hygenum refero, *multis coloniis immunitas agri, vicit assignationem:* aperte namq; agros immunes, qui in assignationem non venerunt, denotat, cum alii immunes assignati essent. Acsi integrum territorium millies mille passus bis millies comprehēdisse recte disputavimus, assignationi non plus dimidio, passuum decies centena millia millies cessisse consequetur. Pedum etiam rationem inde non difficulter inibimus : cum passus quinos pedes longitudine contineat, fit ut passui quadrato, cujus singula latera quinque pedum, pedes quadrati (planos quoq; & constratos appellabant, Varro pedes magnos) insint viginti quinq;, itaque ex superiori summa proveniant, vicies quinquies millies mille pedum millia : quorum numerorum ratio, nisi meditatò vix queat animo concipi : Jugera autem (ad quæ calculus revocandus est) paullo supra octingenta sexaginta octo millia: siquidem jugerum Romanum, vicies & octies mille atq; octingentos pedes complectitur. Unde apparet, sex millibus colonis dari potuisse in singulos jugera centena, ut in universum ducenta sexaginta octo

Fest. Paulli v. Culina

Tac. An. lib. 15.

Suet. Oct. cap. 46.

Var. de Ling. lib. 4

octo millia jugera superarent, inter Centuriones, Equites, & Benemeritos partienda. Nam Centurionibus & Equitibus, liberâ etiamnum Republicâ, liberalius quam cæteris militibus assignari consuevisse, frequens testis est Livius; idem postea in reliquis militarium dignitatum gradibus obtinuisse, Flacci quæ attulim⁹ verba fidem faciunt. Benemeritis extra ordinem fundi modum quantus conditori placuisset concessum, addito insuper privilegio, ne quo munere coloniæ obstrictus esset; ex Hygeno in Augustæâ lege cognovimus: eo referenda Aggeni verba, *Legimus in quibusdam locis ab uno mille & trecenta jugera fuisse possessa,* Et quod Cicero Antonio objicit, *Medico tria millia jugerum, quasi te sanum fecisset; Rhetori duo, quasi disertum facere potuisset.* Nam ut quisquam existimet, tam immodicas ullas divisiones fuisse, quæ tot jugera assignarent viritim, frustra erit: quin de centenis adhuc exempla quæro, nunc præter unum Appuleji Saturnini, de quo auctor de viris illustribus, *ut gratiam Marianorum militum pararet, legem tulit, ut veteranis centena agri jugera in Africâ dividerentur,* aliud ad manus nullum est. Sed quod anno DLXIV. & DLXXI. in præpingui & opimo Italiæ solo, Bononiæ & Aquilejæ, quinquagena divisa invenio, minus incredibile visum tanto post, ætate, qua prisca parsimonia ita laudabatur, ut rideretur, in transalpinâ provinciâ, bello recens partâ, duplum ejus fuisse assignatum. Atq; hæc, quæ nos omnibus vestigiis indagamus, olim in Cæsaris tabulario pinacibus delineata, & libris distinctè perscripta, tum æneis tabulis, quas in Capitolio fixas opinor, insculpta erant: Istas agrorum formas appellabant, ita Vlpianus, *Qui tabulam æneam legis, formamve agrorum continentem refixerit, vel quid inde immutaverit, lege Juliâ peculatus tenetur.* Plura ejusdem rei nomina adducit Sicul⁹, *Quamvis una res sit forma, alii dicunt perticam, alii centuriationem, alii metationem, alii limitationem, alii cancellationem, alii typon; quod ut supra diximus, una res est forma.* De Cæsaris tabulario idem Siculus, *Omnium enim agrorum, & divisorum & assignatorū, formas & divisionem, & commentarius & principatus in sanctuario habet: qualescumq; enim formæ fuerint, si ambigatur de earum fide, ad sanctuarium principis revertendū erit.* Hygen⁹ æris libros nominat, atq; eorum exempla etiam in coloniis constituta significat, *Libros æris, & typum totius perticæ, linteis descriptum.* (an lineis? verius est linteis, ad ænearum scilicet tabularum exemplar adumbratis, eodem modo Constantinus de lege quadam, æreis tabulis, vel cerussatis, aut linteis mappis scriptâ) *secundum suas terminationes, ascriptis affinibus, tabulario Cæsaris inferemus: & si qua beneficio cōcessa, aut assignata colonię fuerint, sive in proximo,*

Liv. lib. 35. de Vibone lib. 37. de Bononia lib. 40. de Aquileja.

Cic. Phil. 2.

Vlp. D. lib. 48. tit. 13. l. 8.

Const. C. Theod. lib. 11. tit. 27. l. 1.

ximo, sive inter alias civitates, in libro beneficiorum ascribemus. Et quidquid aliud ad instrumentum mensorum pertinebit, non solum colonia, sed & tabularium Cæsaris, manu conditoris subscriptum, habere debet. Paullo ante dixerat, *Omnes significationes & formas æris tabulis inscribemus: Data, Assignata, Concessa, Excepta, Reddita, Commutata pro suo, veteri possessori, & quæcumq; alia inscriptio singularum litterarum in usu fuerit, & in ære permaneat.* Sed multa ad hæc apud auctores istos de æreis formarum tabulis loca extant. In Capitolio fixas suspicatus sum, quod id legum tabulis observatum scirem, eoque colonicæ leges indubitatè pertinuerint, neq; formarum caussa diversa videretur. Inde Suetonius tria millia ærearum tabularum, quæ cremato Capitolio perierunt, & à Vespasiano, undiq; investigatis exemplaribus restituta sunt, *instrumentum imperii pulcherrimum ac vetustissimum* appellavit. Quoniam autem agrariæ ratiocinationis principium & originem à pede duximus, memoratu haud indignum fuerit, in pede, cujus nunc Augustæ usus, certum antiquitatis vestigium residere, neq; videri dubitabile, quin ad ejus mensuram colonis agri divisi. Non quod existimem hunc legitimum Romanum pedem esse, quem plerique omnes scriptores latini nudo pedis nomine intelligunt, qui Græco semunciâ brevior, & ad cujus rationem amphora, sive quadrantal constitutum: nam video, quæ viri eruditi de istius modulo disputant, nec improbo, & intelligo nostrum tantillum longiorem esse: sed quia pluribus præterea pedum generibus Romanos usos scio, ad quorum aliquod unum noster referendus. Nomina, caussas, & differentias sigillatim exequi, nunc fortassis nemo possit, at res in universum sicuti dixi habuit. Indicant cum pedes sepulchris antiquis aliâ atque aliâ magnitudine insculpti, tum eorum moduli ærei, quandoque è ruderibus Romæ eruti, affabrè confecti, palmis, unciis & digitis distincti, claviculis ita aptati ut complicari, & rursus explicati, fibulâ contineri porrecti possint, qui commensu inter se haud quaquam conveniunt. Præterquam quod Hygenus tres species expresse numerat, & nominibus distinguit, Monetalem, Ptolemaicum & Drusianum: quorum secundus primum semunciâ, tertius sescunciâ excedit. Nam Drusianum saltem à Romanis esse, evincit appellatio. Ptolemaicus si idem cum Græco, quo inclinat animus, legitimus Romanus Monetalis erit, Græco semunciâ contractior; & hæc caussa fortassis, cur Hygenus istos posteriores cum illo comparare voluerit. In nominis origine parum video, nisi inde est, quia in Capitolio, ad Monetæ mensura proposita, ad quam hi pedes exigerentur: suspicionem movent, quæ in congio antiquo leguntur, IMP. CÆSARE. VESPASIANO. VI. T. CÆS. AVG.

Suet. Vesp. c. 8.

AVG. F. IIII. COS. MENSVRÆ. EXACTÆ. IN. CAPITOLIO. & quod amphoram ſimili de cauſsâ in Capitolio poſitam memini, Fannius, Fan. de pond. & menſ.

——————— *quam, ne violare liceret,*
Sacravere Jovi Tarpejo in monte Quirites.

Vnde Capitolinus pari ſenſu, Capitolinam amphoram dixit, quæ juſtæ & exactæ menſuræ eſſet. Capit. Maximinis Neque verò, quod ad pedum differentias præterea pertinet, placet quorundam cogitatio, labente imperio menſuras & pondera aucta, recentiſſima quæque maxima eſſe: Facilius dicuntur iſta, quam probentur. Rem nummariam ſenſim mutari, in pejus ſcilicet, pondere decreſcente, & vilioris metalli portione admixtâ, in pleriſque Rebus publicis vidimus: At pondera & menſuras, rarò niſi everſis imperiis & victoris populi legibus receptis, neque id ſemper. Vt apud Romanos aliter acciderit, eodem modo utraque imminuta, non aucta, ſuſpicaremur rectius. Cauſſas igitur quæremus alias: Vel diverſis artificum collegiis diverſos pedes fuiſſe, quo modo Græcorum medicorum pondera à veterinariis differunt: aut Romæ quidem unius generis fuiſſe, Romanis autem per varias provincias varios: cui ego potiſſimum accedo ſententiæ, & eo Hygenus, Ptolemaicum Cyrenaicæ, Druſianum Tungris aſcribit. Atque idem in ponderibus uſu veniſſe Symmachus innuit, cum Theodoſio *Mille ſexcentas auri libras* Senatus nomine offert, *urbanis ponderibus conferendas, id eſt, trutinæ largioris examine.* Sym. lib. 10. ep. 26. Nam quod diſſimiles pedum modulos Romæ erutos, & ſepulchris inciſos ſcripſi, nihil obſtat, neque conſequitur, in illâ urbe omnes uſitatos: Quin quod ex Theodoſii codice habemus, *In quinque pedibus & ſeptem unciis uſualibus delectus habeatur,* contra indicio eſt, pedes alios non uſuales fuiſſe. Lib. 7. tit. 13. l. 3. Vt porrò eo redeam, Auguſtanum à Romanis eſſe, ex Marliano, qui antiqua urbis monumenta diligenter obſervavit, deprehendi: Mar. lib. 1. c. 7. prodidit enim columnam à ſe dimenſam, cujus Græca inſcriptio ΠΟΔΩΝ. Θ. novenos pedes ſignificaret, ejus longitudinem in tot æquales partes diviſam, menſuram confeciſſe, quam ille libro inſeruit, ego ad oram delineavi, quæ cum Auguſtanâ prorſus eſt eadem. Meminit hujus Philander quoque, & ex Luca Pæto didicimus, ſupereſſe ex ære aut orichalcho antiquũ modulum, diligentiâ quam paullò ante memoravimus confectum, cum columnæ ratione conſentientem. Phil. in Vitruv. lib. 3. c. 3. Pætus de menſ. & pond. lib. 4. Quod vir doctus ex inſcriptione conjectat, columnam ad Græcorum pedem exactam, errat, quandoquidem legitimum Romanum, noſter iſte nonâ tantum, aut ſeptimâ, aut quartâ (variè hæc ſcribo, quia de legitimo Romano aliquot ſcrupulorum tenus, nondum convenit) aut ſi plurimum, tertiâ unciæ parte ſuperat, cum Romanum à Græco

 ſemun-

semunciâ vinci, sit in confesso. Ac ne non omnes divisionis reliquias persequamur, extant in agro Augustano, ad certos pagos propter viam, colliculi exigui, quos manu aggestos satis apparet, ita in orbem compacti, ut torno rasi videri possint: Eos ad limitum rationem pertinuisse arbitror, adductus Fausti & Valerii verbis, qui auctoribus, quos in hoc argumento crebrò laudavimus, succenturiati accedunt, *In limitibus vero, ubi rariores terminos constituimus, monticellos plantavimus de terrâ, quos Botontinos appellavimus.* Et sæpe præterea Botontinorum nomen per illos libros occurrit: neque aliter accipio, quod de agro Ausculino in Apuliæ & Calabriæ civitatum enumeratione proditum, *Finitur per terminos, & terrarum tumores.* Iis carbones, cineres, testæ contusæ & calx subdi consuevere, quorum fortassis adhuc aliqua, terrâ paullo altius effossâ, invenirentur. Aliis quoque terminis ejus generis, quæ tempori non facile cederent, signa (sic appellabant) substrata fuisse observo, neque id tamen perpetuò. Siculus Flaccus, *Quibusdam placet & videtur, ut sub omnibus* (terminis) *signum inveniri oporteat, quod ipsum voluntarium, non necessarium est. Si enim essent certæ leges, aut consuetudines, aut observationes, semper simile signum sub omnibus inveniretur: nunc quoniam voluntarium est, aliquibus terminis nihil subditum est, aliquibus vero aut cineres, aut carbones, aut testas, aut vitrea fracta, aut ossa subcensa, aut calcem, aut gypsum, invenimus; quæ res tamen, ut supra diximus, voluntaria est.* De carbonibus egregiè, ut omnia, Augustinus, *Nonne miranda res est & tanta infirmitas, ut ictu levissimo frangantur, pressu facillimo conterantur, & tanta firmitas, ut nullo humore corrumpantur, nulla ætate vincantur, usque adeo, ut eos substernere soleant, qui limites figunt, ad convincendum litigatorem, quisquis post quantalibet tempora extiterit, fixumque limitem non esse contenderit?* At ego cur jam non rideam perversam impostorum hominum impudentiam, qui quo cupidis & credulis quibusdam os oblinant, excogitavere stropham istam, ubicunque se dant obviam, latentium thesaurorum, qui non nisi impiis cæremoniis adhibitis in lucem possint erui, certa & indubia indicia esse, ab iis, qui pecunias olim condiderint, constituta. Quem plerisque perniciosum erro-

Aug. de civ. lib. 21. c. 4.

Pes Augustanus, in palmos, uncias et digitos tributus.

errorem, antiquitatis etiam notitia eximit. Aliquanto illuſtrius à primâ coloniæ conſtitutione, & agrorum diviſione, uti ſentio, monumentum ſupereſt, quod cum in omnium oculos incurrat aſſiduè, à nemine hactenus ſatis eſt obſervatum, aut certè explicatum. Saxum intelligo, altitudine quinquepedali circiter, quod ante aliquot multos annos terrâ effoſſum, ad D. Vdalrici nunc ſpectatur; cujus effigiem vetuſtate arroſam hîc repræſentare fuerit optimum, cum præſertim Auguſtanorum inſignium ſpeciem referat, & nos de iis quoque, ſecus quam alii factitarint, diſſerturi ſimus.

Hanc formam quoniam in duo membra commodè partimur, nequaquam diſſentio, conum, qui ſcapo nixus eſt, reſiniferæ alicujus arboris (pini ſtrobilum ut definitè pronunciem non adducor) nucem exprimere: infra coni ſcapum, columnæ capitulum eſſe, cujus abaci mediæ areæ ſcapus inſiſtat, nemo ibit inficias, quisquis quid columna, quid capitulum, quid ejus abacus ſit, cognitum habet. Neque non fatebitur, quamquam rudi operâ elaborata ſunt omnia, ob lapidis ſcabritiem, nimirum, nam ex ſilicum genere eſt, Corinthiæ tamen, aut ſanè Italicæ architecturæ, quam mixtam vel compoſitam appellavere, manifeſta in capitulo

pitulo vestigia extare. Jam columnam capitulo olim fuisse subjectam, ne monendum quidem, cui enim capitula usui, nisi huic uni? Columnam, quæ capitulum istud sustineret, nullum potuisse fulcire ædificium, verissimum quoque est, quando planum, in quo epistylia sive trabes considere solent, scapo & cono occupatur: Restat ergo, sub dio statutam fuisse credamus. Quod si sic est (nam mihi sine ullâ dubitatione videtur) cogitabimus, quem porro usum habuerit: Ego terminum fuisse mihi dudum persuasi. Mitto, antiquissimos terminos conorum formam tulisse, tale esse apud Homerum saxum, quod Hector in Græcorum munitiones jaculatur, idq; Virgilium, qui Homerum æmulatus, terminum interpretatum,

Homer. Iliad. 12. Virg. Aen. 12.

Saxum antiquum ingens, campo qui forte jacebat
Limes agro positus ———

Nostra ad Romanorum mores examinare magis est. His innumeras prope terminorum differentias fuisse hinc animadverto, quod pleraq; nomina auctores de limitum constitutione recensuere, species supra quadraginta unus Hygenus delineavit, cum interim permultas iis præteritas Boëtius nominet. Ex Augusti lege pauca & obscura hujus argumenti fragmenta supersunt, aliunde itaque auxilia corroganda. Flaccus scripsit, nonnullarum coloniarum territoria finiri *lapidibus positis præsignibus, qui à privatorum terminorum formâ differunt*: Interdum ararum specie, Hygenus, *Aris inscriptis conditoris nomine, & coloniæ finibus*, paullo post, *Aras lapideas ponere debebimus, quarum inscriptio ex uno latere perticæ applicito, finem coloniæ demonstrat.* Et mox, *Has utræq; civitates constituant. Ad fines enim eisdem locis, nomine Imperatoris, & finium suorum inscriptionibus, aras consecrare debebunt.* Sed id neutiquam perpetuum. Nam præter quod lapides præsignes Flacci aræ non sunt, videmus quoq; inter schemata, quæ Aggenus Vrbicus libello de limitibus subjecit, hujus generis terminos cipporum aut columnarum formâ, quibus vel statuæ, vel nescio quæ alia, nec enim satis discerni possunt, sint imposita. Existimaverim autem territoria iis bifariam munita fuisse, prope coloniam statim à pomœrio, ubi agrorum assignatorum principium, & ad fines, in agrorum extremitate. Atque quod dicere cœperam, eo tum capitulum & conum, tum columnam quæ periit refero: haud paullo credibilius, quam alii in Drusi cenotaphio, aut Cybeles simulachro luserint. Nam Boëtio inter nomina lapidum finalium, est *circulatus pyramus, item acuto similis. Item pyramus vitæ* (alii viæ legunt, mihi in utroque nomine tenebræ) *præcisæ similis*: quæ de cono interpretemur licet. Quamquam in nostro caussa accedit alia; uti à Fausto & Valerio annotatum per Gallias & Africam, atque circa urbem Romam,

Boet. geom. lib. 2.

oliva-

olivastellum (minutam olivam accipio) & *cotoneum* (malus cydonia appicta est) terminorum loco fuisse; ita strobilos apud nos eâdem occasione usurpatos verisimile est, quod Rhætia conifera rarum arborum, Abietis, Pini, Pinastri, Piceæ, Laricis admodum sit ferax. Quod si illæ per Gallias, Africam & Latium, oliva atq; cydonia malus, veræ fuere arbores, haudquaquam ex lapide imitatæ, non quidquam prohibet in Rhætiâ, quoque genuinas larices, pinus, abietes, simili ratione sæpe statutas: nec interim absurdum, ab illis qui perpetuitati, quantum ejus fieri potest, consulebant, lapideos terminos strobilorum formâ positos, cum arbores totæ non satis commodè ex saxo fingerentur: & id præcipuè, qua publico coloniæ nomine fixi, præsignes, & formâ, uti Flaccus scripsit, à privatis terminis discretâ. Nisi lapides caput aquilæ, caput vituli, quorundam animalium ungues & ungulas (discimus ex Latini librorum de terminis reliquiis) præferre potuerunt, speciem ejus fructus, qui per totam provinciam frequentissimus, non potuerunt. Nec icunculam in capitulo mirabitur architectonices peritus, varietatis enim lenocinio laudem aucupare soliti sculptores: itaque videmus in capitulis antiquis Romæ sigilla diversorum generum, trophæa militaria, copiæ cornua, fulmina, equos alatos, aquilas, gryphes, ora monstrorum quorundam, deorum etiam capita, denique quid non? Idq; sive temerè, sivè certâ ratione: nam cum in Jovis æde, inter acanthi folia, aquilas ad capitulorum angulos, in medio fulmina sub ipsius dei capite scalpserunt, quid spectarint palam est: quid in nostro consilii fuerit, eo difficilior conjectura, quia parieti adhæreſcit, & unum tantummodo latus conspicuum est, neque an reliqua simili formâ scalpta scire possumus. Subdubitandi ansam dedere verba ex Dolabellæ libris, ab iis, qui auctores de limitibus collegere excerpta, *Omnis terminus ab oriente limpidum latus habet, ab occidente roscidum latus habet*, istæ dein subjectę figuræ,

Quæ in universum, de omnibus terminis vera non sunt: Dolabella, credo, de aliquo terminorum genere, aut certis provinciis loquutus, eo *omnis terminus* retulit, & ostendit, ortum versus os solis radiatum, ad occasum lunam cornutam scalpi consuevisse.

Quod

Quod si in capitulo de quo quærimus, aversum latus solem habet, imaginem quam cernimus lubens accipiam pro lunâ, quæ sine cornibus frequenter ficta fuerit, & sic qua hîc habuit, vetustate possint conjici detrita: Sin hanc eandem effigiem præfert, simpliciter ad architectorum quæ diximus ornamenta revocabimus. Elegans ejus generis antiquum capitulum Veronæ ad D. Cæciliæ extat, in quo etiam feminæ effigies pectore tenus, inter Amaltheæ cornua, quæ ad angulos excurrunt. Quam religiosè autem terminus coleretur, nihil attinet dicere, ejus rei veterum libri pleni sunt: ex Siculo Flacco tantum ponendi ritum ascribemus, *Cum enim terminos disponerent, ipsos quidem lapides in solidam terram collocabant, proximè ea loca, quibus fossis factis defixuri eos erant, unguento velaminibusq; & coronis eos coronabant: in fossis autem, quibus posituri eos erant, sacrificio facto, hostiaq; immaculatâ cæsâ, facibus ardentibus, in fossâ cooperti sanguinem instillabant, eoq; thura & fruges jactabant; favos quoq; & vinum, aliaq; quibus consuetudo est terminis sacrum fieri, in fossâ adjiciebant, consumptisq; omnibus dapibus igne, super calentes reliquias collocabant, atq; ita diligenti curâ confirmabant, adjectis etiam quibusdam saxorum fragminibus circumcalcabant, quo firmius starent. Tale ergò sacrificium, domini, inter quos fines dirimebantur, faciebant*: in publico, opinor, magistratus. Et quoniam hac superstitione termini omnes imbuti, odio impietatis à Christianis, cum primum rerum potiri cœperunt, æquè ac Deorum simulachra sublati sunt, Prudentius,

Torellus Sarayna rerũ Veron. lib.2. delineavit.

Prud. in Sym. lib.2.

———————————— *lapis illic*
Si stetit antiquus, quem cingere sueverat error
Fasciolis, vel gallinæ pulmone rigare,
Frangitur, & nullis violatur terminus extis;
Et quæ fumificas arbor vittata lucernas
Servabat, cadit ultrici succisa bipenni.

Quæ observo, quo caussam aperiam, cur ex tanto terminorum numero, tam pauci ad nos pervenerint. At quamquam hæc fortassis non absurdè disputata sunt, nihil tamen adhuc dictum, cur terminum in urbis symbolum abiisse suspicemur: Nec ego illuc ibam. Verum, si de saxeo cono quæ diximus constant, probabilis de cætero erit existimatio, in coloniæ symbolo easdem caussas valuisse. Provincias enim urbesque rerum, quarum maximè feraces sunt, præferre symbola, incredibile dictu quot exempla in medio. Quis nummariam antiquitatem unquam attigit, quin perspectum habeat Africam elephante, aut scorpione, Arabiam camelo, Ægyptum crocodilo, & has omnes, uti etiam Alexandriam, Tyrum atq; Judæam, palmâ, vel palmæ ramo designari? Quis pisces in nummis maritimarum urbium Syracusanorum, Catanensium, Thuriorum, Massiliensium: spicas &

cas &

cas & frumenti grana, fertilitatis argumento, in Hispaniâ, Africâ, ac plerisq; Siciliæ & magnæ Græciæ urbibus non observavit? Propius ad res nostras Mamertini, Martis capiti (Mars Oscâ lingua Mamers dictus, ait Festus) piceæ fructum addiderunt, quia ad eorũ urbem *sylva ferens picem optimam*, uti Strabo notavit. Jam cum alpes, & Rhætia reliqua (uti dictum) plurimas coniferarum arborum sylvas habeat, ac Plinius prodiderit, laudatissimam abietem in alpibus & Appennino nasci, eoq; forsan Virgilius respexerit,

Festus v. Mamers. Str. lib. 6. Plin. lib. 16 c. 10. Virg. ec. 7.

——*Abies in montibus altis,*

Deinde alpina larix Romanis prope miraculo fuerit, quippe quam flammis non obnoxiam, falsò licet, crederent, quod Vitruvius, Plinius, Palladius referunt: Ideo Tiberius, *concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhætia* jusserit, inter quas fuit amplissima arborum ad id ævi Romæ visa (Plinius memoriæ consignavit) *trabs è larice, longa pedes CXX. bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligeretur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus:* Quid est cur dubitemus, quo strobilus in principe provinciæ urbe pertineat? Caussæ conjectionem nihilo difficiliorem autumo, quam si Tyrum & Alexandriam palmæ signo hactenus uti, semperque usas fuisse constare posset: Nam neque nos antiquorum numorum auctoritate deficimur, quos postea videbimus. Quin pari de caussa M. Aur. Antonini nummus, uti Ortelius acutè observavit, abiete Germaniam designat, cum Germanicarum sylvarum vastitas veterum scriptis celebrata sit, & Tacitus terram frugiferarum arborum impatientem appellaverit, Strabo nescio quam illius oram alpibus comparans, ejusdem materiæ feracem dixerit. Nam quod Plinius scripsit, in Germanicis insulis pini lacrymam electrum gignere, fabulosum. Quæ si se hoc modo habent, in symbolo Augustano strobilum tantum considerabimus, reliqua parergorum loco ducentes, sive strobilus columnæ capitulo imponatur, sicuti elegantiæ caussâ vulgo fit: & capituli quidem icunculam turritam fingunt, quo si Cybelem hic olim cultam innuunt, non probo si coloniæ, aut etiam provinciæ, illam imaginem esse volunt, non valde improbo; etsi malim nihil à saxeo termino, aut à nummis, utrumvis sequi placeat, mutari, quod eam antiquitati venerationem deberi existimem: sive pediculo insistat minoris operæ, tornatili specie, qualem in nummis aspicimus, qualemque majores prætulisse intelligimus, publicum quippe signum, quo Respublica etiam nunc utitur, ita sculpendum curaverunt. Spicæ, quod exemplum laudavimus, etiam non uniusmodi, nunc singulæ, nunc plures, solutæ, colligatæ, canistro extantes, & per solum projectæ in

Vitruv. lib. 2. c. 9. Plin. lib. 11. c. 19. Plin. lib. 16 c. 39. & 40. Tac. de Germ. Str. lib. 7. Plin. lib. 37 c. 3.

ctæ in nummis visuntur, cum omnium una sit significatio, frumentariam ubertatem respiciens. Sed operam rectè colloco, si ostendo cum symbolo, symboli quoq; nomen, utut mutilum, à Romanis ad nos pervenisse. Patrio sermone urbes *Pyr* dicimus, nec eam particulam ullâ casuum inflexione variam⁹, eò pyrum, quod quidam opinati, significare non potest, *Bir* enim, quo pro pyro in recto utimur, in obliquis *Biren* est, adde quod *Bir Biren* fœminino, *Pyr* neutro genere efferimus: & num lusciosi adeo majores nostri, qui pini conum pyrum putaverint? Verius multò, *Pyr* à *Pyramo*, quæ apud Boëtium termini rotundi acuti appellatio, esse reliquum, atque hinc generatim ad symbolum transiisse. Quoniam verò, ut nunc usus habet, insignia non tam rebus, quam certis coloribus constant, quibus & clypeorum, & symbolorum imagines distingui solent, videtur ejus rei initium à Romanorum ævo & moribus neutiquam petendum. Quamvis Romani, & omnis ante Romanos antiquitas, symbolis, quæ signa & insignia dicimus, uti consueverit, quippe nec exercitus sine aquilis, draconibus, vexillis (muta signa Vegetio, ad distinctionem vocalium & semivocalium) neque fere heroës apud poëtas sine clypeorum imaginib⁹, neque signatoriæ gemmæ sine cælaturâ, neque pleræq; urbes absq; symbolis: hæc tamen ad unum aliquod idem præscriptum cum nostri ævi insigniis non exigenda sunt, falluntur admodum qui exigunt, & res, quas ex eodem fonte, naturæ parentis instinctu haustas fatemur, sed alio atq; alio ritu, prout temporum ferebant consuetudines, constitutas fuisse videmus, imperitè confundunt. Quin leges quæ hodie, opinione an certo jure, insignia circumscribunt, ut antiquissimæ sint, Carolum magnum non prævertunt, à quo primum adumbratas, sub Henrico demum Aucupe & posteris, perpolitas arbitror. Fortissimi Imperatores, militarem virtutem, cui toto pectore incumbebant, hoc ornamento honestatam voluere: Vnde clypei & cassidis nata species, nomen quoq;, nam vernaculis quibusq; linguis ARMA appellamus. A militibus, ad reliqua postea hominum genera fluxere, tam effusè, ut cum Europam omnem pervaserint, Asiam usque penetrarint: Vidimus ex Sinis parmulam advectam, in quâ tum alia, tum auro pictum scutum erat, pantherâ conspicuum, scuto incumbebat galea aperto hiatu, cancellis fenestrato, laciniis sive vittis utrimq; dependentibus tecta, supra galeam plumea crista surgebat, prorsus ad Europæum morem. Sive cui credibilius Sinas hæc ab Europæis nequaquam accepisse, quin iis idem quod nobis suâ sponte in mentem venisse; id enim profectò de bellicis tormentis & chalcographiæ arte nulla propemodum verisimili ratione negari potest. Sed nobis in orbitam redeundum. Vti ergo in

Veg. lib. 3. c. 5.

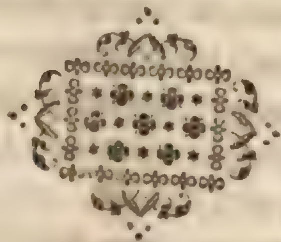
Cæsarum

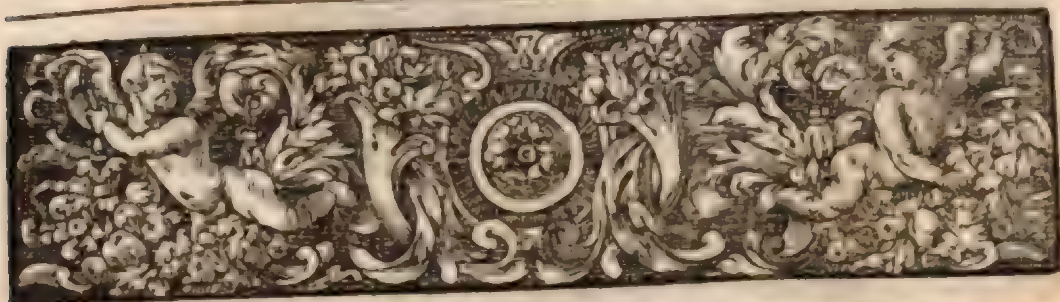
Cæsarum aquilis Romanas veneramur, etsi alterum caput Constantinopoli serò adnatum, aureum clypei, nigrum aquilæ colorem à Francis aut Germanis esse scimus: Sic certum itidem habemus, coloniam jam olim strobilum prætulisse, ut is viridi, qualem natura ante plenam maturitatem fert, scutum rubro & candido, jucundissimis omninò coloribus exornaretur, longo post tempore instituisse: eaque in re antiquos Germanorum mores esse sequutam, de quibus Tacitus, *nulla cultus jactatio, scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt.* Vt præterea ad colorum significationes diligentius expendendas, ac pleraque strobilorum mysteria, etiam philosophis, & nobili in primis theologo D. Ambrosio celebrata, explicanda digrediar, aut ut fabulam de puellâ à Borea & Pane amatâ in pinum versâ ex geoponicis, somniorum de pino, & strobilis interpretationes ex Artemidoro afferam, utve pino Noëticam arcam hominum servatricem asseram, quod *Gopher* in sacris litteris eo quidam modo interpretati, ut denique varios nucum in medicinâ usus ex Theophrasto, Dioscoride, Galeno conquiram, mihi non indulgebo: neque item, ut de æneâ pini nuce antiqui operis disputem, quæ Romæ in Vaticano visitur, quam nonnulli in fastigio sepulchri Hadriani Imp. stetisse, quidam ineptè prorsus, ex æneâ pinu, honorario Scipionis monumento superesse opinantur; cum nux in multorum pedum altitudinem assurgat, arboris immanis magnitudo animo concipiatur necesse est, quæ profectò, ænea potissimum, omnia totius orbis miracula longo intervallo vicisset; sed hæ nugæ sunt, nec ad res nostras pertinent, nihilo magis quam lapis ille glandis formâ, ut ajunt, Mogontiaci, quem Drusi cenotaphium existimant: aut quod Tacitus de Paphiâ Venere scripsit, *Simulachrum Deæ non effigie humanâ. Continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens, & ratio in obscuro:* aut Herodianus de Elagabalo, *Simulachrum verò nullum Græco aut Romano more manufactũ ad ejus Dei similitudinem. Sed lapis est maximus, ab imo rotundus, & sensim fastigiatus, propemodum ad coni figuram.* Nos quæ ad urbem pertinent, deinde prosequemur.

Tac. de Germ. Vide Hec. Hierogl. lib. 7. Val. lib. 52. Amb. Hex. lib 4. c. 16. Geop. lib. 11. c. 11. Artem. lib. 2 c. 25. lib. 5. c. 74. Oleaster in genes.

Tac. hist. lib. 2.

Herod. lib. 5.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Quintus.

ROMANÆ urbis effigies parvas ſimulachraque colonias appellavit Gellius, ut vidimus: Inde uſu venit, ut pleroſque omnes ritus, quos Romulus Româ condendâ vel primus inſtituit, vel ut Varronem accipio, ab Etruſcis eſt mutuatus, poſteri in coloniarum collocatione religioſè ſervarent. Eo Varro generatim univerſeq; dixit, *oppida, quæ prius erant circumducta aratro, ab orbe & urbo, urbes: & ideò coloniæ noſtræ omnes, in litteris antiqueis ſcribuntur urbes, quod item conditæ ut Roma*: Nos prolatis certorum ſcriptorum teſtimoniis, ſigillatim planum faciemus. Hoc primum: cum Cicero ſcriptum reliquerit, *nihil publicè ſine auſpiciis, nec domi nec militiæ gerebatur*, cõſentaneum fuit rem tantam, quanta coloniarum deductio ſemper habita, auſpicatò aggredi: Varro, *hoc faciebant religionis cauſsâ die auſpicato*: Cicero contra Rullum, *Jubet auſpicii coloniarum deducendarum cauſsâ, Decemviros habere pullarios*: in Antonium, *Negavi in eam coloniam quæ eſſet auſpicatò deducta, dum eſſet incolumis, coloniam, novam jure deduci.* Sed & ſacrificia adhibita: cui rei ara intra ſpatium, quo colonia conſtituenda, ſolemnibus cæremoniis, quas Ovidius explicat, poſita,

Var. de ling. L. lib. 4.

Cic. de div. 1.

Cic. agrar. 2.

Cic. Phil. 2.

Ovid. Faſt. 4.

Foſſa fit ad ſolidum, fruges jaciuntur in ima,
Et de vicino terra petita ſolo eſt.

Fruges jactæ ubertatis omine: terra de vicino ſolo, terra eſt ex patrio ſolo petita, in patriæ nimirum memoriam, nam Roma à vicinis populis condita.

Foſſa

Fossa repletur humo, terræq; imponitur ara,
Et novus accenso finditur igne focus.

Plutarchus ejus fossæ Romæ in Comitio meminit, quo intelligimus, aram futuræ urbis meditullium occupasse. Dein ambitus aratro circumscriptus. Fidem faciunt permulti colonici nummi, in quibus arantis species, & in promptu aperta Varronis verba, quæ attulimus. Modum Servius ex Catonis originibus minutatim descripsit, *Condituri enim civitates taurum in dextrâ, vaccam intrinsecus jungebant* (futuræ fœcunditatis spe) *cincti ritu Gabino, id est, togæ parte caput velati, parte succincti, tenebant stivam incurvam, ut glebæ omnes intrinsecus caderent. Et ita sulco ducto, loca murorum designabant, aratrum suspendentes circa loca portarum,* ne portæ eadem qua muri religione consecratæ manerent. Ex Plutarcho & Carminio habeo, vomer fuisse æreum: credo quod æs perpetuitatis symbolum, etsi alias caussas Macrobius profert. Boves albos lectos ex Ovidio,

Plut. Romulo.

Serv. 5. Aen. Vrbem designat.

Carmin. 2. Italic. apud Macrob. sat. lib. 5. c. 19.

Alba jugum niveo cum bove vacca tulit.

———————— Vtrumq; circumaratâ coloniâ, cum multis præterea victimis mactatum, Dionysius Halicarnasseus prodidit. Lustratio sequebatur, cujus apud Ciceronem mentio, *In lustrandâ coloniâ ab eo, qui eam deduceret, & cum Imperator exercitum, Censor populum lustraret, bonis nominibus, qui hostias deducerent, eligebantur:* Bona nomina, ex quibus faustum omen ducitur, qualia apud Festum *Valerius, Salvius, Statorius.* Lustrationis hic ferme ritus. Hostiæ majores, taurus, aries, verres, circum condendæ urbis spatium ter ducebantur, eas Sacerdotes, Triumviri, & coloni fausta ominantes sequebantur, primus deinceps Triumvir, aut is cui sors obtigisset, sic enim de Censoribus Varro, *inter se sortiuntur, uter lustrum faciat,* Jovem, Martem, Vestam, Deum vel Deam, in cujus tutelâ colonia, Deosq; reliquos conceptis verbis veneratus, ad aram immolabant. Nam circuitum verbi etymon exprimit, siquidem lustrare circuire est, quod Nonius notavit: inde ab urbis ambitu dictum Amburbium etiam, pari significatione, Vopiscus, *Lustrata urbs, cantata carmina, Amburbium celebratum;* neque non Lucanus utrumque nomen, qua poëtæ licuit, conjunxit,

Dionys. lib. 1.
Cic. de div. 1.

Fest. v. lacus Lucrinus.

Var. lib. 5. de ling.

Non. c. 4. v. Lustrare.

Vopisc. Aurel.
Luc. lib. 1.

Mox jubet & totam pavidis à civibus urbem
Ambiri, & festo celebrantes mœnia lustro &c.

Ternarius numerus ex Dionysio est, qui in lustro Romano servatum ait, Virgilius in Ambarvali,

Dionys. lib. 4.
Virg. georg. 1.

Terq; novas circum felix eat hostia fruges,
Omnis quam chorus, & socii comitentur ovantes.

Quorum versuum posterior, vulgus hostias faventibus linguis

comitatum confirmat: de ſacerdotibus, ratio vincit multò magis, & Lucanus in Romano Amburbio ſacerdotum ſeriem bene longam, per collegia diſtinctam, civibus conjungit. *Cantata carmina* Vopiſci, *chorus & ſocii ovantes* Virgilii, fauſta omina ſunt. Hoſtias Amburbiales dictas Paullus ex Feſto habet. Majores, exemplo Romani luſtri ſcire poſſumus: cum Ambarvalibus contra lactentes immolatas Cato fidem faciat, etſi Servius, *ſæpe de porcâ fœcundâ & gravidâ fieri* conſueſſe ſcripſerit. Suem, ovem & taurum mactatos, teſtes Feſtus & Aſconius; unde quoq; Suovetaurilia majora appellata, quemadmodum in Fratrum Arvalium monumentis legimus; Feſtus & Valgius maluere Solitaurilia. Jovi, Marti, Veſtæ & Diis tutelaribus ſupplicatum quod dixi, Ovidium (Dionyſius & Lucanus Martis tantum meminere, nec enim omnes omnia exprimunt) ſequor, apud quem Romulus,

Paul. v. Amburbiales. Cato de re ruſt. cit. 141 Serv. 1. georg. Felix eat hoſtia. Feſt. v. Solitaur. Aſcon. in divin. Fratr. Arval. inſcript. 12 ap. Vrſin. Valg. de quæſ. per ep. ap. Chariſ. lib. 1. Ovid. 4. Faſt.

——————*Condenti Juppiter urbem*
Et genitor Mavors, Veſtaq; mater ades,
Quosq; pium eſt adhibere Deos ——————

Poſtremis verbis tutelare numen comprehenſum interpretor, cujus neque præteritio in hoc ſacrificio ferenda, nec nomen ex Pontificum diſciplinâ enuntiandum, niſi nos à Plinio, Plutarcho, Macrobio fallimur. Inde tot aræ inſcriptæ Tutelæ urbium & Geniis, nullo expreſſo nomine, ſic & Tertullianus, *ille mihi Deos ſuos, vel coloniæ Genium propitios imprecetur.* Atq; eâdem precatione, cenſeo, coloniæ nomen inditum, nam non loco, non tempore commodiore fieri poterat. Exemplo etiam perſuadeor: luſtricis diebus luſtrabantur infantes, quibus nomina accepiſſe, Suetonius, Feſtus, & Macrobius referunt, Tertullianus inde ſolemnitatem nominalium appellat. Præeunte autem ſacerdote ſolemne carmen, Triumvir aram tenens, præfatus Janum, cui, ait Servius, *conſecratum eſt omne principium*, ideoq; mos, quem Ovidius tangit, obtinuit,

Plin. lib. 28 c. 2. Plut. Problem. Macrob. Sat. lib. 3. c. 9. Tertul. de Idolol. Suet. Ner. c. 6. Feſt. P. Luſtrici dies. Macr. Sat. lib. 1. c. 16. Serv. 1. Aen. Foribus cardo ſtrid. Ovid. 1. Faſt.

——————*Quamvis aliorum numina placem.*
Jane tibi primum thura merumq; fero.

Deos inde quos diximus, hiſce verbis obſecraſſe creditur: Te Juppiter Opitule Stabilitor, Marſpiter Quirine, Veſta Mater, ſeu queis aliis nominibus appellari voltis, Et te, ſive Deus, ſive Dea es, in cujus tutelâ hoc ſolum, vos cæteros item Deos Deasq; immortales omnes precor, quæſo, obteſtor, utei ſitis volentes propitii: Quæ à me, collegisq; meis geſta ſunt, geruntur, poſtq; gerentur, ea Imp. Cæſ. Divi, F. Auguſto P.P. Pontif. Max. conjugi, liberis, gentiq; ejus, Pop. Rom. Quiritibus & Decurionibus, Colonis, Incolis Coloniæ Auguſtæ Vindelicorum agriq; Auguſtani Vindelicorum, intra regionem & fines, quos me ſentio dicere, uteiq;

uteiq; rectissumè sentio, conjugibus, liberis, familiisq; eorum, bene verruncent, vos omnia salva servassitis, sicut velim ea salva servata sint, bene juvetis, prosperetis, bonis auctibus auxitis: Viduertatem, vastitudinem, famem, morbos, pesestatem, intemperias, calamitates, vim, populationem hostilem & obsidium, prohibessitis, defendatis, averruncetis: Perduelles terrore, fugâ, squalitate, miseritudine, morte afficiatis, eorum ulciscendorum copiam faxitis. Harumce rerum ergo, coloniæ agrique lustrandi, lustrique faciundi ergo, macti hisce Suovetaurilibus majoribus immolandis estote. Augustæ nominis observatio tacitè non transmittenda. Scio quibus urbibus conditores, quod eas florentes, potentes, valentes & pollentes futuras aut sperarent aut optarent, inde nomina indidêre, at augustum, auspicatissimis quibuscumque grandius sonare & sanctius, palam est. Majestatem eo æstimare possumus, quod maximus principum, diserti oratoris consilio, eruditissimo sæculo, *Augustus, quasi hominis naturâ amplior*, inquit Dio, *cognominatus est: Augusta enim ea, quæ honore dignissima ac sanctissima sunt, dicuntur.* Dio lib. 53 Neque me interim præterit, eâ urbes esse conditione, ut non primigenio, sed derivato ab Octaviano honore, hoc nomine fuerint insignitæ: Verum inter præcipuas dignitates id ipsum censum, Octaviani præcipuè ætate, cum quorundam postea licentia, nimium multum in hoc genere sibi indulserit, utrumque Dionis fide, *Paphiis terræmotu afflictis, largitus est* (Augustus) *jussitq́; ut urbem Augustam nominarent. Id non eò à me refertur, quasi non aliis quoq; urbibus multis, prius ac postea, in simili infortunio Augustus ac Senatores auxilium tulerint, quas si quis omnes enumerare velit, res in infinitum se extenderit: sed quod cognomina etiam urbium honoris caussâ Senatus eis imposuit, & non, quod nunc fit, ipsæ sibi nomina quotquot vellent delegerunt.* Dio lib. 54. Paphus anno, quo colonia nostra condita, instaurata est. Nec Virgilius hunc imponendæ concedendæq; appellationis morem annotare neglexit, Virg. 5. Aen.

Vrbem appellabunt, permisso nomine, Acestam,

Vt verò Augusti nomen honoris ergò inditum, sic contra contumeliæ pœnæq; aliquando ademptum, cujusmodi Agrippæ exemplum apud Dionem, *cum multos milites amisisset, multos propter rem male gestam ignominiâ notasset, nam præter cætera, totam legionem quæ Augusta vocabatur, eo nomine uti prohibuit.* Dio lib. 54. Jam illud ab aliis observatum, nullam dubitationem habet, quæcumque urbes Augustæ à populis cognomina accepere, quemadmodum Taurinorum, Veromanduorum, Rauricorum, multis præterea, inprimis Vindelicorum aut Rhætorum Augustæ accidit, istorum eas populorum principes fuisse & capita, uti Æduo-

rum Augustodunum appellat Tacitus. Visum verò memorabile, ex innumeris prope hujus ordinis, quarum splendore plebis rasq; provincias Octavianus illustravit, unam Vindelicorum superesse, quæ nomen non mutaverit, & coloniæ dignitatem post tot sæculorum ætates adhuc tueatur: Cum reliquæ quotquot fuere, omnes aut perierint funditus, aut nomine, aut libertate, aut utrâq; re mulctatæ fuerint. Subvereri interdum soleo, ne, quæ disserimus, parum propria & accommoda argumento instituto videantur: Quod quidam liberâ Rep. non multo aliter habuisse, ritusq; quos protulimus servatos, fortasse consentiant, sed non perinde opinentur ad Augustum referendos, cujus ævo pleraque veterum instituta sint perversa, leges contemptæ. Rursus alii neque antea quidem colonias, quæ in vetera oppida ducerentur, circumarari consuevisse, sed eas tantum, quibus nova ædificabantur, quod Cato scripserit, *Qui urbem novam condit, tauro & vaccâ aret, ubi araverit, murum faciat.* Vtrisque occurrendum: nostrâ enim interest, quæ scribimus vera & solida videri, uti sunt, non ad inanem speciem & ostentationem conformata. Priores, quod Reip. formam versam ajunt, nihil errant, palam est sub Julio & Augusto imperium à pluribus ad unum migrasse: Verum publicas privatasq; consuetudines, præsertim condendarum coloniarum rationes, idcirco immutatas, quî fit consequens? Nemo unus Augusto antiqui moris retinentior, ut Suetonius observaverit, *etiam habitum vestitumq; pristinum reducere* studuisse: In religione superstitioni quam neglectui propior, neq; omina & auspicia, neq; somnia vel sua, vel aliena de se neglexit, & cæremonias *veteres ac receptas reverentissimè coluit.* Atqui quæ circa coloniæ deductionem fiebant, ad religionem pertinuisse vident omnes: Nihil ergò caussæ, cur quas jure optimo deductas voluit, aut non auspicatò deduxerit, aut non circumaraverit, aut non lustraverit, in iis denique eorum quæ enumeravimus minimum aliquid prætermiserit. Posterioribus Varro satisfacit, quem asserentem audivimus, colonias omnes urbes dici, quod eo quo Roma modo sint conditæ: cum uno verbo omnes comprehenderit, fieri non potest, ut quæ in vetera oppida missæ, quæque novas numero longè superabant, excluserit. Adde quod Berytum, Cæsaraugustam, alias quasdam, antequam coloniæ fierent, diu stetisse exploratum habemus, quarum tamen nummi nihilominus boves junctos cum aratro, pone nescio quem stivæ innixum præferunt, & circumarationem perspicuè significant. Nec istud Cato convellit: ut scriptum reliquerit, quo ritu novæ urbes condendæ sint, non indicavit, eo uti nefas esse, deducendis coloniis in oppida jam extructa: Quin si nomen pressè accipimus, & in Varronis etymologiam intuemur, hæ quoq;

Tac. An. 3.

Cato apud Isid. lib. 15. c. 2.

Suet. Octav. c. 40.

Suet. Octav. c. 90. 91. 92

quoque novæ urbes sunt, ideo usus obtinuit, ut coloniæ in antiquissima oppida missæ, non minus condi dicerentur, quam quibus nova à solo & fundamentis fuere exædificata: sic Apulejus, cum Madauram Syphacis oppidum appellasset, novo dein conditu, coloniam evasisse subjunxit. Vno differebant vetera, muro jam antea usa, quod is in sulco noviter ducto statui non poterat, sed aratrum vel muro applicitum, vel proximè pomœrium circumactum existimo: sin muro carerent, nam quædam aggere tantum, aut si forte vallo munita (hæc de Vindelicâ fama manet, etsi vetustate obscurior) mœnia ex ipso sulco excitabantur, prorsus ad eum modum, quem Cato præscripsit. Apul. apol. 1.

Primum coloniæ ambitum ut tamquam radio describam, nemo exiget, ejus enim memoria cum veterum mœniorum vestigiis deperdita: quæ mediâ prope urbe murorum reliquiæ à S. Crucis ad Marianam portam, & hinc ad D. Ægidii superant, Augusti ævum longo intervallo non attingunt: quique conjecere muros ab Ægidii, per clivum, cui hinc nomen *Maurberg* manserit, ad turrem, quam Regiam appellant, inde per forum olitorium, ac per depressum vicum, Valleculam ex re dictum, ad S. Crucis portam rursus pertigisse, Triumviros hosce fines circumscripsisse, nimis tenuiter de amplissimâ coloniâ, tot ornamentis instructâ sentiunt: Commodius sensuri (fuerit is aliquando ambitus) si posterioribus temporibus tribuere maluissent, quibus, collabente imperio, & afflictis provinciarum præsidiis, multarum urbium cives, munitiones quo facilius tueri possent, in arctum contraxêre, si occasio ferret, iterum ex porrecturi. Quod & nostrâ ætate Romæ accidisse scimus, cum nonnullis locis novo opere urbs muniretur. Inter Marianam quam diximus portam, & novos muros, tot antiquorum ædificiorum rudera effossa vidimus (neq; plura ullibi) ut id spatium ad coloniam olim pertinuisse, nihilo magis quam de coloniâ ipsâ sit ambigendum; Et si profectò D. Vdalrici ætate, qui anno Christiano C M L X X I I I. obiit, urbe neutiquam fuerit comprehensum, annales enim eum templum S. Stephani *non longè à civitate* construxisse memorant, quod nunc intra muros est, & hoc ipso spatio, quod coloniæ tribuimus, continetur. Momentum adjicit D. Galli ædicula (hoc nomine nunc celebris est, cum antiquum ignoremus) quam omnium primam Christianis sacris Augustæ dicatam, multorum sæculorum consentiens fama prodidit, ea longè extra interiorem ambitum, proximè novos muros posita. Id non negaverim, qua se urbs in meridiem erigit, aliquantum ultra veterem modum esse porrectam: argumento etiam, quod id loci, ubi SS. Vdalrici & Afræ templum jam visitur, Christiani sepulcra (aream aut cœmeteriũ,

antiquis

antiquis ecclesiæ vocibus, appellemus licet) Diocletiani ætate habebant, cum in civitate sepelire neq; per XII. tabulas, neque per Imperatorum rescripta liceret. Item aliis sæpe locis pro rerum temporumq; rationibus sive promotam sive contractam fatendum. Porrò quoniam circumaratione, & cæteris illis ritibus coloniæ constituebantur, ratione factum, ut natalem inde auspicarentur. Et quamq[illegible]m paucis omninò certum originis diem assignare possumus: nam præter Brundisium, quam Non. Sextil. conditam ex Cicerone intelligimus, Bononiam, quam III. Kalend. Jan. ex Livio, Placentiam Prid. Kal. ex Pædiano, & ipsis Kal. Jan. Saticulam ex Festo, nescio num aliæ litterarum monumentis consignatæ: unum tamen Brundisinorum exemplum, cujus Cicero meminit, dubitare nos non patitur, quin & reliquæ natalem sanctum celebratumq; habuerint, ac Romana Palilia aliqua ex parte fuerint æmulatæ. Vt in nostrâ ex obsoletâ antiquitate eruere, & ad fidem queamus constituere, metuo: at ne qua susceptum munus destituam, quærere & indagare pulchrum existimo. Repetamus ergo animo, Rhætici belli exitum in Kal. Sextil. incidisse, videtur consequi deductionem ante proximam hyemem maturatam, medium autumnum huic curæ impensum. Ac cum vulgatâ famâ, aliquibus etiam monumentis testatum sit, IV. Kal. Octobr. ex omni memoriâ religiosè Augustæ cultas, quid est cur non hæc potissimū coloniæ encænia suspicemur? Incidunt in LIX. diem à Kalend. Sextilib. quem Cisæ sacrum tertii libri fragmentum monuit: Vti pleraq; reliqua narratio, ita fortassis hæc pars, veri istud refert vestigium, etsi perturbatum & confusum. Perspeximus Kalend. Sextilium annotationem haudquaquam inanem fuisse, quantumvis fragmenti auctor ad frivolam fabulosamq; narrationem detorserit) eo minus erit, ut LIX. dierum numerum, accuratè adeò proditum, ex vano haustum adducar credere. Nam quod postea princeps ecclesia eo die Christiano cultui dedicata, certo consilio factum autumo: Fuit jam olim in more positum, superstitiosos Deorum cultus, substitutis Christianis cæremoniis, quæ priorum loco in vulgi oculos incurrerent, publico consensu abrogare, sive verius expiare. Cujusmodi, si res postulet, multa suppetant exempla. Hîc piâ prudentique cogitatione, quæ sacra Jovi Regi, Terræ matri, & Genio coloniæ fiebant annuè, in Deum Opt. Max. Virginem matrem, & Spiritus cœlestes tutelares, quibus omnibus ecclesia sacrata est, sanctiori ritu versa interpretor. Quin & ludos, qui equorum decursu celebres ad nostram ætatem prope urbem duravere, ab usq; Coloniæ constitutione eâdem occasione originem ducere existimaverim. Nisi conjecturis plus æquo indulgeo, quod mihi quidem non videtur.

Ex XII. tab. Cic. 2. de div. Imp. Hadr. ab Vlp. D. lib. 47. tit. 12. l. 3. Impp. Diocl. & Max. C. lib. 3. tit. 43. l. 12.

Cic. ad Attic. lib. 4. ep. 1. Liv. lib. 37. Pæd. or. in Pis. Fest. v. Satic.

detur. Mœnibus delineatis, ſequebantur platearum directiones, ędium ſacrarum, fori, & reliquorum locorum, quæ ad publicum uſum pertinent deſignationes, arearum privatis domibus ædificandis diviſiones. Quæ quia natali abſolvi omnia nequivere, in poſteros dies rejecta ſunt. Viæ (nam reliquiæ indicio ſunt) *ſilice in urbe, glareâ extra urbem* ſtratæ, ad Romanum exemplar, quod ex Livio cognoſcimus. Earum cæteroquin rationem, ut nunc res habet, nullam inire poſſumus, formâ urbis (quod Livius Romæ quoq; poſt bellum Gallicum inſtauratæ, accidiſſe ſcriptum reliquit) occupatæ magis quam diviſæ ſimili. Sive prior urbs nullo certo ordine ædificata, curam vicos dirigendi non admiſit: Sive, quod vero propius reor, quæ à conditâ coloniâ multa & fœda ſequuta ſunt incendia, bella, vaſtationes, & ipſe tot ſæculorum curſus, priſcam deſignationem ita immutavêre, ut ejus vel nulla, vel obſcura, nec agnoſcenda veſtigia ſuperſint. Ad ædificia quod ſpectat, in publicis interdum à coloniis non res tantum, ſed & appellationes ad Romanum exemplar conformatas animadverto, ſive dominæ urbis imitatione, & ad ejus quodammodo præjudicium, ſive tacito naturæ inſtinctu, quo ad patrii ſoli memoriam omnibus modis revocamur. Sic Helenus apud Virgilium,

Liv.lib.41. Liv.lib.5. Virg.Aen. 3.

——— *parvam Trojam, ſimulataq; magnis*
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Conſtituit, & Æneas,
——— *hoc Ilium, & hæc loca Trojæ*
Eſſe jubet. ———

Virg.Aen. 5.

Inde eſt, quod in quibusdam coloniis campum Martium, & neſcio quæ hujus generis reperimus, ſed frequentiſſimè Capitolia: nam Capitolia habuiſſe illuſtres urbes Capuam, Beneventum, Nolam, Pompejos, Ravennam, Brixiam, Florentiam, Mediolanum, Carthaginem, Conſtantinopolim, Nemauſum, Toloſam, Narbonem, Auguſtodunum, Treveros, Santones, Agrippinam, locupletes teſtes prodidere: Neque nos eo ornamento deſtituti, meminere Capitolii Auguſtani acta Afræ martyris ſemel atque iterum. Quâ urbis regione ſteterit, nullis ſuſpicionibus aſſequor, niſi quod ſummam, Vitruvii auctoritas tuetur, *Ædibus vero ſacris, quorum Deorum maximè in tutelâ civitas videtur eſſe, & Jovi, & Junoni, & Minervæ, in excelſiſſimo loco, unde mœnium maxima pars conſpiciatur, areæ diſtribuantur*: In Capitoliis quippe cum conjuge & filiâ cultus Juppiter. Vnde ad Capitolium primam noſtrarum inſcriptionum pertinuiſſe autumo, Jovi optimo maximo, æterno, conſervatori, & cæteris diis deabusque ejus loci, à neſcio quo Præſide provinciæ Rhætiæ dedicatam,

De lap. capit. Suet. Tib. c. 40. Cajo. 57. Benev. Id. de gram. Orbilio. Nol. Ado. martyr. 14. Jan. Pomp. Vitruv. lib. 3. c. 2. Raven. Rub. hiſt. 1. Brix. acta SS. Fauſt. & Jovitæ. Flor. & Med. Borgin. orig. Flor. Carth. Cyp. ep. 55. & de lapſ. Conſtant. Gyl. Top. lib. 3. c. 7

Nemaus. Pold. antiq Nem. c. 16 Tolo. Greg. Tur. de glor. mart. cap. 48. Narb. Sid. de laud. Narb. Augustod. Eun. paneg. Trev. vita S. Tyrsi. Sant. Pith. adverf. lib. 2. c. 18. Agrip. nomē adhuc manet. Vitruv. lib. 1. c. 7. Arnob. lib. 4. Varro de ling. lib. 4. Hier. de locis Hebr. & comment. in If.

tam, ut ego quidem lego. De filia Arnobius, *Nonne vides in Capitoliis omnibus virginales esse species Minervarum?* de patre & Junone conjecturam à Romano mutuamur: hinc Varro auctor, Capitolium vetus (diversum à Capitolio Tarpeji montis) nomen accepisse, *quod ibi sacellum Jovis, Junonis, Minervæ,* & ad hoc exemplar in Augustodunensi, ut est apud Eumenium, aras habuere *Jupiter pater, & Minerva socia, & Juno placata.* Atquamvis Capitolium Romæ multa comprehenderit, Arcem, Asylum, Curiam Calabram, Romuli casam & pleraq; templa; unum tamen inter hæc Jovis Capitolini à Tarquinio Prisco votū, à Superbo exædificatum, ita enituit, ut Capitolii nomen sæpe solum sustinuerit, quod, qui antiquos scriptores attigerit, non est negaturus. Eâ ratione in reliquis urbibus, Capitolium fortassis interdum arcem complectebatur, eò S. Hieronymus Babyloniæ arcem Capitolium vocavit, sed id neutiquam perpetuum, nec scio an in nostro verum: de templo certè primario & maximè splendido, ubi ubi Capitolii nomen occurrit, dubitare non possumus, tum quod scriptores, quorum ad oram nomina hoc indicant, ex quibus Eumenius in panegyrico, Apollinis templum atque Capitolium Augustoduni, appellat *fana longè omnium in hac urbe pulcherrima,* tum quod concilium Eliberi habitum, prohibet, ne quis *ad Idolum Capitolii sacrificandi caussâ ascendat:* S. Zeno, Judæorum Synagogas, & gentium Capitolia Christianorum ecclesiis comparat: & ad Augustanum ut accedens sacrificaret, Gajus judex Afram hortatus est: Neque aliter Saturninus Apollinarem martyrem Ravennæ, uti acta habent notæ vetustatis; quæ eo libentius exscribo, quod de templo, ejus splendore, Jovisque cultu dicta, simul confirmant, *An ignoras sacrum nomen Jovis, qui magnus est habitator Capitolii urbis hujus, cui te oportet supplicem fieri? B. Apollinaris respondit: Quis sit ille habitator nescio, nec templum ejus novi. Pontifices dixerunt: Veni ergo, & vide magnificum fanum, mirificeq; exornatum, videbis illic invictissimi Jovis simulachrum.* Extra Capitolium ædes sacræ præterea aliæ, quarum non omnium memoriam intercidisse, inscriptionibus, quæ hos commentarios sequuntur, debemus. Silvani templum, cum signo vetustate collapsum (quod ex illis cognoscimus) Sext. Attonius Privatus restituit: Plutoni & Proserpinæ ædem Flavia Veneria Bessa, visu monita statuit: Mercurio, cujus sedes à tergo ejus inscriptionis fuere, Appius Claudius Lateranus votum solvit, item M. Bassinius Vitalis: Marti Crispus Rhæci filius: Marti & Victoriæ, contubernium Marticultorum: Diis Deabusque omnibus, Adjutorius Romanus. Quamquam marmora, quæ votum solutum tantummodo indicant, ad templa pertinere affirmatè non dixerim,

Concil. Elib. can. 59. Zeno ferm. de spirit. ædif. dom. Dei.

Vide inscript. August. parte 1.

quod

quod vota perſæpe, poſitis ſimulachris loco non ſacro reddita. Ædis incertæ neſcio cujus, nomen enim temporis injuriis conceſſit, cum ſuis ornamentis, meminit Antonii Æliani lapis: De Cisâ ſuſpiciones in medio: Veneris aliquod delubrum extitiſſe, Afræ hiſtoria innuit: Auguſti, Suetonii verba, *Provinciarum pleræq, ſuper templa & aras, ludos quoq, quinquennales pæne oppidatim conſtituerunt*, nam inter plerasq; has provincias, eæ ſine controverſiâ imprimis numerandæ, quæ etiam totas civitates Auguſtæo nomini dicatas habuere. Sed templa profectò complura alia, deperditis jam nominibus, partim cum coloniâ nata, partim ſequentibus temporibus conſtituta ſunt. Situm vix ſcio an ullius rectè indicabimus. Viam eò munirent lapidum inſcriptiones, ſi quibus locis ſingulæ erutæ, annotaſſent majores, nunc eo auxilio deficimur. Mercurius tamen credo in foro cultus, ſententiæ Vitruvium auctorem habeo: qui, quod Martis & Veneris fana extra urbem, Hetruſcam diſciplinam ſequutus, collocat, video ejus ne Romæ quidem ſemper rationem habitam. Plutonis & Proſerpinæ haud procul à Salvatoris templo ſtetiſſe, viſum aliquando, argumento arulæ illiteratæ exiguæ, in proximo Societatis Jeſu collegio erutæ; memineram Vitruvium Jovi, omnibusq; cœleſtibus excelſiſſimas præſcribere, humiles Veſtæ, Terræ, Mariq;, inde humillimas inferis tribuendas procul dubio cenſebam. Sed quam ancipites & incertæ hariolationes iſtæ, nec ignoro, nec diffiteor. Ineptè etiam quidam, quoniam Silvano lacte factum legerant, in lacticiniorum ei foro quod nunc eſt, locum dedere. Fori colonici area ſtatim à principio deſignata, ad ędem maximam Virginis genitricis, niſi nos veſtigia quæ odoramur decipiunt. Occupaſſe cenſeo, cum ſpatium quod id loci ad orientem ſolem hodieq; patet, tum quidquid ędi poſt primam conſtitutionem ex eâ parte adjectum, Magni operis ædificium intelligo, quod ab alterno divinarum laudum concentu chorum, ab ætate novum, cum vulgo dicim⁹. Favet Vitruvius, qui foris media urbe locum tribuit: multo validius fama vetus, cujus fidem perſæpe nugis & fabulis intermixtis dubiam, rarò ex toto vanam mendacemq; expert⁹, qua ferri poteſt, nunquam elevare conſuevi: narrat hæc, ubi nunc ædes eſt, ſtetiſſe Romanis temporibus Xyſtum, amplamve porticum, ego baſilicam interpretor, in quâ magiſtratus jus dicerent, & mercatores maximè per hyemem convenirent; nam *baſilicarum loca adjuncta foris*, ex Vitruvii præſcripto ſcio, quem in architectonico argumento ſæpius laudare neceſſe habeo. Et quidni fuerit baſilica porticus, quam baſilicarum dimenſionibus conſtitiſſe ex veſtigio colligimus? Siquidem chalcidicum novum (chorum appellavimus) & extremas utrimq; teſtudines (cum ædes quin-

Suet. Octav. c. 60.

Vitruv. lib. 1. c. 7.

Vitruv. lib. 4. c. 8.

Vitruv. lib. 1. c. 7.

Vitruv. lib. 5. c. 1.

cuplex sit) latitudine inter se haud quaquam consentientes, cogitatione paullisper sejungimus, harum enim symmetriæ vitium, certo mihi argumento, à Romanis non esse. Reliquæ interiores tres, simul junctæ, duplam longitudinis ad latitudinem proportionem habent, & mediana, triplâ fere latitudine singulas laterales excedit: ad occidentem in hemicyclo, ubi jam Episcopi solium lapideum, tribunalis locus. A quibus rationibus nihil dissentiunt basilicarum ichnographiæ, in architectorum libris deformatæ. Verum, etiamsi areæ circumscriptio convenit, absurdè tamen, quisquis æstimat testudines tres interiores, quas diximus, cum Romanam architectandi rationem neuquam referant, ex basilicâ superesse: ferri possit, quod quidam probabilius conjecêre, superesse ex eâ pilas quadratas, sive columnas Atticas lapide structas, utrimque octonas aut novenas, quibus fornices incumbunt ad dimidiam circinationem arcuati, medianam testudinem sustinentes; nam antepagmenta lateritia pilis adpressâ, hinc medianæ, lateralibus inde testudinibus subservientia, postea accesssêre, quod apertum est, cum per ipsa epystilia hac de caussâ incisa excurrant: Reliquam basilicam omnem dudum disjectam, ejus fundamentis ecclesiam inædificatam existimamus, exterioribus porticibus jam tunc, at longo post tempore chalcidico, adjectis, cum de chalcidico ex annalium monumentis constet. Quod enim Christianis usibus ecclesiæ in longũ porrectæ etiam antiquitus aptæ viderentur, cujus rei testimonium Apostolicæ constitutiones dicunt, *sit ædes oblonga, ad orientem versus navi similis*, subinde accidit, ut vel basilicę, utpote hac formâ, in ecclesias verterentur, quo fortasse Ausonius respexit, *Basilica olim negotiis plena, nunc votis*: vel ecclesiæ dirutarũ basilicarum spatia occuparent. Et hinc potissimum manasse crediderim, quod maximis & amplissimis quibusq; ecclesiis id nomen passim inditum: quamquam Isidorus, & quidam sacrorum rituum interpretes, aliam appellationis caussam assignant. Num quæ præterea veteris basilicæ reliquiæ extent, diu multumq; vestiganti, occurrit frustum columnæ striatæ in proximo episcopii atrio, crassitudine diametri duorum pedum cum quadrante circiter, quod inde esse conjiciebam: ejus altitudinem ad Corinthium genus æstimantibus, scapus columnæ cum basi & stylobatâ, cumq; capitulo, epistylio, zophoro & coronâ, in triginta sex pedes assurrexerit, aliquanto minus, si ad Doricas, aut Ionicas, aut etiam Hetruscas dimensiones vocemus. Quia verò Vitruvius ostendit, basilicas supra contignationem columnas habuisse inferioribus minores, hanc superiori ordini tribuo, Atticis quippe illis longè graciliorem. Conjuncta deinde foro ærarium, carcer, curia: de ærario & carcere nihil præterea affero, nisi cui

Clem. Apost. constit. lib. 2. c. 57.

Aus. orat. ad Gratiã.

Isid. orig. lib. 15. c. 4. Ammal. lib. 3. c. 2. Walfrid c. 6. & 7. Io. Steph. Duraut. lib. 1. c. 1.

Vitruv. lib. 5. c. 2.

cui tamen credibile, monetæ officinam, quæ proximè ædem maximam ſtetit, ad annum usque abhinc centeſimum quinquageſimum plus minus, ærarii locum occupaſſe. Curiam profectò in viciniâ ad turrem Regiam fuiſſe, prodidere majores, & eo argumento conjecturæ de fori regione minus pœnitet. Hanc ipſam turrem (reperio aream id loci inædificandis ædibus, tradidiſſe beneficii nomine, Othoni Bogenario Auguſtano civi Gottefridum comitem Hohenloënſem, anno poſt Chriſtum natum MCCXLVI. IV. K. Septembr. Conrado *illuſtri, Romanorum in Regem electo* coram, uti in litteras relatum, quib⁹ ſcribendis Henricus Velſerus teſtis affuit) hanc inquam turrem, ſunt qui Romanum opus opinentur, nec ejus rei præter vetuſtatis ſpeciem indicium ullum habent: mihi Germanicum aut Francicum, aut ut vetuſtiſſima ſit, Gothicum ſapit, & vel Theodorici, vel Pipinorum & Carolorum tempora ſubolent. Curia ubi nunc eſt, Prætorium, Præſidum antiquitus uſui paratum, fuiſſe certis rationibus perſuadeor, atq; ita interpretor, quod in vetuſtis tabulis *Amthaus* appellatur. De thermis & amphitheatro non certus index, non ſatis clara indicia ſuperant, argumentis in ſuſpiciones trahimur: nam ut tunc mores erant, illæ ad lavandi uſum voluptatesq;, iſtud ad oblectamenta ſpectaculorum propemodum neceſſaria: Et paucæ ſine utrisque coloniæ, tenuiores dico, ne de maximâ florentiſſimaq; ambigamus. Salvianus epiſcopus, qui ſe vixiſſe oſtendit quo tempore *Romana Reſpublica vel jam mortua, vel certè extremũ ſpiritum* agebat, in theatra & ludos aſperius invectus, diſertè ait, illas ſolas ludis carere urbes, quæ vel in barbarorũ poteſtatẽ redactæ, vel miſeriâ & egeſtate ita attenuatæ, ut faciendis ſumptibus vires non ſufficiant; ſupereſſe tamen in his adhuc *loca ipſa, ac diverſoria ludicrorũ*, hoc eſt theatra; quam ego nunc vocem generatim capio. Ante non multos annos, in hortis ad D. Stephani quibusdã, ſcrobe altitudine trium aut quatuor pedum forte effoſsâ, detectum apparuit pavimentũ teſſellatum ſectile egregii operis, in quo quadratis ſpatiis delineati gladiatores, aſcriptis nominibus, bigæ, metæ, alia id genus, ut ſatis appareret ædificio ſplendido, qualia in opulentis urbibus, homines præpotentes & perdivites, ad luxum atque magnificentiam comparare ſolent, inſeruiſſe, hoc cum per aliquot menſes nivib⁹, gelicidiis & omni hyemis injuriæ, magno antiquitatis neglectu ſub dio patuiſſet, terrâ iterum eſt obrutum: Mihi aliud ex alio cogitanti, in mentem venit, thermarum videri poſſe veſtigia, ſed rei incertæ certus eſſe auctor nolim, etſi probè cognitum habeo, balnearum loca omni ornamentorum genere, pavimentorum inprimis, fuiſſe veſtita; & memini apud Plinium legere, Agrippam in thermis, quas Romæ fecit, pavimenta novo invento, ex hu-

Salv. de provid. lib. 4. & 5.

Plin. lib. 36 c. 25.

ex humo etiam in cameras transtulisse. Amphitheatrici cadaveris nec ossa conspici, non velim quisquam nimis miretur: quot eâ fortunâ Romanæ urbis monumenta, insanis sumptibus in spem æternitatis structa, præ quib⁹ quid fuerint ædificia coloniæ, quantumvis splendidæ? Pleraq; senium solvit, nam & saxis sua mors imminet, multa subruerunt manus inimicæ, quædam amicæ: En amphitheatra, Placentinum Vitelliano bello, Tacitus testis, obsessâ urbe incensum conflagravit: altâ pace Catanense, Theodorici Regis concessu (rescriptum in Cassiodori variis legitur) reficiendis mœnibus impensum. Et scio hanc frugalitatem pluribus antiquis operibus fuisse exitio. Lapideorum tamen membra, quamquam alio translata, formâ quadantenus agnoscendâ mansere, lateritiorum neutiquam. Quæ meo animo caussa inter primas, cur pauca veterum ædificiorum fragmenta Augustæ possimus ostendere, plura alibi, in quibusdam minoris rei & famæ urbibus. Cum enim in propinquo lapicidinæ nullæ essent, lapides magno constitisse verum est: à colonis itaque (etsi impensæ cum usus ferret non pepercisse, & pilæ ex basilicâ reliquæ, & columna striata, præter alia indicant) factum prope necessariò, quod Reges & civitates locupletes nonnullas, firmitatis perpetuitatisque gratiâ fecisse consulto Vitruvius & Plinius scripsere, ut lateritia pleraque opera, publica privata, statuerent: quibus semel disjectis, uti excisis arboribus nihil nisi radices, sic præter fundamentorum vestigia, nullius rei indicium relinquitur. Nam quæ ex lapide ornamenta accessisse credibile est, cum pro modo singulorum ædificiorum pauca fuerint, in calcem soluta, aut alios usus versa, priori formâ amissâ minus apparere, non videtur incredibile. Fundamentorum verò rudera multa & magna, duritiâ ut ferro vix cedant, diversis urbis locis fodientibus nunc quoque occurrunt, ex quorum accuratâ observatione, periti architecti inædificatorum olim operum speciem, non difficulter animo conciperent, si hæc eâ, quâ æquum esset, curâ curarentur. Est, exempli caussa, haud ita procul à pavimento quod thermis tribuimus, vicus in crescentis prope lunæ modum incurvus hortorum utrimq; parietibus inclusus, quibus si fundamenta subsint, quæ tanti ædificii fidem sustinere possint, de amphitheatro profectò conjecturam ex formâ sumam. Ductus demum inducendis educendisque aquis, à primis colonis videntur. Rivos, qui perpetuis fossis, ex Lyco & proximis quibusdam amnibus, magno civium commodo in urbem derivati, atque cloacas eluendis sordibus subterraneas fornicatas intelligo. Nam rivos, tacentibus domesticis annalibus rei insignis auctorem, cui quam Romanis tribuimus rectius? quibus hoc genus opera mirè usitata, ut à ductis fossis nonnullæ urbes nomē invene-

Tac. hist. 2.

Cass. lib. 3. ep. 49.

Vitruv. lib. 2. c. 8. Plin. lib. 35 c. 14.

invenerint: hinc Eumenius, Imperatores sui temporis comendat, qui *resides aquas, & novos amnes, veluti aridis fessæ urbis* (Augustoduni) *visceribus infundant*. Cogitavi aliquando Fortunatum eò scripsisse, Augustam à Vindone & Lyco fluentari, quod de Lyco per canales istos verum sit, in Vindone poëticâ phrasi propinquitatem spectaverit. Non nego posterioribus sæculis novos rivos additos, veteres variè mutatos esse, sed hîc principium indicamus. Cloacarum, præter sordium expurgationem, eædem quæ Romæ caussæ, *Has primum Romæ fecisse dicunt* (ait Isidorus) *Tarquinium Priscum, ut quotiens pluviarum inundatio existeret, per eas aquæ extra civitatem emitterentur, ne maximis perpetuisq; tempestatibus, planitiem vel fundamenta urbis strages aquarum subverteret*. Etsi Plinio Romanas *operum omnium dictu maximum* appellare visum, nec Augustanæ quidem pro coloniæ modo contemnendæ: nam quod ille miratur unicè, *durant tamen à Tarquinio Prisco annis DCCC. propè inexpugnabiles*, altero tanto nostræ, & aliquanto amplius, à conditâ coloniâ ad hanc ætatem perstitere. Quod Livius de Romanis prodidit, ut *primò per publicum ductæ, nunc privata passim subeant tecta*, istis itidem contigit, certo antiquitatis indicio, formâ urbis hodie valdè immutatâ. Atque publica in hunc ferme modum habuere. De privatis unum moneo, domos aut domorum areas, sorte fuisse divisas, ita Æneas apud Virgilium,

Eum. pro schol. instaur.

Isid. lib. 15. c. 2.

Plin. lib. 36 c. 15.

Liv. lib. 5.

Sortiturq; domos——————————

Virg. Aen. lib. 5.

In quem locum Donatus, *dabantur autem sorte, propter locorum differentiam*, ut enim quæque foro proxima, ita situ maximè commoda & opportuna censebatur. Nunc, quoniam coloniæ corpus, quâ fieri potuit delineavimus, restat animam (Reipublicæ constitutionem me dicere palam est) describere. Hæc in duo membra disparata, divina & humana complectitur. Nobis de religione universim eo minus dicendum, quod colonos patria sacra, Romana videlicet, coluisse nemo ambigat: ludis tamen, festisque quibusdam diebus variasse docet Cicero, quod inter Romanæ urbis commoda, ludos & festos dies numerat, quibus Quirites in colonias missi sint carituri. Et Tertullianus ait, aliquas ludorum species ex *municipalibus fastis superstitionibusque caussas originis* habere. Curatio sacrorum Sacerdotibus demandata, inter quos eminuere Pontifices. Extant fasti marmorei Pontificum coloniæ Juliæ Sutrinæ; C. Virius quidam PONTIF. ET DECVR. in antiquâ inscriptione legitur, & plura hujus generis, præter Ciceronis verba, quæ mox dabimus, nos de colonicis Pontificibus dubitare non patiuntur. Singulorum deinceps Deorum Flamines, Augures, Haruspices, Æditui etiam, Tibicines, Popæ, ministri alii.

Cic. agrar. 2.

Tert. de Spectac.

Vide inscript. Smetii f. 44. n. 15. & f. 159 n. 10. & sæpe capite Magistratuum municipalium

Quorum omnium numerum grandiorem fuisse, quam hodie quisquam facile cogitatione concipiat, persuasum habeo. Nec

Pac. in paneg. Theod. defuere dignitatis ornamenta: Latinus Pacatus Naronenses Theodosio Imp. gratulantes describens (Illyrici ea colonia) nominat *Reverendos municipali purpurâ flamines, insignes apicibus sacerdotes*:

Tertul. de Idol. Tertullianus, cognoscendæ antiquitati inprimis bonus auctor, addit auream coronam, quæ provincialium sacerdotum insigne fuerit proprium, uti prætextæ, vel trabeæ, vel palmatæ, certis dignitatum generibus Romæ: inde apud Epictetum nescio quis, Augusti sacerdotium Nicopoli ambiens, *At auream coronam gestabo.*

Arriani Epict. lib. 1. c. 19. Ad politiæ rationem quod spectat, coloniam leges ab Imperatore & Triumviris accepisse dixi, nec muto: Sed & alias à colonis, pro re natâ latas, compertum, sic

Virg. Aen. 5. est ad Virgilii verba,

——————— *patribus dat jura vocatis,*

Apud Servium, *Dat condendi juris potestatem, his quos appellaverat patres*: res firmat, nam quî prospicerent Triumviri eventura tam acutè, ut novis in dies legibus opus non esset? Superant quædam hujus generis æreæ & marmoreæ reliquiæ, sive decretorum sive legum nomine inscriptæ, sive coloniarum sive municipiorum, quod eodem in hac caussâ recidere arbitror. Legum porrò cura ad publicum consilium pertinuit: publicum consilium Decurionibus constitit. Hos nomen accepisse existimant

Pomp. D. lib. 50. tit. 16. l. 239. quidam, ait Pomponius, *quod initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur, consilii publici gratiâ conscribi solita sit.* At errant profectò isti quidam, nec est ut in bene constitutâ Republicâ ullâ, decimus quisque civis Senator ferri possit. Scilicet Romæ ad Sullæ Dictaturam usque Senatus trecentorum numerum non excesserit, in coloniis nonnullis quadrin-

Cic. agrar. 2. gentorum, quingentorum, sexcentorum expleverit? Cicero Rullo objicit, *Quinque millia colonorum Capuam scribi jubet*: Si decimam deducimus, quingenti proculdubio Decuriones provenient, At aliter ille, *Huc isti Decemviri, cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem Augures, sex Pontifices constituerint.* Totidem ego Augustæ crediderim constitutos. Ad Romanæ originis hâc quoq; in parte si-

Prop. lib. 4. el. 1. militudinem, Propertius,

Centum illi in prato sæpe senatus erat.

Nam Capuæ exemplo opinionis alterius ineptiæ satis superque patefactæ. Etymon igitur à curiâ, quæ est Isidori in originibus

Isid. lib. 2. c. 4. interpretatio, aut de curiis deducere verius. In decurias enim Decuriones tributos suspicor; inde Decemprimi nati, quorum præsignis præ reliquis dignitas, meminit Cicero oratio-

Liv. lib. 29. ne pro Sex. Roscio Amerino: Livius in historiâ secundi belli Punici,

nici, *Decreverunt ut Consules magistratus, denosq; principes Nepete, Sutrio, Ardeâ, Calibus, Albâ, Carseolis, Sorâ, Suessâ, Setiâ, Circeis, Narniâ, Interamnâ (eæ namq; coloniæ in eâ caussâ erant) Romam accirent:* & hisce Julius Firmicus, *Faciet claros, & gloriosos, civitatibus præpositos, aut maximarum civitatum Decemprimos;* hinc Hermogenianus Decemprimatum dixit. In curiâ convenisse, clarum: Itaque posteriores, Curiales pro Decurionibus promiscuè appellavere, uti est in Arcadii & Honorii lege, tum sæpe alibi. Primos à Triumviris coloniæ deducendæ lectos conjicio: vacantibus deinceps locis allecti vel à Censoribus, quod minoris Plinii auctoritate assero, vel ab ordine ipso, uti lapis antiquus habet, HVIC. ORDO. SENIENSIVM. ORNAMENT. DECVR. PRIMO. DECREVIT. siquidem Decurionum ornaměta decernere ad eos, qui legerent, pertinuit: vel à Decurionibus, Augustalibus, & Plebe, sic est in Suessanâ inscriptione, HONOREM. DECVRIONATVS. GRATVITVM. DECREVIT. ORDO. DECVRIONVM. ET. AVGVSTALIVM. ET. PLEBS. VNIVERSA. Imperatorum deniq; jussu plerosque Decuriones & magistratus constitutos, scio neminem ambigere, at id præter consuetum morem contigit, nec nobis hoc loco de Principum auctoritate, quæ infinita fuit, disputandum. Allecti pecuniam quandoque erogabant, ita Cn. Sulpitius in vetusto marmore, DEDIT. DECVRIONATVS. NOMINE H-S. *ꝇ ↀ ↀ C I ↀ.* sportularum scilicet ratione, *pro introitu* ait Plinius: ex quo intelligo, in quibusdam civitatibus lectos à Censoribus, hoc honorarium non intulisse, sed supernumerarios tantum, Imperatoris indulgentiâ adjectos, in quibusdam utrosque; Trajanus rescripsit, *id ergò quod semper tutissimum est, sequendam cujusq; civitatis legem puto.* Ex Plinio constat, Decurionum censum centum millium fuisse: ex Diocletiani & Maximiani rescripto, libertos in curiam non admissos, nisi qui jus aureorum annulorum assequuti, vel natalibus suis restituti essent: Ex Jurisconsultorum libris, neque lectos minores vigintiquinq; annis, nisi ex certâ caussâ, qui tunc sportulas quidem Decurionum accipiebant, interim suffragium ferre non poterant: nec majores quinquagintaquinque invitos, nisi illis consuetudo obstaret: nec in totum surdos & mutos: nec relegatos ad tempus & reversos, nisi Principis accederet permissio: nec navicularios. Cicero significat, exclusos item, qui præconium facerent, non qui fecissent. A Gratiano & collegis Imperatoribus, Decuriones Senatores suæ curiæ nominatos observo, additâ cautione, *si sic dici oportet*, quod Senatoriæ vocis majestatem, præterquam principi principis urbis consilio, convenire vix existimarent:

Firm. lib. 3 c. 12.
Hermog. D. lib. 50. tit. 4. l. 11.
Arcad. & Hon. Cod. lib. 1 tit. 3. l. 12.
Plin. lib 10 ep. 113 116
Inscript. Smet. f. 161 n. 9. f. 83. n. 5.
Sulpicii inscr. in Aldi Orthogr. v. circumvenio.
Plin. lib. 10 ep. 113. 116.
Plin. lib. 1. ep. 19.
D. o. l. Cod lib. 10. tit. 32. l. 1.
Jurisc. D. lib. 50. tit. 2. l. 2. 3. 6. 7. 9. 11. 13. & tit. 4. l. 8
Cic. fam. lib. 6. ep. 18
Grat. C. li 10. tit. 31. l. 33.

Nov. lib. 4. Nov. 1. marent: à Leone & Majoriano minorem Senatum, *Curiales nervos esse reip. ac viscera civitatum nullus ignorat, quorum cœtum rectè appellavit antiquitas minorem Senatum*: est in lapidibus dirertè, SENATVS. P. Q. TIBVRS. S. Q. NOLAN. SENATVS. POPVLVSQVE. SIGNINVS. & plura ad hunc modum, quibus sanè Decuriones Senatus appellatione

Plin. lib. 10 ep. 83. 84. 115. 116. Liv. lib. 27. dignati, quod Plinium pariter atque Trajanum sequutum video, & olim Livium, ubi de XII. coloniarum defectione agit: abstinuere tamen pleræque coloniæ, aut Ordinis, aut Decurionum

Cic. pro Cælio. inscriptione contentæ. Cicero de Puteolanis verba faciens, amplissimum ordinem vocavit. Plinius in Bithynicis & Ponticis civitatibus, Græcâ Buleutarum appellatione usus est. Quo quis-

Vlp. D. lib. 50. tit. 3. l. 1. 2. que loco in album relatus sententiam dixerit, Vlpianus docet, *Decuriones in albo ita scriptos esse oportet, ut lege municipali præcipitur: sed si lex cessat, tunc dignitates erunt spectandæ, ut scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est: puta qui Duumviratum gesserunt, si hic honor præcellat* (utitur exceptione, propter municipia, in quibus Dictatores, aut summo loco Ædiles, id enim Arpini consuevisse, ex

Cic. fam. lib. 13, ep. 12. Cicerone scimus, *is enim magistratus in nostro municipio, nec alius ullus creari solet*; & credo etiam in aliis interdum municipiis, non item in coloniis, quæ Dictatores nullos, Ædiles infra Duumviros habuere) *& inter Duumvirales antiquissimus quisque prior is: deinde hi qui secundo post Duumviratum honore in Republica functi sunt: post eos qui tertio, & deinceps: mox hi, qui nullo honore functi sunt, pro ut quisque eorum in ordinem venit. In sententiis quoq; dicendis idem ordo spectandus est, quem in albo scribendo diximus.* Sed intererat, quâ quis ratione dignitatem assequutus, *Nomina ante scribi oportet eorum, qui dignitates principis judicio consecuti sunt: postea eorum, qui tantum municipalibus honoribus functi sunt.* Et *patrem, non habenti filios*

Diocl. C. lib. 10. tit. 31. l. 9. Arc. C. lib. 10. tit. 31. l. 46. Scæv. D. lib. 50. tit. 1. l. 19. Marc. D. lib. 50. tit. 9. l. 2. Vlp. l. 3. *anteferri*, Diocletiani & Maximiani lege cautum. Decurionum partes duas, totius curiæ instar exhibere, Arcadio & Honorio placuit. Quod major pars curiæ effecisset, pro eo haberi, ac si omnes egissent, Scævola interpretatus est. Nam Decreta, quæ non legitimo numero Decurionum coacto facta sunt, non valere Marcianus annotavit: & ordinem non aliter habendum, quam duabus partibus adhibitis, ante Arcadium ex municipali lege Vlpianus prodidit. Vti verò Senatus consulta Romæ duabus singularibus litteris S. C. ita Decurionum Decreta totidem D. D. notabantur: eò L. D. D. D. in fragmento Augustanæ inscriptionis, monumento Locum Datum Decurionum Decreto significant. At quoniam Decuriones pleraque Reipublicæ munera suo peri-

Vide C. lib. 10. tit. culo tractare cogebantur, inferioribus maximè temporibus, eis

militiâ,

militia, vectigalium publicorum, alienarumque rerum omnium conductione & procuratione interdictum, ne hisce curis à proprio munere avocarentur. Itaq; usu venit, ut honor tot oneribus implicitus, à paucis ambiretur, eum plerique enixè fugerent, etsi prærogativis quas enumerabimus auctum: Statuere ideo Imperatores plurimis constitutionib', ne publica munera negligerentur scilicet, Decurionum filios curiis necessario obnoxios, cujus rei antiquitus nec suspicio incidit: quin nec Christianos eximos habuerunt, Christianos namq; Judæorum nomine intelligit Vlpianus, quo loco scripsit, *Eis, qui Judaicam superstitionẽ sequantur, Divi Severus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed & necessitates eis imposuerunt.* Arcadius & Honorius omnium superstitionũ asseclas admisere; Julianus clericos etiam invitos addixit, ut est apud Sozomenum. Postea prohibitum à Gratiano & collegis, ne quis supplicii loco curiæ deputaretur, gravi addita sententiâ, *cum utique unumquemque criminosum, non dignitas debeat, sed pœna comitari.* Prærogativis præter sportulas, hisce propemodum usi sunt: Nullum in coloniâ magistratum majorem nisi Decurio gerere poterat, *quia Decurionum honoribus plebeji fungi prohibentur*, quæ Paulli verba sunt: Extraordinariorum munerum omnium immunitate fruebantur: & Theodosii lege, mortuo Decurione, extraneis relictis heredibus, qui ad curiam non pertinerent, quarta facultatum portio cedebat beneficio reliquorum Decurionum; nullo legitimo successore relicto, bona omnia ordinis utilitati proficere Constantinus rescripsit: *Decurionibus facultatibus lapsis alimenta decerni permissum*, Hermogenianus prodidit: Non fustibus, non quæstioni subjiciebantur, nisi majestatis rei, capitali propositâ pœnâ judici, qui contra tentasset: non in metallum dabantur, nec in opus metalli, nec in opus publicum, vel ad bestias; nec furcæ subjiciebantur, nec vivi exurebantur: ac omnino capite non damnabantur, nisi si qui parentem occidissent: gravioris facinoris rei, à Præsidibus non puniebantur, sed carceribus tantum diligentioris custodiæ caussâ mancipabantur, deque iis ad Imperatores referebatur. Vlpianus ait, Decurionem *punire sibi Præses permittere non debet; sed recipere eum in carcerem, & principi scribere de pœna ejus.* Quæ privilegia & Decuriones, & eorum parentes atque liberos complectebantur, quod ex Imperatorum, Jurisque prudentum ad oram notatis locis planum. Sed & alia pleraque de Decurionibus ascribi poterant, nos capita delibavimus. Augustanorum mentio in nostris monumentis obvia aliquoties, duorum tantum, aut si plurimum trium nomina reliqua, Antonii Æliani, C. Juliani Julii, & Adjutorii Romani, nam de postremo mihi minus constat. Magistratus colonici fuere multiplices:

31. l. 38. 51 D. lib. 50. tit. 8. l. 2. lib. e. tit. 2. l. 6. C. lib. 4. tit. 65. l. 30.

Impp. C. lib. 10. tit. 31. l. 22. 26. 32. 35 36. 37. 41 43. 48. 50. 62. 66.

Vlp. D. lib. 50. tit. 2. l. 3

Arc. C. lib. 10. tit. 31. l. 49.

Soz. lib. 5. c. 5.

Grat. C. lib. 10. tit. 31. l. 33.

Paul. D. lib. 50. tit. 2. l. 7.

Vide C. lib. 10 tit. 31. l 21. ti. 34. per totum, lib. 2. tit. 11 l. 5. lib. 9. tit. 41 l. 16. D. li. 48. tit. 19. l. 9 15. 18. lib. 50. tit 13. l. 3. lib. 28. tit. 3. l. 6. lib. 49. tit 4. l. 2 C. Theod. lib. 5. tit. 2. l. unicâ D. lib. 50. tit. 2. l. 8.

tiplices: Majores, minores. Majores hic voco, qui rem publicam respiciebant universam, minores, qui certa corpora & collegia. Priores, ut observasse videor propemodum annui, est in fragmento municipalium fastorum, ab Apiano edito, sępius præscriptum, EX. K. IVL. AD. K. IVL. & EX. K. IAN. AD. K. IAN. interdum EX. K. IVL. AD. K. FEB. aut EX. K. IVL. AD. K. IAN. Credo quod ii, quorum nomina subscripta, in magistratu mortui, vel se ante statum tempus abdicaverint. Excipio tamen Quinquennales, quos inter majores infra numerabimus, cum alii minores sint: & Duumviros, qui nominati aufugissent aut latitassent, hos repertos, *biennio integro onera Duumviratus* ferre, Constantinus coëgit: à summo quippe philosopho sapienter proditum, magistratus dignis tribuendos esse, sive volentib⁹, sive nolentibus etiam. Magistratus in curiâ à Decurionibus ex ipso ordine lectos, Diocletiani lege satis liquet. Prout quisque Decurio creatus, ita magistratum adipisceretur, Divorum fratrum rescriptum cavit: Vlpianus interpretatus, non locum habere, nisi cum omnes æquè idonei & sufficientes: Modestinus, ita quoque municipales leges intelligendas, quæ de certorum hominum honoribus constituant. *Vt gradatim honores deferantur, edicto, & ut à minoribus ad majores perveniatur, epistulâ Divi Pii ad Titianum* expressum. *Majoribus honoribus functos, ad minores devocari non oportere, rationis* esse, visum Diocletiano & Maximiano: Neminem item ad eadem munera revocandum, si aliorum civium sit copia. Prætextæ honore usos, Livius docet, *Magistratibus in coloniis municipiisq́, hîc Romæ infimo genere magistris vicorum, togæ prætextæ habendæ jus permittemus, nec id ut vivi solum habeant tantum insigne, sed etiam ut cum eo crementur.* Vestis purpurâ prætexta, cæterum alba, nam de municipali magistratu apud Juvenalem est,

Const. C. lib. 10. tit. 31. l. 18. Arist. 2. de Rep. c. 7.

Diocl. C. lib. 10. tit. 31. l. 2.

Vlp. D. lib. 50. tit. 4. l. 6.

Mod. tit. e. l. 11.

Diocl. lib. 10. tit. 41. l. 2. & 3.

Liv. lib. 34.

Juven. sat. 3.

——————— clari velamen honoris
Sufficiunt tunicæ summis Ædilibus albæ.

In tunicis ne quis vim faciat, generatim pro veste poëta dixit. Ineuntes quandoq; spectacula edebât; exemplo Thyasus Corinthius in Apuleji Milesiis, *Vt ejus prosapia atq; dignitas postulabat, gradatim permensis honoribus, Quinquennali magistratui fuerat destinatus: & ut splendori capessendorum responderet fascium, munus gladiatorium triduanis spectaculis pollicitus, latius munificentiam suam porrigebat*: Et L. Fladii Pieri basis Allifæ, QVI. OB. HONOREM. DECVR. EODEM. ANNO. QVO. FACTVS. EST. GLAD. PARIA. XXX. ET. VENATION. BESTIARVM. AFRICANAR. ET. POST. PAVCOS. MENSES. DVVMVIRATV. SVO. ACCEPTIS. A. REP. H-S. XMX.

Apul. lib. 10.

Smet. f. 82. n. 13.

XMX. N. VENAT. PLENAS. ET. GLADIATORVM. PARIA. XX. EDIDIT. ITEM. POST. ANNVM. LVDOS. SCÆNICOR. P.S.F. AGI. Quod ne cui mirum, privati quoque & extremæ conditionis homines, ambitiosâ tantum vanitate impulsi, munerum interdum in coloniis editores, Martialis,

Mart. lib. 3. epig. 58.

Sutor cerdo dedit tibi culta Bononia munus,
Fullo dedit Mutinæ, nunc ubi caupo dabis?

Summus autem magistratus Duumviri, quorum per omnia litterarum monumenta, scripta, sculpta, percussa, frequens memoria, ut stultum sit inhærere singulis. Nihil planius Ciceronis verbis, quibus Campanum fastum notat, *cum cæteris in coloniis Duumviri appellentur, hi se prætores appellari volebant.* Cæteræ coloniæ, coloniæ omnes sunt, nec contra est, quod in quibusdam tum coloniis tum municipiis Quatuorvirorum graves scriptores, aut etiam lapides meminere, quod Cicero IV. Viros Neapolitanos, Cumanos, Larinates, & Fregellanos nominat, quod in lapidib9 Nepesini, Spoletini, Vrbinates, Veronenses, alii multi sunt: neutiquam enim consequitur, quod nonnullis placuit, diversis Rebuspublicis II. Viros aut IV. Viros præfuisse: forsan potior sententia utrosque fuisse in omnibus, certè in aliquibus, principe loco Duumviros, inferiore Quatuorviros; quin & III. Viros & IIIII. Viros quos non raro observamus. Neapolitanos siquidem, quibus IV. Viros Cicero tribuit, II. Viros habuisse, multorum marmorũ scimus testimonio, & Patavinæ inscriptiones II. Viros IIII. Virosq; promiscuè præferũt, nec plura exempla colligo. Sed præfuerint alicubi IIII. Viri (non enim pernegandum credo est) cogitavi fieri potuisse, ut nomine à II. Viris differrent, re essent iidem, & bini per vices annuum, omnes simul integro biennio magistratum gererent. Leviter in hanc cogitationem traxit exemplum VI. Virorum Mediolanensium, quos in Seniores Junioresque tributos ex inscriptionibus compertum, nec sat scio, an istâ de caussâ, Seniores scilicet, qui anno suo jam functi, nam hoc distinctionis genus in magistratibus pleræque hodie etiam Germaniæ Respublicæ tuentur. Confirmavit aliquantò validius tabula ærea, in qua Vespasianus Imp. SALVTEM. DICIT. IIII. VIRIS ET. DECVRIONIBVS. SABORENSIVM. cum ad finem duorum tantum expressa sint nomina, II. VIRI. C. CORNELIVS. SEVERVS. ET. M. SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICA. PECVNIA. IN. AERE. INCIDERVNT. Simile propemodum est quod apud Fulvium Vrsinum in æneâ item tabellâ Senatusconsulti municipalis, M? ACILIVS. PLACIDVS. L. PETRONIVS. FRONTO. IIII. VIR. I. D. appellantur.

Cic. agr. 2.

Cic. ad Attic. lib. 10. ep Epistola tua orat. pro Cluent. tam. lib. 13 ep. 77. Inscript. Smetii. f. 73 n. 6. f. 74. n. 13. f. 77. n. 1. f 159 n. 18. f. 160. n. 16.

II. Viri. Neap ap. Smet. f. 84. n. 1. 9. f 164 n. 15. 18. Pat. inscript. apud Scardeon.

VI. Viri Mediol. ap. Smet f. 158 n. 16. 17.

Inscript. Hisp. Occonis pag. 27. n 1. Fabric antiq. monum. lib. 1. Mariana hist. Hisp. lib 4. c. 4.

Asinii

Pol. ap. Cic. fam. lib. 10. ep. 32.

Asinii Pollionis apud Ciceronem de Balbo verba an ad hanc sententiam faciant, neque pro confesso, neque pro vano posuerim, *Quatuorviratum* (Gadibus) *sibi prorogavit: comitia biennii biduo habuit.* Eandem fere rationem habet, quod in Republicâ nostrâ nunc quoque experimur, Consules, ut vulgo appellant, sive Prætores si ad Romanos mores accommodamus, VI. Viri Juredicundo si ad colonicos verius, sex, annum ita partiuntur, ut quaternis vicissim mensibus bini jurisdictionem exerceant. Jurisconsultorum absque dubio libri, Duumviros maximum inter municipales magistratus usurpant, minimum duodecies, Quatuorviros, quod sciam, semel. Cæsar etiam generatim, *Duumviris municipiorum omnium imperat, ut naves conquirant, Brūdusiumq; deducendas curent.* Quod Jurisdictionem exercerent. II. Viri Juredicundo appellati sunt: quamquam & alii magistratus, puta IV. Viri & VI. Viri, Juredicundo: Isti etiam eximiè II. Viri Præfecti, & II. Viri Præfecti juridicundo, quod lapidum auctoritate fisus profero, itaque frustra est quidam, qui in nummis coloniæ Victricis Juliæ Leptis L. NER. L. SVR. PR. II. VIR. & A. P. SALPA. M. FVLV. PR. II. VIR. Prætores Duumviros interpretatur: frequentissimè tamen nudè II. Viri. Quod vir doctus Consulum nomen affectasse annotat, non persuadet, & nimis elatè Ausonius, si se Burdigalæ II. Virum lectum verbis istis intelligi voluit,

I. C. D. lib. 2 tit. 3. l. unica. lib. 3. tit. 4. l. 6. lib. 15. tit. 1. l. 3. lib. 27. tit. 8. l. 1. lib. 38. tit. 2. l. 4. lib. 47. tit. 2. l. 52. tit. 10. l. 13. lib. 50 tit. 1. l. 38. C. lib. 3. tit. 1. l. 16. lib. 6. tit. 9. l. 9. lib. 10. tit. 31. l. 53. lib. 11. tit. 35. l. 3. lib. e. tit. 29. l. unica Alexander A. IIII. Viris & Decur. Fabret. Cæs. de bel. civ. lib. 1.

> *Diligo Burdigalam: Romam colo: civis in hac sum,*
> *Consul in ambabus.* ——————

Mihi perplacet, -- *Consul in hac sum, Civis in ambabus* — est enim ad veritatem expeditius, & proximo confirmatur hemistichio -- *cunæ hic, ibi sella curulis*, sed librarius varium pronominis usum non percepit. Duumviros antiquitus lictores duo cum bacillis anteibant, nam id ex Cicerone colligo, & Apulejo, qui postea auctâ ambitione in fasces crevere, si Arcadio & collegis Impp. credimus, *Duumvirum impune non liceat extollere potestatem fascium, extra metas territorii propriæ civitatis.* Etsi Cicero idem jam olim Campanos ausos indignatus. Augustanorum Duumvirûm puto antiquissimam memoriam extare in Augusti nummo, quem quarto libro expressimus: ad eos præterea refero imagines duas togatas, quas inscriptionibus inseruim[9]. Quinquennales coloniarum Censores, non obscuris usus argumentis, interpretor. Parum cautè confundit cum summis Duumviris, vir eruditus, quem paullò ante diximus: distinguit clarè C. Hedii lapis. II. VIR. II. VIR. QVINQ. Rursus alii à Quatuorviris, en C. Vesidieni iste, IIII. VIR. IVR. DIC. IIII. VIR. QVINQ. A. Quintilii alter, IIII. VIR. IVRE. DIC. IIII. VIR. QVINQ. & quos præterea recensere longum: in quibus Quinquennales tum Duumviros, tum Quatuorviros observo. Cogitabimus

IV. Viri I. D. sæpe. VI. Viri I. D. ap. Smet. f. 158. n. 9. f. 157. n. 12. II. Viri Præf. ap. Occon. inscrip. Hisp. pag. 13. n. 9. p. 15. n. 5. p. 16. n. 2. 9. Aus. de urb. 13. Cic. agr. 2. Apul. de Asin. lib. 3. Arc. lib. 10. C. tit. 31. l. 53.

tabimus, an ea ratione, quam de II. Viris & IV. Viris Juredicundo proposimus. censores censumque in coloniis fuisse, vel ex S. C. de XII. Coloniis quæ Quintis Fabio & Fulvio Consulibus abnuissent milites dare, quod apud Livium extat, in promptu est, *Censumque in iis coloniis agi ex formulâ à Romanis Censoribus data: dari autem placere eandem, quam Populo Romano: deferriq; Romam ab juratis censoribus coloniarum, priusquam magistratu abirent.* Hæc quia his coloniis nominatim jussa, apparet de cætero, censorias coloniarum tabulas Romam non fuisse delatas. Plinius scripsit, in Bithynicis civitatibus Senatum à Censorib⁹ lectum, ut indicavimus. Legimus in marmore, CENSITOR. CIVIVM. ROMANORVM. COLONIÆ. VICTRICENSIS. item CENS. ET. DVVMVIRATV. BENE. ET. E. R. P. ACTO. Præcipuam eam dignitatem fuisse, cui primores, fere Duumvirales præfecti, Romanum exemplar monet: hinc Apuleji verba fluxere, *permensis honorib', Quinquennali magistratui fuerat destinatus;* cæteroquin enim hic idem Apulejus, summum honorem Duumviratum fuisse, disertè confirmat, *In qua coloniâ patrem habui loco principe Duumviralem, cunctis honorib' perfunctum. Cujus ego locum in eâ republicâ exinde ut participare curiam cœpi, nequaquam degener, pari spero honore & existimatione tueor:* atq; Spartianum de Hadriano ita accipio, *In Hetruriâ Præturam Imperator egit: Per latina oppida Dictator, & Ædilis & Duumvir fuit: Apud Neapolim Demarchus: in patria suâ Quinquennalis: & item Hadriæ Quinquennalis, quasi in alia patriâ: & Athenis Archon fuit.* Nomen nactos quod Romanorum more per quinquennium magistratum gesserint, non video cur dubitemus: cum præsertim coloniarum lustra ex lapidibus alii dudum observaverint. Sed accedat conjecturæ pondus à Constantini lege, quâ medicis & professoribus im̄unitatem tribuit, *Si quis eos vexaverit, centum millia nummorum ærario inferat, à Magistratib' vel Quinquennalibus exactus.* Magistratuum nomine summos, id est II. Viros (neq; hoc infrequens) Quinquennalium Censores, ad quos census ratione immunitatis cognitio & tuitio pertineat, omnino complectitur. Fascibus usos, non est cur denuo ex Apulejo repetamus.

Jam in Ædilibus, coloniæ matrem non minus imitatæ sunt; quos itidem binos quaternosve, variæ inscriptiones indicant, quamquam quaternos sæpius, hoc nonnunquam modo, IIII. VIR. AED. POTEST. & breviori scripturâ, A.P. Ædilitiâ potestate: tabula municipii Cæritum, unum AED. IVRIDIC. alterum AEDIL. ANNON. habet, & est apud Suetonium, C. Albutium Silum Novariensem ædilitate in patriâ fungentem, jus pro tribunali dixisse. Annonæ certè

Liv. lib. 29.
Plin. lib. 10 ep. 83.
Smet. f. 85. n. 2.
Occ. inscript. p. 23 n. 2.
Apul. apol. 1.
Const. Theod. C. lib. 13. tit. 3. l. 1.
Duo Ædil. in fastis municipalib. Apiani.
Quatuor. ap. Smet. f. 73. num. 10. f. 75. n 11. f. 82. n. 7. Tab. Cær. ap. Smet. f. 15.
Suet. de clar. Rhet.

Apul. de Af. lib. 1. certè illis cura mandata, Apulejus, *Annonam curamus, ait, & Ædilem gerimus: & si quid obsonare cupis, utiq; commodabimus:* & balnearum, Alfenus, *Ædilis in municipio balneas conduxerat, ut eo anno municipes gratis lavarentur.* Ædificiorum præterea curam gessisse: à nobis ne monendum quidem, nomen monet. Sed & hos virgis Apulejus ornat, *Et lixas & virgas, & habitum prorsus magistratui congruentem in te video.* Augustæ Ædilis & Ædilitius fortasse fuerit (quamquam Quinquenalitium quoque suspicari licet) C. IVLIANIVS. IVLIVS. IIII. VIRALIS. cujus in vetustis nostris monumentis nomen superat.

Alf. D. lib. 19 tit. 2. l. 30.

Quæstores demum in coloniis & municipiis: C. Gracchus oratione de legibus promulgatis, *Quæstori Sidicino M. Mario datum est negocium, uti balneis exigerentur, qui lavabantur,* paullo post, *suæ civitatis nobilissimus homo M. Marius,* deinde, *Ferentini ob eandem caussam Prætor noster Quæstores arripi jussit.* In lapidibus hac notâ Q. crebri sunt. Miror fefellisse eum, qui in titulo quodam, AEDIL. Q. IIII. VIR. I. D. maluit Ædilem quinquennalem, quam Ædilem, Quæstorem & Quatuorvirum interpretari: Quinquennales cum brevissimè, duplici tamen Q. Q. scripti. Atque Duumviratum, Quinquennalitatem, Ædilitatem, Quæsturam, distincta munera esse, per se clarum, clarissimum Allifanâ M. Granii inscriptione redditur, II. VIRO. TER. QVINQ. AED. Q. nam hic omnibus functus.

Gracch. ap. Gell. lib. 10 c. 3.

Turn. Adverf. lib. 11 c. 10.

Smet. f. 82. n. 11.

Quæstores annuos fuisse, in municipalibus fastis videmus. Cum pecuniæ publicæ & ærarii curam gesserint, fit ut eos ipsos II. VIR. AER. in Genevensi inscriptione dictos autumem.

Smet. f. 157 n. 19.

Augustales quo loco reponerem dubitabam: inter Sacerdotes, suadebat Tacitus, *Idem annus novas cæremonias accepit addito Augustalium sodalium sacerdotio;* vetabant lapides, in quibus sodalium nomen nunquam additum, & à Flamine Augusti unus apertè distinguit, FLAMINI. DIVI. AVG. VI. VIRO. AVGVSTALI. Nec enim unus aliquis ejusdem numinis flamen & sodalis: diversum ergò visum Taciti sacerdotium, cum unum nomen multas significationes admiserit, Vegetius Augustales in legione milites vocaverit, qui ordinariis ab Augusto juncti, & notus Augustalis Ægypti præfectus sit: Inter magistratus, juvabant quædam alia, tum in speciem validè Petronianus locus, *Quod præcipuè miratus sum, in postibus triclinii fasces erant cum securibus fixi, quorum unam partem embolum navis æneum finiebat; in quo erat scriptum: G. POMPEIO. TRIMALCIONI. VI. VIRO. AVGVSTALI. CINNAMVS. DISPENSATOR.* Obstabant multa, in primis duo, quod eos ubique non tam post magistratus, quam post Decuriones etiam positos

Tac. An. 1.

Smet. f. 80. n. 6.

Veget. lib. 2. c. 7.

positos reperi, DECVRIONES. ET. AVGVST. ET. POPVLVS. DECVR. AVGVST. ET. POP. DECVR. AVG. PLEBS. idem est, DEC. VI. VIR. PLEBS. quodque iis sportulas parcius datas, OB. DEDICATIONEM. EARVM. DEC. XV. VI. VIR. XIII. PLEB. X. II. DARI. IVSSIT. item, DECVRIONIB. SING. H-S. XXX. SEX. VIRIS. ET. AVGVSTALIB. SING. H-S. XII. PLEBI. SIN. H-S. IIII. &, DECVRIONIB. MVLSVM. ET. CRVST. ET. SPORTVL. H-S. X. N. ITEM. PVER. CVRIAE. INCREMENT. ET. VI. VIR. AVG. QVIBVSQ. V. V. E. CRVST. MVLSVM. ET. H-S. VIII. N. Quæ eos infra Decuriones collocant. Petronii secures facile hebetamus, nec enim Augustalitatis insigne, sed ad ostendum mirificum Trimalcionis luxum & fastum, atque uti nescio quis annotavit, ad terrorem & supplicium servorum, à mimico Rege id loci fixas, præcipua illa narrantis quoque admiratio innuit. Eo facit ipsum Trimalcionis nomen regium aut triregium verius, Eunapius quippe prodidit, Malchum Syrorum linguâ Regem sonare, inde Martialis ridiculè de Zoilo,

Smet. f.73. n.1.4.& 11 f.74.n.13. Smet. f.74. n.14. f.75. n.12. f.81. n.7.

Hos Malchionis patimur improbi fastus.

Eun. vit. philos. Porphyr. Mart. lib.3. epig. 81.

Cum de cętero patronos Reges à clientibus adulatoribus audisse, multa hujus epigrammata ostendant. Istius originis sunt in sacris literis etiam Melchias, Melchon, Melchisedech, & in communi credo usu Melchior. Quod itaque de Augustalium officio minus liquere potest, in medio sit: Hæc satis liquent, dignitatis id genus inter Senatum, sive Decurionum ordinem & plebem constitisse, sex numero fuisse, quod tam multa marmora loquuntur, ut nec Duumvirûm, nec Censorum, nec Ædilium, nec Quæstorum, neque planè horum simul omnium plura meminerint: A Decurionibus creatos, VI. VIR. AVGVSTALIS. QVI. INTER. PRIMOS. AVGVSTALES. A. DECVRIONIB. AVGVSTALIS. FACTVS. EST. Pecuniam ejus caussâ quandoque solvisse, Hic. PRO. SEVIRATV. IN. REM. P. DEDIT. H-S ∞ ∞. Eam interdum remissam, HVIC. ORDO. DECVRIONVM. OB. MERITA. EIVS. HONOREM. AVGVSTALITATIS. GRATVITVM. DECREVIT. item IIIIII. VIRO. AVGVSTALI. GRATVITO. D. D. Perpetuos demum non fuisse, at honorem aliquos repetivisse. FAVSTVS. TITIVS. LIBERALIS. VI. VIR. AVG. ITER. Apud nos Augustales, Sext. Attonius Privatus, qui Silvani templum restituit, & Tib. Cleuphas purpurarius. Equitum

Mart. lib.1. ep.113. lib. 2. ep.18.68. lib.3. ep.7. lib.4 ep.84 lib 5.20.23 lib.10. ep. 96.

Alc. in 10. lib.C.

Smet. f.74. n.4. f.83. n.7. f.159. n. 17.

Smet. f.49. n.7.

duo fuisse genera, quorum unum in re militari peditibus responderet, alterum in civitate senatui & plebi, notius est quam ut hîc exequar. Prius illud, locum in coloniis habuisse dudum diximus, neque aliter capiendus Livius toties, *tria millia & septingenti pedites ierunt, trecenti equites.* & *tria millia hominum sunt deducta, equitibus septuagena jugera, cæteris colonis, quinquagena sunt data.* Item, *tria millia peditum quinquagena jugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt.* Caussa, cur Augustam hujus classis equites deductos existimare debeamus, suo loco explicata. Sed nec de posteriori genere in coloniis dubitemus, cui Equitum Romanorum, Equestrisq; ordinis nomina peculiari modo fuere propria, Monobricensis lapis, II. VIRI. VNACVM. ORD. EQVEST. ET. POPVLO. Lugdunensis, DECVRIONIB. ORDINI. EQVESTRI. [IIIII]. VIRIS. AVG. Plures pauciores ve, pro coloniarum splendore & magnitudine fuisse, Curiis multum dignitatis iis Decurionibus accessisse, nemo neget. Senatorium etiam Romæ locum persæpe assequutos, innumeris per omnes scriptores locis in comperto, nobis uno aut altero comprobare satis: Tacitus, *Cn. Julius Agricola, vetere & illustri Forojuliensium coloniâ ortus, utrumq; avum Procuratorem Cæsarum habuit: quæ equestris nobilitas est. Pater Julius Græcinus Senatorii ordinis.* Expressius Claudius Imp. oratione super civitate Gallis dandâ, quæ æneis tabulis incisa Lugudini extat, DIVVS. AVG..........................ET. PATRVVS. TI. CÆSAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. ET. MVNICIPIORVM. BONORVM. SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. paucis interjectis, ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIÆ. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. Apud nos, ANTONIO. AELIANO. EQVITI. ROMANO. quem inter Decuriones Augustanos numeravimus, vetusta inscriptio testimonium præbet. Et alium nostrorum quempiam (nomen periit) cui PEREGRINIVS. BELLICO*sus* titulum posuit, Consularibus ornamentis auctum, ex fragmento, quod in hunc modum restituendum videbatur, CONSVLARES. HO*nor. adept.* colligebam. Minores magistratus collegiorum licitè coëuntium appellamus.

Liv. lib. 34. lib. 37. lib. 40.

Monob. ap. Oc. p. 25. n. 8.

Lugd. ap. Parad.

Tac. vita Agric.

Ex Paradino.

Hos

Hos per quinquennium præfuisse, indicio nomen Quinquennalium, aut Magistrorum Quinquennalium, nam utroq; usi; & inde est lustrorum mentio in lapidib', qui ad illos pertinent, MAG. QVINQ. COLL. FABR. TIGNAR. LVSTRI. XXVII. item, MAGISTER. QVINQVENNALIS. FABRORVM. TIGNVARIORVM. OSTIENSIVM. LVSTRI. II. Videntur iidem, quos Lampridius in Alexandro Defensores dixit, *Corpora omnium constituit, Vinariorum, Lupinariorum, Caligariorum, & omninò omnium artium, hisq; ex se se Defensores dedit.* Gratianus & collegæ Impp. quinquennii spatium Defensoribus disertè præscribunt, *In defensoribus universarum provinciarum erit administrationis hæc forma, & tempus quinquenii spatium metiendum.* Quamquam ea lex Defensores generatim universos, non hos collegiorum privatim complectitur. Collegia quod pecuniam communem haberent, Quæstores etiam habuere, Q. COLLEGI. CENTONARIOR. Vti ab Vlpiano proditum, *Divus Marcus omnibus collegiis, quibus coëundi jus est, manumittendi potestatem dedit.* Augustæ multa hujuscemodi collegia esse potuere, & verò fuere, sed de singulis difficiles obscuræq; conjecturæ. Negotiatorum certè collegium aliquod extitisse credibile, nisi eos in multa collegia divisos credibilius; meminere lapides nostri negotiatorum aliquoties, MVNICIPI. AEL. AVG. NEGOTIATOR. quantumvis hujus nomen vetustate evanuit, FLABIA. CVNANIO. SERENO. NEGOT. item, VICTO*ri*O. VICTOR*i*ANO. *ne*GOTIATORI. *Aug.* In duobus negotiorum genus expressum, IVL. VICTOR. NEGOTIATORI. QVONDAM. VESTIARIO. TIB. CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATOR. ARTIS. PVRPVRARIÆ. Quinquennales autem magistros, non à Decurionibus, quod in majoribus magistratibus observatum diximus, sed à collegiis creatos crediderim; ex ipsis collegiis lectos, Lampridii verba ostendunt. Non ignarus sum, plures præterea utriusq; generis magistratus in coloniis fuisse, sed neque perpetuos, quin pro re natâ variè mutatos, neq; eosdem in omnibus: nos illos enumeravimus, quibus fere Reipublicæ constitutio comprehensa. Judicia ab ordine universo in curiâ exercita, Judices non alii à Decurionibus: sic de Oppianico Cicero, *Illum tabulas publicas Larini Censorias corrupisse, Decuriones universi judicaverunt.* At operę pretium est judicandi formam in rei capitalis cognitione, ex Apulejo afferre, id compendi facturi, ut obiter nonnulla etiam, quæ antea diximus, comprobemus: *Magistratus interim, metu periculi proprii, ne de parvis indignationis elementis, ad exitium*

Smet. f. 32. n. 5. f. 96. n. 2.

Grat. C. lib. 1. tit. 55. l. 4.

Smet. f. 159 n. 15. Vlp. D. lib. 40. tit. 3. l. 1.

Cic. pro Cluentio.

Apul. lib. 10. de As.

disciplinæ civitatisq; seditio procederet, partim Decuriones deprecari, partim populariter compescere: ut ritè, & more majorum judicio reddito, & utrimque secus allegationibus examinatis, civiliter sententia promeretur, nec ad instar barbaricæ feritatis, vel tyrañicæ impotentiæ, damnaretur aliquis inauditus: & in pace placidâ tam dirum sæculo præberetur exemplum. Placuit salubre consilium, & illico jussus præco pronunciat, Patres in curiam convenirent. Quibus protinus dignitatis jure consueta loca residentibus, rursum præconis vocatu, primus accusator intendit: tunc demum clamatus inducitur etiam reus. Vtriusq; partis orationes sibi parũ compertas esse ait; *sed quæ planè concepi, ad istas litteras perferam. Simul enim finita est dicentium contentio, veritatem criminum fidemq; probationibus certis instrui, nec suspicionibus tantam conjecturam permitti placuit: atque illum promptissimum servum, qui solus hæc ita gesta esse scire diceretur, sisti modis omnibus oportere. Nec tantillum cruciarius ille, vel fortunâ tam magni judicii, vel confertæ conspectu curiæ, vel certè noxiâ conscientiâ suâ deterritus, quæ ipse finxerat, quasi vera asseverare atque asserere incipit.* Deinceps subdolam confessionem prosequitur. *Nec quisquam Decurionum tam æquus remanserat juveni, quin eum evidenter noxæ compertum, insui culleo pronunciaret. Cum jam sententiæ pares, cunctorum stilis ad unum sermonem congruentibus, ex more perpetuo, in urnam æneam deberent conjici: quo semel conditis calculis, jam cum rei fortuna transacta, nihil postea commutari licebat, sed mancipabatur potestas capitis in manum carnificis: unus è curiâ senior, præ cæteris compertæ fidei, atque auctoritatis præcipuæ medicus, orificium urnæ manu contegens, ne quis mitteret calculum temerè, hoc ad ordinem pertulit:* Sequitur medici oratio, de servo quæstio, & pueri, quem mortuum credebant, in judicium productio: *Jamq; liquido servi nequissimi, atque mulieris nequioris patefactis sceleribus procedit in medium nuda veritas: & novercæ quidem perpetuum inditur exilium, servus verò patibulo suffigitur; & omnium con-*

Apul. lib. 2. *sensu, bono medico sinuntur aurei, opportuni somni pretium.* In theatra interdum judicia translata ob loci amplitudinem Apulejus alibi ostendit, *Jamq; sublimi suggestu magistratibus residentibus, jam præcone publico silentium clamante, repente cuncti consonâ voce flagitant, propter cœtus multitudinem, quæ pressuræ nimia densitate periclitaretur, judicium tantum theatro redderetur.* Populi partes in his rebus publicis quæ fuerint, non admodum clarè dispicio; videtur in nonnullis leges jussisse, Decuriones legisse: ad utrumque pertinere potuit lex tabellaria, quam M. Gratidium in Arpinati municipio

Cic. 3. de leg. tulisse, Cicero scriptum reliquit, & supra adduximus inscriptionem,

nem, quæ popularem Decurionum lectionem confirmaret. Sed hæc vetustiorum temporum, postea potestas omnis, si rectè observo, in Senatum, & Magistratus translata: quod si qui lapides Senatus populique, aut Decurionum & plebis meminêre, opinor populi assensum applausumque, haudquaquam scitum significant. Quamquam fatendum, ista conjecturis probabiliora, quam auctoritate nobis compertiora. Nunc, quoniam tota hac disputatione, municipiorum & coloniarum exemplis usi, rationes ex iis promiscuè collegimus, cum differentia, à Gellio potissimū prodita, in omnium ore versetur, edocendum profectò accuratius, quid nobis ita visum confundere. In primis caussa illa honestissima, quod itidem veteres probatosque scriptores fecisse animadvertebam. Neq; hi colonias tantum sed & Præfecturas & Fœderatas civitates, uno municipiorum nomine complexi. Haud equidem quod minus luculenta sit Gellii distinctio, nihil eâ verius, verum quia vocabulum ipsum multiplicem vim laxioremque interdum significationem obtinuit, Livius, *per Appiæ municipia, quæq; propter eam viam sunt, Setiam, Soram, Lavinium præmisit*: At Setia & Sora coloniæ jam tunc temporis. Cicero oratione pro Plancio, *Nemo Arpinas non Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas*, & mox, *iisdemq; nunc è municipiis adsunt Equites Romani.* Idem in epistolis, *L. Castronius Pætus, longe princeps municipii Lucensis*: Cum Luca Anno urbis DLXXVI. colonia deducta fuerit, Livii etiam auctoritate. Item pro L. Vareno, nisi levis Prisciani fides est, *C. Ancharius Rufus fuit è municipio Fulginate*, post hæc, *in præfecturā Fulginate*. Fœderatam demum Neapolim (Neapolim antequam civitatem acceperit fœderatam, ut nullus alius, idoneus testis Polybius est) municipium Cicero vocavit, *L. Manlius est Sosis; is fuit Catinensis, sed est una cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus, Decurioq; Neapoli, erat enim ascriptus in id municipium, ante civitatem sociis & Latinis datam.* Sed ut elevemus horū nonnulla, quando cognitū municipia in colonias interdum mutata, & vicissim colonias in municipia, nihil omnino apertius iis verbis, quib' Paulus in Pompejanâ epitome municipia tripliciter ita distinguit, ut tertium genus, municipia propriè dicta, & colonias simul comprehendat, *Tertio, cum id genus hominum definitur, qui ad civitatem Romanam ita venerunt, ut municipia essent sua cujusque civitatis, & coloniæ, ut Tiburtes, Prænestini, Pisani, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini, Nepesini, Sutrini, Lucenses*: Quibus si subjunxero unum Gellii locum, *Quotus enim fere nostrum est, qui cum ex coloniâ Pop. Rom. sit, non se municipem esse, & populares suos municipes esse dicat?* Vlpiani alterum, *Nunc abusivè*

Gell. lib. 16 c. 13.
Liv. lib. 26.
Cic. fam. lib. 13. ep. 14.
Liv. lib. 40.
Prisc. lib. 7.
Polyb. lib. 6
Cic. fam. lib. 13. ep. 31.
Paul in v. Municipium.
Gell. lib. 16 c. 13.
Vlp. D. lib. 50. tit. 1. l. 1.

municipes dicimus, suos cujuscumque civitatis cives, ut puta Campanos, Puteolanos: Nullus qui nos pungat supererit scrupulus, quin permulta de municipiis allata testimonia, ab eorum auctoribus de coloniis dicta fuisse consentiamus. Nam & Augustam coloniam in nostris inscriptionibus municipium appellatam sæpe invenio, nec necesse, rei claræ & testatæ aliarum lapides in eundem sensum conceptos ascribere. Non absurdior illa, quam deinde caussam sequuti sumus: Vt municipia etiam propriè, & quâ à coloniis differunt consideremus, rerum publicarum formæ, quantum vestigiis odorari potuimus, perparum plerumque à coloniarum rationibus distabant, & oppidò credibile, iis quotidie propius conformatas, sive quod coloniarum politiæ à Romanis conditoribus sapientissimè institutæ, & ut pulcherrima quæque æmulemur naturâ fit: sive quod in dominæ præcipuè urbis gratiam, disparilitatem quæ intercederet exuere, & se ad similitudinem harum, quæ Romæ effigies & simulachra essent, componere, quam à majoribus tradita instituta retinere maluerint, nam & hoc naturâ fit. Sanè Dictatores municipiorum sensim obsoluere, nec de cætero aliæ differentiæ valde in conspicuo. Vnde nimirum fluxit, quod cum Jurisconsultis de civitatum constitutionibus sæpe præscribendum fuerit, municipalium legum nomine, tum municipales, tum colonicas intellexerint. In transcursu admonendum, quod Vlpianus colonias contra municipia distinguit, *Si quis negotia sua non in coloniâ, sed in municipio semper agit: in illo vendit, emit, contrahit: eo in foro, balineo, spectaculis utitur: ibi festos dies celebrat, omnibus denique municipii commodis, nullis coloniarum, fruitur: ibi magis habere domicilium, quam ubi colendi causâ* (quidam codices, colendi ruris causâ, legunt) *diversatur*; non ad urbanas colonias, sed ad rustica prædia pertinere, quo sensu alibi, vias *quæ post Consularem excipiunt, in villas, vel alias colonias ducentes, putem etiam ipsas publicas esse*: & sic quoque Paullus eâ voce usus est, *nec enim semper liberabitur dominus, eo quod secundo vel tertio anno patietur fundo frui. nam & qui expulsus à conductione, in aliam se coloniam contulit, non suffecturus duab', neque ipse pensionum nomine obligatus erit*: item Scævola, *quæsitum est, an reliqua colonorum, qui finita conductione, interpositâ cautione de coloniâ discesserant, ex verbis suprascriptis legato cedant.* Neque porrò dissimulabimus, quantumvis coloniæ, Reipublicæ constitutione quam explicavimus usæ, non obscuram libertatis speciem aspexerint, multis tamen modis Præsidum potestati fuisse obnoxias. Id in nostrâ historiâ approbant acta Afræ martyris, quam Præses Augustæ capitis damnavit: Et multo creberrima sunt Jurisconsultorum testimonia, ex quibus

Vlp. D. lib. 50. tit. 1. l. 27.

Vlp. D. lib. 43. tit. 8. l. 2.

Paul. D. lib. 19. tit. 2. l. 24.

Scæv. lib. 33. D. tit. 7. l. 20.

quibus id ipsum constituamus. Quod Strabo scripsit, Nemauso nihil negotii esse cum præfectis Româ missis, aut absolutè verum non est, aut eximium ejus coloniæ privilegium fuit, nam & Plinii epistola & Trajani rescriptum ostendunt, Præsides coloniarum rationes cognovisse, nisi privilegium, aut mos vetustus, arbitrio suo Rempublicam administrandi obstaret. Quod si placet similitudine quâdam conferre inter se, res magnitudinis differentiâ valde dissitas, ut colonia, Decuriones, Duum viri & magistratus reliqui, Dominæ urbis, Senatus, Consulum, totiusq; Rom. Reip. vestigium referebant, sic præsides Imperatorum vicem præstabant, & quem Imperatores Romanis libertatis modum largiti, eo propemodum colonias per Præsides usas sentiendum. Nec postremò illud disconvenit, quod Imperatores sedem imperii orbis terrarum Romæ, præsides provinciæ in coloniâ, si una esset, aut in coloniarum præcipuâ, si plures, figere soliti, quod multis exemplis in promptu: sic tamen, ut pro rerum temporumque statu, reliqua suæ jurisdictionis loca peragrare non intermiserint. Vtrumque ex legum præscripto; *Vnusquisque judex in his locis sedem constituat, in quibus oportet omnibus præsto esse rectorem.* Et, *Provinciis præsidentes per omnium villas sensim atque usitatim, vicosq; cunctos discurrant.* Morabantur in civitatibus, quibus palatia aut prætoria erant, in his ipsis, cæteroquin in privatorum civium ædibus. Rhætiæ Præsides Augustæ sedem habuisse cum in dubium revocandum non sit, neque argumentis hic nobis comprobandum video. At deinceps, converso Romani imperii statu, in provinciis Præsidum loco Reges aut Principes successere, & factum eâdem occasione, ut innumeræ per omnes regiones coloniæ, mero illorum dominio concederent. Augusta, & paucæ præterea, admirabili & memorabili in omni fortunâ fortitudine, per tot sæculorum ordines eluctatæ, una cum cæteris civitatibus, quas liberas vulgò quoque appellant, iis hodie legibus vivunt, quibus nec Præsides, qui isto sensu jam nulli sunt, neque Principes, præter summum unum, cui imperanti Romanus orbis pâret, respiciant: Quin communi probataq; doctorum hominum sententiâ, ipsæ Principis jure habeant, Principisq; vicem obtineant. Et quandoquidem terminos, quos nobis ab initio panximus, Romana scilicet & Gothica tempora, orationis quodammodo curriculo sumus prætervecti, visum isto deinde loco, priusquam ad lineam redimus, annotare exortæ postmodum dignitatis genus, quod cum non tam iis, quæ memoravimus sæculis, quam constituto etiam in Germaniâ Imperio planè sit recentius, antiquum tamen eo usque est, ut auctoris &, omninò originis memoriâ vetustate abierit, constet interim aliquot multis retrò ætatibus hominum

Strabo lib. 4.

Plin. lib. 10 ep. 56 57.

Cod. Theod. lib. 1. tit. 6. l. 4. & 5.

Cod. Just. lib. 1. tit. 41. l. 14.

Vide Ant. Gail. Observ. lib. 2. Observ. 57. num. 7. & Doctores quos allegat.

minum existimatione apprimè viguisse. Lecti nimirum quaterni ex singulis, quos hoc Imperium complectitur ordinibus, ii qui auctoritate & potentiâ cæteris sui ordinis antestantes, tanti Imperii majestatem columnarum veluti more fulcire, sive in membrorum modum illi subservire possent, nam utrâque appellatione honestatos reperio: cœptum à Ducibus primùm, quorum summa post Imperatorem habita potestas, per omnes ordine gradus descensum est. Inventæ itaque quatuor ex liberarum urbium omni numero (is superiori quidem ævo aliquantò quam nunc est fuit amplior) quæ reliquo uti par est credere consentiente & deferente collegio, columnis quas, appellavimus, accensæ, eximiè urbes, sive ut quidam vertendum existimarunt metropoles dictæ sunt. Eas inter Augustâ relatâ, magnum id ipsum dubio procul haberi poterat, at cum relata fuerit præterea loco omnium principe, quid Germaniæ de illâ universitas censerit, abundè profecto testatum reliquit, neq; ei rei cujusquam interpretatione opus. Nobis ad Romanos maturè revertendum.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Sextus.

QVONIAM verò inter egregia Romanorum instituta, illud ab usque Romulo manavit, quod *coloniarum & sociarum ac amicarum civitatum, & bello subactarum quæque* (Dionysii verbis hæc referimus) *suos habebat Patronos, quoscumque vellet è Romanis civibus, & sæpenumero Senatus controversias civitatum ac gentium, ad earum Patronos remisit, eorumque judicia rata habuit*, cujusmodi tum multa, ex libris, tum infinita numero ex lapidibus suppetunt exempla; quin Augusta Drusum potissimum adoptaverit, in cujus se clientelam dederit, in ambiguo nimirum esse non debet. Is provincialibus & colonicis rebus compositis, redux exquisitis honoribus ab Italicis urbibus acceptus est, quod versus in ejus funere Liviæ consolandæ scripti innuunt, Dionys. lib.2.

Funera ducuntur Romana per oppida Drusi,
(Heu facinus) per quæ victor iturus erat,
Per quæ deletis Rhætorum venerat armis,
Hei mihi, quam dispar huic fuit illud iter.

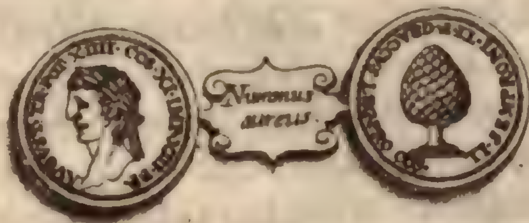
Prætoria ornamenta Augustus, durante adhuc bello, ob pugnam in Tridentinis alpibus feliciter commissam detulerat, uti ex Dione cognovimus. Dio lib.54. Triumphus non ipsi, non fratri Tiberio, quid quid causæ fuerit, decretus, neque omnino Vindelici unquam triumphati sunt. Quod Eusebius anno Augusti XXXVIII. retulit, *Tiberius de Rhætiis, Vindelicis, Armeniis ac Pannoniis triumphavit;* de Pannoniis (etsi diverso anno) verum est, de Armeniis,

meniis, Rhætis & Vindelicis neutiquam, siquidem in hoc argumento potior Velleji auctoritas, & Vellejus disertè narrat, Tiberium ter triumphasse, bis ex Dalmatiâ, & Pannoniâ, ex Germaniâ semel, quatuor præterea triumphos meruisse, nec egisse, unum minorem, *ex Armeniâ receptâ, & ex Rege ei præposito*, tres majores, *Vindelicorum Rhætorumq;* victorem, & rebus in Germaniâ iterum tertiumque bene gestis. Quid ergo Eusebio de Armeniaco scribere in mentem venit? In Rhætico & Vindelico, ex Suetonii verbis errandi ansam accipere potuit, quæ de Tiberii bellis hæc sunt, *Rhætico atque Vindelico gentes Alpinas, Pannonico Breucos & Dalmatas subegit, Germanico XL. millia dediticiorum trajecit in Galliam, juxtaq; ripam Rheni, sedibus assignatis collocavit. Quas ob res & ovans & curru urbem ingressus est*: At neutrum ad Rhæticum & Vindelicum, utrumque ad Pannonicum & Dalmaticum, atque Germanicum bellum referre debebat. Orosii etiam errorem, quem plerique sequuti, hac occasione notare fuerit operæ: Cum scripserit Pisonem adversus Vindelicos missum, quibus subactis victor ad Cæsarem Lugdunum venerit, Thraces ex Vellejo, Dione, Floro substituendi, Vindelici ex pungendi sunt. An hominem fefellit, quod Vindelici Pisone consule à Neronibus victi? Anno post Romam conditam DCCXLV. à coloniâ deductâ VI. (temporis rationem, ex numero annorum Tribuniciæ potestatis Augusti inimus) numismata, quæ hodieque extant, hac specie signata,

Vel. vol. 2.

Suet. Tib. c. 9.

Orosf. lib. 6. c. 21. hist. miscel. lib. 7. Freculph. tomo 1. lib. 7. c. 16. Vel. lib. 2. Dio lib. 55. Flor. lib. 4. c. 12.

Ea quin ad Augustæ symbolum, quâ conum præferunt, referam, Augustæque percussa fuisse existimem, caussæ nihil est, cur ita existimem, caussæ graves sunt aliquot. Nam quod coloniæ nomen non expressum, symbolum pro nomine est: Quomodo Julii nummos, qui parte adversâ Bellerophontem & Chimæram habent, Corinthiis omnes tribuimus, etsi Conrinthiorum nomen non omnes exhibent, & Antonii Triumviri leone insignes, Lugdunensium sunt, tam qui coloniæ nomen habent, LVGVDVNI. A. XL. quam qui eo destituti, ANTONIVS. IMP. A. XL. Fit nimirum propriarum rerum fiduciâ, ut nostra æquè omnibus nota, æternumque futura nobismet facile persuadeamus. Nec quod his annis bellum in Germaniâ gestum, cui Drusus immortuus, & quod Germaniam abiete notari dixi-

diximus, ideo strobilus, Germaniæ tribuendus. Victos populos nummi hostilibus ferè expressis armis & trophæis designant, aut alatis victoriis & coronis, aut captæ provinciæ specie, aut captivis & supplicibus barbaris, aut arcuum fornicibus, & quadrijugis curribus, denique litteris rei bene gestæ indicibus, quorum hic nihil est. Accedit, quod TI. SEMPRONI. TI. F. GRACCVS. LEG. PROCOS. (Graccus sine aspirationis notâ, antiquitatis affectatione, Quintilianus, *Diu deinde servatum, ne consonantibus aspiraretur, ut in Graccis & triumpis)* Germanico bello interesse non potuit, siquidem id Drusus primum Prætor, dein Consul gessit, cum Gracchus interim legatus Proconsulis fuerit, & ut legatum Proconsule interpretari malimus, ineptientis est opinari, Prætorem aut Consulem legatis Proconsulibus usos. At Gracchum utrovis nomine Rhætiæ Præsidem egisse, non quidquam vetat, cum constet, quod de III. Viris docuimus, colonias Præsidum quoque nomina nummis honoris causâ impressisse, fidem Augustæi isti astruunt, P. CARISIVS. LEG. PROPR. COL. TOLET. P. CARISIVS. LEG. PROPR. EMERITA. prior caput fæminæ turritum, posterior muros coloniæ & portas preferunt, sic nescio cujus coloniæ nummus, laureæ coronæ inscriptum habet, SISENNA. PROCOS. subjectis Duumvirorum nominibus. Cæterum Sempronius Gracchus is ipse videtur, qui Juliæ Augusti F. adulterio nobilis, in Cercinâ Africi maris insulâ exul sub Tiberio cæsus: meminere Vellejus & Tacitus; nummi alii Quæstoris & IIII. Viri titulos adjiciunt. Numismata Augustæ signata posuimus, sequuti præter vulgarem unam rationem, quâ non est credibile, colonicos nummos, extra eam coloniam, cujus aut nomen aut symbolum gerunt percussos, privam aliam; quia videlicet certæ in provinciis constitutæ urbes, quibus non tantum honorarii nummi isti, sed & pecunia ad quotidianos usus, publicè feriretur (eo Ciceronianum pertinet, *cum signaretur argentum Apolloniæ)* atque Augusta inter eas opinor: suadet tum splendor coloniæ, tum multo maximè Notitia, quâ Romani imperii forma post Constantinum descripta, nam nominat Præpositum thesaurorum Augustæ Vindelicensis, quem & vectigalibus Rhæticis, & pecuniæ signandæ præfuisse; non incommodè conjicio. Neque illis accedo, qui perpaucis tantum locis, quibus Notitia Procuratores Monetæ constituit, pecuniam percussam sentiunt, cum numismatum notæ plerasque præterea urbes indicent. Inventa Constantii Londinio, uti Camdenus observavit, sic inscripta, P. LON. S. quod pecunia Londinio signata nimirum, cum tamen Notitia Procuratorem monetæ in Britanniâ nullum habeat, habeat verò præpositum thesaurorum

Quint. lib. 1. c. 5.

Vell. lib. 2. Tac. An. 1.

Cic fam. lib. 13. ep. 30.

Cambd. Britan.

rum Auguſtenſium, ſiquidem Londinium Auguſtam dictam Marcellinus auctor. Sequentis anni hunc nummum habemus, Marc. lib. 27.

Quem nemo imperitus adeo Germaniæ tranſcribet. Mulier ſellæ quadratæ inſidens, turribus comas cincta, dextrâ pineam nucem, lævâ cornu copiæ oſtentans, planè florentis quieſcentisque coloniæ, haudquaquam barbaræ & hoſtilis, bello oppreſſæ provinciæ ſigna prætendit. Tales Μ Η Τ Ρ Ο Π Ο-Λ Ε Ω C. Δ Α Μ Α C Κ Η Ν Ω Ν. ſub Antonino Pio, & Α Δ Ρ Ι Α Ν Ο Π Ο Λ Ε Ι Τ Ω Ν. ſub Caracallâ ſignatos nummos vidimus, niſi quod altera pro nuce victoriolam, altera dextram inanem porrigit. Prætereo plerasque ſive civitates ſive provincias, ſtantes cum Amaltheæ cornu expreſſas, ſed ſemper amicas, honoris commendationisque ergò, inimicas nunquam; idque comprobarem pluribus, ſi cui hæc aliquando in dubium ventura addubitarem. Iam unum non invitus conceſſero, coniferam imaginem non tantum coloniam Auguſtam, quamquam hanc inprimis, verum Rhætiam quoque omnem deſignare, quemadmodum Alexandrini nummi Ægyptum non minus reſpectant, utique ob conſenſionem inter caput & corpus reliquum. Ad annum coloniæ VIII. (annos Tribuniciæ poteſtatis cum annis coloniæ deductæ ita concinnamus, ut quamvis illa V. K. Julii occeperit, hæc, ut exiſtimamus, IV. Kal. Octobr. deducta fuerit, ejus tamen differentiæ nobis rationem non habendam putemus) nummus, qui ſubjectus eſt, pertinet,

Vindelicum eſſe ſi mihi liquere pronunciem, fallam, ſin me non inaniſſimis adductum ſuſpicionibus, hunc in modum arbitrari, fidem merear, & ſpero faciam. Libro ſecundo oſtendimus Præſides

ſides Rhætiæ pluribus annis præfuiſſe, ne quis ſolidum triennium à Graccho in magiſtratu exactum aſpernetur, ut hac depoſitâ provinciâ, mox aliam regendam acceperit, nimiò minus probabile eſt. At ſi hactenus Rhætiæ Præſes, quænam alia à Vindelicorum urbe colonia Julia Auguſta, quando idoneus valde auctor Tacitus, unam hanc Rhætiæ coloniam id temporis fuiſſe perdocuit? Julii nominis adjectio, Auguſti honori, quem in Juliam gentem adoptatum ſcimus, tributa, quâ ratione Juliam Berytum, Juliam Corinthum, Juliam Carthaginem, Juliam Parmam, Juliam Dertonam, Juliam Fidentiam, Juliam Valentiam, denique Juliam Auguſtam Taurinorum, & multas ad hunc modum in antiquis monumentis legimus; quin ſatis credo, colonias Auguſti Julium cognomen omnes aſciviſſe, ad ſplendorem ſaltem & pompam, haudquaquam ad quotidianum uſum & conſuetudinem. II. VIR. ITER. nummum juſſu Duumvirûm, qui refecti eſſent, ſignatum oſtendit. EX. S. C. Senatusconſultum reſpicere nemo neſcit, ſed id quod vulgò adeò conſentiunt, hujus notæ numiſmata omnia Romæ percuſſa, palam falſum eſt, niſi ſi quis ferre poteſt, Duumvirorum & coloniæ potius Romæ, quam Senatus conſulti in coloniâ rationem habitam, cum hoc profecto conveniens, illud abſurdum ſit. EX. S. C. nos interpretamur, Senatum ejus facti, quod Auguſtani honeſtando Graccho nummo impreſsêre, extitiſſe auctorem; neque non quale id fuerit, ex Julii Cæſaris nummo quodam intelligere poſſumus; cum enim ille parte alterâ ſic inſcriptus ſit, COL. CASILIN. TI. SEMPRON. GRACCVS. Q. DES. ITER. indicat Gracchum Caſilini deductioni (Caſilinum coloniam à Cæſare deductam Cicero ſcripſit) præfuiſſe, & eo in noſtro boves juncti aratro, cum arante ritu Gabino cincto pertinent, ne quis de coloniâ ipsâ Auguſtâ ſuſpicetur, nam & alii Gracchi hujus nummi viſuntur, coloniarum ſymbolis vexillo, aquilâ, aratro, decempedâ inſignes. Eodem anno Tiberius Claudius Nero Conſul II. Imp. II. Kal. Januariis de Germanis triumphavit, uti eſt apud Dionem & cæteros, cuj' ergò nummus hîc cuſus.

Vide Goltzii theſaurum.

Cic. Phil. 2.

Dio lib. 55

Apertè noſter: Quî enim ad Germaniam hunc ſtrobilum vocemus (in quâ me tamen opinione aliquando verſatum, non diffiteor)

teor) cum utiq; rei natura, devictarum gentium ſymbola triumphantium curribus imponi, cogitare non patiatur: rectè illud, imponi eorum ſymbola, qui nummos ſignavere; ad manum exemplum L. Aquilii Flori, is quo cognominis originem oſtenderet, aut ad illud, uti fit, alluderet, quibusdam nummis florem bene magnum impreſſit, uni, quo Auguſto triumphum aliquem gratulatus, nam hæc eſt inſcriptio, AVGVSTVS. S. C. & parte alterâ, L. AQVILLIVS. FLORVS. III. VIR. quadrigam triumphalem impreſſit, & quadrigæ floſculum minutum impoſuit. Cui omnino geminum Auguſtanorum conſilium, Tiberii triumphum effictâ quadrigâ coluere, interim additâ pineâ nuculâ, nummus ubi percuſſus eſſet ſignificarunt. Quod ſi hoſtile ſolum pinea referret, imo erat ſine dubio loco ponenda, quemadmodum in navalibus interdum triumphis navium roſtra, & in Siculis ſpicas ſub equorum pedibus videmus. currui honoratiſſima quæq; impoſita, aut victores ipſi, aut numina, quorum ope ſe viciſſe crederent, aut ſymbola quæ nummorum auctores indicarent, nihil inimicum, niſi victor triumphans hoſtium ſpolia manu prætenderet; opima præſertim Virdumaro detracta in Marcelli nummis obſervo. Anno demum coloniæ IX. ſi nobis in numeris Pliniani librarii non imponunt, Auguſto, QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQVE. GENTES. ALPINÆ. OMNES. QVÆ. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT. SVB. IMPERIVM. P. R. REDACTÆ. SVNT. trophæum à S.P.Q.R. poſitum, in eo perſcripti LICATES noſtri, & nomina præterea gentium XLII. Anno X. aut duobus proximè ſequentibus, nimirum ante Conſulatum Auguſti XIII. nummus iſte exiit,

Plin. lib. 3. c. 20.

Quem nobis eo minus audacter vendico, quod pleræque coloniæ Juliæ Auguſtæ; indicandus tamen viſus, quoniam & noſtra inter illas. Manus junctas, caduceum & copiæ cornua, concordiæ, pacis, abundantiæque eſſe argumenta omnes ſcimus. Anno coloniæ XIII. Cn. Cornelio Lentulo, & M. Valerio Meſſallino Cotta Coſs. VIII. Kal. Januarii IESVS CHRISTVS Domi-

Cæſ. Baronii rationes in an-

Dominus Deus noster ex virgine Mariâ natus, proximis Kal. Januarii Imp. Cæs. Augusto XIII. & M. Plautio Silvano Coss. circumcisus est. A circumcisione fasti Christiani initium capiunt, quos mihi porro sequendos sumo, cum omnis externæ historiæ collatio ex iis in proclivi sit. Annos colonicos qui annumerare maluerit, intelliget à natali coloniæ ad Christi natalem intercessisse annos XII. menses II. dies XXVII. ad circumcisionem annos totidem, menses. III. dies IV. Anno Christi XVI. XIV. K. Septembr. Augustus obiit. De quo si rectè opinatus Suetonius, *non est, ut opinor, provincia, excepta duntaxat Africâ & Sardiniâ, quam non adierit*, eum Rhætiam adiisse consequitur, atque de coloniâ inde quod suspicemur habebimus. Est apud Suetonium, eum vino Rhætico maxime delectatum, quo Virgilium respexisse nonnulli sentiunt,

——————— & quo te nomine dicam
Rhætica? ———————————

Quamquam alioversum trahat Servius. Sed quidquid hoc vini, Catoni quoq;, Straboni, Plinio, & Martiali laudati, in Rhętiâ quæ ad Italiâ vergit nascitur, ad res nostras minus pertinet. L. Pisonem Rhætiæ Præsidem sub Augusto retulit Aventinus, primum ait post Claudios Tiberium & Drusum: quod cum scriberet, Orosii locus, à nobis correctus paullò ante, menti obversatus est, nam præter eos quos fefellit Orosius, Pisonis in Rhætiâ nemo meminit, nec quisquam item Claudios Rhætiæ Præsides unquam dixit. Sunt tamen apud hunc, & apud quendam, qui vanissimâ item temeritate perpetuum Rhætiæ Præsidum catalogum edere professus, alii adhuc inanioribus nixi suspicionibus, de quibus si sigillatim suis quibusque locis dixero, meo me simul & lectorem otio video abusurum: Quid enim, exempli causâ, in eo verba perdas, qui M. Antonium Præsidem sub Imp. Claudio ausus obtrudere, quod in Eusebii chronico legisset, *M. Antonius Liberalis Latinus Rhetor*, professionis hoc nomē ad Rhætiam pertinere arbitratus? quapropter semel moneo, quos Aventinus & alter ille prodidit, omnes à me visos, omnes pensiculatè examinatos, eos tantū receptos, quorum fides certis probatorum auctorum testimoniis subsisteret. Cæterum tempora nominibus Imperatorum, quibus Rhætia paruit, & annorum numeris distinguere satis habui. Augusti locum Tiberius tenuit, cujus initia legionum ad Rhenum seditio excepit; eâ per Germanicum compositâ, inquit Tacitus, *Veterani haud multò post in Rhætiam mittuntur, specie defendendæ provinciæ, ob imminentes Suevos; cæterum ut avellerentur à castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii, quam sceleris memoriâ.* Vidi, qui hoc loco ad pseudo-Vellejanas nugas firmandas abuteretur,

Annus Christi.
1
16

no nativitatis Christi sequimur.
Suet. Octav. c. 47.
Suet. Oct. c. 77
Virg. georg. lib. 2.
Cato apud Serv. Strab. lib. 4 Plin. lib. 14. c. 1. 2. 6. Mart. lib. 14. ep. 100.
Tac. An. 1.

mirè ineptus, nec enim ullum eſt verbum, ex quo Suevos provinciam irrupiſſe appareat; Germanicus imminentes tantum verbo prætexens,cum verior alia ſubeſſet cauſſa,præſidium non neceſſarium ſubmittere voluit,quo colore quæſito caſtra exhauriret. Prætereo quantivis ſtuporis eſſe, hæc cum illis,quæ ante coloniam deductam contigerunt, confundere,& Tacitum tam ſupinum hiſtoriæ ſcriptorem exiſtimare,ut veteranos in Rhætiam ablegatos accuratè litteris conſignaverit, internecione paullo poſt cæſos ſilentio diſſimularit. At nec imminentes quidem Suevi otioſè transmittendi, qui jam id ævi Rhætiæ proximi coluerint, ad Martianum videlicet nemus, quod Hercyniæ ſylvæ pars eſt prope Danubii fontem, cui Auſonius aliquot poſt ſæculis hæc verba affinxit,

Auſ. epigr. 4.

———— *fontem mediis effundo Suevis.*

Strab. lib. 7. Nam & Strabo, maximam Suevorum gentem,partim in Hercyniâ,partim extra habitare, à Rheno ad Albim, atque adeo ultra Albin pertingere ſcripſit, & Corn. Tacitus, Suevorum non unam ut cæterorum gentem eſſe, *majorem enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusq; diſcreti, quamquam in commune Suevi vocentur.* Nos in tabulâ Suevos, qui poſtea Alemani appellati, eo ſanè loco poſuimus, nec procul inde confinium Germaniæ Rhætiæque, ab hoc quoque Tacito memoratum. Et hæc monuimus,ne quem ancipitem haberent, Suevi à diverſis auctoribus ad Rhenum, ad Danubium, ad Albim, ad Oceanum Suevicum, quin & in Sarmatarum finibus collocati. Vt item proclive eſſet intelligere, quid ita Danubii fontes auctores Rhætiæ, Sueviæ, Germaniæ promiſcuè aſcripſerint.

Tacit. de germ.

18 Anno XVIII. poſt Chriſtum natum, Germanicus Arminium ad Viſurgim flumen magnâ pugnâ vicit, qua bonam fortemque operam Romanis Rhæti & Vindelici navavere,Tacitus, *Inſignis Arminius manu, voce, vulnere, ſuſtentabat pugnam: incubueratq; ſagittariis, illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumq; & Gallicæ cohortes ſigna objeciſſent. Niſu tamen corporis & impetu equi pervaſit, oblitus faciem ſuo cruore, ne noſceretur. Quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emiſſumq; tradiderunt.* Dixi dudum, videri cuidam, Vindelicor. cohortes pro Auguſtano Vindelicis accipiendas eſſe, nec vanè: Hoc planè indubiū, ut Rhæticæ & Vindelicæ cohortes milites interdum peregrinos,qui provinciæ præſidio erant,ſignificent, ſicuti Syriacæ & aliarū gentium legiones eâ de cauſſâ dicuntur,ita Rhætorum Vindelicorumq; cohortes de provincialibus ipſiſmet intelligendas.

Tac. An. 2.

20 Anno XX. Strabo de Rhætis, Vindelicis, Noricis prodidit, *Jam agitur annus tertius ſupra trigeſimum, ex quo quieſcentes tributum legitimè perſolvunt.*

Strabo lib. 4.

34 *vunt.* Anno XXXIV. IESVS CHRISTVS, Dominus Deus noster cruci affixus, pro hominum salute mortuus
39 est. Anno XXXIX. Tiberius obiit: cujus nummos hisce inscriptionibus extare, COL. AVGVSTA. VINDELICOR. & COL. AVGVSTA. RHÆTORVM. alienâ fide scribo, si bona & certa, leviter enim subdubito, uterque nostram coloniam, quamquam diverso cognomine intuetur: caussas differentiæ multò ante explicavimus. Sub eo, qui successit Cajo Caligulâ, nihil de rebus Rhæticis, quod ad nostram cognitionem pervenerit, litteris consignatum. Etsi enim Aventinus Fabianum nescio quem Tiberii & Caji temporibus Vindelicorum Rectorem ex patriis annalibus, quos faciles nimis & obsequentes habere solet, eruit, assensum sustineo: siquidem annales isti, antiquissimi ut sint, ante aliquot centum annos, non adeo multos, ab imperitis hominibus scripti sunt, nec nos alia ad commentandum potior caussà impulit, quam ut eorum rubiginem & situm detergeremus. Adde quod sæpenumero observo, quædam ex cariosis istis obscurorum auctorum scriptis à nonnullis audacius quam consideratius colligi, quæ tantum ab ipsorum sententiâ, quantum ipsi à veritate absce-
43 dant. Anno XLIII. Cajo occiso, Claudius iniit: quo imperante Petrum Apostolum Romam venisse, innumeris sanctissimorum hominum testimoniis à sacræ historiæ scriptoribus
56 comprobatum video. Anno LVI. Nero rerum potitus: sub quo Paulus in Italiam appulit. Atque ab his Apostolorum principibus, Christianæ religionis radios aliquos jam tunc temporis in Rhætiam immissos, non est improbabile. Præcipuè à Petro, sive per ministros, quos Romæ sedens ablegaverit, sive per ipsum, quo tempore edicto Claudii, cujus Suetonius meminit, cum cæteris Judæis Româ pulsum, evangelii lucem per Italiam vinicasque provincias circumtulisse credendum. Nam Pauli nobilis locus, *Ita ut ab Hierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim evangelium Christi*, vereor ne ad res nostras parum faciat. Sed quod in eâdem epistolâ Davidis vaticinium, *in omnem terram exivit sonus eorum*, effectu vel tunc confirmatum asseverat, ostendit profectò, plerasque provincias jam aut apostolos, aut apostolorum discipulos, qui homines ad pietatis studium cohortarentur, inaudivisse: Et si conjecturis quidquam licet, id de Italiâ, Italiæque proximis, inprimis existimare æquum, cum de perlonginquis multis indubium sit. Sin verò de Petro, Petrique discipulis non ita liquet, Petri tamen successoribus evangelium à Rhætiâ deberi pro comperto est; his enim Innocentius Pontifex, epistolâ ante annos prope mille ducentos scriptâ, omnium Italicarum ecclesiarum constitutionem disertè tribuit, Italiæ autem Innocentii ætate Rhætia accensa,

Margin notes: Golz thes. c.18. — Suet. Claud c.25. — Paul. ad Rom. 15. — Paul. ad Rom 10. ex ps. 18. — Innoc. ep. 1 ad Dec.

Manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atq; Siciliam, insulasque interiacentes, nullum instituisse ecclesias, nisi eos, quos venerabilis Apostolus Petrus, aut ejus successores constituerint sacerdotes. Aut legant, si in his provinciis alius Apostolorum invenitur aut legitur docuisse. Nec quisquam tam absurdi ingenii est, quin monitus sibi persuadere patiatur, permultas illustres civitates, Christianæ religionis cultores, eorumque præfectos episcopos, dudum ante ea tempora habuisse, quæ nunc ex privatis annalibus vetustissima possunt erui, nam memoriam tot sæculis intercidisse num mirum? cum præsertim Diocletiani dein Imp. jussu incredibilem numerum librorum, quibus ecclesiastica monumenta comprehensa, ignis absumpserit. Neronis apud nos nuper æreus nummus effossus; circa caput hisce notatus litteris, NERO. CAESAR. AVGVSTVS. parte aversâ sub figurâ sedente & dexterâ pateram prætendente, SALVS. S.C.

70 Ejus interitum anno LXX. Galbæ paucorum mensium imperium consecutum est, à quo desciscendi initium Germanicæ legiones fecere: eas sequuta Rhætia, *contactu valentiorum* agebatur, ait Tacitus, neq; in militaribus copiis per provinciam dispositis *mora, quo minus statim adjungeretur.* Itaque à Galbâ (Othone nunquam recepto) principio anni

Tac.hist. lib.1.

71 sequentis LXXI. in Vitellii nomen juravere, Porcio Septimio Procuratore præeunte. Aventinus Septimium & Sevastum Rhætiæ Vindeliciæque legatos sub Nerone nominat, cum Sevastum Aquilejæ Fori Julii civitati præsedisse acta Hermagoræ episcopi ostendant.

Vide acta Hermag. apud Vincent. lib. 8. c. 116. Pet. de Nat. lib. 6. c. 86. lib. 8. c. 291. Candid. hist. Aquil. lib. 2.

Porro iis bellis, quæ Vitellius cum Othone & Vespasiano gessit, fortem fidelemq; Rhætorum operam expertus est, adversantibus Noricis. Cum partium Vitellianarum dux Cæcina, per Helvetios in Italiam iter faceret, tumultuantibus Helvetiis, *missi ad Rhætica auxilia nuncii, ut versos in legionem Helvetios à tergo aggrederentur. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. Exitiosum adversus veteranos prælium, intuta obsidio, dilapsis vetustate mœnib'. Hinc Cæcina cum valido exercitu, inde Rhæticæ alæ cohortesq;, & ipsorum Rhætorum juventus, sueta armis, & more militiæ exercita; undiq; populatio & cædes. Ipsi in medio vagi, abjectis armis, magna pars saucii, aut palantes in montē Vocetium perfugêre. Ac statim im̃issâ cohorte Thracum depulsi, & consectantibus Germanis Rhætisq;, per sylvas, atq; in ipsis latebris trucidati. Multa hominum millia cæsa, multa sub coronâ venundata. Cumq; direptis omnibus, Aventicum justo agmine peteretur, missi qui dederent civitatem, & deditio accepta.* Hic observo Rhæticas alas cohortesque, à Rhætorum juventute distingui, illas

illas esse alas & cohortes inter auxilia conscriptas, hanc non scriptam provincialem voluntariorum juventutem, cui egregium militaris fortitudinis testimonium perhibetur. Pergens in itinere Cæcina, *quia præsidio alæ unius latissima pars Italiæ defendi nequibat, præmissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumq; cohortibus, & Germanorum vexillis, cum alâ Tauriana ipse paululum cunctatus, num Rhæticis jugis in Noricum flecteret, adversus Petronium Procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret præmissas jam cohortes alasq;, simulq; reputans plus gloriæ retentâ Italiâ, & ubicumque certatum foret, Noricos in cætera victoriæ præmia accessuros, Pœnino subsignanum militem itinere & grave legionum agmen, hibernis adhuc nivibus, traduxit.* Othonis autem exercitu Bedriaci victo, ipsoque mortuo, Fl. Vespasianus de imperio cogitans, sibi quoque Rhætiam occultis artibus adjungere tentavit, *deprehensi cum litteris edictisq; Vespasiani, per Rhætiam & Gallias militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur: plures fefellêre, fide amicorum, aut suomet astu occultati.* Consilium id tamen frustra fuit, Rhætiâ in fide persistente; itaque occupata à Flavianis Veronâ, magno adjumento summæ rerum existimatum, obstruxisse saltem aditum *per Rhætiam Juliasq; alpes.* Atque labentibus Vitelli deinde rebus (sive hæc ante Veronam captam, quod viro docto & amico I. Lipsio non ab re videri video, contigêre) Vespasiano adjunguntur, & *trahuntur in partes, Sido atque Italicus, Reges Suevorum* (eorum qui apud Sarmatas & Iazyges, haud quaquam in Rhætiæ finibus, nam de Sidone apertè ex Taciti annalibus colligas) *quibus vetus obsequium erga Romanos, & gens fidei commissæ patientior. Opposita in latus auxilia, infestâ Rhætiâ, cui Porcius Septimius Procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum alâ Aurianâ & VIII. cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Oeni fluminis, quod Rhætos Noricosq; interfluit, missus; nunc illis aut his prœlium tentantibus, fortuna partium alibi transacta.* Quibus explicandis mirificè quidam nugatur, cum lectori non ignavo sensus satis constet: opposita scilicet à Flavianis auxilia, quod illis Rhætia adversa, cui Septimius Procurator Vitellianarum partium præesset, missum ergo Felicem, Oeni ripam Noricam insedisse. Flavianis autem quotidie magis invalescentibus, & Cæcinæ proditione jam patefactâ, adhuc *ingens Germanorum vis per Rhætiam timebatur*, auxilium latura Vitellio, Rhætiæ Præside transitum per provinciam perlubenter concessuro: sed hæc maturato Vitellii exitio irrita, idque Antonius Primus, ut suâ virtute perfectum, Vespasiano inter præcipua

Tac. hist. lib. 2.

Tac. hist. lib. 3.

Lipsi. no. ad 3. lib. hist. Tac.

Tac. An. lib. 12.

Tac. hist. lib. 3.

pua

pua beneficia imputavit, *suâ constantiâ perruptas alpes, occupatam Italiam, intersepta Germanorum Rhætorumq; auxilia.* Vitellio demum occiso, Rhætia cum reliquâ Republicâ in Vespasiani potestate fuit. Neque inde fidem Germanico bello, quod Civili Batavo duce motum, exuit: eo Sextilius Felix, Romanis ad Rhenum subsidia adducens, ex Norico *cum auxiliariis cohortibus,*

Tac. hist. lib. 4. *per Rhætiam* iter tenuit. Anno LXXII. Hierosolyma à Tito, Vespasiani filio, capta & excisa: ejus rei hanc in Hebræorum libris chronicis memoriam reperio, *Venit Aspasianus* 72

Seder Olam Zuta. (Vespasianus est) *devastans templum, transtulitq; Israel, & familias multas de domo David & Jehuda in Aspamiam, quæ est Hispania.* Quid hic sibi Hispania sola velit nescio, nisi auctor Hispanus patriæ tantum rationem habere voluit: Rectius

Iof. de decē captiv. Josippus, *Veniens Vespasianus Cæsar atque Titus filius uxoris suæ, devastaverunt domum secundam, transtuleruntq; Israelem Romam,* Romæ nomine Romanum imperium intelligit; nam

Prud. Apoth. adv. Iud. Judæos illa clades non tam in unam Hispaniam, quam reliqua terrarum sola, quæ præsertim Romanis parerent, disjecit,

——————— *per omnes*
Terrarum pelagiq; plagas tua membra feruntur,

Rutil. Itiner. Ait Prudentius, totam gentem alloquens: quo Rutilius scripsit,
Latius excisæ pestis contagia serpunt.

Nec improbabile credo est, eâdem occasione nonnullos Augustam delatos, ubi diutissimè consedisse multis Hebraicis characteribus inscriptis monumentis, & privatorum annalium auctoritate compertum. Benjamin quidam Tudelensis, qui ante annos

Ben. Itiner. CD. scripsit, inter Germanicas urbes, quæ Judæorum Synagogas habeant, *Davir Asburk* posuit vulgarem *Augsburg* enunciationem, uti videtur, sequutus, subjungit autem, *in quibus etiam metropolibus multi ex Israelitis sunt, sapientum discipuli ac divites.* Quo fortasse *Davir* respicere cuipiam videatur, nam Hebræorum lexica *Dabir* interpretantur oraculum. Porro si ex primis Judæis unum aliquem tamquam protento digito indicare cogar, TIB. CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOCIATOR. ARTIS. PVRPVRARIÆ. cujus titulus apud nos extat, certè extitit, hujus potissimum condi-

Luc. c. 24. Joan. 19. tionis videatur; Cleuphæ enim vel Cleophæ nomen Hebraicum esse, divinarum litterarum monumentis proditum, Tiberii prænomen, in Romani alicujus clientelâ fuisse indicat, sic Flavii Josepho accrevit, & purpurariam factitasse ab homine Palęstino non alienum. Anno LXXXI. Titus patre mortuo imperavit. Ad utrum horum pertinuerit basis prægrandis, Vespasiani nomine elegantissimis litteris inscripta, quam ante annos circiter XX. cum horreorum ad Marianam portam fun- 81

damenta

damenta locarentur inventam, terraque denuò operarum incuriâ adobrutam, & ei inædificatum esse audio, non admodum scio; quandoquidem quos magistratuum titulos numerosque prætulerit tunc, haudquaquam observatum, neque nos nunc comperire possumus. Filii est nummus æreus inter pulcherrimos, qui unquam Augustæ eruti, T. CAES. VESPASIAN. IMP. PON. TR. POT. COS. II. parte aversâ eques, CÆSAR. DOMITIAN. DES. COS. II. S.
83 C. Post Titum Domitianus anno LXXXIII. imperium suscepit; à quo L. Antonius, superioris Germaniæ Præses, ut Suetonius habet, defecit, quem L. Maximus, ait Xiphilinus, bello vicit & cepit. Eo bello Norbanum (Præfectum Prætorio postea) pro Cæsare stetisse, & *Vindelicis in oris* degisse, cum apud Martialem reperiam, fortassis eum Rhætiæ Præsidem fuisse minus insulsè suspicer, quam de plerisq; aliis quidam fecerint; sed multæ præter hanc caussæ Norbano esse potuerunt veniendi in Rhætiam, quapropter nihil assero, Martialis versus isti sunt, Suet.Dom. c.6. Xiph.Domit. Mart.lib.9. epigr. 86.

Cum tua sacrilegos contra Norbane furores
Staret pro domino Cæsare sancta fides:
Hæc ego Pieriâ ludebam tutus in umbrâ,
Ille tuæ cultor notus amicitiæ.
Me tibi Vindelicis raptum narrabat in oris,
Nescia nec nostri nominis Arctos erat.&c.

Nisi quis tamen amphiboliam illuc trahat, ut haudquaquam *tibi Vindelicis narrabat in oris*, verum *me Vindelicis raptum in oris* componat, quod à poëtæ sensu existimo alienum. Quæ Aventinus de Vindeliciâ, Rhætia, Norico, his temporibus à Germanis vastatis, nullus veterum prodidit, ideo nec memoratu digna
98 credidimus. Occiso Domitiano anno XCVIII. Nerva imperium non toto biennio tenuit. Vidimus ejus nummum argenteum, in Augustano agro repertum, IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. III. P.P. parte aversâ manus junctæ, cum signis militaribus, CONCORDIA. EXERCITVVM. Et quamquam aliorum etiam Imperatorum nummi, sive Augustæ, sive in viciniâ reperti multi extent, eos tamen, qui argumentum nostrum nihil juvarent, parcè, neque nisi si qui dum hæc maximè commentaremur eruti forte quadam in manus venissent, indicandos duximus. An-
100 no C. Trajanus excepit: is quamvis vigesimum annum attigerit, nihil tamen eo Principe de rebus Rhæticis annotatum a-
119 nimadverto. Hadrianus anno CXIX. successit. Qui pleraque in imperii constitutione novavit, Victor in epitome, & auctor historiæ miscellæ eum secutus, *officia sanè publica & palatina, nec non militiæ, in eam formam statuit, quæ paucis per Con-* Hist.misc. lib.10.

stanti-

stamtinum immutatis, hodie perseverat. In Rhætia multa ejus rei vestigia observo: quæ tum aliunde, tum ex Notitia imperii cautè sublegenda, nec omnia promiscuè confundenda sunt; uti illi procul dubio fecerunt, qui dimidiam Notitiam edentes, hoc est indicem occidentis tantum, Hadriani ei ætatem ascripsêre, cum interim Gratianenses, Valentinianenses, Honoriani, alia sexcenta inscripta nomina, totis sæculis Hadriano posteriorem esse vincant. Nam quod Notitia Consulares octo per Italiam describit, Spartianus de Hadriano palam dissentit, *quatuor Consulares per omnem Italiam judices constituit,* & quædam alia hujus generis, ab illis non animadversa minus miror. Verum quod ex hac ipsâ Notitiâ appâret, Italiam divisam in septendecim provincias, quarum Rectores Præfecto Prætorio Italiæ, sive ejus Vicariis omnes paruerint; & quidem duas fuisse, Rhætiam primam, & Rhætiam secundam, sub singulis Præsidibus singulas; Rem militarem procuratam ab uno Duce in utrâque Rhætiâ, qui Rhætici inde limitis Dux dictus, sub dispositione Magistri peditum fuerit: Fiscum à thesaurorum Præposito, qui Augustæ constitutus, Comiti sacrarum largitionum rationes reddiderit: Horum ut opinor nihil est, quin ex Hadriani institutione, etsi leviter fortassis postmodum mutatum inflexumque, ducat originem. Quæ maximè insignia, Provincię divisionem, & militaris sive Comitis sive Ducis institutionem, ab Hadriano manasse, hâc potissimum ratione colligo, quod cum imperii descriptionem semel atque iterum post Augustum mutatam cognitum habeam, ab Hadriano primum, à Constantino secundo loco, necesse sit ea, quæ post Hadrianum denique, neque antea, ante tamen Constantinum obtinuisse observamus, Hadriano ascribere: At Rhætiam unius numero, auctores Hadriano vetustiores constanter ubique omnes habent, Strabo, Vellejus, Plinius, Tacitus, Suetonius, & qui Livianas epitomes scripsit, quem non ex suo, sed ex Liviano ævo censeo: nisi cui tamen Taciti locus scrupulum objicit, *Germania omnis à Gallis Rhætiisq́ & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis Dacisq́ mutuo metu, aut montibus separatur;* sed intuenti diligentius, apparet hæc gentium, haudquaquam provinciarum esse nomina, & eâdem inflexione nonnulli apud Justinum legunt, *ex nomine ducis gentes Rhætiorum condiderunt,* ubi ego tamen *Rhætorum*, in Tacito *Rhætis*, longè malim. Alioquin Tacitus Rhætiam novies minimū, singulari numero disertè scripsit, plurali nunquam. Post Hadrianum autem Rhætiam & Rhætias promiscuè reperio: certè Capitolinus in Pertinace, Vopiscus in Probo Rhætias nominant, neque, eorum qui post Constantinum scripsere, Ammiani, Zosimi, Cassiodori, plurimo-

Tac. de germ.

Just. hist. lib. 21. Tac. An. lib. 1. hist. 1. 2. 3. ter. 4. de Germ. bis.

rimorum aliorum, nunc mihi ratio habenda. Vti ergo cum Galliam & Hispaniam interdum, sæpe Gallias & Hispanias apud auctores legimus, utramque multiplicem fuisse intelligimus, sic absurdum est, ex quo tempore Rhætiæ nominatæ, simplicem provinciam cogitare: quod si duplex, duos itidem Præsides habuisse consequitur. Neque ob id negandum, utramque, prout Imperatoribus collibuisset, uni potuisse committi, cujusmodi & alibi gentium exempla prodita. In agro Veronensi lapis extat, quem inter externa monumenta, quæ ad res Augustanas pertinent, retulimus, inscriptus Q. CAICILIO. CISIACO. SEPTICIO. PICAI. CAICILIANO. PROCVR. AVGVSTOR. ET. PROLEG. PROVINCIAI. RAITIAI. ET. VINDELIC. ET. VALLIS. POENIN. Is Hadriano posterior, siquidem Augustorum meminit, nec omnino anterior M. Antonino & L. Vero, qui primi Augusti pariter appellati, indicat Cæcilium Rhætiam, Vindeliciam & vallem Pœninam simul rexisse (nam singulas deinceps rexisse vereor nemini probare posse) sed eum in modum indicat, ut distinctis nominibus tres provincias significet, Alpium scilicet partem, quæ septendecim Gallicis provinciis in Notitiâ hoc titulo annumerata est, *Alpes Pœninæ* (Penninæ quibusdam codicibus) *& Grajæ*, atque Rhætias duas, primam Rhætiæ ipsius, secundam Vindeliciæ nomine: nam C. Ligurius qui inscriptionem posuit, antiquitatis uti videre est affectator, prisco Vindeliciæ vocabulo pro Rhætiâ alterâ, non aliter ac AI diphthõgo pro AE usus. Atque hinc in illas conjecturas sum propensior, quæ Rhætiam secundam iisdem, aut planè non multum diversis terminis, quibus olim Vindeliciam constitisse volunt. Memini cum motus voculâ PROVINCIAI. Rhætiam Vindeliciam Vallem Pœninam, unam Provinciam accepi: nimis leviter: nunc corrigo. Sic est in lapidibus PROCVRATOR. PROVINCIAE. LVGDVNENSIS. ET. AQVITANIAE. item PROCVRATOR. AVGVSTAE. VIAE. OSTIENS. ET. CAMPANAE. cum Lugdunensis & Aquitania duæ tamen provinciæ, Ostiensis & Campana duæ viæ sint. Sed & illud muto, quod PROCVR. Procuratorem, qui vice Præsidis jus dixerit, aliquando interpretatus; verius est ex Rationalium classe fuisse, ejus generis quod Notitia Præpositum thesaurorum appellat, Augustæque Vindelicorum in secundâ Rhætiâ sedem habuisse ostendit. Quandoquidem PROLEG. eo spectat, illum absentibus aut mortuis harum provinciarum Præsidibus Legatisve, eorum officio pro tempore esse functum, idque à PROCVR. utique distinguit. Vtramque Rhætiam Italiæ attributam, Notitiæ auctoritate dixi, cujus

Goltz. thes. c. 12.

fidem per se certam & spectatam, firmat provinciarum libellus. & Longobardica Pauli historia; neque enim hunc auctorem soleo contemnere, quem multis optimis libris, quibus nos deficimur, usum sciam. Caussa cur hæc, & quædam aliæ provinciæ sectæ, cur item rei militaris procuratio separatim sub duce habita, fuerit vel ambitio, quo magistratus & honores ad plures pertingerent, vel Imperatorum cautio, ut vires immodicæ Præsidibus acciderentur, quo nimirum pacto Aristophanes in Platonis Symposio homines insolescentes à Jove in duas sectos partes memorat: nam infamis illa postremorum temporum, quam Claudianus elegantissimis versibus, sub Auroræ personâ, in Eutropii eunuchi invidiam expressit,

Paul. lib. 2. c. 15. edit. Aug. lib. 2. c. 11. edit. Basil.

Claud. in Eutr. lib. 2.

Aula choris epulisq; vacat, nec perdita curans,
Dum superest aliquid: ne quid tamen orbe reciso
Venditor amittat, provincia quæque superstes
Dividitur, Geminumq;, duplex passura tribunal,
Cogitur alterius pretium sarcire peremptæ.
Sic mihi restituunt populos, hac arte repertâ,
Rectorum numerum terris pereuntibus augent,

Hadriani ætati, rebus Romanis maximè florentibus, minus convenit. Quantumvis autem Notitia Præsidum sedes non expressit, quoniam tamen Augusta Rhætiæ secundæ attributa, pro explorato credo afferre possumus, illius partis ibi Præsidem consedisse: Primæ tribunal Curiæ fuisse, & nomen indicio est, & quod ea urbs perpetuo ejus provinciæ caput habita. Nam quod quidam Constantii demum ætate conditam existimant, infirmis admodum suspicionibus persuasi sunt. Alterum caput, Ducis nimirum institutio, ex Notitiâ æquè in aperto est. Sed hic etiam docendum, Rhæticos Duces ante Constantinum fuisse, quod ex Notitiâ, cum posterior Constantino sit, scire non possumus, Vopiscus ostendet, *ex libris Acholii, qui Magister admissionum Valeriani Principis fuit libro actorum ejus IX. Cum consedisset Valerianus Augustus in thermis apud Byzantium, præsente exercitu, præsente etiam officio Palatino, assidentib'* tum aliis quos enumerat, tum inter eos, *Fulvio Bojo Duce Rhætici limitis:* Et in Bonoso, *duxit ordines, tribunatus egit, Dux limitis Rhætici fuit.* Inde eodem argumento quod in provinciæ divisione sequuti, originē ad Hadrianum referimus, quando Valerianus & Bonosus ante Constantinum. Neque tamen inficias imus Comitem rei militaris primum appellatum, qui postea nomine tantum mutato in Ducem abierit, quandoquidem acta Faustini & Jovitæ, qui sub Hadriano pietatis rei, Italici Comitis Rhætiarum meminere. Atque Spartiani de Hadriano verba ad hanc rem universè facere crediderim, *post Cæsarem Octavium, labantem disciplinam incuriâ su-*

Vop. Aurel.

Acta S. Faust. ap. Sur. tom. 1. Martyr. Adon. 15. Febr. Spar. Hadr.

riâ superiorum principum, retinuit, ordinatis & officiis & impendiis: Propriè nummum istum,

In quo minutum quiddam observo, inter militaria signa nullam conspici aquilam, quoniam necdum ulla legio in Rhætiâ stativa habebat, legiones autem tantum aquilis usæ,& si forte Prætoriæ cohortes, uti ex Antonii Triumviri nummis cognovisse videor: apud Tacitum Germanicus, aquilas *Romanas aves, propria legionum numina* appellat. Eques dextrâ elatâ Hadrianus est, ut vel hinc certi reddamur,ejus quod jam antea ex historiis subolebat,Hadrianum Rhætiam adiisse; ait Xiphilinus, *Hadrianus in alias ex aliis provincias, regionesq; & urbes proficiscitur,visendi caussâ.* Spartianus, *peregrinationis ita cupidus, ut omnia quæ legerat de locis orbis terrarum, præsens vellet addiscere,* Gallicam Germanicamque profectionem præter cæteras,nominatim memorat,quarum utrâque Rhætiam attingere potuit. Victoris epitome,*Immensi laboris, quippe qui provincias omnes pedib' circumierit*. Sed & coloniam adiisse,quin & ornasse credimus. Hæc in commune ex Dione Xiphilinus , *Socias urbes, atque subditas imperio Romano, ex quibus multò plures,quam ullus unquam Imperator vidit, magnificè juvit, easq; aquis, portubus, frumento, operibus publicis,pecuniâ,honoribus,cæterisq; rebus auxit,atq; ornavit.* De Augstâ privatim fidem facit, quod Ælium ab illo prænomen mutuata,sic enim in antiquo apud nos lapide bis legitur, AEL. AVG. Aelia Augusta, cum credibile neutiquam sit, urbes hujus generis nomina , nisi insignitis beneficiis affectas asciviſſe, sic est in Veronensi lapide, COLONIA. AVGVSTA. VERONA. NOVA. GALLIENIANA. quod MVRI. VERONENSIVM. FABRICATI. EX. DIE. III. NON. APRILIVM. DEDICATI. PR. NON. DECEMBRIS. IVBENTE. SANCTISSIMO. GALLIENO. AVG. N. Quodnam Hadriani in nostram beneficium extiterit, definitè pronunciari non potest. Sciens sum Imperatores præterea aliquos Ælios dictos , quin & Cæsarem Hadrianus Ælium adoptavit, cujus æreum numisma inventum Augustæ, L. AELIVS. CAESAR. inde spei typus, TR.

Tac.An.2.

Xiph.Hadr.

Smet.fol. 145.n.8.

POT. COS. II. S. C. sed civitates Æliæ, quantum observo, Hadrianum qui id nomen privatus tulit spectarunt, testes, COL. AELIA. CAPITOLINA. COL. AEL. HADR. AVG. COL. AELIA. HADRIANA. AVG. ZAMA. REGIA. MVNICIPI. T. AELI. HADRIANI. AVG. CIVILITAN. & opinor, COLONIA. AELIA. AVGVSTA. THAENIT. quarum omnium æra & marmora meminere. Sed neq; quod antea Augustam Juliam appellatam conjecimus, nunc Aeliam dictam, lapidi non credere nequimus, novum est; ascititia enim hæc nomina, quasi exemptilia emblemata, pro tempore sumebantur, ponebantur. Plerasq; multò etiam magis istâ ambitione luxuriasse videmus; Aventicum, aut Avanticum, ut Ptolemæus habet, est in Domitiani nummo, COL. IVLIA. AVANTICOR. in lapide, COLONIA. PIA. FLAVIA. CONSTANS. EMERITA. AVENTICVM. HELVETIORVM. FOEDERATA. Contra in antiquissimo marmore simplicissimè, COL. HEL. Colonia Helvetiorum, proprio nomine non expresso, quomodo videlicet Tacitus Rhæticam coloniam dixit.

Golz. thes. c. 18.

Lips. auct. ad Smet p. 26.

Stumf. lib. 8.

Matidiæ, quæ Sabinæ Hadriani uxori soror fuit, statua hoc tempore Augustæ posita, cujus basis nunc quoq; superest.

Anno Christi CXL. Antoninus Pius imperare 140 cœpit. Sub quo Justinus, Christianus Philosophus & martyr scripsit, *ne una quidem natio, vel Græca vel barbara, vel quocumq; tandem censenda vocabulo, ne ex his quidem, quæ pro domib' plaustris utuntur ac tentoriis, agentes vitam pastoricam, tam aliena est à Jesu crucifixi nomine, ut nec preces, nec gratiarum actiones in eâ dirigantur, ad omnium patrem conditoremq;*. Ergo conjecturæ de Claudii & Neronis ætate ut minus sedeant, sub Pio tamen homines Christianos in utrâq; Rhætiâ, pæne suburbanis provinciis, fuisse, ne disquirendum quidem amplius. Pius Faustinam Annii Veri F. uxorem habuit, cujus nummus argenteus, dum hæc commentamur, Augustæ repertus, nobis allatus est, DIVA. FAVSTINA. AVG. parte unâ inscriptus, alterâ AETERNITAS, ipsius Pii æreus magnus, ANTONINVS. AVG. PIVS. P. P. TR. P. XII. inde, ANNONA. AVG. COS. IIII. S. C. uti enim Capitolinus ait, *vini, olei & tritici penuriam per ærarii sui damna emendo, & gratis populo dando sedavit.* Avidium Cassium Rhætiarum legatum tunc temporis annotavit Aventinus, ex Vulcatio Gallicano venatus, cujus de Cassio verba sunt, *Cum exercitum duceret, & inscio ipso manus auxiliaria, centurionibus suis auctoribus, tria millia Sarmatarum negligentius agentium, in Danubii ripis occidissent:* at piget pudetq; ineptiarum, quas facere non possum quin, præter

Just. colloq. cum Tryphone.

Vulc. Avid. Cass.

præter quod propoſueram, interdum caſtigem. Vt quis nimirum exercitum prope Danubium duxit, Rhætiæ ſtatim legatus aut Præſes fuit? Quamquam ferrem conjecturas utcumque, ſi pro conjecturis ſe ipſæ ferrent; nunc tam tenuia nugamenta pro certo & comperto, velut ex tripode pronunciari, neque lectori dubitandi inveſtigandique occaſionem relinqui, ferendum non
163 eſt. Anno CLXIII. M. Aurelius Antoninus Philoſophus & L. Verus ſimul iniere. Sub his fieri poteſt, ut Q. Cæcilius Ciſiacus Septicius Pica Cæcilianus, Rhætiarum Prolegatus, Auguſtorumque Procurator fuerit. Etſi enim ſæpe poſthac duo pluresque ſimul Auguſti, antiquaria tamen ſcribendi ratio, quam in iſtius elogio notavimus, inferioris ſæculi vix videtur. Cum Catti in Rhætiam irrupiſſent, contra eos Aufidius Victorinus, vir Senatorii ordinis præcipuus, Marciq; condiſcipulus, miſſus eſt, uti apud Capitolinum legimus. Philippum episcopum hâc tempeſtate ſupplicio ob Chriſtianam fidem Auguſtæ affectum, prodidere Primus Cabilonenſis, & Franciſcus Irenicus: quorum tamen non graviſſima apud me fides, quod auctores quos ſequuti non laudant, quod hujus epiſcopi in noſtrarum eccleſiarum monumentis memoria nulla extat, quod denique his ipſis Imperatoribus Philippus Gortynæ in Creta epiſcopus vitâ & litteris illuſtris vixit, cujus Euſebius, Hieronymus & martyrologia meminere; atque fieri potuerit, ut affinitas inter Cretæ & Rhætiæ nomina impoſuerit, nam id aliàs contigiſſe
171 certus ſum. Anno CLXXI. L. Vero mortuo, Marcus imperium ſolus tenuit; quodque barbari provinciam denuo incurſarent, P. Helvium Pertinacem, qui Commodo in imperio ſucceſſit, Prætoriis auctum ornamentis, cum legione primâ ſubmiſit, is confeſtim *Rhætias & Noricum ab hoſtibus vindicavit. Ex quo, eminente induſtriâ, ſtudio Marci Imperatoris conſul eſt deſignatus*. Pertinacem conſulem ſub Marco faſti nulli habent, itaque nec ordinarium, ſed ſuffectum interpretor, anno Chriſti CLXXVII. quo Piſo & Julianus ordinarii conſules, nam in Didio Juliano Spartianus ait, *fuit conſul cum Pertinace*; inde credi-
176 bile rem in Rhætiâ geſtam, anno priori CLXXVI. qui victoriâ contra Marcomanos & Quados, Chriſtianorum militum precibus divinitus impetratâ celebris. Quamnam primam legionem Pertinax adduxerit, cum plures fuerint, non auſim definire. Quoniam verò Marcus Germanos Rhætiis & Norico magis magisque inhiantes animadvertit, neque ſufficere populationibus prohibendis auxilia per præſidia diſpoſita, nec vicinarum provinciarum copias adeſſe in tempore, novas legiones inſtituit duas, Secundam & Tertiam Italicam, quarum prior in Norico, in Rhætiis poſterior ſtativa haberet, ſic enim Dio prodidit. Neque

Capi. M. Ant.

Prim. in topogr. Iren. in exeg.

Euſ. hiſt. lib. 4. c. 24. Hier. de ſcript. eccleſ. mart. Rom. Bedæ. Vſuar. Adon. Maur. 3. Id. April.

Capit. Pertin.

Dio lib. 55

moror inſcitiam cujusdam, qui legiones tertias Italicam, Auguſtam, Alpinam & Felicem differre non ſenſit. Italicæ, aliqua in agro Auguſtano, ſed & frequentia in urbe monumenta extant, quæ Legatum, Tribunum, Aquiliferum, Alæ Decurionem Militesque reſpiciunt. Verum ab inſtituto nihil diſceſſero, ſi rem omnem militarem Rhæticam, oblatâ occaſione ex Notitiâ breviſſimè deſcripſero; quantumvis enim non eam inficias, à Marco ad Notitiæ ævum quædam mutari potuiſſe, & verò mutata fuiſſe, quia tamen de iis ſigillatim per temporum momenta non conſtat, hic commodus viſus locus totius illius rationis ſemel explicandæ. Omnes ergo copiæ Duci, (qui à Præſidibus proculdubio diverſus, nonnunquam tamen Principum voluntate idem erat, ſic Valerianus apud Pollionem, *Tranſrhenani limitis ducem, & Galliæ Præſidem Poſthumum fecimus)* Dux Magiſtro peditum, qui quod prope Imperatorem ageret Præſentalis dictus, parebat. Spectabilis viri nomine inſignitus, Perfectiſſimis & Clariſſimis ſuperior, Illuſtribus inferior erat, nam has dignitatum differentias, ex Imperatorum legibus, Jurisconſulti obſervant. Officium, id eſtc, ohortem comitatumq; hocce habebat; *Principem ex officiis Magiſtrorum militum præſentalium, alternis annis* (viciſſim ſcilicet ex officio Magiſtri peditum & Magiſtri equitum) *Numerarios duos, ex utrisq; officiis præſentalibus ſingulos. Commentarienſem, ex utrisq; officiis alternis annis. Adjutorem. Subadjuvam. Regerendarium. Exceptores. Singulares. Et reliquos officiales.* Peditum equitumq; præſidia circiter viginti utriusq; provinciæ locis diſpoſita, Coloniâ Auguſtâ im̃uni. Nam id inſignis beneficii loco quibusdam aliquando urbibus conceſſum, eſt in plebiſcito, quo Thermenſes Majores Piſidæ immunes facti, NEI. QVIS. MAGISTRATVS. PROVE. MAGISTRATV. LEGATVS. NEV. QVIS. ALIVS. MILITES. IN. OPPIDVM. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. AGRVMVE. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. HIEMANDI. CAVSSA. INTRODVCITO. NEIVE. FACITO. QVO. QVIS. EO. MEILITES. INTRODVCAT. QVOVE. IBEI. MEILITES. HIEMENT. NISEI. SENATVS. NOMINATIM. VTEI. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. IN. HIBERNACVLA. MEILITES. DEDVCANTVR. DECREVERIT. Simili propemodum formulâ Auguſtanis Vindelicis cautum crediderim. Cæterum legionem Italicam in quinque Præfecturas tributam video, cum Præfectus ejus unus ſive Caſtris Reginis, ſive Vallato egerit; alter Sumuntorio, cui cura ripæ Danubii, inibi primæ ut vi-

Vide Briſſ. & Hotoman. de verb. ſignif.

ut videtur appellatæ, credita: Tertius Camboduni, qui Vemaniâ Cassiliacum usque curavit: quartus Fœtibus, specierum transvectioni præpositus; nam quæ antiquitus fruges, frumentum, vinum, oleum, postea species dictæ: quintus Terioli, hoc ipso titulo fuit, præpositus scilicet annonæ, quam ex Italiâ Transpadanâ importatam credimus, meminit Annonæ Rhæticæ D. Augustinus, etsi commentator in clarissimâ luce cæcutiens, nescio quid pro eâ nugarum obtruserit, *Quasi somnia narrasse, quæ passus est, caballum se scilicet factum, annonam inter alia jumenta bajulasse militibus, quæ dicitur Rhætica, quoniam ad Rhætias deportatur:* Extra legionem deinde, Præfectus militum Vrsariensium Guntiæ: Præfectus numeri Barbaricariorum Confluentibus aut Brigantiæ, quamquam ad meum sensum Barcariorum rectius, cum & alibi classem Barcariorum Notitia nominet, & barbaricarii non milites, sed fabri fuerint, qui cassides auro, argento, ære ornabant. Tribuni Cohortium septem, Cohortis nimirum Novæ Batavæ Batavis: Cohortis III. Brittonum Abusinæ: Cohortis VI. Valeriæ Rhætorum Venaxamadoro, nisi nomen corruptum: Cohortis I. Herculeæ Paroduni, quod pro Parthano accipio: Cohortis V. Valeriæ Phrygum Pinianis: Cohortis III. Pannoniorum Cælio: Cohortis Herculeæ Pannoniorum Arbore. Quibus octavum addamus licet, Tribunum gentis per Rhætias deputatæ Teriolis. Notum autem inferioribus temporibus gentes & gentiles dictos barbaros, quorum magna vis in Romanorum castris; id indignatus Synesius, Reipublicæ aliquando interitum allaturum prævidit, & luculentâ illâ oratione, quæ est de regno ad Arcadium, prædixit. Equitum, Stablesiani seniores Augustanis, Juniores partim Ponte Oeni aut Febianis, partim Sumuntorio: Alæ præterea tres sub totidem præfectis, Ala I. Flavia Rhætorum Quintanis: Ala II. Valeria Singularis Vallato; Ala II. Valeria Sequanorum Vemaniæ. Atque has stationes in chorographicâ tabulâ singulas notavimus, paucis omnino exceptis; nam Fœtibus, Venaxamadoro, Pinianis & Febianis, quis situs tribuendus sit, necdum scio. Quendam, qui plerasque præterea legiones temere in Rhætiâ collocat, & omnium ineptissimè magnam vim peditum equitumque, quam Notitia Magistro militum præsentali Orientis tribuit, ex alio orbe huc transcribit, nihil moramur, quandoquidem ea motæ mentis somnia sunt; Celsus ait, *Fere verò antiqui tales ægros in tenebris habebant*, idem si ad rem nunc litterariam conferantur, magno reipublicæ bono fiat. Anno CLXXIX. Eleutherus Pontifex Soteri Romæ subrogatus: Sub quo Lucius Britannicus Rex, cui patrem Coillum, avum Marium aut Manium, proavum Arviragum ejus gentis historici prodidere, Christum pro-

Aug. de civit. lib. 18. c. 18.

Cels. lib. 3. c. 18.

179

Hanc reg. successf. vide apud Galf. Mon. lib. 4. c. 16. 17. 18. 19.

Pontic. Vir. lib. 5. Polid. lib. 2. Beda hist. lib. 1. c. 4. & de sex æt. Ado in chron. Mar. Scot. in chron. lib. 2. Sigeb. in prol. chrō. Dam. in Pontif. Martyr. 3. Id. Dec. Sig. Meisterlin. chron. m. 5. p. 4. c. 1. Aeg. Scud. de Rhæt. c. 15. Stumf. chron. lib. 10. c. 15. ex tabulis eccles. Cur. Martyr. R. 3. Id. Dec. Pet. de Natal. lib. 1. c. 24. Act. c. 13. Rom. c. 16.

fessus est, uti vetustus valde auctor Beda, præter multos alios scriptum reliquit. Itaque ejus rei dubium nullum esse potest. Sed quod Britannici scriptores eum in patriâ sine liberis decessisse affirmant, neque cum annalibus privatis nostris, neque cum tabulis ecclesiæ Curiensis, quæ nonnullis publici juris auctorib' juvantur, convenit. His quippe relatum, Lucium relicto regno, cujusmodi exempla prisca ætas plura tulit, magna terrarum spatia obivisse, ut pietatem, quâ ipse imbutus, alios doceret. Eâ occasione in Rhætiam & Augustam venisse, ubi cum de religione sermones serenti fidem multi adhiberent, inter quos Campestrii viri primarii nomen hodieq; celebratur, cives reliquos odio Christiani nominis adactos, hominem hospitem primo conviciis incessisse, lapidum dein jactu petiisse, in puteum demum male mulctatum deturbasse, unde piorum auxilio ægre semianimis extractus, in alpinam Rhætiam concesserit, ibique post diligentem operam, revocandis ab impietate populis impensam, demum occubuisse. Vtriusque narrationis dissidium ut quidam tollerent, sibi allerendum existimarunt, Lucium qui Augustæ, & in reliquâ Rhætiâ egit, diversum à Britannico, ætate priorem, aut Cyrenensem fuisse, cujus Lucas in actis meminit, aut alterum illum, si tamen alter, cujus Paulus in epistolà ad Romanos; neque ego non æquo animo assentirer, si opinioni, quam verbo ponunt, pondus ab auctoritate gravioris antiquiorisq; alicujus testis adderent, nunc cum ejus nihil sit, quid definiam incertus feror, & in rebus vetustis & obscuris adeo, interdum caligare fas esse arbitror. Eorum nugæ, qui Cyrenensem cum Britannico miscent, nec temporis quanta intercapedo sit vident, responsione indignæ sunt. Ædiculam, quam secundo ab hoc libro Augustæ antiquissimam haberi diximus, hoc tempore positam autumant: ea perexigua nunc quoque, minor aliquanto à principio constituta, multis post sæculis aucta, à Leone IX. Pontifice Max. Anno Christi MLI. D. Gallo Abbati dicata est, dedicationi Henricus III. Imp. affuit. Anno CLXXXII. M. Aur. Anto- 182
nino mortuo, filius Commodus successit. Vtrum Lucius Christo sub eo demum, an sub patre nomen dederit, quidam in diversum auctores trahunt, de patre tamen plures tradunt: qui Veri nomen adjiciunt, in errore versari hinc apparet, cum Eleutherus, ad quem Lucium scripsisse omnes consentiunt, non nisi octavo anno post Veri mortem inierit, & Cōmodi postremum attigerit. Annus CXCV. tres Imperatores vidit, P. 195
Helvium Pertinacem, M. Didium Julianum, cujus hic argenteus nummus Augustæ ad S. Crucis erutus, IMP. CAES. M. DIDIVS. IVLIAN. AVG. RECTOR. ORBIS. & L. Septimum Severum: Priores duo paucorum mensium, poste-

Plat. præter citatos.

posterior multorum annorum fuit. Ejus maxima beneficia extitere, tum generatim in universam Rhætiam, tum privatim in Augustam coloniam. Aventinus Vindelicorum legatum sub Commodo fuisse quod scribit, errat ut solet, largiter; Xiphilinus quippe & Herodianus, Pannoniis præfuisse prodidere, Spartianus Carnunti imperatorem appellatum, Capitolinus ab exercitu in Illyrico, quæ eodem pertinent. Aventinus si patria carmina opponit, hæc enim semper in tempore morigera ad manus sunt, nemo stomachum cohibeat. Ego ea non hic tantum contemno, sed omnino in Romanâ Rhætiæ historia (quod semel dicendum est) nullibi audienda existimo. Scio, esse qui contra sentiant, cum Tacitus carmina unum apud Germanos memoriæ & annalium genus appellet: At cisdanubianæ provinciæ nondum tunc temporis Germanicæ: sumpserint à Germanis vicinis morem, aliâ sunt usæ linguâ: condonemus id etiam, num porro credibile, tot sæculis vertentibus, tot barbarorum gentibus inundantibus, tot urbibus eversis, & quidem toties, carmina, quæ nullis litteris, solâ memoriâ æternitati mandabantur, hominibus curæ fuisse? Sed fuerint (quamquam non fuerunt, nam quæ habemus, ætatem Longobardicam vel Gothicam, ut antiquissima sint, loquuntur) iis tamen ab auctoribus inscitiæ involucris, veri falsique commixtione, rerum, nominum, temporum personarumque perturbatione convoluta sunt; ut qui nudam intro aspicere veritatem, mihi Lynceus, idem ex anilium fabularum narratiunculis, penitissima philosophiæ arcana eruere posse videatur. Rhætiam tamen Septimio in adipiscendo imperio favisse, inde fit ut credam, quod id Herodianus non obscurè de exercitibus omnibus senserit, *qui pro ripis Danubii Rheniq. excubantes coërcendis barbaris, Romanum tuentur imperium*. Ex Spartiano discimus, illum magnificentię dignitatisq;, quæ ab ædificandi studio est, fuisse percupidum; *sunt*, inquit, *per plurimas civitates opera ejus insignia*, exempla dein subjungit. Et Augustæ superest fragmentum inscriptionis, positæ anno
197 CXCVII. ut ego conjicio, pro incolumitate Imperatoris, ob restitutos aut muros, aut pontes, aut fornices collapsos, aut denique quidquid aliud, nam rei restitutæ nomen abest. An-
198 no CXCVIII. Claudius Lateranus, quem Victor inter præcipuos Severi amicos numerat, XV. Vir Sacris faciundis, Consul designatus, Legatus Proprætore Legionis III. Italicæ, Mercurio votum apud nos solvit, cujus titulus adhuc visitur. An-
203 no CCIII. Severus & Antonini filii, insigni provinciæ commodo, vias & pontes per Rhætiam restituerunt, ab Augustâ quidem Italiam versus passuum millia minimum CX. nam hoc numero inscriptus cippus in alpibus extat, præter proximiores tres, qui

XXXXI.

Xiphil. Sev. Herod. lib. 2, Spart. Sev.

Capitol. Albino.

Tac. de germ.

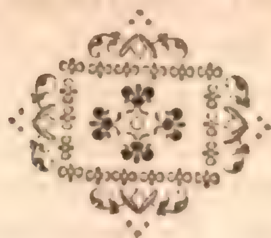
XXXXI. XXXXII. XXXXIII. præferunt: à Camboduno millia passuum XI. lapidis etiam auctoritate, qui à reliquis unâ in re differt, quod Septimii & Aur. Antonini nomina habet, Getæ non habet. Restituerunt autem, quoniam jam antea à prioribus Imperatoribus institutæ munitis terreis aggeribus & injectâ glareâ. Aggerum credo per provinciam alibi multæ supersunt reliquiæ, sed insignes, quod constat, ad Augustam urbem, stratæ vernaculâ quoque linguâ appellatæ, cum vias publicas, Consulares, Prætorias & Militares, posterius saltem sæculum stratas dixerit. Anno CCXIII. Q. F.pidius Rufus Lollianus Gentianus, & Pomponius Bassus Consules fuere, ad quos jam olim suspicatus sum pertinuisse litteras pergrandes & pulcherrimas marmori insculptas, & sic integritati reddendas, *gentian*O. ET. BASSO. COs. ex Zophoro ædificii alicujus publici, si rectè æstimamus, Augustæ reliquas. Isto ipso anno Severus (cujus nummos argenteos in agro Augustano, & urbe ollulâ fictili conditos, effossos vidimus, parte aversâ FORTV. REDVC. IVSTITIA. & typo BONI. EVENTVS. insignes) in Britanniâ mortuus, filios successores habuit; quorum major M. Aur. Antoninus Caracalla anno proximo CCXIV. fratre Getâ per summum scelus occiso, summam rerum ad se traxit. Ejus statuæ basim mancam habemus, Antoninorum, Hadriani, Trajani & Nervæ, quos sibi pater majores adoptaverat, nominibus præscriptam. Collocatam credo, quo tempore *circa Rhætiam non paucos barbaros interemit*, Spartianus auctor, *militesq. suos, quasi Syllæ milites & cohortatus est & donavit.* Barbari, Alemanni fuisse videntur, nam & alibi Spartianus Caracallam Alemannicum dictum asserit, quod Alemannos vicerit. Ad Syllæ mentionem quod spectat, Herodianus, *Laudabat autem ex omnibus ducibus præcipuè Syllam Romanum & Afrum Hannibalem,* Spartianus, *Tiberium & Syllam in conventu plerumq. laudavit*, rursus, *Syllam se etiam ostendens futurum.* Anno CCXIX. Macrinus & Diadumenianus Imperatores facti. Anno CCXX. Antoninus Elagabalus, quem fere Heliogabalum scriptores appellant; Aviæ memoria in nummo argenteo apud nos reperto extat, IVLIA. MAESA. AVG. parte alterâ femina sedens, cum epigraphe PVDICITIA. Anno CCXXIV. Severus Alexander, Juliæ quoque Mæsæ nepos: Qui primus ex Imperatorib⁹ Christum coluit, impiè tamen cum Apollonio, Abraha, Orpheo, & quibusdam aliis in larario conjunxit, quod Lampridius tradidit, quin & Christo templum facere voluisse, quod Hadrianus jam antea cogitaverit. Res eo principe in Mauritaniâ Tingitanâ à Furio Celso gestas, apud hunc quoque legimus.

Margin notes: Cod. lib. 11. tit. 74. l. 4. Isid. lib. 15. cap. 16. — Spart. Carac. — Herod. lib. 4. — Lamp. Alex.

Margin years: 213 — 214 — 219 — 220 — 224

mus. Quo fieri potest, ut T. Varii Clementis Rhætiæ Procuratoris inscriptiones respexerint, PRAEF. AVXILIARIORVM. TEMPORE. EXPEDITIONIS. IN. TINGITANIAM. MISSORVM. item PRAEF. AVXILIORVM. IN. MAVRET. TINGITAN. EX. HI-
237 SPANIA. MISSORVM. Anno CCXXXVII.
Julius Maximinus Thrax à militibus lectus. Anno
240 CCXL. Gordianus Gordiani Africani nepos, à Senatu. Nam Gordianorum priorum duorum, uti & Balbini atque Pupieni, qui Maximino vivo Imperatores fuere, hic rationem non haben-
246 dam duximus. Anno CCXLVI. Philippus rerum potitus. Quem cum filio, Imperatore quoque Christianum fuisse, antiquissimi auctores Eusebius, Orosius, Vincentius Lirinensis, & martyrologia consentiunt. Quod ejus in Gordianum perfidiam fidem abrogare quidam existimant, frustra opinor sunt: quot enim perfidi ex Christianis? Quamquam est etiam credibilius, cum post scelus demum patratum Christianum effectum. Sub Philippis fortassis Varius Rhætiæ Procurator fuit, cujus proximè meminimus, nam in lapide AB. EPISTVLIS. AVGVSTORVM dicitur, nec id à tempore Tin-
253 gitanæ expeditionis abhorret. Anno CCLIII. utroq; Philippo interfecto, Decius cum filio imperavit. An-
254 no CCLIV. Gallus & Volusianus successere. Galli nummum his annis, una cum quibusdam aliis posteriorum Imperatorum, Augustæ erutum vidimus, sic utrimq; inscriptum, IMP. C.C. VIB. TREB. GALLVS. AVG. LIBERTAS. PVBLICA. Video jejunam & sterilem hanc scriptionem plerumque videri posse, multorum Imperatorum nudis propemodum ascriptis nominibus, sed ejus in nobis culpa nulla residet: cum de Augustanis Rhæticisq; rebus plura quæ proderemus non essent, neque profecto erat, cur de cætero copiosi haberi vellemus; cui enim bono Cæsarum historiam, quà ad res nostras nihil pertinet, inani ostentatione exequeremur? Quod id vulgo etiam à privatæ urbium populorumque historiæ scriptoribus fieri animadvertebamus, sequi von visum.

Euf. lib. 6. c. 27. Orof. lib. 7. c. 20. Vinc. advers. hær. cap. 23. Mart. 14. Maji in Pontiano.

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Septimus.

RHÆTIA deinde anno Christi CCLV. Romano orbi Imperatorem Valerianum dedit: Orosius, *Valerianus in Rhætiâ ab exercitu Augustus est appellatus*, totidem verbis Eusebius in Chronico. Eutropius, *Licinius Valerianus in Rhætiâ & Norico agens, ab exercitu Imperator, & mox Augustus est factus.* Quæ verba interpretatus Aventinus, *Bataviæ, in confinio Rhætiarum, Vindeliciæ & Noricorum* lectũ existimavit. Absurdè admodum: nec enim *in Rhætiâ & Norico agens*, sibi aliud vult, quam eum Rhætiis & Norico simul præfuisse, cum uni plures interdum mandarentur provinciæ, uti jam antea observavimus, viris primariis præsertim, qualis Valerianus, S. C. auctoritate, quod apud Pollionem extat, *Primus genere, nobilis sanguine, emendatus vitâ, doctrinâ clarus, moribus singularis, exemplum antiquitatis.* Simile est, quod ab hoc Valeriano Ragonium Clarum Illyrici simul & Galliarum Præfectum constitutum Pollio scripsit. Nam ut quo tempore imperium adiit, in Rhætiâ & Norico una fuerit, intelligi non potest, ne si in Batavis quidem. Minus fortassis aberrat nostra suspicio, adiisse in urbe Rhætiæ principe, Augustâ coloniâ. Id à plerisque Imperatoribus factitatum scio, qui Romæ non possent, ut in splendidissimis urbibus, quarum claritudine sibi commendatio accederet, imperium auspicarentur. Nam exempli caussâ, Vitellius in colonia Agrippinensi iniit, Severus Carnunti, Niger Antiochiæ, Saturninus Alexandriæ, Proculus Lugduni. Adde ex Victoris historiâ Augustâ locum, *milites, qui contracti undique apud Rhætias*

255

Or. lib. 7. c. 22.

Eut. lib. 9.

Treb. Pol. Valer.

Pol. Balista.

De Vitel. Tac. hist. lib. 1. Sev. Spart. Nigro. Herod. lib. 2. Saturn. & Procul. Vopisc.

tias ob instans bellum morabantur, Licinio Valeriano imperium deferunt: Quippe cum Æmilianus in Mœsiâ res novas molitus, Italiam infesto agmine peteret, Gallus, ut Zosimus refert, Valeriano negotium dederat Gallicas Germanicasque legiones trans alpes cogere, & auxilio adducere, unde Zonaras Valerianum transalpinarum legionum ducem appellavit: Jam in Rhætiâ colligendis copiis locus aptior nullus, quam qui prope Augustam ad Lycum campi sunt, ubi etiam Germani Cæsares posterioribus temporibus, in Italiam moturi fere exercitum contrahere soliti. Senatus interim Romæ Gallienum Valeriani F. Cæsarem primò, dein Augustum dixit. Cujus initia, quod inter auctores satis constat, laudatis Imperatoribus conferenda, reliquum vitæ ignavissimum fuit & fœdissimum. Patre enim an-
262 no CCLXII. à Persis capto, luxui se totum mancipavit, Rempublicam incredibili inertiâ & socordiâ prope pessundedit, ut eum Julianus in Cæsaribus aptè stolâ & incessu molliori mulierum ritu utentem introduxerit. Itaque triginta per omnem Romanum orbem tyrannis imperatorium nomen invadendi audaciam addidit, & occasionem rati barbari, provincias quique finitimas populati sunt. *Germani* (Orosius scriptum reliquit) *Alpibus, Rhætia totaq; Italiâ penetratâ, Ravennam usque pervenerunt.* Vrbes ubiq; plurimæ captæ, direptæ, dirutæ, paullatim postmodum à popularib' instauratæ, in pristinum splendorem assurgere non potuere; hic ipse Orosius, qui annis circiter centũ quinquaginta posterior vixit, *extant adhuc*, inquit, *per diversas provincias in magnarũ urbium ruinis, parvæ & pauperes ædes, signa miseriarum & nomina servantes.* Rhætiæ tamen minora tantum oppida hostium injuriis patuisse, coloniam Augustã restitisse; inde fit ut credam, quod non adeò multos post annos gravi obsidione cincta, par esse, & suppetias ab Aureliano Imperatore expectare potuit, quod incolumis & florentis urbis indicium habeo. Defensam opinor præsidio Legionis III. Italicæ & reliquarum militarium copiarum quæ per provinciam dispositæ, sive à Fulvio Bojo, quem Rhætici limitis Ducem fuisse Memmio Fusco Consule, id est, anno Christi CCLXI. ex Vopisco scimus, sive ab Aureolo tyranno ex XXX. quem Victor in historiâ prodidit, imperium contra Gallienum sumpsisse, *cum per Rhætias legionibus præesset*, Trebellius Pollio, cum regeret *Illyricianos exercitus*, sed utrumq; simul verum esse nihil vetat, nam solius Rhætiæ viribus subnixum purpurã ausum attentare, supra fidem. De Aureoli fortasse Tyrannide sensit incert⁹ auctor in Maximiani panegyrico, cum Rhætiam sub Gallieno amissam scripsit, nisi verisimilius Germanicam irruptionẽ respexisse, & rem oratoriè verbo auxisse. Quod est in Victoris epitome, Aureolum Mediolani dominatũ invasisse, cautè legendum, cum Imperii insignia ibi non sumpserit,

Vict. edit. Schotti. Zos. hist. lib. I. Zonar. Aemil. Oros. lib. 7. c. 22. Vop. Aurel. Vict. edit. Schotti. Treb. 30. tyr.

rit, sed pugnâ victus sive Mediolani, sive ad pontem Aureolum prope Mediolanum occubuerit. Et longè credibilius, Mediolanum ex proximâ Rhætiâ, quam ex Illyrico venisse. Anno CCLXIX. Claudius imperium accepit. Anno 269
CCLXXI. Claudii frater Quintillus: eoque intra XVII. diem 271
interfecto, Aurelianus. Quem liberatorem est Augusta experta, siquidem Vopisco teste *Vindelicos obsidione barbaricâ liberavit*, neque hæc verba de gente generatim capi possunt, sed ad urbem principem pertinent, usitatâ bonis auctoribus scribendi ratione. Idem inter Aureliani elogia post mortem in Senatu jactatum, *Ille Vindelicis jugum barbaræ servitutis amovit*. Vt inde, quo admodum delectari soleo, simul coloniæ dignitatem, cujus periculum Imperatorem auxilio exciverit, liberatio illi ornamento fuerit, simul oppugnationis impetum, qui leviori operâ depelli nequiverit, liceat æstimare. Hostes Vopiscus non nominat, ex Zosimo Alemanni credendi, *Imperator intellecto, Alemannos cum remotioribus & finitimis sibi nationibus Italiam incursionib' vexare decrevisse, non abs re de Româ vicinisq; urbi locis magis sollicitus, satis magno Pannoniæ relicto præsidio, versus Italiam perrexit* (Italiam Rhætias tunc complexam memoriâ repetendum) *& in extremis ad Istrum partib' conserto prœlio, multa barbarorũ millia delevit*. Convenit Alemannos, cum alpes transcendere & Romam versus instituissent pergere, Augustam, quæ prima obstaret, obsidione cinxisse, eâ Aureliani adventu solutâ, domum repetentes circa Danubii fontes esse cæsos. At hæc Zosimus ante Zenobiam victã, Vopiscus postea cõtigisse scripsit. Addit Zosim' Aurelianũ Rhæticis auxiliis adversus Zenobiã usum. Anno CCLXXVIII. Tacitus: Ducentesimo septuage- 278
simo nono Florianus: Eoque ipso paullo post, Pro- 279
bus Imperatores dicti. Hic Germanos Galliâ exegit ultra Albim & Nicrum fluvium, urbes & castra in hostico posuit: etiam barbaros qui Rhætias denuo lacesserent, repressit, quod Vopiscus, ejus ex Galliâ in Illyricum iter describens, innuit, *post hæc Illyricum petiit: & priusquam veniret, Rhætias sic pacatas reliquit, ut illic ne suspicionem quidem ullius terroris relinqueret*. Saturninum, Proculum & Bonosum tyrannos extinxit. Quorum Bonosus aliquando *Dux limitis Rhætici fuit*: &, si id quoque scire interest, *bibit quantum hominum nemo. De hoc Aurelianus sæpe dicebat, non ut vivat natus est, sed ut bibat. Quem quidem diu in honore habuit causâ militiæ, nam si quando legati barbarorum undecumq; gentium venissent, ipsis propinabat, ut eos inebriaret, atq; ab his per vinum cuncta cognosceret, ipse quantum libet bibisset, semper securus & sobrius, & ut Onesim' dicit scriptor vitæ Probi, adhuc in vino prudentior. Habuit præterea rem mirabilem,*

Vop. Aurel.

Zos. lib. 1.

Vop. Probo.

Vop. Bonoso.

bilem, ut quantum biberet, tantum mingeret, neque unquam aut ejus pectus, aut venter aut vesica gravaretur. Quod Auentin⁹ Bonosum sub Aureliano Rhætiarum fuisse Ducem asserit, à conjecturâ est: Quod hîc Ducem Legatumque confundit, passim alibi Duces, Legatos, Præsides & Procuratores, ab imperitiâ. Probi nummum Augustæ erutum vidimus SOLI. INVICTO. inscri-
283 ptum. Anno CCLXXXIII. Carus Augustus, filii Carinus & Numerianus Cæsares appellati. Sub iis Ejulasium Vindelicis & Noricis præsedisse tradit Aventinus, quoniam scilicet in actis Maximiliani martyris nomen Ejulasii, qui Celejam (Norici aut Pannoniæ est oppidum) Præfectus à Numeriano missus; sed id ad Vindeliciam quid pertinet? nisi quod Aventino familiare, Rhæticis & Vindelicis Norica, interdum quoque Pan-
284 nonica miscere. Annus Christi CCLXXXIV. primus Diocletiani fuit, qui collegam Maximianum, Augustum, Cæsares plures ascivit: Sibi immani sævitiâ, qua religionis odio in omne Christianum nomen est grassatus, æternas infamiæ notas, cæteroqui non pessimus princeps, inussit. Maximiano occidens demandatus: ea occasio Alemannos perpetuos Rhætiæ hostes invadendi fuit, quos in propriis sedibus aggressus, capto Rege, vastatis agris vicit. Facinus memorabile panegyricorum scriptores variè celebrarunt, *captus scilicet Rex ferocissimæ nationis, inter ipsas quas moliebatur insidias: & à ponte Rheni* (Magontiacensi) *usq. ad Danubii transitum Guntiensem* (lectionem istam Rhenano debemus, cum prior Continensem aut Continentem ineptè haberet) *devastata atq. exhausta penitus Alemannia*: Item, *Partho quippe ultra Tigrim redacto, Daciâ restitutâ, porrectis usq. Danubii caput Germaniæ Rhætiæq. limitibus.* Danubius à capite, hoc est à fontibus, ad Oeni usq; ostia vetus Germaniæ & Rhætiæ limes, quem Alemannos perrupisse appâret: Maximianus restituit, neque restituisse satis habens, ulterius promovit; hinc in alio panegyrico est, *Ingressus es nuper illam quæ Rhætis est objecta Germaniam, similique virtute Romanum limitem victoria protulit.* Mamertinus in Genethliaco, *Taceo trophæa Germanica, in mediâ defixa barbariâ: transeo limitem Rhætiæ repentinâ hostium clade promotum.* Eâdem ratione Rhæticæ laureæ expeditionisq; semel atq; iterum meminit, huc videlicet respiciens. Quæ Rhætis objecta Germania, nunc quoque, ob limitem tunc prolatum, Rhætiæ nomen circa Nerlingam imitatur, *Riess* vernaculo sermone appellata. Atque hoc genus incrementa provinciarum Tacitus attigit, de agris decumatibus scribens, *non numeraverim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumq. consederint, eos qui Decumates agros exercent. Levissimus quisque Gallorum, & inopiâ audax, dubiæ possessionis*

Vide Cuspin. Austr. Brusch. de Laur. veteri lib. 1. Hundii metrop. de episc. Patav.

Paneg. incerti Maxim. dicta. Rhen. rer. German. lib. 3.

Paneg. Maxim. dictus à Mamert. ut existim.

Tac. de germ.

nis solum occupavere. Mox limite acto, promotisq; præsidiis, sinus imperii, & pars provinciæ habentur. Tale est, quod de Probo paullo ante memoravimus: & hæc caussa, cur multa trans Rhenum transque Danubium Romani nominis monumenta. Rhætiam verò Transdanubianam non multò post in Germanorum iterum potestatem concessisse, Alemannicæ quæ consecutæ sunt expeditiones reddunt credibile: sic tamen, ut & Romani non rarò, prout belli alternabat alea, ibi rursus pedem figerent. Imperatores porrò, quamquam Christianis nullo non tempore infensi, eos semper afflixerint, multisque modis miseros habuerint, omnem tamen humanitatis sensum non mox à principio exuere, neque statim in deterrimas belluas converti potuere, sed se ipsis paullatim truculentiores efferatioresque effecti, ultimam demum impietatis & crudelitatis lineam anno CCCII. attigêre, cum novis in piorum perniciem 302
excogitatis edictis, innumera extremæ diritatis exempla improbissimorum Præsidum ministerio, provinciatim & oppidatim, pæneque vicatim edidêre, nulloneque ætatis, neque sexus, neque dignitatis habito respectu: nisi quod Episcopos, quorum operâ rem Christianam potissimum contineri, & in dies augeri scirent, acrioribus quam cæterum vulgus odiis prosequuti, atrocioribus etiam cruciatibus exercuere. Ejus ergo
Matt. c. 10. ordinis multi, divini præcepti memores, *cum autem persequentur vos in civitate istâ, fugite in aliam*, quo tam tetram procellam declinarent, longè dissitas regiones, patriis relictis sedibus adierunt. Quæ caussa Narcisso episcopo cum Felice diacono Augustam veniendi fuit. Is dum latebras profugus quærit, certâ Dei voluntate, quod postea apparuit, mulieris meretricis domo, omnium ignarus receptus est. Mulieri nomen Afra, mater Hilaria, Hilariæ majores Cyprii fuere. Hi Augustam quacumque occasione delati (nam bellum, quod quidam inter Cypri Atticæque Reges commenti, nec extitisse, nec istis temporibus extare potuisse, nemo ab omni historiæ cognitione tam alienus, quin perspectum habeat) Cypriæ simul Veneris mysteria attulere. Quibus initiata Afra matris consilio, patrium sequuta morem Deam vulgato corpore coluit. Narcissi verò, tum accommodatis ad pietatem sermonibus, tum ostentis quibusdam permota utraq;, Venere valere jussâ, Christo nomen dedit. Accessere Afræ ancillæ, Digna, Eunomia, Eutropia, & Hilariæ frater Dionysius, cum reliquâ omni familiâ. Narcissus Hilariæ domum in ecclesiam vertit, Philippo & Jacobo Apostolis, ut vetus fama habet, sacravit, eam quæ postea S. Martini dicta; nam templorum nomina mutari novum non est, & Martini præsertim memoriæ Franci multis post sæculis, quod eum enixè colerent, ubi-

ubicumq; rerum potiti, cum nova exędificarunt, tum vetera persæpe addixerunt, quo exemplo Curiæ Hilarii episcopi ædes etiam Martini titulum accepit. Narcissus præterea Dionysium presbyterum constituit (in Augustanorum inde episcopum evasisse, nostræ ecclesiæ tabulis credimus) ac nono quam Augustam venerat, mense in Hispaniam profectus, Gerundæ supplicio affectus est. Anno, quantum ego certis rationibus æstimare

Vita S. Fridol. auct. Canis. & Scud. de Rhæt. Alp. c. 15.

303 possum, CCCIII. Gajus Præses vel utriusque Rhætiæ, vel secundæ tantum, Augustæ jurisdictionem exercuit; & cum in Christianos acerbam quæstionem haberet, Afram, cujus sanctimonia inprimis eminebat, minis blanditiisque variè tentavit, neque tamen ut diis honorem deferre, aut Christianam religionem ullo vellet pacto lædere, quivit impellere, quocirca vivam exuri præcepit. Quem illa dirum sævissimæ mortis cruciatum, non solum forti constantique, sed & lubenti atque gratanti animo, futuri certa, sustinuit, eo loco, qui noxiorum pœnis destinatus, olim Lyci fluminis insula, nunc in continentem abiit, & conditâ ecclesiâ veteris facti memoriam tuetur. Matrem & ancillulas ad ejus sepulchrum excubantes, brevi postea igne quoq; extinctas proditum: nec non Dionysium episcopum eodem lethi genere interiisse creditum; Afrum Afræ patruum jam antea capite plexum, quod Præses eo potissimum spectaculo mulieres frangi posse speraret. Verum quæ nos hîc jejunè & tenuiter per capita consultò attingimus, distinctè & copiosè in vetustâ historiâ explicata, quam ad calcem horum librorum rejecimus, inde lectores priscam & simplicem, non calamistratam, non cerussatam pietatis speciem hauriant censeo. Neque persecutionis tempestas intra hunc numerum detonuit: sed quod per reliquas item provincias contigit, innumeros præterea, quorum memoria sive temporum sive adversariorum injuriâ funditus deperdita, abripuit. Id sibi verba initio passionis Afræ non dubiè volunt, *Apud provinciam Rhætiam, in civitate Augustâ, cum Christianorum esset sæva persecutio, & omnes pro Christi nomine variis suppliciis afflicti ad sacrificia traherentur.* Vigintiquinque eo, quo Hilaria, die exusta, capite obtruncatos ferunt, nomina duodecim, vel si plurima quindecim superant, variè edita, quæ in vetustis codicibus invenimus, hæc sunt, virorum quidem, Quiriacus, Largio, Crescentianus, Eutychianus, Charito, Philadelphus, Petrus. feminarum Nimmia, Juliana, Diomeda, Leonide, Agape, addidere quidam Emblasium, Eyriam, Faustąm, Reliqua X. intercidêre. Nos olim, cum uberes commentarios in Afræ acta scriberemus, pleraque constituendæ & interpretandæ huic omni historię accuratè observavimus, quæ qui adire operæ pretium existimat,

quandoquidem rebus Auguſtanis illuſtrandis faciunt, in promptu habet, nam publici juris dudum ſunt, cur huc denuo aſcriberemus, & actum ageremus, non erat. Vnum quod tunc timidè attulimus, nunc viſum firmare validius: ſpatium baſilicæ Afræ & Vdalrici, in quâ tum horum martyrum, quod ſatis conſtat, corpora condita, tum plurimorum aliorum pro Chriſto necatorum (niſi levis cenſenda quæ de re tantâ ſemper obtinuit, & nobis à majoribus per manus tradita opinio) ex eo jam tempore Chriſtianorum ſepulchris fuiſſe dicatum. Incidi in librum manu ſcriptum, cujus auctor ante annos paullò ſupra centum vixit, at antiquiſſimis uſus codicibus (majori vellem interdum judicio) id de quo quærimus ſæpe & diſertè affirmat: quibusdam etiam locis ſubobſcurè & tamquam aliud agens, mihi tamen illis æquè fidem facit ac apertis aliis, nam AREAE voce abſolutè utitur, quam cœmeteriis convenire ſcio, Tertullianus ad Scapulam, *Cum de areis ſepulturarum noſtrarum acclamaſſent, areæ non ſint, areæ ipſorum non fuerunt, meſſes enim ſuas non egerunt.* Sic eſt in actis Hippolyti & ſociorum martyrum, *Finxit ſe Chriſtianum eſſe, ac ſtipe egentem, & veniens in Cœlium montem ad aream Carbonianam, manſit ibi mendicus.* Item in geſtis purgationis Cæciliani Felicis, *cives in areâ martyrum fuerunt incluſi,* & poſt aliquot pagellas, *tollat aliquis de veſtris in area, ubi orationes facitis.* Deinde, hanc diu Epiſcopis noſtris ſedem vivis, ſepulchrum mortuis fuiſſe reperio, quod à cœmeterii conditione nihilo plus abhorret, qui enim iſtud argumentum diligenter exequuti, annotarunt epiſcopos in cœmeteriis antiquitus ſynodos coëgiſſe, myſteria diviſiſſe, de rebus divinis ſermonem feciſſe, omnia quæ ad pietatis cultum pertinerent egiſſe, multos in eis Romanos quoque Pontifices habitaſſe, & monumentis locum legiſſe. Demum, quod ſacram ædiculam ſtatim ab Afræ morte inædificatam liber quem ſequimur refert, quis neſcit cœmeteria eccleſias habuiſſe? Hæc pro temporum varietate ſæpe disjecta, ſæpe reſtituta, in baſilicæ denique amplitudinem quam nunc oculis conſpicimus excrevit, & urbe pomœrio prolato recepta eſt. Neque ego tamen idcirco Chriſtianos ejus ævi in hoc omnes cœmeterio ſepultos contenderim, quin contra ſuſpicor pleroſque etiam martyres intra urbem, legibus quantumvis vetantibus, in privatis piorum ædibus clam conditos, cum hoc genus exempla crebra paſſim alibi per ſacras hiſtorias ſint obvia. Atque quod certorum hominum fide ad me perlatum, ante non plurimos annos, cum fundamenta jacerentur domus, quæ templo D. Joannis adhæret, inventum fortè cadaver clavo trabali transfixum, cogitabam hominis videri poſſe illo ſupplicio Chriſtianæ pietatis cauſſâ mactati. Nam nulla eſt tam immanis crudelita-

Liber ms. ex biblioth. S. Vdal.

Tert. ad Scap. c. 3.

Acta Hipp. apud Baron. an. 259

Geſta à Maſſon. edita.

Vide Panvin. de cœmet.

delitatis species quâ impietas in Christianos grassata non sit, istâ quidem ut est in Romanis martyrum fastis, & Dionysii Alexandrini episcopi epistolâ apud Eusebium, Ischyrion, *præacutâ sude per media viscera transverberatus*, interiit. Accedit quod Christiani instrumenta suppliciorum (qui item Judæorum mos, uti ex Thalmudicis libris observatum, nec gentis opinor præterea alterius ullius) una cum martyrum corporibus condere soliti, nam ejus rei inprimis illustre documentum Domini nostri Jesu Christi crux cum clavis ab Helenâ reperta, sic Ambrosius de Agricolâ, *nos legimus martyris clavos*, Maffejus lanceæ cuspidem cum Thomæ Apostoli corpore inventam prodidit, & Coloniæ Agrip. aliquot Britannicarum virginum capitibus sagittas adhuc inhærere audio. Quæ uti à me cogitata prolata sunt, non inscio nihil temerè statuendum in caussâ, religionem ullâ ex parte attingente. Ne quid autem incuriâ præteriisse videamur, monendum, eos qui Victorem inter martyres Augustanos sub Diocletiano numerãt, sequutos esse codicẽ Reginonis perperam distinctum, *Alban' apud Massiliam: Victor apud Augustam: Afra cum matre suâ Hilariâ in Rhætiâ.* Meliores libri habent, *In Britanniâ Albanus: apud Massiliam Victor: apud Augustam Afra cum matre suâ Hilariâ in Rhætiâ.* Massiliæ Victoris memoria hodieque celebris. Anno CCCIV. Diocletiano & Maximiano abdicatis, imperium in Constantium & Galerium translatum, Constantio Italia, quâ utraque Rhætia comprehensa Africa, Gallia, Hispania & Britannia cessit, Galerio Oriens, Asia, Ægyptus & Illyricum. Atque Christianorum vexatio in Constantii provinciis remissa paullulum, nec omnino sublata: licet Imperator piorum caussæ non obscurè faveret, aversi adhuc erant populorum & Præsidum multorum animi. Anno CCCVI. Constantinus Constantii filius patri successit. Is anno CCCXII. contra Maxentium, urbem Romam intolerandâ tyrannide prementem movit. Dum exercitum cogit & bellum instruit, Augustę interdum moratum, auctor libri manuscripti quem laudavimus asserit, inque eam rem citat epigramma tunc temporis repertum, quod nunc nullum extat, ut exemplo doceamur, scriptoribus non vetustissimis fidem nec temere habendam, nec semper abrogandam, si quid cujus aliunde auctoritas neutiquam constet proferunt, nam multa omnis generis monumenta quorum illi vestigia sequuti, nostrorum hominum negligentiâ perierunt. Zosimus explicans Maxentii de bello consilia hunc in modum ait, *viâ quâ itur ad Rhætos proficisci cogitabat, velut hac natione tam Galliæ quam Illyricanis exercitibus proximâ.* Quod itidem Constantinus, cum Augustæ ageret, spectare potuit. Victo Maxentio, &

Margin notes: Mart. R. 22 Dec. — Euf. lib. 6. c. 34. — Amb. exhort. ad Virg. — Maff hist. Ind. lib. 3. — Reg. lib. 1. — Zof. lib. 2. — 304 (beside "moria hodieque celebris. Anno CCCIV.") — 306 (beside "mi. Anno CCCVI.") — 312 (beside "patri successit. Is anno CCCXII.")

Licinio postmodum, leges Reipublicæ salutares in Christianorum commodum, jam Christianus ipse, multas condidit. De martyrum bonis æquissimam unam, quæ est apud Eusebium, *Sanctorum Dei martyrum fortunas, qui in fidei confessione supremum diem vitæ egissent, à cognatis possideri præcepit. Quod si nullus ipsis superesset sanguinis communione conjunctus, ut ecclesiæ eorum hæreditates adirent.* Ecclesiæ itaque opibus valde auctæ. Afræ & Vdalrici ecclesia plerarumque circa domorum sola, quæ solarii pensionibus nunc obnoxia habet, hac tunc lege adjudicata accepisse sentiendum, cum Afram possessiones id loci habuisse famâ sit proditum. Ad hoc etiam ævum refero, quod libro quinto de Coloniæ basilicâ in primarium templum versa disputavimus, incredibile namque Imperatoris studium in istud pietatis genus extitit, *Civitates item*, ait Eusebius, *quæ apud cæteras gentes videbantur vel maximè propter splendorem excellere, templis egregiis magnificisq; exornandas curavit.* In nostro indubia vetustatis vestigia apparent, cum sedes episcopi marmorea aliquot gradib⁹ sublimis, affixa absidi chori ut appellant veteris, quæ maximè occidentalis templi pars est, tum è regione non longè ara summa, ad quam sacerdos sacris operaturus orientem, uti & sedens episcopus respiciat, omnemque per ecclesiam populum prospiciat, populus autem eò obversus, sacerdotis & episcopi vultus adversos solemque occidentem intueatur. Quæ constitutio esse solet antiquissimarum ædium, aut earum quæ semel collapsæ, ad veterem quodammodo speciem reædificatæ sunt: testimoniũ dicunt nobiles illæ tres Salvatori, Petro & Paullo à Constantino Romæ hac formâ positæ: atque de episcoporum sedibus sub tholis collocatis Augustini preterea verba, *In futuro Christi judicio, nec absides gradatæ, nec cathedræ velatæ*, quod nimirũ stragulis honoris caussâ integerentur. Constantini nummos sive singulos, sive plures simul Augustæ erutos inspeximus, sic interdum notatos, D. N. CONSTANTINI. MAX. AVG. VOT. XX. item, GLORIA. EXERCITVS. multorum litteræ ærugine exesæ legi non poterant. Obiit anno CCCXXXVII. tribus filiis relictis hæredibus: 337
Maximus natu Constantinus Galliæ, Hispaniæ & Britanniæ imperavit, medius Constantius Asiæ & Orienti, minimus Constans Italiæ, Africæ & Illyrico: In hujus ergo potestate Rhætia & Augusta fuit. Neque diuturna fratrum concordia, Constantinus divisionis fidem primus labefactans, provincias quæ Constanti obtigerant aggressus (Rhætiam, Vindeliciam & Noricum interpretatur Aventinus, neque ea interpretatio incredibilis, quoniam hæ ex Constantis provinciis Constantino proximæ) anno CCCXL. prope Aquilejam cæsus 340
est. Constans inde Galliam cum Hispaniâ & Britanniâ sibi adjunxit.

Euf. de vita Constant. lib. 2. c. 21.

Euf. de vita Const. lib. 3. c. 49.

Aug. ep. 203.

350 xit. At decimo post anno Christi CCCL. imperio vitaque simul exutus Magnentii fraude periit. Magnentium Rhætici Vindelicique limitis ducem appellat Aventinus, sequutus hoc unum, quod homines nonnulli docti, errore nominis decepti, Augustæ purpuram sumpsisse prodidêre, cum Augustoduni sumpserit, id quippe magnis constat & certis testibus Hieronymo, Orosio, Zosimo, præter minorum gentium innumeros; Zonaras urbem Augustalem nominat, quod nescio an quosdam fefellerit. Magnentius porrò (Eutropius & Orosius consentiunt) Africam, Gallias & Italiam, quodque consequitur Augu- Hier. in chron. Oros. lib. 7. c. 29. Zos. lib. 2. Eutr. lib. 10.

353 stam obtinuit: quousque anno CCCLIII. à Constantino multis prœliis victus, tyrannidi, quam scelerate invaserat, fœdâ morte finem imposuit. Ad Constantium igitur totius Reipublicæ cura devoluta, quæ Alemannorum incursionibus miserè afflictabatur. Hi latè per ea florentes tempora, à Mœno utpote flumine ad Guntiensem usque trajectum Rheni Danubiique ripas prætexentes, Romanis provinciis imminebant. Et quamquam Gundomadus & Vadomarius illorum Reges, qui

354 proximas vastaverant Gallias, anno CCCLIV. obviam profecto Imperatore pacem componere non detrectassent, paullo tamen post Lentienses pagi (partem Alemannorum eam esse ex Ammiano Marcellino, quem in hac historiâ sequimur, scimus, hodieq; gentis reliquiæ nomine non admodum mutato in Rhætiâ, in quam posterioribus sæculis cum reliquis plerisque Alemannis immigrarunt, superant) Romanis denuò perruptis limitibus Rhætias populati sunt. Qua injuriâ excitus Constantius, in campos sive Caninos sive Cavinos cum exercitu progressus, inde Arbetionem Magistrum Equitum, validissimâ exercitus parte attributâ, ad lacus Brigantini legendam oram præmisit. Qui non exploratis hostium consiliis profectus, mox in paratas insidias incidit, ut magno militum numero, & decem desideratis Tribunis, vix ipse opacæ noctis beneficio evaderet. Alemanni sublatis fausto principio animis, Romana castra indies licentius insultare, strictisque in conspectu gladiis, minas impunè jactare: cum moti rei infamiâ scutarii, omnium primi temerè palantes aggressi, aliquot supervenientium cohortium auxilio in manifestam fugam vertêre, reliquus inde exercitus castris effusus, victoriæ paucorum virtute partæ institit, & stragem eâ die ingentem dedit: Neque Alemanni fortunam ulterius tentare ausi. Constantius itaque lætus ovansque Mediolanum in hiberna rediit. Am. lib. 15

356 At pervicax quietisque impatiens hostis, provinciam anno CCCLVI. infestus repetiit. Imperator Romæ agens, *assiduis nunciis terrebatur & certis, indicantibus Suevos Rhætias incursare.* Nempe Suevorum aliqui Alemanniâ com- Am. lib. 16.

prehen-

prehensi, plurimi sejuncti, atque hinc est, quod illustres auctores Alemanniam Sueviamq; sive miscent, sive distinguunt. Tum quoque à Constantio coërciti pacem impetrasse videntur, quod Ammianus in historiâ proximè sequentis anni ostendit, nam comparans eum cum *anno nuper emenso*, id est cum eo; de quo nobis hîc sermo, ait hoc Alemannos tum aliis modis, tum *Imperatore urgente per Rhætias*, variè fuisse distentos, *postea vero pa-*
Am. lib. 17. *ce datâ* Imperatorem discessisse. Anno CCCLVIII. 358
nova barbarorum manus erupit, *Iuthungi Alemannorum pars, Italicis conterminans tractibus* (Rhætiis scilicet, nam pleriq; Alemannorum Galliæ viciniores) *obliti pacis & fœderum quæ adepti sunt obsecrando, Rhætias turbulentè vastabant, adeò, ut etiam oppidorum tentarent obsidia præter solitum.* (quod huc spectat, Rhætias excursionibus permultis divexatas, Augustam ab Aureliani ævo spatio annorum circiter LXXX. obsidione nunquam tentatam invenio.) *Ad quos repellendos cum validâ manu missus Barbatio, in locum Silvani peditum promotus Magister: ignavus, sed verbis effusior, alacritate militum vehementer erectâ, prostravit acerrimè multos, ita ut exigua portio, quæ periculi metu se dedit in fugam, ægrè dilapsa, res suas non sine lacrymis reviserit & lamentis. Huic pugnæ Nevita postea Consul, equestri præpositus turmæ, & affuisse, & fortiter fecisse memoratur.* Constantius post illa, *communitis aditibus Rhæticis*, quod in oratione, quæ apud Ammianum extat de se ipso narrat, in Pannoniam abiit. An- 360
no CCCLX. Julianus Cæsar Galliæ præfectus, quem multæ & insignes de Alemannis relatæ victoriæ clarum reddiderant, à militibus Parisiis Augustus appellatus est. Sequen-
Am. lib. 21. ti CCCLXI. Alemanni à Vadomarii pago *vastare confines Rhætiis tractus* exorsi, re primum bene gestâ Vadomario inde simulatione amicitiæ per fraudem à Romanis capto, repressi, pacē pepigêre, firmam ratamque habituros polliciti. Confines Rhætis 361
Am. lib. 22 item lib. 18 Rauraci, Marcellini testimonio, *amnis verò Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Rhæticis*; è Rauracorum regione, ut is quoq; ait, Vadomarii regnum, cum universæ genti octo minimum Reges præessent, tot enim Regum nomina uno simul loco edidit, Sumarii, Hortarii, Macriani, Herobaudi, Vadomarii, Vrii, Vrsicini, Versalpi, præter quos Regales & Regulos appellat. Julianus tum deinde æstate jam provectâ, è Rauracis contra Constantium in oriente agentem movit, *Pro-*
Am. lib. 21 Greg. in Jul. invect. 1. *fecturus itaque per Martianas sylvas* (quod Gregorius Nazianzenus voluit, *mirâ celeritate tum regionem suam, tum nonnullam barbaricæ oræ partem emensus, transituq; fallendo potius quam vincendo patefacto*, Alemannorum enim Martiana sylva) *viasq; junctas Istri fluminis ripis, inter subita vehementer incertus,*

certus,

certus id verebatur, ne contemptus ut comitantibus paucis, multitudinem offenderet repugnantem: quod ne fieret, consilio solerti prævidit, & agminibus distributis, per itinera Italiæ nota, quosdam properaturos cum Jovino misit & Jovio, alios per mediterranea Rhætiarum, Magistro equitum Nevitæ commissos, quo diffusi per varia, opinionem numeri præberent immensi, formidineq́, cuncta complerent. Ipse, cum *ad locum venisset, unde navigari posse didicit flumen* (ad transitum Guntiensem credo) *lembis ascensis, quos opportunè fors dederat plurimos, per alveū, quantum fieri potuit ferebatur occultè: ideò latens, quod toleranter & fortiter, nullius cibi indigens mundioris, sed paucis contentus & vilibus, oppida forinsecus transibat incautè.* Non multò aliter Zosimus, *Navigiis fluvialibus ædificatis, ipse cum tribus* Zos.lib.5.
millibus Istro secundo devectus est, viginti millia Sirmium itinere terrestri petere jussit. Et quia remigatio continua, cum fluminis impetu conjungebatur, etiam ventis adjuvantibus, quos Etesias, velut anniversarios vocant, undecimo die Sirmium venit. Sed longè elatius Mamertinus, ut videre sit, quid ab historici fide o- Mam. pa-
ratoris encomium differat, *Longissimo cursu placuit Istrum na-* neg.
vigari: proh sancta divinitas, quæ navigationis illius fuit pompa, cum dexteriorem (Rhæticam, Noricam, Pannonicam) *inclyti fluminis ripam utriusque sexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret: despiceretur ad lævam in miserabiles preces genu nixa barbaria: omnes urbes, quæ Danubium incolunt, auditæ, omnium audita decreta, levati status, instauratæq́, fortunæ, innumerabilibus barbaris data venia, & munus pacis indultum.* In mediterraneum iter, quod Nevita tenuit, Augustam incidere Anton. ostendit, ea ergo Juliano tunc Anton. iti-
adjuncta; in cujus potestate mox simul ac Constantinus mortu- ner.
us, imperium universum fuit. Quamquam ad modi-
363 cum temporis spatium, eo quod anno CCCLXIII. bello Persico impietatis in Christum & perfidiæ pœnas luerit. Jovianum successorem sortitus, quem nummus apud nos nuper erutus præferebat, D. N. JOVIANVS. P. F. AVG. parte alterâ in coronâ querceâ habebat, VOT. V. Sed caduca fuere
364 & irrita, nam VIII. imperii mense obiit. Proximo CCCLXIV. Valentinianus Imperator lectus, Valentem fratrem allegit, eique oriente attributo, sibi occidentem retinuit, Mamertinum Præfectum Prætorio Italiæ, Africæ & Illyrico præfecit. Variæ per ea tempora barbarorum gentes, veluti classico excitæ, ait Marcellinus, proximis perruptis quæque limiti- Am.lib.26.
bus, se Romanis superfudere provinciis: Pannonias Sarmatæ & 27.
& Quadi, Britannias Picti, Saxones, Scoti & Attacotti, Africam Austriani cum reliquis Maurorum populis, Thraçias Gothi, Persæ Ar-

sæ Armenias infestas habuere, neque defuere occasioni stati rerum nostrarum hostes, *Gallias Rhætiasq́, simul Alemanni populabantur.* Quorum anno postero CCCLXV. acrius exarsere iræ, quod missis ad Imperatorem legatis, consueta & præstituta munera parcius & illiberalius solito præbita, ea cum sordes aversati projecissent, Vrsacius officiorum Magister, homo asper, impotens, iracundus, verborum insuper contumelias addiderat, neque gens bello innutrita injuriam moderatè ferendam, sed armis quam primum vindicandam statuit, Gallico Rhęticoq; bello decreto. Quomodo expeditio in Rhætiam ceciderit, nullis, quæ ad nostram memoriam duraverint, litteris consignatum: Gallicæ is fuit exitus, ut barbaros prædâ & secundis aliquot prœliis exultantes, demum Jovinus equitum Magister, primò & secundò imparatos, tertiò paratos aggressus, plurimis occisis in fugam verteret, Regem captum milites ducis injussu patibulo suffigerent. Anno CCCLXVII. Gratianus Valentiniani filius Cæsar, Augustus à patre appellatus. Trecentesimo sexagesimo octavo Valentinianus bello Alemannico ingenti apparatu suscepto, Rhenum una cum filio trajecit, & regione latè vastatâ, ad Solicinum pugnâ difficili & diu ancipiti victoriam consecutus est: quâ, si Marcellino fides habenda, universam gentem delere potuit, nisi paucos aliquot noctis tenebræ per fugam abstulissent; Ausonius sub Danubii nomine eam pugnam celebrat,

365 · 367 · 368

Am. lib. 30. · Aus. epigr. 4.

Salvere Augustos jubeo, gnatumq́, patremq́,
Armiferis alui quos ego Pannoniis.
Nuntius Euxino jam nunc volo currere ponto,
Vt sciat hoc superûm cura secunda Valens:
Cæde, fugâ, flammis stratos periisse Suevos,
Nec Rhenum Gallis limitis esse loco.

Aus. edyl. 7. Ejus belli præda credo fuit Ausonii delicium, quam Suevam virgunculam appellat,

Bissula, trans gelidum stirpe & lare prosata Rhenum,
Conscia nascentis Bissula Danubii.
Capta manu, sed missa manu ——————

Imperator verò prudens & cautus, edoctus præteriti temporis experimentis, barbaris facultatem & vires deesse posse, voluntatem animosque invadendi Romanas provincias superfuturos, neque sperandum, ut iis cohibendis fœderum religio & jurisjurandi reverentia sufficiat, *magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnem à Rhætiarum exordio ad usque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat*: quod Ausonii quoque versus indicant, *nonnunquam etiam ultra flumen ædificiis positis, subradens barbaros fines.* Atque eo tempore, qui fuit annus

Am. lib. 28.

CCCLXIX

369 CCCLXIX. immensi operis munimentum ad Nicrum statuit, flumine interim militari potissimum labore averso. Id ultra Danubium inter Alemannos, haud ita procul Nicri fontibus ut conjecto, Rhætiæ ampliandæ & tuendæ positum. Nomen, nisi valdè aberro, apud Ausonium extat Lupodunum, nam versum, qui sequitur de victoria Alemannica, ita interpretor, ut simul memoriam operis, quo se Valentinianus mirè extulit, conservatam existimem,

Hostibus exactis Nicrum super & Lupodunum.

Eis ergò, qui Lupodunum cis Danubium collocant, non accedo. Auſ.Moſel.
Non item illis, qui plerosq; Alemannorum populos jam tum sedes in Rhætia fixas habuisse scripsere, quorum sententia nec auctoritate nititur, nec rationibus, nec omninò vera est. Verum Alemannos Rhætiam perpetuis incursionib' fatigasse, agros & indefensa quæque vastasse, sed vitatis fere munitis locis, in quibus præsidia quæ enumeravimus disposita, & ut interdum oppidorum expugnationes tentaverint, id enim sub Gallieno, Valeriano, Constantio contigisse observavimus, prædam tamen domum avexisse, de provincia incolenda non cogitasse. Quod frustra docerem pluribus, cum unus ex Ausonio versus conficiat, Danubius Augustos alloquitur,

Totus sub vestrâ jam ditione fluo.

Intelligimus Romanam ripam Imperatoribus totam paruisse à Auſ.epig.5
fontibus ad ostia, quod sequentes versiculi per partes expli-
370 cant. Anno CCCLXX. Valentinianus Burgundiones in Alemannos excivit, neque tamen illis, quod pollicitus, in tempore auxilio affuit. Interim *Alemannos gentis antedictæ metu dispersos, aggressus per Rhætias Theodosius, eâ tempestate Magister equitum, pluribus cæsis, quoscumque cepit, ad Italiam jussu principis misit, ubi fertilib' agris acceptis jam tributarii* (ait Marcellinus) *circumcolunt Padum.* Am.lib.31
Clades haud dubiè ad Nicrum illata, quo Rhætiæ limites nuper promoti, non enim fieri potuit, ut Alemanni hostium terrore maximè perculsi, Danubium trajecerint, & se in veterem provinciam Romanos ultro lacessituri intulerint. A Latino Pacato, oratione ad Theodosii hujus filium Theodosium Augustum dictâ, censetur inter bellicas patris laudes, *compulsus in solitudines avias omnis Alemannus*, in Martianæ videlicet sylvæ latibula. Pac.paneg.
Sed & sequentibus annis res gestæ in Alemannia inferiori illa ad Rhenum Galliæ objectâ, quarum narratione abstinemus. An-
375 no CCCLXXV. Valentinianus supremum diem obiit. Ejus filii Gratianus jam olim, Valentinianus minor tunc primùm Augusti dignitate aucti, Occidentis Imperium partiti sunt, Gratiano Gallia, Hispania & Britannia, Valentiniano Italia, Illy-

Zos.lib.4. ricum & Africa cessit, quod Zosimus retulit; nam nobis hæ divisiones diligenter annotandæ, quo appareat, in cujus potestate res Augustanæ, & universim Rhæticæ usq; fuerint. Anno CCCLXXVII. *Lentiensis Alemannicus populus, tractibus Rhætiarum confinis, per fallaces discursus, violato fœdere dudum concepto, collimitia* populatione turbavit, fiduciâ inflatus, quod Gratianum Valenti patruo auxilio in Orientem profecturum intellexisset. Proximo CCCLXXVIII. occasioni instandum rati, non tam uni Lentienses, quam & pagi reliqui, Rheno per Februarium mensem glacie strato, in Galliam ingenti conflato exercitu trajecere, XL. millia hominum fuisse, qui minimum, LXX. qui plurimum, Imperatoris gloriæ faventes prodidère. Eos Gratianus coactis quas potuit, & revocatis quas Pañonias versus præmiserat copiis, ad Argentariam memorabili prœlio devicit, adeò, ut Rege Priario interfecto, ex reliquâ tantâ multitudine vix V. millia fugâ evaserint. Quod quidam existimant de hac pugnâ Ausonii versus paullò antè adductos accipiendos, parum vident, quod palam est, eos Valentiniano majore vivo editos. Gratianus postmodum institutam in Thracias profectionem prosequutus, per Rhætiam iter tenuit; Arborẽ felicem, ad Brigantini lacus oram oppidum est, attigisse Marcellinus scripsit, neq; præterea significavit, an inde Danubii littus legerit, an per mediam provinciam perrexerit; duplicem enim militarem viam, his regionib⁹ distinctam, inter Pannonias & Gallias Antoninus descripsit, quarum quoniam utraq; tum Arborem tum Augustam ducit, Gratianum Augustam tunc venisse necesse est. Valens eo non expectato cum Gothis congressus, miserè periit, & Reipublicæ vulnus prope lethale inflixit. Initio insequentis anni CCCLXXIX. cùm Gratianus se unum fulciendis ruinis collabentis Imperii imparem, nec fratris Valentiniani ætatem tantis curis idoneam cerneret, consilium non tam salutare, etsi salutare maximè, quam necessarium iniit, Theodosium, cujus inprimis togatæ armatæque eminebant virtutes, in Valentis locum substituit, illique Orientem tuendum commisit. Ipsemet incredibili celeritate iter per Illyricum, Venetiam, & *insuperabilia Rhætiæ*, ut est apud Ausonium, remensus, se in Galliam retulit, Alemannis pro more turbantibus obviam iturus. Aventinus Majorianum, avum ejus, qui postea imperavit, Vindeliciæ Præsidem sub Gratiano annotavit, quod Sidonius scilicet scripserit, illum

Am. lib.31. [margin, beside "Anno CCCLXXVII"] — 377 — 378 — 379

Aus. grat. act. [margin]

Sid. pan. Major. *Illyricum rexisse solum, cum tractibus Istri.*

At clarum est versum ad Orientis Imperium pertinere, cui pars Istri & Illyrici attributa, limitis Mysiaci Scythiciq; titulo, Theodosio enim Majorianus utriusq; militiæ magister. Anno

Limes Mysiacus & limes Scythicus Cod. [margin]

380 no CCCLXXX. Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theodosius AAA. ad Hypatium P. P. de excuſationibus munerum reſcripſere V. Id. Decemb. Antonio & Syagrio Coſſ. *Sordidorum verò munerum talis exceptio ſit, ut patrimoniis dignitatum ſuperius digeſtarum, nec conficiendi pollinis cura mandetur, aut panis excoctio, aut obſequium piſtrini: nec paraveredorum hujusmodi viris, aut parangariarum præbitio mandetur: exceptis his, quibus ex more Rhæticus limes includitur, vel expeditionis Illyricæ, pro neceſſitate vel tempore, utilitas adjuvatur.* Senſus eſt, eos qui privilegio à muneribus excuſentur, non ideo excuſari à præbendis equis & vehiculis transvehendis hominibus, armis, annonæ, Rhętici limitis & Illyrici uſui, quod nimirum quotidianæ hoſtium incurſiones hiſce locis vacationem nullam admitterent. Quæ velim impenſius cōſiderent queruli quidam, priorum temporum laudatores, cum noſtram ætatem eò miſeriarum recidiſſe exiſtimant, ut præ illâ omnis antiquitas perpetuum Saturni ſæculum appellari mereatur.

(Th. lib. 7. tit. 17. l. unicá De luſoriis Danuvii. Cod. Theod. lib. 11. tit. 16. l. 15 Cod. Just. lib. 10. tit. 47. l. 12.)

383 Anno CCCLXXXIII. ineunte Theodoſius in Oriente Arcadium filium imperii conſortem aſcivit. Gratiano tunc bellum contra Alemannos gerente, quemadmodum Sozomenus prodidit, Maximus in Britanniâ tyrannidem arripuit. Merobaude & Saturnino Coſſ. qui in hunc annum incidêre, contigiſſe Marcellinus Comes in chronico, & Socrates in hiſtoriâ ſcripsêre, Caſſiodorus & Proſper in proximè ſequentem rejecerunt. At Gratianum prope Lugdunum in Galliâ dolo circumventum occiſum fuiſſe, pleriq; omnes conſentiunt, Hieronymus, Rufinus, Oroſius, Socrates, Proſper, Marcellinus & Caſſiodorus: Vnus Zoſimus de militum proditione, Imperatorisq; fugâ eadem quæ reliqui, de mortis loco valde diſſentit, ait enim, *verſus alpes aufugiebat. Eas cum nullo præſidio munitas reperiſſet, verſus Rhætias, & Noricum, & Pannonias, & Myſiam ſuperiorem tendebat. Hac illius fugâ non neglectâ Maximus, Magiſtrum equitum Andragathium, oriundum è Ponto Euxino, qui eſſe peramico in ipſum animo videretur, cum equis laborum tolerantisſimis, ad eum perſequendum mittit. Is impetu continuo Gratianum perſequens, cum Sigiduni pontem tranſiturum apprehendiſſet, occîdit.* Singidunum Ptolemæus appellat, & in Myſiâ ſuperiori collocat. Sed ego ad plurium ſententiam tranſeo. Gratiani nummi Auguſtæ inventi hanc inſcriptionem præferunt, D.N. GRATIANVS. AVG. à tergo, GLORIA. NOVI. SÆCVLI. milite dextrâ litteras implexas, quæ Chriſti nomen denotant, ſuſtollente. Ejus anni feracitas præteritorum aliquot ſterilitatem compenſavit, tum alibi, tum præſertim in Rhætia, ſed eadem barbaros allexit, uti ex Ambroſio cognoſcimus, *Fœcunda*

(Soz. lib. 7. c. 13. Socr. lib. 5. c. 11. Hier. epit. Nepor. Ruf. hiſt. lib 11. c. 14 Oroſ. lib. 7. c. 34. Socr. lib. 5. c. 11. Proſ. Marc. & Caſſiod. in chron. Zoſ. lib. 4. Amb. Reſp. Symm. relat. & epiſt. 17.)

Amb Resp. Sym. relat. & epist. 17. Sol. c. 34.

Rhætia fertilitatis suæ novit invidiam : nam quæ solebat tutior esse jejunio (annis proximè præteritis nimirum, cum cæteroquin soli naturam Solini verba, *ager Rhæticus bonus frugibus, opimus & ferax*, ab hac infamiâ satis vindicent) *fœcunditate hostem in se excivit.* Et alio loco, *In medio Romani Imperii sinu Iuthungi populabantur Rhætias.* Quibus Valentinianus, prudenti & felici Bautonis consilio, Hunnos & Alanos opposuit. Victoriâ tamen quæ præ manibus erat uti non ausus, ne Maximo, quem minimè offensum vellet, suspicionum ansa præberetur; eleganter itaque Ambrosius ad Maximum, *Adversus Iuthungum Hunnus ascitus est: Idem tamen, quia de finitimo proterebat Alemanniam, etiam de viciniâ mali urgebat Gallias, coactus est triumphos suos deserere, ne tu timeres.* Et acrius insistens, *Tu fecisti incursari Rhætias*, sive re verâ Maximi fraus intervenerit, sive quod credo verius, barbari fiducia civilium armorum, quæ ille commorat, limitem perruperint. Victorem postea filium Cæsarem Augustumque designavit: & constitutis in Galliâ atque cæteris Gratiani provinciis rebus ex sententiâ, animum adjecit Valentinianum Italiâ exturbare, & Occidentem universum in potestatem redigere. Quod anno CCCLXXXVII. non ad- 387
modum difficulter consecutus, Valentiniano famâ solâ perterrito, neque hostem exspectare auso, sed una cum Justinâ matre fugâ in Illyricum elapso. Quia verò Maximum Rhætiam & Augustam coloniam, cum reliquâ Italiâ subegisse necesse est, neque credibile illum hostili provinciâ à tergo relictâ, ad Sisciam usque Pannoniæ urbem progressum (ubi cum Theodosio pugnam commisisse ex Pacato haurimus, eo forte loco, quo proximâ æstate Rudolphi Cæsaris copiæ, numero exiguæ, florentissimum Turcarum exercitum occidione occidêre) conjiciebam filii nummum argenteum, qui apud Peutingeros sic inscriptus, D. N. FL. VICTOR. P. F. AVG. VIRTVS. ROMANORVM. A. V. P. S. Augustæ esse percussum: nam si S. M. TR. signatam monetam Treviris, S. M. LVG. signatam Lugduni, aut TR. P. S. AQ. P. S. Treviris & Aquilejæ pecuniam signatam, ac pleraq; alia ad eum modum in numismatum inscriptionibus interpretamur, non video in quæ verba notæ A. V. P. S. aptius mitti queant, quam si item Augustæ Vindelicorum Pecuniam Signatam explicemus. Reliquas pariter urbes hosce tyrannos adulationibus demeruisse, indicio columna, quam primo à Bononiâ lapide hoc titulo superesse Sigonius scripsit, DD. NN. MAG. C. MAXIMO. ET. FL. VICTORI. PIIS. FELICIBVS. SEMPER. AVGVSTIS. BONO. R. P. NATIS. An-

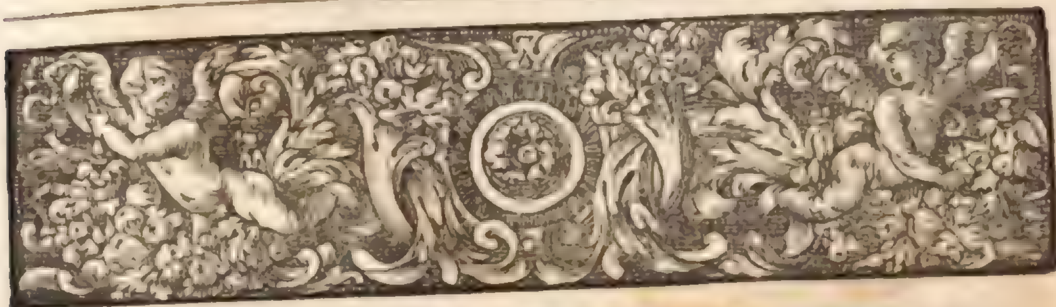
Sig. de occid. Imp. lib. 9.

no CCCLXXXVIII. Maximus aliquot prœliis victus ad 388

tertium

tertium ab Aquilejâ lapidem, Victor in Galliâ cæsus, Valentiniano Occidentis Imperium à Theodosio restitutum est. Victoriâ miti & clementi admodum, si Pacato credimus, *nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas imminuta, nemo ...... affectus nemo notâ, nemo convicio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis aurium saltem molestiâ luit. Cuncti domibus suis, cuncti conjugibus ac liberis, cuncti denique innocentiæ (quod est dulcius) restituti sunt.* Neq; hæc præter institutum añotamus, cum Augusta adversarum partium
390 fuerit. An. CCCXC. Imppp. Valentinianus, Theodosius & Arcadius AAA. III. Non. Jul. Mediolani ad Tatianum P. P. denuo rescripsêre, paraveredorum & parangariarum præbitiones, *quas Rhætiarum limes, expeditiones Illyricæ, quas pastus translatio militaris, vel pro necessitate vel pro solemnitate depo-* Cod. Theod. lib. 11. tit. 16. l. 18
392 *scunt*, nemini omnino remittendas. An. CCCXCII. Valentinianus Arbogastis, ut tunc creditum, fraude interiit. Eugenius in Galliâ tyrannidem invasit. Huic totus Occidens, quâ in Valentiniani potestate fuit, paruisse videtur. Quod ad res Augustanas pertinet, Italiam favisse, multis argumentis manifestum est; Rufinus prodidit, Romæ homines paganos, Præfectum urbis inprimis Flavianum, pro ejus salute impia sacrificia instaurasse, qui S. Ambrosii vitam scripsit Paulinus, illius concessu Victoriæ aram in curiâ esse restitutam. Cum Alemannorum & Francorum Transrhenanis Regibus fœdera iniisse, Gregorius Turonensis ex Sulpitii Alexandri historiâ retulit. Se- Ruf. lib. 11 c. 31. Greg. hist. lib. 2. c. 9.
393 quenti CCCXCIII. Theodosius alterum filiorum Honorium
394 Augustum dixit. Hinc CCCXCIV. Eugenium ad fluvium Frigidum, divinis potissimum, quod apertè constitit, usus auxiliis, imperio dejecit, & vitâ privavit. Itaque uuiversus Romanus orbis in unius iterum jura concessit. Ipse
395 initio CCCXCV. non tam annis, etsi sexagesimum ætatis attigerat, quam rerum gestarum gloriâ onustus, rebus humanis exemptus, omnibus bonis magnum sui desiderium reliquit, quod eæ, quæ sub adolescentibus Imperatoribus calamitates consecutæ sunt, indies magis exacuerunt.

MARCI VELSERI RERUM AUGUSTANARUM VINDELICARUM

Liber Octavus.

HONORIUS patris voluntate occidentem, Arcadius orientem regendum accepit; nomine quidem tenus, ait Zosimus, uterq; , re autem verâ, occidens in Stiliconis, oriens Rufini fuit arbitrio, quousq; ambo numini superbiæ & perfidię vindici meritas pœnas dederunt. Anno CCCXCVIII. Imperatores Firmino Comiti sacrarum largitionum rescribentes, Valentiniani constitutiones de Rhæticis oneribus iterum ratas esse jusserunt: Rescriptum Mediolani VIIII. Kal. Jun. in hæc verba datum, *Qui prædia patrimonialia & emphyteutica, privatæ quoque rei, perpetuo jure retinent, & dominici actores, augmenti, & superindictitii, & onerum Rhæticorum dicuntur mediam nolle solvere pensionem. Igitur jubemus, ut moniti rationales, sciant ea, quæ à divæ memoriæ Valentiniano constituta sunt, quam primitus esse servanda.* Per ea tempora Stilico, fœdera cum Transrhenanis barbaris icturus, iter fecit per Rhætiam, uti Claudianus ad Honorium scripsit,

Zos. lib. 5. — 398 — Cod. Theod. lib. 11. tit. 19. l. ult. — Claud. de 4 Cons. Hon.

Hunc tamen inprimis populos lenire feroces,
Et Rhenum pacare jubes. Volat ille citatis
Vectus equis, nullaq; latus stipante catervâ.
Aspera nubiferas quâ Rhætia porrigit alpes
Pergit, & hostiles, tanta est fiducia, ripas
Incomitatus adit. Et paucis interjectis,
——————— *juratur Honorius absens,*
Imploratque tuum supplex Alemannia nomen.

Sicam-

Sicambros præterea, Francos, Basternas, Bructeros, Cimbros & Cheruscos, quibus pax data sit, recenset. Annus quadringentesimus Gothorum Alarico duce in Italiam irruptione memorabilis, Rhætiæ non minus bellorum motibus infestus fuit, quod & Claudianus ostendit,

———— *perfidiâ nacti penetrabile tempus,*
Irrupêre Getæ, nostras dum Rhætia vires
Occupat, atque alio desudant Marte cohortes. De bel. Get.

Consuetos hostes Alemannos provinciam vastasse credibile est: Verum ut ego sentio, accessêre insueti alii , Vandali, quod ex Claudiano itidem colligo, in enumeratione copiarum Stiliconis hæc scribente,

Accurrit vicina manus, quam Rhætia nuper
Vandalicis auctam spoliis defensa probavit.

Sequor enim vetustam lectionem, cum vulgo *Vindelicis* habeant, idque ferri vix possit, nam Rhætia quî defensa, si Vindelicis ablata spolia? Nominum affinitas credo imposuit uti assolet, sic alibi in legionum catalogo à nonnullis Rhæti, Claud. editio Vicetina Anni 1482.

Quæ sævis objecta Rhetis ————

Pro Getis recepti, carminis lege imperitè neglectâ. Vandalos Gallias paucis exin annis, atque Hispanias postmodum invasisse compertum, & cum Jornandes sit auctor in Pannoniâ à Constantini (malim Constantii) ætate sedes tenuisse, neutiquam mirum, si intermediam Rhætiam impressionibus aliquando infestavere. Certè hic idem Jornandes ait, *finitimos deprædantes, non adeò fixas sedes habuere*, quin eos jam antea sub Gratiano in Galliam irrupisse ostendit, neque hoc genus irruptiones sine interjectarum provinciarum malo & damno. Addere poteram Celtis conjecturam, Vindam fluvium à Vandalis dictum, sed ea multis nominibus absurda est. Sin quis tamen *Vindelicis* tuetur, intelligendum spolia Vindelicorum à barbaris capta, à Romanis recepta esse, sic Sidonius quodam loco, Epith. Pal. & Ser. Jorn. de reb. Getic. Celt. lib. 3. oda. 20.

Prædæ præda fuit ————

401 Video qui in litteras retulerit hoc anno, aut proximo CDI. (non exigendum, ut in tam dubiæ vetustatis tenebris temporum ratio inter omnes æquè consentiat) Rhætos Gothici belli fiduciâ ab Honorio descivisse: sed ego nihil adhuc ex monumentorum antiquorum memoriâ eruere potui, quod ejus fidem faceret. Est apud Claudianum, Sid. pan. Major.

———— *jam fœdera gentes*
Exuerant, Latiiq; auditâ clade feroces
Vindelicos saltus, & Norica rura tenebant. De bel Get.

At signantur fœdera, quæ ante triennium à Stilicone pacta, nunc Alemanni occasione abusi rupêre. *Gentes & Gentiles* illa ætas,

Cod. Th. lib. 1. tit. 14. l. unicâ lib. 7. tit. 15. l. 1. lib. 12. tit. 12. l. 5.

quod jam antea monuimus, absolutè barbaros dixit, uti videre est in Notitiâ passim, & in Theodosii Codice, neque aliter quædam in Claudiano capienda, cum

De 4. Consl. Hon.

———— *misto turbine gentes*
Jam deserta suas in nos transfunderet Arctos.

Item,

De bel. Get.

Discite vesanæ Romam non temnere gentes.

Leg. Rip. tit. 38.

Hinc nimirum fluxit, quod cum barbari postmodum in devictis provinciis meliori quam Romani jure uterentur (cujus vel una hæc ex Ripuariis legibus fidem facit, *Si quis Ripuarius advenam Francum interfecerit, CC. sol. culpabilis judicetur. Si quis Ripuarius advenam Burgundionem interfecerit, CLX. solidis mulctetur. Si quis Ripuarius advenam Romanum interfecerit, C. solidis mulctetur. Si quis Ripuarius advenam Alemannum, seu Frisionem, vel Bauvarium, vel Saxonem interfecerit, CLX. solid. culpabilis judicetur.*) gentilitatis nomen dignitatis existimationem induerit, paullatimque res eò prolapsa sit, ut gentiles homines absolutè pro nobilibus dicerentur, quæ in Italiâ & Galliâ consuetudo, item Hispaniâ & Britanniâ quodammodo, ad hoc ævi tenet, atque ut ineptias inanium opinionum rideas, si quem ibi gentilem compelles, honori deputet, si, quod idem est, barbarum, insignitam sibi illatam contumeliam opinetur. Alia scio originatio est à Budæo allata, quanto magis antiquaria & elegans, eo à barbarie sæculi, quo hoc vocabulum usurpari cœptum, alienior. Sed ad Claudianum redeo; etiam exemplum quo Stilico oratione ad hostes usus, Romanis & Carthaginiensibus de summâ rerum dimicantibus, Philippum, Regem temerè tumultuantem, pœnâ non dilatâ castigatum esse, rectè Alemannis, qui Romanis non parebant, uti nec Philippus paruit, Rhætis provincialibus minus convenit. Eadem ratio carminum, quæ sequuntur,

Bud. in pand.

Hoc motu pariter nascentia bella repressit,
Et bello quæsivit opes, legitque precantes
Auxilio, mensus numerum, qui congruus esset,
Nec gravis Italiæ, formidandusq́; regenti.

Siquidem de barbaris loqui, quorum magnus contra Alaricum usus fuit, admodum manifestum. Sed quoniam Stilico Alemannorum motus pacaturus, per Rhætiam rursus proficisci necesse habuit, non pigebit versus adscribere, quib' Claudianus occasionem nactus, regionis situm eleganter ob oculos posuit: Partem primò quæ Germaniæ magnæ obversa,

———— *sublimis in Arcton*
Prominet Hercyniæ confinis Rhætia sylvæ,
Quæ se Danubii jactat Rheniq́; parentem,

Utra-

Utraque Romuleo prætendens flumina regno.
Alteram deinde alpinam, quæ veterem Italiam respicit,
Sed latus Hesperiæ quâ Rhætia jungitur oræ,
Præruptis ferit astra jugis, panditq; tremendam
Vix æstate viam, multi ceu Gorgone visâ
Obriguere gelu, multos hausere profundæ
Vastâ mole nives, cumque ipsis sæpe juvencis
Naufraga candenti merguntur plaustra barathro.
Interdum subitam, glacie labente, ruinam
Mons dedit, & tepidis fundamina subruit astris,
Pendenti malefida solo——————

402 Anno CDII. Alaricus adversis prœliis fatigatus, belli reliquias ex Italiâ ultra Alpes in Rhætiam aut Galliam transferre cogitavit,

——————*occulto tentabat tramite montis,* In 6 Hon. Cons.
Si quas per scopulos subitas exquirere posset,
In Rhætos Gallosq; vias ——————

Verum Stiliconis consiliis exclusus, in Illyricum, unde venerat, pedem referre coactus, Rhætiam turbine & procellis tempestatis
407 jam jam impendentis, liberavit. Anno CDVII. aliquot in Britanniâ & Galliâ contra Honorium tyranni exorti, ex quibus Marcus & Gratianus statim occisi, Constantinus rempublicam diutius afflixit, filium Constantem quoque Imp. di- Soz. lib. 9. c. 10. Zos. lib. 6.
408 xit. An. CDVIII. Arcadius cum supremum diem obiisset, Theodosium filium orientis hæredem reliquit. An-
409 no CDIX. Maximum tyrannum Hispania dedit; Attalum senatus Romæ Alarici jussu in Augusto solio, ut Zosimus ait, collocavit. Mihi hæc, & quæ postea evenere intuenti, ad Gallieni quodammodo ætatem, innumeris propè tyrannis divexatam, videor revolutus: sed ut in morbo multum interest, à florente & valente, an à corpore sive constitutione languido, sive ætate attenuato excipiatur, ita rei Romanæ accidit, ut ægritudinem sub Gallieno contractam, Claudii & Aureliani virtute non difficulter depelleret, pristinumque colorem mox recuperaret, sub Honorio autem semel inclinata, & in pejus semper prolapsa, antequam ad extremum præcipitium delata est, non subsisteret. Rhætia interim, tot ebullientibus bellorum motibus, præter morem pacata, altâ & securâ quiete sub Generido, homine quantumvis barbaro, & vanâ Deorum superstitione imbuto, perfruebatur; hunc enim Honorius, ut Zosimus auctor, Zos. lib. 1.
Dalmaticis militibus universis præfecit, eundemque cæteris etiam, quicumque apud Pannoniam superiorem, & Noricos, & Rhætos, & quidquid horum est usque ad alpes in præsidiis erant, ducem constituit. Is cum milites continuis laboribus exercitatos,

tos, beneficentiâ atque liberalitate benevolos haberet, *formidi-*
ni barbaris finitimis erat, & omnem securitatem nationibus, qua-
rum ei commissa fuerat defensio, præstabat. An.CDXI. 411
Jovinus: Quadringentesimo duodecimo ejus frater 412
Sebastianus, tyrannidem invasere: nec non & Heraclianus A-
fricæ Comes hostis appellatus. Attalus per hoc tem-
pus purpurâ sæpius indutus exutusque, in quo *Alaricus Impera-*
tore facto infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis pæne
Orof.lib.7. c.42. *quam dictis* (Orosii verba sunt) *mimum risit, & ludum specta-*
vit Imperii, anno demum CDXVII. ab Honorio in triumpho 417
ductus, & in exilium est actus. Anno CDXX. Ho- 420
norius Constantium, cujus virtute & prudentiâ tyrannos ferme
omnes extinxerat, & plerasque barbarorum gentes devicerat,
Imperii consortem dixit. Is postero CDXXI. non 421
exacto vitam cum morte commutavit. Eumque
Socr.lib.7. c.23. Honorii exitus consecutus anno CDXXIII. Post 423
quem Joannes, princeps inter Imperatorios scribas, ut est apud
Socratem, regnum sperare ausus, Occidentem invasit. Neque
verò dubium, hunc Italiam cum Rhætiâ in potestate habuisse,
Prosp. in chron. quandoquidem Prosper retulit, animum adjecisse longè dissitam
Africam à Bonifacio, qui eâ potiebatur, bello reposcere. Ve-
Procop. de Vand.lib.1. rum anno CDXXV. trucidatus (Procopii, qui quinq; annis præ- 425
fuisse scripsit, contra scriptores reliquos omnes nulla esse potest
auctoritas) Valentiniano, Constantii nuper Imperatoris, ex Placi-
diâ filio, locum cessit. Ad istud ævum Theonestum soci-
osq; martyres Sigebertus refert, cum aliam alios temporis ratio-
nem inire sciens sim: Ex quibus Vrsum, Mediolano Magontia-
Vide Pet. de Nat.lib. 5.c.133. lib.10.c.97 cum proficiscentem, Augustæ ab Arianis occisum, ut ut quædam
in reliquâ historiâ vacillent, satis convenit. Sed vereor, nostrorum
aliquos nominis errore ductos de Vindelicorum urbe perperam
interpretari, quæ ad Prætoriam Salassorum pertineant. Pro Præ-
toriâ enim argumenta non obscura sunt aliquot: Consultæ tabu-
læ ecclesiæ Buraniæ, quæ sub Torcellensi episcopo prope Veneti-
as est, & hos sanctos, quod pleraq; eorum corpora ibi condita, so-
lemni cultu veneratur, planè habent, *civitatem Augustam, quæ*
sita est ad radicem montis, qui dicitur Jovis: deinde locuples au-
ctor Antoninus, in itinerario iter Mediolano Magontiacum de-
scribens, Augustam Prætoriam quintæ mansionis loco posuit:
tum antiquissimum ad eam monasterium titulo S. Vrsi superesse
audio: nobis contra, neque itineris ratio suffragatur, neque ul-
lam nostra ecclesia Vrsi memoriam retinet. Quocirca (quod
huc usque cavere curæ fuit) ornamento peregrino abstine-
mus. Anno circiter CDXXXIII. ante victoriam sci- 433
licet, quam Aëtius de Burgundionibus reportavit, in Rhætiâ
tumul-

tumultuatum esse, Sidonii versus indicant, nisi nos librarii fallunt, quod propter incredibilem ejus auctoris scabritiem, & obscuritatem persæpe accidit,, Sid. Avit. paneg.

Jam post Vithungos, & Norica bella, subacto
Victor Vindelico, Belgam, Burgundio quem trux
Presserat, absolvit ——————

Loquitur, uti existimo, de Aëtio, in cujus comitatu Avitus: Rhenanus credidit de Avito, qui Vithungos Norico & secundâ Rhætiâ, hoc est, Vindeliciâ expulerit, sensisse. Rhen. german. lib. 1. Quod si obtinet, impropriè valde Vindelico subacto victorem appellavit eum, qui Vindelicos hostibus pulsis liberavit. Nescio an credibilius, Vindelicos tot calamitatibus coactos, cum Romani lenta & invalida auxilia submitterent, quarundam provinciarum exemplo suâ sibi sponte consuluisse, nec consulto Imperatore fœdera cum barbaris pepigisse, quæ Aëtius utrorumque clade irrita fecerit: nescio inquam, an hoc credibilius, mihi nihil admodum liquere,
450 id unum scio. Anno CDL. Theodosio vitâ functo,
451 Marcianus Orientis accepit imperium. Sequenti CDLI. Attila Huñorum Rex, maximum & apparatissimum in Galliam exercitum duxit: ex Pannoniâ movisse Gregorius Turonum episcopus scripsit; Greg. hist. lib. 2. c. 7. an per Germaniam Magnam, an per Romanas provincias Noricum & Rhætias iter tenuerit, inter auctores parum convenit; quando enim antiqui id minus disertè explicarunt, posteri temerè hac illac, qua suspicionum aura impelleret, conjecturis divagati sunt. Mihi inprimis probatur, numerosissimas copias utramque Danubii ripam opplesse, nam de Romana Procopius fidem facit, cum ait, Attilam subvertisse propugnacula, ab Imperatoribus olim fluvio imposita. Procop. de ædif. Justin. lib. 4. Aventinus Theodericum Veronensem Triarii filium, & Macrinum Anthemium, qui dein imperavit, Consulem, Valentiniani Imperatoris generum, Danubiani limitis Duces, harumque provinciarum Legatos, pacem cum Hunnis firmasse, & exercitui clausis oppidis itineris faciundi potestatem concessisse prodidit. At brevi verborum gyro tot in unum errorum nævos coëgit, ut per immensum opus sparsi, haud dubiè toti simul dehonestando corpori satis futuri fuisse videantur. Theodericus Italiæ postmodum Rex, Veronensis vulgo (de quo multæ & insulsæ apud Aimonium fabulæ) post Attilam demum mortuum, patre Theodemiro ex Amalâ gente, matre Erelievâ natus, uti apud Jornandem est: Aim. lib. 1. c. 10. Jorn. Get. & de Regn. success. longè diversus Theodericus Triarii filius Strabo (Scytham Evagrius appellat, & bellum, quod Zenoni movit, mortisque genus, eodem fere, quo Jornandes & Marcellinus, modo narrat) Evagr. lib. 3. c. 25. eum ne gentis quidem cognatione attigit; nam quod Ado in chronicis Theodericum Italiæ victorem, quem

Vala-

Valamerem uti & Marcellinus cognominat, Triarii filio in regno successisse scribit, falsum. Sed neque Strabo, quamquam Marciani amicitiâ floruit, ab Orientis tamen Imperatore Occidentis provinciis præfectus credendus. Æquè commentitium, quod in Vngarorum annalibus reperio, Theodericum Veronensem sub Attilæ signis militasse, quî enim potuit nec dum natus? Theodemirum patrem ex Jornande substitutum oportuit. In Anthemio multis itidem modis lapsus Aventinus, cui cur Macrini nomen addiderit, inquirere non vacat: alibi Perhennum dixit, Sidonium perridiculè interpretatus, *Interveni etenim nuptiis patricii Ricimeris, cui filia perennis Augusti in spem publicæ securitatis copulabatur*, codices nonnulli nihili vocem *perhennum* habent, cum Sidonius *perennem*, eo modo, quo perpetuum Augustum illa ætas, dixerit: sanè consulem non nisi quadrieñio post Gallicam Hunnorum expeditionem lectum, ex fastis scire poterat, Vxorem habuisse non Valentiniani sed Marciani Imp. filiam, ex Jornande, Evagrio, aliis: Indeque consectarium, Sidonii verba,

Bonfin. Dec. 1. lib. 4. Ritius lib. 1. Olahus Attilæ c. 4.

Sid. lib. 1. ep. 5.

Jorn. Get. Evagr. lib. 2. c. 16. Sid. Pan. Anth.

——— Comitis sed jure recepto,
Danubii ripas, & tractum limitis ampli
Circuit ———

Spectare Danubium quâ ad Orientis imperium pertinuit, neutiquam, quod Aventinus existimavit, ad Rhæticum limitem. In quam sententiam plures is panegyricus versus apertè habet. Quid quod conditionem de clausis oppidis, Attila, omnium post homines natos mortalium maximè ferox & superbus, qui obvia quæque fulminis in morem protrivit, disjecit, nequaquam admisisset. Quapropter nihil est quare excogitatas fabulas pluris faciamus, quam privatos Augustanorum annales, qui consentiunt Vrbem ejus tempestatis vi concussam, fœdè vastatam, ædiculam, quam cœmeterio post Afræ mortem additam diximus, inflammatam, nec quidquam præterera de tantâ clade memorant. Inter anni propemodum initia contigisse, persuadet, quod Gregorius narrat, Hunnos *in ipsâ sanctæ Paschæ vigiliâ ad Metensem urbem, reliqua depopulando* pervenisse, itineris enim cursum ob incredibilem gentium colluviem, & perpetuas Vrbium oppugnationes, expugnationesq;, crebrò impeditum retardatumq; necesse est; eleganter Beda, *adeo intolerabilis Reipublicæ remansit hostis* (Attila) *ut totam pæne Europam excisis invasisque civitatibus atque castellis corroderet*, quibus ostendit, longè plures eam calamitatem civitates afflixisse, quin & oppressisse, quam quarum famam publica historiarum monumenta ad hanc ætatem prorogarunt. Est autem corrodendi verbum ad Rhæticas Vrbes perappositum, quandoquidem hæc provincia Italiæ in limbi

Beda. eccles. hist. lib. 1. c. 13.

limbi modum prætexta. In Oriente per ea tempora Chalcedonense concilium celebratum, cui Gradum presbyterum vice Eustachii Augustæ Vindelicorum episcopi interfuisse, nimis leviter à quodam creditum, litterisque consignatum. Res se hoc modo habuit: Eusebius Mediolanensis episcopus, coacto coëpiscoporum conventu, assertionem fidei, quam Leo Romanus Pontifex ad Orientem transmiserat, approbavit, & rei testandæ epistolam emisit, cui cum primus ipse, tum cæteri qui interfuere ordine subscripsere; inter hos ergo, *Gratus* (sive Gradus, sive ut quidam legunt, Gerardus) *presbyter directus ab episcopo meo Eustasio ecclesiæ Augustanæ, vice ipsius in omnia suprascripta consensi, & subscripsi.* Sed cum Mediolanensis episcopus conventui præsederit, Grati subscriptionem Ticinensis, Taurinatis, Eporediensis nomina antecedant, Laudensis, Comensis, Curiensis subsequantur, quis nisi locorum vehementer imperitus, non videat, Augustam Prætoriam significari? Proclive erat multos præterea ex conciliorum libris Augustanos Episcopos enotare, sed qui, cum Augustæ prope iñumeræ fuerint, id ad nostram urbem nihilo magis pertineant. Extat apud Molanum Grati etiam confessoris nomen, nescio an hujus, nam Augustensem eum episcopum cognominat. Anno CDLV. Valentiniano occiso, Maximus Maximi nepos imperium Occidentis invasit. Eoque mox sublato, Avitus successit. In Oriente Marcianus anno CDLVII. diem obiit: Cui Leo suffectus est. Is Marcellino teste Majorianum, à Marciano antea destinatum, ut ex Jornande licet colligere, Occidentis Imperatorem dixit, quoniam Avito à Ricimere abdicare coacto, in Italiâ interregnum erat. Quam suis cupiditatibus fenestram Alemanni apertam rati, provinciam, cui animis semper inhiabant, tacitis dolis aggressi sunt,

Arnold. Merman. theat. conver s. gent.

Extat inter epistolas Leonis, tomo Concil. 2.

455

Mol. Vsuard martyr. edit. sec. 7. Sept.

457

Sidon. Major. paneg.

———————*Conscenderat alpes*
Rhætorumque jugo per longa silentia ductus,
Romano exierat populato trux Alemannus,
Perque Cavi quondam dictos de nomine campos,
In prædam centum novies demiserat hostes.

Sed à Burtone, quem Majorianus ante sumptam purpuram, militum adhuc Magister illis obviam miserat, repressi & in fugam acti, unde Sidonii ad Majorianum versiculi,

Jamque Magister eras: Burtonem dirigis illo,
Exiguâ comitante manu, sed sufficit istud,
Quod pugnare jubes, certa est victoria nostris
Te mandasse acies, peragit fortuna triumphum,
Non populo, sed amore tuo. Nolo agmina campo,
Quo mittis paucos, felix te respicit ille

Eventus belli: certatum est jure Magistri,
Augusti fato ————————————

Alemannos nihilominus ex illo jam tempore, Romanis quan-
tumvis invitis, in Alpibus resedisse, Jornandes indicio. Cum
enim Suevos & Alemannos Leone imperante à Theodemiro
Gothorum Rege inopinatâ irruptione victos memoret, his
eos quodammodo lineis circumscribit, *Regio illa Suevorum ab*
oriente Bajobaros habet, ab Occidente Francos, à meridie Bur-
gundiones, à septentrione Thuringos. Quibus Suevis tunc jun-
cti Alemanni etiam aderant, ipsique Alpes erectas omnino regen-
tes, unde nonnulla fluenta Danubio influunt, nimio cum sono ver-
gentia. Neque ego nego fieri posse, ut Alemanni Alpium Rhæti-
carum partem aliquot ante annis, sub Attilæ fortasse transitum
occupaverint, stabilemq; ibi sedem fixerint, sed vestigiũ isto ve-
tustius nullũ reperio. *Regio illa Suevorum* est latè quaqua versus
porrect⁹ tractus, quem Sueviam Alemanniamq; prisci auctores
promiscuè dicunt, hodie & Suevia magnæ Germaniæ, & Fran-
conia credo; unde Alemanni veluti colonias in Rhæticas Alpes
atq; proximam cis Rhenum Galliam duxêre. Habuit tunc (nam
ob Germanicarum gentium frequentes ex migrationibus mu-
tationes, nihil fere perpetuum in limitum ratione potest consti-
tui) ab Oriente Bojos, qui sive intra sylvam cognominem Bojo-
hemi regionem colebant, sive extra Danubium, quâ ille infi-
mam Rhætiæ partem & Noricum præfluit, prætexebant: ab Oc-
cidente Francos, maximæ Galliarum partis dominos: à meridie
Rhætos Jornandi præteritos, & Burgundiones, quorum laxi fi-
nes, plurimam ejus, quæ jam Helvetia est, portionem complexi:
à septentrione Thuringos, qui Thuringiam propemodum Has-
Greg.hist. lib.2.c.9. siamq; simul, uti nunc loquitur, tenuisse videntur; siquidem Gre-
gorius Turonensis *Duisburg* ad Rhenum infra Agrippinæ colo-
Proc.Goth. lib.1. niam, *Dispargum castrum* appellat, *in termino Thuringorum.* I-
dem auctor est, Francos, priusquam in Galliam migrarent, Rhe-
ni primum littora, postmodum Thuringiam habitasse, *ibiq; jux-*
ta pagos vel civitates Reges crinitos super se creavisse, quæ histo-
rica prolepsis est; nam Francia tunc dicta, à Thuringis successori-
bus demum Thuringæ nomen accepit. Procopius delineatâ pri-
scâ Francorum regione ad Oceanum circa Rheni paludes & o-
stia, ait inde adverso flumine versus orientem solem Thuringos
sedes habere, & ab iis haud procul Burgundiones ad Notum ver-
gentes, Suevos deinceps & Alemannos gentem validam, liberos
omnes, qui ea loca jamdiu incolant. Itaque haud difficulter in-
telligimus, cur aliquando Franci, aliâs Thuringi, secus Rhenum
Alemannorum confines. At nobis via ex diverticulo repe-
tenda. Crebræ posthac Imperatorum mutationes in-
genti

461 genti Reipublicæ malo consequutæ. Anno CDLXI.
Majorianus Ricimeris perfidiâ extinctus, Severus substitutus
465 est. Post Severi excessum, qui in annum CDLXV. incidit, interregnũ in Occidente priore diuturnius fuit. Do-
467 nec anno CDLXVII. Anthemius, Leonis potissimum nixus auctoritate, rerum habenas suscepit. Hunc anno
472 CDLXXII. Anicius Olybrius: Olybrium CDLXXIII.
473 Glycerius sequutus. Anno CDLXXIV. Leo Orien-
374 tis Imperator obiit, Leonemque juniorem, nepotem ex filiâ, successorem habuit. Cui paullo post defuncto, Zeno pater, etsi à Basilisco interpellatus, heres fuit. Julius Nepos Occidentis Imperator à Leone majore dictus, Glycerium purpurâ ex-
475 uit. Et ipse quoque abdicare coactus, anno CDLXXV. Momyllo Augustulo locum fecit. Quis interim Rhæticarum rerum status, definitè & distinctè designare in tantis priscorum monumentorum angustiis nemo, generatim conjecturam capere perfacile omnes queant: Nihil ad summum calamitatis & miseriæ cumulum defuisse, cum & Transdanubianis hostibus, & iis, qui in alpibus proximè nidulati, inde paullatim proserpentes omnem cis Lycum provinciam sunt postea adepti, animi insolenti audaciâ quotidie augescerent, eorum contra, qui Romanis rebus præerant, vires, discordiâ socordiaque pariter jamdudum attenuatæ, ad nihilum propè recidissent. Hinc provinciæ populationes continuæ, provincialium, qui sibi vel fugâ vel munitionibus minus consulerent, captivitates & mortes, frequentes cum hostibus pactiones, iniquæ, fœdæ, calamitosæ, ad eorum libidinẽ ratæ irritæ. Ab Eugippio profecto istorum temporum æquali, Norici & Rhætiæ quæ trans Lycum est, ærumnæ vix credibiles narrantur: At in dubium nemo vocet æquè deploratam cis Lycum conditionem fuisse. Nam cum Alemanni, quorum tunc in his oris reges Gibuldus & Chunimundus, Rhætiam ulteriorem ad usq; Quintana & Batava, quin & longè dissitum Noricum perpetuis incursionibus turbaverint, pleraque oppida ceperint, capta diripuerint, quod Eugippius in describendâ vitâ S. Severini, qui illis tunc populis in tantâ rerum caligine tamquam propitium sidus affulsit, commemorat, fieri non potest, ut citerior hæc provinciæ pars, Augustam coloniam circum, Alemannis hostibus proxima, quæque eos sinu quodammodo contineret, non miserrimè habita, innumera barbaræ crudelitatis exempla experta fuerit, prohibente quippe nemine. Anno Eugip.c. 19.22.25. 27.31.
476 CDLXXVI. Odoacer Rugus (Jornandes auctor) Turcilingorum, Scyrorum, Herulorum instructus copiis, Momyllum potestate exuit, privatamque vitam adegit vivere, ipse primus Italiæ Rex appellatus est. Quo nomine Rhætias quoque, quâ Romanis ad-

nis adhuc paruerant, rexisse intelligimus, nam Theodericus ejus postmodum successor, harum etiam adiit possessionem. Alemanni sub eos dies Rhæticis Noricisq; populationibus minus obsaturati, cum Italiæ partem pervasissent, à Childerico Francorum Rege, & Odoacre sive Rugo, sive Saxonum quodam regulo, quod

Greg. lib. 2. c. 19. Gregorius Turonensis sensit, victi sunt. Theodericus autem anno CDLXXXIX. Italiam Zenonis auspiciis aggressus Odoacrem ad Sontium primò, secundò prope Veronam vi- 489

Cass. chron. cit, quemadmodum à Cassiodoro proditum, qui huic bello per ætatem interesse potuit. Post iteratam victoriam *Veronam illicò,*

Diaconi hæc laudat Cuspin. in Coss. *pavore civibus consternatis invadit*, uti Paulus diaconus retulit: Et quam verisimile est, Veronensis cognomen tunc vulgi appellatione nactum, quod hanc primam Italicarum urbium, maximum ad reliqua momentum, occupasset: Ennodius eò credo in panegyrico illũ alloquutus, *Veronam tuam* dixit. Anno CDXC. Odoacer ad Abduam tertiò victus. Quartò, anno CDXCI. noctu Ravennâ erumpens, cum arctâ obsidione premeretur. Zenone interim mortuo, Anastasius in Oriente Imperator appellatus est. Ravennate autem obsidione in annum CDXCIII. extractâ, Odoacer Italiæ imperium, icto fœdere cum Theoderico communicavit. Theodericus sive deprehensis collegæ insidiis, quod credi volebat, sive impatiens consortis falso calumniam intendit, Odoacrem paucis interjectis diebus sustulit, & Gothorum in Italiâ Regnum princeps con-

490
491
493

Sigeb. chronogr. stituit. Anno CDXICX. (Sigebertum sequimur) Clodoveus Francus, Alemannorum Rege cæso, gentem difficili & cruentâ pugnâ vicit, cum rebus suis jam inclinatis, aciem illustri edito voto restituisset; Christo enim, quem Crothildis uxor coleret, victor nomen dare pollicitus, Christi præsentem opem 499

Greg. lib. 2. c. 30. expertus est. Neque tamen, quod plerique Gregorium parum cautè interpretati existimant, victoriæ Alemanni omnes cessere, ex Procopio quippe vidimus, Alemannos Justiniani adhuc ætate liberos, & ut huic quantum quisque volet tribuat, illud certis testibus compertum, quod paullo post ex Agathia visuri, Theoderico quosdam fuisse subditos. Nam quamvis tam Procopius

Procop. Goth. lib. 1 Agath. lib. 1. quam Agathias infinitè de omnibus scripserint (nisi interpretes fallunt) rerum tamen diversissimarũ natura cogit utrumq; finitè de aliquibus accipere. Theoderico paruère, qui Rhætiam incolebant, & in viciniâ fortasse, qui Danubium prætexebant, nonnulli: Clodoveo, tum ii qui cis Rhenum in Galliâ Argentoratensem tractum occupaverant (cujus rei multa sunt indicia) tum, si quid conjecturæ in rebus dubiis licet, qui proximam Thuringis oram tenebant, quam Franconiæ eò nomen accepisse credimus, (non nescii, quas nugator Hunibaldus hujus vocabuli occasione fabulas

las obtrudat) cum antiquæ Sueviæ & Alemanniæ pars fuerit; inter utriusq; autem Regis ditionem prioris libertatis reliquiæ superesse potuere. Sed aliorum quidem nobis ratio præterea non habenda, de Theoderico Agathiæ verba dilucida sunt, *Hos nimirum* (Alemannos) *Theodericus olim Gothorum Rex, cum totius Italiæ potiretur imperio, tributarios fecerat, & gentem hanc subegerat universam*, quæ quomodo intelligenda sint diximus. At isti rursus in duplici differentiâ; partim ultro se in Gothorum clientelã dedere, quo à Francis horũ patrocinio tuti agerent, quod ex Theoderici ad Clodoveum epistolâ perspicuum, *Jure gratiæ merentur evadere, quos ad parentum vestrorum defensionem respicitis confugisse. Estote illis remissi, qui nostris finibus celantur exterriti.* Mox, *Et meis petitionibus satis fecisse videamini, nec sitis solliciti ex illã parte, quam ad nos cognoscitis pertinere.* Partim cum hostilem impressionem fecissent, bello victi in Italiam translati, quod Cassiodorus & Ennodius ostendunt; hoc modo Cassiodorus, *Additur Alemannorum nuper fugata surreptio, quæ in primis conatibus suis sic probatur oppressa, ut simul adventum suum junxisset & exitum, quasi salutaris ferri execatione purgata: quatenus & male præsumentium vindicaretur excessus, & subjectorum non omnino grassaretur interitus.* Sic vero Ennodius, *Quid quod à te Alemanniæ generalitas intra Italiæ terminos sine detrimento Romanæ possessionis inclusa est? cui evenit habere Regem, postquam meruit perdidisse. Facta est Latiaris custos Imperii semper nostrorum populatione grassata. Cui feliciter cessit fugisse patriam suam, nam sic adepta est soli nostri opulentiam, adquisita est iis, quæ noverit, ligonibus tellus adquiescere.* Atque

Agath. lib. 1.

Cass. Var. lib. 2. ep. 41

Cass. Var. lib. 12. ep. ult.

Ennod. paneg.

506 hanc irruptionem & victoriam in annum DVI. quo numerabatur indictio XIV. incidisse, alius Cassiodori locus persuasit, *Illi vel illi, Suevorum incursione vastatis fiscum decimæ quintæ Indictionis serenitas Regalis indulsit*: Alemannos in Italiam translatos per Noricum iter tenuisse, Theoderici ad Noricos edictum, *Præsentibus decrevimus institutis, ut Alemannorũ boves, qui videntur pretiosiores propter corporis granditatem, sed itineris longinquitate defecti sunt, cõmutari nobiscum liceat, minores quidem membris, sed idoneos ad labores: ut & illorum profectio sanioribus animalibus adjuvetur, & vestri agri armentis grandioribus instruantur.* Quibus porrò limitibus Theodericus Alemanniam sive Sueviam à Rhætiis distinxerit, certò constituere nunquam potui: Credibile visum, Sueviam aut Suaviam, ut plerique codices habent, appellasse tum quicquid ejus regionis in Germania magna possidebat, tum portionem aliquam Rhæticæ provinciæ, quam circa Danubii fontes & in alpibus Alemanni dudum invaserant. Id planè constat, diversos

Cass. Var. lib. 12. ep. 7.

Var. lib. 3. ep. 50.

Var.lib.4. ep 49. lib.5.ep.14. 15. Rhætiæ & Sueviæ Rectores præfecisse, scribens *Universis provincialibus & capillatis, defensoribus & curialibus Suaviâ consistentibus*, Fridiladum eis quendam præfecit; *Universis* item *possessoribus in Suaviâ constitutis* Severinum aut Severianum; lib.7.ep.3. Comitis quoque Gothorum in Suevia & Vicedomini meminit, sed ex formula Comitivæ intelligimus, hos Comites Gothos tantum spectasse, ut inter duos Gothos soli jus dicerent, inter Gothum & Romanum collegâ Romano adjuncto, cæteroqui in provinciales imperium non haberent. In priori autem epistolæ præscriptione, provinciales, defensores & curiales qui sint, in promptu, Capillati fortasse non adeo: etsi promissâ cæsarie Plin. lib.3. c.5. & 20. Jorn. de reb.Get. Germani olim prope omnes, & in his Suevi, Capillatos tamen absolutè dictos non reperio, neque huc quidquam pertinent populi circa Liguriam, quos Plinius Capillatos non tam nominat quam cognominat; ex Jornande ergo interpretatio petenda, qui ostendit, eo vocabulo Gothorum vulgus significari, ait Diceneum sacerdotes apud Gothos instituisse, Pileatosque appellasse, *reliquam verò gentem capillatos dicere jussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur*. Rhætiis proprius Dux datus, quẽ cum procuratione rei militaris jurisdictionem quoque exercuisse, ex *Formulâ Ducatus* Cass. var. lib.7.ep.4. *Rhætiarum*, quæ apud Cassiodorum legitur, & quam totâ ascribere operæ duximus, potest intelligi, *Quamvis Spectabilitatis honor unus esse videatur, neque in his aliquid aliud nisi tempus soleat anteferri, tamen qualitate perpensâ, multum his creditum videtur, quibus confinales populi deputantur. Quia non est tale pacatis regionibus jus dicere, quale suspectis gentibus assidere: Ubi non tantum vitia quantum bella suspecta sunt, nec solum vox præconis insonat, sed tubarum crepitus frequenter insultat. Rhætiæ namque munimina sunt Italiæ, & claustra provinciæ. Quæ non immerito sic appellatas esse judicamus, quando contra feras & agestissimas gentes, velut quædam plagarum obstacula, disponuntur. Ibi enim gentilis impetus excipitur, & transmissis jaculis sauciatur furibunda præsumptio. Sic gentilis impetus vestra venatio est. Et ludo geritis, quod vos assiduè feliciter egisse sentitis. Ideoq; validum te ingenio ac viribus audientes, per illam Indictionem Ducatum tibi credimus Rhætiarum: ut milites & in pace regas, & cum eis fines nostros solenni alacritate circumeas. Quia non parvam rem tibi respicis fuisse commissam, quando tranquillitas regni nostri tuâ creditur sollicitudine custodiri. Ita tamen, ut milites tibi commissi vivant cum provincialibus jure civili, nec insolescat animus, qui se sentit armatum, quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare Romanis. Quos ideo constat appositos, ut intus vita felicior securâ libertate carpatur.*

Qua-

Quapropter nostro responde judicio, fide nobis & industriâ placiturus: ut nec gentiles sine discussione suscipias, nec nostros ad gentes sub incuriositate transmittas. Ad necessitatē siquidem rarius venitur armorum, ubi suscepta surreptio custodiri posse sentitur. Privilegia vero dignitatis tuæ nostris tibi jussionibus vindicabis. Sed & hæc Theoderici ad Servatum Rhætiarum Ducem extat epistola, *Decet te honorem quem geris nomine, moribus exhibere: ut per provinciam cui præsides, nullam fieri violentiam patiaris: sed totum cogatur ad justum unde, nostrum floret imperium. Quapropter Maniarii supplicatione commoti, præsentibus te affamur oraculis, ut si reverâ mancipia ejus Breones irrationabiliter cognoveris abstulisse, qui militaribus officiis assueti, civilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc justitiæ parēre despiciunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram: quapropter omni proterviâ remotâ, quæ de præsumptione virtutis potest assumi postulata facies sine intermissione restitui. Ne per dilationis incommoda, eorum videatur supplex odisse victoriam.* Var. lib. 1. ep. 21.

Breones aut Briones qui fuerint, ex iis quæ sequuntur auctorum verbis quadantenus capimus: Fortunatus cum Augustam nominasset, hæc addit: *Quâ vicina sedent Breonum loca.* Fort. de vita S. Mart. lib. 4. Paulus Diaconus, *In regione quoque Brionum sanguis de nubibus fluxit, & intra Oeni* (sic legendum) *fluvii aquas rivulus cruoris emanavit.* Diac. edit. Aug. lib. 4. c. 4. Itaque consectarium, eos inter Lycum & Oenum sitos. Gregorius Turonensis, *Brionas Italiæ castrum* appellavit, credo quod Italiæ Rhætiæ accensæ. Greg. de glor. martyr. lib. 1. c. 42. A Freculpho *Ripariolibriones* inter gentes Aëtio contra Attilam auxiliares numerantur, ubi *Ripارioli Briones*, non dubiè restituendi, & ad eundem modum apud Jornandem *Riparioli, Ibriones, quondam milites Romani, tunc verò jam in numero auxiliatorum exquisiti,* lego *Riparioli, Briones.* Frec. tom. 2. lib. 5. c. 14. Jorn. de reb. Get.

508 Anno DVIII. Bojos Theodone Duce irruptionem in Vindeliciam, quæ inter Lycum & Oenum, fecisse, atque ejus multò maximam partem ejectis Romanis occupasse, Aventinus annotavit: Sed expeditionis consilia, aggressionem, progressionem, & denique exitum satius ex illius annalibus hauriri, quam ad ipsius præscriptum hîc pertexere; nam mihi quidem Q. Scęvulæ apud Valerium perplacet sententia, *Ita sibi credi oportere, si & alii idem asseverassent: quoniam unius testimonio aliquem credere pessimi esset exempli.* Val. lib. 4. c. 1. Ad quam rationem cum me expendi non nolim, tum ego vicissim non unum Aventinum, sed omnes historiarum scriptores, qui res suâ memoriâ multis temporum spatiis anteriores sine vade, sine teste proferunt, soleo expendere: Vt enim ipsis fides constiterit fieri fortasse potest, ut ipsi nobis constare faciant, neutiquam

quam potest. Nec is tunc rerum temporumque cursus fuit, ut
Gothos, quorum res agebatur, inultos à Bojis lacessitos faci-
le credendum, quin si quis hujus quidquam persuadere volue-
rit, locupletum & gravium testium auctoritate evincat opor-
tet. Anno DXVIII. Anastasius Imperator Constan- 518
tinopoli fulmine ictus periit, atque Justinum successorem ha-
buit. Anno DXX. Aventinus Boici belli eventa nar- 520
rare pergit, Legiones Romanas internecione in campis Peri-
lachis cæsas, Augustam Vindelicorum eversam & solo æqua-
tam esse: Neque verò nostram hanc, sed commentitiam illam al-
teram ad Isaræ & Loisæ confluentes, quam quâ facilitate inani-
ter architectari, eàdem, cum libitum, è rerum naturâ evellere po-
tuit: Voluisse, est, cur patriæ quodammodo nomine gratias ha-
beam. Rex Theodericus anno DXXVI. rebus huma- 526
nis exemptus, Athalarico ex filiâ Amalasuentâ nepote, admo-
dum puero herede destinato. Multæ & magnæ Theoderici
virtutes enituere, sed liventibus interdum vitiorum maculis fu-
scatæ. Animus in homine Gothico priscæ Romanæ magnitu-
dinis capax, ac gloriæ oppidò avidus: ergo & veteris splendoris
ædificia cum curâ servavit, restituit, & ad eorum imitationem
nova, quâ per sæculi barbariem licuit, instituit, verè opinatus,
Cass. Var. lib.1.ep. 28. quod quodam loco scripsit, laudem esse temporum, reparatio-
nem urbium vetustarum. Totius præterea regni constitutionem
ad eam, quæ sub Imperatoribus fuit, formam proximè attempe-
ravit, quippe qui se Imperatorum in Italiâ vices tamquam benefi-
ciario jure agere videri vellet. In præcipuis urbibus Curiales, atq;
antiqua magistratuum nomina Duumviros & Quinquenna-
les, item Defensores sive Syndicos retinuit, quod ex duobus ca-
Edict. Theod.c.52.53 pitibus edicti ab illo propositi cognitum, observatione dignum
existimavimus. Athalaricus sub regni initia Osum an
Osvinum Comitem Dalmatiæ simul & Suaviæ præfecit: non-
Cass. Var. lib.9.ep.8.9. Jorn. de reb.Get. nulli Cassiodori codices Sueniciam habent, quidam Saviam,
quæ Pannoniæ pars, probabiliter corrigunt; sed est apud Joman-
dem locus, qui priorem lectionem juvet, *Dalmatiis Suevia vici-
na erat, nec à Pannoniis multum distabat, præsertim ubi Go-
thi residebant*, quo incredibilis Sueviæ amplitudo datur intelli-
gi. Anno postero DXXVII. Justinianus Impera- 527
tor, ille Juris quo hodie utimur conditor, Justino avunculo suc-
cessit. Athalaricum Theodahatus, Amalasuentæ di-
gnatus conjugio, in Italiæ regno anno DXXXIV. subsequu- 534
tus. Extant nummi argentei, in quibus D. N. JVSTINIA-
NVS. AVG. hinc scriptus, inde D. N. ATHALARI-
CVS. REX. atq; etiam D.N. THEODAHATVS. REX.
ii, quod innuimus, Gothos Imperatorum majestatem comiter
confer-

conservasse, testimonio sunt. Ad hæc quidem tempora usq;, quod enim postea Gothis à Justiniano bellum illatum, quodque hunc Theodahatum inprimis, dein quinque qui ordine successere Reges exercuit, neque nisi regno exciso, gente subactâ constitit, omnia obsequii & reverentiæ juxta atque amicitiæ vincula dsirupit. Vitiges, Theodahato, interfecto regnum anno
536 DXXXVI. auspicatus. Ildobaldus DXL. Araricus, & mox
540 Totilas DXLI. Omnium ultimus Teias DLII. cujus prope-
541 modum morte bellum per annos circiter XVIII. variâ fortunâ
552 continenter gestum, finitum est. Romani Belisario potissimum & Narse ducib' usi, quorum priorem Germanum fuisse, Hubertus Giphanius juris scientiâ, omnique politioris litteraturæ laude clarus, nam hoc testimonium veritati, non amicitiæ damus, edito proximè de Justiniano com̃entario docuit, tum nominis notationẽ, tum multò magis Procopii auctoritatẽ sequut⁹. Teritur quorundam manibus epistola Justiniani Imp. nomine inscripta, quæ centũ viginti Titiones sub hæc tempora, Gothicam Vandalicamque crudelitatem perosos, sponte sibi ipsis indicto exilio, Româ relictâ Vindelicos Rhætiosque petiisse narrat: Ejus nos exemplum post hos libros dedimus. Sed nemo quisquam tam obesæ naris, si attentius paullò inspiciat, quin supposititium foetum multis actutum indiciis deprehendat. Ego ex diplomate Philippi Mediolanensium principis, anno Christiano MCCCCXVIII. ad faciendam fabulæ fidem, uti fit perscripto, cognitum habeo, Titionum illustrem apud Insubres familiam esse, quæ antiquæ nobilitatis famam his originibus tueatur, ut jam inde neutiquam obscurum, in cujus gratiam mimus non satis concinnus sit excogitatus. Quem primi nominis Jurisconsulto cuidam imponere potuisse, impensè miror. Gothi interim Italici belli curâ præpediti, transalpinis provinciis animum adjicere non potuere: excusso itaque jugo, & dispulso qui prius coërcuerat timore, Alemannorum in Rhætiâ res valde invaluisse verisimile, neque mihi dubium tunc primum facultatem nactos, quod crebris prius excursionibus sæpe tentaverant, omnem fere, quæ cis Lycum provincia est, Germaniæ magnæ quodammodo prolato pomœrio, tamquam vacuam possessionem occupasse, ratumque ad posteros Alemanniæ sive Sueviæ nomen transmisisse, Rhætico in eas iterum circa Curiam alpium angustias coacto, ex quibus olim prodiisse proditum. Idem de Bojis ultra Lycum, probabilius aliquantò quam quod Aventinus scripsit, opinari non pigeat, usq; adeo, donec certorum auctorum fide de opinione deducar. Rem equidem in controversiam nemo vocet, de temporis ratione leviter fortasse possit ambigi. Huc spectat, quod Paulus Diaconus habet, *Inter hanc* (Liguriam) *&* Paul. lib. 2.
Sueviam, c. 15. edit. Aug.

Sueviam, *hoc est*, *Alemannorum patriam*, *quæ versus Septentrionem est posita*, *duæ provinciæ*: *id est*, *Rhætia prima & Rhætia secunda intra alpes consistũt*, *in quib' propriè Rhæti habitare noscuntur*.
lib.3.c.29. Item, *Noricorum siquidem provincia* (Rhætiæ partem, quæ ultra Lycum est, Norici etiam nomine complectitur) *quam Bajoariorum popul' inhabitat*, *habet ab Oriente Pannoniam*, *ab Occidente Sueviam*, *à meridie Italiam*, *ab Aquilonis verò parte Danubii fluenta.* Eginhartus in Caroli vitâ, *Ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Is fluvius Bajoarios ab Alemannis dividit.* Cum jam antea ex Jornande cognoverimus, Suevos istos & Bojos in Germania magnâ sic confines coluisse, ut Suevi occidentem solem versus, Boji ad Orientem vergerent, hinc intelligimus superato Danubio Romanas provincias eodem servato plagarum discrimine divisisse; quod & deinceps ad hoc ævi, per annos amplius mille, tenuit. Quantumvis autem Augustam coloniam Alemannis, à quibus undecumque cingeretur, obnoxiam fuisse vix negandum, mores tamen dedisse quam accepisse magis credam, nam profectò hos mansuefactos, illam non efferatam videmus: Idcirco quæ de gentis barbarie Agathias, quæ alii retulere, ut aliena prætereo. Franci porrò ad omnem prolatandi imperii occasionem parati, Alemannorum spem diutius luxuriare non passi, Gothorum auxiliis destitutos opportunè aggressi, armis brevi universos subegere. Agathias hunc in modum de Theodeberto Theoderici F. Francorum Rege verba facit, *Paterno suscepto jam regno, & Alemannos bello prostravit, & gentes alias viciniores pervicit, nam & audacissimus erat, & turbulentissimus, ac præter modum cupidus discrimen omne adibat.* Distinctius postea, cum rationem, quâ Alemanni in Theoderici Gothorum Regis potestatem venissent, indicasset, hæc subjungit, uti scilicet à rudi interprete incultè admodum & horridè reddita, *Vbi verò is humanis excessit, & Justinian' Romanorum Imperator & Gothi bella inter se vel acerrima gererent, Gothi ipsi, cum Francis interea adulando gererent morem, & enixè quavis arte machinarentur, ut amicos hos sibi & benevolos conciliarent, quam maximè vel ex aliis pluribus suis ejecti sunt locis: Jamq; Alemannorum gentem reliquerant, nam undequaque cogendas sibi tunc vires esse existimabant, & subditos omnes, quos supervacaneos ducerent & nil opportunos, mox omittendos, perinde haud quaquam de imperio & gloriâ decertaturi, proque ipsâ Italiâ, ne ad internecionem deperderentur, propulsaturi discrimen: Vnde cum futuri temporis periculum animo percepissent, voluntariam fecerant necessitatem. Sic itaque Alemannorum gentem per Gothos dimissam, Theodebertus in deditionem accepit. Quo mortuo (ut supra jam diximus) ad Theodebaldum*

Agath. lib. 1.

baldum filium cum cæteris & hi simul in potestatem cessere. Nec ulterius in hoc senticeto progredi fert animus. Eâdem operâ Augusta, quæ per annos à colonicâ deducta circiter quingentos quinquaginta Romanis & Gothis paruisset, sub Francorum imperium ditionemque recidit. Quam ab initio usque istius scriptionis propositam metam quoniam semel attigimus, cursum sistimus. Non ignari, pleraque popularius tradi potuisse, si quæ verisimilia & probabilia nos arbitrari, suspicari, conjecturis assequi, sæpenumerò testati, pro compertis afferre, plausibiles quorundam exemplo fabulas recipere, & scriptorum verbis, quæ orationem identidem intersecant, abstinere, perpetuoq; sermone uti maluissemus. Sed neque vulgi auram captare didicimus, neque ingenii & doctrinæ lumina ostentare nostrum est; si in argumento difficili &, verè dicam, aliis sive incuriâ, sive contemptu, sive quod vero maximè simile honestissimumque videtur, successus desperatione intentato, paucis meliorum probamur, si omnes fidei & pudoris, quibus locupletum testium verbis identidem allatis, relictisque in medio suspicionum caussis abundè consultum, aliquæ diligentiæ & laboris rationes constabunt, satis superque habituri sumus. Si quis verò plura, certiora, meliora denique, aut cultiora saltem & elaborata magis afferet, adeò non ægrè laturi, ut hoc quidem unum omnis in hos libros collatæ operæ præmium flagitemus.

VETV-

VETVSTORVM ALIQVOT SCRIPTORVM
TESTIMONIA,
QVÆ
IN HIS LIBRIS SIVE SEQVVTI SVMVS, SIVE REIECIMVS;
VISVM SVBIVNGERE, VT EO LECTORI FIDES CONSTARET CERTIOR.

LIBRO tertio usi auctoritate Itinerarii Antonini Augusti, itinerum nonnullorum particulas attulimus, quæ nunc damus integra, cum alias rationes sequuti, tum unam inprimis, ut quod tunc diximus appareret, in inscriptionibus itinerum, quæ Augustam attingunt, ejus nominatim rationem habitam. Lectionem in magnâ codicum varietate illam reddidimus, quam probissimam credidimus.

DE PANNONIIS IN GALLIAS PER MEDITERRANEA LOCA, ID EST, A SIRMIO PER SOPIANAS TREVIROS USQUE.

A SIRMIO LAURIACO M. P. * *CCCCXXXVII.* *CCCCXXXXII.
AUGUSTA VINDELIC. M. P. * *CCXVI.* *CCIX.
AD FINES M. P. * *CXXXVI.* *CXXXVII.
AD TREVIROS M. P. * *CCXXXI.* *CXCI.

Ulmos M. P. XXVI.
Cibalis M. P. XXIIII. Pannonia inferior.
Mursa M. P. XXII.
Antianis M. P. XXIIII.
Sopianis M. P. XXX.
Limusa M. P. XXII.
Silicenis M. P. XVI.
Valco M. P. XXVIII.
Mogetiana M. P. XXX.
Sabaria M. P. XXXVI.
Scarabantia M. P. XXXIIII. Pannonia superior.
Moteno M. P. XII.
Vindobona M. P. XXII. Al. *XXV.*
Comagenis M. P. XXIIII.
Cetio M. P. XXIIII.
Arlape M. P. XXII.
Laco Felice M. P. XXVI. Noricum.
LAURIACO M. P. XX.
Ovilabis M. P. XXVI.
Laviaco M. P. XXXII.
Iuvavia M. P. XXVIII.
Bedajo M. P. XXXVI.
Ponte Oeni M. P. XVIII.
Isinisca M. P. XX. Vindelicia.

Ambra M. P. XXII.
AVGVSTA VINDELIC. M. P. XXVII.
Rostro Nemavia M. P. XV. Al. *XXV.*
Camboduno M. P. XXXII.
Rhætiæ. *Vemania M. P. XVI.*
Brigantia M. P. XXIIII.
Arbore Felice M. P. XX.
AD FINES M. P. XX.
Gallia Maxima Sequanorum. *Vindones Leg. M. P. XXX.*
Arialbino M. P. XXIII. Al. *XXVI.*
Monte Brisiaco M. P. XXX.
Argentorato M. P. XXXVIII.
Tabernis M. P. XIIII.
Decempagis M. P. XX.
Belgica prima. *Divodoro M. P. XX.*
TREVIROS M. P. XVI. Al. *XIII.*

ITEM PER RIPAM PANNONIÆ A TAVRVNO IN GALLIAS AD LEG. XXX.

*DCXXVIII. *A TAVRVNO LAVRIACO M. P.* * *DLXXXVII.*
*CCXXIII *INDE AVGVSTA VINDELICVM M. P.* * *CCXXI.*
*CCCXXIII. *ARGENTORATO M. P.* * *CCCXXII.*
*CXLI. *AD LEG. M. P.* * *CXL. SIC A TAVRVNO,*

Ritti. M. P. XXXIII.
Pannonia. *In medio Acimінci M. P. XXV.*
Cusi M. P. XXX. Al. *XXXIII.*
Bononia M. P. XVI.
Cucci M. P. XVI.
Cornaco M. P. XVI.
Teutiburgo M. P. XVI.
Mursa M. P. XVI.
Ad Novas & Aureo Monte.
Antianis M. P. XXIIII.
Valeria. *Altino, in medio Leg. M. P. XXV.*
Ad statuas, in medio Alisca, ad latus Ripa alta M. P. XXVIII. Al. *XXXVIII.*
Lussonio M. P. XVIII.
Anamantia, in medio Intercisa. M. P. XXVIIII.
Vetus Salina, in medio Matrica M. P. XXI.
Campona, in medio Aquinquo Leg. II. Adjut. M. P. XXIIII.
Laco Felicis, in medio ...... M. P. XXXIII.
Crumero Asao, in medio Bregetione Leg. I. Adjut. M. P. XVIII.
Pannonia inferior. *Ad muros & ad statuas, in medio Arrabona M. P. XXX.*
Quadratis, in medio Flexo M. P. XXII.
Gerulata, in medio Carnunto M. P. XXX. Leg. XIIII. Gem.
Æquinoctio & Ala nova, in medio Vindobona M. P. XXVIII. Leg. X. Gem.

Commagenis M. P. XXX.
Cetio M. P. XXX.
Arlape M. P. XX. Noricum.
Laco Felice M. P. XXV. Al. XXII.
LAVRIACO. M. P. XXV. LEG. III.
Ovilabis M. P. XVI.
Ioviaco M. P. XXVII.
Stanaco M. P. XVIII.
Bojoduro M. P. XX.
Quintanis M. P. XXIIII.
Augustis M. P. XX. Rhætia secunda.
Regio M. P. XXIIII.
Abusina M. P. XX.
Vallato M. P. XVIII.
Sumuntorio M. P. XVI.
AVGVSTA VINDELICVM M. P. XX.
Guntia M. P. XXII.
Cæliomonte M. P. XVI.
Cambeduno M. P. XIIII.
Vemania M. P. XV. Rhætia prima.
Brigantia M. P. XXIIII.
Arbore Felice M. P. XX.
Finibus M. P. XX.
Vitoduro M. P. XXII. Gallia Sequanic. Provinc.
Vindonissa M. P. XXIII.
Rauracis M. P. XXVII.
Artalbino M. P. XVII.
Vruncis M. P. XXII.
Monte Brisiaco M. P. XXIII.
Helveto M. P. XXVIII.
ARGENTORATO M. P. XXIX. Germania prima.
Brocomago M. P. XX.
Concordia M. P. XVIII. Al. XX.
Noviomago M. P. XX.
Bingio M. P. XXV.
Antonaco M. P. XVII.
Bodobrica M. P. XIX. Germania secunda.
Bonna M. P. XXII.
COLONIA AGRIPPINA LEG.
Durnomago Leg. VII. Ala.
Burungo Leg. V. Ala.
Novesio Leg. V. Ala.
Gelduba IX. Ala.
Calone Leg. IX. Ala.
Veterib. Leg. XXI.
Castra Vlpia Leg. XXX.
Burcinatio Leg. VI. Ala.
Aranatio Leg. X. Ala.

ITEM A LAVRIACO PER MEDIVM AVGVSTA VINDELICVM BRIGANTIAM M. P. * CCCXI. SIC,

* CCCXII.

Noricum.

Ovilabis M. P, XXVI.
Laviaco M. P. XXXII.
Iuvavia M. P. XXVIII.
Bedajo M. P. XXXII.
Ponte Oeni M. P. XVIII.

Vindelicia.

Isinisca. M. P. XX.
Ambra M. P. XXXII.
AVGVSTA VINDELICVM. M. P. XXXVII.
Rostro Nemaviæ M. P. XXV.
Camboduno M. P. XXXIII.
Vemania M. P. XV.
BRIGANTIA. M. P. XIIII. Al. *XXIIII.*

ITEM AB AVGVSTA VINDELICVM VERONAM M. P. CCLXXII. SIC,

Abuzaco M. P. XXXVI.
Parthano M. P. XXX.
Veldidena M. P. XXX.
Vipiteno M. P. XXXVI.

Rhætia.

Sublavione M. P. XXXII.
Endidejo M. P. XXIIII.
Tridento M. P. XXIIII.
Ad Palatium M. P. XXIIII.
VERONA M. P. XXXVI.

Libro itidem tertio, de fragmento historico, quod Martiam Legionem cæsam narrat, variè in utramque partem disputavimus. Ejus disputationis cum J. Lipsium judicem legissemus, hoc nos responso vir magnus per litteras honestavit: *Pseudo-Vellejana illa vidi. An ego dissentiam? primo oculo deprehendi falsum illud & vile metallum, quod miramur (imo non miramur, ut homo fuit) Lazium venditasse pro auro. Sed tu ad Lydium lapidem judicii affricuisti, sine blanditiâ dico, accuratè & doctè. Nihil addo, nihil muto.* Quos præterea nostræ sententiæ subscriptores habeo, homines quantumvis doctos post Lipsium nominare abstineo. Lazius historiæ auctorem sive Cæsarem, sive Vellejum credidit; à se repertam jactat in pervetusto codice membraneo, litteris antiquissimis scriptam, hoc titulo.

Laz. Reip. Rom. lib. 1. c. 8 l. 2. c. 5. lib. 5. cap. 5. de migr. gentium lib. 8.

VELLEII EXCERPTA EX GALLICA HISTORIA

Flor. lib. 3. c. 11. Dum Gallos per Cæsarem in Septemtrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis Pop. Rom. accipit.

Dum hæc circa Rhenum geruntur, in Noricorum finibus grave vulnus Romanus Populus accepit. Quippe Germanorum gentes,* quod Rhætias occupaverant, non longe ab alpibus, tractu pari, patentibus campis, ubi duo rapidissimi amnes inter se confluunt, in ipsis* Noricis finibus, civitatem non quidem muro, sed vallo fossaq; cinxerunt, quam appellabant Cisara, ex nomine Deæ* Cisæ, quam religiosissimè colebant. Cujus templum quoque ex li-*

* accepit. Nam.
* quæ, qui.
* Norici.
* Ciza.

ex lignis barbarico rito constructum, postquam eo colonia * *Romanorum deducta est, inviolatum permansit, ac vetustate conlapsum, nomen colli servavit. Hanc* * *urbem Titus Annius Prætor, ad arcendas barbarorum excursiones, Cal. Sextil. exercitu circumvenit. Ad meridianam oppidi partẽ, quæ sola à continenti erat, Prætor ipse cum Legione Martiâ* * *operosissimè communivit. Ad Occidentem verò, qua barbarorum adventus erat, Avar Bogudis Regis filius, cum equitatu omni & auxiliaribus Macedonum copiis, inter flumen & vallum, loco castris parum amplo, infelici temeritate extra flumen consedit. Pulchra indoles, non minus Romanis quam Græcis litteris instructa. Igitur quinquagesimo nono die quam eo ventum est, quum is dies Deæ* * *Cisæ celeberrimus, ludum & lasciviam magis quam formidinem ostentaret, immanis barbarorum multitudo, ex proximis sylvis repente erumpens, ex improviso castra irrupit. Equitatum omnem, & quod miserius erat, auxilia sociorum delevit. Avar cum in hostium potestatem Regio habitu vivus venisset, pecudis more mactatur. Oppidani verò non minori fortunâ, sed majori virtute Prætorem in auxilium sociis properantem adoriuntur. Romani haud segniter resistunt. Duo principes oppidanorum,* * *Habino & Caccus in primis pugnantes cadunt. Et* * *jam inclinata res oppidanorum erat, ni maturassent auxilium ferre socii, in altera ripa jam victoria potiti. Denique coadunatis viribus castra irrumpunt. Prætorem, qui paullo altiorem tumulum frustra ceperat, Romana vi resistentem obtruncant. Legionem divinam, ut ne* * *nuncius superesset, funditus* * *delerunt. Verres solus Tribunus militum amne transmisso, in proximis paludibus se occultans, honestam mortem subterfugit. Nec multo post Siciliæ Proconsul immani avaritia turpem mortem promeruit.*

* Romana. * urbem Annius. * castra operiosissimè. * Ciza apud barbaros celebetr. * Habbyno. * inclinata jam. * nuncius cladis. * delent.

Sallust. Iug. Vallo fossaque mœnia circumvenit. Sall. Iug. Ea parte qua Regis adventus erat. Sal. Iug. litteris Græcis juxta ac Latinis doctissimè eruditus. Sall. Iug. Post dies quadraginta, quam eo ventum erat. Ib. quod is dies festus celebratusq; per omnem Africam ludũ & lasciviam magis quam formidinem ostentabat. Sal. Catil. Mallius & Fœsulanus inprimis pugnantes cadunt. Liv. lib. 10. Deleram quoque ibi legionem, ita ut nuncius non superesset, quidam auctores sunt.

Noticiæ provinciarum utriusque imperii tum aliâs, tum libro sexto crebrò meminimus: Ea quoniam in illâ parte quæ de Occidentis Imperio est, res Rhæticas persæpe attingit, placuit singula loca ordine subscribere, lectione hîc etiam quam maximè probavimus expresâ.

Præfectus Prætorio Italiæ. Et infra, *Duces Duodecim.*

Limitis Mauritaniæ Cæsariensis. Limitis Tripolitani. Pannoniæ primæ, & Norici Ripensis. Pannoniæ secundæ. Valeriæ ripensis. Rhætiæ primæ & secundæ. Sequanicæ. Tractus Armoricani & Nervicani. Belgicæ secundæ. Germaniæ primæ. Britanniæ. Magontiacensis. Et infra,

Præsides triginta unus.

Per Illyricum quatuor, Dalmatiarum. Pañoniæ Primæ. Norici mediterranei. Norici Ripensis. Per Italiam septem, alpium Cottiarum. Rhætiæ primæ. Rhætiæ secundæ. Samnii. Valeriæ. Sardiniæ. Corsicæ. Per Africam duo, Mauritaniæ Sitifensis. Tripolitanæ. Per Hispanias quatuor, Tarraconensis. Carthaginensis. Tingitaniæ. Insularum Balearium. Per Gallias undecim, Alpium Maritimarum. Alpium Pœninarum & Grajarum. Maxima Sequanorum. Aquitanicæ primæ. Aquitanicæ secundæ. Novempopulanæ. Narbonensis primæ. Narbonensis secundæ. Lugdunensis secundæ. Lugdunensis ter-

sis tertiæ. Lugdunensis Senonicæ. Per Britannias tres. Britanniæ primæ. Britanniæ secundæ. Flaviæ Cæsariensis. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Præfecti Prætorio Italiæ, Diœceses infrascriptæ.

Italiæ, Illyricum, Africæ.

Provinciæ Italiæ decem & septem.

Venetiæ. Aemiliæ. Liguriæ. Flaminiæ & Piceni Annonarii. Tusciæ & Vmbriæ. Piceni Suburbicarii. Campaniæ. Siciliæ. Apuliæ & Calabriæ. Lucaniæ & Brutiorum. Alpium Cottiarum. Rhætiæ primæ. Rhætiæ secundæ. Samnii. Valeriæ. Sardiniæ. Corsicæ. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Magistri peditum præsentalis, Comites militum infrascriptorum.

Italiæ. Africæ. Tingitaniæ. Tractus Argentoratensis. Britanniarum. Littoris Saxonici per Britannias.

Duces limitum infrascriptorum decem.

Mauritaniæ Cæsariensis. Tripolitani. Pannoniæ secundæ. Valeriæ ripensis. Pannoniæ primæ & Noriciripensis. Rhætiæ primæ & secundæ. Belgicæ secundæ. Germaniæ primæ. Britanniarum. Magontiacensis. Et infra,

Auxilia Palatina sexaginta quinque.

Cornuti Seniores.&c.* *Augustai.* &c. *Rhæti.* &c.

* Augustæos & Augustanos scio alio quam ad res nostras trahi posse, ac fortasse plerumque deberi, sed ascripsi, quia & ad nostras poterant.

Legiones Comitatenses triginta duæ.

Menapii seniores.&c. *Tertiani. sive tertia Italica.* &c. *Tertio Augustani.* &c. Et infra,

Intra Illyricum cum viro Spectabili Comite Illyrici.

Sagittarii Tungri &c. *Rhætii.* &c. Et infra,

Intra Africam cum Viro Spectabili Comite Africæ.

Celtæ Iuniores. &c. *Tertio Augustani.* &c. Et infra.

Sub dispositione Viri Illustris Comitis sacrarum largitionum. Et infra,

Rationales.

Rationalis Summarum Pannoniæ secundæ, Dalmatiæ & Saviæ. Rationalis Summarum Pannoniæ primæ, Valeriæ, Norici mediterranei & ripensis. Rationalis Summarum Italiæ. Rationalis Summarum urbis Romæ. Rationalis Summarum trium provinciarum, id est, Siciliæ, Sardiniæ & Corsicæ. Rationalis Summarum Africæ. Rationalis Summarum Numidiæ. Rationalis Summarum Hispaniæ. Rationalis Summarum quinque provin-

provinciarum. Rationalis Summarum Galliarum. Rationalis Summarum Britanniarum. Præpositus Thesaurorum Salonitarum Dalmatiæ. Præpositus Thesaurorum Siscianorum Saviæ. Præpositus Thesaurorum Sabariensium Pannoniæ primæ. Præpositus Thesaurorum per Italiam Aquilejæ. Præpositus Thesaurorum Mediolanensium Liguriæ. Præpositus Thesaurorum urbis Romæ. Præpositus Thesaurorum Augustæ Vindelicensis Rhætiæ secundæ. Præpositus Thesaurorum per Gallias Lugdunenses. Præpositus Thesaurorum Arelatensium. Præpositus Thesaurorum Nemausensium. Præpositus Thesaurorum Trevirorum. Præpositus Thesaurorum Augustensium in Britanniis. Et infra,

Sub dispositone Viri Spectabilis Ducis Pannoniæ *secundæ Riparienfis sive Saviæ.*

Cuneus equitum Scutariorum. &c. *Auxilia Augustensia contra Bononiam in barbarico in castello Onagrino.* &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Ducis Provinciæ Rhætiæ primæ & secundæ.

Equites Stablesiani seniores, Augustanis. Equites Stablesiani juniores, Ponte Oeni, nunc Febianis. Equites Stablesiani juniores, Summuntorio. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ partis superioris, Castra Regina, nunc Vallato. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ partis superioris deputatæ ripæ primæ, Summuntorio. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ pro parte mediâ, prætendentis à Vemania Cassiliacum usque, Camboduno. Præfectus militum Ursariensium, Guntiæ. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ, transvectioni specierum deputatæ, Fœtibus. Præfectus Legionis Tertiæ Italicæ, transvectioni specierum deputatæ, Teriolis. Præfectus Alæ primæ Flaviæ Rhætorum, Quintanis. Tribunus Cohortis novæ Batavorum, Batavis. Tribunus Cohortis Tertiæ Brittonum, Abusina. Præfectus Alæ secundæ Valeriæ Singularis, Vallato. Tribunus Cohortis sextæ Valeriæ Rhætorum, Venaxamadoro. Tribunus Cohortis primæ Herculeæ Rhætorum, Parroduno. Tribunus Cohortis quintæ Valeriæ Phrygum, Pinianis. Tribunus Cohortis Tertiæ Herculeæ Pannoniorum, Cælio, Tribunus Gentis per Rhætias deputatæ, Teriolis. Præfectus numeri Barcariorum, Confluentibus sive Brigantiæ. Præfectus Alæ secundæ Valeriæ Sequanorum, Vemaniæ. Tribunus Cohortis Herculeæ Pannoniorum, Arbore.* * Al. Barbaricariorum.

Officium autem habet item Vir Spectabilis Dux, hoc modo.

Principem ex officiis Magistrorum militum præsentalium alternis annis. Numerarios duos, ex utrisque officiis præsentalibus singulos. Commentariensem ex utrisque officiis alternis annis. Adjutorem. Subadjuvam. Regerendarium. Singulares. Et reliquos officiales. Et infra.

Sub jurisdictione Viri Perfectissimi Præsidis Dalmatiæ. Provincia Dalmatia.

Officium autem habet hoc modo.

Principem ex eodem officio. Cornicularium. Tabularios duos. Commentariensem. Adjutorem. Ab actis. Subadjuvam. Exceptores, & reliquos cohortalinos, quibus non licet ad aliam transire militiam, sine annotatione clementiæ principalis. Cæteri Præsides ad similitudinem Præsidis Dalmatiæ officium habent.

Hæc ascripsimus, ut appareret, quis modus Prælidialis cohortis Præsidum Rhætiæ primæ &

Ex No-

Rhætiæ secundæ fuerit, quadoquidem omnium Præsidum una eadem extitit ratio.

Ex Notitiâ Provinciarum Orientalis Imperii.

Sub dispositione Viri Illustris Magistri militum per Thracias. Et infra, *Legiones Comitatenses.*

Solenses seniores &c. *Augustenses.* &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Magistri militum per Illyricum. Et infra, *Legiones Comitatenses VIII.*

Martii Constantes. &c, *Lancearii Augustenses.* &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis *Comitis rei militaris per Ægyptum.*

Legio quinta Macedonica, Memphi.&c. *Ala quinta Rhætorum, Scenis Veteranorum.*&c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Ducis *Armeniæ.*

Equites Sagittarii, Sabu, &c. *Ala prima Augusta Colonorum, Chiacæ*, &c. *Cohors quarta Rhætorum, Analibæ.* &c.

Vulgo numerantur,*Sub dispositione Viri Illustris magistri militum Præsentalis*, inter *Auxilia Palatina, Vindices*, at And. Alciatus & Ant. Sconhovius, *Vindelici*, legerunt.

Libro præterea sexto laudavimus provinciarum libellum, Cujus hic repræsentamus inscriptionem, & quâ nobis usui est, initium.

LIBELLVS RROVINCIARVM ROMANARVM, IN QVO SVNT REGIONES VNDECIM, C. ET XIII. PROVINCIAS INTRA SE CONTINENTES.

Italia.
Gallia.
Africa.
Hispania.
Illyricum.
Thracia.
Asia.
Oriens.
Pontus.
Ægyptus.
Britannia.

Italiæ provinciæ XVII.

Campania, in quâ est Capua.

Tuscia

Tuscia cum Umbriâ.
Aemilia.
Flaminia, in quâ est Ravenna.
Picenum.
Liguria, in quâ est Mediolanum.
Venetia cum Istris, in qua est Aquileja.
Alpes Cottiæ.
Samnium.
Apulia cum Calabriâ, in qua est Tarentum.
Brutia cum Lucaniâ.
Rhætia prima.
Rhætia secunda.
Sicilia.
Sardinia.
Corsica.
Alpes Grajæ. &c.

Diximus libro septimo, extare historiam vetustam D. Afræ & sociarum martyrum, quam *sub finem Rerum August. Vind.* daturi sumus; planè illustre ecclesiasticæ Augustanæ antiquitatis monumentum. Etsi eam, ut tempora & mores sunt, non omnes eodem interpretaturos modo satis prævideo; nobis tamen rerum fides præ vanis opinionum sequenda.

Significavimus quoque *in commentario ad Afræ acta*, alterius auctoris & ætatis videri, quæ mox de Narcisso sequuntur: At vera tamen esse, firmat Ecclesiæ Gerundinensis hodieq; auctoritas. Ibidemq; monuimus ea, quæ de Afro & Dionysio subjecta, satis apparere inferioris ævi esse: Reliqua de XXV. martyribus ferro obtruncatis, antiquitatis opinionem melius tueri.

Libro octavo dissertum de epistolâ, sive privilegio ab Imp. Justiniano Titionum familiæ concesso: Cujus exemplum apud Jacobum Cujacium I. C. extat observationum libro 10. cap. 12. hunc in modum.

*FLAVIUS IUSTINIANUS CAES. IMP. * ALANICUS, GOTHICUS, ALANICUS, WANDALICUS, AFRICANUS, SEMPER AUG. NARSETI PATRICIO IN ITALIA S.*

* fort Anticus.

Mira ægritudine percepimus urbem nostram Romam superioribus temporibus exinanitam, desertam ac fere desolatam diutius perstitisse, ex eaque ad diversa orbis climata infinitas pene illustres familias migrasse, Gothorum Wandalorumq, diram crudelitatem ac feram rabiem fugientes. Inter quos honestissima ac pernobilis Titionum familia, relicta urbe, in quâ permulta ante secula, in glorioso equestri ordine feliciter floruerat, ad exteras nationes fugere compulsa est. Ex eâ enim familia super centum & XX. capita ad Vindelicos Rhætiosq, migrarunt, malentes duram pati fortiter exilia, quam in patriâ cum hostibus Rom. Imp. propriis fruendo bonis, turpem*

* quas.

& in

*& inhonestam servire servitutem. Volentes nos igitur tot calamitatibus & miseriis occurrere, gloriosissimum Belisarium patricium contra Gothos in Italiam expedivimus, ut per eum à tantâ servitute, captivitate & strage ipsam urbem ipsamq; Italiam liberaremus. In eo autem conflictu quem apud Ravennam Belisarius cum Victige Gothorum Rege, * & in quo capto eodem Rege vivo victor extitit, strenuus fortis ac nobilis L. Galbinus Titio tribunum militum agens, fortiter dimicando gloriosè occubuit, tribus post se relictis filiis superstitibus, Aulo Anduatio, C. Tuberone, & L. Reiciardo, qui omnes sub ducatu tuo in Italiâ pro nobis ac Romano Imperio contra hostes nostros honestis stipendiis summâ fide militant. Quapropter cum nil clementius, nil decentius, nil gloriosius in principe exoptari possit, quam eorum habere rationē, ac justis eos & gratis prosequi favoribus, quorum parentes viriliter dimicando, pro imperio ac patriâ sanctissimè ceciderunt, cumq; hi fratres ac eorum progenitores ab impiis Rom. Imp. hostibus spoliati sunt omni amplo eorum censu, quem in urbe & in Cenomanis, maximè Insubribus, Vercellen. Taurinis ac Liguribus per longa temporum spatia possidere soliti erant, volumus, mandamus ac jubemus, inquantum gratiam nostram cari pendis, ac nostrum zelas honorem, ut diligenti inquisitione factâ, eos in censu suo ac gentilitiis bonis instaures, nulla eorum habita ratione per quosvis occupentur, eosdemq; fratres urbi, honoribus, dignitatibus, & equestri potissimum, in qua ab atavis proavisque summa cum laude claruerunt, restituas, in ædibusq; suis, quovis remoto detentore, per te integrentur. Omnes enim, qui ab initio per vim possidendo iniqua faciunt fundamenta, per usum temporis non æquam adquirunt possessionem, nec & hi, qui ab eis actionem habent, nolumusq; eosdem occupatores ulla præscriptione juvari, quamvis longissimi temporis, cui omnino derogamus, ac plenitudine potestatis nostræ derogatum esse volumus, ut iidem fratres ea fide & virtute quam à felicissimo parente traxerunt, nobis ac Rom. Imp. deserviant. Hanc igitur nostram voluntatem, ac potius justam ac meritam instaurationem inviolabiliter observari volumus, sub pœna librarum C. auri, imperialiq; sigillo nostro muniri jussimus. Ex urbe nostra Constantinopolitana Id. Feb. Imperii nostri anno XXXVI. à natali Christiano DLXV.*

* Videtur deesse commisit, aut aliquid simile.

Justinianus.

Procopius.

ANTI-

ANTIQVA
QVÆ AVGVSTÆ VINDELICORVM EXTANT
MONVMENTA,
ET AD EA
MARCI VELSERI
MATTHÆI F. NOTÆ.

VIRO PERILLVSTRI
ET GENEROSO
MARCO FVGGERO
ANT. F.
KIRCHBERGÆ & VEISSENHORNI
DOMINO,

CÆSARI à Consiliis, Aug. Vind. II. VIRALI.

PATRIAM, Marce Fuggere, quam consilio & auctoritate sæpe juvisti, nominis tui splendore in hac suscepti operis parte ornari permittes. Est, cum scriptores magnorum virorum nomina tutelæ prætendunt: Ego si me mihi legendis patronis, quos in primo limine affatus sum, quin & rerum scriptarum scribendarumque argumento isto, parum cavisse suspicer, injurius videar adversus maximè cives meos, in quorum gratiam labor omnis, ut ut ceciderit, desudatus. Est, cum invidiæ placandæ: At hîc nunquam quidquam, quod invidiam aut speret aut metuat. Est, cum se gratos, uti ajunt, beneficium rependere profitentur: Me quid publicè, quid tibi privatim debeamus, non fugit, sed rerum caussarumq; lon-

gè ſim rudis & imperitus, ſi tantillam opellam referendæ ullâ ex parte gratiæ valere confidam. Eſt denique illud poſtremum quorundam genus, cum in eorum laudes, quibus libros inſcribunt, effuſi, æternandæ famæ ſpecie quodammodo obrepunt: Mihi nec fiducia ſulcare virtutum tuarum pelagus, quod enavigare quî queam? & ut ſit, perennitatem hinc promittere nullam equidem auſim, eam facta ipſa tua, atque litterarum ſimul claritas conciliabunt multo meritiſſimo, quando hanc primus in veſtram gentem laudem invexiſti, ut ſcribenda faceres, & verò ſcriberes facienda. Ad unam itaque, quam principe loco commemoravi, rationem revolutus, niſi falſum colorem fuco mentiri, & favoris aurulam per confictas ambages captare velim, fateri neceſſe habeo, me præterquam ut radios ex nominis tui ſplendore rebus noſtris immitterem, conſilium aliud non ſequutum eſſe, idq; cæteris ſcio faventibus omnibus, ut te etiam uno volente, humanitatis tuæ erit, quam obteſtor. Vale.

AVE

AVE LECTOR,

ELIQVIAS Auguſtanarum antiquitatum antehac, nec civibus noſtris invitis, dedimus: Jam vulgamus iterum, illis item ſpero probantibus. Quo bono iidem eadem? Magno, ne dubita. Verſus ordo juſtis de cauſis. Correcta ad fidem lapidum non pauca, quæ alienâ prius fide non fidè exſcripta, quibusq́ explicandis plurimum aliquando operæ fruſtra poſuimus. Addita litterata nonnulla, vel incognita, vel irreperta antea, dies enim diem, ſi uſpiam, hic docet; neq nos terminum figimus, adjiciant poſteri, quorum diligentiæ ſors favebit, quidquid præterea eruent: Additum totum mutorum monumentorum genus. Siquidem ea tempus æquè ac litterata deterit & ambedit quotidie, noſtræ in patriam pietatis erat, librorum ſaltem ope, qualia ipſi inſpicimus, ad poſteros transmittere. In notis detracta multa, adjecta, mutata. Detractæ primò variantes lectiones, ſicubi de verâ, quæ non niſi una eſt, conſtaret: ſingularium dein litterarum, & reliquorum ſcribendi compendiorum interpretationes, quas in unum caput ſub finem cogere viſum aptius: obſervationes ad hoc vulgares & protritæ aliquot, nam quod tunc profeſſi, nos mediâ die lucem illaturos, nunc minus placuit: denique pernecesſariæ etiam aliæ, quoniam in libros rerum Auguſtanarum ſemel relatæ, iterandæ non erant. Adjectæ contra, tum lapidum, quos nunc primum damus explicationes integræ, tum cæterarum interdum auctaria. Mutata, & in melius reſtituta, quæ minus

nus commodè exterant, nam neq; hoc dissimulo. Habes strictim caussas, editionis novæ quam innovatæ verius, multas, probas, tibi credo probatas. Superest, nos hoc quoque loco sanctè veneremur memoriam optimi principis Maximiliani I. Imp. Aug. cujus jussu bonam partem inscriptionum nostrarum Conradus Peutingerus, ante annos circiter XC. primum collegit, & ab interitu vindicavit: Ego cum crebra Maximiliani in hanc urbem beneficia extiterint, istud profecto inter eximia numero, majus scilicet, quam ut humiles quædam mentes possint capere. Tu vale.

Ad D.

Ad D. Vdalrici.

Rerum Augustanarum libro IV. diximus copiosè tum de cono, tum de columnæ capitulo cui conus insistit.

I. In hortis qui è regione collegii societatis JESV.

i. O. M
aet E R N O
con S E R V A T O R I
c æ t e r i s q u e
dis. D E A B V S Q V E
hui V S. L O C I
. . . .
..... P. P. R E T I E
uot O. C V M. S V I S
om N I B V S
susc. I I I. N O N A S
. . . . *d d*

Quidquid in his monumentis annorum prærosit injuria, nos quâ licet, ingenii reposituros beneficio, jam hinc à limine præmonemus: sic tamen, ut litterarũ species primo ostendat oculo, quid inter veterem purpuram, & novitium assutum pannum intersit, ne quis fucum vereatur. Diximus libro V. istud videri in Capitolio stetisse. Quod Deos Deasq; loci præter summum Jovem nominat est à Romano exemplo, sic Manlius apud Livium, *Jupiter Opt. Max. Junoq; Regina, ac Minerva, cæteri Dii Deæq; qui Capitolium arcemq; incolitis.* Præsidis provinciæ Rhætiæ nomen abest, mensis itidem, & fortassis Consulum nomina quæ divinando restitui non potuere. Quod verò RETIE simplex E pro diphthongo Æ bis habet, fabrile procul dubio erratum, & sequioris sæculi indicium est.

Liv. lib. 6.

Ad portam D. Jacobi.

Hanc etiam tabulam ex Capitolio reliquam suspicamur, quod in eâ videatur expressus Jupiter sedens, & quidam ante illum supplicantium habitu. Sed id neminem fugiat, nos hujus generis suspiciones uti cogitantibus, in mentem venêre, verisimilitudinis causâ, haudquaquam ad necessitatem persuadendi afferre.

II. In

II. In Peutingerorum ædibus.

IN. H. D. D. DEO SILVANO
TEMPL. CVM. SIGNO. VE
TVSTATE. CONLABSVM
SEXT. ATTONIVS. PRIVATVS
CIVES TREVER. IIIIIJ. VIR
AVGVSTALIS PECVNIA
SVA ☙ RESTITVIT.

Cives pro Civis antiquè. Trevirensis etiam quam Treverensis usitatius. Neque verò Attonius Treviris civis, Augustæ itidem civis esse, & honoribus fungi non potuit: retulimus inter inscriptiones peregrinas C. Valerii Mariani titulum, qui cum Tridenti & Brixiæ Decurio, Reip. Mantuanæ Curator fuerit, harum omnium urbium civem fuisse clarum est. De Silvani templo & Augustalibus, diximus libro V. rer. Augustan.

III. In Peutingerorum ædibus.

PLVTONI. ET
PROSERPIN
AE. FLAVIA
VENERIA.
BESSA. EX
VISV. AEDEM
D. S. P. V. J S. L. M

Ex visu, est per visum monita. Meminimus hujus ædis libro V.
Ara sine litteris, proximis annis in collegio societatis JESV eruta. Eam in Plutonis & Proserpinæ æde stetisse, libro V. suspicati sumus.

IIII. In

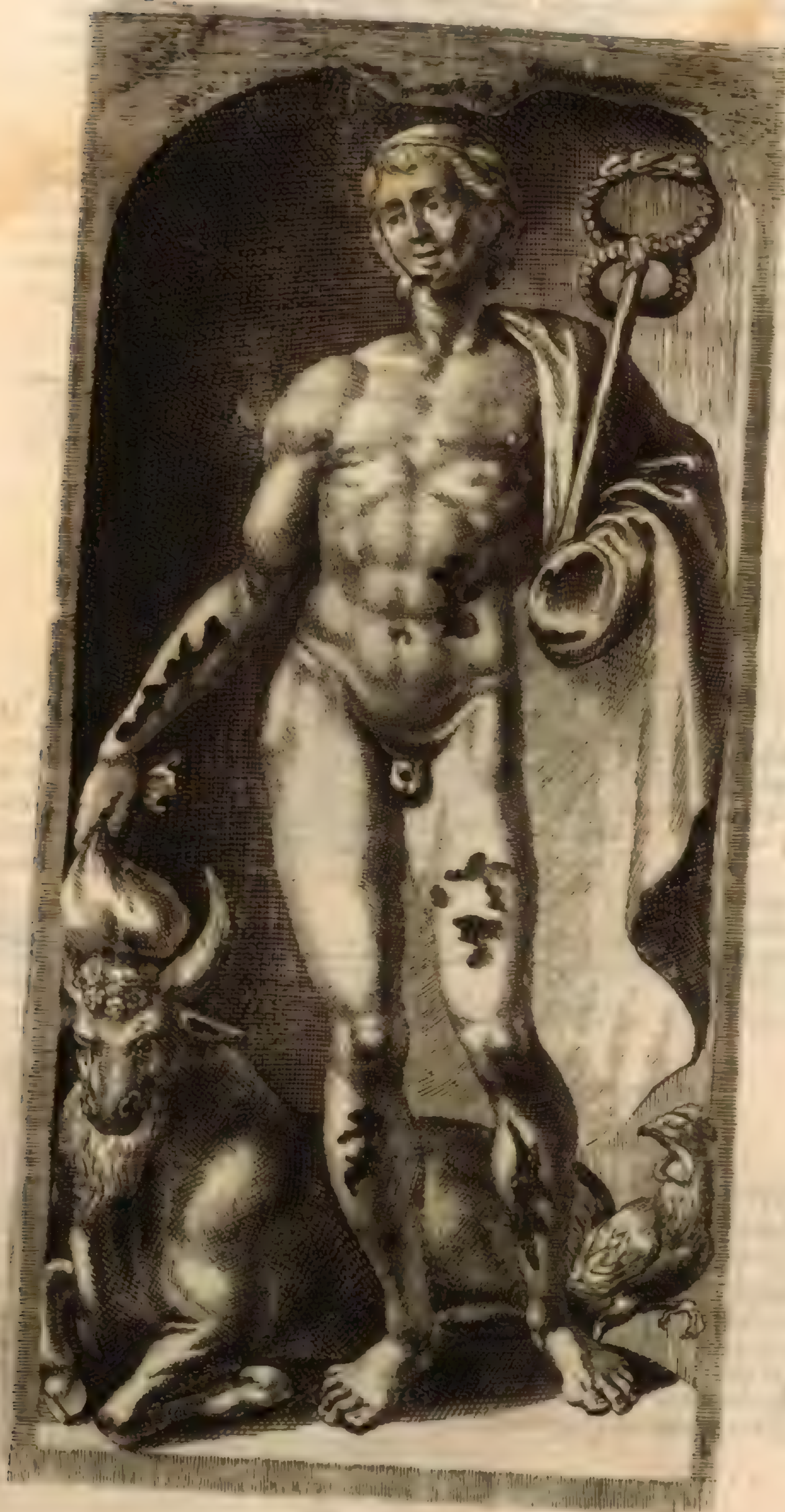

IIII. In Peutingerorum ædibus.

MERCVRIO
CVIVS. SEDES. A. ÆRGO
SVNT
APPIVS CL. LATERANVS
XV. VIR. SACR. FAC
COS. DESIGN
LEG. AVG. PR. PR
LEG. III. ITAL
V. S. L. M.

Vide, quæ ad hanc inscript. observavimus libro V. & VI. In Appii nomine insolens character pro duplici P. est.

In ædibus Peutingerorum.

Hoc

Hoc signum quidam in templo, cujus proxima inscriptio meminit, stetisse non absurdè conjiciunt Mercurium se eodem quo, ille apud Apulejum, habitu, exceptis tantum pinnulis, prodit; *Adest luculentus puer nudus, nisi quod ephebica chlamyda sinistrum tegebat humerum: flavis crinibus usquequaque conspicuus: & inter comas ejus aureæ pinnulæ, cognatione simili sociatæ prominebant, quem caduceum & virgula Mercurium indicabant.* Virgulâ sinistrâ, nummarius sacculus dextrâ, id nimirum significant, quod apud Plautum est,

Apul. metam. lib. 10

Plaut. Amphit.

Nam vos quidem id jam scitis, concessum & datum
Mihi ab Dis aliis, nuntiis præsim & lucro.

Gallus vigilantiam, quæ inprimis amica lucrum sectantibus. Hircus, sive quod Penelope Pana ex Mercurio in Hircum mutato conceperit, sive quod mercium involucra & crumenæ ex pellibus, sive genitalem vim, hircinæ salacitatis argumento, nam & Hermæ naturâ obscœnius excitatâ fingebantur, idque ad orationis vim & potestatem referebant. Usus est hujus lapidis testimonio Ant. Augustinus, in dialogis, quos de nummis antiquis patriâ, hoc est, Hispanâ linguâ scripsit.

Ant. Aug. dial. 5.

V. Prope forum & curiam.

MERCVRIO
AVG. SACRVM
M. BASSINIVS
VITALIS
V. S. L. M.

Audio inventam haud procul eo loco, ubi nunc visitur ante annos LX. Id quamquam antiquitus forum magnum coloniæ fuisse neutiquam opinemur, potuit esse forum aut piscarium, aut pistorium, aut holitorium, aut quodvis aliud; nam in foris fere cultus Mercurius, unde & nonnulla apud Græcos cognomina accepit. Augustus hîc dicitur, quomodo in aliis lapidibus Juppiter, Neptunus, Mars & Apollo etiam Augusti, adulatione nimirum in Imperatores reflexâ.

VI. Ad clivum, cui à foro nomen.

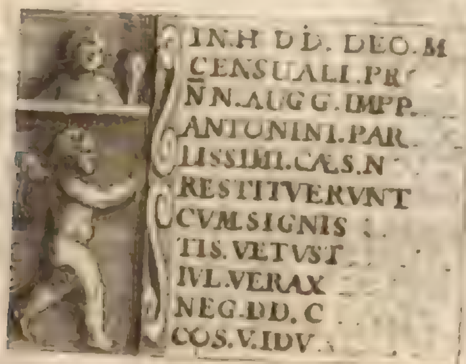
MERCVRIO
....
....

Neque ullæ præterea agnosci possunt litteræ. Id quidem cum ex his, tum ex iis quæ in agro Augustano extant, inscriptionibus appâret, Mercurium eximiè in hac viciniâ cultum: duabus præcipuè de caussis, quod mercaturæ, quodque viarum præses, cum ei & negotiatores, quorum magnus in provinciâ numerus, & qui quâcumque aliâ occasione hac iter haberent, sacra facerent. Indicio etiam epigramma Reginoburgi nuper effossum, quod quamvis extra Augustanos, intra Vindelicos tamen fines, eo libentius ascribam, quoniam ignotum antea Mercurii cognomen affert.

IN

I N. H. DD. D E O. *Mercurio*
C E N S V A L. P R O. *Salute dd*
N̄ N̄ A V G G. I M P P. *Sept. seu. et*
A N T O N I N I. P A R TH. *max. et nobi*
L I S S I M I. C AE S. N. *sept. getae*
R E S T I T V E R V N T. *templum*
C V M. S I G N I *s. consump*
T I S. V E T V S *tate........et*
I V L. V E R A X...............
N E G. DD. C *Ilone. etlibone*
C O S. V. I D. *Septembr*

Vnus & idem videtur lapis esse, quem *Ratisbonæ* effossum, & muro insertum Collegii S. J. *prope portam B. Petri*, nobilitate pariter ac eruditione Nobilissimus ibidem Juvenis nobiscum benignissimè communicavit:

Hunc ipsum verò lapidem (cujus etiam *Gruterus fol. LIV. inscriptione IV.* meminit) *P. Alexander à Wilthem, S.J.* Vir rerum literarumque veterum diligentissimus, (quid enim cessemus fateri nomen Illius, per quem profecimus?) ut conjectura præsagiri potest, sic legit:

I N. *Honorem Domus. Divinæ.* D E O. *Mercurio*
C E N S V A L I. P R O. *Salute*
N N*ostrorum.* A V G G*ustorum. duarum.* I M P P*eratorum*
A N T O N I N I. P A R *thici. et. nobi*
L I S S I M I. C Æ S *aris.* N *ostri*
R E S T I T V E R V N T
C V M. S I G N I S. *et. ornamen*
T I S. V E T V S T *ate collapsis*
J V L *ius.* V E R A X
N E G *otiatores* DD*edicarunt.* C
C O S. V. I D V *s.*

Nec piget, Senis doctissimè eruditi, & in intelligẽdis pensitandisq; antiquitati-

 bus

bus benè callidi,notas,ad familiares olim perscriptas, (venia gratiaq; postulata) integras dare; ut bona agamus fide,& suum cuiq; tribuamus:

DOMVS DIVINA est familia Augusta; quæ per adulationem omnibus ferè operibus dedicatis cuicunq; Deo inserebatur; uti & Salus Impp.

MERCVRIO hoc opus dedicatum oportet, quia id fecere negotiatores, quorum ipse præses.

MERCVRIVS CENSVALIS dicitur, quia & censibus regendis & pendendis, & mercimoniis præerat. Cæterum hoc epitheton CENSVALIS nunquam Mercurio attributum reperitur, nisi in hoc lapide, quod rarum.

DVO AVGVSTI sunt Antoninus Pius & Lucius Ælius, ejus frater; NOBILISSIMVS verò CÆSAR, M. Aurelius Antoninus, Pii filius.

Opus, quod RESTITVTVM est, debuit fuisse aliquod fanum Mercurii; idq; non inelegans, sed SIGNIS seu statuis & aliter ORNATVM.

Ex restituentibus unus est JVLIVS VERAX, alter latet: Fuere autem uterq; NEGOTIATORES ad Danubium alicubi, & probabiliter exactores censuum & vectigalium.

Eorum, qui opus restitutum dedicarunt, nomina desunt: uti & CONSVLIS, sub quo dedicatio facta; nec non etiam MENSIS.

IMAGINEM cum CLAVA non intelligo; non videtur HERCVLES. (forte Deus Titanus, *aut Dea* Cila.*)*

Hactenus, in his studiis, multi atq; celebrati nominis Wilthemius: Contulit autem,& composuit utramq; inscriptionem Amicorum doctissimus (cui jam, præter ætatem, senile judicium est) ac singulas voces consideratè atq; aptè junctis & alternis literis commisit. In altera statim linea S. nimirum PRO *Salute* non apparet in monumento amplius, neq; extitisse unquam ex eo tempore, ex quo fuit erutum, persuaderi potest; cum litera O. in voce PRO directò respondeat M. in superiore linea: In qua quia neque tum (ut vidit) aliquid amplius lectum fuit, quod ad integritatem MERCVRII vocis pertineret; quoniam lapis recta linea discissus est. Sic in tertia rursus literæ S. quod habetur in Velserianis, nullum animadvertitur vestigium; quod induxit Virum Nobilissimum, ut, cum fortè fidem haberet descriptoris diligentiæ, verba de Sept. Severo, & Antonino Caracalla & Geta filiis ejus, interpretatus fuerit. Pronum autem præterea id fuit credere, quoniam Severum PARTHICI cognomen, propter debellatos Parthos, meruisse scribit Spartianus; cui expeditioni intererat Antoninus, & postea loco patris triumphavit. Getam quoque milites CÆSAREM dixisse, idem auctor est. Sed appellatio DVORVM AVGG. rem suspectam poterat facere, solus enim Severus Augusti nomen gesserat: Et quanquam Bassianus nomen Augusti acceperit aliquando à militibus, patre ægro pedibus; id intra paucos tamen dies deposuisse rursus intelligitur, cum ægerrimè tulisset pater, omnibus, qui filio actores ejus rei extiterant, graviter punitis. Idem ex cap. 20. Spartiani patet, solum Severum tenuisse Rempubl. cum Augusti titulo. Quare nobis certum est & indubitatum, *L. Ælium Verum & M. Antoninum* hic intelligendos esse; malumus enim cum Goltzio & plerisque aliis, à quibus secessionem quidem se facere profitetur Jul. Capitolinus, *Verum Marco* præponere. Nec silentii sipario involvendum μνημονικὸν ἁμάρτημα, scribere Wilthemius pro-

procul dubio *M. Antoninum* voluit; hic enim primus est, qui consortem imperii *L. Ælium* fratrem habuit, simulq; Augustum appellavit. Sic Jul. Capitolinus in vita Marci, cap. 7: *Post excessum divi Pii* (Marcus) *à Senatu coactus regimen publicum capere, fratrem sibi participem in imperio designavit, quem* Lucium Aurelium Verum Commodum *appellavit, Cæsarem atq; Augustum dixit; atq; ex eo pariter cœperunt Rempub. regere. Tuncq; primum Romanum imperium* DVOS AVGG. *habere cœpit.* Deinde Marcus cognomen PARTHICI sortitus est. Julius cap. 8: *Fuit eo tempore etiam Parthicum bellum, quod Vologesus, paratum sub Pio, Marci & Veri tempore indixit.* Idem cap. 9: *Profligato autem bello uterq; PARTHICVS appellatus est.* Filius Marci fuit Commodus Antoninus, cap. 18. qui precibus Lucii CÆSAR appellatus est, cap. 12. Petiit præterea Lucius, ut filii Marci CÆSARES appellarentur. Pertinere autem ad *Marcum*, præter hæc reddunt insuper probabile, quod is legionem à se conditam ibi locorum habeat; quod multa alia, ad *Marcum* attinentia, monumenta his in terris inveniantur. Sic Aventino teste, prope *Weilheim* ingens, in saltu, jacet lapis, cum inscriptione: M. ANTONINVS. IMPERATOR. AVGVSTVS. In penultima denique Cl*lone*, exiguum & fallax litteræ I. vestigium est, & satis longè à C. remotum. Nec dubitamus, NEGOTIATORES fanum istud Mercurii (qui Græcis Κερδῷος à lucro nimirum dicitur) ibi locorum restituisse; illorum enim lapides Augustani aliquoties meminere, & Augustæ multa hujuscemodi collegia esse potuisse, haud obscurè *Velserus* noster *lib. V. Rer. Aug. Vind. fol. 277.* indicat. Restat denique *caput*, quod ad latus expressum est cum *clava*; sed esto, sit illius Dei (inquit Amicus noster) quid *Mercurio* cum *clava*? Ego quidem nemini Deorum clavam appositam esse memini, præterquam *Herculi*: Jam verò cum Hercules lucri quoque præses fuerit, quid obstat, quin credam, placuisse mercatoribus Deum adjungere, qui idem cum Mercurio munus obibat? Sed responsum (ni fallor) in proclivi est, quod *Natalis Comes lib VII. Mythol. cap. 1.* reddidit: *Fama est*, ait, *post è Gigantibus victoriam* HERCVLEM *suam clavam* MERCVRIO, *cognomento Polygio consecrasse; quam dicunt fuisse ex oleastro, & repullulasse, actisque radicibus insignem arborem factam fuisse.* Verum ex hoc diverticulo in viam nunc revertimur.

VII. In domo quâdam.

MARTI
CRISPVS. RAE
CI. FIL. V. S. L. M.

Incidit mentio inscriptionis illius, & ejus, quæ proximè sequitur lib. V.

VIII. In Peutingerorum ædibus.

IN. H. DD.
DEO. MARTI
ET. VICTORIÆ
CONTVBERNI
VM. MARTICV
LTORVM POSVE
RVNT. V. S.
LL. M.

Contubernium dicitur contubernalium habitatio, ait Festus, *Contubernales* Fest. v.

Contubernium & Contubernales, Veg. lib.2.c.10.

autem, *dicuntur à tabernis, quæ fiebant ex tabulis.* Vegetius videtur contubernium decem militum numero definire. At hîc paullo aliter accipio, pro corpore aut collegio, quod Martis colendi causfâ coiret, pecuniam conferret.

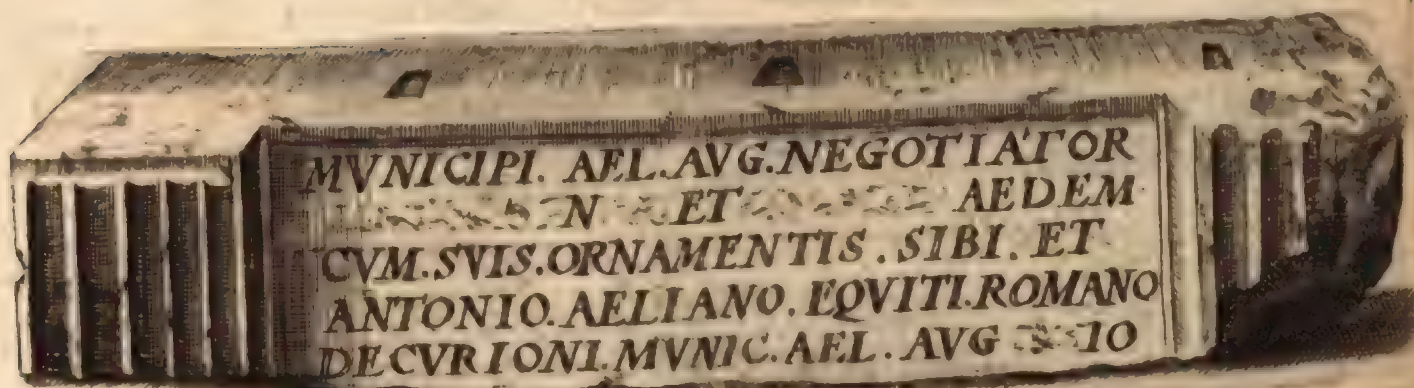
IX. In hortis, qui è regione sunt collegii societatis JESV, ibidem anno Christi MDL. effossa.

CETERIS DIIS
DEABVSQVE
OMNIBVS
ADIVTORIVS
ROMANVS. D. M
V. S. L. L. M

Cic. act. 5. in Ver.

Dei Deæve alicujus pluriumve nomina præcessere: sic Cicero in Verrem, post Jovem, Junonem & aliquos præterea nominatim invocatos, *Ceteros item Deos Deasque omnes imploro atque obtestor.* Diximus lib. V. Adjutorium Romanum Decurionem municipii videri fuisse, nam sic interpretor singulares litteras quæ ante versum ultimum.

X. In ædibus Peutingerorum.

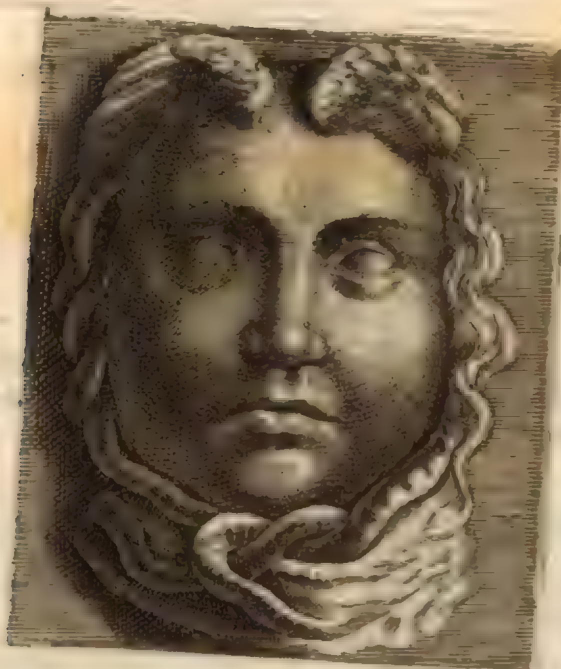

Tac. hist. lib. 2.

Planum fecimus libro V. colonias (colonia enim certè Augusta) plerumque municipia dictas, & in eam sententiam optimorum auctorum testimonia multa adduximus, quibus etiam nunc Tacitum licet adjungere, qui uno orationis filo Placentiam coloniam, cives *municipale vulgus* appellat, quocirca lapidum auctoritate in re satis superque testatâ abstinemus. Eodem libro de sacris ædibus, de Decurionibus, de Equitibus loquuti, hanc ipsam inscriptionem laudavimus. Libro autem VI. de Aelio prænomine, quod Augustam ab Hadriano traxisse existimamus, disputavimus. Fragmentum ex æde esse, cujus nomen vetustatis injuriâ extritum, dubitationem non habet; si rectè conjecturam à columnis utrimque striatis capio, ipsius hyperthyri pars.

Ad D.

Ad D. Vdalrici.

Vulgus Cisæ idolum interpretatur. Nos cum de Cisâ libro III. multa dixerimus, an ejus tamen nominis Dea aliquando Augustæ culta fuerit, in medio reliquimus, neque item libro IV. de templo quidquam definire ausi. Hæc equinem imago Medusæ est, cujus se jam olim admonitum à Christophoro Vellero, qui Reginoburgi summæ ædis Præpositus graviora studia politioribus litteris condire solitus, Peutingerus in convivalibus retulit, & memini pæne geminam videre in Carpensibus hortis Romæ. Num ex Palladis æde aliqua, númve ex Capitolio nostro sit reliqua, quis certò statuat? Scio Gorgones multasq; præterea mamarum & larvarum species sepulchris etiam insculptas.

XI. In ædibus Canonici cujusdam.

pARCIs
SACRum
C.........
COSSITIVS
PRIMVS
V. S. P
L. L. M

Veronæ lapis, LOCO. PVBLIC. DAT. DD. PARCIS. AVG. SACRVM. nec omnino primæ hujus fragmenti litteræ quatuor aliorsum trahi possunt.

XII. In ædibus Peutingerorum.

.....VRI..SC...
.....RIVI......
V. S. L. L. M

Etsi præter ultimum versum, qui voti solutionem continet, nihil intelligo, vel eo tamen nomine, hoc & sequens fragmentum, inter sacra retuli.

XIII. In horto è regione collegii societatis Jesu.

....

....VS. OPTIO.....

....RAETERI.....

V. S. L. M

Optiones antiquitus Tribunorum, Centurionum & Decurionum quodammodo vicarii, *tamquàm adoptati eorum*, inquit Vegetius, *ab optando appellati.* Veg. lib. 2. c. 7.

XIIII. In episcopii atrio.

Libro V. rationes adduximus,quæ nobis persuadent,columnæ fragmentum ex basilicâ superesse.

XIV. In domo quadam privata.

....

....

DEC. MV*nicipi*
FRATRIS. EI*us*.
FILIVS
HERES
L. D. D. D.

Nomen demortui periit, uti & ejus, qui titulum posuit: appâret autem priorem Decurionem municipii, deque patriâ rectè meritum, quippe cui locus sepulchri publicè datus, alterum ejus ex fratre nepotem & heredem fuisse. Quod Decreti à Decurionum ordine facti hîc mentio, visum collocare statim post ædium sacrarum & basilicæ monumenta.

XV. In ædibus Peutingerorum, illuc translata ex æde D. Nicolai, quæ ante urbis muros stetit.

PERPETVÆ. SECVRITATI
C. IVLIANIVS. IVLIVS. DEC. MVN
IIII. VIRALIS. SIBI. ET
SECVNDINAE. PERVINCAE
CONIVGI. CARISSIMAE
ERGA. SE. DILIGENTISSIMAE
FEMINAE. RARISSIMAE
SINGVLARIS. EXEMPLI
PVDICITIAE
QVAE. VIXIT. ANNOS. XXXXV.
MENSES. VII. DIES. XXI. ET
IVLIANIJS. IVLIO. IVNIORI. ET
IVCVNDO. ET IVSTO FILIJS
VIVIS. VIVOS. FECIT

C. Julianius Julius Quinquennalitius, hoc est, Censorius fuisse, aut Ædilitius, hoc est IIII. Vir Ædilitiâ potestate functus videtur, uti dictum rerum Augustanarũ libro V. Diximus etiam in Cõmentario ad acta S. Afræ martyris, suspi-

tionem esse, pertinuisse ad Julianiorum gentem Julianam, quæ sub Diocletiano Christianitatis rea capitis Augustæ damnata; quod si sedet, Julianiam legemus rectius. Vivis vivos fecit, antiquum, sed non infrequens, est pro Vivus.

In ædibus Canonici custodis summi templi.

Dixi libro V. Duumvirorum videri imagines. Tametsi nomina intercidêre, conjecturæ caussas aliquas afferre possumus, quod duo sunt, & alter quidem manu jubentis gestu, quod togati, quod nescio quid chartaceum prætendunt, ordinis fortean decreta, quod pinea nux publicum coloniæ symbolum inter utrumque addita, quis enim id sibi sumeret privatus, aut in minori magistratu constitutus? Et quamquam hæc interdum eodem quo cupressus modo mortis indicium, quippe quæ semel excisa nunquam repullulet, in priorem tamẽ conjecturam nescio quomodo videor pronior. Eam loc' juvaret etiam, si lapidem ibi aut in viciniâ inventum constaret, coloniæ enim illic forum, & in foris illustrium virorum imagines, senatorum præsertim & oratorum, unde Licinius mathematicus apud Vitruvium Alabandeos insipientes esse judicatos ait, *quod in gymnasio eorum quæ sunt statuæ, omnes sunt caussas agentes, in foro autem discos tenentes, aut currentes seu pilâ ludentes.*

XVI. Anno

XVI. Anno Christi MDLXVII. Ad D. Vdalrici, sub turre inventa.

PERPETVÆ. ME. SECVRIT. TIB
CLEVPHAS. IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATOR
ARTIS. PVRPVRARIÆ. QVI VIXIT
ANNOS. LXXVI. SENILIÆ. LASCIVAE
CONIVGI. ET. CLAVDIAE. FORTVNENSI
ET. EPIGONO. APRO. FILIIS. VIVOS. VIVIS
FECIT. ꝟ

Hanc inscriptionem, cum paucis quibusdam aliis, non vidi: interim in hac ausus facinus, quod in nullâ aliâ, cum exemplum, quod descripsi, haberet IIIIII. VIR. AVG. NEGOTIATORVM. ARTIS. PVRPVRARIÆ. inane additamentum audacter rescidi, & NEGOTIATOR. restitui, nam ut Cleuphas Sexvir Augustalis negotiatorum illius artis fuerit, nugæ. Adi, quæ libro VI. de Cleupha observavimus. Nec te conjugis & liberorum nomina, quæ nihil Judaicum sonant, sententiâ dimoveant, Agrippas, Berenices, Drusillas Regia ejus gentis familia habuit. Constantius negotiatores purpurarios qui Imp. deservirent, immunes esse jussit. Const. C. l.b 10. tit. 47. l. 7.

XVII. Ante ædes Peutingerorum.

....
....tRIBVno...........
.......E.................
CONSVLARES. HOnor. adept. et
ATINIAE GEMINAE..............
PEREGRINIVS. BELLICOsus. f. c
HOMINIBVS. BONIS

Præter quod libro V. diximus, nihil eruo : nam quod olim de procuratore Rhætiæ aliquo conjiciebam, nunc damno, & litteras RIBV, de tribuno opinor rectius accipio.

XVIII. In D. Vdalrici templo frustillatim effossa, anno MDXCI.

D. M. ET.
PERPETVAE. SE
cuRITATI. VICTO
riO. VICTORIANO
neGOTIATORI. Aug
...SCRETARIA....
..TVRARIAE. SI....
..CA. MATer........
..VIXIT. ANn........
..C....................

Quæ

Quæ assequi potui, restitui, reliqua mihi æquè cum ignotissimis ignota.

XIX. In turre S. Crucis, quâ hortum spectat.

IVL. VICTOR
NEGOTIATORI
QVONDAM. VESTIARIO
TESTAMENTO. EIVS
IVLIVS. CLEMENS
AQVILIFER. LEG. III. ITAL
FRATER. EIVS.
F ❦ C
D . D

Multa olim in hunc locum non necessaria scripsimus, ejus errore decepti, qui SPOLIATORI. pro NEGOTIATORI legerat, nunc liquent omnia. Aquilas præcipua inter Romana signa, singulas legionibus singulis fuisse, non monendum.

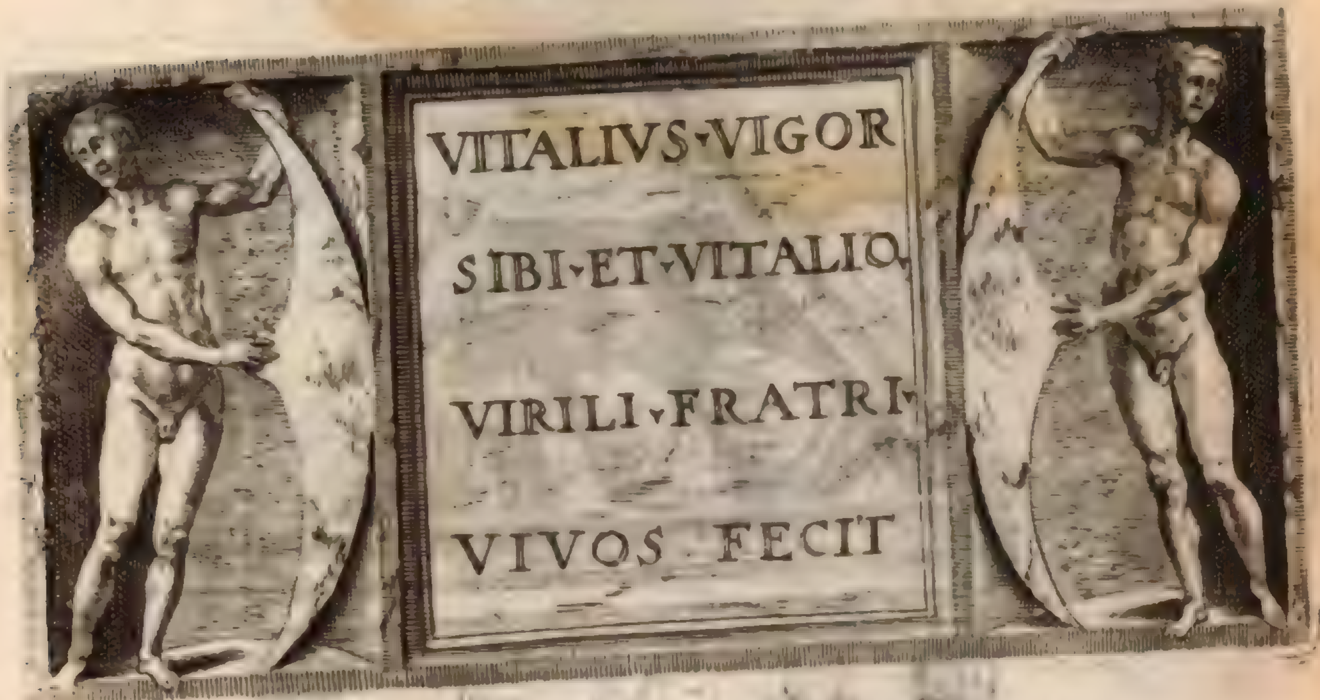
XX. In Peutingerorum ædibus.

Pusinti,

Pusinti, Victorinæ & Pusiniæ imagines fastigium ostendit. OB. MEMORIÆ. & CONIVGI. sculptoris videtur error, pro MEMORIAM. & CONIVGIS.

XXI. Ad D. Vdalrici, sub Michaëlis archangeli ædicula.

Boni hæc ominis nomina, uti & quæ præteriere Victoris, Victoriani, Clementis, Victorinæ, atque ex sequentibus Constantini, Clementis, Fortunati. Exmia his deligendis Romanorum religio, in maximarum præsertim rerum initiis, quod dudum ex Cicerone & Festo observavimus. Sic est apud Tacitum in Capitolii restitutione sub Vespasiano, *Ingressi milites, quibus fausta nomina, felicibus ramis.*

Tac. hist. lib. 4.

XXII. In ædibus Peutingerorum.

D. M. ET
PERPETVÆ. SECVRITATÆ
CRASSICIO
CONSTANTINO
INFANTI. DVL
CISSIMO. QVI
VIXIT. ANNOS. VII.
AELIVS. AELIANVS
ET CRASSICIA. VRSA
PARENTES. FACI
ENDVM. CVRAVERVNT

Notandum, Crassicium Constantinum alterum nomen à matre, neutrum à patre traxisse.

Ad pon-

Ad pontem viæ novæ mediæ.

Ineptas plebejasqu quorundam fabulas nihil moramur : Hæc ex ſepulchro tabula eſt, Infantis fortaſſis, nam eam cogitationem puerorum ludentium ſpecies injecit; nec tamen quidquam nimis affirmo, cum & aliæ explicationes locum hab re queant. Secundus trochum credo manu jacit, trochum quippe Martialis pueris tribuit, eumque anulum orbi inſertum habuiſſe oſtendit, ut Mart. lib. 14. ep. 148. 149. ſpectatores ſono oblectaret, & obvios via decederent, admoneret,

Iſte trochus pueris, at mihi cantus erit.
Garrulus in laxo cur anulus orbe vagatur?
Cedat ut argutis obvia turba trochis.

Vt eos admodum falli neceſſe ſit, quibus trochus idem viſus, quod Virg. Aen. lib. 7.
——————*torto volitans ſub verbere turbo.*

XXIII. In horto quodam.

....
MATRI. PIENTISSIMAE
LVCRETIVS. CLEMENS
ET. FL. FORTVNATVS. FILI
FACIENDVM. CVRAVERVNT

Matris nomen abeſt, nec ei filiorum pietas ad memoriam profuit.

XXIIII. In Peutingerorum ædibus.

Juliæ matris, quæ titulum posuit, & Aelii Crisni, cui positûs, hæ effigies.

XXV. Vbi extet, nescio.

D. M
PERPETVAE
SECVRITATI. AVL
SILVANO. VETERANO
MIL. ITAL. MVL. V. P
IVL. PACON. V. CL. CAT
N. STA. CL. CA. CLEMENS
POSVIT

Vereor parum peritè descriptam, eò minus conjecturis licere volo.

XXVI. In Peutingerorum ædibus.

d. *m.*
E T. P E R P E T V Æ. S E
C V R I T A T I. T I B. A C
V T I A N O. V R S A C I O
V E T E R A N *o*............
Q V I. V I X I T. A N N O S....
V I I. M E N S. S E X. D I E S
V I I I. H O C. F A C I E N D V
M. C V R A V I T..........
L I C I A. P I E N T I A
....C O N I V G I. B E
N E M E R E N T I
F E C I T

Ex postremis notis, nihil cui acquiescam exsculpo, cætera, quâ legi possunt, clara sunt.

XXVII. In Peutingerorum ædibus.

D. M
....A R I N I. M O N T A N
E X. 7. V E T. P O M P E I V S
S A L T V I N V S. H E R E S
F A C I E N D V M. C V R A
E X. SS....N

Notum centurias à centurionum nomine dictas, Montanus ergo ex centuriâ Veturii alicujus miles. Vltimus versus sepulchri sumptum indicabat, sed numerorum notæ corruptæ.

XXVIII. In

XXVIII. In hortis V. Ill. Marci Fuggeri, reperta anno MDLXXXII. in Vindonis alveo.

D. M.
SEROTINI
ET. PISTAVCI
ISAVRICAE
IVL. STATV
TIANVS. ET
IVL. CONCESI
F. C.

An Isauricæ, sive legionis sive cohortis milites Serotinus & Pistaucus? Legionis primæ Isauricæ Sagittariæ nomen in lapide superesse ferunt.

XXIX Ad D. Joannis, in muro cœmeterii.

SVCCESSVS
ILVINI. F. EQ. AL
AVG......................
.......STIP. XIIII.
VIXIT. ANN. XL

Successus Ilvini filius eques alaris (Alares enim à legionariis distinguit Vegetius) Augustâ. Notum patriam ablativo casu ostendi in lapidibus, eodem modo, quo Asconius de tribu scripsit: nisi cui eques alæ alicujus Augustæ aut Augustalis rectius. Veg. lib. 2. c. 1. Ascon. in 2. Ver.

In S. Otmari vico.

Aut Successi, aut equitis alicujus alterius hæc effigies. Flores sepulchris additi creberrimè, humanæ imbecillitatis argumento.

XXX. In ædibus privatis.

C L A V D I ...
L A V I A N ..
... H E R E D

Lapidis hoc frustum, uti & quæ sequuntur duo, nihil valde memorabile continent.

XXXI. In domo privatâ.

....
.... A I ....
..... I L N I V S ....
... S. HER. E X. HS. XI...

Heres etiam monumenti impensam ascripsit.

XXXII. In basilicâ D. Virginis ad portam æream.

....
.. V E R E N. HER E......
....

XXXIII.

XXXIII. Item in basilicâ D. Virginis.

CL. IVCANAE
EX. TEST. P. CL
MATERNI. PA
TRIS. F. I. SILVI
NA. VXOR. ET
HERES. F. C
N. I. F. L

Silvina, uxor & heres P. Cl. Materni, ex mariti testamento fieri jussit, fierique curavit Cl. Jucanæ ejus filiæ; ut nos tamen exscribentis incuria non fefellerit. Postremæ notæ mihi non notæ.

XXXIIII. Ad D. Vdalrici.

D M
IVL·MACRIANO·QVONDAM
VETERANO·M·H·M·EX·B·F·COS
CONIVGI·CARISSIMO·
SECVNDIA·SERVATA·ET·
SIBI·ET·IVLIIS·
ALPINO·ET·ALPINAE·FILIIS
BENEVALENTIBVS·F·C·

Litterarum informis species, quamproximè ad lapidis fidem exprimendam curavimus, à non optimo sæculo est. Implexæ secundi versus, Macrianũ missum honestâ missione significant, uti nos amicus noster Jo. Vivianus, à Lipsio doct., monuit: Congruit, quod Exbeneficiarius Consulis, quia eo munere jam de-

 functus.

Tertul. de fuga in persec. Cujac. in nov. 13. functus. De Beneficiariis quæ Vegetius, quæ alii, in promptu sunt. Sed & diversus à vulgato ejus verbi usus interdum fuisse videtur, nam Tertullianus matrices Beneficiariorum & Curiosorum nominat, in quibus descripti tabernarii, lanii, fures balnearum, aleones & lenones: Itaque Cujacius Beneficiarios & Curiosos pro delatoribus accipit.

E regione prioris inscriptionis.

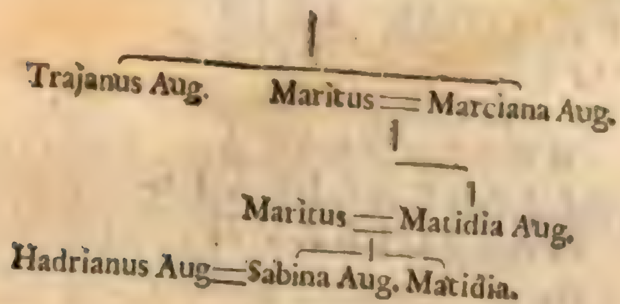
Hæc ipsa Macriani opinor imago; manu fortassis indicem convolutum tenet, quem matricem Tertullianus dixit. Lapidi ad dextrum latus, à pictore non expressum, rosæ insculptæ, conditioni humanæ vitæ testandæ.

XXXV. In privatâ domo.

M A T I D *iae*
D I V AE. M A T I *diae*
a V G. F I L. D I *uae*
M A R C I A N Ae. *aug*
ne P T I. D I V I. *tra*
ia N I. A B N E *pti*
D I V AE. S A B *inae*
hadr. aug. S O *rori*

Metidia,

Matidia, soror Sabinæ Hadriani uxoris, ex hoc & aliis lapidibus. Sabinam Trajani neptem per sororem vocat Spartianus, ἀδελφιδῆν Dio & Zonaras. Hinc creditum, Matidiam & Sabinam ex Trajani sorore natas. Quod, cum Matidiæ duæ fuerint, de majori verum est, de minori & Sabinâ sorore, minimè. Quin Sabinam & alteram Matidiam, cui basis posita, doceo prioris Matidiæ filias, Marcianæ Trajani sororis neptes fuisse, hoc modo,

Si ista Spartiani quoque mens, novi enim, qui nepotes ex fratre aut sorore non pro fratris sororisve filiis, quod vulgo fit, sed pro horum nepotibus accipiant, neque se omnino aliter in probatis auctoribus observare potuisse scribant; si hæc ergo Spartiani & Græcorum mens, bene est, sin diversa, dicam clarè, erravere. Hotom. de verbor. signif. Certè ex ipso Spartiano facilè colligo, Hadriani socrum Marcianam non fuisse. Cum multa civiliter ab Hadriano erga amicos acta enumerasset, subjungit, *Omnia denique ad privati hominis modum fecit. Socrui suæ honores præcipuos impendit ludis gladiatoriis, cæterisque officiis.* Ea sive de socru vivâ capimus, quam honoribus in gladiatoriis spectaculis à genero affectam, argumento æquabilitatis *ad privati hominis modum* est consentiens, ut cætera officia, officia sint quæ in quotidianam vitam cadunt: sive quod viris magnis placere video, funebre munus, & officia mortuorum memoriæ debita interpretamur rectius, utrumvis non nisi Hadriano imperante contigit. At Marciana jam antea defuncta & in Divas relata, quod arcus Anconæ Trajano Trib. Pot. XVIII. positus ostendit, DIVAE. MARCIANAE. AVG. SORORI. Aug. Hadriani ergo nequaquam socrus, & quod consequitur, Sabina Sabinæque soror, ejus neutiquam filiæ. Ista per ambages. Rectâ idem conficit lapis Suessanus, MATIDIAE. AVG. FIL. DIVAE. MARCIANAE. AVG. NEPTI. DIVAE. SABINAE. AVG. SORORI. An obscurè Matidia Augustæ filia, Marcianæ non filia, sed neptis? Illud obscurius, cujus Augustæ filia, nisi hunc scrupulum marmor nostrum eximeret, in quo litterarum reliquiæ satis ostendunt Matidiam Matidiâ natam; & extant nummi, MATIDIA. AVG. DIVAE. MARCIANAE. F. qui ad majorem Matidiam pertinent. Illa enim Augusta, & post mortem Diva dicta. An minor iisdem honoribus aucta, ambigo, neque puto. De majori etiam accipio Spartiani locum, *Post hoc Antiochiâ digressus est, ad inspiciendas reliquias Trajani, quas Tatianus, Plotina & Matidia deferebant.* Minorem Sabinæ superfuisse dicamus oportet, si hic titulus vivæ statutus, quod mihi verisimile. Trajani abneptem timidè ascripsi, coactus spatio lapidis, DIVI prænomine, & NI terminatione. Vt semel omnia dicam, suspicor Marcianæ aut Matidiæ majoris maritos (quorum neque nomina neque nobis stemmata nota) aliquo modo ad Trajanum pertinuisse, inde abneptem dictam Matidiam minorem. Quamquam sæpe à naturæ vinculis ad ambitionem discessum, ideoque variatum. Exemplum in Severo, cui visum in Marci familiam transire: Is in lapidibus nunc L. Veri Aug. nunc M. Antonini filius, Commodi frater, Antonini Pii Nep. Hadriani Pronep. Trajani Abnep. Nervæ Adnepos: Cum interim filius ejus M. Aur. Antoninus Trajani & Nervæ Adnepos appelletur. Quæ cuncta simul, si ad calculum revoces, vera esse non possunt. Vicentiæ visitur inscriptio, quæ Matidiarum quoque meminit; dubito an harummet, cum inter Hadrianum & Gordianum anni plusquam centum intersint, etsi nihil prohibet ex usuris sortis à Matidiis legatæ aut donatæ, statuam Gordiano tanto post positam. Inscriptio hæc est,

IMP. CAES
MARCO. ANTONIO
GORDIANO. PIO
FEL. AVG. P.P. COS. II
PROCOS. TRIB
POTEST. V. PONT
MAXIMO
RESPVBLICA
EXLIBERALITATE
MATIDIARVM
D. D

XXXVI. Ad D. Stephani.

C. MANAGNIO
IVSTO. T. LEG. III.
ITALIC. ❦ MANA
GNIA. FABIANA
FILIA. ET. HERES
FACIENDVM. CV
RAVIT. INSTANTE
MANAGNIO. NI
CITATE. LIBERTO
EX. HS. N. XVI.

M. Antoninus Imp. legionem tertiam Italicam in Rhætia inſtituit, uti libro VI oſtendimus. Laterani legati nomen extat inſcriptione IV. ædium ſacrarum, Julii Clementis Aquiliferi XVIII. inter negotiatores. Hic ordine Tribunus, Decurio, & milites, quorum alter Librarius etiam. Inſtante liberto, id eſt, quod cæteroquin CVRANTE, aut AGENTE, aut CVRAM AGENTE. Quot ſeſtertiis nummis monumentum conſliterit, numerorum notæ oſtendunt.

XXXVII. Ad D. Vdalrici.

....
*de*CVRIONI. AL. III. L. ET
*bf.*COS. ET. FL. DECORATo
*mil.*LEG. III. ITAL..............
VS. V......................

Vegetius

Vegetius *Equitum alæ dicuntur, ab eo quod ad similitudinem alarum ab utráque parte protegant acies.* Alarum partes turmæ, quasi termæ aut terimæ, quod ex terdenis constarent equitibus, ut est apud Varronem & Festum. Hinc Decuriones singulis turmis tres. Atque id quidem antiquitus. Vegetii ævo turma equites XXXII. sub uno Decurione habuit. Veg.lib.2. c.1. Var. de Ling lib.4. Festus Turma. Veg.lib.2. c.14.

XXXVIII. Ad D. Dominici.

D. M.
IVL. AMANDO MIL
LEG. III. ITAL. LIBRARI*o*. COS.
VIXIT. ANNIS. XXX.
IVLIA. PATERNA. MATER
FECIT. SIBI. ET FILIO
PIENTISSIMO. VIVA. EX.
PECVNIA. SVA. FECIT

Librarii, qui libros & instrumenta scribunt. In castris, ait Vegetius, qui in libros referebant rationes ad milites pertinentes. Veg lib.2. c.7.

XXXIX. Sub portâ D. Virginis.

....
pro. INCOLV*m. imp. caes. l. sept. seu*
aug. tr. p. III. IMP. V. COS. *ii. procos. p.p. felicissimi*
princ. TOTIVSQVE. *domus. diuinae. quod...*
colla BSOS. RESTITV*it*.................
.................VS. SVRVS.....................

Sept. Severum sive muros, sive pontes, sive fornices restituisse videri, diximus libro VI. In ultimo & penultimo versu ejus, qui inscriptionem, posuit maxima nominis portio deest, nullis conjecturis reponenda. Porro cum duos tantum Imperatores Trib. Pot. III. Imp. V. dictos repererim, Domitianum Cos. X. & Severum Cos. II. hanc posteriori tribuere ideo visum, quod Severi in Col. Augustanam multa, Domitiani quod sciam beneficia nulla extent. Initium abesse judicavimus, quia quæ pro alicujus salute aut incolumitate statutæ, fere certis numinibus dicatæ, habes ejus generis apud Smetium. LVNAE. AETER. SACR. PRO. SALVTE. IMP. CAES. L. SEPTIMI. SEV. Item, VIR. DIANAE. SACR. PRO. SALVTE. IMP. CAESARIS. L. SEPTIMI. SEVERI. Item, I. O. M. SARAPIDI. PRO. SALVTE. IMP. L. SEPT. SEVERI. & alias aliorum.

XL. Ad D. Vdalrici.

*gentian*O. ET. BASSO. CO*s*.

Litteræ grandes & elegantes, ut liceat existimare inscriptas fuisse operi alicui publico egregio. Præferunt nomen Bassi Cos. & apparet alterius Cos. nomen præcessisse. Cum ergo VI. vel VII. Bassos posteriori loco consules renunciatos inveniam, scilicet anno urbis DCCXI. cum C. Albio Carrinate (mortuo in magistratu Q. Pedio) P. Ventidium Bassum: anno DCCCXVII. cum Crasso Bassum, uti habet Cassiodorus: anno CMLXIV. cum Q. Epidio Rufo Lolliano Gentiano, Pomponium Bassum; anno MXI. cum M. Aurelio Memmio Fusco, Pomponium Bassum: anno MXII. cum Fulvio Æmiliano, Pomponium Bassum II. Anno MXXIV. cum Aureliano Pomponium Bassum: & anno MLXIX. cum Ovinio Gallicano, Septimum Bassum: difficulter statuo, ad quem inscriptio pertineat. Est tamen tenuis conjectura, pertinere ad Pomponium Bassum anni CMLXIV. quo Consule Severus in Britanniâ obiit, quem Victor inter præcipuos Severi amicos numerat, & cui Domitium Dextrum in urbana præfecturâ successisse Spartianus narrat. Nam Ventidius ante coloniam nostram deductam iniit. Bassum anni DCCCXVII. (fuit is C. Lecanius Bassus) reliqui fastorum scriptores M. Licinio Crasso Frugi præposuere, solus postposuit Cassiodorus, at præponendus Taciti præjudicio. Cæteros post annum CMLXIV. excludit litterarum elegantia, nam ex hâc lapidum ætates periti dijudicant.

Victor Sev. Spart. Sev. Tac. An. 15

XLI. In turre S. Crucis, quâ ecclesiam spectat.

imperatori. caesari
l. SEPT. *imi. seueri. aug*
*a*RAB. AD*iab. filio. diui.*
MARCI. ANTO*nini. germ. sar*
*ma*TICI. NE*p. diui. antonini. pro*
*n*EPOTI. *diui. hadriani. ab ne*...
*p*OTI. DIV*i. traiani. par*
T*hici.* ET. *diui. neruae*
*a*D NEPOT*i. m. aurelio. anto*
*n*INO. PIO. *felici. aug. trib*
pot.....PROC*os. p. p. imp*.....

Diximus libro. VI. quo tempore, & quâ de caussâ statuam cujus, hæc basis collocatam credibile.

XLII. Lapis Augustæ inventus, inde Smiham translatus: demum Ill. Comiti Vdalrico à Montfort à Hieronymo Fuggero dono concessum audio.

D. M.

D. M. ET
PERPETVÆ. SECVRTATI
CL. CONSTANTINO. QVI
VIX. ANN. XXX. ET IPSAN
ILLE. CONIVGI. EIVS
QVE. VIX. ANN. XXVI
ET. RETICIO. FILIO. EORVM
QVI. VIX. ANN. IIII
CLAVDIA CONSTANTI
NA. SOROR. ET. HERENS
FRATRI. DVLCISSIMO
AC. PIENTISSIMO
F. C

Pleraque barbarè & contra latinitatis leges ſcripta, ut tulit uſus rei Romanæ collabentis.

XLIII. In monaſterio D. Vdalrici.

P O M P

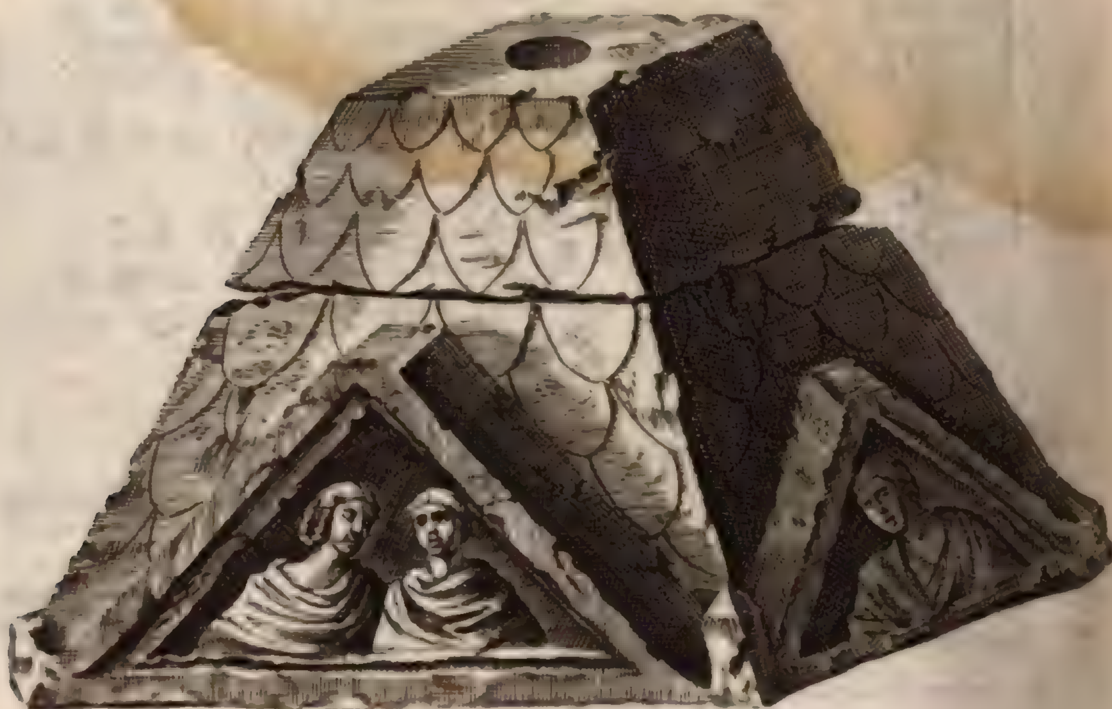
Saxum eſt grande, in quo quatuor hæ tantum pulcherrimæ litteræ, quæ quid ſibi velint, ego me neſcire fateor; reliquum ſpatium purum eſt.

In domo privatâ.

D. M. S
CAECILIO
EVPHROSINO
AN. ✠ LV
S. T. T. L

Lapis peregrinus, non originarius, ex ultimâ Luſitaniâ Auguſtam allatus, ideo hîc extra numerum poſuimus.

In Peutingerorum ædibus.

Pro tecto sepulchri alicujus fuit.

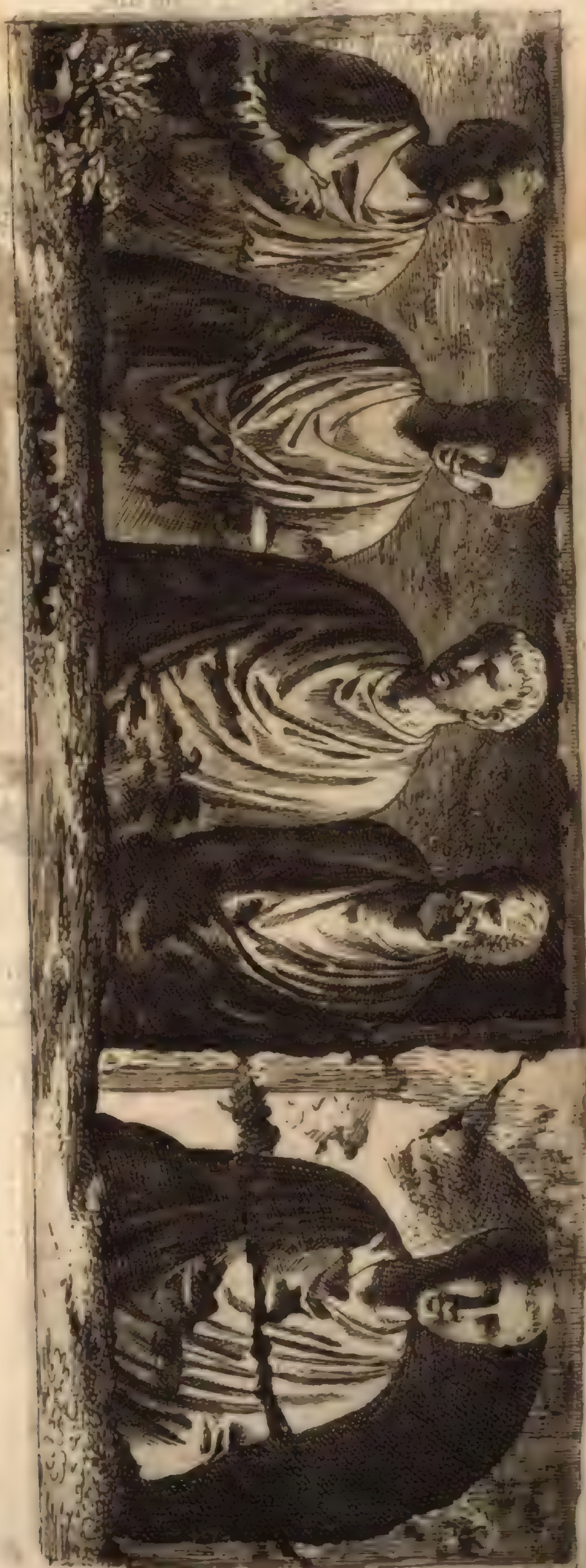
Ad portam

Ad portam, quâ Geggingam itur.

Lapis quadratus, cujus quartum latus muro affixum. Videtur pertinuisse ad sepulchrum hominum non armatæ, sed palatinæ & curialis militiæ, uti sub posterioribus Imperatoribus appellabant. Nam ejus rei est conjecturam capere ex libellis, convolutis quos prætendunt.

Ad portam item Geggingensem.

Hîc, quod explicationis nomine afferam, nihil est.

En postre-

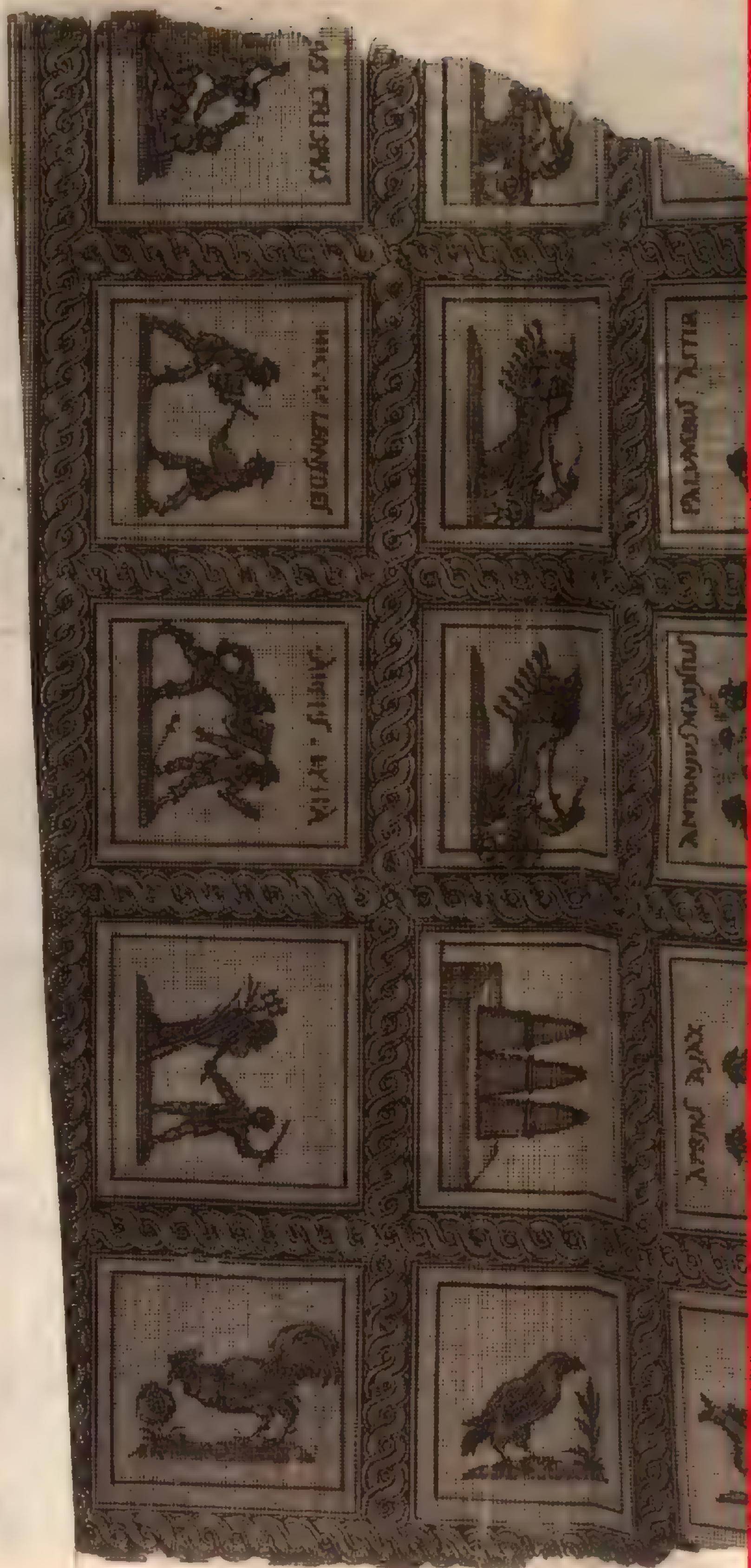
En postremo loco pavimentum, de quo libro V. scripsimus. H
denuo lucis usuram ab horti domino impetrassemus, imbrium
cie valde corruptum invenimus, plerasque tesserulas loco m
rum etiam coagmentationem solutam, ut jam spes nulla su
posterorum oculis cujusquam accuratione servari posse. Nar
aliquando id loci non unius generis marmoris crustas, ostiorur
gii operis hyperthyron, lapidis item gypsei aut cretacei ma
dem, ad hæc fragmentum euripi saxeum, præterea gemmam
zusam, anulo insertam aureo, lychnum atque ampullam vitrea
nam spisso nescio quo rubro: quorum nos tamen præter massa
lem nihil vidimus, liquore, quem servatum unicè exoptaremu
so, reliquis alicujus pretii rebus dudum divenditis. Balneor
stigia, quæ prius subodorati, nunc palam agnoscimus. De ma
statione Seneca, *pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes*
& pretiosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora N
distincta sint. Statii & Martialis in hunc sensum versus de E
thermis ascribere nihil necesse. Neque vestibulorum & th
Vitruvius nominat) magnificentiam inde æstimare difficile.
volumus, nullius uspiam externi testis auctoritas, ad cognoscen
antiquitus ædificii splendor fuerit, nobis hîc conquirenda: A
stolido istud ipsum quod præ manibus pavimenti vestigium,
tum de inædificati olim operis specie promittit. Ego equide
Romanorum majestatis reliquias, quæ in Italiâ sunt, non otiosè
quæ habentur alibi diligenter quæsivi, prorsus profiteor me n
auribus quidquam debere, quod in hoc quidem genere cum is
di mereatur, & ex quo æquè uberes antiquæ scientiæ fructus
Quod satis scio alios quicumque inspexerint, itidem mecum se
nini adeò & Diocletiani Romæ thermæ, quarum vel parietina
tantâ ævi vetustatem, etsi hominum perpetuo propemodum d
ctu, crebris ignium tentatæ injuriis, & barbararum gentium sæ
roribus oppugnatæ, molis adhuc suæ miraculo spectantium oc
animos quodam horrore perfundunt, hujusmodi tamen de
hactenus detectum dedêre. Nam quæ in illis pavime
cum argumenti profectò specie, tum artificum isti peritiâ val
Majores nimirum nostri enitendum putaverunt, ut quibus st
pensæ magnitudine pares esse non poterant, ab iis saltem elega
vincerentur. Et cum in hanc partem eâ quâ cernimus curâ in
mo de cætero dubitet, reliqua quoq; ornamenta, quæ in thermis
que & eximia, ad parilem splendorem fuisse conformata. Sed
dificii eum extitisse modum, qui quamquam magno intervall
norum exemplariû fastigia consisteret, opulentæ tamen florenti
coloniæ decus tueretur. Atq; hinc fidem proniorem spero i
nos Capitolio, templis, basilicâ, amphitheatro, quorum nunc
attulimus, sequuti, ut nonnullis fortasse videbatur, exiles admo
suspiciones, quæ vel voculis aliquot hinc inde ex priscorum scri
corrogatis, vel nescio quibus vetustorum lapidum litterulis inni
pud homines qui aut eruditi sunt, aut erudiri seriò volunt, sat
sponte habent ponderis: Bonum tamen factum istiusmodi pr
probari monumentis, quorum species ante oculos posita, ab
mirè remota, tacitam quodammodo vim habet, ut imperitos eti
nu ducat, illi sibi de veteri rerum statu nunquam visa, nunquam
lè persuaderi patiantur; quibus aliâs eam propemodum erant ha
quam homini sermones de Platonis alicubi Republicâ & Atlant
tuenti accommodarent. Verum enimverò intra cance
deundum, atque ea porro thermarum indicia, quæ supra dix
reperta esse, prosequenda.

Terræ candicantis plures species cuti curandæ adhibitas ex Pli
primis sanè cretam ex Martiale,

cum brevem
iumque gla-
s , reliqua-
t,incolume
int repertas
tas, & egre-
n bene gran-
cam an aëri-
liquore ple-
lam & cana-
temerè effu-
interim ve-
rum incru-
nei) *magnis* Sen. ep. 87.
dictis crustis
ci & Tuccæ Stat. fylv.
omaton (uti lib. 1.
uin si verum Mart. lib. 6.
n,qui totius epig. 42.
imatori non lib. 9. ep. 77
mium quan- Vitr. lib. 4.
, qui priscæ c. 6.
ectavi, de iis
oculis, non
uno conten-
uriri possint.
aros. Anto-
rudera post
nnatæ negle-
repetitis fu-
os tenent, &
iarum nihil
a vidimus,
e concedunt.
cturæ & im-
tiæ laude ne
buerint,ne-
aria plerum-
& universi æ-
infra Roma-
que apprimè
veniant quæ
ihil superat,
lum & dubias
torum libris
xæ. At hæc a-
is omninò sua
æterea com-
asu hujus ævi
am quasi ma-
videnda faci-
bituri fidem,
is insulâ insti-
llos nobis re-
mus,hoc loci

aio scimus, in- Plin. lib. 35 c. 16.

Deposita

Mart. lib.6 ep.93.

Psi
Aqua

Mart. lib. 3.ep.92.
lychn

Amp
rum
Plin. lib. 13.c.3.
balne
pale
Ath.lib.15 Alexi
dores
Mart. lib. 3.ep.81.

Plin. lib.13 c.2. lib.36. c.10.
Quar
gare
Ath.lib.5.
ctilib
Mart.lib.3. ep.54.

Et
Conj
Plin. lib.13 c.5.
dunt
Lib e.c.3.
ditis
Lib.e.c.2.
delect
gaud.
perim
Vitruv.lib. 7 c.1.
ad pa
Plin.lib.36. c.25.
differ
uno d
rubell
sit.
à colo
parte
petita
volup
Plin.lib.35 c.7.
capta
Horat. lib. 2.sat.7.
fuera
more

Au
Pra
Re
Ar
Plin, lib.35 c.7.
Et Ne
rium,
rumq
neutic
Suet. Jul. c.46.
rum in
De cardin. op.chr.de spir.san.
monst
ctilia
prianu
hac fig
res rep
ad fieri
Lucil. ap. Non. c.4. bis.
Acs
San
Cun
Post
Et Sen
Seneca de provid.
ptis ne
lut si

ſitâ quoties balnea veſte petit,
o nitet, aut acida latet oblita cretâ.
hermas ductas, non mo: en lum; ſed & anulos loturos poſuiſſe, &
ibi uſum fuiſſe, Martialis,
lucernâ balneator extinctâ.
quid ſuſpicer, niſi unguentum conditum? mira in thermis unguento-
, Plinius, *aliquem ex privatis audivimus juſſiſſe ſpargi parietes*
unguento, atque Cajum principem ſolia temperari: ac ne princi-
tur hoc bonum, & poſtea quendam ex ſervis Neronis, ſiquidem, ut
ba Athneæi interpres reddidit, *maxima bonæ valetudinis pars, o-*
bro bonos objicere. Hæc in ampullis ſervata, Martialis,
Coſmianis ipſe fuſus ampullis,
optimæ ex alabaſtrite Plinio, auctore; vitreis attamen fidem abro-
debemus, cum Antiochum Epiphanem pretioſiſſima unguenta fi-
balneum intuliſſe Athenæus prodiderit; planè Martialis,
——— *quacunque venis, Coſmum migrare putamus,*
e excuſſo cinnama fuſa vitro.
ram ipſius quoque liquaminis color commendat, *hujus cauſâ ad-*
nnabari & anchuſâ ait Plinius, mox, *ſimilis ratio & in crocino, ad-*
abari. anchuſâ, vino: atque ſpiſſitas, *quoſdam craſſitudo maximè*
id ipſum approbantes, liniq́ue jam, non ſolum perfundi unguentis
Nam quod *unguenta vetuſtate meliora* evadere ſcripſit, ejus ex-
i capiendi nobis poteſtatem præreptam, id verò ſeriò doleo. — Jam
entum quod ſpectat, Vitruvius & Plinius totius generis originem,
ias, componendiq́ue rationes explicavere, nos privatim de iſto hoc
ri ſumus. Quatuor coloribus variegatum, lapillis candidis, luteis,
x ſiliceis nigricantibus conſtat; ſpecie de cætero, quam pictor expres-
um optimum artificii elegantia affirmat, neque centeſimum credo
deductâ annum excedit. An ad lavationem aliámve thermarum
ertinuerit, nemo aſſeveret. Emblematum argumenta à gladiatoribus
circi metis & quadrigis, abſque avibus aliquot, ſingula congruè loco
i parato. *Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi*
C. Terentio Lucano, Plinio annotante, *is q; avo ſuo, à quo adoptatus*
riginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in ne-
ianæ poſuit. Exemplum poſt alii ſequuti, Davus Horatii,
——— *Fulvi Rutubaque,*
Placideiani contento poplite miror
a, rubricâ pictâ aut carbone; velut ſi
erâ pugnent, feriant, vitentque, moventes
a viri ——— ———
onis libertus apud Plinium, *cum daturus eſſet Antii munus gladiato-*
ublicas porticus inveſtivit picturâ, ut conſtat, gladiatorum miniſtro-
e omnium veris imaginibus redditis. In pavimenta inde migraſſe
uam mirum, quando horum admiratione æquè ac ſignorum & tabula-
aniere Romani, adeò ut quod Suetonii verbis de ſummo duce aſſero,
i videatur ſimile, Julium Cæſarem *in expeditionibus teſſellata & ſe-*
avimenta circumtuliſſe. Antiquus ſcriptor Chriſtianus, quem D. Cy-
m plerique exiſtimant, ad ſignificandum interiorem hominis ornatum
urâ uſus eſt, *ſterne pavimenta pigmentis.* Ex noſtro diſcimus, gladioto-
ræſentandi ratio quæ fuerit. Per paria ſcilicet, per paria enim illi, quo-
poterat, parilia componebantur, ut jure indignetur Lucillius ſatyrâ IV.
erninus fuit Flaccorum munere quidam
nis, ſpurcus homo, vitâ illa dignus locoq́ue,
Placideiano componitur, optimus multò
homines natos gladiator qui fuit unus.
eca, *ignominiam judicat gladiator, cum inferiore componi:* Super ſcri-
minibus, quod ex Horatio poterat colligi: Toto corporis habitu *ve-*
e verâ pugnent. Quin inſignitis ferè pugnarum eventis expreſſis, cum
quidem

quidem edito jam munere pingebantur. Quod in statuis itidem observatum notat Æmilius Probus, Chabria, factum est ut postea athletæ, cæterique artifices, his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti. At quod hîc in unâ quadam areolarum est adolescens inermis unus, nomine nec ascripto, truncum feriens, tiro is est, ad palum se exercens, & seriæ pugnæ parans; Vegetius, *Palorum enim usus non solum militibus, sed etiam gladiatoribus plurimùm prodest, nec unquam aut arena aut campus invictum armis virum probavit, nisi qui diligenter exercebatur ad palum.* Et eleganti tralatione Seneca, *Exerceamur ad palum, & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris.* Quamquam verò Vegetius scuta viminea & ligneas clavas magni ponderis huic exercitio præscribit, Juvenalis galeam & reliqua arma addit, Veg.lib.1. c.11. Sen. ep.18. Juven.sat. 6.

——— ——— quis non vidit vulnera pali,
Quem cavat assiduis sudibus, scutoque lacessit
Atque omnes implet numeros dignissima prorsus
Florali matrona tubâ; nisi si quid in illo
Pectore plus agitat, veraque paratur arena.
Quem præstare potest mulier galeata pudorem?
Quæ fugit à sexu, vires amat, hæc tamen ipsa
Vir nollet fieri, nam quantula nostra voluptas?
Quale decus rerum, si conjugis auctio fiat,
Balteus, & manica, & crista, crurisque sinistri
Dimidium tegmen, vel si diversa movebit
Prælia tu felix ocreas vendente puellâ.

Paucis interjectis versibus,

——— ——— quæ ludia sumpserit unquam
Hos habitus quando ad palum gemat uxor Asylli:

Credibile tamen, prima artis rudimenta leviori rude à tirunculis cætera inermibus posita, eosque graviori paullatim dein armaturæ assuefactos: scholiastes vetus secundum versum, unâ immutatâ litterâ, legit,

Quem cavat assiduis rudibus interpretatus, *obtundendo illum ferulis, in meditatione pugnandi.* Sed & qui in thermas ventitabant, aliquando ante lotionem ad palum exercitos Martialis indicat,

Non pila, non follis, non te paganica thermis Mart.lib.
Præparat aut nudi stipitis ictus hebes. 7. ep.31.

Eò hoc schema referri poterat, nisi aliud suaderet adnixus palo tridens, qui inter gladiatoria retiariorum arma, Juvenalis de Gracco retiario, Juven. sat.

——— tunicati fuscina Gracci, 2.& 8.

Item, ——— *movet, ecce tridentem,*

Operæ autem pretium, pali hinc primùm formam hermæ specie agnoscere. Et si acutè ex Dione & Lampridio pervidit Lipsius, Palum principem gladiatorem dictum, quia in pali modum oppugnantibus immobilis & invictus, quid ni ab hermâ Martialis Hermes originatione simili? Lips. sat. lib.1. c.7. Mart.lib.5. ep.15.

Hermes inquam *& gladiator & magister,*

Nam totum epigramma exscribere longum, in reliquis areolis nullum magnopere armorum discrimen, nisi quod pugnantium plerique scutum habent, latum qua pectus atque humeri teguntur fastigio æquali, ad imum cuneatius mobilitatis caussâ, quod Samnitibus Livius tribuit, pauci aliquod duo tresve, illam quam Varro parmam dictam ait *quod è medio in omneis parteis par sit.* Hanc inter Threcidica alii observavere, sed additâ sicâ, cum hic gladios rectos videam. De eventis quod dixi, bini trium areolarum gladiatores in gradu constant, manusque maximè conserunt; eos missione impetratâ pares abiisse rectè puto suspicamur, ita quidem pares, ut tamen alter altero vulnerum numero fortassis inferior, Seneca *solet enim fieri, ut etiam cum alter multis vulneribus confossus est, alter leviter quidem saucius, pares exisse dicantur, quamvis alter videatur inferior.* Quæ inter duos media viri species obscura, nec confusis lineis sat distinctè inclusa, lanistæ opinor (Martialis proximo versu magistrum appellavit) aut mastigophori alicujus est, qui, ut Tertullianus ait, *gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis compellat.* Liv.lib.9. Var. de ling.lib.4. Sen. de benef. lib.5. c.3. Tertul.de spectac.

Sen. in ludo. *compellat invitum*, Seneca *proximo munere inter novos autoratos ferulis vapulare placet.* Est præterea areola, in quâ fugiens gladiator in tergum supinus cadit, adversario insequente. Alia, in quâ prostratus suberectusque ferrum vitabundus expectat; Seneca, *eo magis convulneraberis, & confodieris,*
Sen. de tranq vitæ. c. 11. *quia nescis præbere jugulum. Vives diutius, & morieris expeditius, qui ferrum non subductâ cervice, nec manibus oppositis, sed animose recipis.* Alia de-
Sen. ep. 37. nique, in quâ victus submissis, quin projectis armis latus præbet, quæ Senecæ quoque verbis quando semel cœpimus illustremus. *licet arma submittere, misericordiam populi tentare*, turpior aliquantò projectio, *dummodo arma non*
De benef. lib 5. c. 2. *projicias.* Nomina, quæ liquidò legi potuere, hæc sunt, CRISPVS. LEONIDES. APRIVS. AIAX. ANTONIVS. MANLIVS. PALVMBVS. ASTIR, hæc dubia, SIRIPVS. SPICIVS. ALPVS. LYTRA.
Cic. Phil 3. Firm. lib 7 c. 22. Tert. de spectac. Calp. decl. 50. Gladiatorum profectò nobilium ut Cicero appellat, celebrium ut Firmicus, ut verissimè Tertullianus atrocium, quos in coloniâ depugnasse nihil dubito. Atque ii quantumvis laudati, infames tamen ab his ipsis, quibus laudati habiti, vir fortis gladiator in declamatione apud Calphurnium Flaccum, *Virum igitur gladiatorem negat, negat aliquis infamem?* Et sex septem interjectis verbis, *Neque enim conditione gladiatoriâ quidquam est humilius in vulgo,*
Suet. Claud. c. 21 Ner. c. 30. Juven. sat. 6. *nec meo nomine quidquam nobilius in ludo.* Singulorum caussas exquirere ineptientis sit; at in Suetonii Claudio Palumbum observo, in Nerone Specillum, quorum imitatione tum Palumbum hunc nostrum, tum Spicium an Specium dictum sentio; nam Specius & Specillus unum idem est nomen, quemadmodum Sergius apud Juvenalem per blandiloquentiam idem Sergiolus. Neque hæc ab ævo, quod pavimento tribuimus, abhorrent.

Ad metas & quadrigas venimus. Videmus agitatorem non unum,

Stare levi curru, moderantem quatuor ora,
Spumigeris frænata lupis, & flectere equorum
Prævalidas vires, ac torto stringere gyro,

Man. lib. 5. Et quod in Manilio interjecto versu sequitur, non tam calamo scriptum, quam penicillo pictum,

Exagitare feros pronumque anteire volantes.
Vixque rotis levibus summum contingere campum.

Hier. vita Hilar. Quâ specie si persuasi coloniæ circum tribuamus, non nemo assentiatur, eo pronius, quod universè D. Hieronymus scripsit, *In Romanis urbibus jam inde servatur à Romulo, ut propter felicem Sabinarum raptum, Conso, quasi consiliorum Deo quadrigæ septeno currant circumitu, & equos partis adversæ fregisse victoria sit*; Nos Augustanæ gloriæ non inviti favemus, sed quoniam veri studium præponderare sæpe testati, rem ita capimus, ut in provinciis metas statutas, quadrijugosque currus agitatos non negemus. Nec quidquam est, quare equestre cursus certamen, quod natali Augustæ die celebrari solitum, nostrâ demum memoriâ desitum libro V. scripsimus, ad hoc principium non vocemus, paucas attamen fuisse urbes opinemur, quæ stadium porticibus & gradibus Romano exemplo cinxerint, nec omninò quod mihi constet, hujus generis ædificiorum ruinæ præter Romam & Constantini urbem
Auf. urb. catal. Cor. hist. Med. par. 1. visuntur alibi. Quod si Mediolanensis circi Ausonius meminit, *populique voluptas Circus*, quem à Friderico demum Ahenobarbo dirutum Bernardinus Corius prodidit, argumentum à civitate tot Imperatorum sede ad reliquas vulgo colonias non rectè ducitur, multo ineptius ab Antiochiâ aut Alexandriâ aliquâ. Sidonius Narbonem luculento carmine dilaudans, atque à muris, tabernis, portis, porticibus, foris, theatro, delubris, Capitoliis, monetis, thermis, arcubus, horreis, macellis, fontibus commendans, circum tacuit.
Tertul. de spect. Tertullianus disertè de circensium apparatibus, *minore curâ per provincias pro minoribus viribus administrantur.* Itaque valde labor credere, plerosque circos provinciales fuisse temporarios, plerosque etiam extra urbes, quo cur-
Virg. Æn. 7. riculi intervallum nimirum commodius laxaretur. Virgilius,

Ante urbem ——— ———
——— ——— *domitantque in pulvere currus.*

At quan-

At quandoquidem in hoc sumus, demus formam hippodromi ex heliotropio, quæ affabrè sculpta apud nos est, qua cœli acumen argumentum multiplex in tantillo spatio quivit assequi,

Notæ agitatorum factiones alba, russata, veneta & prasina, eas quatuor currus in gemmâ exprimunt: ad reliqua explicanda non divagabimur. Volucres demum pascentes artificis lusum interpretor, sed qui temerè neutiquam lusus, principi argumento alludat; nam id præcipuum peritæ elegantiæ documentum, ingeniò manus attemperare. Avium galli pugnæ maximè avidi, *nec finis*, ait Plinius, *sæpe commorientibus*, ideò aptè gladiaturæ hinc symbolū: quin prope est ut gladiatores ipsi, *Pergami omnibus annis spectaculū gallorum publicè editur, ceu gladiatorum*. Adde quod sectam à Gallis antiqui dixere Myrmillonum, ut esse Festus auctor, quo tamē etsi gallinaceos non spectarint, sed armaturæ genus Gallicum, nihilo secius gallinaceus appellationis saltem sonum significare potuit: Gallina etiam apud Horatium gladiator,

Plin. lib. 10 c. 21.
Festus P. v. Retiario.

——— *Thrax est Gallina Syro par.*

Hor. 2. lib. sat. 6.
Marcel. lib. 14.

Corvi aut cornices quī scimus an ad aurigarum aliquem pertineant, quibus nomina cæteroquin nulla ascripta? Est apud Ammianum Marcellinum Corax auriga, quem Gallus Cæsar coronavit, Corvini quoque & corniculæ pari forte notatione dicti. Corollarii vicem sermoni qui à thermis cœpit non negabo, versus aliquot concinnos, festivos, scitos totos, inscriptos marmori, ante annum unum aut alterum Romæ ad D. Petri effosso, qui inprimis lucem inferent balneari exercitationi, à paucis scriptorum memoratæ, à nullo lectorum ante hac intellectæ: Indicium Ab. Ortelio debeo,

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA
LVSI DECENTER CVM MEIS LVSORIBVS
LAVDANTE POPVLO MAXIMIS CLAMORIBVS
THERMIS TRAIANI THERMIS AGRIPPAE ET TITI
MVLTVM ET NERONIS SI TAMEN MIHI CREDITIS
EGO SVM OVANTES CONVENITE PILICREPI
STATVAMQVE AMICI FLORIBVS VIOLIS ROSIS
FOLIOQVE MVLTO ADQVE VNGVENTO MARCIDO
ONERATE AMANTES ET MERVM PROFVNDITE
NIGRVM FALERNVM AVT SETINVM AVT CÆCVBVM
VIVO AC VOLENTI DE APOTHECA DOMINICA
VRSVMQVE CANITE VOCE CONCORDI SENEM
HILAREM IOCOSVM PILICREPVM SCHOLASTICVM
QVI VICIT OMNES ANTECESSORES SVOS
SENSV DECORE ADQVE ARTE SVPTILISSIMA
NVNC VERA VERSV VERBA DICAMVS SENES
SVM VICTVS IPSE FATEOR A TER CONSVLE
VERO PATRONO NEC SEMEL SED SAEPIVS
CVIVS NVNC LIBENTER DICOR EXODIARIVS

Sen.ep.57. Jam nihil planius Senecæ verbis, quæ hactenus varias mangonum artes frustra experta *Si verò pilicrepus supervenerit, & numerare cœperit pilas*, quotquot excidissent crepitassentque scilicet, item Statii,

Stat. Sylv. lib. 3.

Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantes
Auditura pilas ——————

Sequitur hypocausti descriptio, exercitationis locus, quòd scio quam læve accipere soliti interpretes, neque miror aut indignor, sine enim lapide Romano fuisset, cui in mentem pila vitrea venisset unquam?

ANTIQVA
AGRI
AVGVSTANI
MONVMENTA.

I. Laugingæ. Augustanæ diœcesis oppidum ultra Danubium, ad Germaniam magnam pertinet, uti & alia nonnulla quæ sequuntur loca. Rhætico nomini is tractus accessit, quo tempore Maximianus limitem protulit, uti ex panegyricis libro VII. observavimus. Quædam porro ex his inscriptionibus ad avorum usque memoriam superstites, barbaro dein antiquitatis contemptu periere: quædam etiamnum salvæ.

APOLLINI. GRANNO
M. VPLIVS. SECVNDVS
T. LEG. III. ITAL. ARAM
CVM. SINGNO
ARGENTEO
V. S. L. M

Vnde Apollini Granni cognomen, adhuc quæro. Sed liquet hoc titulo præcipuè apud Rhætos cultum. Quamquam & Romæ lapis extat sic inscriptus, APOLLINI. GRANNO. ET. SANCTAE. SIRONAE. SACRVM. & Brettæ Dacorum, uti observavit Zamosius, APOLLINI. GRANNO. ET. DIS. SIRONAE. PRAESENTIBVS. Viderint eruditi, an urbs illustris Aquisgranum huic nomen debeat. Profecto Conrad. Celtes, in cujus carminibus est interdum auri grumos invenire, eo respexit, *Vrbs ubi fumat aquis Craneo ab Apolline dictis*, etsi litteris nonnihil mutatis. Accedit Panegyricus Constantino Constantii F. dictus, in quo sub finem rhetor Belga (Belgam ex ductu orationis Rhenanus, aliis non improbantibus, solus Sigonius Æduum putavit) patriam suam antiquè nobilem, ferventes aquas, quibus perjuria puniantur, Apollinis lucos & sacras sedes habere jactitat. Quæ si ad Aquisgranum referas (referes, nisi aliam Belgicæ urbem vetustá, in qua hujus generis aquæ proferas) eo probabilior Celtis opinio evadet. Bibracte Sigonii nullo modo accipi posse puto. Mediæ ætatis scriptores dixerunt palatium Grani, thermas Grani, etiam Aquas nudè, & fabulam non ferendam de Grano Neronis fratre produxerunt. Peutingerus noster in convivalibus me docuit, haustam ex diplomate Imp. Friderici I. Anni Christiani MCLXIV. in quo Caroli Magni verba laudantur, *Inveni thermas calidorum fontium, palatiaque reperi, quæ quondam Granus, unus de Romanis principibus, frater Neronis & Agrippæ a principio construxerat.* Absolutè vana & frivola. Quamquam non nego, tam fieri potuisse, ut nomen à duce Romano, quam ut ab Apolline acceperit, plures enim Granii. Sed hæc præter institutum: Arbitrium est in medio. SINGNO contra Grammaticorum leges sculptum, si sic tamen in lapide est.

Zamos. analect. antiq. Daciæ cap. 3. Celt. 3. Amor.

Sig. de occid. imp. lib. 2.

II. Laugingæ.

DEI. APOLLINIS. GRANNI
REL*igioni. sacrum*
..........PP...........
DIONYSIVS. LEG. AVG. PR. PR
raetiae....KAL. IVNIAS. *dd*

Religioni Apollinis, quomodo alibi, SANCTITATI. IOVIS. ET. AVGVSTI. SACRVM. & PRAESENTIAE. MATRIS. DEVM. Quo tempore Dionysius Legatus in Rhætia fuerit, nondum conjiciendo assequor.

III. Lau-

III. Laugingæ, lapis ex ruderibus arcis Faingensis.

APOLLINI
GRANNO
SIGNVM. CVM
BASE. MIRPA

IV. Feningæ sive Finingæ.

APOLLINI
GRANNO
SABINVS
PROVINCIALIS
L. D. S.

V. Faingæ.

IN. D. H. H
APOLLINI. GRANNO
..........................*et*
BAIENIBVS. VICTOR. ET
BAIENIBVS. VICTORINVS
FILII. EIVS. EX. IVSSV
SIGNVM. CVM. BASE

Patris nomen abest. Bajenibus pro Bajenius, ut altera B. abundet. Faingæ à Bajeniis nomen esse assentior, qui norim B. sæpe in F. abiisse, unde bruges pro frugibus Ennio.

VI. Laugingæ.

DEO. MERCVRIO. SIGN
EX. VOTO. IVL. GALLICVS
ET. AVR. SIBVLLA. P. L. L

In summâ base imi Mercurii pedes supersunt, eo magis injurius Heroldus, qui libello de Romanorum in Rhætiâ littorali stationibus, multis nominibus ineptissimo, ad hanc inscriptionem temere retulit, Mercurii signum, quod in ædibus Peutingerorum Augustæ visitur, Laugingâ scilicet illuc translatũ somnians. Quomodo & Julianorum & Amandi & Victoris & Macriani monumenta Feningâ Augustam advecta levissimè ausus asserere. Alieni profectò majores nostri ab hujus criminis invidiâ: ut alienis inhiarint, quorũ incuriâ tot patriæ inscriptiones periere, vel in calcem solutæ, vel in ædificiorum fundamenta cõjectæ? Non fit verisimile. Quid quod earum quæ publicis locis superant, pleræque muris tam contẽptim insertæ, litteris sæpe non rectis, sed in latus inclina-

tis, ut satis appareat, operas præter structuræ usum nihil spectasse. Privatas omnino quinque peregrinas habemus, fateor, urbicam unam Cæcilii Euphrosini, agrarias quatuor, si sic tamen appellare lubet, Prisci, Chrisidis, Spediæ & Maximæ Felicis; sed hæ unde, & à quibus, & quo tempore advectæ, annotatum est: neque ulla ante Peutingeri ætatem, cujus primum monitu istius generis reliquiæ aliquam obtinere dignitatem cœperunt.

VII. Laugingæ.

I N D D. *deo*
M E R C*urio*
V R O C I.....
V I C T o R.....
E X. V o T. P o S
L. L. M

VIII. Vitaslingæ.

M E R C V R I O
Q. V I T A L I S
Q V I N T I O N I S. F I L
V. S. L. M

A Vitale Vitaslingam non ineptè deducunt. Audio similem inscriptionem Angleriæ prope Mediolanum extare. Nec absurdum, Vitalem Mercurio votum pro itu in provinciam unum, alterum pro reditu solvisse.

IX. Faingæ, ad ripam Danubii, ut non nisi flumine decrescente legi possit.

.........D E I
M T I T. A V.
.....*s* V O. S V M
P T V. I N D V I
fe C E R V N T

Multæ mihi hîc tenebræ. Audio Faingæ etiam lapidem esse satis magnum, in medio fractum, in quo sol pileo flammeo tectus leoni insistit.

X. Vrsinii,

X. Vrsinii, columnæ milliares tres, altitudine octonum circiter pedum, quarum prima sic inscripta,

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XII. COS. II. P.P
PROCOS. ET. IMP. CAESAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES REST
AB. AVG. M. P. XXXXI.

Quadraginta columnas hanc præcessisse, ex postremis numeris colligimus, eæ omnes perierunt. Pertinent ad hujus generis cipporum inscriptiones Arcadii & Honorii Impp. verba, *Absit ut nos instructionem viæ publicæ, & pontium stratarumque operam, titulis magnorum principum dedicatam, inter sordida munera numeremus.* Cod.Theod.lib.15. tit.3.l.6.

XI. Vrsinii, columna secunda.

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS.
PONTIF. MAX. TRIB. POT
VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P
PROCOS. ET IMP. CÆSAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
·POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES. REST
AB. AVG. M. P. XXXXII.

XII. Vrſinii, columna tertia, quæ fracta eſt.

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XII. COS. II. P.P
PROCOS. ET. IMP. CAESAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES REST
AB. AVG. M. P. XXXXIII.

Meminimus horum lapidum libro III. & VI. In numeris IMP. XII. ſabrile
peccatum hæret, tum hîc, tum lapidibus Iſnenſi & Vilthaimenſi, eodem mo-
do inſcriptis, quos omnes ab unius ſculptoris manu exiſtimo. Ratio tempo-
rum TRIB. POT. VIIII. IMP. XI. COS. II. reſcribendum docet.
Nam anno urbis CMLIV. L. Annio Fabiano M. Nonio Muciano Coſſ.
dictus eſt L. Sept. Severus Trib. Pot. IX. Imp. XI. Coſ. II. Eo pertinet
inſcriptio. Sequenti Coſſ. fuere L. Sept. Severus III. & Imp. M. Aur. Anto-
ninus. Cum ergo permulta ſuperſint monumenta, quæ Septimium III. Con-
ſulem Trib. Pot. X. XI. XII. XIII. XIV. adhuc Imp. XI. dicant, apertè confici-
tur, id Trib. Pot. IX. Coſ. II. multo magis convenire, neque ullâ ratione
Imp. XII. ante tertium Conſulatum poſſe conſiſtere. Congruit etiam cum
anno urbis CMLIV. Antonini Trib. Pot. IIII. ut ex faſtis in promptu eſt.
Cippus Iſnenſis, qui vias & pontes à Camboduno eousque reſtitutos monet,
ſic habet, Vilthaimenſem in peregrinis retulimus, IMP. CAESAR L.
SEPTIMIVS. SEVERVS. PIVS. PERTINAX. AVG. ARA-
BIC. ADIAB PARTHICVS. MAXIMVS. PONTIFEX. MAX.
TRIB. POT. VIIII. IMP. XII. COS. II. P. P. PROCOS. ET.
IMP. CAESAR. MARCVS AVREL. ANTONINVS. PIVS.
AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS. VIAS. ET. PONTES. RE-
STI. A. CAMB. M. P. XI.

XIII. Bergæ prope Augustam, in altari, quod est introeunti templum ad lævam, pessimo charactere.

MEMORIÆ. ET. PERP
ETVÆ. SECVRITATI. FLa
BIA. CVNANIO. SERENO
NEGOT. QVI. VIXIT. ANNI
S. XXXXV. ET. M. VIII. D. VI. HOC
FACIENDV. CVRA. CVNAN
IVS. VRSACIVS. PIENTISS
IMO. PATRI. Ǝ. BENEMERNTi
FECIT

FLaBIA CVNANIO. est pro Flaviano Cunanio. Et FACIENDV. CVRA. pro faciendum curavit, uti in nummis antiquissimis PREIVERNVM. CAPTV. pro captum.

Bergæ in cœmeterii muro.

Simulachrum haud dubiè conjugalis concordiæ eorum, quorum olim ſepulchro impoſitum. Extat Romæ monumentum bene antiquum, M. Æmilio quippe & Munatio Planco Coſſ. Q. Furfanio Nigrino & Furfaniæ Floræ conjugibus factum figurâ prope geminâ, niſi quod conjuges dextras conferunt, & medius puerulus duplici face utrumque videtur urere. In noſtro puer unum neſcio quid præfert, vetuſtate ita detritum, ut facemne, an ſpicarum manipulum, an denique carduum interpreter, dubius maneam, pictor pro carduo accepit: Et cardui florem ſcolymon rerum humanarum infirmitatem, vitæ inprimis, referre ajunt, quo nomine ſepulchris rectè convenit, nam eo etiam roſæ in alio lapidis latere pertinent. Spicæ cum pacis, tum fœcunditatis indicio matrimonio junctos decent. Sed mihi tamen facis ſimplicior, aptior, veriorque viſa explicatio, ſiquidem puer Amor eſt. Non valdè differt FIDEI. SIMVLACRVM. quod Romæ quoque viſitur, HONOR, & VERITAS (nomina aſcripta ſic habent) dextras jungunt, AMOR conſiſtit medius,

Bergæ

Bergæ quoque in cœmeterii muro; Apian⸗ & Amantius Smihæ falsò tribuerunt.

Sepul-

Sepulchralis cœnæ ſpecies. Cubat quidam cœnatoriâ veſte indutus, effultus ſubereƈtusque in cubitum, in ſcimpodio pluteis utrimque munito, torali pulvinisque ſtrato, ad pedes catellus ludens, cujusmodi delicias cœnis adhibebant, paraſitus in Plauto,

Plaut. Sticho. *Tantillum loci, ubi catellus cubet, id mihi ſat eſt loci.*

Hor. lib. 1. ſat. 3. Ante leƈtulum menſa eſcaria, cibilla Varroni, qualem Tigellius apud Horatium optat, *modo ſit mihi menſa tripes.* Vtrimque famulæ miniſtrantes, quod & in aliis lapidibus obſervo, earum altera manibus ferculum prætuliſſe videtur. Paullò remotior poculorum menſa, ſic enim appellat Servius, cylibantum Varro, græca origine ἀπὸ τῶ κύλικος cæteroquin vulgus abacum, Juvenalis.

Serv. 1. Aen. menſæque remotæ. Varro de ling. lib. 4. Iuven. ſat. 3.

———*urceoli ſex*
Ornamentum abaci, nec non & parvulus infra
Cantharus, & recubans ſub eodem marmore Chiron.

In quem locum vetus ſcholiaſtes, abacum interpretatur, *quod nos Delphicam dicimus*, Martialis,

Mart. lib. 12. ep. 67. *Argentum atque aurum non ſimplex Delphica portat.*

Chiron menſam ſuſtinuit, quomodo gryphus hanc noſtram, & aliam apud Juvenalem,

Iuven. ſat. 11. ———*magno ſublimis pardus hiatu.*

Virg. ecl. 3. Virgilio,

Et gravis attritâ pendebat cantharus anſâ.

Miſtarius credo Lucilio apud Nonium,

———*longâ geminus miſtarius anſâ.*

Iſid. lib. 20. c. 5. Mart. lib. 14. ep. 105. Mart. lib. 14. ep. 110. In ipſo abaco, fortaſſis crater primo loco, ſi verè Iſidorus, *cratera calix eſt duas habens anſas*, deinde verceolus, quem miniſtratorium vocat Martialis: calicis demum quoddam genus aliud, ſive ampullam potoriam, cujus Martialis quoque meminit, & quam Iſidorus ſimilem ait *rotunditate bullis quæ ex ſpumis aquarum fiunt*, ſive orcam, ſive cymbium, ſive quodcumque tandem divinare malumus. E regione autem abaci, vas grande uno tantum pede fultum, eſt loco opinor tertiæ Varronis menſæ, quam ille urnarium vocatam tradit, quod urnas cum aquâ poſitas haberet, nam hujus vice ſinus iſte aquarius reƈtè fungi potuit. Aviculas ei inſidentes bibentesque aut turtures, aut cornices, conjugum ſymbolum accipio, & monumentum marito ab uxore poſitum autumo,

XIV. Camboduni.

LVCIANO. EVGILI
ANO. FILIO. CARIS
SIMO. VIXIT. ANNOS
XIX. LVCIANVS. ING
PATER. FECIT. S. S

Pater filio monumentum inſcripſit, quod ſibi ſuiſque commune.

XV. Laugingæ.

D. M.
PRENCIVS. A. VE. III. LEG
CIVES. BRIVINES
VIXIT. ANNIS. LXX
MONIMENTVM. FECIT

Cives

Cives Brivines pro civis Brivinensis, tale est, DOMVNARBES, pro Narbonensis. Brivinensium memoria cæterum funditus periit.

XVI. Liezheimi in latere.

LEG. ITALICÆ. III. M

Liezheimi nomen à Legione Heroldus deducit. Quod per omnes prope provincias lateres, in quibus legionum nomina descripta, inveniantur, Crediderim illos terminorum usum præbuisse agris militibus assignatis.

XVII. Liezheimi in alio latere.

LEG. ITALICIANÆ. III. M

Italicianam legionem sub postremis Imperatoribus dictam verisimile.

XVIII. Ad Lyci in Danubium fluentis ostia.

D. I. M
IVL. IVSTV
S. V. A. XXVI
AMABILI
S. MATER
F. C

Manes, ait Festus, *deos superos atque inferos dicebant*, ideo non frustra est, si quando in sepulchris Manibus inferorum nomen additur,

XIX. Novoburgi ad Danubium.

P. AEL. T. SATVRNINVS
ATILI. CV. ET. CIVIS. VET
VIXIT. A. LXXV.
SATVRNINVS. CRESCENS
IIII. KLENDS. IAN

Primæ quinque litteræ, vereor ne parum fidè descriptæ. Cæterum Saturninus Atiliæ Curator, & civis Veteranus fuit. *De officio curatoris Reipublicæ* Vlpianus singularē librum scripsit, qui periit. Atiliam adhuc Azelburg tueor, etsi longiusculè à monumento dissitam; nec enim necessariū, civem in patriâ mori, tumulari. Scimus, quam affines litteræ T. & D. rursus D. & Z. ut sæpe alternent, *Sed Set, Idcirco Itcirco, Dietha Zetha*, apud Christianos scriptores veteres,

teres, *Diabolus Zabolus.* Quæ Aventinus de Atiliensi coloniâ, quam eandem opino, talibi Coloniam Augustam Aciliam dixit; gerræ, nisi quid solidi, quod nos in assensum trahat, proferatur; nam hactenus nihil video.

XX. Novoburgi.

D. M
TIB. CASSIO. CONSTAN
TINO. IVNIORI. MISER
RIMO. QVI. VIXIT. ANNOS
III. MEN. IIII. D. XXII. FECIT
TIB. CL. CONSTANTINVS
PATER. FILIO. DVLCISSI
MO. A. QVO. SIBI. FACIEN
DVM. OPTAVERAT. ET
CASSIAE. VERAE. MATRI
EIVS. ET. CLAVDIIS. IANV
ARIO. VICTORI. ET
MARCELLINO. LIBERTIS
FIDELISSIMIS. VIVIS. FECIT
ITEM. FIDELI. QVONDAM
ET. CARO. ET. MODESTO
SVIS. KARISSIMIS

Monet Aventinus, plures alios Novoburgi superesse litteratos lapides, sed quos legere nemo possit, partim fractos, partim obstructos litteris introrsum versis. Matthæus Langus, Augustæ patricio genere natus, à Julio II. Pontifice in Cardinalium collegium cooptatus, Episcopus primum Gurcensis, dein Salisburgensis Archiepiscopus lectus, inscriptiones quæ sequuntur, quatuor supernumerariæ, ex agro Patavino, dum Patavium Maximiliani Imp. auspiciis obsideretur, Velenburgum ad Vindonem prope Augustam transtulit.

D. M
AEMILIAE
CHRISIDI. LIB
ET. CONIVG
V. A. XXXII
C. AEMILIVS.
CALPVRNIAN
VET. N. SVR
ET. SIBI. V. P

Nisi

Nisi se Æmilius Veteranum, natione Surum, id est, Syrum proderet, videri poterat familiâ Calpurniâ ortus, in Æmiliam adopti one transiisse.

C. IVL. PRISCI
V. A. VI. M. X. D. VIII
IVL. GERMANVS
ARMORVM. CVST
ET
VAL. MARCIANE
PARENTES

Hier. Rubeus hist. lib. 1. prope geminam inscriptionem Ravennæ ad sacrarium D. Apollinaris, Mazochius Romæ ad S. Stephanum in Ægypto extare scripserunt.

D. M
SPEDIAE
PANNYC Ƀ
P. CASSIVS
VERVS
CONIVGI
PIENTISSIM

Ignotus character tertii versus, libertam credo significat.

D. M
PORTITORI PLVTO
NI. ET PROSERPIN
HAVE. IVLIA. C. FIL
MAXIMA. FELIX. DOM
TROMENT. SALON
ANIMVLA. DVLCIS
ANIMVLA. SVAVIS
ANIMVLA. IN EoRVM
NVMERVM. RECEPTA
VNDE. TALE. QVANDO
TALE. ET. CVI. TALEM
V. A. LIX. MEN. VI. D. XII.
HOR. NOC. IX. T. SCRI.
BONIVS. BARBVLA
CONIVGI. IN CON
PARABILI. B. M. C
ET. INFRASCRIPTIS
VV. C. ARRIO. MARIN

Inſcriptio tota nectarea,ſed molliſſimæ deliciæ ridiculè in animulam ſexagenariam impenſæ. *Vnde tale,quando tale* quidquam unquam ortum, *& cui talem* conjugem habere contigit? Horatium de Auguſto in memoriam revocat,

Horat.lib. 2. ep. 1

Nil oriturum alias,nil ortum tale———

Scribonia gens, Romæ plebeja imaginibus illuſtris, ex quâ Auguſto aliquando uxor. *Infraſcriptis* quoque, tunc temporis vivis,de ſepulturæ jure cautum: eorum plura fuiſſe aſcripta nomina credibile,in alio fortaſſis lapide, nam in iſto nihil ſpatii reliquum. Quæ muta præterea tum Velenburgi, tum alibi viſuntur monumenta,ex Italiâ item allata,exprimere curæ non fuit.

ANTI-

ANTIQVA
MONVMENTA
PEREGRINA

Quæ meminerunt
Auguſtæ,
Vindelicorum,
Rhætorum,
Legionis III. Italicæ.

I. Prope Vilthaimum.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS
SEVERVS. PIVS. PERTINAX
AVG. ARABIC. ADIABEN. P AR
THIC. PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII.
IMP. XII. COS. II. P. P. PROCOS. ET. IMP
CÆS. M. AVRELIVS. ANTONINVS
PIVS. AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS
ET. IMP. P. SEPTIMIVS. GETA
ANTONINVS. VIAS. ET. PONTES
REST. AB. AVG. M. P. CX

Quæ ad inſcriptiones X. XI. XII. agri Auguſtani monuimus, huc etiam pertinent. Milliares lapides inter quadrageſimum tertium, & hunc centeſimum decimum, periere quinquaginta ſex; nam unius tantùm!, quem ego loco ſexageſimo ſexto ſtetiſſe conjicio, Parthani ſuperſunt fragmenta, ſic integritati reddenda,

IMP. *caes*
L. SEPTIM*ius. ſeuerus. pius*
PERTINAX. *aug. arabicus*
ADIAB. *parthicus. maximus*
PONTIF. *max. trib. pot. uiiii*
IMP. XII. *cos. ii. p. p. procos. et*
IMP. CA*eſar. m. aurelius. an*
TO*ninus. pius. aug. trib. pot*
iiii. procos. et. imp. p. ſeptim
geta. anton. uias. et. pontes
reſt. ab. aug. m. p. lxui

II. Dinzelavi, prope Ingolſtadium.

MERCVRIO
TEMPLVM
EX. VOTO. SVS
CEPTo. CL. AV
GVSTAVVS
L. L. M

Cl. Auguſtani nomen ab urbe Auguſtâ videtur tractum.

III. Romæ in ecclesia S. Ioannis ante portam Latinam extitisse, Jac. Mazochius ante annos amplius LXX. scripsit, neque tamen ibi nunc visitur. Lazius similem in ruinis Laureacensibus legi auctor est.

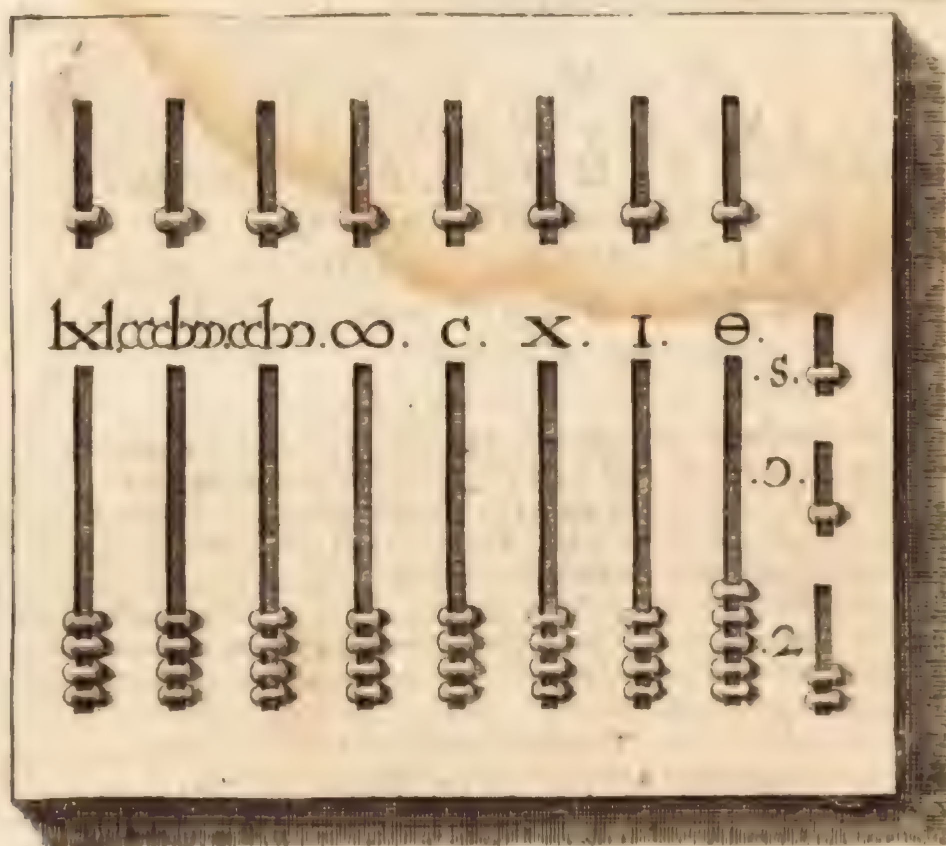
D. M
C. IVLIO. VETTIO
AVG. VINDELICVM. MIL
ER. LEG. VIII. AVG
VIXIT. ANN. XXIII
MILITAVIT. ANN. VI
H. F. C

C. Julius Vettius (quidam Vectium, nonnulli etiam Vehilium malunt) Augustæ Vindelicorum natus, Miles aut Frumentarius (sunt enim qui FR. legant, siquidem F. & E. litteræ valde affines) aut Eranista Legionis octavæ Augustæ fuit. Frumentarii, ait Victor in hist. Aug. Dioclet. *ad explorandum annunciandumque, qui forte in provinciis motus existerent, instituti.* Quorum postea agentes rerum simillimi fuere, eodem auctore: Jurisconsultis Agentes in rebus, Græcis Magisteriani. Eranistæ sunt lexicis symbolorum collatores, qui pecuniam conferunt ad convivia paranda, ἔρανος cœna collatitia. Præterea ἔρανος quæcumque contributio: Unde Alciatus pecuniam Eraniam pro Herosa in Scævolâ restituit. Et mihi fit verisimile, Eranistas esse in legionibus, qui curam gerunt pecuniæ à militibus quavis de caussâ collatæ, fortasse præfectos ei, quæ sepulturæ caussâ: ait Vegetius, milites dimidium donativi apud signa sequestrare consuevisse, & ei rei decem folles sive sacculos per singulas cohortes positos, additum dein saccum undecimum, *in quem tota legio particulam aliquam conferebat, sepulturæ scilicet caussâ, ut si quis ex contubernalibus defecisset, de illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius promeretur expensa.* Etsi hæc apud signiferum deposita, nihil vetat, illi administrandæ quempiam à signifero præpositum, qui accepti & expensi rationes putaret. Occasionem sequuti, gratificabimur lectoribus parergi loco formam abaci numerarii ænei antiqui, cujus nobis amicè copiam fecit clarissimus Medicus Adolphus Occo civis noster, Hygiæ & severiorum Musarum ita cultor, ut nec elegantioris hujus litteraturæ honestæque Volupiæ contemptor. Neque enim inanis eorum, quæ ad numerorum rationes pertinent, consideratio, quando Plato in gravissimo opere scripsit, *si numerum ex humanâ naturâ eximeremus, nunquam sapientes evaderemus.*

Alcia. dispunct. lib. 2. c. 25.

Veg. lib. 2. c. 20.

Plato Epinom.

Adversa ista abaci pars, XIX. foraminibus oblongis distincta, nos alveolos
dicemus. Horum octo superiores, singuli singulos claviculos ductiles habent,
utrimque capitatos ne excidant: Septem inferiores, claviculos quaternos ha-
bent, octavus quinque. Notæ interjectæ Θ. I. X. C. ↀ. CCIƆƆ
CCCIƆƆƆ. IxI. Præter duplicem ordinem istum, ad dextrum latus tres
etiam alveoli, quorum qui S. & Ɔ. signati, singulos, 2. duos claviculos
habet: Claviculi itaque XLV. omninò, omnes mobiles. Partis aversæ ea-
dem species, & quod pro foraminum ratione necesse, totidem alveoli, clavicu-
li item hinc quoque capitati seu umbellati, cæterum notæ nullæ nec nume-
ri, sed ad abaci angulos pro pediculis lunulæ quatuor, paullò magis quam
claviculi extantes, quo hi scilicet liberè duci & reduci queant. Vsus,
quantum datur intelligi, ut in XIV. alveolis, quibus numeri interjecti, clavi-
culi singuli inferiorum alveolorum, tot sive asses, sive quid aliud, cujus cal-
culus ponitur, significent, quot inter scriptus numerus; superioris alveoli cla-
viculus unicus, uno plus quam inferiores omnes simul accepti. Exempli cau-
sâ, claviculi sub I. singuli singulos, nam I. unum est, omnes simul quatuor, su-
perior autem quinque significat, ergo junctim novem colligunt: sit addendus
decimus, reducentur isti claviculi, & primus sub X. movebitur, inde secun-
dus, tertius, quartus, ad XL. usque, superior addet L. ut colligantur XC. In
centenariis, millenariis & reliquis par ratio, cum abaci numeri per classes
dispositi ad novies centena dena millia excurrant. Alveolus sub Θ quin-
que claviculos habet, totidem unciarum indices, superior unâ amplius, hoc
est, sex uncias exprimit, ut unciæ XI. conficiantur, quibus si duódecima adji-
cienda explendo assi, reducentur isti, & ducetur sub I. unus. In tri-
bus alveolis ad dextrum latus, singularis claviculus S. semunciam notat; sin-
gularis item Ɔ. sicilicum, hoc est quartam unciæ partem, nam Demetrius A-
labaldus Ɔ. sicilici notam esse scripsit: duo demum 2. singuli duellas singulas,
id est

Demet. de minutiis.

id est, tertias unciæ partes. Admonuit Cæs. Baronius, cujus summâ eruditione humanitas nihilo inferior est, ad æreas hujus generis tabulas, æreosq; sive claviculos sive calculos pertinere Nonii verba, *Aera numeri nota. Lucil. lib. XXIX. Hæc est ratio, perversa æra summa, & subducta improbè.* Videri posse, æra summa quæ in superioribus alveolis. Illustriorem etiam alium Nonii locum esse, *Aera neutri. Marc. Tull. Hortensio: Quid tu, inquam, soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam quæ ex his confecta sit, non probare?* Hinc æram à Fausto Regiensi supputationem appellatam: quamquam tum Faustus, tum Fulgentius, Eulogius & Hispani reliqui, eo quidem à nominis analogiâ recesserint, quod æram singulari numero dixerint. Non. c. 1. Non. c. 3. Faust. de spiritu sancto.

IV. Reginoburgi.

D. M
ET. MEMORIE
MISERRIMORVM
VINDELICIS
PARMOGENIANO
E........... VICTORI
E........... RE. FIL
VINDEL. SVRINVS
INFELIX. PATER. F. C

Multis hæc modis barbariem spirant. Sed nos amici, qui descripsit, fidem sequimur.

V. Romæ.

MARCO
GERMANICIANO
TI. CÆSARIS
GERMANO
NATIONE. VEIN

An hæc ad Vindeliciam pertineant non statuo, etsi antiquis frequens. EI. pro simplici I. sic *eidus. leibertas* Scrupulum injicit, quod Macer NATIONE. VEIN. TI. Cæsaris Germanus, ex Germanorum scilicet satellitio, neque enim Strabone & Ptolemæo auctoribus in Germanis Vindelici. Verum hæc principum geographorum sententia, quantumvis vera, non apud omnes obtinuit. Plinius Rhætiam, quo nomine Vindeliciam complectitur, cum Germaniâ quodammodo ex Agrippæ sententiâ conjunxit. Præterea non facilè occurrit ex Germaniâ magnâ natio alia, cujus nomen antiquum à *Vein.* sive *Vin.* sumat initium. Xiphilinus Severo, inter principis stipatores Noricos nominat, quo minus absurdum, vicinos etiam Vindelicos quandoque adhibitos.

Plin. lib. 3. c. 10.

VI. In Alpium trophæo, uti Plinius auctor est.

IMP. CÆS. DIVI. F. AVGVSTO
PONT. MAX. IMP. XIIII. TRIB. POT. XVII
S. P. Q. R
QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQVE
GENTES. ALPINÆ. OMNES
QVÆ. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT
SVB. IMPERIVM. P. R. REDACTÆ. SVNT
GENTES. ALPINÆ. DEVICTÆ
TRIVMPILINI. CAMVNI. VENNONES. VENNONETES
HISARCI. BREVNI. NAVNES. FOCVNATES
VINDELICORVM. GENTES. IIII
CONSVANETES. VIRVCINATES. LICATES. CATTENATES
ABISONTES. RVGVSCI. SVANETES. COLLVCONES
BRIXENTES. LEPONTII. VIBERI. NANTVATES
SEDVNI. VERAGRI. SALASSI. ACITAVONES
MEDVLLI. VCENNI. CATVRIGES. BRIGIANI
SONTIONTII. EBRODVNTII. NEMALONI
EDENNATES. ESVBIANI. VEAMINI
GALLICÆ
TRIVLATTI. ECTINI. VERGVNNI
EGVITVRI. NEMENTVRI. ORATELLI
VERVSI. VELNANI. SVETRI

Trophæum anno verbis conditæ DCCXLVII. sive DCCXLVIII. positum, nam id ex numeris Tribunitiæ Potest. liquet, cum Rhæti & Vindelici nono decimove ante anno victi essent. Sunt qui elogium verbis, *sub imperium. p. r. redacta sunt.* comprehendi finirique existiment, at Plinii profecto mentem non assequuntur. Pleraque de Alpibus scripserat, cum subjunxit, *non alienum videtur hoc loco subjicere inscriptionem e trophæo Alpium.* Cui fini, nisi ut Alpinarum gentium indicem daret? cum trophæis devictarum gentium nomina insculpi, rei etiam natura satis persuadeat. Quæ verò postremo loco omisimus, *Non sunt adjecta Cottiana civitates XII. qua non fuerant hostiles, sed item attributa municipiis lege Pompejâ*, Planè Plinii narrantis verba censenda, neque ad elogium pertinent. Quin & ternas compellationes, quas tamen loco non demovimus, *Gentes. alpina. devicta.* &, *Vindelicorum. gentes. IIII.* & *Gallica.* glossemata suspicor, quæ ex orâ irrepserint. Quis enim ferat candor Augustæi ævi, inanem iterationem, *Gentes. alpina. devicta.* cum præcesserit, *Gentes. alpina. omnes qua à mari. supero. ad. inferum. pertinebant. sub. imperium. p. r. redacta.* Dein, si gentes Vindelicæ & Gallicæ distinguendæ, cur Rhæticæ præteritæ? Tum quid est, quod Vindelicæ sequuntur, Gallicæ præcedunt suam compellationẽ, & nisi Vindelicarum numerum largiter augemus, quædam inter utrasque superant, neutro nomine comprehendendæ? Ego etiam atque etiam cogitan-

cogitandum existimo, an prorsus eliminandæ, an saltem in alium locum hæ voculæ revocandæ sint. Gentium descriptionem aggredi, non est hujus brevitatis, Scudius, Simlerus, Stumfius & Ortelius quæ præstitere, in omnium manibus & oculis,

Nec quemquam incuso, potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit ———

Hoc dico, exactam ne speres, non si quidquid hodie geographorum & antiquariorum est, conspiret.

VII. Floriani, in agro Veronensi.

Q. CAICILIO. CISIACO
SEPTICIO. PICAI
CAICILIANO
PROCVR. AVGVSTOR. ET PROLEG
PROVINCIAI. RAITIAI. ET. VINDELIC
ET. VALLIS. POENIN
AVGVRI FLAMINI. DIVI. AVG
ET. ROMAI
C. LIGVRIVS. L. F
VOL. ASPER
7. COH. I. CR. INGENVOR

Illis, quæ libro VI. disputavi, addo, Romæ nomen aliâs Augusto præponi, sic infra est de Valerio Mariano, FLAMINI. ROM. ET. AVG.

VIII. In promontorio Cajetano.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON
PLANCVS. COS. CENS. IMP. ITER. VII. VIR
EPVL. TRIVMP. EX. RÆTIS. ÆDEM. SATVRNI
FECIT. DE. MANIBIS. AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA
BENEVENTI. IN. GALLIA. COLONIAS. DEDVXIT
LVGDVNVM. ET. RAVRICAM

Mausoleum, cui elogium inscriptum, copiosè descripsit Pighius in Hercule Prodicio. Munatii consulatus & Censura multorum auctorum scriptis illustres; triumphus etiam, quamquam hunc ex Galliâ actum consentiunt, cujus rei causas libro II. aperuimus, & ne quis hæreat scrupulus, locuples auctor est ipse Plancus, Gallos sui Proconsulatus tempore quietos egisse, quippe qui ad S. P. Q. R. scribat, se habere *provinciam omnium civitatum consensu paratissimam, & summâ contentione ad officia certantem;* Rhætos captatâ occasione civilium bellorum, excursionibus Galliam infestasse, eo verisimile est, quod hunc in omnes vicinos morem genti fuisse Strabo significat, & mihi idem Plancus innuere videtur, ad Ciceronem scribens, *Interim maximā hîc solicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia, hæ gentes nostra mala suam*

suam putent occasionem. Ob Rhætos ergo in Galliâ cæsos Imperator dictus, triumphavit. Imperator secundùm quo tempore quave de caussâ, non reperio. Nam quod Appianus Plancum bello Perusino legionem Cæsarianam, quæ Romam peteret, in itinere concidisse prodit, nequaquam existimo ex tam invidiosâ victoriâ titulos quæsitos, aut si qui quæsiti, confecto bello, Cæsare victore retentos. Absterrêre poterat ab ambitione plenâ periculi exemplum in Nursinos editum, à Dione memoriæ consignatum, *cum eos qui in prælio (conflixerat enim cum Cæsare) ceciderant, sepelientes eorum monumentis inscriberent pugnantes eos pro libertate occubuisse, tanta ab eis mulcta nomine exacta est pecunia, ut urbe agroque omni cesserint.* Epulones antiquitus Epolonos dictos Festus auctor, datumque *his nomen, quod epulas indicendi Iovi caterisque Diis potestatem haberent.* Ædem Saturni à Planco factam, apud Suetonium est. In MANIBIS. producta I. se æquiparat duabus divisim scribendis, quod Lipsius annotavit. Velius Longus, C. Cæsarem Manibias per I. scripsisse, Augustum per V. Manubias, & utriusque inscriptiones testes citat; hæc etsi Augusti non est, sub Augusto tamen posita, Manibias habet. Lugudunum pro Lugduno antiqua scriptio, quam in M. Antonii nummis vidēmus, cujusque Dio meminit, qui caussam deducendæ coloniæ explicat. Raurica multis post annis Augusto nomine aucta, nam quo tempore Plancus Galliæ præfuit, Anno DCCXI. id necdum Octavio accesserat. Cæterum hoc genus exemplis persuadeor, privatis nostris Annalibus non invitus assentire, Augustam, quæ nimirum Vindelicorum princeps urbs esset, primitus Vindelicam purè appellatam.

Ap. Civ. lib. 5.
Dio lib. 48
Suet. Octav. c. 29.
Vel. de orthogr.
Dio lib. 46

IX. Magontiaci.

ATTIO. LANI. F
MONTANVS
MIL. COH. RAITORVM
ANNORVM. XLV
STIP. XIX.
H. S. E

Astat in lapide Attio militari habitu, dextrâ scuto oblongo impositâ, sinistrâ bina tenens hastilia. Rhætorum simplicia nomina fuisse sentio, MONTANVS ad patriam pertinere cognominis loco post patris nomen positum, eâ formulâ, quam ex basi antiquâ in Mediceis hortis Romæ exscripsi,

SERASPADANES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F.
PARTHVS
RHODASPES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F.
PARTHVS

Strabo Phraatis filios Augusto obsides datos Saraspadem, Ceropasdem, Phraatem & Boonem nominat, quorum postremos Lipsius in Phraatem & Vononem reformat, rectè, nos jam hinc priores in Seraspadanem & Rhodaspem. Atque hæc præter rem monuisse fraudi non erit.

Strab. lib. 16. Lips. in 2. An. Tac.

X. Messa-

X. Messanæ.

L. BAEBIVS. L. F
GAL. IVNCINVS
PRÆF. FABR. PRÆF
COH. IIII. RÆTORVM
TRIB. MILIT. LEG. XXII.
DEIOTARIANÆ
PRÆF. ALÆ. ASTYRVM
PRÆF. VEHICVLORVM
IVRIDICVS. ÆGYPTI

Cohors quarta Rhætorum describitur in Notitia, sub Duce Armeniæ Analibæ. Legionis Dejotarianæ nescio an alibi nomen extet: Certum autem habeo, alteram esse ex duabus, quas Dejotarus disciplinâ atque armaturâ Romanâ constitutas habebat, ut est in Commentario belli Alexandrini. Vna videtur cæsa prœlio, quo Pharnaces Domitium vicit, & quo *Ponticâ legione pæne totâ amissâ, magnâ parte Dejotari militum interfectâ, tricesima sexta legio in loca se superiora contulit.* Hinc est, quod cum Cæsar Dejotarum in gratiam reciperet, non nisi unius legionis facta mentio, *Legionem autem, quam ex genere civium suorum Dejotarus naturâ disciplinaque nostra constitutam habebat, equitatumque omnem ad bellum gerendum adducere jussit.* Præfectus vehiculorum, qui cursui vehiculari præpositus, cujus Jurisconsultorum libri meminere: Vti & Juridici Ægypti, quem Alexandriæ Juridicum appellant.

Dig. lib. 50. tit. 4. l. 18. Dig. lib. 1. tit. 20. l. 2. Cod. lib. 1. tit. 53. l. unicâ.

XI. Romæ in S. Blasio de pagnottâ.

DIS. MANIBVS
FOSSIÆ. GNOME
L. VICIDIVS. L. F. CAM
PRÆSENS. RAVEN
E. COH. VI. R
MATRI. PIENTISSIMÆ

An hîc Cohors sexta Rhætorum significetur, dubitare possumus.

XII. Pæto.

XII. Pætovione.

T. VARIO. CLEMENTI
PROC. PROVINCIARVM
BELGICÆ. GERMANIÆ. SVPERIORIS
GERMANIÆ. INFERIORIS. RÆTIÆ
MAVRETANIÆ. CAESARIENS. LVSITANIÆ
CILICIAE. PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN
NIC. MILIAR. PRAEF. AVXILIORVM
IN. MAVRETANIAM. TINGITANAM
EX. HISPANIA. MISSORVM. PRAEF. EQ
AL. II. PANNONIOR. TRIB. MIL. LEG. XXX. V
PRAEF. COH. II. GALLORVM. MACEDONICAE
CIVES. ROMANI
EX. ITALIA. ET. ALIIS. PROVINCIIS
IN. RÆTIA. CONSISTENTES

Quo tempore Varius Rhætiæ Procuratorem egisse,& quæ Tingitana hæc expeditio fuisse videatur,diximus libro VI.
Nam vetus conjectura de Antonini, & Veri ævo non placet, quod iis Imperatoribus res contra Mauros in Hispaniâ,non in Tingitaniâ gestæ. Ala miliaria à numero equi tum circiter mille, sic apud Vegetium cohors miliaria, *habet pedites mille centum quinque.* Cives Romani ex Italiâ & aliis provinciis in Rhætiâ consistentes negotiorum caussâ, diversi à Colonis.

Veg. lib. 2. c. 6.

XIII. In Valeriæ agro.

T. VARIO. CLEMENTI
PROC. PROVINC. BELGICAE
ET. VTRIVSQ. GERMANIAE
RÆTIAE. MAVRETANIAE. CAESAR
LVSITANIAE. CILICIAE
PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN. MILIAR. ET
II. PANNONIORVM. TRIBVNO. MIL
LEG. XXX. VLPIAE
CIVES. ROMANI
EX. ITALIA. ET ALIIS. PROVINCIIS
IN. PANNONIA. CONSISTENTES

Aut ego cæcus, aut parum ii perspicaces, qui Varium Pannoniæ Præsidem hinc ausi asserere.

XIV. Cele-

XIV. Celejæ.

T. VARIO. T. FIL
CLEMENTI. CL. CEL
PROC. AVG. PROVINCIAR
RÆTIÆ. MAVRITAN
CAESARIENSIS. LVSITANIAE
CILICIAE
PRAEF. AL. BRITANNICÆ. MILIAR
PRAEF. AVXILIARIORVM. TEMPORE
EXPEDITIONIS. IN. TINGITANIAM. MISSORVM
PRÆF. ALÆ. II. PANNONIORVM
TRIB. LEG. XXX. VLP. PRÆF. COH. II
GALLORVM. MACEDON
VALERIVS. VRBANVS
LICIN. SECVNDINVS
DECVRIONES
ALAR. PROVINC
MAVRETAN. CAESARIENSIS

Claudia Celeja Vario patria. Meminit Celejæ in Noricis Plinius, quæ tamen Pannoniæ verius. Pleraque marmora municipium appellant, unum quoddam coloniam, si Panvinio fides. Claudium prænomen, à Divo Claudio opinor accrevit, eo modo, quo Aelium Augustæ ab Hadriano, & fortassis Julium ab Octaviano. Plures visuntur lapides, in quibus CL. CEL. id qui Claudiam tribum, Celejam patriam interpretantur, non vident tribum ante cognomen poni consuevisse, Q. SVLPITIVS. Q. F. LEMONIA. RVFVS. Est etiam in lapide DEC. CL. CEL. Decurio Claudiæ Celeiæ.

XV. Græcii, quod fortasse Graicum.

T. VARIO. CLEMENTI
AB. EPISTVLIS. AVGVSTOR
PROC. PROVINCIAR. BELGICAE
ET. VTRIVSQ. GERM. RAETIAE. MAVRET
CAESARIENS. LVSITANIAE. CILICIAE
PRAEF. EQVIT. ALAE. BRITANNICAE
MILIAR. PRAEF. AVXILIORVM. IN. MAVRET
TINGITAN. EX. HISPANIA. MISSORVM
PRAEF. EQVIT. AL. II. PANNONIOR
TRIB. LEG. XXX. VLP. PRAEF. COH. II
GALLORVM. MACEDONICAE
CIVITAS. TREVERORVM
PRAESIDI. OPTIMO

Cur hi tituli Celejæ, vicinisq; circum Pannoniæ locis positi, potius quam ubi Varius honores gessit, & ii qui posuere degebant, caussa una est, quod in patria & apud suos inclarescere omnes magni æstimant.

XVI. Fuziazi Styriæ ſive Valeriæ.

L. COMINIVS. L. M. L. NATIRA
L. PHILOSTRATVS. L. L. V. F
SIBI. ET. SVIS. L. L. L. CILO
L. L. L. RAETVS. L. L. L. PRIN
CEPS. COMINIA. L. L. L. VRBANA
L. L. L. GALATA. *l. l. l*

Rhæti nomen hîc liberti proprium, à gente tractum eſt. Totius autem inſcriptionis hæc complexio: L. Cominius Natira Lucii & Marci libertus, & L. Philoſtratus Lucii libertus, Vivi fecerunt ſibi & ſuis libertis libertabus, quorum nomina ſubſcripta, L. Cilo duorum Luciorum, Cominii ſcilicet & Philoſtrati libertus, L. item Rhætus duorum Luciorum libertus, Princeps Cominia, Vrbana, & Galata, ſingulæ duorum Luciorum libertæ.

XVII. Romæ in Capitolio, columella rotunda.
NOMINA. LEG

II. AVG*uſta*	I. ADIVT*rix*	IIII. SCYTH*ica*
VI. VICT*rix*	IIII. FLAV*ia*	XVI. FLAV*ia*
XX. VICT*rix*	VII. CLAVD*ia*	VI. FERRA*ta*
VIII. AVG*uſta*	I. ITALIC*a*	X. FRETE*nſis*
XXII. PRIM*igenia*	V. MACED*onica*	III. CYREN*eica*
I. MINER*via*	XI. CLAVD*ia*	II. TRAI*ana*
XXX. VLP*ia*	XIIII. GEM*ina*	III. AVG*uſta*
I. ADIVT*rix*	XII. FVLM*inatrix*	VII. GEM*ina*
XIIII. GEM*ina*	III. GALLIC*a*	III. ITALIC*a*
I. PARTH*ica*	II. PARTH*ica*	III. PARTH*ica*

Qui ſequitur legionum catalogus, trium numero auctior eſt.

XVIII. Romæ apud Maffeos, columella itidem.
NOMINA. LEG.

II. AVG*uſta*	II. ADIVT*rix*	IIII. SCYTH*ica*
VI. VICTR*ix*	IIII. FLAV*ia*	XVI. FLAV*ia*
XX. VICTR*ix*	VII. CLAVD*ia*	VI. FERRA*ta*
VIII. AVG*uſta*	I. ITALIC*a*	X. FRETE*nſis*
XXII. PRIM*igenia*	V. MACED*onica*	III CYREN*eica*
I. MINER*via*	XI. CLAVD*ia*	II. TRAIAN*a*
XXX. VLP*ia*	XIIII. GEM*ina*	III. AVG*uſta*
I. ADIVT*rix*	XII. FVLM*inatrix*	VII. GEM*ina*
X. GEM*ina*	XV. APOL*linaris*	II. ITALIC*a*
XIIII. GEM*ina*	III. GALLIC*a*	III. ITALIC*a*
I. PARTHIC*a*	II. PARTHIC*a*	III. PARTHIC*a*

Panv. Reip. Rom. lib. 3

Panvinius haſce ſub Alexandro Imp. per limites fuiſſe diſpoſitas, opinatur. Ego reliquas prætereo, Italicam tertiam à M. Antonino in Rhætiâ conſtitutam dixi libro VI.

XIX. Bri-

XIX. Brigantii repertum.

IN. H. DD
DEO. MERCVRIO
ARCECIO. EX. VO
TO. ÆRAM. POSVIT
SEVERIVS. SEVE
RIANVS. SVB. COS
LEG. III. ITAL. F
GORDIAN
BE. CO
S. L

An Arcecius à malis arcendis, quomodo Dii depulsores? Hoc ut aliis placeat, mihi valde displicet. Sed & plura in postremâ inscriptione sunt, quæ non nisi per nebulam dispicio.

XX. Romæ.

D. M.
GN. POMPEIO. POMPEIANO
EQVO. PVBLICO. TRIBVNO. LEGIONIS
III. ITALICAE. PRAEFECTO. COHORTIS
AFRORVM. IN. DACIAM
POMPEIA. CLEOBVLA. ET. CLEOPATRA
FRATRI. KARISSIMO

Meminit equitum equo publico Cicero in Philippicis; illis equum à Censorib. assignatum appâret ex Livio. In Daciam (ut lapis sic habeat) antiquè, pro In Dacia, sic in lege Agrariâ, ager IN. TERRAM. ITALIAM. Cic.Phil.6.

XXI. Inter Bauzanum & Tridentum.

C. VALERIO. C. F
PAP. MARIANO
HONORES. OMNES
ADEPTO. TRIDENT
FLAMINI. ROM. ET. AVG
PRÆF. QVINQ. AVGVR
ADLECTO. ANNON. LEG. III
ITALIC. SODALI. SACROR
TVSCVLANOR. IVDICI
SELECTO. DECVR. TRID
DECVRIONI. BRIXIÆ
CVRATORI. REIP. MANT
EQVO. PVBL. PRÆF. FABR
PATRONO. COLON
PVBLICE

Romæ & Augusti templum VI. urbis regione habet Rufus. Quinquennales, Censores fuisse diximus libro V. & opinionem minus vulgatam rationibus firmavimus. Annonarius ex vi verbi, qui legionis annonam procurat. Est apud Jurisconsultos Annonaria caussa, Annonarius titulus, Annonaria collatio, Annonaria ratio & præfectura.

XXII. Romæ opinor.

C N. L A V D I V S. C N. F
F A L. T H A L L V S
M I L. C O H. X. P R
7. L I M I. I T E M. T E S S E
R A R I V S. I N. L E G. III
I T A L I C A. A N. VI. T R A
I E C T V S. I N. C O H. XI. P R
7. P. S A T R I. Q V I. M I L
A N N. XXIIII. V I X. A N N
XLII. H. F. C

Miles cohortis X. Prætoriæ, Centuriâ Limi. Et Tesserarius legionis tertiæ Ital. (tesserarii qui tesseram, hoc est, ducis præceptum per contubernia nunciant, Vegetio & Plutarcho) demum trajectus in Coh. XI. Præt. Centuriâ P. Satri.

XXIII. Abudiaci ad Danubium.

I. O. M. S T A T O R I
....
L E G. III. I T A. MIL. R E V E R
S V S. A B. E X P E D I T. B V R I C A
E X. V O T O
P O S V I T

Tac. de mor. germ. Miles reversus ab expeditione Buricâ. Tacitus, *Nec minus valent retro Marsigni, Gothini, Osi, Burii: terga Marcomannorum Quadorumque claudunt. è quibus Marsigni & Burii sermone cultuque Suevos referunt.* Buros Ptolemæus nominat, uti Capitolinus, nam numerat inter gentes, qui bello Marcomannico contra M. Antoninum conspiravere, ut jam obscurum esse non possit, quo hæc inscriptio referenda. Buri aut Burri inter socios Trajani bello Dacico apud Dionem, & in Theodosii ex Dione Excerptis, quæ Leunclavius vulgavit, proditum, Buris pacem à Commodo concessam, cum antea sæpius rogatus negasset, *tum quod vires eis adhuc essent, tum quod non pacem, sed laxamentum ad faciundos apparatus consequi volebant.* Porro secundum versum omittere satius duximus, quam imperiti exscriptoris ineptias reddere.

XXIV. Celejæ.

SECCIVS. SECVNDIN. VET
LEG. III. ITAL. PETEIVLA. SEVERIO
CONI. EIVS. SIBI. ET. SECCIÆ
SECVNDINAE. FIL. ET. MARIIS
MAXIMO. ET. SECVNDO. NEPOTIBVS
SVIS. VIVI. FECERVNT. ET
IVL. APRICIO. FIL
MIL. LEG. SS. B F. PRAEF
STIPEN. VI. Θ. AN. XXV

Reliquis, quorum ascripta nomina vivis, solus Apricius, stipendiorum sex, obierat anno ætatis vigesimo quinto. Sunt verò qui LEG. II. ITAL. hic legant.

Has etiam rerum Vindelicarum Rhæticarumque à Panvinio & Golzio collectas assulas, visum asservare, & posterorum memoriæ transmittere. Sed præmoneo, ut neutrius fidem accuso; ita cum quid ex istis frustulis producitur, cujus aliunde auctoritas non constat, assensum consuevi sustinere, quippe qui perspectum habeam, cum Panvinium tum Golzium, litteras, non semper ad marmoris exemplar reddidisse, sed supplesse interdú, & explicasse ex ingenio verba contractius per compendium scripta. Cui instituto si tantillum audaciæ accedat, magno antiquæ puritatis periculo fiat necesse est.

COLONIA. AVGVSTA. VINDELICORVM

Habet Panvinius Comment. Reip Rom. lib. III. ex lapide veteri. Suspicor designare monimentum C. Julii Vettii, in quo AVG. VINDELICVM. Coloniâ non ascriptâ. I.

COL. AVGVSTA. VINDELICOR

Golzius in thesauro rei antiquariæ cap. XVIII. ex Tiberii nummo. Subdubito, an eum notet, quem nos libro V. expressimus, Tiberii nomen, & Augustæ symbolum, pini conum, currui triumphali impositum præferentem. At epigraphe neq; coloniæ neq; Augustæ meminit. II.

LEG. X. VINDELICOR. VICTRIX

Golzius cap. VII. ex vetustâ inscriptione. Ptolemæus in Pannoniâ Legionem X. Germanicam posuit. Ant. in itinerario Geminam dixit, atque inter Vindebonam & Commagenas statuit. Indico, si cui credibile, videatur primas Vindebonæ litteras in Vindelicos abiisse. III.

AVXILIA. VINDELICORVM

Golzius cap. VI. ex vet. inscript. Notitia habet sub dispositione Magistri militum præsenta lis orientis, inter Auxilia Palatina VINDICES. qui Alciato & Sconhovio VINDELICI. IV.

COH. XXIIII. VINDELICORVM. IN. PHRYGIA

Golzius cap. VIII. ex vet. inscript. Cohortes Vindelicorum Tacitus semel nominat, loco quem nos libro V. adduximus. V. Tac. An. 2.

COLONIA. AVGVSTA. RHETORVM

Panvinius libro III. ex vetusto lapide. Vereor, ne alienâ fide scripserit; nam V. per Rhætiam Colonias statuit, Augustam Quintanorum, Augustam Tiberii, Augustam Rhetorum (Rhætorum rectius) Constantiam & Curiam, unam in Vindeliciâ Augustam Vindelicorum, & singulas lapidum auctoritate confirmat, cum mihi, mirum, haud indiligenter hæc vestiganti, nullum unquam marmor, nummus nullus, aut marmoris omnino nummive descriptio occurrerit, cujus fide vel unam ex tot coloniis tutò liceret asserere. Nam de Augustâ VI.

Vindelicorum, quæ Rhætorum eadem, aliunde constitit, uti libro III. multis exequuti sumus; simul Taciti testimonio tunc planum fecimus, ad ejus usque ætatem, aliam præterea coloniam in provinciâ non fuisse, ne quis quatuor aut quinque Augustas (Aventinus Augustam Aciliam addidit) somniet.

VII. COL. AVGVSTA. RHAETORVM

Golzius cap. XVIII. ex Tiberii nummo. Aperio quid. nescio quam verè, verisimiliter sentio. Hic ipse Golzius auctor, extare Tiberii nummos à tergo COL. AVGVSTA. PRAETOR. inscriptos, horum aliquis rubigine exesus, conjectorem audacem impellere potuit, ut parum mutatis primis litteris vetustate fugientibus, RHÆTOR. substitueret; suspicioni viam munit R. litteræ asperatio, quod scilicet extritis duabus in PRAET. simplex R. spatium non explere videretur.

VIII. LEG. VI. GEM. RHAETICOR.

Golzius cap. VII. ex vet. inscript. Nullum hujus legionis vestigium invenio. At in Mœsiâ superiori est Anton. Ratiaria, Ptolemæo Ratiaria aut Rhætiaria: Ibi Ant. Leg. Gem. constituit, sed numeros XIIII. ascribit. Cogitandum tamen, an ad hujuscemodi scopulum impegerit Golzius. Extat in Justiniani codice rescriptum Diocletiani & Maximiani Impp. Retiariæ datum, cujus me commodum admonuit clarissimus Jurisconsultus, Pancirolus, commentario in Notitiam nuper edito, quod mihi sub ipsum lucubrationum finem videre, & nominis mei memoriam in eo aliquoties amicè cohonestatam, observare contigit.

Cod. lib. 6. tit. 58. l. 8.

IX. COH. VI. RAITORVM

Golzius cap. VIII. ex vet. inscript. Meminit Tacitus Rhæticarum cohortium bis. Et in Notitia est sub dispositione Rhætiarum Ducis, Cohors VI. Valeria Rhætorum, item in Vicidii lapide COH. VI. R

Tac. Annal. 2. hist. 1.

X. ANNONA. LEG. III. ITALICAE

Golzius cap. VI. ex vet. inscript. Puto ex elogio C. Valerii Mariani, in quo est, ANNON. LEG. III. ITALIC. nos Annonarium sententiâ ita volente interpretabamur.

LITTERÆ SINGVLARES, ET DICTIONES CONCISE SCRIPTÆ, EXPLICATÆ.

A *Aulus. anni.*
ADIAB. *Adiabenicus.*
AEL. *Aelius.*
AEL. AVG. *Aelia Augusta.*
AL. *Ala.*
AN. *Anni.*
ANN. *Anni.*
ANNON. *Annonarius.*
ANTON. *Antoninus.*
ATILI. *Atilia.*
AVG. *Augusta. Augustus. Augustalis.*
ARAB. *Arabicus.*
AVL. *Aulus.*
AVR. *Aurelia. Aurelius.*
AVREL. *Aurelius.*
BE. CO. fort. *Beneficiarius Consulis.*
BF. COS. *Beneficiarius Consulis.*
B. M. *Benemerenti.*
BF. PRAEF. *Beneficiarius Præfecti.*
C *Cajus.*
7. *Centuria.*
CAES. *Cæsar.*
CAM. *Camiliâ* sive *Camilliniâ* tribu.
CAMB. *Cambroduno.*
CAT. N. fort. *Catalus natione.*
CENS. *Censor.*
CL. *Claudius Claudia.*
CL. CA. Ignoro.
COH. *Cohors. Cohortis.*
COLON. *Colonia.*
CONI. *Conjux.*
COS. *Consul. Consulibus.*
COS. DESIGN. *Consul designatus.*
CR. fort. *Cretensium.*
CV. *Curator.*
CVST *Custos.*
D. *Dies.*
DD. NN. AVGG. IMPP. *Dominorum*

norum nostrorum Augustorum Imperatorum.
DD. *Dedicatum. Dedicavit. Dedicarunt.* Item *Decurionum Decreto.*
DEC. MVN. *Decurio Municipii.*
D.I.M. *Dis inferis manibus.*
D.M. *Dis manibus.* fort. etiam, *Decurio municipii.*
D.M.S. *Dis manibus sacrum.*
DOM. TROMENT. SALON. fort. *Domo Troment. Saloniana.* Saloniana Dalmatiæ urbs Ptol. De Troment. quid dicam non habeo, ne tribum interpreter, impedior quod hanc Romani semper ante cognomen scripsêre, neque opinor feminarum nominibus addidêre.
D.S.P.V.I.S.L.M. *De sua pecunia votam, jam soluit lubens merito.* Aut, *illis solvit lubens merito.*
EQ. *Eques. Equites.*
EQ. AL. *Eques alæ,* aut, *alaris.*
ER. *Eranista,* opinor.
EX. BF. COS. *Exbeneficiarius Consulis.*
F. *Filius, filia.*
FAL. *Falerina* tribu.
F.C. *Fieri curavit.*
FEL. *Felix.*
F.I. *Fieri jussit.*
FIL. *Filius.*
FL. *Flavius.*
GAL. *Galeria* tribu.
GERM. *Germanicus.*
HADR. *Hadriani.*
HER. *Heres, heredes.*
HERED. *Heredes.*
H.F.C. *Heres fieri curavit.*
HOR. NOC. *Horas noctis.*
H.S.E. *Hic situs est.*
I. *Prima,* cohors.
II. *Secunda. Secundum.*
III. *Tertium.*
IIII. *Quartum.*
IIII. VIRALIS. *Quatuorviralis.*
IIIIII. VIR. AVG. *Sexvir Augustalis.*
HS. Sestertii nota.
INCOLVM. *Incolumitate.*
IN.D.H.H *In Dei hujus honorem.*
ING. fort. *Ingenuus,* aut, *Ingilianus.*
IN. H. DD. *In honorem dedicatum.*
INHDD. Idem.
IMP. CAES. *Imperator Cæsar.*
I.O.M. *Jovi optimo maximo.*
ITAL. *Italica,* legio, *Italico,* militi.
IVL. *Julius. Julia.*
KAL. *Kalendæ.*
KLENDS. IAN. *Kalendas Ianuarii.*

L. *Lucius, Legio, Lætus, Lubens,* in numeris *quinquaginta.*
LEG. *Legio, Legatus.*
LEG. AVG. PR. PR. *Legatus Augusti Pro Prætore.*
L. D. D. D. *Locus datus Decurionum decreto.*
L. D. S. *Locum de suo. Lubens de suo.*
LEG. III. ITAL. *Legio tertia Italica.*
LIB. *Liberta.*
L. M. L. *Lucii & Marci libertus.*
L. L. L. *Luciorum duorum libertus,* aut, *liberta.*
L.L.M. *Lubentes merito.* aut, *Lætus lubens merito.*
M. *Marcus, Mensis, Miles.*
M E. *Memoria.*
MEN. *Menses.*
M.H.M. *Misso honesta missione.*
MIL. *Miles. Militavit.*
MIL. ITAL. *Militi Italico.*
MILIAR. *Miliaria* ala.
MIRPA. Ignotum, nisi nomen proprium sit.
M. P. *Millia passuum.*
M VL. V P. *Multis victoriis potito.* Neque placet, neq; melius ad manus quidquam est.
MVNIC. *Municipium. Municeps.*
N. *Noster. Nostri. Nepos. Natione. Nummi.*
NEG. *Negotiator.*
NEGOT. Idem.
NEP. *Nepos.*
N.I.F.L. Non liquet.
N. SVR. *Natione Surus.*
Θ. *Obiit.*
P. *Publicus.*
PACON. *Paconius.*
PAP. *Papia* tribu.
PARTH. MAX. *Parthicus maximus.*
P.C. *Poni curavit.*
P. L. L. *Posuerunt lubentes. Posuit lætus lubens*
POM. *Pomptinâ* tribu.
POMP. fort. *Pompejus, Pompilius,* aut, *Pomponius.*
PONT *Pontifex.*
PONTIF. MAX. *Pontifex maximus.*
P. P. *Pater Patriæ. Procurator Provinciæ.*
PRAEF. FABR. *Præfectus fabrûm.*
PRAEF. QVINQ. *Præfectus Quinquennalis.*
PROCOS. *Proconsul.*
PROC. *Procurator.*
PROCVR. Idem.
PRINC. *Princeps.*

PROLEG.

PROLEG. *Prolegate*, aut *Prolegatus*.
PRON. *Pronepos*.
Q. *Quintus*.
QVIN. *Quinquennalis*.
R. fort. *Ratorum* cohors.
RAVEN. *Ravenna*.
REIP. *Reipublica*.
REST. *Restituerunt*.
ROM ET. AVG. *Roma & Augusti*.
S. *Solvit*.
SECVRIT. *Securitati*.
SEPT. SEV. *Septimius Severus*.
SEPTIM. *Septimius*.
SEXT. *Sextus*.
SIGN. *Signum*.
S. P. Q. R. *Senatus populusq́ Romanus*.
SS. *Suprascripta* legionis. *sibi suis*.
SS. Sestertii nota.
STA. ignotum.
STIP. *Stipendiorum*.
S. T. T. L. *Sit tibi terra levis*.
SVB. COS. obscurum.
T. *Titus*, *Tribunus*.
TEMP. *Templum*.
TEST. *Testamentum*.
TIB. *Tiberius*.
TREVER. *Treverensis*.
TR. P. *Tribunitiá potestate*.
TRIB. POT. Idem.
TRID. *Tridenti*.
TRIVMP. *Triumphavit*.
T. VX. S. M. P. F. *Titulum uxor suo marito poni fecit*. Etsi animo meo non satisfacit.
V. In numeris, *quinque*, *quintum*.
V. *Vlpia* legio.
V. A. *Vixit annis*.
VAL. *Valeria*.
V. CL. *Vir clarissimus*.
VE. *Veteranus*.
VEIN. fort. *Veindelico*.
VET. *Veteranus*.
V. F. *Vivus fecit*. *Vivi fecerunt*.
V. ID. *Quinto Idus*.
VII. VIR. EPVL. *Septemvir Epulonum*.
VINDEL. *Vindelicus*.
VIX. *Vixit*.
VLP. *Vlpia* legio.
VOL. *Voltiná tribu*.
V. P. *Vivus posuit*.
V. S. L. M. *Votum solvit lubens merito*.
V. S. L. L. M. *Votum solverunt lubentes merito*, aut, *Votum solvit latus lubens merito*. Plautus Stycho, *Salsipotenti* &c. *Latus lubens laudes ago & grates gratiasq́, habeo*.
V. S. P. L. L. M. *Votum solvit publicè lætus lubens merito*.
VV. *Vivis*.
X. In numeris *Decem*.
XV. VIR. SACR. FAC. *Quindecimvir sacris faciundis*.

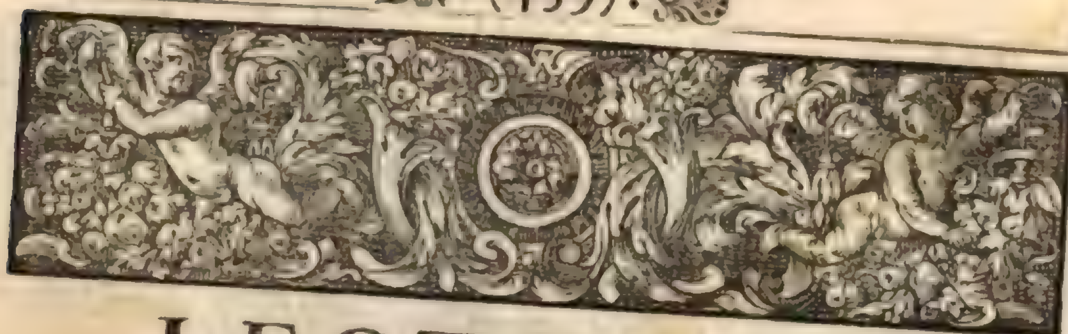

CON-

CONVERSIO
ET
PASSIO
SS. Martyrum
AFRÆ, HILARIÆ, DIGNÆ,
EUNOMIÆ, EUTROPIÆ,
QUÆ
AUGUSTÆ VINDELICORUM
PASSÆ SUNT.
CUM
MARCI VELSERI
COMMENTARIO.

Clemens Rom. Apost. Constit. lib. 5. c. 7.

De martyribus verò pręcipimus vobis, ut in omni honore ſint apud vos.

LECTORI. S.

UIS cultus sanctis tutelaribus debeatur, optimè expreßit D. Maximus Taurinensis Episcopus: qui non multo post D. Ambrosium vixit, cujusque plurimæ lucubrationes aliquando Ambrosii nomine censæ sunt. Et si autem sententiam verbis non brevißimis comprehenderit, operæ pretium tamen erit locum integrum, quatenus huc facit, exscribere. Ait itque, Cum omnium sanctorum martyrum, fratres, devotissimè natalem celebrare debemus, tum præcipuè eorum solennitas tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domiciliis proprium sanguinem profuderunt. Nam licet universi sancti ubique sint, specialiter illi tamen pro nobis interveniunt, qui & supplicia pertulere pro nobis. Martyr enim cum patitur, non sibi tantum patitur, sed & civibus. Sibi patitur ad requiem, civibus ad salutem. Exemplo enim eorum didicimus Christo credere: didicimus contumeliis vitam æternam quærere: didicimus mortem non timere. Videte ergo, quid martyribus debeamus; in quo alter tortus est, ut alter salvaretur. Alter carnificem pertulit, ut alter Christum agnosceret. Alter morti addictus est, ut alius vita potiretur æterna. Et ad postremum, sanctus occisus est, ut peccator evaderet: Beati igitur martyres nec sibi vixerunt, nec sibi mortui. Exemplum enim nobis reliquerunt bene vivendo, conversationis; tolerando fortiter, passionis. Nam ideo Dominus, per totum mundum, diversis in locis, pati martyres voluit, ut tanquàm idonei testes, nos præsenti quodam fidei exemplo suæ confessionis, urgerent: ut humana fragilitas, quæ prædicationi dominicæ, aditu longiore vix credit, vel præsenti oculorum testimonio, martyrio crederet beatorum. Cuncti igitur martyres devotissimè percolendi sunt: sed specialiter ii venerandi sunt à nobis, quorum reliquias possidemus. Illi enim nos oratione adjuvant, illi etiam adjuvant passione. Cum his autem nobis familiaritas est. Semper enim nobiscum sunt: nobiscum morantur: hoc est, & in corpore nos viventes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt. Hic, ne peccatorum

Serm. de nat. ss. Octavii Advent. & Solut.

nos labes absumat: ibi, ne inferni horror invadat. *Huic sententiæ, quisquis probè erga pietatem affectus, libens subscribet. Majores certè nostri, homines antiquè boni, qui rectè facere, quam contentiosè de rebus sacris disputare prius ducerent, eam præclaro exemplo confirmarunt. Relatum est enim in annales, Henricum Imp. quem IV. dicunt, ab Hermanno Augustano episcopo partem corporis sanctæ Afræ expetiisse, ecclesiæ, quam Spiræ Nemetum condiderat, inferendam. Nemo dubitabat, quin precibus ejus, qui cogere posset, & vero etiam soleret, parendum esset; quam parcissimè tamen faciendum existimabant omnes. Accedit igitur ad sepulchrum martyris episcopus; reserat loculum; illa, qua par fuit, religione, unum ex pollice pedis aufert articulum. Hunc publicè prius ostensum, magni muneris loco Imperatori transmittit. Cives interea, qui charissimo pignori timerent, basilicam insedere frequentes, fores etiam armati observavere, ne plus quam constitutum erat, asportaretur. Eo tunc ardore in Deum, & in sanctos, quos Dei amicos esse scirent, ferebantur. Ut res suas privatim tanta diligentia nullus, quanta sacras reliquias publicè asservarent universi. Quod etiam privatim, & publicè bene vertit. Rideant hæc, qui omnia rident. Mihi certum est laudatissimis vestigiis insistere. Et quando optimis martyribus aliud obsequij genus nunc præstare non licet, veterem historiam, qua potui ratione illustrandam sumpsi. Exemplum, quod fidissimum videbatur, sequutus. Nam à diversis descriptoribus aliud atque aliud habemus: Ut tamen verba, & hæc modicè, non res dissentiant. Augustæ Vind.*

[1] INCIPIT [2] CONVERSIO [3] SANCTÆ [4] AFRÆ, [5] & puellarum ejus.

APUD [6] provinciam Rætiam, [7] in civitatem Augustam [8] Narcissus [9] episcopus veniens, [10] tempore, quo persecutio Diocletiani fervebat, nesciens quo intraret [11] profugus, ad mulierem quandam ingressus est, nomine Afram, [12] cum diacono suo [13] Felice. Illa autem, videns honestos viros, existimans adventores impudicos, parat cœnam, & omnia, quæ solito more, cum tribus puellis, [14] parare amatoribus consueverat. Episcopus autem, veniens ut cibum caperet, [15] orare cœpit, & psallere. Afra autem, quia nunquam hæc audierat, stupefacta cœpit inquirere, quis esset. Et [16] ediscens hunc esse Christianorum episcopum, [17] procidit ante pedes ejus, dicens: [18] Domine, indigna sum valde, & in ista civitate nulla me turpior potest inveniri. Cui ait Narcissus episcopus: Salvator noster [19] à turpissimo tactu inquinari non potuit, illius enim tactus omnes sordes diluit, atque mundavit, & sordes non poterant inquinare Domini claritatem. Nam & [20] lux de cœlo veniens, & splendor solis, dum circa cloacas, & lutulentas plateas funditur, mundus funditur de cœlo, & mundus levatur in cœlum. Unde & tu, [21] filiola, [22] suscipe in te lumen fidei: [23] ut purificata ab omni peccato, possis de meo introitu perpetua [24] claritate gaudere. Dicit ei Afra; [25] ego quidem, quæ plura capillis meis peccata commisi, quomodo possum à tantis sordibus ablui? Respondit Narcissus episcopus: [26] Tantum crede, & baptizare, & salva eris,

Poſt hæc Afra convocans puellas ſuas, dixit: Iſte homo, qui ad nos intravit, epiſcopus eſt Chriſtianorum: & dixit mihi, Si credideris Chriſto, & baptizata fueris, ab omni poteris emundari peccato. [27] Quid vobis videtur? Reſpondentes autem [28] Digna, Eunomia, & Eutropia dixerunt: Tu noſtra domina es, & ſi ſequutæ ſumus te ad inquinamenta facinorum, quomodo te non ſequemur ad indulgentiam peccatorum? Tu caput noſtrum es, quocunq; ierit caput, membra neceſſe eſt ut ſequantur.

Interea dum hæc loquerentur, nox initium ſumpſit. [29] Incipiens autem hymnos Deo canere cum diacono ſuo epiſcopus, totam noctem orando, & pſallendo pertranſit, [30] ſimul habens Afram cum ſuis puellis conſortem. Mane autem facto, epiſcopus Narciſſus cœpit inquiri. Dictumq; eſt Afræ: Ubi ſunt, qui ad te introierunt? Illa autem dixit eis: Hoſpites amatores mei [31] manſerunt hic, & abierunt ad ſacrificium. Illi autem audientes illos iſſe ad ſacrificium, putabant eos ad [32] Capitolium [33] vel ad templum abiiſſe. Aliis ergo diſcedentibus, remanſit unus ex eis, qui diceret: Ego cognovi eos ſero ad te veniſſe, & ſcio, quia Chriſtiani erant, nam [34] omni hora ſignabant frontes ſuas ſigno crucis, in qua Chriſtus eorum paſſus eſt. Dicit ei Afra: [35] Ad me meretricem haberent intrare, ſi Chriſtiani eſſent? Ad me non veniunt, niſi qui mei ſimiles ſunt. Abiit ille, & nunciavit omnia, quæ dixerat, quæque audierat, his qui quærebant eos.

His ita geſtis, [36] abiit Afra ad matrem ſuam [37] Hilariam, & dixit: Epiſcopus Chriſtianorum venit ad me, neſciens quo intraret, & per totam noctem, [38] expandens manus ſuas ad Deum ſurum, cantans quod novit, nos fecit ſimul orare: [39] Circa verò pullorum cantum extinctum eſt lumen candelæ: & cœpi feſtinare, ut eam accenderem, & non potui. Tunc dixit mihi diaconus ejus: Noli quærere lumen extinguibile, modo tibi [40] oſtendetur lux, quæ extingui non poteſt. Et cum dixiſſet epiſcopus: [41] Veni lux mea de cœlo, oſtende faciem tuam, & ſalvi erimus, [42] Venit fulgor de cœlo ſicut ſol, & ſicut coruſcatio, ante tonitruum, & non receſſit ante, quam aurora inciperet. Et [43] dum orationem finiſſet, juſſit nos ſibi reſpondere, & dicere, Amen. Et lux fulgoris illius paulatim receſſit. Poſt hæc miſi me ad pedes ejus, & dixi illi: [44] Domine, injuriam tibi grandem feciſti, quod ad me introiſti, ſum enim mulier peccatrix. Et ille dixit: quo me Deus meus juſſit ingredi, introivi. Circa diei verò horam tertiam, oſtenderunt ſe mihi, qui eis ante lucem inſidiati fuerant, ut exeuntes tenerent eos, & occiderent. Sed cum non exiſſent, convenerunt me. Ego verò [45] faſces lini habeo, ſub quibus abſcondi eos, & timeo, ne ſcrutentur locum illum. Sed ſi jubes, domina mater, huc eos tranſire faciam. Quia promiſit mihi epiſcopus dicens: Faciam

am te Chriſtianam,& omnia peccata tua diluentur. Audiens hæc [46] mater ejus, gaudio repleta dixit: Præſtet Deus, ut & mihi hoc contingat. Cui dixit Afra: Ergo nocte veniente ducam eum huc. Reſpondit mater ejus: Etiamſi noluerit,roga eum.

Veſpere autem facto, rogavit ſanctum Narciſſum epiſcopum Afra, ut iret ad matrem ejus. Ingreſſo autem eo domum, factum eſt gaudium magnum, ita ut Hilaria [47] per tres horas teneret plantas ejus,& diceret: Obſecro te domine,ut & me facias mundari à peccatis meis. Tunc ſanctus Narciſſus epiſcopus dixit ei: Beata eſt fides tua, quæ [48] antequam diſceres verbum veritatis, ipſam veritatem, quam per verbum vix poſſunt homines agnoſcere, in tua mente fundaſti. Veruntamen quia video vos capaces eſſe verborum Dei, [49] hodierna die ſimul incipite jejunare,& per ſeptem dies jejunantes audite ſermonem veritatis:Octava autem die purificabimini ab omni peccato, & eritis ab omni pollutione immunes. Dixit ei Hilaria: Si jubes domine, [50] dicimus quid colimus, & ita demum doce nos, quid colere debeamus. Dixit ei Narciſſus epiſcopus: In hoc apparet,quia bene poteris ſuſcipere,quid colere debeas, ſi quid huc uſque colueris,evidenter exponas. Dic ergo culturam tuam. Hilaria reſpondit: [51] Parentes mei genere Cyprii fuerunt, & [52] inde venerunt cum ſacris Veneris. Et [53] Venus coli non poteſt,niſi ab his fœminis,quæ fuerint fornicatæ. Ideo ego deniq; filiam meam ſacris Veneris conſecravi, quaſi Deæ Veneri ſervituram, & de opere meretricio placituram,in proſtibulo manere permiſi.Credens,quod mihi eſſet propitia Venus, ſi filiam meam divinis ejus imitationibus occupaſſem. Nam [54] quanto plures amatores habere potuerit mulier,quæ Veneri ſervit, tanto plus Veneri placere poſſe à ſacerdotibus affirmatur. Audiens hæc vir Dei Narciſſus epiſcopus, [55] ingemuit, & lacrymas fudit, dixitq; ad Diaconum ſuum: Surge frater, & demus lamentum ſuper culturam talem. Et rogemus Dominum,ut [56] ubi abundavit iniquitas, ſuperabundet & gratia.

Factum eſt autem,cum oraſſent, [57] apparuit Ægyptius quidam nigrior corvo,nudus, & [58] vulneribus elephantiæ corpore toto plenus,& dare cœpit mugitum,dicens: [59] O Sancte Narciſſe epiſcope, quid tibi cum cauſſa mea? [60] Quid tibi cum ancillis meis, quas ego ſemper in mea familia habui? Deus tuus mundas animas,& munda corpora diligit. Iſtæ jam [61] meæ ſunt,alius eſſe non poſſunt. [62] Nunquid ego intro, ubi caſtitas regnat? Nunquid locum invenio, ubi eſt ſpiritus caſtitatis? Hic tu quid intraſti,ubi inquinata ſunt corpora, & pollutæ ſunt animæ? Tunc ſanctus Narciſſus epiſcopus dixit ei: [63] Jubeo tibi immunde ſpiritus, ut des mihi reſponſum de eo, quod te interrogavero. Dic mihi damnate, [64] Scis Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum Naza-

zarenum tentum, flagellatum, ſputis in facie illitum, ſpinis coronatum, irriſum, ligatum, felle & aceto potatum, affixum cruci, mortuum, & ſepultum, die tertio reſurrexiſſe? Scis hoc factum eſſe? Reſpondit dæmon, & dixit: Utinam mihi hoc neſcire licuiſſet. Nam ex ea hora, qua crucifixus eſt, [65] princeps noſter [66] fugit à facie ejus, quia virtutem perſequentis ferre non potuit. Tunc ſaxa illa ſolida ſcindebantur, & monumenta aperta ſunt, & ſurrexerunt ſancti viri, qui viderunt hoc factum, quando princeps noſter, ab eo qui crucifixus eſt, [67] tentus eſt, & catenis religatus. Reſpondit ſanctus Narciſſus, & dixit: Quod nomen eſt principis veſtri? Dicit ei dæmon: [68] Sathan nomen eſt ei: Quod interpretatur initium mortis. Dicit ei Narciſſus epiſcopus: Dic mihi, quid peccavit Dominus JEſus Chriſtus, ut tanta pateretur? Dicit ei dæmon: Nunquam peccavit. Dicit ei Narciſſus Epiſcopus: Et qui nunquam peccavit, quare tanta perpeſſus eſt? Reſpondit dæmon: Non pro ſuis peccatis paſſus eſt, ſed pro alienis. Dicit ei Narciſſus Epiſcopus: [69] Ex ore tuo condemnaris immunde ſpiritus. Cum ergò ſcias Dominum meum, JEſum Chriſtum, non pro ſuis, ſed pro alienis peccatis occiſum, diſcede ab his mulieribus, quia etiam pro iſtis paſſus eſt, quæ ad ejus fidem, & gratiam confugerunt. Dicit ei dæmon; [70] Quia docet lex, & jubet, ut res alienas non tollat aliquis, tu qui ſanctus es, res meas quare tollis? Quid mihi tollis animas, quas lucratus ſum? Dicit ei Narciſſus epiſcopus; [71] Effractor, & fur, [72] ab initio damnate, & in malitia [73] inveterate, quia iſtas animas à Deo ſuo tu ſeparaſti, ego te modo furem teneo, & creatori creaturam ſuam reſtituo. Reſpondit ei dæmon: Et ego creatura ejus ſum, [74] & me ergò creatori meo reſtitue. Dicit ei Narciſſus: [75] Tu ipſe ex ore tuo hoc confeſſus es, Chriſtum pro peccatis hominum paſſum eſſe: ſi, quomodo pro hominum peccatis paſſus eſt, etiam pro dæmonum [76] impietatibus paſſus eſſet, reſtituerem te creatori tuo: Nunc autem, quia ſic paſſus eſt pro peccatis hominum, ut veſtrum principem religaret, vade tu ad principem tuum. Dicit ei dæmon: [77] Fac pietatem ſuper me, & [78] da mihi vel unam animam in poteſtatem. Dicit ei Narciſſus Epiſcopus: Si dedero tibi animam in poteſtatem, quid de ea facies? Dicit ei dæmon: [79] Interficiam eam, & lucrabor animam ipſius. Dicit ei Narciſſus epiſcopus: Cras prima luce, dabo tibi poteſtatem hanc ut facias. Dicit ei dæmon: [80] Dic mihi ante Deum tuum, quia das mihi animam intra corpus incluſam, quam ego lucrer. Dicit ei Narciſſus: Ante Deum meum, dabo tibi [81] animam intra corpus incluſam, manducantis, & bibentis, & dormientis, & iterum vigilantis. Dicit ei dæmon: Modo jube me hic manere iſta nocte. Dicit ei Narciſſus: [82] Si potes nobiſcum manere, mane. Dicit ei dæmon: [83] Si non expan-

expandis manus tuas ad cœlos, & non psallis Deo tuo, possum hic manere. Dicit ei Narcissus: Nunquam sit tibi bene, immunde spiritus! Non solum autem ego, sed & istæ omnes mecum, per totam noctem Deo nostro flectent genua, & laudes ei nobiscum canent. Tunc dæmon ululatum teterrimum diræ vocis emisit, & nusquam comparuit.

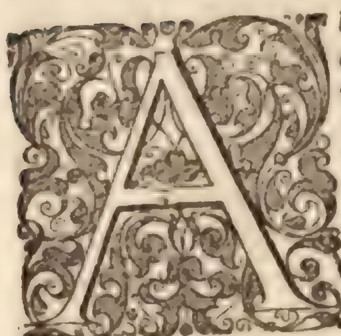
Sanctus autem episcopus fecit post jejunium refici Afram cum matre sua, & cum puellis suis. Quæ trementes pro eo, quod audierant, & viderant, ejus monitis confortabantur. [84] Ipse autem cum Felice diacono suo non refecit se, sciens se iterum mane cum dæmone luctamen habiturum. Transiit itaque nox tota orationibus, & psalmorum canoribus plena. Die autem orto affuit dæmon dicens: Memor esto sancte episcope juramenti tui, quod dixisti ante Deum tuum. [85] Da mihi animam, cujus corpus occidam, & animam ejus mecum habeam. Respondit sanctus Narcissus episcopus, & dixit: [86] Et tu jura mihi in nomine Dei mei, quia statim interficias, quem tibi dedero in potestatem, & si eum non interficias [87] jubeat te Deus ire in abyssum. Dixitque ei dæmon: Per ipsum, qui nos cum principe nostro vicit, juro: [88] si non, me jubeat ire in abyssum, quia statim interficiam eum, quem mihi dederis in potestatem. Dixitq; ei Narcissus episcopus: [89] Vade juxta flumen fontis alpium Juliarum, unde nemo potest aquam bibere, non homo, non pecus, non fera aliqua, quia [90] Draco ibi habitat, & [91] de flatu ejus, omnes qui ad fontem accesserint, moriuntur: hunc interfice, & [92] in tuam potestatem redige animam ejus. Tunc exclamavit dæmon, dicens: [93] O episcopum mendacem! Insuper me ligavit juramento, ut [94] amicum meum occidam: quem si non occidero, compellet me ire in abyssum. Tunc dæmon assensit; & [95] occidit draconem: & liberatus est fons, ad usum omnium, [96] usq; in hodiernum diem.

[97] Per dies autem plurimos docuit eas verbum Dei, sanctus Narcissus episcopus. Et baptizata est Hilaria, cum filia sua Afra, & cum puellis suis, & [98] cum generatione sua, & cum omnibus amicis suis. [99] Fecitq; domum Hilariæ ecclesiam. Et [100] ordinavit eis presbyterum Dionysium, avunculum Afræ.

[101] Ipse autem episcopus Narcissus, perfectis ordine rebus, post menses novem, ad Hispaniam profectus est, ad civitatem [102] Gerundam. In qua multum populum Deo acquisivit [103] per tres annos. Et ita demum [104] martyrij palmam cum diacono suo Felice attigit.

AD

AD CONVERSIONEM SANCTÆ AFRÆ, & puellarum ejus, COMMENTARIUS.

UCTOREM hujus historiæ (quæ prima solet esse
commentatorum disquisitio) ignoramus quidem;
verisimiliter tamen suspicamur, fuisse aliquem ex
clero Augustano, cui publico ecclesiæ decreto id
muneris injunctum. Nam constat, inter præcipuas
curas ecclesiis olim incubuisse res à sanctissimis mar-
tyribus præclare gestas, fortiterq́ passas, litteris
consignare. Id est discere ex Fabiani Pontificis epi-
stola, quam Dilectissimis ubique catholicæ ecclesiæ
comministris *scripsit. Cum enim Romana ecclesia*
diligentiam, in colligendis martyrum gestis per subdiaconos, & notarios, ex-
posuisset, adjungit, Quod etiam vos omnes agere monemus, ne in posterum
aliqua ex his dubitatio fiat, quæstioque oriatur, quoniam omnia, quæ scripta
sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Et quæ nostris temporibus veraciter
scribuntur, ad futurorum doctrinam diriguntur. Et ideo fidelissimis hæc ne-
gotia committi præcipimus, ne aliqua in eis illusio inveniatur, ex qua fidelibus
scandalum (quod absit) oriatur. *Quæ fidem & auctoritatem hujuscemodi hi-*
storiarum mirè confirmant. Hoc tamen non à Fabiano primum institutum,
sed ab Apostolorum temporibus observatum, ostendit, quæ adhuc extat, Passio
Eus. hist. eccl. lib. 4. c. 14.
sancti Andreæ Apostoli, per presbyteros & diaconos ecclesiarum Achaiæ scri-
pta. *Et apud Eusebium de morte Polycarpi elegans epistola, quam scribit* Ec-
clesia Dei, quæ Smyrnam incolit, ecclesiæ, quæ est Philomilii: *Item epistola*
Lib. 5. c. 1.
de martyribus Galliæ sub Vero, inscripta, Servi JEsu Christi, qui Viennam, &
Lugdunum Galliæ incolunt, fratribus in Asia & Phrygia: *Atque nonullæ aliæ*
hujus generis scriptiones. Quarum multo plures & integriores haberemus,
absque Diocletiano fuisset. Hic nihilo minus in Christianorum libros, quam
in corpora desæviit. Uti, præter alia testimonia, argumento est hactenus cele-
Ex mart. Ro.
brari solita IV. Non. Jan. Romæ commemoratio plurimorum sanctorum
martyrum, qui spreto Diocletiani Imp. edicto, quo tradi sacri codices jube-
bantur, potius corpora carnificibus, quam sancta dare canibus maluerunt.
Prudent. de Hemet. & Cheled. Chartulas blasphemus olim nam satelles abstulit, &c.
Innumeras ista calamitas sanctorum historias affixit. At si qui sub ipso Dio-
cletiano passi, illorum historiæ, pace ecclesiis per Constantinum reddita, re-
centi adhuc memoria facile restitui potuere. Idq́ huic, quam præ manibus
habemus, contigisse credendum. Cum semel atque iterum persecutionis jam
præteritæ meminerit. Ne inferiorem Constantino Magno existimem, stylus
neque purè latinus, neque ex posteriorum temporum fæce planè barbarus, me
movet. Præterea, simplex & nuda rerum gestarum narratio: quæ absque
dubio primum autographum, nullis dum colorum pigmentis illitum, & pri-
scæ pietatis ingenuos spiritus redolet. Surius miror cur mutaverit. Mihi ali-
qua verba minus pura, & phrases paullo rudiores, tanti non videntur.

I. INCIPIT] *Quæ in nonnullis exemplaribus prologi nomine præce-*
dunt, pio studio à viro bono collecta esse non iverò inficias. At cum dubia famâ
innitan-

invitantur, imperitis conjecturis plenissima, à candore reliquæ historiæ aliena, non ejusdem auctoris, non ætatis sint, omittere placuit. Nullo lectorum damno

2. CONVERSIO.] *Hujus vocabuli absolutè positi Christianus usus est, de illis, qui peccatis valere jussis, ad meliorem frugem se conferunt. Ita pas-sim ab ecclesiasticis scriptoribus usurpatur. Caussam reddit D. Augustinus,* Illi convertuntur, qui rectè vivere incipiunt: hoc est enim ad Deum redire. Qui autem concupiscentias suas perseveranter sequuntur, dorsum quodam-modo habent ad Deum. [*Evang. quæst. Matth. quæst. 11.*]

3. SANCTÆ] *Multo latius olim Sancti nomen, quam hodie, patuit. Episcopi vulgo Sancti, Sanctissimi, Beatissimi dicebantur; quæ jam solius summi pontificis est appellatio. Reliqui etiam Christiani, certe probatæ vitæ. Sancti: quamquam adhuc mortales. Constantinus orationem, quam ad Christianam ecclesiam scripsit,* Ad Sanctorum cœtum *inscripsit. Is nunc honor mortuis tantum, in apotheosim relatis habetur. Hoc loco* Sanctæ *nomen utraque notione rectè acceperis.*

4. AFRÆ] *Homines antiquitus crebro sibi nomina ab urbibus, & populis mutuati sunt. Quod primum videre est in servis Getis, Syris, Syriscis; dein in familiis Romanis Tarquiniis, Cominiis, Gabiniis, Norbanis, Volsciis, Numiciis, Vatiniis. Ut interim cognomina hujus generis prætercam. Et in martyrologiis nostris sæpius occurrunt Germanus, Germana, Gallus, Galla, Sabinus, Sabina, Syrus, aliaque ad hunc modum. Quibus persuasus, non vereor Afram ab Africa deducere. Variæ enim illi hujus nominis caussæ esse potuerunt, sicuti & Afro patruo. Julius Firmicus me monet, Venerem ab Assyriis, & Afris eodem ritu cultam.* [*De myst. proph. rel. c. 4.*] *Assyrius autem cultus idem cum Paphio Cyprio, Pausania teste. Atqui hac ratione Afra, non Affra, neque Aphra scribendum. Africam enim fasti Capitolini, lapides alij, nummi antiqui, & libri manuscripti præferunt. Ita etiam Afranios gentem Romanam.* [*Paus. in Atticis.*]

Porro alteram S. Afram martyrem reperio in martyr. Rom. IX. Cal. Junij, Brixiæ sub Hadriano Imp. passam. Quæ cum nostra nihil commune habet, præter nomen.

5. ET PUELLARUM EJUS] *Præter quod inscriptio promittit, historia Hilariæ matris conversionem complectitur.*

6. APUD PROVINCIAM RÆTIAM] *P. de Natalibus insigniter lapsus, per omnem historiam Cretam pro Rætia habet.* [*In catal. lib. 7. c. 28. 54. & 55*] *Etiamsi Adonem Trevir. sequi profiteatur, Ado autem Rætiam distinctè præferat. Idem audio in M. Marulo peccatum esse quem mihi videre non contigit.* [*Ado in martyr.*] *Vicelius non minus absurde,* Provinciam Regenas. *Antoninus in Chronico Rætiam & Cretam confundit, utrumque enim nomen habet: nisi error sit à librariis, quod existimo.* [*Marulum sequitur Zvinger. in theatro vol. 7 lib. 3.*]

Cæterum Rætia (quæ sub Augusto in provinciam redacta) variè à diversæ ætatis auctoribus describitur. Sed constat ex Ptolemæo, qui Diocletianum multo anteivit, jam tunc à fontibus Rheni, & Danubij ad Æni ostia usque pertigisse. [*Lib. 2. c. 12.*] *Hinc Tacitus, & Arrianus prodidere, Ænum inter Rætos, & Noricos fluere.* [*Lib. 3. hist.*] *Quibus terminis etiam Vindelicia, cujus memoria ante Diocletianum obsoleverat, quæq; in Ræticum nomen concesserat, comprehenditur. Hodie obtinent præter Rætos, Suevi, & Boij, qui cis Danubium colunt.*

7. IN CIVITATEM AUGUSTAM] *Plurimæ civitates Augustæ per orbem Romanum: Non paucæ etiam per Rætiam extitere, si fides habenda nostræ ætatis scriptoribus.* [*Aventino, & qui Avent. sequuti.*] *Sed Fortunatus, poëta Christianus, qui ante mille annos vixit, ascriptis fluviis, qui eam, de qua hic sermo est, alluunt, nomine ambiguo nos falli non patitur,*

Pergis ad Augustam, quam Virdo, Lycusq; fluentant,
Illic ossa sacræ venerabere virginis Afræ. [*Fort. in Vita S. Mart. lib. 4.*]

An illi Vindelicum cognomen debeatur, ante Aventinum nemo dubitavit. Is primus de alia Augusta Vindelicorum suspicionem commovit. Non satis firmis ad eam evincendam usus argumentis. Quod commodiore loco pluribus docebimus. Neque in hoc commentario quæstionem non necessariam edisserendam putamus. [*Baronius legit. Vindo Lycusq.*]

8. NARCISSUS] *Quidam Hierosolymorum episcopum arbitrantur. Qui à Nicephoro Constantinop. in Chron. trigesimus primus, & trigesimus quintus, ab Epiphanio trigesimus & trigesimus quartus, unus idem, ejus* [*Epiph. in Panario hæres. 66.*]

urbis

Euſ lib 6 c. 8. 9. Nic. lib. 5. c. 9 10. Mart. 29. Oct. Euſ. lib. 6. c. 32. Lib 7. c 13. 26.

urbis epiſcopus cenſetur. Nam auctoribus Euſebio, & Niceph. Calliſto, ſemel in eremum ſeceſſit; dein ſedem iterum cum Alexandro collega tenuit: Denique, quod habetur in martyr. Rom. Sanctitate, patientia, ac fide laudabilis, centum & ſexdecim annorum migravit ad Dominum. *Martyr, ut ait Nicephorus in Chron. Verum cum neque ipſe, neque collega Alexander, quin nec ſucceſſores, Mazabanes, Hymenæus Zambdas, Hermon (qui ſinguli pluribus annis præfuerunt) Diocletiani perſecutionem attigerint: ita enim refert Euſebius: Fit ut à S. Afra temporibus magnis ſpatiis excludatur. Solidior Auguſtanæ eccleſiæ auctoritas, quæ ſemper diverſum hunc noſtrum Narciſſum interpretata eſt, Gerundæ Tarraconenſis Hiſpaniæ urbe paſſum. Quod hac ipſa hiſtoria inferius ad finem converſionis comprobat, & eccleſiæ Gerundenſis epiſtola, quam eo loco dabo, Martyr. item Rom. XV. Cal. Aprilis, & ex Hiſpanis Villegaſius in Flore ſanctorum, Beuterus atque Vaſæus in Chronicis. Liber Chronicus Regum Arragoniæ abſque auctoris nomine Hiſpanice editus, meminit reliquiarum Sancti Arſiſi, quæ Gerundæ in eccleſia S. Philippi conditæ, miraculis illuſtres ſint. Ubi vernaculam Hiſpanorum enuntiationem agnoſcas pro S. Narciſo,* San Arcio, *deperdita N. quæ in principio repetenda erat, reddentem. Sunt enim reliquiæ Narciſſi, de quo agimus*

Beut. lib. 1. cap. 15. Vaſæus poſt An. 300.

Ancyrano concilio circa hæc tempora Narciſſus Neroniadis Ciliciæ epiſcopus ſubſcripſit. Sed diverſus ab hoc noſtro.

Vide martyr. 31 Oct 17 Sept. & 2 Jan.

Tres alij Narciſſi in ſanctos relati. Primi meminit D. Paulus in epiſtola ad Rom. Alterius fit mentio in actis S. Laurentij. Tertium Licinius Imp. martyrij corona donavit. At de nullo Afræ converſæ ſuſpicio oriri poteſt.

9. EPISCOPUS] *Notius eſt apud Chriſtianos epiſcopi nomen, quam ut hic interpretemur. Multa de illo paſſim obvia. Quædam non protrita reperies in Pamelij annotationibus ad D. Cyprianum.*

10. TEMPORE, QUO DIOCLETIANI PERSECUTIO FERVEBAT] *Aliqui nonam, alij (quorum maximus eſt numerus) decimam, quidam duodecimam perſecutionem numerant. Quæ enim retro, non ab omnibus uno eodem modo diſtinguuntur. Illud convenit, hanc præ reliquis diuturnitate temporis, numero martyrum, immanitate ſuppliciorum, longè inſigniſſimam fuiſſe. Quod Euſebius, Oroſius, Sulpitius, Nicephorus, Zonaras, Cedrenus, Manaſſes, hiſtorici alij, denique omnia martyrologia, & innumeræ ſanctorum vitæ copioſè docent. Superſunt in Hiſpania inſcriptiones Diocletiano poſitæ,* NOMINE CHRISTIANORUM. DELETO. QUI. REMP. EVERTEBANT. *Item,* SUPERSTITIONE. CHRISTI. UBIQUE. DELETA. ET. CULTU. DEORUM. PROPAGATO. *Hæ quamvis uti impiæ, ita vanæ & mendaces, tamen ex illis videre eſt, quæ animi contentione tyrannus adverſus Chriſtianum nomen graſſatus fuerit, qui imperatorios inde quæſierit titulos. Sed de perſecutione, re ſatis ſuperq; teſtata calamum contineo.*

Vide Occonis numiſmata in Dioclet.

De tempore perſecutionis, quando cœperit, quando deſierit, auctores valde diverſa ſentiunt. Sive ad annos Chriſti, ſive ad Diocletiani imperium reſpicimus. Quamquam de annis à Chriſto nato Panvinio & Sigonio, qui noſtra ætate diligentiſſimè, & aptiſſimè ad conſtituendam ſeriem temporum ſcripſerunt, ſtabimus. Illi conſentiunt, Diocletianum imperium iniiſſe Ann. Chriſti CCLXXXIV. *Poſt Romam conditam* MXXXVI. *Parilibus, id eſt* XI. *Cal. Maji. Perſecutionem aliqui mox cœptam putant: Alij poſt Maximianum collegam aſſumptum: Alij ab annis Diocletiani ſive* IX *ſive* XI. *ſive* XIII *ſive* XIV. *ſive* XVI *ſive* XIX. *Et facile credam, inveniri auctores, qui ab his omnibus diverſa ſcripſerint. Quorum diſſenſio commoda explicatione concilianda eſt. Neque enim pleroſq; falli, aut temere de re tanta, & tam clara, ſcripſiſſe exiſtimandum. Refert igitur intelligere, perſecutionis nomen varie acceptum differentiæ cauſſam eſſe. Tempore D. Auguſtini vulgata erat opinio, decem plagis Ægyptiacis, ſignificatas fuiſſe decem perſecutiones, quæ à Nerone ad Diocletianum. Eam ille ita convellit, ut oſtendat eccleſiam ante Neronem tum in capite Chriſto, tum in Stephano, Iacobo, Petro, fratribus reliquis perſecutiones paſſam. Nec aſſertores denarij iſtius numeri negare poterant, hæc vera eſſe. Sed apparet, explicatione verbi vim argumenti evitaſſe. Ut ſcilicet inter perſecutiones, quæ plagis Ægyptiacis prædictæ, nullam ante Neronem cenſendam contenderent: Forte quod Neroniana prima imperatoris juſſu indicta, aut exceptione aliqua alia, nam de hoc non conſtat.*

Panvinius in faſtis Sigon de occid. Imp. Quos ſequuntur Scaliger de emend tēp. & Baron. in Annalibus.

Aug. de civit. Dei lib. 18. cap. 52.

constat. Secundam numerabant Domitiani: Tertiam Trajani: Quartam
Antonini Philosophi: Quintam Severi: Sextam Maximini: Septimam De-
cii: Octavam Valeriani: Nonam Aureliani: Decimam Diocletiani & Ma-
ximiani. Inter has quadam à nonnullis praterita, ut Maximini & Aureliani
à Sulpitio, quamvis inquit Maximinus nonnullarum ecclesiarum clericos ve- Sac. histor.
xavit: Valeriani à permultis, quod eandem cum Deciana ducerent. Alia con- lib. 2.
tra inserta: Cum Impp. Hadrianus, Antoninus Pius, Alexander, Aur. Claudius Adi Sulpit.
manus sanguine Christiano nequaquam abstinuerint. Et si omnis, qua Christia- loco citato.
nis propter religionem vexatio accidit, persecutio dicenda, indubium est, mul Mart. 1. 5.
to adhuc plures sub Impp. extitisse. Sed non aequè ab omnibus in numerum re- 18. 30 Jan.
dacta, vel quod leviores visa, vel quod novis edictis non usa, vel quod à deces- Et ibi Ba-
soribus cœpta, non intermisso cursu continuata, vel denique alia quavis de ron.
caussa. Et prorsus iniquus est, qui diversos auctores propterea reprehenden-
dos putat. Cum enim de rebus convenit, cur in verbis non suo quisque judicio
utatur? Similis est in constituendis persecutionum principiis ratio.

Nam ut sermonem ad Diocletianum referamus, fuit is in Christianos ani-
mo semper infensissimo. Cujus rei caussa multa esse potuerunt, principi supra
humanum morem superbo. Et quamvis initio tectius, & quasi per cunicu-
los egerit, neque Christianum nomen (quod constet) cuiquam criminis loco
objecerit, tamen multos ejus nominis, falsis affictis calumniis subvertit. Ideò
nihil aberrabit, qui totum Diocletiani imperium perpetuam persecutionem
dixerit. Postmodum, cum suam temeritatem aliena vellet invidia explere
(ait Eutropius) allegit Imp. Maximianum, propalam ferum natura, arden- Hist. lib. 9.
tem libidine, consiliis stolidum, ortu agrestem, asperitatem suam etiam
vultus horrore significantem (his elogiis hominem exornant Eutropius & Vi-
ctor) qui prima expeditione, quam in Galliam movit, exercitum juramento
adegit, Christianos Deorum inimicos, iisdem animis, quibus Bacaudas im-
perii hostes ulturum: Quod cum legio Thabaea detrectaret, primo decimata,
post internecione deleta est. Si quis à tam immani facinore persecutionem au- V de acta
spicatam putavit, profecto neque molliter sensisse, neque leviter scripsisse vi- Thabaorum
detur. Ann. IX. Eusebio teste, Diocletianus adorari se ut Deum jussit. Cassiodo- mart. & Si-
rius duobus annis differt. Quandocunq; contigerit, certissimum est, Christianis gon. de oc-
per religionem non licuisse nefario edicto obedire. Hinc multos male habitos, cid Imp.
& lege majestatis damnatos suspicandum. Eò fortassis referendum, quod lib. 1.
apud Cedrenum legimus, IX. anno Impp. edixisse, omnibus Christianis
interfectis, Romanum imperium rebus prosperis affluxurum. Anno XI.
Cedrenus prodit horribilem persecutionem excitatam, multaq; millia mar-
tyrum facta. Postero, qui fuit Diocletiano VI. Constantio II. Coss. Cajus
Pontifex, gentilis Diocletiani, martyrii coronam consecutus est, tradente
Damaso XIII. aut XIV. (utrumque habet Cedrenus, & Eusebius) Chri-
stiani milites exauctorati, per Veturium militia magistrum. Eusebius in
chronicis annotavit, inceptam paulatim ex illo jam tempore persecutio-
nem adversum nos. Ubi non pœna atrocitatem, quâ infamia irrogabatur,
nullus corpori cruciatus inferebatur, respexit: sed quod illa omnes fines Ro-
mani imperii pervagata, nullam provinciam, qua militari custodia contine-
retur, immunem habuit, cujusmodi nihil dum hactenus contigerat. De anno
XVI. nescio quem ignotum auctorem Cuspinianus citat. At XIX. demum
omne virus simul in ecclesiam effusum est, ut nullo praterea incremento lo- Cusp. in
cus relinqueretur. Tunc impia decreta, quorum Nicephorus, Eusebius, Zo- Coss.
naras meminere, audita primum: Ecclesias solo aequari, libros comburi,
episcopos interfici, Christianos reliquos, dignitatibus praditos in ordinem
redigi, privatos in servitutem dari placere. Qua postea pœna morte ut plu-
rimum commutata sunt. Excitati eo classico omniam provinciarum pra-
sides, ut Christianos quisque diligentissime conquisivit, inventos immanis-
simè excruciavit, ita operam Impp. maxime approbavit. Et si qua est ma-
lorum comparatio, praterita quacumque levia atque ferenda, hac deni-
que seria persecutionis origo videri poterat. Ad quem modum statuere au-
ctores plerique. Eusebius in historia ecclesiastica, & Chronicis disertè, iterum
oblique in vita Constantini, cum ait Diocletianum imperio se abdicasse post Eus. in hist.
annum persecutionis primum, quod est utique secundo anno. Ita etiam lib. 8. c. 3 de
Orosius, & multi recentiorum. Nametsi Victor in epitome Diocletiano annos vita Constãt.
lib. 1 c. 12.
Oros. lib. 7.

 XXV. cap. 25.

Nic. lib. 7. c. 17. *XXV. Nicephorus, & Michaël Glycas XXII. tribuant, tamen optimi scriptores de XX. annis tam frequentes consentiunt, ut ejus res nulla possit esse dubitatio. Et quæ duobus ante abdicationem annis contigere, incidunt in principium anni* XIX. *Epiphanius privatam sententiam tuetur, enumerans enim Imperatorum seriem, inquit,* Diocletianus cum Maximiano, & Constantio annos tredecim. Quorum tempore magna persecutio fuit, quæ duodecim annis duravit. Cum autem cessasset persecutio, regnavit Diocletianus unum annum, & deposuit imperium. *Hæc multis modis à fide historiæ illorum temporum recedunt. Et nisi culpam in interpretem, aut librarium rejicimus, fateamur oportet Epiphanium memoria lapsum, ipsemet in Ancorato, Diocletiano* XX. *annos tribuit.*

Ep. de mens. & pond.

Porro nihil ad priores Diocletiani annos Afræ conversionem pertinere, ex verbis, Diocletiani persecutio fervebat, *elicio. Quanquam Eusebius neque his duobus annis integris Italiam, Siciliam, Galliam, & reliquas occidentem solem versus provincias (qua descriptione Rætia comprehenditur) persecutionem sustinuisse dicat. Ego interpretor: Cum Impp. mense Martio sanguinarium in Christianos edictum Nicomediæ proposuissent, ad reliquas inde provincias missum, ut quæque maxime dissita, ita uno vel altero mense tardius pervenisse.*

Etsi verò Diocletianus post motum ecclesiæ publicum hoc bellum, altero anno imperio cesserit, tamen persecutio per decem continuos annos plebem Dei depopulata est. *Quæ Sev. Sulpitii verba sunt. Quibus Eusebius, Orosius, Nicephorus, historia miscella, Freculphus, alii consentiunt. Et evenit, ut cum varii Impp. succederent, à primis auctoribus Diocletiano, & Maximiano, etiam posteriore octennio persecutioni nomen hæserit. Tulere nomen imperatorium per ea tempora,*

Fl. Val. Constantius Chlorus Aug.
C. Gal. Val. Maximianus Aug.
C. Aur. Valerius Licinianus Licinius Aug.
C. Gal. Val. Maximinus Aug.
Fl. Val. Severus Aug.
M. Aur. Val. Maxentius Aug.
Fl. Val. Aur. Constantinus Magnus Aug.

An horum quis nomini Christiano penitus pepercerit, nescio: Constantio & Constantino aliqui eam palmam tribuunt, sed Constantius tertio persecutionis anno obiit: Et dum vixit, credibile est satis habuisse proprias manus continere, collegarum Diocletiani, & Maximiani injurias à Christianorum corporibus repulisse, non est credibile: De Constantino Magno, quem maximè alienum ab hac culpa existimare par erat, contrarium docet Baronius. Cæteros plerosq; teterrimos hostes extitisse, qui subdolis inductis non minus quam aperto bello (hæc tunc alternis per provincias vicissitudo) damnum intulerint, certum est. Id interim fatebimur, in oriente multo fœdius quam in occidente sævitum esse. Quod etiam Eusebius alicubi innuit.

In not. ad mart. 22. Aug.

Atque ita colligimus, Diocletianum imperium iniisse Anno Christi CCLXXXIV. *Persecutionem multo sævissimam cœpisse anno* CCCII. *desiisse* CCCXII. *Quæ ad mentem eorum Chronographorum, quos me sequi profiteor, calculata sunt. Cum satis cognitum habeam, de annorum numeris alios aliter sentire. Conversionem S. Afræ intermedio tempore contigisse, asseverare licet. Annum proprium assignare non licet. Sed si quis conjecturæ locus, ego eam lubens anno* CCCII *adscripserim. Cum existimem, Narcissum mox à principio sævissimæ persecutionis Augustam profugisse. Abdicato Diocletiano, persecutio in occidente non quidem penitus cessavit, multum tamen remisit, probè erga Christianos affectis Constantio Chloro, & filio Constantino: Inde fit ut existimem hac periphrasi,* Tempore quo persecutio Diocletiani fervebat, *& alterâ illâ initio passionis,* cum Christianorum esset sæva persecutio, & omnes pro Christi nomine variis suppliciis afflicti ad sacrificia traherentur, *non nisi ultimum Diocletiani biennium significari, quod est à mense Martio anni* CCCII. *ad Palilia usque anni* CCCIV. *Et cum Afra mense Augusto passa sit, uti ex ecclesiasticis tabulis liquet, ejus passio ad annum* CCCIV. *referri non potest. Refero ad annum* CCCIII. *Jam si à conversione ad passionem intercessere menses fere decem,*

quæ

quæ est Augustanæ ecclesiæ traditio, plane sequitur Conversionem ad annum CCCII. pertinere, Coss. Fl. Valerio Constantio Nobiliss. Cæs. IV. C. Galerio Valerio Maximiano Nob Cæs. IV.

11. PROFUGUS] Etsi Tertullianus peculiari libello docuerit, in persecutione non fugiendum, ejus tamen nulla est in hac sententia auctoritas. Eleganter ait D. Cyprianus, (De lapsis.) cum corona de Dei dignatione descendat, nec possit accipi, nisi fuerit hora sumendi: quisquis in Christo manens, interim cedit, non fidem negat, sed tempus expectat. Alibi, si quis in fuga occiderit, eum inter martyres censendum ostendit, si fugientem in solitudine ac montibus latro oppresserit, fera invaserit, fames, ac sitis, aut frigus afflixerit: vel per maria præcipiti navigatione properantem, tempestas ac procella submerserit: (Ep. 56. edi. Pam.) spectat militem suum Christus ubique pugnantem; & persecutionis caussa, pro nominis sui honore morienti, præmium reddit, quod daturum se in surrectione promisit. Nec minor est martyrii gloria, non publicè nec inter multos periisse, cum pereundi caussa sit, propter Christum perire. Sufficit ad testimonium martyrii sui testis ille, qui probat martyrem & coronat. Quæ tamen ad gregem, non ad pastorem referenda. Quando episcopis (ex quorum classe Narcissus) fugere liceat, accurate disputat Augustinus, epistolâ ad Honoratum episcopum, & in hæc se verba colligit, premente persecutione fugiendum esse Christi ministris, quando ibi aut plebs Christi non fuerit, cui ministretur, aut potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus non est eadem caussa fugiendi. (Ep. 180.) Idque S. Pauli, Athanasii, & Hispanorum episcoporum exemplis confirmat. Cur Narcissus fugerit, expeditum non habeo. Nullam nisi probatissimam caussam subfuisse, viri sanctitas persuadet. Et recte subjunxero S. Pontii diaconi verba, quibus similem Cypriani fugam excusat, vultis scire, secessum illum non fuisse formidinem? Ut nihil aliud excusem, ipse postmodum passus est: quam passionem utique ex more vitaret, si ante vitasset. (In vita S. Cyp.) Narcissus enim similem vitæ finem imposuit.

12. CUM DIACONO SUO.] Diaconos episcoporum & presbyterorum ministros esse, habetur in concilio Carthaginensi IV. (Cap. 37.) Tamen crebrius episcopis quam presbyteris inservisse, hinc apparet, quod B. Hieronymi ætate aliqui Diaconos presbyteris æquabant. Quanquam male, nam & Hieronymus refellit. (Hieron. ep. ad Euagr.) Clemens Rom. diaconos vocat episcopi aurem, oculum, os, cor, & animam. (Clem. Constit. Ap. lib. 2. c. 44.) D. Ignatius profert exempla S. Stephani, qui beatissimo Jacobo, Timothei & Lini, qui Paulo, Anacleti & Clementis, qui Petro, diaconi episcopis ministraverint. (Ign. ep. ad Tral.) Idcirco exclamavere Felicissimus & Agapitus diaconi, cum Pontifex Sixtus Imperatori sisti juberetur, & nos sine patre nostro quo ibimus? Atque Archidiaconus Laurentius ad eundem, (Ex actis S. Laur.) quo progrederis sine filio pater, quo sacerdos sancte sine diacono properas? Tu nunquam sacrificasti, nec offerre consueveras sine ministro. Quod Clemens exemplo confirmat, (Apost. Constit. lib. 2. cap. 30.) ut enim Christus sine patre nihil agit, sic neque diaconus sine episcopo.

13. FELICE] Illustre Gerundæ Felicis martyris nomen semper fuit. Numerat Prudentius inter sanctos, quos variæ urbes in novissimo judicio Christo oblaturæ sunt, (Hym. 18. mart. Cæsaraug.)

Parva Felicis decus exhibebit,
Artubus sacris locuples Gerunda.

Hunc mart. R. Usuardus, & Ado, atque Vincentius confirmant passum Gerundæ, persecutione Diocletiani, Præside Daciano. (Mart. 1. Aug. Vinc. in Spec. Hist lib. 12. c. 131. 132.) Cum igitur nomen, locus, tempus martyrii conveniant, permulti eundem cum nostro Felice crediderunt. Sed obstat in primis ecclesiæ Gerundensis auctoritas, pro qua Berengarii episcopi epistola, jam semel à nobis laudata, testimonium dicit. Narrat enim perspicue, Felicem, quem suæ ecclesiæ doctorem, Apostolum, & prophetam appellat, diversum esse à S. Felice Narcissi diacono, qui dudum à Francorum Rege Carolo translatus, Parisiis quiescat. Et quamquam hæc plana aperta, accedunt tamen alia argumenta. Ado & Vincentius, qui prioris Felicis vitam copiose scripserunt, Ræticæ peregrinationis non meminere: Immò neque Narcissi episcopi, cum quo nostrum passum esse, ex hac historia & martyrol. (Mart. 18. Mart.)

liquet,

liquet; quin Cucufatem illi socium Vincentius tribuit: Demum Diaconatus honor à nullo ascribitur: Quorum profectò nihil omittendum erat. Ipsa etiam S. Cucufatis vita, attentius perpensa, nos facile ab errore vendicat. Statuamus ergò, quod res est, duos Felices martyres Gerundenses distinctos, quorum uterq; sub Diocletiano occiderit. Ac ne ejus rei nos admiratio capiat, scire refert, id nomen Christianis admodum familiare fuisse. Quippe supra LX. Felices martyrologia exhibent, quorum non pauci in Diocletiani tempora incidere. Et constat interim, infinito plura sanctorum nomina excidisse quam in martyrologia relata sint. Ita ut Genebrardus, explicans illud Psalmi, effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam, in circuitu Hierusalem: & non erat qui sepeliret, *observarit, aliquos in singulos anni dies XXX. Millia martyrum numerare. Deo enim martyres (inquit S. Gregorius)* numerabiles, nobis super arenam multiplicati sunt: qui quanti sint, à nobis comprehendi non possunt. *Apto exemplo utitur Augustinus contra Donatistas, in re simili, mirum non esse inquiens, si in turba Romanorum clericorum, duo vel plures Stratones aut Cassiani reperirentur, cum in XII. Apostolis non solum duo Judæ, sed etiam duo Jacobi legerentur. Id verò sæpius contigit, quod factu admodum facile, ut bini, aut plures ejusdem nominis martyres confunderentur, & eo ipso alterius memoria premeretur. Sic Baronius admonuit, Prudentium, hominem minimè ex vulgo, tres Hippolytos, militem presbyterum & episcopum, conflasse in unum, ut quæ singuli gesserint, uni adscriberet. Sic duobus quoque Cyprianis, & aliis permultis accidit Ambr. Moralis Chronic. Hispaniæ lib. 12 c 42. narrat, Recaredum Regem, qui vixit ante annum Christi DC. obtulisse sepulchro S. Felicis martyris Gerundæ auream coronam: quam multis exinde annis Paulus quidam, tyrannidem adversus Bambam Regem moliens sustulit, & cum sese illâ coronandum curasset, mox impietatis pœnas luit. Sed hæc ad nostrum Felicem non refero.*

Vasæus post An. 306. ait Cucufatem à quibusdam Felicis fratrem existimari. Multi etiã in martyrologiis Felicissimi, Feliciani, Fortunati, Fausti, Faustini, existimo Christianos veteres bona omina bonorum nominum sequutos.
Ps. 78.
Hom. 27.
Brevic. coll. die 3.
In mart. 30. Jan.

14. PARARE AMATORIBUS CONSUEVERAT] *Afram ante conversionem mulierem peccatricem fuisse (ut modestè de se ipsa paulò post, & de Maria Magdalena sacra scriptura loquitur) compertum est. Ne quis autem Fortunatum errasse existimet, in eo quem adduximus versu,*

Illic ossa sacræ venerabere virginis Afræ,

Animadvertere oportet, Virginem aliquando ætatis, non integritatis nomen esse. Tradidere enim Grammatici, Virginem à viridiori ætate dictam. Praivere optimi latinitatis auctores. Horatius, --- miseræque nuper Virgines nuptæ --- *Virgilius de Hero*, & moritura super crudeli funere virgo. *Clarius de Pasiphae, trium liberorum matre*, Ah virgo infelix --- *Etsi Junius Philargyrius diversam regulam prodidit*, apud Terentium virgo dicitur, quæ peperit, ut in Adelph. Puer natus, nihil habet virgo. Sic Virgo quæ parit Ideo ad secundum partum virgo dicitur, postmodum mulier. *Hisce Fortunatus satis tueri potest, maximè in carmine; ubi credibile est eum venerationem Afræ hoc nomine conciliare voluisse. Molanus asserit, viduas sanctimoniales, aliquando virgines dictas, quòd in virginum collegium cooptatæ essent. Talis est in martyrologio ab illo postremo edito, Idib. Febr. Ermenilda virgo in Britannia, & VI. Non. Julij Monegundes virgo Turonis. Prorsus alia ratio Ambrosii, Chrysostomi, Origenis, qui ecclesiam gentium ex meretrice virginem factam esse, figuratè dixerunt. At Phil. Bergomatem, qui in historia, Hilariam Afræ sanctissimæ virginis matrem, Dignam, Eumeniam, & Euprepiam sacras virgines nominavit, nihil recondita sensisse, sed simpliciter errasse, memoria lapsu, existimo. Nam de claris mulieribus, ipsemet aliter scripsit.*

Serv. in 4. Virg. ecl.
Isid. orig. lib. 11. c. 2.
Hor. Car. lib. 2 ode 8.
Virg Georg. 3 & ecl. 6.
Phil. in 3. ecl. Virg.

Ambros. de Salom. cap. 5. Chrys. Ser 26. de Pen. Orig. sup. Joseph. Hom. 6.
Phil. in 15. suppl lib 8. de clar. mul. cap. 112.

15. ORARE COEPIT, ET PSALLERE] *Agnosce antiquissimum institutum. De quo Tertullianus, Christianorum cænas describens*, non prius discumbitur, quam oratio ad DEum prægustetur. *Et paucis interjectis*, post aquam manualem, & lumina, ut quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere: hinc probatur, quomodo biberit: Æquè oratio convivium dirimit.

Apol. c. 39. Vide in hanc sententiam Cl. Alex. Pædag. lib. 2. cap. 4.

16. EDISCENS HUNC ESSE CHRISTIANORUM EPISCOPUM PROCIDIT, &c.] *Ut Afra Narcissum & Felicem, homines*

nes peregrinos, ignotos domo acciperet, facile factu fuit; Amatores enim, Ve-
nere propitia missos credidit. At quod episcopi nomine audito statim resipue-
rit, errorem, in quo nata, alta tot annos vixerat, agnoverit, id vero mirabile.
Ejusq; rei absolute caussam aliam nullam, quam sancti Spiritus divinam gra-
tiam praeferre possumus. Hac ubi vult spirat. Hujus afflatu Matthaeum Zacha-
um, Latronem puncto temporis immutatos scimus. Quoniam autem sapientia
disponit omnia suaviter, cogitare licet, Christianorum non nomen tunc pri-
mum, inauditum antea, Afrae auribus accidisse. Multo ante sacra doctri-
na Romanum orbem pervaserat, & ad plerasque barbaras nationes excu-
currerat. Ac Christianismo tam multi omnium ordinum viri, foeminae, nomen
dederant, ut Tertullianus sub Sept. Severo ad Scapulam praesidem scripse-
rit, Carthaginem decimandam esse, si Christianos ejus urbis delere velit.
Prolixius in apologetico, si hostes exortes, non tantum vindices occultos
agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum
Mauri, & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quaecumque, unius tamen
loci, & suorum finium gentes, quam totus orbis? Externi sumus, & ve-
stra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula,
castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis relinqui-
mus templa. *Et paulo post*, potuimus & inermes, nec rebelles, sed tantum-
modo discordes, solius divortij invidia adversus vos dimicasse. Si enim
tanta vis hominum, in aliquem remoti orbis sinum abrupissemus à vobis,
suffudisset utique damnationem vestram, tot qualiumcunque amissio ci-
vium, immo & ipsa destitutione punisset. Proculdubio expavissetis ad so-
litudinem vestram, ad silentium rerum, & stuporem quendam quasi mor-
tui, urbes quaesissetis, quibus imperaretis. Plures hostes quàm cives vobis
remansissent. Nunc enim pauciores hostes habetis prae multitudine Christia-
norum, paene omnium civium. *Ista sub Severo. Postea numerus etiam au-*
ctus. Adeo, ut ante Diocletiani persecutionem, Christianorum conventus,
infinita hominum turba frequentatos, multitudines in singulis civitatibus
coactas, illustres hominum in templis concursus, nulla fere oratione explicari
posse, existimarit Eusebius. Unde cum in antiquis illis aedificiis non satis
loci haberent, ampliores ecclesias in universis urbibus, fundamentis eorum *Lib 8.c.1.*
ad majorem laxitatem dilatatis, erexerunt. *Christianum igitur nomen, qua-*
quaversus illustre, in Raetiâ, provinciâ vel Italiae accensâ, vel certè proximâ,
& quasi suburbanâ, obscurum esse non potuit. Praesertim Augustae, urbe me-
tropoli.

Sed haec conjecturae sunt. Accedit historiae fides. Antiquis monumentis *Annal Sigis. Meist.*
proditum est, Lucium quendam jam olim Raetos evangelium docuisse, ejusq; *part 4.c.1.*
professionis caussa apud nos puteo demersum, semivivum inde extractum, *& alii plerique.*
in interiori Raetia martyrium consummasse, iis ipsis locis, quibus Curia urbs *Act.cap 13.*
post haec condita est. Illorum, quos Augustae sacrae fidei adjunxit, solius Cam- *ep. ad Rom.*
pestrii, viri primarii nomen superat. Et quamquam ambigitur an Lucius *c.16. Dor.*
Cyrenensis fuerit, cujus extat memoria in actis Apostolorum, & epistola Pauli *in Syn.*
ad Romanos, quemque Dorotheus Laodiceae Syriae episcopum nominat: An *Mart. 3.*
(quod pluribus placuit) Britanniae Rex, ab Eleutherio summo Pontifice, per *Dec Dam.*
legatos Fugatium, & Damianum Christiano nomini ascriptus, Cujus me- *de Pont. Beda de sex*
minere martyrologia, Damasus, Beda, & Ado Viennensis: quem Polydorus *aetat. in M.*
Virgilius Arviragi (Juvenalis carmine nobilitati) pronepotem scripsit, *Ant. Vero.*
ex filio Mario, nepote Coyllo: Tamen utrumvis accipimus, S. Afra tem- *Ei hist. eccl.*
pora multo antecessit; & ex eo Christianos Augustae fuisse, non est cur dubi- *lib. 1. cap.*
temus. *4. item in epit. Ado.*

Obscurior fama est de Philippo episcopo, quem sub Antonino, aut *Chron. Vero Polyd.*
sub Vero Augustae Vindelicorum passum tradidere. Primus Cabilanensis in *hist. lib. 2.*
topographia, & Irenicus in exegesi Germaniae. Nescio quam idonei testes. *Juven. sat. 4*
Me dubium habet, quod auctores, quos sequuntur, non laudant; & quod
nulla hujuscemodi memoria extat apud ecclesiam Augustanam, cujus
maxime intererat. Vixit sub M. Antonino, Vero, & Commodo Philippus,
vita & doctrina illustris; verum is Gortynae in Creta fuit episcopus, uti Eu-
sebius, Hieronymus, & martyrologia III. Id. Aprilis produnt, atque scri-
bendis libris claruit, neque eum martyrio affectum constat. Nihil itaque de
Philippo Augustano episcopo asseveraverim.

Satis jam habeo docuisse, ante Afræ conversionem Christianos Augustæ fuisse, eosq; ad rationem cæterarum provinciarum, non paucos. Quo etiam illa in principio verba pertinent, persecutio Diocletiani fervebat, *neque enim de nullis, aut perpaucis numero possunt accipi. Christianis verò etsi gentiles fœdissima quæque affingerent, fieri nihilominus non poterat, quin se veritas exereret, & innocentia vitæ in vulgus celebraretur. Nam apologiarum scriptores frequentes erant in eo argumento. Et appositè ad hunc locum Tertullianus de osoribus Christiani nominis inquit:* Quid? quod ita plerique clausis oculis in odium Christiani nominis impingunt, ut bonum alicui testimonium ferentes, admisceant nominis exprobrationem. Bonus vir Cajus Sejus, sed malus tantùm, quod Christianus. Item alius. Ego Lucium sapientem virum repente factum Christianum defero. Nemo retractat, non ideò bonus Cajus, & prudens Lucius, quia Christianus: aut ideò Christianus, quia prudens, & bonus. *Et deinde*, alii quos retrò, ante hoc nomen vagos, viles, improbos noverant, ex ipso denotant quo laudant, cæcitate odii in suffragium impingunt. Quæ mulier, quàm lasciva, quàm festiva? Qui juvenis, qui Lucius, quàm amasius, facti sunt Christiani? Ita nomen emendationi imputatur. *Ubi multis ostendit, nihil Christianis vere obiici præter nomen, & religionem. Quod antea S. Justinus, & Athenagoras dixerant. Porro nominis nullum crimen esse; in religione, neglectum inanium deorum etiam laudem mereri. Quæ cum ita sint (ut eò redeamus, unde digressi sumus, utq; ostendamus, quam suaviter hanc conversionem sapientia disposuerit) nihil profectò magis rationi consentaneum erat, quàm ut dimoto Dei benignitate Idololatriæ velo, & perspecta fœditate illecebrosi cultus, Afra se illorum fidei crederet, quos reliquis mortalibus integritate ac pietate præstare crebrò audivisset.*

Apol. c. 3.

17. PROCIDIT ANTE PEDES EJUS] *Summæ venerationis, & extremæ demissionis actus. Ita in evangelio, mulier sanguinis profluvium patiens, cum se non latere animadverteret, ad Christum* tremens venit, & procidit ante pedes ejus. *Item Syrophœnissa gentilis*, procidit ad pedes ejus. *Et mulier peccatrix, quam Afræ comparavimus*, lacrymis cœpit rigare pedes ejus. *Id explicans S. Ambrosius ait*, Peccator ad pedes, justus ad caput. *Paulo post*, ubicumque audieris Christi nomen, occurre. In cujuscumque interiorem domum JEsum intrasse cognoveris, & tu ipse festina. Cum repereris sapientiam, cum repereris justiciam in alicujus penetralibus recumbentem, accurre ad pedes, hoc est, vel extremam partem quære sapientiæ. *Atque iterum*, si ad caput Christi accedere non potes, tangat pedibus suis caput tuum Christus. Et fimbria ejus curat, & pedes curant. *Quæ non aliena hoc loco existimanda, cum Narcissum Christo, servum Domino, quà ejus vices agit, conferre nihil prohibeat. Et certum est, hanc humilitatis speciem spectasse Christianos antiquitus, cum sacerdotum, & episcoporum pedibus acciderent, etiam vestigia lamberent: ne mirentur quidam, id hactenus in summo pontifice obtinere.*

Luc. 8. Marc. 5. Marc. 7. Luc 8. Ambr. in Luc. lib. 6. c. 7.

18. DOMINE INDIGNA SUM VALDE, &c.] *Augustinus ait*, Qui confitetur peccata sua, & accusat peccata sua, jam cum Deo facit. *Et mox*, Initium operum bonorum est confessio operum malorum. *Chrysostomus*, Pœnitentem irasci non oportet, neque sævire, sed conteri tanquam condemnatum, tanquam non habentem fiduciam, tanquam judicatum reum, tanquam ex sola salvari misericordia debentem, tanquam ingratum erga benefactorem redargutum, tanquam injucundum & reprobum, tanquam innumeris dignum suppliciis. *Confer Afræ verba, & omnes hos affectus invenies.*

In Joan. tract. 12.

19. A TURPISSIMO TACTU INQUINARI NON POTUIT] *Hæc ad peccatores omnes quibuscum Christus, calumniantibus Pharisæis, conversatus est, rectè referimus, nihil enim peccatore inquinatius; tamen de Maria Magdalena, in effusione unguenti Domini corpus tangente, potissimum intelligenda. Similitudine perquam accommodata.*

20. LUX DE COELO VENIENS ET SPLENDOR SOLIS, &c.] *Elegans similitudo, qua Athanasius de incarnatione Verbi usus*, nam si sol ab eo creatus, & nostris oculis subjectus, circumambulans in cœlo, non sordescit attactu terrenorum corporum, neque à tenebris obscuratur, sed potius eas illu-

illustrat, & purificat: multo magis sacrosanctum illud Dei Verbum (quod solis est conditor, & dominus) cum in corpore innotesceret; non maculas in se corrivabat, sed incorruptibile erat, corpusque mortale, quod assumpserat, vivificabat, & à sordibus defæcabat. Qui peccatum (inquit) non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus. *Peccata autem sordium & luti nomine denotare frequens est. Unde Ambrosius Joannis illud, de cæco curato per Christum*, tulit lutum, & linivit super oculos ejus, *lutum illitum, datam cognitionem peccatorum explicat; & Gregorius inter varias luti significationes inquit*, per lutum quoque desiderium sordidæ voluptatis exprimitur, sicut psalmista deprecans ait, eripe me de luto, ut non inhæream. Luto quippe inhærere, est sordidis desideriis concupiscentiæ carnalis inquinari.

De sacram. lib. 3. cap. 2. In Job lib. 34. cap. 8.

21. FILIOLA] *Blandientis verbum. Ita Joannes Evangelista discipulos filiolos appellare solitus, multò intensiorem animi affectum, quam filiorum nomine exprimens, ut annotavit P. Damianus.*

Dam. Serm. 1. de Joan. Evang.

22. SUSCIPE IN TE LUMEN FIDEI] Fides principium Christiani, *ait Ambrosius. Hinc prima ad gentilem convertendum vox*, CREDE. *Quod irridet apud Gregorium Nazianzenum Julianus Imp. Unum* CREDE *summam Christianæ sapientiæ dictitans. Nomina etiam Christianis hinc hæsere*, CREDENTES & FIDELES. *Fides verò cur lumen dicatur, ostendit Ambrosius*, Lucerna fides est, juxta quod scriptum est, Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, Verbum enim Dei fides nostra est: verbum Dei lux est, lucerna fides. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lucerna enim lucere non potest, nisi aliunde lumen acceperit.

Amb. in 22. Ps. 18. Serm. 21. Greg. orat. 1. in Jul. In Luc. lib. 11. cap. 52.

23. UT PURIFICATA AB OMNI PECCATO] *An per solam fidem, excluso etiam baptismo, cujus hactenus non meminit? Nequaquam. Ait enim paulò pòst*, Crede & baptizare. *Sed sensus est, Purificandam suscepta fide, per ea, quæ à fide præscribentur.*

24. CLARITATE] *Observandum, similitudini lucis cœlestis, & splendoris solaris, metaphoram luminis, & claritatis optimè convenire.*

25. EGO QUIDEM QUÆ, &c. QUOMODO POSSUM, &c.] *Vide ut verè pœnitens timori spem conjungat. Multum peccavit, ideò timet multum. Sed mox ac remissionis spes ostensa, oculos in eam conjicit, & purificationis modum inquirit verbis quæ cupiditatem simul, & admirationem exprimant*, quomodò possum à tantis sordibus ablui. *Gregorius Magnus quatuor alas homini datas esse ait, quibus ad cœlum feratur. Binæ præteritis conveniunt, scilicet timor, & pœnitentia: binæ ad futura respiciunt, Spes, & amor.*

Sup. Ezec. lib. 1. hom. 4

26. TANTUM CREDE, ET BAPTIZARE, ET SALVA ERIS] *Quid fides, quid baptismus in homine operentur, figurata loquutione D. Pacianus pulchrè ostendit*, Christi semen, id est, Dei spiritus, novum hominem alvo matris agitatum, & partu fontis exceptum, manibus sacerdotis effundit, fide tamen pronuba. Neque enim aut insertus videtur in ecclesiam, qui non credidit, aut genitus à Christo, qui spiritum ipsius non recepit. *At ne quis* tantum crede, *perperam accipiat, sciendum est, hic fidem non operibus, sed infidelitati opponi. Ac si explicatius dixisset, adjunge te tantum Christianæ fidei. Præterquam quod jam monui, fidei nomine quandoque comprehendi, quidquid per fidem jubetur.*

Pac. de bapt. Vide Vegam de justif. lib. 11. c. 23. Quo sensu doctores ecclesiastici aliquando dixerint, fide nos sola justificari, & salvari.

27. QUID VOBIS VIDETUR] *Non consilium Afra, sed assensum quærit. Constitutum enim habebat, quid factura esset, quod ex puellarum responso apparet, cum illam ad amplectendam indulgentiam non hortentur, sed se in ea amplectenda comites futuras spondeant*, si sequutæ sumus te &c. *Atque hoc loco iterum agnosce digitum Dei. Quid mirabilius, quàm puellas peccatorum sordibus hactenus demersas, ad primum salutis nuntium animos tam alacriter erigere.*

28. DIGNA EUNOMIA ET EUTROPIA] *Martyrol. R. habet*, Digna & Eutropia & Eunomia. *Beda*, Digna & Eumenia & Euprepia, *ita quoque Usuardus, Ado, Maurolycus, Antoninus in Chron. & Phil. Bergomas. P. de Natalibus*, Digna, Eumenia, & Eutropia. *Ecclesia Augustana Dignam, Eunomiam, Eutropiam agnoscit. Consentiente Vincentio in Spec. hist. & quicumque Vincentium sequuti. Quod propria & privata res cuiq; notissima, ideò Augustanæ ecclesiæ libens fidem adhibeo. Et fieri potuit, ut inventis olim sanctarum*

Mart. 12. Aug. Usuar. Ado Maur. in mart. Berg. hist. lib. 8. Pet. lib. 7. cap. 28. 54.

quæ scrupulum eximerent, fue-
[Vinc. lib. 12. c. 147. 150.] *ctarum martyrum corporibus, inscriptiones,*
rint adjunctæ.
De Digna constat, Embricone episcopo repertam in loculo laminam
plumbeam, sic inscriptam, CORPUS SANCTÆ DIGNÆ MARTYRIS.
Diversæ sunt ab his nostris, Digna virgo, quæ Tuderti colitur. Digna
[Martyr. 11. Aug. 22. Sept. 14. Jan. Mart. 15. Jun. 30. Oct. 15 Sept 14. Dec. Mart. 30.] *virgo passa Romæ sub Valeriano. Et Digna virgo passa Cordubæ Anno Christi*
DCCCLIII.
Item Eutropia puella martyr Palmiræ. Eutropia martyr Alexandriæ.
Eutropia vidua in Gallia. Ac Eutropia virgo martyr, soror S. Nicasii epi-
scopi Rhemis.
Denique Euprepis passa Romæ cum Castulo. Atque Euprepia cujus S.
Pius Pontif. meminit, quod domum suam Romæ in titulum pauperibus assi-
[N. 5. Pii ep. ad Just.] *gnaverit.*
29. INCIPIENS AUTEM HYMNOS DEO CANERE, &c.] *S. Au-*
gustinus, Hymni laudes sunt Dei cum cantico, Hymni cantus sunt continen-
tes laudes Dei. Si sit laus, & non sit Dei, non sunt Hymni. Si sit & laus, & Dei
[In Psal. 72.] laus, & non cantetur, non est hymnus. Oportet ergò ut si sit hymnus, habeat
[Ammian. Marcel. lib. 28. sub finem festo die Christiani ritu in Ecclesia pernoctabant.] hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. *Nocturnarum orationum, &*
cantionum antiquæ ecclesiæ, meminere multoties cum sancti patres, tum au-
ctores profani, si qui res Christianas attigere. Harum in commune duplex
erat ratio. Singulis noctibus, horis certis, surgebant homines pii, præsertim
ecclesiastici semel, aut eo amplius, ad orandum, & canendum: Statis præ-
terea temporibus, excubabat in ecclesia solidas noctes plebs universa, his
ipsis studiis intenta. Idq; vigiliarum nomine significabatur. Privatim dein-
de, ut quisque Deum præcipua contentione, vel ob patrata crimina placan-
dum, vel in posterum exorandum sumpserat, ita pervigilio præ cæteris stude-
[Ad Eustoch. de cust. virg.] *bat. Illustris locus est apud Hieronymum*, memini me clamantem diem cre-
bro junxisse cum nocte, nec prius à pectoris cessasse verberibus, quam rediret
Domino increpante tranquillitas. *Et in patrum, reliquorumq; sanctorum vi-*
tis, nihil frequentius occurrit. Cum igitur inter primaria Dei opera homi-
nis peccatoris conversio numeretur, eam Narcissus merito tanto conatu expe-
tendam putavit.
30. SIMUL HABENS AFRAM CUM SUIS PUELLIS CONSOR-
TEM] *Quid Narcissus, & Felix, quid rursus Afra, & puellæ oraverint,*
[In ep. ad Cor. 2. c. 1. hom. 2.] *docebunt Chrysostomi verba, episcopum scilicet, & diaconum orasse pro cate-*
chumenis, ut misericordissimus, & miserationum Deus, ipse exaudiat preces
illorum. *Et deinde*, ut Deus aperiat aures cordium illorum. *Quibus preci-*
bus hodie quoque ecclesia utitur. Verum Catechumenorum deprecatio quæ-
nam potest esse, nisi ne maneant catechumeni. *Ita Chrysostomus.*
31. MANSERUNT HIC, ET ABIERUNT AD SACRIFICIUM]
Manserunt hic per noctem, deinde abierunt. Num Afra hospites falsa excu-
satione celandos putavit? An potius episcopus cum diacono verè secesserat in
aliquam domus partem, ad faciendum sacrificium Christiano ritu? Ut quæsi-
tores non mendacio, sed ambiguitate sermonis decepti sint. Etsi fortasse prius
illud probabilius, nam postea matri narrat, ego verò falces lini habeo, sub
quibus abscondi eos.
32. CAPITOLIUM] *Unus ex septem montibus Romæ, primò Satur-*
nius deinde Tarpejus, postremò Capitolium appellatus est: Quod heic cum
fundamenta foderentur ædis Jovis, caput humanum inventum dicitur, *inquit*
[Var. de ling. lib. 4. cap. 7.] *Varro. Accidit Tarquinio Superbo rege, uti Livius, & copiosius Dionys. Ha-*
[Liv. lib. 1. 6.] *licarnassæus narrat. Caput Toli Vulcentini fuisse, Arnobius ex Sammonico,*
[Dion. lib 4.] *Granio Valeriano, & Fabio docet. In hoc monte præcipuè arx, & templum*
[Arnob lib 6] *Jovis. In templo tria delubra, Jovis, Junonis, Minervæ. Postea etiam simula-*
[Vict. de reg. urb.] *chra omnium deorum, auctore P. Victore. Cui astipulatur Tertullianus,* Ca-
[Tert. de spect.] pitolium omnium dæmonum templum est. *Et rhetor ille, qui orationem Cice-*
ronis nomine, ad equites antequam iret in exilium scripsit, primum Jovem,
Junonem, & Palladem, deinde reliquos Deos, Deasq; qui Capitolium colunt,
invocat. Comprehendebatur regione urbis VIII *quæ Forum Romanum. Ali-*
ud erat Capitolium vetus in regione VI. *alta semita. Cujus item meminit*
[Lib. 4. c. 32.] *Victor & Varro,* Capitolium vetus, quod ibi sacellum Jovis, Junonis, Minervæ:
& id antiquius quam ædis, quæ in Capitolio facta. *Sed nudo Capitolii nomine*
primum

primum illud intelligitur. Ut vero occulta natura vis impellit homines, liberis parentum nomina imponere, ita etiam cogere solet colonias, relictarum urbium memoriam reddere, effictus ad harum speciem locis, & nominibus, quam proxime fieri potest. Quod scite expressit Virgilius in Heleno, & Aceste. Hac ratione crebra per Romanas colonias Capitolia instituta. Quibus nullum inventum caput, sed prajudicium domina urbis nomen fecit. Observavi in Italia Capitolium habuisse Capuam, & Beneventum ex Suetonio, Florentiam, & Mediolanum ex Vinc. Borgino, Ravennam ex Hieron. Rubeo, Nolam ex Adone; In Africa Carthaginem ex Cypriano: In Thracia Constantinopolim ex illius urbis descriptione: In Gallia Narbonem ex Sidonio, Tolosam ex martyrologio R. Treveros ex vita S. Tyrsi, Xanctones ex P. Pithao, Augustodunenses ex Eumenio; Agrippina Ubiorum Capitolii cognomen templo cuidam hodie quoque adharet. Atque diligens investigator fortassis plura inveniet. Multo enim frequentissimum Capitoliorum usum, ostendunt testimonia, qua statim sequuntur. Tertullianus. Ecce annua votorum nuncupatio, quid videtur: Prima in principiis, secunda in Capitoliis. Quamquam Fulv. Ursinus, in Capitolio corrigit, sed ego caussam necessariam hujus correctionis nullam video. Arnobius: Nonne vides, in Capitoliis omnibus virginales esse species Minervarum? Concilium Elibertinum, prohibendum, ne quis Christianus aut gentilis ad Idolum Capitolii sacrificandi caussa ascendat. Hoc in Hispania decretum, ne quis ad Romanum Capitolium pertinere existimet. S. Zeno sermone de spirit. adif. domus Dei, de Judais, & gentibus verba faciens, si liceat, vel si velint, fortassis cultius synagogas ædificent; cultius erigant Capitolia. Annotavit praterea Baronius, S. Hieronymum de locis Hebraicis, & Comment. in Isaiam, Arcem Babylonia tanquam persynonymiam, Capitolium explicare. Quae eo à me collecta sunt, ne ad Capitolii nomen, in splendidissima Ratia provincia colonia, Augustâ Vindelicorum, hasitemus. Qua parte urbis steterit, ægrè quisquam definiet. Mihi quidem nihil hujus liquet. Caterum ad Romanum exemplum, ubiq; Jovem Junonem, Minervam in Capitoliis consuevisse coli, opinari licet. De Minerva planum fecit Arnobius. De reliquis par persuadet ratio.

Æn lib. 3. 5. Suet. Tib. c. 40. Cajo cap. 57. de gram. Orbilio. Borg. orig. Flor. Rub. hist Rav. l. 1 Ado. mart. 14. Jan. Cyp ep. 55. & de lapsis. Descript. Const. reg. 8. & Gyllius Topog lib. 3. cap 7. Sidon. de Laud. Narb. Mart. R. 29. Nov. & ibi Baron. Vita S. Tyrsi apud Sur. t. 7. Pith. Advers. lib. 2. cap. 18. Tert. de corona. Urs. in notis ad 7. frag. inscrip. fratr. arval. Arnob. l. 4. Conc. Elib. Can. 59.

33. VEL AD TEMPLUM ABISSE] *In Capitolio sanè templum: Sed templa etiam extra Capitolium. Mercurii, Silvani, aliorum, inscriptiones hactenus Augusta extant. Sensus est itaq;, vel ad Capitolium, vel ad aliquod alud templum abiisse.*

34. OMNI HORA SIGNABANT FRONTES SUAS SIGNO CRUCIS] *De signo crucis multa ex Christiana antiquitate in unum collegere, cum alii, tum Alanus Copus, qua hic repetere supersedeo. Sed addo D. Martialis locum, quo doceam ejus usum ab Apostolicis temporibus originem ducere,* CrucemDomini, in quem credidistis, Deum verum, & Dei filium, semper in mente, in ore, in signo tenete. Crux enim Domini armatura vestra invicta contra Satanam, galea custodiens caput, lorica protegens pectus, clypeus tela maligni repellens, gladius iniquitatem, & angelicas insidias perversæ potestatis sibi propinquare nullo modo sinens. *Crucem in primis Julianus Imp. Christianis objecit,* Crucis signum adoratis, imagines illius in fronte, & ante domos pingentes. *A quibus nobis hac ipsa nunc obijciantur, nemini obscurum est. B. Hippolytus episcopus, & martyr, cum se Antichristi peculiaria facinora prædicturum promisisset, verba illa Apocalypsis,* faciet omnes pusillos, & magnos, & divites & pauperes, & liberos & servos, habere characterem in dextera manu sua, aut in frontibus suis: *Hac interpretatione imitatus est,* dabit characterem in dextra manu & fronte, ne quis dextra, sua pretiosam illam crucem pingat in fronte.

Alan. dial. 4. cap. 6. Mart. ad Burdig. c. 8. Apud Cyril. lib 6. contra Jul. Hippol. de consum. mundi. Apoc. cap. 13.

35. AD ME MERETRICEM HABERENT INTRARE, SI CHRISTIANI ESSENT.] *Antea dixi, vita Christina innocentiam, apud gentiles inimicos illustrem fuisse. Proinde hospitium meretricis satis ab opinione Christianitatis vindicare videbatur: Cum Christiani obtutum quoque ab hujusmodi domibus revocarent. Tertullianus, quem toties laudo, inter commoda carceris numerat,* non in loca libidinum publicarum oculi tui impingunt. *Et alibi, cum jussisset lectorem (ut argumento, quod pra manibus erat serviret) meretricium cultum inspicere, mox se castigans ait,* et si præstat oculos abducere ab ejusmodi propudiis occisæ in publico castitatis.

Ad martyras. De Pallio.

36. ABIIT

36. ABIIT AFRA AD MATREM SUAM] *Majores nostri credidere, Afram haud procul à templo, quod nunc illi & D. Udalrico sacrum est, habitasse: Matris domum in ecclesiam S. Martini postmodum abiisse.*

De Afra si verum, eam in suburbio habitasse dicamus necesse est: neque enim illud spatium pomœrio antiquitus comprehendebatur. Idem, de S. Martini ade quibusdam videtur. Mihi non admodum liquet.

37. HILARIAM] *Diversa ab hac est Hilaria, qua cum Claudio marito* III. *Non. Decembr. colitur. Diversa quoque, qua Prid. Cal. Jan. utraq. Roma passa. An nostra veneri hoc nomine gratificari voluerit, aliquando dubito. Certè qua* VIII. *Cal. April Hilaria festa Deûm matri agebantur, ad Venerem etiam respiciebant. Macrobius enim ubi de Atti & Adoni, qui annui Veneris nomine plangebantur, sic ait,* simulatione luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octavum Calend. Aprilis, quem diem Hilaria appellant.

Adi martyrol.

Satur. lib. 1. cap. 21.

38. EXPANDENS MANUS SUAS AD DEUM SUUM] *Ut manus orando levemus atque expandamus, natura instinctu facere videmur. Ita David,* expandi manus meas ad te. *Atque innumera sunt hujus moris exempla. In Christianis accedit crucis mysterium. Quod innuit Tertullianus,* nos vero non attollimus tantum, sed etiam expandimus, & dominica passione, modulantes & orantes, confitemur Christum.

Ps. 142.

De Orat.

39. CIRCA VERO PULLORUM CANTUM] *Omnibus animalibus pullorum nomen convenit, sed avium generi præcipuè. Gallicinium itaq. denotat. Antiquitus, inquit Censorinus, tum noctem in quatuor vigilias dividebant, tum etiam plura noctis tempora propriis discernebant nominibus. Puta post crepusculum, sequitur tempus, quod dicebant luminibus accensis, sive antiquius prima face: Deinde concubium, cum itum est cubitum: Exinde intempesta, id est multa nox: Tum ad mediam noctem: media nox: De media nocte: sequitur gallicinium, cum galli canere incipiunt: Deinde conticinium, cum conticuere. Tunc ante lucem. Et sic diluculum. Paulo igitur post mediam noctem lumen candela extinctum. Atque hac omnis narratio, consulto in hunc locum à scriptore historia dilata est. Nam si eam antea, illis verbis subjecisset,* episcopus totam noctem orando, & psallendo pertransiit, simul habens Afram cum suis puellis consortem, *ubi rei gesta series illam videtur requirere, hic omninò repetenda fuisset.*

De die nat. cap. 10.

40. OSTENDETUR LUX, QUÆ EXTINGUI NON POTEST] *Lux qua ad preces episcopi mox de cœlo venit, ad auroram tantum, nec ultra luxit. Verum diaconus aliam præterea veram lucem, qua illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & qua hac oculis perspicua luce significatur, intelligebat. Eadem fere ratione Christus de aqua disputans, mulierem Samaritanam ad veri cognitionem pertraxit.*

Joan. 4.

41. VENI LUX MEA DE COELO, OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS] *Respexit ad ea, qua in psalmis leguntur,* Emitte lucem tuam & veritatem tuam, *Item,* Ostende faciem tuam, & salvi erimus. *Vel quid aliud simile, etiamsi totidem verbis non reddiderit.*

Ps. 42.
Ps. 79. ter.

42. VENIT FULGOR DE COELO] *Cum ea, qua fides Christiana proponit, omnem humana rationis captum excedant, & tamen adipiscenda æterna felicitati omninò credenda sint: Ideò noluit Deus homines ad credendum cogere, nisi per miracula prius credibilia reddidisset. Christi verba sunt,* si opera non fecissem in eis, quæ alius nemo fecit, peccatum non haberent. *Qua caussa est cur primitiva ecclesia miraculorum dono tam largiter fuerit dotata. Hinc ait Joan. Chrysostomus, tunc utile fuisse, ut signa fierent, nunc verò minimè: Quin Augustinus,* necessaria fuisse priusquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus. *Cæterum cogita, quam apte opera Dei cohæreant. Consolatus est Narcissus Afram similitudine splendoris solaris: Dein promisit, si lumen fidei susciperet, eam perpetua claritate gavisuram: Jam nunc ostendit lucem in mediis tenebris, præter natura vires emicantem: Postremo internam illuminationem perficit, cui exterior ista arrha loco fuit. Et in plurimis sanctorum vitis licet hoc miraculi genus observare, quamquam non semper eodem modo contigerit. In S. Sebastiano simile quid Zoe matrona viderat, & turpe putavit tam evidenti assertioni fidem non adjungere.*

Joan. 15.

Chrys. ep. 1. ad Cor. c. 2 hom. 6.
Aug. de civ. Dei lib. 22. cap. 8.

Ex ejus actis.

43. DUM

43. DUM ORATIONEM FINISSET, &c. DICERE, AMEN] *D. Paulus ad Corinthios:* Cæterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet AMEN supra tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit. *Chrysostomus idiotam promiscuam plebem, vel laicum explicat. Et significat post secula seculorum, qui finis precum sit, Amen subijci solere. Justinus*, Præpositus quantum potest preces offert. & gratiarum actiones, plebs verò Amen accinit. *Quæ tamen hæreticis nihil patrocinari ad assertionem, vulgaris lingua, in divinis officiis, & publicis precibus, discere potes ex Ledesma, Hosio, & Bellarmino, qui hoc argumentum explicant. Verbum ipsum* AMEN *Hebraicum est, de quo Hieronymus ad Marcellam*, Amen vero Aquila πεπιστωμένως exprimit, quod nos Fideliter possumus dicere, ductum adverbium ex nomine fidei. Amen Septuaginta γένοιτο, id est, Fiat. Ep. 1. c. 14. Chrys. homil 35. Apol. 2.

44. DOMINE, &c. SUM ENIM MULIER PECCATRIX] *Ita Petrus*, procidit ad genua Jesu, dicens: Exi à me Domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circumdederat eum. *Ut verò Jesus respondit*, Noli timere, *Sic Narcissus*, Quo me Deus meus jussit ingredi, introivi. *Nam hæc verba penitius considerata, omnem timorem abstergere apta sunt; cum utique Deus temere ingredi non jusserit. Porrò ad illud Petri Ambrosius*, Dic & tu, Exi à me Domine, quia homo peccator sum: Ut respondeat tibi Dominus, noli timere. Indulgenti Domino peccatum fatere &c. *Est etiam animadvertendum, quod hic Afra narrat, se ad pedes Narcissi projectam, hæc verba protulisse, nihil pertinere ad prius illud*, procidit ante pedes ejus, dicens: Domine indigna sum valde, &c. *Id enim vesperi, ut primum intellexit Narcissum Christianorum episcopum esse, hoc verò mane contigit, cum novo miraculo iterum consternata esset.* Luc. 5. In Luc. lib. 4 c. 5.

45. FASCES LINI HABEO, SUB QUIBUS ABSCONDI EOS] *Uti Afra legatos veri Jesu, ita Rahab meretrix Hierichuntis, olim exploratores Josue sub lino abscondit. Facile utrinque plura conferes.* Jos. c. 2.

46. MATER EJUS GAUDIO REPLETA DIXIT, &c.] *Cum Deus Afræ domum semel benignis oculis aspexisset, matrem Hilariam exortem divinæ gratiæ relinquere noluit, nam* Dei perfecta sunt opera. *Et probè iterum accommodari potest*, Rahab meretrix vivat, cum universis, qui cum ea in domo sunt; abscondit enim nuntios, quos direximus. *Obiter non est transmittendum, Hilariam, quamquam Idolorum vanitati adhuc deditam, tamen præstationem voti ab uno Deo petere. Quod cum Tertullianus in aliis ethnicis observasset*, Testimonium animæ naturaliter Christianæ *esse existimavit. Lactantius idem argumentum multis prosequitur.* Deut. 32. Jos. c. 6.

47. PER TRES HORAS TENERET PLANTAS EJUS] *Quam anxiè, & quam ardenter Hilaria animæ salutem concupierit, hinc cognoscimus. Quæ enim sequuntur ab ea prolata verba, pium animi affectum proculdubio significant: Verum igneum illud desiderium, nulla unquam lingua tam expresse eloquetur, quam per tres horas jacens corpus ad pedes episcopi. Merito responsum tulit*, Beata est fides tua. *Afferamus exemplum Pelagiæ pænitentis sub Imp. Theodosio juniore. Cujus historiam à Jacobo diacono Heliopoleos, qui conversioni interfuit, graviter conscriptam habemus. Et quoniam pleraque eorum explicat, quæ per triborium inter Hilariam, & Narcissum disputata, hic brevitatis gratia omissa videri possunt, ideò non gravabor plura ex illa verba describere.* Venit illa (*Pelagia nimirum*) ubi sedebant episcopi, seséque in pavimentum prono vultu prosternens, apprehendit pedes beati Nonni, aitque ad eum: Rogo te, mi Domine, imitare magistrum tuum, Dominum Jesum Christum, & impertire mihi humanitatem, meque Christianam effice. Ego enim sum pelagus flagitiorum, & quædam iniquitatis abyssus. Peto autem sanctum mihi conferri baptisma. Cumque vix ei persuasisset episcopus, ut à pedibus surgeret, sic illi locutus est: Sacri episcoporum canones vetant baptizari meretricem, nisi fidejussores adhibeat, qui fidem dent, eam non redituram ad anteactæ vitæ turpitudinem. Hac episcopi sententia audita, rursus in pavimentum se abijcit, comprehensosque sancti viri pedes rigat lacrymis, & capillis suis detergit, dicitque illi: Tu itaque rationem reddes justo judici Deo pro anima mea, & tibi imputabo omnia scelera, & flagitia mea, si distuleris mihi impuræ, & turpissimæ, salutaris lavacri beneficium impertire. Non sit tibi portio apud Deum inter sanctos ejus, nisi me feceris alienam à Apol. & de testim. An. Lact. divin. inst. lib. 2. cap. 1.

male-

maleficiis, & peccatis meis. Negasse Deum, & idola coluisse censearis, nisi me hodie in Christi sponsam renasci feceris, & obtuleris Deo puram, & immaculatam. *Episcopi, qui in Nonni consessu erant, pronunciavere*: Nunquam se talem vidisse fidem, tantumque obtinendæ salutis desiderium. *Itaque Pelagia post confessionem, & exorcismum, baptizata est. Ad spatium trium horarum, quibus Afra, Narcissi pedibus provoluta jacuit, quod spectat, prodit Hieronymus, Antonium ante speluncam Pauli eremitæ, sex & amplius horas aditum precantem jacuisse.*

In Vita Pauli.

48. ANTEQUAM DISCERES, &c.] *Similes est apud Tertullianum locus*, Laudo fidem, quæ ante credidit observandum esse, quam didicit.

De Cor. mil.

49. HODIERNA DIE SIMUL INCIPITE JEJUNARE, &c.] *Ex antiqua ecclesiæ disciplina. Tertulliani verba sunt*, ingressuros baptismum orationibus crebris, jejuniis, & geniculationibus, & pervigiliis orare oportet, & cum confessione omnium retro delictorum. *Nostra compara, invenies Concessionem: Orationes, quibus geniculationes comprehensæ; Vigilias: & jejunia. Præterea, Catechismum*, audite sermonem veritatis: *& exorcismum, cum se dæmon paulò post exclusum fateatur. Quæ baptizaturi partes sunt; nam Tertullianus de baptizandis tantum agit.*

De bapt.

50. DICIMUS, QUID COLIMUS, ET ITA DEMUM DOCE NOS, &c.] *Narcissus scivit proculdubio, has mulieres gentiles esse; sed cum Deorum cultus varius esset, & multiplex, multum intereret cognoscere, quam rationem istæ sequerentur, ut intellecta vi venenі, antidota maximè necessaria adhiberentur.*

51. PARENTES MEI GENERE CYPRII FUERUNT, ET INDE VENERUNT] *Paucis verbis, quibus Hilaria non se ipsam, sed parentes suos ex Cypro venisse asserit, illa pæne omnia convelluntur, quæ incerto rumore, prologo à nobis omisso sunt prodita. Immò si ulla unquam conjectura probabilis existimata, nihil omnino probabilius, quam quod hinc conjicio, Hilariam & Afram Augustæ natas esse; sive ambas, sive certe alteram, Afram scilicet. Id à nemine hactenus observatum mirer, cum ad hujus urbis splendorem magnifice faciat. Ait Hilaria, parentes ex Cypro venisse, neque quo venerint exprimit. Cui dubium erit illum locum subintelligi, in quo sermo enuntiatur. Quis enim alius sensus esse possit? Sed demus ipsam infantem Cypro à parentibus exportatam. Et hanc causam esse, cur illos potius, quàm se cum illis venisse dicat. Vel demus etiam in itinere natam: Idem equidem in Afram filiam nullo modo quadrabit. Sed hanc Augustæ natam prorsus fateamur oportet. Et si quid video, hinc apertissimè refelluntur prologi ineptiæ, tum de hisce quæ Romæ, tum multo magis de his, quæ in Cypro circa eas contigisse narrat. Quanquam eorum vanitas etiam aliunde certis rationibus demonstrari potest. Nam Afram Reginam, patre Cypri Rege, matre item Reginâ natam esse, ut cæteroquin nihil obstet, temporum ratio minimè patitur. Cum constet, Cyprum à M. Catone, lege P. Clodii, in provinciam redactam esse: Ultimum Regem Ptolemæum, fratrem Ptolemæi Auletis Alexandrini Regis, hausto veneno sibi mortem conscivisse: Idq; ante annum urbis septingentesimum, multo prius quam Christus ex virgine nasceretur, contigisse. Cui rei frequentissimi testes Cicero, Livii epitome, Plutarchus, Velleius, Appianus, Dio, Strabo, Valerius, Florus, Rufus, Ammianus, Lucanus. Singulorum locis immorari nihil est necesse, cum vix sit Romanas historias attingere, quin in ea incurramus. Posthac M. Antonius insulam quidem Cleopatræ donavit, sed ejus acta statim à morte rescissa sunt, quod tradit Plutarchus: Neque deinde ullus in Cypro Rex, quam diu Romanum imperium stetit. Nam provincia universam insulam complectebatur, ne quis Britanniam in exemplum trahat, quæ post constitutam provinciam aliquos adhuc Reges habuit. Quod de Rege Atticæ insulæ, & de pugna cum Cyprio subjungitur, multo est nugatius. Sed videor intelligere, quid auctores fabulæ sequuti sint. Constabat illis ex historia, Hilariam, & Afram Cyprias origine fuisse, Imaginem utriusque ex antiqua traditione coronatam aspiciebant, quod ergò proximum, Matrem uxorem Regis, filiam Rege natam existimavere: Et ut aliqua exilii caussa appareret, reliqua illa de patre pugna victo, & caso quæq; consequentia videbantur, affinxere. Nam qui omnium rerum, quæ in antiquis historiis leguntur,*

Plut. M. Ant.

caussas

caussas reddere constitutum habent, ineptias aliquando pæne aniles sequan-
tur necesse est.

Quamquam de coronis multæ caussæ, præter unam quam commenti sunt,
& quam variis parergis exornarunt, afferri poterant. Quanto probabilius
ecclesiæ antiquam consuetudinem appellassent, quæ martyrium Coronam no- Inde Pru-
minare solita; certa nimirum justum judicem pro passionibus hujus seculi im- dentii peri-
marcescibilem coronam suis retribuere. Hinc factum, ut sancti omnes radiis steph.
insignirentur. Quid si regiam cognationem prætexuissent? Etsi diademata re-
gum reginarumque propria corona non item, diademata autem fascia tantum
constent. Quod ex plerisque historiis planum. Lysimacho frontis vulnus diade-
mate ab Alexandro est obligatum, futuri regni omine. Pompejo vitio ver-
sum, quod crus ulcere affectum fascia circumligatum ferret, quasi parum in-
teresset, qua corporis parte diadema gestaret. Egregiè Seneca, vides illum
Scythiæ Sarmatiæve regem, insigni capitis decorum? Si vis illum æstimare, Epist. 80.
totumque scire qualis sit, fasciam solve multum mali sub illa latet. *Et Mo-* vel 81.
nima Mithridatis mori jussa, cum se proprio diademate suspendisset, illo dis-
rupto: O execrandum, inquit, diadema, neque in tam tristi mihi ministerio
profuisti. *Si tamen hanc caussam nostri prætulissent, nihil vetat mortuo* Plut. Lu-
Ptolemæo, plerosque, qui cum sanguine attingerent, supervixisse: Inter eos cullo.
qui istarum mulierum majores ponat, temerè fortassis pronunciet; menda-
cii tamen non convincatur. Propius etiam ad veri speciem, Hilariam ex
Cinyræ posteris deduxissent. Ut corona insigni regiam originem testatam fa-
cere voluisse crederetur. Certè Tacitus Cinyræ familiam sua ætate super-
fuisse, & procurationem sacrorum Veneris in Cypro habuisse ostendit. Neque Hist. lib. 2.
est cur opinemur, à Tacito ad Diocletianum intercidisse. Quin & de sacris
initiis cogitare poterant. Nam Veneris mysteriis hasce mulieres initiatas
mox intelligemus. Initiati autem quandoque auro coronabantur. Decretum
Atheniensium inter epistolas Hippocratis, visum est populo ipsum publicè
magnis mysteriis initiare, quemadmodum Herculem F. Jovis, & coronare
ipsum corona aurea mille aureorum. *Annon etiam aurea corona inter mu-*
lierum ornamenta? Certè Pollux numerat. Et Lampridius in Alexandro, Poll lib. 5.
Matronas autèm regias contentas esse debere uno reticulo, atque inauribus, c. 16.
& baccato monili, & corona, cum qua sacrificiú facerent. *Quin nec meretrices*
his abstinuisse ex Cicerone cognoscimus, ut in hac lege (nihil enim prohibet
fictam exempli loco ponere, quo facilius res intelligatur) meretrix coronam De Invent.
auream non habeto. Si habuerit, publica esto. lib. 2.

Sed quidquid hujus sit, illud non dubiis conjecturis perspicuum est, Hilari-
am & Afram Veneris Cypriæ sacerdotes fuisse. Nam peregrino ritu Venerem
ab iis cultam significant Hilariæ verba, cum ait, parentes ex Cypro cum sacris
Veneris venisse. Peculiaribus ergò sacerdotibus opus erat. Eæ quin ipsæmet
fuerint, nihil attinet dubitare, Hilaria de filia disertè explicat, ego denique
filiam meam sacris Veneris consecravi, quasi Deæ Veneri servituram. *Alioquin*
etiam Veneris sacerdotes fæminas observare licet. Apud Plautum anum, quæ
Ampeliscam & Palestram suscipit; Nummiam Variam in antiqua inscriptio- Plaut. Rud.
ne, quam Fulv. Ursinus emisit & alias alibi. Sacerdotes autem coronari con- Urs. in leg.
suesse, quam multi testes; Tertullianus, ipsæ deniq; fores, ipsæ hostiæ, & aræ, & S Cons.
ipsi ministri, & sacerdotes eorum coronantur Habes omnium collegiorum sa- ant n. 26.
cerdotalium coronas apud Claudium. *De Veneris sacerdote est exemplum* De Cor. mil.
apud D. Hieronymum. Cum S. Hilarion pervenisset. Elusam eo fortè die, quo
anniversaria solennitas omnem oppidi populum in templum Veneris congre- In vita Hi-
gaverat, *Virum sanctum* non prius abire passi sunt, quam futuræ ecclesiæ line- lar.
am mitteret, & sacerdos eorum, ut erat coronatus, Christi signo denotaretur.
Sed hæc corona fere ex floribus, ideò inquit Tertullianus, Cl. Saturninum libro
de coronis nullam gratiam floris, nullam lætitiam frondis, nullum cespitem aut
palmitem, non alicui capiti *consecrasse. Et pleraque hujus generis hauries ex*
Clemente Alexandrino, & Athenæi Deipnosophistis. Illud interim me idem
Tertullianus monet, sacerdotibus in provinciis aureas coronas fuisse. Loqui- Clem. pæd.
tur ut de re vulgo nota, Purpura illa & aurum, cervicis ornamentum, eodem lib 2. cap. 8.
more apud Ægyptios & Babylonios insignia erant dignitatis, quo more Ath. lib 15.
nunc prætextæ, vel trabeæ vel palmatæ, & coronæ aureæ sacerdotum provin- De Idol.
cialium. *Meminit Ammianus Marcellinus corona sacerdotalis, quam sub* Hist. lib 29.

 Valente

Valente Imp. Firmus Maurus Romanis restituit, cum militaribus signis, & cæteris, quæ capto Icosio oppido interceperat. Eam auream potius quam floridam fuisse, restitutio satis arguit. Atque hanc ego potissimam, & verissimam caussam censeo, cur imagines auro coronatæ. Ut tamen si quis probabilius differat, non invitus sim auscultaturus. Scire etiam refert, insignia crucibus, & leonibus distincta, quæ imagini S. Afræ appingi solent, nihil ad ejus familiam, nihil item ad ævum, quo illa vixit, pertinere: sunt enim insignia Lusinianorum, qui post excisum Francicum in Palæstina imperium, in Cypro rerum potiti sunt, atque Jerusalem & Cypri Reges dici voluere. Id tantum significant, Afram ex Cyprio Regno originem ducere. Quæ indicanda non existimassem, nisi animadverterem, hac quoque in re nonnullos, omnis antiquitatis imperitia deceptos, errare.

52. INDE VENERUNT CUM SACRIS VENERIS] *Venus* Æneadum genetrix, *ut poetis appellatur, inter præcipuos Deos Romæ, & per omnem Romanum orbem semper est habita, Consentibus annumerat Mart. Capella, Selectis Augustinus. Neque ferri potest, Hilariæ parentes sacra Veneris in universum ex Cypro primum attulisse: Verum cum Veneri diversis locis aliis atque aliis institutis sacra fierent, Cyprium cultum tunc primum Augustam appulisse, intelligendum est. Quo is ritu constaret, mox aperietur. Huc fortasse pertinet, cognoscere ex Tacito, qua figura Veneris* εἴδωλον *Paphi in Cypro extiterit.* Simulachrum Deæ non effigie humana. Continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens. Et ratio in obscuro *Quæ verba, cum conum, Augustæ symbolum, tam aptè describant, ut jam expressius non possint, fateor me commovisse aliquando, ut cogitarem, an ea antiquitus symboli occasio. Nam per multas urbes symbolis suis, religionem alicujus numinis expressisse, discimus ex nummis. Et erant alia quoque quæ conjecturam commendarent. Sed certis de caussis, illam omninò abdicavi; indicatam tamen volui.*

Cap.lib.1. Aug. de civ. lib.7. cap.2.

Hist.lib.2.

53. VENUS COLI NON POTEST, NISI AB HIS FOEMINIS, QUÆ FUERINT FORNICATÆ] *De multiplici Venere mythologi adeundi. Nos consuetudinem, cujus hic fit mentio, tantum explicabimus.*

Pausan. Corinth.

Fuere qui Venerem castitate colerent. Narrat enim Pausanias de Veneris templo apud Sicyonios, in quod solæ ingrediebantur æditua mulier, cui viri consuetudine interdictum, & virgo, quæ annuo fungebatur sacerdotio. Et Augustinus irridet gentilium vanitatem, qui Vestam, cui virgines serviant, dicant Venerem esse. Verum qui contra Venerem meretricatu colerent, multo plures extitere, quam qui pudicitia. Strabo de Anaitide, quo nomine Armenis Venus, Illustrissimi ejus nationis filias suas virgines ei dedicant, ac lex est, ut longo tempore apud Deam constupratæ, deinde nuptum dentur: nemine talis mulieris conjugium dedignante. Tale quippiam etiam Herodotus de Lydiis mulieribus scribit. *Extat locus in primo Herodoti. De Phœnissis auctores habemus Augustinum, Athanasium, & Val. Maximum. De Babyloniis rursus Herodotum, & Strabonem. Item Herodotum de Nasamonibus, & Adyrmachidis. Nam ubicunque hi ritus, ad Venerem pertinebant. De Augilis Melam & Solinum. De Locrensibus & Epizephyriis Athenæum. Qui præterea prodit, Veneris meretriciæ delubrum Abydi fuisse: Meretrices in Samo & Ephesi Veneri templa ædificasse: Corinthias meretrices salutem Græciæ à Venere exorasse: & Corinthiorum plebem vovere solitam, si quod precibus flagitaret impetrasset, Deæ certas se meretrices adducturam. Inde est quod Strabo lib. 8. scribit,* fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quam CIↃ. habuerit sacrorum famulas meretrices, quas Deæ viri, mulieresque dedicarunt. *Innumera sunt, quæ apud poëtas Græcos & Latinos in hanc sententiam habentur. Philetærus apud Athenæum, docet Venerem nullo nomine frequentius quam meretricio coli solitam. Versus ita reddidit interpres,*

Lib. 11.

Aug. de civ. lib 4 c.10. Athanas. contra Idola. Val. lib. 2.cap 7. Herod lib.1. 4 Strabo lib 16. Mela. lib.1. Solin. c.35. Athen. lib. 12. 13.

--- --- --- Ubique Veneri
Amicæ templum dicatum videmus,
At Maritæ nusquam in tota Græcia.

Quæ

Quæ etsi rectæ rationi adeò refragentur, ut vix credibile videatur, cuiquamunquam tam crassas tenebras ab humani generis hoste potuisse objici, tamen in ethnicis hominibus minus mirum est, quia has idolorum suorum delicias esse credebant, *ait Salvianus: & Athanasius*, cum viderent suos Deos istiusmodi rebus oblectari, statim eos iisdem delictis æmulati sunt. Egregium facinus arbitrati, si exempla eorum, quos summos censebant, imitarentur. Atque inde factum est, ut sceleribus homicidiorum, parricidiorum, omniumque libidinum succubuerint. Nam propemodum omnes civitates omnibus libidinibus scatent, ob immanitatem morum, quam in suis diis conspiciunt. *An non multo fœdiora in hoc ipso libidinum genere designarunt homines nomine tenus Christo dediti? Horrenda sunt, quæ de Euchitarum sacris Psellus, & de Gnosticorum colluvie Epiphanius scribit. Sed ad Venerem redeamus.* Salv. de prov. lib. 5. Ath. contra Idol.

Cyprii cum insulam maximè fertilem, nulli præstantiâ cedentem, eaq; de caussa aliquando Macariam dictam, ut Plinius index est, colerent, luxui ad miraculum usque dediti fuere. Inprimis omnem fidem superant, quæ Athenæus de Regibus, de Reginis Valerius prodidit. Ea mollities cum in reliquum vulgus pro modulo fluxisset, meretriciæ religioni facillimè aditus patuit. Nam Lactantius, Athenæus, & Justinus Trogi abbreviator, indicant, Venerem à Cypriis mulieribus eadem ratione, quâ à reliquis, quos enumeravimus, populis cultam esse. Accedebat, quod Dea origine Cypria, illique tota insula sacra censebatur. Sive quod de Venere, quæ olim inter homines vixit, ita verum sit, sive quod Voluptatis Deæ voluptaria insula convenire crederetur. In testimonium persæpe Cypriæ nomine, uti etiam cognominibus Paphiæ, Idaliæ, Golgiæ (Cypri loca sunt) appellabatur. Et Lactantius eam primam meretricium in Cypro instituisse, ex sacra historia scribit, Autor mulieribus in Cypro fuit, uti vulgo corpore quæstum facerent. Quod idcirco imperavit, ne sola præter alias mulieres impudica, & virorum appetens videretur. *Idem Athanasius*, ex Venere meretricatum didicerunt. *Neque alio respicit Hilaria inquiens, se filiam divinis Veneris imitationibus occupasse. Si tamen hæc scriptura probatur, nam si libri adjuvent, lubens legam* initiationibus. Psel. de energ. dæm. c. 5. Epiph. hær. 26. Plin lib. 5. cap. 31. Ath l. 6. Val. lib. 9. cap. 1. Lact. de fal. sa rel. c. 17. Athen lib. 2. Just. lib. 18.

At quoniam certorum Deorum sacra, quo sanctiora crederentur, arcanis ritibus mysteriorum nomine constabant: Atq; initiandi solemnibus ceremoniis allegebantur: Visum est ea quoq;, quæ circa Venerem impudicè fiebant, hoc velo oculis vulgi subducere. Quod ex nullo gentium tam distinctè, quam ex Christianis scriptoribus haurimus. Hi cæteroquin tacenda propalare voluere, quo infamium Deorum assectis pudorem incuterent. Julius Firmicus Maternus, is qui de mysteriis, & erroribus profanarum religionum ad Constantinum & Constantem Augg. scripsit, sic inquit, Audio, Cinyram Cyprium templum amicæ meretrici donasse, ei erat Venus nomen: initiasse etiam Cypriæ Veneri plurimos, & novis consecrationibus deputasse. Statuisse etiam, quicumque initiari vellet; secreto Veneris sibi tradito asse, manum mercedis nomine Deæ daret. Quod secretum quale sit, omnes taciti intelligere debemus. Quia hoc ipsum propter turpitudinem manifestiùs explicare non possumus. Bene amator Cinyras meretriciis legibus servit, consecratæ Veneri à sacerdotibus suis stipem dari jussit ut scorto. *Clemens Alexandrinus*, Apertè autem dico, quæ sunt occulta, non erubescens dicere ea, quæ non pudet vos adorare. Quæ ergò ex spuma, & in Cypro est genita, Cinyræ amica, Venerem dico, quæ φιλομμειδὴς dicitur, quod exorta sit ἐκ μηδέων, hoc est, ex genitalibus, ex salacibus illis genitalibus, quæ Cœlo abscissa sunt, quæ post abscissionem fluctui vim attulerunt, tamquã libidinosis vestris partibus dignus, fructus fit Venus in sacris mysticis. Marinæ hujus voluptatis generationis indicium; salis pugillus, & phallus traditur, iis, qui in hac mœchandi arte sunt initiati. Nummum autem ei offerunt ii qui initiantur, ut amicæ amatores. *Arnobius*, nec non & Cypriæ Veneris abstrusa illa initia prætereamus: quorum conditor indicatur Cinyras Rex fuisse: in quibus sumentes ea, certas stipes inferunt ut meretrici, & referunt phallos propitii numinis signa donatos. *Gregorius Nazianzenus*, nec meretricia Veneris mysteria, turpiter, ut ipsimet asserunt, Cap. 5. In protrep. Lib. 5. Orat. 39 in S. Lumina.

 & pro-

& procreatæ, & cultæ: nec Phalli quidam, & Ithyphalli, tum forma, tum rebus ipsis fœdi, atque obscœni. *Ad quem locum Nicetas*, ipsa turpiter progenita est, rursusque turpiter honoratur per flagitiosos concubitus, atque execranda mysteria. *Hæc ergò mysteria Cypria fuere, quæ Hilaria verbis significantur, quibusque Afra initiata inservivit, hæc sacra ex Cypro Augustam allata, ex quorum præscripto.* Venus coli non potest, nisi ab his fœminis, quæ fuerint fornicatæ.

Subjungam, quid hæc commentanti in mentem venit. Afra, Veneri se totam dicaverat, uti vidimus: Venerem Græci Aphroditem appellarunt ἀπὸ τὸν ἀφρὸν, quod spumam significat: Hinc Afra nomen traxisse videri possit: Aut ab ἀφρὶς, quod myrtus est: nam Veneri myrtus sacra. Sed etymologia, quam antea attulimus, ut multo simplicior, ita mihi magis probatur.

54. QUANTO PLURES AMATORES HABERE POTUERIT, &c.] *Consentaneum est illis, quæ hactenus dicta. Nam si stupra Deæ accepta, profecto quo numerosiora, eo gratiora interpretanda erant. Minutii Felicis verba huc faciunt.* Alia sacra coronat univira, alia multivira, & magna religione conquiritur, quæ plura possit adulteria numerare. *Infelices tenebræ.* — *In Octav.*

Tantum religio potuit suadere malorum. — *Ex Lucr. lib. 1.*

Sive veriùs superstitio, & impietas.

55. INGEMUIT, ET LACRYMAS FUDIT] *Ita consuevere viri sancti, quibus Dei honor cordi est. De S. Ambrosio Paulinus*, quotiescumque illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut & illum flere compelleret. — *In Vita Ambros.*

56. UBI ABUNDAVIT INIQUITAS, SUPERABUNDET ET GRATIA] *Pauli Apostoli verba sunt*, ubi autem abundavit delictum, superabundabit & gratia. *Origenes gratiam superabundare explicat, cum homo à præteritis peccatis non solùm absolvitur, verum etiam à futuris communitur. Utrumq; his mulieribus plene contigit.* — *Ad Rom. 5. Or. Com. lib. 5. c. 5.*

57. APPARAVIT ÆGYPTIUS] *Uti conspecta virtus miros sui amores, ita vitium maximum odium in se concitaret. At cum ejusmodi habitus oculis usurpari nequeant, fit tamen Dei benignitate, ut spiritus, qui nos utrimq; alliciunt, ea quandoque specie appareant, quæ sive erga bonos amorem, & admirationem, sive erga malos odium, & contemptum commovere apta sit. Neque id mihi exemplis quæ creberrima sunt confirmandum existimo. Certè, quæ dæmonis inexpiabilis superbia, & impostura est, nullam ille aliam quam præstantissimam formam induerit unquam, nisi Dei imperio cogeretur. Sed Deus, qui formavit draconem ad illudendum ei exhibet ipsum nonnunquam, etiam corporeis hominum oculis tam turpem, & fædum, ut illi despicatui habeant, & summopere detestentur semel visum, qui incognitum veneratione, & cultu prosequebantur. Quod hic accidit. Ægyptii nomen ad atrum colorem, qui infaustis spiritibus, uti beatis albus, proprius creditur, referendum est. Adde quod per Ægyptios peculiari figura dæmones in sacris litteris exprimuntur. Gaudentius Brixianus episcopus*, eramus & nos aliquando in Ægypto, nescientes Deum, ac luminis, & veritatis ignari: quos urgebant immundi spiritus, veri Ægyptii, laterem facere, terrenis videlicet inservire figmentis: At ubi conversi ad Deum sumus, reclamantes ab operibus duris verberati sunt Ægyptii multiplicibus plagis, & primitiva eorum percussa sunt, Salus enim nostra dæmonum pœna est. — *Albi Deorum filii. Apud Platonem S. de Regno. Tract. 1. in Exod.*

58. VULNERIBUS ELEPHANTIÆ TOTO CORPORE PLENUS] *Elephantiam Corn. Celsus sic describit*, totum corpus afficitur, ita ut ossa quoque vitiari dicantur. Summa pars corporis crebras maculas, crebrosque tumores habet. Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur. Summa cutis inæquabiliter crassa, tenuis, dura, mollisque, quasi squamis quibusdam exasperatur, corpus emarcescit, os, suræ, pedes intumescunt. Ubi vetus morbus est, digiti in manibus, pedibusque sub tumore conduntur, febricula oritur, quæ facile tot malis obrutum hominem consumit. *Verbatim exscripsi, quo fædissimi morbi speciem eleganter expressam, ob oculos ponerem. Eadem paucis complectitur Serenus Sammonicus,* — *Lib. 3. c. 25.*

Est elephas morbus, tristi quoque nomine dirus,
Non solum turpans infandis ora papillis,
Sed cita præcipitans funesto fata veneno.

Non-

Nonnulli medicorum eundem cum morbo gallico existimaverunt. Quos erroris arguit Fracastorius, docens elephantiam convenire cum ea, quæ Arabibus, & vulgo lepra est. Nam antiqui lepræ nomine diversum quid intellexerunt. Plinius Ægypto peculiare malum dicit. Lucretius asserit nullibi præterea gigni, De morb. cont. lib. 1. cap. 13 Plin lib. 26. cap. 1. Lucr. lib. 6.

Est elephas morbus qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypti in medio, neque præterea usquam.

Sed fallit. Illud observatu dignum, quod cum nullo ferè morbo totum hominis corpus adeò miserè afficiatur, meritò dæmon impudicitiæ suasor hac specie ostensus est, ait enim D. Paulus: Fugite fornicationem, omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Cor. 1. c. 6.

59. O SANCTE NARCISSE EPISCOPE, QUID TIBI] *Dæmon, qui mulieribus tot annos sub Veneris persona illuserat, se aperit. Ejusmodi exemplis vitæ sanctorum scatent. Similia sunt, quæ gravissimi auctores Athanasius de Antonio, Sulpitius de Martino, Jacobus diaconus de Pelagia, de aliis alii prodidere. Quin sanctum sanctorum, Dominum nostrum JEsum Christum, eadem petulantia dæmones adoriri ausi,* quid nobis, & tibi JEsu Nazarene? Venisti perdere nos? Scio, quod sis sanctus Dei. *Cæterum ne quis miretur à dæmone contra se ipsum testimonium dici, & propriam caussam prodi, dum se castitatis hostem, inquinatorum corporum, & pollutarum animarum dominum profitetur: id non sua voluntate, sed Dei nutu factum sciat. Consulens enim hominum saluti misericos parens, hac ratione vaferrimum hostem hodie quoque aliquando detegit. Sed opinor frequentius in primitiva ecclesia. Ut nimirum homines ab idolorum cultu revocaret. Id quod rectius ex D. Cypriano, alloquente Demetrianum audiemus.* O si audire eos, (*Deos tuos*) velles, & videre, quando à nobis adjurantur, & torquentur spiritualibus flagris, & verborum tormentis de obsessis corporibus eijciuntur, quando ejulantes, & gementes, voce humana, & potestate divina, flagella, & verbera sentientes, venturum judicium confitentur. Veni, & cognosce esse vera, quæ dicimus. Et quia sic Deos colere te dicis, vel ipsis quos colis crede. Aut si volueris, & tibi credere, de te ipso loquetur, audiente te, qui nunc tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantiæ nocte cæcavit. *Non quod Demetrianus energumenus, sed quod item ut Afra, per idololatricum cultum animâ tenus à dæmone possideretur.* Videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas; timeri ab eis, quos tu adoras: videbis sub manus nostras stare vinctos, & tremere captivos, quos tu suspicis, & veneraris ut Dominos. *At quid tandem hæc dæmonum confessio proderit?* Certè vel sic confundi in istis erroribus tuis poteris, cum conspexeris, & audieris Deos tuos quid sint, ad interrogationes nostras statim prodere: & præsentibus licet vobis, præstigias illas, & fallacias suas, non posse celare. *Ante Cyprianum Tertullianus in apologetico,* edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem dæmone agi constet. Jussus à quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso. *Ausim dicere, hoc in primis argumento plurimos ad Christianismum animum appulisse. Disertè enim Tertullianus:* Hæc deniq; testimonia Deorum vestrorum Christianos facere consueverunt, quia plurimum illis credentes, Christo Domino credimus. Matt. 8. 29. Marc. 1. 5. Luc. 4. 8.

60. CUM ANCILLIS MEIS, &c. IN MEA FAMILIA, &c.] *Mendacii pater, se pro patre familias in Hilariæ domo gessit. Familiæ autem non una est apud Jurisconsultos significatio: Huc illa quadrat,* Jure proprio familiam dicimus plures personas, quæ sunt sub unius potestate, aut natura, aut jure subjectæ. *Etsi hæ mulieres neq; naturâ, neq; jure, sed dolo, & fraude in dæmonis potestatem concesserant.* Dig. de Verbor. sign. l. 195.

61. MEÆ SUNT, ALIUS ESSE NON POSSUNT] *Veritati mendacium aspergit. Verum erat, suas fuisse:* Quia omnis, qui facit peccatum, servus est peccati: *Sed liberæ fieri, & cum Deo in gratiam redire poterant. At hic idem ille calumniator est, qui S. Martino obganniebat:* Non pertinere ad veniam criminosos, & semel lapsis, nullam à Domino præstari posse clementiam. Joan. 8. Sulp. in Vita S. Mart.

62. NUNQUID EGO INTRO, UBI CASTITAS REGNAT, &c.] *Probata est theologorum sententia, distincta dæmonum munia esse: Ut alius* Vide mag. sent. lib. 2.

 provin-

dist. 6. Cassian. Collat. 7. cap. 17. Orig. sup. Jos. hom. 15. Cæsar. homil. 16.

provinciæ, alius certo homini, alius alicui vitio præsit. Quod loquendi etiam consuetudine confirmant. Dicimus enim spiritum superbiæ, spiritum luxuriæ, spiritum avaritiæ, & pleraq; ad hunc modum. Hinc Origenes, quem sequitur Cæsarius Arelatensis, existimavit, quot vitiis homo deditus sit, tot vitiorum præsidibus dæmonibus illum agitari. Idq; Cæsarius per plura peccata ostendit. Unum subscribam, nam quod & ille, qui fornicatur, à diabolo possidetur, canonica nihilo minus scriptura testatur. Sicut enim dicit propheta, Spiritu fornicationis decepti estis. *Hujus ordinis Ægyptium istum fuisse, tum effectus rerum, ad quas cultrices suas impulit, tum verba, quæ de se ipso protulit, confirmant. Quod meretriciam domum tamquam propriam possessionem sibi vendicat, Tertullianum in memoriam revocat :* Exemplum accidit, Domino teste, ejus mulieris, quæ theatrum adiit, & inde cum dæmonio rediit: Itaq; in exorcismo, cum oneraretur immundus spiritus, quod ausus esset fidelem adgredi: Constanter, & justissimè (inquit) feci, in meo eam inveni.

De spectac.

Matth. 10. Marc. 3. Luc. 9.

63. JUBEO TIBI IMMUNDE SPIRITUS] *Christus semel Apostolis, & per Apostolos successoribus, dedit* virtutem, & potestatem super omnia dæmonia. *Quæ potestas hactenus in ecclesia viguit, & in posterum vigebit. Idcirco viri sancti non precario (quod impostorum est, de compacto agentium) sed imperio ad id quod placitum est, adigunt dæmones. Eo recidit quod theologi definiunt, nullam ab hominibus cum dæmone licitam communicationem haberi posse, nisi expellendo tantum, & compellendo virtute divina. Quod utrumq; uno compulsionis nomine fortassis rectè enunciatur. Atq; hujus potestatis nullum est evidentius argumentum, quam quod dæmon,* Christiano mentiri non audens, *inquit Tertullianus in apologia, ea coactus profert, quæ alioquin quavis arte tegere nititur.* Quis isto opere manifestius, quid hac probatione fidelius? *Exclamat Tertullianus. Illis, qui nullo unquam pacto auditum dæmonis verbis accommodandum existimant, sive vera, sive falsa, sive sponte, sive coactè loquatur, respondet S. Ambrosius:* Non accipio à diabolo testimonium, sed confessionem, invitus dixit Diabolus & exactus, & tortus. Quod nequitia supprimit, extorquet injuria.

Cajet. sup. sec. sec. S. th. q. 90. artic. 1.

De SS. Gerv. & Proth.

64. SCIS CHRISTUM JESUM DOMINUM NOSTRUM, &c.] *Epitome rerum à Christo JEsu in extremo vitæ actu, pro salute humani generis perpessarum. Quæ cum gentilibus Dei majestate valde indigna viderentur, & Christus crucifixus illis stultitia esset, sapienter Narcissus, ab infensissimo hoste, de sacratissimæ passionis fructu confessionem extorsit. Neq; dubitandum, quin mulierum fides mire hac auditione confirmata fuerit.*

Mag. sec. sent. dist. 6.

65. PRINCEPS NOSTER] *Hoc etiam ex theologorum scitis planum fit:* Sicut inter bonos angelos alii aliis præsunt, ita & inter malos alii aliis prælati sunt, & alii aliis subjecti: quam diu durat mundus, angeli angelis, dæmones dæmonibus, homines hominibus præsunt. Sed in futuro omnis evacuabitur prælatio, ut docet Apostolus. *Ideò regni Sathanæ meminit Dominus, & principis dæmoniorum sæpe meminere sacræ litteræ.*

Matth 12. Marc. 3. Luc. 11. Joan. 12.

66. FUGIT A FACIE EJUS, &c.] *Prædixerat Christus,* Princeps hujus mundi eijcietur foras. *Nam per Christi crucem, & mortem omnis dæmonis potestas fugata est. Nonnulla exemplaria verba, quæ mox sequuntur, interjecta habent.* Princeps noster fugiens à facie ejus, in templum Dei se misit, & ideò velum templi scissum est, quia virtutem persequentis ferre non potuit. *Quæ non satis video, quomodo constent. Ego à fide exemplaris, quod cæteroquin sequutus sum, discedere nolui.*

In Mat. homil. 29.

67. TENTUS EST ET CATENATUS] *Dæmonis vires constricta fuere:* Quomodo, aut ubi (*inquit Chrysostomus*) nec hominis est posse exponere nec intelligere. *Quamquam opinantur nonnulli, Luciferum in inferno religatum esse, ex illo tempore, quo tentavit Christum in deserto, vel in passione, & victus fuit ab eo: neque solvendum ante tempora Antichristi, juxta Apocalypsis illud:* Cum consummati fuerint mille anni, solvetur Sathanas de carcere suo.

Apoc. 20.

Orig. sup. Jos. homil. 15 in Mat. homil. 1.

68. SATHAN NOMEN EST EI, QUOD INTERPRETATUR INITIUM MORTIS] *Sathanam adversarium interpretatur Origenes, Theophylactus, Athanasius. Contrariũ, idem Origenes & Hieronymus. Rursus Origenes Resistentem, vel Rebellem, aut etiam Contumacē. Irenæus Apostatam.*

Ana-

Anastasius Nicanus Apostatam, id est, qui defecit. Tertullianus Hostem. Eucherius Adversarium sive Transgressorem. Beda Transgressorem vel Praevaricatorem, seu contrarium facturæ, aut Adversarium plasmationis. Moses Bar-Cepha inquit, Sathanas quidem, & quia ipsus à Deo recessit, & quia mortales à Deo abducit. *Ubi interpres And. Masius notat*, Verbum Sot Syris, & Chaldæis significat recedere, deflectere: Unde hic deducit Sathanæ nomen, quod verius ab Hebræo Sathan venit. *Justinus martyr*, Sathan Judæorum Syrorumque lingua desertorem significat: hæc autem vox Nas, quod interpretatur serpens, Hebræis idem quod Sathan valet, ita ex utroque unum vocabulum componitur Sathanas. *Tot hujus nominis interpretationes reperio; quæ omnes ad duplicem etymologiam referri possunt. Qui verè Sathanam initium mortis explicet, nullus est. Ergò non vim verbi, sed ipsius Sathanæ conditionem hac periphrasi describi credendum.* Quia invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. *Caussam reddit Theophylactus*: Quia enim peccare faciebat homines, ex prima illa inobedientia, ipse fuit, qui mortem condidit. *Paulò aliter Theophilus*, Diabolus videns non solùm Adamum, & Evam vita frui, verùm & liberos procreare, quos cum non posset perimere, invidia stimulatus, instigavit Cain, ut fratrem suum Abel, qui gratus, & acceptus erat Domino, crudeliter enecaret. Hoc pacto diabolus principium, & origo fuit mortis. *Nisi malumus suspicari explicationem, quod interpretatur initium mortis, totam ex orâ irrepsisse.*

69. EX ORE TUO CONDEMNARIS] *En cur disputatio à sancto viro instituta. Ad revincendum scilicet inimicum propria confessione, & confirmandas in fide mulieres, quemadmodũ diximus. Hoc est, quod D. Thomas inquit, licere aliquid inquirere à dæmone sponte occurrente, propter utilitatem aliorum, maxime quando divina virtute potest compelli ad vera dicenda.*

70. QUIA DOCET LEX ET JUBET, &c.] *Hactenus dæmon coactus verum respondit interroganti episcopo. Nunc ad ingenium & calumnias redit. Furtum, quod est, dolo malo rei alienæ contrectatio (ut Jurisconsulti definiunt) Narcisso objicit. Sed Narcissus crimen in auctorem retorquet. Et se rem furto prius ablatam repetere ostendit. Quam condictionem furtivam appellant.*

71. EFFRACTOR ET FUR] *Effractores sunt, qui fores & parietes furandi caussa vi effringunt. Qua ratione diabolus fur dicatur, & quomodo domos nostras perfodiat, pulchrè explicat Chrysostomus. Ipse enim furatur vestimenta justitiarum, aurum intellectus, divinorum eloquiorum argentũ, linteamina gratiarum, cæterasq; spirituales divitias, dormientibus nobis.*

72. AB INITIO DAMNATE] *Verè, nam* ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: *Cum ergò ab initio peccaverit, & pœna peccatum mox sequuta sit, utiq; ab initio damnatus est. Initium verò (ut Augustinus admonet) non ad principium creationis, sed ad principium peccati referendum est.*

73. INVETERATE] *Ita bis in Apocalypsi*, Serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Sathanas.

74. ET ME ERGO CREATORI MEO RESTITUE] *Non hæc eo accipienda, quod dæmones restitutionem petant aut sperent, nam* vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. *quod ipsi optimè norunt: Ideoque proditum est, S. Bernardo dæmoniacam exorcisanti, & à dæmone quærenti, num in gloriam redire, & in pristinum gradum restitui vellet, dæmonem effuso cachinno respondisse*: Hoc tardum est. *Verum hic calumniator episcopi verba, quibus se creatori creaturam restituturum professus fuerat, per irrisionem cavillatur.*

75. TU IPSE EX ORE TUO, &c.] *In priori dæmonis confessione hominum nulla fit mentio, sed verba sic habent,* Non pro suis peccatis passus est, sed pro alienis. *Itaq; aut ibi vox* hominum *excidit, aut Narcissus* pro alienis *strictè, & eo sensu, quem rei veritas requirit, accipit.*

76. IMPIETATIBUS] *Graviori verbo dæmones, qui scientes volentes, quam homines, qui decepti desciverunt, notare voluit. Peccatum enim est, quidvis in quaq; re à recta ratione aberrat: impietas non nisi in Deum, & in parentes, aut qui parentum loco.*

& in Job. Toeophyl. in Matth. c. 16 Marc. c. 8. Ath. in 1. ad Cor. Hier. quæst. in Gen Iren. lib. 5 c. 21. Anastas. quæst. 61. Tert. con. Marc. 3. Euch. quæst. novi testam. cap. 9. Beda de nomin. Hebr. Moses de par. par 1. ca. 18 Just. Coll. cum Tryphone. Sap. 2. In ep. ad Heb. cap. 2. Ad Autol. lib 3. In sec. sec. q. 95. art. 4.

Paul. sent. lib. 2 tit. 31. Dig de cond. ft. furt.

Vide de effractore Brisson. de verb. signif. Chrys. homil. 51. in Matth. Joan 8. De civ. lib. 11 c. 15. 73. Apo. 12. 20. 74. Is. 66.

Ex Vilelmo Abb. in vita S. Bernardi.

De Idol. van. 77. FAC PIETATEM] *Fit tandem supplex, Cyprianus:* Hi tamen adjurati per Deum verum à nobis, statim cedunt, & fatentur, & de obsessis corporibus exire coguntur. Videas illos nostra voce, & oratione occultè flagellis cædi, igni torreri, incremento pœnæ propagandis extendi, ejulare, gemere, deprecari: unde veniant, & quando discedant, ipsis etiam, qui se colunt audientibus, confiteri: Et vel exiliunt statim, vel evanescunt gradatim, prout fides patientis adjuvat, aut gratia curantis aspirat.

78. DA MIHI VEL UNAM ANIMAM IN POTESTATEM] *Animæ nomine corpus animatum, hoc est animal, intelligo. Nam animam pro corpore etiam probati auctores dixere. Exemplū habes ex Virgilio apud Nonium. Cur dæmones ab energumenis depellendi, corpora tum hominum, tum animalium reliquorum ingredi expetant, variæ causæ afferri possunt. Nobis in universum satis sit, incredibilem malitiam, & perpetuum nocendi desiderium ejus rei causam statuere. Experimentum certè exorcistæ quotidie capiunt. Apud Gregorium Magnum de virgine sanctimoniali legimus, quæ* Dial. lib. 3. cap. 21. *dæmonem, obsidentem villicum, his verbis aggressa est:* Exi ab eo miser, exi ab eo miser. Ad cujus vocem mox per os vexati diabolus respondit, dicens: Et si de isto exeo, in quem intrabo? Casu autem juxta porcus parvulus pascebatur, tunc sanctimonialis fœmina præcepit dicens: Exi ab eo, & in hunc porcum ingredere. Qui statim de homine exivit, porcum quem Matth. 8. jussus fuerat, invasit, occidit, & recessit. *Et ne longius abeamus, ex evange-* Marc 5. *lio exemplum suppetit*, Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejicis Luc. 8. nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.

79. INTERFICIAM EAM, ET LUCRABOR ANIMAM IPSIUS] *Interficiam animal, quod mihi dederis, & lucro deputabo animam, sive vitam, quam ei auferam. Anima enim vitam sæpe significat. Sic acce-* Locut. de gen. lib. 1. *pit D. Augustinus illud ex genesi:* Non feriamus eum in anima: Hoc loco nomine animæ vitam corporis animati significat, per efficientem id quod efficitur. Secundum hoc videri potest etiam ad diabolum dictum esse de Job, Animam ejus ne tangas, id est, ne occidas eum. *Quod vero exitivum interminatur dæmon, pertinet ad perversitatem, quam antea indicavimus. Ita in evangelio*, exeuntes abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit totus grex per præceps in mare: & mortui sunt in aquis.

80. DIC MIHI ANTE DEUM TUUM] *Ante Deum dicere, est, Deum testem dictis adhibere, & tamquam Deo præsente loqui.*

81. ANIMAM INTRA CORPUS INCLUSAM, MANDUCANTIS, &c] *Circumscriptione multorum verborum animal exprimitur.* De An. lib. 3. text. 63. *Nam quod ait*, Animam intra corpus inclusam, *Aristoteles definit*, Animal corpus animatum est. *Quod subjungit*, Manducantis & bibentis, *certum est utique animal absque nutrimento non subsistere.* Dormientis & ite- De som. & vig. cap. 1. rum vigilantis, *Aristoteles etiam docet, omnia animalia somno communicare, quæcumq; autem dormiant, vigilare quoque, cum somnus vigiliæ sit quadam privatio.*

82. SI POTES NOBISCUM MANERE, MANE] *Hæc non ideò ab episcopo dicta, quod liberam manendi electionem dæmoni relinquere, sed quod imbecillitatem illi exprobrare, & mulieribus ostendere voluerit. Sic* In vita Hilar. *Hilarion apud Hieronymum dæmoni respondit:* Si Deus meus tibi concedit, ut maneas, mane. Sin autem ille te ejicit, quid mihi invidiam facis, homini peccatori atque mendico.

83. SI NON EXPANDIS MANUS TUAS, &c.] *Audientium utilitati consulitur, & intensæ orationis efficacia demonstratur, quæ jejunio conjuncta, uti Narcissus conjunxit, mirum quam valde dæmones expugnet, ipsius Domini nostri JESU Christi testimonio, de lunatico asseve-* Matth. 17. *rantis.* Hoc autem genus non ejicitur, nisi per orationem & jejunium. *Ubi* Chrysost. hom. 58. *Chrysostomus JESUM universum dæmonum genus, non lunaticorum solummodò intellexisse ait. At quod dæmon præter orationem, se manus ex-* Exod. 17. *pansas episcopi non laturum ostendit, in mentem revocat Exodi verba:* Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israel: sin autem paululum remisisset, superabat Amalec.

84. IPSE

84. IPSE AUTEM CUM FELICE DIACONO SUO NON REFECIT SE, &c.] *Aptè dixit Leo pontifex*, semper virtuti cibus jeju- S Leo Serm. 2. de jejun. 10 mens.
nium fuit. *Et Cyprianus, sive quis alius de cardinalibus operibus Christi ad*
Cornelium Papam scripsit, quotquot viros virtutum vidimus, sine jeju- De jejun. & tent.
nio non legimus ascendisse : nec aliquid magnum moliti sunt, nisi prius
abstinentia præcessisset. Quoties aliquid à Deo obtinere conati sunt, jeju-
niis incubuere, & lacrymis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni
hærentibus, supplices beneficia postularunt. Nec defuit proventus, ubi
ad pedes Dei sacrificium contriti cordis offerens, se prostravit humilitas:
sed prope fuit invocantibus se Deus, & porrexit manum naufragis, & sub-
venit afflictis. *Atque Athanasius ad evangelii verba, quæ paulo ante pro-* De Virg.
duximus, quisquis igitur ab immundo spiritu vexatur, certum habere de-
bet, hoc pharmaco, jejunio inquam, statim spiritus malos afflictos abs-
cedere, vim jejunii metuentes. Valde enim dæmones oblectantur cra-
pula. *Paucis interjectis*, Jejunium enim angelorum cibus est, & qui eo
utitur, ordinis angelici censendus est. *Sed nimius sim, si jejunii laudes ex san-*
ctis patribus velim pertexere : Sunt enim creberrimi in hoc argumento.

85. DA MIHI ANIMAM, &c.] *Commoda explicatione hac ac-*
cipe. Non putandum est, dæmonem expectasse, ut illi episcopus hominem
quempiam addiceret, cujus corpus occidere, animam æternis tormentis cru-
ciare posset. Non ita consuevere viri sancti. Quamvis enim nonnunquam
tradiderint homines Sathanæ in interitum carnis, id tamen factum est (ut
Paulus de fornicatore Corinthio loquitur) ut spiritus salvus sit in die Domi-
ni nostri Jesu Christi. *Hic ergò sensus videtur : Da mihi promissum animal,* 1 Cor. 5.
cujus corpus interficiam, & cui animam, sive spiritum (quod in idem reci-
dit) auferam. Sin dæmonem humanam animam intellexisse omninò volu-
mus, non magnopere ejus admiranda videbitur impudentia, qui etiam Chri-
sto præcipitium, & quod tetrius est, adorationem sui suadere ausus.

86. ET TU JURA MIHI, &c.] *Dæmones hodiè quoque ad jusju-*
randum in nomine Dei, solent ab exorcistis adigi. Quod est videre apud ener- Adi præxim exorcistarum Val. Polydori.
gumenos. Et extant ei rei præscriptæ formulæ, quibus item ut hic, pœna perfidis
inferenda exprimitur.

87. JUBEAT TE DEUS IRE IN ABYSSUM] *Quantopere dæmones*
infernum timeant, discimus ex evangelio, rogaverunt illum, ne imperaret il- Luc. 8.
lis, ut in abyssum irent. *Quamvis enim constat, eorum pœnam statim à da-*
mnatione initium sumpsisse, damnationem autem peccatum mox sequutam
esse, uti diximus, id tamen non impedit, quin tormenta, quæ nunc susti-
nent, adhuc augeri possint. Nam locus pœnalis illis, vel aër caliginosus est, vel
infernus. Hic ratione culpæ, ille ad exercitium hominum. Et cum hominum De loco vide S. Th. part. 1. q. 64. artic. 4.
exercitium usque ad diem judicii sit duraturum, eousque nonnulli dæmo-
num hunc aërem incolent. Licet aliqui etiam nunc in inferno sint, ad torquen-
dum eos, quos in peccata induxere, secundum quod inter se habent deputata
maledictionis officia, inquit S. Bonaventura. Sed in judicio omnes addicentur
inferno, idq́; erit pœnarum complementum. Interim mitius agi creden-
dum est cum his, qui in aëre versantur; quantum ad accidentalia quædam
supplicia. Unde videtur, quod cupiant extra infernum consistere, non so-
lùm ut hominibus noceant, sed item, ut per hoc eorum relevetur tormentum. Verba ex Dion. Carth. in sec. sent. d. 6. q. 3.
Eaq́; de caussa fere omnes exorcismi comminatione inferni concluduntur.
Nomen Abyssi græcis aquam significat immensæ altitudinis. Sive ut Augu-
stinus explicat, Abyssus est aquarum inæstimabilis profunditas. *Quo sensu* Contra Faustum lib. 22.
sæpe in sacris literis usurpatur, tenebræ erant super faciem abyssi. *Et alibi.* Gen 1.
Præterea adjective significat profundus, in immensum patens. Unde Augu-
stinus alio loco, Abyssus est profunditas quædam impenetrabilis, incom- In Ps. 41.
prehensibilis, *& post pauca*, quodam loco dictum est, Judicia tua abyssus
multa, hoc volens scriptura commendare, quia judicia Dei non comprehen-
duntur. *Quoniam autem, ut Isaias loquitur*, dilatavit infernus animam su- Is. cap. 5.
am, & aperuit os suum absque ullo termino, *rursus*, præparata est enim ab heri Is. cap. 30.
Tophet, à Rege præparata, profunda & dilatata, *ideò Abyssi nomine in-* Apoc. 9. bis 17. bis & 20.
fernus designatur à S. Luca in evangelio, & sæpius à Joanne in Apoca-
lypsi.

88. SI

88. SI NON] *Oratio est abrupta. Subauditur, si, quod juro, non præstitero: Si juramento non satisfecero: Aut aliquid simile. Quod si verba paulum transponantur, sensus efficietur dilucidior.* Per ipsum, qui nos cum principe nostro vicit, juro, quia statim interficiam eum, quem mihi dederis in potestatem. Si non: me jubeat ire in abyssum.

89. VADE JUXTA FLUMEN FONTIS ALPIUM JULIARUM] *An legendum:* Juxta fontem fluminis. *Alpes Juliæ, à Julio nomen sortitæ, triplices sunt, ex Simlero, qui diligentissime de alpibus disseruit. Una apud Taurinos: Altera in Rætia: Tertia apud Venetos: Quamvis Simlerus postremis Venetis Julium nomen proprie convenire existimat. De quibus Narcisso sermo fuerit, dubitare licet. Me certa conjectura ad Ræticas trahunt. Quæ à Septimo usque ad Braulium montem late patent, & in quibus Oenus fluvius oritur. Hæ etenim reliquis propinquiores: neque absurdum est fluminis, vel fontis nomine Oenum designari. Aut si Ræticas alpes usque ad Lyci fontem extendi placet, nihil displicebit eum ipsum hic intelligi. Proditum est D. Magnum* CCCC. *post annis Arbore felice (ubi in SS. Columbani & Galli contubernio vixerat) ad alpes, in quibus Narcissi jussu Draco occisus, profectum, priusquam Abusiaci in alpium faucibus monasterium conderet. Id profecto multo probabilius de Ræticis quam de Taurinis, aut Venetis accipitur.*

In commēt. de Alpib.

In Vita S. Magni.

90. DRACO IBI HABITAT] *Cum in Draconem historia multa fabulosa sibi indulserit antiquitas, recte fit, quod homines cordati, omnibus rumoribus, qui de illis feruntur, temere, atque indiscriminatim fidem non adhibent. Verùm si quæ narrationes gravibus auctoribus nituntur, & pleraque ad conciliandam veri speciem indicia concurrunt, obfirmatis in contrarium præjudiciis tantum tribuendum non est, ut quod ipsi nunquam conspeximus, & quod raro neque nostra ætate, præterq; consuetum rerum cursum accidit, fieri non potuisse existimemus. Multa enim in omni historia hujus generis existunt, quæ nisi præfracte ineptire malumus, nobis necessario persuaderi patiamur. Id præfatum volui.*

Draconum nomen varie accipitur. Complectitur aliquando omnes omnium serpentum species. Aliquando sacros tantum & hos universos. Nonnunquam inter sacros, cicures illos solummodo, qui Æsculapio alebantur. Interdum proprium quoddam, & valde discretum à reliquis serpentibus genus. In quo describendo auctores non consentiunt: At consentiunt in Africa, & India spectari potissimum, multasq; ejus differentias produnt. Ut sint alii montani, palustres alii: Pedibus incedant quidam, nonnulli serpant absque pedibus: Alati sint quidam, alii quidam careant: Nec non magnitudine, colore, crista, hiatu oris inter se differant. Atque de his nugæ plurima conficta sunt. Postremo Dracones etiam appellantur serpentes quilibet immani, vastaq; magnitudine præditi. Qua notione Draconis nomen hic intelligo. Neque peregrinum aliquod monstrum, quod alpes obsederit, animo concipio. Sed simpliciter existimo, serpentem fuisse inusitata corporis mole, qui maximam circumquaque vastitatem faceret

Id neque incredibile, neque admirandum adeò videri debet, si ea, quæ aliis locis, & temporibus contigere, conferamus. Nam ut non persequar, quidquid ex serpentum genere ubivis terrarum immensum extitit, ne in fabulas, quas fugio, incidam: Sane fidem aliquam meretur, quod Tubero in noctibus Atticis narrat, Bello primo Punico, Attilium Regulum consulem, in Africa castris apud Bagradam flumen positis prælium grande, atque acre fecisse, adversùs unum serpentem in illis locis stabulantem, inusitatæ immanitatis: eumque magna totius exercitus conflictatione, ballistis, atque catapultis diu oppugnatum: ejusque interfecti longum corium pedes C. & XX. Romam misisse. *Quæ auctoritate Val. Maximi, Livii, Flori, Silii Italici, Orosii, Plinii, Arnobii, Senecæ firmantur. Adjicit Plinius, pellem ejus, maxillasq; usque ad bellum Numantinum Romæ in templo duravisse. Sed si cui hæc in Africa, monstrorum altrice, verisimilia videntur, in alpibus Juliis non item: Is saltem Italiam alius à nobis cæli non constituet. At Romæ in Italia, spectatus est sub Augusto pro comitio, anguis L. cubitorum. Peregrè scilicet advectus. Videamus in Italia natos Plinius cum ex Megasthene de Indicis, ex Metrodoro de Ponticis serpentibus mira retulisset, subjungit,* faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ: in tantam magnitudinem exeuntes, ut

Lib. 6. c. 3.

Val. lib. 1. c. 8. Liv. epit. 18. Flor lib. 2. c. 2. Sil. lib. 6. Oros. lib. 4. c. 8. Plin. lib. 8. c. 14. Arnob. lib. 7. Sen. epist. ultim. lib 11. Suet. in Oct. cap. 43.

ut divo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. *Neque displicet Albertus Magnus, qui Reguli serpentem Boam fuisse conjicit. Audi enim de immani bellua Solinum.* Calabria chelydris frequentissima est, & Boam gignit: quem anguem ad immensam molem ferunt convalescere. Captat primo greges bubulos: & quæ plurimo lacte rigua bos est, ejus se uberibus innectit, suctuque continuo saginata, longo seculo ita fellebri satietate ultimo extuberatur, ut obsistere magnitudini ejus nulla vis queat: postremo depopulatis animantibus, regiones, quas obsederit, ad vastitatem cogit. *Addit de infante eadem, quæ Plinius. Neque vanus credendus Plinius in re, quæ sua ætate Romæ omnium oculis patuit. Quin de ipsis alpibus idoneus auctor Gesnerus erit. Hic certum esse ait, in Helveticis montibus maximos à venatoribus serpentes conspici, de quibus mira referant legati, qui Badenam ad comitia conveniunt. Apud Stumfium duas ejus generis historias legere memini. Utroq; loco Draconis nomine utitur. Neque venatorum fidem, sed certos annales sequi profitetur: Et triginta annis antequam scriberet (elapsi sunt anni non toti L. ex quo scripsit) plures horrendas ex serpentum specie belluas in alpibus extitisse ait. Quod hisce temporibus minus conspiciantur, frequentiam hominum in caussa esse: qua valde aucta, omnia alpium loca assiduo cultu repurgari & ad frugem redigi. Rationes quoque probabiles adhibet.* Etiamsi (*inquit*) alpes perpetuis nivibus humectentur, habent tamen in multis locis saxa, & specus solis splendori in meridiem obversas: in quibus cavernis, solis calori expositis, pleraque Draconum sunt domicilia, qui apricatione sæpius calescere consueverunt. *Atque ut Stumfii auctoritas in rerum gestarum narratione aliquando dubia sit (nam de pietate minus recte sensit) tamen non fit verisimile, hominem in his regionibus ortum, in descriptione rerum naturalium mentiri voluisse, cum præsertim ad populares suos scriberet, quos mendacio fallere non posset. Idem de Gesnero dictum sit. Coronidis vicem explebit narratio, quam à viro amico, cui ista legenda tradideram, his ipsis verbis accepi. In arce Ulmerfelden, quæ Frisingensis episcopi est, in Austria sita, superiori ætate sæpe visus est immensa magnitudine serpens, pondere verò, ut captivum, in turris inferiorem partem, ubi ille stabulari solebat, conjectum superne incumbens, & in spiras convolutus, valde premeret, alioqui innoxius. Stolidum vulgus gaudebat illo hospite, & fausta sibi ab eo omnia pollicebatur. Porro jam plures sunt anni, ex quo videri desiit. Fama verò hæc constantissima est. Et mihi de eo multa narravit probatæ fidei, quantum ego quidem judicare potui, senex, qui sibi visum ajebat, quales etiam plures arbitror superesse testes.*

De anima. lib. 25. Sol. c. 8.

Hist. anim. lib. 5. de serpent. in gen.

Chron lib. 7. c. 2. & 7.

Quod maximi quiq; serpentes ad aquas habitant, ut hic noster, & ille ad Bagradam, item insignis alter, Ptolemæo secundo Rege Alexandriam captivus adductus, nequaquam siti caussa tribuenda est: Cum probati auctores scriptum reliquerint, exiguum illis bibendi desiderium esse, & absque potu vivere posse, immò nullum omninò venenatum animal fame, aut siti interire: sed potius exhalationibus aqueis, quæ reflexione solarium radiorum magis magisq; corruptæ, aërem ita inficiunt, ut ex putredine hujus generis monstra oriantur, & in immensum excrescant.

Diod. Sic. lib 3.

91. DE FLATU EJUS] *Creditur certos serpentes aërem circumfusum adeò venenare, ut vel halitu, vel visu, vel sibilo occidant. Estq; ea fama in primis basilisci, aut Reguli; Orosius serpentem ad Bagradam quoque halitu pestifero multos exanimasse scribit. De nostro, aut idem verum sit: aut flatum (quo propendeo) accipiemus pro illo anhelitu, qui mordendo redditur. Sic Virgilius* ----- venenum Morsibus inspirant --- *Nisi malumus celeritatem, & acrimoniam veneni hac ratione designari. Moyses cum enumeraret beneficia Dei erga Judæos, inquit:* Ductor tuus fuit in solitudine magna, atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, & scorpio, ac dipsas. *At ubi historia narratur, plagarum fit mentio, quas mors consequuta, de flatu nullum verbum.* Misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas, & mortes plurimorum &c. *Ubi Liranus ostendit, aliquos in ea esse sententia, serpentes ignitos dici, quod eorum morsu caro calefieret, ac si ignesceret.*

Geor 4.

Deut. 8.

Num. 21.

92. IN TUAM POTESTATEM REDIGE ANIMAM EJUS] *Quis horum verborum sensus antea aperui. Irridere autem videtur episcopus, quoniam sibi dæmon fere hac ipsa formula caverat. Porrò multa sunt immensa*

Dei bonitatis indicia, quæ cum alibi, tum hic obſervemus. Maxima illa, quod
nulla eſt tam perdita cujusquam perverſitas, quin Deus aliquid boni ex ipſa
eliciat: Quod dæmones viris ſanctis ſubjecti, inſtrumenti loco ſerviunt, ali-
quando errore ducti, aliquando coacti, hic utrumq; concurrit: Quod per vi-
ros ſanctos, illis quorum animos ad virtutem inſtruunt, ſæpe etiam externa
bona, quæ ad corporis uſus, & vitam commodè transmittendam ſpectant, con-
feruntur. Narciſſum, cum per alpes evangelium prædicaret, credibile eſt de
Dracone inaudiviſſe, eum ergò, occaſionem nactus, ſublatum voluit.

De mend. ad Conſent.

93. O EPISCOPUM MENDACEM] Mendacium Auguſtinus defi-
nit, ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet
ſignificationibus enuntiat. Quod à Narciſſo nequaquam factum eſt. Sed dæ-
mon, qui epiſcopum calumniatur, ipſe ſemet in laqueos induit. Id enim dum
ſanctos aſtu circumvenire nititur, illi crebro accidit, ex quo ſemel à ſancto
ſanctorum proprio gladio jugulatus eſt. Verba ſunt Joan. Chryſoſtomi. Tu

Hom. 4. ad Ant.

verò mihi conſidera ubique, quomodo diabolus per quæ Dei ſervos impugnat,
per hæc propriam vim deſtruit, non volens quidem, ſed Dei ſapientia, & provi-
dentia, illius armis, & artibus in ipſius caput utente.

94. AMICUM MEUM] Notum eſt ſerpentes pro diis cultos à gentili-
bus. Quos penes omne ſacrum eſt, quidquid formido tremendum Suaſerit ----

Contra Symmach.

Ut Prudentinus ait. Habetur ejus generis narratio in ſacris litteris. de Dra-
cone à Babyloniis culto, per Danielem diſrupto. Certum eſt præterea (quod

Dan c. 14.

monuimus) ſacros ſerpentes peculiari ſignificatione Dracones dictos. Unde
Servius. Angues aquarum ſunt, ſerpentes terrarum, dracones templorum.

Serv. in 2. Aen.

Leviter ergò ſuſpicari poſſumus, hunc in Juliis alpibus à rudibus populis pro
Deo habitum. Et eam cauſſam eſſe, cur dæmon Amicum dicat. Quod ſi hæc
cauſſa non eſt (neque enim contendo) ſunt plerąq; alia inter dæmones, & ſer-
pentes ſymbola à primo illo Evæ deceptore ſerpente: neq; non amicum aliqua
ratione dæmoni eſſe poteſt, quidquid inimicum, & noxium hominibus.

De pat. Job. hom. 3.

95. OCCIDIT DRACONEM] Hæc miniſterio dæmonis, juſſu
& imperio Narciſſi acta. D. Chryſoſtomus inquit: Pravi, & immundi dæmo-
nes, etſi propoſito deſecerunt, jugo tamen ſervitutis ſubjacent: atque ut
carnifices quidam jubentur mandata perficere. Et miraris Deum præcipere
dæmoniis? Apoſtoli velut carnifice utuntur dæmonio: dicit enim Paulus:
Quoniam ergò aliqui circa fidem naufragaverunt, hos tradidi Sathanæ, ut
diſcant non blaſphemare. Et iterum de quodam, qui fuerat fornicatus, &c.
Viſum eſt duas ſubjungere hiſtorias ex probatæ fidei auctoribus, de occiſis
per ſanctos viros Draconibus. Prior relata eſt à S. Hieronymo in vita Hila-
rionis. Quæ etſi ſe Hieronymi auctoritate ſatis tuetur, accedit tamen Ge-
laſii Pontificis teſtimonium, profitentis vitas patrum, quas Hieronymus con-
ſcripſit, cum omni honore ab eccleſia ſuſcipi. Narratio ſic habet. Duxerat
itaque illum (Hilarionem) ad Epidaurum Dalmatiæ oppidum, ubi paucis
diebus in vicino agello manſitans, non potuit abſcondi. Siquidem Draco
miræ magnitudinis (quos gentili ſermone boas vocant, ab eo quod tam
grandes ſint, ut boves glutire ſoleant) omnem latè vaſtabat provinciam, &
non ſolùm armenta, & pecudes, ſed agricolas quoque & paſtores, tractos
ad ſe vi ſpiritus abſorbebat. Cui cum pyram juſſiſſet præparari, & oratio-
ne ad Chriſtum miſſa, evocato populo, præcepiſſet ſtruem lignorum ſcan-
dere, ignem ſuppoſuit. Tum itaque cuncta ſpectante plebe, immanem
beſtiam concremavit. Altera apud Sozomenum extat. Hac memoria

Hiſt lib. 7. c. 25. Vide etiam de Donato. Nic. lib. 12. c. 45.

(Thedoſio Imp.) multi multis in locis per orbem terrarum, inter epiſcopos
præclari extiterunt. Ut Donatus Evoreæ Epiri, quem & alia multa mira-
bilia feciſſe teſtantur indigenæ, & illud maximè, quod in Draconis interfe-
ctione præſtitit, qui in Chamægephyris, quas vocant, ad viam regiam lu-
ſtrum habebat, & oves, & capras, & boves, & equos, nec non & homi-
nes, & alia raptabat. Neque enim ille vel gladium, vel haſtam ferens, vel
aliud aliquod telum habens, hanc belluam adortus eſt. Sed cum illa eum
adventantem ſenſiſſet, & caput velut impetum factura exeruiſſet, ſignum
crucis adverſus ipſam aëri digito inſcripſit, & illi in faciem expuit. Illa
ſputo in os accepto, ſtatim concidit, ac mortua jacens, amplitudine non
minor apparuit iis ſerpentibus, qui viſuntur apud Indos. Siquidem, ut ego

quidem accepi, octo jugis in proximum campum extractam indigenæ combusserunt, ne putrefacta aërem inquinaret, & morbos pestilentes gigneret. *Hic idem Sozomenus etiam de S. Arsacio Draconem disruptum narrat. Sed ego plura non colligo. Et totum de Draconibus sermonem B. Theodoreti verbis concludo, atque definio*, cum multa alia sciam, quæ possim narrare, ea nolo scribere, ne imbecillioribus eorum multitudo caussa sit incredulitatis. Hist. SS. Patr. Iac. 1 oster.

96. USQUE IN HODIERNUM DIEM] *Hinc quoque apparet, historiam in re præsenti non esse scriptam. Nisi hæc verba postmodum addita dicamus.*

97. PER DIES AUTEM PLURIMOS DOCUIT, &c.] *Per dies septem ante baptismum; dixit enim*, octava autem die purificabimini. *Sed post baptismum per multos adhuc dies verbum Dei neophytus prædicavit.*

98. CUM GENERATIONE SUA, ET CUM OMNIBUS AMICIS SUIS] *Horum nomina intercidere; præterquam Afri, qui patruus Afræ, & Dionysii, qui avunculus. Eadem quidem die, qua Hilaria, & puella, affecti sunt martyrio cum viri tum mulieres XXV. sed an ex Afræ generatione, & amicis fuerint, non liquet.*

Porro neque illud prætereundum, conversionem S. Afræ ab ecclesia Augustana celebrari VII. *Cal. Novembr.*

99. FECITQUE DOMUM HILARIÆ ECCLESIAM] *Cum persecutionum temporibus Christianis publicæ ecclesiæ non permitterentur, assignabantur à piis hominibus sacris usibus domus privatæ, sive integræ, sive partes earum præcipuæ. De hac ipsa Diocletiani persecutione, S. Augustinus contra Donatistas*, nam & domum privatam Christianis congregandis præstitam constitit tempore persecutionis; sicut in quibusdam gestis martyrum loquebatur. *Et multo vetustior Pius* I. *Pontifex ad Justum episcopum*, antequam Roma exiisses, soror nostra Euprepia, sicut bene recordaris, titulum domus suæ pauperibus assignavit, ubi nunc cum pauperibus nostris commorantes, missas agimus. *Quin diligentes rerum ecclesiasticarum observatores; hujus instituti principium ab Apostolicis temporibus usq; repetunt. Quid enim nisi ecclesia cœnaculum illud; in quod convenerunt post ascensionem Christi XI. discipuli*, perseverantes unanimiter in oratione, & obsecratione, cum mulieribus, & Maria matre Jesu, & fratribus ejus. *Quo urbis loco Hilariæ domus steterit, me in tanta antiquitate nescire profiteor. Quæ obtineat opinio, jam indicavi. Ea quamquam certis testibus destituta, veram tamen esse nihil impedit. Ut neque illud abjudico, Narcissum ecclesiam SS. Philippo, & Jacobo dicasse, quæ postea S. Martini nomen acceperit. Antiquiorem aliam Augustæ ecclesiam fuisse, constanti majorum fama proditum, & illis quæ de Lucio scripsimus consentiens est. Hæc multis post annis S. Gallo sacra, proxime instaurata, inscriptionem habet hujuscemodi.* Brevic. collat. 3 diei. Act. 1. 47.

CHRISTO. DEO. OMN. SÆCUL.
SACRAM. ÆDICULAM.
QUÆ. ANTE. ANNOS. AMPL. MCCC.
PRIMA. IN. H. URBE.
CHRISTIANO. CULTUI. DICATA. CREDITUR.
QUAM. AN. CHR. MLI. RESTITUTAM.
LEO. IX. PONT. MAX.
DEO. OPT. MAX. ET. S. GALLO. ABBATI.
SACRAVIT.
VETUSTATE. ITERUM. COLLABENTEM.
ET. AD. PROPH. USUS. DUDUM. REDACTAM.
INSTAURANDAM. C.
EUPHROSYNA. A. KREYT. COLLEGII. NOBILIUM.
VIRGINUM. AD. D. STEPH. ABBATISSA.
ANNO. P. CHR. N. M D LXXXIX.

100. ORDINAVIT E.S PRESBYTERUM DIONYSIUM] *Sunt qui* *Bruschius de episc. Aug. & alii.* *tradant, Dionysium primum Augustæ à Narcisso constitutũ episcopum: Eumq́; Sozimum ante baptismum dictum fuisse. Utraq́; in re mihi falli videntur. Cavertunt Apostoli*, episcopus à duobus, aut tribus episcopis ordinetur. *Id latius habetur apud Clementem Rom.* Ego Simon Cananæus, constituo, à quot episco- *Can. 1. Apost. Constit. lib. 8. cap. 27.* pis debeat ordinari episcopus, scilicet à duobus, aut tribus episcopis. Sin verò aliquis ab uno episcopo ordinatus fuerit, tum is qui ordinatus est, tum is qui ordinavit, deponatur. Quod si necessitas coëgerit ab uno ordinari, quod propter persecutionem, aut aliam caussam, plures adesse non possint, afferatur decretum commissionis pluriũ episcoporum. *Confirmarunt postea Anacletus, & Anicetus Pontifices*, ut nullatenus minus quam à tribus. *Immo Da-* *Dist. 68. Chor. episcopi.* *masus (qui tamen post hæc tempora vixit) ait episcopos non esse, qui minus quam à tribus ordinati sint : Prohibitum enim esse à Sanctis Patribus, ut qui ab uno, vel à duobus sunt ordinati episcopi, non nominentur episcopi. Quæ Narcissus nec ignorare, nec negligere potuit. Quod si exceptionem persecutionis ex Clemente producimus, decretum plurium episcoporum ostendendum erit, cujus nullum vestigium. Sed multò me magis movet, quod Dionysius hic disertis verbis presbyter à Narcisso episcopo ordinatus fuisse dicitur. Neque est, cur presbyteri nomine episcopum intelligamus, quod Apostolus Paulus nonnunquam ita loquatur, & quod Dionysius Areopagita Athenarum episcopus, Timotheum Ephesinum episcopum compresbyterum compellet ; multo enim ante Narcissum nostrum hæc loquendi ratio obsolevit, quæ in prima solùm ecclesia locum invenit, quantum observare potui. Simpliciter ergò, à Narcisso Dionysius presbyter ordinatus. Non tamen negaverim, eundem postea canonice in episcopum promotum. Nam ecclesiæ Augustana traditio, quæ illum episcopi nomine veneratur, nequaquam elevanda est. An primus in ea sede sederit, non puto constare ; verum primus dicitur, quod nullius anterioris memoria superstes. Certè Narcissi temporibus proprium Augustæ episcopum non fuisse colligimus : sive quod cathedra ob persecutionem vacaret, sive quavis alia de caussa : Nam per Anacleti constitutionem presbyter à proprio episcopo ordinandus fuisset.*

De Sozimo, sive Sosimo, sive Zosimo sive Zozimo (unum idem nomen variè scribitur) in Dionysium mutato, conjecturis nõ facile sum aliquid concessurus, nisi testes videro. Non sum nescius barbariem, aut impietatem nominum quandoque in baptismo correctam. Exemplum, præter alia, apud Euse- *Lib. 8. c. 21.* *bium, quinque Ægyptiorum martyrum, qui pro nominibus idolorum à parentibus impositis, asciverunt nomina Prophetarum Eliæ, Hieremiæ Esaiæ, Samuelis, & Danielis : Sed Sozimum, cujus nomen tum aptam interpretationem haberet, tum apud Christianos usitatum esset, nihil tale impellere potuit. Ζώσιμος Græcis vitalis est : Et pleriq́; viri sancti hujus nominis extitere. In primis ille, quem D. Polycarpus imitandum proponit, bea-* *Ad Philip. Mar. R. 18. Dec.* *tissimis Ignatio, & Rufo conjungens, quiq́; ex iis discipulis fuit, per quos primitiva* ecclesia in Judæis, & Græcis fundata est. *Quare ergò mutandum suasisset Narcissus? Aut quid est cur Afræ, Hilariæ, & reliquarum nomina non mutaverit, Sozimi mutaverit? Ego sic sentio, si Sozimus aliquis Augustæ episcopus fuit, vel circa hæc tempora, vel multis post seculis, sub Francorum Regibus, ut nonnulli scripserunt, cum omninò diversum à Dionysio fuisse, n q́; caussam esse cur confundamus. Antoninus in Chronico de nomine mutato nihil prodidit, utroq́; tamen, Dionysii, & Sozimi promiscuè utitur, quod errore factum opinor. Nimis inepte Romana inscriptio, quæ Sozimi primi meminerit, à quibusdam profertur hoc loco.*

101. IPSE AUTEM] *A filo reliquæ historiæ hæc separata sunt, quod alterius auctoris, & ætatis videantur. Neque tamen cujusquam opinionem præjudico.*

102. GERUNDAM] *Meminit Gerundæ, Ptolemæus in Authetanis Tar-* *Pt. lib. 2. cap. 6. Pl. lib. 3. c. 3* *raconensibus: & Plinius, qui Gerundenses inter* XLIV. *Tarraconensis Hispaniæ populos numerat. Hodie Girona est, quæ episcopat dignitate adhuc tuetur.*

103. PER TRES ANNOS] *Consentit de tribus annis Villegasius. Vidi sancti viri historiam, sed quæ fere ex hac B Afræ conversione concinnata sit. Nam genuina passionis descriptio dudũ periit, uti ex Berengarii Gerundensis episcopi literis constat. Quas ante annos amplius quingentos perscriptas, inte-*

integras huc inseram, cum antiquitatis studio, tum ne memoria legationis, cujus in iis mentio fit, & quæ cum commendatione priscæ pietatis conjuncta est, intercidat.

Charissimo patri, Domino Sighardo Abbati, & universæ S. Udalrici, & S. Afræ martyris congregationi, Berengarius sanctæ sedis Gerundensis episcopus, cum omni clero, & fideli populo, perfrui bonis omnibus semper in Christo.

Noverit, dilectissimi, venerandus vestræ fraternitatis affectus, nos, & vestrum nuntium vidisse, & delegatas nobis à vestra fraternitate litteras pio respectu perlegisse: & vestris precibus (licet id, quod nobis post Dominum charius est, expeteretis) nimia vestri devictos devotione, libenter annuisse. Tanta est equidem à CHRISTO commendatæ dilectionis integritas, ut quod sibi quis avidius retinendum elegerit, crimen esse perhorrescat, nisi petenti celeriter obtulerit. Quapropter, charissimi fratres, hinc charitatis jura servantes, hinc (si dicendum est) præsumptionem facientes, beatitudini vestræ, de sacrosanctis salutis nostræ thesauris, munificum munus dirigimus. Videlicet ex ossibus, & carne, & cruore terra mixtis, ac vestimentis sanctissimi doctoris nostri Felicis martyris CHristi, scilicet illius, quem ut Apostolum, & Prophetam habemus. Non illius, qui beatissimi Narcissi episcopi diaconus est dictus: quoniam ipse translatus à piissimo Rege Francorum Carolo, apud Parisiorum civitatem honorifice requiescit. Item de gloriosissimi patris nostri Narcissi, pontificis & martyris Christi, vestimento, & stola, cum quibus conditus est in sepulchro. De corpore autem ejus vobis ideò mittere nequivimus, quoniam ita hactenus, Dei gratia, servatur incorruptum, sicut ea die, qua spiritus ejus de hoc seculo nequam transvectus est ad Dominum. Mittimus etiam vobis de ossibus capitis atque manus S. Romani pretiosissimi martyris Christi, socii videlicet prætaxati Felicis venerandi martyris Gerundensis, Hispaniæque doctoris. Sanctarum verò reliquiarum, quas destinamus, loculos, adjunctis breviculis (ne quis inscios error perturbaret) ita signando distinximus, ut quorum quisque gerat pignora, indubitanter notificet ignorantibus. Lætamini igitur in Domino, dilectissimi, & exultate, & tantorum trium patrum pignora, sub Trinitatis nomine vos promeruisse gaudete. Et ut parcè eloquamur, si non honorificentius, non tamen irreligiosius, quam à nobis custodiuntur, munera fidei vestræ credita conservatæ: quatenus patrocinantibus ipsis, quorum pretiosissimum pignus in manibus habetis, & præsentis vitæ tranquillitate perfrui, & futuræ beatitudinis requiem consequi valeatis. Passionem præterea Sancti Felicis vobis transmittimus, in qua natalis ejus diem, Calend. videlicet August. prænotavimus. De gestis autem S. Afræ, nihil amplius quam vos, nos habere cognoscite. De S. verò Narcisso, dirigimus quod habemus: Passionis enim illius librum, & obitus sui diem, irruentibus paganis, & ecclesias nostras vastantibus, ac loca depopulantibus, irrecuperabiliter amisimus. Transitus verò ejus festivitas à nobis annualiter solenni studio celebratur IV. Calend. Novembr. Translationis autem V. Cal. Octobr. Valete. Et pro nobis omnibus omnipotentem Deum exorate.

Sacræ reliquiæ Augustam illatæ sunt Anno Christi M L XXXVII. XII. *Cal. Aug.*

104. MARTYRII PALMAM, &c.] *Narcissum martyrio occubuisse, nemo in dubium revocat. At in ratione temporis auctores dissentiunt. Beuterus, quem Vasæus sequitur, ait passum imperante Valeriano, quamquam Vasæus monet, aliquos de Diocletiano sentire. Ferdinandus Castellius, in historia ordinis prædicatorii, quæ ante non multos annos Hispana, & Itala linguâ edita, Decium cum Valeriano conjungit. Villegasius, & priores editiones martyrologii Rom. restituti ad novam Calendarii rationem, Aureliani persecutionem præferunt. Sed in Plantiniana posteriori editione, monuit Baronius inter errata, Aureliani nomen expungendum: Et rerum gestarum series satis ostendit, Diocletianum substituendum esse. Quod etiam confirmant Chronica Hispanica, singulari diligentia conscripta jussu Regis Alfonsi Sapientis. Quomodo enim qui Afram Augustæ sub Diocletiano instituit, postea in*

Beut. lib. 1. cap. 24. Vasæus P. An. 260 & 306. Castel. lib. 1. cap. 1. In flore S. Mart. 18. Martij.

Hispaniam profectus occubuit, sub Valeriano, aut Aureliano occidi potuit? Erroris caussa existimanda, vel ea, quam de S. Felice attigimus, ut scilicet diversi Narcissi sub Valeriano, Aureliano, & Diocletiano passi sint, quos posteri, cum obscurior eorum esset memoria, confuderint: Vel nominum similitudo in Impp. Nam VII. Impp. qui tempore persecutionis Diocletiani extitere, quosque superius enumeravi, ad unum omnes VALER. *tres eorum* AUREL. *nomen tulere. Et Victor in historia abbreviata (quo nomine Schotti editionem designo) Diocletianum vix aliter quam Valerium appellat: Vel denique præsidis nomen pro Imp. nomine acceptum quod facile factu, & quod crebro contigisse, mihi credibile. Reperio sub Diocletiano Aurelium præfectum, qui Basilidem, Cyrinum, Naborem, & Nazarium, ob Christianæ fidei confessionem morte affecit; sed is in Italia jus dixit. In Hispania alium quempiam Aurelium, vel Aurelianum in pios debacchatum, conijcere licet, certo statuere non licet. Et mihi ratio, quam secundo loco posui, potissimum arridet.*

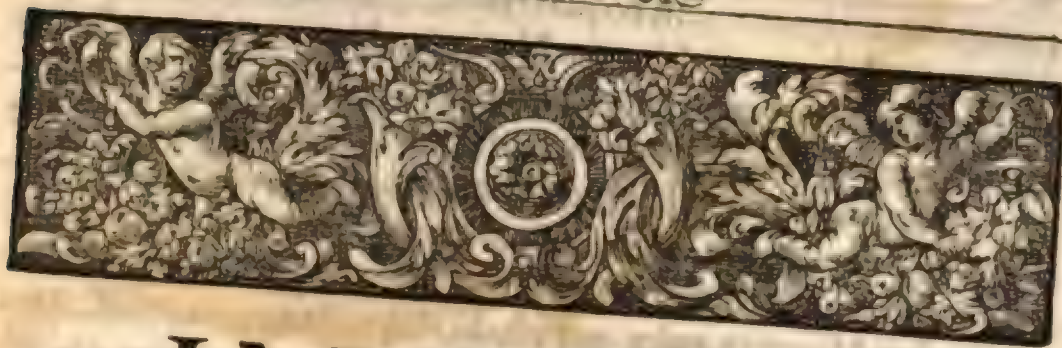
Mart. 12. Junij.

S. Narcissi memoria colitur Augustæ, sub titulo Episcopi, & Augustanorum Apostoli IV. *Cal. Novembr. puto ex auctoritate ecclesiæ Gerundensis. In Rom. Martyrologio* XV. *Cal. Aprilis. Ubi Baronius apposite notavit; mirum non esse si alio die in martyrol. Rom. alio alibi de eodem sancto agatur: siquidem alicubi translatio, vel ejus ecclesiæ dedicatio, vel quod de episcopis accidit ordinatio celebretur.*

Refert ibidem, ejus tumulum multis miraculis illustrari, quorum illud sit celeberrimum; sub Petro Aragonum Rege, captâ Gerunda per Carolum Siciliæ & Philippum Francorum Reges, ex sepulchro S. Narcissi, quod milites violare attentarunt, muscarum examen egressum, in exercitum infesto agmine irruens, ingentem cladem intulit, & in fugam egit, atque ab incepto coegit desistere, anno Domini M. CCLXXXVI. VIII. *Septemb. Ex quo muscæ S. Narcissi apud eos in proverbium abierunt. Hæc etiam ex Hispanorum annalibus fidem merentur.*

INCI-

INCIPIT PASSIO SANCTÆ AFRÆ, [2] Martyris.

A [3] PUD provinciam Rætiam in civitate Augusta, cum Christianorum esset sæva [4] persecutio, & omnes pro Christi nomine variis suppliciis afflicti ad sacrificia traherentur, contigit Afram, quam notam habebat fama publica, quod esset [5] lupanaria, à persecutoribus comprehendi. Quæ cum fuisset [6] judici oblata, dum interrogasset judex, & [7] cognovisset, quæ esset, dixit ei: [8] Sacrifica diis, quia expedit tibi magis vivere, quam [9] inter tormenta deficere. Afra respondit: [10] Sufficiunt mihi peccata mea, quæ ignorans Deum, gessi; hoc autem [11] quod me jubes facere, nunquam factura sum. [12] Gajus judex dixit; Accedens ad Capitolium sacrifica. Afra respondit: [13] Capitolium meum Christus est, quem habeo ante oculos meos, ipsi [14] quotidie crimina mea, & peccata mea confiteor. Et quia [15] indigna sum ipsi sacrificium offerre, [16] me ipsam pro nomine ejus cupio sacrificare, [17] ut corpus, in quo peccavi, dum pœnas pertulerit, abluatur. Judex Gajus dixit: Ut audio meretrix es, Sacrifica, [18] quia aliena es à Deo Christianorum. Afra respondit: Dominus meus Jesus [19] Christus dixit, se pro peccatoribus descendisse de cœlo. Nam [20] & evangelia ejus testantur, quod meretrix rigaverit lacrymis pedes ejus, & [21] indulgentiam acceperit: [22] Et meretrices, & publicanos nunquam despexerit, quos etiam secum manducare permisit. Judex dixit: Sacrifica, [23] ut diligaris ab amatoribus tuis, sicut semper dilecta eras ab ipsis, ut inferantur tibi pecuniæ multæ ab eis. Afra respondit; [24] Pecunias execrabiles jam nun-

nunquam accipiam, nam & quas habui, quasi sordes abjeci,[25] quia non erant de bona conscientia: Nam [26] nolentes accipere aliquos fratres meos pauperes, etiam precibus rogavi, ut à me dignarentur accipere, & pro peccatis meis orarent. Si ergò, quæ habui, à me abjeci, quomodo potest fieri, ut quæram accipere, quæ etiam quasi sordes abjeci. Judex Gajus dixit: [27] Jam te Christus dignam non habet, sine caussa vis eum Deum tuum dicere, qui te suam esse non cognoscit. Meretrix enim quę est, dici Christiana non potest. Afra respondit: [28] Christiana ego quidem dici non mereor, nec vocari, sed misericordia Dei, qui non de merito, sed de sua pietate judicat, ipsa me ad hoc nomen admisit. Judex Gajus dixit: Unde nosti, quia te admisit ad hoc nomen? Afra respondit: [29] In hoc me cognosco à facie Dei non esse projectam, quia ad gloriosam confessionem sui sancti nominis permittor accedere, [30] per quam me credo omnium scelerum meorum indulgentiam accepturam. Judex dixit: Hoc fabulæ sunt: Magis sacrifica diis, per quos [31] salutem consequeris. Afra respondit: [32] Salus mea Christus est, qui pendens in cruce, latroni confitenti bona paradisi pollicitus est. Judex Gajus dixit: Porro sacrifica, ne in conspectu amatorum tuorum,[33] qui tecum turpiter vixerunt, [34] cathomis [35] te cædi jubeam, Afra respondit: [36] Confusio mihi nulla est, nisi de peccatis meis. Judex dixit: Sacrifica diis, quoniam injuria mihi est, tot horas tecum certare: Si verò nolueris, occideris. Afra dixit: [37] Hoc est quod opto, si tamen merear, ut per hanc confessionem digna efficiar requiem invenire. Judex Gajus dixit: Sacrifica, nam [38] torqueri te faciam, & postea vivam incendi præcipiam. Afra respondit: [39] Corpus, in quo peccavi, accipiat diversa tormenta, nam animam meam sacrificiis dæmonum non coinquinabo. Tunc judex nequissimus [40] dictavit sententiam, dicens: [41] Afram publicam meretricem, quæ se Christianam professa est, & noluit sacrificiis participare, [42] vivam incendi præcipimus. Statim igitur [43] rapta est à ministris, & ducta [44] in insulam [45] Lyci fluminis, ibiq; [46] eam expoliantes, [47] ad stipitem ligaverunt. Atque illa levans ad cœlos oculos suos, oravit cum lacrymis, dicens:

[48] Domine Deus omnipotens Jesu Christe, qui non justos venisti vocare, sed peccatores ad pœnitentiam: Cujus promissio vera, & manifesta est, quia dignatus es dicere, [49] qua hora conversus fuerit peccator à suis iniquitatibus, eadem hora te non rememoraturum peccatorum ejus: Accipe in hac hora passionis meæ pœnitentiam, & per hunc ignem temporalem, qui corpori meo paratus est ab illo igne æterno me libera, qui animam, & corpus simul exurit.

Et iis dictis expletis, [50] circumdata ſarmentis, igne ſuppoſito, vox audita eſt, dicens:

[51] Gratias tibi ago Domine JEſu Chriſte, qui me dignatus es hoſtiam habere pro nomine tuo, [52] qui pro toto mundo ſolus hoſtia oblatus es in cruce, [53] juſtus pro injuſtis, bonus pro malis, benedictus pro maledictis, [54] mundus à peccato pro peccatoribus univerſis: Tibi offero ſacrificium meum: Qui cum Patre & Spiritu ſancto vivis & regnas Deus in [55] ſecula ſeculorum, Amen. Et hæc dicens [56] emiſit ſpiritum.

PASSIO SANCTARUM HILARIÆ, DIGNÆ, EUNOMIÆ, EUTROPIÆ, [57] ET SOCIORUM.

UM autem beata Chriſti martyr Afra cœli gaudia ſic per [58] martyrii palmam intraſſet, [59] ſtabant juxta ripam fluminis Digna, Eunomia, & Eutropia, quæ fuerunt ejus ancillæ, ſimulq; fuerunt in peccato, & ſimul à ſancto Narciſſo epiſcopo baptizatæ. Quæ [60] rogaverunt deſcendentes de barca, ut ſe transferrent. Cumque eas transtuliſſent, [61] invenerunt ſanctæ Afræ integrum corpus. Puer autem, qui cum ipſis erat, transnatavit, & nuntiavit matri ejus Hilariæ. Et [62] venit nocte [63] cum ſacerdotibus Dei, & tulit corpus ejus, & [64] poſuit ſecundo milliario de civitate Auguſta, [65] in memoriam, quam ſibi, ſuisque conſtruxerat. [66] Nuntiatum autem eſt Gajo judici. Qui miſit ad ipſam memoriam, dicens: [67] Ite & tenete eas, & ſi conſenſerint ad ſacrificandum, [68] cum honore eas adducite ad me, ut remunerem illas cenſu digniſſimo. Si autem videritis eas animo pertinaci obſiſtere, & nulla ratione ad ſacrificandum præbere conſenſum, [69] implete memoriam cremiis, & ſiccis ſpinis, & [70] claudite ſuper eas ipſam memoriam, & ita demum ignem ſupponite, ut nulla ex eis evadat. [71] Euntes autem ad eas [72] milites, prius blando ſermone eas provocabant, poſt hæc terroribus impellebant. At [73] ubi videbant omnes ſimul contemnere ſacrificia, repleverunt memoriam ſarmentis, & ſiccis ſpinis, & clauſerunt ſuper eas, & [74] ſuppoſito igne abierunt. Sicque factum eſt, ut [75] eadem die, quando ſepulta eſt Afra, ſimul etiam mater ejus Hilaria, necnon & famulæ ejus ſecundum carnem, ſed etiam ſorores in Chriſto, Digna, Eunomia, & Eutropia ſimul martyrii coronam acciperent, & quæ ſimul unanimes in Chriſtum JEſum crediderunt, ad eum cum [76] palma martyrii pariter pervenirent.

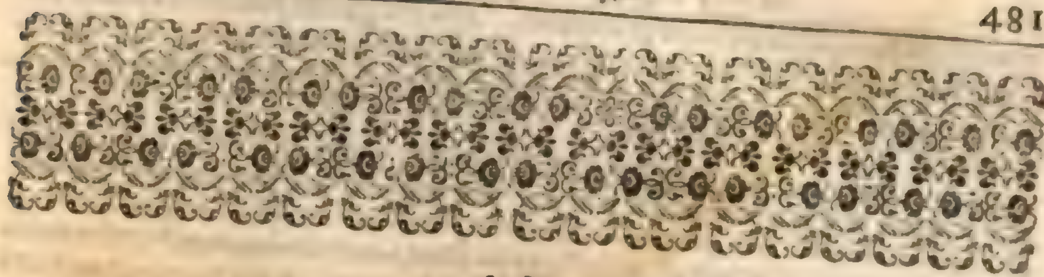
[77] Beatus autem Afer, patruus ſanctæ Afræ (cujus dies paſſionis [78] pridie quam ipſius martyris Afræ colitur) credendus eſt ad exemplum terroris ei aliiſque, præpunitus eſſe. Sed quo genere martyrii, non legitur.

De ſancto vero Dionyſio ipſius avunculo, quem novellæ plantationis fidei beatus Narciſſus ordinavit presbyterum, & plenius inſtruxit, [79] quamvis ſpecialiter ſcriptis non exprimatur, tamen non eſt dubitandum, quin ipſius glorioſæ Chriſti martyris Afræ exequiis, tamquam ſacerdos, & pontifex interfuerit, & pariter cum ſorore ſua Hilaria, aliiſq; martyribus, per ignem paſſionis palmam victoriæ ſuſceperit.

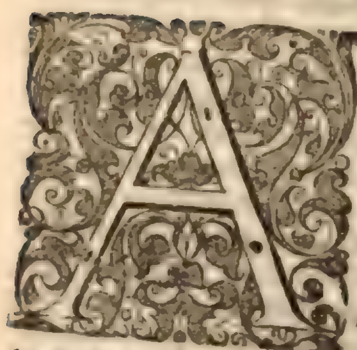
[80] Ipſa quoque die [81] apud eandem urbem [82] paſſi ſunt alii XXV. pro nomine Chriſti capitis obtruncatione. Id eſt [83] Quiriacus, Largio, Creſcentianus, Eutychianus, Charito, Philadelphus, Petrus: Et fœminæ iſtæ, Nimmia, [84] Juliana, Diomeda, Leonide, & Agape: [85] Et alii XIII. quorum nomina Deus ſcit, per bonam confeſſionem benedicentes Dominum, qui glorificat ſuos. Cui eſt honor & gloria in ſeculorum, Amen.

AD

AD PASSIONES
SANCTÆ AFRÆ MARTYRIS, & SS. Hilariæ,
DIGNÆ, EUNOMIÆ, EUTROPIÆ, ET SOCIORUM MARTYRUM.
COMMENTARIUS.

FRÆ passionem ex actis publicis concinnatam esse, res loquitur. Et confirmat Cæs. Baronius, cui in dijudicandis Christianorum historiis uni omnium plurimum tribuo. Hic præterea annotavit, eam, quæ à Vicelio in Hagiologio edita, sinceriorem videri alterâ, quam Surius emisit, puto ob immutatum à Surio stylum, sententia enim est utrobiq; eadem. Me quoque exemplaria vetera hac de caussa sequi, semel sum professus.

Ad acta quod attinet, certum est, uti Romæ, ita in provinciis confici consuevisse. Meminit Modestinus scribarum, qui illo munere apud præsides fungebantur. Ea nomine, & usu publica erant. Ideò Suetonius in Cæss. vitis sæpe actorum testimonio utitur, quod apud alios etiam historiarum scriptores invenire est. Ex nostris apud Pontium diaconum in S. Cypriani vita, & sæpius apud Augustinum contra Donatistas. Christiani, quod diligentissimi essent in conservanda martyrum memoria, exscribebant inde, quæ ad suos pertinerent. Habes exemplum in S. Susannæ vita, de Thrasone viro Christiano, qui occulte assidebat in publico, qui etiam gesta sanctorum martyrum colligens, ornabat ea. *Et judicialium actorum formas in plerisq; martyrum historiis agnoscimus. At verò, hæc sive acta sive gesta (utrumq; nomen passim confunditur, præcipuè ab Augustino, & credibile est, martyrum historias ex hac origine gesta dici cœpisse) ab actuariis copiosius multo quam hodie extant, scripta fuere. Nam actuarii judicum interrogationes, & reorum confessiones verbatim excipiebant, cum notis scriberent, ut Modestinus ait. Neque quisquam dubitare potest, in judicio, quo Afra, exempli caussa, damnata est, plura utrimq; prolata fuisse, quam passio præ se ferat cum præsertim judex dicat,* injuria mihi est, tot horas tecum certare: *Sed Christiani brevitatis studio in compendium cogebant, summam sectantes. Et quantum hujus generis historiola à legitimis actis differant, argumento esse possit codex satis magnus quæstionis de S. Sebastiano habitæ, quem in monasterio Cassinensi adhuc superesse, legere memini. Dein neque illud obscurum, aliqua in ista passione contineri, quæ ex actis non sint sumpta. Quomodo enim scriba sævam persecutionem, quomodo nequissimum judicem in tabulas retulisset aut cui fini orationes ab Afra in rogo posita prolatas, excepisset? Orationes profectò à Christianis, qui supplicio interfuere, observata, reliqua*

illa

Not. ad martyr. S. Aug.

Dig quib. caus. mat. in int rest. l 33.

Suet Oct. c. 5. Tib. c. 5 Cajo c. 8. Tacit. An. 13. Vois. Tacito & Probo. Ammian libr. 22. Aug cōtra Cresc. lib. 3. c. 29. in brevic. coll. die 3. & alibi.

illa à scriptore passionis interjecta sunt. Ego itaq; actis publicis ea solum tribuo, quæ à comprehensione Afræ, usque ad prolatam sententiam in judicio contigere. In his ipsis, auctorem nulla religione ad ipsissima pura puta actorum verba astrictum fuisse existimo.

1. PASSIO] *Quidquid patimur passio, vel perpessio est. Unde animi affectiones, & perturbationes à Philosophis passiones dictæ: à medicis animi, & corporis morbi. Sed quoniam omnium patibilium, quæcumque homines ante adeptam immortalitatem sufferre possunt, mors summum, & extremum est, idcirco ecclesia martyrum neces, per durissimos cruciatus procuratas, rectè per excellentiam passiones nuncupavit. Ante omnes sacratissimam Christi mortem, ab evangelistis descriptam, sub hoc nomine veneratur.*

2. MARTYRIS] *Græca vox, testem Latinè significat. Et ejus proprius apud Christianos usus de his, qui per tormenta examinati, fideles in perhibendo testimonio JEsu Christo perstitere. Augustinus contra Faustum*, per quorum confessiones, passiones, & mortes hoc Deo placuit attestari, martyres appellantur, qui Latinè testes interpretantur. *Antiquitus martyres dicebantur, qui supplicia perpessi etiam non occubuerant. Postea consuetudo obtinuit, illis solum nomen gloriæ plenum tribuere, qui confessionem morte consignassent. Id interim semper observatum, ut hæretici, quamquam gravissimos cruciatus pro Christi nomine pertulissent, ad hunc honoris gradum non admitterentur.* Tales, *ait Cyprianus*, etiamsi occisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis & gravis culpa discordiæ, nec passione purgatur. Esse martyr non potest, qui in ecclesia non est. Ad regnum pervenire non poterit, qui eam, quæ regnatura est, derelinquit.

Lib. 22. c. 76.

Tertull. & Cypr. martyris nomen ita accipiunt.

De unit. eccl.

3. APUD PROVINCIAM, &c.] *Publicis actis consules, & dies prænotari solebant; quæ hic excidisse dolemus. Exemplum apud Augustinum contra Cresconium, de actis, quæ incipiebant*, Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Coss. XIV. Cal. Junij. *Iterum in collatione contra Donatistas, de martyrum gestis, quæ* Consulibus facta sunt Diocletiano IX. & Maximiano VIII pridie Idus Febr. *Ita apud Ammianum Marcellinum acta citantur, quorum initium*, Consulatu Tauri, & Florentii. *Verum hæc accurata temporis observatio à descriptoribus quandoque omittebatur. Quod docet Augustinus contra Donatistas, hi calumniabantur literas à Catholicis sine die, & consule productas*, fieri potest ut in codicibus sit varietas, dum alii etiam dies, & consules diligentia majore describunt, alii superfluum prætermittunt. Sicut etiam codex, de quo primum legimus judicium Constantini, quo inter partes Cæcilianum innocentem, illos autem calumniosissimos pronuntiavit, diem, & Consulem non habebat. *Et minus mirum est, talia in his nostris desiderari, cum actorum verius epitome, quam integra acta sint. Si verò conjectura sedet, quam de Conversionis tempore produximus, Passioni Consules ascribendi erunt Diocletianus* VIII. *Maximianus* VII.

Amm. lib. 22.

Li. post col.

Cur, quæ in exordio conversionis de provincia, urbe, & persecutione semel dicta sufficere poterant hic rursus repetantur, caussa videtur, quod Conversio, & Passio non perpetua serie, sed distinctis diebus, quibus utraq; celebratur, in ecclesia Augustana jam tunc legerentur.

4. PERSECUTIO] *Diocletiani intellige, sub quo etiam Conversio. Nam qui primus deinde Christianos vexavit Julianus, non nisi quinquaginta annos post Maxentium, cujus morte Diocletiani persecutio finita, imperium iniit. Est in errore manifesto Regino, qui Afram Anno Christi* CCXLII. *sub Diocletiano passam scripsit. Potior Hermannus Contractus, qui assignat annum* CCCIV. *Neque tamen presse intelligendus, nam in unum hunc annum omnes martyres qui sub Diocletiano passi, conjicit. Baronius, qui ad annum* CCCIII. *retulit, prorsus cum nostro calculo, cujus rationem reddidimus convenit. Verum id forte fortuna accidit, cum martyres sub Diocletiano passos, quorum certum tempus assequi non potuit, hoc anno enumeret. Elapsi sunt à Conversione S. Afræ ad Passionis diem Mens.* IX. *Dies* XII. *Quidam integrum præterea annum adjiciunt, quod mihi nequaquam probatur, neque nostræ chronographiæ congruit.*

5. LUPANARIA] *Meretrices olim lupæ dictæ. Tertullianus noster*, aspice lupas popularium libidinum nundinas. *Hinc*, lupari ut scortari, vel prostitui, *Nonius: hinc lupanar pro meretricum lustris: Atque ut à fornice* forni-

De pallio.

fornicaria, à stabulo prostibulum, sic à Lupanari Lupanaria (quam tamen vocem alibi non legere memini) sive Lupanaris, ut aliqui codices habent, eadem forma Apuleius Lupanarem infamiam dixit, quæ suo pudore postposito, tori genialis calcato fœdere, larem mariti lupanari maculasset infamia. *Lupanarium observavit Rob. Constantinus ex Alex. Severo Lampridii, in quo hæc verba*, Corpora omnium constituit vinariorum, Lupanariorum, Caligariorum, & omninò omnium artium. *Sed mihi mendum subolet. Tiraquello* Lupinariorum *placet. Quid enim? laudatus princeps Lenonum corpora constituit, & lenocinium inter artes rettulit? At hæc obiter.* De Asi.lib.9. In sup plem. ling. lat. De nobil.c. 34 n.44.

6. JUDICI OBLATA] *Provinciæ Præsidem intellige. Qui enim jurisdictioni præest, judex est: Atqui præsidum munus est jus reddere, & de omnibus caussis, de quib' vel Præfectus urbi, vel Præfectus prætorio, vel Consules, & Prætores Romæ cognoscunt, notionem habere: Omnia deniq; quæ Romæ varios judices habent, ad eorum officium pertinent, cum vice omnium magistratuum Romæ fungantur. Rectè ergò judices dicuntur.* Vide Juris Cons Dig. de judic. lib. 81. Item Dig. de off. Præs. l.ge 10.11. 12.

7. COGNOVISSET QUÆ ESSET] *Afra ad primam præsidis interrogationem, nomen, & professionem Christianitatis edidit. Hoc est, quod Tertullianus in Apologetico Christiani constantiam prædicat*, si denotatur, gloriatur: si accusatur, non defendit: interrogatus, vel ultro confitetur: damnatus, gratias agit. *Quin multi se ipsos denuntiabant, inde Professores dicti. Talis fuit S. Gordius martyr, de quo extat Basilii sermo. Is in theatrum progressus, exclamavit*: Inventus sum me non quærentibus, conspicuus factus sum me non interrogantibus.

8. SACRIFICA DIIS] *Conqueritur Tertullianus, judices gentiles duplici potissimum ratione in Christianos injurios esse: quâ utraq; Christianorum conditio longe diversissima sit à reis reliquis. Primò cum Christianos omnium ferè scelerum colluvie nocentissimos esse dicerent, tamen neque inquisitio in illorum crimina admittebatur, neque defensio pro illis, quæ omnibus competebant.* Illud solum expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, & non examinatio criminis. Quando, si de alio nocente cognoscitis, non statim confesso eo nomen homicidæ, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis (ut de nostris elogiis loquar) contenti sitis ad pronuntiandum, nisi & consequentia exigatis: Qualitatem facti, locum, tempus, conscios socios. De nobis nihil tale, cum æquè extorquere oporteret, quodcumque falso jactaret. *Ista calumnia egregie in Afræ judicio eluxit. Mox enim ac judex* cognovisset quæ esset, *Christiana scilicet, nihil præterea moratus, id unum contendit (quod rursus Tertullianus quæritur) ut de eo nomine excluderetur. Exclusa enim fuisset, si fecisset, quæ faciunt non Christiani, hoc est, si diis sacrificasset. Alterum caput multo erat absurdius*, nec in illo ex forma malorum judicandorum agitis erga nos, quod cæteris negantibus, adhibetis tormenta ad confitendum, solis Christianis ad negandum. *Et post pauca*, cum præsumatis de sceleribus nostris ex nominis confessione, cogitis tormentis de confesso decedere, ut negantes nomen, pariter utique negemus & scelera, de quibus ex confessione nominis præsumpseratis. Sed opinor, non vultis nos perire, quos pessimos creditis (sic enim soletis dicere) homicidas. Negatis laniari jubere sacrilegum, si confiteri perseveraverit. Si non ita agitis circa nos nocentes, ergò nos innocentissimos judicatis, cum quasi innocentissimos non vultis in ea confessione perseverare, quam necessitate, non justitia à vobis damnandam sciatis. Vociferatur homo, Christianus sum; Quod est, dicit, tu vis audire quod, non est. Veritatis præsides, de nobis solis mendacium elaboratis audire. Hoc sum, inquit, quod quæris an sim. Quid me torques in perversum? Confiteor, & torques; quid faceres, si negarem? Planè aliis negantibus non facile fidem accommodatis; nobis, si negaverimus, statim creditis. *Iterum*, debito pœnæ nocens expungendus est, non eximendus. Deniq; illum nemo gestit absolvere, non licet hoc velle, ideò nec cogitur quisquam negare. Christianum hominem, omnium scelerum reum, Deorum, Imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimicum existimas, & cogis negare, ut absolvas: quem non poteris absolvere, nisi negaverit. Prævaricaris in leges. Vis ergò neget se nocentem, ut facias eum innocentem, & quidem invitum, jam nec de præterito reum? *Tandem concludit*, ideò torquemur confitētes, & punimur perseverantes, & absolvimur negantes, quia nominis prælium est. *Eadem prorsus in nostra caussa licet animadvertere.* Apol.c.1.2.

Judex

Judex totus est, non in eruenda veritate perpetratorum scelerum, sed in eo, ut Afram à professione Christianitatis, sive argumentorum pondere, sive blanditiis, sive minis excidere faciat. Omnes persuasiones, & intentata sæpius tormenta, expedit tibi magis vivere, quam inter tormenta deficere: Cathomis te cædi jubeam: Si verò nolueris, occideris: Torqueri te faciam, & postea vivam incendi præcipiam: *Ad illud toties repetitum* Sacrifica *referuntur. Quamquam tormenta festinatione capitalis supplicii exclusa sint Neque verò obscurum erat, Idolorum sacrificio fidem Christianam multo validius, quam nudâ voce negari. Porrò idem argumentum probandæ Christianæ innocentiæ, urget Tertullianus ad Scapulam*, quid amplius tibi mandatur, quam nocentes confessos damnare, negantes autem ad tormenta revocare? Videtis ergò, quomodo ipsi vos contra mandata faciatis, ut confessos negare cogatis. Adeò confitemini innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione non vultis. *Pluribus D. Cyprianus ad Demetrianum*, elige tibi alterum de duobus: Christianum esse, aut est crimen, aut non est. Si crimen est, cur non interficis confitentem? Si crimen non est, quid persequeris innocentem? Torqueri enim debui, si negarem: si pœnam tuam metuens, id quod prius fueram, & quod Deos tuos non coluerim, mendacio fallente celarem, tunc torquendus fuissem, tunc ad confessionem criminis vi doloris adigendus: sicut in cæteris quæstionibus torquentur rei, qui se negant crimine quo accusantur teneri, ut facinoris veritas, quæ indice voce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc verò, cum sponte confitear, & clamem, & crebris, ac repetitis identidem vocibus, Christianum me esse contester, quid tormenta admoves confitenti?

9. INTER TORMENTA DEFICERE] *Aliquando deliquium animæ: hoc loco Mori significat. Quod ex opposito intelligimus*, expedit tibi magis vivere. *Ulpianus*, nec ea quidem pœna damnari quem oportet, ut verberibus necetur, vel virgis interimatur, nec tormentis; quamvis plerique, dum torquentur, deficere solent.

Dig. de pœnu lege 8.

10. SUFFICIUNT MIHI PECCATA MEA] *Verbum sufficere de iis rectè dicitur, quorum è diverso egere possumus. At peccatorum nunquam egemus: Peccata ergò nobis propriè non sufficiunt. Impropriè illa sufficiunt, quibus omninò nihil addendum, id peccatis convenit. Ita Deus per Ezechielem*, sufficiunt vobis omnia scelera vestra domus Israël.

Ezech. 44.

11. QUOD ME JUBES FACERE, NUNQUAM FACIAM] *Ingenuè dictum, & liberè, ut Christianam decebat. Neque enim tergiversatio, aut simulatio in caussa fidei ferenda. Æquè rotunde Cyprianus, cum Proconsul sacrificium imperasset*, non facio: *Et cum Proconsul instaret, Cyprianus denuò*, fac quod tibi præceptum est. In re tam justa nulla est consultatio. *Sic D. Ignatius*, non facturus sum aliquando, quod mihi consulitis.

12. GAJUS] *Prænomen à gaudio parentum ductum, ait Valerius Probus. Per G. proferri, & per C. scribi testatur Diomedes. Non nemo in scriptione G. retinet. Neque aliter in pandectis Florentinis, quod Ant. Augustinus annotavit. At cur præterito præsidis nomine, hic prænomen edatur, caussam nullam nisi fortuitam subesse opinor. Ita pleriq. auctores Julium, & Caligulam Cass. Cajos tantum dixere. De nostro nihil præterea memoriæ proditum. Aventinus Carum Aquilinum virum Consularem, Ducem Vindelici limitis retulit; nescio unde erutum. Fasti circa ea tempora Carum Aquilinum nullum, unum Vettium Aquillinum Consulem habent. Neque mihi constat, eum postea hujus limitis ducem fuisse. Quamquam probè scio permultos Consulares, qui nunquam Consules. Sed fuerit Carus Aquilinus dux limitis, longè alius fuit à Provinciæ præside.*

Emend. lib. 4. cap. 3.

13. CAPITOLIUM MEUM CHRISTUS EST] *Respicit ad etymologiam Capitolii, quæ est à capite, uti monuimus. Christus enim, lapis ille, qui reprobatus ab ædificantibus, factus est in caput anguli, sæpe dicitur caput ecclesiæ, hoc est, fidelium. Paulus*, Ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius. Crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus. Christus caput est ecclesiæ, ipse salvator corporis ejus. Ipse est caput corporis ecclesiæ. *Quod verò Gajus hortatur Afram ad Capitolium sacrificandi caussa accedere, id vulgò consueverat capi experimentum de Christianis ad paganismum relabentibus. Unde S. Cyprianus ad lapsos*, nonne quando ad Capitolium

Ephes. 1. 4. 5. Coloss. 1.

tolium sponte ventum est, quando ultro ad obsequium diri facinoris accessum est, labavit gressus, caligavit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt? *Et in epistolis*, Compelluntur adhuc insuper lapsi, ut linguis atq; ore, quo in Capitolio ante deliquerant, sacerdotibus convitium faciant, &c. Ep. 55.

14. QUOTIDIE CRIMINA, ET PECCATA MEA CONFITEOR] *Ut agnoscamus diligentem Christianitatis discipulā, singula fere, quæ sequuntur, responsiones ex sacris litteris petitæ sunt: Hæc primo Davidis illud respicit, aut aliquid simile*, Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meū, lacrymis meis stratum meum rigabo. *Nam ut S. Hilarius ait*, Pœnitentiæ vox est, lacrymis orare, lacrymis ingemiscere. *Cur autem confessio peccati olim commissi & jam desiti, rectè iteretur, docet idem Hilarius*, Confitendum semper est: non quod peccandum semper sit, ut semper sit confitendum, sed quod peccati veteris, & antiqui, utilis sit indefessa confessio. Docet autem Spiritus sanctus semper confitendum, cum ait per Prophetam: Justus ipse sibi accusator est in primo sermone suo. Justus non se ex præsentibus, sed ex præteritis accusat. Cui enim adest præsentium accusatio, justi nomen aufertur. Et audiamus se Apostolum Paulum ex præteritis arguentem, cum ait: Quia non sum dignus vocari Apostolus, ea propter quod persecutus sum ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum, quod sum. Psal. 6. In Ps. 118. Fe. In Ps. 135.

15. INDIGNA SUM IPSI SACRIFICIA OFFERRE] *Corpus & sanguis Domini nostri Jesu Christi, unicum novæ legis sacrificium est, propriè sumptum: Cujus oblationem minus sibi licere rectè innuit Afra, cum ea sacerdotibus tantum conveniat.* Quid sacrificium propriè, quid impropriè, cognosce ex Gulielmo Alano de sacrif. missæ lib. 2. cap. 2.

16. ME IPSAM PRO NOMINE EJUS CUPIO SACRIFICARE] *Sacrificii nomen translatè significat omne opus bonum, quod in Deum refertur. Exempla sunt ex psalmis, de justitia*: Sacrificate sacrificium justitiæ: Tunc acceptabis sacrificium justitiæ. *De laude*: Circuivi, & immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis: Immola Deo sacrificium laudis: sacrificent sacrificium laudis: Tibi sacrificabo hostiam laudis. *De pænitentia*: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. *Augustinus dixit, nos fidem, spem & charitatem sacrificare. Tertullianus sacrificia Deo grata appellavit*, Jejunia, & seras, & aridas escas. *Deinde ait*, Virginitas quoque, & viduitas, & modesta in occulto matrimonii dissimulatio, & una noticia ejus, de bonis carnis Deo adolentur. *Et alio loco*, Afflictatio carnis hostia Domino placatoria, per humiliationis sacrificium. *Chrysostomus humilitatem sacrificium maximum vocavit: Ita gratiarum actionem, mortificationem membrorum, orationem deniq; & eleemosynam, & Augustinus*: Ipse homo Dei nomini consecratus, in quantum mundo moritur, ut Deo vivat, sacrificium est. *Idem corpus per se, cujus rectus usus ad Deum refertur, sacrificium vocat multo autem magis animam: nec non totam congregationem sanctorum universale sacrificium appellat: At quoniam virtutes hominis Christiani, in bonis operibus singulæ, in martyrio omnes emicant, quod D. Augustinus expressit, cum dixit, Christum martyres in se transfigurare: Ideò martyrium in hac tralatione verbi, excellenti quodā modo Sacrificium; Immolatio, Libatio: Martyres Hostia, Victima, Holocausta dicti. Ita omnes ad unum interpretati sunt Pauli verba*: Ego enim jam delibor, *ubi alii legunt*, immolor: *Utraq; glossa, Hieronymus, Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius, Anselmus Bruno, Carthus. Quod tamen unico illi & vero sacrificio nihil derogat. Immò Afra utramq; nominis significationem satis distinxit, cum se indignam esse dixit, quæ sacrificia offerret, & mox adjunxit, cupere se ipsam sacrificare. Cyprianus quoq; duplicem sacrificii notionē conjunxit, ad Nemesianum, & reliquos martyres in metallo constitutos*: Sed nec in illo, fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis aut fidei jactura sentiri, quod illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi & celebrandi sacrificia divina: *Hactenus sacrificium in proprio sensu, mox in translato*; Celebratis immò, & offertis sacrificium Deo, & pretiosum pariter & gloriosum, & plurimum vobis ad retributionem præmiorum cœlestium profuturum, cum scriptura divina loquatur, & dicat: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humilitatum Deus non despicit. Hoc vos sacrificium Deo offertis, hoc sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiæ facti Deo, & vosmet ipsos sanctas atq; immaculatas victimas exhibentes, sicut Apostolus adhortatur, & dicit: Oro ergò vos fratres, per misericordiam Dei, ut constituatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, nec configuremini

De justitia Ps. 4. 50. De laude Ps. 26. 49. 106. 115. De pœnit. Ps. 50. Augus. in Ps. 55. Tertull. de resur. De pudic. Chrysost. in Ps. 50. hom. 2. in gen. hom. 9. & 60. in Mat. hom. 16. Aug. de civ. lib. 10. c. 6. Ep. 120. 2. Tim. 4. Ep. 77.

seculo huic, sed transformamini in renovatione sensus, ad probandum, quæ sit voluntas Dei bona, & placens, & perfecta.

Porrò uti hæc sacrificandi interpretatio passim est obvia, ita & illud observationem meretur, quod tyranni interfectores, aliquando martyrum sacerdotes dicti. Haymo D. Paulum explicans, Si immolor, id est, interficior à Nerone. Nero ipse fuit sacerdos Petri & Pauli, quia ipse mactavit eos: mactavit quidem, sed non obtulit, quia ipsi se ipsos obtulerunt. *Et eadem plane ratione in alium Pauli locum.* Ego enim jam delibor. Libare hic pro sacrificatione & immolatione ponitur, ac si diceret: Ego enim jam immolor. Sacerdos Petri & Pauli extitit Nero, sed ejus immolatio non est reputata ad gratiam, mors autem illorum gratissimum sacrificium fuit Deo.

17. UT CORPUS, IN QUO PECCAVI, DUM POENAS PERTULERIT, ABLUATUR] *Nam omnia peccata vero martyrio eluuntur. Inde Tertullianus*, omnia huic operi delicta donantur. *Rursus*, propriè martyribus nihil jam reputari potest, quibus in lavacro ipso vita deponitur. *Atq; Cyprianus omnia peccata passione purgari ait.*

Apol. sub finem. In scorpiaco. Cyp. ep. 52.

18. QUIA ALIENA ES A DEO CHRISTIANORUM] *Paulò post*, Meretrix enim quæ est, Christiana dici non potest. *Egregia testimonia puritatis Christianæ ab homine inimico. Nam priori commentario bu monui, Christianam innocentiam gentilibus adversariis notam fuisse.*

19. CHRISTUS DIXIT SE PRO PECCATORIBUS DESCENDISSE DE COELO] *Apud Matthæū & Lucā*, non veni vocare justos, sed peccatores.

Matth. 9. Luc. 5.

20. EVANGELIA EJUS TESTANTUR, QUOD MERETRIX, &c.] *Ex Luca*: Ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit, quod Jesus accubuit in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti, & stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat. *Rectissime Afra Mariæ Magdalenæ vitam, tamquam aliquod speculum, inspiciebat; cum nullum extet illustrius exemplum vel peccatricis conversæ, vel Dei convertentis, & peccata condonantis.*

Cap. 7.

21. ET INDULGENTIAM ACCEPERIT] Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. *Rursus*: Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: Vade in pace. *Antiqua est in ecclesia vox Indulgentiæ, absolute posita, pro peccatorum remissione. Quod Pammelius in Cypriano notavit.*

22. ET MERETRICES ET PUBLICANOS, &c.] *De meretrice vidimus. De publicanis crebra sunt testimonia*: Erant autem appropinquantes ei publicani & peccatores. *Item*: Multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Jesu, & discipulis ejus. *Unde calumniandi ansam nacti Pharisæi, ut Christus ab illis audire cogeretur*, Amicus publicanorum & peccatorum. *Publicanorum verò nomen, cum ubiq; exosum esset; adeò ut Ulpianus prodiderit, quantæ audacia & quantæ temeritatis eorum factiones sint, neminem nescire, & Thersites interrogatus, quæ fera sævissima, responderit In montibus ursi in civitatibus fœneratores, & publicani: maximè tamen infame habebatur apud Hebræos: Neq; ejus ulla est in sacris litteris memoria, nisi cum nota ignominiæ conjuncta. Nam cum nefas crederent, si esset vectigal pendens ex filiis Israel, necessario profani & execrandi existimabantur, qui illud exigebant.*

Luc. 15. Matth. 2. Luc 5. Matth. 9. Luc. 5 7 15. Matt. 9. 11. Mar. 2. Dig de publ. & vectig. l. 12. Hier. ep. 146.

23. UT DILIGARIS, &c. UT INFERANTUR TIBI PECUNIÆ MULTÆ] *Judex duplicem machinam adhibet, quarum utraq; hominum mentes validè concutit. Voluptatem nimirum & lucri spem. Quod enim caussa difficultatis dat, extra eam mixtim minis, & blanditiis agit. Antea tormenta & mortem intentavit: Jam ad veteres libidines & quæstum revocat. Frustra utrumque.*

24. PECUNIAS EXECRABILES, &c. QUASI SORDES ABJECI] *Pecunias execrabiles appellat, quas scelere quæsitæ: Neq; illarum contemptum expressius, quam sordium nomine ostendere potuit. Hieronymus gloriosas sordes vocavit.*

25. QUIA NON ERANT DE BONA CONSCIENTIA] *Hæc ex ora, ubi ab aliquo annotata, irrepsisse suspicio est. Quamvis utcumq; ferri possunt.*

26. NOLENTES ACCIPERE ALIQUOS FRATRES, &c.] *Homines Christianos fratres vocat. Erat ea frequens in prima ecclesia appellatio: Adeò ut infamis haberetur apud gentiles, ideoque purgare coacti sint apologiarum scriptores, præcipuè Tertullianus, qui in eo multus. At cur fratres pauperes Afræ pecuniam accipere abnuerint, quæri potest. Est in lege veteri*, non offeres mer-

Deut. 23.

mercedem prostibuli. *Et Philo singularem libellum ea de re scripsit. Quæ postea Christianorum quoq; moribus recepta. Videbatur enim rerum sacrarum majestas imminui, si meretricia oblatio ad altaria admitteretur. Verum longè diversa est eleemosynarum ratio. In eas rectè erogantur bona quantumvis illicitis, & inhonestis artibus parta, dum restitutioni non sint obnoxia: At meretricia pecuniæ redditioni nequaquam obnoxiæ, nisi extorta sint illis, quibus alienandi potestas non erat, aut alioquin fraus intervenerit: Tuto igitur eleemosynæ à meretricibus, etiam in peccando persistentibus, multo magis à pœnitentibus, accipiuntur. Tamen existimo Christianos antiquæ pietatis, qui ab omni specie mala abstinendum scirent, invitos, & non nisi caussa diligenter pensiculatâ, animum induxisse hujuscemmodi pecuniis sublevari: Ne illis scilicet, propter alienum scelus, temere melius esset. Plerisq; creditum est, Afram præterquam numeratâ pecuniâ, etiam prædiis urbanis, & rusticis locupletem fuisse, quibus divenditis pretia piis usibus destinarit. At ego quid certò asseverem, non habeo. Nec interest ad pietatis argumentum, scire quantum erogarit: satis illud est, omnia quæcumque possidebat erogasse, cum dicat:* Quæ habui, à me abjeci. *Ad normam consilii Evangelici:* Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, & habebis thesaurum in cœlo.

Vide gloss. in c. Oblationes dist. 90. & Sum. Silv. in verbo Meretrix.

Matth. 19.

27. JAM TE CHRISTUS DIGNAM NON HABET. SINE CAUSA, &c.] *Desperationis venenum Gajus antea clam instillaverat:* Aliena es à Deo Christianorum, *nunc palam effundit. Neque ignarus est ille, qui argumenta suppeditat, genius: Plerosq; quos non cruciatuum, & mortis terrores, non voluptatum, & pecuniarum illecebræ, de statu dejicere potuere, unà divina gratiæ desperatione excidisse. Sed Afra jam olim validis armis, contra omnes has inimici impressiones, à catechista Narcisso instructa fuit. Quod responsiones satis ostendunt. Nos, quoniam hac mentio incidit, elegantem desperationis descriptionem, ex libro de vera, & falsa pœnitentia, qui inter Augustini opera legitur, promamus:* Quid aliud est desperare, quam Deum sibi comparare? Nam qui de Deo non præsumit veniam, non animadvertit, plus peccato suo posse Dei clementiam. Si enim sentiret Deum magis bonum, quam se malum, quidquid in se justitiæ non inveniret, à Deo magis bono expectaret: & quidem diffidit, quia summi boni bonitatem majorem sua nequitia non sentit. Ille enim solus diffidat, qui tantum peccare potest, quantum Deus bonus est. Cum sit autem nullus, qui hoc possit, qui timet de se malo, præsumat de meliore.

28. CHRISTIANA QUIDEM EGO DICI NON MEREOR, &c. SED MISERICORDIA, &c.] *Objectum crimen non negat, non excusat, sed Dei misericordiam appellat. Videor D. Paulum audire:* Ego enim sum minimus Apostolorum: qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum, id quod sum. *Et rursus,* Prius blasphemus fui, & persecutor: sed & misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide, & dilectione, quæ est in Christo JEsu. *Afra etiam dicere poterat:* Ignorans feci in incredulitate. *Ita paulò antea,* Sufficiunt mihi peccata mea, quæ ignorans Deum gessi. *Quomodo autem misericordia Dei omne humanum meritum antecedat, ostendit S. Augustinus:* Nemo enim credit, qui non vocatur: Misericors autem Deus vocat, nullis hoc vel fidei meritis largiens, quia merita fidei sequuntur vocationem, potius quam præcedant. Quomodo enim credent ei, quem non audierunt? Et quomodo audient sine prædicante? Nisi ergò vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, ut ex hoc incipiat justificari, & accipiat facultatem bene operandi. Ergò ante omne meritum est gratia: Etenim Christus pro impiis mortuus est. *Et quia Afra fatetur se non mereri Christianam dici, audiamus nominis dignitatem ex Chrysostomo:* Quemadmodum hi, qui in bello regia signa circumferunt, ut moris est, magnis laboribus indigent, & viribus, maximaque periculo, uti ne id hostibus prodant: ita & qui Christi nomen portant, non in bello solùm, verum etiam in pace, summis viribus indigent, ne id maledicis linguis exponant, sed id strenuè ferant vexillo crucis armati. Ingenti enim profectò opus est robore, ut quis dignè portet Christi nomen. Nam qui indignum aliquid, vel dixerit, vel fecerit, aut etiam cogitaverit, Christi nomen non legitimè portat, neque habet in semetipso Christum. Porrò qui id congrue portat, is pro-

1. Cor. 15.

1. Tim. 1.

Ad Simplic. lib. 1. q. 2.

In ep. 1 ad Tim. hom. 5.

is profecto triumphat, non in foro, sed in cœlis, omnesque illi adstant angeli, circumdantes illum, atque admirantes. *Quin Afra hoc nomen dignè tulerit, minimè dubitandum, & locupletissimum testimonium hæc passionis historia dicit: Est ergò humilitatis, quod se indignum profitetur.*

29. IN HOC ME AGNOSCO, &c.] *Necessaria collectio. Nominis confessio, martyrium, sive testimonium est: testimonium nemo ab adversario petit, sed ab amico: Deus ergo, qui me ad sui nominis confessionem admisit, à facie sua neutiquam projecit.*

30. PER QUAM ME CREDO, &c.] *Dixi hac de re. Cyprianus, ut ostenderet martyrium omnibus utile esse, inquit:* Vidimus quippe ad hunc nominis titulum fide nobiles venisse plerosque, ut devotionis obsequium mors honestaret. Sed & alios frequenter aspeximus interritos stetisse, ut admissa peccata redimentes, cruore suo loti haberentur in sanguine, & reviviscerent interempti, qui viventes computabantur occisi. Mors quippe integriorem facit vitam. Mors amissam invenit gloriam. Nam hac spes jam amissa percipitur, hac salus cuncta reparatur. *Et quamquam Afra post baptismum ita vixerit, ut inter priores censenda esset, Christiana tamen animi demissione, quæ ubiq; elucet, se posterioribus adnumerare maluit. Cum bonarum sit mentium (ut Gregorius ait) ibi timere culpam, ubi nulla est. Et est Ecclesiastici sententia,* De propitiato peccato, noli esse sine metu.

De laude mart.

Ecclesi. 5.

31. SALUTEM CONSEQUERIS] *Spem veniæ ostendit. Tertullianus:* Ipsi deniq; præsides, cum cohortantur negationi, Serva animam tuam, dicunt, &, Noli animam tuam perdere.

In Scorp.

32. SALUS MEA CHRISTUS EST, QUI PENDENS, &c.] Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. *Ita Concordius presbyter ad Torquatum Tusciæ comitem, qui illum itidem hortabatur, saluti suæ consuleret,* Salus mea Christus est, cui quotidie sacrifico sacrificium laudis. *Et martyres aliàs sæpe. Observa Afram exempla peccatorum, qui misericordiam consequuti, in numerato habere. Antea meretrices, & publicanos, nunc latronem profert. Meritò: Cum ipsa in eodem stadio curreret.*

Rom. 1.

Ado in mar. 1. Ja.

33. QUI TECUM TURPITER VIXERUNT.] *Mira gentium stupiditas. Deorum cultum iis rebus constare credebant, quas ipsimet, natura ductu, turpes esse fateri cogebantur. Sunt apud Ovidium versus, in quibus Cupidini Pietatem, & Pudorem apertè opponit,*

--- --- ante oculos Rectum, Pietasque, Pudorque
Constiterant, & victa dabat jam terga Cupido.

Metam. 7.

Et profectò verum est, quod Seneca scripsit lib. 4. de Benef. c. 17. Maximum hoc habemus naturæ meritum, quod virtus in omnium animos lumen suum permittit, etiam qui non sequuntur illam, vident.

34. CATHOMIS] *Catomis quidam habent. Quidam Catenis substituerunt, pro voce non intellecta. At hæc frequentius in Christianis historiis obvia est, quam ut adulterina credi possit. Molanus hæret in explicando, & significat se malle de ea doceri, quàm docere. Græcam enim etymologiam, quam producit à κατωμ@, quod est demissis armis, ut scilicet Catomus cædi dicatur, qui demissis humeris, pedibus in altum suspensis vapulat, ipse improbat. Neq; illa ullo pacto ad hunc locum pertinere potest, cum Gajus Afram non Catomam, sed Cathomis cædere minitetur. Pronior est existimare ex martyrum actis, quæ habent, Cathomo suspendi. In Cathomo levari, Cathomum idem cum catasta, aut equuleo fuisse. Quod fortassis hactenus ferri queat; sed quid ad alteram illam significationem. Cathomis cædi? Ubi de flagellis, plumbatis, fustibus, aut re quapiam simili sermonem esse, ille non negat. Baronius aliquando de Latomia cogitavit. Nam Latomiam supplicii genus ad verberandum aptum esse, ait Isidorus. At quo minus huic sententiæ acquiesceret, obstabant probati auctores qui Latomias, Latumias, & Lautumias, eo sensu nunquam accepere. In posteriore Plantiniana martyrologii editione, novam opinionem profert, cujus D. Latinium auctorem laudat. Ea est hujusmodi. Idem videri, Catomis cædere, quod solent ludimagistri pueros ad humeros alicujus appendere, & eorum natibus verbera infligere: Ideò cum Vitum tum Barulã, quod pueri essent, puerorum more virgis verberatos. Apud Victorem de persecut. Vandal. lib. 1. haberi de Thoma sanctissimo Episcopo:* Quodam tempore venerabilem senem in publica facie catomis cæciderunt. *Id videri factum majoris ignominiæ irrogandæ causa, ut senex puerorum more verberaretur. Confirmari conjecturã, quod*

In annot. ad mart. Usuardi 15. Junii Editionis prioris.

In notat. ad mar. R. 15. Junii, ubi ait, plerosque Isidori codices habere Lautumnas. Illi & ego lego.

quod apud Hippocratem lib. 1. de Articul. est κατωμίζειν, *in humeros aliquem levare: Apud Josephum Antiq. lib. 5. c. 10.* κατωμαδὸν *pro eo quod, latinus interpres, humeris impositas Gazæ portas à Sampsone, uti observat Suidas in verbo* κατωμαδὸν. *Hæc quantumvis ingeniosè excogitata (dicam pace viri magni, & docti) animum minus explent. Non quod nesciam, Barulam eo fere modo cæsum, Asclepiades enim apud Prudentium,*

--- --- --- pusionem præcipit
Sublime tollant, & manu pulsent nates.
Mox, & remota veste virgis verberent,
Tenerumque duris ictibus tergum secent,
Plus unde lactis, quam cruoris defluat.

De S. Romano.

Sed præterquam quod idem de Thoma, Afra, & Eulalia minime verisimile: obstat illud validissimè, quod martyres nequaquam Cathoma aut Cathomi cæsi dicuntur, quod conveniens erat, si nomen à corporis positu; sicuti ad Molani etymon diximus: Verum historiæ narrant, Cathomo aut Cathomis cæsos. Quæ loquendi formula, nisi valde fallor, ea est, quam grammatici, Verbum cum ablativo instrumenti vocant. Et Cathomus sive Cathomi, eadem prorsus ratione instrumentum cædendi significant, qua gladius, pugni, lora, virgæ: Cum aliquem gladio, pugnis, loris, virgis cæsum dicimus. Neque Hippocratis, & Josephi auctoritas magnopere huc facit. Quando ergò lis adhuc sub judice, nostras quoque cogitationes proferamus.

Inprimis Cathomi duplicē usum fuisse vidimus: Cogitandū, an res ipsæ distinctæ. Vinculorum, exempli caussa, varius est usus, res una. Serviunt enim vinciendis, suspendendis, verberandis noxiis. Contra plumbatæ tum usu, tum re differunt. Et cum Jurisconsulti illas in verbera, & pondera distinguunt, intelligunt primo loco flagella, quibus glandes plumbeæ in summitatibus impactæ, secundo massas plumbeas quæ reorum pedibus alligantur, ut totius corporis juncturæ, magno doloris sensu luxentur. Simili ratione, opinor, Cathomos non minus re, quam usu differre. Nec enim video, quam viam ineam, ut Molani exempla de uno eodem torsionis instrumento intelligam. Cathomo eum suspendi, & verberari fecit. Jussit ministris infantem in cathomo levari, & cædere. A Valeriano judice cathomis cæsus. Jussit eam flagellari, & cathomis cædi, per officium curatoris: cumq; cathomaretur corpus ejus &c. *Priora duo profecto ad machinam pertinent, in qua rei suspensi torquebantur. Quam Ado in S. Romano ab equuleo secernit: Ut verear, me Molano assentiri non posse. Malo judicium suspendere. Posterioribus duobus ut etiam illo ex Victore quod antea attulimus, atq; isto S. Afræ, quod præ manibus, non est ambigendum, verberis genus denotari. Videndum, quodnam illud. In re dubia licebit explicationem ab auctoribus quantumvis obscuris mutuari. Quorum unus ait, Cathomum esse fla*gellum ex virgis ferreis factum, vel flagellum ex virgis, in modum scopæ, quo utuntur religiosi in capitulis. *Et mihi de virgis ferreis fidem facit Nam observavi, illis aliquando in Christianos sævitum. Testantur acta SS. Gallinici, Quiriaci, Christophori, Lycarionis. Item Philæas apud Eusebium de martyribus Alexandrinis. Subscribunt Mammotreptus & Luciani vocabularius. Quos ego in ista litterarum luce laudatores non darem, si hæc aliunde haurire potuissem. Etymologiam nullus horum exposuit. Si hariolari libet, ducemus à particula* καθὰ *sive* καθὸ *&* ὠμὸς, *quod durum, sævum, crudelem, immanem, uti* ὠμῶς *crudeliter significat. Idque ad utrumq; Cathomi supplicium quadrabit. Non dissimulo, Turnebum in Cicerone, & Laberio* Catomum *agnoscere: Atq; ex veteri Juvenalis scholio, Vinculum & catenam explicare Sed Victorius & Lambinus in Cicerone* Catonium, *Manutius* Catonem *ex ms habent. Neq; se dubitare ait Victorius, quin inferi, & sedes mortuorum ea dictione intelligantur, fortassis à græco adverbio* κάτω. *Idem ostendit se in prisco, & valde probato Gellii exemplari (extat Laberii versus apud Gellium)* Catonum *legere. Henr. Stephanus* Charonium *edidit*, Tollet bona fide vos Orcus nudas in Charonium.

Dig. de pænu l. 7 Vinculorum verberatio. Cod de exactor tribut. l. 2.

Molanus habet in postremo exemplo, quod est ex S. Eulaliæ passione, Cacomis, & Cacomaretur Sed videtur erratum typographi.

Vocabul. qui inscribitur. Breviloquus. Eus. lib. 8 c. 11. Mamotr. & Luc. Voca interpretantur Cathomos virgas ferreas.

Adverſ lib. 1. cap. 32. Vict. in prio. & post. Cicer. castig. Gel. lib. 16. c. 7. Steph in fragm. poet. vet.

Video tamen Lipsium Catomum *in Cicerone probare. Nam allusit in Saturnalibus. Sed quæcunq; harum lectionum vera, Ciceronis & Laberii loca nihil ad nostros Cathomos pertinent. Unus Juvenalis scholiastes, Catenarum & vinculorum nomine, flagella ferrea significare potuit, quæ reliqui virgas dixere Et qui scio, an quandoque variatum? Vincula autem verberandis reis etiam fuisse jam notavi.*

Lips Satur. l. 2. c. 6. Cic ep. fam. lib. 7. ep. 25. Si libido videndi est, vide quid Melanchth. Amerbac.

35. TE CÆDI JUBEAM] *Pia antiquitas credidit, Afram ante summam*
& Rutil. de Catonio. commenti. De pill. facrus. 70.
ignium pœnam, ut Tertullianus loquitur, more Romano ad palum deligatam
verberatam fuisse. Quod neq; ex hoc loco, in quo judex tantum minis agit neq;
ex hac omni historia constare potest. Non tamen reluctor. Cum sciam, Christia-
nis nihil de solitis suppliciorũ accessionibus remitti, quin plurimum adjici con-
suevisse. Et fortassis huc facit, quod Molanus inquit dum pictores imagines ex
imaginibus depingunt, tradunt aliquando posteritati, quod historia scriptor
omisit. Flagellis autem humiles tantum personas & servos verberari consue-
visse ex pluribus jurisconsultorum locis intelligimus, præsertim ex lege 10. tit.
19. lib. 48. Digest.

36. CONFUSIO MIHI NULLA EST, &c.] *Altè imbiberat nihil turpe*
esse præter peccatum. Confusio, Pudor & verecundia, quia erubescimus. S. Cy-
prianus locũ ex Luca: Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis
Luc. 9.
erubescet, *sic reddidit:* Qui confusus me fuerit, cõfundetur eum filius hominis.

37. HOC EST, QUOD OPTO, SI TAMEN MEREAR] *Quam cu-*
pide martyrium amplexura sit, ostendit. Circumspectè tamen conditionem ad-
jicit: Cum non ignoret, quod priori commentario ex Cypriano adduximus, Co-
ronam de Dei dignatione descendere, neq; posse accipi, nisi fuerit hora sumendi.
Simile est illud S. Ignatii: Eligo enim pati, sed nescio, an dignus sum

38. TORQUERI TE FACIAM, ET POSTEA VIVAM INCENDI
Ad Trall. Vide Duar. titul. de qu. c. 2. Cujac. obserb l. 14. cap 34. Rescripti Had. meminit Dig. de qu. l. 11. De var. torment inferni tom. 1. Ep. ad Rom.
PRÆCIPIAM] *Peccat in leges Romanas: Per quas non licet quemquam pœna*
infligendæ caussa torqueri. Quod Jurisconsulti ex Adriani rescripto colligunt.
Proinde Tertullianus ait : Apud tyrannos enim tormenta pro pœna adhiben-
tur, *in apologetico. Verum nullæ uspiam leges Christianis patrocinabantur.*

39. CORPUS, IN QUO PECCAVI, ACCIPIAT DIVERSA TOR-
MENTA, &c.] *Ut constanter & infractè omnia contemnit, quo vitam æter-*
nam lucrifaciat. Verè B. Ephrem, de extremo judicio verba faciens, inquit:
Hanc quoq; diem mente volventes sancti Dei martyres, non sunt miserati sua
corpora, sed omne tormenti genus subierunt, spe coronarum gaudentes. *Et est*
locus in ignitis illis Ignatii epistolis : Nulli æmulor visibilium & invisibilium,
ut Jesum Christum merear adipisci. Ignis, crux, bestiarumq; constantia, abscis-
sio, separatio, confractio, dissipatioque membrorum, interitus totius corpo-
ris, & flagella diaboli omnia in me veniant, ut Jesum Christum merear adipisci.

40. DICTAVIT SENTENTIAM] *Erat judicis munus, sententiam sive*
sua sive aliena manu scribere. Ado de S. Sabina: Præfectus dictavit sententiam.
S. Cyprianus apud Pontium enarrans visionem, qua illi martyrium prædictum:
Videbar mihi tribunali sedentis tum proconsulis admoveri. Is ut in me respe-
xit, annotare statim in tabula cœpit sententiam. *Sententia deinde à judice reci-*
tabatur, quod nos etiam Pontius docet : Legit itaq; de tabula jam sententiam
judex *Et in Cypriani passione:* Hi dictis decretum ex tabella recitavit. *Nisi pla-*
De trin. lib. 3. cap 11
cet præconem subintelligere. Augustinus inquit: Cum verba judicis præco pro-
nuntiat, non scribitur in gestis: Ille præco dixit, sed, ille Judex. *Nam lex Valen-*
Cod. de sent. ex lib. recit. l. 2.
tis Valentin & Gratiani, qua cavetur, qui judices sententias ipsi legere debe-
ant, qui per officium recitare possint, nondum erat lata. Morem quo judex sen-
Florid. l. 1.
tentiam recitabat ponunt ob oculos Apuleij verba. Præco cum Proconsule &
ipse tribunal ascendit, & ipse togatus illic videtur, & quidem perdiu stat, aut
ambulat, aut plerumq; contentissimè clamitat. Enimverò ipse Proconsul mo-
derata voce rarenter, & sedens loquitur, & plerumq; de tabella legit. Quippe
præconis vox garrula ministerium est, pro consulis autem tabella sententia est,
quæ semel lecta neq; augeri littera una, neq; autem minui potest, sed utcumq;
recitata est, ita provinciæ instrumento refertur.

41. AFRAM PUBLICAM MERETRICEM] *Vertit in invidiã meretriciũ*
nomen, quod ante conversionem religioni tribuebatur. Caussam autẽ damna-
tionis nullã comminisci potest, præter unam Christianitatis professionẽ. Idcirco
Tertullianus: Quid de tabella recitatis illum Christianũ? Cur non & homicidam?
Sed homicida Christianus. Cur nõ & incestus, vel quodcunq; aliud nos esse cre-
ditis? In nobis solis pudet aut piget ipsis nominib. scelerũ pronuntiare? Christia-
nus si nullius criminis nomine reus est, valde infestũ, si solius nominis crimẽ est.

42. VIVAM INCENDI PRÆCIPIMUS] *Christianos crebro hac pœna*
affectos acta loquuntur. Et habemus testimonium ex Tertulliano. Cujus no-
men identidem appellare libet, cum Christiana antiquitas ex nullo auctore
Ad Scapulam.
uberius, & rectius hauriri possit : Ut ego quidem sentio. Pro tanta innocen-
tia,

tia, pro tanta probitate, pro justitia, pro pudicitia, pro fide, pro veritate, pro Deo vivo, Cremamur: Quod nec sacrilegi, nec hostes publici veri, nec tot majestatis rei pati solent. *Inde cavillandi occasionem nacti gentiles, uti mox videbimus. Porrò gravissimum, præ reliquis omnibus, existimatum est ignis supplicium. Quod P. Faber ex Pauli I C. verbis colligit, quibus magicæ artis consctos summo supplicio affici placuisse, id est, bestiis objici, aut cruci suffigi: ipsos autem magos vivos exuri tradit. Et magnopere probabile est, quod Baronius conjicit. Quia Christiani magicis artibus imbuti credebantur, ideò potissimum igni traditos. Quamquam adeò variis præterea suppliciis in eos sævitum: Ut illa ad certas leges nequaquam revocari possint. Nam extra ordinem de Christianis cognoscebatur. Et judici extra ordinē cognoscenti, quam vult sententiā ferre licet, vel graviorē, vel leviorē (ait Ulpianus) ita tamē, ut in utroq; modū non excedat. Neq; verò periculū subesse verebantur, ne modum excederent in illis, quos omnium scelerum reos, immania exempla meritos existimabant.* Fab. Semest. lib. 2. cap. 7. Paul. lib. 5. sentent. tit. 23. Ad mart. 27. febr. Dig de pœnis l. 13.

43. RAPTA EST A MINISTRIS, ET DUCTA] *Damnati, in quos ultimo supplicio animadvertendum, extra portam urbis, cum Romæ, tum in provinciis ducebantur. Quod pluribus exemplis, etiam Domini nostri Jesu Christi, docet P. Faber. De jectos è saxo Tarpejo, & objectos bestiis excipit. Adjungendi sunt reliqui populo in theatris, & circis exhibiti.* Semestr. lib. 2. cap. 8.

44. IN INSULAM] *Locus est ultra Lycum: Cui religionem hactenus servavit, condita postmodum ecclesia. Et quamquam hac ætate solùm continens, tamen olim insulam fuisse, neq; situs depressior, neq; fluminis conditio credere prohibet. Sive quod Lyci alveus illac quondam fluxerit, relicta in medio insula, quod plerið; existimant: Seu quod emissus ex Lyco rivus, spatium illud, priusquam flumini rursus conjungeretur, circumfluxerit. Nam hujus generis rivos cursum sæpe mutare, quotidie experimur. Et est hic primus ex triplici insularum modo apud Pomponium. Ait etiam Proculus:* Intelligo enim, cum ex altera parte insulæ alveus fluminis exaruerit, desiisse insulam esse, sed quo facilius res intelligeretur, etiā agrum, qui insula fuerat, insulam appellant. *Parum itaq; errabit, qui hoc argumento, locum istum etiamnum insulam dicet. De ecclesiis dedicatis in vestigiis passionis martyrum, exemplum in Victore Uticensi. Narrat Carthaginem à Geiserico captam, & ecclesias occupatas.* Quæ foras muros erant, qualscumq; voluit occupavit, & præcipuè duas egregias, & amplas, S. Martyris Cypriani, unam ubi sanguinem fudit, aliam ubi ejus sepultum est corpus. Dig. de adquir. rer. dom. l. 30. & 56. De Vand. pers. lib. 1.

45. LYCI FLUMINIS] *Lycus aliquibus, Lyciam Græci Ptolemæi codices præferunt monet Ortelius. Nobile flumen, quod in alpibus oritur, Augustam ab oriente præterfluit, & in Danubium exit. P. de Natalibus Letheum habet: Sed male, ad Cretam respexit, in qua Lethæus.* In thes. Geogr.

46. EAM EXPOLIANTES] *A Jurisconsultis dicuntur* Spolia, quibus indutus est, cum quis ad supplicium ducitur. *Illis spoliabantur damnati: Et pecunia ex venditione corrasa, ad utilitatem officii deserviebant.* Dig de bonis damn. l. 1. 6.

47. AD STIPITEM LIGAVERUNT] *Cremandi quandoq; clavis affixi. Eusebius de Polycarpo:* Cum illū clavis vellēt affigere, dixit: Sinite me hoc modo, nam qui mihi patientiā ad ignis flammas sustinendas, pro sua clementia largitur, largietur etiam, ut sine commissuris clavorū, quibus me affigere statuitis, constans absq; ulla corporis commotione rogo adhærescā. Idcirco illū non clavis, sed vinculis solum colligarunt. *Item de Pionio martyre:* Quam acerbos clavorum confixus pertulerit, quantam in rogo animi magnitudinem ostenderit. *Sed vinculorum usus puto frequentior. Tertullianus in Apologetico.* Licet nunc sarmentitios, & semaxios appelletis, quia ad stipitem dimidii axis revincti, sarmentorū ambitu exurimur. *Ubi Pammelius annotavit ms. codices omnes ita habere, pro eo quod excusi:* Semissios, & dimidii assis. *In Scorpiaco alius est axis sensus. At in libro de Pœnitentia eadem notione hunc stipitem axem dixit:* In axe jam incendio adstricto, in ipsa dico securitate, & possessione martyrii. Hist. lib 4. c. 14.

48. DOMINE DEUS, &c.] *Sancta Martyris humilitatem eximiam agnoscimus: Quæ cum metu, & tremore salutem suam operari didicerat. Nihil sibi arrogat nusquam se attollit sed enixè deprecatur, & ad pœnitentiæ aram confugit. Sententia, quam antea judici objecit:* Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam, *tamquam fundamento innititur.*

49. QUA HORA CONVERSUS FUERIT PECCATOR, &c.] *Multa extant hujus generis divinæ promissiones; Præcipuè apud Ezechielem:* Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatu, Cap. 18

eſt,& cuſtodierit omnia præcepta mea,& fecerit judicium,& juſtitiam: vita vi-vet,& non morietur. Omnium iniquitatum ejus,quas operatus eſt,non recordabor; in juſtitia ſua,quam operatus eſt,vivet. *Alio loco idem propheta:* Im-
Cap.33. pietas impii non nocebit ei, in quacumq; die converſus fuerit ab impietate ſua. *Et poſt pauca:* Si autem dixero impio, Morte morieris: & egerit pœnitentiam à peccato ſuo,feceritq́ȝ judicium,& juſtitiam,& pignus reſtituerit ille impius, rapinamq́; reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quidquam injuſtum: vita vivet, & non morietur. Omnia peccata ejus, quæ peccavit,non imputabuntur ei: Judicium, & juſtitiam fecit: Vita vivet.

50. CIRCUMDATA SARMENTIS] *En ſarmentorum ambitus, propter quem Chriſtiani ſarmentitii dicti. Ubi etiam paganica crudelitas elucet.*
Lib 8. c. 13. & c 21. *Nam ſarmenta languidum ignem concipiunt, quo aſſabantur martyres, extracta morte diutius per duriſſimos cruciatus. Cum validis flammis multo celerius præfocari,& extingui potuiſſent. Euſebius hanc ſævitiæ ſpeciem notavit in Urbano Palæſtinæ præſide, qui S. Timotheum,& in Firmiliano ejus ſucceſſore, qui martyres Porphyriū,& Julianū, lento,& remiſſo igni cremā dos tradidere.*
Prudent. hanc crudelitatē multis verſibus exequitur in S.Laur.

51. GRATIAS TIBI AGO DOMINE] *Afra tantum priore oratione profecit, ut jam in ſecuritate, & poſſeſſione martyrii conſtituta (ſic Tertullianus loquitur) plena fiducia non quaſi in incertum currens, neq; de divina gratia quidquam addubitans, ſemet hoſtiam Deo offerre audeat. Cujusmodi exempla permulta ex martyrum hiſtoriis liceret adducere: Sed uno contenti ſimus, illoq; maximè illuſtri S. Polycarpus itidem in rogo conſtitutus, ſeſe hoſti-*
Euſ. hiſt. lib. 4. c. 14. *am offerens, pluribus hiſce verbis Deo gratias egit:* Pater dilecti,& benedicti filii tui Jeſu Chriſti, per quem tui cognitionem accepimus, Deus angelorum,& poteſtatum, Deus totius creaturæ, & juſtorum cujusq; generis, qui vivunt in conſpectu tuo: Tibi gratias ago, quod me hujus diei,& horæ celebritate donaſti, in qua cum in martyrum numero, tum in calice paſſionis Chriſti tui, tormentorum particeps fiam, in reſurrectionem vitæ æternæ, tam animæ quam corporis, per immortalem Spiritus ſancti virtutem. Inter quos quæſo martyres, hodie in conſpectu tuo, pro hoſtia pingui, & accepta admittar ſicut præparaſti, præſignificaſti,& jam tandem compleviſti, qui Deus verus es,& omnis mendacii expers. Ac propterea præ cæteris omnibus te laudo, te benedico, te glorifico, per Jeſum Chriſtum dilectum tuum filium, pontificem æternum, per quem tibi, cum eo, in Spiritu ſancto gloria, nunc & in futura ſecula ſeculorum Amen. *Etſi verba evarient, tamen ſenſus cum Afræ oratione coincidit.*

52. QUI PRO TOTO MUNDO SOLUS HOSTIA OBLATUS ES IN CRUCE] *Hæc,& quæ ſequuntur, fere in centonis modum ex ſacris litte-*
Ad Hebr. 9.10. *ris collecta ſunt.* Chriſtus ſemel oblatus eſt: Unam pro peccatis offerens hoſtiam: Non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi.
1. Joan. 2.

53. JUSTUS PRO INJUSTIS] Mortuus eſt juſtus pro injuſtis, ut nos
1. Pet. 3. offerret Deo.

54. MUNDUS A PECCATO, PRO PECCATORIBUS UNIVER-
1. Pet. 2. SIS] Qui peccatum non fecit, neque inventus eſt dolus in ore ejus. Qui non
2. Cor. 5. noverat peccatum, peccata noſtra ipſe pertulit, in corpore ſuo ſuper lignum.
1. Pet. 2.

55. SECULA SECULORUM, AMEN] *Ita preces concludi ſolere, monuimus ex Chryſoſtomo: Et proximè in Polycarpi oratione vidimus. Æternitatem per ſecula ſeculorum ſignificari non eſt dubium. Rationē habes apud*
De div. off. *Albinum Flaccum.* Dicuntur Secula Seculorum, tamquam ſecula in ſapientia Dei firma ſtabilitate manentia, iſtorum, quæ cum tempore tranſeunt, efficientia ſecula ſeculorum. Aut certè ſimpliciter accipienda ſunt Secula Seculorum, velut conſequentia præcedentium, ut continuata ſibi connexione copulentur, quæ dicuntur Secula Seculorum, donec præſens, quod ex diverſis temporum ſeculis contexitur, perveniat ad finem, & ſuccedat futurum ſeculum, quod non habet finem: Ubi Deus videbitur, & laudabitur ſine fine.

56. EMISIT SPIRITUM] *Corpore illæſo. Quod poſtea puellis repertum, hodie quoq; integrū colitur: niſi quod exigua particulæ ab Embricone,& Hermanno Auguſtanorum Epiſcopis ablatæ. Hujus generis miracula aliquot pro-*
Mart. R. 30 Julii. *dita ſunt. Julitta martyr Cappadox, de qua S. Baſilii oratio:* In ignem conjecta ſpiritum Deo reddidit, corpus autem à flamma manſit illæſum. *Agape, &*
Mart. R. 3. Apr. *Chionia virgines,* In ignem miſſæ, ſed à flammis intactæ, ibi oratione ad Dominum fuſa, animas reddiderunt. *Flavia Domitilla, Euphroſyna,*
Mart. Ad. 7. Maij. *& Theodora virgines, incenſo cubiculo mortem oppetiere: Poſtera die*

Cæſarius

Cæsarius invenit corpora sanctarum virginum illæsa. In facies enim suas prostratæ, orantes Dominum recesserant. *Eustachius, Theopistes, Agapius, & Theopistus, in bove aeneo candenti exanimati sunt, quo post tres dies aperto, corpora nullum ignis ostenderunt vestigium. Qui enim pueros in Babylone ex camino ardenti vivos educere, idem facile flammarum injuriam ab eorum corporibus prohibere potuit, quorũ animas per martyriũ ad se evocare voluit.* Metaph. 2. Nov.

Dies passionis S. Afræ colitur Augustæ VII. *Id. Aug. Consentientibus Beda, & Vandelberto: Romæ Non. Aug. Suffragantibus Usuardo, Adone, & Maurolyco. Differentia hinc orta videtur, quod Augustæ Nonis de S. Afro patruo agatur. Cæterum recte faciet, qui hac in re suæ regionis consuetudinem sequetur. Quod Innocentius III. Pont. Max. in S. Bartholomæi festivitate faciendum rescripsit.* Ex. de observ. Jejun. Consilium.

57. ET SOCIORUM] *Hæc inscriptioni adjecta sunt, ab eo, qui S. Quiriacum, & reliquos* XXIV. *capite cæsos historiæ subjunxit. Nam manifestum est, Hilariæ, & puellarum passionem eo usque non pertingere.*

58. MARTYRII PALMAM] *Figurate victoriam, quam Afra moriendo consecuta est, significat. Palma enim semper victoriæ hieroglyphicum fuit. Hinc ecclesia martyrum mortes uti coronas, ita palmas nominare consuevit. Et in imaginibꝰ peculiare martyrum insigne Palmæ ramus est. Ambrosius,* Præmium quoddam est palma martyrii: quæ confitenti linguæ dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ gloriosum præbet ornatum. Est planè palma martyribus suavis ad cibum, umbrosa ad requiem, honorabilis ad triumphum, semper virens, semper vestita foliis, semper parata victoriæ. Atque ideò non marcescit palma, quia martyrum victoria non marcescit. Serm. de quadr.

59. STABANT JUXTA RIPAM FLUMINIS] *In citeriori Lyci ripa, stabant puellæ, supplicium dominæ eminus spectantes, quod fortasse propius accedere prohiberentur.*

60. ROGAVERUNT DESCENDENTES DE BARCA] *Intelligimus Lycum tunc ponte non fuisse junctum, sed naviculas trajectui inservisse. Est barca minoris navigii genus, cujus meminit Isidorus, & Paulinus his versibus,* Isid orig. lib. 19 c. 1.

Ut mox salubri barca perfugio foret Paul. Cyther.

Puppi superstes obrutæ.

Plura de Barcis ex Ethico, Histro, & Herodoto collegit Gyraldus de re nautica. In Notitia est, Præfect. classis Barcariorum.

61. INVENERUNT SANCTÆ AFRÆ INTEGRUM CORPUS] *Diocletianus, & Maximianus AA. rescripsere:* Obnoxios criminum, digno supplicio subjectos, sepulturæ tradi non vetamus. *Id multo ante Augustus observavit. Et quamquam postea obtinuit damnatorum corpora non aliter quam petita, & permissa sepeliri, permittebantur tamen quibuslibet petentibus: excepto si qui majestatis rei damnati. Crematorum Ulpianus nominatim meminit.* Eorum quoque corpora, qui exurendi damnantur, peti possunt: scilicet ut ossa & cineres collecta, sepulturæ tradi possint. *Verum enimverò ut in rebus cæteris, sic in hac etiam Christiani longe deterrima, & iniquissima conditione vivebant. Martyrum corpora nullis precibus donabantur. Immò clementiæ species videbatur, pretio quantumvis magno concedere. Truncus, & caput S. Bonifacii in Cilicia passi, quingentis aureis redempta sunt. Sæpius feris lanianda objiciebantur, quandoque in cineres solvebantur: vel eam ob caussam, ne sanctis reliquiis meritus honor à Christianis deferretur. Mortuo S. Polycarpo, inquit Eusebius:* Certi homines patrem Herodis, Dalcæ fratrem submonebant, ut præsidem exoraret, ne corpus ejus cuiquam daret, ne Christiani, inquiunt, Crucifixo illo derelicto, hunc venerari incipiant. *Centurio igitur gentili more comburendum curavit: Christiani tamen ossa ejus, potiora lapillis pretiosis, auroq; puriora (verba sunt ecclesiæ Smyrnensis) ex cineribus selegere, & eo loco reposuere. qui illis erat consentaneus. Ita quoque martyrum Lugdunensium & Viennensium corpora sub Vero, cum sex dies sub dio jacuissent, diligentissimè observata, ne à fidelibus surriperentur, neq; precibus, neq; magna pecuniæ vi obtineri possent, tandem* ab impiis illis & facinorosis carnificibus exusta, inq; cineres redacta, in Rhodanum fluvium, qui illic in proxima defluit, spargebantur, quo nullæ quidem illorum reliquiæ super terram amplius extarent. *Subjiciam egregium locum hujus argumenti, ex actis S. Hadriani & sociorum martyrum, qui simul aperiet, quantopere sanctorum reliquiis fideles antiquitus inhiarint,* Maximianus autem jussit corpora eorum flammis

Cod de rel. & sumpt. fun. l. 11. Dig de cadav. punit. l. 1. & 3.

Acta apud Sur. 5 Jun.

Hist. lib. 4. c. 14.

Eus lib 5 c. 1 Eundem morem agnosce apud Ammian.

flammis exuri, dicens: Ne forte veniant Galilæi, & tollant ea. At beatissima Natalia abscondit manum S. Hadriani in sinu suo, ne ignibus absumeretur. Itaque carnifices ad tyranni voluntatem asportabant corpora martyrum, ut ea concremarent in fornace ardenti, quæ jam parata erat. Sequebatur autem eos beata Natalia, excipiens stillantem à martyrum corporibus sanguinem, atque eo suum corpus liniens. Sequebantur etiam aliæ mulieres religiosæ, & honesto loco natæ, martyrum sanguinem in linteamina, & purpuram suscipientes, atque aliæ in sinu suo sanguinem illum abscondebant. Ipsas quoque carnificum vestes, quæ sanctorum martyrum sanguine infusæ erant, clarissimæ fœminæ multo auro, & gemmis, pretiosisque ornamentis sibi comparaverunt. *Hac illi fidei innituntur, quam Gregorius Nazianzenus de martyribus profitetur:* Quorum, *inquit*, vel sola corpora idem possunt, quod animæ sanctæ, sive manibus contrectentur, sive honorentur: quorum vel solæ sanguinis guttæ, atque exigua passionis signa, idem possunt quod corpora. *Et cum se res ita haberet, nihil mirum est corpora martyrum inhumata, feris avibusbusque objecta, si quando minus accuratè custodirentur, à Christianis, etiam capitis periculo surrepta fuisse. Quod hic accidit. Et referta sunt martyrum acta laudatissimis hujus generis furtis. Quibus nox præcipue erat accommoda, quod per tenebras facilius laterent. Unde magnopere queruntur ecclesiæ Gallicæ apud Eusebium, in epistola quam citavimus, ob assiduam custodum diligentiam nullam in nocte reliquam spem esse. Gravis enim sententia est cleri Romani apud S. Cyprianum,* Corpora martyrum, aut cæterorum, si non sepeliantur, grande periculum imminet eis, quibus incumbit hoc opus.

Marc. libr. 22. in caussa Georgii, Draconti, & Diodori Arrianorum.

Orat. in Jul. 1.

Ep. 3.

62. VENIT NOCTE] *Etsi temporum ratio minus exactè distinguatur, tamen colligimus, hac proxima nocte post supplicium non contigisse. Nam cum inferius narretur, Hilariam, & puellas ea ipsa die, qua Afra sepulta, passas esse, harum autem martyrium prid. Idus Aug. celebretur, profecto consentaneum est hic de nocte, quæ prid. Idus proximè antecedit, sermonem fieri. Neque absurdum, Afræ corpus per aliquot dies insepultum jacuisse; quod non nisi summa cautione, & captata occasione sepeliri posset. Simile est quod Luciano presbytero in ecstasim rapto, Gamaliel de S. Stephano narravit:* Die ac nocte jacuit projectus ut sepulturæ non daretur, secundum mandatum impiorum principum, ut à feris consumeretur corpus ejus. Ex Domini autem voluntate non tetigit eum unum ex his, non fera, non avis, non canis. Ego Gamaliel compatiens Christi ministro, & festinans habere mercedem à Domino, & partem cum sancto viro fidei, misi per noctem quantos poteram religiosos Christianos, & in Christo Jesu fideliter credentes, habitantes Hierusalem in medio Judæorum; & hortatus sum eos, & necessarias substantias ministravi, ac persuasi illis ire occultè, ut portarent corpus ejus meo vehiculo in villam meam, hoc est, in Caphargamalam, quod interpretatur villa Gamalielis, viginti millia habens à civitate. Et ibi feci illi planctum fieri diebus septuaginta, & poni eum in meo monumento novo, in orientali theca, & præcepi meis, ut quæcumque necessaria erant pro ejus planctu de meo darent. *Quæ ex veteri historia quam omnis ecclesia approbat, ut pluribus docet Baronius, describere placuit, quod meram pietatem spirare, & ad res nostras proximè accedere visa. Sin cui hæc temporum digestio minus arridet, is existimet licet, Hilariam corpus prima nocte abstulisse, funusque in diem ante Idus extractum fuisse.*

Sur. 3. Aug. habet Luciani epistolam.

Bar. in notat. mart. 3. Aug.

63. CUM SACERDOTIBUS DEI, ET TULIT CORPUS EJUS] *Ex Dionysio Areopagita constat, jam inde ab Apostolorum ætate, certos apud Christianos ritus extitisse, quibus homines ecclesiastici defunctorum cadavera sepulchro committerent. Eos cum enumerasset, & caussas explicasset, subjungit:* Ista si viderint profani, latè puto ridebunt, nostrumque miserebuntur errorem. Neque est sanè, cur miremur; nisi enim crediderint (juxta scripturæ sententiam) non intelligent. *Notat ille quidem profano nomine gentiles, sed quipræterea has easdem cæremonias irrideant, palam est. Quomodo ipsa cadavera curarentur, discimus ex Dionysio Alexandrino,* Sanctorum corpora manibus erectis supinisque excipere, gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare, gestare humeris cadavera, decenter ornare, illis adhærescere, amicè complecti, lavare accuratè, & linteo funebri involvere non gravati sunt. *Ornatus nomine, conditurã complectitur. Nã Christiani, Judæos imitati (quibus cum aromatibus sepelire mos erat, auctore S. Joanne, præter cæteros) mortuorũ cadavera cõdire soliti.*

Eccles. hie. cap. 7.

Apud Eus. lib. 7. c. 17.

Eus. c. 19.

soliti. Hinc Gregorius Romanus, Pigmentarii, & medici in funere meminit.
Quamquam de Judæis scrupulum injicit, quod duo in sacris litteris loca sunt, Dial. lib. 4
ex quibus facilius cadaverum ustio, quam conditura probari videatur. Unus cap. 36.
de Saulo: Tulerunt cadaver Saul, & cadavera filiorum ejus, de muro Bethsan:
veneruntque Jabes Galaad, & combusserunt ea igni: & tulerunt ossa eorum; 1. Reg. 31.
& sepelierunt in nemore Jabes. *Alter apud Hieremiam*: Audi verbum Domi-
ni Sedecia Rex Juda: Hæc dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, sed Cap 34.
in pace morieris: & secundum combustiones patrum tuorum, regum priorum,
qui fuerunt ante te, sic comburent te. *At Hieron. Magius ostendit ex Rabbi-*
norum commentariis, Saulum ideò contra consuetudinem exustum, quia ca- Miscel. lib.
daver jam putridum, & vermibus scaturiens, ad condiendum erat ineptum. 2. cap. 11.
Cremationem, quæ Sedeciæ promittitur, non de ipso cadavere, sed de aroma-
tibus, quæ supra cadaver urebantur, accipiendam. Ideò dictum: Secundum
combustiones patrum tuorum. *Hujus combustionis extare exemplum in Rege*
Asa: Posueruntque eum super lectum suum, plenum aromatibus, & unguen-
tis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt su- 2. Par. 16.
per eum ambitione nimia. *Quin, & supellectilem regiam quandoque simul*
comburi consuevisse. Sed hæc obiter. Quibus unum adjiciam, Tacitum utut
rerum Judaicarum imperitum, in eo non fallere, quod scriptum reliquit, Ju-
dæos corpora condere quam cremare, è more Ægyptio. *Primus enim Jacob in*
Ægypto conditus aromatibus, ab Ægyptiis medicis, Josephi servis. Ad Chri- Hist. lib. 5.
stianos redeo. Illis condiendi rationem non unam fuisse liquet. Tertullianus Gen. 50.
ait, Sabæas merces carius profligari Christianis sepeliendis, quam diis suffumi- Apol. c. 42.
gandis. Et alibi de aromatibus loquens, etiam hominibus ad pigmenta medi-
cinalia, nobis quoque insuper ad solatia sepulturæ usui sunt. *Ita apud alios,* De Idolol.
sæpe aromatum, & unguentorum mentio fit in hac caussa. At Eunapius sali-
ta martyrum capita irridet. Atque verisimile est pro locorum conditione, fa- De Vitis Phi-
cultatum copia aut inopia, variatum esse. Quod etiam apud alios contigit. los. Ædiso.
Ægyptii quamvis aromatibus, & odoribus affluerent, tamen ex Herodoto di-
scimus, eos triplici conditura usos. Quarum prima constabat vino Phœnicio, Hist lib. 2.
farctura myrrhæ puræ casiæ, cæterorumque odorum (excepto thure) & gummi
illitu. Secunda (cujus Plinius paulò aliter meminit) nitro & unguine cedrino.
Postrema, quæ minimi sumptus, ablutionibus, & exsiccatione. Omnibus inte- Plin. lib. 16
rim salitura septuaginta dierum adhibebatur. Strabo lib. 16. Ægyptios bitu- c. 11. & lib.
mine quoque ad mortuorũ condituras usos significat. Babylonii melle condiebãt. 24 c. 5.
Æthiopes mortuos arefactos gypso inducebant. Scythæ Regum corpora cerâ;
quod Cicero de Persis perhibet. In lapide, quem exscripsit Morales antiquit. Herod. de
Hispanic. lib. 7. c. 3. legitur de C. Lælio, MATER. AD. LUCTUM. ET. GE- Babyl lib.
MITUM. RELICTA. EUM. LACHRIMIS. ET. OPOBALSAMO. UDUM. 1. de Æthi-
HOC. SEPULCHRO. CONDIDIT. *S. Afræ corpus ab Embricone Episcopo* op. 3. de
repertum, quodam candidissimo cæmento obductum *fuisse proditum est. Co-* Scyth. 4.
gitavi aliquando, an id ad condituram pertineret. Magnus enim calcis in me- Cic. Tusc.
dicina usus, ut Plinius annotavit. Neque fortassis ineptus huic fini. Sive caro ta- q. lib. 1.
befacienda (quod Ægyptios in nitro spectasse Herodotus innuit) Calcis vivæ Plin. lib. 36.
mordax, & caustica vis est, ex Dioscoride: Sive cadavera alioquin exiccan- c. 24.
da, Galenus tradit calcem sæpius aquâ lotam, valde siccare, absque ulla morda-
citate. Accedit, quod aptè temperatam, & illitam, aëris injurias nihilo minus Diosc. lib.
quam gummi, cedrium, bitumen, mel, gypsum, aut ceram prohibere credide- 5. cap. 95.
rim. Verum hæc ad rerum naturalium quæsitores rejicio. Istud tamen memo- Gal. de sim-
randum, quod Maffeius in Indicis prodidit: Sub Joanne III. *Lusitaniæ Rege,* pl. med. fac.
corpus D. Thomæ Apostoli fere eodem modo conditum, Meliapore in Coroman- lib. 9. Hist.
delio littore inventum esse. Scilicet immista calci, & arena, candidissima spe- lib. 8.
cie ossa: appositâ lanceæ cuspide, & viatorii baculi frusto, atque vase fictili.
Linteum funebre quod Dionysius Alexandrinus appellat, est etiam ex Judæo-
rum moribus petitum. Sindonis, qua sanctissimum Christi mortui corpus invo-
lutum est, meminere omnes Evangelistæ. Christiani interdum majoris pretii
pannos adjiciebant, apud Gregorium Nyssenum in funere Meletii Episcopi
Antiocheni, habentur sindones mundæ, & panni serici. Et S. Eutychianus Pon-
tifex: Qui per diversa loca CCCXLII. martyres manu sua sepelivit: *Ante hæc tem-*
pora constituerat: Ut, quicumque fidelium martyrem sepeliret, sine dalma-
tica, aut colobio purpurato nullatenus sepeliret; dum tamen hujus Ex Martyr.
constitutionis ad illum pervenisset notitia. *Est autem Dalmatica, ut explicat* Damas.
Isidorus, Pont. c. 28.

Orig. lib. 19. c. 22. Ammal. de eccl. off. lib. 2. c. 21. Albin. de div. off. Rab. de inst. cler. lib. 1. c. 20. Cujac. observ. lib. 12. c. 39.

Isidorus, tunica sacerdotalis candida, cum clavis, & purpura, *sive cum duabus lineis, ut Ammalarius, Albinus, Rabanus; quæ quod manicata sit, crucis speciem aliquo modo referre videtur, hisdem auctoribus. Colobium vestem sine manicis esse Albinus ait, idem Isidorus significat. Cujacius annotavit Acronem Horatii interpretem Latum clavum, Purpuram, quæ in senatorum pectore extenditur, & colobium pro re una eadem accipere. Atq; alterutra istarum vestium potissimum colobio, Afræ corpus ornatum fuisse, persuadet cum Pontificia constitutio, quæ multis annis præcesserat, tum quod S. Dignæ corpus, inventum sub eo quem nominavi Embricone Episcopo, optima purpura ita in literas relatum involutum fuerit. Eam ego colobium purpuratum interpretor: Et idem de S. Afra credere par esse opinor Romanis etiam mortuos in honestissima veste efferre soliti, Vulgus civium in vulgari toga, magistratus in prætexta, Censores in purpura: Quod Lipsius ex Juvenali, Martiali, Plutarcho, Artemidoro, Polybio, Livio, Apuleio observavit. Et nescio, an Eutychianus eum morem respexerit. Porrò illud etiam ad observationes de cadaverum conditura pertinet, mulierum studium in hoc pietatis officio præcipuè enituisse. Devotus sexus (est ab ecclesia elogium) qui jam olim ad ungendum Christum in sepulchro positum properavit, Christi quoq; membra hoc venerationis genere prosequi voluit. Hinc in Actis SS. Tharaci, Probi & Andronici, quæ Baronius in secundo Annalium tomo edidit, Maximus Præses dixit,* Putas quia mulierculæ aliquæ corpus tuum habent aromatibus, vel unguentis condire iniquissime? nam de hoc est cogitatio, ut reliquias tuas perdam. *Paucis interjectis:* Nonne sic te perdam, & sicut antea prædixi, & reliquias tuas, ne mulierculæ in linteamine corpus tuum involvant, & unguentis, & odoribus adornent? Sed sic eleste jubebo te comburi, & cineres tuos in ventum dispergam.

Lips. elect. 1. c. 6.

64. POSUIT SECUNDO MILLIARIO DE CIVITATE AUGUSTA] *Notum est, Romanos itinera per milliaria mensos. Hæc mille passibus, sive, ut Vitruvius ait, quinq; millibus pedum constabant. Nam Plinius quoq; passui quinq; pedes tribuit, & errant, qui eum sex pedum statuere. In Italia pleraq; viæ originem sumebant ab urbe Roma; erat ei rei statuta columna in foro, quam Milliarium aureum dicebant. In provinciis à præcipua colonia, sive municipio. Supersunt tres lapides Ursini, & unus haud procul Oemponte, Vilthaimi, viarum indices ab Augusta* M.P. XXXXI. M.P. XXXXII. M.P. XXXXIII. *&* MIL. PAS. CX. *A Joanne Pistorio Nidano V. C. accepi inscriptionem Sev. Alexandri, in agro Badensi effossam, in qua milliarii loco, Leucæ, sive Leugæ posita,* AB. AQ. LEUG. IV. *Cujusmodi nullum præterea exemplum observare memini. Videndum in re præsenti, an quatuor Leucæ spatium sex millium passuum ab Aquis (Badenas interpretantur) conficiant. Nam Ammianus Marcellinus* XIV. *leucas* XXI. *M. P. explicat.*

Vitr lib. 10. cap. 14. Plin. lib. 2. c. 23. De Milliario Aureo Plut. Galba. Suet. Othone c. 6. Plin. lib. 3. c. 5. Tacit. hist. lib. 1. Lib. 16.

65. IN MEMORIAM, QUAM SIBI SUISQUE CONSTRUXERAT] Memoria est (*Cicerone definiente*) per quam repetit animus ea, quæ fuerunt. *Quæ hanc juvant, & excitant adminicula externa, figurata locutione interdum memoria dicta. Ita reperias Memoriam, pro eo quod Memoriale vulgo. Hinc etiam apud Christianos, sepulchris Memoriæ nomen inditum. Quamquam idem nomen in inscriptionibus non Christianis legere est,* SERVILIUS. TROILUS. SE. VIVO. COMPARAVIT. MEMORIAM. SIBI. ET. SUIS. *Item* COMPARAVERUNT. SIBI. MEMORIAS. II. *Augustinus his verbis rationem reddit.* Non ob aliud vel Memoriæ, vel monumenta dicuntur, ea quæ insignita fiunt sepulchra mortuorum, nisi quia eos, qui viventium oculis morte subtracti sunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant & admonendo faciunt cogitari: nam & Memoriæ nomen id apertissimè ostendit, & Monumentum eo, quod moneat mentem, id est, admoneat, nuncupatur. Propter quod & Græci μνημεῖον vocant, quod nos monumentum seu memoriam appellamus, quoniam lingua eorum memoria ipsa, qua meminimus μνήμη dicitur. *Atq; ubi de martyrum Memoriis sermo est, nonnunquam ita accipienda sunt. Nonnunquam reliquiæ ipsæ ex eadem caussa, memoriæ nuncupatæ: Neq; aliter capies apud Augustinum Memoriam S. Stephani, quam Lucillus Episcopus manu portavit. At memoria, quam Afra* SIBI. SUISQUE *(observa solennem epitaphiorum formulam) construxerat, sepulchrum apertè significat. Idq; grandiusculum fuisse, ex illis, quæ sequuntur, cognoscimus. Forsitan in ædiculæ formam, quales permultas via Appia, & aliis viis prope Romam extitisse, ruinæ ostendunt: In quibus singulorum cadaverum loculi distincti,*

De invent. lib. 2. In actu S. Saturnini. Quorū meminit August. in brevic. Smetius f. 121. n. 9 & f. 132 n. 2. Aug de cura pro mort. 4.

De civ. Dei lib. 22. c. 8.

stincti, quod hic quoque suspicor. Aut cella subterranea fuerit (quod mihi probabilius) Petronio Arbitro Conditorium & hypogæum: Non contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus, aut nudatum pectus in conspectu frequentiæ plangere, in Conditorium etiam prosequuta est: positum in hypogæo Græco more corpus custodire, ac flere totis noctibus diebusq; cœpit. *Et martyrum corpora frequentissimè in his cryptis condita. Locum quantumvis diligenti investigatione, hactenus assequi, non potui, neque spes est in posterum. Nam cum sanctæ martyris corpus, perdiu ignoratum, ante annos amplius* DC. *in ea, qua hodie colitur, ecclesia à S. Udalrico Episcopo inventum fuerit, necesse est fateamur, translationem ex primo sepulchro, multo prius, priscis retro temporibus contigisse: Et ex eo Memoriam negligi cœpisse. Quam dudum vetustate collapsam, & quidquid ejus supra solum extabat, si quid extabat, hostium incursione (plerasque ager Augustanus expertus est) dejectam crediderim. Profectò si ullius antiqui exemplaris lectione juvarer, lubens pro his verbis:* Posuit secundo milliario de civitate Augusta, *substituerem*, posuit secundo milliario prope civitatem Augustam, *vel aliquid simile. Et intelligeremus prope civitatem Augustam, secundo milliario à passionis loco. Id conveniret solo ecclesiæ, in qua hodie Afra condita, quin ipsi cryptæ, quæ in ecclesia, religione celebris. Hæc enim loca extra urbē illo seculo. Sed cum libri manuscripti omnes vulgatam editionē tueantur, correctio nimis fortasse audax. Cogitandū tamē.*

66. NUNCIATUM AUTEM EST GAJO JUDICI] *Nuntiatum est Afram secus, quam ille jusserat, sepulchro à familiaribus conditam: Et matrem cum ancillis in sepulchro latere. Pro latibulo enim Christianis sepulchra erant. Chrysostomus, describens persecutionis tempora:* Hi quidem in monumentis, & sepulchris hi verò in desertis latitabant. Mulieres teneræ & delicatæ, continua fame detinebantur. Itaq; considera, si qua tunc pretiosi sumptus, si qua deliciarium erat delectatio. Subiit ne concupiscentia unquam mulierem in sepulchro latentem, & expectantem ancillulam, ut veniat prandium afferens, & ne forte deprehensa sit trepidantem, & in timore tanquam in fornace jacentem? *Hom. 40. ad Pop.*

67. ITE ET TENETE EAS] *Ista credam occasionem præbuisse P. de Natalibus, cur scriberet Hilariam cum puellis catenis fuisse vinctas, quod ex hac historia cæteroquin non liquet. Unde verò hauserit Memoriam sive Monumentum ligneum fuisse, clam me est. Facilius persuadear de lapideo, vel lateritio, quod utique conservandæ memoriæ aptius. Neque alias facile sepulchra ex ligno.*

68. CUM HONORE EAS ADDUCITE AD ME, UT REMUNEREM ILLAS CENSU DIGNISSIMO] *Perpauperes has mulieres fuisse, ex eo consequitur, quod Afra bona sua egenis donaverat, & si qua superassent, fisco cessissent eâ lege, quâ* bona publicantur, cum aut vita adimitur, aut civitas, aut servilis conditio irrogatur. *Ideo spes facta judici, posse illarum animos pecunia corrumpi. Quamquam etiam aliàs honorum & pecuniarum pollicitationibus martyrum constantia tentata. Gregorius Nyssenus auctor est, judices ita ad S. Theodorum loquutos:* Scito, quod si consilium nostrum obedienter admittere volueris, protinus te ex obscuro nobilem, ex humili, despectoque, & inglorio, honoratum efficiemus: ac tibi Pontificatus dignitatem promittimus. *De XL. martyribus D. Basilius:* Ad hæc pecunias pollicebatur (*præfectus*) partimq; dabat: honores item à Rege, & dignitatum distributiones: & innumeris ipsos versutiis debellare conabatur. *Dig. de bo. damn. l. 1.* *Orat. de S. Theod.*

69. IMPLETE MEMORIAM CREMIIS, &c.] *Ista neque lege, neque more jussa. Quis ferat damnari absentes, caussa non cognita; Immò cognitionem, & executionem simul militibus demandari? Quæ apertè tyrannica. Sed hæc erat tunc temporis Christianorum conditio, ut jam monuimus. Inde Basilius narrat, S. Julittæ litiganti propositionem prætentam.* Negantem quidem Christum, legibus fruituram esse, & utilitate ex ipsis; amplectentem verò fidem, neque foro judiciario, neque legibus, neque reliquæ Reipublicæ participem fore. *Hom. de Julitta.*

70. CLAUDITE, &c. UT NULLA EX EIS EVADAT] *Cautio minus necessaria, si catenis colligatæ erant. Ut vel hinc ea opinio vacillet.*

71. EUNTES AUTEM AD EAS] *Martyrologia habent, Hilariam ad*

sepulchrum filiæ excubantem, igni traditam. At piæ hujus generis excubiæ, non
nisi orationis caussa fiebant. Et si versum ex Prudentio paululum immutamus,
Memento matris, jam patrona ex filia,
De S. Romano, Memento matris, jam patrone ex filio.
videri poterit compendium eorum, quæ Hilaria precata. Altera Hilaria
Claudii tribuni uxor, eundem prope vitæ exitum sortita est Romæ, Cum filio-
rum corpora sepelisset, ad eorum sepulchrum orans, paulo post à paganis ten-
ta, migravit ad dominum.
Mart. 3. Dec. Lib. 8. cap. 26.
72. MILITES] *Erant ex militum numero Spiculatores, seu verius*
Speculatores: hi gladio tantum in damnatos animadvertebant, Julius Fir-
micus, Speculatores faciet, qui nudato gladio hominum amputent cervices.
Graviora, & fœdiora supplicia Romæ carnifex irrogasse creditur, Quem ea
de caussa adeo aversabantur, ut neq; civitatis jus, neq; domicilium in urbe
Vide Polletum fori Rom lib. 5. c. 14.
permitterent. At in provinciis hoc etiam munere milites functos certum est.
Idq; non tam ex Hilariæ supplicio, in quo multis modis à Romanarum legum
constitutionibus discessum, quam quod Evangelistæ prodiderunt, dominum
nostrum Jesum Christum à militibus cruci suffixum.
73. UBI VIDEBANT OMNES SIMUL CONTEMNERE SACRI-
FICIA] *Non multum aberrabimus, si sanctas fœminas tali oratione usas cre-*
damus, qualem D. Basilius LX. *martyribus tribuit, adversus tyrannum. Hæc*
quidem longiuscula, tamen eo pietatis succo condita est, ut aqui lectoris fasti-
dium facile effugiat, Quid, inquiunt, inescas nos o hostis Dei, ut à Deo viven-
tes discedamus, & perniciosis dæmonibus inserviamus, bona tua nobis offe-
rens? Quid tantum dederis, quantum auferre conaris? Odi dona pœnas lar-
gientia, non suscipio honorem ignominiæ matrem. Pecunias das remanentes,
gloriam deflorentem. Notum facis Regi, verum à vero Rege abalienas. Quid
parcè pauca ex mundanis rebus offers? totus nobis mundus contemptus est.
Non sunt cum nostra spe comparanda omnia, quæ oculis videri possunt. Vides
cœlum hoc quam pulchrum aspectu est, quam magnum, & terra quanta, &
quæ sunt in ipsa admiranda? Nihil ex his adæquari potest beatitudini justo-
rum: hæc enim prætereunt, nostra autem manent. Unum concupisco do-
num, Justitiæ coronam Circa unius gloriæ admirationem stupeo, Ejus videli-
cet, quæ est in regno cœlorum. Ambitiosus sum ad supernum honorem. Sup-
plicia metuo in gehenna, ille mihi ignis horrendus est: Quem verò vos inten-
tatis, conservus est, novit revereri idolorum contemptores. Spiculum puero-
rum reputo vestras plagas: Corpus enim verberas, quod si quidem diutius re-
stiterit, ac duraverit, splendidius coronatur: si vero citius renuntiarit, perit
à tam violentis judicibus liberatum: Qui cum corporum ministerium acci-
piatis, amplius etiam animis imperare contenditis: qui sanè nisi etiam Deo
nostro præferamini, quasi extrema ignominia à nobis affecti, sævitis, & hor-
renda hæc supplicia intentatis, crimen nobis producentes pietatem. At enim
non timidis, neq; vitæ amantibus, neq; qui facile perterrefiant pro dilectione
ad Deum, congrediemini. Nos verò, & rotari, ac torqueri, & comburi, &
omne tormentorum genus perpeti parati sumus. *Hactenus ille Christianæ*
eloquentiæ magister.
74. SUPPOSITO IGNE ABIERUNT] *Accidit beatis martyribus*
quod de S. Afra retulimus: Ut corpora nimirum incolumia remanerent quo-
rum hodie etiam reliquias colimus. Fit verisimile fumo præfocatas fuisse, in-
censis cremiis sarmentis, & spinis in loco angusto, undiq; clauso.
75. EADEM DIE QUANDO SEPULTA EST AFRA, &c.] *Quo-*
modo hæc cohæreant, & quomodo temporum ratio cum traditione ecclesiæ
Augustanæ collimet, jam explicavi. Galesinius non rectè interpretatus est,
In martyr. Non. Aug. Et ibi in Notat.
has martyres eadem die qua Afra mortem obivit, passas. Qui præterea mo-
net, extare epistolam Nicolai I. *Pont. ad Tadonem Archiepiscopum Mediola-*
nensem, de S. Afra, & sociarum reliquiis. Mihi accuratè investiganti eam vi-
dere non contigit, neq; hactenus editam existimo. Gratianus quidem rescriptū
Nicolai ad Tadonem retulit Caussa 17. q. 4. De presbyterorum flagellatoribus.
76. CUM PALMA MARTYRII PERVENIRENT] *Vicelii exemplar*
historiam his verbis concludit, Qui regnat cum Patre, & Spiritu sancto in secula
seculorum, Amen *Ea ego lubens recipiam. Sive quod in nostro inferius est,*
Cui est honor, & gloria in secula seculorum, Amen. *Hisce enim, aut similibus*
formulis martyrum passiones finiri solent. Neq; mihi dubium est, veterem nar-
rationem

rationem huc usq; tantum pertingere: quæ sequuntur de S. Afro, & S. Dionysio alius esse auctoris, alius ætatis. Reliqua illa, de XXV. martyribus ferro obtruncatis, si quid judico, antiquitatis opinionem melius tuentur: sed hæc quoque extra Afræ, & Hilariæ acta. In libro, quem sequutus sum (ne quid fallam) omnia perpetua serie, sine distinctionis nota perscripta erant. Primus sejunxi. Non temerè, opinor.

77. BEATUS AUTEM AFER] Vides præter sancti viri nomen, reliqua omnia incerta esse. Credendus ad exemplum præpunitus: Non abjudico conjecturam, Sed tamen conjectura ideoq; necessario dubia, incerta est.

78. PRIDIE QUAM IPSIUS MARTYRIS AFRÆ COLITUR] Immo nudiustertius. Nam Non. Aug. de S. Afro agitur. Et vereor ignoratione latinitatis Pridie scriptum.

79. QUAMVIS SPECIALITER SCRIPTIS NON EXPRIMITUR, &c.] Bonum virum egit, quisquis hæc de Afro, & Dionysio capita ascripsit. Fatetur se ea, quæ ipse collegerit, & excogitarit, nullibi lecta proferre. Conjecturis autem quisq; ex ingenio fidem demet, aut addet. Ego invitus adducor illa asseverare, quæ antiquitatis testimonio destituta. Verisimile profectò est S. Dionysium exequiis interfuisse, nam Hilaria venit nocte cum sacerdotibus Dei, Sed quid prohibet eum peracto funere abiisse, Mulieres solas sive latitantes, sive orationi vacantes remansisse? Si suppliciū una luisset, Credibilene est auctorem passionis, sacerdotis nomen tacitum transmissurum fuisse, cum ancillarum exitum tam diligenter retulerit? Utut sit, non frustra moneo, illos in errore manifesto versari, qui hunc cum Dionysio Areopagita confundunt: Quod ab iis fit, qui eum specie episcopi, abscissum caput manibus gerentis, delineant. De nostro, agitur in breviario Augustano IV. Cal. Martii: est dies translationis, concessis ab Alexandro IV. Pontif. indulgentiis celebris. Sacras ejus reliquias Carolus IV. Imp. donario argenteo inaurato coluit, Insculptis versibus parum elegantibus, quos tamen testandæ imperatoriæ pietati exscribere placuit,

M. C. ter numerato, cum L. uno simul anno
Carolus est quartus regnans hoc nomine dictus:
Qui dedit ornatum, sanctis petit hunc fore gratum.
Huic est inclusus terræ Dionysius hujus
Præsul devotus, vita quam nomine notus.

80. IPSA QUOQUE DIE] Scilicet Prid. Id. Aug. Consentiunt martyrologia Bedæ, Usuardi, Maurolyci, Galesinii, Romanum. Sed Galesinius de die consentit, de anno longè dissentit. Ait hos martyres sub Domitiano passos. Neq; tamen novæ opinionis caussam in Notationibus prodit: Hinc suspicor Diocletiani nomen nequaquam consulto mutasse, sed memoria lapsum. Nisi error à typographo, quod credere fortassis humanius. Baronius etiam, in priori editione primi tomi Annalium ecclesiasticorum, Galesinii fidem sequutus, sacram hanc cohortem sub Domitiano posuit: Sed re melius perpensa, expunxit iterum in altera Plantiniana editione. Sane, lectorem non pervicacem, loquendi ratio satis movet. Quis enim res diversissimis annis actas, eadem die contigisse dicat, sine ulla alia distinctionis significatione? Anno Chr. 98.

81. APUD EANDEM URBEM] Augustam Vindelicorum. Suffragantur auctores, quos jam citavi. P. de Natalibus uti per omnem historiam, ita hoc loco perperā, eandem civitatem Augustam in Creta habet. Falsus est, vir alioquin non indiligens, similitudine quæ inter Cretæ, & Rætiæ nomina. Vicelium quoq; affinitas nominum in errorem traxit, sed aliâ via. Ascribit post finē passionis S. Hilariæ Eodem die passi sunt etiam, non longe ab urbe Roma Cyriacus, Largus, Smaragdus, Memnia, Julia, & multi alii pro nomine Christi decollati sunt. Quibus verbis nostros sanctos confundit cum Cyriaco diacono, Largo, Smaragdo, & aliis viginti passis Romæ sub Maximiano XVIII. Cal. Apr. Quorum commemoratio fit VI. Id. Aug. quod eo die corpora à Marcello Papa in prædium Lucinæ translata. Sed hi nihil cum nostris commune habent. Nisi quod Largionis nomen ad Largum alludit, Et Quiriacus prorsus idem cum Cyriaco sono tenus: si Priscianus verè scripsit K. Q. & C etsi figura differant, ejusdem potestatis esse. Ad quam rationem annotavit Muretus antiquè Acam, Loci, Coad, Cotidiè, pro Aquam, Loqui, Quoad, Quotidie scripta. Li. 7. c. 55. Prisc. li. 1. Mur. Var. lib. 4 c. 14.

82. PASSI SUNT ALII XXV. PRO NOMINE CHRISTI CAPITIS OBTRUNCATIONE] De numero, & obtruncatione omnes conveniunt.

Qua verò occasione hac ipsa die damnati, à nullo proditum. Memini legere
Lib.7.c.8. *de Diocletiani persecutione in Nicephoro*, Animadvertere verò erat in hominibus nostris alacritatem, & fidei in Christum ardorem vividum: Cum enim vix contra priores sententia condemnationis à judice prolata esset, alii aliunde confluentes, Christianos se esse confitebantur, pro tribunali ipso exultantes, neq; tormentorum acerbitatem respicientes: sed interrita prorsus libertate pro Christo decertantes, cum magna animorum lætitia libentissimè supremam excipiebant sententiam: usque adeo ut cum gratiarum actione ad finem usque perquam decenter hymnos, laudesq; Deo canerent. *Cogito an idem hic usu venerit. Sed affirmare, & fidem facere quis possit?* Fere simile est, quod in actis Stephani Papæ apud Baronium legi. *Tunc accidit, ut duodecim ex clero Romano tenerentur, nempe Botus, Faustus, Maurus, Primogenitus, Calumniosus, Johannes, Exuperantius, Cyrillus, Theodorus, Basilius, Castulus & Honoratus, qui absq; audientia* (idem nostris accidisse suspicor) *statim capitibus truncari jubentur. Credidere aliqui martyres istos ex Hilariæ amicis fuisse, quos una cum Afra baptizatos sub conversionis finem vidimus. Alii in famulitium etiam ascripsere. Mihi neutri persuadent. Persuasissimum enim habeo, utrumvis fuisset, nequaquam præteriisset passionis Hilariæ scriptor. Quin ex ejus silentio conjcio, Amicos, quorum in conversione mentio est, aut naturali, & sua morte functos; fortassis jam reddita ecclesiis pace per Constantinum: aut si martyrio affecti, id diverso tempore ab Afræ, & Hilariæ nece contigisse. Aservitutis opinione vendicat, præter reliqua, supplicii genus, Quomodo enim credibile, in eodem crimine heras igni traditas, servos capite cæsos? Contrarium est apud Eusebium, de Pamphilo domino securi*
Lib.8 c.21. Dig de pœnu l.28. *percusso, Porphyrio famulo flammis exusto. Cui astipulatur Ulpianus*, Majores nostri in omni supplicio, severius servos quam liberos: famosos, quam integræ famæ homines punierunt. *Neque absurdè opinamur, judicem hunc morem*
Eadem l. *spectasse in cremanda Afra. Nam idem Ulpianus significat, liberos non, nisi plebeios, & humiles personas comburi. Gaius ut hoc innueret, in sententia,* Afram publicam meretricem *vocare voluit: Cum exploratum sit, infames haberi meretrices, nisi quæ in servitute quæstum fecere, quas Severus notâ*
Dig de his qui not. infamia l.24. *exemit. Atque hæc nos quasi manu ducunt, ut intelligamus* XXV. *martyres non extremæ sortis homines fuisse, quibus præses ignium pœnam remiserit. Immo quod in coloniis honestissimus quisque vel Decurio, vel Decurionis filius, simile quid de his suspicari nihil vetat. Magis est ut pœnarum ista diversitas confirmet. Nam Ulpianus Decuriones, & eorum liberos ignibus*
Dig. de pœnu. l.9. *nominatim eximit.* Sed enim sciendum est discrimina esse pœnarum, neque omnes eadem pœna affici posse. Nam in primis Decuriones in metallum damnari non possunt, nec in opus metalli, nec furcæ subjici, nec vivi exuri. *Et post pauca*, Parentes quoque, & liberi Decurionum, in eadem caussa sunt. Liberos non tantum filios accipere debemus, verum omnes liberos. Sed utrum hi soli qui post Decurionatum suscepti sunt, his pœnis non afficiantur: an verò omnes omnino liberi, etiam in plebeia familia susce-
Dig. de Veteran. l.3. pti, videndum est. Et magis puto omnibus prodesse debere. *Quod si non omnes ex Decurionibus, fortassis ex veteranis aliqui. Ait Marcianus*, Veteranis, & liberis veteranorum, idem honor habetur, qui & Decurionibus. Igitur nec in metallum dannabuntur, nec in opus publicum, vel ad bestias, nec fustibus cæduntur. *Quæ ego non certa, indubia, sed verisimilia videri velim. Neque obstat, quod antea diximus, in Christianorum caussa leges multis modis contemptui habitas. Est enim tyrannicum inter prima, in maximis sceleribus, quæ adversus humanas, divinasq; leges per summam injuriam de-*
Spart. in Geta Xiphil. in Carac. Dig. de pœnu l.8. *signantur, juris, & æquitatis observantiam nihilominus prætendere. Quale Caracalla illud: Jusserat in Papinianum gladio animadvertere, Miles securi percussit: Imperator jussionis neglectum ægre tulit, quod Jurisconsultorum sit sententia, si quis damnatur, ut gladio in eum animadvertatur, animadverti gladio oportere, non securi, vel telo, vel fusti, vel laqueo, vel quo alio modo. Quasi verò nihil tristius in funesto facinore isto uno neglectu accidisset. Sed nostra videamus. Primus ex Imperatoribus Nero in Christianos immanissime sævit, tamen in suppliciis principum Apostolorum conditiones distinxit. Petrum, quod humilior persona haberetur, cruci affixit: Paullum, civem Romanum gladio percussit. Ita in epistola Viennensis, & Lugdunensis*

dunensis ecclesia, apud Eusebium, præses sententiam tulit, Ut qui municipes Romani essent, securi percuterentur: reliqui autem amandarentur ad bestias. *Lib. 5. c. 1.*
Nullus hunc locum planius executus est, quam Prudentius in Romano,

Incensus hic Asclepiades, jusserat
Eviscerandum corpus equuleo eminus
Pendere, & uncis, ungulisq; crescere.
Apparitores sed furenti suggerunt,
Illum vetusta nobilem prosapia,
Meritisq; multis esse primum civium.
Jubet amoveri noxialem stipitem,
Plebeia clarum pœna ne damnet virum.
Tundantur, inquit, terga crebris ictibus,
Plumboq; cervix verberata extuberet.
Persona quæq; competenter plectitur,
Magniq; refert vilis sit, an nobilis:
Gradu reorum forma tormentis datur.

Atque hæc quidem personarum distinctio, in torquendis, & damnandis Christianis sæpe observata, non semper. Et ubi diligentissime observata, tamen leges, & omnis æqui ratio in eo pessum ibant, quod solo nominis odio, nullius criminis convicti, quovis modo torquebantur, damnabantur.

83. QUIRIACUS, LARGIO, CRESCENTIANUS, &c.] *In his nominibus valde variatum. Ego illa retinui, quæ maximè genuina credidi. Pleraque martyrologia, Romanum, Beda, Usuardi, & Galesinij, quinque tantum expressere: Quiriacum, Largionem, Crescentianum, Nimmiam, & Julianam. P. de Natalibus duodecim habet; Quiriacum, Largum, Crescentianum, Meminiam, Julianam, Leonidem, Eutychianum, Diomedam, Charitonem, Philadelphum, Agapem, Petrum. Et sunt eadem cum nostris, quamquam alio ordine, præter Largum & Meminiam. Totidem præfert Maurolycus; Sed pro Quiriaco, Meminia & Diomeda; Cyriacum, Memmiam, & Diomedeam. Quidam pro Philadelpho & Nimmia sive Memmia, sive Meminia; Fidalfum, & Nimmiam. Nonnulli tres adhuc adjiciunt, Emblasium, Eyriam, & Faustam. Ut editis XV. nominibus, X. tantum ignorentur. Nam de numero XXV. omnes consentiunt.* *Hæc tria nomina ex Meister. Chron. p 4. c 4.*

84. JULIANA] *Moneo extare Augustæ inscriptionem antiquam C. Juliani Julii Decurionis, & Quatuorviralis, in qua nonnulli Julianum legant. Ex ejus familia Julianam genitam uti non assevero, ita non video cur minus suspicari liceat. Cum præsertim conjecturâ, quam de pœnarum discrimine attulimus, juvemur.* *Habes apud Smetium fol. 170. n. 2. Item Aug. inscript. parte 1. numer. 22.*

85. ET ALII XIII. QUORUM NOMINA DEUS SCIT] *Quod horum nomina interierint, nemo Augustanam ecclesiam incuria accuset: Cum in Romana, quæ martyrum memoriam omnium accuratissime conservavit, pleraq; desiderentur: Multi solo numero, nullo nomine reliquo noti; Aliquibus ex eventu nova excogitata sint. Exemplum est Adauctus. Ducebatur sub Diocletiano Felix presbyter ad supplicium, factus quidam obvius, se Christianum confessus, pariter cæsus est. Fideles nomen novi martyris ignorantes, Adauctum appellavere, quod Felici ad coronam auctus. Sic ex constitutione Melchiadis Pont. Quatuor Coronati dicti ob propriorum nominum ignorationem. Et qui incredibilem martyrum multitudinem, quæ sub Diocletiano passa, animo æstimat, satis intelligit, nullius diligentiam illis describendis sufficere potuisse. Refert Ignatius Patriarcha Antiochenus apud Josephum Scaligerum, ex edicto decimononi Diocletiani anni, martyrio coronata esse* fidelium terræ Ægyptiacæ centum quadraginta quatuor millia, septingenta autem in exilium acta. *Ut etiam hinc fidem mereatur Genebrardi calculus de XXX millibus martyrum in singulos anni dies. Cur enim non verisimile videatur, centies centena millia, & quod excurrit, à Christo nato in hunc diem, universo terrarum orbe occubuisse, si sola Ægyptus, una persecutione CXLIV. mille palmas meruit? Verum profecto est, multo minus millesima parte de martyrum nominibus in nostris martyrologiis superesse. Cujus rei caussa una, numerus ipse ferè innumerus: Altera quam dudum diximus, quod Diocletianus æque internecinas inimicitias Christianorum scriptis, ac eorum corporibus* *Mart. 30. Aug.* *Ado 8. Nob.* *Scalig. de emend. temp lib 5.*

corporibus indixit. Eoq; horribili naufragio multa martyrum acta perierunt. Neq; sat scio, an idem his nostris contigerit: Quorum saltem tenuem memoriã, & nonnullorum nuda nomina tamquam in tabula enatasse gratulamur.

Hanc porro inscientiam rerum à beatis martyribus gestarum, caussam judico, cur in ecclesia Augustana, stato die, annuè de illis non agatur.

Sepulti sunt in Basilica, quæ postea S. Afræ, hodie SS. Udalrico, & Afræ dicata: Cum plerisq; aliis illa persecutione occisis, ut veteri fama traditur. Quod horum omnium nulla unquam translatio facta (cujus quidem memoria extet) ideoq; aliunde non illati, sed primitus ibi conditi fuisse videantur, In eam descendo cogitationem, ut existimem aream basilicæ, jam tunc temporis, Christianis pro cœmeterio fuisse. Convenit, quod mœniorum ambitu non continebatur, ut antea attigimus. Nam cœmeteria extra urbes constituta. Sive quod nefas mortuos in urbe sepeliri, ex XII. tabulis, & recenti lege Dioclet. & Maxim. quæ in Codice relata: Sive quod Christiani extra facilius laterent, cum cuncta religionis officia in illis peragerent. Panvinius, Galesinius, Baronius copiosè de Christianis cœmeteriis scripsere, & doctè, quos non exscribo. Afræ memoria, quam sibi suisq; construxerat, si extra hanc aream, nostram sententiam nihil labefactat. Neq; enim mihi dubium, præter publica cœmeteria, cuique privata sepulchra habere licuisse: Sive in ipsis cœmeteriis, sive etiam extra cœmeteria.

Cod de relig & sumpt fun. l. 12. Panvin. de ritu sep. Christ. cap. 11. 12. 13. Gales in notat. 20 Ian. Baron in notat. 3. I en. De viduis.

Atq; hæc quidem habui, quæ ad istius historiæ explicationem conferrem. Cui finem imponam, si D. Ambrosii verbis recedentem lectorem, de sanctorum martyrum invocatione, & intercessione, prius admonuero. Ægri enim, nisi ad eos aliorum precibus medicus fuerit invitatus, pro se rogare non possunt. Infirma est caro, mens ægra est, & peccatorum vinculis impedita, ad medici illius sedem debile non potest explicare vestigium: Obsecrandi sunt angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt: martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrocinium vendicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine, etiamsi qua habuerunt peccata, laverunt. Isti enim sunt Dei martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuumque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere; quia ipsi infirmitatem corporis, etiam cum vincerent, cognoverunt.

Felices animæ, fortunatæq; laborum,
Queis morte assertas cœli Deus annuit arces,
Tu Christo plena ante alias, generosa virago,
O & præsidium, & præsens tutela precantũ
Afra urbis, si templa pij, si ponimus aras,
Dicite, queis intus caluistis pectora flammis,
Quæ vires animis, quis mentibus additus ardor,
Cum belli sonuere tubæ, cum turbine moto,
Horridus incubuit Libertino duce nimbus?
Non vos degeneres, fidei, & constantiæ egenas,
Impia sacrilegi fregerunt jussa tyranni.
Quamquam hinc, pollicitis dives, malesuada Voluptas,
Pellaces fucata genas, hinc tela, facesq;,
Et minæ, & exanguis staret metus, Omnia contra
Erectæ, & triplici munita robore corda,
Enastis pelagi scopulos, portumq; sequutæ,
Illustri æternas peperistis funere palmas.
Felices, queis parta quies, bellataq; bella,
Et quibus in tuta puppis statione locata est.
At nos vimineis male nixi cratibus, acti
Per medias hyemes miseris erroribus, alto
Namus, & immensum restat maris æquor arandum.
Respicite huc (hominum nec amor, nec cura recessit)
Quam dubiis, quam non nostris impellimur austris,
Convulsis animis vitia in contraria versi,
Et monstrate viam, tantos evadere casus,
Spumantes scopulos inter, ventosq;, salumq;,
Quà licet, & salva terram tetigisse carina.

Diocletianus Anulini senatoris libertinus. Victor.

Memini-

Meminimus inventionis corporum S. Afræ, & puellarum aliquoties; Ideo visum, illas narrationes ex antiquis codicibus hic describere.

De Inventione Corporis Sanctæ Afræ.

Legimus in libro, qui de vita, & virtutibus Sancti Udalrici confessoris Christi, est conscriptus, quod idem Dei famulus in jejuniis & precibus, cum cordis contritione, aliis quoque viris religiosis secum assumptis, se Deo mactare cœpit, supplicans devote, quatenus omnipotens Deus, per suam misericordiam, dignaretur sibi manifestare locum, ubi sanctissimæ martyris suæ Afræ corpus esset reconditum. Ergo ut Dominus verum comprobaret, quod per os sancti David dixit, Ecce oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: & in alio loco, voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet: Quadam nocte in visu ei sancta Afra apparuit, & locum collocationis sui corporis in ecclesia demonstravit. Cryptam etiam in illo loco fieri prohibuit, propter reliquias sanctorum, illic in pace quiescentes, & adventum justi judicis expectantes.

Post hæc anno Dominicæ incarnationis MLXIV. *Embrico episcopus Augustensis, datis ab antecessore suo quinquaginta talentis, ecclesiam beatæ Afræ a fundamentis destruxit & inventum est corpus ejus in lapideo sarcophago, de quadro miræ magnitudinis, & locatum est in eo, ubi adhuc veneratur, loco. Anno autem felicis memoriæ Coloniensis Archiepiscopus, prælibatum antistitem supplex rogaverat, ut munus aliquod de cineribus tantæ martyris, sibi dignaretur impertiri, felicem fore credens suam civitatem, si talibus ditaretur reliquiis. Cujus precibus annuit episcopus. Et veniens Augustam convocat prælatos ecclesiarum, & fratres cœnobii sanctæ Afræ, absque illorum consilio, & voluntate quidquam agere, inconsultum fore decernens. Igitur cum magno timore, aperto sarcophago Christi martyris, Corpus ejus integrum repertum est, & quodam candidissimo cæmento obductum. Auferens ergo solum articulum pollicis in pede, venerandus Pontifex, teste clero, & populo Coloniam cum summa direxit reverentia. Nec mora, clauditur sarcophagus, & in loco, ubi nunc veneratur, ut prædiximus, decenter erigitur.*

Evolutis post hæc aliquot annorum curriculis, Henricus Imp. ecclesiam Spiræ construxit, quam in honore beatæ Afræ dedicari fecit. Agebat ergo apud Augustanum episcopum Hermannum multis precibus, ut aliquid reliquiarum sanctæ Afræ illo mitteretur. Pro qua re, licet episcopus pavore nimio angeretur, tamen Abbatem cœnobii sanctæ Afræ, & clerum convocavit, Rogans, ut quid agendum esset, decernerent. Qui dixerunt, Imperatoriæ quidem majestati non contradicendum; Sed priusquam sibi magna portio corporis beatæ Afræ tollatur, mortem se velle subire in commune profitentur. Ventum est denique ad sepulchrum martyris: Et milites quidem civitatis fores ecclesiæ armati custodiunt, & in ecclesia circumquaque consistentes, diligenter attendunt, ne magna pars corporis tantæ martyris ab episcopo, vel à sacerdotibus auferatur. Audiens autem episcopus à senioribus cœnobii jam pridem unum articulum pollicis in pede ab antecessore suo sublatum, decernit alterum articulum in eadem pedis parte auferendum. Modicum itaque revoluto lapide, quo sarcophagus clauditur, alter articulus pollicis in pede aufertur, & extemplo lapis reponitur, ferreisq; ligaminibus compaginatur. Ascendens itaque episcopus eminentiorem locum, universis ostendit particulam, sublatam de corpore Christi martyris. Et ita omnes æquo animo redierunt ad propria. Cujus pars major transmissa est Spiram Imperatori, altera remansit ibi.

A die autem inventionis corporis beatæ Afræ, quæ est VI. *Cal. Aug. duabus tantum vicibus reseratus est sarcophagus: Et nihil amplius inde est sublatum, nisi quantum hic commemoravimus. Hinc vetustatem hujus scriptionis colligo. Testes laudat monachos, qui rei gestæ sub* Henrico IV. *interfuere. Henricus autem anno 1106. mortuus est. Dodech Sigeb. Addit. Lamb. Quod nostra memoria tradiderunt seniores hujus cœnobii, qui & rei gestæ interfuerunt.*

S. Udalricus vixit sub Henrico Aucupe, & Othone Magno Obiit Ann. 973.

Ps. 33.

Ps. 14.

Ann. Chr. 1060. Missa à Reinero præsule, D. Afræ monasterium conditum, & dicatum. Fabric. Annal. Misnens. lib. 1. Anno Colon. episc. Obiit Ann. 1075. postea in sanctos relatus.

Henricus quem nostri IV. atq; etiam Seniorem, sive Patrem dicunt, Condidit Spiræ basilicam magni operis, B. Mariæ Virgini sacrã, Cujus meminit incertus Vitæ scriptor in proœmio, fri sing. in Frid. lib. 1. c. 10. Gotfrid Viterb. Chron. p. 17 Verum hic de ecclesia S. Afræ sermo est. Puto significari sacellum S. Afræ, in quo cadaver Henrici aliquot annis inhumatum jacuit. Gotfridus; Afra capella fuit, quæ patris ossa tulit. Et Eisengrein Chron. Spir. l. 12. in eandẽ sent.

De

DE INVENTIONE SANCTARUM DIGNÆ, EUNOMIÆ, ET EUTROPIÆ.

Principium abruptum, sed apparet hac circa An. Millesimum contigisse. Nam ait postea plusquam 60. annos ad Embriconem fluxisse. Embrico iniit An. 1064. Ex Lamberto S Stephan. monast. deinde in urbem receptũ prolato pomario.

Ipso quoque tempore in prædicta ecclesiæ structura, Prid. Id. Aug. inventa sunt sanctarum Dignæ, Eunomiæ, & Eutropiæ corpora. Lapis autem superpositus tumulo sanctæ Eunomiæ, dum forte à latomis caderetur, miri odoris fragrantiam emisit. Corpusculum verò sanctæ Eutropiæ in sarcophago plumbeo est repertum. Cujus pars maxima data est ad monasterium sancti Stephani protomartyris, quod beatus Udalricus non longè à civitate construxit. Altera verò pars cum reliquiis sancti Pauli Apostoli, in altari sacelli ejusdem Apostoli, à nobilibus comitibus illic sepultis constructi, & multis villarum reditibus dotati, in dedicatione ipsius est recondita. Corpora autem sanctarum Dignæ & Eunomiæ, in singulis locellis de ligno factis pro tempore sunt locata.

Post hæc, evolutis plusquam sexaginta annis temporibus episcopi Embriconis, his omnibus, per incuriam tunc viventium, pæne in oblivionem versis, dum huic loco in regimine præesset piæ memoriæ Udalscalcus Abbas, ipsa martyre Christi Digna volente, & dignante manifestari, inventa est V. Id. Julii in arca lignea, quæ adhuc superposita est tumbæ sancti Dionysii, in purpura peroptima & rara, quæ postmodum limbo circumposito, super postes ecclesiæ ad introitum in festis suspenditur. Inventa est autem sine alicujus scripturæ indicio. Unde dum nimia tristitia Abbas, conventusq; percelleretur, conversus quidam nomine Gerungus, bonæ conversationis & famæ, diligenter in ipsa arca perscrutans rimas & juncturas, repperit tandem inter parietem arcæ, & pannum, qui interius extentus fuit, laminam plumbeam, in qua insculptum erat,

CORPUS SANCTÆ DIGNÆ MARTYRIS.

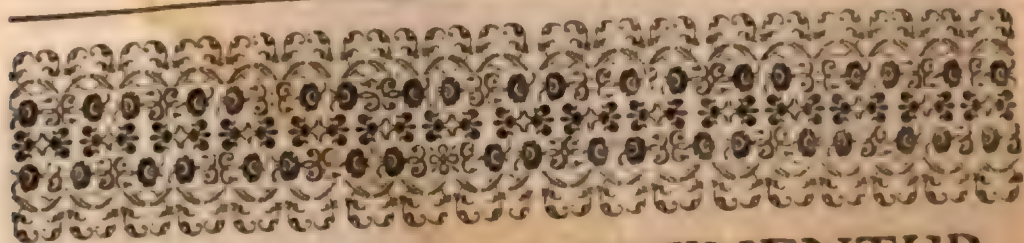
Quam cum magno gaudio detulit ad Dominum Abbatem Udalscalcum. Quam ille deosculans, & cum magna fide molaribus suis apponens, liberatus est à dolore dentium, quo multo tempore laboravit. Post hæc, præparato sarcophago lapideo, eam retrò principale altare cum magno honore, & devotione relocavit. Et cum ea multas alias & pretiosas sanctorum reliquias recondidit. Et principale altare arcubus illis & tabulis deauratis, ut adhuc cernitur, decoravit.

DE

DE VITA
S. UDALRICI
AUGUSTANORUM VINDELICORVM EPISCOPI,

PLERAQUE ANTEHAC NUNQUAM EDITA.

HOC LIBRO CONTINENTUR

VITA ET MIRACULA S. UDALRICI, *scripta anno post ejus obitum xx. nondum exacto, ab auctore incerti nominis, de quo, quæ aliâs comperimus, in præfatione explicavimus. Nunc primùm ex tribus manuscriptis codicibus bibliothecæ monasterii SS. Udalrici & Afræ edita.*

BULLA CANONISATIONIS S. UDALRICI, *antea quidem edita, sed jam ad manuscriptum exemplar correcta.*

Vita Udalrici imperfecta, scripta à Gebhardo Augustano Episcopo. Ex ms. bibliothecæ S. Udalrici nunc primùm edita.

Ditmarus Chronic. lib. 4. Anno, uti videtur, 995. vel 996.
In illo tempore Luidolfus Augustensis Episcopus venerabilis 8. Cal. Aug. obiit, & Gevehardus Elabangensis Abbas ordinatur.

Berno in præfat. vitæ S. Udalrici.
Venerandæ memoriæ Gebehardus, qui post beatum virum quartus ejusdem Vindeliceæ Augustæ ecclesiam rexit, nulli modernorum doctorum secundus &c.

Trithem. de vir. illustr. ord. S. Bened. lib. 4. c. 237.
Gebehardus Abbas in Elvangen, in diœcesi Augustensi (quod nunc abordine translatum est) & postea Episcopus Augustensis, vir doctus & nobilis, qui moribus & scientia utrumq; cornu decoris ornavit. Claruit sub Ottone Imp. III. Anno Domini 990.

VITA S. UDALRICI *à Bernone Augiensi scripta. Ex F. Laurentii Surii tomo IV.*

Hermannus Contractus in Chron. Bernardum appellat An. 1048.
Dominus Bernardus Abbas Augiæ, vir doctrina & moribus insignis, anno promotionis suæ XL. in senectute bona morbo confectus VIII. Idus Junias diem ultimum clausit, & in basilica S. Marci sepultus quiescit.

Sigeb. de Eccles. script. c. 157.
Berno Abbas Augiensis in humana & divina scientia claruit.
Plura Trithem. de viris illustr. Ord. S. Benedict. lib. 2. c. 77. de script. Eccles. An. 1020.

INVENTIO ET TRANSLATIO *corporis S. Udalrici, cum miraculis quibusdam, auctore, sive auctoribus incertis. Editus olim codex cum ms. collatus.*

STEMMA KYBURGENSIUM *Comitum. Ex ms. S. Udalrici.*

VENE-

VENERABILI CLERO SANCTÆ ECCLESIÆ AUGUSTÆ VINDELICORUM.

Ecclesia vestra antiquissimis temporibus Martyrum sanguine, quæ Dei bonitas, fundata & consecrata, multos deinde Episcopos tulit, Exemplum fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate: 1.Tim.4. *quos cum religiosè vivos venerata, tum vita functorum nominis memoriam, sacrasq; corporis reliquias, piè asservatas, eximio cultu est prosequuta. Unus autem præ cæteris Udalricus, natus ante annos abhinc amplius septingentos, ita eminuit, ut cæterorum famam haud equidem fregisse, magnis tamen post se spatiis reliquisse videri possit. Apud Augustanos præcipuè: sed & apud reliquas Christiani orbis gentes universas. Augustani profectò à multis retrò sæculis, ab eo fere tempore, quo is rebus humanis exemptus est, honorem illi, qui homini cœlestium religioni consecrato summus haberi potest, impartiti sunt, nam* Civitatis Patronum *publico consensu appellavêre. Quo in consilio quam illustres caussas sequuti fuerint, nihil attinet hoc loco disserere, istæ, quæ præ manibus sunt, commentationes explicabunt. De me habeo dicere, me qui Augustanus sim, & fama tanti viri, & honestissimo* Patroni *titulo excitatum motumq; esse, ut in ejus historiam mihi diligentius censuerim inquirendum.*

Versatur omnium manibus vita à Bernone scripta, qui cum quinto & septuagesimo anno post Udalrici mortem diem suum obierit (obiit enim Berno anno MXLVIII.) ideoq; credi potuerit, pleraq; ab iis, qui Udalrico in terris agente familiariter usi sunt, accepisse; quoniam tamen ad hos testes non provocat, sed se vetustiori niti commentario, quæ ille impolitiùs tradiderit, in paullò concin-

 niorem

niorem speciem mutasse profitetur, visum est rudem quantumvis veterem, à tineis & blattis, ubicumq; lateret, vindicare: ne enim ego tam delicatus nun-quam fui, ut ut de cætero ab aliqua orationis munditia non abhorreo, ut scriptores historiæ vetustos, incorru-ptos & horridos, adde etiam barbaros, politis aliis nu-peris, qui cum à verbis discessum ad res ventum est, prio-res illos sequi necesse habent, postposuerim, frequentibus nimirum exemplis doctus, id præsentissimo veritatis peri-culo fieri. Commodum itaq; reperi in bibliotheca mona-sterii SS. Udalrici & Afræ exempla chirographa vete-ris vitæ omninò tria, membranea duo, chartaceum unum; sed præter membraneum alterum, reliqua Ber-nonis quædam perperam habebant assuta. Tum verò primus propemodum aspectus & attactus, mox documen-to fuit, quam me ratio non fefellerit, & quam non teme-rè neque frustra hæc à nobis opera impensa fuerit; adeò multa Berno, brevitatis opinor caussâ, intacta præteriit, quæ omnium ætatum memoria digna, antiquus scriptor accuratè collecta in litteras retulerat.

Cujus nomen & vitam ea occasione sedulò investi-ganti (ut gratiam hac saltem parte rependerem) de no-mine nihildum mihi compertum est, fit verisimile stu-dio celatum, pro illorum temporum modestia. Cæte-rum sese aperit, fuisse Udalrico æqualem, & in illa ecclesia vixisse, quæ tunc adhuc temporis solius Afræ nomine noscebatur, sic enim perorat in epilogo, Eja nos, qui inquilini hujus Ecclesiæ sumus, & tanti patroni faci-em sæpissimè vidimus, & ejus doctrinam benedictio-nemque sæpissimè accepimus, & in eo optima exempla conspeximus, & nunc in retributionem ejus bonorum operum, assidua miracula & diversa signa in liberatione multorum videmus & audimus, &c. *Neque sim diffi-cilis suspicari, Congregationis S. Afræ (siquidem illud collegium ante familiam divi Benedicti introductam ita appellabatur) fuisse Præfectum; est in præfatione, ple-rosq; qui res à S. Udalrico perpetratas averent cogno-*

scere,

ſcere, legatos ad ſe hujus ergò miſiſſe, quod hominis ſcilicet auctoritati tributum exiſtimo. Scripſiſſe verò mox ab Udalrici morte, anno vigeſimo nondum elapſo, inde certum habeo, quia litteræ quibus Joannes XV. Pontifex Maxim. Udalrico cœleſtes honores decrevit, perſcriptæ Anno CMXCIII. meminere libelli De vita & miraculis venerabilis Udalrici ſanctæ Auguſtanæ Eccleſiæ dudum Epiſcopi, *qui hic ipſus eſt, cum auctor ſtatim ab initio oſtendat, ſe hoc argumentum principem aggredi. Fidei præclarum illi teſtimonium perhibuit, in ampliſſimo ſummi Pontificis & Cardinalium conſeſſu, Luitolfus tunc ætatis Auguſtanus Epiſcopus,* Spiritus ſancti teſtatur præſentia, & congregatio ſacerdotum, certum eſſe, quod legitur. *Gebhardus deinde, ejusdem ſedis paullò poſt Epiſcopus, illuſtrem virum, ſanctæ ſimplicitatis & meriti appellavit, in quo præter ſtyli ruditatem & diffuſam prolixitatem, quod reprehenderet, invenerit nihil. Berno demum libellum* veraci quidem, ſed ſimpliciori quam oportuit ſermone editum *eſſe pronunciavit. Quæ elogia mixtimque cenſuras, non abjudico; & quod primum erat, auctorem ob teſtatam fidem ſimplicemq; veritatem enixius diligo: Quod alterum, ſermonis ſordes nemo excuſat, ego ultrò accuſo, imò quod Berno præterea de oratione humi jacente adjecit, mihi modeſtè moderateq; dictum, & ſe illa ſub terram potius condere, atque quodammodo illatebrare videtur, uſque adeò nihil unquam iſto charactere memini legere humilius, abjectius, inquinatius, & rara credo eſſe ſermonis vitia, quorum hic exempla non ſint confertim obvia, ſive caſus & tempora perverſa reſpicimus, quod creberrimum peccatum eſt, ſive verba agendi patiendiq; ſignificatione promiſcuè uſurpata, ſive genera nominum mutata, & inflexiones tum nominum tum verborum corruptas, ſive pronomina & reliquas particulas præpoſterè poſitas, ſive idiotiſmos, ſive barbariſmos alios, ſive ſolœciſmos, ſive quodcumque denique, uti dicere*

Ex bulla Can.

cœpe-

cæperam , orationis vitium. Verum enimverò pru-
dens lector verborum delitias & sententiarum flosculos
quæret alibi , in hujus generis scriptionibus scit sola re-
rum pondera esse spectanda. Teneris admodum utatur
auribus oportet filius , qui patre peregrè mortuo , eli-
gat de eo narrantem audire , hominem suaviore copio-
sum & disertum , qui patrem cognorit nunquam , de
vita illius & obitu vix ea norit , quæ ex quorundam
rumoribus hinc inde hausta corrogaverit , præ cordato
alio , qui quamvis infans , aut balbus & blæsus etiam,
viventi morientiq; præsens , individuus usquequaque
comes hæserit. In hoc equidem scriptore , paucis pagellis
evolutis , omnes intelligent , quam magna utilium rerum
copia , quantamcumque verborum scabritiem & asperi-
tatem compenset.

Egregiæ inprimis utilitatis est , publicam priva-
tamq; vitam ejus Episcopi , qui unus reliquorum ex-
emplar & norma audire meruit , quiq; à Romana Ec-
Martyrol. Rom. 4. Julii. *clesia encomium tulit , viri* miræ abstinentiæ , largita-
tis & vigilantiæ , ac miraculorum gratia illustris , *à pu-*
ero ad extremam usque senectutem sanctè & innocen-
ter actam , minutatim introspicere , difficillimis præ-
sertim temporibus insignitis casibus , pace & bello , ci-
vili & barbarico , ut res fuit , continenter exercitam.
Inde nullus futurus est , non modo vestri ordinis , quod
minus miretur aliquis , sed omninò ex populo , cui ma-
ximum pulcherrimorum præceptorum cumulum quo-
tidiano usui non liceat depromere. Nam probè iis ver-
bis erga Vdalricum in cœlestium sedes receptum nunc
uti possumus , quibus olim patres Ingelheimensis syno-
Cap.23.Vita Vderii. *di superstitem alloquuti ,* Ex te Canonici , & mona-
chi , & sanctimoniales , & cæteri Christiani , ad recti-
tudinis statum debent constringi , qui ex semetipsis per
climata cadere festinant ; qui autem incautè ambulan-
do ceciderunt, ex te Deo juvante erigi posse sperandi sunt.
Præstantem præterea dignitatem habet , antiquita-
tem plerorumq; Ecclesiæ vestræ rituum hic planè & di-
stinctè

stinctè proditam recognoscere; in quam rem ego non satis scio an alibi tam certa, tam clara, tamq́ vetusta testimonia sit reperire. Accessionis non pœnitendæ loco deputo, quod publicæ illius ævi historiæ illustrandæ non-nulla hinc eruenda supersunt, quæ apud alios auctores, quantum horum vidi, frustra quæras. Sed satius est sibi lector hæc omnia ipsius operis inspectione approbet.

Quod nostrum fuit, uti usus fructusq́ promptu foret expeditior, appegimus oræ notulas, morantem interdum hærentemq́ lectorem admonituras: nam eam edentium comitatem & humanitatem aliâs commendari sentiebamus.

Consultum verò visum, eodem libro reliqua, quæ de S. Vdalrico supersint, simul concludere. Addidimus itaq́ litteras Pontificias de illo, in sanctorum numerum relato: Vitam à Gebhardo Episcopo inchoatam, at morte prævento non absolutam, quam in manuscriptis duobus veteri conjunctam repereramus: Vitam aliam à Bernone scriptam, hactenus legi solitam. Cum uterq́ horum veterem scriptorem præ oculis habuerit, interpretum quodammodo vice funguntur. Postrema inventio & translatio sacri corporis, cum nonnullis diversorum temporum miraculis: Inventionem & translationem manifestùm scriptam à monacho, qui rei gestæ anno MCLXXXIII. interfuit: miraculorum non unus idem auctor videtur, sed ea prout deinceps evenére, fuisse annotata, nam id vel ex scribendi ratione proclivè intellectu est.

Scio ad hæc, impuram nescio cujus nebulonis epistolam Vdalrici aliquando nomine venditatam. Sed cum ea Nicolao Pontifici inscripta sit, Nicolaus autem primus plusquam viginti annis ante Vdalricum natum fuerit mortuus, Secundus Pontificatum octogesimo & quod

 excur-

excurrit anno post eum mortuum inierit, ferrei sit oris
oportet, qui tantum mendacium ausit asserere, plum-
bei cordis, cui possit imponere : In hoc ei certè opere lo-
cus nullus vacaturus est. At Æneæ Sylvii auctori-
tatem objiciunt, qui Pontificem ab Udalrico de concu-
binis *reprehensum scripserit. Primum, vacillans illa*
lectio, neque omnium codicum fides hac verba tuetur:
deinde ut genuina sint, malitia intellectum ejus val-
de mutaverit necesse est, qui ad impudentem epistolam,
quam ad insignem puritatis & castimoniæ laudem, qua
Udalricus per omnem vitam clarus habitus, referre
malit. Vixit illo ævo Joannes XII. Pontifex, Albe-
rici principis Romæ viri filius, fratrem etiam Alberi-
*cum habuisse, * vetustus auctor scriptum reliquit:*
Hic cum nulla dignitatis ratione habita, sese libidini-
bus palam quodammodo mancipandum traderet, adeò
quod publicè etiam feminas tenebat (*eo nomine concu-*
binas Archiepiscopi Consentini Chronicon barbarè desi-
gnat) frequenter per Imperatorem & clerum de sua cor-
rectione *est admonitus. Qua id nimirum spe religio-*
sus princeps fuerit aggressus, ejus apud Liutprandum
Ticinensem verba ostendunt : Facile bonorum immu-
tabitur exemplo virorum. Spero eum objurgatione ho-
nesta, suasione liberali, facile ex illis sese emersurum
malis. *Jam cum Udalricus vitæ sanctimonia & au-*
ctoritate insigni, gratia apud Ottonem summa, Romæ
*crebrò versatus, * Alberico familiariter usus fuerit*
(liquent enim hæc omnia ex historia, quam damus) quid
sit, cur non eum potissimùm isto officio adversus Joannem
functum esse, eoq; Æneæ verba, si is tamen illa unquam
scripsit, pertinere credere debeamus ? Verum longius
non abeo.

Æn. Sylv. Apol. ad Mayer.

Absunt ea verba ab edit. Rom. anni 1584.

** Fragmentum hist. Aquitan. à Pithæo editum.*

Liutp lib. 6. cap. 6.

** Cap. 14. Vitæ Vet.*

Hic porrò caussæ demum reddendæ videbantur, cur vo-
bis præsertim, alumnis Ecclesiæ martyrum constantia pur-
puratæ, confessorum innocentia candidatæ (utriusque de-
coris memoriam Ecclesiæ vestræ insignium colores conti-
nenter

nenter repræsentant) quicquid istud libri est, putaverim inscribendum. At ea sua ipsa sponte manifesta & perspicua, etiam invitos ultrò oculos incurrunt, ut nostra interpretatione nihil opus habeant, neq; ego verba amo perdere. Majus opera sit pretium, orare & obsecrare vestrûm deinde singulos, quod equidem facio vehementer, si quis ex hac editione ad vos fructus pervenerit (perventurum dubium nullum est, nam cum id in vestra potestate situm sit, vobis certè ipsi non deeritis) ut eum cujus illa studio & cura elaborata, sacrosanctis sacrificiis & piis precibus, Deo non gravemini commendare.

Valete.

Is, qui hanc editionem procuravit.

TEMPORUM RATIO.

STEPHANO, QUI QUINTUS DICTUS EST, ROM. PON. ARNOLPHO GERMANIÆ REGE,

ADALBERONE AUGUSTÆ VIND. EPISCOPO,

An.890. Udalricus natus. Puer in monast. S. Galli eruditus est.

An.899. LUDOVICUS ARNOLFI F. REX.

*An.*** Udalricus Adalberonis Episcopi Camerarius factus.*
An. 909. Romam adiit. Marinum postea Pontif. convenit.
Eo anno Adalbero Augustanus Episc. obiit. Hiltinus successit.

An.912. CONRADUS REX.

An.919. HENRICUS AUCEPS REX.

An.923. Hiltino mortuo, Udalricus Augustæ Episcopus suffectus, V.K. Jan. ordinatus est.

An.936. OTTO MAGNUS REX ET IMP.

An. 948. Ingelheimensis synodus, cui Udalricus interfuit.
An.953. Menchingæ obsessus est.
An.954. Pacem inter Ottonem & Luitolfum filium conciliavit.
An.955. Prælio affuit, quo Ungari IV. Id. Aug. internecione cæsi.
*An.*** Romam iterum adiens, ab Alberico honorificè acceptus est.*
An. 971. Denuò Romam adiit. Rediens Ottonem Ravennæ convenit.
Adalbero ex sorore nepos, successor illi destinatus est.
An. 972. Synodus Ingelheimensis Adalberonis causa, circa autumnum.
An.973. Adalbero circa Pascha obiit.
Eo anno Ottone Magno Non. Maji mortuo, successit.

OTTO SECUNDUS IMP.

Eod. anno Udalricus ætat. 83. ordinationis L. IV. Non. Jul. obiit.
An.993. A Joanne XV. Pontif. in sanctor. numerum relatus est.

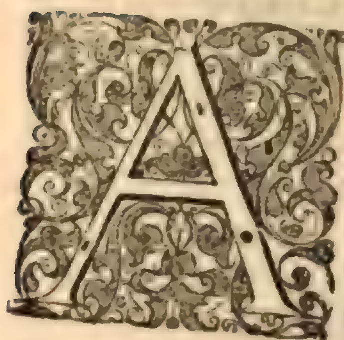
VITA

VITA S. UDALRICI, AUGUSTANI EPISCOPI,

Auctore incerto, qui ei tum æqualis tum familiaris fuit. Ex codicibus membraneis duobus, chartaceo uno.

PROLOGUS IN VITAM SANCTI UDALRICI EPISCOPI.

Ures plurimorum cùm fama miraculorum Christi, quæ per servum suum sanctum Udalricum in honorem suæ sanctissimæ genitricis * Mariæ fieri concessit, frequentissimè pulsaret, & adhuc mentes eorum dubitatio occuparet, missis ad me legatis rerum veritates ex meis responsionibus cognoscere cupiebant, rogantes me, ut ea, quæ ego in veritate scire potuissem, lucidâ descriptione eis manifestarem. Cumq; interrogantium tanta pluritas me undique interrogationibus cinxisset, ut omnibus singulariter responsa scriptis dare me non posse æstimarem, cogitare tacitus cœpi intra memet ipsum, ut cum tacita experientia experiri studuissem originem ortus ejus, ut descripto ejus ortu, vitam subsequentem & obitum veraci relatu interrogantibus & legere volentibus omnibus in commune notum facere potuissem, non meis antecedentibus meritis confidens, nec sagacitati mentis meæ, sed in Dei misericordiã omnipotentis sperans, qui dixit, Aperi os tuum, & ego adimplebo illud, ut per merita præfati episcopi irrigatione Spiritus sancti & divini ignis fervore sensum meum dirigere dignetur, ut id, quod ad excogitandum mihi inspiravit, ad perficiendum vires non subtrahat, nisi prædestinatâ animo idoneâ taxatione edere concedat, ut diligentibus Deum exempla ædificationis anteponant, & Dei præcepta spernentibus conversionis emolumentum, vel damnationis interminationem adaugeant. Ista pro certo in amore

* Quæ scilicet princeps patrona Augustanæ diœcesis.

amore Chriſti legentibus, auxilium Dei omnipotentis adeſſe confidimus, ut per ſervum ſuum ſint in iſto ſæculo freti, & eo juvante fiant ad æterna gaudia perducti.

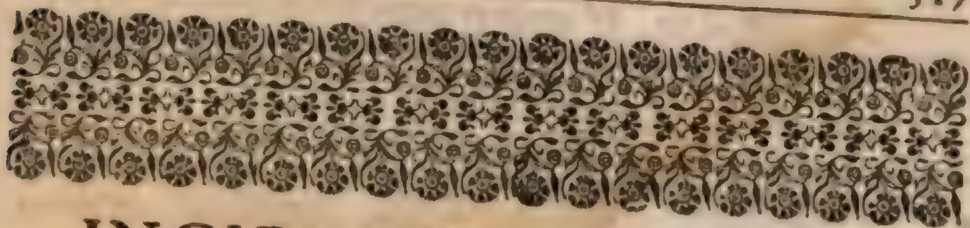
INTERPRETATIO NOMINIS UDALRICI.

OPortet inprimis, ne reticeamus tanti talisque viri Spiritu ſancto juvante nominis interpretationem. Theuticâ itaque linguâ hæreditàs à proavis derelicta Alt vodal dicitur, Ric divitias ſonat, ideò non incongruè * Vodalricus à paternâ hæreditate dives interpretari poteſt, nam æterni Patris hæreditate ditatus floret; de quo Patre quotidie in oratione noſtra dicimus, Pater noſter, qui es in cœlis, & reliqua. Ad cujus hæreditatis ſanctus Paulus poſſeſſionem in Dei voluntate perſeverantes conſolatur dicens, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti, de quâ etiam hæreditate ſcriptum eſt, quod oculus non vidit nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus diligentibus ſe; cujus compendio non ſolùm ſibimet fruitur, verum etiam plurimos multimodis beneficiorum conſolationibus in hac peregrinatione vivens traxit, & nunc melius vivens, multimodis juvaminibus & continuis miraculis ad hanc introducet, ſicut in ſequentibus reperitur.

* *Aliæ aliorum etymologiæ ſunt: Avent. in Nomenclat. Ulricus, Hyldericus, Chyldericus pro eodem nomine accipit, & Amorem regni, ſive divitem amoris interpretatur.*

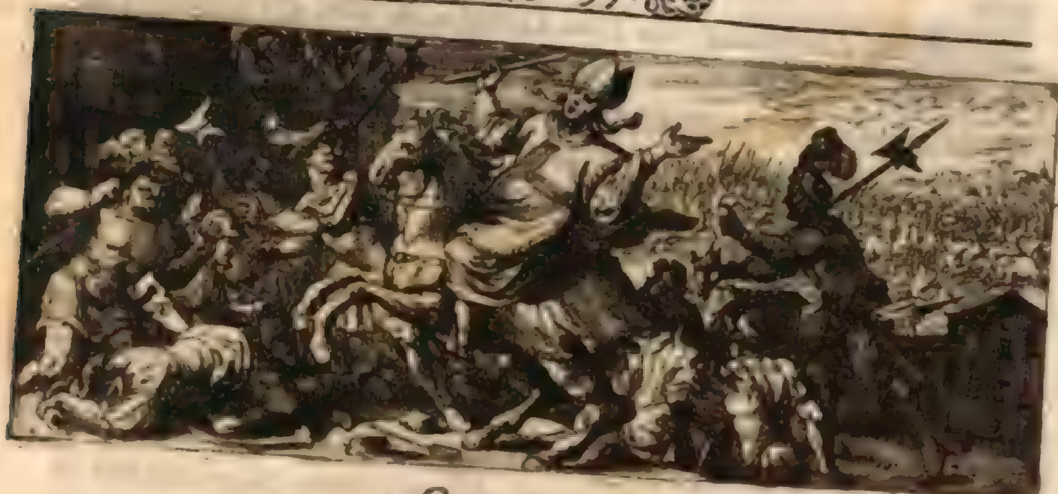
INCI-

INCIPIUNT CAPITULA.

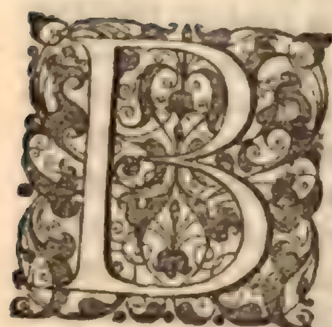

CAPUT

Caput I.

De ortu sancti Udalrici, & qualiter hebdomadâ duodecimâ ablactatus est: & ubi ad scholam commendatus est: & quomodo episcopatum accepit: & de visione Ramberti presbyteri.

Beatæ igitur memoriæ S. Udalricus excelsa prosapia Alamannorum ex religiosis, & nobilibus parentibus ortus, patre scilicet *Hupaldo & matre * Thetpirga nuncupata: qui solito more lactatus, & summo studio nutritus, quamvis statura corpusculi elegans, tali tamen macilentia confectus erat, ut nutritoribus verecundia esset, si aliquis ignotorum faciem ejus inspexisset.

* *Al. Hucpaldo & Dietpirch. Pater Comes Kyburgensis, mater Burchardi Sueviæ ducis filia. Ex geneal. Comitum de Kyb. ms. Vide etiam stemma hujus familiæ apud Stumpf. lib. 5. c. 30. Videtur hic Burchardus primus, is ipse, quem Hermannus Contractus An. 911. in conventu suo occisum ait: Errant, qui confundunt cum Burchardo 2. occiso in Italia an. 926. vel 927. ut est apud Contract. Regin. & Ursperg. Porrò S. Udalricus natus est an. 890. Sigeb. habet an. 893. qui cur eum in Bajoaria natum scripserit, nescio.*

Mirantibus verò patre & matre, quare tanta tenuitate & informitate corporis occuparetur, & sæpe inde cogitantibus, hebdomada interim duodecima ejus nativitatis quidam ignotus clericus casu adveniens, supplicabat, ut ab eis aliquantos dies in hospitium reciperetur: qui benignè susceptus, & cum eis in atrio domus suæ hora refectionis sedens, audiebat in cubiculo infantulum vagientem, sciscitabatur quis aut cujus esset, præ pudore verò maciei illis nolentibus indicare, dixit, si salvum illum esse cupiatis, celeriter ablactetur. Qui parvipendentes ejus locutionem, eum lacti non subduxerunt. Altera verò die iterum audiens eum dixit, quare non fecistis secundum consilium meum:

qui

qui adhuc contemnentes ejus consilium non crediderunt ei. Tertia autem die audiens vagitum ejus infirmiorem quam antea, dicebat ad eos, pro incuria vestra perditioni traditur infantulus iste, pro certo sciatis, quia si uberibus non subtrahitur, in ista nocte morietur: si autem subtractus, salvabitur, in posterum à Domino aliquid magnum in eo manifestabitur. Tunc demum ei obtemperantes aliis eum escis sustentare cœperunt: qui statim recreatus de die in diem proficiens, talem corpus formositatem accepit, ut ipsi sui parentes gratantes eum intuerentur & aliis ostenderent, qui laudantes Dominum die noctuque pro sospitate pueri, & pro eo, quod talem ad eos direxit hospitem, qui istius rei discretionem cognoscebat & illis innotescebat. De præteritis ergò futura credentes, tractaverunt ubi vitam religiosissimam & docendi studiosissimam invenire potuissent, acceptoque consilio commendaverunt eum ad S. Galli monasterium, quia ibi nobilium Dei servorum multitudo, & religiositas discendi docendique studium tunc temporis habebatur. Commendatus verò cuidam religioso viro grammaticæ artis edocto, Waning nuncupato, à quo bene procuratus quotidianam religionis atque lectionis doctrinam accepit, & in intimis sui cordis inseruit, adeò ut paulatim fratres in eo doctrinæ fructificationem nimis proficere sentirent, & ob hoc eum in suæ fraternitatis consortium flagitando assumere conarentur. Horum itaque petitionibus sæpe commonitus, inducias respondendi postulavit. Tunc itaque ad quandam ibi commorantem inclusam * Wiberat nominatam consilium quærendo accessit: quæ respondens dixit ei, post triduum ad me veniens, si Deo placet, meum poteris animadvertere consilium.

* *Herman. Contracti edit. 916. Apud S. Gallum beata virgo Wiborada arctius est inclusa. Ergò etiam antea inclusa fuit, sed non tam arct.*
Udalricus eam consuluit ante an. 916. imò ante an. 909. quod ex se-
quentibus certum fit. Trithem. de vir. illust. Ord. S. Benedict. lib. 3.
cap. 224. Wiberadem nominat, ait claruisse an. 920. Ab Ungaris per-
empta est an. 925. Contract. Cœnobiolum ejus nomine conditum, cujus
meminit Brusch. in descript. monast. Vinear.

Inde illo recedente ipsa devotæ orationis studio Dominum flagitabat, ut statuto die certi veracisque consilii indicium sibi manifestare potuisset. Cumque ille responsum accepturus advenisset, dixit illi, ultra hæsitatio tuam non occupet mentem, quia istius cœnobii spiritualis Pater à Deo decretus ad regendum nullo modo constitueris: Sed in orientali parte ubi quidam * fluvius duas dividit regiones, in futurum Episcopali ministerio DEO militare debebis, & in eodem loco

* *Lycus Sueviam & Bavariam discriminat.*

loco multa talia perpeſſurus es laborioſa, qualia nunquam antecesſores tui ſuſtinuerunt à paganis & malis Chriſtianis, quæ tamen omnia DEO juvante in ultimis decentiſſimè ſuperabis. Hæc audita ſecretiſſimis fratribus intimavit, & eorum ſuaſionem ſuavi colloquio mitigavit, totamque ſpem priſtinæ deſtinationis in ſua mente depoſuit, & ob hoc tamen diſcendi ſtudium non omiſit, ſed inibi cum omnibus charitativè verſabatur; donec congruo tempore duplici ſagina ſcientiæ ac religionis repletus, communi omnium oratione conſolatus, & fraternitatis amore fretus, parentes ſuos amativè dimiſſus reviſitavit. Qui tunc ſapienti capto conſilio, eum præſulis Auguſtenſis eccleſiæ * Adalberonis dominio ſubdiderunt, quem multa tunc temporis ſapientia repletum, muſicaque arte præ cæteris præditum, gubernaculaque regni pæne omnia cum * Rege diſponentem agnoverunt. Ipſe verò propter nobilitatem parentum, & bonam ejus indolem & formoſitatem, læto animo ſuſcipiens, miniſterium * camerarii ſibi commendavit. Quo ſuſcepto, & aliis ſecundum ſuam dignitatem beneficiis, ſicuti præcoquus erat in omnibus, proſperè agens de die in diem proficiebat. Interim verò libuit eum limina viſitare beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli. Cumque illuc perveniſſet, à venerando Papa * Marino bene ſuſceptus eſt, & ab eo interrogatus, de qua provincia vel civitate eſſet nativus.

* Electus A. 887. Regino A. 895. concilio Triburienſi ſeptimo loco ſubſcripſit Cōc. tom. 4. Sedit ad an uſque 909. Contr.

* Rege Ludovico IV.

* Onuph. de vocib. eccleſ. obſcuris, Camerarium interpretatur, qui pecuniarum curā gerit, ego verò hic cubiculariū intelligo.

* *Hæc Marino nondum Pontifice facta, iniit enim Pontificatum an. 942. Contigere hæc autem an. 909. quo Adalbero obiit, qua ratione Sigeb. etiam conciliandus in Chron. an. 942.*

Qui reſpondens dixit: De provincia Alamannia, & de Civitate Auguſta oriundus ſum, verſorque in ſervitio Adalberonis ejusdem civitatis Epiſcopi. Ne turberis inquit animo ô * frater, ille, de quo mihi dixiſti, Senior tuus Adalbero migravit à ſæculo, & Deo jubente te ejusdem * matriculæ decet eſſe paſtorem. Eo quidem renuente, infit, cur recuſas deſtinationem Dei? Si nunc inconcuſſam & indeſolatam accipere & gubernare refragaris in tranquillitate, inante verò deſtructam & deprædatam in perturbatione accipies, & cum labore gubernabis & reædificabis. Altera verò die ſine licentia Papæ, propter triſtitiam defuncti Domini ſui, & ne ab eo plus * verbis conſtringeretur, exivit è Roma, Auguſtamque reviſitavit, & invenit ita, ſicut præfatus Papa prædixit. Tunc Hiltine Succeſſor Adalberonis effectus eſt, qui tamen tantæ non fuit celſitudinis, ut ſuo ſe vellet applicare ſervitio. Interim verò patre ejus defuncto, rediens ſuſcepit procurationem matris ſuæ, recordans præcepti Domini dicentis, honora patrem tuum & matrem &c. Tanta itaque eam dili-

* Marinus ſi Pontifex fuiſſet, S. Udalricum tunc temporis filium, non fratrem appellaſſet.

* Eccleſiæ cathedralis.

* Hoc etiam indicio eſt, Marinum tunc temporis nondum fuiſſe Pontificem, Pontifex enim nō tam verbis, quam re potuiſſet cogere.

diligentia & omnia ſua cuſtodivit ac diſpoſuit, prout ei vires à Domino conceſſæ ſuppetebant. Poſt xv. annos * defuncto Hiltine Epiſcopo, machinatione nepotis ſui, * Burchardi Ducis, & aliorum propinquorum ſuorum, * Heinrico Regi præſentatus, ejusq; ſublimitati nota facta eſt deceſſio Epiſcopi, ſupplicatumq; eſt, ut præfato Domino Udalrico Epiſcopalis poteſtas ab eo concederetur. Rex verò intuens * herilitatem ſtaturæ illius, & comperiens doctrinæ ſuæ ſcientiam, petitioni eorum aſſenſum præbens, regio more in manus eum accepit, munereq; pontificatus honoravit. His verò ita peractis hilari animo de Rege revertentes, & ad Auguſtam pervenientes, ſecundum Regis edictum poteſtativa manu inveſtituram Epiſcopatus ſibi perfecerunt. Succedente verò tempore Nativitatis Domini, in die * ſolennitatis Innocentum conſuetudinario ritu ordinatio ejus peracta eſt. Inde verò proſpero reditu domum veniens, conſpiciensque muros eccleſiæ undique depoſitos, omniaq; ædificia nimis dilapſa, ſicut ſub priori antiſtite igne ſunt conſummata: nimia tunc mentis anxietate fluctuans, cogitabat, qualiter convenientiſſimè tam penitus deſtructa reædificare potuiſſet, quia maxima pars familiæ à paganis fuerat occiſa, & oppida exuſta & deprædata, pars autem familiæ, quæ remanſerat, in magno egeſtatis labore erat afflicta. Acquiſitis tamen architectis & multitudine congregata familiæ, cœpit ſagaciter diruta reſtaurare: ſatisq; ſenſibiliter ordinare, magnoq; animi fervore ſtudens, ut cœpta perficere non deſiſteret. Cum verò vir magnæ ſuavitatis inchoatum opus quamvis preſſâ ſupellectile, divino tamen fretus adminiculo ardenter implevit: omniaque ipſius templi interiora omnigeno, quantum valuit, decoramine ornare contendit: Nec non etiam frequenter ſagaci oculorum acie intus & forinſecus poſitiones eccleſiæ cautè perluſtrans, parvitatem non lucidæ cryptæ vilitatemq; ſibi nimis diſplicere conqueſtus, ſeq; profeſſus eſt competentius decentiusq;, ſi Deus annuerit, poſiturum. Cumq; opus cœptum ſatis creſcere videretur, Ramberto cuidam fratri in eceſtaſi mentis videbatur, ſe, ſicut ſolebat, cum illo pſalmos decantare debuiſſe, & interim Adalberonem Epiſcopum in aquilonari parte cryptæ miſſatico apparatu veſtitum, ſibi apparentem annuentemq; ut ad ſe veniret, ſed ille ancipiti timore ſeptus viventis atq; defuncti Domini, cœpit oculis pavens in eum conſpicari: interrogatusq; ab eo, quare ſic oculis in me inflecteris? At ille reſpondens dixit: Ecce video ſeniorem meum Adalberonem epiſcopaliter paratum ad miſſam, meq; vocantem ad ſe. At ille, feſtina, inquit, juſſionem ſuam implere. Cui venienti ad ſe dixit ad eum, Ramberte dic Domino tuo Epiſcopo, mercedem à Domino accepturũ pro orationibus & eleemoſynis, quas

* A. Ch. 923. Errat Bruſch qui Hiltinũ 15. tantum menſes præfuiſſe ſcribit, tot enim an. præfuit, non tamen integrus.
* Burchard. 2. Suebiæ D. ob. 926. Cõtr. quo cognationis gradu S. Udalr. attigerit, nondum cognoſcere potui
* Henrico Aucupi.
* Herzliche Praͤſentz.
* An. nimirum 924. ineunte, inde eſt in veteri Contr. edit. An. 924 S. Udalric. Auguſt. Epiſc. ordinatur. Corrigendus Urſperg. qui Udalricum Hiltino Anno 925. ſucceſſiſſe ſcripſit.

quas mihi fideliter transmisit, & hoc signum dicito illi, quod * Fortunatus & ego in proxima Cœna Domini Domino concedente cum illo chrisma sanctificabimus, & quod operatio hujus cryptæ est ruitura: ob hoc tamen non debet omittere, quin studeat in posterum stabiliter perpetrare.

* *Fortunati plures, hac opinor de Fortunato Pictaviensi Episcopo accipienda, quem Augustæ aliquando fuisse scripsit Paulus Diac. lib. 2. cap. 9. sive 13. Quod enim quidam nescio quem Fortunatum Augustanum Episcopum prodidere, ex Episcoporum catalogis probari non potest.*

Fratres quoque recordari moneto, quod sine vi & sua sponte, sedula & assidua oratione pro me laborare spoponderunt, & quod sic non fecerunt, & si hoc emendaturi non fuerint, sciant se esse de hoc in conspectu Domini rationem reddituros. Et tu quotidie unum pro me psalmum cantabis, sine cautela, & hoc te emendare monebo. Ipse verò Episcopus interim Regiis occupatus obsequiis cursum direxit ad curtem, ibiq; apud aulicos digno honore diu retentus, tandemq; requisita salubri licentia domum repedavit, opusq; cujus effectum sese cernere speravit, totum penitus dilapsum reperit ac subversum, secundum prædictam rationem præfati Ramberti. Tum verò cautioribus fundamentis positis, stabiliter perfecit.

CAPUT II.

Item de visione ejusdem Ramberti.

ALia autem vice cum in oppido Waringa vocitato primo mane consuetudinario more psalmodiam cum eodem Ramberto studuisset explere, idem frater cœpit reflexis oculis timidè moveri. Interrogatusq; ab eo respondebat dicens, ecce video seniorē meum Adalberonem eodem modo, sicut antea eum vidi præcipientem mihi, ut illi ministrem ad missam. Qui statim surgens retractis foribus recessit de ecclesia, donec hæc visio finiretur. Aliam verò visionem, quam de multis fratribus in veritate dicentibus accidisse didicimus, oblivioni nos tradere non oportet. Quia cum religiosus vir die sancto paschæ ministerium sacramentorum studiosè perficere decertaret, multitudine clericorum adjuvante, & cuidam Heilrico presbytero cantore existente, apparuit dextera cum dexterâ Episcopi sacramenta sanctificans. Expleta verò missâ, ille præfatus Heilricus sequens eum in cubiculum suum cecidit ad pedes ejus, & incautius quam debuisset in præsentia laicorum hanc visionem explanavit. Cui ille respondens dixit: Utilius tibi fuisset, ista reticere quam loqui. De hac verò responsione stupefactus recessit ab eo, & in * scena, quæ ante cubiculum ejus est sita, consedit, & statim oculi

* *Porticu, lanbea.*

 ejus

ejus magna nimietate cœperunt lacrumas effundere, & in ea effusione permanserunt, usque dum in totum præsenti lumine privati sunt.

Caput III.

De visione sancti Episcopi. Et de obitu regis. Et de Adalberone, & consuetudine suæ servitutis.

ALio tempore in nocte antecedente diem sanctum Cœnæ Domini quasi in somnis audivit vocem sibi loquentem, Udalrice Episcope, scias te hodie hospites esse suscepturum. Et expergefactus à voce, qui essent illi hospites cœpit tractare. Cum autem dormiret, loquentis sibi verba audivit, Orationes tuas & eleemosynas tuas oculi Domini conspexere, & ideò binis * antecessoribus tuis Fortunato & Adalberoni es commendatus, ut tibi hodie & posthinc in istis sacris sollennitatibus sacra mysteria celebranti assistant, & ea tecum benedicant.

* *Hoc verbum largo modo sumendum videtur, cum nullus Fortunati nomine in Augustanorum Episcoporum catalogo extet; caterum Pictaviensis ille Episcopus CCCC. circiter annis ante S. Udalricum vixit.*

Mane autem facto aliis, sicut mos est, peractis ministeriis, circumstantibus ministrorum ordinibus, cum sacramenta consecraret, ipse & quidam de circumstantibus devotiores viderunt dexteram Domini cum eo sacramenta consecrare, & signum crucis imponere, quibus, quia per spiritum eos sciebat, cum viaticum ab eo accepturi accederent, digitum ori superposuit, ut de visione tacerent, quibus etiam postea ad se vocatis, quæ ei in nocte dicta sunt, secreto nunciavit, & præcepit, ut eo vivente neque visa neq; ab eo secretè audita alicui manifestarent, si præsentem adhuc vitam habere voluissent.

Majoris etiam visionis sibimet ipsi manifestata miracula sub silentio recondendum bonum esse non æstimo. Quia quadam nocte, cum corpus lectulo ad dormiendum collocasset, vidit sanctam Afram in magna formositate, pulchra tunica indutam atque succinctam, stantem ante ipsum dicentemque sibi, Surge & sequere me. Et hæc dicens eduxit eum in campum, qui vulgò dicitur Lechfeld. Ibi enim sanctum Petrum principem Apostolorum invenit cum multitudine magna Episcoporum & aliorum sanctorum, & eorum, quos ille ante non videbat, & tum nutu Dei cognoscebat bene, synodale colloquium cum eis facientem, & magna & innumerabilia disponentem, * Arnolfumq; Ducem Bavariorum adhuc viventem, de destructione multorum monasteriorum, quæ in beneficia laicorum divisit, de multis sanctis accusatum legaliter judicantem, & enses duos valdè * heriles,

* *Otto Frisi. lib. 6. c. 18. simile illi elogium tribuit: Hic est Arnolf. qui ecclesias & monasteria Bajoaria crudeliter destruxit, ac possessiones earum militibus distribuit.* * Herlich.

les, unum cum capulo & alterum sine capulo sibi ostendentem, & sic loquentem, Dic regi Hainrico, ille ensis, qui est sine capulo, significat regem, qui sine ** benedictione pontificali regnum tenebit, capulatus autem, qui benedictione divina regni tenebit gubernacula.

*** Frising. lib. 6. cap. 18. & Gebhardus Episc. in vita S. Udalric. ense sine capulo Arnolfum ducem significatum existimant, Ditmarus lib. 1. Henricum ipsum Aucupem, quod est utiq; verius, is enim Episcopalem unctionis benedictionem accipere neglexit. Hanc etiam explicat. secutus est Siffrid. Presbyt. epitom. lib. 1.*

Finita itaque synodo præfata, Dei martyr monstravit illi loca castrorum, ubi postea Otto Rex adhuc manens regalem locutionem cum populis diversarum provinciarum habuit, ubi Rex Perengarius de Longobardia & filius ejus Adalbertus cum multis Episcopis se præsentaverunt & suo Domino * subdiderunt. Indicavitque ei venturam supergressionem Ungarorum, & loca belli, & quamvis laboriosè, tamen victoriam Christianis concessam esse nunciavit. Hac visione peracta, reductum eum in lectulo collocatum dimisit. Ipse verò ad se reversus cogitabat, reverenter in recordationem suam ducens illud illustris verbisatoris rapti ad secreta tertii cœli dicentis, sive in corpore, sive extra corpus, & reliqua. Hæc verò visio ab eo paucis prudentibus ac sibi familiaribus manifestata est. Postea autem curtem regis adiens solito more servitio ejus subdebatur, usque dum Rex Heinricus præsentem vitam * finiret. Ottoni itaque filio ejus in Regnum sublimato, eandem quam patri sedulitatem servitii & fidei firmitatem in cunctis impertiri studebat. Tunc verò temporis habebat Episcopus Udalricus filium sororis suæ Luitgardæ bonæ indolis, Adalberonem nomine, cuidam doctissimo Magistro Benedicto Monacho, ad erudiendum scientiam grammaticæ artis & aliorum librorum commendatum. Cumque ille ab eo in omnibus profectibus bonæ scientiæ & disciplinæ doctus atque educatus in virile robur devenisset, statim de schola exemptus, ab avunculo suo Episcopo Imperatori præsentatus, & in manus ejus misericordiæ commendatus, regali servitio tam studiosè atque decēter insistebat, usq; dum Imperatori ejus ministerium in ecclesiasticis & sæcularibus bene placuisset. De hac pro certo sedulitate ejus servitii quotidiani concessum est ejus avunculo sancto Udalrico Episcopo, ut præfatus Adalbero in ejus vice itinera hostilia cum militia Episcopali in voluntatem Imperatoris perageret, & in curte Imperatoris ejus vice assiduitate servitii moraretur, ea videlicet caussa, ut præfato præsuli Dei servitio,

** Berengarius Rex una cum filio se Ottoni Augustæ dedidit an. 951. Contract. Witich. Dietmar. & alii.*

** An. 936.*

tio, & custodiæ gregis commendati, & utilitatibus ecclesiæ,
& orationibus, & eleemosynis secundum suum desiderium im-
morari licuisset. Ille verò quantum sæcularibus curis se absolu-
tiorem esse persensit, tantum se ipsum in Dei voluntate facere ni-
tebatur obligatiorem: Cursus scilicet quotidianus cum * matri-
cularii in choro ejusdem matriculæ ab eo cautè observabatur,
quandocumq; ei domi manendum aliæ occupationes consense-
runt. Insuper autem unum cursum in honore sanctæ Mariæ ge-
netricis Dei, & alterum de sancta Cruce, tertium de omnibus san-
ctis, & alios psalmos plurimos, tumq; psalterium omni die exple-
re solitus erat, nisi si eum impediret aliqua inevitabilis necessitas.
Missas autem ** tres vel duas aut unam, secundum spatium tem-
poris, cantare quotidiè non desiit, si infirmitas corporis aut ali-
quod studium bonum ei non subtraxit.

Matricularii clerici matricis ecclesiæ.

** *Liberum olim erat sacerdotibus, quot vellent una die missas celebrare, quod ex Valafrido colligas c. 21. & fortassis ex D. Leonis etiam ep 79. ad Dioscor. c. 2. Concil. verò Salegunstad. cui Bruno episc. August interfuit an. 1023. constituit cap. 5. ne quis trium numerum excederet, Alex. 2. Pont. qui obiit an. 1073. cap. Sufficit, de consecr. D. 1 ad unam revocavit. Etsi adhuc quoque aliquot casus, quibus duas celebrare licet, excepti.*

Multis temporibus carne abstinuit, sed tamen aliis cum eo man-
ducantibus abundanter donavit. In quotidianis refectionibus
quando cum suis ad mensam sedebat, prima appositio panum
atque ciborum, ex maxima parte per aliquem clericum, cui hæc
commendata sunt, pauperibus dividebatur: exceptis his mancis
atque debilibus, qui in grabatulis & in lectulis & in scamellis am-
bulantes, & in sperulatis lectulis, quotidianum victum in ejus
præsentia acceperunt de optimis escis & potibus. Aliorum * au-
tem nemo qui in sua præsentia, sive notus fuisset, sive igno-
tus, cibum sumpserunt, esuriens aut sitiens recedebat, nisi ali-
quando incuria aut tenacia ministrorum contigisset contra Epi-
scopi voluntatem. Hospites autem cum ad eum devenissent,
tripudio & tanta hilaritate vultus & animi suscepti sunt & in o-
mnibus procurati, veluti eis optimè conveniebat, sciens in eis
Christum se suscepisse, illo dicente, hospes fui & suscepistis me.
* Vasalli autem Imperatoris ab eo pergentes, vel ad eum rede-
untes, summo honore suscepti & in tantum sunt opulentati, ut in
nullo eos aut jumenta eorum ulla indigentia fatigaret, acceptisq;
secum stipendiis itineris eorum necessariis, læti ab eo redirent.
Monachos autem atque clericos & sanctimoniales eum visitan-
tes more filiorum amavit, & spiritualibus eos atque corporalibus
escis abundanter recreavit, & cum illo manere concessit, quam-
diu eorum voluntati complacuit, & congruo tempore in omni-
bus hilaratos ire dimisit. Clericos autem suos ex familia, vel
libe-

etiam.

Al. lectio habet, Vasalli autem ejus in propria ab eo.

liberos mediocres vel nobiliores, summa diligentia nutrire & docere præcepit, & quoscumque inter eos honore dignos cognovit, ministeriis & congruis beneficiis ditiores fecit. Laici autem suæ dominationi subjecti, semper cum eo omni honore & lætitia commorabantur, nullam deceptionis fraudem ab illo fieri timentes, sed firmiter credentes atque certe scientes, quidquid eis promiserat, hoc Domino annuente compendiosè perfecerat. De familia autem ei commissa quicumque ante eum venerat se exclamando injustè esse oppressum vel exspoliatum, aut aliquo modo injuriatum de Domino proprio, cui in beneficium concessus erat, sive de conservo ejus, vel de alio aliquo, ad rationem ejus cautè auscultavit, & ubi cognovit injustè contra eum factum fuisse, firmiter confestim præcepit, ut iniquitas ei facta citò emendaretur, & non omisit, donec perficeretur. Legitimum verò jus totius familiæ, quo pro antecessoribus suis utebatur, firmiter eam tenere concessit, & nullius potestatis hominem sub suo regimine degentem hoc ei tollere permisit; & non nisi rectum censum de omnibus locis aliquem suorum ministrorum ab ea exigere non consensit. Otio inani nullo tempore animum suum subjacere patiebatur, nisi aliquid utilitatis excogitaret, aut perpetraret, sive de ecclesia, quam undique dilapsam invenit, vel de ejus ornatu, vel de paraturis altarium & clericorum, & de disciplina canonicorum & de schola, & de sustentatione & salvatione familiæ, & qualiter civitatem, quam ineptis valliculis & lignis putridis circumdatam invenit, muris cingere valuisset, quia in his temporibus Ungarorum sævitia in istis provinciis more dæmoniorum grassabatur. Hæc verò omnia cum exterius suorum fidelium consultu pertractaret, æstu tamen interius divini amoris succensus, vigiliis & orationibus & jejuniis & eleemosynis Deo se sociare studiosissimè festinabat, semper cuti suæ laneum apponens vestimentum, & regulam sequens monachorum. Post completorium numquam propter ullius hominis petitionem escam vel potum, delectationi corporis suæ consentiens sumpsit. In mollitia plumatii non dormivit, sed * psiathio & sago aut tapetiis suppositis requievit. In nocte primum sonante signo surrexit, & prædictos cursus maxima cautela complevit.

* ψίαθος storea teges, utitur psiathii vocabulo Cassian. de gastrimarg. c. 35.

Caput IV.

Qualiter quadragesimæ tempus celebraret, & tempus indulgentiæ, diemque Cœnæ Domini, & deinde usque ad finem Paschalis hebdomadæ.

Tempus verò quadragesimæ quantaque devotione celebraret, sermo mihi non sufficit ad narrandum, sed tamen ea, quæ vidimus, non decet nobis in totum omittere. Matutinis namque laudi-

laudibus expletis, aurora diei prima illucescente aliis orationibus expletis psallere psalterium cœpit, quo expleto & letania expleta, aliis orationibus firmiter insistebat, usque dum signum ad vigilias defunctorum sonaret, quo audito statim surrexit, & cum fratribus vigiliam celebravit & primam: prima verò expleta fratribus solito more crucem portantibus, ipse remanens in ecclesia codiculum breviatum ex psalmis cum aliis orationibus interim decantavit, usque dum fratres cum cruce redirent, & missam sacrificationis celebrare cœpissent, ipse pridie primum devotè Deo sacrificium offerens, manum sacerdotis humiliter osculans. Expleta verò missa, tertiam cum fratribus explevit, fratribus verò ad capitulum pergentibus, ipse solito more in ecclesia remansit, donec signum ad sextam sonaret. Sexta autem hora expleta altaria circuibat cum venia, cantans Miserere mei Deus, & de profundis, tunc demum ad cubiculum rediit ad lavandam faciem suam & ad missam se præparandum. Missarum autem celebrationibus expletis & vesperis decantatis, ad hospitiolum pauperum pervenit, & XII. pauperum pedes lavit, & unicuique eorum de urceolo pretium unius denarii donavit. Inde rediens ad mensam pransurus consedit, ibi lectio non defuit, nec prædictorum pauperum multitudo copiosa: apposita cum gaudio sumpsit, & cum eo manentibus maxima hilaritate distribuit, recordans illud Apostoli, Hilarem enim datorem diligit Deus. Unicuique enim præbebat, quod eum libentissimè sumere æstimabat. Cibo verò consumpto, & omnibus cum eo commorantibus lætificatis, congruo tempore completorium recitavit, insuper aliis orationibus peractis secreta cubiculi cum silentio repetivit, & omne colloquium, nisi cum Deo & sanctis ejus, usque ad alterius diei primam peractam omninò devitavit. Hoc modo dies quadragesimæ explevit, usque in diem indulgentiæ, quem dicunt Pascha Palmarum, eo die manè diluculo ad sanctam * Afram veniebat, si in præterita nocte ibi non manebat, missam de sancta Trinitate cantabat, & ramos palmarum diversarumque frondium benedicebat, evangelioque & crucibus & ** fanonibus, & cum effigie sedentis Domini super asinum, cum clericis & multitudine populi ramos palmarum in manibus portantis, & cum cantationibus ad honorem ejusdem diei compositis, & cum magno decore pergebat, usque ad collem, qui dicitur Perleich, ibique obviam ei veniebat chorus canonicorum cum pulchritudine magna & cum civibus, qui in civitate remanserant, & qui de oppidis circumjacentibus ipsis se jungere voluerunt, ibi ad imitandum humilitatem puerorum, cæterorumque populorum, ramis palmarum & vestimentis suis viam sternentium. Iis expletis vir sanctus congruentissimam admo-

** Ecclesia S. Afræ ea, quæ nunc vulgò S. Udalrici, cœnobitis SS. Udalrici & Afræ dicitur, urbe tunc non comprehendebatur.*

*** Fanones vexilla.*

admonitionem de passione Domini ad omnes fecit, eousq; sæpe, ut ille fleret, fletuque suo multos flere fecisset. Admonitione peracta omnes simul Deum laudantes ad ecclesiam matriculam pervenerunt, ibique missam cum eo celebraverunt, & inde omnes in sua redierunt. Postea autem his tribus diebus contiguis synodale colloquium habere consuevit, eo quod * canones bis in anno Episcoporum concilia fieri præcipiunt, unum xv. K. Octobr. & aliud quarta hebdomada post pascha, hoc in isto tempore perficere decrevit, ne in antea ei aliquod obstaculum illud perficiendum impedimentum faceret, & ut in Cœna Domini cum eadem multitudine clericorum & populi plenius & honorificentius chrisma & oleum sanctificaretur. Eo verò die hora tertia omnes clerici sollennissimis paraturis induti venerunt in ecclesiam, & ipse suo more gloriosissimè ad Dei servitium paratus, cum eis sacrum mysterium agere devotissimè cœpit, perlectoq; Evangelio, & admonitione facta ad populum, & confessione populi accepta, indulgentiam humilimè eis fecit, & tota synodo oblationem offerente secundum ordinem, cautissimè implevit usq; ad benedictionem chrismatis & olei, hoc fecit magna reverentia sibi apportari, cum crucibus & cum pueris portantibus sub palliolo occultatis, & cereis, cum versibus ad hoc ministerium compositis formosissimè decantatis, & cum processione xii. presbyterorum, qui cum eo usq; in finem missæ in suo ministerio perseverare debuerunt. Rite autem sibi allato, humilimè suscepit, & totam synodum rogavit, ut quando ille crucem benedicendo super illud faceret, & ipsi cum eisdem presbyteris qui in processione erant & sibi assistebant, benedicere non desisterent, cæterumq; populum Pater noster cum magna humilitate decantare rogavit. Quo benedicto, & populo sacro viatico recreato, vesperaq; expleta, ad sacrarium venit chrisma & oleum clericis dispensandum. His dispensatis, ad hospitium pauperum venit, & eis solito more ministravit. Inde autem in ecclesiam ambulavit, & ante sacrarium venit, ibiq; à camerario allatis vestibus novis, xii. pauperes vestivit, & acervulũ aceoli aliis dispensavit, & eo die nullum ab eo vacuum abire dimisit, quamvis eorum multitudo magna adesset. Postea ad cibum venit, cibatisq; omnibus cum eo manentibus, exemplo Domini pedes discipulorum suorum lavare cœpit. Lavationeq; cum antiphonis congruentibus & versibus & lectionibus decentissimè peracta, pocula optima in suis cellariis recondita cum magna charitate & humilitate sufficienter porrexit, & completorio expleto, membra in Dei servitio fatigata quieti lectuli commendavit. Die autẽ parasceve horis secundum ordinem cautè expletis, omissis aliis cursibus sicuti in Cœna Domini, nisi ad eundem diem pertinentibus, mane diluculo

** Distinct. 18 c. 4 Primum post tertiam hebdomadam Pascha, ut in quarta compleatur: Secundum Idibus Octobris. Apparet itaq; hic 15 K. Octob. scriptũ pro 15. die Oct. quam phrasim etiam aliàs in scriptoribus parum latinis est observare.*

pſalterium explere feſtinavit, & ſacro Dei miniſterio perpetrato, populoq́ue ſacro Chriſti corpore ſaginato, & conſuetudinario more quod remanſerat ſepulto, iterum inter eccleſias ambulando pſalterium explevit decantando, & veſpertina hora ſine menſa atque menſalibus in cubiculo ſuo pane & cerviſia ſe recreare cœpit, & unicuiq; qui ſecum erant panem & cerviſiam juxta eorum voluntatem exhibere præcepit. Sanctiſſimo autem ſabbati die expletis nocturnis officiis, & amando pſalterio perlecto, præparatum ſibi balneum intravit, quo nunquam uti ſolebat eo tempore, niſi in ſabbato ante quadrageſimam, & in media quadrageſima, & eo die. Lavatione autem corporis peracta, & præparatione veſtimentorum induta, ad ſacrum officium ſollenniter ſe præparavit, & totum clerum hora diei nona cum eo paratum eſſe deſtinavit, ſtatimq; perlecta trina letania, cereoq́ue ſanctificato, lectionibusq; & tractis conſummatis, cum quina letania & cum omni honore ad baptiſmum conſecrandum ad eccleſiam ſancti Joannis Baptiſtæ perrexit, baptizatiſq́ue ibi ab eo tribus pueris cum ſeptena letania regreſſus eſt in ſacrarium ad miſſam ſe præparandum, clero interim pſallente in choro. Miſſarum verò ſolenniis ſollenniter cum veſpera peractis, corporeq́ue Chriſti diſpenſato, & ſacris veſtibus depoſitis, eo die menſa appoſita ad refectionem cum magna multitudine conſedit, & omnibus abundanter refectis cum gaudio ad manſiunculas redire permiſit. Deſiderantiſſimo atque ſanctiſſimo Paſchali die adveniente, poſt primam intravit eccleſiam ſancti * Ambroſii, ubi die paraſceve corpus Chriſti ſuperpoſito lapide collocavit, ibiq́ue cum paucis clericis miſſam de ſancta Trinitate explevit: expleta autem miſſa clerum interim congregatum in * ſcena juxta eandem eccleſiam ſitam ſollenniſſimis veſtibus indutum anteceſſit, ſecum portato corpore Chriſti & Evangelio & cereis & incenſo, & cum congrua ſalutatione verſuum à pueris decantata per atrium perrexit ad eccleſiam ſancti Joannis Baptiſtæ, ibiq; tertiam decantavit, indeq; cum antiphonis ad honorem hujus diei congruentiſſimè compoſitis, ad * tuomum formoſiſſima proceſſione, binis & binis ſecundum ordinem ſimul ambulantibus miſſam celebraturus pervenerat; miſſa itaque devotiſſimè religioſiſſimeq́ue decantata, cunctiſq; ſacramenta Chriſti accipientibus & in ſua revertentibus, ille ad cibum acceſſit, ibi menſas tres omni decore præparatas invenit, unam cui ille cum quibus volebat adſedere ſolebat, & aliam * matriculis, * tertiam congregationi ſanctæ Afræ. Sanctificato itaque cibo, carnes agni & particulas lardi inter miſſarum ſollennia benedicti omnibus diſpenſavit, & tunc demū cibum cum eis omni gaudio ſumpſit. Tempore enim ſtatuto ſymphoniaci venerunt, quorum

** Hujus eccleſiæ memoria quod ſciam alia nulla ſupereſt, videtur ſtetiſſe prope cathedralem.*

** Porticu.*

** Superſcriptum erat, ad ſummū, Germanicum ſcilicet cathedralis eccleſiæ nomē reſpexit, thuom.*

** Hoc eſt Clero eccleſiæ cathedralis.*

** Clerici regulares id temporis eccleſiam S. Afræ, quæ nunc S. Udalrici eſt, obtinebant.*

rum tam copiosa multitudo fuit, ut pæne intercapedinem aulæ secundum ordinem stando implevissent, & tres modos symphonizando perfecerunt. His ita gaudiis multiplicatis, canonici præcipiente Episcopo charitatem accipientes & rogantes, unum responsorium de resurrectione Domini interim decantaverunt. Et hac charitate expleta, ad alteram mensam congregatio sanctæ Afræ similiter fecit. Appropinquante verò vespera, ille sibi & secum sedentibus lætanter pocula porrigere præcepit, & tertiam charitatem omnes charitativè bibere rogavit, acceptaque ea charitate, tertium responsorium omnis clerus simul cum lætitia decantavit. Quo decantato, hymnum decantando canonici surrexerunt, ut aptè præparati ad vesperam devenire potuissent. Vespera autem peracta, Episcopus cum hospitibus & militibus ad suam ædem omnes exhilarandos revertebatur. Mane verò, quod est die lunæ, clerus totus ad sanctam Afram congregabatur, ut Episcopum venientem formosissimis paraturis indutus honorificè suscepisset, quia ejus consuetudo erat, ut eo die ibi sacrarum solenniis missarum Deo militaret, & post peracta sacrarum missarum sollennia multitudinem populi illuc congregati, sacro chrismate confirmaret: Et his ita peractis ad civitatem rediit, & ibi totam paschalem hebdomadam devotissimè celebravit.

Caput V.

Qualiter per loca sua pergere consuetus esset.

Finita paschali sollennitate, cū alicujus rei necessitas poposcisset, ut ad alia loca vel ad monasteria pertinentia ad Episcopatum legitimè pergere debuisset, * Vuhtinwanc, Staphense, Fauces, Wissintesteiga, Hewibach, quæ nunquam in beneficium laicorum concessit, nisi de exterioribus locis ad eadem monasteria pertinentibus alicui de isto pago, in quo monasterium situm est, concessisset, ut ibi advocatum monasterii habere potuisset, ut ecclesiasticæ ab eo res defenderentur, sed ad suam potestatem optima quæque detinuit, ea videlicet caussà, ut facultatetm ea visitandi & ibi manendi, & quæ necessaria erant corrigendi in stipendiis habuisset. Sedebat itaque in solio super carpentum composito de humerulis plaustri in ferro pendente, & cum eo unus clericus de capellanis ejus, qui cum eo totos dies psalmos decantasset. Non ideò quando inprimis tali modo pergere cœpit, * nisi adhuc caballicare potuisset, sed ut à populis sequestraretur, ne à cantatione psalmorum eorum colloquiis ineptis impediretur. Comitari verò semper cum illo aliquos suos presbyteros prudentissimos, & de capellanis tantum, ut quotidie servitium Dei decorè perficere potuisset, præcepit. Similiter

* Al. Staphenie, Wisintesteiga, Hewibach, Fauces, Suichwanc, vel Fuichwanc. Al. Staphense, Wuisintessbeta, Hewibach, Fauces, Suuchwanc.

* Nisi pro quod non.

& de vasallis suis semper secum aliquos sapientissimos habere
voluit, si ei aliquod negocium de ecclesiasticis rebus vel sæ-
cularibus ad tractandum devenisset, ut eorum consilio cautè
tractare & regere semper paratus esset. Fuerunt etiam electi de
familia semper, qui trahentibus bubus ductores fuissent, & eum
ante & retro ad dexteram & ad lævam cautè observassent, qui-
bus ille quotidie tantam annonæ copiam per se ipsum & per mi-
nistros ejus dari fecit in præsentia ejus, ut triplici numero viro-
rum sufficere potuisset. Amantissimus quoq; comitatus paupe-
rum semper cum eo inter sua loca ibat, qui virtutem caballicandi
habebant, in cautissimis ambulatoribus pergebant, alii autem his
vehiculis, in quibus soliti erant pergere, cum carpentis episcopa-
* Abundat. lia ministeria portantibus perrexerunt, quorum * verò mansi-
unculas & totas procurationes ipse per aliquem suorum fidelium
quotidiè cautè disposuit. Nunquam verò in aliquo prædicto-
rum monasteriorum otiosus manebat, nisi in ædificiis ecclesiæ,
vel claustrorum, vel aliorum ædificiorum, vel murorum antea
præparatis & collectis supellectilibus laborasset: vitam verò in
eodem monasterio Deo militantium monachorum sive cano-
nicorum & stipendia eorum omninò regere & componere stu-
duit, & jus familiæ dissolvere omnimodò non concessit. Dona
etiam sancti Spiritus tradere, ubi necessitas fuit, cum confirma-
tione chrismatis non omisit.

CAPUT VI.

Qualiter diœcesim visitavit.

GRatum autem & necessarium iter populis, cum * quarto
anno secundum constitutionem canonum ministerium su-
um adimplendum, caussa regendi & prædicandi atque confir-
mandi diœcesim sibi commissam visitare decrevisset, eodem
modo, sicut superius diximus, in solio carpenti superposito sede-
bat, psalmosq; solito more decantabat, eunuchum illum imi-
tans, qui legens Esaiam Prophetam super currum suum sedens
per viam pergebat, cui præcipiente Spiritu sancto Philippus ad-
junctus est, qui ab eo prædicatus & baptisatus fidem sanctæ Trini-
tatis accepit, æstimans pro certo quantum se colloquiis humanis
subtraxisset, ut tantum se divinis propinquiorem facere potu-
isset. Ad loca autem illa cum pervenisset, ubi concilia sua de-
nunciata fuerant, cum Evangelio & aqua benedicta & sonan-
tibus campanis & tanta honorificentia susceptus est, quantum
illis, qui ibi congregati sunt, virtus suppetebat. Statim verò
missâ celebratâ in concilio considens populum ante se vocari
fecit, prudentioresq; & veraciores sacramento interrogare præ-
cepit, quæ in illa parochia emendatione digna fuissent, & contra
jura Christianitatis perpetrata peccata, ut ei veraci relatu nota
fierent

* *Fort. quoque, pro unoquoque, Canones enim diœceses annuè ab Episcopis visitari volunt. 10. q. 1. c. 9. & 10. Capitula etiam Caroli M. & Ludov. Pii consentiunt lib. 7. cap. 360.*

fierent facta. Ut autem ab eis aliqua normam rectitudinis ſupergredientia cognita audivit, ſine perceptione perſonarum, ſecundum judicium clericorum ad tramitem rectitudinis, quantum omnipotente DEO juvante potuit, retrahere feſtinavit, & malè pullulata ſurcula vitiorum falcaſtro verbi DEI ſtudioſisſimè reſecare, ne virgulta malorum germinum ſegetem Chriſti ſibi commiſſam ſuffocare licentiam habuiſſent, & morbis vitiorum aptiſſima fomenta emendationum oppoſuit, ſed tamen ſecundum Verbum Dei dicentis, argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. Ea verò quæ difficilia & inſuperabilia miniſtris ſuis eſſe ab eis comperit, in præſentia ſui omnium cum eo manentium adjutorio, percauta directione finiri contendit. Quæ autem ab eis ſine obtrectatione aliorum in ſtatum rectitudinis converti perſenſit, eorum regimini perficiendum firmiter commendavit. Ille autem ſequens regulam ſui miniſterii, Spiritus ſancti donum populo ad hoc illuc congregato, ſacræ unctionis confirmationem ſtuduit imponere. Si autem his adhuc imperfectis nox ſolito more ſubrepens advenit, ne aliqua pars ovium ſibi commiſſarum detrimento privationis cœleſtis doni gravaretur, incenſis luminaribus in Nomine Domini cœpta perficere decertavit. Interdum autem cum de refragatoribus juſtitiæ tanta contentio excreviſſet, ut decedente die tenebræ noctis funderentur in mundo, ne pro eo concilia inibi ventilata remanerent incorrecta, luminibus incenſis regulas Canonicas legere præcepit, ut ſeris juſtitiæ ora refragatorum opilarentur, & juſtis judiciis omnia in Dei voluntate conſummarentur. Cum autem completo concilio vel confirmatione ad manſiunculas rediit, corpus reficiendum non prius prandium guſtavit, quam pauperibus eleemoſynæ ab eo clerico, cui illa obedientia erat commendata, erogabantur. Debilibus autem cum eo advenientibus in ſua præſentia collocatis, abundantem refectionem apponi præcepit. In quibusdam autem diebus capitula cum clericis habere diſpoſuit in his locis, ubi hæc aptiſſimè fieri archipresbyteri putaverunt, & ubi eum ab aliis mundanis conciliis abſolutiorem eſſe arbitrabantur. Congregatis ante ſe clericis, archipresbyteros & decanos, & optimos quos inter eos invenire potuit, cautè interrogavit, qualiter quotidianum Dei ſervitium ab eis impleretur, & qualiter illis populus ſubjectus ex eis regeretur in ſtudio prædicandi docendiq;, quantaq; cautela infantes baptizarentur, infirmi viſitarentur & ungerentur, defunctorum etiam corpora quanta compaſſione ſepulturis traderentur, qualiter de decimis & oblationibus fidelium pauperes & debiles recrearentur, viduis & orphanis in univerſis neceſſitatibus ſubvenirent, quantoque ſtudio in hoſpi-

tibus & advenis Christo ministrarent: Si subintroductas mulieres secum habuissent, & inde crimen suspicionis inciderent, si cum canibus vel accipitribus venationes sequerentur, si tabernas caussa edendi vel bibendi ingrederentur, si turpes jocos in usu haberent, si ebrietates & commessationes supra modum amarent, si rixis & contentionibus & æmulationibus deservirent, si nuptiis sæcularibus interessent, vel si aliqui eorum ministeria indecentia in consuetudine haberent, si per Calendas more antecessorum suorum ad loca statuta convenirent, ibiq; solitas orationes explerent, suasq; ecclesias ad tempus revisérent, si obedientiam eorum magistris præbuissent, & in toto suo ministerio devoti & apti manere studuissent. Responsione autem de interrogatis facta, & ratione veritatis percepta, stantibus in rectitudine dulcissimæ consolationis gratia gratificavit, & ut deinceps à normula justitiæ ne deviarent suavi colloquio admonuit, errones autem per devia incedentes fratres, dignis terruit correptionibus, & ut postea consueta vitia omitterent, præcepit.

CAPUT VII.

De confirmatione Ecclesiarum.

HOrum autem, qui in suo episcopatu proprietates habebant, quisquis religiosorum propter amorem Christi ecclesiam componere cupiebat, & cum concessa licentia ab eodem sancto Episcopo eam ædificaverat, consecrationemque habili tempore ab eo fieri flagitavit, aptissimè unius cujusque petitioni præbuit assensum, si confestim ille consecratæ ecclesiæ legitimam dotem in terris & mancipiis in manum ejus celsitudinis dare non differret, in conspectu civium suorum & testium veridicorum, ne postea gestæ rei veritas offuscaretur, ea etiam ratione, ut aliis circumjacentibus ecclesiis jura earum in nullis rebus propter illam novam minuerentur. Consecrationeque peracta, doteque contradita, comprobato illic presbytero altaris procurationem commendavit, & ecclesiæ advocationem firmiter legitimo heredi * panno imposito commendavit. Alicujus oblationem muneris non exposcebat, nisi presbyter ejusdem ecclesiæ aliquid propter honorem suum, & bonam voluntatem suam sponte eum accipere impetraret.

* *Observa ritum tradendæ advocationis ecclesiæ.*

CAPUT VIII.

Qualiter in Albegovve ecclesiam consecravit.*

* *Vulgò Algoja Algew.*

JESU verò quodam tempore præceptis obediendo, cum in pago Albegowe nominatum ministerii sui officium implere decrevisset, venerunt quidam homines de eodem pago ad eum lamen-

lamentando dicentes, Patres nostri in sua proprietate, quam nobis reliquêre, de lapidibus & cæmento & lignis ædiculam construxerunt, quam DEO & sanctis ejus dedicari voluerunt, & ut ipsi ibi sacrorum officiorum celebrationem audire meruissent, quia locus iste in magna vastitate eremi est situs, sed propter difficultatem viæ & pauperiem substantiæ eorum, nunquam Episcopum ad consecrandam præfatam ædiculam introducere potuerunt. His auditis Dei Servus hilari vultu dicebat, potestis nunc ad tempus, quæ consecrationi ecclesiæ sunt necessaria, acquirere? Qui amicorum consolationibus freti responderunt, possumus. Quibus ille infit, Cautum mihi viæ ductorem dimittendo antecedite, & quæ sunt ordinanda ordinate, ecce vestræ subveniendum necessitati illic perveniam, & DEO juvante ecclesiam consecrabo. Die verò altera consecratione peracta, cives ipsi secundum suam facultatem munera offerentes ante eum veniebant, quæ videns subridens dicebat, non propter amorem alicujus muneris, sed ut vestræ necessitati consulerem, & servitium Dei in hoc loco multiplicaretur, huc veni, hæc nobis oblata vestræ utilitati servantes & in DEI servitio crescentes, manete in pace. Hæc dicens recessit, & de scrupulo viæ nullam nisi quasi lætando querimoniam fecit.

CAPUT IX.

De multiplici ejus admonitione; & de ratione octo vitiorum, & de timore in die judicii, & de consolatione justorum.

HIS verò bonorum operum studiis insistens, omnes apud eum commanentes exhortatione benignissima spiritualiter recreavit, docens non solùm in verbis, sed etiam in operationibus, ut uniusquisq; Dominum ex omnibus viribus perfectè diligeret, & ejus amori nihil præferret, & proximum tanquam seipsum, patrem & matrem honoraret, insuper omnes bonæ voluntatis homines, de quibus angelica canit multitudo dicens: Et in terra Pax hominibus bonæ voluntatis; malignis autem in omnibus eorum malis actibus resistere secundum sanctum prophetam David dicentem, ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominum glorificat. Quod quisque sibi noluisset, alteri non faceret, ecclesias Dei cum devotione mentis & humilitate, & cum oblationibus crebrò visitaret, ibiq; cum effusione lacrymarum & pro remissione peccatorum suorum, & pro omnibus justis suis necessitatibus DEum flagitare satageret, inimicis insuper indulgentiam postulare monebat, secundum orationem dominicam dicentem: Dimitte nobis

debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & secundum Evangelium, sic & Pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, & iterum, dimittite & dimittemini. Decimas omnium laborum suorum Domino & sanctis ejus, ecclesiisq; quibus sunt terminatæ, ne reatum Cain fratricidæ inciderent, cum magna cautela præsentare festinarent, dominicas etiam dies & cæteras solemnitates in anno, non solùm in abstinentia servilium operum, sed & omnium vitiorum devotissimè venerari monuit; Eucharistiam quemque assidue accipere, atque ante acceptionem purgatum se exhibere, & post acceptionem mundum se custodire certaret. Dies quadragesimæ cæteraque jejunia antiquitus constituta, & noviter cum consensu inventa, omni monuit devotione ab omnibus custodiri, abnegationem sui facere & Christi vestigia sequi, corpus castigare, delitias non amare, esurientes & sitientes escis & poculis recreare, nudis vestimenta præbere, infirmos & in angustiis constitutos visitare, egenis & vagis mansiunculas concedere, & quæ sunt necessària propter amorem Christi præbere, pupillos & viduas in tribulationibus visitare, atque in cunctis eorum necessitatibus subvenire, malitias in corde non retinere, & verbis aliquem ad iracundiam non provocare, iram deponere, vindictamque Domino concedere, nulli malum pro malo reddere, nec aliqua læsione exacerbare, maledicentes se non remaledicere, sed magis benedicere, & persequutionem pro justitia sustinere, discordantes & inimicitias inter se habentes ad unanimitatis concordiam revocare, Deo resistentibus resistere, & sibi cum fide militantibus juvamina præbere, nullo octo vitiorum principalium, quæ omne genus hominum infestant, scandalo laqueari. Quærentibus autem, quæ essent octo vitia principalia, respondit non solùm illis, sed & his, qui adhuc in hæsitatione manent, quæ sint octo vitia, dicens: * Primum est gastrimargia, hoc est, ventris ingluvies, cum sua prole commessatione & ebrietate: Secundum est fornicatio, cum sua prole turpiloquio, scurrilitate, ludicris, quæ etiam sunt stultiloquia: Tertium est philargyria, hoc est, avaritia sive amor pecuniæ cum sua prole, mendacio, fraudatione, furto, perjurio, turpis lucri appetitu, falso testimonio, violentiá, inhumanitate, voracitate ac rapacitate: Quartum ira cum sua prole, homicidio, clamore & indignatione: Quintum tristitia cum sua prole, rancore, pusillanimitate, amaritudine, desperatione: Sextum accidia cum sua prole, otiositate, somnolentia, importunitate, inquietudine, pervagatione, instabilitate mentis & corporis, verbositate & curiositate: Septimum cenodoxia, hoc est, vana gloria cum sua prole, contentione, hæresi, jactantia ac præsumptione novitatum: Octavum superbia cum sua prole, contem-

* Hæc principalium vitiorum divisio etiam Cassiano & quibusdam aliis placuit.

contemptu, invidia, inobedientia, blaſphemia, murmuratione, detractione, inimicitia. Beatum verò dicebat, qui in iſtis vitiorum pedicis non offendebat. Octo verò notiſſimas beatitudines à Deo in Evangelio enumeratas, auribus cordis cautè percipere, & intimis cogitationibus firmiter inſerere, ut in tempore tentationis malignis ſpiritibus eas evellere virtus non concedatur, ſed unusquiſque ad ſpem cœleſtium deſideriorum eorum conſolationibus ſublevetur, agno verò omnipotentis Dei Chriſto tollenti crimina mundi ſemper die noctuque multiplices laudes & gratias totis deſideriis & omnibus viribus referre, quia dignus eſt ſua incarnatione & nativitate, & baptiſmo, & crucifixione, & ſepultura, & reſurrectione, & aſcenſione ſolvere ſignacula ſeptem libri ſignati, in viſione ſancto Joanni Apoſtolo in Pathmos inſula oſtenſi. Intentè autem & ſubnixè omnium in commune benevolentiam poſtulavit: Si qui eſſent, qui in ſemet ipſis ſegetem aliquarum virtutum excreviſſe ſentirent, non ſuis meritis, ſed omnipotentis Dei miſericordiæ applicarent, ne ſubitò jactantiæ grandine in eis necaretur, ſed tempeſtiva maturitate, protegente Spiritu ſancto, in horreis Chriſti collocaretur. Os à malo vel pravo eloquio cuſtodire, lectiones ſanctas libenter audire, mala ſua præterita cum gemitu & lacrymis quotidie in oratione Deo confiteri & deinceps emendare, deſideria carnis non perficere, voluntatem propriam frangere, ſacerdotum præceptis obedire, etiamſi ipſi, quod abſit, aliter agant, eos imitantes, de quibus Dominus dicit: Dicunt enim, & non faciunt. Caſtitatem amare monuit, nullum odire, invidiam & zelum non habere, contentiones non colere, elationem odire, venerari ſeniores, diligere juniores, timorem Domini in corde & animo ſine intermiſſione habere, credere oculos Domini omnia videre, & aures ejus omnia audire, pſalmiſta dicente: Ecce oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus in preces eorum, vultus autem Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Diem verò obitus ſui & diem extremi judicii, in quo dicturus eſt Dominus his, qui eum recreare & veſtire & viſitare in ſuis pauperibus quotidie feſtinant, qui ab auditione mala non timebunt, illud: Venite benedicti Patris mei, &c. Illis autem hæc negligentibus, & Deo in ſuis membris non miniſtrantibus: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus eſt diabolo & angelis ejus, ante oculos ſemper ſuſpectam & timidam habere, & pœnas maledictis præparatas oculis mentis ſæpiſſimè intueri, & locum peſſimum, qui ſemper eſt ſine refrigerio, & ſine ſplendore, & ſine dulcedine, & erit ſine fine, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur, ubi fletus & ſtridor dentium ſine intermiſſione ſemper auditur, ubi urens flamma machinationibus diaboli ſemper renovabitur,

bitur, ubi consolationis spes omninò non habetur, sed de hora in horam tristitia augetur, quia finem manendi invenire non possunt, sed cum his, quibus in hoc sæculo ministravere, in angustiis sine fine perseverant. Dei autem benedictis & in ejus dextera collocatis quanta gaudia atque tripudia maneant, semper, quantum humanis mentibus possibile est, cogitare oportet, de quibus scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se, ubi hymnidici angelorum chori inenarrabili claritate fulgebunt, ubi celsitudo patriarcharum digno honore remunerata gaudebit, ubi verax prophetarum ordo, prophetiis suis in toto expletis, Deo gratias agere non cessat, ubi judex Apostolorum chorus accepta ante promissa mercede perenniter exultabit, ubi martyres palma martyrii eorum coronati, consolatione perfruuntur æterna, ubi confessores præmiis suis multiplicatis in Dei laudibus perseverant, ubi virgines centesimi fructus retributione abundant, & viduæ sexagesimi fructus restitutione honorantur, ubi monachi ex resignatione sæcularium omnium, cum esurientibus justitiam Dei expletis eorum desideriis satiati, Dei laudibus insistere non cessabunt, ubi pœnitentes depositis delictorum suorum oneribus sine fine Deum laudantes congaudent, ubi pueri agnum in albis sequentes sub throno Angelis concordantes Deum laudare cantando non cessant, ubi gloriosissima virgo Dei genitrix Maria, super choros Angelorum exaltata, inæstimabili claritate & formositate omnes hilarans conspicitur, ubi justi sicut sol fulgebunt, & omnes sancti creatorem suum & omnium creaturarum, in sua claritate facie ad faciem gaudendo videbunt, ab eis auferentem omnem metum & omnem mœrorem & tristitiam atque omnem adversitatem. In illo regno lux solis & lunæ & stellarum non est necessaria, fames & sitis nulli nocebunt, frigus vel æstus nullum fatigabunt, infirmitas & dolor nulli adveniunt, venturæ senectutis miseria non timetur, sed sicut in die judicii corpora mortuorum in mensura ætatis plenitudinis Christi resurgent, in ea possibilitate & pulchritudine permanebunt. Nuptiæ ibi non celebrabuntur, & progenies hominum postea non multiplicabitur, sed completus numerus justorum non minuitur, sed sine fine in gaudio servabitur, insidias diaboli ultra non timet, indulgentia peccatorum ultra non indigebit, sicut Angeli in primæ conditionis possibilitate permanebunt, sic & homines post resurrectionem æquales angelis, in sobrietate & in commutabilitate perseverant in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus ædificata, quæ dicitur XII. lapidibus pretiosis esse ornata atque fundata, quorum nomina & ordinem sanctus Joannes Apostolus & Evangelista in Apocalypsi enumerat, ubi jaspidem in primo funda-

fundamento positum dicit, quem dicunt omnia phantasmata fugare, in quo fidei viriditas designatur: Sapphirum in secundo, qui spem cœlestis beatitudinis designat: Calcedonem in tertio, qui flammam internæ charitatis figurat: in quarto smaragdum, qui ejusdem fidei fortem inter adversa confessionem figurat: in quinto sardonichum, sanctorum inter virtutes humilitatem significantem: in sexto sardium, in quo sanctorum martyrum cruor exprimitur: in septimo chrysolitum, in quo spiritualis inter miracula prædicatio figuratur: in octavo beryllum, in quo prædicantium perfecta operatio significatur: in nono topazion, in quo eorundem ardens contemplatio monstratur: in decimo chrysopasum, qui beatorum martyrum opus pariter & præmium significat: in undecimo hyacinthum, qui cœlestem ad alta sublevationem, & propter humilem ad humana descensionem figurat: in duodecimo amethystum, qui cœlestis semper regni in humilium animo memoriam designat. Hæc positio XII. lapidum figurat firmitatem Apostolorum, qui in fundamento ecclesiæ sunt positi, sicut Salvator mundi beato dixit Petro: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Hæc dicendo ad Petrum omnibus notum fecit Apostolis, quod super eos esset ecclesia sua ædificanda, quorum sonus in omnem terram exivit, & in fines orbis terræ verba eorum. Si Apostoli fundamentum domus Dei sunt, & omnis Christianitas ædificatio ejusdem templi manere debet dicente Apostolo: Templum Domini sanctum est, quod estis vos, & Dei ædificatio estis, & reliqua, studeamus omnes totis viribus nos ædificatori & inhabitatori conjungere, ut doctoribus nostris in fundamentum positis, eo donante superædificari mereamur, ut inter electos lapides positi, & præfatis ordinibus juncti videamur, ut creatorem & redemptorem nostrum judicem vivorum & mortuorum facie ad faciem videntes, cum eis laudare mereamur per infinita sæcula sæculorum, Amen.

CAPUT X.

Qualiter inter Luitolfum & Heinricum discordia oritur.

LOngè lateque cum fama ejus bonitatis dilataretur, & diabolus eum in hoc culmine virtutum stantem videret, omnigenis malitiæ suæ astutiis nitebatur in aliquam difficultatis voraginem immergere, & ab inceptis bonis impedire. His verò temporibus Luitolfus filius Ottonis gloriosi regis * Dux erat Alamannorum, cui pater ejus antea gentes omnes regionum suæ ditioni subjectarum sacramento post finem vitæ suæ subjugaverat: Patruus autem ejusdem Luitolfi Heinricus frater regis, Dux existit

** Ducatum adeptus matrimonio Idæ Hermāni Svevorum Ducis filiæ unicæ Luitp. lib. 1 item. Witichind.*

** Abundat.*

** Caussas dissensionis habet Witichind.*

stit Noricorum, qui * vero inter se propter confinia regionum ex suasione malignorum hominum * rixas & contentiones exercere cœperunt. Cumque eos Rex nullatenus ad concordiam & pacem revocare potuisset, objecit se filio, & in adjutorium fratris convertitur. Cum autem filius ejus cum universis, quos congregare potuerat, ei resistere niteretur, atque extorrem regalis potentiæ agere moliretur, Heinricus præfatus dux, commendata civitate Ratispona, totaq; regione Noricorum * Arnolfo Palatino comiti, & cæteris insuper suis fidelibus, perrexit ad Regem. Moram autem illo ibi faciente, præfatus * Arnolfus cum multitudine populi fraudulenter Ratisponam cum cæteris urbibus, & cum frequentia populorum, & cum omnibus, quibus potuit, Luitolfi potestate subegit. Quibus compertis Rex cum fratre suo Heinrico Bajoariam hostiliter invasit, ad restituendum eum in honorem prioris potestatis. Præfatus autem antistes Udalricus, cujus fidelitatis firma stabilitas nunquam ab adjutorio Regis separata est, hæc comperiens, dimissa parte in Augusta civitate vasallorum suorum, cæterisq; rebus collocatis, cum quibus potuit, omisso vehiculo carpenti, equitando in servitium Regis in regionem Noricorum sagaciter venit, * carmulaque prolongata, possibilitatem redeundi aptè non potuit habere. Arnolfus autem prædictus interim accepta multitudine * Augustam adiit, & despoliavit rebus omnibus, quas secum abducere potuit, comprehensosq; quosdam milites Episcopi secum Bajoariam revexit. Rex autem cum de regione Bajoariorum revertisset, & Episcopus in sua redire voluisset, non confidebat se in Augusta civitate posse cum multitudine parva defendere, quia totum pæne episcopatum in beneficium extraneorum dividebatur à Luitolfo & sequacibus ejus, milites autem Episcopi quidam comprehensi, quidam verò sollicitatione iniqua divisi ab eo, quidam deprædationibus in pauperiem deducti, ita ut ei secundum suam voluntatem in adjutorio esse non potuissent. Hi autem, qui cum illo remanserunt, suis colloquiis roborati salubre consilium inierunt, ut relicta Augusta civitate castellum quod dicitur * Menchingen ædificare, & ab adversariis eorum ibi se defendere studuissent. Tum verò una tantummodo nocte in Augusta civitate manebat inclusus, altera die statim perrexit ad prædictum castellum, quod erat in toto interius exteriusque sine ædificiis desertum. Quamvis certè hyems dura fuisset, tamen in illo loco in tabernaculis & in tuguriis festinanter compositis, expectavere, donec congregata familia castellum ligno circumcinxere, & intus secundum possibilitatem eorum ædificia apta composuere. Arnolfus itaque, & omnes qui cum eo erant, regiæ potestati undique contradicentes, hæc comperientes legationes miserunt, si sospita-

** Filius Arnolfi ducis Bavariæ, Arnoldum vocat Reg. An. 953.*

** Hæc copiosè exequitur Witichind. lib. 3.*

** Augustani annales urbem A. 953. captam produnt.*

** Menchingen.*

ſoſpitatem ſui ſuorumque habere voluiſſet, poteſtati Luitolfi ſe ſine dubio ſubdere non diſtuliſſet, & ut prædictum caſtellum cum ſuis componere deſeruiſſet; quia eo tempore in tota regione Suevorum nullus in Regis adjutorio remanebat, niſi Adalpertus comes cum ſibi ſubditis, & * Theodpaldus frater religioſi Epiſcopi, & ideo æſtimabant, ut eorum decreto virtutem reſiſtendi nullo modo adquirere potuiſſet. Qui ſapienti cum ſuis utens conſilio, diverſis promiſſionibus & humillimis reſponſionibus, & interdum obſidibus datis iterumque receptis ad ſe, eorum iras & obſidiones omnimodo mitigavit, donec ædificato caſtello vallibusque renovatis, in munitione ejusdem loci ab eorum cum ſuis ſævitia ſe poſſe defendere æſtimaret. Cum verò induciæ rationibus reſpondendi ultra prolongari non potuiſſent, tunc manifeſtè confeſſus eſt, ſe, ſicut cœpit, in voluntate Regis velle perdurare. Tunc præfatus Arnolfus filius Arnolfi ducis, congregata multitudine eorum infauſtorum, qui antea Auguſtam civitatem deprædati ſunt, & aliorum, in quorum tunc confidebat adjutorium, voluit obſeſſo caſtello venerandum Epiſcopum vi coactum cum ſuis ditioni ſubdere Luitolfi. Hac re comperta, Epiſcopus econtra legatis miſſis, multa pecunia promiſſa, flagitabat, ut revertentibus eis illi licuiſſet in pace ſubſiſtere, ſin autem pace contradicta redire noluiſſent, præcepit eisdem legatis ſuos parochianos banno Chriſtianitatis conſtringere, ne loca ſanctæ Mariæ in ſuo epiſcopatu ſita ullo modo invadere præſumerent. Qui verò pecunia contradicta bannoque Chriſtianitatis poſtpoſito, male incepta omittere noluerunt, ſed ad internecionem eorum ea * Dominica, in qua mos eſt clericorum ante quadrageſimam carnes manducare, & deinceps uſque ad ſanctum tempus Paſchæ devitare, hoſtiliter invaſerunt prædium ſanctæ Mariæ, & Epiſcopum obſiderunt. Qui verò die noctuque in Dei ſervitio ſtudioſè permanens, timore abjecto in Deum confidens, obſeſſiones eorum pro nihilo ducens, in prædeſtinatione inita firmiter perſeveraverat. Hæc verò obſeſſio ut comperta fuiſſet * Adalperto comiti & Theodpaldo fratri Epiſcopi, congregata phalange populi, prima die quadrageſimalis temporis, quod eſt dies lunæ, mane diluculo caſtra inimicorum invaſerunt. Sed illi hæc antea poſſe fieri non putantes, imparati ad bellum inventi ſunt, & repentino timore perculſi, relictis ſpoliis fuga inimicos evadere ſtuduerunt. Illi autem eos ſequentes, Hermannum fratrem Arnolfi apprehenderunt, quosdam in caſtris ceciderunt, quosdam verò ulterius ſubſequentes interfecerunt. Maxima autem parte eorum interfecta cæterisque fugatis, nullus eorum ad ſe defendendum fiduciam accepit, niſi unus nomine Egilolfus, fugiendo bra-

* Al. Dietpaldus.

* Vulgò quinquageſima.

* Geneal. Kyburg Albertum vocat, alterum fratrem S. Udalrici, quod neſcio quam verũ ſit, ex hoc ſanè loco id non eſt colligere.

** Contractus à Pist. editus habet an. 953 Adelbertus comes occiditur.*

chio * Adalperti comitis modicum vulnus infecit, de quo etiam vulnere mortuus eſt: vulnerator etiam ejus ſtatim occiſus eſt ab Luitperto, vaſallo ejusdem Adalperti. Pauciſſimi autem eorum ictibus contuſi ac diverſis modis vulnerati, periculum tamen mortis equis eorum eos aſportantibus, eo die vix evaſerunt, quidam verò eorum gelu miſerabiliter aſtringente, nudi in deſperatione vitæ proprias manſiunculas repetierunt. Corpus verò Adalperti in Dei voluntate occiſi, reverendus Epiſcopus ad Auguſtam civitatem vexit, & animam honorificè Deo commendans, in eccleſia ſanctæ Mariæ ſepelivit. Nullus * enim eorum, qui antea ſibi ſpolia Auguſtæ civitatis in contrarietatem ſanctæ Dei genitricis Mariæ vendicaverunt, impunitus evaſit, niſi qui ſe ſuis propriis rebus cum indulgentia reverendi Epiſcopi redimere non diſtulerunt.

** Enim pro autem.*

Caput XI.

De His, qui Auguſtam prædati ſunt.

MAnus proprias unus ex his lacerando, vicinis ſuis in veritate dicentibus, perdito ſenſu ſpiritum exhalavit. Alius autem cum ablato de Auguſta civitate libro caballum ſibi bene placentem comparavit, & ſecum adduxit in domum ſuam, uxorique ſuæ monſtravit & dixit: Melius mihi placet iſtum formoſum caballum habere, quam librum, cum quo hunc comparavi, in Auguſta relinquere: Cujus verbis reſpondit uxor ejus dicens: Utile tibi forte fuiſſet, ſi manus tua hunc librum injuſtè non tetigiſſet, interim verò ille levigando manu in poſteriora tangebat caballum, & ſtatim ab eo percuſſus mortuus eſt. Novis & improviſis his cladibus, & aliis multis formidoloſis rebus in reis peractis à multitudine populi compertis, timor magnus invaſit eos, qui ſe eſſe reos cognoverunt de prædicta prædatione Auguſtæ civitatis, non ſolùm in eos, qui illuc pervenerunt, ſed & qui aliquid de injuſtè adquiſitis ab eis acceperunt, & ideò ad pœnitentiam & lamentationem converſi, digna emendatione & reſtitutione abſtractarum rerum, & cum efflagitatione indulgentiæ Epiſcopi, ſtuduerunt ſe cum Chriſto & cum ſancta Maria Matre ejus pacificare. Non poſt multum verò temporis præfatus Arnolfus, qui ſe præſumpſit res ſanctæ Mariæ hoſtiliter invadere, & incorrigibilis ſine pœnitentia perduravit, obſeſſa Ratiſpona civitate paratus ad prælium exivit, & ſtatim in articulo tumultus * occiſus eſt. Quidam etiam homo de epiſcopatu qui dicitur * Eihſtetten, partem viliſſimi menſalis inde ad ſuam proprietatem portavit, & ſtatim à dæmonio occupatus, nullum abſcondendi locum ab eo invenire potuit, neque in eccleſia neque extra eccleſiam, neque aſperſus aqua benedicta, quin

** Witich. lib 3.*
** Al. Eichſtetten.*

quin juxta eum ſemper videretur manere, donec Auguſtam regrediens, injuſtè inde rapta reportavit, & Epiſcopum cum ſcopis ei flagella imponere pro Chriſti nomine poſtulavit, & inſuper indulgentiam præfati delicti condonare, ſicq; liberatus à dæmonio ſalvatus receſſit.

Caput XII.

*Qualiter * ſanctus vir & Hartbertus Ottonem & filium ejus pacificarunt. Et de occiſione * Ungrorum.*

** Contractt enim edit. ſic quoq; habet, Ottonẽ & Luitolfum à ſanctis Epiſcopis reconciliatos.*

** Al. Ungarorum*

** pro ſtratagematum.*

NE diu me ab incepta taxatione ſubtraham, libet ſtylum retrahere ab enumeratione ex utraque parte obſeſſarum urbium & bellorum undiq; furentium, & viciſſitudine * ſtromatum diverſorum, ſed potius quomodo Dominus omnipotens per merita ſervorum ſuorum, ſuum dignaretur populum liberare, libet recenſere, ne diaboli machinationibus ad ſuum perveniret exitium. Cum Rex Otto in Alamannia, propter eos, qui cum Luitolfo filio ejus ditioni ſuæ regalis poteſtatis contradicere voluerunt, cum exercitu converſaretur juxta flumen, quod Hilara vocatur, in campo oppidi, quod dicitur * Tuſſa, & ibi ſæpedictus filius ejus Luitolfus cum alio exercitu obvius ad pugnandum contra eum deveniret, & cum tanta vicinitate conjuncti eſſent, ut nulla ambiguitatis ſpe detenti manerent in utrarumq; partium multitudine, ni bellum ab eis committeretur, tunc amabilis Deo Udalricus Epiſcopus in Deum tota fiducia confidens, aſſumpto Curienſis eccleſiæ * Hartberto religioſo Epiſcopo, legationes inter eos facere cœpit, & ad pacis concordiam exorare, & ne populus, qui à Deo illis commendatus eſt ad regendum, pro eorum reatu duceretur ad perditionem. Deo autem annuente duræ amborum mentes, patris ſcilicet Ottonis & filii ejus Luitolfi, de proficua admonitione & doctrina venerandorum Epiſcoporum in mollitiam verſæ, * pactum pacis inter ſe placitaverunt, & turbine belli mitigato, in ſua cum pace redierunt.

** Tiſſen ciz Hilarã prope Dietenheim, quod ultra eſt.*

** Hardebertus Brunſch. de Epiſc. inuit an. 948. ſedit an. 21.*

** Pax conciliata an. 954. Mar. Scot. & Regino. 953. Contract. edit. n. Marianus diem conciliatæ pacis 16. K. Jan. notavit. Cæterum hæc paulò aliter videntur narrare Witich. & Dietmar. Luitolfum ſcilicet Reginoburgi pacem obtinuiſſe; ſed ex Witich. colligas eas inducias potius quam pacem fuiſſe, & omninò multa, quæ ad hiſtoriam illius temporis pertinent, intercidere.*

Tantis autem tunc præfatis tumultuum fatigationibus ſuperatis, æſtimaverunt ſe aliquod ſpatium temporis in pace poſſe quieſcere. Altero pro certo ſtatim anno, quod eſt anno incarnationis Domini noſtri JESU Chriſti * DCCCCLV. * tanta multitudo Ungrorum erupit, quantam tunc temporis viventium hominum nemo ſe antea vidiſſe in ulla regione profitebatur, &

** In hunc A. 955 cõſentiunt ferè omnes hiſtorici, ſed Sigebert habet 957. Marian. 956.*

 * No-

** Regino. Ut non niſi terra eos dehiſceret, vel cælum eos obrueret, ab aliquo ſe vinci poſſe dicerent.*

Bavariam intelligit. * Noricorum regionem à Danubio flumine usque ad nigram sylvam, quæ pertinet ad montana, simul devastando occupavit, & cum Licum transcenderet, & Alemanniam occuparet, ecclesiam sanctæ Afræ concremavit, & totam provinciam à Danubio usq; ad sylvam deprædavit, & maximam partem usq; ad Hilaram fluvium igne combussit, Augustam autem civitatem obsedit, quæ **Humilibus* tunc * imis sine turribus circumdata muris, firma ex semetipsa non fuit. Sanctus autem antistes magnam valde multitudinem optimorum militum secum intra septa civitatis collocatam habebat, ex quorum agilitate & audacia civitas fortiter firmata Deo juvante consistebat: qui ut exercitium Ungrorum ad expugnandam civitatem circumdare viderunt, eis obviam exire voluerunt, sed hoc Episcopus eis non consentiens, portam, ubi maximus aditus intrandi manebat, firmiter occludere præcepit.

**Porta quā Jacobaam dicimus.* * Porta autem orientalis plagæ, unde itur ad aquam, sic à densitate Ungrorum bello occupata est, ut ipsi æstimarent, se statim posse intrare, milites enim Episcopi ante portam viriliter pugnātes eis resistebant, usque dum * unus Ungrorum, qui cæteros pugnando antecedebat, & ex cujus ductu & antecessione maximam præliandi in illa hora confidentiam habebant, occisus occubuit, cæteri denique cum eum terra tenus mortuum cadere viderunt, magno clamore & lamentatione eum rapientes ad castra reversi sunt. Hora verò belli Episcopus super caballum suum sedens stola indutus, non clypeo aut lorica aut galea munitus, jaculis & lapidibus undiq; circa eum discurrentibus intactus & illæsus subsistebat. Bello verò finito regrediens circuivit civitatem, & domos belli in circuitu civitatis congruenter ponere, & in tota nocte eas ædificare, & vallos, quantum tempus suppetebat, renovare præcepit. Ille autem totum spatium noctis in oratione pernoctans, religiosas mulieres in civitate congregatas concitabat, ut una pars earum cum crucibus ad Dominum devotè clamando intra circumirent, & altera pars clementiam sanctæ Dei genitricis Mariæ pro defensione populi, & pro liberatione civitatis, studiosissimè pavimento prostrata flagitaret. Ipse autem minimam particulam noctis ante matutinam horam corpus requiei soporis indulsit, ut matutinis laudibus expletis, aurora primum irrumpente salutaris sacrificii hostiam Deo libare licuisset. Ministerio sacro peracto, viatico sacro omnes recreavit, humilique admonitione persuasit, ut in fide recta persistentes, spem suam in Dominum componere non dubitarent, indicens eis omnigenam sponsionem consolationis, & annuncians psalmigraphi David verba dicentis: Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Salutari autem admonitione Episcopi peracta, cum jubar radiantis solis primum

**Veteri fama proditū, textores Augustanos egregiam hoc bello operā navasse, primario Ungarorum regulo occiso (hic ipse videri possit) cujus clypei insigne luteo & rubro colore distinctum, Otto illis virtutis testimonium concesserit.*

primum latitudinem telluris irradiaret, exercitus Ungrorum inenarrabili pluralitate ex omni parte ad expugnandam civitatem circumcinxit, diversa ferens instrumenta ad depositionem murorum. Cumque undique parati essent ad bellum, & cuncta propugnacula civitatis repugnantium plena fuissent, quidam Ungrorum flagellis alios minantes ad pugnandum coëgerunt, & illi tantam multitudinem in propugnaculis resistentium eis videntes, muris se conjungere adeò perterriti non audebant. Interim cum interius exteriusq; parati essent ad bellum, Perchtolfus filius Arnolfi de castello * Risinespurch vocitato, venit ad regem Ungrorum, adnuncians ei adventum Ottonis gloriosi Regis. Qui ut hoc audivit, suum classicum omni exercitui notum clangere præcepit, de cujus sonitu exercitus totus pugnam civitatis omisit, & ad colloquium eorum Regis se conjungere festinavit, qui cum eis autumatione facta Deo donante à pugna civitatis cessabat, & in occursum gloriosi Regis ire cœpit, ea ratione, ut illo cum suis superato, victor rediens civitatem & totum regnum liberè habere potuisset. Regi Ottoni venienti Dietpaldus comes frater Episcopi, cum * cæteris, qui in civitate erant, nocte exiens in occursum venit. Rex igitur cum tantum exercitum Ungrorum perspexisset, æstimavit, non posse ab hominibus superari, ni DEUS omnipotens eos occidere dignaretur, in cujus adjutorium confidens, suorumque consolationibus principum roboratus, * bellum viriliter cum eis agere cœpit, & cum mutua cæde utrobique cecidissent, & his interfectis, qui ad occisionem à Deo prædestinati erant, gloriosa victoria Ottoni Regi à Deo, cui nihil impossibile est, data est, ita ut exercitus Ungrorum in fugam versus virtutem præliandi ultra non haberet, & quamvis incredibilis numerus illorum occisus fuisset, tantus tamen adhuc exercitus eorum remanebat, ut hi, qui de propugnaculis Augustæ civitatis eos venire conspexerunt, non pugna lacessitos eos redire æstimaverant, donec prætereuntes civitatem ulteriora Lici fluminis littora festinando repetere cognoverunt.

Al. Risinespurch.

** Inter quos fortasse S. Udalricus quoq;, nam Dietm. Ottonem ante pugnam sacram communionem ab egregio porrectam Othalrico confessore suo sumpsisse scribit.*

** Hoc prælium in S. Laurentii festum incidit. Vide cum alios illorum temporum historicos, tum præcipue Witich & Dietmar. Regino scripsit, nunquam ante apud nostrates talem victoriam auditam. Incredibile est, quod Frising. tradidit, ex omnium hostium num. 7. tantum effugisse; Viterb. unum etiam demit, sex enim tantùm barbaros superfuisse scripsit.*

Rex autem cum suis eos sequens, & quibus se conjungere potuit occidens, vespertina hora diei ad Augustam pervenit, ibique cum Episcopo illam noctem ducens, eique magnam consolationis relevationem faciens, de Dietpaldo fratre ejus, qui in bello occisus est, & de aliis ejus propinquis ibidem interfectis,

* Rihgwinum filium Dietpaldi comitatibus patris honoravit, Episcopiq; fido adjutorio, in quibuscunque ejus desiderium cognovit, dignam mercedem restituit. Mane autem facto fugitivas barbarorum acies sequendo, regionem * Bajoariarum revisit, festinisque legatis missis, tota remigia & vada fluminum observare præcepit ad occisionem eorum, quod & ita factum est. Illi autem nocte illuc venientes, quidam eorum ab his, qui in navibus erant fluminibus immersi sunt, quidam occisi sunt, qui autem ad littus pervenerunt, ab his qui littora observabant, interfecti sunt, nulla eis via, & nullum devium ab eis inveniri potuit, quin in omni loco vindicta Domini super eos manifestè maneret, ita etiam, ut non post multos dies * reges eorum & principes comprehensi & ad Ratisponam perducti, in ignominiam gentis eorum cum aliis multis eorum comprovincialibus, eculeo suspenderunt.

*In Geneal. Kyburg. est Riechvvinus.

* Al. Babariorum.

* *Tres Ungarorum duces jussu Henrici Bavariæ ducis suspensos habet Witich. Reges eorum in patibulis Ratisponæ suspensos, est in edit. n. Contracti. Regulos appellat Sigeb.*

Caput XIII.

De reversione regis ad Saxoniam, & de ædificatione ecclesiæ sanctæ Afræ.

Rex autem * Otto potentiam in Deo tenens, Heinricum fratrem suum potestativa manu in regnum confirmavit, & ipse in Saxoniam victor, sicut solebat, revertebatur.

* *Otto Henricum fratrem ante pugnam Ungaricam in Bavaria ducatum restituit: post victoriam autem in Saxoniam abiit. Witich. Atque Henricus eodem anno 955. obiit, Regino, Contract.*

Venerandus autem Episcopus Udalricus, cum Rex ab Augusta discederet, abiit ad loca, ubi bellum peractum est, quærens prædictum Dietpaldum fratrem suum, & nobilem Reginboldum filium * sororis suæ, & inveniens eos ad Augustam perduxit, & in ecclesia sanctæ Mariæ ante altare sanctæ Waldpurgæ Virginis in sede unius * taphi ambos fideliter sepelivit. His ita, sicut prælibatum est, peractis, Episcopus quamvis multis adversis fatigatus fuisset, sicut optimè omni speranti in Deo decet, bonæ consolationis effectum assumens, cum suis pertractare cœpit, qualiter imminentia damna aptissimè superare potuisset. Inprimis qualiter deprædatam congregationem clericorum sustentaret, ad implendum quotidianum ministerium servitii Dei in ecclesia, sciebat enim eos cibaria non habere, & ideò cum his, quæ ipse sic deprædatus habere potuit, & quæ à benevolis populis ei transmissa sunt & oblata, assiduè in sua præsentia eos secundum suam facultatem mandere & bibere fecit, & omnimodis adjutoriis stabilivit, eo usque, dum ex semet ipsis deprædationis miseriam temperave-

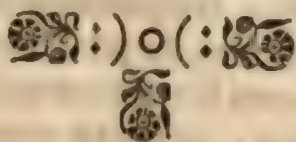
*Luitgarda.

* sepulchri.

peraverunt, & loca eorum ex iterata laboratione sustentationis subsidium attulerunt; sua autem loca ignibus exusta,& consumptis frugibus in desolationem redacta, studiosis laboribus in agris & in ædificiis renovare præcepit, strenuitas autem familiæ jussioni ejus parendo sic inchoabat, & congruo tempore utilitatis usu, quantum possibilitas sufficiebat, restituit. Ecclesiam autem sanctæ Afræ, quæ à paganis fuerat cremata, adhuc reædificata non erat, sed tugurium * glossibus tectum altaria ab imbribus & intemperiebus defendebat: sepulchrum Simperti Episcopi in choro juxta gradus situm, adhuc sine tecto remanebat, de cujus operimento in visione admonitus, lignis more operculi arte conjunctis tegebat. Non post multum verò temporis decursum, iterum admonitus, ut domum sanctæ Afræ reædificare non tardaret. De cujus instauratione cum sæpissimè tractaret, qualiter congruentissimè fieri potuisset, & qualiter sub positione cryptæ orientalem plagam ecclesiæ convenientissimè decoraret, & nullus certitudinis effectus ei animo irrepsisset, continuis orationibus & jejuniis cum domesticis & religiosis presbyteris, devotissimè misericordiam Dei secretò deprecari cœpit, ut ei monstraretur locus, in quo corpus sanctæ Afræ collocatum fuisset, & si cryptam in eo loco, ubi voluntas ejus complacuit, fas componere maneret. Ut orationem ejus & jejunium ad aures Domini pervenire dubium non esset, secundum cantationem sancti David Prophetæ: Ecce oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum, quadam nocte in visu ei sancta Afra apparuit, & locum collocationis corporis ejus, sicut in scriptura passionis ejus est scriptum, ab Augusta civitate, in secundo milliario * in ecclesia monstravit. Cryptam autem in prædestinato loco fieri prohibuit, propter sanctorum reliquias, quæ in illo loco in requie diem expectare debent judicii. Hac revelatione perdoctus, quid sibi esset faciendum, muros ex maxima parte ab ignibus depositos cum magna festinatione reædificare fecit, & priori altitudini mensuram unius cubiti superposuit, cryptaque congruenti occidentalem partem ecclesiæ decoravit, super ædificia in sua præsentia cautè mensurata, summo studio incidere & adducere præcepit, & non tardavit, donec imbricibus eam ex toto cooperuit, & interius ædem ecclesiæ laqueariis vestivit, & lucida pictura decoravit, & ornamenta ecclesiæ, quæ propter barbaros in civitatem fuerunt deportata, & in matrici ecclesia servata, restitui fecit.

*f pro scandulis.

* Autographum hic alia manu ad oram habet, à loco ubi passa est.

CAPUT XIV.

De Hortulano ejus, & de itinere ejus ad Romam, visitatione Eberhardi solitarii.

QUam in magna observatione Dei ille locus orientalis partis ecclesiæ semper maneat, certis sit indiciis manifestatum, hîc mihi congruum videtur innectere. Quidam hortulanus nomine Adelpoldus, ibi deambulando inter gramina speluncam invenit, in quam intrans formosam ædiculam sub terra muratam conspexit, & veniens nunciavit Episcopo dicens: In hoc loco possum olera mea & alia necessaria reponere. Cui ille respondit denunciando dicens: Si hoc facis, sensum & sospitatem membrorum tuorum te perdere dubium non est. Hortulanus autem verbis Episcopi non credens, sine ejus scientia præfatas res in eandem speluncam congregare cœpit; hoc faciendo sensum cum auditu & visu perdidit. Hoc autem cum Episcopo nunciatum fuisset, jussit adduci sibi hortulanum, & dixit ei: Quare occupare voluisti illum sanctum locum, spernendo meum præceptum? Cui ille quamvis sensu careret, non inficior, ait, scio enim, quod pro illo reatu, quod mandatis tuis non obedivi, istam tribulationem incurri. Cujus tribulationibus benevolus Episcopus condolens, indulgentiam ei cum benedictione donans, Deo concedente sanitati restituit. Mirabile dictu, ille hortulanus postea illam speluncam nullo modo invenire potuit. Postea autem Episcopus pollinctoribus accersitis, in australi parte exterioris muri ecclesiæ sepulchrum sibi fodere, & exterius muro cingere, & perrupto muro ecclesiæ arcum muratum desuper curvare præcepit, & arcam aptam componere ad cooperiendum corpus in sepulchro, & insuper tabulatum densum longo tempore imputribile cauta conjunctione vinctum superponi decrevit. His præparationibus exequiarum suarum perpetratis, omni hebdomada dehinc ipsum locum die Veneris visitare, & ibi hostias immolare consuetus erat, si alia aliqua ei occupatio vel absentia impedimentum non fecit. Interea verò Dei donante clementia istas regiones concordia pacis illustrabat, & benevolas mentes turbo persequutionum à servitio Domini non prohibebat, ideò ipse Romam pergere decrevit, & illuc feliciter pervenit, liminaque beatorum Apostolorum Petri & Pauli devotionis studio humiliter visitavit, ibique precibus profusis, eleemosynarumque largitate pauperibus dispensata, ab * Alberico Principe Romanorum honorificè susceptus est, frequentique ministerio & oblatione cumulatus, aliquantos dies ibi perduravit. Cumque ibi morando reliquias sanctorum se velle comparare indicasset, quidam clericus ad eum veniens, perduxit eum in silentio noctis, ubi

De Alberico Liutpr. Tic. lib. 3. c. 12. lib. 4. c. 1. lib. 5. c. 1. item Sigeb. an. 930. Liutprand. ait, eum Romæ monarchiam obtinuisse.

caput

caput ſancti * Abundi martyris in quadam eccleſia altari incluſum ſervabatur, cujus paſſionem ei oſtendens & caput præſentans, ſacramento firmitatem fecit ſuper reliquias, quas Epiſcopus ſecum attulerat, ejusdem Abundi caput eſſe, cujus paſſio præſentialiter fuit perlecta. Cum autem ſacramentum peractum audiſſet Epiſcopus, placitam mercedem clerico donavit, caputq; ſancti Abundi accipiens, ad Auguſtam ſecum reportavit, ibiq; ad conſolationem multorum glorioſè incluſit. Monaſterium verò ſancti Galli, ubi ille ſcientias litterarum fuerat perdoctus, aſſidue viſitavit, ibique Deo militantibus cœnobitis convivium fecit, & inde ad cellam ſancti Meginardi perrexit, ad videndum ſervum Dei ſanctum * Eberhardum, ejusque neceſſitatibus ſibique ſubjectis monachis ſubveniendum, in quibuscumque potuit eorum cognoſcere voluntatem. Ultima verò vice Eberhardo vivente, cum inde recedere debuiſſet, expleta multimodo amabilitatis loquutione, acceptoq; cum orationibus in eccleſia * permiſſo, ad vehiculum ſuæ reportationis egreſſus eſt, cumq; paratus eſſet ad pergendum, & eo die ſanctum Eberhardum amplius videre non putaret, ſubito poſt eum quaſi feſtinando veniebat, & oſcula charitatis iterans cum flebilibus oculis ajebat: Ex hac hora ultra me non videbis, donec exempti corporibus in præſentia Dei nos videre merebimur. Cujus verbis reſpondens Epiſcopus dixit: Dulciſſime Pater, nunc ſcis, me certè cito de hoc ſæculo eſſe migraturum, cui ille reſpondit, finis adhuc vitæ tuæ tibi non imminet, verba autem quæ tibi nunc dixi, vera eſſe non dubites. His verbis expletis Epiſcopus remeavit, & antequam iterum eandem cellam reviſitaret, Eberhardus feliciter migravit à ſæculo.

*De hoc capite vide notas collegii Rom soc. Jesu ad histor. SS Abundii & Abundantii sub littera C fuere enim plures Sancti hujus nominis.

*Eberhard. ex Decano Argentinensi eremita, Stumfius lib. 6 c. 11. & Brusch. de monast. Eremum ingressus An. 923.

* Accipere permissum, Urlaub nehmen.

Caput XV.

*De Itinere ad Burgundiam * pro reliquiis ſanctorum.*

REgionem quoque Burgundionum tempore alio adiit, & ad * Agaunenſium locum, ubi ſanctus Mauritius cum ſuis ſequacibus propter nomen Domini martyrium ſumpſit, magnæ humilitatis ſtudio viſitavit, qui antea à * Rege Burgundionum promiſſionem accepit, ut unum de ſanctis martyribus ex ejus datione & adjutorio inde ad Auguſtam referre mereretur. Et cum illuc die ſabbathi perveniret, monaſterium noviter à * Sarracenis exuſtum invenit, & nullum de habitatoribus ibi conſpexit, niſi unum ædis * ædilem, combuſtum monaſterium cuſtodientem. Cumq; ille ſacram noctem in Dei laudibus ibi permaneret, & mane cum radius ſolis primum latitudini terræ lucem diffun-

*Gabr. Palaeotus Archiep. Bonō. part. 4. de sec translat. meminit S. Udalrici reliquias peregri conquirentis.

* Agaunense S. Mauritii cœnobium Sigumundus Rex condidit Vigner. Chron. an 515.

* Reges Burgundiæ fuerunt ab An. 912. ad an. 990. Rodulfus & Chonradus. Vign. Chron.

* De Sarracenis Burgundiam turbantibus tempore Conradi Regis vide Stumf. ex Eggardo lib. 4. c. 36. hiſt. Helvet. * Al. Senilem.

diffunderet, missam de sancta Trinitate celebravit, qua expleta, alteram statim venerationi diei Dominici congruentem celebrare cœpisset, duodecim clerici cum multitudine populi advenientes ministerii sui celebrationem audientes persisterunt. Quo peracto, sanctus Episcopus eosdem fratres salutavit & muneribus honoravit, & ob quam rem illuc deveniret notum fecit. Qui hilaritatis ejus dulcedinem & sanctitatis religionem persentientes, ne delectabili desiderio privatus abiret, aperta collocationis sanctorum spelunca in scopulo exciso, plurima parte sanctarum reliquiarum donatum lætificaverunt. Cum verò optabili licentia clericorum, & amantissima dimissione populi inde rediret, Constantiam civitatem caussa orationis visitavit, & inde ad Augiam insulam venit, & ab * Alewico Abbate charitativè susceptus & omnimodis commodis bene procuratus est. Cumque amabili colloquio inter se sermocinarentur, omnia, quæ ei in itinere acciderunt, nota fecit. Benevolentia autem abbatis, cum audiret eum pro amore sanctarum reliquiarum exire, desiderio ejus satisfaciens, non modicam partem de corpore sancti Mauritii & de aliorum multorum sanctorum reliquiis ei donans, lætum abire permisit. Augustæ verò civitati cum appropinquaret, præmissis nunciis demandavit, ut ad * optivum donum sanctarum reliquiarum, quod secum attulerat, honorificè clerici cum populo, & cum crucibus & incenso pigmentorum, aquaque benedicta occurrerent, & suscipiendo gloriosè, cum laudibus & melodiis congruis perducerent honorificè cum illo in ecclesiam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ consecratam. Illuc cum perductum esset, ab Episcopo cautè collocatum est in arcam auro & argento coopertam, ad laudem Dei omnipotentis, & in auxilium populi advenientis in nomine Domini nostri JEsu Christi, cui est honor & gloria per infinita sæcula sæculorum, Amen. Talibus & his similibus studiis semper in Dei voluntate serviens, decertavit qualiter episcopatum, quem ad regendum suscepit, omnigenis honoribus sublimare potuisset, & servitium Dei & sanctæ Mariæ Dei genitricis amplificare indefessus laborabat, & ideo ubique Gratia Dei præventus, sicut in psalmis scriptum invenitur: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & salvos faciet eos: Et secundum Apostolum dicentem: Scimus, quomodo diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, & reliqua. Multiplicibus enim Dei magnificentiis honoratus, & firma fide confortatus, desideria voluntatis ejus percipiens, multis in suis necessitatibus profuit, & possibilitatis suæ potentiam, quantum potuit, humiliter celavit, quia multi, qui caduco morbo vexabantur, sanctitatis ejus benedictione percepta, sospitati restituebantur, si pro qua re bene-

* Vide notata de pluribus una die missis supra ad cap. 3.

* Bruschio Alawicus Abbas Augiensis ab A. 933. ad an. 958. quo eũ obiisse Contractis vetus editio habet.

* Pro exoptatum.

re benedictionem expetivere, non indicavere, qui autem necessitatis eorum afflictionem manifestè nunciaverunt, benedictione subtracta, caussa humilitatis abire permisit, dicens: Ego non sum dignus de hac infirmitate vos posse liberare.

Caput XVI.

De Oleo à sancto viro sanctificato.

Sanctificatum verò oleum in die Cœnæ Domini ab eo tam salubre effectum est, ut multi in infirmitate positi, ab eo uncti celeriter sanitati restituerentur, & multi caliginem oculorum habentes, & præsentis luminis se in hoc sæculo manere carentes putavere, à tactu hujus olei serenitati oculorum iterum uti meruerunt. Hæc verò nemine dicente comperiebam, sed propriis oculis in quam plurimis peracta conspiciebam. De ipsius autem Episcopi * recuperatione non oportet reticere, quia cum quodam tempore de monasterio sancti Galli redire ad Augustam civitatem decrevisset, Campidonam veniens tam gravi infirmitate detentus est, ut ex se sine adjutorio aliorum ambulare non potuisset, & cibum ad recreationem corporis sumere vires non sufficerent; missis nunciis celeriter ad Augustam civitatem, oleum ab eo consecratum sibi inde reportare præcepit, cumque in vigilia Pentecosten nunciis revertentibus hora diei nona, cum adhuc congregatio monachorum sollenni officio missæ interfuisset, & ipse intra cubiculum sacrum mysterium auditum habuisset, oleum ei repræsentaretur, peracto sacro mysterio monachi ad eum introducti sunt, præsentibus clericis, qui cum eo illuc devenerunt, & cantatis pro ejus infirmitate septem psalmis, letaniaque devotè expleta, quendam sanctum monachum Hiltine nominatum, ad claustrum revertentes fratres ad ungendum eum oleo sancto cum suis duobus presbyteris dimiserunt. Unctione verò peracta secundum doctrinam Jacobi Apostoli, infirmatur quis in vobis, inducat presbyterum ecclesiæ & rel. dixit Episcopus præposito, istis unctoribus meis cum cæteris meis comitibus, in mea vice servitium congruenter exhibete, cum his bonis, quæ nobis hodie concessit Deus. Cum verò ad mensam prandendum consedissent, & adhuc prandium peractum non fuisset, nuncius de Episcopo venit dicens: Læto animo estote, & recreamini cum gaudio, quia Dominus noster Episcopus, quamvis hebdomada præterita vel buccellam panis ad refectionem accipere non potuisset, nūc Deo donante se reficit, & reducta sanitate est melioratus. Qui audito delectabili nuncio omnes simul Deū laudantes & Deo gratias

*Recuperatio, Erholung von der Kranckheit.

gratias dicentes hilares effecti sunt. Vespertina autem hora adveniente, & signo vespertinali in primis sonante, statim surrexit & ad ecclesiam ambulavit, & ibi in Dei laudibus infatigatus permansit, donec vespertinalis laus à fratribus secundum cursum monachorum prolixè perficiebatur, & postea de die in diem confortatus, ex integro pristinæ sanitati citò restitutus est. O quam magna multitudo dulcedinis Dei, qui illi hoc tanta velocitate ad remedium concessit, quod ille aliis ad medicinam & ad indulgentiam peccatorum præparavit, ut cum ejus fide perfecta cæteris plurimis fides confirmaretur.

Caput XVII.

*Qualiter super * Vindicem & in Danubio liberatus est.*

*Vindonem apellavit Fortunatus, quidam Virdonē, vulgò Werten.

TRadere huic quoque me aliam rationem in hoc loco oportet, quam Herewigo Capellano ejus dicente comperi. Quadam die cum pro aliqua utilitatis caussa super fluvium Vindicem nominatum caballicare debuisset, & ipse ab illuvie elevatus fuisset, & comites Episcopi universi vadum rectitudinis devitarent, & alia vada aptiora quærerent, & idem ipse prænominatus Herewigus solus cum eo remaneret, ipse vadum, quod alii omiserunt, sine trepidatione transcendit, soccis de sago factis indutus propter frigus, quia hyems erat. Præfatus verò Herewigus flumine transgresso, ex cingulo deorsum, quamvis super altiorem caballum sederet quam Episcopus, udus effectus est, & prospiciens in vestimenta Episcopi, si aqua infunderentur, sed nec in soccis unum pilum humidum conspexit, & ad Episcopum dixit, ego uditate perfusus sum, & tuæ celsitudini pilus in soccis non est madefactus: Cui dixit Episcopus, hæc, quæ vidisti, me vivente nemini dicere præsumas. Alio verò tempore, cum ad colloquium Ottonis Imperatoris ad Ratisponam civitatem navigando per Danubium venire decrevisset, quodam die nautis incautè ante se conspicientibus, navis cuidam ligno importunè conjuncta, aquis repleta immersionē omnibus minabatur. Perturbati verò omnes & timore perculsi, ad littus magno studio navem perducere festinarunt: Navi verò aridæ adducta, quæ intra ērant ad littus portaverunt, illius verò Episcopi, in posteriori rostro navis sedentis, obliti sunt. Unus verò clericorum Mesi nominatus, magno stupore attonitus dixit: Heu nobis miseris, quia seniori nostro in isto periculo adjutores non fuimus, & his dictis currens per profunditatem aquæ, quæ in navi fuerat congregata, assumptis brachiis Episcopi super humeros ejus, evexit eum extra navem, omnibus itaque expositis & illo novissimè egresso, navis in posteriori parte profunditati demersa est. Quid mirum si navis onusta eo

eo insedente mergi non potuit, sed eo jubente super aquam stetit, qui beato Petro Apostolo undas maris ad super ambulandum propria voluntate firmavit? sic non ex sua conditione, sed ex meritis in ea sedentis navis interim super aquas natare cogebatur, donec cunctis stipendiis & oneribus relevaretur, postea verò immersa nunciabatur.

CAPUT XVIII.

Qualiter * Tar fluvium transivit.

*Tarus Plinio italiae Cispadanae fluv.

ROmam visitate itaque cum quodam tempore æstuanti animo desideraret, & ad fluvium nomine Tar cum perveniret, tam periculosum ex inundatione aquarum factum invenit, ut nullus ex utraq; parte advenientium eo die vel alio se posse * venire super eum speraret: Sanctus Episcopus in Deum confidens, paratura missatica se indui festinavit, & in littore fluminis cum suis comitibus missam devotè celebravit, & post missam præfatum fluvium tanta commoditate transivit, ut nulli ejus comitum aliquid adversitatis eveniret, sed omnes salvi & incolumes Deum laudantes gaudendo ibant per viam.

* Venire super eum über ihn kommen.

CAPUT XIX.

Qualiter una sanctimonialis infirmabatur & sanata est.

MUltimodis Christi servitiis cum ferventissimè insisteret, & undique amplificare studuisset, Deo donante excogitavit, propter cujusdam sanctimonialis religionem * Emoza nominatæ, ad ecclesiam sancti * Stephani protomartyris sanctimonialium congregationem componere, & regulæ sanctitatis subdere, & sancto velamine Christo Deo desponsatas conjungere.

* Al. Hicila, vel Lucila.

* *Brusch. de monast. scribit, hoc monasterium circa an. 966. conditum, ineptè verò addit, Stephanum Ungarorum regem ibi à S. Udalrico baptisatum. Eleusinia S. Udalrici sive soror sive cognata (utrumq; Brusch. lib. de monast. & lib. de Episc. prodidit) prima Abbatissa præfuisse creditur.*

Quod cum factum fuisset, quædam mulier cum consensu connubia mariti despiciens, eidem congregationi ob futuræ beatitudinis mercedem obedientiam professa se admiscuit, litterarum verò scientia ad perfectionem docta non manebat, ad exteriora autem necessitatis opera strenuitatem magnam habebat, & ideò aliæ sanctimoniales eam cellerariam facere voluerunt, qua renuente, Episcopo nunciatum est, & supplicatum est, ut cum sua potestate ministerium cellarii commendaretur. Episcopus verò supplicationi assensum præbens, præfatam sanctimonialem cellerariam esse præcepit: Illa autem præcepto Episcopi non obedivit, sed in pristina refragatione conata est persistere:

Sequenti verò nocte in somnis audivit vocem dicentem sibi, quia non obedisti præceptis Episcopi, ideò usu ambulandi privaris tamdiu, donec ab eo absolveris. Expergefacta autem dissolutam membris ita se esse persensit, ut nullum ambulandi effectum habere potuisset. Hac infirmitate ligata, laboriosè expectabat adventum Episcopi. Interim verò appropinquabat tempus synodalis colloquii, & Episcopus ad Augustam revertebatur; hoc cum infirma sanctimonialis audiret, rogavit se portari in ecclesiam sanctæ Mariæ, & obtutibus ejus repræsentari: Cumque ad ejus præsentiam veniret, humillimis precibus ejus misericordiam deprecari cœpit, ut ab affligentibus alligationibus infirmitatis ab eo absolvi mereretur. Audita ejus deprecatione Episcopus, de inobedientia eam increpavit, & munere benedictionis simul & indulgentiæ donatam dimisit. Cumque ab ea reverteretur Episcopus, statim sanitati restituta currendo præcessit Episcopum, antequam ille perambularet ecclesiam, & ante celsitudinis ejus præsentiam prostrata, Deum pro reddita sanitate laudando, promisit de inobedientia ultra sese fore emendaturam, & ad proprias mansiunculas læta rediit.

CAPUT XX.

De Constructione ecclesiæ Sancti Joannis Baptistæ.

*Pro honorans, colens.

* HYmnizans sanctus Dominum Episcopus, habili tempore postea ecclesiam in cœmeterio sanctæ Mariæ in modum crucis ædificare cœpit, & ædificatione peracta, altaribusque quinque in ea compositis in honore sancti Joannis Baptistæ dedicavit, & dolium baptizandi de petra excisum in ea constitui fecit, & dote legitimatam, presbytero ad procurandum in divinis officiis commendavit, & præcepit, ut matricularii in omni hebdomada die sabbathi & in aliis sollennibus festivitatibus, cum Evangelio & crucibus & cereis cum Dei laudibus reverenter visitarent, & in paschali hebdomada, quam dicunt infra albas, quia tunc consuetudo est tres cantare psalmos ad vesperam, remanentes duos illuc deambulando cum antiphona & tono formosa modulatione perpsallere, & ipse persæpe ibi salutares hostias Deo immolare consuevit.

CAPUT XXI.

De Itinere ejus ultimo ad Romam.

*Zoam pro Vita, Vitam pro anima usurpavit.

* ZOam in ultimis temporibus suam salvare cupiendo, animo decrevit, quamvis vires corporis de die in diem decrescere sentiret, ut limina Apostolorum Petri & Pauli devota intentione laborasset visitare. Cumq; aliquantulum itineris peregisset

gisset in carpento, & ad difficiliores vias perveniret, non potuit ultra iter peragere, antequam in lecto collocatus equis superpositus pergere cœpit: sicque pergendo, quamvis comitibus ejus ubique periculosum videretur, Deo juvante & sancto Petro Apostolo, sine periculo p rvenit ad Romam, votorumque ibi antea dispositorum & promissionibus devotissimè expletis, & gratissimorum emolumentorum & indulgentiarum donis acceptis, * permissoque salubri à sancto Petro & vicario ejus Pontifice, cæterisq; Deo ibi & sancto Petro militantibus honorabiliter accepto, felicem reditum iniit, & Ravennam visitare disposuit. Illucque cum appropinquaret, Imperatorem gloriosum * Ottonem cum Imperatrice Adalhaida ibi manere comperit, & ante se misso nuncio adventum ejus illi indicavit, & ille statim nuncium sequendo ad ostium cubiculi Imperatoris pervenit. Imperator verò cum eum in tanta vicinitate manere agnovisset, uno pede calceato & alio adhuc incalceato, caussa humilitatis & flagrantia divini amoris, eum ad suscipiendum amabiliter festinavit. Cumque in cubiculo accersita imperatrice suavi colloquio fruerentur, & alternis locutionibus diversarum rerum proventus terminarent, vir sanctus Imperatorem cum auxilio Imperatricis flagitare cœpit, ut filio sororis suæ Adalberoni procurationem sui episcopatus, regimenque super familiam & omnia negotia sæcularia ad eum pertinentia, fideliter firmiterque commendaret, & ut à celsitudine ejus Imperialis potentiæ promissum consolationis accipere mereretur, ut post ejus discessum cathedram episcopalis potestatis ei donaret, ut sibi majoris otii ad studium orationis & ecclesiastici regiminis & Christianitatis stabilitatem facultas concederetur. Cujus petitioni gloriosus & benevolus Imperator assensum præbens, sæcularium negotiorum commercia * Adalberoni commendavit, & episcopalis honorem cathedræ post vitam Episcopi, si Deus vellet, ei donare permisit, & insuper multis libris auri Episcopum donatum, amabiliter abire permisit, & ejus mansiones cum alio servitio necessario, cum suis fidelibus usque ad finem illius provinciæ cautè disposuit.

* Permissum Urlaub.

* Otho ab A. 968. ad An. 972. in Italia egit. Sigon. de regno Italiæ.

* Contra Al editio nova habet an. 971. Adalberoni episcopatum ab Imp. concessum, quod de vac nimirum promissione intelligendũ.

CAPUT XXII.

De reversione ad Augustam.

EPiscopus autem & præfatus Adalbero, cum lætabundi ad Augustam reverterentur civitatem, honorificè sicut decuit suscepti sunt, & omnes qui ibi inventi sunt, comperta eorum prospera reversione, & honorificatione ab Imperatore eis facta, valde lætificati sunt. Tunc verò præfatus Adalbero congregatis militibus Episcopi, desideravit ut ei sacramenta fidelitatis jura-

jurarent, quod & fecerunt in præſentia Epiſcopi, ſimiliter & familia per totum epiſcopatum fecit. Epiſcopus autem indumento more monachorum formato induebatur, quorum antea regulam multimodis virtutibus ſequi conſueverat. Cumq; hæc ita agerentur, propter quorundam clericorum æmulationem, qui ſe æſtimabant poſt obitum ſancti Epiſcopi, Imperiali celſitudine concedente epiſcopatum poſſe acquirere, ferulam epiſcopalem publicè portare præſumpſit, ut eis tota ſpes acquirendi epiſcopatus adimeretur.

Caput XXIII.

Qualiter ſynodus Adalberonem degradari voluit.

POſtea verò revertentibus de Italia * Imperatoribus, patre ſcilicet & ipſius * prole ad Franciam, facta eſt * ſynodus in loco qui dicitur Ingilunheim, ad quam Archiepiſcopi cum cæteris ſuis ſuffraganeis ſanctum Udalricum cum ſuis legatis honorificè invitaverunt, Adalberonemque ejus nepotem cum eo venire decreverunt.

**Otto ex Italia in Germaniam poſtremum rediit A. 972. Sigon.*

**Otto ſecundus primi filius, Imperator appellatus vivente patre an. 968. Sigeb.*

** Synodus Adalberonis cauſſa habita an. 972. Contract. in ea S. Udalricus & Adalbero tranſgreſſionis canonum accuſati, cauſſa dicta abſoluti ſunt. Alia autem fuit Synodus Ingelheim. an. 948. Cui etiam S. Udalricus interfuit, ut eſt in Frodoardi Chronico.*

Illuc verò cum pervenirent, & antiſtites ibidem congregati Adalberonem baculum Epiſcopalem publicè portare cognoviſſent, irati ſunt contra eum, & dicebant, ut contra canonicæ rectitudinis regulam in hæreſim lapſus fuiſſet, & quod Pontificalis honorem ſublimitatis vivente Epiſcopo ſibi plus juſto vindicaret, & ideò ultra eum Epiſcopum ordinari non deceret. Quibus ille auditis, prima die ſynodale colloquium intrare devitavit, & in alia domo cum cæteris clericis Epiſcopi remanebat: Antiſtes autem cum paucis ſuis capellanis ſynodum intravit. Cumque inter ſe Pontifices colloquia habere cœpiſſent, uniuſcujusq; rationem per latinitatis locutionem voluerunt terminari: Cumque cauſſa ſancti Udalrici fuiſſet ventilanda, & ille pro * infirmitate, tam ſonora voce, ut tota ſynodus audire potuiſſet, rationem proferre non poſſet, advocabatur unus ſuus clericus nomine * Gerhardus, qui extra ſynodum cum Adalberone remanebat, ut pro eo deſiderii ſui rationem per latinitatis locutionem manifeſtaret. Cumq; vix pro denſitate multitudinis, in præſentia Imperatorum & Epiſcoporum præſens ſtetiſſet, interrogabatur, quid deſideraret Dominus ſuus. Quibus interrogationibus multiplicatis, dixit, non debeo interrogationibus veſtris reſpondere pro Domino meo, niſi illo præcipiente. Cui dixit Epiſcopus, frater, bene tibi notum eſt deſiderium meum, enarra hoc, & ob-

**Agebat enim annum octuageſimū ſecundum.*

**Codex mſ. hic alia manu ad oram habet, iſte Gerhardus ſcripſit legendam, quod mihi nequaquam probatur, hic enim matricularius, uti auctor hujus vitæ appellat, videtur, cum clericus S. Udalrici vocetur, vita verò auctor ex congregatione S. Afræ fuit, ut ipſemet in epilogo indicat.*

& obsecra,ut eorum consiliis & permissionibus,Deo juvante,expletum fiat. Tunc præfatus clericus Gerhardus in præsentia omnium dixit: Excellentissimi Imperatores & religiosissimi antistites, desiderium Domini mei est relinquere sæculum,& secundum regulam sancti Benedicti sanctam inire vitam, & in contemplativa vita diem expectare obitus sui, in indumento pro certo habitus exterioris, potestis cognoscere voluntatem animi interioris. Istis & aliis rationibus in voluntate Domini sui in finem deductis, terra tenus cecidit ante pedes Imperatorum & Antistitum, obsecrans ut petitionem Domini sui secundum Dei voluntatem implere non dedignarentur. Qui simul respondendi inducias usque in crastinum diem postulaverunt, & postea inter se æstimaverunt, qualiter caussa Adalberonis terminaretur. Quidam verò Episcoporum adjutores Adalberonis fuerunt, ne prorsus à spe episcopalis ordinationis, post vitam avunculi sui excluderetur. Hæc cum inter se prolixè sermocinarentur, ultima in unum ratione coadunati, omnes simul firmaverunt,nisi Adalbero se sacramento excusaret, quod non sciret hæresim manere,quia episcopalem potentiam cum baculo arripuit, nullo modo ulterius legaliter Episcopus fieri potuisset. Altera verò die cum Episcopo etiam Adalbero synodali interfuit colloquio,& cum ei prædictum crimen imputaretur, multis objectionibus diversorum colloquiorum cum suis adjutoribus à prædicto crimine se defendere statuit. Hoc cum ei adunatio omnium Episcoporum non consentiret, secundum prædictam destinationem Episcoporum sacramentum perfecit, per nomen Patris & Filii & Spiritus sancti super quatuor Evangelia. Tunc iterum Episcopus Udalricus petitionis suæ responsa,quæ pridie procrastinata fuerunt, per prædictum suum clericum expetivit, quia desideravit,ut prædictus suus nepos Episcopus ordinaretur, & ille secundum regulam sancti Benedicti, in monasterio cum eorum consensu deservire mereretur. Episcopi autem, quamvis eis ex toto non placeret, apertè ei in synodo contradicere noluere petitonem suam, sed sapientissimi ex ipsis, cum consilio aliorum * extra synodum eum ambulare cum illis postulaverunt, ibiq; cum eo & cum suis clericis sapientissimis secretam locutionem habuere, dicentes: Reverende Pater, cui nota est omnium ecclesiasticorum librorum normula, qui semper callem rectitudinis ambulasti non deviando, non decet,ut nunc istam viam, quam semper tenuisti, omittens, seminarium ex te sumat talis error, ut alius in loco tuo te vivente ordinetur, quia si ex te talis consuetudo incipit perpetrari, in posterum multis reverendis & bonis Episcopis, ab eorum nepotibus & clericis talia desiderantibus, multa concrescunt adversa; melius

*extra ambulare aut tractat.

tibi est, ut in eo ministerio, in quo cœpisti, Deo servire permaneas, quam tuam voluntatem sequens aliis plurimis scandalum facias, quia ex te canonici & monachi & sanctimoniales & cæteri Christiani ad rectitudinis statum debent constringi, qui ex semet ipsis per climata cadere festinant, qui autem incautè ambulando ceciderunt, ex te, Deo juvante, erigi posse sperandi sunt. De nepote autem tuo Adalberone tuæ voluntati satisfaciendo, in commune firmamus, ut nullus alius à nobis post tuum discessum, ad illum locum, in quo tu pastor existis, eo vivente ordinetur, nisi ipse. His consiliis consentiens sanctus Episcopus Udalricus, cum eis in synodum regrediebatur, & tunc cum consensu aliorum antistitum, fecit ab Imperatore Adalberoni commendari in eorum præsentia, procurationem sui habere, & sub ipso totius episcopatus cautam dispositionem in omnibus adimplere. Taliter verò istis terminatis, finita synodo Episcopus & Adalbero cum suis ad Augustam revertebantur. *

* Miraculū quoddam in altero exemplo hic sequebatur, quod quoniam infra iterum repetitur, visum omittere.

CAPUT XXIV.

Qualiter Adalbero vitam finivit.

PRædicta verò synodus in autumnali tempore peracta est; & inantea Paschali tempore adveniente & sancta hebdomada finita, Episcopus & Adalbero, amabiliter vocante * Rinwino comite Dietpoldi fratris Episcopi filio, ad castellum Dilinga nominatum venerunt, ut ibi aliquantos dies charitativè cum eo, & cum * femina ejus Hiltegart nominata manerent. Paucis itaque diebus transactis, Adalbero ibi cum phlebotemo sibi phlebotemando sanguinem minui fecit, & postea cum Episcopo ad cœnam consedit, & de cœna surgens in lectum se ad requiescendum deposuit: cumque unusquisque ad suas divertisset mansiones, eadem nocte subitanea morte Adalbero * defunctus est, * Herewingus ejus presbyter, cum ad nunciandum hoc Episcopo cubiculum ejus intraret, Episcopus sermonem ejus præveniens, dixit illi: Ecce Adalbero defunctus est: Cui ille respondit: Ideò ego huc intravi, ut tibi hoc nunciarem, nullus alius me præibat ad te, & quomodo hoc scire potuisti? Cui ille respondit: Vade & suscita Riwinum & omnes, qui nobiscum sunt, ut cito præparent vehiculum, ut corpus ejus ad Augustam ducamus civitatem. Episcopus autem missis ad Augustam legatis, præcepit, ut in ecclesia sanctæ Afræ sepulchrum ejus juxta ipsius sepulchrum præpararetur, quod & sic factum est. Ille autem cum his, qui cum ipso erant, imposuit corpus carpento, & antepositis equis vexit ad Augustam cum frequentia populi. Matricularii autem, cum crucibus & aqua benedicta & cereis & incenso, & cum magna multitudine familiæ, cæteriq; populi appropinquanti occurrerunt,

* Al. Ribwino.

* Femina Weib/ id est uxor.

* An. 973. Contracti editio nova.

* Al. Perewicus.

rerunt, & honorificè ſuſcipientes, cum congruis orationibus & modulationibus perduxerunt ad locum ſepulchri, & ibi expletis vigiliis, & ſalutaribus pro ejus anima Deo oblatis hoſtiis, Epiſcopo animam omnipotenti Deo commendante corpus devotiſſimè ſepelierunt. Commendatione autem corporis peracta, & Epiſcopo cum triſtitia redeunte, univerſi fletu & lamentatione & magna mœſtitia in ſuas reverſi ſunt manſiones, pro eo quod ex nobili genere ortum & formoſum, & grammaticæ artis bene doctum, & in Dei ſervitio ſtudioſum, & in bonis operibus ſtrenuum, & in eloquentia dulciſona cautum, in donando largum, in adverſis aliorum triſtem, multarum virtutum opulentia cumulatum, in adjutorio miſerorum feſtinum, multimoda benevolentia ornatum virum, tam citò depoſitum omiſerunt.

CAPUT XV.

Qualiter Utinburam abbatiam reddit.

RELigioſus autem antiſtes, miſſo legato nunciavit Imperatori obitum prædicti nepotis ſui, & Abbatiam Utenbura nominatam, quæ * ipſi à ſua imperiali potentia conceſſa erat, poſtulavit ſibi donari, non cauſſa avaritiæ, ſed ea intentione, ut cœnobitis ibidem Deo ſervientibus deliberationem, quam ille eis antea conſcriptam & ſigillatam ab eodem Imperatore donari impetravit, reſtituere potuiſſet. Imperator autem per eundem nuncium * abbatiam conceſſit, & conſolationem magnam, & multimodam ſalutem remandavit. Nuncius autem cum reverteretur, invenit Epiſcopum in loco, qui dicitur Staphenſe, & hæc prædicta narravit. Paucis verò diebus poſtea revolutis, adhuc ipſi in eodem loco manenti, per nuncium quendam, orationis ſuffragia pro anima Imperatoris poſcentem, * obitus ejus illi annunciabatur. Inde verò cum ad Auguſtam rediret, venerunt nepotes ſui, Riwinus comes filius fratris ſui Dietpaldi, & Hupaldus comes filius fratris ſui Manegoldi, & rogaverunt illum, ut pergeret ad oppidum, quod nominatur * Witeſelinga, & illis monſtraret eccleſiam ibi ſitam, ubi corpora ſuorum * parentum terræ commendata fuerant, de qua ipſe ſæpe eos antea præmonuit, ut eam meliorarent, & eadem corpora in illam concluderent, ne ultra à pluviis * domatum infunderentur, ordinare, & quantæ magnitudinis eam facere debuiſſent. Sanctus verò Epiſcopus, quamvis certiſſimè ſciret in proximo manere ſequeſtrationem corporis & animæ ſuæ, tamen pro divino amore, & pro eorum amabilitate illuc perrexit, & provida ordinatione eandem eccleſiam ſuper præfata corpora amplificari perdocuit, ibique cum nepotibus ſuis aliquantis diebus moratus eſt, & inde ad caſtellum * Sunnemotinga nominatum, propter petitionem Manegoldi fratris

* *Bruſch. de monaſt. a'i Adalberonẽ an. 941. Abbatia præſtit*
* *Bruſch ait S. Udalricũ Ab. atiam A. 971. accepiſſe verum ex hujus hiſtoria ſerie apparet an. 973 reſtituendum eſſe.*
* *Otto magnus mor. ob. an. 973. Nõ. Maij Conſtantius.*
* *Al. Witegulinga.*
* *Parentes generatim videtur pro conſanguineis capere. Cæterum Dietpaldus Riwini pater Auguſtæ ſepultus eſt, ſupra c. 13.*
* *Al. Sunnĩmotinga.*

prædicti Adalberonis pervenit. Cumq; in itinere, antequam illuc
pervenirent, in campo propter herbam, juxta villam, quæ dict-
tur * Gerilehova castrametati fuissent, cum sol occasui radios
suæ lucis inserere cœpisset, venit quidam homo, qui dixit * Chun-
radum Episcopum certissimè defunctum fuisse, & nominavit di-
em obitus sui, & diem collocationis corporis ejus in sepulchrum.
Hac fama audita, clerici & alii comites ejus stupefacti effecti sunt,
& statim æstimaverunt nuncium ad Augustam mittere, ut pro
ejus anima solitæ orationes explerentur: quibus sanctus Epi-
scopus blando sermone infit, certissimè rei veritatem sciens, de-
sistite adhuc nuncium mittere, mane diluculo comperietis, quali-
ter circa Episcopum maneat. Crastina verò die diluculo qui-
dam de Constantia venit, & de obitu Episcopi veraciter contra-
dixit, & ejus possibilitatem secundum suam consuetudinem esse
nunciavit. Sanctus autem Episcopus Udalricus cœptum iter per-
egit, & ibi quasi ad convivium vocatus, post expletionem salu-
taris hostiæ, quam quotidie per se, quamvis viribus corporis val-
de esset destitutus, Deo persolvere satagebat, cum convivanti-
bus quotidie ad mensam sedebat, & nullum corpori cibum exhi-
buit, nisi micas panis aquæ infusas in os misit, quas etiam sæpissi-
mè aquis exspoliatas de ore rejecit, haustibus verò aquæ inter-
dum corpus, cum adhuc ad mensam sederet, reficiebat. Consum-
matisq; ibi rebus, pro quibus illuc vocatus est, abire cœpit, altera
die ad locum qui dicitur * Utiuntiga pervenit, & ibi ad se convo-
catis monachis de monasterio Uttenbura nominato, autumare
cum eis & cum suis fidelibus providè cœpit, quomodo delibera-
tionem, quam eis antea sicut prædixi, ab Imperatore impetrave-
rat, restituere potuisset, & dixit eis: Eligite ex vobis unum ad Ab-
batem, qui in Dei servitio utilis, & vestris necessitatibus possit
cautus inveniri. Si illum eligitis, qui mihi ad hoc placet, commen-
dabo illi Abbatiam usque in præsentiam Domini mei Imperato-
ris: sin autem alium nisi mihi placentem eligitis, non illi com-
mendabo. Qui respondentes dixerunt: Nominet nobis sancti-
tas tua hunc, qui tuæ dominationi placitus sit ad electionem no-
stræ unitatis. Tunc dixit eis, * Rudvugum fratrem vestrum ad
hoc nominabo ministerium. Quibus auditis fratres inducias
postulaverunt, donec omnes simul loquerentur, si hæc electio
cum omnium fratrum consensu fieri potuisset. Cumque in loco
destinato collecti fratres colloquia inter se habere cœpissent de
præfata electione, quibusdam fratribus placuit, quibusdam di-
splicuit, sed tamen cum consilio amicorum roborati, Episcopi
voluntati parentes, in unum coadunati Rudvugum ad Abbatem
elegerunt, & cum eo ad Episcopum regredientes, unitatis eorum
electionem ei nunciaverunt. His auditis Episcopus, assumpto
baculo

* Al. Gerilihova.

* Conradus Constantiæ Episcopus initit A. 934. obiit 974. Contract.

* Al. Otinga.

* Al. Ruodungum. Al. Rupertum, Brusch. habet Rudungum electum an. 972. restitutum an. 973.

baculo commendavit abbatiam præfato Rudvugo usq; in præsentiam * Imperatoris, qui tunc in Imperio patri suo æquivoco successerat, & illum commendavit suis nepotibus & aliis suis fidelibus, ut eum celsitudini Imperatoris præsentarent, & illis cum fide ei juvantibus, ab eo hæc confirmarentur. His ita expletis propriam sui episcopatus revisitavit sedem.

* Ottonis secundi, qui initii an. 973.

Caput XXVI.

Quam formosè obitum suum in Augusta exspectaret.

MOenia autem Augustæ civitatis introgressus, magna tristitia septus est pro morte Adalberonis sui nepotis, & pro obitu Imperatoris, cui semper fidem in omnibus servavit, cujus etiam amor pectori ejus firmiter conglutinatus est. Pro requie verò animarum amborum multas eleemosynas largitus est pauperibus, & multas orationes & preces ad Dominum quotidie effudit, ut eis misereri dignaretur: missarum verò officia quotidie celebrare non desistebat, quoad usque vires corporis sic subtrahebantur, ut nullo modo ultra per se stare potuisset. Ad mensam verò sedebat, & sedentibus cum eo convivium faciebat, & ille quasi jejunus absistebat, & postea in ecclesia vel in cubiculo suo dulci cantatione psalmorum, vel auditione lectionum sacrarum recreatus est. Vires verò corporis cum ei ita defecissent, ut per se missam cantare non potuisset, quotidie in ecclesiam introductus devotissimè eam audire, & interim orationibus intentis insistere non desistebat. Pro certo post missam expletam cum cubiculum intraret, repausationi lectuli se non commendavit ante horam vespertinam, sed super sedile suum calceatus sedit, & interdum se super pulvillum in dexteram partem reclinavit, interdum ad sinistram, & interdum sedens ad dorsum super posteriora sedilis, in quo sedebat, reclinavit. Et post expletionem cursus & totius psalterii, legente Gerhardo * Præposito sacrorum lectiones librorum audivit, & interdum cum eo inde dulci eloquio fruebatur. Cuidam verò eloquio inter ipsos finito, præfatus clericus interrogavit eum dicens: Habes spem pro ista infirmitate, Domine, obitum tuum tibi imminere? Cui ille quasi eum increpando respondit: Quare sic dixisti? non spero, sed certissimè cognosco diem obitus mei non post multos dies mihi evenire. De qua re presbyter contristatus, indulgentiam postulavit & dixit illi, Domine, quem Episcoporum præcipis vocare ad commendationem corporis tui? Cui ille respondit: Eo tempore, quando anima mea derelictura est hoc corpus, non potestis ullum eorum huc advocare, quia * conprovincialis meus Chunradus Episcopus tanta infirmitate detentus est, ut huc venire non possit,

* Puto significari præpositum ecclesiæ cathedralis.

* Augustanum & Constantia in eadem provincia Maguntina.

possit, Episcopi verò * Bauuuariorum ad regale colloquium ad Franciam sunt congregati.

* *Bavariorum, Otfridus monachus in præfat. Evang. qua German. vertit, de proprietate ejus linguæ inquit, Interdum tria, uvu, ut puto, quærit in sono, priores duo consonantes ut mihi videtur, tertium vocali sono manente.*

At ille inquit, Domine, quid tunc facere debemus? Cui sanctus Episcopus dixit: Nostis corpus hominis terræ commendare? At ille ait: Si talis persona esset, super quam commendatio nostra fieri debuisset, timorem inde non haberemus. Cui Episcopus dixit: Facite de hac re, cum tempus advenerit, sicut optimè potestis, Dominus commendatorem corporis mei providebit. Et his dictis præfatus presbyter iterum lectionis usum assumpsit, & in ea sicut solitus erat, usque dum sonante signo vespertinalis laudis hora annunciabatur. Lectiones verò fuerunt Vitas patrum sanctorum, & liber sancti Gregorii, quem dialogorum vocant, cujus ultimus liber disputat multum de his, qui de corpore rapti in spiritu multa viderunt, & iterum ad corpus redierunt. Taliter verò conversando formosissimè exspectabat diem obitus sui, & interdum in Spiritu plurima videbat, de quibus pauca his, qui cum eo erant, narravit. Interea verò Werinhario Abbati de monasterio * Vulta nominato, caussa visitationis ad eum venienti, inter alia dixit: Tu post me hic deberes Episcopus fieri, omnes te elegerunt, nisi duo, hi verò duo si aliis concordarent, electio tua sine dubio perfecta fuisset. Et his dictis manus Attelini tunc * Vicedomini, & manus Hiltini camerarii comprehendens suæ fidelitati commendavit, & cum charitate eum abire permisit. Altera verò vice quadam die quasi de gravi somno expergefactus, ei assidentibus & hæc audientibus ait: Heu, heu quod illum nepotem meum Adalberonem unquam vidi, quia pro eo, quod ei secundum suum desiderium consentiebam, nolunt me impunitum in suum recipere consortium, & his dictis statim tacuit. Virtus verò corporis de die in diem decrescens, in tantum deficiebat, ut ecclesiam intrare nisi à duobus sustentatus non potuisset. Cum verò in die natali sanctorum Marci & Marcelliani, quod est XIV. K. Julii, ecclesiam introduceretur, ut missam audiret, peracta missa, ad sanctam crucem tapetium sibi deponi præcepit, & se super illo prosternebat. Ibi verò cum quasi dimidiam horam jacuisset, surrexit, & camerarium Luitpaldum presbyterum ad se venire fecit, & cunctas suas res, quas ille in ministerio habebat, in præsentiam sui portare præcepit, & ponere ante altare, nisi unam pannum ad servitium sui successoris dimisit. Cum verò ante eum posita fuissent, & ille ea conspexisset, dixit: Quid mihi hæc omnia nunc debuerunt? Quamvis verò illi plurima viderentur, numerus

** Al. Fulda, vel è Brusch. ait Werinharium filium fuisse matertera S. Udalrici, Abbatem factum An. 969 ob 982*

** Vicentius Borg de eccl. Florent. observavit Vicedominos ante an. millesimum fere ex clero fuisse, eam dignitatem post ad laicos transiisse, Onuph. de vocib. ecclesiast. obscuris, ait etiam Maiores domus appellatos. Verum dist. 89. cap. Volumus. Gregor. Vicedominum à Majore domus distinguit, ibi glossa œconomum interpretatur.*

rus eorum major non fuit nisi pauca camisalia, & VII. vel octo mensalia, & duo sarcilia, & x. solidi argenti, quos in manum Gerhardi Præpositi commendavit statim ad erogandum pauperibus. Cætera verò omnia disposuit dividi inter clericos ejusdem loci. De vestimentis suis misit * Antonio venerando viro, quem ille antea ad Utenburam in Dei nomine inclusit. Cuidam etiam, * Ruozoni, mobilitate membrorum carenti nisi de brachiis sursum, cui domicilium in cœmeterio * Kampidonensis monasterii more lectuli à terra sublevatum ædificatum erat, ut ea, quæ ab eo digesta fuerant terratenus cadendo, à domicilio separarentur, vestimenta transmisit; quia antea * cum Episcopus in eodem monasterio moraretur, prædictum pauperem per se ipsum sæpe visitavit, & ejus locutionis dulcedinem libenter audivit, quia idem ipse prædictus pauper clauso ostiolo semper in Dei laudibus & orationibus die ac nocte morabatur. O quæ lingua virum tantæ benignitatis enarrare potest, qui in ultimis positus tanto spatio interposito Christum vestire non omisit, pro eo certè, quia ei semper aderat, qui ab eo sua membra vestiri volebat. His verò prædictis dispensatis, præcepit Vicedomino cæterisq; quibus voluit suis fidelibus ac ministris, ut in cunctis locis ad suum servitium pertinentibus, cuncta quæ in eis inventa fuissent, in tres partes dividerentur, & tertia pars presbyteris pauperibusque provida dispensatione statim eo vivente donarentur, quod & factum est. Pro certo quamvis corpus gravi infirmitate detentum fuisset, sensus & animus & voluntas occupari non potuerunt, * nisi piis insisterent intentionibus.

*Al Hattoni, quod probo.

*Al. Ruozoni.

*Al. Campidonensis.

*Brusch. scribit S. Udalr. Campid. monast. aliquandiu in commendam (ut vocant) habuisse, post annum Christi 941.

*Pro, ut nō.

Caput XXVII.

Qualiter die nativitatis sancti Joannis Baptistæ ultimam missam celebravit.

Die itaque sancto nativitatis sancti Joannis Baptistæ hora diei prima, quasi repente de somno beatus Udalricus suscitatus, dixit camerariis suis, induite me vestimenta mea & calceamenta: qui hæsitātes propter magnam ejus infirmitatem, si hæc in ecstasi mentis vel incapacitate sensus ejus præciperet, implendo tamen præceptum ejus, induerunt eum vestimenta ejus & calceos: statim autem paratura se missatica indui præcepit, cumque paratus fuisset, perambulavit matricem ecclesiam, & ad ecclesiam sancti Joannis Baptistæ, quam ipse antea ædificaverat, & in honore ejus consecraverat, pervenit, ibiq; * missam, quam anniversariis sollennitatibus mane diluculo consueverat cantare, potenter & cautè explevit, illaq; finita statim publicam missam iniit, & devotissimè Deo juvante in finem stando gloriose peregit: ambas missas cum stando sine adjutorio aliorum cum benedictionibus decenter

*Antiquitꝰ tres missæ celebrabantur in festivitate S. Joā. Bapt una se in vigilia reliquæ duæ

in dic. Vide Alcuinum & Amalarium lib 3.c.38.

ter ad finem perduceret, consedebat, & astantibus sibi clericis dicebat: Hæc ministeria, quæ nunc Deo donante peregi, ex possibilitate corporis mei non assumpsi, sed ex præcepto: hodie enim cum in lecto quasi sopitus somno jacerem, steterunt coram lectulo meo duo viri juvenes formosissimi aspectu, è quibus mihi uns dicebat: Quare non surgis, debes enim hodie ad sanctum Joannem Baptistam missam celebrare: Cui alter respondit: Quomodo potest hoc fieri, quia pro impossibilitate corporis primam adhuc non explevit? At ille qui antea locutus est, ad me dixit: Surge, & secundum meum sermonem Dei ministerium in præfata ecclesia implere festina, quia hodie præter te nullus alius ibi missam cantabit, his verò dictis ad cubiculum regressus est. Cumque diem obitus sui devota mente & læto animo, & secundum verba psalmographi David dicentis: Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus, expectaret, quamvis verbis non dixisset, factis tamen manifestavit, quod de hoc sæculo se migraturum esse in Vigilia Apostolorum Petri & Pauli putavit. Eadem die, antequam vespertinalis laus inciperet, & cum à custodibus omnes simul campanæ ad sonandum moverentur, balneatus & paratura, quam ad obitum suum conservatam habuit, indutus, se quasi defuncturum deposuit. Finita autem vespertinali laude aliis juvantibus se à terra levavit, & quasi secretò dixit: O sancte Petre, nunc non fecisti, sicut ego æstimavi: Et quasi animo aliquantum de hac re mente consternatus manebat. Præfatus autem presbyter Gerhardus dixit ad eum, Domine noli contristari, sed recordare, quia aliis sanctis Episcopis similiter contigit, ut enim dictum est: Circa natale Apostolorum de hoc sæculo ad requiem es perducturus, is cum speraret se in natale Apostolorum obiisse, induciæ ei prolongabantur usque in octavum diem, & tunc defunctus est. * Cassio Narniensi Episcopo per quendam presbyterum ab angelo flagellatum dictum est: Non cesset manus tua, non cesset pes tuus, age quod agis, operare quod operaris, natali Apostolorum venies ad me. Episcopus autem æstimans in sollennitate Apostolorum, quæ tunc proxima erat, sibi obitum suum imminere, in quibuscumque potuit, ad depositionem corporis sui præparare se studuit. Sollennitate itaque adveniente sanus permanebat, & incolumis, & sic mansit, donec curricula septem annorũ præterirent, & tunc in eodem die, sicut ei dictum est, multis bonis præmissis, & sacro ministerio expleto, feliciter migravit à sæculo. His auditis sanctus Episcopus vera esse recordatus est, & respondit ei dicens: Benedixisti frater, & relevatus mente bono animo manebat, & cum eo manentibus dulcem & commodum se exhibebat, nullum objurgans, nullum

** De Cassio Greg. dial. lib.4. c. 56. & homil.37. in Evang.*

nullum increpans, nulli iratus, nulli molestus, nulli adversus, nullum verbum alicujus lamentationis ab eo audiebatur, sed bona omnia, quæ tunc potuit, præsentibus & absentibus fecit. Nemini indulgentiam negavit, gratia suæ benedictionis omnes consignavit. Prædictus verò Richuuinus comes nepos ejus, adhuc de regali locutione non revertebatur, de quo interdum dicebat: O Richuuine, utinam me vivente venires, ut te viderem. Eo anno sollennitas Apostolorum Petri & Pauli dominica die eveniebat, de qua optimis moribus sicut prædixi exspectabat, donec dies quintæ feriæ pertransisset; in illa nocte, antea quam aurora VI. feriæ bene cognosci potuisset, asperso cinere in modum crucis, & aqua benedicta aspersa, se deponi fecit, & sic jacebat, usque dum aurora cunctam latitudinem orbis illuminaret. Tunc Richuuinus de palatio rediens intravit, & legationem Imperatoris eo audiente recitavit. Eo scilicet viso, legationeque audita, oculos levans secundum suam possibilitatem gratias agebat Deo omnipotenti, qui secundum dicta David prophetæ, voluntatem timentium se faciet &c. Richuuino autem exeunte, statim eadem hora clericis letaniam devotè canentibus animam Deo commendans, * Anno incarnationis Domini nostri JESU Christi DCCCCLXXIII. ætatis LXXXIII. ordinationis autem L. quarto die Julii IV. Non. ejusdem mensis, die veneris, felici obitu quasi somno suavi soporatus, ergastulo corporis exemptus migravit ad requiem. Pro certo sanctum corpus, cum ad lavandum more solito denudatum fuisset, suavi odoris fragrantia nares omnium ibi manentium replevit, & tam diu permansit, quoad usq; corpus levatum, prædestinatisq; vestibus indutum, & feretro impositum, in ecclesiam portaretur. Clerus nempe cum audiret, quod Episcopi * Bauuuariorum de prædicto colloquio redirent ad suam provinciam, misso legato voluerunt Archiepiscopum * Fridricum ad commendationem sacri corporis vocare. Cumq; ad illum nuncius perveniret, invenit eum tanta infirmitate febrium detentum, ut nullo modo advenire potuisset. Misso autem cum tristitia inde revertente, audivit quod venerandus Episcopus * Wolfgangus ad locum, qui dicitur Nordilingga, venire voluisset, in occursum ejus festinavit. Ad eum certè cum perveniret, salutatus ab eo audivit, quod Augustam civitatem pergere voluisset, visitare sanctum Dei servum Udalricum in infirmitate detentum. Cui ille respondit, Dominus sanctitati tuæ præcepit visitare eum, & ego ad hoc veni, ut nunciarem tibi, quia defunctus est, & de omni congregatione ibi Deo militante te flagitare, ut festinè venires, & sanctum corpus Deo commendares. Quo audito sanctus Episcopus magna mœstitia septus est, in eadem nocte diluculo

* Consentit in omnibus utraq; Contracti editio, unde ii, qui aliter scripserunt, corrigendi, præsertim Sigeb.

* Al. Babarorum.

* Al. Fridericum, Hundius in metrop. Fridericum Archiepiscopum Salisburgẽsem habet electum an. 956 qui sedit an. 33.

* Wolfgangus Episc. Ratisponen. electus an. 968. ob. an. 994. Hund.

surrexit, & ad Augustam pergere cœpit. In itinere verò cum cognovisset, quod ad congruum tempus illuc pervenire non valeret, præmisso eodem legato nunciavit adventum ejus. Interim verò corpus in ecclesia sanctæ Mariæ à congregatione die noctuque, cum orationibus & missarum celebrationibus, cautè & devotè custodiebatur usque in diem Dominicam. Die verò Dominica post primam missam pro ejus anima celebrata, congregato clero, & sanctimonialium congregatione adveniente, & magna de provinciis multitudine populi, presbyteri levaverunt corpus, & ad sanctam Afram, ubi antea sepulchrum ejus præparatum fuerat, portare cœperunt. Cumque venirent ad collem, qui dicitur *Pereleich, præfatus nuncius venit, & adventum Wolfgangi Episcopi nunciavit. Illi autem perducentes corpus in ecclesiam sanctæ Afræ, & item missam sacrificalem cum omni devotione pro requie ejus animæ celebravere. Episcopus verò cum adhuc non veniret, & hora diei non tardaret, nisi tempus celebrationis publici Dei ministerii immineret, & hoc cum omni devotione à congregatione clericorum perficeretur, venit præfatus Episcopus, qui cum honorificè susceptus fuisset, & orationi finem imposuisset, salutatis à se fratribus dixit: Quid vobis videtur, an hodie sacrum corpus commendamus, vel ad alterum diem procrastinemus. Cui fratres respondentes dixerunt: Si tuæ sanctitati placet, nobis bonum videtur, si omnibus, qui nunc hîc in præsentia sunt, annũciatur, ut mane congrua hora huc ad commendationem sacri corporis conveniant, & à te salutaris hostiæ munus nobis sacrificantibus pro requie ejus animæ Deo offeratur, quia congrua hora præterita est, & tu es magna lassitudine septus. Quibus auditis Episcopus consilio eorum libentissimè assensum præbens, alterum diem exspectavit. Ea verò nocte Hiltegart uxor præfati Richuuini comitis, quamvis nupta, tamen satis religiosa, venit camisaleq; cera perfusum attulit, & sublimissimos clericos petiit, ut sacro corpori cautè secretò circumdaretur, ne sacerdotalis paratura, qua indutus erat, citò à terra consummaretur, quia ipse adhuc vivens præcepit, ne tabulatum lignum corpori ejus supposuissent, sed puræ terræ imponerent, & ligneo operculo cooperirent: qui secundum ejus petitionem camisale corpori sacro circumdederunt. Mane autem facto magna multitudine populi adveniente, & clericis sanctimonialibusque ibidem Deo militantibus congregatis, sed & de provinciis multis sacris officiis utentibus adjunctis, Antistes, cunctis pro ejus anima sacrificantibus, magna contritione cordis & humiliatione salutarem obtulit hostiam Deo, insuper etiam publica missa expleta, omnes in commune sobrio & cauto sermone admonuit, ut pro illa sancta anima intima

* Al. Pereleich.

intima intentione cordis devotè exorent, ut ab omni vinculo delictorum absoluta, Deo donante perenni gaudio in ævum cum sanctis & electis Dei perfrui mereretur. Oratione autem secundum verbum ejus ab omnibus peracta, Episcopus corpus * sepelivit, & animam omnipotenti Deo devotissimè cum lacrymis commendavit.

* *Carolus à Basilica Petri in vita Card. Borromæi lib. 5. c. 6. scribit, Mediolani in Basilica SS. Apostolorum inventum esse corpus S. sive Ulrici sive Arderici, incertum an Mediolanensis an Augustani Episcopi, an etiam alterius alicujus civitatis. S. Udalricum Augustanum Episcopum non fuisse, quisquis aliâs fuerit, ex hac tota historia satis liquet; ne quis tamen aliquando erret, monendum putavimus.*

Ministri autem, sicut prædictum est, operculo ligneo corpus cooperuerunt, & super hoc gradibus murati sepulchri densum lignum tabulatum superposuerunt, in superficie autem terræ cum lapidibus conjunctis firmiter clauserunt. His ita peractis, Episcopus ad Augustam caussa orationis perrexit. Orationibus multipliciter consummatis, à fratribus per charitatem rogatus, paraturam missaticam quæ fuit sancti Udalrici, quarum opulentia ille vivens abundabat, propter ejus sanctitatem suscepit, & honorificè, sicut optimè dignus erat, dimissus, Deo comite ad propria reversus est.

CAPUT XXVIII.

Qualiter Heinricus successor ejus ad Episcopatum venit, & qualiter interiit.

Post obitum sancti Udalrici Episcopi, Heinricus filius * Purchardi comitis successor ejus effectus est, non providè in ovile ovium intrando, sed aliunde ascendendo, quia * Purchardo duce Alamannorum, qui filiam materteræ ejus habuit uxorem, & aliis plurimis, sed & quibusdam militibus, qui ab eo beneficia sua augeri astuta arte cupiebant, consiliantibus, subtili cœpit consilio æstimare, qualiter prædictum locum sibi potuisset usurpare; quamvis in ejus scientiam deveniret, quod Werinharius * abbas in quadam invisibili carnalibus oculis congregatione, ubi sanctus Udalricus in ecstasi mentis adjunctus, audivit: Si duo aliis concordarent, ab omni illa congregatione ad hoc ministerium fuisset destinatus, ut ejus successor efficeretur, sicuti antea * prædixi. Quidam clerici, * Advocato & aliis quibusdam militibus de eodem Episcopatu secum comitantibus, ad curtem Imperatoris baculum Episcopalem ferendo iter agere cœperunt. Cumq; ad Wormacensem civitatem ad monasterium sancti Cyriaci venirent, invenerunt ibi Purchardum ducem cum uxore sua in infirmitate occupatum. Cumque ei indicarent studium itineris sui, quibusdam machinationibus callida ratione ab

** Al. Burch.*

** Burchard. 3. Luitolfo successit in Suevia Ducatu A. 957. ob. 973. Ut Cõtr. auctor est. Primò Luitgardem sororẽ S. Udalrici, deinde Hedwigem filiam Henrici Bojorum D. uxorẽ habuit cujus mater Hẽrici Episcopi Augustani matertera fuerit fieri potest. Vide Stumf. lib. 4. c. 38.*

** Abbas Eiuldensis.*

** Supr. c. 26.*

** Advocatus Episcopatus Kastenvogt, defens. Meminere hujus muneris Capitula Karoli M. lib. 2. c. 62. & lib. 7. c. 303.*

** Al. Wormacensium.*

ab eo illusi sunt, quia dixit eis, Imperatorem his diebus prope in ultimis finibus regni ejus morari, & in ea via, quam pergere debuerunt, omnia supra modum chara, & herbam undique in defensione manere, & ideò semetipsos & eorum caballos nulla commoditate posse sustentari: non post multos dies Imperator noster vult regale colloquium habere ad locum, qui dicitur * Erinstein, illuc facile potestis ire, ideò revertimini nunc, & quando meus certus nuncius vobis prædictæ locutionis diem nunciaturus advenerit, illuc venire ne dubitetis, ibi enim me invenietis firmum vobis fore adjutorem, & in electione Episcopali sine ambiguitate me sciatis vobis concordari. His verbis auditis, vera esse æstimantes, & consiliis ejus consentientes reversi sunt. Non post multum verò temporis nuncius ducis venit, & regale colloquium in prædicto loco manere indicavit, eosque illuc venire admonuit. Qui statim aliis fratribus secum sumptis, ad præfatum locum, pergere festinaverunt. Cumque appropinquassent ad locum, qui ad balneos nominatur, quidam nuncius ejus obvius dixit, Hainricus filius Purchardi, quem Imperator cum suis fidelibus, & dux Purchardus ad Augustam antistitem esse decreverunt, nunc citò occurret vobis. Hac ratione audita contristati fratres, eò quod de prædicta electione Episcopi privari debuerunt, ultra non sunt progressi, sed revertentes in loco opportuno exspectaverunt, usque dum præfatum Heinricum inde comitarentur. Eo statim die, cum ad castra venirent milites, qui de duce Purchardo cum Heinrico venerunt, adjunctos sibi clericos rogare cœperunt, ut Hainricum in commune Episcopum esse comprobarent in eodem loco. Qui inducias petierunt, usque in communi capitulo domi cuncti fratres in unum se coadunarent. Cumq; milites hoc refutarent, & longa inter se locutione contenderent, reversi ad Hainricum cum quibusdam clericis, elegerunt eum super se esse Episcopum, quidam verò eum non eligentes ad Augustam pervenerunt ad cæteros fratres. Cumq; ad Augustam pervenirent sic sequestrati in electione ejus, venit quidam comes Wolveradus nomine cum aliis quibusdam hominibus, quasi legationem ab Imperatore ferendo ad congregationem, dicens: Imperator demandavit vobis gratiam & misericordiam & omnia bona, & postulavit, ut istum Dominum Hainricum, quem ille cum suis fidelibus decrevit in isto loco esse pastorem, ut & vos ob amorem sui Antistitem vobis eligere unanimiter non renuatis. Legatio autem hæc fraudulenti consilio composita erat. Cui respondentes dixerunt: Veniat ille cum vobis ad capitulum nostrum, ad audiendum responsa nostra. Cumq; vix obtinuissent, ut in capitulum intrarent, legebant lectiones canonicas de electione Antistitum. Præfatus

* Al. Eristein

fatus Hainricus cum audiſſet de lectionibus in præſentia recitatis, quod in poteſtate eſſet canonicorum eum eligere vel refutare, cum venia humiliter poſtulavit, ut eum Epiſcopum eligere non dedignarentur, promittens eis, ſi ejus poſtulationi conſentirent, in poſterum omnigenæ commoditatis impenſionem. Qui ejus promiſſionibus credentes, quidam verò ſponte, quidam verò diſſenſiones vitando, omnes tamen in commune decreverunt eum eſſe Epiſcopum. Hæc verò electio cum in ecclesia militibus & familiæ nota facta fuiſſet, ſonantibus campanis ab omnibus confirmabatur. Tunc demum præfatus Heinricus aſſumptis quibusdam canonicis perrexit ad Imperatorem, & in præſentia ejus aliorum teſtimonio roboratus, de electione ejus nunciavit, humiliter flagitans, ut à celſitudine ejus Imperialis poteſtatis Pontificium prænominatum ei concederetur. Imperator autem ejus petitioni non contradixit, neque continuo adimplevit, ſed promiſit, ut poſt quinque dies in ſollennitate ſancti Mauritii ejus petitioni aſſenſum præberet, ſicut & fecit. Poſtea verò ſtatuto tempore ad Magunciam venit, & à * Rudperto Archiepiſcopo & ſuis ſuffraganeis benedictionem Epiſcopalem accepit. His verò temporibus * Otto filius Luittolfi filii * Ottonis Imperatoris, Dux fuit Alamannorum, & Heinricus filius Hainrici * fratris ejusdem Imperatoris Dux Bauuariorum erat, qui quamvis ex vicina propinquitate charitate conjuncti fore debuiſſent, ex machinatione male ſuadentis Satanæ invidias & * diſſenſiones inter ſe exercere cœperunt. Heinricus itaque Epiſcopus æquivoco ſuo Duci aptior manſit in omnibus, & ipſius conſiliis plus conſentiens quam Ottoni Duci, quamvis civitas Auguſta in ſuo Ducatu ſita maneret. Pro hac verò re Otto Dux contra eum iratus eſſe cœpit, & cum fidelibus ſuis conſiliari, ut ei in quibuscumque potuiſſet adverſaretur, quod & fecit. Inſuper Epiſcopus quibusdam militibus nepotibus Sancti Epiſcopi Udalrici, Manegoldo & * Hulpaldo voluit beneficia abſtrahere, propter quorundam conſilia, ſine illorum reatu. Ipſi autem quia Epiſcopo Sancto Udalrico adhuc vivente ab eo miſſi ſæpe in auxilio Imperatoris cum * herili multitudine militum venerunt, & in ejus ſervitio voluntatem ejus ſtrenuè in omnibus adimplentes, tam diu permanſerunt, uſque cum illius gratia muneribus honorati redire dimiſſi ſunt, Regina etiam profitebatur eorum ſe eſſe propinquam, ideò beneficia accepta, Epiſcopo contradixerunt, & in eorum poteſtate eo nolente tenuerunt. Epiſcopus itaque his & aliis multis adverſis fatigatus, triſtis effectus eſt. Quodam tempore cum Imperator Otto gentem * Sclavorum cum exercitu invadere voluiſſet, & Otto, qui tunc dux erat Alamannorum & Bauuariorum, Heinrico depoſito,

* Decimus ſeptimus à S. Bonifacio ejus ſedis Archiep ſcopus.
* Burchardo ſucceſſit an. 973. Contract.
* Ottonis Magni.
* Henricus I. Bavariæ dux, frater fuit Ottonis Magni, uti ſupra vidimus.
* Contracti edit. enim an. 977. Diſcordia inter Ottonem ducem Sueviæ & Henricum ducē Bajoariæ commota eſt
* Al Hucpaldo.
* Herrliche Anzahl.
* Sigebert. an. 976. Otto Imp.

contra Sclavos proficiscitur.

** Al. Nuunburch, Neuburg.*

** Quæ vulgò Patavia, antiquis Bataba.*

in adjutorium ejus venire cum Alamannis & Noricis paratus esset, Hainricusq; Episcopus ire se cum illo promitteret, expectavit cum suis militibus, donec recederet exercitus, & sicut antea consiliati sunt, occupavit cum militibus suis civitates, quas potuit, & ipse in * Nuuuingburg intravit. Heinricus autem, qui antea Dux fuit, * Pazouuam civitatem introivit, ea ratione, ut Ottone cum exercitu recedente provinciam sibi adjutorio nepotis sui Episcopi subjugaret. Hoc itaque consilium cum Ottoni duci notum factum fuisset, reversus est cum exercitu ambarum provinciarum, & obsedit eum in præfata civitate Pazowa. Imperator autem Otto cum Dei clementia liberatus à Sclavis, venit post eum ad eandem civitatem in obsidionem ejus. Cumq; obsidione finita & carinula mitigata, Imperator ad Saxoniam revertere tur, postea statuto tempore Heinricus filius Hainrici, & æquivocus ejus filius * Perhtolfi ad colloquium Imperatoris vocati sunt, cum quibus etiam Heinricus Episcopus ad Imperatorem, se ad excusandum de prædicto reatu venit, ut restitutus gratiæ ejus ad propria redire mereretur. Peracto itaque colloquio * Heinricus & æquivocus ejus in exilium missi sunt: Heinricus autem Episcopus ad * Vurdinam, ubi sanctus requiescit Luitgerus, Abbati ad custodiendum commendatus est. Cumque ibi de Pascha usque post nativitatem sancti Joannis Baptistæ cum magna cautela custodiretur, factum est Imperiale colloquium in oppido, quod dicitur Trutmanna, illuc venerunt duo presbyteri Gerhardus & Anamotus de Augusta, & cum interventu Ottonis Ducis & Episcoporum ibi inventorum, supplicaverunt non solum de semetipsis, sed de omnibus clericis & laicis in eodem Episcopatu habitantibus, ne diu Episcopali custodia privarentur. Imperator autem petitioni Ottonis ducis & aliorum suorum fidelium præfatorumque clericorum satisfaciens, Episcopum de exilio reduci præcepit, & in præsentia sua iterato fidelitatis suæ sacramento, cum gratia sua ad Episcopatum suum redire concessit. Restitutus autem in suum locum Episcopus, tractare in animo suo cœpit, pro quibus reatibus ei tam diversa adversa sic frequenter accidissent, qui à Duce multipliciter plus quam antecessores sui injuriabatur, & quia principes militum beneficia sua contra voluntatem ejus habere præsumebant, & electissimi de paterna sua familia ministratores diverso modo repente interierunt, secreto à familiaribus clericis interrogavit, si sanctus Udalricus de Werenhario Abbate diceret, ut successor ejus fieri deberet, sicuti ei antea dictum est. Cumque in veritate verum esse cognovisset, quod antea credere noluit, expavit se vehementer, sed publicè non manifestavit, pro eo plus expavit, quia tunc frequenter signa magna & mirabilia ad sepulchrum sancti Udalrici Episcopi Deo conce-

** Al. Pertolfi.*

** Contracti edit. vet. an. 977. habet Heinricos duces & Hinricum Episcopum missos in exilium.*

** Al. Wirdiam, Sur. in vita S. Ludgeri Werthinense & Werdenense monast. appellat.*

concedente fiebant. Tunc demum in meliora multipliciter mutatus, cum Deo se pacificare conatus est, & matricem ecclesiam novo tecto cooperire præcepit, & super Licum fluvium ad sanctam Afram pontem composuit, & ut nullus ex familia de ponte teloneum aut ullam redhibitionem acciperet, præcepit, sed in eleemosynam ejus, quicumq; voluissent, sine contradictione & occupatione pergerent. Postea autem Romam & limina sanctorum Apostolorum Petri & Pauli pro remissione delictorum suorum visitavit. Et antea quam illuc pergere cœpisset, proprietatem, quam pater suus * Purchardus in Geisinhausa habere visus est, & quam Etichoni fideli suo sub testimonio contradidit, ea videlicet ratione, ut eam illuc firmiter transfuderet, ubi eum filius ejus Heinricus Episcopus rogaret, tunc pro certo * Etih, postulante Episcopo tradidit cum manu ejus præfatam proprietatem legitimè secundum legem Noricorum, sanctæ Mariæ super altare ejus in Augusta civitate situm, & super capsam deauratam, lapidibusque inclusis decoratam, cum ecclesia & totis ædificiis, cum agris, pratis, pascuis, molendinis, aquis, aquarumque decursibus, viis & inviis, civitatibus, sylvis, tonsis & intonsis, quæsitis & adhuc inquirendis, & cum familia, & cum omnibus ad eandem proprietatem jure pertinentibus, nisi xx. hubas extra traditionem dimisit, & eas servituti sancti Magni ad Fauces decrevit, Canonicisq; placitavit, ut potestatem haberent, si vellent easdem hubas xx. cum x. in ista provincia in bono loco sitis hubis concambire, in manum Werinharii advocati, & in manum Gerhardi præpositi, pro remedio animæ suæ, & patris matrisque suæ, & materteræ suæ, cæterorumque propinquorum & parentum suorum, in eam placitationem, ut in jure & potestate Canonicorum perpetualiter in oblatione permaneat, salvo in omnibus eorũ quotidiano stipendio, & ut ipsi pro requie ejus animæ annis singulis ante anniversarium diẽ ad horam vespertinam vigiliam plenam de voce celebrent, & in anniversario die iterum vigiliam expleant, & celebrata missa altaris, hostiæ oblationem omnes in commune Deo offerant, & insuper centum pauperes sufficienti stipendio edendi & bibendi procurent, & ex eis XII. vestiant, in uno anno lineis vestimentis, & in altero anno laneis induant, & caligas calceamentaque præbeant. Si autem aliquis Successor * ejus antistes hanc placitationem irrumpere tentaverit, & prædictam proprietatem Canonicis auferendo in suam utilitatem aliquo modo redigere conatus fuerit, & ista ratione ei comperta statim non restituerit, hæredes ejus legitimi liberam habeant potestatem, tres ponere super altare denarios, & eandem proprietatem inde redimere & in jus proprium possidere, omnibus in futurum generationibus. Actum in Augusta, in ecclesia sanctæ Dei Genitricis Mariæ ante altare, Episcopo Hainrico perpetrante, in

*Burchardo in Geisenhausen, de Comitibus in Geisenhausen consule Hundii Geneal. Bav.

*Al. Etihich.

*Al. meus, & sic postea.

 præ-

præsentia Canonicorum, coram frequentia populi, & coram testibus subnotatis. Signum * Etih, qui hanc traditionem fecit. Signum Adalbero. Signum Jagob. S. Marahuurat. S. Willehalm. S. Hunurid. S. Engilmar. S. Wezzi. S. Pilgirim. S. Gundachar. S. Cadolt. Isti de provincia Noricorum.

* *Al. exempl. hæc nomina habet, Etich, Adalbero, Jacob, Marahuuart, Willehalm. Hunfrid, Engilmar, Wezsi, Pilegrim, Gundechar, Cadolt, Werinhere, Gerhardi, Hiltepold, Gotepold, Reginhard, Suidger, Arebo, Vrolf. Dies & annus non est ascriptus. Sed & hæ appellationes inversæ sunt, isti de provincia Alamannorũ. isti autem de provincia Noricorũ.*

Isti autem de provincia Alamannorum. Signum Werenhere advocatus, qui hanc traditionem cum manu * Kerhardi Præpositi accepit. S. Hiltipold. S. Gotebold. S. Reginhar. S. Suidger. S. Aribo. S. Vrolf. Anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi nongentesimo octuagesimo, indictione VIII. IV. Nonas Octob. * & xx. die Jovis. Ego igitur Gerhardus indignus presbyter * notavi diem & annũ. His ita, sicut prædixi, expletis ad Romã perrexit, & votis suis peractis sanus ad propria venit. Adhuc autẽ intus magna angustia mentis angebat, pro eo quod à Duce Ottone, quamvis exterius pacificati essent, plus cogebatur, quam antecessores sui, ei servitium facere de rebus sanctæ Mariæ; & pro eo quod quidam milites beneficia ecclesiastica ad illius potestatem jure pertinentia contra ejus voluntatem possidebant. Quia ille ex nobilibus parentibus ortus est, & Grammaticæ artis aliorumq; librorum magnam scientiam habebat, suaviq; colloquio & bene sonante loquela valde congruè exuberabat, in sanctis sollennitatibus in Dei servitio & in prædicatione studiosus fuit. Herili servitio ad mensam suam utebatur, & cum eo manentibus copiam manducandi atq; bibendi hilari vultu & placida mente porrexit. Familiæ autem plus justo sævior extitit, eorum jus tollendo, & in quibusdam locis novum censum creando. Tunc demum cognoscebat, quod prælibata adversa nisi Deo adjuvante, & Imperialis celsitudinis gratia machinante superare non potuit, & toto nisu servitio Imperatoris se innectere studuit, ut acquisitione ejus gratiæ omnes contrarietates ei ab aliis undique imminentes, cum ejus clementia & cum ejus præceptis mitigarentur. Ideò igitur sæpius cum Imperialibus muneribus eum visitavit, & * drudes suos donis congruis sibi complacare satagebat, & insuper hostilia itinera cum eo pergebat, taliter sicuti ei optimè æstimabat placere. Anno itaque incarnationis Domini nostri Jesu Christi * DCCCCLXXXIII. Imperator cum exercitu Calabriam provinciam adiit, illuc etiam Episcopus Hainricus cum eo pervenit: Cumque ibi pugna cum Sarracenis ageretur, plurimis ibi ex utraq; parte occisis, heu dolor, sive captus, sive occisus, etiam ibi remansit. Supra modum est lamentandum perditio ejus, quia locus ejus à clericis suis, & propinquis & cognatis & amicis inveniri & visitari non potest.

Peri-

Gerhardi.

* *Et xx. videtur delend.*

* *Hinc quibusdam creditum, Gerhardum hujus vitæ auctorem esse: Ineptè, est enim ista instrumenti subscriptio.*

* *In uno exempl supra scriptũ erat gratos, in alio, consiliarios; in tertio drudes seu consiliarios. Videtur esse à Germanico draut antiq. drut/ quod fidem significat.*

* *Contr. habet An. 982. Mariã. Scot. 983. praliũ commissum Idib. Jul. Lãb. Schafn. III. Id. Dietmar.*

Periculosum est valde, decretum Dei per suos sanctos revelatum supergredi, & prophetias spernere, dicente scriptura, Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere. Werenharius autem postea ab Imperatore interrogatus, si Episcopatum accipere vellet, sicut S. Udalricus antea decrevit, qui cum adhuc esset sanus & incolumis respondit, se ultra hunc Episcopatum non velle accipere. Post contradictionem autem Episcopatus, ut à ministris ejus comperi, paucis horis interpositis infirmari cœpit, & ad * Luggam vitam * finivit, & corpus ejus portatum est usq; ad * sanctum Domninum, & ibi honorificè est sepultum. Otto autem dux etiam ad Luggam defunctus est, & à suis * super montana portatus, & usque ad Aschaffenburg perductus, cum magno honore & nimia lamentatione ibi terræ commendatus est.

* *Fort. Luca Hetruria.*
* *Lambertus auctor est, in prælio obiisse; si codex vitio tamen caret.*
* *Nunc burgum S. Domnini appellant prope Parmam.*
* *Super mōtana, hoc est trans Alpes, ex Italia nimirum in Germaniā.*

MIRACULA SANCTI UDALRICI.

CAPUT

Caput I.

Qualiter tapetium ſepulchro ſuperpoſitum ignis non tangebat.

Oſt commendationem pretioſi theſauri ſacri corporis Udalrici, tapetium ſepulchro ſuperponebatur, & aſſiduum lumen appoſitum ſine intermiſſione ardebat. Quidam autem cuſtodum ardentem cereum incautè poſuit juxta ſepulchrum, quo recedente cereus cecidit in transverſum ſuper tapetium ſepulchri, & ardens permanſit, donec illa pars cerei, quæ ſuper tapetium jacebat, ab igne conſummebatur, & cum anteriori parte tapetii, quæ ſepulchro eminebat, conjunctus arderet, & flammam ſurſum per tapetium emitteret, cuſtos advenit, & hoc videns tremefactus obſtupuit, & quod adhuc remanebat de cereo timens abſtulit, tapetiumq; ſollicitè inſpexit, ſi ab igne aliquid læderetur, veſtigium ignis de minimis micis cerei invenit, unum verò pilum in ſuperficie & in latere ſepulchri in tapetio exuſtum invenire non potuit. Hoc miraculum cum magiſtro ſuo & fratribus nunciaret, & veſtigium cerei monſtraret, & tamen tapetium illæſum oſtenderet, admiratione & gaudio repleti Deum omnes glorificaverunt & ſanctum Udalricum.

Caput II.

De Reginuualdo ſanato.

QUamvis adhuc nullum inibi apertè fieri miraculum comperiretur, utriuſque ſexus familiæ multitudo jugiter pavimento proſtrata, poſitioni ſancti corporis adjuncta, neceſſitatis ſuæ ſuffragia precabatur, deprehendensque ei multa omnigenæ commoditatis auxilia inde evenire, frequentius eundem cœpit viſitare locum. Itaque cum ab aſſiduitate viſitantium, domino concedente, plurimis ille commendaretur locus, venit quidam homo de provincia Noricorum nomine Reginuualech, qui integro anno febre fatigatus ad nimiam infirmitatem deductus, ad Wicfredum Præpoſitum ejusdem loci venit, interrogans eum, ſi aliquod liberationis ſuæ medicamentum ei indicare potuiſſet. Qui reſpondens dixit: Vade & acquire tibi baculum, & porta eum ad ſepulchrum Domini mei ſancti Udalrici pro ſoſpitate tua. Qui ambulans inde concìdit ſibi baculum de ligno bidullaneo, & portavit eum ad præfatum Præpoſitum, qui ambulans cum eo duxit eum ad ſanctum ſepulchrum, & monſtravit ei baculum ponere ſuper illud, oratione etiam clericorum fretus, & doctrina eorum in fide confortatus, eadem hora à febre liberatus ſanitati manifeſtè redditus eſt.

Caput

CAPUT III.

Item de miraculis.

EOdem verò tempore in iſtis regionibus incredibilis multitudo populorum febribus fatigabatur: qui cum audirent præfatum hominem ad ſanctum ſepulchrum, ſicut prædixi, fore liberatum, quidam cum baculis, quidam etiam additis aliis oblationibus, feſtinaverunt pro ſanitate ſua ſanctum viſitare ſepulchrum, qui omnes, undecunq; venirent, celeriter ſanitati reſtituebantur.

CAPUT IV.

*De * Hiſenhardo à febre fatigato.* * Al. Iſendardo.

QUidam de familia ſanctæ Mariæ Hiſenhart nomine, unum de baculis, qui ad ſepulchrum de infirmis portabantur, tulit, & eum in manu portando inde ambulare cœpit: cumque ad collem, qui dicitur * Perileich, veniret, à febre acriter fatigari cœpit. * Al. Perleich. al. berleich. Tunc perſentiens, pro quo reatu infirmitati concederetur, regreſſus ad ſepulchrum baculum reſtituit in locum, ubi eum tulit, votumq; fecit, ut ultra nullum inde auferre præſumeret, votoque peracto à febre dimiſſus eſt.

CAPUT V.

*Qualiter * Aldilger bacellos à ſepulchro tulit.* * Al Adalger.

DE congregatione ſanctæ Afræ presbyter unus Adelger nominatus, tulit de ſepulchro duos bacellos ſpecioſos ad videndum, & aptos in manibus ad portandum, & ſui obliviſcens portavit eos in domum ſuam, ibiq; cum ſediſſet, invaſit eum oſcitatio crebra, & obripilatio cutis maxima, & omnia membra tædio occupata ſunt, ita ut virtutem ſedendi, neque ambulandi, nec ſaltem jacendi aptè non potuiſſet habere: qui intra ſemetipſum æſtimare cœpit, pro qua re tam ſubita ſolutione membrorum gravaretur, & ſurgens venit ad Wicfredum præpoſitum, & nunciavit illi eventum rei, cui ille dixit: Tu ne iſtos bacellos de ſancto ſepulchro tuliſti? Qui dixit: Ita feci. Feſtina, inquit ille, reponere eos in locum ſuum. Hoc cum factum fuiſſet, omni incommoditate corporis fugata, presbyter confeſtim ſanitati priſtinæ reſtitutus eſt.

CAPUT VI.

De his, qui de apportatis baculis in eccleſia tollere præſumebant.

QUicumq; etiam de multitudine vulgi de apportatis baculis in manus ſuas acceperunt, ut inter ſacra myſteria ſe ſuper eos inclinarent, ut facilius finem myſterii expectarent, repentina invaſione febris quaſſati ſunt, compertaq; cauſſa eventus, rejectis baculis eadem hora liberati ſunt.

CAPUT

CAPUT VII.

De baculis multiplicibus.

HIS casibus divulgatis, & in notitiam undique omnium deductis, nullus præsumebat vel minimum bacellum sine licentia inde auferre, & ideo tanta multitudo baculorum excrevit, ut facile dinumerari non potuisset, nec sine impedimento in angulis ecclesiæ collocari. Unde factum est, ut super trabes ejusdem exedræ, ubi sepulchrum situm est, ponerentur. Mansionarii itaq; præcipiente eorum magistro frequenter eos ad focum portant, & eis ardentibus ceram in mollitiem redigunt, * candelas multiplicandas ad servitium Dei, super trabes tamen plurimi semper remanebunt, & hi, qui eos conspiciunt, non putant numerum eorum in aliquo minorari. Sustentacula eorum, qui gratia Dei concedente per merita sancti Udalrici à diversis infirmitatibus ibi sunt liberati, plurima pendent, & aliorum analogiæ secundum membra diversa infirmantium figuratæ etiam plurimæ ibi videri possunt. Vehicula etiam eorum, qui carris superpositi multimoda debilitate membrorum manci illuc veniebant, & in omnibus membris perfecta sanitate donabantur, relictis ibi carris cum tuguriis, pedestri itinere læti redierunt, ante fores ecclesiæ conspici possunt.

* deest ad.

CAPUT VIII.

De sanata filia cujusdam mulieris.

CUjusdam verò mulieris filia in brachio in totum debilis facta in pago * Geltenstein, cui quadam nocte in somnis dictum est: Quare filiam tuam cum lucerna non perducis ad sepulchrum sancti Udalrici pro sanitate sua? Quæ expergefacta somnium nunciavit filiæ suæ, & ut celerius potuit eam illuc cum candela perduxit, & perfecta sanitate recepta, eam inde lætam ad propriam possessionem revexit.

* Al. Geltenstein.

CAPUT IX.

De quodam viro auditum recipiente.

DE eodem verò pago de oppidulo * Toningeuue vocato, quidam homo, cui aures clausæ sunt, ut nihil audire potuisset, & lingua ligata ita, ut nunquam ullum verbum proferre potuisset, ad sepulchrum sancti Udalrici à fratribus suis deductus est, & ibi prostratus diu jacuit lacrymas fundendo, elevatus autem à fratribus per altaria deductus est. Cumque ambulare cœpisset, & perveniret ante altare sancti Donati, quod est situm ad occidentalem partem ecclesiæ, audivit sonitum canentium in choro clericorum, & infirma adhuc voce dixit fratribus suis: Ecce audio & loqui possum. Qui cum peracto Dei ministerio hæc clericis

* Al. Tuningeune.

ricis annunciarent, & ipſi veraciter hæc ita eſſe cognoſcerent, campanas ſonare fecerunt, & ipſi in communem Deum laudare cœperunt, laudationeq; finita cum perfecta loquela & integro auditu donatus, præfatus infirmus abire promeruit.

Caput X.

De Luitnoto.

EX familia Epiſcopi Hainrici * ſimilarius quidam Luitnot nominatus, reatu proprio gratiam Domini ſui perdidit, pro eo, quia farra, per loca Epiſcopi ſibi commendata, magna incautela diſſipavit. Qui cum à miniſtris Epiſcopi vehementer territus maximum timorem incideret, ad ſepulchrum ſancti Udalrici pro liberatione imminentis anguſtiæ nudis pedibus acceſſit, & ibi diu cum lacrymis adjutorium ejus poſtulavit. Inde autem cum reverteretur, paucis diebus interpoſitis, facilius quam credere potuiſſet, gratiam ſui Domini recepit. Deinde in auxilium ejus firmiter ubique confidens, in recreatione ſua pro amore ejus frequenter bibebat, & alios bibere poſtulare conſuevit.

*Piſtor panis rimarii, Semmelbel.

Caput XI.

*De quodam * Razone.*

IDem Luitnotus quadam die ad domum Razonis, qui tunc potens miniſter Epiſcopi fuit, in oppido * Pobingga venit, & ibi cum eo prandium ſumpſit. Qui cum ſaturatus abire voluiſſet, præfatus Razo cogebat eum plus ad bibendum. Cujus petitioni ille contradicere non audebat, ſed vas, quod illi porrigebatur, accepit dicendo, iſtam ſiceram bibere pro charitate ſancti Udalrici, per cujus adjutorium de maximis anguſtiis liberatus ſum, volo. Cumq; poculum hauſiſſet, & vas cum manu deorſum verteret, dixit: Cum iſta charitate ſignatus, certus ſum, quia nullius adverſitatis pravitas mihi hodie poterit nocere, ſed neque gladius corpus meum vulnerare. Cui Razo dixit, da mihi digitum tuum, ut videam, ſi cultellus meus tuum poſſit vulnerare membrum: Qui ſtatim magna fide digitum ſuum ei porrigebat, ipſe autem apprehenſo ejus digito, alia manu cultellum de vagina extrahere conabatur, ad vulnerandum digitum prænominati piſtoris, propriæq; ſuæ manui cum eodem cultello grande vulnus infecit, digitumq; apprehenſum ſimul & cultellum feſtinè dereliquit, & ſuam manum vulneratam lamentari cœpit, piſtor autem in fide confortatus ſanus receſſit.

*A. Raſone.

*Al. Popinga.

Caput XII.

*De quodam * Adelhardo.*

ALius autem ex familia nomine Adelhardus, cum de Auguſta civitate ad ſuam manſionem, quæ eſt ſita in oppido * Eitingen nominato, pergere voluiſſet, ante portam civitatis quidam

*Al. Adalhardo.

*Al. Eitinga, al. Etzinga.

dam

dam homo eum cum aliis bibere rogavit, cumque bibere cœpissent, quidam ibi manentium pro charitate sancti Udalrici postulavit eos potum accipere, præfatus autem Adelhardus sordidum verbum ex ore suo emisit, & poculum rogatæ charitatis accipere renuit. Cumq; paululum inde recederet, in planitie viæ equo suo cadente crus ejus fractum est, & ita ad suam domum cum labore deductus longo tempore debilis permansit. Postea verò votum ad sepulchrum sancti Udalrici vovit, & Deo donante sanitati est redditus, & deinde charitatem, quam antea sprevit, alios frequenter bibere postulavit.

Caput XIII.

Aliud.

IN præfata villa Eitinga quadam die cum multi ex familia simul ad bibendum in unum congregati fuissent, fuit inter eos unus nomine * Walterih, discipulus Wicfredi Præpositi de sancta Afra, qui cum audiret ibi postulare sancti Episcopi Udalrici charitatem, profano ore quasi insaniendo stultissimè locutus est: Quid mihi prodest charitas illius Episcopi, quia ille signa facere non potest plusquam unus canis. Illo verbo emisso, diabolo concessus loquelam hominis amisit, & more canis furendo sonare cœpit, & ganniendo atque latrando parvo tempore evoluto heu miserabiliter vitam finivit.

* Al. Walterub.

Caput XIV.

De Hereuunso sanato.

IN civitate Augusta quidam faber * Hereuuns vocatus, longo tempore magna infirmitate totius corporis detentus, ita ut ambulare non posset, nisi aliis adjuvantibus, & interdum cum duobus sustentaculis sustentatus, prope terrâ tenus inclinato capite ad necessaria corporis vix pervenit. Qui cum audisset multos infirmos ad sepulchrum sanctum sæpe sanari, cœpit illuc ultra vires repere, & mane diluculo de mansione sua exire, & illuc ante horam diei tertiam vix pervenire. Cumq; hoc frequenter fecisset, quodam tempore in quadragesima die Veneris, cum ad portã, cui cappella sancti Michaelis est superposita, veniret, ultra modum lassus & universis viribus destitutus subsistit dicens: Domine Deus, Pater omnipotens, cognoscere dignare, quanta difficultate nunc istum adii locum, & per merita sancti confessoris tui Udalrici miserere mihi, & aliquantulum pausatus repsit usq; ad sepulchrum, finita ibi oratione, dum acceptis sustentaculis adjuvante comite suo surgere voluisset, unum sustentaculum in pavimento lapsum est, & ipse ad terram iterum dejectus est, & in dejectione genua ejus retrò in contractione nervorum more fractorum malleorum sonitum fecerunt, & crura per pavi-

* Al. Hereuunsus. Al. Hartwein.

pavimentum extensa sunt. Comes autem illius cum solito more eum levare voluisset, dixit illi: Exspecta paulisper, ut mihi videtur, ex me ipso surgere possum & ambulare. His dictis, dimissis in pavimento sustentaculis surrexit & ambulavit. Qui statim ibi accepta cruce, clericis civibusq; cæteris cum eo comitantibus, sine baculo potenter ad sanctam Mariam in Augustam civitatem perambulavit, ibiq; Dei laudibus in commune peractis, eadem hora ad sanctam Afram crucem portando regressus est.

CAPUT XV.

*De * Hiltipaldo illuminato.*

*Al. Hildibaldo. *Al. Messinga.

NAtivus quidam pauper de oppido, quod dicitur * Messlinga, Hiltibaldus nomine, cæcitate perculsus est, & in illa cæcitate duos annos perduravit: tertio autem anno quidam homines, de eodem pago, pergere decreverunt ad Augustam civitatem caussa orationis, qui invenerunt eum in eodem itinere cum duce suo victum per oppida quærentem, & dixerunt ei: Perge nobiscum ad Augustam civitatem & ad sepulchrum sancti Udalrici, forsitan ibi misericordiam consequi poteris. Quibus ille respondit, Stipendia mihi & ductori meo, & oblationes ad illa sancta loca deferendum non habeo. Qui respondentes dixerunt: Si nobiscum ieris, quantum possumus auxiliatores tui sumus. Quorum consentiens suasionibus cum eis perrexit ad Augustam, & eadem nocte juxta sanctum sepulchrum foris ecclesiam diem expectavit futurum. Mane autem facto, infra ecclesiam ad sepulchrum deductus devotè oravit, & antea amissum lumen oculorum Dei gratia donante recepit, levataq; cruce comitante cum eo magna multitudine populi, ad sanctam Mariam pervenit, & qualiter sit illuminatus, civibus suis ei testimonium dantibus recitavit.

CAPUT XVI.

*De quodam * Ruperto sanato.*

*Al. Rutperto.

*Hoc miraculum in uno exempl. etiam sub finem cap. 23. Vita S. Udalrici relatum. Porro minimũ duabus Ingelheimens. Synodus S. Udalricus interfuit; Posteriorum, quæ acta a. 972 mentio fit in Vita c. 23. Priorum meminit a. 948. 7. Id. Jun. Frodoardus in Chron.

QUodam tempore cum sanctus Episcopus ad synodum Otonis Imperatoris in Ingilunheim congregatam pergeret, quidam pauper de oppido Affelterbach Rudpret vocatus juxta viam ei conjunctus est, ilia sua de ventre prolapsa in loco umbilici portans in sinu suo: cumq; ea aperto sinu Episcopo ostenderet, præcepit ei denarium dari & dixit illi: In pace Dei perge, qui non multo post tempore meliorari de die in diem cœpit, & sanato ventre de prædicta infirmitate liberatus est. Postea autem idem ipse claudus factus est, ita, ut nisi scamellis sustentatus ambulare potuisset, utilitate etiam dextræ manus in lineamentis totus privatus est. Hac infirmitate cum quatuor annis detentus mansisset, desideravit venire ad sepulchrum sancti Udalrici, & comparavit

ceram, quam secum ad sepulchrum deferret, comparata autem cera virtus ei in sustentaculis baculorum, dimissis scamellis, ambulandi concessa est. Illuc autem taliter cum perveniret, manus ejus & genua sanitati restituta munia sua receperunt, ita, ut idē homo sine sustentaculis erectus gradiens tripudiando rediret.

CAPUT XVII.

*Qualiter quidam * Liutiricus visum recepit.*

* Al. Luitharius.
* Al Luitharii.
* Al Luitarius.

DE regno etiam * Lottharii quidam * Lutericus, qui multo tempore luce oculorum caruit, ad sanctum sepulchrum venit, & orationibus peractis clarum visum recepit.

CAPUT XVIII.

De quodam clerico sanato.

CLericus quidā, qui in Augusta civitate studio discendi sæpe inter scholares morabatur, cum ad propinquos suos reverteretur, mutus effectus est, cumq; ab eis ad sepulchrum sanctum deductus fuisset, emissis de ore suo duobus denariis super sepulchrum, loquelam, quam amisit, recepit.

CAPUT XIX.

De quodam cæco visu recepto.

* Al. Smuturam. al. Schmuturā.

CÆcus quidam cum valde parvulo ductore ad sanctum locum hyemali tempore studuit pergere, qui cum * Smutturam fluvium transgrederetur, & ad longum rivulum de fonticulis congregatum super viam decurrentem veniret, ductor ejus ei auxilium præbere non potuit, sed de frigore & lassitudine defectis viribus cecidit. Cæcus autem ductore cadente magna cura & tristitia per decursum rivuli cum baculo undiq; palpando ambulavit, & magna voce clamando ad sanctam Mariam & sanctam Afram, & ad sanctum Servum Dei Udalricum, adjutorium & misericordiam sibi dari intenta mente flagitavit, cumq; sic palpando & clamando pæne usq; ad finem rivuli perveniret, Dei donante clementia subito apertis oculis lumen aspexit, & regrediens ductorem suum levavit, & usque ad sanctum sepulchrum, omnipotentem Deum & sanctos ejus laudando, portavit, ibiq; manifestè clericis & omnibus præsentibus, quæ ei in via acciderant, recitavit.

CAPUT XX.

De matrona sanata.

FUit quædam matrona in Francorum provincia prædives & nobilis, quæ arrepta à diabolo nimiè laborabat. Ad cujus ereptionem quinq; Episcopi cum aliis plurimis convenerunt, qui cum diabolum orationibus & conjurationibus arctarent, ut obsessum corpus dimitteret, clamans & ejulans dixit, nisi aliquio de

rebus

rebus Episcopi Udalrici huc venerit, propter vestrum præceptum possessum vas non dimitto. Cumq; iterum atq; iterum eadem responsa iteraret, æstimare cœperunt, ut legatos ad Augustam mitterent, ut aliquid acquirerent de rebus Episcopi. Interim verò cum hæc inter se arbitrarentur, clamavit diabolus per os matronæ: Væ mihi, Væ mihi, hic in vicinitate est presbyter unus, qui habet humerale, quod fuit præfati Episcopi: quamvis non sponte, sed Deo jubente nominavit presbyterum & locum, ubi habitavit. Cumq; accersitus presbyter cum humerali veniret, antequam domum intraret, dæmon dixit: Væ, væ nunc venit humerale Episcopi. His dictis, clamando & dolendo corpus matronæ valde fatigatum reliquit. Interrogatus autem presbyter, unde ei humerale veniret, respondens dixit: Episcopus aliquando ad regale colloquium pergendo, ad nostram ecclesiam venit, & nos sibi missam cantare rogavit, cumq; alba nos indui sine humerale velle videret, dixit: Ubi est vestrum humerale: Cui ego respondi, non habeo humerale, tunc ille istud humerale jussit mihi donari. Matrona autem à dæmonio liberata, & sensui sanitatiq; restituta, tota vestimenta sua, quibus eo die induebatur, cum caligis & calceamentis ad sepulchrum sancti Udalrici per nuncios misit, quibus etiam præcepit, ut ibi nunciarent, qualiter Domino concedente per ejus merita est liberata. Wicfredus ejusdem loci præpositus, qui etiam & custos ecclesiæ eo tempore mansit, de froco ejusdem matronæ dalmaticam fieri fecit, & alia ejus vestimenta, sicut congruum fuit, ad Dei servitium composuit, ut hoc signum misericordiæ Dei frequentius posteris in recordatione maneret.

CAPUT XXI.

*De filio * Wolezlauui ducis.*

IN regione * Sclavorum, filius * Wolezlauui ducis in valetudinem incidit, & in tantam infirmitatem deductus est, ut pater ejus & mater cæteriq; præsentes amici, præsentem vitam eum ulterius habere posse desperarent. Cumq; pater in his angustiis versaretur, admonitus est de * matre pueri & de aliis, quibus notum fuit, quam multipliciter multi per merita sancti Udalrici de diversis angustiis liberati essent, continuò votum vovit, si filius ejus ad vitam rediret, ut missis legatis sepulchrum sancti Udalrici cum oblationibus visitaret.

** Al. Wolezlaus.*
** Bojemia scilicet.*
** Boleslaum interpretor, Fiū cognomine, Bojemiæ principem, cui Boleslaus cæcus filius fuit. Vixit autē sub Ottonibus. Vide Dubravium lib. 6.*

** Hemma ex Saxoniæ princip. uxor Boleslai. Dubrav. Visitur Augustæ in ecclesia cathedrali donarium, cui hi versus inscripti sunt,*
Hanc zonam Regina nitens pulcherrima Hemma,
Witgario tribuit sacro spiramine plenum. Verum ea alia Hemma fuit, uxor Ludovici II. quod ex nomine Witgarii Augustani Episcopi constat, quem Regino an 887. obiisse scripsit.

Eodem verò die filius ducis conversus ad vitam, consolationem patri non minimam obtulit. Qui cognoscens misericordiam Dei in filio, nuncios statim mittere & votum ejus implere studuit. Qui venientes ad sepulchrum * obtulerunt v. libras argenti, & aureos quam plurimos, & de cera quantum unus fortis saumarius portare potuit: mater etiam pueri seorsum aureorum denariorum bonam partem pro filio misit. Legati etiam altare sanctæ Mariæ cum aureo & aliis oblationibus, sicut eis præceptum est, devotè visitaverunt, similiter & altare sanctæ Afræ, & narraverunt, pro qua re missi sunt, dicentes, ante quam ipsi exirent de sua provincia, ut filium Domini sui ambulantem & sanum dimitterent.

* Boleslaus valde munificus in sacra loca fuit, ecclesias viginti condidit & dotavit. Dubrav. Aen. Sylv. hist. Bojem.

Caput XXII.

De * *Misicone vulnerato.*

Alio quoque tempore quidam dux * VVandalorum * Misicho nomine, cum sagitta toxicata in brachio vulneratus est. Qui cum sentiret sese veneno nocivo esse percussum, & sibi imminere mortis interitum eadem hora putaret, cum magna fide & constantia votum vovit, ut brachium argenteum cum manu quantocyus potuisset ad sanctum Udalricum mittere non differret. Qui statim post votum relevatus à periculo ad domum suam rediit, & brachium secundum suum votum componere præcepit. Cumque fabri brachium fabricare cœpissent, & manum in eo fingerent, dux continuo de imminenti periculo liberatus surrexit, Deum laudans, qui eum per merita sui sancti Episcopi de mortis periculo liberavit, votum suum perficiens, mittendo brachium cum manu ad viri sancti sepulchrum.

* Al. Misechone.
* Polonos significat.
* Polonicis scriptoribus Michovio, Janit Crom Mieska Mesico & Miezulaus, vitimus Ducum ejus gentis, primus Christ. religionem in eam intulit, persuasus ab uxore D..raba, quæ Boleslai Bojemi soror fuit. Obiit an. 992. ut est apud Dietm. lib. 4 Polon. script. habēt an. 999.

Caput XXIII.

De muliere à dæmonio vexata.

Quædam mulier de Curiensi Rætia, relicto proprio marito cuidam viro de pago Albegeuue * Durinc vocato in matrimonium juncta est. Cumq; cum illo aliquantulnm temporis maneret, à dæmonio obsessa est, & ab eo nimiè vexabatur. Quæ cum in multis sanctis locis liberationis suæ adjutorium quæreret, & non inveniret, consilium accepit, ut ad sepulchrum sancti Episcopi Udalrici veniret, quod & fecit. Cumque appropinquaret Augustæ civitati, & ecclesiam sanctæ Afræ bene aspicere potuisset, clamans & fremens cecidit in terram, & facta est quasi mortua. Præfatus autem Durinc cum comitantibus sibi studuit levare eam, levata autem, reddito sensu à dæmonio est liberata.

* Al. Durinch al. During.

CAPUT XXIV.

De eleemosynaria Episcopi Abrahæ sanata.

ELeemosynaria quædam * Abrahami Frisingensis Episcopi civitatis, de villa quæ dicitur Camera, cui maxilla pectori fuit inserta, & loquela in toto negata, cui etiam manus brachiis replicatæ & conglutinatæ erant, ut figuræ digitorum vix cognosci potuissent, cum veniret ad sanctum sepulchrum, & inde revertendo super pontem Lici fluminis ambularet, quidam homo ei obvius venit, & interrogavit eam, unde pergeret, cui illa respondere non potuit, sed vertebat se inclinando ad ecclesiam sanctæ Afræ, ut ei monstraret, unde pergeret: cum autem se ad illum verteret, maxilla de pectore solvebatur, & loquela ei ad respondendum concessa est.

*Abrahem Episcopus Fris. ob an. 992. Hunditi metrop.

Item CAPUT XXV.

QUidam cæcus cum perveniret cum ductore suo ad fluvium qui dicitur Vindex, interrogavit eum, si adhuc videre potuisset civitatem & * monasterium. Cumq; audiret in proximo fuisse sanctum locum, abstrahere sibi fecit caligas & calceamenta, ut nudis illuc perveniret pedibus, ductor autem ejus raptis calceamentis & aliis rebus ejus, furtivè recessit ab eo; qui æstimans, ut pro aliqua necessitatis caussa oppidum juxta situm intraret, & statim sibi in adjutorium rediret, cumq; diu expectaret, vociferando eum nominare cœpit, ut veniret. Interim etiam quæsivit zabernas & calceamenta, & non invenit, tunc persensit à ductore suo se esse despoliatum, flendo & orando clamare cœpit ad sanctam Mariam Matrem Domini, & ad sanctam Afram, & ad sanctum Udalricum, ut sibi aliquod consolationis supplementum eveniret. In hac cum prolixè afflictionis tribulatione laboraret, subito ignotum conspexit oculis lumen, & statim cruciculà de viminibus facta eundem denotavit locum, & tunc lætus destinata visitavit loca, gratias omnipotenti Deo & sanctis ejus agens pro perceptione luminis, cives autem de * Houarchuchusa in eodem loco, ubi cruciculam monstratam invenerunt, majorem crucem pro signo posuerunt.

*Monasterium hoc olim clerici regulares tenuere, Benedictini Monachi introducti demum an. 1012 à Brunone Episcopo Brusch. de monast. & privati annales.

*Al. Houarabusa, nūc est Oberhausen.

Item CAPUT XXVI.

QUodam tempore cum populus undique concurreret ad Augustam in vigilia nativitatis sanctæ Mariæ, ut sanctum diem ibi sollenniter celebrarent, quædam mulier inter alios cum puerulo suo parvulo studuit & illuc venire, ut illum ad sepulchrum sancti Udalrici * cum oblationibus ibi præponderaret pro sua sospitate. Cumq; super pontem Vindicis carpento superpositum puerulum cum aliis rebus ducere voluisset, pro inæqualitate pon-

*Cum oblationibus præponderare, est ceram offerre ejusdem cū puero ponderis.

pontis carpento inclinato, puerulus cecidit in amnem, qui pro nimia illuvie vehementer elevatus, universis super eum meantibus exitium minitavit. Cumque mater tristissima in perniciem sui in amnem post puerum cadere voluisset, & vix à circumstantibus comprehensa teneretur, populi in utraque parte fluminis in ripa festinaverunt in adjutorium infantis. Qui cum à nemine eorum adjuvari potuisset, flumine submersus ob oculis omnium occultabatur. Mater autem ab amne vi abducta, & quantum possibile fuit, consolatione recepta, flendo & lamentando adjutorium sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ inprimis quæsivit, & postea ad sepulchrum sancti Udalrici cum oblationibus, quas antea pro sospitate filii sui illuc referre decrevit, & eas pro requie animæ pueruli cum bona fide donavit. Sequenti verò nocte cum triste corpus mulieris sopor occuparet, quidam valde venerabilis senex in vestitu Episcopali apparuit ei dicens: Pœnitet ne te mulier valde infantulus tuus? Quæ respondit: Etiam Domine. Cui ille, Mane diluculo, inquit, vade ad fluvium, & ubi ultima vice in amne videretur, quære eum in ripa fluminis inter frutices. Quæ expergefacta venturum cras vix expectans, cum adjuvantibus sibi ripam fluminis adiit, & secundum verbum sancti viri infantem suum sanum & incolumem invenit. Tunc læta Deum laudans rediit, & rem gestam in civitate & ubique publicè recitavit.

Caput XXVII.

De eo, qui festum non celebravit.

Quidam verò homo juxta Danubium, cum cunctus populus sua sponte natalitium sancti Udalrici sollenniter celebraret, fœnum cum rastellis congregavit in cumulos, diem sanctum spernendo. Qui cum altera die cum plaustris veniret, ut hoc in fœnarium suum duceret, exterius formosum invenit, cum autem bidenti ligno interius tangeret, totum in favillas immutatum invenit, & diem sanctum, quem antea celebrare non voluit, postea præ timore contemnere non audebat.

Caput XXVIII.

*De * Gerbirt.*

* *Al. Gerbirga.* * *Al. Gerbirch.*

Eodem verò tempore ancilla cujusdam matronæ * Gerbirc nuncupatæ, telum suum dum in texendo laboraret, subitus dolor cœpit contrahere manus ejus, quod cum lamentando aliis diceret, responderunt ei, depone textile ferrum, quia pro reatu hodierni operis hic labor tibi accidit, quæ vix manibus de ferro absolutis lectum intravit. Cumq; ibi requiem non haberet præ contractione manuum, conservæ ejus nunciaverunt Dominæ suæ: illa verò præcepit, ut mane diluculo duceretur pro libera-

liberatione ſua ad ſepulchrum ſancti Udalrici. Cumq; in itinere laſſæ circa horam nonam in planicie Lechfeldici campi ad reficienda corpora conſediſſent, dolor cœpit minui in manibus laborantis, ita ut antequam de ipſo loco ſurgerent, uſui prioris rectitudinis redderentur. Quæ tunc lætæ pervenerunt ad prædeſtinatum locum: & inde in civitatem ad eccleſiam ſanctæ Mariæ Genitricis Dei poſt veſperam venientes, hæc ſicuti geſta ſunt nobis annunciaverunt, & lætæ ad propria redierunt.

* Caput XXIX.

** Quæ ſequuntur in duobus exempl. non habentur.*

NObilis quædam matrona de Burgundionum provincia, dum decreviſſet pergere ad Auguſtam civitatem cauſſa orationis, quendam claudum eleemoſynarium præcepit comitari ſecum, cujus caballum duobus miniſtris ſuis commendavit, ut pedes ejus, ſicuti mos eſt pergentibus, ferro munirent. Qui fraudulenter pedes caballi cum clavis vulneraverunt, ne delator eorum in itinere actuum ſuorum pro fidelitate Dominæ ſuæ, ſicut ſolitus erat, maneret. Dixeruntque claudo, caballus tuus claudicat, & ideo hîc te neceſſe eſt remanere. Quibus claudus reſpondens dixit, quamvis caballus claudicet, tamen non conſentio hic me remanere, qui omnia poteſt Deus omnipotens, etiam me valet, ſicut ſibi placet, ad loca perducere deſtinata. Cumque cum aliis pergere cœpiſſet, ſano & apto caballo ad Auguſtam pervenit. Cumq; ibi ad ſepulchrum ſancti Udalrici devotam orationem prolongaret, & firma fide pro ſoſpitate ſua clementiam Dei imploraret, in præſentia multorum ſanitati redditus eſt. Hoc videntes præfati homines, qui impedire iter ejus in caballo voluerunt, ceciderunt terra tenus, confitentes clericis cæterisq; qui in præſentia aderant delicta ſua, veniam poſtulantes, quod eum claudum impedire voluerunt, ne perveniret ad locum, ubi Dominus per merita ſancti Udalrici eum ſanare dignatus eſt. Et accepta pœnitentia ſequuti ſunt claudum, ſanatum crucem portantem, uterque ſaxum tantæ magnitudinis portans, quantum levare potuit, uſq; in eccleſiam ſanctæ Dei Genitricis Mariæ, quæ eſt ſita in civitate, ibiq; peccata ſua lamentabantur multum cum lacrimis veniam poſtulantes. Cumq; hoc ſignũ in præſentia omnium recitatum fuiſſet, clerici Te Deum laudamus, & populi Kyrie eleiſon cantantes, gratias & laudes Deo referebant.

Caput XXX.

QUidam homo juvenis cujusdam filius Comitis, tanta infirmitate eſt detentus, ut nec in lecto niſi ab aliis adminiculatus in aliud ſe vertere potuiſſet latus, nec cibum multo tempore valeret accipere, niſi paucis oblatis refocillaretur. Cum verò immani labore fatigaretur, à fidelibus ſuis in lecto ad ſepulchrum

chrum sancti Udalrici deductus est, oblationibus oblatis lacrymabiliter ibi misericordiam deprecatus est. Cumq; eum in lecto ad sanctam Mariam portare cœpissent, in medietate viæ cœpit rogare portantes, ut deponeretur ad ambulandum. Qui non credentes eum posse ambulare, noluerunt deponere. Ad portam verò civitatis iterum rogavit, ut deponeretur, dicens, se posse ambulare, qui iterum ei non consenserunt. Ad gradus verò atrii ecclesiæ cum perveniret, in nomine Dei omnipotentis omnes in commune flagitavit, ut deposito lecto eum ambulare dimitterent. Ipsi verò in fide hæsitantes petitioni ejus assensum non dederunt. Ille autem cognovit infirmitatem ab eo esse separatam, & virtutem nutu Dei concessam, exilivit de lectulo, & inde strenuo gressu ad ecclesiam pervenit, & sospes ad propria rediit.

Hæc pauca prælibata miracula sufficiant studiosis ad bona exempla lectoribus, ita ut etiam tardis & segnibus nimii * nausii fastidium non inculcent. Quomodo si cœpero cuncta beneficia adeuntibus ad sepulchrum sancti Udalrici & inde revertentibus, vel juxta sepulchrum infirmis atq; debilibus à Deo concessa sigillatim enumerare, nullius adjutorio nisi solius Dei, qui omnia potest, possum perficere. In tantum namq; multiplicia sunt, ut sensibilitas humanæ agilitatis dinumerare ea non possit. Quia quibusdam post vota devotè peracta illuc cum oblationibus veniendi, statim in laribus suis donata sunt, quibusdam in itinere adhuc longè positis, quibusdam illuc appropinquantibus, quibusdam illuc pervenientibus, quibusdam inde redeuntibus compendiosè adimpleta sunt. Quorum auditus bono rumore non solum propinquas, verum etiam longè sitas regiones advolavit, quod frequens frequentia adventantium undiq; populorum sæpissimè manifestat, indicans in istis locis in suis regionibus multa magnalia Dei per merita sancti Udalrici facta, quorum vera cognitio nos propter nostras necessitates ad ista loca veniendum incitavit. His auditis, eja nos qui inquilini hujus ecclesiæ sumus, & tanti patroni faciem sæpissimè vidimus, & ejus doctrinam benedictionemq; sæpissimè accepimus, & in eo optima exempla conspeximus, & nūc in retributionem ejus bonorum operum assidua miracula & diversa signa in liberatione multorum videmus & audimus, cur non expergiscimur, & tædium nostri desidii non deponimus? Eum verò, de quo loquimur, quantum Deo donante possumus imitantes, ejus adjutorio iter rectitudinis ineamus, per quod pervenire mereamur ad eum, qui in tribus personis in divinitatis æqualitate unus, incommutabilis, omnipotens Deus permanet, sine fine in sæcula sæculorum, Amen.

*Pro nausia.

BULLA

BULLA CANONISATIONIS S. UDALRICI EPISCOPI, AD FIDEM MANUSCRIPTI EXEMPLI RESTITUTA.

IOannes Episcopus Servus Servorum Dei, omnibus Archiepiscopis, Episcopis & Abbatibus in Gallia & Germania commorantibus salutem in Domino, ac Apostolicam benedictionem. Cum conventus esset factus in palatio Lateranensi pridie Kalendas Februarias, residente Joanne sanctissimo Papa cum Episcopis & presbyteris, astantibus diaconibus & cuncto clero, surgens reverendissimus Luitolfus Augustæ Episcopus inquit, Domine sanctissime præsul, si vobis placet, & omnibus Episcopis & presbyteris hic residentibus, libellus, quem præ manibus habeo, coram vobis legatur, de vita & miraculis venerabilis Udalrici sanctæ ecclesiæ dudum Episcopi, & quid libitum vobis fuerit decernatur, quia Spiritus sancti testatur præsentia & congregatio sacerdotum, certum esse, quod legimus, quia nec potest veritas nostra mentiri, cujus in Evangelio ista sententia est: Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi & ego sum in medio eorum. Quod cum ita sit, nam nec huic tam brevi numero Spiritus sanctus deest, quanto magis eum nunc interesse credamus, quando in unum convenit turba sanctorum, sanctum namq; est pro debita veneratione collegium. Cumq; perlecta esset vita prædicti sanctissimi Episcopi, ventum est ad miracula, quæ sive in corpore, sive extra corpus gesta sunt, videlicet cæcos illuminasse, dæmones ab obsessis corporibus effugasse, paralyticos curasse, & quam plurima alia signa gessisse, quæ nequaquam calamo & atramento illustrata sunt. Quæ omnia lepida satis urbanitate expolita recepimus, & communi consilio decrevimus memoriam illius, id est sancti Udalrici Episcopi, affectu piissimo & devotione fidelissima venerandam, quoniam sic adoramus & colimus reliquias martyrum & confessorum, ut eum, cujus martyres & confessores sunt, adoremus, honoramus servos, ut honor redundet in Dominum, qui dixit: Qui vos recipit, me recipit, ac perinde nos, qui fiduciam nostræ justitiæ non habemus, illorum precibus & meritis apud clementissimum Deum jugiter adjuvemur. Quia divina saluberrima præcepta, & sanctorum canonum ac venerabilium patrum instabant efficaciter documenta, omnium ecclesiarum Dei pio considerationis intuitu, imò Apostolici moderaminis annisu, utilitatum commoditatem, atque firmitatis perficere integritatem, quatenus memoria

* Decimus quintus hujus nominis, l. latina XVI.

moria Udalrici jam præfati venerabilis Episcopi divino vultui dicata existat, & in laudibus Dei diutissimè persolvendis semper valeat proficere. Si quis interea, quod non credimus, temerario ausu contra ea, quæ ab hac nostra autoritate piè ac firmiter per hoc privilegium constituta sunt, contraire tentaverit, vel hæc, quæ à nobis ad laudem Dei, pro reverentia jam dicti Episcopi, statuta sunt, refragari, aut in quoquam transgredi, sciat se autoritate beati Petri principis Apostolorum, cujus vel immeriti vices agimus, anathematis vinculo innodatum. At verò qui pio intuitu observator extiterit, benedictionis gratiam à misericordissimo Domino Deo nostro multipliciter consequatur, & æternæ vitæ particeps efficiatur. Scriptum est per manum Stephani * notarii regionarii & scriniarii sanctæ Romanæ ecclesiæ, in mense Februario, indictione sexta, Anno nongẽtesimo nonagesimo tertio.

** Notarii regionarii, quod per septem regiones distincti, inde frequenter Scriniarii erant. Onuph.*

Ego Joannes, sanctæ Romanæ catholicæ & Apostolicæ ecclesiæ Episcopus, huic decreto à nobis promulgato consensi & subscripsi.

Joannes Episcopus sanctæ Anagninæ ecclesiæ consensi.

Benedictus Episcopus sanctæ Pipernienſis ecclesiæ consensi.

Dominicus Episcopus sanctæ Ferentinæ ecclesiæ consensi.

Crescentius Episcopus sanctæ silvæ candidæ ecclesiæ consensi.

Anniso Episcopus sanctæ Cerensis ecclesiæ consensi.

Bonizo Archipresbyter & Cardinalis sanctæ Luciæ consensi.

Benedictus Presbyter & Cardinalis sancti Stephani consensi.

Leo Presbyter & Cardinalis sancti Nerei consensi.

Joannes Presbyter & Cardinalis sancti Damasi consensi.

Leo Presbyter & Cardinalis sancti Sixti consensi.

Joannes Presbyter & Cardinalis sanctorum Apostolorum consensi.

Joannes Presbyter & Cardinalis sanctorum quatuor coronatorum consensi.

Joannes Presbyter & Cardinalis sancti Clementis consensi.

Crescentius Presbyter & Cardinalis sancti Calixti consensi.

Benedictus Archidiaconus.

Joannes Diaconus & * oblationarius.

Benedictus Diaconus.

Joannes Diaconus: Hi omnes consenserunt & subscripserunt. Data tertio * Kalendas Februarii, per manum Joannis Episcopi sanctæ Nepesinæ ecclesiæ, & * bibliothecarii sanctæ sedis Apostolicæ. Anno Pontificatus Domini nostri Joannis sanctissimi xv. Papæ octavo, mense dicto, & indictione sexta.

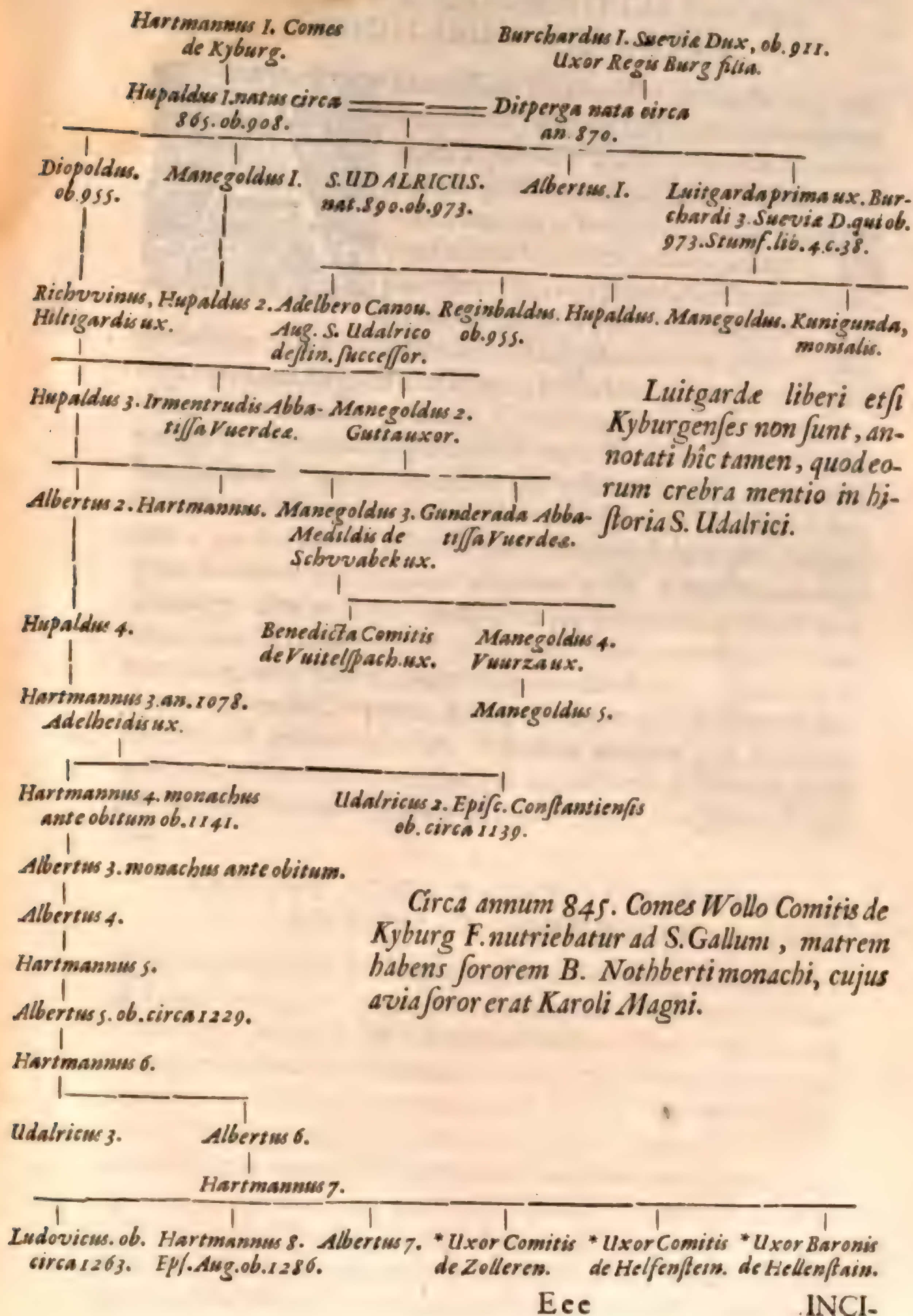
** Oblationarius suscipiebat oblationes Pontifici sacrificanti factas. Onuph.*

** Legerim Nonas, nam in principio dictum conventum Pr. K. Febr. factum, & sub finem, has litteras mense Febr. scriptas. * Idem Cancellarius, Onuph.*

STEMMA

STEMMA KYBURGENSIUM COMITUM,

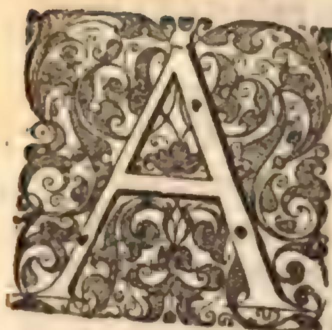
Ex codice manuscripto vetere bibliotheca S. Udalrici. Cujus fidem præ quibusdam aliis sequi visum.

Luitgardæ liberi etsi Kyburgenses non sunt, annotati hîc tamen, quod eorum crebra mentio in historia S. Udalrici.

Circa annum 845. Comes Wollo Comitis de Kyburg F. nutriebatur ad S. Gallum, matrem habens sororem B. Nothberti monachi, cujus avia soror erat Karoli Magni.

INCIPIT PROLOGUS IN VITAM S. UDALRICI EPISCOPI ET CONFESSORIS, A GEBEHARDO, AUGUSTANO ETIAM EPISCOPO SCRIPTAM. MANUSCRIPTIS DUOBUS CODICIBUS COLLATIS.

Mantissimi Patris nostri discendæ vitæ desiderio diu multumq; suspirans, hanc tandem reperi à quodam illustri viro non inconvenienter quidem compositam, sed ita nominum virorum ac mulierum, villarum etiam confusione fuscatam, ut non solum, si in pace dicere liceret, prudentioribus tædium, sed pæne videretur puerile ludibrium: Cujus insuper operis increvit adeo diffusa pluralitas, ut potius bellorum eventum, Regum Cæsarumq; historiam, quam propositum videretur ordinare negotium. Quod nequaquam improbando, vel per hoc mea, quod absit, præferendo dixerim, sed vir sanctæ simplicitatis & meriti non aliter dictis suis æstimavit accommodari fidem, nisi tot nominum sibi consc isceret velut astipulationem, nec veritatem subsistentium rerum judicavit plus propriè quam facillimè ac simpliciter exprimi posse. Opusculum ergò istud aggredientes, superfluis quibusque postpositis, obscura prolata clarius & competenter enodare, prolixius verò digesta quantum congruere videtur, abbreviare contendimus, quatenus lectori compendiosius pateat, quicquid virtutum Christi confessoris scire, vel imitari delectat. Schedula utraque præ manibus, quid quis velit nemine urgente vel improbante deliberare poterit: Sed illud meritò dignitate præstabit, quod jam libitina sacravit.

INCIPIT VITA SANCTI UDALRICI EPISCOPI ET CONFESSORIS.

BEatissimi Patris & Domini nostri conversatio si altius ab ineuntis ætatis serie quæritur, clarissima Ducum & Comitum Alemanniæ prosapia oriundus extitisse dignoscitur: quorum licet potentia sæcularis ubertim emineat, religiositatis tamen prærogativa apud religiosos incomparabiliter ac supernè præponderat. Hoc igitur taliq; religiosæ propaginis surculo succrescens in medium pretior palmes, lignum secus decursus aquarum plantandum, jam divinum redolens quiddam præmaturæ virtutis spirabat opobalsamum. In baptismate ergò vocabuli sui nomine Udalricus adepto, ignoto quodam clerico superveniente, vagientisq; pueri meritum per spiritum deprehendente, fœmineis

 etiam

etiam uberibus pasci (nihil enim his spectatæ indolis pignus huc
usque profecerat) interdicente, duodecima ablactatus hebdo-
mada, satis magna parentibus dedit intempestivi profectus mira-
cula. In eo siquidem, quantum in id ætatis puero, grata luculen-
tas, una cum affectuosa proceritate conveniens, magnum aliquid
præsagiens, omnium conciliabat obtutibus. Quocirca nihil aliud
dignius quam divino servitio hunc mancipari judicantes, sancti
Galli cœnobitis ipsum erudiendum crediderunt attentius. Ubi
duplici, litterarum videlicet diviniq; cultus institutione profici-
ens, ab adamantibus monachis in sui consortium esset fere per-
suasus, nisi à quadam inibi inclusa commonitus, de suscipiendo
quoque Episcopatus edoctus regimine, quamvis ingratè, desiste-
ret ab appetitu vitæ theoricæ. A qua etiam quantum à paganis
perversisq; Christianis perpessurus esset laboris, quam decentissi-
mè etiam hæc cœlitus aspirante gratia superaturus foret, audivit,
fervore tamen, quo cœperat, in studio liberali persistens. Adepta
tandem non minima litterarum notitia, parentum revisit limina.
Dehinc Adelberonis Episcopi, qui tunc præerat Augustæ Vin-
delicæ, dominio traditus, ad omnia sibi credita virili præcluebat
industria. Interim Romam adiens, vota persolvens, à venerando
Papa Marino & obitum præsulis tristis agnovit, ac se succedente
tempore ejusdem loci fore pastorem ingratus expavit. Inde post
quindecim annos Hiltine antistite, qui eidem ecclesiæ per hæc
spatia præerat, obeunte, Heinrici Regis munificentia, imò cœ-
lestis Imperatoris gratia, Domino Udalrico Augustæ sedis cessit
regenda monarchia. Huc usque puerilis indolis florem, juve-
nalisq; processus vigorem stilo quasi feriante prælibavimus, pro-
tinus moralitatis ejus dicturus insignia, longè viribus majora ve-
reor attentare negotia, quippe quibus probè disserendis nec sub-
tilitas Aristotelica, nec sufficeret Tulliana facundia. Vir quidem
tantæ sublimitatis ac meriti non nisi à digno condignè valet effa-
ri. Sed licet oneri profecto succumbam, per arduam materiæ se-
mitam, quamvis intricatis inscitia pedibus, pedetentim cœptis
insistam. Prædestinatione ergò divina in Episcopatus promotus
munia, opum quietis & commodi tot ac tanta præ manibus
offendit opposita, ut hæc incidisse apprime defleret, ac tristem
inclusæ illius prophetiam in munere sentiret. Muros namq; ec-
clesiæ dirutos, dilapidata mœnia civitatis, occisam à paganis fa-
miliam, villas exustas, inopiam rerum, & obstupescens ingemuit,
& ingemiscens flevit. Quibus tamen instaurandis quam stre-
nuus ac impiger fuit, nullatenus explicari poterit. Thesauro sa-
crarii nullo, sed divino hinc inde suffultus auxilio, quod supelle-
ctilis angustia negabat, providè rationis sedulitate supplevit. Sic
importunus properavit ad singula, velut sui negligentia inacta
essent

essent omnia. Dici omnimodo nequit, quanta in familiam sibi creditam suavitas, quanta familiaritas fuerit, sciens scriptum: Esto in illis quasi unus ex illis. Injunctum à prædecessoribus censum nusquam augeri permisit, quod si ipsum præ inopia minorari contigit, pepercit, æquanimus tulit. De gubernatione verò Canonicorum, de rudimentis puerorum, sic operosè fervebat, velut immunis à cæteris quibusq; vacaret, dicitur enim, qui Deum timet, nihil negligit. Singulis competentem honorē, omnibus paternum exhibebat amorem. Disciplina ecclesiastici vigoris, excepto sicubi hanc forte ratio flagitabat, nulli gravis, nemini importunus instabat. Quid verò referam ejusdem præcipuam in divites ac mediocres hospitalitatem, in pauperes officiosam liberalitatem? Hi quidem è contiguo caballis insidentes, illi autem plaustris innitentes, tanti pontificis nusquam deesse videbantur hospitiis: quibus alacer indefessus adeò magnificis ministravit impensis, ut præter hos illum nihil aliud attendere crederes: multoties fere nihil habens, tantum erat in erogando profusus, ut ipsum Crœsi regis divitias alicubi occultasse putares, sed quod est verius, in manus pistici dispensatoris, quod fideliter prærogaret gratia divina transfudit. Sed jam de illustris viri activa qualitate quibusdam succinctè præmissis, quis vel quantus in contemplationis fastigia creverit, licet ordine præpostero commemorare delectat, alternantibus quippe flagrantium commatum sertis, ad ea quæ paulisper intermittimus è vestigio redire maturabimus. In tantum namq; lectionis sedulitate profecerat, ut cum ratione conveniente facundia, nulla viderentur deesse probitatis insignia. Otio nunquam resolutus inani, vel ecclesiastici quippiam negotii, vel spiritualis aliquid palato ruminabat exercitii. Totus itaq; in se se teres atque rotundus, nihil rancoris, nihil admisit inæqualitatis, hinc inde velut immota silex unus & idem perstabat ad omne diversum, facies quoq; lætabunda notabat, quis Spiritus intus agebat. Mundani ergò sapientes milleformem Protheum poëticis extollant næniis, Christiana verò simplicitate gaudentes uniformem antistitem hymnidicis præferant ad æterna præconiis. Quæ autem orationis assiduitas, quæ compunctionis & lacrymarum gratia, divina sibi largiente clementia fluxerit, quis unquam dignè explicare poterit? His videlicet noctem in diem, huncq; vertebat in illam, quarum nisi ex divino amore concepta limpidissima scaturiret vena, vel ipse lacrymarum liquor actutum aruisse, aut vir desideriorum jam dudum totus per distillantes sinus poterat effluxisse. Quod verò in illo magis mirabere, incolatus sui diuturnitate suspirans, hilaritatem, ridens etiam vultu prætendebat gravitatem. Sic enim quadrifidæ virtutis specierum temperabat amorem, ut nullam præ ceteris appetere, nullam

 vide-

videretur omninò deserere, nulla denique in eo solivaga bonitas,
una quæque parilem gaudebat invenisse jugalem. Vir quippe cla-
rissimus, unus de propheticæ visionis animalibus, alis pennato-
rum operum utrimq; distentis, duabus etiam faciem contempla-
tivè levantibus, adeò binis, timoris scilicet ac pœnitentiæ tege-
bat, quin imò affligebat corpus, ut apud ignaros veri, omnium
reus posset æstimari. Quis ipso festivos missarum apparatus ex-
quirente temperaret à lacrymis? quis saxei cordis rigor non li-
quefieret tanti patroni suspiriis? Tantus sanè compunctionis in-
creverat ardor, ut nimirum cunctis esset venerabilis horror: de
quo quid plura conferimus? incessus ejus & habitus vitæ cujus-
libet informandæ proponebant monitus, doctrina verò vel ex-
hortatio, erat lucidissima veteris noviq; prolatio; & ut innumera
strictim tentemus exprimere, in illo cernere erat, quicquid apud
se quis minus habebat. In his igitur ac talibus indefessa spiritus
devotione persistens, divina se visitante gratia jam sensim ful-
gurantium miraculorum eventibus pasci, jam spiritualium visio-
num dulcedine vicissim cœperat refoveri. Quadam namq; do-
minicæ resurrectionis die inter sacramentorum solennia, ad quæ,
si fieri poterat, plus solita devotione fervebat, cuidam presby-
tero apparuit quasi dextera, quæ sacrosancta mysteria una cum
tanto pontifice videbatur benedicere. Quam visionem dum ex-
pletis missarum officiis idem inprovidè in præsentia laicorum
manifestaret clericus, magis, inquit Episcopus, tibi conpeteret hęc
reticere, quam minimè profutura garrire. Cujus increpationis
jaculo dirè perculsus, vix dum cubiculi limen excessit, cum pri-
mò lippientibus, dehinc cæcutientibus oculis, jam sibi penitus di-
sparuit visus. Inter quæ animadvertere libet, quanto tunc men-
tis excessu venerabilis Pater cœli secreta penetraverit, cum in ce-
lebrando mysterio suffragia sibi visibiliter superna conscivit. Ni-
mirum hic cum Apostolo dicere poterat: Nostra autem conver-
satio in cœlis est. Protinus intercalato modici temporis intersti-
tio, dum quadam noctium paulatim conniventibus oculis mem-
bra quieti locasset, sanctam martyrem Afram videre sibi videba-
tur induviarum mira venustate succinctam, seq; ut propere sur-
gens sequeretur hortantem. Sub nocturni igitur conticinii di-
vûm prævia duce progressus, innumeram sanctorum reperit
multitudinem, quorum aliquot in carne quondam viventes no-
verat, plures verò tunc primum visos in spiritu se cognovisse stu-
pebat: in quorum medio principem Apostolorum mirabatur Pe-
trum, velut cum æthereo collegio habito synodali colloquio de
plurimis & arduis rebus admodum districto examine decernen-
tem, duosq; sibi congruæ proceritatis gladios ostendentem, & ad
Heinricum regem hujuscemodi verba mandantem: Hîc, inquit,
ensis

ensis capulatus regem significat, qui benedictione divina possidebit imperium, frustratus verò capulo, illum denotat, qui sine benedictione pontificali regni invasor existet, Arnolfum ducem Noricorum profectò significans, qui post hæc malignorum toties votorum cassus, regias leviter involaverat partes: Hujus enim detestabilis ambitio à multis arguebatur in præsenti concilio, præsertim de ecclesiarum destructione, quarum reditus in beneficium suæ dedit habere militiæ. Karescente itaq; ipso synodali conventu, à præfata comite sese producente Pannonicam didicit superventuram barbariem, loca etiam belli, gravissimum utrimque discrimen, cœlitus tamen concessum Christianæ parti triumphum. His ac similibus sufficienter instructus, & in lectulo, à quo sibi videbatur egressus, inopinatè repertus, satis de qualitate visione admirans, illud secum tacitus reputabat Apostolicum: Sive in corpore, sive extra corpus, nescio. Interea vir Apostolicus omnigenæ probitatis elegantia dietim ad interiora proficiens, per exteriora nequibat occultari miracula, quantum hunc interius superna illustrasset clementia, tantus namq; divini cultus hunc comitabatur & insignibat effectus, ut olei, quod in Cœna Domini consecraret, attactus caligantibus visu, obtusis auditu, cæterisq; diversa infirmitate gementibus diceretur medicina perhabilis. Ipse quoq; aliquando trahens ægra suspiria, ac fere ad extrema usque perveniens, hujus liquoris invisibili suavitate delibutus, pristina sospitate est improvisè donatus. Qua in re creperum saperes, utrumnam medicinalis effectus, an plus infirmitatis accelerarет excursus. Legitur etiam multoties irradiasse virtutibus, quarum nec ipse potentiam, nec in se aliquam attendit periergiam: frequenter namq; epileptici desiderata ab ipso benedictione potiti, mirabātur, se nequaquam ulterius execrabili peste jactari; qui si incautius subsistentium malorum exprimerent afflictionem, benedictione subtracta nullum gaudebant obtinuisse remedium, diligentia quidem humilitatis exterritus, ajebat hoc operis Apostolicæ singulariter dignitati, non suæ congruere parvitati. O mira hominis istius excellentia, qui idcirco in summis potenter enituit, quandoquidem tutus sic providè humilitatis convalle subsedit.

Auctor morte præventus non absolvit.

VITA S. UDALRICI EPISCOPI AUGUSTÆ VINDELICORUM, EDITA A BERNONE ABBATE AUGIENSI, EX F. LAURENTII SURII TOMO QUARTO.

PROLOGUS.

REverendissimo Patri Frideboldo, ac vero sanctæ Matris Afræ alumno, Berno Dei Matris mancipium, cum omni contubernio Augiensium fratrum, summum & indeficiens bonum: Miræ charitatis virtus, ex dulcifluo pectoris tui emanans fonte, id exiguitati meæ injunxit officii, ut libellum de vita ter quaterque beati Patroni nostri Udalrici, veraci quidem, sed simpliciori, quàm oportuit, sermone editum, cultiori stylo reddam luculentum. Pius quidem jubentis affectus est, sed non æquè facilis parentis esse poterit effectus: quippe cùm tarditas ingenii & exteriorum curæ, amaro, ut sic dictum sit, sapore conditæ, me prohibeant tam arduum opus aggredi.

Accedit etiam, quòd venerandæ memoriæ Gebehardus, qui post beatum virum * quartus ejusdem Vindelicæ Augustæ ecclesiam rexit, nulli modernorum Doctorum secundus, idem negocium corrigendi studio attentavit, sed infectum, morte præventus, dereliquit. Cui si ipse manum extremam imposuisset, parvitas mea omninò super hoc digitum ori imposuisset. Idipsum tamen, quod composuit, licet eloquii venustatem redoleat, tamen ita verborum ac sententiarum sublimitate se in altum extollit, ut vix aliquis exinde aliquid percipere possit. Alterius verò oratio, etsi rerum veritate subnixa, sic tamen penè videtur humi jacere, ut quisquis sapientium semel hinc potuerit quiddam gustare, pigeat se ulterius ad hanc inclinare. Quocirca, venerande Pater, tibi tuisque placuit hujusmodi onus mihi imponere, ut inter utrosque medius incedens, talem moderato sermone materiam componam, ut ex utraque parte ad se venientes, media charitate constrata, & parvuli lac, quod sugant, & fortes valeant invenire cibum, quem comedant. Quod ego omnimodis abhorrerem, nisi scriptum esse scirem: Melior est obedientia, quàm victimæ. Nunc verò si data intercessionis tuæ manu, manui meæ ducatum præbere spoponderis, adjunctis tecum beati viri meritis, omnipotentis Verbi, quod aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas, fretus auxilio,

** Convenit cũ Bruschio, qui post S. Udalricum Episcopos Henricum, Eutychum, Luitbolfum, & Gebhardũ habet. Aliqui duos præterea interserũt, quorum Gebhardus sextus est. Sed Bernonis tã vetusti scriptoris non nulla est auctoritas: Cũ præsertim antiquiss. August. Episcopo. catalogo bibliotheca S. Udalrici confirmetur.*

auxilio, obedire tentabo, initium narrandi ab ipsius viri Dei infantia sumens, ac orationis cursum ita ad finem usque perducens, ut nihil de propriis addam, præter exempla antiquorum Patrum, atque sententias sanctarum scripturarum, quæ suo decore solent dictorum seriem venustare. Hoc tamen solum mihimet ex proprio sudore injunxi, ut latius diffusa, modesta brevitate arctius coërceam: strictius digesta, moderata prolixitate dilatem: minus regulariter prolata, ad rectitudinis lineam corrigam. Quæ tamen omnia tui examen judicii expectant, ut te benigno judice valeant rata consistere. Opto Pater beatissime, ut in Christo valeas, meiq; memor semper existas.

VITÆ HISTORIA.

Egregius Christi Confessor Udalricus, ex Alamannorum prosapia extitit oriundus. Cujus parentes, Hupaldus scilicet ac Thietburga, ambo quidem secundum seculi hujus dignitatem clari & nobiles, sed fide atque divina religione multo clariores fuerunt atque nobiliores. Qui talis ac tantæ prolis fœcunditate divinitus ditati, mox eandem cuidam fideli ad alendum, ut Moysen, commendaverunt nutrici. Ubi inter ipsa nativitatis primordia, cœlestia non defuère auspicia. Nam licet blando nutriretur affectu, fœda tamen macies quædam apparebat in vultu. Qua ex causa dum nimiùm tristes ejus efficerentur parentes, ac in angustis illorum pectoribus curæ versarentur ingentes: quidam hospes peregrinus, officio clericus, secundum quod illorum ostium semper viatori patuit, benignè ab ipsis suscipitur, per aliquod temporis spatium humanè tractatur: dum interim quadam die hora refectionis residens, prædictum infantulum nondum duodecim hebdomadarum dies ab ortu ad plenum habentem, audivit inter vagitus vocem emittentem. Ex qua providus futurorum, tale edidit oraculum: Nisi, inquit, iste infans celerius fuerit ablactatus, non poterit esse salvus. Cúmque semel ac secundò admoniti, minus tanti præconis dicta vellent exequi, tertia demùm die cum prædictum ac sæpè dicendum infantulum adhibita aure persensisset adhuc infirmiorem, hanc præsagam coram omnibus intulit vocem: Sciatis pro certo, quòd nisi continuò à lacte fuerit suspensus, hac nocte erit moriturus. At verò si eo, quo dixi, ordine morti subtractus fuerit, magnus in futurum coram Domino erit. Hujus prophetiæ mysteria qualiter sint adimpleta, non nostri styli eget officio designari: quod tam assiduè ad ejus sepulchrum coruscantibus miraculis potest probari. Cap. 1.

Tandem igitur amotus à lacte, cœpit corpore & animo in admirationem omnium ita proficere, ac circumquaq; manen- Cap. 2.

tibus

tibus tantum de suo profectu gaudium conferre, ut id, quod de Isaac ejusq; Patre Abraham scriptum est: Crevit igitur puer, & ablactatus est, fecitq; Abraham grande convivium in die ablactationis suæ: non incongruè ejus quoque possit personæ aptari. Meritò tantus patriarcha in ablactatione filii, quem ex promissione à Deo suscepit, grande convivium fecit. Meritò Pater cœlestis sanctæ Matris Ecclesiæ filiis in istius ablactatione convivium fecit grande, invitans eos hujusmodi voce: Comedite amici, & inebriamini charissimi. Hic itaque mysteriorum Dei dispensator futurus, jam solido cibo opus habebat confortari, ut in mensa altaris Christi, velut ad cœleste convivium quandoq; consistens, posset in tempore suo tritici mensuram dare conservis suis. Incipiebat enim tunc inter coævulos modestè conversari, timorem Dei habere, honorem parentibus deferre, lasciviam declinare, ac in quantum possibile tali adhuc erat ætati, in corporis motu, gestu, incessu foris ostendere, qualis habitus formaretur intus in mente. Videntes autem parentes ejus tantam Dei gratiam in eo fulgere, commendaverunt eum in monasterium sancti Galli fratribus religiosis, ut eorum magisterio tam sæcularium literarum studiis, quàm cœlestibus instrueretur disciplinis. Ubi inter egregios regularis disciplinæ magistros, dulces theoriæ carpebat quotidie fructus, cùm verba, quæ in sacris codicibus legebat, mox in opera vertebat. Jam summitatem illius Jacob scalæ virtutum gradibus ascendendo tangebat: jam à Salvatore audiebat: Vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus: & veni, sequere me. Et jam tunc monachicæ conversationis habitum sumpsisset, nisi divina revelatione admonitus desiisset.

Cap. 3. Erat tunc temporis in eodem monasterio quædam ancilla, pro Christi nomine inclusa, Vuiberata nuncupata, quæ die noctuq; jejuniis, orationibus ac vigiliis vacans, castum in arcano pectoris sui Domino præparabat templum, in quo gratum creatori omnium mactavit semper holocaustum, dicens cum Psalmista: In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Huic sanctus adolescens dum sui desiderii secretum panderet, illa rem à Deo quærendam statuit, ac trium dierum inducias super hoc postulavit. Post triduum verò Spiritu instructa divino, hujusmodi usa est responso: Non, inquit, vir religiose, divinæ est voluntatis, ut hoc in loco detinearis: sed est in plaga Orientali locus, ubi quidam fluvius duas dividit regiones, in quo, Deo jubente, Episcopalis apicem dignitatis debes conscendere. Et licet multa tam à paganis, quam à malis Christianis sis passurus adversa, tu tamen, confisus in eo, qui dixit: Confidite, ego vici mundum: superabis universa, dicens cum Psalmista: In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros. Hæc auditu

percipiens ac mente pertractans, quibusdam, qui sibi familiariùs amicitiæ causa adhærebant, secretò pandit, & ut interim silentio tegerent, admonuit. Ipse verò per diversos sacrorum librorum campos, ceu prudentissima apes, flores sententiarum carpens, ac in alveario pectoris sui recondens, summa cœpit ope niti, ut spiritualia posset mella conficere, quæ postmodum in populos illum deceret eructare, juxta illud Psalmistæ: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & favum ori meo. Et quod de prædicatoribus dicitur: Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt. Dehinc ad unguem instructus, cum omnium fratrum conniventia remeavit ad propria. Parentes verò de ejus profectu nimiùm gaudentes, ac Deo gratias agentes, iterum commendant eum Adalberoni, Augustensis ecclesiæ præsuli venerando, viro fidei dote ac vitæ merito multis præferendo: quatenus reverendæ illius præsentiæ jugiter assistens, velut in quodam disciplinæ speculo conspiceret, si quid in ipsius moribus adhuc corrigi deberet. Quem ut prædictus Dei pontifex fide firmum, spe robustum, charitate radicatum & fundatum, omnique morum probitate decoratum agnovit, familiarius illum ascivit, ejusq; domi forisq; in omnibus uti consiliis cœpit, quatenus ejus prudentia, totius Episcopatus disponerentur negocia, tam publica, quam privata.

Libuit interim viri Dei animo Romam pergere, Apostolorum limina visitare, ut se suaq; omnia ipsorum aliorumque sanctorum precibus posset attentius commendare. Quò cum venisset, ab Apostolicæ sedis Præsule, nomine Marino, apud Deum & homines magnifico & glorioso, officiosè susceptus, ac requisitus, quis esset, aut unde venisset, respondit, se ex Alamannorum stirpe progenitum, Adalberonis Augustensis ecclesiæ esse clericum. Ad hæc Apostolicus: Ne durè, inquit, accipias, quæ dico: quia idem, de quo retulisti, tuus pontifex Adalbero jam migravit de hoc seculo, ac Dei ordinatione dispensante, oportet te hujus regiminis curam suscipere. At ille propriæ conscius infirmitatis, imò non immemor illius mandati: Quanto magnus es, humilia te in omnibus: judicavit seipsum indignum fore, ut tanti honoris pondus subiret. Tunc Papa divino Spiritu repletus ait: Si nunc delitescendo subterfugis, quo minus in hoc pacis ac tranquillitatis tempore Ecclesiæ navem gubernes, veniet dies, in qua nullo modo statuta Dei præterire valebis, verùm etiam inter multiplices ac fluctivagas varii laboris, mœroris, anxietatis undas regendam suscipies, ac Deo præsule, ad littus placidæ quietis ac si nimiū fessus, perduces. His auditis, ad metatū perrexit, atq; inter sacra orationum libamina, tam se, quàm defuncti senio-

senioris animam cum lacrymis Deo ac sanctis Apostolis ejus commendavit : sicq; postera die, nesciente Papa, latenter discessit, etiam in hoc Dominicæ actionis exemplum sequens, de quo sanctus Johannes Evangelista refert, quia cum voluissent eum rapere & regem constituere, statim fugit. Sed mox, ut bonæ memoriæ Adalbero ex hac vita migravit, Hiltinus ei in Episcopatu successit. Quo post quindecim annorum curricula ex hac luce subtracto, volente Domino hoc, quod de servo suo Udalrico per ora suorum fidelium antea prædixit, adimplere, totius cleri ac populi voto in unum concurrente, & Henrici regis voluntate in idipsum consentiente, idem vir Dei sanctus in cathedram Episcopalem hac in urbe est sublimatus.

Cap. 5. Adepto verò tantæ dignitatis honore, qualis quantusve extiterit, nullius sermo ad integrum explicare valebit. Totus erat semper in oratione, totus in lectione, & maximè attendens, quibus virtutum ornamentis Apostolus describebat Episcopum decoratum esse debere, ubi sic ait : Oportet enim Episcopum esse sine crimine, sicut Dei dispensatorem : non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum : sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem : ut potens sit exhortari in sana doctrina, & eos, qui contradicunt, arguere. Harum duarum virtutum ita vicaria utebatur successione, ut nisi inevitabili alicujus necessitatis articulo intercedente, nullum tempus transire sineret ociosum, quo minus aut orationi insisteret, aut lectioni operam daret : sicque penè semper optatis Rachel amplexibus uteretur, nisi Liæ interpositione interim à tantæ sedulitatis dulcedine suspenderetur. Suberant ei curæ maximæ de reparandis ecclesiæ muris, de reædificandis domorum ac ipsius civitatis ædificiis, quæ sub antecessorum suorum temporibus aut nimia vetustate dilapsa, aut igne fuerant consumpta. Sed & familia maxima ex parte à paganis occisa, & pars, quæ remanserat, egestate nimium erat afflicta. Inter hæc venerabilis heros, velut ante & retro oculatus, cœpit cauta mentis intentione circumspicere, providam omnium curam gerere : ac sapienti usus consilio, materialibus quidem ædificiis prudentes ac idoneos magistros præfecit : ipse verò quasi sapiens architectus, cum Apostolo Christum fundamentum posuit, super quod ædificavit aurum, argentum, lapides preciosos, & cætera hujusmodi : ut sanctarum animarum ædificatio, per ejus prædicationem constructa, cresceret in templum sanctum Domino. Et quoscunque ad tale ædificium verbo & exemplo præparabat, cætera humanitatis officia, prout illi facultas suppetebat, præbere non desinebat, non solùm his, qui præsentes aderant,

manum

manum misericordiæ porrigendo, verum etiam eis, qui ægritudine præventi, vel carceribus inclusi longè aberant, ministrando.

Nulli itaq; avarus, omnibus extitit largus, ita ut illud beati Job posset dicere: Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum. Et paulò post: Oculus fui cæco, & pes claudo: pater eram pauperum. Et iterum: Flebam quondam super eum, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Unde in refectione quotidiana semper ejus mensæ chara sibi intererat pauperum turba, quam & victu pavit, & indumentis vestivit. Seipsum verò nimia maceratione castigavit, ita ut carnem non manducaret, & intrinsecus super nudam cutem laneam vestem portaret, illud Apostoli opere proclamans: Castigo corpus meum,& in servitutem redigo, ne fortè cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. Et nocte quidem in oratione pervigil, seipsum in ara cordis per orationis studia mactavit: die verò super altare visibilem ac salutarem hostiam Domino immolavit, quò ejus sacrificium redemptori omnium esset gratum & acceptum. Die cum Martha Domino in membris suis ministrabat: nocte verò cum Maria sedens secus pedes Jesu, audiebat verbum illius,sciens scriptum: Qui appropinquant pedibus ejus, accipient de doctrina illius. Erat ei solennis consuetudo, post Completorium nil cibi aut potus sumere, silentio studere: sciebat enim à Domino dictum: Ex verbis tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Unde jugiter à Domino postulabat: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis. Sed si quando necessario ei loquendum fuit, erat illius sermo sapientiæ sale conditus, modestus, humilis, & ad persuasionem utilis, &, ut quidam sapiens dicit, in sermone pondus, atq; in verbis modus. Quando verò membra in Dei servitio fatigata necesse habuit quiete aliqua recreare, non hoc in plumarum mollitie, sed subterposito psiathio, tapete, vel sago,parum quid indulgebat somno. Et ut brevitatis compendio utar, sic exteriùs gerebat officium sacerdotis, ut interius non omitteret religionem monasticæ conversationis.Erat etiam ei moderata ciborum parcitas, ac quidam singularis abstinentiæ modus, quo solebat religiosa arte secum convivantes circumvenire. Sæpius enim sperantibus, quod cum illis manducaret, ipse ablata carnalium epularum mensa surgens, ad ecclesiam perrexit, Missarum solennia celebravit. Unde adhuc quasi recenti sit actum memoria, ore multorum refertur, quod dum quadam die ipse venerandus pater cum Conrado divæ memoriæ Constantiensis ecclesiæ Episcopo, ad prandium apud sanctam Afram martyrem consedisset: postquam consumptis cibis ab utrisque discessum est, quædam causa extitit, qua prædi-

ctus pontifex ad virum Dei mittere debuisset. Ad quem cùm legatus ipsius venisset, invenit eum sacro altari adstantem, ac salutarem hostiam Domino immolantem. Quo peracto, nuncium audivit, atque absolutum redire ad Dominum suum permisit. Cumq; reversus interrogaretur, cur tamdiu moratus fuisset, respondit, quia virum Dei tandiu expectasset, donec ter Missarum solennia peregisset. At ille ipsum verbum ab illius ore arripiens: Missarum, inquit, solennia celebravit? Tunc quasi subridendo intulit: Et verè nullus illo saturior ad mensam altaris hodie accessit. Sed utrumnam joco, an seriò hoc protulerit, tamen verum fuit, quod dixit. Cibavit namque Dominus illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potavit illum, ita ut rectè cum Psalmista possit proclamare & dicere: Eructavit cor meum verbum bonum, & iterum: Et poculum tuum inebrians quàm præclarum est? Vox psalmodiæ tam jugis in illius ore dulciter resonabat, ut non solum ipse, sed & illi, qui eam soliti erant cum illo pura mentis intentione cantare, tantam cordis munditiam ex ea conciperent, ut quædam ex revelatione divina occulta cognoscerent, quæ aliis manifestarent. Unde exempli causa quædam subternotabo, quatenus vera esse approbentur, quæ dico.

Cap. 7. Quodam tempore cum artifices ecclesiæ cryptam in melius reparare vellent, erat quidam clericus nomine Rambertus, sancti viri obsequio deditus. Hic quadam die in excessu mentis effectus, videbatur sibi cum Domino suo Episcopo solito more Psalmos canere, necnon Adalberonem quondam, ut supra diximus, pontificem ad Aquilonarem ejusdem cryptæ plagam sacerdotalibus indutum vestibus propè assistere, sibique, ut ad se veniret, innuere. At ille mente perculsus, ac inter vivum & mortuum quid ageret, dubius & anceps, tandem in viventem pavens figit obtutus, velut sciscitans quid esset facturus. Tunc Episcopus: Ut quid, ait, sic in me oculos defigis? Cui ille respondens, dixit: Ecce Dominus meus Adalbero Episcopus ad celebrandum divinum mysterium paratus adstat, & me ad se vocat. Cui Episcopus: Festina, inquit, ire, ejusque jussis in omnibus obedire. Qui mox ut propius accessit, hęc ab eo audivit: Ramberte, dic Domino tuo, quia magnam à Domino mercedem habebit, pro orationibus ac eleemosynis, quas pro me fideliter exhibuit. Et hoc sibi sit in signum, quod ego & Fortunatus in proxima Cœna Domini, concedente Deo sacrosanctum chrisma cum illo sanctificabimus: Insuper ædificatio istius cryptæ ruet citissimè. Ipse autem propter hoc ab incepto non desistat operе, quin illud firmioribus studeat fundamentis stabilire. Fratres quoque admonere curato, quia orationes, quas sua sponte se facturos pro me spoponderunt, nequaquam, sicut promiserunt,

rant, impleverunt. Et nisi hoc studuerint emendare, sciant se pro hoc in conspectu Domini rationem reddituros esse. Episcopus autem à civitate regia revertens, (nam tunc temporis ibi morabatur) ita de crypta contigisse reperit, sicuti per visionem Ramberto ostensum fuit. Tunc ille impatiens moræ, non antea à labore cessàvit, quàm omnia in meliorem statum reparasset. Iterum alia vice cum prædictus Rambertus juxta morem in oppido Vuaringa cum sancto viro Psalmodiam decantaret, cœpit terrore nimio concuti, ac reflexis oculis Deo dignum antistitem intueri. A quo requisitus quidnam sibi esset, respondit seniorem suum Adalberonem eodem, quo & antè, ornatu paratum se videre, sibiq; præcipere, ut illi sacri altaris mysterium celebranti assistat, solitæque servitutis officium impendat. Verè impleta est prophetia, quæ dixit: Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris.

Nec prætereundum puto, qualiter cœlestis signi visione ipsum etiam voluerit Dominus mirificare. Nam in ipsa solenni die sancti Paschæ, multa fratrum caterva adstante, dum sanctus sacerdos divina celebraret mysteria, dextera quædam apparuit superna, quæ cum ipsius dextera divina sanctificavit sacramenta. Expletis verò Missarum solenniis, quidam Henricus presbyter, qui eo die cantoris officium agens, tanto interfuit miraculo, sequens Episcopum usque in cubiculum, ad ejus pedes cecidit, atque in præsentia popularium personarum eandem visionem minus cautè explanavit. Cui vir Dei: Melius, inquit, tibi esset tacere, quàm talia in aures vulgi proferre. Mox ille rubore perfusus exiit, & in vestibulo cubiculi residens, tantas lachrymas emisit, ut ex illarum suffusione cogeretur lucis hujus dispendia sustinere. Vir autem Dei memor suæ fragilitatis, cavebat favorem humanæ laudis, ne caderet in præcipitium elationis, semper gratias agens Deo super inenarrabili ejus dono: & sicut de sanctis scriptum est: Ibunt de virtute in virtutem, velut cœleste animal, ante faciem suam gradiebatur, ut eò mente conscenderet, quò eum impetus spiritus duceret. His virtutum gradibus ad alta proficiens, quadam nocte, quæ antecedebat diem sanctum, quem diem indulgentiæ vel Cœnam Domini Christiana religio vocare consuevit, vox quædam beato sic ait in visu: Udalrice Episcope, scias te hospites suscepturum esse. Expergefactus, cœpit secum admirando tractare, quinam illi hospites futuri essent. Non enim erat inanis sopor ille, qui solet aliquoties hominum mentes illudere: sed talis potius, quali sponsa se dicit in amoris Cantico obdormire: Ego, inquit, dormio, & cor meum vigilat. Talis igitur somni dum vir Dei frueretur quiete, iterum vocem in hæc verba meruit audire: Orationis tuæ Cap. 8.

 & elee-

& eleemosynæ, Udalrice, Deo sunt acceptæ, qui binis antecessoribus tuis, Fortunato scilicet atq; Adalberoni, te commendavit, ut tibi hodie & deinceps sacra mysteria celebranti assistant, & ea tecum benedicant. Mane autem facto, hora, qua inclytus mysteriarches divina sacramenta celebravit, quibusdam etiam, qui ad videndum digni erant, cernentibus dextera Domini denuò apparuit, quæ cum sancto Episcopo signo Crucis imponendo eadem consecravit. Iidem ipsi cùm ad percipiendam sacram communionem ad sacrum altare accederent, & sanctus Dei illos hujus secreti conscios esse per spiritum non ignoraret, quando panem eis Dominicum porrexit, ori singulorum digitum superposuit, ut per hoc intelligerent, quod visa minimè divulgare deberent: quin etiam expleto sacrorum officio, ad se vocatis revelati sibi in nocte præterita mysterii ordinem exposuit, & tam hoc, quàm quod ipsi viderant, alicui dicere, donec ille maneret in carne, interdixit sub interminatione præsentis vitæ.

Cap. 9. Alio verò tempore, dum iterum sub cujusdam noctis silentio membra quieti commendaret, sancta Afra martyr pulchra facie, veste decora, tunica succincta apparuit, eiq; dixit: Surge, & sequere me. Et statim eduxit illum in campum, qui ex nomine ibidem decurrentis fluvii, Lecfelt dicitur, ubi sanctum Petrum Apostolorum principem velut in synodali colloquio sedentem invenit cum magna Episcoporum aliorumq; sanctorum multitudine, vel quos olim in carne vidit, vel tunc primùm, revelante sibi gratia divina, cognoscere cœpit. Ibi inter alia, quæ tractabuntur, sicut olim in Apocalypsi sancti Johannis, audita est vox animarum, de suis interfectoribus vindictam expetentium: ita tunc clamor ortus est sanctorum de Arnulpho Duce Noricorum adhuc vivente, ob destructionem ecclesiarum atq; monasteriorum, quorum res distribuit in beneficia laicorum. Quapropter dictante omnium sententia, damnatus est pœna. Proferebantur in medium etiam duo enses: unus quidem cum capulo, alter verò absque capulo. De quibus princeps Apostolorum ait ad beatum virum: Dic Regi Henrico: Ensis absque capulo, significat illum, qui sine unctione regnat in populo. At alter capulatus, illum, qui per sacræ benedictionis ordinem divinitus fuerit coronatus. Finito sanctorum concilio, prædicta Dei martyr sanctissima monstravit illi adhuc loca, in quibus Otto Rex postea castra posuit, & generale colloquium cum suis habens, Berengarium regem Longobardorum, cum multis aliis præsentatum, in suum suscepit dominium. Prædixit etiam efferæ gentis Hungarorum irruptionem, durissimamq; cum nostratibus congressionem, nec non & loca certaminum: & licet cum

cum magno ſuorum detrimento, tamen victoriæ triumphum promiſit populo Chriſtiano. O beatum virum, cœleſti viſione dignum,in talibus etiam ſanctis Apoſtolis,Petro videlicet ac Paulo, conferendum : quorum alter in linteo cœlitus demiſſo, electionem gentium per viſionem didicit : alter verò, ſive in corpore, ſive extra corpus, uſq; ad tertium cœlum raptum ſe eſſe aſſerit, ubi & arcana Dei audivit & vidit. Iſte verò ſanctus & in oſtenſione dextræ ſacræ ſuper altare,& in hac viſione, & poſtmodum in aliis, ut ante exitum noſtri ſermonis ſatis patebit, & arcana Dei vidit & audivit, & ſalvationem non tantum ſuæ gentis, ſed & multorum populorum cognovit. Hæc non paſſim tunc vulgi auribus ſe inaniter jactando divulgavit, ſed paucis, quos ad hoc dignos duxit,ſecretò manifeſtavit. Ipſe verò ſentiens ſe tanto divinæ gratiæ dono præventum, non ſe erigebat in altum, ſed omnia referebat ad illum, à quo acceperat, quicquid boni habebat, vel eſſe poterat, dicens cum Apoſtolo : Gratia Dei ſum id, quod ſum.

Cœpit igitur commiſſi ſibi gregis curam agere, talentum ſibi creditum non ſudario illigatum terræ commendare, ſed ut bonus verbi Dei diſpenſator,ad uſuram accommodare.Unde ſuæ diœceſios terminos ſæpius luſtravit, ac congregatis coram ſe clericis ac laicis, pervigili ſtuduit cura inveſtigare, inprimis qualiter ipſi eccleſiarum presbyteri cum ſuis miniſtris viverent : utrum populum rectè ac ſecundum catholicam doctrinam docerent, ac quod prædicabant ore, & opere implerent : ne forte aliis prædicantes, ipſi reprobi efficerentur, & ob hoc à ſuis auditoribus contemnerentur. Deinde diſcutiebat, ſi laici eorum doctrinæ obedirent,ſi in Dominicis diebus & aliis ſanctorum ſollennitatibus ab opere illicito vacarent,ſi eccleſiarum limina ea, qua deberent, devotione frequentarent, aut decimas rectè darent : multaque id genus. His ita inveſtigatis, quæque erant rata & bene ordinata, laudavit & confirmavit : quæ verò aliter, correxit & emendavit. Simoniacorum hæreſin quaſi pernicioſam peſtem devitandam eſſe admonuit, aſſerens perpetuæ tradendos pœnæ, qui hæreſi huic nequiſſimæ ſtuderent animos inclinare. Unde nunquam pro clericorum ordinatione, vel eccleſiarum conſecratione quippiam muneris accepit : ſed ſicut in ſacri chriſmatis unctione per impoſitionẽ manus Spiritum ſanctum paracletum gratis dedit, ita & iſta conceſſit, ſciens à Domino præceptum: Gratis accepiſtis,gratis date : niſi fortè ipſi eccleſiarum fundatores aliquid pro bona voluntate offerrent,& hoc illum pro gratiarum actione ſuſcipere rogarent. Jus verò legitimum ſanctæ Mariæ ſemper virginis familiæ, ab anteceſſoribus ſuis antiquitus conceſſum, ſtatuit inviolabiliter conſervandũ, nec quenquam in Cap.10.

ſua ditione degentium lædi permiſit oppreſſione præpoſitorum: ſed ita inter ſuos omnia ad æquitatis ac juſtitiæ normam perſpicaciter correxit, ut nullum alteri aliquid inferre ſineret, quod ipſe ſibi fieri nollet, juxta illud præceptum: Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris. Et Dominus in Evangelio: Omnia quæcunq; vultis, ait, ut vobis faciant homines, eadem & vos facite illis.

Cap. 11. Cum in his & hujusmodi virtutum gradibus ſanctum virum ſemper ad altiora conſcendere omnium bonorum hoſtis invidus cerneret diabolus, quacunq; potuit arte, cœpit ſatagere, ut ejus animum vel quantulumcunq; poſſet impedire. Accidit igitur tunc temporis, ut inter Luidolphum Ottonis Magni Imperatoris filium, qui Alamannorum genti præerat, & ejus patruum Henricum Noricorum Ducem, oriretur lis odiumq; per inſtigationem ſatanæ, & ex malignorum hominum perſuaſione. Quos cum Imperator ad concordiam minimè revocare potuiſſet, fratri adjutorio contra filium fuit. Tunc quidam Arnulphus Comes Palatinus, Arnulphi quondam ducis filius extitit, cujus fidei prædictus Dux Henricus totam Bajoariam cum ipſa metropoli Ratiſpona commendavit, ac in Saxoniam ad Imperatorem ſe contulit. Ibi eo moram faciente, ille velut perfidus transfuga, ſe cum ipſa civitate & multitudine populi, Ludolphi ſubegit poteſtati. Hæc cum ſancto Pontifici comperta fuiſſent, relicta militum cuſtodia in civitate Auguſta, in Noricorum regionem properè contendit, ubi tunc Imperatorem cum exercitu conſiſtere audivit. Præfatus verò tyrannus Auguſtam adiit, ac rebus circumquaque direptis, quibusdam Epiſcopi militibus captis, præda onuſtus, & quod verius eſt, peccati pondere gravatus, in Bajoariam eſt reverſus. Interim verò ipſum Dei famulum poſtquàm comperit à regia ſervitute reverſum, in caſtello, quod Mantachinga dicitur, non timuit obſidere: ſed non ceſſit ei in proſperum, quod talia præſumpſit contra Dei Servum. Nam parvo interjecto dierum ſpatio, à Comite Adalberto ac Epiſcopi fratre Thietbaldo ab obſidione cum detrimento ſuorum coactus eſt ſecedere, & debita reſperſus confuſione, in patriam redire, etiam ibi capto ejusdem fratre Herimanno. Sed & fortiſſimus pugnator Adalbertus, velut alter Machabæus, pro Eccleſia Dei acriter dimicando, cecidit in eodem bello, ut veraciter eſt credendum, per mortalitatis diſpendium tranſiens ad immortalitatis compendium. Cujus corpus ſanctus Udalricus Auguſtam deferens, in eccleſia ſanctæ Mariæ ſemper Virginis condidit: Spiritum verò per ſacræ immolationis hoſtiam Domino commendavit.

Cap. 12. Ex hoc tantus omnium mentes timor invaſit, ut nullus de rebus eccleſiæ ſanctæ Mariæ ſemper Virginis ad Auguſtam pertinentibus, aliquid uſurpare præſumeret: quia nullus eorum, qui

qui antea inde aliquid injustè abstulerunt, vel in sanctum Dei deliquerunt, impunitus evasit, nisi qui per dignam satisfactionem per misericordiam Dei, Episcopo intercedente, promeruit absolutionem. Ut enim ex pluribus pauca exempli causa proferamus, unus ex his, vicinis in veritate contestantibus, tandiu perdito sensu proprias manus laceravit, quousque vitam finivit. Alius verò librum quendam de civitate Augusta rapuit, ex cujus precio caballum emit. Quem cum domum perduxisset, uxori suæ ait: Melius mihi fuerat, ut istum tam præstantis formæ equum emissem, quàm librum, quo illum comparavi, in Augusta dimisissem. Cui illa: Utilius, inquit, ut spero, tibi fuisset, si nunquam manus tua ipsum librum tetigisset. Ille verò, dum molli tactu per posteriora dorsi, ut assolet, equo blandiri voluit, mox ab eodem percussus interiit. Post non multum temporis præfatus Arnulphus pro injuriis, quas viro Dei ingessit, etiam ipse justi judicis iram sensit. Obsessa namq; civitate Ratispona, paratus ad prælium exiit, ibique occisus interiit.

Quidam homo de Episcopatu, qui Eistete dicitur, partem vilissimi mensalis de sæpedictis rebus injustè usurpavit, secumque asportavit. Sed mox à dæmonio occupatus nullum neque intra neq; extra ecclesiam abscondendi locum invenire potuit: nec benedicta adspersus aqua, carere valuit ejus præsentia, quin semper juxta eum videretur individuus comes manere, donec Augustam rediens, rem injustè ablatam reddidit, seseque emendari obnixè rogavit. Cui Episcopus, ut totus erat visceribus pietatis plenus, & indulgentiam pro Christi amore tribuit, & à dæmone liberatum, ad propria redire permisit.

Interea dum contentio inter Ottonem Imperatorem, propter fratrem ipsius Henricum, ut supra diximus, & Ludolphum exorta, in tantum accrevisset, ut non aliter nisi ferro finiri potuisset, jamq; acie utriusq; partis ordinata, ut cominùs committi deberet pugna, athleta Dei Udalricus, sciens quia beati sunt pedes pacem portantes, & quod ipse Dominus in Evangelio ait: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur: assumpto Hartberto, Curiensis ecclesiæ Episcopo religioso, se in medium injecit: ac tanta eos arte suadendi aggressi sunt, spiritu patris in amborum ore loquente, ut facilè ad pacis fœdera revocarent, & veræ charitatis donum firma stabilitate in illorum pectoribus consolidarent. Non aliter tunc Otto pœnitentem Ludolphum, quàm ille evangelicus pater olim suscepit revertentem filium. Uterque enim filius mortuus fuerat, & revixit: perierat, & inventus est. Fit gaudium ingens & exultatio in exercitu cuncto. Laus & gratiarum actio resonat in ore omnium: quia per servos suos liberavit Dominus populum suum. Cap. 14.

Cap. 14. Sequenti verò anno, id est, Dominicæ incarnationis nongentesimo quinquagesimo quinto, gens Hungarorum omni belua crudelior, juxta quod viro Dei cœlitus antè fuerat revelatum, cum innumerabili multitudine erupit, omnemq; Noricorum regionem à Danubio usq; ad nigram sylvam, quæ ad montana pertinet, & partem provinciæ Alamannorum usque Hilaram fluvium, devastando occupavit. Quæ Licum transiens, ecclesiam sanctæ Afræ igne combussit, atq; civitatem Augustam obsidione circumdedit. Sanctus autem Dei pontifex nequaquam, visis tot lupis, instar mercenarii, sui gregis custodiam fugiendo dereliquit, sed ex adverso se opposuit ac totam causam Domino commendavit. At militibus circumquaque per murum & ante portam acriter contra hostes dimicantibus, ille super equum sedens, non clypeo protectus aut galea, sed stola indutus, intra lapidum ac sagittarum imbres incedebat securus. Videres novum Josue arcam Domini circumferre, buccinis concrepare: nisi quod Josue extra muros urbis Jericho, iste verò intus erat cum Dei populo. Sed meritò noster Josue, jam coruscante gratia Christi, intus in domo Rahab ad Deum conversæ, hoc est, Ecclesiæ, manebat, & civitatem diaboli foris manentem expugnabat. Josue duce sacerdotibus, qui arcam Domini ferebant, buccinis clangentibus, ac cunctis populis clamantibus vociferatione maxima, muri Jericho funditus corruerunt. Isto arcam Domini in pectore mundo gerente, & cum sacerdotibus ac Levitis tubis, id est, psalmis, hymnis & canticis spiritualibus sonantibus, cunctisque populis maxima prece ad Deum & ad ejus sanctam Genitricem Mariam semper Virginem pro sua ereptione clamantibus, Hungari, qui erant civitas diaboli, ceciderunt. Comperto namq; Ottonis gloriosissimi Imperatoris adventu, retracta obsidione, obviam pergunt, armisq; decertare contendunt. Inito prælio, Deo, juxta viri Dei præsagium, victoriam populo Christiano donante, multa millia Hungarorum ceciderunt: cæteri fugam arripuerunt. Quos Christianorum exercitus tandiu cædendo persecutus est, donec principes eorum cum aliis multis una caperentur, atque Ratisponam perducerentur, ubi ad ignominiam suæ gentis postmodum suspensi sunt in eculeis. His ita gestis, præsul venerandus Deo in omnibus gratias agens, velut ex arce quadam mentis cœpit dispicere, ac subditorum necessitates pertractare, non sibi ratum æstimans, si solummodò ea, quæ sua essent, quæreret, suorumq; causas negligeret, juxta illud Apostoli: Qui suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est deterior infideli. Unde suorum congregationes clericorum, quæ hostium deprædatione ad tantam fuerunt inopiam redactæ, ut ad quotidianæ refectionis usum nil possent habere, secum

ſecum retinuit, ac inquantum potuit, pauper ipſe præſentis vitæ neceſſaria pauperibus miniſtravit: & non ſolùm illis, ſed & omnibus ſepetentibus, prout habuit, miſericordiæ manum porrexit, juxta illud Dominicum præceptum: Omni petenti te, tribue.

Eo tempore admonetur in viſione, ut eccleſiam ſanctæ Afræ, quæ à paganis fuerat concremata, non tardaret reparare, nec non & Simperti Epiſcopi ſepulcrum, quod ſitum erat juxta gradus in choro, congruo procuraret tecto. Ex hoc cœpit Dei famulus in jejuniis & precibus cum cordis contritione, aliis quoque viris religioſis ſecum aſſumptis, ſe Deo mactare, ſupplicans devotè, quatenus omnipotens Deus per miſericordiam ſuam dignaretur ſibi manifeſtare locum, ubi ſanctiſſimæ martyris ſuæ corpus eſſet reconditum, vel ſi in parte orientali crypta eo loci eſſet ædificanda, ubi ſuadebat ei voluntas ſua. Ergò ut Dominus verum comprobaret, quod per os ſancti David dixit: Ecce oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus in preces eorum: & in alio loco, Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet: quadam nocte in viſu ei ſancta Afra apparuit, & locum ſui corporis in eccleſia demonſtravit. Cryptam verò illo in loco fieri prohibuit propter reliquias ſanctorum, qui illic in pace quieſcentes, adventum juſti judicis expectant. Hac revelatione perdoctus, cœpit deſtinato operi vigilanter inſiſtere, eccleſiæ muros inſtaurare, cryptam in occidentali parte conſtruere: nec antea à labore ceſſavit, donec brevi omnia perfecto decore conſumavit. Cap. 15.

Dignum eſt nunc demonſtrare, qua veneratione dignus ſit locus ille, in quo ſancta Dei martyr prohibuit cryptam fieri. Erat quidam hortulanus, qui inter gramina ibi deambulando, ſpeluncam quandam reperit, in qua & transformatam ædiculam ſub terra muratam conſpexit. Et veniens, Epiſcopo nunciavit, eique dixit: Si tuæ placeat ſanctitati, hîc olera mea & alia, quæ mihi ſunt neceſſaria, poſſunt recondi. Cui ille in ſpiritu dixit: Si hoc feceris, mox ſenſu & membrorum ſoſpitate carebis. Sed miſer hæc parvi pendens, ſupellectilem ſuam in prædictam ſpeluncam congregavit, ſtatimq; ſenſum cum viſu & auditu perdidit. Qui ad ſanctum Dei perductus, ut reatum ſuum agnovit, veniam petiit, ac indulgentiam cum ſanitate promeruit. Mira dicturus ſum. Ex illa namq; hora nunquam ab hortulano ipſa reperiri potuit ſpelunca. Ex eo tempore cœpit vir Dei ſanctum illum locum magis frequentare, ſibiq; ſepulcrum ibi præparare. Ubi omni ſexta feria, ſi domi eſſet, ſolebat ſalutarem hoſtiam Domino immolare.

Interea orationis cauſa Romam perrexit, ubi & caput S. Abundii martyris acquiſivit, ſecumque religioſa cum devotione Auguſtam reportavit. Solebat loca ſancta viſitare, ac præcipuè Cap. 16.

mona-

monasterium sancti Galli, ubi nutritus erat & eruditus. Inde cum quodam tempore ad cellam S. Meinradi, ad videndum servum Dei Everhardum venisset, post sacra orationum libamina, post fraternæ collationis dulcia colloquia, cùm jam prælibatis osculis sanctus Episcopus disposuisset redire in sua, & ea vice speraret Dei famulum non amplius esse visurum, jamque ire cœpisset, festinatò anhelus cucurrit, atque iterans oscula charitatis, in hanc vocem lachrymabundus erupit: Ex hac hora non videbimus nos ulterius in hac vita, donec corporibus exempti, videre nos mereamur in præsentia Dei. Cui Episcopus dixit: Pater venerande, scis nunc pro certo tempus meæ resolutionis instare, quo debeam ex hac vita migrare? Cui ille respondit: Finis quidem vitæ tuæ adhuc non erit: sed verum esse quod dico, exitus rei comprobabit. Tunc discessum est. Sed antequam Episcopus eandem cellam iterum visitavit, ille Dei famulus Everhardus de hoc seculo migravit. Processu quoque temporis locum Agaunensium, ubi S. Mauricius cum sacra legione quiescit, orandi gratia adivit, ac non modicas Thebæorum martyrum reliquias acquisivit. Quas cum summo honore Augustam attulit, ac in oratorio sanctæ Dei Genitricis cum hymnis & psalmodiis religiosè collocavit. His quoque diebus venerabilis heros ad monasterium Insulanense, quod Augia dicitur, venit, ubi tunc temporis Dominici gregis vir venerandus, nomine Aluuigus, curam gessit. Qui eum digno, ut par erat, honore suscipiens, multiplicibus sanctarum reliquiarum, quarum gratia illo advenerat, pignoribus donavit, sicq; ad propria lætum redire permisit.

Cap. 17. Nec prætereundum, quod propter ipsius merita, plurima infirmis præstabantur beneficia: & maximè qui caduco gravabantur morbo, per ejus benedictionem à tanto liberabantur incommodo. Quod ita humilitatis causa studuit occultare, ut si fortè aliqui illorum hanc sanitatis gratiam palam postularent, donum benedictionis subtraheret, hoc magis asserens Apostolicæ dignitati, quàm suæ congruere parvitati. Per oleum, ab eo in Cœna Domini consecratum, variis languoribus detenti, pristinæ restituti sunt sanitati: nec non & oculorum caligine obtenebrati, hujus sancti olei unctione merebantur illuminari.

Operæ precium est inferre, qualiter etiam ipse per efficientiam hujus sancti liquoris, consecutus est gratiam sospitatis. Quodam itaque tempore ad monasterium Campidonense veniens, tanta infirmitate tenebatur, ut non nisi inter aliorum manus sustentatus, quoquam posset gressum movere, vel quid cibi pro recreatione virium percipere. Tunc sub omni celeritate Augustam mittitur: oleum, ab eo consecratum, defertur. Quo in ipsa sancta Pentecostes vigilia hora diei nona delibutus, intantum

tum per gratiam Dei contra spem omnium subitò convaluit, ut se reficeret cibo, ac cum fratribus vespertinæ synaxi incolumis interesset, totamq; instantis festivitatis diem spiritali jucunditate celebraret. Sicq; omnibus in commune gratulantibus, ipse sospes in suam sedem est reversus.

Quodam tempore cùm vir Dei Vindicem fluvium esset transiturus, intantum alvei ejus cursum excrevisse invenit, ut nullus suorum auderet transire per illum. Tunc sociis sui itineris abeuntibus, & vadum, sicubi posset reperire, ad transeundum quærentibus, ipse cum uno clerico solus remansit, ac prædictum fluvium sine aliqua trepidatione in nomine Domini transivit. Et ut magis mireris, clericus altiori caballo residens, à cingulo deorsum se totum in aqua infusum: de Episcopi autem soccis è sago factis, quos propter frigus induerat, nec saltem unum pilum madefactum perspexit. Cui valdè super hoc admiranti interminatus est, dicens: Cave, me adhuc manente in carne, hoc alicui dicere: humilitatis magistrum sequens, qui de semetipso discipulis præcepit, ut visionem, quam vidissent, nemini dicerent, donec filius hominis à mortuis resurgeret. Tua sunt hæc ô Christe opera, tuarum gratiarum insignia, qui in sanctis tuis etiam nunc antiqua coruscare facis mirabilia. Qui enim illi antiquo Hebræorum populo quondam diviso mari rubro aridum iter præbuisti: tu hunc famulum tuum per idem elementum siccis vestibus traduxisti: nisi quod illis aquæ erant pro muris à dextris & à sinistris, ut siccis vestigiis per medium transirent: iste verò per medias transiens aquarum undas, in nullo madefactus, te duce, pervenit ad litus. Alio item tempore dum Ratisbonam navigio per Danubium tenderet, ex incuria nautarum navis super quoddam impingitur lignum: ex quo patentibus rimis cœpit paulatim impleri aquis. Timore perterriti nautæ, ad litus contendunt properè. Quo pervenientes, omnibus quæ in navi erant, exportatis, obliti sunt Episcopi in puppi residentis. Tunc unus ex clericis trahens suspiria ex intimo cordis, ait: Væ nobis miseris, quia in tanto periculo obliti sumus nostri senioris. Et hæc dicens, velociùs cucurrit, & humeris impositum ad litus exposuit. Quo egresso, navis in posteriori parte mergitur, & mirum in modum navis, quæ plena hominibus cæterisque supellectilibus super aquas nataverat, viro Dei cum suis egrediente, non potuit diutius, quin mergeretur, subsistere: ut inde colligeretur, quia hanc omnipotens Deus sua manu tenuerat, quando vir Dei cum suis in ea manebat. Item alia vice vir Dei Romam pergere desiderans, venit ad fluvium Tar nominatum: quem tam periculosa reperit inundatione effusum, ut nec equo, nec navigio aliquis posset transire illum. Sed

Cap. 18.

sanctus

ſanctus pontifex fiduciam habens in Deo, celebratis in ipſius fluminis ripa Miſſarum ſolenniis, prædictum fluvium tranſuadavit cum incolumitate omnium ſuorum.

Cap. 19. In illis diebus electus Dei pontifex ſacræ religionis ſtudio incitatus, divini amoris igne ſuccenſus, cœpit in eccleſia S. Stephani protomartyris Chriſti, quæ extra urbis mœnia ſita eſt, religioſas fœminas congregare: quatenus in ſancto propoſito tanto liberius ibidem Deo ſervirent, quanto longius à mundanæ actionis labore diſtarent. Ad quod monaſterium dum quædam matrona ad converſionem veniret, & à congregatione ſuſcepta fuisſet, cœpit in Dei ſervitio manere devota: & licet literarum ſcientia minus inſtructa, tamen ad exteriora providenda ſatis erat idonea. Unde ſorores ei voluerunt officium cellerariæ commendare, ſed illa noluit conſentire. Tunc res ad Epiſcopum defertur. Qui cum eidem juberet obedire, noluit, ſed in obſtinatione mentis perduravit. Sequenti verò nocte hujusmodi verbis corripitur in ſomnis: Quia, inquit, non obediſti Epiſcopi præceptis, tamdiu ambulandi uſu carebis, quouſq; ab illo abſolvi mereberis. Expergefacta, omninò permanſit debilis & clauda: & revertente ad civitatem Epiſcopo, ante ejus præſentiam in lectulo eſt deportata. A quo de inobedientia pariter correpta eſt & ſanata. Ipſa autem, ut ſe ſenſit ſanatam, currendo antequam ad eccleſiam Epiſcopus veniret, præceſſit eum, laudans & benedicens Deum.

Quodam tempore dum omnipotentis Dei famulus ad ſynodum Epiſcoporum, quæ in villa regia, Ingelenheim dicta, erat congreganda, pergeret, quendam pauperem nomine Rotbertum, obvium habuit, qui ventris ſui interiora foris prolapſa, in ſinu geſtavit. Quem ut conſpexit, miſericordia motus, ei denarium dari juſſit, dicens: In nomine Domini accipe, & vade in pace. Qui mox eleemoſynam accipiens, perrexit ac meliorari in tantum cœpit, ut poſt aliquod temporis ſpatium ſoſpitati reddeṫetur ad integrum. Idem etiam poſt mortem viri Dei, aliis iterum præoccupatus infirmitatibus, ad ſepulcrum ejus veniens, ſanari meruit, ſicut lector ſuis locis plenius ſcriptum invenire poterit.

Cap. 20. Igitur ſanctus Dei, cœleſti deſiderio afflatus, cœpit ea, quæ ſunt hujus mundi, faſtidire, terrenarum rerum lucra Chriſti amori poſtponere: & licet hìc retineretur corpore, in cœleſtibus tamen converſabatur mente: ut meritò in illorum cenſeretur numero, qui dicere poſſent cum Apoſtolo: Noſtra converſatio in cœlis eſt. Unde zelum Dei habens, licet non ſecundum ſcientiam, cœpit apud terrenas poteſtates totis viribus agere, ut quidam clericus, Adalbero nomine, ſuæ ſororis filius, totius Epiſcopatus curam ſuſciperet: ipſe autem ſub monachicæ religionis habitu ſoli Deo vacaret, quod & impetravit. Sed ille miſerandus neſciens,

ens,aut ſcire nolens, à ſapientiſſimo Salomone dictum : Hæreditas, ad quam in principio feſtinatur, in noviſſimo benedictione carebit : milites Epiſcopi,totamque familiam ſtatim ſacramento ſibi ſubjiciebat, ac virgam paſtoralem publicè manu geſtabat. Quod cæteri Epiſcopi indignè ferentes, ambos ad ſynodum vocaverunt, atque prædictum Adalberonem hæreticæ arguunt præſumptionis, quod Domino ſuo adhuc ſuperſtite, talia non pertimuiſſet uſurpare. At ille dum de objectis ſibi criminibus ſe vellet purgare, ab omnibus inventum eſt, id aliter fieri non poſſe, niſi allatis ſanctorum Evangeliorum in medio libris, ſacramento firmaret, ſe neſciſſe hæreſin fuiſſe, quod talia præſumpſiſſet facere. Quibus omnibus, quæ ad hoc negocium pertinebant,expletis, in ſua redierunt ambo Epiſcopus & Adalbero, tali à ſancta ſynodo conſolatione percepta, ut Epiſcopo decedente ab hac vita, nullus pro eo alius eſſet ordinandus, niſi ipſe Adalbero. Sed non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra Dominum. Nam eodem anno poſt aliquot menſes, dum quadam die jam ad veſperam inclinante prædictus clericus ad menſam cum viro Dei noviter ſecta vena reſideret, ac quiddam moleſtiæ propter inciſionem venæ ſuſtineret, è conſeſſus medio concitus ſurgens, cubitum ire perrexit, ſtatimque in ipſa nocte præſentis vitæ terminum clauſit. Quod Epiſcopus mox per ſpiritum cognoſcens, eum, qui ad annunciandum mortem ſibi intraverat, præveniendo dixit : Scio,quod Adalbero mortuus eſt. Feſtina, & fac vehiculum præparari, ut poſſimus illum Auguſtam deferre. Morabantur autem tunc temporis in caſtello, quod Dilinga dicitur. Corpus verò ejus exanime à ſancto Pontifice Auguſtam perlatum, in eccleſia ſanctæ Mariæ eſt humatum. Inter cætera miſericordiæ bona, quæ pro requie animæ ſui nepotis agebat,etiam Abbatiam, Utenbura dictam, quam ille dum viveret, in beneficium tenebat, ſibi adquiſivit, & tandiu tenuit,quousq; ipſius ſtudio donata eſt libertatis privilegio.

Die quadam ſancto Dei iter agenti homo quidam adſtitit, qui Conradi Conſtantienſis Epiſcopi obitum certiſſimum indicavit. Illis verò, qui aderant, ſperantibus, quod ſtatim pro requie illius ſolita exequiarum officia vellet celebrare, ille per ſecretum nuncium, ſibi adeſſe ſolitum, ſciens quid ex hoc eſſet verum, ait eis : Manete interim animæquiores, manè comperietis, quid inde credere debeatis. Craſtina die diluculo quidam Conſtantia venit, qui prædicti viri ſoſpitatem annunciavit. Et omnipotentis Dei famulus, licet tempus reſolutionis ſuæ jam inſtare non ignoraret, tamen quandiu potuit, vehiculo ſuperpoſitus, divini verbi ſemina in audientium corda ſpargere Cap. 21.

non cessavit. Quem equitandi usum, etiam dum adhuc sanus esset, habebat, ut quocunque sibi eundum fuisset, sella super quadrigam posita solus sederet, comite uno tantum clerico, cum quo, absque impedimento aliorum, posset liberius vacare decantationi psalmorum. Festinabat autem quantocyus Augustæ civitatis mœnia ingredi, ut ibi, sicut bonus mercenarius, præstolaretur finem operis sui. Quò cum pervenisset, quamdiu vires sufficiebant, inter quotidiana Missarum solennia, salutarem hostiam Domino exterius immolabat, ac seipsum interius victimam in ara cordis mactabat. Ad mensam cum aliis sedens, illis manducantibus & bibentibus, ipse benè manebat jejunus. Erat ei cibus aut dulcis psalmorum suavitas, aut sacrarum lectionum assiduitas: inter quas maximè delectabatur audire ex quarto libro Dialogorum sancti Gregorii, qualiter multi è corporibus exempti, in spiritu rapiebantur, ac iterum revertebantur. Inter hæc præcepit suarum rerũ procuratoribus, ut in omnibus omninò locis, ad suum jus propriè pertinentibus, quæcunq; invenire possent, in tres portiones partirentur, & unam ex his, ipso adhuc vivente, presbyteris & pauperibus largirentur. Ipse autem quadam die se ad audiendam Missam in ecclesiam deferri jussit. Qua audita, unum tapete coram sancta Cruce sterni fecit, seseq; super hoc in orationem dedit, & quasi post dimidiam horam surgens, quicquid supellectilis habere potuit, coram se importari præcepit, præter paraturam unius domus ac mensarum, & unum opertorium, quæ reliquit ad sui successoris servitium. Cætera cum perspexisset, ingemiscendo dixit: Ah, quid mihi hæc omnia? Fuerunt tantum pauca camisalia, & septem vel octo mensalia, duo sarcilia, & de argento decem solidi: quos statim per manus præpositi præcepit inter pauperes dividi, cætera verò clericis erogari, sicq; vigilanter studuit se ad hoc præparare, ut pulsanti confestim posset aperire.

Cap. 22. Talia meditando, aliquoties ad superna rapiebatur in spiritu, ac quædam vidit & audivit, quæ etiam ex parte sibi assistentibus narravit. Nam Wernhero Fuldensium Abbati se visitanti annunciavit, ut si duo in electione ejus cæteris concordarent, sibi in Episcopatu successurus esset. Item alia vice quasi de gravi somno excitatus, ait coram omnibus: Heu, heu, quod illum Adalberonem nepotem meum unquam vidi: quia pro eo, quod ei consentiebam secundum suum desiderium, nolunt me impunitum in suum recipere consortium. Legimus huic simile, sancto Gregorio in libro Dialogorum referente, quod quidam Paschasius, Apostolicæ sedis miræ sanctitatis Diaconus, cujus post mortem dalmatica feretro ejus superposita, dæmoniacum tetigit, & sanatus est: loco pœnali deputatus est, ob nihil aliud, nisi quod

quod in illa contentione, quæ inter Symmachum Papam & Laurentium facta est, ad Pontificatus ordinem Laurentium elegit, & omnium post unanimitate superatus, in sua tamen sententia usque juxta diem sui exitus perstitit, illum amando atque præferendo, quem Episcoporum judicio præesse sibi Ecclesia refutavit. Qua in re quia similis penè fuerat amborum culpa, (nam sicut ille Laurentium, etiam Symmacho ordinato: ita & iste, se adhuc in carne manente, licet simplici oculo minus rectum intuendo, voluit contra statuta Patrum Adalberonem fieri Episcopum) hoc idem sentire possimus de hoc viro sanctissimo, quod ille de Paschasio. Nam Petro super hoc quæstionem moventi, cur is, qui tantæ sanctitatis extiterat, quod ejus feretri vestis tangi potuit, & malignus spiritus ab obsesso homine fugari, post mortem ad pœnalem locum ductus sit, ita respondit: Hac in re magna debet omnipotentis Dei dispensatio, & quàm sit multiplex, agnosci, cujus judicio actum est, ut idem vir Paschasius & ipse intus aliquanto tempore reciperet, quod peccasset, & tamen ante humanos oculos mira per corpus suum post mortem faceret, qui ante mortem eis quoque cognoscentibus pia opera fecisset: ut nec hi, qui ejus bona viderant, de eleemosynarum illius æstimatione fallerentur, neque ipsi sine ultione laxaretur culpa, quam nec esse culpam credidit, & idcirco hanc fletibus non extinxit. Sic quondam dux ille magnus Israëliticæ plebis Moyses, cum quo, sicut scriptura refert, loquebatur Dominus facie ad faciem, sicut loqui homo ad amicum suum, & Aaron frater ejus sacerdos, propter culpam incredulitatis, à Domino audire meruerunt: Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis: ut infirmiores quidam perpendant, qua pœna in ultimo examine districtus judex graviter delinquentes feriat, cum etiam sic eos hìc corrigat, quos in electorum numerum ante secula prædestinavit. Sed de his hactenus; nunc ad intermissa redeamus.

Aderat namque toti orbi venerandus dies, videlicet Præcursoris Christi natalitius, & vir Dei gravi infirmitatis oppressus languore, quasi de somno evigilans, cœpit adstantibus dicere: Vestibus me induite, & calceamenta pedibus meis præbete. Qui licet illum per excessum mentis putarent talia præcipere, tamen studuerunt obedire. Insuper etiam pontificalibus indutus ornamentis, cum omni, ut mos est, Clericorum officio contra spem omnium processit in publicum, & sic ad Ecclesiam beati Johannis Baptistæ, quam ipse construxit, veniens, tandiu sine aliquorum sustentatione hominum invictus perstitit, donec bis, sicut ea die statutum est, sacra Missarum solennia celebravit. *Cap. 23.*

 Qui-

Quibus ritè expletis conſedit, atque coram adſtantibus clericis dixit: Hujus celebrationem officii non mearum virium poſſibilitate, ſed ex divinitate præſumpſi Chriſti atq; juſſione. Nam hodie cum dulci quieſcerem ſomno, adſtiterunt coram lectulo meo juvenes duo aſpectu formoſi, quorum unus dixit mihi: Quare non ſurgis? debes enim hodie ad S. Johannem Miſſam celebrare. Cui alter reſpondit: Quomodo poteſt hoc fieri? quia pro impoſſibilitate virium adhuc Primam non explevit? Tunc ille, qui prius: Surge, ait, & ſecundum meum ſermonē in præfata eccleſia divinum myſterium feſtina implere: quia præter te nullus ibi cantabit hodie. His dictis, ad cubiculum rediit, atque imminentem vocationis ſuæ diem lætus expectavit, atque illud Pſalmiſtæ ſæpius iterando dicebat: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei mei? Interim dum ab eo, qui coram ſe lectoris fungebatur officio, interrogatus fuiſſet, utrumnam præ infirmitate, qua detinebatur, ſe de hoc ſeculo migraturum ſperaret, reſpondit: Certiſſimè ſcio, quia brevi de hoc tranſiturus ſum mundo. Cui cum mœrens diceret, quem Epiſcoporum vellet ad corpus ſuum ſepeliendum vocare, maximè cum nullus comprovincialium remanſiſſet antiſtitum, qui non eſſet invitatus ad regale in Francia colloquium, ait: Noſtis terram terræ commendare. Vos tantum, cum tempus fuerit, quod veſtrum eſt, facite: Dei eſt, mei corporis commendatorem providere.

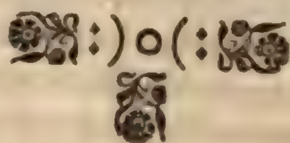
Cap.24. Paucis verò diebus interpoſitis, in vigilia Apoſtolorum, quæ illo anno evenit quarta feria, certiſſimè ſperabat ſe migraturum de hac vita. Quod licet nominatim non exprimeret, verbis tamen quibusdam aperuit, ac ſignis evidentibus declaravit. Sanè ſignis omnibus ad veſperam circumquaque ſonantibus, ipſe balneatus & ſacris veſtibus ad hos uſus paratis indutus, humi ſe proſtravit, ac ſi hora eadem moriturus. Finita ergò ſynaxi veſpertina, cum aliorum adjutorio ſe levavit, & quaſi quodammodo mente conſternatus, dixit: O ſancte Petre, nunc non feciſti, ſicut ego æſtimavi. O beatum virum omni laude proſequendum, cujus ſpiritus quidem erat promptus, licet caro infirma: cui vivere Chriſtus fuit, & mori lucrum. Unde tantoperè corporeæ inhabitationis molem velut carcerem quendam abhorrens, cupiebat diſſolvi & eſſe cum Chriſto. Iterum ſpiritu recreatus, per continuos quinque dies manſit quietus, petens ab omnibus indulgentiam, & benedictionem tribuens, donec finita quintæ diei feria, ac veſpere luceſcente in ſextam ſabbati, aurora jam diei latitudinem terræ illuminante, clericis canentibus & flentibus, in manus Domini ſpiritum ſuum commendans, anno incarnationis Domini noſtri JESU Chriſti nongenteſimo ſeptuageſimo tertio, ætatis ſuæ octogeſimo tertio, ordinationis

verò quinquagesimo, velut in Jubileo, hoc est, plenæ remissionis anno, verus Hebræus transit de hujus mundi Ægypto liber, in æternum victurus cum Domino suo. Transiit autem 4. Nonas Julii, tempore Ottonis secundi Imperatoris Augusti. Cujus corpus cum ex more ad lavandum esset denudatum, tanta de eo manavit suavissimi odoris fragrantia, ut cunctorum ibi adstantium perfunderet nares & pectora. Cujus odoris suavitas tandiu permansit, quousq; lotum ac vestibus indutum, in ecclesiam fuit deportatum. Post hæc autem adveniente Vuolffgango, Ratisbonensis civitatis Episcopo venerando, sancti viri corpus in ecclesia sanctæ Afræ martyris cum magna gloria est humatum: ubi ipse, dum adhuc viveret, sibi sepulcrum præparari fecit. In quo loco multa per ejus merita fiunt assiduè miracula, multa infirmis præstantur beneficia, donante Christi gratia: Qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat per infinita sæcula sæculorum, Amen.

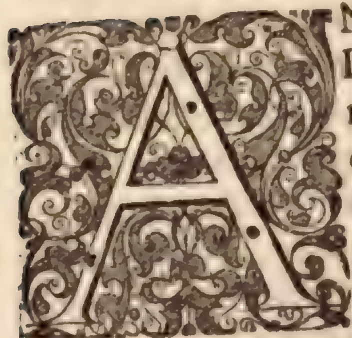
Hæc tui examen judicii expectant, ut te benigno judice valeant rata consistere. Opto, Pater beatissime, ut in Christo valeas, meiq; memor semper existas.

Quædam editio vitæ à Bernone scriptæ sequens caput insertum habet, quod etsi neque Surius edidit, & Bernonis esse mihi non constat, quoniam tamen ad historiam pertinet, & speciem imaginis S. Udalrici explicat, placuit hoc loco adjicere.

Quodam autem tempore, cum idem sanctus Pontifex cum felicis recordationis Antistite Constantiensi beato Conrado, die Jovis apud sanctam Afram cœnaturus consederat, ambo de cœlestibus rebus continuum habentes sermonem, corruptibilis immemores cibi, spiritu refecti, usq; in sequentem sextam feriam divina habuere colloquia, non appositas attendentes carnes. Unde contigit Bajoariæ Ducum bajulum quendam sanctum accedere virum. Cui, absoluto pro quo venerat negotio, abeunti carnis frustum dedit, non advertens sextæ observantiam feriæ. Qui nuncius Dominum adiens proprium, volens malitia stimulatus sanctos diffamare Episcopos, quasi sexta ab carnium esu feria non abstinuissent, in testimonium illico carnis partem à sancto viro acceptam protulit, & ecce, dictu mirabile, species carnis in piscis speciem est conversa, temerarii arguens bajuli detractionem, & sanctorum ostendens innocentiam. Qua de causa gloriosi effigiei Pontificis piscis in perpetuum hujus miraculi memoriam conpingi solet.

DE INVENTIONE ET TRANSLATIONE CORPORIS S. UDALRICI; EDITO CUM MANUSCRIPTO CODICE COLLATO.

NnoDominicæ incarnationisMCLXXXIII. Indictione prima, XVI. Kal. Julii circa horam nonam, cum nimius esset æstus, fabrica quædam in valle posita vicinas domos, & inde omnes officinas, tandem claustrum & ecclesiam sancti Udalrici & sanctæ Afræ mira celeritate in favillas redegit, ita ut proxima cœna nec panis ad victum superesset, nec tugurium, in quo proxima nocte fratres quiescerent. Dispersi ergò per civitatem fratres, præ nimia afflictione spiritus tædebat eos vivere, donec resumptis viribus, domicilia cœperunt ædificare, in quibus ad divinum servitium & ad cultum religionis peragendum se pro posse receperunt. Sepulchrum etiam beati Udalrici trabibus desuper cadentibus confractum, & à sanctissimo ipsius corpore vacuum inventum est, nisi quod quatuor tabulæ, sicut solent fieri in loculis mortuorum, aromaticum habentes odorem ibidem repertæ sunt. Unde opinamur, quod in illis reconditum fuisset sacratissimum corpus ejus, quando à sæculo decessit. Pro eo igitur, quod non est inventum corpus ejus in sepulchro, dubietas magna cœpit oriri, & mœror maximus tenuit animos omnium. Ex præcepto autem & consilio * Hartuigi Episcopi, quæsitum est corpus beati Udalrici pæne per duas septimanas, & inventa est specus murata quadris lapidibus, & sub illa alia specus murata, minor tamen superiore, & utraque tamen erat vacua, quæ res auxit dubietatem & mœrorem, adeò ut plerique dicerent, corpus beati Udalrici in illo loco non haberi. Tandem, quando placuit sancto confessori, in anniversaria nocte sancti patris sui Hupaldi voluit revelari, in tertia videlicet specu murata, quæ & minima & sub duabus superioribus erat. Cessatum est igitur usque ad diem S. Laurentii, in quo ad præceptum memorati Episcopi vocato Præposito S. * Georgii & aliis religiosis, & clausis ecclesiæ januis inducti sunt biblii & cæmentarii * confessione & flagellis curati: per totum igitur diem laboraverunt, ut locum mundarent, & lapides quadros admodum magnos de illa magna profunditate ejicerent, & vix imminente nocte opus compleverunt. Quid ibi miraculi Dominus per merita sui confessoris ostenderit, operæ pre-

*Brusch de Epi c. scripsit hunc an. 1167. instisse, obiisse an. 1184.

* In msf. est Georii.

* Editum habet confessione & pænitentia.

pretium ſcribere eſt. Cum lapidem quadrum miræ magnitudinis cæmentarii ad ſuperiora funibus traxiſſent, funibus ruptis lapis ipſe ruit ſuper quendam bonæ indolis adoleſcentem nomine Cunradum, in inferioribus ſtantem, & eum ita proſtravit, ut jam non ſolum mortuum, ſed etiam per membra & per articulos totum diſſipatum & confractum crederes. Heinricus, qui tunc Prior cœnobii erat, & alii religioſi ad pedes ſancti Udalrici in fovea ſtantes & pſalmis operam dantes, mente conſternati ſunt, & omne conſilium penitus ab eis receſſit. Porro viri, qui in ſuperioribus ſtabant, præcipites ſaltus in foveam dederunt, ut jam non vivo corpori, ut ſperabant, ſed exanimi & colliſo per membra ſubvenirent. Mira dicturus ſum, avulſo lapide adoleſcens quaſi in extaſi vivus invenitur, ac de terra ſublatus ſanus & incolumis, cum pauſare aliquantulum juberetur, ipſe indefeſſus ad opus rediit, & mœrorem gaudio commutavit. Benedictus Deus, qui eſt in ſæcula. Ipſa die Epiſcopus ſolo pane & aqua contentus rei expectabat eventum. Imminente autem nocte purgatis omnibus, & aditu patefacto ad ſepulchrum, vocatus venit cum paucis in eccleſiam. Epiſcopus ſacris veſtibus indutus, cum magna reverentia nudis pedibus dimiſſus eſt in foveam, & ibi ſtans ſuper ſanctum ſepulchrum, oratu Prioris cœnobii ſub anathemate interdixit, ne quis furtim de tantis quippiam ſubtraheret reliquiis. Inventum eſt igitur corpus ſanctiſſimi confeſſoris ſuper aurum & topazion pretioſum, cum quibusdam particulis pontificalium induviarum necdum vetuſtate conſumptarum, & in dextro latere ad caput pixis argentea admodum nitens in ſaccello holoſerico, & in pixide (ut quidam dicebant) ſanguis Domini & alia ſancta continebantur. Inventa eſt etiam ciſtella ſerata admodum magna, quæ omnia plena erant & referta reliquiis ſanctorum. Corpus igitur beati Udalrici cum univerſis reliquiis oſtro involutum, in geſtatorio ligneo recluſum eſt, donec aliud geſtatorium cupreum ex toto firmum factum eſt, in quo ſanctiſſimum corpus diligenter eſt reconditum, pixide argentea ad caput poſita cum cæteris reliquiis. In ipſo ſepulchro Epiſcopus os quoddam de coſta ſancti confeſſoris temerè ſurripuit, & in fruſta comminutum indecenter pro reliquiis marſupio impoſuit. Per omnia etiam animo immutatus, valde infeſtus loco extitit, & quod reliquiarum ſancti Udalrici pro ſua voluntate compos exiſtere non potuit, congregatione ſanctæ Afræ vehementer renitente, perſecutionem magnam adverſus locum movit, unde & Dominus eum eodem * anno vita privavit, ſicut in conſequentibus patebit. Quidam Udalſcalci famulus Præpoſiti majoris eccleſiæ, qui poſtmodum

** Anno nimirum ſequente.*

dum Episcopus factus est, à quo & hoc ipsum quod narramus audivimus, vidit beatum Udalricum in visu, quasi turbatum & ira commotum: Cui inquit, O sancte Udalrice, quid causæ extitit, quod sic in mœrore & non in vultus tui hilaritate videris? Ad hæc beatus Udalricus, super Episcopo illo, qui os de costa mea arroganter comminuit, & cum aliis reliquiis corporis mei temerè & indignè egit, moveor, & movebor, & tamdiu divinitati conquerar, donec ipse pœnas exsolvet. Non multo post, cum sanus & incolumis esset, subito arreptus febribus infra paucos dies defunctus est: & post mortem viris religiosis sæpius apparuit, exponens, quali judicio subderetur, & quibus tormentis afficeretur, pro eo quod in sanctum Udalricum peccavit, & locum ipsius ac fratres sæpius infestavit, frequenter monens & rogans, ut ab ipsis indulgentiam consequi posset. Qui fratres, intuitu misericordiæ, sicut pro inimicis jubemur orare, sæpius veniam optant & pro ipso preces fundunt. Libet etiam inserere, quod Præposito sancti * Georgii in ipsa inventione corporis sanctissimi, ut ipse nobis testatus est, accidit. Dum sibi innotum foret in adjutorio & testimonio esse prædictæ inventioni sancti confessoris, omni desiderio æstuabat, ut majorem digitum pedis pio quodam subtraheret furto, & fratres sui, eodem desiderio laborantes, sacculum holosericum, in quo reconderet easdem reliquias, sibi præstabant. Igitur dimissus in foveam & ruinam passus, suum articulum in pollice pedis, secundum quod ipse sancto Udalrico voluit furto subtrahere, magnum passus dolorem confregit, unde ipse hodie, sicut asserit, debilitatus est. Marsupium etiam, quod habuit clam collo dependens, palam amisit, unde adeò verecundatus est, quod pæne doloris oblitus est. Non sunt tamen fraudati à desiderio suo idem Præpositus & venerabiles sui fratres, quia de sacrosanctis cineribus, & dentem unum fratres cœnobii sancti Udalrici pro reliquiis contulerunt. Interim longè lateque fama percrebuit corpus sancti Udalrici inventum, & cœperunt exstruere & dedicare ecclesias & altaria in honore ipsius, quibus etiam de sacrosanctis reliquiis, quantum ausi sunt prædicti fratres cœnobii, intuitu charitatis dispertiti sunt. Concursus etiam tam de longinquis quam de vicinis locis tantus factus est, ut dictu sit incredibile. * Præter illa etiam quæ in occulto facta sunt miracula per merita sanctissimi confessoris, quorum non est æstimatio, plurima sunt, quæ in publico sunt celebrata, quorum aliqua digna duximus paginæ commendare.

*Al. Georii.

*Hæc suspicor recentiora esse, addita pio studio præteritæ scriptioni.

* *In ms. codice nullum sequebatur miraculum, in edito autem sequebantur, cum illa quæ nos supra post vitam incerti auctoris dedimus, tum alia quoque intermixta, quæ huc asscripsimus; ea variè hinc inde collecta, non eodem tempore scripta videntur.*

In

In vigilia Assumptionis sanctæ Dei Genitricis Mariæ, dum diversi sexus, ætatis & conditionis homines in ecclesiam sancti Udalrici confluerent, mulier quædam ex regione Noricorum, sacrificium sancto confessori oblatura venit in pontem Lyci, qui tunc temporis adeò succreverat, & ab alveo suo tam valida inundatione se diffuderat, ut omnibus sive hominibus sive jumentis in ipso venientibus non nisi interitum minaretur. Prædicta ergò mulier à turba concurrente impulsa, cecidit de ponte, eo videlicet loco, quo fluvius profundissimus & vehementissimus erat. Mox omnium clamor tollitur ad sydera, pedites & equites descendunt juxta alveum rei finem præstolantes. Sed miro modo & dictu mirabile, ex virtute Altissimi & meritis sanctissimi confessoris, à superiori ponte usque ad inferiorem (quibus interest fere milliarii spatium) ipsa mulier deducta, ita sana & incolumis in arena quievit, ut nullum corporis vel rerum, sed & * sacrificii, quod in manibus ferebat, pateretur dispendium. Testata est advenientibus sibi beatum Udalricum in aquis visum, se suaque usque ad littus deduxisse. Interea tota pæne ruit civitas ad spectaculum, mulieremq; primo cum laudibus ad sanctum deducunt Udalricum, deinde ad matricem ecclesiam, benedicentes Deum, qui est gloriosus in sanctis suis.

* Denarii scilicet.

Circa tumulum venerandi patris credi non potest, quanti infirmi, quanti præcipuè energumeni jacuerint, ut aliquod suæ miseriæ remedium consequi possent. Nam si universa velim stylo perstringere, quæ per merita beati Udalrici frequenter Dominus operatur, nimietas forte pareret fastidium, quia nunquam deerit copia narrandi, semper enim illius sepulchrum novis mirabilibus fœcundatur, nec deest gratiæ impertitor, si adest exquisitor in veritate. Illa ergò tantum, quæ videntur in publico celebrari, posteritati commendanda sunt, ne, ut diximus, offensam tædii incurramus.

Catervatim per singulos dies ecclesiam beati Udalrici populorum turmis adeuntibus, homines variis languoribus detenti pariter cum illis inferuntur. Ex illis ergò quædam mulier arreptitia, dum prolixæ orationi ferventius intenderet, sopore deprimitur, cruorque de naribus prorupit. Ille igitur ab initio homicida, ostendit se ipsum esse, qui primo suasit terram fraterno sanguine pollui, neque enim hic sine sauguinis effusione à plasmate Dei recessit. Evigilans autem mulier clamare nititur, sed vox ejus quodam secreto dolore intercipitur. Accurrunt igitur turbæ, jamq; morituram æstimant, sed subito per merita B. Udalrici ab omni molestia corporis & animæ liberatam conspiciunt. Mirantur itaque potentiam confessoris beatissimi, quam specialiter adversus immundos spiritus exercet, quoniam

& ipsi meritis ejus se vehementer affligi proclamant. Istum credimus & speramus nostris subvenire animabus contra spirituales nequitias, cum corruptibile hoc carnis deposuerimus indumentum. Verum ut talis nostra spes augeatur, aliquid de hujuscemodi rebus breviter intimare curabimus.

3. Erat in pago * Uttenbura dicto temporibus felicis memoriæ * Ruperti Abbatis quidam dæmoniacus, qui universa fratrum commissa in eodem loco commanentium, quodam occulto Dei judicio prædicto Abbati revelabat: siquidem & ipse Abbas quadam potenti virtute imperabat dæmonibus. Quadam ergò die dum prædictus dæmoniacus mitius se haberet, & altera die juxta solitum torqueretur, ille beatus Abbas, ubi heri fuerit, percunctabatur. At ille, in orientalem, inquit, regionem properavimus, quendam de corpore exeuntem, & innumeris obrutum flagitiis excipere volentes, sed Udalricus Augustensis antistes & Vitus * Lucanus, qui discurrunt per omnem terram, magnum nobis impedimentum in acquirendis animabus facientes, etiam hunc monachali habitu per quendam religiosum investientes, nostræ subtraxerunt potestati. Hoc quia piè credenti nihil obest, sed magis fidem & spem in Deum & sanctum ejus auget, in fine signorum, quæ uno & eodem anno Dominicæ incarnationis MCXLV. facta sunt, annotavimus, quia & ipsum veraci relatione ab iis, qui audierant & viderant, agnovimus: De iis ergò, quæ dicta vel dicenda sunt, nullus dubietatis anfractus cuiquam in corde resideat, quoniam auditus & visus nos minimè fefellit.

** Est ibidem monast. Ordinis S. Bened.*

** Rupertus, quem Uttenburani sanctum nominant, electus in Abbatem an. 1104. ob. 1145. Brusch. de monast.*

** S. Vitus passus in Lucania ad fluvium Silarum. Martyrol.*

4. Libet etiam huic operi inserere, quod uno dierum illorum quando tantæ virtutes ad sepulchrum B. Udalrici factæ sunt, duæ mulieres à spiritibus immundis afflictæ ultra solitum confusis clamoribus ecclesiam replebant, unde colligi poterat, quod ipsarum redemptio instabat. Etenim turbis attentius orationi vacantibus, * sonitus, qualem supra designavimus, duabus vicibus circa laquearia templi exoritur, & mulieres à maligno possessore eripiuntur. Interea talis timor ac tremor omnes in ecclesia consistentes obtinuit, ut dictu sit incredibile. Porro extra ecclesiam manentibus mirabile visum est prodigium: Cernebant namque supra tumbam confessoris Christi quasi circulum apertum, circulum videlicet rubei, & postmodum crocei coloris, & de circulo aquilam magnarum alarum in partes orientis properantem. Sed quid hoc fuerit, nobis non licet definire: viderint ipsi, qui merita B. Udalrici vilipendunt, quantus apud Deum habeatur, cujus cineribus talis honor cœlitus defertur.

** Multis indiciis fit credibile ordinem in his miraculis esse perturbatum. istud crediderim collocandum infra; post mirac. II. in quo fragoris ejusmodi fit mentio.*

5. Judicia tua abyssus multa, ô clementissime Deus, & quis agnoscet ea? Ibi humana excluditur prudentia, ubi divina sapientia omnem creaturam ineffabili & incomprehensibili gubernat

nat providentia. Sunt enim quædam indicia sive dispensationes divinæ humanis sensibus absconditæ, & quamvis occultæ, tamen nulli dubium quin justæ, unde magis laudari quam temerè, imo periculosè investigari debent. Hæc autem ideò prælibavimus, quia narraturi sumus rem mirandam, rem stupendam, rem inauditam nostris temporibus, in qua illud Prophetæ potest agnosci, Terribilis Dominus in consiliis super filios hominum.

Erat in pago Riedlingen dicto quædam puella, quæ sub æstivo tempore, ut mos est rusticorum, ad colligendam mentam montes sylvasque petiit. Habebat autem in comitatu plerosq; servulos & ancillas, prædictæ rei gratia secum conviantes. Et ecce vir quidam nudus, ac toto corpore niger horrendusque aspectu, ut nihil aliud videretur nisi diabolus, de proxima egreditur sylva, pileum capite gestans. Qui ex omnibus arripiens per capillos memoratam puellam, iter unde venit repedavit. At illa præ magnitudine doloris incurrens oblivionem mentis, dum nesciret quid faceret, tandem miseratione divina recordatur, quod mancipium esset B. Udalrici, & hac solummodo voce proclamat, O sancte Udalrice: tum ferus ductor, heu me inquit, quoniam ad invocationem tanti nominis furorem in te meum minimè valeo exercere. Hæc dixit, & relicta puella nusquam comparuit. O quanta beatissimi præsulis Udalrici sanctitas, ad cujus invocationem nominis ita nequitiæ contremiscunt spirituales. Hic est tui laboris fructus ô electe Dei palmes Udalrice, quoniam mansisti in vite, quæ est Christus, unde & opera, quæ ipse fecit & tu facis, & majora horum facis. Et quia honor tuus redundat ad Dominum, quid in prædicto miraculo egeris, plenius exequemur. Igitur memorata puella ad domum reversa, illo quidem die nil molestiæ pertulit, altera verò die locuta est aliena, tertia die à dæmone cœpit vexari. Ecce hæc sunt judicia, quæ superius diximus, inscrutabilia. Quis enim inde audeat disputare, quod puella pridem erepta, iterato in potestatem dæmonis cessit? Ad sepulchrum ergò beati Udalrici festinato deducitur, ut subveniat miseræ, quam & antea misericorditer liberavit. Ubi dum sero cogeretur templum egredi, illa cum magna animi contritione caput sub pallium altaris occultans, non egrediar, inquit, donec misericordiam B. Udalrici experiar. Et protinus per auras instar cujusdam horrendi spiraminis egressus est humani generis inimicus.

Alia quoque miracula quamplurima circa hos dies facta perhibentur, quæ ideò calamo non sunt illustrata, quia certiori astipulatione illa non agnovimus. Igitur clerus & populus Augustensis exiit à matrice ecclesia cum crucibus & letaniis, ad referendum grates Salvatori nostro JesuChristo, & ejus almifico confessori

fessori Udalrico. Testati sunt autem Augustanæ civitatis seniores processionem se talem nunquam vidisse vel auditu didicisse, in qua tanta cleri ac populi multitudo convenerit. Verum congregatio sanctæ Afræ obviam illis processit cum decenti apparatu, pariterq; intrant ecclesiam, & sic tota illa dies in Dei laudibus expenditur.

6. * Anno Dominicæ incarnationis MCXLVI. præsidente Abbate * Udalscalco ecclesia beatorum Udalrici & Afræ multis divinæ gratiæ illustrata est beneficiis, pro quibus testimonio non eget nostri stili officium, dum non solum Augustensis provinciæ, sed & totius Germaniæ populi, qui supersunt, nostræ ætatis horum meminerint. De illis ergò pauca narrabimus, ut omnes noverint, quam sacer sit iste locus, in quo tantæ virtutes exuberant.

* Apparet hic principium esse alterius commentarii.
* Udalscalcus init an. 1125. ob. 1151. Brusch. de monast.

Inter catervas hominum ex diversis regionibus ad memoriam venerandi patris Udalrici confluentium, clauda quædam affuit paupercula, quæ recto incessu carebat, & vix baculi sustentaculo iter aliquo modo carpebat. Hæc fere totius diei spatium spe recuperandæ salutis juxta mausolæum B. Udalrici sola decumbebat: sole autem jam ad occasum vergente, cum omnes limen templi cogerentur egredi, illa quasi frustranda foret patrocinio B. Udalrici ingemiscens, quid faceret ignorabat. Tandem altiori usa consilio baculum arripit acriter, in gyro tumbam confessoris Christi peragrat, quasi tanti mercedem laboris exoptans. Vincit ergò clementissimum confessorem magna fides mulierculæ, & protinus sanitatem integerrimam consecuta est.

7. Extitit quædam mulier de Dachofen à maligno spiritu nimium fatigata, quæ cum vicinis ad ecclesiam B. Udalrici veniens tota die illa voces dabat ineptas. Certum enim habebat, qui voces per illam emittebat, quod cum magno tormento ad obsessa propellendus foret. Maximum namque tormentum spiritus immundi patiuntur, cum eos deserere coguntur, quorum vexatione pascuntur. Igitur evoluto magno diei spatio, mulier arreptitia per merita B. Udalrici salvatur, & grates ei referuntur, qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.

8. Erat quidam languidus in civitate Augusta, qui non potuit venire de domo, nisi portaretur in gestatorio, infirmitatis exigente molestia. Hic ad ecclesiam beati Udalrici delatus, ante sepulchrum ipsius in modum crucis, sub spe quæ non confundit exponitur. Interim ipso orante pro incommodo, quo laborabat, adest virtus divina, & obtinentibus meritis beatissimi præ-

ſulis in momento eſt ſanitati reſtitutus. Surgit denique, & repentinam in ſemetipſo virtutem admirans, benedixit Deum, qui in ſanctis ſuis eſt mirabilis.

Supervenerat univerſali eccleſiæ veneranda dies Cathedræ ſancti Petri, in qua utriusque ſexus & ætatis ad eccleſiam B. Udalrici innumerabiles irruunt turbæ, miraculorum gloria invitatæ. Erat enim quaſi commercium nundinarum per integrum fere annum in civitate Auguſta, undique adventantibus populis propter famam miraculorum, quæ fines totius Galliæ & Italiæ reſperſerat. In præfata itaque die ad memoriam confeſſoris Chriſti veniunt duæ mulieres, quarum ſingulæ à muto vexabantur dæmonio, & pro illis enixius turbæ invocant gratiam Redemptoris. Nec mora, urgentibus meritis beatiſſimi Antiſtitis exeunt dæmonia, & omnes in commune grates referunt Salvatori. Calumnientur nunc ſi poſſunt Scribæ & Phariſæi, quod Jeſus in Beelzebub principe dæmoniorum ejiciat dæmonia, & viderint, in qua poteſtate ſervus ejus beatiſſimus Udalricus, trabea carnis abſolutus, hæc ejecerit. 9.

Nam ut magis erubeſcant infideles, eadem die illuminatæ ſunt duæ mulieres, quarum una cæca fuerat à nativitate. Cauſabantur enim, quod à ſæculo non eſſet auditum, quia quis aperuerit oculos cæci nati, niſi Chriſtus: Udalricus hoc potuit, potuit autem per Chriſtum. 10.

Altera die duæ mulieres à malignis ſpiritibus obſeſſæ, ſepulchrum confeſſoris Chriſti expetunt una fide pariqúe devotione. Et ecce juxta fidem ipſarum actum eſt, nam miſericordia Redemptoris per meritum alumni ſui Udalrici, & illas à poteſtate ſpirituum immundorum eripuit, & vaſa munda ſpiritui ſancto effecit. Erat autem una illarum de oppido, quod vulgo Bobingen, altera de vico, qui Silembach vocatur. Et mirum in modum, dum una ex eis liberatur, inauditus fragor circa tabulas eccleſiæ generatur, omnesqúe intra ſepta templi conſiſtentes nimio timore percelluntur. Indicium hoc miſeriæ, imò nequitiæ ſuæ dederunt ſpiritus nequam, qui dum nocere moliuntur, & cum in pœnis hominum delectentur, ipſi ſine intermiſſione cruciantur, vinculis igneis reſervandi in diem magni judicii Dei. 11.

Contulit denique mira Dei providentia per ſancti ſui merita & aliud ægris medicamen corporibus. Nam graviter febribus laborantes, à rabidisqúe offenſi canibus, ſi ex calice, qui in ſarcophago ſupra ſacrum divi patroni pectuſculum inventus eſt, devotè biberint, ſanctum Udalricum cordialiter oraverint, miſericorditer eis ſanitatis gratiam conferri conſuetum eſt. Nec non 12.

peregrinari volentibus tutamen utriusque hominis collatum multoties compertum est.

13. Postremo & miseris mulierculis partu laborantibus, remedium sanctum conferre præsulem exploratum est sæpissimè. Eædem namque lethiferè pariendo deficientes, ac omni humano destitutæ auxilio, mox ut prædicto ex calice biberint, seu vinum calici prius infusum acceperint, benignè tantis à periculis liberantur. Atque cum varias propter causas secundina pellicula non exeundo parturientes dirè suppresserit, & ad mortales coangustaverit molestias, eodem potu misericorditer curantur, & omni incolumitati illicò restituuntur.

14. Concessum est denique huic sancto Pontifici & alia quam maxima à Deo prærogativa, contra offensivos glirium incursus. In toto namque territorio, quod inter Vindam & Lycum fluvios situm est, nullum unquam vivum permanere posse manifestissimè comprobatum est, quod meritis gloriosi Pontificis impetratum esse nulli sit dubium. Sæpius enim à nonnullis curiosis, sancti potius tentatoribus, experientia inventum est, ut quam cito ultra præfatos deportati fuere fluvios, illico fuisse mortuos, & hoc in toto communi territorio.

15. Est verò & alia quasi miraculosa contra prædictos subventio glires, in toto pæne orbe promulgata. * Terra namque (quæ sancti Udalrici dici consuevit) in qua sanctum ejus corpus mediantibus sacris vestibus (quæ omnes inconsumptæ, omniq́ue sine læsione cum eo inventæ fuerunt) humatum fuit, si cui fidelium donata, ab eoq́ue dignè, ut sanctorum Dei reliquias decet, venerata fuerit, mox omnes ac si pestem fugientes habitationem relinquunt, & eidem nequaquam deinceps appropinquare audent. Hæc toties ubique terrarum vera esse inventa sunt, ut numerum excedere videantur. Nonnunquam etiam complures proprias relinquere voluerunt habitationes, seu igni cremare, propter maximam prædictorum infestationem animalium, qui prænominata acquisita terra, devotè eam venerantes, auxilium Dei omnipotentis per meritum sui confessoris impetratum sensere, adeò ut eorum deinceps nullus approximare audere visus sit domibus. Nec non aliquando tanta eorum multitudo mortua est inventa, ut te lectorem, si in hoc veritatem proferre conarer, incredulum reddere timerem. Ad hanc verò impetrandam gratiam plurimum profecit, cum quis se solum per vitam suam annali obligavit censu, ac eleemosynas aliaque pia opera in laudem & honorem sancti Pontificis est largitus. Nec tamen aliquem moveat, si non semper, nec omnibus eandem largiatur omnipotens

*Plura hujus generis exempla in sanctorum historiis obvia, illud valde illustre de Hieremia propheta, ad cujus sepulchrum fideles (ut refert S. Epiphanius) supplicare consueverunt, indeq́ sumpto pulvere, aspidũ morsibus medentur. Sic est in martyrol. Rom.

potens subventionem. Nonnunquam enim possessas semel non derelinquere videntur mansiones, quod ex occultis talium hominum demeritis, vel ex divina sic disponente providentia evenire credendum est. Nec mirum, nec sancto debet esse detractivum, cum non omnes apud aliorum sepulchra sanctorum & loca sanari videmus, nec omnia inde tolli morborum genera, sed his tantum præstari incolumitatem, qui bonis operibus se dignos reddiderunt. Nulli igitur inde detrahendi sumenda est occasio, si frivolè judicantis non vult incurrere censuram.

Hæc hactenus ex edito codice miracula; quibus tamen pleraque ex prioribus illis, Vitæ incerti auctoris à nobis subjunctis, intermixta erant, sed perverso ordine, nobis ea iterare non placuit. Visum verò hoc loco addere supernumerarium unum, ex Chronico Pauli Langii monachi Bozaviensis, edito à V. C. Joanne Pistorio inter illustres Germaniæ historicos veteres. Capitis inscriptio sic concepta est.

Ex Chronicis Doringorum excerpta.

ANno Domini MLXV. Luduicus Saltator, filius Luduici cum barba, secundus Comes Doringorum, interfecit Fridericum Comitem Palatinum, fundatorem monasterii Gosetzen, qui habitabat in castro Schipplitz, propter uxorem suam venustissimam, quam amabat Adelhaidem. *Et aliquibus interjectis:* Cæterum cur Luduicus Saltator nuncupetur, causam dicunt, quod instantia Adelberti Archipræsulis Bremensis, qui occisi Germanus fuerat, ipse Luduicus captus sit, & ab Henrico Imperatore in castro * Gibelstein in turri quadam biennio custodiæ mancipatus: tandem semel ob recreationem ad superiora turris positus, voto sancto Udalrico facto per fenestram in Salam usque saltaverit, indeque enatans in Sangerhausen veniens dominium suum, in rei memoriam ecclesiam pulchram in honorem dicti sancti construxerit.

* *Infra est Gebichenstein, Giichensteniũ appellat Grotzius in descript. Sala fluvi.*

Historia Erphesfordensis anonymi scriptoris de Landgraviis Thuringiæ, cap. 15.

ANno Domini MLXX. Archiepiscopus Bremensis, frater Friderici Comitis Palatini Saxoniæ, interfecti à Ludovico Comite Thuringiæ, & alii cognati & amici super morte ejus dolentes, querelas Regi Romanorum Heinrico quarto de Ludovico comite Thuringiæ offerunt, qui jussu Regis per insidias captus in castro Gebichenstein absque mancipatione cippi per biennium

nium custoditur & detentus est. Ibique interemptus fuisset, si non suffragiis beati Udalrici, * cui voluit basilicam ædificare in Sangirhausen, civitate fratris sui Beringeri. Nam audiens se non posse evadere mortem, per famulum scilicet, qui Episcopum respexit, ordinavit, ut duos equos certa hora prope Salam fluvium adduceret. Qui cum vidit expletum per famulum, mox de cœnaculo ejusdem castri seipsum cum veste ampla, qua fuit indutus, vento intrante, in Salam præcipitavit, & sic liberatus discessit.

*Supple erasset, aut aliquid simile.

HISTO-

HISTORIA
AB
EUGIPPIO
ANTE ANNOS CIRCITER MC. SCRIPTA.

Qua

Tempora, quæ Attilæ mortem conſequuta ſunt, occaſione vitæ S. Severini, illuſtrantur.

Ex Bibliotheca S. Emmerani Reginoburg. nunc primùm edita, cum ſcholiis.

ADMODUM REVERENDO ET PRÆSTANTI VIRO,

D. GEORGIO LAUTERIO

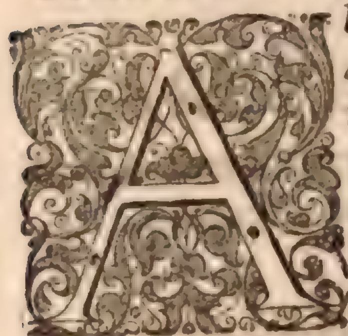
SS. Theologiæ Doctori, Præposito Monachiensi, Canonico Batavensi, Sereniss. Bojorum Duci à consiliis, Scholiastes S. D.

TSI opera à me in hac editione posita, Vir Reverende, tanti non erat, ut nomen meum adderem, tanti tamen erat Eugippius, ut ei tuum præscriberem, tanti tu ipse ut Eugippius in tuo potissimùm, post tot iterum sæculorum curricula apparere vellet. Accedebat mei respectus (siquidem consilium non dissimulo) cui cum jam diu occasio quæreretur testandi affectus, quo te valde merentem mirificè veneror, ista quæ se primùm sub manum dedit, negligenda scilicet non fuit. Neque credo huic fini interest meum in vulgus nomen nesciri, de quo tibi interim constet uni, docuere enim nos rerum divinarum periti, etiam in sacris donaria, quæ offerentium nec nomen nec insignia præferunt, Superis nihilò minus accepta, quin contra quibus illa adsint, dedicantium sæpenumerò videri ambitione, non pietate extorta. Locus hîc deinde erat recepto sollenniq; more in virtutum tuarum laudes excurrere, quod quam copiosè, quam verè, quam faventibus omnibus, quam invidente nemine facere mihi facultas sit, omnes norunt, quam te non volente, ego scio; ausculto itaque modestiæ huic, & te (qui pulcherrimus laudandarum actionum fructus est) conscientiæ tuæ relinquo: Tu hominem tui observantem, & incredibiliter amantem ne omninò negligas, unum rogo; ut enim Deum pro me depreceris, quod maximi beneficii loco deputo, inde ultrò consequetur. Vale. Augustæ Vind.

SCHOLIASTES LECTORI S.

Uctor hujus historiæ Eugippius; de quo Isidorus Hispalensis Episcopus, libro de viris illustribus cap. 13. scripsit, Eugippius Abbas *(Eugipium nonnulli, nonnulli Eugypium legunt, Lazius Eugippum, Sabellicus Ennead. 8. lib. 2. Egisippum perperam, ineptius Irenicus, Exeges. Germaniæ lib. 3. c. 14. Cregiptium appellavit)* ad quendam Paschasium diaconum libellum de vita Sancti monachi Severini transmissum, brevi stylo composuit. Scripsit etiam regulam monachis consistentibus in monasterio sancti Severini, quam eisdem moriens quasi testamentario jure reliquit. Claruit post consulatum Importuni junioris *(Importunus consul anno Christi 509. aut sane circiter)* Anastasio Imperatore regnante. *Isidorum sequutus Honorius Augustodunensis, de luminaribus ecclesiæ cap. 13.* Eugippius Abbas composuit vitam sancti Severini monachi & regulam monachis. *Scio Lazium jactasse Herulorum Eugippi historiam, & de eorundem in Norico sedibus: sed & compertum habeo, Severini hanc vitam isto verborum ambitu significasse. Quæ Fulgentii Ruspensis Episcopi de charitate ad Eugippium quendam epistola extat, ad hunc ipsum nostrum pertinet, opinor, siquidem temporum ratio congruit. Noricum Aventinus dixit, Batavis quidem natum, uti in Germanicâ Annal. editione retulit: mihi constat in Norico aliquamdiu moratum, hanc illi patriam fuisse non constat.*

Alius Eugippius, itidem Abbas, ætate paullò inferior, sub Tiberio Thrace vixit, uti annotatum à Sigeberto cap. 39. de viris illustrib. Is hortatu Renducis Neapolitani Episcopi, quædam ex Augustino collecta Probæ virgini inscripsit: Plerique, inprimis Trithemius, cum priore temere confundunt.

Severini sanctitatis opinione clari plures fuere; hujus, qui monachus in Norico egit, meminere historiarum scriptores Paulus Diaconus, Sigebertus, Gotfridus, Vincentius, Otto, Liechtenavius: posteriores nihil necesse enumerare: Martyrologium præterea Rom. VI. Id. Jan. quod fidei faciendæ, cum totius vitæ epitomen quandam complectatur, exscribam: Eodem die apud Noricos sancti Severini Abbatis, qui apud eam gentem Evangelium

lium propagavit, & Noricorum dictus est Apostolus. Ejus corpus ad Lucullanum prope Neapolim divinitus delatum, inde postea ad monasterium sancti Severini translatum est. *Meminit reliquiarum S. Severini Gregorius Magnus Pont. lib. 2. ep. 58. & lib. 7. ep. 85. Monasterii & oratorii S. Severini in castro Lucullano lib. 2. ep. 40. & lib. 8. ep. 18. Quin Gregorium Severino Romæ ecclesiam dicasse, quæ prius Arianorum fuerit, ex lib. 2. ep. 40. cognoscimus. Quod porrò Gotfridus Viterb. & Otto Frising. Severinum istum Ravennatem Episcopum nominavere, eos errasse palam est, idq; à Cuspiniano & Lazio, qui auctoritatem ratam habuere, non animadversum miror. Mitto argumenta alia. Eugippius utiq; cap. 1. eum ex orientis partibus in Noricum & Pannoniam venisse, cap. 9. Episcopatus honorem delatum recusasse, disertè scripsit. Qui paullo post Severus Ravennas sanctimoniæ laude illustris vixit, Severinum equidem à quibusdam appellatum Hier. Rubeus hist. lib. 4. prodidit, sed neque Episcopus lectus est, neque in Noricum venit. Aventinus Annal. lib. 2. Severinum Africâ oriundum, fratrem Victorinum habuisse retulit: Æquè in utroq; falsus, Africa quippe Norico ad meridiem est, neutiquam ad orientem: deinde, etsi unus aut alter Severinus, & quidam in Africâ Severus, fratres Victorinos habuere, ii tamen longè alii à Norico Apostolo, quod ex martyrologiis in promptu.*

Pleraq; autem Eugippii Aventinus Annalibus suis paraphrasi quadam intexuit. An sententiam ubique proximè assequutus, cum fide reddiderit, jam nunc ipsius Eugippii editio optimè commonstrabit, constaturum est enim pretium operæ illis, qui collationis laborem non defugerint.

Cuspinianus etiam Austriæ descriptioni vitam Severini ex Eugippio, compendio excerptam inseruit.

Eum Lazius item in commentariis Reip. Rom. & libris rerum Viennensium persæpe testem laudat, duplici exemplo usus, uti Viennens. lib. 1. cap. 4. ait, vetusto uno membraneo, ante ducentos fere annos scripto, altero papyraceo recentiori, ante annos octoginta. Sigonius præterea libris de occidentali imperio sive Eugippium sequutus est, sive eos, qui sequuti Eugippium.

Primus verò Surius quædam Eugippii capita, hist. sanctor. tomo 1. edidit, plura vitio codicis, quem mancum nactus erat, omisit, idq; cum ipsemet facile subodoraretur, lectori significavit. Cæsar Baronius eadem, quæ à Surio edita, apud se quoque manuscripta esse, aucta epistolâ Paschalis (Paschasii rescribendum) diaconi, testatur in notis ad martyrologium.

Nos adepti amicorum beneficio librum chirographum veterem, ex bibliothecâ monasterii S. Emmerani Reginoburgensi, in quo cum plerisq; aliis sanctorum vitis, Severini quoque perscripta

erat,

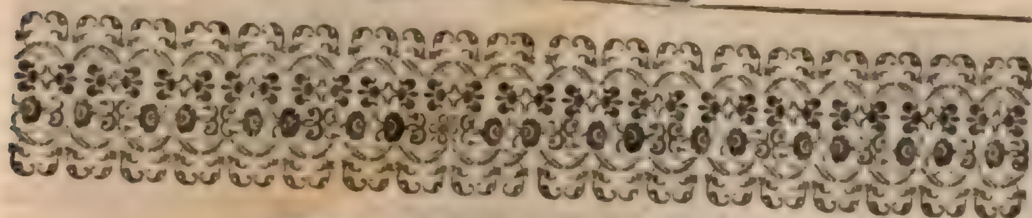
erat, gratiam inituros ſperavimus, apud priſcæ primum pietatis ſtudioſos, inde apud homines antiquæ hiſtoriæ amantes, quæ ex fontibus, non dubium eſt purius quam ex deductis rivulis hauritur, ſi auctorem multis laudatum, pluribus expetitum, publico hactenus non viſum, primi integrum vulgaremus. At quoniam codicem quibuſdam ſubinde locis corruptum, quibuſdam hiulcum animadvertimus, viſum conferre Surii capita, & ſanè quædam ad eorum præſcripta correximus, aliqua explevimus, ut tamen illa, quæ utrovis modo legerentur, ad ſenſum nihil intereſſet, non attingenda, neque variantem ſaltem lectionem, præterquam propriorum nominum, annotandam duxerimus, quando eum auctorem tractaremus, apud quem non verborum & ſermonis elegantiæ contrectandæ, ſed rerum momenta penſitanda eſſent. Ubi à Surio deſtituti, ibi ingenii interdum conjecturis nitendum fuit: parcè omninò, neque eâtenus, ut vel in hominum locorumq; nomina, vel cæteram hiſtoriam nobis quidquam licere voluerimus, unam aut alteram aliquando voculam, conſtituendæ ſententiæ, quæ pendêret, reſtituiſſe contenti.

Scholia demum adjecimus. Etſi autem uberrimus ex ſanctorum hiſtoriis excitandæ & promovendæ inprimis pietatis fructus eſt, & verò hæc multa complectitur, quæ tum ad cognoſcendos antiquos Chriſtianæ eccleſiæ ritus pertinent, tum inflammandæ pietati igniculos, imò faces ſubijcere poſſunt, nam pleraq; profectò omnia Severini dicta, facta, aptè prorſus conveniunt, qui nunc rerum ſtatus, iis propemodum ipſis regionibus, quibus ille olim vitam egit, & verè Thraſeæ illud apud Tacitum uſurpare licet, Omen quidem dii prohibeant, cæterum in ea tempora *nati ſumus,* quibus firmare animum expedit conſtantibus exemplis: *nos tamen certo conſilio eam partem in præſens non delibavimus, alteram ſolum proſequuti, quæ ſecundarii quodammodo fructus loco haberi poſſit, ac chorographiæ, & publicæ temporum hiſtoriæ ferè illuſtrandæ faciat, uvis nimirum muſtum non expreſſimus, ſed lotis acinis loram facere nunc temporis ſatis habuimus.*

Vale.

PRÆ-

PRÆFATIO
IN
VITAM SANCTI SEVERINI.

Omino ſancto ſemperque chariſſimo Eugippio presbytero Paſchaſius diaconus. Frater in Chriſto chariſſime, dum nos peritiæ tuæ facundiâ & otii felicitate perpendis, amaritudines occupationesque multiplices peccatorum retracta, & ne condemnes, pudoris jacturam dilectione ſuſtine. Direxiſti commemoratorium, cui nihil poſſit adjicere facundia peritorum; & opus, quod eccleſiæ univerſitas poſſit recenſere, brevi reſeraſti compendio, dum beati Severini finitimas Pannoniorum provincias incolentis, vitam moresque verius explicaſti, & quæ per illum divina virtus eſt operata miracula, diuturnis manſura temporibus tradidiſti memoriæ poſteritatis. Neſciunt facta piorum præterire cum ſæculo, ut omnes præſentem habeant, & ſecum quodammodo ſentiant commorari, quibus eum revelatio pervexerit lectionis. Et ideò quia tu hæc, quæ me narrando poſcebas, elocutus es ſimplicius, explicaſti facilius, nihil adjiciendum labori veſtro ſtudio noſtro credidimus: Siquidem aliter audita narramus, aliter experta depromimus, facilius virtutes magiſtrorum à diſcipulis exponuntur, quæ ſuggeruntur crebrius converſatione dicentium. Divinis chariſmatibus inſpiratus, ſcis ſanctis bonorum mentibus excolendis quantum geſta ſanctorum utilitatis impertiant, quantum fervoris attribuant, quantum puritatis infundant, de qua re Apoſtolicæ vocis auctoritas latius innoteſcens, forma, inquit, eſtote gregi, & beatus Paulus Timotheo præcepit, forma eſto fidelibus, unde idem Apoſtolus juſtorum catalogum ſummâ brevitate contexens, ab Abel incipiens inſignium virorum pergit narrare virtutes; ſic & ille fideliſſimus Mathathias, morti glorioſiſſimæ jam propinquans, filiis ſuis hæreditario jure ſanctorum exempla diſtribuit, quorum certaminibus admirandis celerius excitati, animas ſuas pro legibus ſempiternis ſanctitatis fervore contemnerent. Nec paterna liberos fefellit inſtructio, tantum enim profuerunt memoratis facta piorum, ut apertisſimâ

ſimâ fide armarentur , principes deterrerent , caſtra ſacrilega ſuperarent , cultus araſque dæmoniacas longè lateque diruerent, civicamque coronam, ſertis decoratam perennibus, ſplendenti patriæ providerent. Unde & nos ornamentis ſponſæ Chriſti quiddam fraterno miniſterio providere gaudeamus , non quod ullis, ut credo, temporibus defuerit clarior vita majorum, ſed quod domum magni regis plurima vexilla trophæorum habere conveniat. Non enim vera virtus excluditur numeroſitate virtutum, ſed optatis exceſſibus eâtenus ampliatur.

Explicit prologus.

INCIPIT VITA S. SEVERINI, ab Eugippio Abbate ſcripta.

CAPUT I.

TEmpore, quo Attila Rex Hunnorum defunctus eſt, utraq; Pannonia, cæteraq; confinia Danubii rebus turbabantur ambiguis: ac primum inter filios ejus de obtinendo regno magna ſunt exorta certamina, qui morbo iniquæ dominationis inflati, materiam ſui ſceleris accepere patris interitum. Tunc itaque ſanctiſſimus Dei famulus Severinus de partibus orientis adveniens, in vicinis ripenſis & Pannoniorum partibus, quod Aſturis dicitur, oppido morabatur, vivens juxta Evangelicam Apoſtolicamque doctrinam, omni pietate & caſtitate præditus, in confeſſione Catholicæ fidei venerabile propoſitum ſanctis operibus adimplebat. Dum ergò talibus exercitiis roboratus palmam ſupernæ vocationis innocuè ſequeretur, quadam die ad eccleſiam proceſſit ex more, tunc presbytero, clero, & civibus requiſitis, cœpit totâ mentis humilitate prædicere, ut hoſtium inſidias imminentes orationibus ac jejuniis, & miſericordiæ fructibus inhiberent: ſed animi contumaces ac deſideriis carnalibus inclinati, prædicentis oracula infidelitatis ſuæ diſcrimine probaverunt. Famulus autem Dei reverſus ad hoſpitium, quo ab eccleſiæ fuerat cuſtode ſuſceptus, diē & horam imminentis excidii prodens, de contumaci, ait, oppido & citius perituro feſtinus abſcedo. Inde ad proximū, quod Commagenis appellabatur, oppidum declinavit. Hoc barbarorum in-

 trinſecus

trinsecus consistentium, qui cum Romanis fœdus inierant, custodiâ servabatur arctissimâ, nulliq; ingrediendi aut egrediendi facilis licentia præstabatur. A quibus tamen Dei famulus, cum esset ignotus, nec interrogatus est, nec repulsus. Itaq; mox ingressus ecclesiam, cunctos de salute propriâ desperantes, jejunio & orationibus atq; eleemosynis hortatur armari, proponens antiquæ salutis exempla, quibus divina protectio populum suum contra opinionem omnium mirabiliter liberasset. Cumq; salutem omnium in ipso discriminis articulo promittenti credere dubitarent, senex qui dudum in Asturis tanti hospitis susceptor extiterat, venit, atq; à portarum custodibus sollicitâ interrogatione discussus, interitũ sui oppidi habitu verboq; monstravit, adjiciens eâdem die, quâ quidam homo Dei prædixerat, barbarorum vastatione fuisse deletum. Quo audito solliciti responderunt: Putás ne ipse est, qui desperatis rebus Dei nobis subsidia pollicetur? Mox igitur in ecclesiâ recognito Dei famulo, senex ejus pedibus prostratus ajebat, ipsius se meritis liberatum, ne cum cæteris oppidaneis subiret exitium.

Caput II.

HIS auditis habitatores oppidi memorati incredulitati veniam postulantes, monitis viri Dei sanctis operibus paruerunt, jejuniisq; dediti in ecclesiâ per triduum congregati, errata præterita castigabant gemitibus & lamentis. Die autẽ tertio, cum sacrificii vespertini solennitas impleretur, facto subito terræ motu, ita sunt barbari intrinsecus habitantes exterriti, ut portas sibi Romanos cogerent aperire velociter. Exeuntes igitur cuncti diffugerunt, æstimantes se quam vicinorum hostium obsidione vallatos, auctoq; terrore divinitus, & noctis errore confusi; mutuis se gladiis conciderunt. Tali ergò adversariis internecione consumptis, divino plebs servata præsidio, per sanctum virum armis didicit pugnare cœlestibus.

Caput III.

EOdem tempore civitatem nomine Favianis sæva fames oppresserat, cujus habitatores unicum sibi remedium affore crediderunt, si ex supradicto oppido Comagenis hominem Dei religiosis precibus invitarent. Quos ille ad se ventum ire prænoscens, cum hæsitaret, utrum pergeret cum eis, necne, à Domino, ut cum eis pergeret, commonetur. Quo cum venisset, cœpit civibus suadere dicens, poteritis pœnitentiæ fructibus à tantâ famis pernicie liberari. Qui cum talibus proficerent institutis, beatissimus Severinus divinâ revelatione cognovit, quandã viduam nomine Proculam fruges plurimas occultasse, quam productam in medium arguit vehementer. Cur, inquit, nobilissimis natalibus orta, cupiditatis præbes te ancillam, & extas avaritiæ mancipium, quæ est

docente Apostolo servitus idolorum? Ecce Domino famulis suis misericorditer consulente, tu quid de male partis facias non habebis, nisi forte frumēta diu denegata in Danubii fluenta projiciens, humanitatē piscibus exhibeas, quam hominib' denegasti. Quamobrem subveni tibi potius quam pauperibus, ex his, quæ adhuc te æstimas Christo esuriente servare. Quibus auditis magno mulier pavore perterrita, cœpit servata libenter erogare pauperibus. Igitur non multo post rates plurimæ de partibus Retiarum mercibus onustæ quam plurimis, insperatè videntur in littore Danubii, quæ multis diebus crassâ Eni fluminis glacie fuerant congelatæ: Quæ Dei imperio mox solutæ, ciborum copias fame laborantibus detulerunt. Tunc cœperunt omnes Deum insperati remedii largitorem continuatâ devotione laudare, qui malo diuturnæ famis interire credebant, fatentes rates extra legitimum tempus à glaciei resolutas frigore servi Dei precibus advenisse.

Caput IV.

PEr idem tempus inopinatâ surreptione prædones barbari, quæcumq; extra muros hominum pecudumq; repererant, duxere captiva. Sicq; plures de civibus ad virum Dei cum lachrymis confluentes illatæ calamitatis exitium retulerunt, simul ostēdentes indicia recentium rapinarum. Ille verò Mamertinum percunctatus est, tunc Tribunum, qui post Episcopus ordinatus est, utrum aliquos secum haberet armatos, cum quibus latrunculos sequeretur instantius. Qui respondit, Milites quidem habeo paucissimos, & ideò non audeo cum tantâ hostium multitudine confligere. Quod si tua veneratio præcipit, quamvis auxilium nobis desit armorum, credimus tua nos fieri oratione victores. Et Dei famulus ait: Etiamsi inermes sunt tui milites, nunc ex hostibus armabuntur: nec enim numerus aut fortitudo humana requiritur, ubi propugnator Deus per omnia comprobatur, tantum in nomine Dei perge velociter, perge fidenter, nam Domino misericorditer præeunte, debilis quisq; fortissimus apparebit, Dominus pro vobis pugnabit, & vos tacebitis. Vade ergò festinus, hoc unū ante omnia servaturus, ut ad me, quos ex barbaris ceperis, perducas incolumes. Exeuntes igitur in secundo milliario super rivum, qui vocatur Dicuntia, prædictos latrones inveniunt, quibus in fugam repente conversis, arma omnium sustulerunt: cæteros verò vinctos ad Dei famulum, ut præceperat, adduxerunt captivos. Quos absolutos vinculis, cibo potuq; refectos paucis alloquitur: Ite, & vestris denunciate complicibus, ne aviditate prædandi ultra huc audeant propinquare, nam statim cœlestis vindictæ judicio punientur, Deo pro suis famulis dimicante, quos ita consvevit divina virtute protegere, ut tela hostium non eis inferant vul-

nera, sed arma potius subministrent. Dimissis itaq; barbaris, ipse de Christi miraculis gratulatur, de cujus miserationibus promittit, nunquam illud oppidum hostium prædas ulterius experturum, si cives tantum ab opere Dei nec prospera nec adversa retraherent. Deinde beatus Severinus in locum remotiorem secedens, qui ad vineas vocabatur, cellula parva contentus, ad prædictum oppidū remeare divina revelatione compellitur, ita ut quamvis eum quies cellulæ delectaret, Dei tamen jussis obtemperans, monasterium haud procul à civitate construeret, ubi plurimos sancto cœpit informare proposito, factis magis quam verbis animas instruens auditorum. Ipse verò ad secretum habitaculum, quod Purgum oppidum appellatur ab accolis, quinq; à Favianis distans milliariis, sæpius secedebat, ut hominum declinata frequentia, quæ ad eum venire consueverat, oratione continua Deo protinus inhæreret. Sed quanto solitudinem incolere cupiebat, tanto crebrius revelationibus monebatur, ne præsentiam suam populis denegaret afflictis. Proficiebat itaq; per singulos dies ejus meritum, crescebatq; fama virtutum, quæ longè lateq; discurrens, cœlestis gratiæ in eo signa pandebat. Nesciunt enim latere, quæ bona sunt, cum juxta sententiam Salvatoris, nec lucerna sub modio contegi, nec in monte posita civitas possit abscondi. Inter cætera enim magnalia, quæ illi Salvator indulserat, præcipuū abstinentiæ munus accipiens, carnem suam plurimis subjugabat inediis, docens corpus, quod cibis abundantioribus enutritur, animæ interitum protinus allaturum. Calceamento nullo penitus indutus, ita mediâ hyeme, quæ in illis regionibus sæviore gelu torpescit, nudis pedibus semper ambulare contentus, singulare patientiæ dabat indicium. Ad cujus immanitatem frigoris comprobandam, testem constat esse Danubium, ita sæpe glaciali nimietate concretum, ut etiam plaustris solidum transitum subministret. Qui tamen talibus per Dei gratiam virtutibus sublimatus, intimam humilitatem fatebatur dicens: Ne putetis mei meriti esse, quod cernitis, vestræ est potius salutis exemplum. Cesset jam humana temeritas, elationis supercilium comprimatur, ut aliquid boni possitas, eligimur, dicente Apostolo: Qui elegit nos ante constitutionem mundi, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus. Orate imò pro me, ut non ad condemnationis cumulum, sed ad justificationis augmentum Salvatoris mei dona proficiant. Hæc & his similia solebat proferre cum fletibus, miro erudiens homines humilitatis exemplo, cujus virtutis fundamento munitus, tanta divini muneris claritate fulgebat, ut ipsi quoq; hostes hæretici reverentissimis eum officiis honorarent.

CAPUT

CAPUT V.

RUgorum siquidem Rex, nomine Flacciteus, in ipsis regni sui cœpit nutare primordiis, habens Gothos ex inferiore Pannonia vehementer infensos, quorum innumera multitudine terrebatur. Is ergò beatissimum Severinum in suis periculis tanquam cœleste consulebat oraculum. Ad quem dum vehementissimè turbaretur adveniens, deflebat se à Gothorum principibus ad Italiam transitum postulasse, à quibus se non dubitabat, quia hoc ei denegatum fuerat, occidendum. Tunc ergò à viro Dei hoc responsum prædictus accepit. Si nos una Catholica fides annecteret, magis me de vitæ perpetuitate debuisti consulere, sed quia de præsenti tantum salute sollicitus, quæ nobis est communis, interrogas, instruendus ausculta. Gothorum nec copia nec adversitate turbaberis, quia cito securus eis discedentibus tu desiderata prosperitate regnabis, tantum ne humilitatis meæ monita prætermittas. Non te itaque pigeat pacem appetere etiam minimorum, & nunquam propriis virtutibus innitaris. Maledictus, inquit scriptura, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor ejus. Disce igitur insidias cavere, non ponere, in lectulo quippe tuo pacifico fine transibis. Qui cum tali admonitus oraculo lætus abscederet, perlato sibi quod turba latrocinantium & barbari aliquos captivassent ex Rugis, ad virum Dei misit protinus consulendū, qui sanctis eum mandatis, ne prædones sequeretur, Domino sibi revelante præmonuit, dicens: Si eos sequutus fueris, occidêris, cave, ne amnem transeas, & insidiis quæ tibi tribus locis paratæ sunt, inprovida mente succumbas: nam cito nuncius fidelis adveniet, qui te de his omnibus efficiet certiorem. Tunc captivorum duo ab ipsis hostium sedibus fugientes, ea per ordinem retulerunt, quæ à beatissimo viro, Christo sibi revelante, erant prædicta. Igitur frustratis insidiis adversantium Flacciteus incrementis auctus prosperioribus vitam rebus tranquillissimis terminavit.

CAPUT VI.

POst hæc autem quidam Rugus genere, per annos duodecim incredibili ossium dolore contritus, omni caruerat incolumitate membrorum, cujus cruciatus intolerabilis, circumquaq; vicinis factus erat ipsa diuturnitate notissimus. Itaque nihil proficiente diversitate remedii, tandem vidua mater ad sanctum virum vehiculo filium deduxit impositum, & ante januam monasterii projiciens desperatum, continuatis fletibus reddi sibi unicū filium precabatur incolumem. Sed vir Dei sentiens à se magna deposci, fletu commotus ajebat: Quid opprimor opinione fallaci, cur æstimor posse, quod nequeo? Non est virtutis meæ præstare

tam grandia, consilium tamen do, tanquam misericordiam consecutus à Domino. Tunc mandat mulieri, ut pauperibus aliquid pro suis viribus largiretur. Illa nihil morata, vestem qua induta erat, se velociter exuens, egenis dividere properabat. Quo audito vir Dei, fervorem ejus admirans, iterum mandat, ut suis operiretur amictibus, dicens: Cum tuus filius tecum Domino sanante perrexerit, opere vota supplebis. Igitur indicto paucorum dierum de more jejunio, fusis ad Deum precibus, illico sanavit infirmum, atque incolumem suis gressibus ambulantẽ remisit ad propria. Qui cum postea nundinis frequentibus interesset, stupendum miraculum cunctis videntibus exhibebat: nonnulli enim dicebant: Ecce ille, qui fuerat corporis putredine fractus: Aliis autem, quod ipse esset omninò negantibus, grata contentio nascebatur. Ex illo enim tempore, quo est reddita sanitas desperato, universa Rugorum gens ad Dei famulum frequentans cœpit gratulationis obsequium reddere, & opem suis postulare languoribus. De aliis etiam gentibus, ad quas tanti miraculi fama pervenerat, multi Christi militem videre cupiebant.

CAPUT VII.

QUA devotione etiam ante hoc factum quidam barbari, cum ad Italiam pergerent, promerendæ benedictionis ad eum intuitu diverterunt: inter quos & Odovachar, qui postea regnavit Italiæ, vilissimo tunc habitu, juvenis statura procerus advenerat. Qui dum se, ne humile tectum cellulæ suo vertice contingeret, inclinasset, à viro Dei gloriosum se fore cognovit. Cui etiam valedicenti, Vade inquit ad Italiam, vade, vilissimis nunc pellibus coopertus, sed multis citò plurima largiturus.

CAPUT VIII.

FElecteus quoq; Rex, qui & Fava, memorati filius Flacitei, paternam sequutus industriam, sanctum virum cœpit pro regni sui frequentare primordiis. Hunc conjux feralis & noxia nomine Gisa, semper à clementia remediis retrahebat. Hæc ergò inter cætera iniquitatis suæ contagia, etiam rebaptizare quosdam est conata Catholicos, sed ob sancti reverentiam Severini, non consentiente viro, à sacrilega quantocyus intentione defecit. Romanos tamen duris conditionibus aggravabat, quosdam etiam Danubio jubebat abduci. Nam cum quadã die in proximo à Favianis vico veniens, aliquos ad se transferri Danubio præcepisset, vilissimi scilicet ministerii servitute damnandos, dirigens ad eam vir Dei, ut eos dimitteret, postulabat. Verum illa facibus fœminei furoris exæstuans, mandata reportari jussit asperrima, Ora, inquit, tibi serve Dei in tua cellula delitescens, liceat nobis de servis nostris ordi-

ordinare quod volumus. Hæc igitur audiens homo Dei, confido,inquit,in Domino JesuChristo,quia necessitate compellitur explere,quod prava voluntate despexit. Velox itaq; sequuta correptio, animum prostravit arrogantis, quosdam enim aurifices barbaros, pro fabricandis regalibus ornamentis clauserat arcta custodia,ad hos filius memorati regis admodum parvulus nomine Fridericus, eodem die,quo regina servum Dei contempserat, puerili motu concitus introivit. Tunc aurifices infantis pectori gladium imposuere dicentes, quod si quis ad eos absq; juramenti præfixo ingredi conaretur,parvulum regium primitus transfigerent,&semetipsos postea trucidarent,quippe cum sibi nullam spē vitæ promitterent,macerati diuturnis ergastulis.His auditis regina crudelis & impia,vestibus dolore conscissis,talia clamabat: O serve Dei Severine, sic à Deo tuo illatæ vindicantur injuriæ?Hanc mei contemptus ultionem effusis precibus postulasti, ut in mea viscera vindicares? Itaq; multiplici contritione ac miserabili lamentatione discurrens, fatebatur se pro scelere cōtemptus, quod in servum Dei commiserat,plagæ præsentis ultione percelli;confestimq; directis equitibus veniam petitura, & Romanos,quos ea die tulerat, pro quibus rogantem contempserat,transmisit,& aurifices protinus accipientes sacramentum, ac dimittentes infantulum, pariter & ipsi dimissi sunt. His auditis reverentissimus Christi servus gratias creatori referebat immensas, qui ob hoc interdum differt vota petentium, ut fide, spe & charitate crescente, dum minora petuntur,majora concedat. Id namque egit virtus omnipotentis ac salvatoris, ut dum liberos sæva mulier subjecit servituti,servientes cogeretur reddere libertati. Quibus mirabiliter impetratis, regina statim ad servum Dei properans cum marito, monstrat filium, quem fatebatur illius orationibus de mortis confinio liberatum, promittens, se ejus nequaquam ultrà jussionibus obviare.

CAPUT IX.

MAgna quoq; Dei famulo, prophetiæ gratiâ prædito,in redimendis erat captivis industria. Studiosius etenim insistebat barbarorum ditione vexatos genuinæ restituere libertati. Interea cuidam cum conjuge liberisq; redempto, præcepit transvadere Danubium,ut hominem ignotum in nundinis quæreret barbarorum: quem in tantum divinâ revelatione didicerat,ut etiam signa staturæ,capillorumq; colorem, vultus ejus ac vestis habitus indicaret, & in quâ parte nundinarum reperturus eum foret,ostenderet,addens, ut quiquid reperta ei diceret persona, reversus sibi maturius intimaret.Profectus itaq; cuncta,sicut vir Dei prædixerat,miratus invenit. Is ergò ab eodem homine, quem reperisse se

mirabatur,interrogatus audivit dicente: Putasne possum inveni-
re hominem,qui me ad virum Dei, cujus ubiq; fama diffunditur,
quâ voluerit mercede perducat? Diu est enim,quod ipsos sanctos
martyres, quorum reliquias fero, suppliciter interpello, ut à tali
ministerio tandem aliquando solvar indignus,quod huc usq;non
temerariâ præsumptione, sed religiosa necessitate sustinui. Tunc
nuncius hominis Dei,ejus illum aspectibus præsentavit,qui debi-
to sanctorum Gervasii & Protasii martyrum reliquias honore su-
scipiens, in basilicâ,quam in monasterio construxerat,collocavit
officio sacerdotum. Quo in loco martyrum congregavit sanctu-
aria plurimorum, quæ tamen præeunte semper revelatione pro-
meruit, sciens adversarium sæpe subrepere sub nomine sanctita-
tis.Episcopatus quoq; honorem ut susciperet postulatus,præfini-
tâ responsione conclusit, sufficere sibi dicens,quod solitudine de-
sideratâ privatus,ad illam divinitus venisset provinciam,ut turbis
tribulantium frequentibus interesset. Daturus nihilominus mo-
nachis formam, sollicitior admonebat beatorũ patrum vestigiis
inhærere, quibus sanctæ conversationis adquireretur instructio,
adhibendamq; operam,ne is,qui parentes reliquit & sæculum,
pompæ sæcularis illecebras retrorsum respiciendo cuperet,quas
vitaverat, & ob hoc uxoris Loth exemplum terribile propone-
bat. Memorabat etiam timore Dei mortificanda esse incentiva li-
bidinum, nec aliter superanda corporalis delectationis asseruit in-
cendia, nisi fuissent per Dei gratiam lacrymarum fonte restincta.

Caput X.

Quidam verò nomine Maurus Basilicæ monasterii fuit æditu-
us, quem beatus Severinus redemerat de manibus barbaro-
rum;huic quadã die præcepit vir Dei dicens,Cave, ne hodie trans-
grediaris alicubi, alioquin imminenti periculo non carebis. Hic
ergò contra præceptum tanti patris, sæcularis cujusdam hominis
persuasu, meridie ad colligenda poma in secundo à Favianis mil-
liario egressus, mox à barbaris Danubio transvectus est cum suo
persuasore captivus. In illâ horâ vir Dei dum in cellulâ legeret,
clauso repente codice, Maurum,ait,cito requirite: quo nusquam
reperto, ipse quantocyus Hystri fluenta prætermeans, latrones
properanter insequitur,quos vulgus Scamaros appellabat.Cujus
venerandam præsentiam non ferentes, supplices, quos ceperant,
reddidere captivos.

Caput XI.

Cum adhuc Norici ripensis oppida superiora constarent, &
pæne nullum castellum barbarorum vitaret incursus, tam
celeberrima sancti Severini flagrabat opinio, ut certatim eum ad
se ca-

se castella singula pro suis munitionibus invitarent, credentes quod ejus præsentiâ nihil eis adversi eveniret. Quod non sine gratia divini muneris agebatur, ut omnes ejus monitis quasi cœlestibus terrerentur oraculis, exemploq; illius bonis operibus erudirentur. In castellum quoque, cui erat Cucullis vocabulum, devotionibus accolanis vir sanctus venerat advocatus, ubi factum grande miraculum nequeo reticere, quod tamen Marciani post presbyteri nostri, cujus ejusdem loci stupenda miracula, relatione cognovimus. Pars igitur plebis in quodam loco nefandis sacrificiis inhærebat. Quo sacrilegio comperto vir Dei, multis plebem sermonibus alloquutus, jejunium triduanum per presbyterum loci suasit indici, ac per singulas domos cereos afferre præcepit, quos propriâ manu unusquisq; parietibus affixit ecclesiæ. Tunc psalterio ex more decurso, ad horã sacrificii presbyterum & diaconum vir Dei adhortatus est, totâ cordis alacritate secum communem Dominum deprecari, quatenus ad sacrilegos discernendos lumen suæ cognitionis ostenderet. Itaq; cum multis largissimis fletibus, cumq; fixis genibus precaretur, pars maxima cereorum, quos fideles attulerant, subitò est accensa divinitus, reliqua verò eorum, qui prædictis sacrilegiis infecti fuerant, volentesq; latêre negaverant, inaccensa permansit. Tunc ergò qui eos posuerant divino declarati examine, protinus exclamantes secreta pectoris suis factionibus prodiderunt, & suorum testimonio cereorum manifestâ confessione cuncti propria sacrilegia testabantur. O clemens potentia creatoris, cereos animosq; inflammans, accensus ignis in cereis refulsit & in sensibus. Visibilis lux liquabat ceras in flammas, at invisibilis corda fatentium solvebat in lacrymas. Quis credat, amplius eos, quos sacrilegus error involverat, postea claruisse bonis operibus, quam eos, quorum cerei fuerant accensi divinitus!

CAPUT XII.

ALio rursus tempore in finibus ejusdem castelli, locustæ frugum consumptrices noxiis morsibus cuncta erant vastantes. Tali ergò peste perculsi, mox presbyteri cæteriq; mansores sanctum Severinum summis precibus adierunt dicentes, ut tantæ plagæ auferatur atrocitas, orationum tuarum experta suffragia postulamus, quæ magno dudum miraculo in accensis cereis multum apud Dominum valere conspeximus. Quos ille religiosius allocutus, non legistis, ait, quid auctoritas divina peccanti populo præceperit per Prophetam, Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio & fletu, & post pauca, Sanctificate, inquit, jejunium, vocate cœtum, congregate populum, sanctificate ecclesiam, & cætera quæ sequuntur, hæc explete, ut dignis operi-

operibus malitiam præſentis temporis facile evadatis;nullus à me ad agrum exeat, quaſi humanâ ſollicitudine locuſtas vetiturus, ne divina amplius indignatio provocetur. Nec mora: ergò omnibus in eccleſiam congregatis, unusquisq; in ordine ſuo pſallebat ex more. Omnis ætas & ſexus,quæ etiam voce non poterat,precem Deo fletibus offerebat,eleemoſynæ fieri non ceſſabant,quidquid bonorum operum præſens neceſſitas exigebat, ſicut Dei famulus præceperat,implebatur. Omnibus ergò hujuscemodi ſtudiis occupatis, quidam pauperrimus opus Dei cœptum deſerens, ad agrum propriæ ſegetis inviſendæ cauſſa, quæ perparva inter aliorum ſata jacebat, egreſſus eſt, totaq; anxius die locuſtarum nubem impendentem,quâ potuit,exturbavit induſtriâ,moxq;eccleſiam communicaturus intravit; ſed ſegetem ejus exiguam, multis vicinorum circundatam frugibus,locuſtarum denſitas devoravit.Quibus eâ nocte ab illis finibus exterritis imperio divino, probatum eſt,quantum valeat fidelis oratio. Mane quippe ſancti operis temerator atq; contemptor, rurſus ad agrum ſuum malè ſecurus egrediens, eum locuſtarum pernicie funditus invenit abraſum, & omnium circumquaq; ſationes integras vehementer admirans,ad caſtellum lamentoſa vociferatione revertitur, cumque id,quod acciderat,indicaſſet,ad hujuscemodi videndum cuncti exiêre miraculum,ubi quaſi ad lineam regularem contumacis hominis ſegetem locuſtarum morſus oſtenderant.Ob quam rem monendi occaſionem homo Dei reperiens,docebat univerſos,ut omnipotenti Deo diſcerent obedire,cujus imperiis obtemperant & locuſtæ. Pauper verò prædictus flebiliter allegabat, poſſe ſe mandatis obedire de cætero, ſi ulla ſpes, quâ viveret, ſibi remanſiſſet. Tunc ergò vir Dei cæteros allocutus, juſtũ eſt,inquit,ut qui proprio ſupplicio humilitatis vobis & obedientiæ dedit exemplum,liberalitate veſtra anni præſentis alimenta percipiat. Collatione itaq; fidelium correptus homo pauperrimus & ditatus, didicit quantum diſpendii incredulitas inferat, quantumq; beneficii ſuis cultoribus divina conferat largitio.

CAPUT XIII.

ITem juxta oppidum,quod Juba appellatur, cum quadam die intrantes baſilicam,æſtatis tempore,ſolemnitatem veſpere reddituri, ad accendenda luminaria ignem minime reperiſſent, flammam concuſſis ex more lapidibus elicere nequiverunt,in tantum alterutra ferri ac petræ colliſione tardantes,ut tempus veſpertinę ſolemnitatis efflueret. At vir Dei genubus humi fixis orabat attentius. Mox igitur in conſpectu trium ſpiritualium,qui aderant tunc,virorũ,cereus,quem idem Severinus ſanctus manu tenebat, accenſus eſt. Quo lucente,ſacrificio veſpertini temporis ex more

ſupple-

ſuppleto, gratiæ Deo referuntur in omnibus. Quod factum, licet vir memoratus hos,qui huic interfuere miraculo,celare voluerit, ſicut & multa magnalia,quæ per illum divinis ſunt effectibus celebrata,claritas tamen tantæ virtutis occultari non potuit, ſed ad magnam cæteros fidem excellenter accendit.

CAPUT XIV.

ACcidit etiam ejuſdem loci quandam mulierem diutino languore vexatam jacere ſeminecem, exequiis jam paratis, cujus proximi mœſto ſilentio voces funereas quodã fidei clamore preſſerunt, & ante oſtium cellulæ ſancti viri corpus jam exanime pæne depoſuêre. Videns ergò homo Dei clauſum aditum oppoſitione lectuli,ait ad eos: Quidnam eſt,quod facere voluiſtis? Reſponderunt: Ut oratione tua vitæ reddatur exanimis. Tunc ipſe lacrymabundus exclamans ait: Quid à parvo magna depoſcitis? Cognoſco me prorſus indignum , utinam merear veniam pro meis invenire peccatis. Et illi, Credimus, inquiunt, quod ſi oraveris, reviviſcit. Tunc ſanctus Severinus fuſis illico lacrymis, in oratione proſtratus eſt, & muliere protinus reſurgente allocutus eſt eos: Nolite quidquam horum meis operibus applicare, hanc enim gratiam fervor fidei emeruit, & hoc fit in multis locis & gentibus,ut cognoſcatur,quod unus ſit Deus, faciens in cœlo & in terra prodigia, excitans perditos in ſalutem, & mortuos vitæ reſtituens. Mulier verò ſanitate percepta, opus ſacrale die tertio juxta morem provinciæ propriis cœpit manibus exercere.

CAPUT XV.

QUintanis appellabatur ſecundarum municipium Retiarum ſuper ripam Danubii ſitum,huic ex alia parte parvus fluvius Quintana nomine propinquabat. Is crebra inundatione Danubii ſuperfluentis excreſcens, nonnulla caſtelli ſpatia, quia in planum fundatum erat,occupabat. Eccleſiam etiam loci ejus manſores extra muros ex lignis habuere conſtructam, quæ pendula extenſione porrecta, defixis in altum ſtipitibus ſuſtentabatur & furculis , cui ad vicem ſoli tabularum erat levigata conjunctio,quam quoties rivus exceſſiſſet, aqua ſuperfluens occupabat. Quintanenſium itaq; fide ſanctus Severinus illuc fuerat invitatus , ubi cum tempore ſiccitatis veniſſet, interrogabat,cur tabulata nudatis obſtaculorum tegminibus apparêrent. Accolæ reſponderunt, quod frequenti fluminis alluvione, quidquid fuiſſet ſuperſtratũ, cõtinuo laberetur. At ipſe, ſternatur, inquit, ſuper tabulata in Chriſti nomine nunc pavimentũ, nam videbitis amodo fluvium cœleſti juſſione prohibitũ. Pavimento itaq; perfecto, ipſe vir Dei acceptâ ſecuri ſubter deſcendens, poſtes factâ oratione percuſſit, atq;

ad

ad aquam fluminis, venerandæ crucis expresso signaculo dixit: Non te sinat Dominus meus Jesus Christus hoc signum crucis excedere. Ex illo itaq; tempore cum ex more fluvius crevisset in cumulos, ambissetq; viciniam, quam solebat, ita spatiis ecclesiæ erat inferior, ut nunquam sancti patibuli signaculum, quod impresserat homo Dei, prorsus excederet.

Caput XVI.

Accidit autem, ut castelli presbyter memorati admodum venerabilis, Silvinus nomine moreretur, & cum in ecclesia feretro posito noctem psallentes duxissent ex more pervigilem, jam crescente diluculo, rogavit vir Dei fessos presbyteros & diaconos universos parumper abscedere, ut post laborem vigiliarum somno se aliquantulum recrearent. Quibus egressis, Dei homo ostiarium Maternum nomine interrogat, utrum omnes, ut dixerat, abscessissent. At illo respondente cunctos abiisse, nequaquam ait, sed latet hîc quidam. Tunc janitor ecclesiæ secundo perlustrans, nullum intra eam mansisse testatur. Verum Christi miles Domino sibi revelante, nescio quis, ait, hic delitescit. Tertio itaque diligentius perscrutans, quandam invenit virginem consecratam locis se occultioribus abdidisse, hanc ergò memoratus sic increpavit æditus: Cur istic famulo Dei posito tuam credideris potuisse latêre præsentiam? At illa, pietatis, inquit, me amor talia facere persuasit, videns enim cunctos foras expelli, putavi mecum, quod servus Christi invocatâ divinâ majestate præsentem mortuum suscitaret. Exeunte igitur memoratâ virgine, homo Dei cum presbytero & diacono janitoribusque duobus, in oratione curvatus postulavit fletu largissimo, ut opus solitæ majestatis divina virtus ostenderet. Tunc oratione completâ à presbytero, ita cadaver vir beatus alloquitur: In nomine Domini nostri Jesu Christi sancte presbyter Silvine loquere cum fratribus tuis. Et subitò oculos defunctus aperuit. Vix verò præsentibus homo Dei tacere præ gaudio persuasit, & denuo ad eum: Vis, inquit, rogemus Dominum, ut te adhuc servis tuis in hac vitâ condonare dignetur? At ille ait: Per Dominum te conjuro, ne diutius hîc tenear, & frauder quiete perpetua, in qua me esse jam cernebam. Statimq; reddita oratione quievit exanimis. Hoc autem factum sancti Severini adjuratione ita celatum est, ut ante mortem ejus non potuisset agnosci, ego tamen hæc, quæ retuli, Marci subdiaconi & Materni janitoris relatione cognovi. Nam presbyter & diaconus tanti testes miraculi, ante sanctum virum, cui juraverunt nulli se, quod viderant, proditiuros, obiisse noscuntur.

CAPUT XVII.

TAlibus igitur beatus Severinus per Christi gratiam opulentus muneribus, captivorum etiam egenorumq; tantam curam ingenita sibi pietate susceperat, ut pæne omnes per universa oppida vel castella pauperes, ipsius industria pascerentur, quibus tam læta sollicitudine ministrabat, ut tunc se crederet tantummodo saturari, vel abundare bonis omnibus, quando videbat egentium corpora sustentari. Et cum ipse hebdomadarum continuatis jejuniis minimè frangeretur, tamen esurie miserorum se credebat afflictum. Cujus largitionem tam piam in pauperes plurimi contemplantes, quamvis ex duro barbarorum imperio famis angustias sustinerent, devotissimè tamen frugum suarum decimas pauperibus impendebant. Quod mandatum licet cunctis ex lege notissimum sit, tamen quasi ex ore angeli præsentis audirent, grata devotione servabant. Frigus quoque vir Dei tantum in nuditate pauperum sentiebat, siquidem specialiter à Deo perceperat, ut in frigidissima regione mirabili abstinentia castigatus, fortis & alacer permaneret. Pro decimis autem, ut diximus, dandis, quibus pauperes alerentur, Norici quoq; presbyteros missis exhortabatur epistolis. Ex qua consuetudine cum nonnullam ad eum erogandarum vestium copiam direxissent, interrogavit eos, qui venerant, si ex civitate quoque Tiburnia similis collatio mitteretur. Respondentibus etiam inde protinus affuturos, vir Dei nequaquam eos venire signavit, sed dilatam eorum oblationem prædixit barbaris offerendam. Itaque non multo post cives Tiburniæ, vario cum obsidentibus Gothis certamine dimicantes, vix initi fœderis pactione inter cætera etiam largitionem jam in unum collatam, quam mittere famulo Dei distulerant, hostibus, ut prædixerat, obtulerunt.

CAPUT XVIII.

CIves quoq; ex oppido Lauriaco crebro quondam sancti Severini exhortatione commoniti, frugum decimas pauperibus offerre distulerant. Quibus fame constrictis, jam maturitate messium flavescente, vicina subsidia monstrabantur. At ubi rubiginis improvisa corruptio frugibus nocitura comparuit, mox ad ipsum convenêre prostrati, pœnas suæ contumaciæ confitentes. Miles verò Christi, fessos verbis spiritualibus allevabat dicens: Si decimas obtulissetis pauperibus, non solum æterna mercede frueremini, verum etiam commodis possetis abundare præsentibus: Sed quia culpam confessione propria castigatis, de Domini pietate polliceor, quod rubigo præsens tam validè penitus non nocebit, tantum fides vestra non vacillet. Verum cives ad persolvendas ex illâ die decimas hæc promissio reddidit promptiores.

 ptiores.

ptiores. Tunc, ut solebat, hortatus est indici jejunium, quo expleto, placidus imber desperatæ messis amputavit incommoda.

CAPUT XIX.

PAtavis appellatur oppidum, inter utraq; flumina, Enum videlicet atq; Danubium constitutum, ubi beatus Severinus cellulam paucis solito more fundaverat, eo quod ipse illuc sæpius rogatus à civibus adveniret, maximè propter Alamannorum incursus assiduos, quorum Rex Gibuldus summâ eum reverentiâ diligebat. Qui etiam quodam tempore ad eum videndum desideranter occurrit, cui sanctus obviam, ne adventu suo eam civitatem prægravaret, egressus est, tantaq; constantiâ regem allocutus est, ut tremere corā eo vehementius cœperit, sed & postea suis exercitibus indicavit, nunquam se nec re bellica nec aliqua formidine tanto tremore fuisse concussum. Cumq; Dei famulo daret optionem imperandi quæ vellet, rogavit doctor piissimus, ut sibi potius præstaturus, gentem suam à Romana vastatione cohiberet, & captivos, quos sui tenuerant, gratanter absolveret. Tunc Rex constituerat, ut ex suis aliquem dirigeret, ad id opus maturius exequendum; statimq; missus Amantius diaconus, è vestigio regem subsequitur, ejusq; pro foribus excubans, multis diebus non potuit nunciari. Cui pro re, qua directus fuerat, non peracta tristissimo revertenti, apparuit quidam effigiem sancti præferens Severini, qui eum minaci appellatione perterritum sequi se jussit. Cumq; pavens atq; concitus sequeretur, pervenit ad januam regis, statimq; dux ille prævius ex oculis mirantis evanuit. Verum regis iterum nuncius diaconum, unde esset, & quid speraret, interrogat: Ille rem breviter insinuans, oblatis regi, receptisq; remeavit epistolis. Dimissus igitur, revexit fere septuaginta captivos, insuper promissionem regis gratam deferens, qua spopondit se, cum diligenter provinciam peragraverit, remissurum quantos in eadem reperturus fuisset numero captivorum. Pro qua re postmodum sanctus Lucillus presbyter destinatus magnam miserorum copiam à captivitate revocavit.

CAPUT XX.

PEr id tempus, quo Romanum constabat imperium, multorum milites oppidorum pro custodia limitis publicis stipendiis alebantur. Qua consuetudine desinente, simul militares turbæ sunt deletæ; cum milite Batavino utcumq; numero perdurante, ex eo perrexerunt quidam ad Italiam, extremum stipendium commilitonibus allaturi, quos interemptos à barbaris nullus agnoverat. Quadam ergò die, dum in sua cellula legeret sanctus Severinus, subito clauso codice, cum magno cœpit lacrymare

mare suspirio, astantes juvenes jussit ad fluvium properanter excurrere, quem in illa hora humano firmabat cruore respergi, statimq; nunciatum est, corpora præfatorum militum fluminis impetu ad terram fuisse delata.

Caput XXI.

Paulinus quidam ad sanctum Severinum fama ejus latius percurrente pervenerat, hic in consortio beati viri diebus aliquot remoratus, cum redire vellet, audivit ab eo, Venerabilis presbyter festina, quia scito dilectionem tuam, populorum desideriis, ut credimus, obluctantem, dignitas episcopatus ornabit. Mox remeante ad patriam, sermo in eo prædicentis impletus est. Nam cives Tiburniæ, quæ est metropolis Norici, coegerunt prædictum virum summi sacerdotii suscipere principatum.

Caput XXII.

Basilicæ extra muros oppidi Batavini, in loco nomine Boitro trans Enum fluvium constitutæ, ubi cellulam paucis monachis ipse construxerat, martyrum reliquiæ quærebantur. Ingerentibus ergò se presbyteris, ut mitterentur ad sanctuaria deferenda, hęc beatus Severinus monita proferebat: Quamvis cuncta mortalium opere constructa pereant, hæc tamen ædificia præ cæteris celerrimè relinquenda sunt; & ideò pro reliquiis sanctorum nullum laborem debere suscipere, quia ultro sancti Joannis eis benedictio deferetur. Interea beatum virum cives oppidi memorati suppliciter adierunt, ut pergeret ad Favianam, Rugorum principem, mercandi eis licentiam postularet. Quibus ipse, tempus, inquit, hujus oppidi appropinquavit, ut desertum, sicut cætera priora castella cultore destituta, remaneat. Quid ergò necesse est locis mercimonia providere, ubi ultra non poterit apparere mercator? Respondentibus illis, non se debere contemni, sed consueto sublevari regimine, quidam presbyter hæc diabolico spiritu repletus adjecit, Perge quæso sancte, perge velociter, ut tuo discessu parumper à jejuniis & vigiliis quiescamus. Quo dicto, vir Dei lacrymis urgebatur ingentibus, quod in ridiculam vanitatem cunctis audientibus sacerdos eruperat. Aperta namque scurrilitas latentium est testificatio delictorum. Sanctus itaq; vir, cur ita fleret, interrogatus à fratribus: Video, inquit, plagam gravissimam nobis absentibus huic loco protinus eventuram, & Christi sacraria, quod non sine gemitu cogor exprimere, humano sanguine redundabunt, in tantum, ut etiam locus iste violandus sit, nam in baptisterio loquebantur. Ad antiquum itaq; & omnibus majus monasterium suum, juxta muros oppidi Favianis, quod centum & ultra millibus aberat, Danubii

bii navigationibus descendebat. Mox igitur eo discedente Chunimundus paucis barbaris comitatus, oppidum, ut sanctus prædixerat, Batavis invasit, ac pæne cunctis mansoribus in messe detentis, quadraginta viros oppidi, qui ad custodiam remanserant, interemit. Presbyterum quoq; illum, qui tam sacrilege contra famulum Christi in baptisterio fuerat elocutus, ad eundem locum confugientem, insequentes barbari peremerunt. Frustra enim illuc offenso Deo veritatis inimicus accessit, ubi tam imprudenter excesserat.

Caput XXIII.

IGitur sanctissimus Severinus dum in monasterio Favianis evangelium legeret, oratione suppleta consurgens, scapham sibi illico jubet præparari, & mirantibus his, qui aderant, ait: Sit nomen Domini benedictum, reliquiis beatorum martyrum oportet nos occurrere. Nec mora, transmeant Danubium, inveniunt hominem considentem in ripa ulteriore fluminis, ac multis eos precibus postulantem, ut ad servum Dei, ad quem fama vulgante olim venire cuperet, duceretur. Mox itaq; ei Christo servi demonstrato, suppliciter sancti Joannis Baptistæ reliquias obtulit, multis apud se servatas temporibus. Quas Dei servus debita veneratione suscipiens, basilicam sancti Joannis, sicut prædixerat, ultronea benedictione collata, sacravit officio sacerdotum.

Caput XXIV.

AD habitatores præterea oppidi, quod Jopia vocabatur, septuaginta & amplius à Batavis millibus disparatum, solitâ vir Dei revelatione commonitus, Moderatum nomine cantorem ecclesiæ destinavit, præcipiens, ut habitationẽ loci illius omnes sine cunctatione relinquerent, mox enim perituros fore, si contemnerent imperata. Aliis ergò de tanto præsagio dubitantibus, aliis non credentibus prorsus, iterum misit Quintasium quendam, cui lacrymans ait, Perge velocius, denuncians eis, si in hac nocte remanserint, sine dilatione capientur. Sanctum quoq; Maximum spiritualis vitæ presbyterum instantius imperat admonere, ut saltem ipse contemptoribus derelictis, properaret à cœlesti misericordiâ liberari, de quo sibi Dei famulus magnam dicebat inesse mœstitiam, ne forte salutiferum differendo mandatum, imminenti subjaceret exitio. Prædictus itaq; pergens imperata supplevit, & reliquis incredulitate nutantibus, nuncius viri Dei presbytero retinenti se, atq; hospitalitatem præbere cupienti, nullatenus acquievit. Quâ nocte Heruli insperatè protinus irruentes, oppidumq; vastantes, plurimos duxere captivos, presbyterum verò memoratum patibulo suspenderunt. Quo audito servus Dei graviter doluit præmonitus non curasse.

CAPUT XXV.

DEinde quidam de Norico, Maximinus nomine, servum Dei frequentare solitus erat. Et cum pro familiaritate quam meruerat, in monasterio sancti viri diebus aliquot moraretur, ejus informatur oraculis, patriam suam grave repente exitium subituram. Qui acceptis litteris ad sanctum Paulinum Episcopum designatis, remeavit instantius. Igitur memoratus antistes litterarum tenore perstructus, universas diœceses sive castella, scriptis propriis vehementer admonuit, ut triduano jejunio quod litteræ viri Dei signaverant, exitio venturæ cladis occurrerent. Quibus jussa complentibus, terminato jejunio ecce Alamannorum copiosissima multitudo feraliter cuncta vastavit, castella verò nullum sensere periculum, quæ lorica fidelis jejunii, & laudanda cordis humilitas adversus hostium ferociam fidenter armaverat.

CAPUT XXVI.

POst hæc leprosus quidam Mediolanensis territorii, ad sanctum Severinum, famâ ejus invitante perrexerat, hunc sanitatum remedia implorantem suppliciter, monachis suis indicto jejunio commendavit, qui continuo Dei gratiâ mundatus est. Cumq; recepta sanitate redire suaderetur ad patriam suam, prostravit se pedibus sancti viri, petens ne ulterius ad sua redire cogeretur, cupiens scilicet, ut lepram quoq; peccatorum, sicut carnis effugeret, vitamq; in eodem loco fine laudabili terminaret. Cujus animum vir Dei vehementer admirans, paucis monachis paterna jussione præcepit, frequentatis cum eo jejuniis in oratione continua permanere, ut Dominus ei, quæ essent opportuna, concederet. Tantis itaq; remediis præmunitus, intra duorum mensium spatium vitæ mortalis est compedibus absolutus.

CAPUT XXVII.

EOdem tempore mansores oppidi Quintanensis, creberrimis Alamannorum incursionibus defessi, sedes proprias relinquentes in Batavis oppidum migraverunt. Sed non latuit eosdem barbaros confugium prædictorum, qua caussâ plus inflammati sunt, credentes duorum populos oppidorum uno impetu prædarentur. Sed beatus Severinus orationi fortius incubans, Romanos exemplis salutaribus multipliciter hortabatur, prænuncians hostes quidem præsentis Dei auxilio superandos, sed post victoriam, eos, qui contemnerent ejus monita, perituros. Igitur Romani omnes sancti viri prædictione firmati, spe promissæ victoriæ adversus Alamannos instruxerunt aciem, non tam materialibus armis, quam sancti viri orationibus præmuniti. Qua congressione victis ac fugientibus Alaman-

nis, vir Dei ita victores alloquitur, Filii, ne vestris viribus palmam præsentis certaminis imputetis, scientes vos Dei nunc præsidio liberatos, ut hinc parvo intervallo temporis, quasi quibusdam concessis induciis discedatis mecum. Itaq; ad oppidum Lauriacum congregati descendite. Hæc homo Dei plenus pietate commonuit. Sed Batavinis genitale solum relinquere dubitantibus, sic adjecit: Quamvis & illud oppidum, quo pergimus, ingruente barbarie sit quantocyus relinquendum, hinc tamen nunc pariter discedamus. Talia commonentem sequuti sunt plurimi, quidam reperti sunt contumaces, nec defuit contemptoribus gladius inimici. Quicunque enim ibidem contra hominis Dei interdictum manserunt, Thuringis irruentibus in eâdem hebdomade alii quidem trucidati, alii in captivitatem deducti, pœnas dedere contemptus.

CAPUT XXVIII.

IGitur post excidium oppidorum in superiore parte Danubii, omnem populum in Lauriacum oppidum transmigrantem, qui sanctiSeverini monitis paruerant, assiduis hortationibus præstruebat, ne in suâ virtute confiderent, sed orationibus & jejuniis atque eleemosynis insistentes, armis potius spiritualibus munirentur. Præterea vir Dei quadam die cunctos pauperes in unâ basilicâ statuit congregari, oleum, prout poscebat ratio, largiturus, quam speciem in illis locis difficillimam negotiatorum deferebat advectio. Igitur tamquam benedictionis accipiendæ gratiâ major egenorum turba confluxit, pretiosum quippe ibidem hujus liquoris alimentum, auxit turbam numerumq; poscentium. Tunc beatus oratione completa, signoq; crucis expresso, solitum sibi scripturæ sanctæ sermonem cunctis audientibus exprimens ait: Sit nomen Domini benedictum. Tunc cœpit oleum propriâ manu ministris implere portantibus, imitatus servus fidelis Dominum suum, qui non ministrari venerat, sed potius ministrare, sequensq; vestigia Salvatoris, gaudebat augeri materiam, quam officio dextræ sinistrâ nesciente fundebat. Completis itaq; vasculis pauperum, nihil minuebatur in manibus ministrantium. Tantum igitur Dei beneficium dum circumstantes tacitè mirarentur, unus eorum, cui nomen erat Biennius, magno timore perterritus exclamavit dicens, Domine mi, crescit hic cacabus olei, & in modum fontis exundat. Sic liquor ille gratissimus, proditâ virtute, subtractus est. Cui statim Christi famulus exclamans ait: Quid fecisti frater? Obstruxisti commodum plurimorum, ignoscat tibi Dominus Jesus Christus. Sic aliquando mulier vidua debitis onerata, Helisei Prophetæ jussis instruitur, ex olei stillâ quam habebat, vasa replere quamplurima. Quod cum fecisset, & adhuc

adhuc vaſa à filiis depoſceret, ubi audivit numerum defeciſſe vaſorum, mox ſtetit oleum.

Caput XXIX.

PEr idem tempus Maximus Noricenſis, cujus fecimus ſuperius mentionem, fidei calore ſuccenſus, mediâ hyeme, qua regionis illius itinera gelu torpente clauduntur, ad beatum Severinum audaci temeritate, vel magis, ut poſtea claruit, intrepidâ devotione venire contendit, conductis plurimis comitibus, qui collo ſuo veſtes, captivis & pauperibus profuturas, quas Noricorum religioſa collatio congregaverat, bajularent, itaque profecti ad ſumma alpium cacumina pervenerunt, ubi per totam noctem nix tanta confluxit, ut eos magnæ arboris protectione vallatos, velut ingens fovea demerſos includeret. Et cum de vita ſua penitus deſperarent, vidit ductor comitum per ſoporem in effigie virum Dei, ſtantem ac dicentem ſibi: Nolite timere, pergite quò cœpiſtis. Hac verò revelatione protinus animati, cum cœpiſſent etiam fide magis quam greſſibus proficiſci, ſubitò divino nutu ingentis formæ urſus è latere veniens viam monſtraturus apparuit, qui ſe tempore hyemis ſpeluncis abditare conſuevit, & mox cupitum gerebat iter, & ducenta fere millia non ad ſiniſtram devians, non ad dexteram, viam demonſtravit optabilem. Tanta enim eos intercapedine præcedebat, quanta regente veſtigio ſemitam præpararet. Itaque progrediens beſtia per heremi vaſtitatem, viros, qui egenis deferebant ſolatia, non reliquit, ſed uſq; ad habitacula hominum, qua potuit, humanitate perduxit, & mox in unam partem officio divertit expleto, oſtendens tanto ducatus officio, quid homines hominibus præſtare debeant, quantumque charitatis impendere, cum deſperantibus iter beſtia ſæva monſtraverit. Igitur cum ſervo Dei nunciarentur qui venerant, ait, Ingrediantur, quibus viam, qua venirent, urſus aperuit. Quo audito illi ſtupore repleti, mirabantur enim virum Dei referre id, quod in abſentia provenerat.

Caput XXX.

CIves item oppidi Lauriaci, & ſuperiores transfugæ caſtellorum, ad ſuſpecta loca exploratoribus deſtinatis, hoſtes, quantum poterant, humana ſollicitudine præcavebant. Quos ſervus Dei divinitatis inſtinctu commonitus, præſaga mente præſtruxit, ut omnem paupertatis ſuæ ſufficientiam intra muros concluderent, quatenus inimicorum feralis incurſio, nihil humanitatis inveniens, ſtatim fame compulſa immania crudelitatis cœpta deſereret. Hæc per triduum conteſtatus, adveſperaſcente jam die,

Valentem nomine monachum mittens ad ſanctum Conſtantium ejusdem loci pontificem, & ad cæteros commanentes. Hac, inquit, nocte diſpoſitis per muros, ex more vigiliis diſtrictius excubate, ſupervenientis hoſtis caventes inſidias. At illi nihil adverſi per exploratores ſentire ſe affirmabant. Sed Chriſti præco præmonere non deſinens, dubitantibus voce magna clamabat, eadem nocte eos aſſerens capiendos, niſi imperiis fideliter obedirent, ſæpius repetens, me, inquit, lapidate, ſi mentitus fuero. Itaq; tandem aliquando muris invigilare compulſi, expleta conſueti operis in noctis principio pſalmodia, cum celeberrimo cœpiſſent vigilare concurſu, acervus fœni cominus poſitus, ex facula bajuli nolentis accenſus, lumen, non incendium reddidit civitati. Qua occaſione vociferantibus cunctis, hoſtes ſylvarum occultatione morantes, ſubito ſplendore clamoreque perterriti, putantes ſe præcognitos quieverunt, ac mane facto circumdantes civitatem & ubique diſcurrentes, cum nihil victualium reperiſſent, diripuerunt animalium gregem cujusdam hominis, qui ſervo Dei prædicente contumax, ſua fugare contempſerat, & receſſerunt. Illis autem abeuntibus cives portas egreſſi, haud procul à muris ſcalas jacentes inveniunt, quas ad urbis excidium præparantes barbari, vigilantium clamore turbati in nocte jactaverant. Quapropter memorati cives veniam à Chriſti famulo precabantur humiliter, confitentes corda ſua lapidibus eſſe duriora, qui rebus præſentibus agnoverunt in ſancto viro gratiam viguiſſe propheticam, atq; in uno impetu eſſet plebs inobediens univerſa captiva, niſi eam liberam viri Dei conſueta conſervaſſet oratio, Jacobo Apoſtolo proteſtante, Multum, inquit, valet deprecatio juſti aſſidua.

CAPUT XXXI.

FEletheus Rugorum Rex, qui & Fava, audiens cunctorum reliquias oppidorum, quę barbaricos evaſerant gladios, Lauriacū ſe per Dei famulum contuliſſe, aſſumpto veniebat exercitu, cogitans repente detentos abducere, & in oppidis ſibi tributariis atq; vicinis, (ex quibus unum acceperat Favianis) quæ à Rugis tantummodo dirimebantur Danubio, collocare. Quamobrem graviter univerſi turbati, ſanctum Severinum adière ſuppliciter, ut in occurſum regis egrediens, ejus animum mitigaret. Cui tota nocte feſtinans, in viceſimo ab urbe milliario matutinus occurrit. Rex ergò adventum ejus protinus expaveſcens, teſtabatur illius ſe fatigatione plurimum prægravatum, cauſſam repentinæ curſionis inquirit. Cui ſervus Dei, Pax tibi, inquit, Rex optime, Chriſti legatus advenio, ſubditis veniam precaturus. Recole gratiam, divina beneficia recordare, quibus pater tuus ſe frequen-

frequenter sensit adjutum. Nam cunctis regni sui temporibus nihil me inconsulto gerere præsumebat. Qui monitis non resistens salutaribus, crebris prosperitatibus recognovit, quanti valeret obedientis animus, quantumq; triumphatoribus prosit, suis non tumêre victoriis. Et Rex, inquit, hunc populum, pro quo benivolus precator accedis, non patiar Alamannorum aut Thuringorum iniquorum sævâ deprædatione vastari, vel gladio trucidari, aut in servitio redigi, cum sint nobis oppida & castella, in quibus debeant ordinari. Cui servus Christi constanter ita respondit, Nunquid arcu tuo & gladio homines isti à prædonum vastatione creberrima sunt erepti, & non potius Dei munere, ut tibi paulisper obsequi valeant reservatiùs? Nunc ergò Rex optime consilium meum ne respuas, fidei meæ hos committe subjectos, ne tanti exercitus compulsione vastentur potius quam migrentur: Confido enim in Domino meo, quod ipse, qui me fecit horum calamitatibus interesse, in ducendis eis idoneum faciet promissorum. His auditis, Rex modestis legationibus mitigatus, cum suo remeavit exercitu. Igitur Romani, quos in sua sanctus Severinus fide susceperat, descendentes de Lauriaco pacificis dispositionibus, benivolâ cum Rugis societate vixerunt. Ipse verò Favianis degens in antiquo suo monasterio, nec admonere populos, nec prædicere futura cessabat, asserens universos in Romani soli provinciam absq; ullo libertatis migraturos incommodo.

Caput XXXII.

Hisdem temporibus Odobagar Rex sancto Severino familiares litteras dirigens, si qua speranda duceret, dabat suppliciter optionem, memor illius præsagii, quo eum expresserat quondam regnaturum. Tantis itaq; sanctus alloquiis invitatus, Ambrosium quendam exulantem rogat absolvi. Cujus Odobagar gratulabundus paruit imperatis. Quodam etiam tempore dum memoratum regem multi nobiles coram sancto viro humana, ut fieri solet, adulatione laudarent, interrogat, quem regem tantis præconiis prætulissent, respondentibus Odobagarum Regem. Odobagar, inquit, interim inter tredecim & quatuordecim annos videlicet integros regnabit, finem verò regni ejus significans, & his dictis adjecit, citius illos, quod ipse prædixerat, probaturos.

Caput XXXIII.

Ab oppidaneis Comagensibus, apud quos primum quondam innotuerat beatus Severinus, suppliciter rogatus advenit. Cujus compertâ præsentiâ, unus ex optimatibus Felethei Regis filium suum adolescentem diuturno languore vexatum, cui

jam

jam parabat exequias, transjecto Danubio pedibus ejus projecit, & lacrymans, credo, inquit, homo Dei, te filio meo velocem impetrare divinitus posse sanitatem. Tunc data oratione, qui semivivus allatus fuerat, statim patre mirante surrexit, & perfecta protinus revertitur sanitate.

Caput XXXIV.

ELephantiosus quidam, Telo nomine, de longinquis regionibus sancti Severini invitatus virtutibus venit, rogans ejus orationibus mundari. Accepto itaq; ex more præcepto, jubetur Deum totius gratiæ largitorem sine cessatione lacrymabiliter exorare. Quid plura? precibus beati viri idem leprosus divina opitulatione mundatus, dum commutat mores in melius, mutare meruit & colorem, regis æterni magnalia tam suis quam plurimorum vocibus longè lateq; denuncians.

Caput XXXV.

BOnosus quoq; monachus beati Severini, barbarus genere, qui responsis ejus inhærebat, oculorum imbecillitate plurimum prægravatus, medelam sibi præstari ejus oratione poscebat, ægrè ferens adventitios & externos salutaris gratiæ sentire præsidia, sibiq; nullam remediorum opem aliquatenus exhiberi. Cui servus Dei, non tibi, inquit, expedit fili corporeis luminibus aciem habere perspicuam, & exterioris oculi clarum præferre conspectum, ora magis, ut obtutus vegetetur interior. Talibus ergò monitis informatus, dedit operam corde magis videre quam corpore, meruitq; absque ullo fastidio mirabiliter in orationibus perfici jugitate continuus, & per quadraginta fere annos in monasterii excubiis perseverans, eodem, quo conversus est, fidei calore transivit ad Dominum.

Caput XXXVI.

IN loco Boitro superius memorato, quosdam tres monachos sui monasterii doctor humilis superbię fœditate respersos, dum pro suis singulos excessibus increpatos, durare in pernicie comprobasset, oravit, ut eos Dominus in adoptionem recipiens filiorum, paterno dignaretur flagello corripere. Prius ergò quam orationem effusis lacrymis terminaret, uno momento iidem monachi dæmone corripiente vexati, contumaciam suam pectorisque fastum, ac superbiam cordis miserabilibus vocibus fatebantur. Absit, ut cuiquam hoc crudele videatur aut noxium, quia traditi sunt hujusmodi Satanæ in interitum carnis, sicut docet beatus Apostolus, ut spiritus salvus sit in die Domini

nostri Jesu Christi, cum beatus Ambrosius Mediolanensis Episcopus servum Stiliconis, auctorem falsarum epistolarum deprehensum, dixerit oportere tradi Satanæ, ne talia imposterum auderet admittere, quem eodem momento, cum adhuc sermo esset in ore sacerdotis, spiritus immundus arreptum cœpit discerpere. Severus quoq; Sulpitius refert ex relatione Posthumiani, virum quendam magnis virtutibus signisq; mirabilem, ad expellendam de corde suo jactantiæ vanitatem quam incurrerat, exorasse, ut permissa in se mensibus quinq; diaboli potestate, similis his fieret, quos ipse curaverat. Idem post pauca, Itaq; correptus à dæmone, tentus in vinculis, omnia, quæ energumeni ferre solent, perpessus, quinto demum mense curatus est, non tantum à dæmone, sed quod illi erat utilius atq; optatius, ab elationis vanitate. Prædictos itaque monachos vir Dei delegatos fratribus per dies quadraginta arduis abstinentiæ remediis mancipavit. Quibus expletis, datâ super eos oratione, à potestate dæmonis eruit, nec solùm corporis sanitatem, sed & mentis impertit. Quo facto sancto viro reverentia & terror accrevit, & cæteros major disciplinæ metus obtinuit.

Caput XXXVII.

MArcianum monachum, qui postea presbyter ante nos monasterio præfuit, ad Noricum cum Renato fratre direxerat. Et cum dies tertius laberetur, ait fratribus, Orate charissimi, quia gravis hac horâ Marcianum tribulatio comprimit & Renatum, de quâ tamen citius Christi liberabuntur auxilio. Tunc monachi quæ ab eo dicta sunt protinus annotantes, illis post menses plurimos redeuntibus, diem horamq; periculi quâ barbaros evaserant, indicantibus, sicut signaverant, approbaverunt.

Caput XXXVIII.

ITem beatissimus Severinus monacho Urso nomine, repente præcepit quadraginta dierum districtiore jejunio, venturæ calamitati, abstinentia ciborum & lamentis occurrere, dicens: Iminet tibi corporale periculum, quod Dei præsidio parvi panis & aquæ remediis expiabis. Quadragesimo itaq; die mortifera papula in brachio jejunantis apparuit, quam mox ad ipsum ingressus suppliciter demonstravit. Cui sanctus Dei famulus, Noli metuere prænunciatum tibi ante dies quadraginta discrimen, statimq; propria manu signo crucis obducto, mirantibus, qui aderant, papula lethalis evanuit. Hoc unum de domesticis sanitatibus narrare sufficiat, prolixi operis fastidium declinando. Nam sæpius suorum ægritudines monachorum Christo sibi revelante prænuncians, hisdem quibus prævidebat muneribus & sanabat.

Caput

CAPUT XXXIX.

A Discipulorum suorum quoq; cellulâ spiritualis doctor non longius habitabat, in orationibus & abstinentia jugiter perseverans, cum quibus tamen matutinas orationes, & propriam noctis principio psalmodiam solemniter adimplebat, reliqua verò orationum tempora, in parvo complebat oratorio, quo manebat. In quibus sæpe cœlestibus informabatur oraculis, multa futura per Dei gratiam prædicabat, multorum etiam occulta cognoscens, ut opus erat, proferebat in medium, & singulis remedia, prout poscebat modus ægritudinis, providebat. Stratus ejus unum erat in oratorii pavimento cilicium, omni tempore ipso quo vestiebatur amictu, etiam dum quiesceret utebatur. Nunquam ante solis occasum nisi certa solvit festivitate jejunium. Quadragesimæ verò temporibus una per hebdomadem refectione contentus, æquali vultus hilaritate fulgebat. Aliena quasi propria errata deflens, quibus poterat præsidiis temperabat.

CAPUT XL.

DEinde post multos agones & diuturna certamina, cum se beatus Severinus de hoc sæculo transiturum Deo revelante sensisset, memoratum Rugorum regem Favam cum uxore ejus crudelissima nomine Gisa ad se venire commonuit. Quem cum salutaribus exhortatus esset affatibus, ut ita cum sibi subjectis ageret, quo se jugiter cogitaret pro statu regni sui rationem Domino redditurum, aliisq; verbis intrepidè monuisset, protenta manu regis pectus ostendens, reginam interrogationibus arguebat his: Hanc, inquit, animam Gisa an aurum argentumq; plus diligis? Cumq; illa maritum se diceret cunctis opibus anteferre, Vir Dei sapienter: Ergò, inquit, desine innocentes opprimere, ne illorum afflictio vestram magis dissipet potestatem, etenim tu sæpe mansuetudinem regis convellis. At illa, Cur, inquit, nos sic accipis serve Dei? Cui ipse, Contestor, ait, vos ego humilis, jam profecturus ad Deum, ut ab iniquis actibus temperantes, piis mores honestetis operibus. Huc usque regnum vestrum auctore Domino prosperatum est, jam ex hoc vos videritis. His monitis Rex cum conjuge sufficienter instructi, valedicentes ei profecti sunt. Tunc sanctus non desinebat de suę migrationis vicinia suos alloqui dulcedine charitatis, quod quidē facere nec ante cessaverat. Scitote, inquit, fratres, sicut filios Israël constat ereptos esse de terra Ægypti, ita cunctos populos terræ hujus, oportet ab injusta barbarorum dominatione liberari. Etenim omnes cum suis facultatibus de his oppidis emigrantes, ad Romanam provinciam absq; ulla sui captivitate pervenient. Sed memētote præcepta sancti Joseph Patriarchæ, cujus ego vos indignus & infimus attestatione convenio,

venio, visitatione visitabit vos Dominus, & tolletis ossa mea hinc vobiscum, quod non mihi, sed vobis est profuturum. Hæc quippe loca nunc frequentata cultoribus, in tam vastissimam solitudinem redigentur, ut hostes æstimantes auri se quippiam reperturos etiam mortuorum sepulturas effodiant. Cujus vaticinii veritatem eventus rerum præsentium comprobavit. Levari ergò suum corpusculum pater sanctissimæ probitatis providis argumentis præcepit, ut dum generales populi transmigrationes provenissent, indivisa fratrum, quos adquisierat, congregatio proficiscens, obtentu memoriæ ejus in uno societatis vinculo permaneret.

Caput XLI.

Diem etiam, quo transiturus esset idem beatus Severinus è corpore, ante duos & amplius annos, hac significatione monstravit. Epiphaniorum die cum sanctus Lucillus presbyter abbatis sui sancti Valentini, Retiarum quondam Episcopi, diem depositionis annua solemnitate in crastinum celebraturus sollicitus intimasset, idem famulus Dei ita respondit: Si beatus Valentinus hęc tibi celebranda solemnia delegavit, ego quoq; tibi in eodem die vigiliarum mearum studia observanda migraturus è corpore derelinquo. Ille his sermonibus tremefactus, cum se magis, utpote homo decrepitus, enixius commendaret, quasi primitus transiturus, adjecit: Hoc erit, sancte presbyter, quod audisti, nec enim Domini constitutum humana voluntate præteriet.

Caput XLII.

Præterea cum Friderichus à fratre suo Rugorum Rege Fava ex paucis, quę super ripā Danubii permanserant, oppidis unū acciperet Favianis, juxta quod sanctus Severinus, ut retuli, commanebat, & ad eum idem Friderichus ex more salutaturus accederet, cœpit ei miles Christi iter suum enixius indicare, sub contestatione hæc proloquens, Noveris me, inquit, quantocyus ad Dominum profecturum, & idcirco commonitus præcaveto, ne me discedente aliquid horum, quæ mihi commissa sunt, attaminare pertentes, & substantiam pauperum captivorumque contingas, indignationem Dei, quod absit, tali temeritate sensurus. Sed Friderichus insperatâ commonitione perculsus, cur, inquit, hac contestatione confundimur, cum non optemus tantis orbari præsidiis, & sanctæ largitioni tuæ, quæ omnibus nota est, conferre aliquid nos deceat, non auferre, quatenus solitâ, sicut & pater noster Flaccitheus, tuâ merear oratione muniri, qui experimento didicit sanctitatis tuæ meritis se fuisse semper adjutum. Et ille, qualibet, inquit, occasione meam cellulam volueris lædere, & hîc

ſtatim probabis, & in futuro ſolves, quam non opto, vindictam.
Tunc Fridericus promittens ſe Chriſti famuli monita ſervaturum, remeavit ad propria. Doctor verò dulciſſimus non ceſſabat ſuos alloqui per monita diſcipulos, dicens, Confido de gratiâ Chriſti mei Jeſu, quia vobis in opere ſuo durantibus, & meæ memoriæ pacatâ ſocietate conjunctis, æternæ vitæ bona tribuet, nec ſolatia præſentium denegabit.

Caput XLIII.

NOnis itaq; Januariis cœpit tenuiter lateris dolore pulſari, quo durante per triduum, medio noctis tempore fratres adeſſe præcepit, quos de corpore ſuo commonens, & paternâ informatione corroborans inſtanter ac mirabiliter talia proſecutus ajebat, Filii in Chriſto chariſſimi, ſcitis quod beatus Jacob conditione mortis inſtante, filios ſuos adeſſe præcipiens, propheticæ benedictionis affatibus ſingulos quosq; remunerans, myſteriorum arcana prodidit futurorum. Nos verò infimi ac tepidi, tantæque impares pietati, hanc prærogativam noſtris uſurpare viribus non audemus, unum tamen, quod humilitati congruit, non tacebo, mittens vos ad exempla majorum, quorum intuentes exitum converſationis, imitamini fidem, Abraham namque vocatus à Domino, fide obedivit, ut exiret in locum, quem accepturus erat in poſſeſſionem, & exiit neſciens quo venturus eſſet. Hujus igitur beati patriarchæ imitamini fidem, imitamini ſanctitatem, terrenam deſpicite patriam, cœleſtem ſemper inquirite. Confido autem in Domino, quod mihi de vobis æterna lucra provenient. Video enim vos gaudiũ meum fervore ſpiritus ampliaſſe, amare juſtitiam, fraternæ charitatis vincula diligere, caſtitati operam dare, humilitatis regulam cuſtodire, hæc quantum ad hominis ſpectat intuitum, laudo confidenter & approbo. Sed orate, ut quæ humanis aſpectibus digna ſunt, æternæ diſcretionis examinatione firmentur, quia non, ſicut videt homo, videt Deus. Ille ſiquidem, ſicut divinus ſermo denunciat, omnia corda ſcrutatur, & omnium mentium cogitationes antevenit. Aſſiduis ergò precibus hoc orate, ut oculos cordis veſtri Dominus illuminet, eosq;, ſicut oravit beatus Heliſeus, aperiat, quo poſſitis agnoſcere, quanta nos circumſtent adjumenta ſanctorum, quanta fidelibus auxilia præparẽtur, Deus enim noſter ſupplicibus appropinquat. Non deſit militantibus jugis oratio, non pigeat agere pœnitentiam, quos non puduit facinus perpetrare, non pigeat lugere peccantes, ſi quomodo offenſa divini judicii lacrymarum veſtrarum inundatione placetur, quia ſpiritum contribulatum ſuum eſt dignatus vocare ſacrificium. Simus igitur corde humiles, mente tranquilli, delicta omnia præcaventes, ac divinorum ſem-

per

per memores mandatorum, ſcientes non prodeſſe nobis cum humilitate veſtis nomen monachi, vocabulum religionis, ſpeciem pietatis, ſi circa obſervantiam degeneres inveniamur & reprobi. Mores igitur, filii chariſſimi, propoſito ſuſcepto conſentiant, grande nefas eſt peccata ſectari hominem ſæcularem, quanto magis monachos, qui blandimenta ſæculi quaſi atrocem beſtiam fugientes, Chriſtum cunctis affectibus prætulerunt, quorum inceſſus & habitus creditur eſſe documentum. Sed quid vos ultra demoror, filii chariſſimi, longi ſermonis affatu? Supereſt, ut beati Apoſtoli ultimâ oratione vos perſequar, ita dicentis: Et nunc commendo vos Deo, & veræ gratiæ ejus, qui potens eſt conſervare vos, & dare hæreditatem in ſanctificationibus. Ipſi gloria & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen.

Caput XLIV.

POſt hujuſmodi igitur ædificationis alloquium, cunctos per ordinem ad oſculum ſuũ juſſit accedere, & ſacramento communionis accepto fleri ſe penitus prohibet, totumq́ue corpus ſigno crucis extenta manu conſignans, ut pſallerent imperavit. Quibus mœroris effuſione cunctantibus, ipſe pſalmum protulit ad canendum, Laudate Dominum in ſanctis ejus, omnis ſpiritus laudet Dominum. Sextis itaque Januarii Idibus, nobis vix præ fletu reſpondentibus, in hoc verſiculo quievit in Domino. Quo ſepulto, credentes omnimodo ſeniores noſtri, quæ de transmigratione prædixerat, ſicut & multa alia, infecta præterire non poſſe, locellum ligneum paraverunt, ut cum prænunciata populi transmigratio proveniſſet, prædictoris imperata complerent.

Caput XLV.

FRiderichus verò beati Severini morte comperta, pauper & impius, barbarâ cupiditate ſemper immanior, veſtes pauperibus deputatas, & alia nonnulla credidit auferenda. Cui ſceleri ſacrilegium copulans, calicem argenteum, cæteraq; altaris miniſteria præcepit auferenda. Quæ cum impoſita eſſent ſacris altaribus, nec auderet directus villicus ad tale facinus ſuas manus extendere, quendam militem Avicianum nomine compulit diripere memorata. Qui quamvis invitus præcepta perficiens, mox tamen inceſſabiliter vexatus omnium membrorum tremore, dæmonio quoque corripitur. Is ergò velociter conſilio meliore correxit errata, ſuſcepto namq; profeſſionis ſanctæ propoſito, in inſulę ſolitudine armis cœleſtibus mancipatus, militiæ commutavit officium. Friderichus autem immemor conteſtationis & præſagii ſancti viri, abraſis omnibus monaſterii rebus, parietes tantum, quos Danubio non potuit transferre, dimiſit. Sed mox in

 eum

eum ultio denunciata pervenit, nam intra mensis spatium à Friderícho fratris filio interfectus, prædam pariter amisit & vitam. Quapropter Rex Otachar Rugis intulit bellum, quibus etiam devictis, & Friderícho fugato, patre quoque Fava capto, eum ad Italiam cum noxiâ conjuge supra memoratâ, videlicet Gisa transmigravit. Post audiens idem Odachar Friderichum ad propria revertisse, statim fratrem suū misit cum multis exercitibus Aonulfum, ante quem denuo fugiens Friderichus, ad Theodoricum regem, qui tunc apud Novam civitatem provinciæ Mesiæ morabatur, profectus est, Aonulfus verò præcepto fratris admonitus, universos jussit ad Italiam migrare Romanos. Tunc omnes incolæ tamquam de domo servitutis Ægyptiæ, ita de quotidianâ barbarie frequentissimæ deprædationis educti, sancti Severini oracula cognoverunt. Cujus præcepti non immemor venerabilis noster presbyter Lucillus, dum universi per comitem Pierium compellerentur exire, præmissâ cum monachis vesperæ psalmodiâ, sepulturæ locum imperat aperiri. Quo patefacto, tantæ nos svavitatis flagrantia omnes circumstantes accepit, ut præ nimio gaudio atq; admiratione prosterneremur in terram; deinde humaniter æstimantes ossa funeris invenire disjuncta, nam annus sextus depositionis ejus effluxerat, integram corporis compagem reperimus. Quo miraculo, immensas gratias retulimus omnium conditori, quia cadaver sancti, in quo nulla aromata fuerunt condita, cum barbâ pariter & capillis usq; ad illud tempus permansisset illæsum. Linteaminibus igitur immutatis, in loculo multo jam tempore ante præparato funus includitur, carpentum trahentibus equis mox evehitur, cunctis nobiscum provincialibus idem iter agentibus, qui oppidis super ripam Danubii relictis, per diversas Italiæ regiones varias suæ permigrationis sortiti sunt sedes. Sancti itaq; corpusculum ad castellum nomine Montem Feletem multis emensis regionibus apportatum est.

Caput XLVI.

PEr idem tempus multi variis occupati languoribus, & nonnulli à spiritibus immundis oppressi, medelam divinæ gratiæ sine ulla mora senserunt. Tunc & mutus quidam ad id castellum suorum miseratione perductus est, qui dum in oratorium, quo sancti viri corpusculum super carrum positum adhuc permanebat, alacer pervenisset, ac sub eo clauso oris sui ostio in cordis cubiculo supplicaret, illico lingua ejus in oratione resoluta laudem dixit Altissimo. Cumq; reversus ad hospitium, quo suscipi consveverat, interrogatus fuisset ex more, nutu signoq; pulsatus, & orasse se, & laudē Deo obtulisse clarâ voce respondit. Quo loquente pavefacti, qui eum noverant, ad oratorium cum clamore curren-

currentes, sancto Lucillo presbytero, simulq; nobis, qui cum illo eramus, ignorantibus quid evenerat, indicarunt. Tunc omnes exultantes in gaudio, divinę clementię gratiarū retulimus actiones.

CAPUT XLVII.

IGitur illustris fœmina Barbaria beatum Severinum, quem fama vel litteris cum suo quondam jugali optimè noverat, religiosa devotione venerata est. Quæ cum post obitum ejus audiens corpusculum sancti in Italiam multo labore perductum, & usq; ad illud tempus terræ nullatenus commendatum, venerabilem presbyterum nostrum Martianum, sed & cunctam congregationem litteris frequentibus invitavit. Tunc sancti Gelasii sedis Romanæ Pontificis auctoritate, & Neapolitano populo exequiis reverendis occurrente, in castello Locullano per manus sancti Victoris Episcopi, mausoleo, quod prædicta fœmina condidit, ex parte collocatum est. Qua celebritate multi languoribus diversis afflicti, quos recensere longum est, receperunt protinus sanitatem. Inter quos quædam venerabilis ancilla Dei Processa nomine, civis Neapolitana, cum gravissimum ægritudinis pateretur incommodum, sancti funeris provocata virtutibus, in itinere properanter occurrit, ingressa sub vehiculum, quo corpus venerabile portabatur, statim caruit omnium languore membrorum. Tunc & Laodicius quidam cæcus, inopinato psallentis populi clamore perculsus, sollicitè suos, quid esset, interrogat, respondentibus, quod cujusdam sancti Severini corpus transiret, compunctus ad fenestram domus, in qua manebat, se duci rogat, de qua poterat à sanis eminus multitudo psallentium atq; vehiculum sancti corporis contemplari. Cumq; fenestræ enixius incumberet atq; oraret, protinus prospicit sigillatim demonstrans omnes notos atq; vicinos. Quo facto, cuncti, qui audierant, gratias Deo lacrymantibus gaudiis retulerunt. Marinus quoq; primicerius sanctæ ecclesiæ Neapolitanæ cum sanitatem post immanissimum capitis dolorem recipere non posset, caput vehiculo credens apposuit, & mox à dolore liberum sublevavit, memorq; illius beneficii, semper in die depositionis ejus occurrens, devotum sacrificium Deo cum gratiarum actione reddebat. Verum multis plura scientibus, sufficiant ista de innumeris, quæ in ingressu ejus gesta sunt, beneficiorum virtutumq; retulisse miracula. Monasterium igitur eodem loco constructum ad memoriam beati viri hactenus perseverat, cujus meritis multi obsessi à dæmonibus curati sunt, & diversis obstricti languoribus receperunt ac recipiunt operante Dei gratia sanitatem: Cui est honor & gloria per infinita sæcula sæculorum, Amen.

SCHOLIA IN VITAM
S. SEVERINI,
ab Eugippio ſcriptam.

AD PRÆFATIONEM.

X inſcriptione pâret, hanc Paſchaſii diaconi eſſe, cui Eugip-
pius Severini vitã commentarii, ſive, ut ipſe loquitur, com-
memoratorii vice transmiſerat, rogans pro illorum tempo-
rum modeſtiâ, ut diligenter politam, & copioſè ornatam in
litteras referre vellet : at eam Paſchaſius provinciam de-
precatus, cauſſam addidit, quia tu hæc, quæ me narrando
poſcebas, elocutus es ſimplicius, explicaſti facilius, nihil ad-
jiciendum labori veſtro ſtudio noſtro credidimus. *Deceptus*
ergò Vigul. Hund, qui in metrop. Salisburgenſi prodiderit, Paſchaſium diaco-
num ſcripſiſſe Severini vitam, ad petitionem Eugippii.

AD PRIMUM CAPUT.

Attila Rex Hunnorum defunctus eſt) *Anno Chriſti 454. aut ſi forte uno*
alterove prius, neq; enim auctoribus admodum convenit.

Inter filios ejus de obtinendo regno magna ſunt exorta certamina) *Hæc*
fuſius apud Jornandem de rebus Geticis, Ut ſolent animi juvenum ambitu po-
tentiæ concitari, inter ſucceſſores Attilæ de regno orta contentio eſt, & dum
inconſultè imperare cupiunt cuncti, omnes ſimul imperium perdidêre. Sic
frequenter regna gravat plus copia quam inopia ſucceſſorum. *Filiorum au-*
tem Attilæ ex innumeris uxoribus, ut hic ait, per licentiam libidinis pæne po-
pulus fuit. *Maximus natu Ellac nomine.*

De partibus orientis) *Oriens poſtremis rei Romanæ temporibus triplici*
fere ſignificatione acceptus, ſive pro omni eo terrarum ſpatio, quod ad Conſtan-
tinopolitanum, hoc eſt, orientis imperium pertinebat ſive pro parte illius im-
perii, quæ ſub proprio Præfecto Prætorio quinq; diœceſes complectebatur, ſive
etiam deniq; pro unâ iſtarum quinq; diœceſium, cui quindecim provinciæ in-
erant, puta Palæſtina Phœnice Syria & reliquæ in Notitiâ enumeratæ, ex qua
hæc diviſio petita eſt Iſto loco ſi primam, eamq; maximè univerſalem orientis
interpretationem accipimus, minime errabimus.

In vicinis ripenſis & Pannoniorum partibus) *Liquet legendum* in vicinis
Norici ripenſis, *uti habet Lazius Comment. Reip. Rom. lib. 12. ſect. 6. cap. 8 ubi*
plura Eugippii verba refert. atq; ea vocula tuto interſeri poterat, niſi nobis in
præfatione legem præſcripſiſſemus. in hominum locorumq; nominibus nihil
mutare. Noricum autem ripenſe eſt. quidquid ab Oeno, Ræſiarum & Vindeli-
ciæ termino ad Pannones uſque in Danubii ripâ jacet.

Aſturis) *Surius legit Caſturis: ego noſtram lectionem præfero, quoniam in*
Notitiâ ſub Duce Pannoniæ primæ & Norici ripenſis Auſturis invenio, ubi
Ortelius in theſ. Aſturis agnoſcit. Aventinus Annal. 2. Aſturum in confinio
Norici ripenſis & Pannoniæ oppidum tunc periiſſe ſcripſit. Cuſpinianus in
Auſtriæ deſcript. vitâ S Colomanni. Aſturum nunc Stokerau eſſe. Lazius Ca-
ſtuns hic. paulò poſt Caſturis legit, & primo quidem loco Caſtuns corruptè pro
Auguſtis, ſecundo Caſturis pro caſtris ſcriptum opinatur, ut ſcilicet Caſtra Au-
guſta aut Auguſtana ſignificentur: Sed hæc audax, & infelici nimium conatu
huc detorta conjectura.

Commagenis) *Rectius alii Comagenis, puta caſtris. Horum meminere*
Notitia & Antoninus. Multa de iis Lazius, hodie Holenburg vocari ad ripam
Danubii octavo aut nono ſupra Viennam milliario, & ad Friſingenſis Epiſco-
pi ditionem pertinere. Cuſpiniano Kaumberg videbatur, quod Lazius minus
probat.

Hoc barbarorum intrinsecus consistentium, qui cum Romanis fœdera inierant, custodia servabatur arctissima) *Quam misera & deplorata illis temporibus harum provinciarum fuerit conditio, ex isto uno fœdere satis superq́ colligi poterat, nisi reliqua omnis historia in id argumentum conspiraret. Romanos verò accipio tum præsidiarios milites, tum provinciales etiam omnes.*

AD CAPUT III.

Civitatem nomine Favianis) *Surio, & Lazio Comment. lib. 12 sect 3. c. 7. Item sæpe libris rer. Viennens. Fabianis, quam ego differentiam tanti non æstimem, notum quippe B & V. vicissim commutari. Cuspinianus Flavabis Gothico vocabulo dictam scripsit, persuasus opinor à codice parum emendato. In confesso, quod pluribus ostendit Lazius, Fabianis, truncatis extremis utrimq́ syllabis, & A in E. mutatâ, Wien vulgo esse, Vindobona aliâs; Castra Fabiana dicta à cohorte fortassis Fabiâ aut Fabianâ, quam stativa ibi habuisse antiqua inscriptio indicio, castrorum inde nomine obsolescente. quod assolebat, Fabiana, aut Fabianorum verius, solùm mansit. Quæ de reliquis clarissimæ urbis nominibus Lazius disputat, scholiorum brevitas non capit. Istud capit, ut admoneam, hunc capite de Vindobonâ egregiè dormitasse, cum retulit Severinum à Gelasio Pontif. & Justiniano Imp. in Noricum & Pannoniam ad Feletheum Herulorum Regem missum, quod nec verum est, nec per temporum rationem esse potuit.*

De partibus Retiarum) *Rhetiarum Sur. lapides antiqui Ratiam habent; quæ posterioribus temporibus, ut ex Notitiâ est intelligere, in primam & secundam secta, plurium numero appellari cœpit.*

Eni fluminis) *Melius Oeni, quidam Æni, Oenus Ratos à Noricis distinguit, & ad Batava miscetur Danubio, ad cujus ripam Fabiana, id est, Vienna.*

AD CAPUT IV.

Mamertinum percunctatus est, tunc Tribunum, qui post Episcopus ordinatus est) *Aventinus Mamertinum & Pierium Vindeliciæ & Norici præsides fuisse scripsit. De Pierio post videbimus. In Mamertino hunc Eugippii locum sequutus, male prorsus interpretatus est: liquet ex Notitiâ, quod ex rerum ipsa conditione intelligi poterat, multos fuisse per provinciarum præsidia Tribunos, uti Præfectos quoque, at Præsidem unum tantum. Lazius Mamertinum primum Viennæ Episcopum hinc eruit, suffragatorem nactus ut ait, librum Chronicum bene veterem; cujus ego auctoritati eo minus debeo accedere, quod profectò Eugippius, si nostrum codicem sequimur, Mamertinum Episcopum ordinatum universe dixerit, de Fabianis nihil addiderit. Sin Surianum inspicimus, hunc in modum conceptum,* Mamertinum tribunum percunctatus est, utrum aliquos secum haberet armatos, *appareat illam de Episcopo narrationem ex glossemate irrepsisse, quod credibile natum occasione Mamerti, Viennæ in Gallia Episcopi, qui hoc ævo sanctitate celebris, illis maximè supplicationibus innotuit, quæ ante diem Ascensioni Christi sacrum celebrari consuevere. Meminere ejus Gregor. Turon. hist Franc. lib. 2. c. 34. Ado Vien. in Chron. an. 396. & 452. Sidonius in epistolis aliquoties, præter etiam alios multos.*

Dicuntia) *Sur. Taguntia. Vestigent regionis periti, cuinam ad secundum à Vienna milliarium fluvio alterutrum ex his nominibus conveniat.*

Ad vineas) *Lazius comment. lib. 12. sect. 6. c 9. prodit, rudera cellæ S. Severini ad Vineas. superesse in pago Siferingâ, magno milliario à Vienna dissito, sub jugo Cetii vitifero. Villam Severini Cuspinianus appellat, pulchram, populosam, vineis & hortis excultam, quam ipsemet possidebat, veneratione memoriæ S. Severini ad eam emendam impulsus.*

Monasterium haud procul à civitate) *Lazius ait, haud procul à cella cœnobii rudera conspici. Sæpe verò posthac istius monasterii mentio, interdum nudè Monasterium nonnunquam Monasterium Favianis appellatur, cap. 22.* antiquum & omnibus majus monasterium suum, juxta muros oppidi Favianis.

Purgum oppidum) *Burgum Cuspinianus, Burckensdorf interpretatur, & Flacciteum Rugorum regem ibi habitasse asserit, credo iis adductus, quæ initio proximi capitis narrantur. At ea Burgi contigisse qui constat? Et contigerint Burgi, non consequitur Flacciteum ibi habitasse, siquidem ad Severinum advenisse dicitur. Minimè verò omnium regia civitati conveniunt,*

quæ Eugippius, verba subdit, *Burgum* sæpius secedebat, ut hominum declinatâ frequentia, quæ ad eum venire consueverat, oratione continua Deo protinus inhæreret.

AD CAPUT V.

Rugorum) *Sur. Rugiorum; quæ præferenda scriptio, cum Tacitus libro de morib. German. Rugios ad Oceanum habeat. Inde illi profecti (quamquam non omnes, mansere enim reliquiæ in semen) prope Danubium consedere, Paulus Diacon. lib. 1. de gestis Langobard. cap. 19.* (Feletheus *Rugorum Rex Flaccitei filius*) illis diebus ulteriorem Danubii ripam incolebat, quam à Norici finibus idem Danubius separat. *Aliquot interjectis versibus, eum tractum appellat* Rugiland, quæ Latino eloquio Rugorum patria dicitur. *Jornandes, describens provincias, à populis Attilæ parentibus post ejus obitum varie discerptas & occupatas*, Rugi verò aliæq; nationes nonnullæ Biozimetas, Scandiopolim, ut incolerent, petivere. *Quæ verborum monstra quid sibi velint ego non capio: Neq; quorundam interpretatio, Brozimetas Europææ Scythiæ populos Scandiopolim habitare, videtur exsculpi posse, ut exsculpatur, vix intelligo quid id ad Rugios.*

Flacciteus) *Sur. Flacitheus, infra cap. 8. Flaciteus, cap. 42. Flaccitheus; sed nimia forsan nostra diligentia, minutas hasce differentias in barbaris nominibus annotare.*

Gothos ex inferiore Pannoniâ) *Sur. Gotthos, quod non probo. Jornandes auctor, Gothos post Attilæ mortem Romanis volentibus in Pannoniâ consedisse, sub tribus Regibus fratribus*, nam Walemir inter Scarniungam & Aquâ n r m fluvios, Theodemir juxta lacum Pellodis, Widemir inter utrosq; manebat.

AD CAPUT VII.

Odavachar) *Cap. 32. Odobagar, c. 45. Otachar, Jornandi Odovacer Surio Odoacer, quam usu dudum receptam orthographiam quicquid de etymo sit, sequendam existimamus. Odoacer porro Anno Christi 476. Italiæ Rex appellatus.*

AD CAPUT VIII.

Felecteus quoq; Rex qui & Fava, memorati filius Flacitei) *Sur. Feletheum & Fethium, uti quoq; Eugippius infra cap. 31. Paulus Diac. c. 19 Feletheum & Favam, Cassiodorus in consulibus Febanum, Aventinus Filitheum, Faviam & Favianum appellat.*

AD CAPUT IX.

In nundinis quæreret barbarorum) *Nundinæ non ex consuetudine latini sermonis, sed pro vico hic pagano accipienda, quod scilicet Germanis Marckt appellentur tum nundinæ, tum vici ejusmodi, Emporium Græcorum.*

AD CAPUT X.

Hystri) *Surius rectè Istri.*

Scamaros) *Sur. hoc nomen omisit, quod nec gentis alicujus, sed latrocinii, etsi vim & originem non invenio. Est in Longobard. legib tit. 1. de publicis criminibus paragr. 5.* Si quis Scaram (*ubi quidam codices Scamaram*) intra provinciam celaverit, aut annonam dederit, animæ suæ incurrat periculum. *Germanis* Schar *turba est.*

AD CAPUT XI.

Nullum castellum barbarorum vitaret incursus) *Sensus apertus, nullum ex his castellis à barbarorum incursionibus fuisse eximium. At Sur.* barbarorum intraret incursus, *quod plane rejicerem, nisi didicissem ex primo cap. eo tunc has cisdanubianas provincias miseriarum recidisse, ut interdum finitimos etiam barbaros intra munitiones recipere coacta, quorum præsidio nihilo tutius agerent, quam ovium greges lupis in caulas admissis. Et ne quis hac nimium miretur, an non idem exemplum publice provinciarum fuit, in quas Imperatores Gentes & Gentiles hoc est barbaros, tutelæ nomine admisere, at illi captata occasione veteres inde dominos exegere.*

Cucullis) *Sur. Cocullis, Lazius Catullis; quæ mihi lectio vix est ut probari possit, ineptis præsertim conjecturis firmata: nam quis sit credibile, castra Catulina à Valerio Catulino dicta, quem in has oras unquam venisse nemo serio affirmare queat! Spartianus in Juliano, cum à Senatu successorem Severo in Illy-*

Illyricum destinatum quidem ait, sed frustra, quod Severus jam antea captis armis descivisset. Est tamen mirum, quantopere nonnullos quantumvis absurde hujus generis fabulæ delectent. Lazius hodie Tulnam esse arbitratus.

Marciani post presbyteri nostri) *Hinc Lazius ausus asserere, Marcianum ex monacho cœnobii S. Severini Fabianensium Episcopum, proximè post Mamertinum constitutum, quod profectò Eugippius non scripsit.*

AD CAPUT XIII.

Oppidum, quod Juba appellatur) *Lazius legit unâ syllabâ auctius Juvavo, & Juvaviam interpretatur, at id mihi suspectum, Eugippium enim ab initio cap. 11. ad finem usque cap. 14. res in Norico ripensi gestas scribere existimo, quo Juvavia non pertinet: deinde si narratio cap. 24. Juvaviam spectat, nam Lazio, Aventino & multis aliis videtur, nec ego præfractè negare ausim, clarum opinor Jubam hic aliam esse, Eugippius quippe iis ibi verbis utitur, quæ urbi, de quâ jam antea sermo fuerit, non satis apte conveniant. Risi Lazium, qui in montium anfractu positam collegerit, ex iis, quæ de lapidibus eliciendo igni collisis narrantur. Ego, an extet, quæq; ea sit, amplius quærendum censeo.*

AD CAPUT XIV.

Opus sacrale) *Agnosce vulgare fronen/ ad verbum opus sacrale Fron-Arbeit/ glossa spec. Saxon. lib. 1. artic. 53.* Fronbote: heist der Frone aus zweyerley Ursachen. Zum ersten: Daß er zu seinem Amt schweren muß. Zum andern / daß er GOttes Rächer ist. *Sacrum ergò* Fron *est.*

AD CAPUT XV.

Quintanis) *Anton. Quintianis, Notitia Præfectum alæ 1. Flaviæ Ratorum ibi collocat. Kuntzen Aventino & Lazio, quibus hactenus accedo: At quod cum isti, tum Panvinius, Coloniam Augustam Quinctanorum id loci somniant, nihil planè est, quo nobis persuadeant; habeat vetus lapis & Nervæ nummus hoc nomen, docendum erat, id ad Quintana ista castra pertinere, nam de cætero Quintanæ, Quintiana, Quintianum in Italia etiam fuere, & plura ejusmodi alibi vel fuere, vel certè esse potuere.*

Secundarum municipium Retiarum) *Non necesse municipiorum conditiones ex antiquitate repetere, cum proprius usus hujus vocabuli dudum ante istud scriptum exoluerit: Municipia postea dicta urbes, quarum exiguitas urbis aut civitatis nomen vix sustineret. Secunda Rætia (Vindelicia olim) à lacu Brigantino ad Oenum pertingebat, nec ea appellatio, ut antiquissima sit, Hadriano videtur anterior. Scio alios Ratiam secundam, sive, quod idem fere est, Vindeliciam, Lyco & Oeno definire, quorum sententiam etsi inprimis gravi auctore Ptolemæo nixam, nos nunquam probare potuimus, sed caussas in hac scriptionis brevitate exequi longum. Eæ ex Velseri rerum Augustanarum Vind libro 1. petendæ.*

Fluvius Quintana nomine) *Placet Surii Quintanica, nomen enim à Quintanis derivatum.*

AD CAPUT XVI.

Castelli) *Cogitent, quorum inter est, an hæc loqutio Coloniæ conveniat.*

Castelli presbyter memorati admodum venerabilis, Silvinus nomine) *Lazio Silvinus, Sylvinus & Sylvius, variè enim variis locis scribit. Magnam autem rerum ecclesiasticarum imperitiam ostendit, cum Sylvinum Episcopum nominat, qui castelli presbyter, & à Severino quidem consecratum ait, cum Severinus, uti in præfatione docuimus, Episcopus ipse nunquam fuerit. Minimè omnium ferendum, quod decipiendis lectoribus maxime valet, hæc tamquam ex Eugippio hausta, proferri. Aventinus addit, templum id loci extare, ubi Sylvinus humatus colatur.*

AD CAPUT XVII.

Oppida vel castella) *Observa Eugippium oppida & castella distinguere, nec temerè per totam historiam confusa reperies, quod vellem Lazius & alii quidam animadvertissent.*

Norici) *Cum ripensis adjectio abest, fere mediterraneũ Eugippio significat. Noricũ universum circumscribitur à Ptolemæo occasum versus Oeno, septentrionem Danubio fluviis, ortum Cetio, meridiem Carvancas montibus: provinciis vero, ad occasum Ratiâ, Germaniâ magnâ ad septentrionem, ad orientem & meri-*

& meridiem Pannoniâ atq; Italiâ: Ea pars, quæ ad Danubium vergit, ripensis, reliqua mediterraneum dicta est, Posterioribus sæculis (caussam non necesse nunc exquirere) Norico nomini adjecere barbari scriptores, quidquid Bojorum ditione contineretur, eum scilicet inprimis Ratiæ secundæ tractum, qui inter Oenum & Lycum, nam Paulus Diac. scripsit lib.3.c.19. Noricorum siquidem provincia, quam Bajoariorum populus inhabitat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Svaviam &c. *Guntherus Ligurini lib.2.*

—————— Qua Norica lambit
Rura Lycus ——————

Et sunt multa in hanc sententiam passim obvia. Sed Eugippii ævo eam consuetudinem nondum tenuisse, quin illum Norici appellationem proprie usurpasse, certum fit ex cap primum 3. ubi narrat glacie Oeni fluminis soluta rates ex Ratiis in Danubium delatas, quod fieri non poterat, si utraq; Oeni ripa Norica, deinde ex cap.15. ubi Quintana, quæ inter Lycum & Oenum sita, secundarum Ratiarum municipium appellat.

Tiburnia) *Sur. Tigurina, Lazio Tiberina & Tiberia. Ut Surii lectionem veram præstare nolim, ita nostram & Lazianas falsas esse nihil dubito. Erroris caussas has deprehendi; cum cap.21. Tigurina Norici metropolis dicatur, Reginoburgum autem sive Ratispona Bojorum itidem, aut quod pro usu temporum eundem sensum habuit, Norici ducatus metropolis fuerit, sic enim appellat Otto Frising. de reb. gestis Friderici primi lib.2.c.6. & 28. atq; Guntherus lib.1.*

—————— hac Noricus urbe ducatus
Præcipua gaudet ——————

Porrò Reginoburgum Tiburniam (Tiberinam opinor rectius) à Tiberio olim dictam, diploma Leonis III. Pont. quod apud monachos S. Emmerani est, confirmet, neutiquam visum dubitabile, Eugippium de ea loquutum esse: Leviter profectò, nam Reginoburgum inter Lycum & Oenum sita, proximum proinde scholium evincit Eugippii ætate ad Ratiam, non ad Noricum pertinuisse. Aventinus Tiburniæ nomen agnoscit, verum caput extitisse ait Norici, quod Charini, Chariones & Carni nunc possident, *non prorsus male; etsi hi populi antiquum Noricum neq; solum, neq; soli obtinent, certum est tamen, magnam illos ejus partem obtinere. Cæterum an hæc civitas mutato nomine adhuc supersit, an perierit, an cum Teurniâ, cujus Plinius & Ptolemæus in Norico meminêre, quidquam commune habuerit, non habeo asserere. Aventinus quidem, Tiburniæ vestigia apud Charionas superesse, regionis peritos affirmare ait Annal. 2. in Tiberio, Editionis Germanicæ libro item 2. interpretatur* S. Veit in Kernten.

AD CAPUT XVIII.

Ex oppido Lauriaco) *Quidam Laureacum usurpant, & ita in antiquo lapide legi affirmant. Sæpe id nomen Anton. habet & Notitia, quæ præter classem & militare præsidium, scutariam ibi fabricam constituit. Lorch videtur Simlero, qui ad Anton. itinerarium scripsit, Ensium Lazio multis argumentis, vulgo nimirum postremas tantum Laureacensium syllabas assequente. Cum vero Noricum in duas provincias sectum, duos præsides acceperit, quod ex Notitiâ constat, Laureaci ripensis Norici Præsidem conventus egisse valde est credibile, atq; eò facit, quod æque ac Tigurina, mediterranei Norici caput, Episcopum habuit, id enim tum ex 30. Eugipii capite, tum aliunde liquet.*

AD CAPUT XIX.

Patavis appellatur oppidum) *Infra cap.20.22.24. & 27. Batavis, rectè, à cohorte nempe novâ Batavorum, præsidio illic collocatâ, ut est in Notitiâ: Nunc vulgò Patavia.*

Enum) *Lege Oenum.*

Alamannorum incursus assiduos) *Alemannorum valide per hæc tempora res, qui ultra Danubium in Germaniâ magnâ latè imperarent, & in Romanis etiam provinciis, Argentoratensi nimirum tractu, ac Ratiâ, quæ inter Brigantinum lacum & Lycum pedem fixissent, inde tam proximos, quam longius etiam dissitos infestos haberent. At paucis post annis, à nato Christo 499. Clodoveus Francorum Rex illorum spiritus, memorabili pugna, ad Tolbiacum commissa, fregit, pars sub jugum coacti, pars se in Gothorum, qui in Italia flore-*

florebant, clientelam contulerunt, pauci pristinum libertatis decus tuiti, aliquantisper refloruere: demum omnes, Gothorum exciso regno, sub Francorum imperium concessere.

Rex Gibuldus) *Cujus, quod ego sciam, nomen alibi non extat. Gentile Alemannis fuisse plures habere simul Reges, ex Ammiano Marcellino discas.*

Sanctus Lucillus presbyter) *Meminit ejus iterum c. 41. & 45. Mirum quid Lazio in mentem venerit cum hisce omnibus locis presbyter appelletur, Episcopum primo Bataviensem, deinde etiam Fabianensem dicere. Inaudierat credo Episcopos aliquando presbyteros dictos, verum id Severini ætate in usu non fuit, & qua in usu fuit neutiquam tamen consequens, quicunque presbyteri nominantur, omnes Episcopos extitisse.*

AD CAPUT XX.

Perrexerunt quidam ad Italiam, extremum stipendium commilitonibus allaturi) *Augustinus lib. 18. de civitate Dei cap. 18. ait Raticam annonam appellari, quæ militibus in Ratiis constitutis ex Italia deferatur, credibile stipendium eadem opera delatum.*

AD CAPUT XXI.

Paulinus, &c.) *Ab hoc Episcoporum suorum catalogum auspicantur Reginoburgenses; omninò temere, nam ex iis, quæ ad caput decimum septimum annotavimus, liquidò constat, Tigurinam Norici metropolim, Reginoburgum non esse. Conradus quidam Reginoburgensis canonicus, qui ante ducentos annos vixit, primus istius sententiæ auctor, eum cæteri, uti fit, re parum examinata sequuti. Ne sibi vero Reginoburgenses, quorum beneficio Eugippium vulgamus expuncto Paulino injuriam fieri conquerantur, genuinos duos, pro supposititio hoc uno, Episcopos dabimus, in illorum fastos hactenus non relatos, Joseppum primum, cujus isto loco nemo meminit, Cyrinum deinde, cujus Hund. in metrop. subobscurè, at is in vita S. Emmerani, quam scripsit, sive Heimerammi, ut antiqui codices habent, sub finem Joseppum Episcopum decessorem suum diserte appellat, & ex hac ipsa vita colligas Gaubaldo, qui sub Pipino, utrumque fuisse supparem.*

Tiburniæ) *Sur. hic quoque Tigurinæ.*

AD CAPUT XXII.

Boitro) *Sur. & Lazius Bojotro. Bojodurum Ptolemai, qui Vindeliciæ ascribit, perperam, nam Norici est, Oeno Norici & Vindeliciæ limite inter Batava & Bojodurum fluente. Antonius una aut altera littera peccante Boloderum. Notitia Bojodorum. Audio rivulum ibi superesse, in cujus nomine veteris vocabuli vestigia agnoscas, ecclesiam item S. Severino sacram, quæ cella, cujus hic Eugippius meminit, memoriam servat.*

Enum fluvium) *Sur. in contextu pessimè Rhenum, rectè ad oram, Oenum.*

Ultrò sancti Joannis benedictio deferetur) *Severino hæ reliquiæ, regresso ad magnum illud monasterium prope Favianensium muros, demum allatæ; promittit enim eas presbyteris & monachis, quos secum fugientem abduxisse credibile, haudquaquam Bojoduriis. Atque hoc ex sequenti capite apparet.*

Favianam Rugorem principem) *Restitue Favam Rugorum.*

Monasterium suum, juxta muros oppidi Favianis, quod centum & ultra millibus aberat) *Batava & Bojodorum utique ultra centum milliaria à Fabianis sive Vindebona absunt, Antonius circiter CC. numerat, hoc modo,*

Vindobona.
Comagenis M. P. XXX. *sive XXIV.*
Cetio M. P. XXX. *sive XXIV.*
Arlape M. P. XX. *sive XXII.*
Lacu Felice M. P. XXV. *sive XXII. sive XXVI.*
Lauriaco M. P. XXV. *sive XX.*
Ovilabis M. P. XVI. *sive XXVI.*
Joviaco M. P. XXVII.
Stanaco M. P. XVIII.
Bolodero *sive Bojoduro* M. P. XX.

Quæ ratio fere iis convenit, qui hodie quadraginta milliaria Germanica plus minus constituunt, numeratis in singula quinque Romanis milliaribus.

Chuni-

Chunimundus) *Hunimundus Jornandi, Svevorum Rex, qui à Theodemiro Gotho, quem lacessierat, victus & captus, pro filio adoptatus est, neque ea tamen facilitate flexus, cum Scyris deinde, Alarico itidem Svevorum Rege, & pluribus praterea adversus Gothos conspiravit.*

Presbyterum quoq; illum, &c.) *Hunc Aventinus cur Pontificem appellet, caussam non habet, Eugippius de eo paullò etiam ante loquutus dixit, quidam presbyter, quo verbo in Episcopo usus non fuisset.*

AD CAPUT XXIV.

Oppidi quod Jopia vocabatur, septuaginta & amplius à Batavis millibus disparatum) *Pro Jopia Juvaviam legunt (ea nunc nomine mutato Salisburgum est) Lazius & Aventinus, quos sequuti Munsterus, Hund. in metrop. & alii quidam: Ego ad horum omnium auctoritatem hareo; sed si tantilla Salisburgensis ecclesia accedit auctoritas, si hac nimirum Maximum, qui post deinde sequitur, & reliquam narrationem ad se trahit, quod innuit opinor Aventinus, cum Maximum & symmystas in ade inibi olim D. Amandi, jam D. Margarita, humatos haberi scribit, verbum non addo.*

Moderatum nomine cantorem) *Psaltes Batavensis Aventino, mihi non constat Batavensem fuisse, quamvis eum Severinus ad oppidum LXX. amplius pass m. à Batavis disparatum miserit. Quod verò Lazius Comment lib. 12. sect. 6. c. 9. Juvaviam agnoscit, qua hic nobis Jopia, eodem lib. sect. 7. c. 3. Vilobiam legit, & Ovilabis interpretatur, ac Moderatum ibi Episcopum à Severino constitutum ausus asserere, uno uti videtur Eugippii verbulo,* destinavit, *inductus: quid tandem est, si hoc non est, suo otio, aliorum abuti patientia, neque mentem neq; frontem scribendis libris afferre?*

Sanctum quoq; Maximum spiritualis vitæ presbyterum) *Juvaviensem hinc Episcopum aut Archiepiscopum Aventinus & Lazius nunquam eruent, etsi uterq; Eugippium sententia auctorem laudat.*

Heruli insperatè protinus irruentes) *Lazius hanc irruptionem Alemannis tribuit Gibolpho duce, levissimam suspicionem sequutus, quod cap. 19. Gibuldi facta mentio; Aventinus, Gothis, Herulis, Turogis, Alemannis, Nariscis, & aliis Germanorum nationibus Vidomaro duce, nescio qua conjectura usus, nos Eugippii Herulis (quos Germanos fuisse nemo tamen ambigat) contenti simus, & minimũ in isto genere audere, pulcherrimum existimemus. Meminit Paulus Diac. lib. 1. c. 20. edit Aug. Rudolfi Herulorum Regis, qui his temporibus si rectè conjicio, paullò inferior, tametsi aqualem quoque credere nihil fortasse impedit. Heruliam, sic appellat, Rugiis & Longobardis propinquam fuisse idem ostendit Diaconus, atq; istud illis demum tribuit elogium:* Erant siquidem tunc Heruli bellorum usibus exercitati, multorumque jam strage notissimi. Qui **, sive ut illatum ab hoste vulnus contemnerent, nudi pugnabant, operientes solummodo corporis verecunda. *Odoacer Rugius Herulos inter auxilia habuit, ut est apud Jornandem.*

Presbyterum verò memoratum patibulo suspenderunt) *Aventinus,* Maximum in crucem agunt, amplius quinquaginta quinque cum ipso symmystas contrucidant, é rupiumque cavernis, quo fugerant, sicut adhuc monstratur, præcipites agunt. *Hac cum ex Eugippio hausta non sint, fide ecclesia Salisburgensis prodita existimo.*

AD CAPUT XXV.

Maximinus) *Hic cap. 29. Maximus. Quod supra diximus, Paulinum Episcopum fuisse, non Reginoburgi, sed alicujus in Norico mediterraneo civitatis, collatione etiam hujus capitis, & capitis infra 29. sciri potest, hoc enim Paulinus Maximini Episcopus dicitur, at Maximinum in mediterraneo Norico vixisse, inter ipsas quidem alpes, quisquis lecto cap. 29. dubitat, oculos & animum parum intenderit necesse est.*

Alamannorum) *Aliâ manu suprascriptum erat,* Swaba, *& sanè Alemanni Svevorum pars.*

AD CAPUT XXVII.

Eodem tempore mansores, &c.) *Hac Aventinus contigisse prodit ante illa, qua cap. 22. narrantur, & aliâs etiam Eugippii ordinem invertit, credo quod Eugippium qui vitam scriberet, temporum ordinem servare nihil necesse habuisse, sibi pro captu & libitu omnem historiam demutare atque retexere*

xere licere putaret. *Verum id sine gravi caussâ ne conandum quidem, cap. 22. Batava à Chunimundo capta & direpta narrantur, non excisa, neque barbarorum præsidio firmata, quos prædâ onustos, urbe relictâ abiisse credibile est, eam à provincialibus dein receptam ex hoc cap apparet, & cum prior calamitas ab Alemannis, ista posterior à Thuringis aut si forte Turcilingis, illata fuerit, urbem his captam quomodo potest ambigi?*

Thuringis) *Ii longe hinc dissiti, malim Turcilingis, quos Jornandes & Paulus una cum Rugiis, Herulis & Scyris Odoacri paruisse narrant, in proximis itaq; Germaniæ trans Danubium oris coluisse videntur, quamquam novi Rhenanum & plerosq; alios Thuringos & Turcilingos pro uno eodem populo accipere. Mirari autem soleo Bojorum nomen, inter tam diversas gentes, quæ Noricum & Rætias provincias tunc infestas habuere, non commemorari. Nam quod Aventinus principio 3. Annal. asserit Suevos & Bojos communi vocabulo Alamannos vocatos, vereor paucos probare posse.*

AD CAPUT XXIX.

Maximus Noricensis) *Is, qui cap. supra 25. Maximinus.*

AD CAPUT XXX.

Ad sanctum Constantium ejusdem loci pontificem) *Aventinus Archiepiscopum appellat. Ex isto loco, & cap. 21. item 25. atq; 41. discant Lazius & reliqui, Eugippium Episcopos à presbyteris recte scivisse distinguere.*

Hostes &c.) *Ista paullò aliter Aventinus, qui hostes Alemannos, Svevos, Nariscos, Turogos fuisse, unde rescire potuit?*

AD CAPUT XXXI.

Feletheus Rugorum Rex) *Flaccitei filius. Vide supra cap. 8.*

In oppidis sibi tributariis atque vicinis, ex quibus unum acceperat Favianis) *In oppidis provinciæ Norici & Pannoniæ, Danubio proximis, quæ transdanubianis barbaris tributa coacta pensitare. Est verò paullo obscurius id, quod sequitur:* Ex quibus unum acceperat Favianis, *& quod cap. postmodum 42 narratur, Favianis oppidum Friderico fratri à Rege Feletheo esse concessum; nam Lazii sententia, Rugios Favianis regiam constitutam habuisse, non placet, cum Eugippius Rugios etiam tunc trans Danubium habitasse ostendat, & infra cap. 45 significet Fridericum despoliato monasterio S Severini quod Favianis proximum, prædam trans Danubium avexisse. Lucem ergo huic rei ex ipsius Eugippii capite primo, & ex scholio nostro capitis undecimi fænerer, atq; existimem, Feletheum icto cum Romanis fœdere, præfecturam tuendi ejus oppidi, pacto stipendio recepisse, quam in fratrem postea transtulerit, siquidem amico illum in Romanos animo fuisse, ad speciem saltem, totum hoc caput comprobat.*

Thuringorum) *Forte hic quoq; melius legas Turcilingorum.*

Asserens universos in Romani soli provincias &c.) *At jam tum in Romanâ provinciâ agebant: Certè nomine tenus, re in mediâ barbariâ barbarorum quippe inimicorum perpetuis populationibus expositi, amicorum nihilo minus perfidiam vereri cogebantur.*

AD CAPUT XXXII.

Odobagar inquit interim &c.) *Surius,* Odoacer integer erit inter tredecim & quatuordecim annos, videlicet integrum regnum ejus significans *Hæc commodam explicationem habent, Odoacer anno 476. Italiam ingressus eam ad annum usq; 489. solus tenuit, exin, etsi ad annum 493. superfuerit. Theoderici tamen armis regnum divexatum & quodammodo conscissum est. Nostra lectio manifestò corrupta, quam repræsentavimus, quod in eâ videbamur agnoscere vestigia tum ejus prædictionis, quam Surius commemorat, tum alterius præterea de regni omninò fine, quæ tamen, si qua fuit, librarii vitio nunc in litura est, sic enim propemodum legendum conjiciebamus,* integer erit inter tredecim & quatuordecim annos, videlicet int.ger regnabit, finem verò regni ejus significans.

--------------- & his dictis &c.

AD CAPUT XXXIV.

Telo) *Sur. Thegio.*

AD

AD CAPUT XXXV.

Bonosus) *Sur. Bonos.*

AD CAPUT XXXVI.

Boitro) *Sur. Barotro. Vide, quæ diximus ad cap. 22.*

AD CAPUT XL.

Ut ita cum sibi subjectis ageret) *Meminit hujus orationis à Severino ad Feletheum Regem & uxorem Gisam habita Paulus Diac. lib. 1. c. 19.*

AD CAPUT XLI.

Abbatis sui sancti Valentini, Rætiarum quondam Episcopi) *Sur. Rhetiarum; quam lectionem antiqui lapides præferant, cap 3. ostendimus. Ratiarum Episcopus appellatur hic, qui certa in Ratiis sedis Episcopus uti ab Adone Vien. in Chron. Donatus Epiri Episcopus, qui Sozomeno & Martyrologus Evorea Epiri Episcopus, à Hieronymo in Chron. Paulinus & Rhodanius Galliarum Episcopi, Gregorius Hispaniarum Episcopus, atq; eodem modo ab aliis alii aliàs. Valentinum autem ex Abbate Episcopum lectum videmus, & Episcopum quidem, quod liquet ex antiqua historia, quam Surius in 4. tom. retulit, Batavensem. ut mirari subeat quid illo catalogo adhuc usq; exulet Batavis pulsus, in Alpibus postea vixit ibiq; mortuus, in castro Magiensi (Aventin' Majis habet) sepultus, inde Tassilone Duce ad Batava translatus est. VII. Id. Januarii obiisse ex isto capite clarum, Molanus ejus meminit in additionibus ad Usuardi martyrol. cum hac die, tum iterum IV. K. Novembr. Auctor vitæ apud Sur. Prid. Non. Aug. Credibile posteriores translationes respexisse, bis enim est translatus. Quod in Surio Batava Norico tribuuntur, ad illam rationem pertinet, quam cap. 17. explicavimus.*

AD CAPUT XLII.

Unum acciperet Favianis) *Ad cap 31. nostram de his verbis sententiam explicavimus, quæ si cui minus placet, eum sane sensum sequatur licet, quem prima frons ostendit.*

AD CAPUT XLV.

Friderichus) *Sur. Fridericus.*

Avicianum) *Sur. Anicianum.*

Parietes tantum, quos Danubio non potuit transferre) *Observavimus cap. 31. hinc videri Friderici sedem ultra Danubium fuisse, cum Faviana citra sint.*

A Friderico fratris filio) *Regium Rugiorum stemma, quæ ex Eugippio sciri potest, sic habuit, mire autem ab Irenico lib. 3. c. 14 inversum & confusum est.*

Flacciteus Rex = ...

Felcteus, qui & Fava, sive Febanus, Rex, ab Odoacre captus. = *Gisa uxor, ab Odoacre capta.*

Fridericus, occisus à Friderico fratris filio.

Fridericus, patre captivo in Italiam abducto, ad Theodericum Gothum fugit.

Rex Otachar Rugis intulit bellum &c.) *Anno Christi 487. Boetio Consule, Cassiodorus,* Hoc Cos. Odoacer Febano Rege Rugorum victo captoq; potitus est. *Vetustus Chronographus, à Cuspiniano primum repertus,* Boetio unico consule, pugna facta est inter Odoacrem regem, & Febanum Regem Rugorum; & vicit Odoacer, & adduxit captivum Febanum regem. sub XVII. Cal. Decembris. *Paulus Diac. lib. 1. c. 19.* Adunatis igitur Odoacar gentibus, quæ ejus ditioni parebant, id est, Turcilingis (*Basil. editio habet Turgilingis seu Turingis*) & Herulis, Rugorumq; partem, quos jam dudum possidebat, nec non etiam Italiæ populis, venit in Rugiland, pugnavitq; cum Rugis, ultimaq; eos clade conficiens, Feletheum insuper eorum regem extinxit (*cæteri captum dicunt*) vastataq; omni provincia, Italiam repetens, copiosam secum captivorum multitudinem abduxit. *Aimonius, si tamen Aimonius est, mihi enim ex multis pannis cento consutus videtur, hanc victoriam Odoacri ante captam Italiam perperam ascribit, & ea, quæ Eugippius cap. 7. narravit, huc transfert, cap. 9. lib. 1. de gestis Franc.* His quoq; diebus Odoacer, qui Herulis aliisq; nationi-

nationibus, qui Danubii ripas incolunt, imperitabat, victoria elatus, quam Feletheo Rugorum rege bello devicto adeptus erat, Italiam à parte Pannoniorum invadere cogitabat. Cumq; fines Noricorum ingrederetur, colloquium cujusdam servi Dei nomine Severini petiit: qui his in locis monasterium sibi construxerat. A quo petitâ benedictione & impetrata, dum domum egredi vellet, & se ad limen ostii, ne caput offenderet, inclinasset (erat enim statura procerus) hæc ab eodem viro Dei audivit. Vade Odoacer vilibus nunc animantium pellibus vestitus, Italiæ Dominus mox futurus. Qua viri Dei prophetia ille audita, Italiam ingressus non ut debuit, sed ut voluit, cædibus ac rapinis cuncta vastavit. *At Odoacrem & regem & victorem vili scortea vestitum quis credat? Eugippii narratio uti verior, ita etiam est credibilior.*

Post audiens idem Odachar &c.) *Cum Feletheus anno 487. captus fuerit, ea, quæ hic narrantur, non multò post contigisse necesse, contigere enim proculdubio ante Theodorici in Italiam ingressum, is verò in annum 489. incidit.*

Aonulfum) *Sur. Onulfum, Avent. Anulfum.*

Apud Novam civitatem provinciæ Mesiæ) *Sur.* Nonas civitatem provinciæ Mesiæ. *Notitia Novas & ad Novas in Pannoniâ & Mæsiâ plures habet, hæc illa Mæsiæ secundæ est, quam Marcellinus Comes in Chron. voluit, de Theoderico itidem rege verba faciens,* ad Novensem Mæsiæ civitatem, unde advenerat remeavit, *paullò ante dixerat,* creditam sibi ripensis Daciæ partem, Mæsiæq; inferioris, cum suis satellitibus pro tempore tenuit. *Ubi creditas provincias eodem sensu interpretor, quo traditum oppidum cap. 31.*

Per Comitem Pierium) *Sur. Pigerium. Hunc inter Vindeliciæ & Norici Præsides refert Aventinus, quemadmodum ad cap. 4. monuimus; sed frustra, nisi Noricum & Vindeliciam rectores Comitum nomine tunc habuisse docere poterit quod non poterit; ejusdem scilicet fidei Pierium Præsidem, & Lucillum aut Lucilium Episcopum affirmare. Cum pleraq; autem Comitum genera fuerint, uti ex Notitiâ & posteriorum Imperatorum legibus pâret, ego hic Comitem aliquem militarem aut militum, quem vocabant, accipio, qualis Bracila Comes ab Odoacre occisus, item Viator & Ovida Comites, qui Nepotem peremere, quorum Marcellinus in Chron. meminit.*

Annus sextus depositionis ejus effluxerat) *Migratio post Feletheum captum, ante motum à Theoderico bellum in annum forte 487. an. 488. incidit Severini mors sexennio anterior, in annum credo 481. aut 482. Aventinus 481. definit, Sigonio lib. 15. de an. 490. quomodo ratio constare possit, non video.*

Castellum nomine Montem Feletem) *Asterisco notavit hoc nomen Surius: Ego nihil expedio, Montefeltre Piceni Umbriæve oppidum nunc quidem est, sono qui huc alludat, at id olim Montem Feretrum aut Feretratum dictum ex Procopio & Luitprando scimus.*

AD CAPUT XLVII.

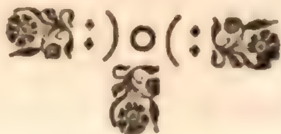
Martianum) *Sur. Marcianum. Quod Lazius Viennensem Episcopum appellat, consueta temeritatis est.*

Sancti Gelasii sedis Romanæ Pontificis auctoritate) *Gelasius Pontificatum an. 492. iniit, cum verò S. Severini corpus minimum quadriennio antea in Italiam venerit, quemadmodum ad 45. cap. diximus, existimare licet ad Montem Feletem interim servatum, sub Gelasio demum in Lucullanum translatum.*

In castello Locullano) *Melius Sur. Lucullano. In præfatione lectorem monuimus, meminisse Lucullani castelli Gregorium Magnum Pontif. Marcellinus scripsit Augustulum illuc in exilium ab Odoacre actum. Qua hodie appellatione utatur, quærendum, mihi verisimile fit, S. Severinum esse nomine à tutelari divo ducto, uti plerumq; contigit, id verò sive castellum sive oppidum, in Campaniâ Picentinorum, proxime Nuceriam, illustri inprimis Severinatum gente nobilitatum est.*

Laodicius) *Sur. Laodiceus.*

Marinus quoq; primicerius sanctæ ecclesiæ Neapolitanæ) *Sur. Marianus quoq; primicerius cantorum.*

ELEN-

ELENCHUS CHRONICUS.

Anni Chr.

454\. *Attila mortuus est cap. 1.*

Eo tempore S. Severinus in Pannonia & vicinis regionibus versabatur.

476\. *Odoacer Italiæ Rex appellatus.*

Is antequam eo proficisceretur, S. Severinum convenit.

481\. aut 482. *S. Severinus VI. Id. Jan. in monasterio prope Favianensium muros obiit. cap. 44.*

487\. *Odoacer Rugios vicit, Rege Feleteo capto. cap. 45.*

487\. aut 488. *Odoacer Aonulfum fratrem adversus Fridericum Feletei Regis F. misit, qui eo non expectato ad Theodericum Gothum in Mæsiam profugit. Aonulfus autem Romanos in provincia agentes abduxit: qua occasione S. Severini etiam corpus eo pervenit. c. 45.*

489\. *Ad hunc annum Odoacer regnum in Italia solus tenuit, uti Severinus futurum prædixerat. cap. 32.*

Eodem anno Theodericus Gothus Italiam ingressus est.

492\. *Gelasius Pontificatum iniit. Cujus auctoritate corpus S. Severini per manus S. Victoris Neapolitani Episcopi, in castello Luculiano, mausoleo, quod Barbaria Illustris fœmina condiderat, collocatum est cap. 47.*

493\. *Odoacer interiit. Theodericus Italiæ Rex dictus est.*

NAR-

NARRATIO
EORUM, QUÆ CONTIGERUNT
APOLLONIO TYRIO.
EX MEMBRANIS VETUSTIS.

EDITORIS CENSURA.

SI quis aurum paratus & gemmas ex stercore legere, is demum aptus huic libello continget lector: quem nos, alia occasione excussis armariis bibliothecæ SS. Udalrici & Afræ (celebre hìc Augustæ cœnobium est) forte quadam invenimus, & Apollonii allecti nomine cum avidè cœpissemus evolvere, statim à princicipo apparuit, quod veteri verbo dicunt, Carbones thesaurus erant. Multa in ipsa fabula absurdè excogitata, multa in sermone barbarè posita, quæ tamen quibusdam melioris interdum notæ stellulis distincta, & antiqui moris ritusq; vestigiis nonnullis interspersa: tanti sanè visa, ut, ne intercident, editionis placuerit consilium.

De auctore vix hoc solum afferimus, græcè scripsisse, nam id multis se aperit indiciis, unò maximè, quod Latinus interpres aliqua prioris sermonis verba retinuit, tribunarium pro veste sordidâ, quæ Græcis τρίβων est, sabanum pro balneari linteo, apodixin pro specimine, aporiatum pro turbato dixit. Græcum exemplar Byzantii adhuc superesse existimo, quæ enim in Constantinopolitanâ bibliothecâ inter Manuelis Eugenici libros memoratur, Historia Apollonii sapientissimi & fortissimi viri, cum figuris, hujus profectò Apollonii credenda est, cujus hìc toties sapientia prædicatur: Sed & in catalogo Cæsareæ Viennensis bibliothecæ, Apollonii de Tyro historiam reperio. Figuris noster quoque codex ornatus erat, omninò Græcissantibus, cæterum oppidò ineptis.

Interpretem Christianum fuisse scias, qui Dei nomine nunquam plurium utatur, & quodam loco Apollonium ab angelo in somnis monitum narret.

Stylus, uti dixi, plerumque barbarus, sed si quid judico, neutiquam novitius, quin morienti propemodum rei Romanæ synchronus, plures namque ejus ævi formulas eruditus lector me tacente observabit.

Quædam inter describendum obiter mutavimus, volente nimirum sententiâ, & veteri lectione ad oram notatâ, quantumvis ferè apertè falsa, ne cui de nostra tamen fide querendi relinqueremus locum, quam lectori ubique probatam cupimus.

NAR-

NARRATIO EORUM, QUÆ CONTIGERUNT APOLLONIO TYRIO.

IN civitate Antiochia fuit quidam Rex Antiochus, à quo ipſa civitas Antiochia nomen accepit. Hic accepit ex amiſſa conjuge filiam virginem ſpecioſiſſimam, in qua nihil rerum natura erraverat, niſi quod mortalem ſtatuerat. Quæ cum ad nubilem perveniſſet ætatem, & ſpecies pulchritudinis accreſceret, multi eam in matrimonium rogabant, cum magnâ & inæſtimabili dotis quantitate. Sed cum pater deliberaret, cui potentiſſimo filiam ſuam daret in matrimonium, neſcio quâ iniquâ concupiſcentia, crudelitatisque flamma, in amorem filiæ ſuæ incidit, & cœpit eam amplius diligere, quam patrem oporteret. Qui dum luctatur cum furore, pugnat cum pudore, vincitur amore. Excidit illi pietas, & oblitus ſe eſſe patrem, induit conjugem. Sed cum ſævi pectoris ſui vulnus ſufferre non poſſet, quadam die prima luce evigilans, irrupit cubiculum filiæ ſuæ, & omnes longè ſecedere juſſit, quaſi cum filia ſua ſecretum colloquium habiturus. Stimulante furore libidinis, diu repugnanti filiæ ſuæ nodum virginitatis * rupit, perfectoq; ſcelere evaſit cubiculum. Sic ſceleſti patris impietatem puella mirata, cœpit celare, ſed in pavimento coitus ſigna videntur, ubi guttæ ſanguinis ceciderunt. Cumque puella quid faceret, cogitaret, nutrix ſubitò introivit ad eam. Quam ut vidit flebili vultu, pavimentumq; roſeo rubore perfuſum, ait: Quid tibi vultus turbatus vel animus tuus? Puella ait, chara nutrix, modo hîc in cubiculo duo nobilia nomina perierunt. Nutrix ait ignorans, Domina, quare hoc dicis? Puella ait: Quia ante legitimum nuptiarum mearum diem ſævo ſcelere violata ſum. Nutrix hoc cum audiſſet atque vidiſſet, inhorruit & ait: Et quis fretus tanta audacia virginis thorum & reginæ auſus eſt violare? Puella ait, impie-

* irrupit.

tas fecit hoc scelus. Nutrix ait: Cur stas & non indicas patri? Puella ait: Et ubi est pater? Si intelligis, periit nomen patris in me. Itaq; ne hoc scelus genitoris mei gentibus pateat, mortis mihi remedium placet. Nutrix ut audivit eam mortis remedium quærere, blando eam sermonis colloquio revocavit, ut à proposito suo recederet, & invita patris sui voluntati satisfaceret, cohortatur.

Inter hæc impiissimus pater, cum simulata mente ostenderet, se civibus pium genitorem, intra domesticos parietes maritum se filiæ lætatur. Et ut semper impius filiæ thoris frueretur, ad expellendos petitores novum genus nequitiæ excogitavit. Quæstiones verò proponebat dicens: Si quis quæstionis meæ nodum vel solutionem invenerit, filiam meam in matrimonium accipiet, alioquin decollabitur. Plurimi undique Reges & Principes patriæ, propter incredibilem & inauditam puellæ speciem, contempta morte properabant. Et si quis forte prudentia litterarum quæstionis solutionem invenisset, quasi nihil dixisset, decollabatur, & caput ejus ad fastigia portæ suspendebatur, ut advenientes imaginem viderent mortis, & conturbarentur, ne ad talem conditionem venirent. Et cum tales crudelitates exerceret Antiochus, interposito brevi temporis spatio, adolescens quidam Tyrius patriæ suæ princeps, locuples valde, Apollonius nomine, fidens abundantia litterarum, navigans attigit Antiochiam, ingressusq; ait: Ave Rex. Et Rex ut vidit, quod videre nolebat, ad juvenem ait: Salvi sunt nupturæ parentes tui? Juvenis ait: Ultimum signaverunt diem, & addidit, Regio genere ortus filiam tuam in matrimonium peto. Rex ut audivit, quæ audire nolebat, respiciens ad juvenem ait: Nosti nuptiarum conditionem? Juvenis ait, novi, & ad portam vidi. Indignatus Rex ait, audi ergò quęstionem; Scelere vehor, materna carne vescor, quæro fratrem meum, matris meæ virum, nec invenio. Puer accepta quæstione paullulum secessit, & cum docto pectore quæreret, luctatur cum sapiētia. Dumq; scrutatur scientiam, Deo favente invenit quęstionis solutionem, & reversus ad regē ait: Bone Rex proposuisti quæstionē, audi ergò solutionē: Nam quod dixisti, scelere vehor, nō es mentitus, te ipsum intuere, materna carne vescor, filiam tuam respice. Rex ut audivit quæstionis solutionē, juvenem solvisse, timens ne scelus suum patefieret, irato eum vultu respiciens ait: Longè es juvenis à quęstione, erras, nihil veri dicis, decollari quidem promerueras, sed ecce habebis xxx. dierum spatiū, recogita tecum, reversus dum fueris, & quæstionis solutionē inveneris, accipies filiam meam in matrimonium, sin aliàs, legem agnosces. Juvenis conturbatus, accepto commeatu navim ascendit, tendens in patriam Tyrum. Sed post discessum adolescentis, vocavit Rex dispensatorem suum Thaliarchum nomine, cui ait, Thaliarche secretorum meorum minister fidissime, scias, quia Tyrius Apollonius invenit quæstionis meæ solutio-

lutionem: aſcende ergò confeſtim navim ad perſequendũ juvenem, & cum perveneris Tyrum, quære inimicum ejus, qui eum ferro vel veneno interficiat, reverſus dum fueris, præmium magnum accipies. Thaliarchus ſtatim ſumens pecuniã, ſimulq́; petiit navi innocentis patriã. Apollonius verò prior attigit patriã ſuam, introivit in domum, apertoque * ſcrinio codicum ſuorum, inquiſivit omnium quæſtiones auctorum, & philoſophorum, & pæne omnium Chaldæorum. Cumq́; nihil aliud inveniſſet, quam quod reperierat, ait ad ſemetipſũ: Ni fallor Antiochus Rex impio amore diligit filiam ſuam, & recogitans ſecum dixit: Quid agis Apolloni? quæſtionem regis ſolviſti, filiam non accepiſti, ideò * dilatus es, ut neceris. Continuoq́; juſſit ſibi naves præparari, & eas centum millibus modiorum frumenti onerari, & multo pondere auri & argenti, & veſte copioſa, & cum paucis ſecum fidiſſimis hora noctis tertia navim aſcendit, tradiditq́; ſe alto pelago. Alia verò die quæritur à civibus, & non invenitur, mœror ingens naſcitur, quod amantiſſimus princeps patriæ nuſquam comparuit, ſonat per totã civitatẽ planctus. Tantus verò amor civiũ circa eum erat, ut multo tempore tonſores ceſſarẽt, publica ſpectacula tollerentur, balnea clauderentur, nõ templa, nõ tabernas quiſquã * ingrederetur.

*Scrinio codicorum.

*dilatatus es, ut non neceris.

* ingrediatur.

Et cum hæc Tyro agerẽtur, ſupervenit Thaliarchus, qui à rege ad necandum eum miſſus fuerat: & videns omnia clauſa, dixit cuidam puero, Indica mihi ſi vivas, ex quâ cauſſa hæc civitas in luctu moratur. Puer ait, ô hominem improbum, ſcis ne & interrogas? Ideò civitas hæc in luctu moratur, quia Apollonius princeps patriæ hujus ab Antiocho Rege regreſſus nuſquã comparuit. Tunc Thaliarchus hoc ut audivit, gaudio plenus redit ad navim, & certâ navigationis die attigit Antiochiam, ingreſſusq́; ad Regem ait, Domine Rex lætare, quia Apollonius timens regni tui vires, ſubitò nuſquam comparuit. Rex ait, fugere quidem poteſt, ſed effugere non poteſt, continuoq́; hujusmodi edictum propoſuit. Quicumq́; * Tyrium mihi Apollonium, regni mei inimicum & contemptorem, vivum exhibuerit, accipiet quinquaginta talenta auri, qui verò caput, centum accipiet. Hoc edicto propoſito, non tantum inimici, ſed etiam amici, cupiditate ſeducti, ad perſequendum juvenem properabant. Quærebatur verò Apollonius per mare, per terras, per ſylvas, per univerſas indagines, & non inveniebatur. Tunc Rex juſſit ſibi claſſes navium præparari ad perſequendum juvenem. Sed moram facientibus, qui claſſes navium præparabant; Apollonius Tarſum devenit, & deambulans juxta littus, viſus eſt à quodam cive ſuo Hellanico nomine, qui ſupervenerat in ipſa hora, & accedens ad eum ait: Ave Rex Apolloni. Ille ſalutatus, fecit ut potentes facere conſueverunt, ſprevit hominem plebejum. Tunc ſenex indignatus eſt valde, & iterum ſalutavit eum, & ait, ave Apolloni, reſaluta, & noli deſpicere

*Tyrum Apollonium, & ſic deinceps.

cere paupertatem honestis moribus decoratã, si enim scis, caven-
dum est tibi, si verò nescis, moneo te, audi, forsitan quod nescis,
quia proscriptus es. Cui Apollonius ait: Et quis patriæ suæ pro-
scripsit principem ? Hellanicus ait, Rex Antiochus. Apol-
lonius ait, quâ ex caussa ? Hellanicus ait : Quia quod pater est,
tu esse voluisti. Apollonius ait: Et quanti me proscripsit ? Hella-
nicus ait : Ut quicumque te illi vivum exhibuerit, quinquaginta
talenta auri, qui verò caput pertulerit, centum * accipiat, at- (* accipiet.)
que ita moneo te, fuge in præsidium. Hæc cum dixisset Hella-
nicus, discessit. Tunc jussit Apollonius rogare senem & ad se ve-
nire, & centum talenta auri ei dari, & ait : Accipe exemplum
paupertatis meæ, quia meruisti, & puta te ut paullò ante dixisti,
caput mihi à cervicibus amputasse, & pertulisse gaudium regi,
ecce habes centum talenta auri, & puras manus à sanguine inno-
centis. Cui senex ait : Domine, absit à me, ut hujus rei caussa ego
præmium accipiam : apud bonos homines præmio amicitia non
est comparanda, & valedicens discessit. Post hæc Apollonius
cum spatiatur in eodem loco supra littus, vidit hominem contra
se venientem, dolentem & mœsto vultu, Strangulionem nomi-
ne. Is ut accessit ad eum, protinus ait Apollonius, Ave Stran-
gulio, & ipse ait, Ave Domine Apolloni, & rursum ait : Quid
itaque his in locis turbatâ mente versaris ? Apollonius ait, pro-
scriptum me vides * ab Antiocho. Strangulio ait, quæ est caus- (* deest, ab Antiocho.)
sa ? Apollonius ait, quia filiam ejus, & ut verius dixerim conju-
gem, in matrimonium petivi. Itaque si fieri potest, in patriâ ve-
strâ volo latère. Strangulio ait, Domine Apolloni, civitas no-
stra pauperrima est, & non potest tuam nobilitatem sustinere;
præterea duram famem, & sævam sterilitatem patimur annonæ,
nec etiam civibus ulla spes salutis, sed crudelissima mors est ante
oculos nostros. Apollonius ait, agite gratias Deo, qui me pro-
fugum vestris finibus applicuit. Dabo civitati vestrę centum mil-
lia frumenti modiorum, si fugam tantum celaveritis. Strangulio
ut hæc audivit, prostravit se ad pedes ejus & ait, Domine Apol-
loni, si esurienti civitati subveneris, non solùm fugam tuam ce-
labimus, sed si necessitas fuerit, pro tuâ salute dimicabimus. A-
scendensq; Apollonius tribunal in foro, præsentibus cunctis civi-
bus ejusdem civitatis dixit, Cives Tarsenses, quos annonæ pe-
nuria turbat & opprimit, ego Tyrius Apollonius relevabo. Cre-
do enim vos hujus beneficii memores fugam meam celaturos,
Scitote enim, non me * legibus Antiochi esse fugatum, sed vestra (* à legibus.)
felicitate faciente huc sum delatus. Dabo itaq; vobis centum
millia frumenti modiorum, eo pretio, quo sum in patria merca-
tus, octo æreis singulos modios. Audito hoc, cives Tarsenses, quod
singulos modios æreis octo mercarentur, hilares effecti sunt, ac
gratias agentes statim frumenta portabant.

Tunc

Tunc Apollonius, ne depositâ regiâ dignitate mercatoris magis quam donatoris nomen videretur assumere, pretium, quod acceperat, ejusdem civitatis utilitatibus redonavit. Cives autem, ut tanta viderunt ejus beneficia, bigam ei in foro statuerunt, in quâ stans dextrâ manu fruges daret, sinistro pede modium calcaret, & in base scripserunt, CIVITAS. * TARSUS. TYRIO. APOLLONIO. DONUM. DEDIT. EO. QUOD. CIVITATEM. A. SÆVA. FAME. LIBERAVERIT. *Tharsia, sic & deinceps.

Deinde interpositis paucis diebus, hortante Strangulione & Dionysiade ejus conjuge, ad Pentapolim Cyrenorum navigare proposuit, ut illic lateret, eo quod bene firma, cum opulentiâ & tranquillitate * ageret. Igitur cum ingenti honore deducitur ad mare, & valedicens omnibus ascendit ratim. *agerentur. Sed tribus diebus noctibusque totidem ventis prosperis navigans, subitò mutatum est pelagus, postquam littus Tarsi reliquit. Nam paucis horis ventis concitatis, Aquilone vento Euroque instante, clauso cœlo nimia * pluvia erupit, Populus * Tyri procellâ corripitur, ratis pariter dissolvitur, *se pluvia. Zephyri fretum perturbant, *Tyria. grando ac nubes tenebrosa incumbebant, flant venti fortiter, ac crebris fulminibus micantibus pelagus intonat, fit mugitus ingens, & * mortis timor cunctos occupat. Tunc unusquisque rapuit sibi tabulas mortem morantes. *mors se-dula. In illâ verò caligine tempestatis omnes perierunt. Apollonius verò unius tabulæ beneficio in Pentapolitanorum * littora est pulsus. Stans autem in littore nudus, *littore. intuens mare tranquillum, sic ait, ô pelagi fides! ô crudelitas Antiochi! facilius incidam in manus crudelissimi regis, quam patriam quæram. Quis notus huic ignoto auxilium dabit? Hæc dum loqueretur Apollonius, aspexit juvenem venientem contra se, quendam robustum piscatorem sordido sago coopertum. Cogente necessitate prostravit se ad ejus pedes, profusisque lacrymis ait, Miserere quicumque es, succurre nudo naufrago, non humilibus natalibus genito, & ut scias, cui miserearis, ego sum Tyrius Apollonius, patriæ meæ princeps. Audito nunc trophæo meæ calamitatis, * aspice, quomodo genibus tuis provolutus deprecor auxilium vitæ. *deest aspice. Piscator ut vidit speciem juvenis, misericordiâ motus erigit illum, & duxit * intra tecta domus, posuit epulas, quas habere potuit. *infra. Et ut plenius pietati suæ satisfaceret, exuens se tribunarium in duas partes divisit, & unam dedit juveni dicens: Tolle quod habeo, & vade in civitatem, ibi invenies forsitan, qui tui misereat: si non inveneris, huc ad me revertere, paupertas quæcumque sufficiat nobis, piscemur simul. Illud tamen admoneo te, ut si quando dignitati tuæ redditus fueris, ne despicias tribunarii paupertatem.

Apollonius ait, si non memor tui fuero, iterum naufragium patiar, nec tui similem inveniam. Et hæc dicens, demonstratâ sibi viâ ille carpens iter, portas civitatis ingreditur. Dumq; cogitaret, unde vitæ peteret auxilium, vidit per plateam puerum nudum currentem, oleo caput unctum, sabano præcinctum, ferentem ludos juveniles ad gymnasium pertinentes, voce magna clamantem & dicentem: Audite cives, audite peregrini, ingenui & servi, qui ablui vult, gymnasium patet. Audito hoc Apollonius, exuens se tribunarium ingreditur lavacrum, utitur liquore, & dum singulos intuetur, quærit parem, nec invenit. Et subito * Alcistrates Rex totius illius regionis, ingressus cum turba famulorum est. Cum Rex ludum * sphæræ cum servis suis exerceret, admisit se Apollonius Regi, & decurrentem sustulit sphæram, & subtili velocitate percussam ludenti Regi remisit. Tunc Rex suis famulis ait: Recedite, hic enim juvenis, ut suspicor, mihi comparandus est. Apollonius ut audivit se laudari, constanter accessit ad Regem, & accepto ceromate cum docta manu circum lavit ei cum subtilitate, deinde in solio gratissimè fovit, & eo exeunte, ab officio discessit. Dixitq; Rex ad amicos suos post discessum adolescentis, Juro vobis per communem salutem, melius me nunquam abluisse quam hodie, beneficio adolescentis nescio cujus: & respiciens ad unũ de famulis ait, Juvenis ille, qui mihi officium fecit, vide quis sit. At ille sequutus juvenem vidit eum sordido tribunario indutum, reversusq; ad regem ait: Juvenis ille naufragus est. Rex ait, unde scis? famulus ait: Tacente illo habitus indicat caussam. Rex ait, vade celerius & dic ei, rogat te Rex, ut venias ad cœnam. Apollonius, ut audivit acquievit, & deducente famulo pervenit ad regem. Famulus prior ingressus ad regem ait: Naufragus adest, sed propter sordidum habitum introire confunditur. Statimq; jussit eum Rex vestibus dignis indui, & ad cœnam ingredi. Ingressus Apollonius triclinium regis, contra regem assignato loco discubuit. Infertur prandium, deinde cœna regalis. Apollonius cunctis epulantibus non epulatur, sed aurum & argentum in ministerio Regis diu flens intuebatur. Tunc unus de discumbentibus ad regem ait, ni fallor juvenis iste fortunæ tuæ invidet. Rex ait, male suspicaris, nam meæ fortunæ non invidet, sed plura perdidisse testatur. Et respiciens Apollonium hilari vultu ait, Juvenis epulare nobiscum, & meliora de Deo spera.

Et dum hortaretur juvenem, subito introivit filia Regis, virgo jam adulta, deditq; osculum patri suo, deinde cunctis discumbentibus amicis. Quæ dum oscularetur singulos, reversa est ad patrẽ & ait, Bone Rex & pater optime, quis est iste juvenis, qui contra te locum honoratum tenet, & nescio quid flebili vultu dolet? Rex ait: Nam dulcis juvenis iste naufragus est, & * gymnastico mihi officio

* Alcistratus.

* spera, sic etiam deinceps.

* gymnasio.

officio gratissimè fecit, propter quod ad cœnam vocavi illum, quis, aut unde, sit, nescio, sed si vis scire interroga eum, te decet omnia nosse, & forsitan dum cognoveris, misereberis ei. Hortante verò patre puella venit ad juvenem, & verecundo sermone ait: Licet taciturnitas tua sit tristior, generositas tamen nobilitatem ostendit, sed si molestum non est, indica mihi nomen & casus tuos. Apollonius ait: Si nomen quæris, in mare perdidi, si nobilitatem, Tyro reliqui. Et ait puella, Apertius dic, ut intelligam. Tunc Apollonius nomen suum & omnes casus exposuit, finitoq; sermonis colloquio fundere lacrymas cœpit. Quem ut vidit Rex flentem, respiciens ad filiam suam ait: Nata dulcis peccasti, dum vis nomen & casus adolescentis agnoscere, veteres ejus dolores renovasti. Ergò dulcis filia quatenus agnovisti veritatem, justum est, ut liberalitatem quasi regina ostendas. Puella ut audivit à patre ultrò promissa, quæ illi præstare volebat, respiciens ad juvenem ait: Noster es Apolloni, depone mœrorem, & quia hoc indulgentia patris mei permittit, locupletaberis. Sic Apollonius cum gemitu ac verecundia gratias egit. Tunc Rex ait filiæ suæ, defer lyram, ut cantu exhilares convivium. Puella jussit afferri sibi lyram, & cœpit cum omni dulcedine chordarum miscere sonum. Omnes laudare cœperunt & dicere, non potest melius, non potest dulcius. Inter quos solus Apollonius tacuit. Ad quem Rex ait: Apolloni, fœdam rem facis, omnes filiam meam in arte musica laudant, quare tu solus vituperas? Apollonius ait: Bone Rex, si permittis, dicam quod sentio, filia tua in artem musicam incessit, & nondum didicit. Igitur jube mihi tradi lyram, & statim scies, quod nescisti. Et ait Rex, Apolloni, video te eruditum esse in omnibus. Et jussit * illi tradi lyram, & egresso foras, corona capitis eum decoravit. Accipiensq; * Apollonius lyram introivit in triclinium, & ita stetit, ut discumbentes cum rege non Apollonium, sed Apollinem existimarent. Etenim discumbentes cum Rege dixerunt, quod nunquam melius audissent nec vidissent, & placuit homo regi & omnibus discumbentibus.

*fili.

*deest Apollonius.

Inter hæc filia regis ut vidit juvenem omnium artium studiorumque esse cumulatum, incidit in amorem infinitum, & ait ad patrem suum, Chare genitor, permiseras mihi paullò ante, ut quidquid voluissem de tuo juveni darem. Et ait Rex, & permisi & permitto. Puella Apollonium respiciens ait, Magister Apolloni, accipe ex indulgentiâ patris mei auri ducentas, argenti libras cccc. vestemq; copiosam, servos xx. ancillas x. quibus ait, afferte quod promisi, & præsentibus amicis exponite in triclinio. Jussu reginæ illata sunt omnia, laudant omnes liberalitatem puellæ, peractoque convivio levaverunt se omnes, & valedicentes regi & reginæ discesserunt. Apollonius ait: Bone Rex miserorum

mise-

misericors, & tu regina amatrix studiorum, valete. Et respiciens famulos, quos sibi regina donaverat, ait: Attollite hæc famuli, quæ mihi donata sunt, & eamus, hospitium quæramus. Puella timens, ne amatorem perderet, tristis est facta, & respiciens ad patrem ait: Bone Rex & pater optime, placet tibi, ut Apollonius hodie ditatus abscedat, & quod illi donavimus, à malis hominibus rapiatur? Tunc Rex festinus jussit illi assignari aulam, ubi dignè quiesceret. Puella verò amore incensa inquietem habuit noctem, nec somnum oculis, nec membris cura dat quietem, primaq; luce evigilans irrupit cubiculum patris. Quam ut pater vidit, dixit: Quid est, quod præter consuetudinem tam mane evigilasti? Puella ait, hesterna studia excitaverunt me, peto itaque pater charissime, ut me tradas hospiti nostro, studiorum percipiendorum gratiâ. Rex gaudio plenus jussit ad se juvenem vocari, cui ait: Apolloni, filia mea studiorum tuorum à te artem discere cupit, itaque si desiderio parueris, & ei ostenderis studia litterarum & cætera, quæ nosti, quidquid tibi iratum mare abstulit, ego restituam. Apollonius hoc audito, docuit puellam, sicut ipse didicit. Interposito brevi tempore, cum puella non posset vulnus amoris tolerare, multâ infirmitate * membris pervictis, cœpit imbecillis jacere in thoro. Rex ut vidit filiam suam subitaneam incurrisse valetudinem, sollicitus adhibuit medicos. Qui venientes tentant venas, tangunt singulas corporis partes, nec aliquas inveniunt ægritudines.

* membra pertractans.

Post paucos dies cum Rex cum Apollonio loqueretur, tres juvenes nobilissimi, qui per longum tempus filiam suam in matrimonium petierant, regem una voce salutaverunt pariter: Quos intuens Rex ait: Quid est, quod una voce me pariter salutatis? Unus ex illis ait, petentibus nobis filiam tuam in matrimonium, tu sæpius differendo crucias, propter quod hodie simul venimus, cives tui sumus, locupletes & bonis natalibus geniti, itaque de tribus elige, quem vis habere generũ. Rex ait, non apto tempore me interpellatis, filia mea studiis vacat, & ob amorem studiorum imbecillis jacet. Sed ne videar vos sæpius differre, scribite in * codicillis nomina vestra, & dotis quantitatẽ, quæ transmittam filię meæ, ut ipsa eligat, quem voluerit. Scripserunt illi nomina sua, & dotis quantitatem. Rex accepit codicillos & legit, signavitque & dedit Apollonio dicens: Tolle magister præter injuriam hos codicillos, & perfer discipulæ tuæ, hic enim locus te desiderat. Apollonius acceptis codicillis introivit cubiculũ. Puella ut vidit, quem diligebat, ait, Magister, quid est, quod solus introisti cubiculum? Apollonius ait: Sume hos codicillos, quos misit tibi pater tuus, & lege. Puella resignavit codicillos & legit trium nomina petitorum, perlectisque codicillis respiciens Apollonium dixit: Magister

* codicellis, & eodem modo sæpe postea.

ster Apolloni, ita non * tibi dolet, quod ego alii nubam? Apollonius ait, imò gratulor, quod abundantia studiorum docta me* docente nubis. Cui puella ait, Magister, magister, si me amares, doleres. Hæc dicens rescripsit & signavit codicillos, tradiditque Apollonio, ut eos regi deferret; scripserat autem hæc: Rex & pater optime, quoniam clementia tua permisit mihi, ut rescribam, rescribo: Illum volo conjugem naufragum, fortuna deceptum, & si mireris facti, quod pudica virgo tam imprudenter scripsit, quæ indicare non potui, per ceram mandavi, quæ ruborem non habet. Rex perlectis codicillis ignorans, quem naufragum diceret, respiciens ad juvenes ait : Quis vestrûm naufragium passus est? Unus ex illis nomine Andronius dixit: Ego sum passus naufragiũ. Alius ex illis ait, tace, morbus te consumat, nec salvus nec sanus sis, cum sciam te coætaneum meum mecum litteris eruditum, portum civitatis nunquã exisse, ubi naufragium fecisti? Rex cum non invenisset, quis eorum naufragium fecisset, respiciens Apollonium ait, tolle codicillos & lege, potest enim fieri, quod ego non novi, tu intelligas, qui præsens fuisti. Apollonius acceptis codicillis velociter perlegit, & ut sensit se amari, erubuit. Cui Rex ait, Apolloni, invenisti naufragum? Apollonius ait: Bone Rex, si permittis, inveni. Et his dictis videns Rex Apollonii faciem rubere, intellexit & ait: Quod filia mea concupivit, votum meum est. Et respiciens Rex tres juvenes ait: Certè dico vobis, cum nubendi tempus fuerit, mittã ad vos, & dimisit eos à se. Ipse verò introivit solus ad filiam suam & ait, quem tibi elegisti conjugem? Illa autem prostravit se ad pedes patris sui & ait : Pater charissime, quia cupis audire desiderium natæ tuæ, illum volo & amo naufragum Apollonium magistrum meum, cui me si non tradideris, amisisti filiam. Itaq; cum Rex lacrymas filiæ suæ sufferre non posset, erigit eam à terra & alloquitur dicens, nata dulcis, noli de aliqua re cogitare, quia talem concupisti, quem & ego, ut * eum vidi, cui & amando factus sum pater, diem ergò nuptiarum sine mora constituam. Postera die vocantur amici vicinarum urbium ditionis regni ejus, quibus considentibus ait: Amici, qua ex caussa vos vocaverim, discite, ut sciatis: Vult filia mea * nubere Apollonio Tyrio præceptori suo, peto itaq;, ut omnium sit lætitia, quia filia mea prudenti viro sociatur. Hæc igitur dicens diem constituit nuptiarum. Numerantur dies, & convivia prolixa tenduntur, celebranturq; nuptiæ regiæ dignitatis. Interpositis autem diebus & mensibus, cum haberet puella sexto jam mense ventriculum deformatum, Rex Apollonius dum ambularet in littore juncta sibi puella, vidit navim speciosam, & dum utriq; laudarent, cognovit eam Apollonius esse de patria sua, & conversus ad nauclerum ait: Dic mihi, si valeas, unde venis? gubernator ait, à

* te.
* doleret.
* enim tibi quod.
* nubi.

Tyro, Apollonius ait, patriam meam nominasti, gubernator ait,
ergò Tyrius es tu? Apollonius ait,ut dicis,gubernator ait: Noras
aliquem patriæ illius principem Apollonium nomine ? Apol-
lonius ait, quasi meipsum , gubernator ait, peto,ubicumque
illum videris,ut gaudeat & exultet, quia Rex Antiochus fulmine
percussus arsit cum nata sua, opes autem regni Antiochi Apollo-
nio reservantur. Apollonius ut hoc audivit, gaudio plenus ad
conjugem suam ait: Quod aliquando mihi naufrago credidi-
sti, modo probasti, peto itaque, ut me abire permittas ad re-
gnum percipiendum. Illa ut audivit,profusis lacrymis ait, Chare
conjux, si alicubi in longinquo itinere esses constitutus, ad par-
tum meum festinare debueras, at nunc cum sis præsens, dispo-
nis me relinquere? Sed si hoc velis, pariter navigemus: & veni-
ens ad patrem ait,Chare genitor,lætare & gaude,quia sævissimus
RexAntiochus,cum filia concumbens,Dei fulmine percussus est,
opes autem & diadema ejus compari meo reservantur, permitte
me navigare cum viro meo. Rex autem exhilaratus naves jubet
produci in littus, & omnibus bonis impleri, præterea nutricem
ejus nomine Ligoridem, & obstetricem propter partum ejus,
simul navigare præcepit. Et data proficiscendi copiâ deduxit
eos ad littus,osculaturq; filiam & generum, & ventum eis optat.
Ascenderunt naves cum multâ familiâ multoq; apparatu,& ven-
to prospero flante navigant. Qui dum per aliquantos dies toti-
* pii pelago. demq; noctes Austris flantibus * pelago detinerentur, septimo
mense,cogente infirmitate enixa est Lucinâ favente puella;sed se-
cundis ventis mox euntibus , coagulato sanguine conclusoque
spiritu effecta est sicut mortua.Quod cum videret familia,excla-
mavit voce magna & ululatu. Concurrit Apollonius,& conju-
gem suam vidit exanimem jacentem , & scidit à pectore vestes,
unguibus primas adolescentiæ genas discerpsit, & profusis fle-
tibus jactavit se super corpus ejus & ait, Chara conjux , Alci-
stratis regis filia, quid respondebo patri tuo pro te, qui me nau-
fragum & egenum suscepit? Et cum hæc dixisset , introivit ad
eum gubernator & ait,Domine, tu pietatis causs ã facis, sed mor-
tuum corpus navis sufferre non valet, jube hoc corpus in pelagus
mitti,ut possimus evadere. Apollonius dictũ hoc indignè ferens
ait ad eum: Quid narras,pessime hominũ? Placet tibi ut hoc cor-
pus mittam,quod naufragum me & egenum suscepit?Erant autẽ
ex servis ejus fabri navales, quibus convocatis jubet consecari &
conpaginari tabulas , rimas & foramina bitumine liniri præce-
pit, & facere loculum, & charta plumbea intus posita obturari
jussit. Perfecto loculo,regalibus ornamentis exornat puellam,
* sestertias, uti & postea semper. & in loculo posuit, & xx. * sestertia auri ad caput ejus posuit, &
dedit osculum funeri, fundens super eam lacrymas. Tunc infantẽ
jussit

jussit tolli & diligenter nutriri, ut haberet in malis suis jucundum solatium, & pro filia neptem regi ostenderet. Et jussit loculum mitti in mare cum magno fletu. Tertia verò die unda maris ejecit loculum ad littus Ephesiorum, non longè à prædio cujusdam medici * Chæremonis nomine, qui cum discipulis suis eâdem die in littore ambularet. Tunc vidit loculum effusis fluctibus jacentem ad oram maris, & ait servis suis, tollite hunc loculum cum omni diligentia, & ad villam perferte. Quod cum ita fecissent servi, medicus leniter aperiens vidit puellam, regalibus ornamentis decoratam, & speciosam valde, & in falsa morte jacentem, obstupuit & ait: Quas putamus lacrymas hanc puellam parentibus suis reliquisse? Et vidit subtus caput ejus pecuniam positam, & sub pecunia chartulam scriptam, & ait, perquiramus, quid desiderat aut mandat dolor: * quod cum resignasset, invenit titulum scriptum: Quicumque hunc loculum inveneris, habes xx. sestertia auri, peto ut x. habeas, x. funeri impendas, hoc enim corpus multas lacrymas reliquit parentibus, & dolores amaros: quod si aliud feceris, quam quod dolor exposcit, ultimum diem incidas, nec sit, qui corpus tuum sepulturæ commendet. Perlectis autem chartulis ad servos, ait, præstemus corpori, quod dolor exposcit, juro vobis per spem vitę meæ, in hoc funere amplius me erogaturum, quam dolor imperat. Continuò jubet instrui rogum; sed cum rogus ædificatur atque componitur, supervenit discipulus medici, aspectu adolescens, & quantum ad ingenium pertinet senex. Hic cum corpus speciosum super rogum vidisset positum, * intuitus magister eum, ait: Bene venisti, hæc enim hora expectavit te, tolle ampullam unguenti, & quod supremum est, defunctæ beneficio, superfunde sepulturæ. Venit juvenis ad corpus puellæ, detraxit à pectore vestes, * fudit unguenti liquorem, tractans manu corpus omne, præcordia vivere sensit & obstupuit, pulpat venas & indicia rimatur narium, labia labiis probat, sensit vitam cum morte luctantem, & ait ad servos suos, supponite faculas per quatuor angulos, lenteque & temperatè supponite. Quo facto, sanguis ille, qui coagulaverat, liquefactus est. Quod ut vidit juvenis, ait magistro, puella, quam dicis mortuam esse, vivit, & ut facilius mihi possis credere, experimento satisfaciam. His dictis tulit puellam, & in cubiculum suum posuit, calefaciens oleum madefecit lanam, & posuit super pectus ejus, sanguis verò ille, qui intus coagulatus fuerat, accepto tepore liquefactus est, cœpitque spiritus per medullas descendere, venis itaque patefactis aperuit oculos, & recipiens spiritum leniebat verbum, lentoque sermone ait: Quisquis es, ne contingas me aliter, quam oportet tangere regis filiam, regisq; uxorem. Juvenis ut vidit, quia magistrum fallebat, gaudio plenus ait ad

* Cerimonis.
* quos.
* intuitus magistrum.
* fundit.

*accipe. *apodexen. eum, Magister *incipe discipuli tui * apodixin præclaram laudare. Et introivit magister cubiculum,& vidit puellam vivam,&ait discipulo suo, probo artem, laudo prudentiam, miror diligentiam,&audi discipule,nolo te artis tuæ esse ingratum,accipe mercedem,hæc enim puella multam pecuniam secum attulit:&jussit eam salubribus vesci cibis,& fomentis optimis recreari.Post paucos dies ut cognovit eam genere regio ortam esse, adhibitis amicis filiam sibi adoptavit,& ut rogabatur ab ea cum lacrymis,ne ab aliquo contingeretur, inter sacerdotes Dianæ templi eam cum fœminis misit,ubi inviolabiliter servaretur.

Inter hæc Apollonius dum navigat cum ingenti luctu,gubernante Deo applicuit Tarso,& descendens à rati petiit domũ Stranguilionis & Dionysiadis. Quos cũ salutasset,omnes casus suos exposuit eis dolenter,dicens: Quantum in amissa conjuge flebam, tantum in reservata mihi filia consolabar; & intuens Stranguilionem & Dionysiadem ait ad eos, Sanctissimi hospites,post amissam conjugem,regnum,quod mihi servatur,accipere nolo,neque ad socerum revertar,cui in mari perdidi filiam, sed agam potius opera mercatoris,ideoq; vobis commendo filiam meam,ut cum filia vestra *Philomatia nomine nutriatur.Quam ut bono animo suscipiatis, peto,ut patriæ vestræ nomine agnominetis Tarsiam, præterea nutricem uxoris meę Ligoridem nomine,cura sua puellam custodire volo.Hæc dicens tradidit Stranguilioni infantem, deditq; aurum & argentum vestesq;copiosas,& juravit neq; barbam neq; capillos nec ungues tonsurum, nisi prius filiam suam dedisset nuptum. At illi stupentes,quod tam graviter juraverat, cum magna diligentia educaturos se puellam repromittunt. Apollonius autem navim ascendit,altumq; pelagus petens,ignotas & longinquas terras petiit Ægypti regiones. Interea puella Tarsia expleto quinquennio traditur liberalibus studiis, una cum Philomatiâ filia eorum coætanea sua,& docebantur grandi ingenio. Cumq; ad XIV.annos venisset, reversa de *auditorio invenit nutricem suam Ligoridem, subitaneam valetudinem incurrisse, & sedens juxta eam caussas infirmitatis plorat. Cui nutrix, audi nutriculæ morientis verba suprema, domina Tarsia, hæc pectori tuo commenda: Interrogo namque te, quem tibi putas patrem aut matrem vel patriam? Puella ait,patriam Tarsum, patrẽ Stranguilionem, matrem Dionysiadem. Nutrix ingemuit & ait: Audi stemmata & originem natalium tuorum,ut scias,quid post mortem meam agere debeas. Est tibi pater nomine Apollonius, & mater *Alcistratis regis filia, quæ cum te enixa est,statim præcluso spiritu ultimum diem designavit,quam pater tuus Apollonius, effecto loculo, cum ornamentis regalibus in mare misit, & XX. sestertia auri posuit sub caput ejus, ut ubicumque fuisset devoluta

*Philonitate.

*adjutorio.

*Lucina Alcistratis.

luta * ipsa sepulta fuisset. Navis quoq; luctantibus ventis cum patre tuo lugente, & te in cunabulis posita, pervenit ad hanc civitatem. His ergò hospitibus Strangulioni & Dionysiadi una mecum te commendavit Tyrius Apollonius pater tuus, votumq; fecit, nec capillos nec ungues detonsurum, nisi prius te nuptum tradiderit. Nunc ergò moneo, ut si post mortem meam hospites tui, quos parentes tuos appellas, aliquam forte tibi injuriam fecerint, ascende in forum, & ibi invenies statuam patris tui stantem, apprehende illam & proclama, filia ejus sum, cujus est statua. Cives verò memores beneficiorum patris tui, injuriam tuam vindicabunt. Cui Tarsia, chara nutrix, Deum testor, quia si forte aliquis humanus casus evenisset, antequam hæc mihi dixisses, ego penit⁹ non scirem, unde essem. Et cum hæc invicem loquuntur, nutrix emisit spiritum. Tarsia verò corpus nutricis suæ sepelivit, atq; die annuo lugebat. Post deposito luctu, induit priorem dignitatem, petiit scholas ad studia liberalia reversa; non prius sumebat cibum, quam nutricis monumentum introisset, & ferens ampullam vini ingrediebatur, & ibi manes parentum suorum invocabat. Et cum hæc agerentur, quadam die Dionysiades cum filiâ suâ Philomatiâ & Tarsiâ transibat per publicum: videntes omnes cives speciem Tarsiæ & ornamentum dixerunt, felix pater, cujus filia Tarsia est, illa verò quæ adhæret ei, turpis est & dedecus. Dionysiades ut audivit Tarsiam laudari, suam filiam vituperari, versa in insaniam furoris, sola sedens secum cogitavit, Pater ejus, ex quo hinc profectus est, habet annos XIV. non venit ad recipiendam filiã suã, nec litteras misit, reor, quod mortuus sit, nutrix ejus * decessit, neminem habeo æmulum, tollam eam de medio, & ornamentis ejus filiam meam ornabo. Et hæc cogitans, nunciatur ei villicus venisse de villâ, nomine Theophilus. Quem convocans ait: Si cupis libertatem cum præmio accipere, tolle Tarsiam de medio. Villicus ait, quid peccavit innocens virgo? Scelerata est, ait, jam mihi negare non potes, fac quod jubeo, si negligis sententiam meã, me tibi scias iratam. Villicus ait, qualiter, domina, hoc fieri potest? At illa, consuetudo illi est, mox ut venerit de scholis, nõ prius sumere cibum, quam nutricis suę monumentum introierit, ibi te cum pugione * acutissimo paratũ inveniat, * crines ex occulto comprehendens à vertice astringe & interfice, & corpus ejus mitte in mare, cum adveneris, & de facto nunciaveris, libertatem cum præmio accipies. Villicus tulit pugionem, & latere suo celans intuetur cœlum & ait: Ego non merui libertatem, nisi per sanguinis effusionem innocentis virginis? Et gemens & flens ibat ad monumentum, & ibi latêre cœpit. Puella autem rediens de scholâ tulit ampullam vini, & ingressa in monumentum casus suos exponebat: & dum invocat manes parentum, villicus impetũ fecit,

* ipsa fuit fuisset.

* discessit.

* altissimo.

* cujus.

& apprehendens crines puellæ jactavit eam in terram, dum autē vult percutere, ait ad eum Tarſia, ô Theophile, quid peccavi, ut in manu tuâ moriar? Cui villicus ait, tu nihil peccaſti, ſed pater tuus, qui te cum magnâ pecuniâ & ornamentis regiis reliquit. Cui puella ait, peto Domine, ut ſi nulla ſpes eſt vitæ meæ, permittas mihi Deum teſtari. Villicus, teſtare, & Deus ipſe ſcit, me coactum facere hoc ſcelus. || Sed cum precatur, apparuerunt piratæ, & videntes puellam ſub jugo mortis ſtare, hominem armatum volentem percutere eam, clamaverunt, Parce, crudeliſſime barbare, hæc noſtra præda, non tua victima eſt. At ille ut talia audivit, fugiens poſt monumentum latuit in littore maris. Piratæ verò raptâ virgine petunt mare. Villicus rediit ad dominam ſuam, & ait: Quod juſſiſti, factum ſcias: tu verò propter civium curioſitatem ad præſens indue lugubrem veſtem, ſicut & ego, & falſis lacrymis dicamus eam ſtomachi dolore fuiſſe imbecillem, & prope ſuburbanos exitus fuiſſe defunctam. Strangulio ut audivit, tremor & ſtupor cepit eum, atq; ita dixit: Equidem da & mihi veſtes lugubres, ut lugeam, quia tali * ſceleri ſum junctus. Heu quid faciam! Cum * Apollonium ſuſcepiſſem, & civitatem à periculo mortis & famis * ille eripuiſſet, *hanc quaſi ſuam ingreſſus eſt civitatem. Propter hanc naufragium pertulit, bona perdidit, exitium & penuriam perpeſſus eſt. Adeò verò reſtitutum eſt ei malum pro bono, filiam ſuam, quam nobis commiſit bonâ fide nutriendam, *cui nomen cauſſa noſtri amoris impoſuit noſtrę civitatis, ſceleſta & ſæva lea devoravit. Heu cæcatus ſum, Lugeam puellam innocentem & me, qui junctus ſum ad peſſimam venenoſamq; ſerpentem: & in cœlum oculos elevans ait, Deus tu ſcis, quia purus ſum à ſanguine Tarſiæ, & requiras in Dionyſiade, & intuens Dionyſiadem ait: Quomodo ſuffocaſti filiam regis, inimica Dei, hominumq; opprobrium? Dionyſiades induit ſe & filiam ſuam lugubres veſtes, falſasq; lacrymas fundunt, & unito populo, ad cives clamavit & ait: Cives chariſſimi, ideò ad vos clamamus, quia ſpes oculorum noſtrorum Tarſia, quam bene à nobis educatam ſcitis, dolore ſubitò defuncta eſt, & nobis cruciatus & amaros fletus reliquit, quam dignè ſepelire facimus. Tunc pergunt cives ubi figuratum erat, & pro meritis fabricant loculum ex ære*collato, & ſcripſerunt DII. MANES. CIVES. TARSIÆ. VIRGINI. PRO. BENEFICIIS. PATRIS. EJUS. SEPULCHRUM. EX. AERE. * COLLATO. FECERUNT. Igitur qui Tarſiam rapuerant, advenerunt in civitatem Mitylenen. Deponitur illa inter cætera mancipia venalis. Audiens eam leno infauſtiſſimus, mollis & impurus & dives, contendere cœpit; ut emeret eam. Sed Athenagoras princeps ejuſdem civitatis, nobilem & ſapientem & pulchram cernens puellam, obtulit x. ſeſtertia

** ſcelere.*
**cum ſuſcepiſſ.*
**deeſt ille.*
**& hanc.*
** cujus.*
**collatum.*
**collatum.*

tia auri. Leno ait : Ego dabo xx. Athenagoras dixit, ego xxx. Leno, ego xl. Athenagoras l. Leno, lx. Athenagoras lxx. Leno octoginta, Athenagoras xc. Leno : Ego in præſenti c. ſeſtertia auri,& ait, ſi quis amplius, x. dabo ſuper. Athenagoras ait : Ego ſi hîc cum lenone contendere voluero , ut unam emam, plures venditurus ſum, permittam eum emere,& cum eam proſtituerit, in lupanar intrabo prior ad eam, & eripiam nodum virginitatis, & erit mihi, ſicut emerim eam. Quid plura ? Advertitur in ſalutatorium, ubi * leno habuit Priapum aureum ex gemmis, & ait, Adora præſentiſſimum numen ; at illa : Nunquam tale numen adoravi, & ait : Domine nunquid civis Lampſacenus es tu ? Leno ait : Quare ? At illa, quia cives Lampſaceni Priapum colunt. Leno ait, neſcis miſera, quia in domum lenonis avari incurriſti ? Puella ait, proſternens ſe ad pedes ejus : Miſerere, Domine, virginitatis meæ, ne proſtituas hoc corpus ſub tam turpi titulo. Cui leno ait, neſcis, quia apud lenonem & tortorem nec preces nec lacrymæ valent ? Et vocavit villicum puellarum & ait, Ancilla, quæ præſens eſt, exornetur diligenter, & ſcribatur ei titulus : Quicumque Tarſiam deviolaverit, mediam libram dabit, poſtea ad ſingulos ſolidos populo patebit. Villicus fecit, quod juſſum fuerat. * A lenone tertia die, antecedente turba cum ſymphoniacis deducitur ad lupanar. Sed Athenagoras princeps civitatis primum ingreditur velato capite. Introivit cellam & aſſedit. Et adveniens Tarſia procidit ad pedes ejus,& ait : Miſerere mei Domine, per juventutem tuam & per Deum te adjuro, ne velis me violare, contine impudicam libidinem tuam, audi caſus infelicitatis meæ, & originis meæ ſtemmata conſidera. Cui cum univerſos caſus ſuos expoſuiſſet, princeps confuſus & pietate plenus ait ei : Erige te, ſcimus fortunæ viciſſitudines & caſus, homines enim ſumus : habeo & ego filiam tibi ſimilem, de quâ ſimiles caſus metuo. Hæc dicens, dedit ei xl. aureos dicens, ecce habes amplius, quam virginitatis tuæ propoſitum ſit, dic advenientibus ſimiliter, quouſq; liberêris. Puella profuſis lacrymis ait : Ego pietati tuæ gratias ago, & * rogo, ne alicui narres, quæ à me audiſti. Athenagoras ait, ſi narravero, filia mea, cum ad talem venerit ætatem, ſimilem * caſum patiatur,& cum lacrymis diſceſſit. Cui exeunti obvius ejus collega ait : Quomodo tibi convenit cum puellâ ? Athenagoras ait, non potuit melius, erat enim triſtis. Exeunte Athenagora intrat juvenis,& puella more ſolito oſtium clauſit. Cui juvenis ait, quantum tibi dedit juvenis ille ? Puella, xl. aureos. Juvenis ait, accipe integram libram auri. Athenagoras audivit & ait, quanto plus dabis, tanto plus plorabit. Puella ut accepit nummos, procidit ad pedes ejus,& caſus ſuos indicavit. Aporiatus juvenis ait, Domina alleva te, homines ſumus, caſibus ſubjacemus. Hæc dicens

* deeſt leno.

* cum lenone.

* deeſt rogo.

* deeſt caſum.

cens exiit. Vidit itaq; Athenagoram ridentem, & ait illi, Magnus homo es, non habes, cui lacrymas propines, nisi mihi? Et jurabant ne hæc verba cuiquam proderent, & cœperunt aliorum eventum expectare, * insidiantes per occultum aspectum: omnes qui introibant dantes pecuniam flentes exibant. Postea * puella obtulit lenoni pecuniam dicens: Ecce pretium virginitatis meæ. Leno ait, vide, ut tantas quotidie pecunias afferas. Alterâ die item ait ad eum, ecce pretium virginitatis meæ, quam lacrymis & precibus custodio. Iratus leno, audito quod virgo mansisset, vocat villicum puellarum & ait: Duc eam ad te, & eripe nodum virginitatis, si virgo tantum, quantum mulier * offeret? Cumque eam villicus duxisset in cubiculum, dixit ad eam, dic mihi, adhuc virgo es? At illa, quam diu Deus vult, virgo sum. Villicus ait, unde tantam attulisti pecuniam? Puella ait, lacrymis profusis, exponens omnes casus meos, rogavi homines ut misererentur virginitatis meæ, & prosternens se pedibus ejus ait: Miserere mi Domine, subveni captivæ regis filiæ, ne violes me. At ille, nimiũ avarus est leno ille, nescio, si possis virgo manere. At illa, studiis liberalibus erudita sum, & in lyra possum modulari, duc me in forum, ibi facundiam meam poteris audire, proponam quæstiones populo, * propositas solvam, & hac arte quotidie pecunias applicabo. Quod fecit villicus, & omnis populus cucurrit ad virginem videndam. At illa aggreditur facundiam studiorum, quæstiones sibi proponi jubet, & acceptas cum multo favore solvit. Tunc ingens clamor populi circa eam excrevit, ut multa pecunia ei ab omnibus daretur. Athenagoras verò illam integrâ virginitate ut unicam filiam custodiebat, ita ut eam villico donis multis commendaret. Cum hæc Mitylene agerentur, venit Apollonius decimo quarto anno jam transacto, ad domum Strangulionis & Dionysiadis in civitatem Tarsum. Quem cũ vidisset Strangulio, perrexit rapido cursu, dixitq; Dionysiadi uxori suæ, certè dixeras Apollonium naufragium fecisse, ecce venit ad repetendã filiam suam, quid dicturi sumus patri de filia? Et illa dixit, miser conjux, confiteor, nostram cum diligerem, perdidi alienam: accepi, verò consilium, ut veste lugubri induerer, fictas funderem lacrymas, & dicerem in villâ suburbanâ periisse Tarsiam, cum nos ipse viderit tali habitu, credet nobis. Cum hæc ita diceret, introivit Apollonius, ut verò vidit eos lugubri indutos, ait: Fidelissimi hospites mei, quid in adventu meo tam longas funditis lacrymas? aut certè istæ lacrymæ non sunt vestræ, sed meæ. Scelesta mulier cum mœrore expressit lacrymas, & ait: Utinam ad aures tuas alius pertulisset, & non ego, aut conjux meus, nam Tarsia filia tua subito dolore stomachi defecit. Apollonius hoc audiens, totum corpus suum contremuit, diuque defixus stetit, tandem resumpto spiritu intu-

* insidiantibus.
* deest puella.
* offert.
* proposita solve.

intuens mulierem ait: Dionysiades, si filia mea, ut dicis, mortua est, nunquid & pecunia ac vestes, simulq; ornamenta perierunt? Scelesta ait, ex parte sunt, ex parte periẽrũt: tunc aliqua ex eis proferuntur, dixeruntq; Apollonio: Crede nobis, quia credidimus, ut filiam invenires; & ut scias nos non esse mentitos, habemus testimonium, cives enim nostri memores beneficiorum tuorum, in proximo littore ex ære * collato filiæ monumentum fecerunt, quod potes videre. Apollonius credens eam defunctam, ad famulos ait: Tollite hæc famuli & ferte ad navim, ego vadam ad filiæ meæ monumentum. Et ubi venit, legens titulos, CIVES. TARSENSES. TARSIÆ. APOLLONII. FILIÆ. OB. BENEFICIUM. EJUS. MONUMENTUM. EX. AERE. * COLLATO. DEDERUNT, Perlectis titulis stupente mente constitit, & dum se non flere miraretur, maledicens oculis ait: O crudeles oculi, potuistis titulum filiæ meę cernere, non potuistis lacrymas fundere! Et veniens ad navim, famulis suis ait, projicite me quæso in sentinam navis, cupio enim in undis exhalare spiritũ. Et dum prosperis navigat ventis Tyrum reversurus, subitò mutatum est pelagus, & per diversa maris discrimina naves jactabantur. Omnibus autem Deum rogantibus, ad Mitylenem civitatẽ venerunt. Gubernator cum omnibus dedit plausum. Apollonius ait, quis sonus hilaritatis aures meas percutit? Gubernator ait, gaude Domine, quia hodie Neptunalia celebrantur. Apollonius ingemuit & ait: Ergò omnes diem festum celebrent præter me. Tunc vocavit dispensatorem suum, & ait illi: Ne nõ lugens, sed avarus, videar, sufficiat famulis meis ad pœnam, quod tam infelicẽ sortiti sunt Dominum, dona x. aureos, & emant, si quid volunt, & diem festũ celebrent, me autem veto à quocumq; vocari, quod si quis fecerit, crura illi frangi jubebo. Dispẽsator itaq; emit necessaria, & rediit ad navim. Cum igitur inter omnes navis Apollonii honoratior foret, & cum * diem festum magno convivio melius cæteris * celebrarent nautæ Apollonii, Athenagoras, qui Tarsiam diligebat ut filiam, deambulabat in littore, viditq; navim Apollonii, & ait: Amici, ecce illa navis mihi placet, quã video paratã. Nautæ ut audiunt suã navim laudari, dicunt: Invitamus te, princeps magnifice, si dignaris. Athenagoras ascendit navim, & libenti animo discubuit, posuitque x. aureos in mensa, & ait: Ecce, ne frustra me invitaveritis. Omnes dixerunt, bene accipis nos Domine. Videns autem Athenagoras omnes unanimiter discumbentes ait: Quis Dominus est navis? Et ait gubernator, Dominus navis in luctu moratur, jacet in tenebris sub sentinâ navis, & mori destinat, in mari conjugem perdidit, & in terris filiam. Athenagoras ait ad unum de servis, Ardalium nomine, dabo tibi duos aureos, tantum descende, & dic ei, rogat te Athenagoras princeps civitatis hujus, procede de tenebris

* collatum.
* collatum.
* abest, diem festum.
* celebrat.

tenebris ad lucem. Juvenis ait, non possum aureis mea crura reparare, quære alium, quia jussit, ut quicumque eum appellaverit, crura ejus frangantur. Athenagoras ait, hanc legem vobis constituit, non mihi, quem ignorat, ego ad eum descendam, dicite, quomodo vocatur. Et dixerunt famuli, Apollonius. Athenagoras audito hoc nomine ait intra se, & Tarsia patrem appellavit Apollonium. Tunc pueris demonstrantibus pervenit ad eum. Quem ut vidit barbâ capite squallidum, & in tenebris jacentem,

* submira. * submissa voce dixit: Ave Apolloni. Apollonius ut audivit, putans se ab aliquo servorum appellari, turbulento vultu respiciens, vidit ignotum sibi hominem, mœstum & decorum, furorem silentio texit. Athenagoras ait: Scio, te mirari, quod ignotus te appellavi, disce, quia princeps sum hujus civitatis, Athenagoras nomine, descendi in littus ad naves contuendas, inter cæteras vidi navim tuam decenter ornatam, & amavi aspectum ejus, dum aspicio, invitatus sum à nautis tuis, ascendi & libenti animo discubui, inquisivi Dominum navis, quem dixerunt in luctu grandi esse, quod & video. Prodest ergò, quod veni ad te, procede de tenebris ad lucem, discumbe paullisper, spero autem, quia dabit tibi Deus post hunc ingentem luctum amplius gaudium. Apollonius levavit caput & ait: Quisquis es, Domine, vade in pace, ego autem non sum dignus epulari, & amplius vivere nolo. Athenagoras confusus, ascendit in superiora navis & dixit, non potui persuadere Domino vestro, ut vel ad lucē exiret, quid faciam, ut eum revocem à proposito mortis, & ait ad unum de pueris suis: Vade ad lenonem & roga eum, ut mittat ad me Tarsiam, habet enim sapientiam & sermonem suavem, potest eum forsitan exhortari, ne talis taliter moriatur. Leno cum audisset, permisit eam. Venit igitur puella ad navim, ad quam ait Athenagoras, veni ad me Tarsia domina, hic necessaria est ars studiorum tuorum, ut consoleris Dominum navis in tenebris sedentem, atque horteris, provoces eum exire ad lucem, lugentem conjugem & filiam, hæc est caussa pietatis, pro qua Deus propitius est hominibus. Accede ad eum, & suade ei venire ad lucem, forsitan per nos Deus vult eum vivere; si enim poteris facere, dabo tibi xxx. sestertia argenti & totidem auri, & xxx. dies redimam te à lenone. Puella hæc audiens constanter ad hominem descendit, & mira voce salutavit eum dicens: Salve, quicumque es, salve & lætare, non enim ad te consolandum polluta venit, sed innocens virgo, quæ virginitatem suam inter naufragia & castitatem inviolatam *conservavit.

*conservavi. Tunc in carminibus cœpit modulatâ voce cantare:

Per sordes gradior, sed sordium conscia non sum,
Sic rosa de spinis nescit violarier ullis.

Corri-

Corripit & raptor gladii ferientis ab ictu:
Tradita lenoni non sum violata pudore.
Vulnera cessassent animi, lacrymæque deessent,
Nulla etenim melior, si nossem certa parentes,
Unica regalis generis sum stirpe creata:
Ipsa jubente Deo lætari credo aliquando.
Fige modo lacrymas, curam dissolve molestam,
Redde polo faciem, mentemque ad sydera tolle.
Nam Deus est hominum plasmator, rector & auctor,
Non sinet has lacrymas casso finire labore.

Ad hæc Apollonius levavit oculos, & ut vidit puellam ingemuit, & ait: Heu mihi misero, contra pietatem quam diu luctabor! Erigens se Apollonius resedit & ait: Gratias ago prudentiæ tuæ, & nobilitati hanc vicem rependo, ut memor tui sim, si quando lætari licet, & regni mei viribus levabo: Forsitan, ut dicis, regio genere orta es, natalibus parentum tuorum repræsentaberis. Nunc accipe centum aureos, & ac si me in lucem reduxeris, læta discede, noli me appellare, recente enim luctu renovatâ calamitate tabesco. Puella acceptis aureis abire cœpit: & ait ad eam Athenagoras, quo vadis Tarsia? sine effectu laborasti? non potuisti facere misericordiam, ac subvenire homini interficienti se? Et ait Tarsia, omnia, quæcumque potui, feci, & datis mihi centum aureis abire rogavit, & ait renovati se luctus dolore cruciari. Athenagoras ait, dabo tibi ducentos, descende, redde, quod dedit, & dic: Salutem tuam, non pecuniam quæro. Descendens Tarsia sedit juxta eum & ait: Si in isto squalore & in tenebris permanere destinasti, permitte me tecum sermonem miscere: Si ergò parabolarum mearum nodos * solveris, vadam, sin aliàs, refundam tibi pecuniam & abscedam. Tunc Apollonius, ne reciperet pecuniam, sed etiam puellæ prudentes sermones audiret, ait, licet in malis meis nulla mihi cura suppetat nisi flendi & lugendi, tamen ne ornamento lætitiæ caream, quod interrogatura es * breviter interroga & abscede, peto enim ut fletibus meis spatium tribuas. Et ait Tarsia:

* absolveris.

* deest breviter interroga &.

Est domus in terris, quæ nobis clausa resultat,
Ipsa domus resonat, tacitus sed non sonat hospes:
Ambo tamen currunt, hospes simul & domus una.

Et ait, si rex es, ut dicis, convenit te nihil esse prudentius, solve quæstionem. Et ait Apollonius: Ut scias me non esse mentitum, domus quæ in terris resonat, unda est, hospes tacitus, piscis est, qui cum domo suâ currit. Et ait Tarsia:

Longa feror velox formosæ filia sylvæ,
Innumerâ pariter comitum stipante catervâ:
Curro vias multas, vestigia nulla relinquo.

Apollo-

Apollonius ait: O si licitum esset, ostenderem tibi, quæ tu ignoras: tamen respondebo quæstionibus tuis, miror te tam tenera ætate mirifica prudentia esse imbutam, namq; arbor stipata catervis, vias multas currens, & vestigia nulla relinquens, navis est. Et *Tarsia addidit: (* deest Tarsia.)

Per totas ædes innoxius introit ignis,
Est calor in medio magnus, quem nemo removit:
Non est nuda domus, nudus sed convenit hospes,
Si luctum * ponas, insons * intrabis in ignes.

(* poneres. * intrares.)

Apollonius ait, intrarem balneum, ubi hinc inde flammæ per tabulas surgunt, nuda domus, in qua nihil intus est, nudus hospes convenit, nudus sudabit. Cum hæc & his similia diceret, puella misit se super Apollonium, & distractis manibus eum amplexabatur dicens: Quid me tantis malis affligis, exaudi vocem deprecantis, respice virginem, talis prudentiæ virum mori nefarium est: Si conjugem desideras, Deus tibi restituet, si filiam, salvam & incolumem invenies. Et tenens eum conabatur trahere. Apollonius in iracundiam versus, surrexit & Tarsiam calce percussit. Impulsa virgo cecidit, & genæ ejus ruptæ sunt, cœpitq; sanguis effluere. Conturbata virgo cœpit flere & dixit: O ardua cœlorum potestas! tu * me tantæ calamitatis angustiis ab ipsis nativitatis meæ exordiis fatigas, nam ut nata sum inter fluctus & procellas, mater mea doloribus constricta periit, & mortuæ sepultura negata est in terra, ornata à patre meo dimissaq; in loculo cum xx. sestertiis auri, Neptuno tradita est. Ego infelix Strangulioni & Dionysiadæ impiissimis hominibus à patre commissa, cum ornamentis & regalibus vestibus, usque ad necem superveni, per invidiam jussa sum puniri à servo eorum ac occîdi. Tandem * cum ferro intra jugulum prope condito, ut Deum testarer, postulassem, piratis supervenientibus sum rapta, & in hunc locum deducta. Deus reddet me Apollonio patri meo. Apollonius audiens hęc signa, exclamavit voce magna & ait: O Domine misericors, qui conspicis cœlum & abyssum, & omnium secreta patefacis! Et hæc dicens, cecidit super amplexus Tarsiæ, & vehementius clamavit dicens: Currite famuli, currite amici, anxietati meę finem imponite. Audito clamore famuli cucurrerunt, cucurrit etiã inter illos Athenagoras princeps, & descendentibus illis in navim, invenerunt flentem super collum filiæ suæ, & dicentem: Ecce filia mea, quam lugeo. Tunc erigens se Apollonius, projectis vestibus lugubribus, indutus est vestibus mundissimis. Cui filia narravit, quomodo à lenone comparata, in lupanari posita est. Audiens hæc Athenagoras, timens ne alii filiam in matrimonium daret, misit statim se ad pedes Apollonii dicens: Adjuro te per Deum vivum, qui te patrem filiæ restituit, ne alii des filiam tuam nisi mihi: sum enim prin-

(* me pater tanta.)

(* ejus. * cum intra jugulum ut.)

princeps hujus civitatis, mea ope virgo permansit,& me ducente patrem agnovit. Cui Apollonius ait : Ego huic tantæ pietati & bonitati non possum esse contrarius, imò opto, quia votum vovi, non me depositurum luctum , nisi filiam meam nuptum tradidero , hoc enim restat, ut filiam meam vindicem à lenone,quem sustinuit inimicum. His auditis Athenagoras citò cucurrit ad curiam, & convocatis civibus dixit : Ne pereat civitas propter unum impium, sciatis Apollonium regem ad hoc venisse, ecce classes navium properant grandi cum exercitu, eversurus civitatem lenonis ob impietatem,quia Tarsiam filiam suam in lupanari constituit. Mox,ut dictum est, concursus factus est & tanta commotio populi, ut nec viri nec fœminæ remanerent, quin concurrerent ad Apollonium regem. Et dixit Athenagoras : Ut liberetur civitas, deducatur ad eum leno. Vinctis ergò manibus post tergum deducitur leno. Apollonius regià veste indutus, tonso capite & omni squallore deposito, diadema imposuit,tribunal ascendit, civibusq; audientibus ait : Vidistis Tarsiam à patre suo hodie cognitam , quam cupidissimus leno ad vos despoliandos usq; hodie depressit. Ut ergò pietati vestræ plenius gratias referam , filiæ meæ procurate vindictam. Omnes unâ voce dixerunt : Leno vivus ardeat, & divitiæ ejus puellæ dentur. Adducitur leno protinus,& igni traditur arsurus. Tarsia ait villico , dono tibi libertatem , quia beneficio tuo & civium virgo permansi, & donavit ei ducentos aureos & libertatem : libertatem verò cunctis puellis coram se præsentatis * donavit, & dixit , & quidquid de corpore vestro hactenus servistis , ex hoc liberæ estote. Erigens etiam se Apollonius ad populum loquitur dicens : Gratias pietati vestræ refero venerandi & piissimi cives, quibus longa fides pietatem præbuit, & quietis salutem exhibuit , nunc ergò tribuo vobis auri pondera quinquaginta. Quod cum in præsenti fieret, fuderunt ei statuam ingentem, & in base scripserunt,

* perdonavit.

TYRIO. APOLLONIO
RESTAURATORI
DOMUUM. NOSTRARUM
ET. TARSIAE
SANCTISSIMAE. FILIAE
EJUS. VIRGINI.

Tunc intra paucos dies Apollonius tradidit filiam suam in conjugium Athenagoræ,cum ingenti lætitiâ totius civitatis. Et cum eodem navigans inde cum suis omnibus , volens per Tarsum proficiscendo redire ad patriam suam , in somnis admonitus est

per angelum, ut Ephesum descenderet, & intraret templum Ephesiorum cum filiâ & genero suo, ibique omnes casus suos exponeret, quos passus esset, postea veniret Tarsum, & vindicaret innocentem filiam suam. Apollonius expergefactus, indicavit hæc omnia genero & filiæ suæ. Et illi dixerunt, fac, quod tibi videtur. Tunc jussit gubernatori tendere Ephesum. Qui cum descendisset ratem cum suis, templum petiit, ubi conjux sua inter sacerdotes principatum tenebat. Rogavit, ut aperiretur sibi sacrarium; dicitur prius sacerdoti: Venit quidam nescio quis, cum filiâ & genero suo & nimiis donis, & petit sibi aperiri sacrarium. Hoc audito, Alcistratis * regis filia gemmis regalibus ornavit caput, & vestivit se veste purpureâ, venitque stipata catervis, erat enim effigie decora, & ob nimium castitatis amorem, asserebant omnes nullam tam gratam esse virgini. Quam videns Apollonius cum filiâ suâ & genero, misit se ad pedes ejus, tantus enim splendor ejus pulchritudinis imminebat, ut ipsa esse Diana videntibus putaretur. Aperto itaque sacrario, obtulit multa munera pretiosa, & post hæc cœpit Apollonius dicere: Ego ab adolescentia Rex natus, Tyrius Apollonius nominatus, cum ad omnem scientiam pervenissem, regis iniqui Antiochi quæstionem exsolvi, ut ejus filiam acciperem, sed ille fœdissimâ sorde sauciatus est, ita ut * cui pater fuerat constitutus per naturam, ei fieret conjux per impietatem: nam & me conabatur occidere. Quem dum fugio, naufragus ad Cyrenem à rege Alcistrate gratissimè susceptus, in tantum benevolentiam ejus sum expertus, ut filiam ejus mererer accipere. Deinde mortuo Antiocho, cum properarem ad regnum percipiendum, ipsa mecum comitante, hanc filiam meam, quam coram te magna Dea Diana repræsentari jussisti, angeli jussu, postquam in navi peperit, spiritum emisit. Quam ego regio habitu indui, & cum xx. sestertiis auri, in loculo clausam in mare misi, ut inventa dignè sepeliretur. Et hanc filiam meam nutriendam nequissimis hominibus commendavi, & superiores Ægypti partes petii. Quartodecimo autem anno adveniens, ut filiam meam expeterem, dixerunt eam esse defunctam. Et dum credidi, vivo in luctu in lugubribus vestibus, & mori cupiens, mihi filia mea reddita est. Cum hæc & his similia narraret, Alcistratis * filia, uxor ipsius, levavit se, & rapuit eum in amplexum. Apollonius autem repulit eam à se, at illa cum lacrymis dicebat: Ego sum conjux tua, Alcistratis regis filia, & tu es Tyrius Apollonius, tu es meus magister, qui me docuisti, tu es qui me à patre Alcistrate accepisti, tu es, quem naufragum adamavi, non caussa libidinis sed sapientiæ, & ait ad eum, ubi est filia mea? Et ipse ostendens ei Tarsiam dixit,

* deest regis filia.

* deest cui.

* deest filia.

dixit, hæc est filia, quam vides. Tunc resonat in tota Epheso, Tyrium Apollonium regem uxorem * suam in templo offerentem cognovisse, fit lætitia ingens in tota civitate Ephesiorum. Ipse verò ascendit navim cum uxore & genero & filia, revertens ad patriam suam. Veniens igitur Tyrius Apollonius Antiochiam regnum sibi reservatum recepit, & pergens Tyrum constituit in loco suo Athenagoram generum suum. Deinde cum ipso genero & filia sua, & cum exercitu regio veniens Tarsum, jussit comprehendi Dionysiadem & Strangulionem, & duci ante se, & coram omnibus civibus ait: Beatissimi cives Tarsenses, nunquid Apollonius Tyrius alicui vestrum extitit ingratus? Et omnes dixerunt: Te regem & patrem patriæ omnes diximus, pro te mori libenter optamus, hoc statua à nobis facta testatur. Et ait Apollonius, Commendavi * filiam meam Strangulioni & Dionysiadi uxori ejus, & eam mihi reddere noluerunt. Infelix mulier ait: Bone Domine, nunquid non tu ipse titulum monumenti ejus legisti? Apollonius jussit venire Tarsiam in præsentiam civium, & revelata facie Tarsia maledixit mulieri, Dionysiades ave, saluto te Tarsia ab inferis revocata. Infelix mulier toto corpore contremuit, cives mirantur & gaudent: Et jussit Tarsia venire villicum, cui ait, Theophile, ut possit tibi ignosci, clarâ voce responde, quis me tibi interficiendam obligavit? Villicus ait, Dionysiades domina mea. Tunc cives rapuerunt Strangulionem & Dionysiadem, extra civitatem trahentes lapidaverunt, volentes & Theophilum occidere, sed interventu Tarsiæ non tangitur, quæ ait, nisi ad testandum mihi spatium dedisset, modo mea pietas illum non defenderet, quem manu missum abire præcepit. Infelicem filiam occisorum etiam Tarsia depulit. Apollonius dedit munera ad restaurandam civitatem, & moratus est ibi mensibus sex. Navigans inde Pentapolim civitatem, curiam ingreditur ad Alcistratem regem gaudens. In ultimo senectutis rex vidit filiam suam, & neptem cum marito suo, integer annis. Post hæc moritur perfectâ ætate, in manibus eorum dimittens hæreditatem regni sui Apollonio, in medietatem filiæ suæ.

* suam Alcistratem.

* hanc filiam.

Omnibus his peractis, dum ambularet Apollonius juxta mare, vidit piscatorem, à quo naufragus fuerat susceptus, jussitq; eum apprehendere & ad palatium duci. Videns piscator à militibus se comprehendi, putavit occidi. Ingressus Apollonius jussit eum adduci ad se, & ait: Hic est paranymphus meus, qui mihi naufrago opem dedit, & ad civitatem venire ostendit, & dixit ei: Ego sum Apollonius Tyrius, cui dimidium tribuisti tribunarium, & donavit ei CC. sestertia argenti, & servos & ancillas, &

fecit eum Comitem ſuum, uſque dum vixit. Hellanicus verò, qui de Antiocho nunciavit, obtulit ſe Apollonio, & procidens ad pedes ejus ait, Domine, memor eſto Hellanici ſervi tui, Apollonius apprehenſa manu Hellanici, erexit eum, fecitque divitem, & ornavit Comitem. His expletis genuit Apollonius de conjuge ſua filium, quem in loco avi ſui Alciſtratis conſtituit regem. Vixit verò Apollonius cum conjuge ſua annos LXXIV. & tenuit regnum Antiochiæ & Tyri & Cyrenenſium. Quietè vixit & feliciter. Caſus ſuos ipſe deſcripſit, duo volumina perfecit, unum in templo Epheſiorum, alterum in ſuâ bibliothecâ collocavit.

Explicit feliciter.

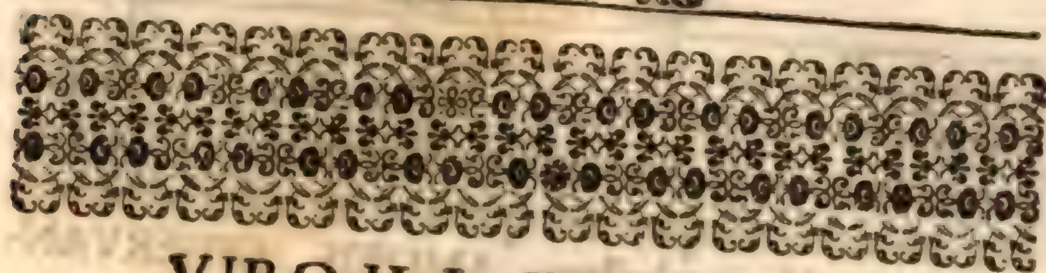
FRAG-

FRAGMENTA
TABULÆ ANTIQUÆ,
IN QUIS
ALIQUOT PER ROM.
Provincias Itinera.

Ex Peutingerorum bibliotheca.

Edente, & explicante

MARCO VELSERO
Matthæi F. Aug. Vind.

VIRO ILL. ET NOBILI

JACOBO CURTIO A SENFTENAU, S. R. I. PROCANCELLARIO

Marcus Velſerus

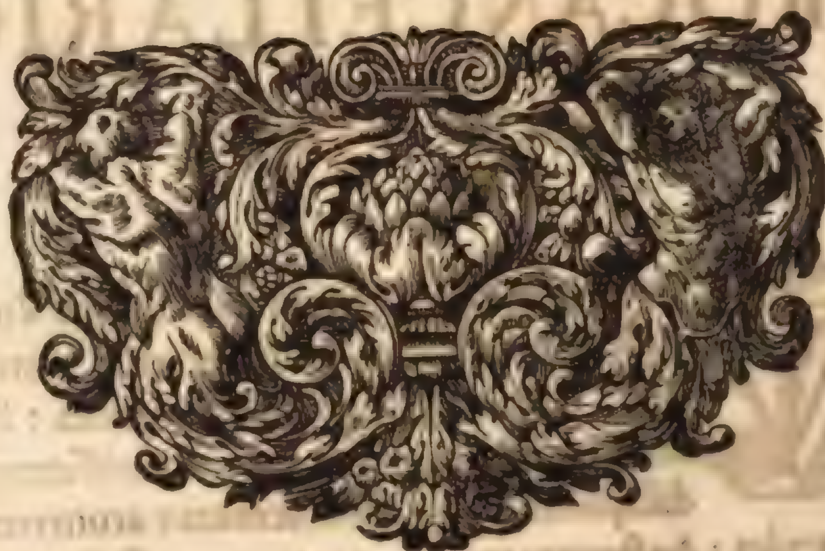
S.

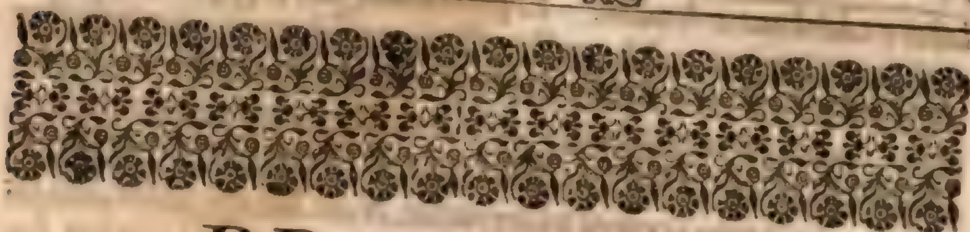

T tibi hanc expoſitionem inſcriberem Vir Ill. multa me impulere. Mitto externa. Intra te ſunt: Virtus etiam ignotis non ignota: Prudentia à natura indita, præſtantiſſimarum diſciplinarum doctrina, & maximarum rerum uſu exculta: Auctoritas tanta, quantam neceſſe fuit excellentem virtutem, & eruditam prudentiam conſequi: Amor & ſtudium in elegantiores litteras vehemens adeò, ut profecto in incredibili diverſiſſimorum negotiorum mole planè ſit incredibile. Impulere iſta: Perpulit mirifica humanitas, qua una reliqua illa ita exornas, ut ſingula per ſe magna, maxima & præclariſſima perficias. Hanc omnium ore celebrem, ut ante annos viginti coram cognoſcerem, melior mihi fortuna indulſit. Neque me ejus exinde oblivio cepit, aut erit, ut in poſterum capiat. Fatebor tamen proximis diebus illuſtriorem ſolito ob oculos verſatam:

Cum intellexi tam diuturno decurſo tempore, tibi non modo recentem memoriam, ſed ex veteri conſuetudine propenſam adhuc in res noſtras voluntatem conſtare. Cui gratiam referendi quoniam quam aliam rationem ineam non video; Hanc tabellam, AMORIS, OBSERVANTIÆ, GRATITUDINIS MONUMENTUM, tuo nomini dicatam pendere patieris: Ego lætus lubens merito (ut habet vetus formula) conſecro. Vale.

Auguſtæ Vindelic.

PRÆFATIO IN FRAGMENTA TABULÆ ITINERARIÆ ANTIQUÆ.

Eminit B. Rhenanus in libris rerum Germanicar. aliquoties tabulæ antiquæ, quam apud Chunradum Peutingerum amicum suum Augustæ viderit: Chartam provincialem, itinerariam, militarem, diversis locis appellat: Ait sub ultimis Imperatoribus depictam, à Celte in quadam bibliotheca repertam esse, planè veterem. Ex ea cum testimonia nonnulla produxisset, plerosq; illius videndæ desiderio vehementi incendit. Existimabant homines eruditi, hoc finium regundorum judice, qui omnem exceptionem superaret, multas tantum non immortales geographorum dissensiones componi, multos inextricabiles in historicorum libris nodos solvi posse. Verum Peutingerus, dum vixit, tabulam non emisit; neque illa eo mortuo, quod mihi constet, in cujusquam conspectum venit, quamvis sæpius diligenter quæsita. Inventa sunt autem, inter reliqua litteraria cimelia, schedæ duæ, quas ex tabula ista delineatas appareret: ita ut altera, altroversum plus spatii exprimeret, neutra totum autographum referret, quod certis indiciis liquet. Hæ cum ad manus meas pervenissent, committendum non existimavi, ut publico inviderē. Vulgavi itaq; ea fide, quæ alicui nimia videri poßit (nam maxima minima pari diligentia exprimenda curavi, etiam errores manifestos, in explicationibus, quàm in schedis, corrigere malui.) Sed profecto, reddendis antiquis monumentis nemo satis religiosus est, qui superstitiosus haberi metuit. Editionis consilium non est, cur pluribus commendem: Sive autographum periit, sive delitescit, aliquando lucem visurum (quod ominari placet) interim fragmentis hisce frui, gratiæ apponent docti omnes, certò scio. Explicationem addere visum necessariò. Non quod de illis rebus hariolandum sit, quæ nullis vestigiis indagari possunt, qualia pleraque nomina nunc primum in lucem rediviva, quæ ferè intacta transmitto: sed quod mihi attentè cogitanti nonnulla in mentem venerint, quæ tum in universum, tum per partes monita, lectores eo

labore videbantur levare. Et periculum fuerit, si schedas nudas emitterem, ne permulti, quibus illæ jam usui erunt, vix inspectas abjicerent, tædium non laturi corrigendi, quæ à descriptoribus errata, commodè explicandi, quæ ab auctore inconcinnius posita, confirmandi, quæ in speciem dubia incerta, annotandi denique, si qui ab autographo errores viderentur. Nam aut ego fallor, aut his ipsis salebris impeditus Peutingerus, quo nemo antiquitatis studia promovit cupidius, ab editione abstinuit. Monebo itaque non pauca paucis, sine ostentatione, sine insectatione. Cur enim aut mihi nimis placeam, si his ducibus viam tenuero, aut aliorum elevem diligentiam, si illis destituti, in tam densis antiquitatis tenebris interdum aberravere? Quidquid hujus, profectò neque iis fraudi, neque mihi laudi erit: Quam adeò non capto, ut me uberrimos fructus percepisse existimaturus sim, si commentatione ista schedarum inspectoribus aliquam lucem prætulero. Dicam autem primo loco, quæ de auctore, de tabula, de schedis, de lineis, & numeris mea sententia: Ad singulorum deinde locorum nomina accedam.

Auctorem geographiæ imperitum, mathematicas litteras in universum non doctum fuisse, necessariò fatendum, res enim loquitur: Cum neque provinciarum circumscriptiones, & figuræ, neque littorum extremitates, neque fluviorum decursus, neque locorum intervalla geographicis canonibus respondeant. Inde fit, ut non temere suspicer, hæc in turbido castrensi, potius quam erudito scholarum pulvere nata, manu Metatoris alicujus descripta esse. Metatores sunt Vegetio lib. 2. cap. 7. qui præcedentes locum eligunt castris: *eum deinde mensores militibus ad podismum dimetiuntur. Verum usus obtinuit, ut Metatores dicantur, etiam qui in civitatibus diversoria, & hospitia designant.* Ita Cod. *lib. 2. tit. 8. l. 3. & 5. lib. 12. tit. 19. l. 9. tit. 41. l. 1. 2. 5. 9. & 11. Domus attributæ Metata, per totum hunc postremum titulum. Metatoribus autem necessaria cognitio* Itinerum, *Trajectuum, Civitatum, Interstitiorum: Et quæ multa præterea ad id institutum pertinent. Nam mihi dubium nullum est, designandæ itinerum rationi Metatores à ducibus consilio adhibitos. Exempli caussa producamus Lampridii verba ex Alexand. Severo:* Itinerum autem dies publicè proponebantur, ita ut edictum penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: Illa die, illa hora ab urbe sum exiturus, & si dii voluerint, in prima mansione mansurus. Deinde per ordinem mansiones, deinde stativæ, deinde ubi annona esset accipienda. *Hujuscemodi edicta non nisi à perito Metatore instrui poterant, qui mansiones, earumq;*

rumq; intervalla, magnitudinem, & annonæ copiam in numerato haberet, quo præscriberet, quanta exercitus pars in unaquaque commodè manere posset. Et ea apud me verisimillima est opinio: Itinerarium provinciarum, quod Ant. Aug. tribuitur, cujus auctoritate persæpe usuri sumus, à Metatoribus originem ducere. Nam id, quod Lampridius edictum appellat, à D. Ambrosio serm. 5. in psalm. 118. Itinerarium dicitur. Placet totum locum exscribere, mirè enim ad institutum nostrum facit. Miles qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluptuaria captat compendia, ne recedat à signis: Sed Itinerarium ab imperatore accipit, & custodit illud; præscripto incedit ordine, cum armis suis ambulat, rectaque via conficit iter, ut inveniat commeatuum sibi parata subsidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non invenit; quia Imperator his jubet hæc præparari omnia, qui sequuntur, nec dextra nec sinistra à præscripto itinere declinant. Meritoque non deficit, qui Imperatorem sequitur suum, moderatè enim ambulat, quia Imperator non quod sibi utile, sed quod omnibus possibile considerat: Ideò & stativas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto requiescit die, eliguntur civitates, in quibus triduum, quatriduum, & plures interponantur dies, si aquis abundant, commerciis frequentantur. Et ita sine labore conficitur iter, donec ad eam urbem perveniatur, quæ quasi Regalis eligitur, in qua fessis exercitibus requies ministretur. Hanc legem esse præscriptam, Christo ducente, sanctis commeantibus, recognoscas velim. Profecti sunt enim & patres nostri de terra Ægypti, per longa spatia terrarum, quorum stativæ omnes, mansionesque descriptæ sunt, donec Cades, id est, ad sanctorum terram perveniretur. *Vides, quis itinerarii usus, qui etiam ab aliis est observatus. Verum enimvero, quoniam*

Segnius irritatnt animum demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis commissa fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

Hinc credibile, libellos itinerarios quandoque delineatis tabulis explicatos; quo nimirum itinerum, & mansionum constitutio in tabulis uno intuitu sub imperatorum oculos veniret. Neque id nulla de caussa, quando hæc in primis Imperatoribus cura curanda. Fuerit exercitus Lugduno Batavorum, Noviomagum movendus, ob magnitudinem, vel alia quavis occasione divi-

dividendus : Multum intererat hanc cognitionem oculis præ-
cipere, binas esse vias, quæ illo ducant, dexteriorem sex man-
sionibus distinctam, dextro flumine, sinisteriorem novem
mansionum, lævo flumine uti, huic ultra alveum hosticum, illi
pacatum esse. Et nostram tabulam huic fini paratam. non du-
biè innuunt dicta hactenus : Clarius adhuc ostendunt lineæ via-
rum, numeri spatiorum indices : & quod illæ tantum man-
siones expressæ, quæ in vias delineatas incidunt, præteritis aliis
non obscuri nominis urbibus. Quorum nihil commisisset auctor,
si ipsas provincias, non certa in provinciis itinera describenda
sumpsisset. At privatum institutum respexit, Metatorem non
geographum præstitit. Idq; vel idcirco animadvertendum, ne anti-
quitatis nomine decepti, tabulæ auctoritatem, quam auctor non pe-
tit, non meretur, tribuamus. Si quis enim hinc eum usum sperat, quē
ex geographicis pinacibus diligentissimè & scientissimè confe-
ctis, fallitur: si quis item hanc delineationem Ant. itinerario, & nu-
dis mansionum nominibus in eo perscriptis, nihil præstare judi-
cat, non minus errat : Commodissimè sentit, qui medium locum
tabulæ tribuit: Ejuscemodi sibi descriptionem promittens, cujus-
modi ab homine illarum disciplinarum, quas initio diximus, rudi,
proficisci potuit.

Magnitudinem ex fragmentis ita æstimo, ut mihi persuade-
am, tabulam integram, totius Occidentalis imperii præcipua iti-
nera complexam. Nimis certè in aperto est, perexiguam partem
in nostris apographis reliquam, multo maximam desiderari. Rhe-
nanus satis ostendit, Rhenum ab ostiis ad fontem usque descri-
ptum : at ex schedis, illa quæ in hanc partem se longius porri-
git, Coloniam Trajanam non excedit. Franciscus Irenicus me-
minit Itinerarii cujusdam Augustani, quod ab Ant. itinerario
differat : ego elenchum ex hac tabula exscriptum significari in-
terpretor : in quo, præter plerasque ad Rhenum urbes, contine-
antur Danubianæ omnes, quascumque antiquitas vidit. Nomi-
na multarum, quæ in Rhætiis, Norico, Pannoniis sitæ, describit,
Sirmium usque. In schedis supersunt reliquiæ itinerum per Gal-
liam, Britanniam, Hispaniam, & Africam. Jam ergò : Cum
Rhætiæ ad Italiam, Noricum, & Pannoniæ ad Illyricum pertinue-
rint : Occidentale autem imperium, ex quo Constantius, & Ga-
lerius rempublicam divisere (primi inquit Orosius) Italiam,
Africam, Hispaniam, Galliam, Britanniam, & Illyrici partem
comprehenderit : Fit, ut ex singulis hujus imperii partibus ve-
stigia ad indicinam reliqua sint : Ideoq; non magnopere dubitan-
dum existimem, ea quoque, quæ inter tam miserè discerpta
membra

membra media, in autographo expressa esse. Eo gravior, & acerbior tam insignis monumenti jactura accidit: quod cum Ant. & Notitia provinciarum conjunctum, incredibile quantum ad omnem antiquam historiam illustrandam, & restituendam subsidium afferre poterat.

In ætate conjicienda assentior Rhenano, qui de ultimis Imperatoribus sensit. Sunt plura ei rei argumenta, Unum afferam: Francicum nomen, quod in priori scheda extat, serò Romanis cognitum, ante Trebellium & Vopiscum à nemine in litteris relatum, & falluntur egregiè, qui Ciceronem ejus meminisse asseverant: Uti etiam in errore versantur, qui manifestarium glossema recipiunt in Josepho, ex Hebræo verso, lib. 5. cap. 42. Herodis interfuisse funeri satellites Germanos & Gallos, qui sint Francigenæ. Ultimos autem Imperatores capio, non qui postremi imperatorio nomine in occidente usi, sed qui postremo provinciarum, quarum hic itinera, potiti. Ad quam rationem, dicam obsoleto verbo, postremorum postremissimi censendi Theodosius major, ejusq; filii. Neque fieri potest, ut ista descriptio Theodosio & filiis sit recentior. Theodosio enim mortuo, barbari plerasque provincias mox sub Honorio & Arcadio, alias non multo post in potestatem redegere. Quod certis historiarum testimoniis consignatum. Cum verò nemo suspicaturus sit, Romanos itinera per provincias à barbaris jam occupatas descripsisse, omninò conficitur, quod posuimus.

Ex schedis, ea, quam primo loco damus, venustè & eleganter, altera rudiusculè, & negligenter descripta erat. Atque hac non difficulter caruissemus, si, quæ continet, in priori omnia expressa, & si locorum nomina clara, firma fuissent, neque alterius lectionis collatione eguissent: Verum, præterquam quod quædam Galliæ, Hispaniæ & Africæ itinera in priori non extant: Conferenda etiam in reliquis erat scripturæ ratio. Hæc in plerisque incredibiliter depravata, sive ipsius tabulæ, sive descriptorum, sive utrorumque vitio. Nam in tabula quædam errata esse, cur negemus? Sed alia à descriptoribus vulnera addita, significat in primis schedarum dissensio: Quæ faciliorem veniam meretur, quod originem ducere videatur ex litteris in autographo obscuris & dubiis, vetustate exolescentibus. Nos his explicandis & restituendis, quam fieri poterit, diligentissimam operam navabimus.

Linea

Linearum ductus, quibus stationes aut mansiones (sunt ea solennia Metatoribus nomina) conjunguntur, Vias publicas exprimunt; quas Consulares, Prætorias & Militares appellabant. Dig. lib. 43. tit. 8. l. 2. Publicas vias dicimus, quas Græci ΒΑΣΙΛΙΚΑΣ, nostri Prætorias, alii Consulares appellant. Militares dicuntur lib. c. tit. 7. l. 3. Ubi earum usus describitur: Viæ militares exitum ad mare, aut in urbes, aut ad flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent. Quas singulas exitus species in nostris schedis observabis. Publicæ autem non omnes his nominibus comprehensæ. Ait Ulpianus lege, quam priorem adduximus: Quæ post consularem excipiunt, in villas, vel alias colonias ducentes, putem etiam ipsas publicas esse. Verum ego in schedis nullam non consularem, aut quod idem est, militarem delineatam opinor. Hasce tribus modis munitas reperio: Sive stratis lapidibus, sive intecta glarea, sive congestis terreis aggeribus. Dig. lib. 43. tit. 11. l. 1. Neque latiorem, neque longiorem, neque altiorem, neque humiliorem viam, sub nomine refectionis, is, qui interdicit, potest facere: vel in viam terrenam glaream injicere, aut sternere viam lapide, quæ terrena sit, vel contra lapide stratam terrenam facere. Quamquam Isidorus viam terrenam, cum ea, quæ lapidibus strata, videtur conjungere, cum ait, Aggerem esse mediæ stratæ eminentiam, coacervatis lapidibus stratam, ab aggere, id est, coacervatione dictam, quam historici viam militarem dicant. Absolutè autem viæ publicæ, Aggeres. Ammianus Marcell. lib. 19. tamquam itinerario aggere, vel superposito ponte complanatum spatium. Et 21. de Juliano, Morarum impatiens, percursis aggeribus publicis, Succos, nemine auso resistere, præsidiis occupavit.

Curatores porro viæ accipiebant: Quos ab Augusto excogitatos Suetonius innuit cap. 37. At Pomponius l. 2. de Orig. juris, initium longè altius repetit. Illud etiam observavi, interdum singulis viis singulos curatores datos, ut ex multis lapidibus constat: Interdum unum hominem multarum viarum curam gessisse. Fidem facit marmor, quod Auximi superest, in quo C. Oppius CUR. VIAR. CLODIAE. ANNIAE. CASSIAE. CIMINAE. TRIUM. TRAJANARUM. ET. AMERINÆ. Per redemptores muniebantur, uti Siculus Flaccus scripsit. Rei quandoque ad has munitiones condemnabantur, quod ex Suetonii Cajo cap. 27. colliges. Lapideis columellis distinguebantur, quibus milliarium numerus adscriptus, unde nomen accepere; in vetusta inscript. MILLIARES.

LAPIDES. RESTITUTI. *Etiam Imperatorum nomina addita, quod horum jussu munirentur : Nummi Augusti fornicibus, quadrigis, & trophæis insignes,* QUOD. VIAE. MUN. SUNT. *Sidonius in propempt.*

Antiquus tibi nec teratur agger,
Cujus per spatium satis vetustis
Nomen Cæsareum viret columnis.

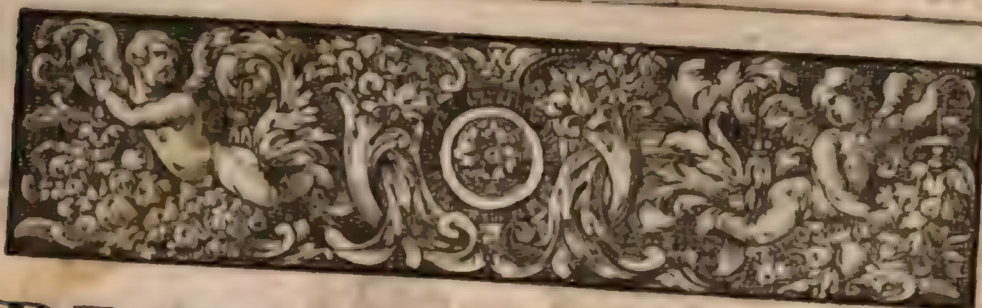
Multa extant in hanc sententiam auctorum loca, & certissimi testes lapidei cippi, qui reliqui. Ex iis interstitia locorum itinerariis adnotabantur. Et hoc ipsum sibi numeri in schedis volunt. Quorum tamen nos perraro rationem inire potuimus, adeò cum Ant. itinerario non coincidunt, cum quo uno conferre licebat. Cujus rei culpam non omnem in exscriptorum negligentiam rejicio. Etsi hæc mirum quantum sibi indulsit, tamen multæ præterea differentiæ caussæ accedere potuere. Ipsa dies pleraque immutat : Aliqua itinera contrahuntur novis inventis compendiis. Producuntur alia, necessariis de caussis ambagibus additis. Deinde, numeri Ant. semper mansionem, quæ proximè antecessit, respiciunt, schedarum fortassis non item : Cum etiam in cippis observem aliquando numeros à splendida aliqua colonia, per centum passuum millia, & eo amplius continuari, neglectis intermediis oppidis minoris nominis; exemplo est cippus haud procul Oeniponte, Severo & filiis inscriptus, in quo numeri ad Augustam Vindelicorum, longè dissitam referuntur. VIAS. ET. PONTES. REST. AB. AUG. MIL. PASS. CX. *Demum, quæ in libello certo ordine perscripta, ea in tabula tam ad anteriora, quam ad posteriora referre, quin & dextrorsum aut sinistrorsum trahere nihil vetat, & duplex numerus quibusdam mansionibus additus, indicio est illas diversa itinera respicere. Quibus omnibus rationibus hæc conjectatio valde obscura atque impedita redditur : Et si mihi divinationem rei tam incertæ sumam, meo merito ridiculus habear. Aliis eam palmam lubens cedo.*

Ne quid prætereaam, moneo in posteriori scheda itinerum lineas omnes, & hæc nomina, CREPSTINI. NAMAVI. Fl. Renus. Fl. Batabus. Osini. Fl. Riger. ICAMPENSES. *rubrica descripta, intervalla numeris Romanis, quæ in priori barbaris characteribus, notata esse. An ad autographi fidem, non asseveraverim; quamquam de numeris minus ambigo. Quomodo enim barbaros characteres referret autographum, cum*

cum nullus dum tunc temporis eorum usus esset? Verum prioris schedæ descriptor hac in re scribendi compendium sequi maluit: Nos, uti in schedis invenimus, ita reddidimus: Rubricam non nisi atramento exprimere potuimus. Sed ecce prior scheda in manibus.

SCHE-

PRIORIS SCHEDÆ EXPLICATIO.

PARTITIO ET ORDO. Cap. I.

SCHEDAM *aptè dividimus in partes Britanniæ, Barbarici, Bataviæ, Belgicæ, Lugdunensis & Aquitaniæ. Ordinem interdum ex Ant. mutuamur; cum illo destituimur, normam certam habemus nullam. Itinera etiam nonnulla ob intermedia flumina incidere, & in diversa capita referre coacti fuimus.*

BRITANNICA. Cap. II.

E*Xtrema Britanniæ, quæ Galliæ objecta, describuntur, nomine non expresso. In iis hæc loca,*

AD MUM. 22. *Scheda posterior,* AD MUM. XX. *Nullam lucem præferunt geographi, neque ego hariolus: Quid si* AD MUNICIPIUM. *Cujus nomen proprium vix inveniemus in tanta ignoratione priscorum fœderum, & cujusque urbis pri..ta conditione. Ex Ant. tamen quispiam* Ventam Icinorum *suspicetur. Camdenus vestigia aliquot Romanarum viarum per Britanniam superesse prodit, ex quibus fortassis in re præsenti conjecturam cum hic tum alibi capere liceat.*

SIMOMAGI. 15. *Scheda post.* SINOMAGI. *Ant.* Sitomagi. *Semel dico, me restituendis iis nominibus, quæ cum uno Ant. conferre licuit, operam non lusurum. Cum Ant. codicem nihilo castigatiorem his schedis habeamus, non erat, cur in alterutram partem conjecturis propenderemus. Vetera etiam recentibus conferre abstinuimus: Quod in nominibus jamdudum notis, aliorum labore, qui ante nos scripserunt, & vulgo leguntur, abuti nollemus, certiora, quæ proferremus, non haberemus: In illis verò, quæ ex his primum schedis in lucem prodeunt, periculosum videretur homini peregrino, qui illas provincias præsens nunquam aspexisset, tenuibus conjecturis (cujuscemmodi fere tota ista divinatio)*

nimium confidere. Neque tamen dissimulavimus, si quando in explicationem valde probabilem incidimus.

Ad cōvecin. 15. *Sch. post.* Convetroni. *Ant.* Combretovio, *aut* Combretonio.

Ad ansam. *Consentit Ant. Sch. post. perperam*, ad ansani.

Camuloduno. 5. *Ant.* Camoloduno. *Ptolemæo* Camudolanum *in Trinoantibus. Alia à* Camuloduno *Brigantium. Lipsius in Tacitum profert lapidem, qui* Camaloduni *præferat.*

Caunonio. 8. *Ant.* Canonio.

Baromaci. 12. *Descriptorem oculos parum intendisse, B. loco S. accepisse , priores litteras in lituris delitescere , &* Caesaromaci *pro* Cæsaromagi *restituendum esse contenderim. Suadet Ant. qui præter primam mansionem, reliquum iter iisdem stationibus, numeris diversis describit. Itinere à V*enta Icinorum

Londinio, *Ant.*

Ant.	*Scheda.*
A Venta Icinorum,	Ad Mum. 22.
Sitomago M.P. XXXI.	Simomagi. 15.
Combretovio M.P. XXII.	Ad Covecin. 15.
Ad Anſam M.P. XV.	Ad Anſam
Camoloduno M.P. VI.	Camuloduno. 5.
Canonio M.P. IX.	Caunonio. 8.
Cæſaromago M.P. XII.	Baromaci. 12.

Ordinem, quem ſequutus ſum, ab eodem Ant. didici. Nam poſtrema tria nomina in ſcheda ita accipieuda, ac ſi obverſa lineæ, quæ ab Anſa deſcendit (eſt via militaris, exitum habens ad alteram militarem, quæ ad mare ducit) primis litteris in eam inciderent: Qua ratione, Camuloduno Caunonium, & Baromacum, ſive verius Cæſaromagum, poſteriora; quæ aliâs, contra quam res eſt, Camulodunum antecederent.

Fluvius

Fluvius, qui in utraque scheda sine nomine sequitur, Thamesis est. Meminit ejus Cæsar 5. belli Gallici.

MADUS. 17. *Est in Notitia* Adurnum, *littoris Saxonici in Britannia locus: Ubi* Præpositus numeri exploratorum, *Ortelius* Madurnum *in membraneo codice legi annotavit, quod nomen ad nostrum videtur alludere: Sed in Notit. portus adscriptus, nostrum mediterraneum oppidum fuisse apparet. An* Noviomagus *Ant. aut Ptol.* Neomagus, *ut priores litteræ perierint, G in D versa sit?*

ROIBIS. 7. *Scheda post.* RORILUS. *Quid si Ant.* Durobrovis, Dubobrus, aut Durobius? *Nam unum idem nomen variè apud hunc legitur. Et fieri potuit, ut primâ syllabâ extritâ, reliqua contractè scripta descriptorem fefellerint. Itineris ordo convenit.*

DUROLEVO. 7. *Confirmat Ant. Ideo in post. sch.*

BUROLEVO. *erratum videtur.*

DURAVERUS. *S. post.* DUROAVERUS. *Ant.* Duror Verno, *&* Duraruenno. *Ptolemæi* Daruenum *videtur.*

DUBRIS. *Ita Notitia, à qua* Præpositus militum Tungricanorum *ibi constituitur Ant.* Ad portum Dubris.

RAVIPIS. *S. post.* RATUPIS. *Ant.* Ad portum Ritupis, *vel* ad portum Ritupium. *Ptolemæo* Rutupiæ. *Quæ vera lectio. Sic Ammiano Marcellino 20. & 27. atque aliis multis. Notitiæ* Rutupis *&* Ruttupis, *ubi* Præpositus legionis secundæ Augustæ. *Sed placet simplex T. plerisque testimoniis, etiam poëtarum. Lucanus 6.*

------ Rutupináve littora fervent. *Auson. parent. 8.*

------ tellus, quem Rutupina tegit. *Item 18.*

Præside lætatus, quo Rutupinus ager. *Et de urbibus 6.*

Punisti Ausonio Rutupinum Marte latronem.

Quibus locis Rutupinum pro Britannico accipio. Ita apud Juvenalem Sat. 4. — Rutupinóve edita fundo

Ostrea --- *non nisi in universum Britannica, quæ nunc quoque in deliciis. Poëtæ appellationis caussam nacti, quod qui in Britanniam navigabant, fere Rutupias solebant appellere: Erat enim eò frequens ex Gallia trajectus, qui nunc Dubrim est, uti cognosci potest ex Marcellini locis, quæ indicavimus, & ex itinerario maritimo, in quo à portu Gesoriacensi Rutupias usque* CCCCL. *stadia notantur. Sed jam Ant. conferamus. Itinere à Vallo ad portum Ritupis,*

Ant.	*Scheda.*
Durobrovis M. P. IX.	Roibis. 7.
Durolevo M. P. XVI. Al. XIII.	Durolevo. 7.
Duror Verno M. P. XII.	Duraverus.
	Dubris.

Ad

Ad portum Ritupis M. P. XII.	Ravipis.
Mox alio itinere à Londinio ad portum Dubris.	
Dubobrus M. P. XXVII.	Roibis. 7.
	Durolevo. 7.
Duraruenno M. P. XV. Al. XXV.	Duraverus.
Ad portum Dubris M. P. XIV.	Dubris.

Præteriit hîc Ant. Durolevum. Ne miremur, si quandoque mansiones in schedis interjectæ, quas ille non habet: Ipsemet iisdem itineribus nonnullas aliâs annotavit, aliâs omisit.

LEMAVIO. *Ant.* Lemanis. *Notitiæ* Lemannis, *quo loco* Præpositus numeri Turnacensium. *Ant. huc itidem, ut ad portum Dubrimi, ter designat per Durobrium; & Duraruennum. Est* Novus portus *Ptolemæi, quod acutè observavit Camdenus.*

RIDUMO. 15. *Rectius post.* S. RIDUNO. *Prima syllaba periit, est enim* Muriduno *Ant. quod ille mansioni* Scadum Nunniorum, *aut* Iscadum Nunniorum *(utroque modo corruptè habet) bis proximè anteponit. Lemanis autem portus à Muriduno, & Isca multo plus distat, quam scheda præferat.*

ISCADUMNOMORUM. *S. post.* ISCADUMNONIORUM. *Ant. lectiones indicavimus. Ex nostris, posterior genuina, si nomen diffindimus,* Iscâ *enim apud Ptolemæum* Dumnoniorum *urbs.*

Insula, quæ inter Britannicum & Gallicum littus descripta, in S. post. omissa, Vectis aut Vecta est. Cujus meminere Plinius, Suetonius, Ptolemæus, Eutropius. Plinius insigni errore inter Britanniam & Hyberniam collocavit. Noster etiam nonnihil peccavit: Cum mediam statuerit eam, quæ à Gallia maximè dissita, Britanniæ proxima est. Litteras ascriptas,

A. ALLAME. NASENUR. *assequi non potui, neque satis perspectum habeo, an ad insulam omnes pertineant: Si tamen ita est, crediderim certa loca, non ipsum insulæ nomen exprimere, Vectam enim posterioribus seculis nomen non mutasse, indicio est Panegyricus Maximiano dictus.* Medenam *olim in ea emporium fuisse scribit Ortelius ex Nevyllio.*

BARBARICA. Cap. III.

B*Arbari Romanis dicebantur, quicumque Romano imperio non parebant; eorum solum Barbaricum, aut Barbaria: Quam appellationem hîc sequimur.*

CREPSTINI
NAMAVI
FL Renus
Pretoriū
Agrippine
Lugduno II
FL Batabus
Castelium
Osini
Gesogiaco
Menapioru
Bouilla
VENETI
Grauinū
Alanna VII
Crouciа
Cosebus XIX
Augustoduro
Arargenus
Le'edia
Coriallo
Condate
XVI
Sipia
FL
Rigor
SINVS AQVITANICVS
Mediolano
Audonaco VIII
Brigiosum XII
Condate X
Sarrum
Vesonna
Sermanicomago XII
fines XV
Vesubio
Aginnū
Excisum
Brolindū
Lactora
Casinomago XIX
Tolosa
fine
Budino
Cosa XX
Buromagi
In summo pyr
Beclina IIII
Cissi municipio
XII
Rusuccuru Colon
XXVIII
SES
Tamastam
Municipium X
Equelreto
Lemelli p/idiū VI
naubonēns
XVI Vaccis
XXV Tubonis
SCHEDA POSTERIOR.

Romani autem Imperii limes, inter Gallos & Germanos, Rhenus: quod multis & certis testimoniis liquet. Non sum nescius, Romana arma sæpe ultra Rhenum prolata, castella interdum in hostico statuta: sed fere infelicibus auspiciis, quæ multo conditorum sanguine expiata, neque Rhenus propterea limitis nomen amisit. Et quamdiu solidus, uno alveo labitur, Romanam barbaramq; ripam non dubiè distinguebat. Ex quo divisus (haud procul à mari, inquit Mela, apud principium Batavici agri Tacitus: quod spatium Plinius C. Cæsar LXXX. passuum millibus definit) non admodum constanter constitui potest, quis distinctis temporibus, ex adversis alveis limitis loco fuerit. Ut Romanorum Barbarorúmve res prævaluere, ita variatum. At nos, cum omnia ad illam ætatem referamus, qua tabulam delineatam diximus, vetustiora excutere nihil opus habemus. Imperante Theodosio, & aliquot ante Theodosium principibus, extrema Romani juris erat Batavia (quamquam possessione à Francis sæpius turbatâ & interruptâ) quidquid ultra Bataviam Barbaris cedebat.

Rhenum constat ante ductam à Druso fossam (novi & immensi operis vocat Suetonius in principio Claudii) duobus tantum ostiis, quibus Bataviam circumscribebat, in Oceanum fluxisse, postea occasione Drusianæ fossæ tertium additum, orientem solem versus. Illud non minus certum est, medium alveum, cui læva Bataviæ insula, & quem privati Bataviæ scriptores jam dudum obstructum tradunt, Rheni nomen constanter retinuisse, reliquos duos (occidentalem & orientalem Ptolemæi exemplo vocare licebit) aliis atque aliis nominibus appellatos. Id Plinius vidit lib. 4. c. 15. cum descriptis extimis ostiis, subjunxit: Medio inter hæc ore, modicum nomini suo custodiens alveum. *Atque hæc nominum diversitas in causa fuit, cur plerique auctores, alterutro laterum ostio neglecto (medium omnes retinuere) duplicem Rhenum prodiderint. Mela occidentale ostium, Tacitus Annal. 2. orientale præteriit. Quamquam de Tacito aliter sensit Junius in Batavia, sed non ad Taciti mentem. Asinius etiam Quadratus apud Strabonem lib. 4. duobus tantum ostiis in mare ferri scripsit. Ita Ausonius,*

--- — Dicére Bicornis,

Claudianus,

------ Te Cimbrica Tethys
Divisum bifido consumit Rhene meatu.

& Virgilius,

--- --- Rhenusq; bicornis.

Imò

Imò Æthicus Rhenum absolutè Bicornium vocavit, duobus locis, qui tamen valde luxati: sic panegyrista quidam ad Constantinum: Nostri greges flumine Bicorni mersantur. *Et si rectè ex panegyristis, Ammiano, Zosimo, observo, tertii orientalis ostii non facile post Diocletianum ratio habita: Rheni nomine, aut solus medius alveus, cui in nostris schedis* FL'. RENUS, *pro Fluvius Rhenus ascribitur, expressus: aut cum medio, alter occidentalis, de quo pluribus agemus proximo capite. Non quidem, ut ego sentio, ignoratione tertii orientalis ostii: quomodo enim ad eundem scopulum omnes impingerent? sed sive quod Barbarica negligerent, Romana tantum describerent: sive potius quod tertius alveus in lacus & paludes effundatur, quibus ita absorbetur, ut non tam Rhenus, quam lacus & paludes illæ in Oceanum videantur fluere. Certè Claudianus hoc non ignoravit, cum eodem versu bifidos Rheni tractus, & ora paludibus intermorientia conjunxit, Paneg. 1. in Stil. laudes,*

Ad bifidos tractus, & juncta paludibus ora.

Ammianus lib. 28. solùm medium alveum significat de Valentiniano Imp. verba faciens, Rhenum omnem à Rhætiarum exordio, adusque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat. *Nam neque de occidentali, qui inter Gallos & Batavos in pacato, nec de orientali, qui inter barbaros in alieno solo fluebat, capiendus est. Paneg. Maximiano & Constantino dictus, narrat Constantium Chlorum multa Francorum millia, qui Bataviam aliasque cis Rhenum provincias invaserunt, interfecisse. Si ad plura Rheni ostia respicias, Batavia interjecta neque ulterior, neq; citerior rectè dici poterit. Latinus Pacatus ad Theodosium:* Quæ Rhenus aut Vacalis vidit, aggrediar. *Ubi vides Vacalim, quod est occidentale ostium, à Rheno distingui. At Zosimus duos Rheni alveos non obscurè denotat, ut tamen medium & occidentalem intelligat, ad orientalem nequaquam trahendus, lib. 3.* Quam *(Bataviam)* divisus Rhenus insulam efficit. *Neque aliter Maximiani panegyrista,* Divortio sui Rhenus amplectitur. *Et plura sunt in hanc sententiam passim obvia, quæ non colligo.*

Porro orientalem alveum (Plinio etiam septemtrionalis) Mela Flevo, *Plinius* Flevum, *Servius in Virgilium* Jambal *appellat; nisi nomen apud Servium corruptum, ut suspicari lubet, cum ejus nullum alibi extet vestigium. Is per occasionem Drusianæ fossæ natus, incidebat in lacus, quorum Tacitus, Plinius, Mela meminere; distinctè præ reliquis, Mela:* Ad dextram primo angustus & sui similis, post ripis longè ac latè recedentibus, jam non amnis, sed ingens lacus, ubi campos implevit, Flevo dicitur, ejusdemque nominis insulam amplexus, fit iterum arctior, iterumque

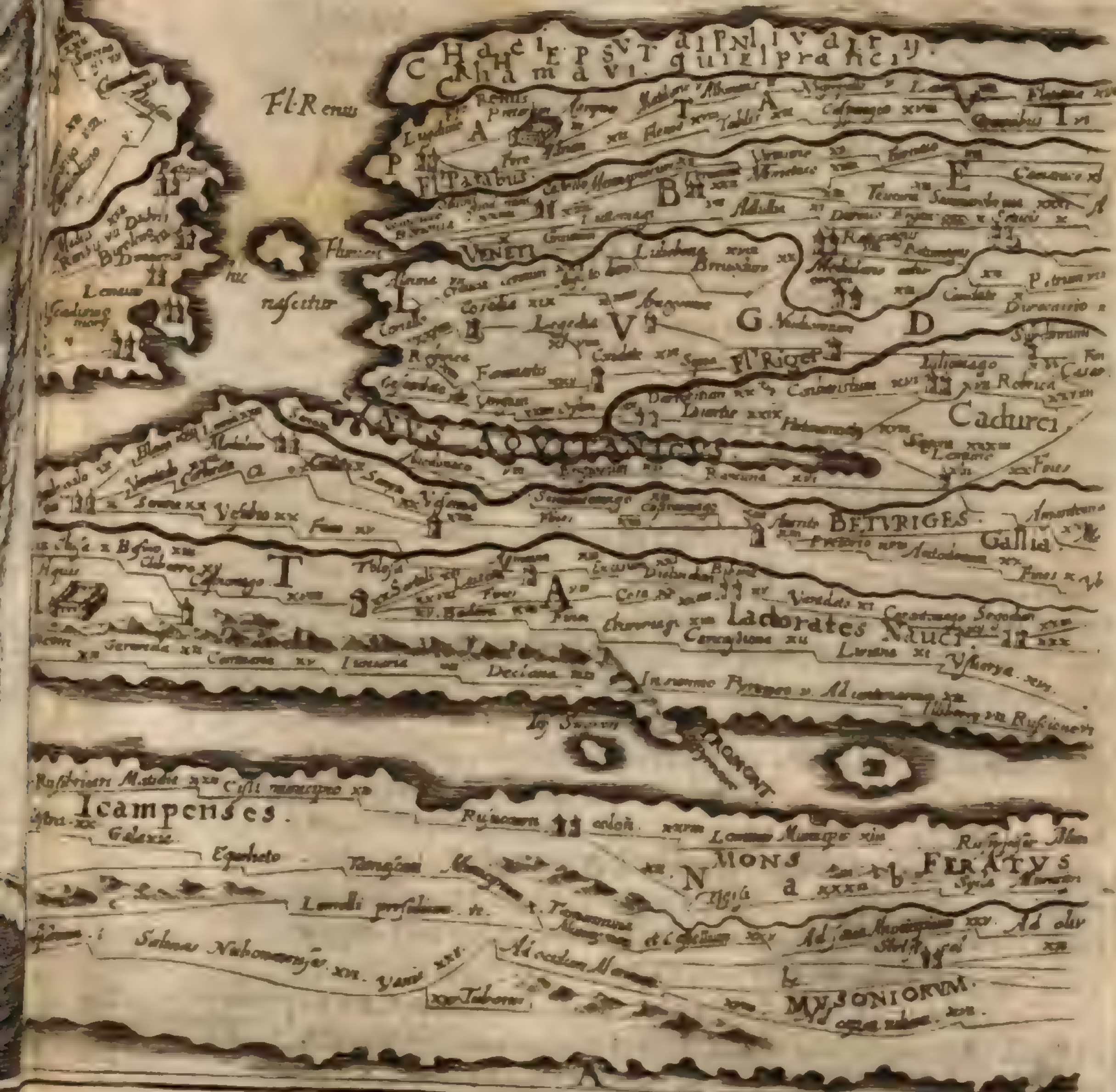
rumque Fluvius emittitur. *Lacus isti à posterioribus scriptoribus, qui Rhenum hactenus non extendêre, paludum nomine sæpius appellati: Vidimus in Claudiani versu, & paullo post pluribus docebimus: Hi in suprema parte nostræ schedæ, nullo adjecto nomine exprimuntur. Haud prorsus ad speciem, quam Mela describit, fateor, sed jam dixi, quid ab auctoris diligentia in hisce rebus sperandum, cum pleraque rudi penicillo adumbrare satis habeat. Accedit, quod post Melæ ætatem tum reliqui Rheni meatus, tum præcipuè hic orientalis, magnopere immutatus: Adeò, ut frequentibus eluvionibus, lacus & paludes omnes, demum in unum maris sinum abierint: Eâ magnitudine, quæ Meridionalis maris nomen hodie sustineat, Lipsius ad Tacitum notavit. Fossam autem Drusianam, quæ in scheda non expressa, Junius scripsit supra Arenacum (quo nomine* Arnheim *intelligit) ductam, appellationemq́; manere: Et Ortelius in veteris Belgii typo sic delineavit. Nos fidem habebimus hominibus doctis, locorum peritis.*

Nunc populos consideremus, qui inter orientale & medium Rheni ostium siti. Plinius scriptum reliquit: In Rheno ipso prope C. M. passuum in longitudinem nobilissima Batavorum insula, & Cannunefates, & aliæ Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatiorumq́ue sternuntur inter Helium ac Flevum. *Jam cum constet, Batavos omne spatium inter medium & occidentale ostium occupasse: Consequens est, reliqua nomina ad interamnium, de quo quærimus, pertinuisse. Verum ista vetera. Posterioribus seculis pleraque mutata, Validissimæ fuere his ipsis locis Francorum res. Video quosdam Frisios inter Francos & Batavos statuisse: quod ego, quamvis permulti aliter sentiant, non abnuo quandoque verum esse potuisse: Sed id perspicuum, post Diocletianum, sive Frisii patrio solo cesserint, sive (quod mihi magis arridet) in Francicum nomen concesserint, Francos Bataviæ proximos fuisse, ut solo Rheno (medium alveum intelligo) distinguerentur. Quod Panegyrici scriptores non semel ostendunt. Ita etiam in scheda* FRANCI *notati. In archetypo Rhenanus* FRANCIA *legit. Quæ unius litterulæ adjectio observationem meretur, ob eam caussam, quam postea aperiam. Et Franci quidem longè lateq́; ultra orientalem Rheni alveum, & ultra nostræ schedæ limites imperitabant. Quin multò ante, quam ad Rhenum accederent, in ulterioribus illis regionibus habitasse, docent qui gentis origines investigavere, & ego facile adducor credere Panegyrici verbis:* Quid loquor rursus intimas Franciæ nationes, non jam ab his locis, quæ olim Romani invaserant; sed à propriis ex origine suis sedibus atque ab ultimis Barbariæ littoribus avulsas. *Ac cum lacunosum sive paludosum illum Rheni alveum utrimque attingerent: Non mirum, si paludes nominen-*

TABVLA
ITINERARIA
ex illustri
PEUTINGERORUM
BIBLIOTHECA
Quæ Augustæ Vindelicorum
Beneficio
MARCI VELSERI
Septem-viri Augustani
In Lucem
edita.

tur fere semper, ubicumque Francorum mentio incidit. Vopiscus in Probo: Franci inviis strati plaudibus. *Sidonius de Narb.* Francorum & penitissimas paludes.

Omnium planissime Procopius lib. 1. belli Gothici: In oceanum Rhenus immittit. Paludes præterea hisce in locis non paucæ, ubi primitus Germani, gens barbara, habitabant, nec magni tum primum momenti viri, qui Franci nunc vocitantur. *Hinc denique fabella nata de antiquissimis Francorum sedibus ad Mæotidem paludem. At verò, uti in hoc latus lati porrectiq; Francorum limites, ita etiam secus Rheni ripam Oceanum usque pertingebant.*

gebant. Quâ occasione usi piraticæ incubuere, ut Ammianus & Eutropius significant: & in panegyricis legimus Hispanias & Britannias eorum incursionibus afflictas. Et cum ad hanc rationem Franciæ tribuendum sit, quidquid in nostra scheda ultra Rhenum jacet, liquido apparet, cur auctor reliquorum populorum, non regionum nomina, Franciæ contra regionis, quæ hos populos omnes comprehenderet, non populi, nomen ascripserit. Atque hæc illa Francia est, quam Nazarius Constantinum alloquens, sub barbariæ nomine his verbis describit: Jacet in latere Galliarum, aut in sinu tuo fusa Barbaria: per se ipsa potens natio, & post Roma-

Romanam magnitudinem in terris secunda. *Cujus populos non omnes origine Francos dixerim, plerique jure belli in victorum nomen transiere: Quod obiter moneo.*

CHACI. *Rhenanus* CHAUCI. *neque mihi dubium, ita legi in autographo. Quidam auctores* Caucos *aut* Cauchos, *Claudianus* Chaycos, *Lucanus, uti videtur,* Caicos, *nomine trissyllabo appellavere. In situ describendo etiam variatum. Spartianus in Didio Juliano scripsit, Albim fluvium accoluisse. Ptolemæus in duo genera dividit, Majores inter Albim, & Visurgim, Minores inter Visurgim & Amasium posuit. Plinius cum nostra scheda consentit, sedem enim inter Rheni alveos tribuit.*

VAPLIVARII. *Rhenanus legit,* VAPLUARII. *Quam differentiam in nomine barbaro non magni æstimem. Majoris momenti illud, Prima litera V. omninò rejicienda, ex reliquis una leviter transmutanda, &* APSIVARII, *aut* APSVARII, *legendum videtur. Mirè enim affines l & ſ in minutis characteribus. Apsivarii autem sunt, quos Marcellinus* Ansuarios, Ansibarios *Tacitus,* Amsivarios *Isidorus vocat, ut ego lego, locus enim corruptus,* Samsi, Variquadi, Tungri, *lectiones variant, mihi liquet restituendum,* Amsivari, Quadi, Tungri. *Hos Notitia proximè ad schedam accedens* Ampsivarios *appellat. Ab illis hos agros sub Nerone occupatos discimus ex 13. Annal. Taciti. Et quamquam ab Avito iterum exactos, juventutem cæsam, imbellem ætatem in prædam divisam narret, tamen reliquias gentis, propagando semini superfuisse Marcellinus argumento est, cum pacem à Juliano datam scribit Francis, quos Ansuarios vocant; ubi nonnullis Atthuarii placent. Sub imperatoribus inter auxilia Palatina meruisse Notitia significat. Ansibarios autem Chaucis proximos fuisse, nemo dubitare potest, qui Tacitum legit. An iidem cum Angrivariis, variè disputatum est, à me sententiam ferri nihil opus.*

CRHEPSTINI. *S. post.* CREPSTINI. *Rhenanus* CHREPSTINI. *Ut indignemur delineatorum oscitantiam & temeritatem, in trajiciendis litteris, neque miremur paulò ante* CHACI VAP. *pro* CHAVCIAP. *scriptum. Cæterum Chrepstinorum nomen mihi nunquam auditum, nunquam lectum, cui neque explicando, neque corrigendo sim. Significavit quidem mihi V. C. Vido Pancirola, quem honoris caussa nomino, in Notitia sub Duce Britanniæ Equites Crispinianos legi, qui ex his populis videri possint; verum meus codex Crispianos habet: Et nescio, an credibilius sit nomen à Crispo Cæsare duxisse: Eo modo quo Constantiaci, Honoriani, Valentinianenses, Gratianenses.*

CHAMAVI QUI ERPRANCI. *Sch. post. malè* NAMAVI. *C. extritâ, N. pro H. substitutâ. Rhenanus,* CHAMAVI QUI ELPRANCI. *Cujus auctoritas persuasit Ortelio, (quem ego non tam*

Regi-

Regium geographum , quam Regem geographorum appellare soleo) ut huic populo in veteris Belgii tabula locum daret. Chamavis quidem rectè: Elprancicum autem monstrum nominis , uti Vaplivarium , facile eliminaturos confido , quibus hæc lucubratio in manus venerit. Tacito & Marcellino Chamavi , *Ausonio* Camaves, *Ptolemæo* Camani, *nisi librarii imponant,*Clamasi *corruptè Panegyrico, quod notat Lipsius & Ortelius. Eos in hac viciniâ habitasse planum fit ex Tacito & Marcellino. Ego ad Francos pertinuisse ajo. Auctorem,qui totidem verbis asseveret, ne fallam, nullum habeo: Verum id ex Franciæ descriptione,quam protulimus, conficitur. Accedit Marcellinus, si rectè capio: Scripserat lib. 17. Francos,quos Salios appellant, à Juliano Cæs. invasos; subjungit,*Chamavos itidem ausos similia adortus,eadem celeritate cecidit. *Aut egregiè fallor, aut Francos Salios, & Francos Chamavos hisce verbis distinctos voluit. Si quis Ausonii ex Mosella versum opponet,*

> Accedent vires, quas Francia, quasque Camaves,
> Germanique tremant ------

Ubi Camaves extra Franciam videtur constituere , frustra erit: Cur enim non eâdem opera,ex iisdem versibus Francos Germanos neget? Deinde, cui unquam dubium fuit,Salios Francos esse? tamen Sidonius alia Franco, alia Salio tribuit,

> -----Francusque natatu,
> Sauromatæ clypeo Salius, pede-----

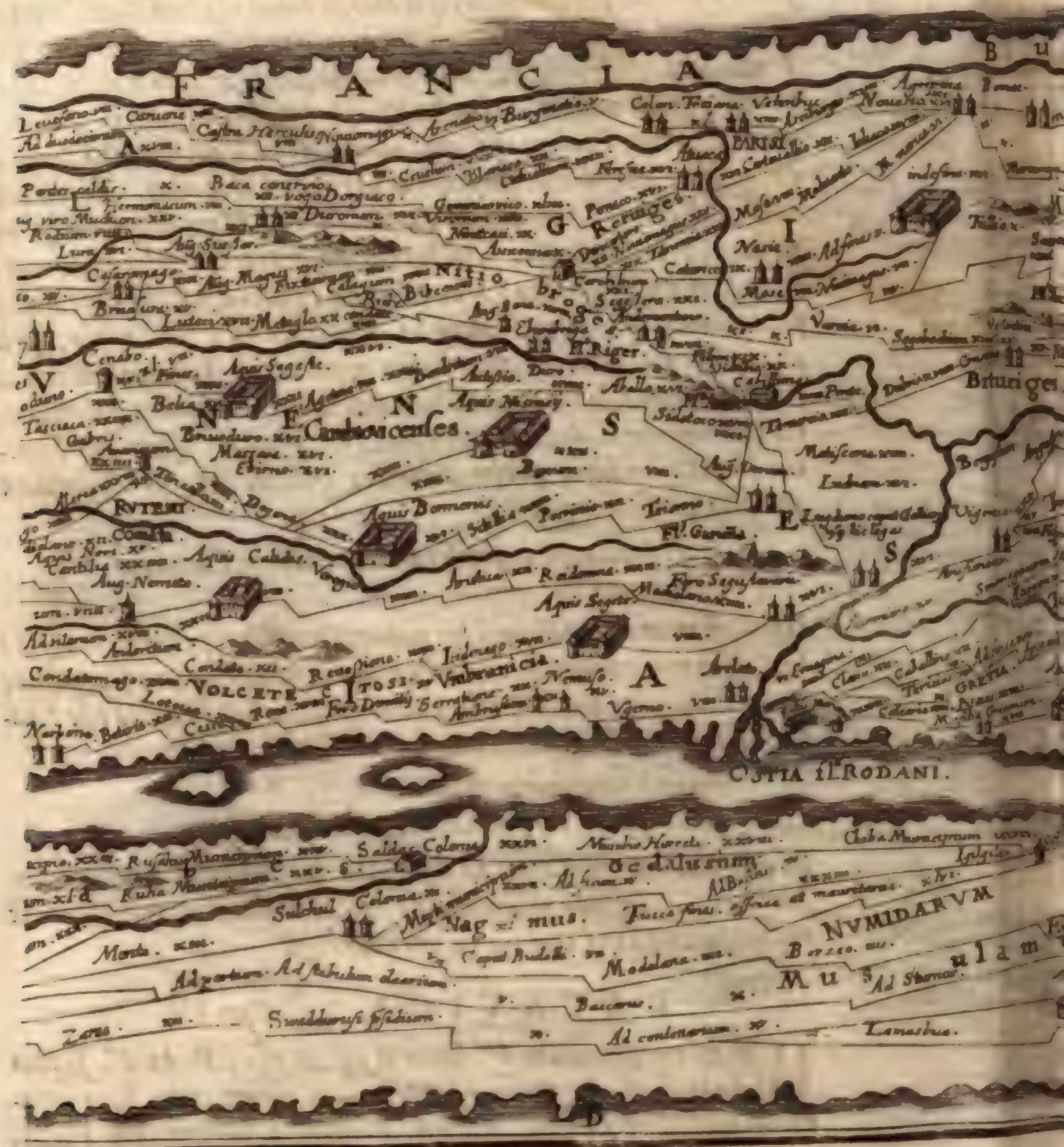
In quorum explicatione ad figuratas loquutiones confugimus. Nulla ergò religione præpeditus,Franciæ Chamavos restituo : Et in scheda CHAMAVI QUI ET FRANCI *corrigo.*

BATAVICA. Cap. IV.

B. *P. & consonantem V. litteras affines esse, P. & V. sæpius loco B. scribi, jam olim à grammaticis observatum. Ejus generis in lapidibus ,* Pleps. Aplens. Probincia. Serbus. *pro* Plebs, Absens, Provincia. Servus. *Ex eodem capite in schedis* PATAVIA. FL⁹. PATABUS. *aut* BATABUS. *pro* Batavia. Fluvius Batavus.

Bataviam autem insulam esse,quam duo Rheni alvei, medius & occidentalis circumscribant, antea diximus, & quæ ad medium pertinent, planè explicavimus.

Occidentalis, cum nonnunquam Rhenus appellatus sit, varia etiam præterea nomina accepit. Helium, Vahalim, *aut* Vacalim, *aut* Walim , *&* Mosam *dictum reperio. A scheda* Batavi *nomen accedit. Helii solus Plinius meminit , neque caussam ejus appellationis, quam tradam, habeo. Vahalis & Mosæ meminere plerique omnes. Mosa ex monte Vogeso profluens , priusquam*

Oceano illabatur, ait *Cæſar*, parte quadam Rheni recepta, quæ appellatur Walis, inſulam efficit Batavorum. *Hinc Rheni*, *Vahalis*, & *Moſæ nomina confuſa. Moſa autem infra Noviomagum Vahalim recipit: quæ ſupra ſunt, quæq́; Vahalis alveo excluduntur, ad reliquam Belgicam ſpectant, ad Bataviam non ſpectant. Sed hic Vahalis decurſus*, & *in Moſam illapſus, in ſcheda non exprimitur. Et nos, quidquid inter Rhenum* & *Moſam, hoc uno capite abſolvemus, ita enim viſum commodiſſimum.*

Batavus fluvius eo modo dicitur, quo Tuſcus amnis à Virgilio non ſemel. Et ſi mei judicii res ſit, exiſtimem eam appellatio- nem

nem à vulgo & militibus potissimum fluxisse, ob trajectum in Bataviam. In libris certè nullibi extat. Ut hac etiam in parte firmetur opinio, quam de tabulæ auctore concepi.

Itinera duo per Bataviam describuntur: Utrumque Lugduno Noviomagum, alterum usque Trajanam coloniam pertingit. Sunt in iis pleraque nomina, quorum cæteroquin nec vestigium superest. Ideò Batavi plurimum his schedis debituri, quarum prælatâ face, non paucas antiquarias insulæ tenebras illustraturi sunt.

LUGDUNO. 2. *Sic Ant. qui Germaniarum caput, hoc est initium, vocat. Primum enim ab Oceani littore oppidum duobus tan-*

tantum passuum millibus dissitum, quod ascriptus numerus significat. Ptolemæo Lugodunum.

PRETOR IV. AGRIPPINE. 3. *Castigatior post.* S. PRAETOR IV. AGRIPPINAE. *Tacitus Annal.* 12. Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppido Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat, cui nomen inditum ex vocabulo ipsius.

Ego eandem ambitionem in coloniæ & hujus Prætorii nomine valuisse sentio: neque enim valde ambigo, Prætorium, etiam ad Agrippinam Germanici F. pertinere. Certo fortassis consilio Bataviam ostentationi delegit, imperiosa & sagax mulier, quo apud illam gentem venerationem augeret, ex qua Augustorum Augustarumq; corporis custodes. Reliquiæ in Romæoburgo superesse videntur. Situs convenit: Et nomen Romanam antiquitatem præfert. Junius c. 18. Batavicæ historiæ ostendit, ante annos LXXX. *refossis fundamentis, varia antiquitatis monumenta id loci esse eruta: præter imbrices litteratos, & figlina opera, etiam ærea signa, atque argentea numismata, quin & prægrandem gemmam: quæ fidem faciunt, aliquid supra militare præsidium ibi stetisse. Adde Corn. Aurelium, is à Romanis scholam addiscendis latinis litteris ibidem constitutam scripsit: Cujus etiam Bonav. Vulcanius meminit. Etsi ego sine gravi, & antiqui auctoris testimonio, nihil hujus meo periculo assertum velim. Ab aliis Telonium Rom. dictum animadverto.*

Ad hoc Prætorium revocanda est cædes virginum Britannicarum, quam ab Hunnis Coloniæ Agrippinæ patratam, famâ ex nominis errore orta, proditum. Id Gaufredi Asaphensis vetusti scriptoris fragmentum suadet, quod Cæsar Baronius, omnis antiquitatis peritissimus, & restituendæ præcipuè ecclesiasticæ historiæ natus, ex Vaticana bibliotheca dedit, nos huc transferemus. Cum Maximus (*qui Gratiano imperium & vitam ademit*) proximas Gallias invasisset, ac vicinos Armoricos sedibus expulisset, vacuam provinciam, uberes glebas, Britannicis militibus novæ coloniæ tribuit ac divisit. Unde & eidem provinciæ comparatum est nomen (*meam fidem hic non interposuerim*) ut minor Britannia diceretur. Quo verò eorum etiam posteritati consuleret, ex magnæ Britanniæ insula singulis uxores quæri jussit: singulis militibus singulæ virgines ex gentilibus suis sunt in matrimonium postulatæ. Erat autem prædictorum militum præcipuus post Maximum, dux Connanus, unus ex Britanniæ regulis; cui paris nobilitatis conjunx designata est, filia Dionoci Regis Cornubiæ, nomine Ursula. Londini itaque cunctis coactis, invitæ licet, patrium solum, charosque suos relinquentes, imponuntur navigiis: dumque regionem Armoricorum cogitant.

nautæ,

nautæ, mox sæva procella naves impulit in Germanicum littus. Ubi dum essent Melga Pictorum, & Gaunus (*Sigeberto Gnamus*) Hunnorum piratæ, qui comparata classe, icto fœdere cum Gratiano Imp. adversus Maximum, ut vel hac arte eum à cœptis deturbarent, cum ad infestandam Britanniam tenderent, in has ad littus jactatas virginum naves incidentes, sic in Britannas virgines, ut in hostes grassati sunt, ut vim inferendi illorum pudicitiæ consilium caperent. Quæ omnes hortatu Ursulæ, mortem durissimam potius oppetere, ac gladiis obtruncari, Christiana constantia decreverunt, quam ignominiosum quid pati. Cumque ea persisterent animi firmitate, mox illorum libidine in barbaricum furorem mutatâ, cum alio properarent, ne longiori mora distinerentur, singulas crudelissimè trucidarunt: Indeque in Britanniam navigarunt, nactamque eam militibus vacuam aggressi: Sed confestim missis illuc à Maximo duabus militum legionibus, inde pulsi solverunt in Hiberniam. *Habes narrationem illustrem, quæ multorum frivolis conjecturis hactenus miserè lancinata est. Nam quod diserti homines dicendo efficiunt, ut res incertas, dubias, falsas etiam & temerè confictas, elegantibus verborum coloribus circumvestitas, pro certis & firmis persuadeant: Ejus in his ipsis, & in multis præterea martyrum actis, quorundam scriptorum infantiâ & inscitiâ contrarium accidit. Cum temporum rationem, hominum, locorum, dignitatum nomina permutent, pleraque inepta ex vulgi rumusculis hausta assuant, fit ut gravissimas historias lectorum ludibrio exponant, & in fabularum opinionem traducant. Non negaverim Virginum historiæ id quoque incommodi accessisse, quod Gratiani reverentia, cui Melga & Gaunus militarunt, diu pressa, serò in litteras relata est. Imperitè autem, quisquis auctor fuit, quod Hunnorum & Agrippinæ nomen inaudisset, ad Athilam & Coloniam Agrippinæ rettulit, magno temporum & locorum errore. Ad tempus quod pertinet, Gratiani & Maximi ævum perspicuè ex Gaufrido intelligimus: Ad locum, Germanicum littus. Lindanus apud Baronium, Aestuaria Germanica ad Rheni ostia, me approbante interpretatur. Sed ea Coloniam usque pertingere cui fidem faciat? Profectò qui schedas nostras semel inspexerit: Prætorium Agrippinæ longè rectius accipi, fateatur necesse est. Et si jam tunc temporis Romæoburgum à provincialibus vocabatur (quod quidem non valde affirmo, verumtamen esse nihil impedit) probabilis erit conjectura, hinc opinionem de Romana peregrinatione natam. Nam Bonna ex Veronæ nomine fluxit: Cum virgines Veronam primum appulisse antiqua historia narret: Et Verona in hoc littore, urbs opulenta & florens steterit. Quod Hadr. Iunius, atque Suffridus lib. primo de Frisiis observavere. An &*

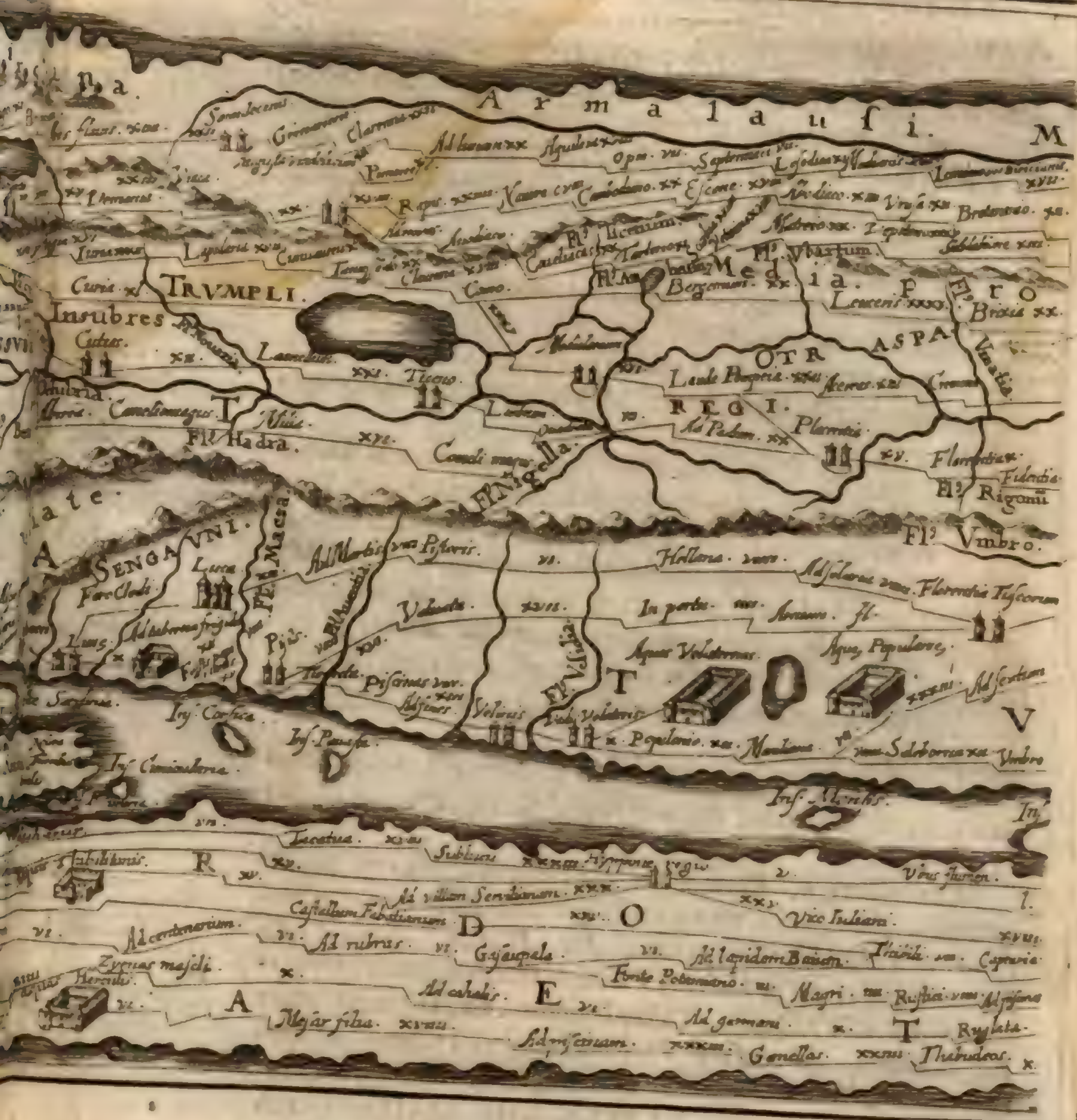

[illegible] à Prætorio, (Basileam enim usq; Ursulam adverso Rheno navigasse volunt) non affirmatè dixerim. Unum Agrippinensibus libentes largimur, pleraq; Virginum cadavera ad illorum urbem, quæ imprimis ampla & potens, atq; cum reliqua Gallia in Maximi potestate esset, venerationis causa delata.

MATILONE. 5. *Nullibi legere memini.*

ALBAMANIS. 2. *Ant. ambigue* Albimanis, Albinianis. *Iunius extra controversiæ aleam positum arbitratur castra Romana Albiniana ibi stetisse. Golzius in thesauro habet ex vetusta inscriptione,* Coh. III. Albiniana.

NIGRO

Nigro pullo. 5. *Nomen fortassis casu inditum : Uti à gallina alba Cæsarum villa.* Ad gallinas *dicta Plin. lib.15.c.30.*

Lauri. 12. *Si numeros conferas, incidit in Trajectum Ant. Quid si ejus urbis suburbanum, ut Daphne ad Antiochiam Syriæ?*

Fletione. 16. *Aut cum Ant. Manaricio convenit, aut non procul abest.*

Leve fano. 8. *Nisi fallunt geographicæ tabulæ, hujus fani memoria in* Lee *ad Rhenum, nomine fere nihil mutato superest.*

Carvone. 13. *Consentit Ant. Rhenanus* carvo *in recto posuit.*

Castra

Castra herculis. 8. *Horum meminit Ammianus Marcellinus lib. 18. Cum septem civitates, quæ ad Rhenum sitæ, à Juliano Cæsare receptas narrat, eas adverso flumine hoc ordine enumerat*, Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesimæ, Nivesio, Bonna, Antenacum, & Bingio. *Rhenanus rer. germanic. lib. 3. pro Tricesimis Utricesium recipit, atque Utrechtum videri scribit, insigni topographiæ errore. Batavia autem hactenus, quod ante monuimus.*

Noviomagi. 10. *Rhenanus legit* noviomagus. *Ortelius Noviomagium Neomagiũ & Numagam scribi annotavit: Cujus nominis permultas Germaniæ, Galliæ, Britanniæ civitates enumerat. Hæc inter primas clara. In qua Notitia* Præf. Letorum Batavorum Contraginensium *constituit. Iunius lapidem laudat, in quo* neoma.

Arenacio. 6. *Ant. hoc itinere* Herenatium, *alio* Aranatio *scripsit, legionis* X. *alam stativa ibi habuisse annotavit. Tacitus hist. 5.* Arenacum, Batavodurum, Grines, Vadamque *modicos vicos appellat, Arenaci Decimam legionem oppugnatam narrat. Qui Herenatium & Aranatium distinguunt ab invicem, collatione schedæ cum Ant. perspicuè refelluntur. Itidem illi quibus Aranatium aut Arenacum* Arnhem *est. Quo exemplo discamus licet nominum affinitati in explicanda veteri chorographia non temerè fidendum esse.*

Burginacio. 5. *Rhenanus*, Burciantium. *Ant. semel cum scheda consentit, iterum modicè dissentit*, Burcinatium, *& leg.* VI. *alam ibi collocat.*

Colō. tra. *Rhenanus, cui tabulam integram videre contigit*, Colonia traiana. xi. *non dubio numerorum errore, si ad Burginacium referas. Ant. M. P. V. ascripsit. Assentior Pighio, qui in Hercule Prodicio multis ostendit, præsertim ex Ant. & Ptolemæo, Castra legionis* xxx. *Ulpiæ ibi fuisse: Etsi alii aliter. Diversa est Ptolemæi* Legio Trajana, *ad Rhenum prope Mocontiacum. In autographo Rhenanus significat adverso flumine sequi*, Vetera. xiii. asciburgium. xiv. novesium. xvi. agrippina. *In Veteribus vereor ne numeri parum correcti, si quidem ad Trajanam Coloniam spectant. Nam certis argumentis mihi verisimile fit, quod Pighius valde contendit, Trajanam aut Ulpia Veteribus fuisse vicina, fere conjuncta. Et conjicio Trajanum in eum locum Coloniam deduxisse, quem Tacitus 4. hist. de Veteribus verba faciens describit:* Vallum murosque firmabant, subversa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipii extructa. *Operæ pretium verò totum hoc iter ab Ant. & auctore nostro conferre. Numeri proximè conveniunt, ut non aliâs: Si in nostris summam colligas, quæ ob plures interpositas mansiones, in minutiores partes secta.*

Ant.

Ant.	Scheda.
A Lugduno.	Lugduno. 2.
	Prætorium Agrippinæ. 3.
	Matilone. 5.
Albimanis M. P. X.	Albamanis. 2.
	Nigro pullo. 5.
Trajecto M. P. XVII.	Lauri. 12.
Manaritio M. P. XV.	Fletione. 16.
	Leve fano. 8.
Carvone M. P. XXII.	Carvone. 13.
	Castra Herculis. 8.
	Noviomagi. 10.
Herenatio M. P. XXII.	Arenatio. 6.
Burginacio M. P. VI.	Burginatio. 5.
Colonia Trajana M. P. V.	Colo. Tra.

Altero itinere Lugduno Noviomagum cum Ant. duce destituamur, minus etiam lucis schedis afferre poterimus. Prima à Lugduno mansio,

FORO ADRIANI. 17. *sive ut post. S. habet,* FORUM HADRIANI. XII. *Non exscribam, quæ alii de Foris generatim. Huic Hadrianus nomen indidisse videtur, cum in Galliam & Germaniam profectus (ut Spartianus ait) Britanniam petiit, atque iterum in Galliam regressus est. Homo gloriæ & honoris cupidissimus, quod Dio notavit, plerasque civitates à suo nomine dictas voluit. A Spartiano exempla petas licet. In Batavis privatam forsan caussam spectavit, gentis fortitudinem scilicet. Nam miraculi vice fuit, Batavum equitatum illo imperante Danubium transnatasse armatum, ut barbari obstupefacti pacem peterent. Circumferuntur in hanc sententiam ipsius Hadriani carmina de Sorano Batavo.*

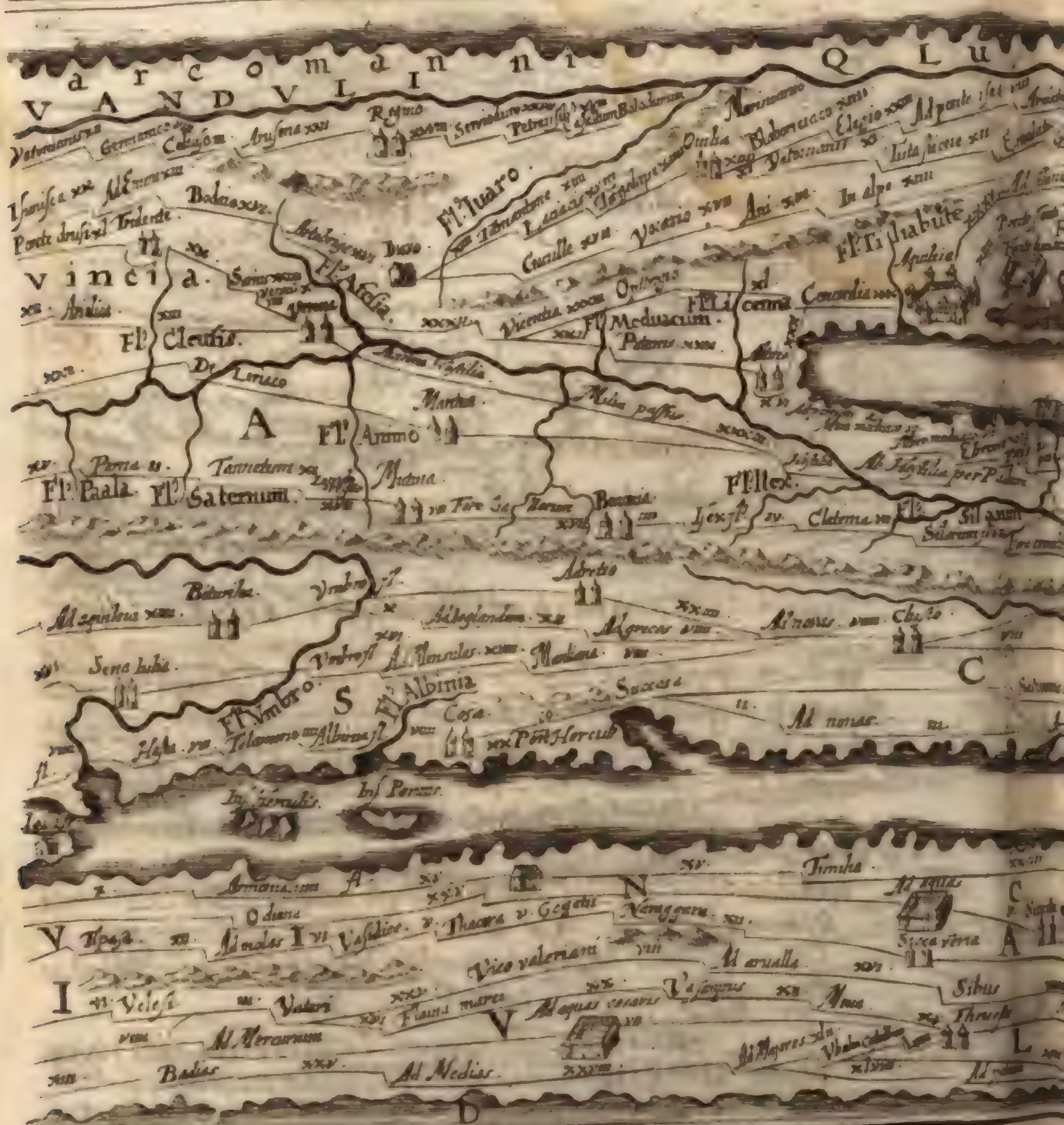
FLENIO. 18. *Cavesis* Flevum *Taciti in Frisiis, aut* Philæum *sive* Phleum *Germaniæ apud Ptolemæum accipere.*

TABLIS. 12. *Nihil, quod ad explicandum afferam, habeo. Nam quod Scaldim Ptolemæus* Tabudam, *nonnulli malè* Tabul, *aut* Tabulam *appellavere, nihil huc pertinere potest.*

CASPINGIO. 18. *An nomen paullò inconcinnius, corruptum videbitur, ut priores tres litteræ sejungendæ, Castellum significent?*

GRIMIBUS. 6. *Num Grinnes Taciti? Nequaquam. Cum Tacitus non obscurè significet, eum vicum extra Batavorum insulam stetisse.*

AD DUODECIMUM. 18. *Nominis ratio in aperto. Ejusmodi apud Ant.* Ad Decimum. Ad Septimum decimum. Ad

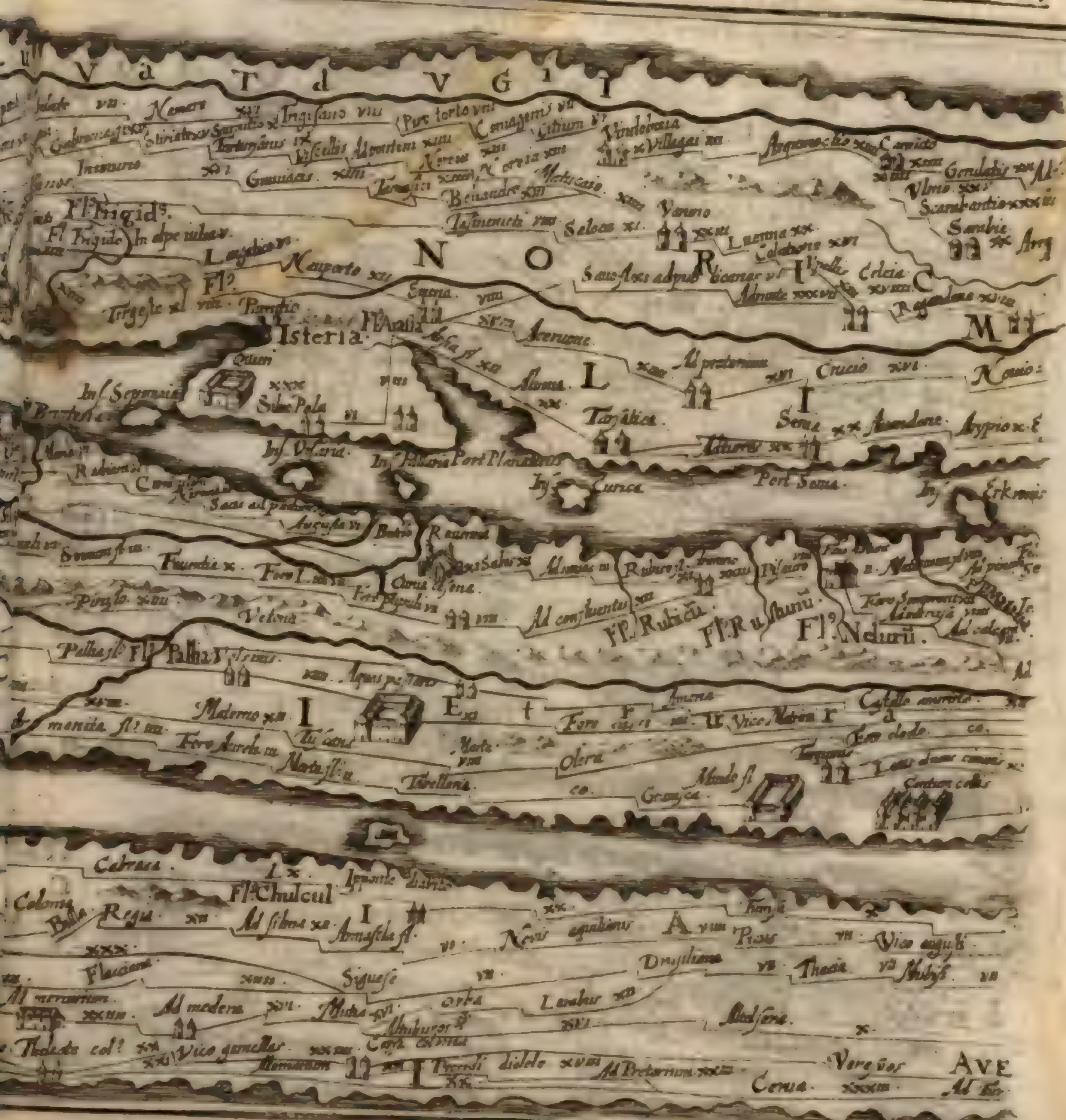

Vigesimum. AdCentesimum. *At quam urbem respiciat, à qua hæc mansio duodecimo lapide dissita, nondum constituere potui.*

Numerus 3. *Noviomago subscriptus fortassis significat eam urbem tot passuum millibus à flumine Mosa, sive Batavo, ut nostræ schedæ habent, distare.*

BELGICA. Cap. V.

BELG. *Belgica à reliqua Gallia distinguitur Sequana, aut Sequana & Matrona. Ita Cæsar, Plinius, & Ptolemæus scriptum reliquere. Neque ejus quidquam sub posterioribus Imperatoribus*

toribus mutatum, quantum quidem ex Ammiano Marcellino, Notitia provinciarum, Itinerario Ant. ac libello civitatum Galliæ colligere potui. Quorum aliquos auctore nostro non multo antiquiores, aliquos ejus ipsius ævi esse, verisimilis suspicio. Hinc sequitur necessariò, flumen, quod in schedis inter Belgicam & Lugdunensem, nullo annotato nomine delineatum, pro SEQUANA *habendum. Neque sanè video, quid ex posteriori S. ad repugnandum dici queat. In priori, non nego quædam ultra flumen descripta (nobis in Belgica constitutis sermo est) quæ constanti auctorum consensu citra Sequanam posita. Suessiones sive Vessones, Bel-*

*Belgicæ populum, eoq; citra Sequanam colere, nemo unquam du-
bitavit : At in scheda* Aug. suessor. *ultra fluvium. Quæ
cum considero, auctorem nostrum culpa difficulter libero, nisi
ad ruditatem, qua per omnem hanc descriptionem usus,
confugiamus : Nam si fluvium, qui unus continuus expres-
sus est, ita distinguimus, ut partim Sequanam, partim verò
Isaram, aut Oisam, qui à Sequana paullò infra Parisiorum
urbem recipitur, referat, non inconcinnè Suessionum situi
conveniet : Cum inter Veromanduos & Suessiones non qui-
dem Sequana, verùm Oisa fluat. Sed fortassis simplicius & re-
ctius facturi sumus, si auctoris errorem fateamur. Montes ad flu-
vii fontem delineati, Vogesum significare videntur. Cæterum,
quod præterito capite feci, ut explicarem omnia, quæ in Scheda Ba-
taviæ nomine comprehensa, etiamsi re ipsa ad Bataviam non spe-
ctarent, eadem ratione in Belgica & Lugdunensi, atque Aquita-
nia, auctoris divisionem præ meo sensu sequendam existimo.*

Osisinu. *Post.* S. Osini. *Plinius* Oromansacos pago,
*qui Gessoriacus vocatur, junctos scribit ; Verùm id nomen nimi-
opere à nostro differt ; Hic* Osisini *aut* Osismii *significantur ; De
quibus mox dicemus.*

Veneti. 10. *Strabo lib.4. Osismios & Venetos inter Bel-
gas numerat.* Post dictas gentes Belgæ sunt, ad Oceanum perti-
nentes. De his Veneti navali pugna cum Cæsare congressi sunt.
Et paucis interjectis, post Venetos sunt Osismii. *At sciendum,
Strabonem longè majus terrarum spatium Belgis tribuere, quàm
ab alio quoquam factum sit, ait enim eodem libro :* Primam laudem
Belgis tribuunt, divisis in XV. gentes, quæ habitant inter Rhe-
num & Ligerim. *Ex illorum sententia, qui Sequanam Belgicæ
terminum posuere, quorum auctoritatem schedarum auctor saltem
ex parte sequitur, fieri non potest, ut vel Osisinorum vel Veneto-
rum gentes Belgicæ tribuantur. Cæsar etenim, ut nemo alius ob-
stet, nimis disertè repugnat. Quid ergò ? Mansiones quandoq; à
præsidiariis militibus nomen accipiebant. Unum aut alterum ex-
emplum pro multis sit,* Castra Germanorum *in Mauritania Cæ-
sariensi Ptolemæus habet,* Batava *in Rætis Notitia provinc. Ita
Venetorum & Osisinorum præsidia, extra patrium solum, ubi à
geographis describuntur, in isto littore fuisse dico. Juvat Notitiæ
auctoritas; Quæ sub dispositione Ducis tractus Armoricani & Ner-
vicani ponit* Præfectum militum Maurorum Venetorum
Venetis : Præfectum militum Maurorum Osismiacorum Osis-
miis, *hi alio loco corruptè* Mauri Sismiaci. *Neq; commodè sensurus
est, qui* Venetis *&* Osismiis, *de utriusq; gentis regione, potius
quam de præsidiis ita appellatis interpretabitur. Armoricanum
autem & Nervicanum limitem, extendi* per Aquitaniam primam
& secun-

& secundam, Senoniam, Secundam Lugdunensem & Tertiam, *ex Notitia quidem cognoscimus: Belgicum littus ad eundem pertinuisse D. Paulinus epist. 2. ad Victricium locuples testis est, utitur enim Morinorum & Nervici littoris nomine promiscuè:* In terra Morinorum situ orbis extrema, quam barbaris fluctibus fremens tundit Oceanus. *Et non adeò multis interjectis:* In remotissimo Nervici littoris tractu. *Quibus verbis distineor Jos. Scaligero viro magno & docto subscribere. Is Auson. lect. lib. 2. c. 6. & 14. Ebruicanum pro Nervicano tractu in Notitia restituit. Quod scilicet à Nerviis Nervianus dicendus fuerit, nequaquam Nervicanus: & quod Nervii remotissimi ab Aquitania, in Belgis censeantur. At de nomine tenue est argumentum, cum in Notitia derivationes longè ineptiores, pro temporum barbarie supersint. De situ, Remoti quidem Belgæ à priscis Armoricis, sed nescio, an item à posterioribus. Illud interim scio ex Eutropii lib. 9. Carausium apud Bononiam simul tractui Belgicæ & Armoricæ tuendo præfuisse, hoc est, ut ego interpretor, eum Armoricani & Nervicani tractus fuisse ducem. Procopius etiam belli Gothici lib. 1. Arborichos Francis finitimos fuisse ostendit; quo loco Joan. Tilius, cujus permagna apud me est auctoritas, Armoricos intelligit; Abodriti profectò, quos mallet Divæus, accipi nullo modo possunt. Quomodo enim Abodritis Procopii verba conveniant:* Cum cætera Gallia atque item Hispania jampridem Romanis parebant. *Et mox:* Erant autem Arborichi Romanorum tunc milites. *Arborichi ergò aut Armorici, aut privatus populus existimandus. Neq; valde mirum est (si rectè observavit Tilius, & ante eum nonnulli, Arboricam prisca Gallorum lingua Maritimam significare) id nomen ex Aquitania, ubi Cæsar Armoricas civitates constituit, per omnia Gallici Oceani littora proserpsisse.*

GESOGIACO QUOD NUNC BONONIA. *Pejus post. S.* GESOGIACO QD NC BOVILLA. *Rhenanus,* GESSORIACO QUOD NUNC BONONIA. *Quæ vera lectio. Sequutus eam Jos. Scaliger ex Rhenani fide, Auson. lect. lib. 1. c. 23. Idem nomen in Ant. itinerario inquinatum:* A portu Geforigensi. *Alio loco,* Gesoriaco. *In itinerario maritimo,* A portu Gesorigiagensi. *In Maximiani panegyrico,* Gesorigia. Gesoriacum Morinorum navale *apud Ptolemæum. Id diversum esse à portu Iccio, Icio aut Itio, nondum mihi certis & manifestis argumentis planum fit: Et si quæ plerorumq; sit sententia, video: Immò Cæsare & Strabone potius persuadeor unum eundem locum credere. Cùm primum Cæsar in Britanniam trajicere statuisset, lib. 4 belli. Gall.* Cum omnibus copiis in Morinos proficiscitur, quod inde erat brevissimus in Britanniam trajectus. *Anno sequenti, cum hanc expeditionem denuo tentaret lib. 5.* Omnes ad portum Iccium convenire jubet.

Quo ex portu commodissimum in Britanniam trajectum esse cognoverat, circiter millium passuum xxx. transmissum à continenti. *At Plinius certè eundem locum significat, cum lib. 4. c. 16. à Gessoriaco, Mormorum gentis littore, proximum in Britanniam trajectum esse scribit (quamquam in passuum numero dissentit à Cęsare nonnihil largius Dion lib. 39.) & posteriores etiã Imperatores ferè à Gessoriaco aut Bononia, quæ synonyma esse ex schedis discimus, in*

Lupicino Duce sub Juliano Cæsare Ammianus lib. 20. De Theodosio idem Ammian. lib. 27. De Constantino, qui sub Honorio Imperator dictus, & ex Britannia Bononiam trajecit, Zosim. lib. 6. atq; Sozomen. lib. 9. c. 11: quamquam hic corruptè Burboniam habet. Cur ergò Gessoriacum diversum à portu Iccio, unde Cæsar brevissimum & commodissimum trajectum esse scribit (quod ad illorum temporum opinionem referas) existimem? Maximopere cum Strabo cuius ...

mæus Gessoriacum Morinorum navale appellet. Neq; sane credendum sit, duo Romanorum navalia in Morinis extitisse. Caussam autem diversæ appellationis non difficulter ex Ptolemæo assequimur; Is Itium promontorium Gessoriaco navali propinquum posuit, inde à promontorio, uti fit, portui nomen inditum. Quò tempore Bononiæ nomen acceperit, perspectum non habeo. Eutropius in narratione de Carausio, uti vidimus, panegyrista Constantini in patris Constantii laude ejus meminit. Forsan à bene ominantibus militibus origine ducta nam Leg. XXVI. stativa ibi habuisse Ant. auctor est. Scio, à quibusdam Gessoriacum navale à portu Gessoriaco distingui; Sed næ illi nodum in scirpo quærunt. Ego non hæc tantum, quæ enumeravi, Navale & Portum Gessoriacum, Navale & Portum Iccium, atque Bononiam: Sed præterea Portum Morinorum Britannicum, cujus meminit Plinius lib. 4. c. 23. in idem recidere existimo, Britannicum enim nomen, à frequenti trajectu ex ea insula, inditum. Quod porrò Scaliger Pagum Gessoriacum satis magnum agri modum interpretatur, non abnuo; Verùm interim idem nomen alicui ejus agri oppido convenire posse quis neget, tot passim hujus generis extantibus exemplis? Maximiani panegyrista de Gessorigia dubitare nos non patitur: Cum obsidionem magni & miri operis, & obsessorum pertinaciam muris confisam explicat. Schedæ itaque verba, GESSORIACO QUOD NUNC BONONIA, simplicissimè accipimus. Et si verò Bononiæ nomen invaluit, quod tot testimoniis productis liquet, Gessoriaci tamen non penitus obsolevisse, ex Ant. colligimus.

CASTELLO MENAPIO R. 12. Ita etiam post. S. CASTELLUM MENAPIORUM. Consentit Ant. in nomen, cognomine non addito. Verùm contra quam schedæ locum inter Gessoriacum & Taruannam, ille inter Taruannam & Bagacum tribuit. Errore librariorum, ut mihi quidem videtur. Quem ex ipso Ant. corrigimus. Habet is in itinere Gessoriaco Bagacum,

A portu Geforigensi
Taruenna M. P. XVIII.
Castello M. P. IX.
Viroviacum M. P. XVI.
Tornacum M. P. XVI.

En inter Castellum & Tornacum bina spatia, singula M. P. XVI. in unum collata M. P. XXXII. Mox alio itinere, Castello per compendium Tornacum,

A Castello
Minariacum M. P. XI.
Tornacum M. P. XXVII.

Quæ conficiunt M. P. XXXVIII. At cum iter per compendium utique altero illo fuerit brevius, non ineptè conjicimus Ant. in priori

Castel-

Castellum Tarvannæ præposuisse, ut summæ M. P. XVIII. accrescant, & M. P. L. colligantur : quæ ratio posterius compendiarium iter M. P. XII. excedit : Cum aliâs longius à breviore (quod fieri neutiquam potest) M. P. VI. superaretur. Vidit hoc Simlerus, & in compendiario itinere annotavit, quosdam inter Minariacum & Tornacum M. P. XXVII. signare, uti nos fecimus, alios M. P. X. demere, ut totum iter M. P. XXVIII. constet, & longiori (id M. P. XXXII. esse vidimus) cedat M. P. IV. Verùm hanc correctionem neque priores editiones, quas Divæus sequutus, neque res ipsa admittit. Nam cum Ant. itinere Castello Coloniam, inter Minariacum & Camaracum M. P. XXXIII. describat,

Menariacum.
Nimetacum M. P. XIX.
Camaracum M. P. XIV.

Compertum autem sit Tornacum & Camaracum fere æqualibus spatiis à Tarvanna distare : Consequens fit, etiam interstitia à Tornaco & Camaraco Minariacum, quæ prima post Taravannam mansio, non immensum differre. & si inter Camaracum & Minariacum M. P. XXXIII. sane inter Tornacum & Minariacum facilius M. P. XXVII. quam M. P. XVII. admittimus. Quamquam non est, cur isto argumentorum circuitu valde opus habeamus. Ant. litem disertis verbis dirimit : Eo quod plus spatii à Castello Nimetacum & Camaracum quam à Tarvanna ascribit. In hoc enim id, de quo quærimus, prorsus recidit. Itinere Castello Coloniam,

A Castello
Menariacum M. P. XI.
Nemetacum M. P. XIX.
Camaracum M. P. XIV.

Qui numeri collecti M. P. XLIV. efficiunt. Itinere Tarvanna Durocortorum,

A Tarvanna
Nemetacum M. P. XXII.
Camaracum M. P. XIV.

Hi conficiunt M. P. XXXVI. Quæ cum se ita habeant : Quis porrò ambiget, num Ant. Castellum ante Tarvannam, num verò post eam posuerit ? Corrumpendo autem Ant. Ptolemæus fuit. Is cum Mosam non suo loco descripserit : Videtur Castellum ad Mosam inter Tarvannam & Baganum collocasse. Meminit Ammianus Marcellinus lib. 17. oppidi Castelli, quod fluvius Mosa præterlambit, estq́ idipsum, quod Ptolemæus rettulit. Verùm à nostro & Ant. differre, nemo harum regionum tam ignarus est, qui ex intervallo à Gessoriaco & Tarvanna ad Mosam, possit intelligere. Utrumque ad Menapios pertinuisse, nihil impedit, cum Menapiorum latissimi fuerint fines. Et nescio quid, præter tenues conjecturas, sequuti

ſint, qui Ant. Caſtellum Morinis tribuêre: Nos ex ſchedis Menapiis vindicamus; Quam in rem aptè obſervavit Divæus ex Gandenſium cœnobiorum archivis, etiam poſteriori ſeculo, cum Franci rerum in Gallia potirentur, Menapiſcum pagum à Scaldis ripa, ad Morinorum fines, haud procul Tarvanna extendi ſolitum. Quod ideò moneo, ne miremur, cum Bononia & Tarvanna Morinorum fuerint, qua ratione Caſtellum intermedium Menapiis poſſit tribui, fit enim perſæpe, ut qui in confinio diverſorum populorum iter habet, viciſſim ad utriuſque gentis oppida divertat.

TER-

TERVANNA. 22. *Ant.* Tarvenna. *Ptol.* Tarvanna.

VIROVMO. 11. *Ant.* Viroviacum,

TURNÆO. 12. *Restitue*, TURNACO. *Ant.* Tornacum. *Videtur in libello provinc. Galliæ*, Civ. Turiacensium; *Belgicæ secundæ. In Notitia est*, Procurat. Cynegii Tornacensis Belgicæ secundæ.

PONTES CALDIS. 10, *Legendum* PONTE SCALDIS. *Ant.* Ponti Scaldis.

BACA CONERVIO. 12. *Facilis correctio*, BAGACO NERVIORUM. *Ita Ant. habet. Ptolemæus* Baganum, *in quibusdam* codi-

codicibus Bajacum, *vel* Bavacum. *Qui hodie Tornacum dici opinantur, schedâ & Ant. itinerario apertè refelluntur; Item illorum solidis argumentis est explosa sententia, qui Cæsaris Belgium interpretati. Id non negaverim, Bagacum in Belgio constitutum esse. De Nerviorum gente mox aliqua. Iam totum hoc iter cum Ant. conferamus.*

Ant.	*Scheda.*
A portu Geforigensi	Gessoriaco, quod nunc Bononia.
	Castello Menapiorum. 12.
Tarvenna M. P. XVIII.	Tervanna. 22.
Castello M. P. IX.	
Viroviacum M. P. XVI.	Viroumo. 11.
Tornacum M. P. XVI.	Turnaco. 12.
Ponti Scaldis M. P. XII.	Pontes caldis. 10.
Bagacum M. P. XII.	Baga conervio. 12.

Reliquias viarum militarium his locis superesse, partim saxis grandibus, partim silice minuto & glarea stratas, intellexi ex Ortelii & Viviani itinerario.

VOGOBOGIAÇO. 16. *Lege* VOGOBORGIACO.

BEMMICO VICO. 43. *Restitue* GEMINIACO. *Notitia inter legiones Comitatenses*, Geminiacenses.

PERNACO. *Has tres mansiones paullò aliter nominat Ant. itinere à Castello Agrippinam, inter Bagacum & Advacam vel Advaticum Tungrorum,*

Vodgoriacum M. P. XII. *Al.* Vodogoriacum.

Geminiacum M. P. X.

Perniciacum M. P. XXII. *Al.* Perviciacum. *Al.* Perticiacum.

Longè petita, neq; ad meum gustum est conjectura Simleri, de Præsidiensibus, qui in Notitia cum Magistro Equitum Galliarum.

Supra hoc iter, scheda quatuor nomina habet in via, quæ à Noviomago descendit,

CEUDUM. 22.

BLARIACO. 12.

CATVALIUM. 14.

FERESNE. 16. *Ad quæ, cum omnia mihi pariter ignota sint, nihil, quod notem, habeo. Cur enim lectorum otio abutar, ut ad* CEUDUM *&* CATVALIUM, *de Ceutronibus sive Centronibus & Catuacis planissimas nugas congeram?*

Infra Vogoborgiacum iter est, quod Bagaco Durocortum ducit, hisce mansionibus distinctum,

11. DURONUM. 10. *Sic Ant.*

VIRONUM. 13. *Ant.* Verbinum. *Divæus ait ad Veromanduos pertinere.*

NINTICACI. 9. *Ant.* Minaticum.

AUXENA.

AUXENA. 10. *Ant. itinere Durocortoro Divodurum*, Auxuenna *vel* Axuenna. *Itinere Bagaco Durocordorum corruptè* Muenna: *Quod nomen hinc licet corrigere. Meminit Cæsar 2. de bello Gallico fluminis Axonæ, in extremis Rhemorum finibus, ab eo nomen oppido inditum credibile est.*

DUROCORTO. *Ant.* Durocortoro & Durocordoro. *Cæsar lib. 6.* Durocortum Rhemorum. *Ptolemæus* Durocottorum. *Strabo lib. 4.* Inter istas gentes Rhemi nobilissimi sunt, & eorum urbs primaria Duricortora maximè incolitur, & Romanorum præfectis hospitium præbet. *Totum iter ex Ant. subjicimus.*

Ant.	*Scheda.*
A Bagaco Nerviorum	Baca conerio.
Duronum M. P. XII.	Duronum. 10.
Verbinum M. P. X.	Vironum. 13.
Catusiacum M. P. VI.	
Minaticum M. P. VII.	Ninticaci. 9.
Muenna M. P. VIII. *Al.* XVIII.	Auxenna. 10.
Durocordoro M. P. X.	Durocorto.

RERVI *qui in extrema scheda, pro* NERVIIS *positi. Nervios maximè feros inter Belgas haberi Cæsar tradit. Ab iis Atrebates, Veromanduos, Ambianos, Treviros, Senones, Rhemos & Eburones contingi, ex eodem Cæsare & Strabone colligimus. Quæ fidem faciunt, latissimis finibus usos esse. Eo etiam Cæsar pertinet, cum scribit, Centrones, Grudios, Levacos, Pleumosios, Gordunos sub illorum imperio fuisse.*

Jam si Belgicam à capite repetimus, proxime Gessoriacum aut Bononiam, sequuntur in itinere Augustam Suess. nomina septem, quæ à nemine alio, quod sciam, relata.

GRAVINV.

LUCCOMAGI. 7. *post S.* LINTOMAGI.

ADULLIA. 11. *Numeri barbari undecim significant, in post. S. numeri Roman.* 11. *duo.*

DUROICO REGV. 14.

10. SETUCIS. 10.

RODIUM. 9.

JURA. 16. *Habent Cæsar, Plinius & Ptolemæus Juram aut Jurassum montem, sed qui ad hanc mansionem nihil pertineat.*

NEMETACO. 14. *Ant.* Nemetacum & Nimetacum, *Cum aliis itineribus, tum Tarvenna Tornacum. Videtur* Metacum *Ptolemæi, quod nonnulli codices* Rigiacum & Origiacum *appellant. Divæus pro* Nemetocerna *Cæsaris accipit.*

ERMANACO. 40.

HERMONACUM. 8. } *Ant. unam tantum mansionem inter Nemetacum & Bagacum habet,* Camaracum *scilicet. An ea in scheda Ermanacum sit, nondum statuo.*

13. TEUCERA. 12. *Istud etiam nomen, uti priora duo, Schedæ debemus.*

SAMMAROBRUIA. 31. *Corrige* SAMAROBRINA, *ex Cæsaris aliquot locis, & Cicerone ad Trebatium lib. 7. ep. 11. 12. 16. Ant. promiscuè* Samarobrina, Samarabriva, Samarabriga, *Ptolemæus* Samarobriga.

AUG. VIRO MUDUOR. 25. *Ant.* Augusta Veromanduorum, *Ptolemæo* Rhomanduorum. *Ant. inter Nemetacum & Augustam habet Camaracum, Scheda Ermanacum.*

RATUMAGUS. 8. Latomagus *Ant. Nostro affinitas inter* L. & R. *non semel imposuit.*

RITU-

RITUMAGUS. 12. *Ant.* Rotomago & Ratomago, *Ptolemæo* Rhatomagus *in Subanectis, aut Ubanectis, ut Latini codices præferunt. Græcos Nervios habere monet Ortelius.*

MEDIOLANO AURERCO℞. 12. *Lege* AULERCORUM *ex Ant. cui inter Ratomagum & Mediolanum* Yggade *est, aut* Uggade. *Ptolemæus triplices* Aulercos, *sive* Aulircios *(ut illi vocare usus) numerat :* Aulircios Diaulitas, Aulircios Cenomanos, Aulircios Eburaicos, *omnes in Lugdunensi* Gallia, *& in Eburaicis* Mediolanum. *Plinius duplices in Lugdunensi* Aulercos, *qui cognominantur* Eburones, *& qui* Cenomanni. *At quidam ex*

Cæsare

Cæsare Aulercos in Belgica constituunt: Qua de re mihi (verum fatebor) non admodum liquet. Et incertus feror an de Mediolano litem secundum schedam, an secundum Ptolemæi tabulas dare sit æquius. Eo maximè; quod de Sequanæ delineatione jam antea scrupulum injecerim. Illud ex Ant. itinere, quod inferius dabimus, apparet, Mediolani nomen in scheda, inter Ritumagum & Durocassium, non alieno loco positum. Si quid erratum, in Sequanæ cursu erratum esse. Nisi malumus ad utramq; Sequanæ ripam duplex Mediolanum stetisse. Uti his ipsis locis apud Ptolemæum duplex Rothomagus. Aliâs minimum octo diversas urbes Mediolani nomine apud geographos reperire est.

LUGDUNENSIA. Cap. VI.

Lugdunensis à Belgica iis terminis distinguitur, quibus diximus. Ab Aquitania olim Garumna, uti Cæsar scripsit, & qui eum sequuti Mela atque Plinius. Augustum autem populos, qui inter Ligerim & Garumnam, Aquitaniæ addidisse, Strabo refert, & Ptolemæus ita in tabulas rettulit. Idem posterioribus temporibus obtinuisse, ostendit libellus provinciarum Galliæ, qui Cadurcos, inter Ligerim & Garumnam positos, Aquitaniæ ascribit. Æthicus etiam & Vib. Sequester id apertè confirmant. Hinc apud me oppidò certum, pro eo, quod in utraque scheda FL⁹. RIGER. *substituendum* FL⁹. LIGER. *quo pacto, decurtato nomine Ligerim appellabant. Tibullus lib. 1. eleg. 7.*

Carnoti & flavi cærula lympha Liger. *Auson. edyll. 9.*

Non tibi se Liger anteferet --- *fortassis & Lucanus lib. 1.*

Et nunc tonse Liger --- *Quamvis alii in Lucano* Ligur. *Quod verò auctorem nostrum, in Sequanæ descriptione, dubiè & timidè defendere ausi fuimus, idem quin de Ligeri faciamus, errore ejus manifesto impedimur. Et certè nescio quid causæ subesse interpreter, cur in fluminum delineatione lapsus sit potissimum: Ne à transcriptoribus erratum existimem, schedarum consensu prohibeor. Illud interdum cogito: An fortassis itinera ab auctore nudè in tabulas relata, ab alio deinde aliquo fluviorum descriptiones additæ sint. Sed quidquid caussæ, error in propatulo est. Eo loco, vel non multum diverso, quo in schedis* Fl. Riger *in mare descendit, Ptolemæus Erium (Cænalis* Ferium *agnoscit) descripsit, prope* Dariorigum *nimirum. Ligeris deinde ostia meridiem versus, post* Brivatem portum, *qui in scheda* Portu namnetu *videtur, unde Strabo scripsit,* Ligeris inter Pictones & Nannetas effluit.

ALAMA. 7. *Post.S.* ALANNA. *Restitue* ALAUNA *ex Ant. In adversa Britannia est Ptolemæo fluvius* Alaunus, Alaunius, *aut* Halænus.

CORU-

CORUCIA CONNV. 21. *Post.* S. CROUCIA CONNUM *Ptolemæi* Crociatonum, *Ant.* Caracotino.

AUGUSTODURO. 24. *S. post.* AUGUSTUDURO. *Diversum ab Augustoduno Æduorum.*

ARÆ GENUE. *Post.S.* ARARGENUE, *fortassis Ptolemæi* Ingena.

NUDIONNU. *Videtur* Noviomagum *Ant. inter Breviodorum & Condate. Cum Novioduno Cæsaris in Suessionum finibus non confundendum.*

JULIOBONA. 18. *Consentiunt Ptolemæus & Ant. Nisi quod Ptolemæus locum alieniorem tribuit.*

BREVODURO. 20. *Ant.* Breviodurum, Breviodorum, *aut* Brigaodorum. *Brevoduro Mediolanum Aulercorum, de quo præterito capite loquuti sumus; Mediolano Condate rectam viam duxisse, schedæ lineæ ostendunt: Sed hoc itinere flumen bis trajiciendum erat, id qui declinare cupiebant, Brevoduro Nudionnum aut Noviomagũ, inde Condate pergebant, ut ex Ant. cognoscimus.*

CONDATE. 10. *Ita Ant. Aut Ptolemæus in situ valde errat, aut ejus* Condate *diversum est.*

DUROCASSIO. 13. Durocasis *Ant. Cui in itinere Juliobona Durocasim rectè cum scheda convenit, præterquam quod Mediolani loco Noviomagum habet, ea de caussa quam diximus.*

Ant.	*Scheda.*
A Juliobona,	Juliobona. 18.
Breviodorum M. P. XVII.	Brevoduro. 20.
Noviomagum M P. XVII.	Mediolano Aurercorum. 12.
Condate M. P. XXIV.	Condate. 10.
Durocasis M. P. X.	Durocassio. 13.

MURICUM. *Mendum suspicor in prima littera, atque* AURICUM *legendum, pro* Autrico *Ptolemæi. Verùm si quorundam evincit opinio, Autricum eandem urbem cum Antissiodoro esse, manum sustineo, cum mihi satis constet, Muricum nostrum Antissiodori locum occupare non posse. Ant. itinere Rotomago Luteciam, habet post Ratomagum, Yggade, Mediolanum Aulercorum, Durocasim, Diudurum, inde Luteciam.*

CASARAMAGO. *Restitue* CÆSAROMAGO. *Etsi in scheda nonnihil diffidet à proxima linea, cui* Petrumuiaco *ascriptum, ad eam tamen pertinet, & quidem ante Petrumviacum occurrere Ant. nos docet, quod scheda non satis fidè exprimit.*

PETRUVIACO. 15. *Petromantalium aut Petromantalum Ant. Is itinere Caracotino Augustobonam sic habet.*

Ant.	*Scheda.*
A Caracotino .	Coruci connu. 21.
Juliobona M. P. X.	Juliobona. 18.

Loium M. P. VI.	
Latomago M. P. XIV.	Ratumagus. 8.
Rotomago M. P. VIIII.	Ritumagus. 12.
Petromantalum M. P. XVI.	Petrũ viaco. 15.

BURUS ARA. 15. *Ant.* Briva Isare, *aut* Isaræ. *Sic autem*

Ant.	*Scheda.*
A Cæsaromago	Casaromago.
Petromantalium M. P. XVII.	Petrũ viaco 15.
Briva Isare M. P. XIV.	Burusara, 15.
Luticiam M, P. XV.	

Aug.

Aug. magus. 16. *Ant.* Augustomago.

Aug. suesso r. 21. *Ant.* Augusta Suessonum, *Et absolutè* Suessonas. *Ptolemæo* Augusta Vessonum. *In Notitia inter fabricas,* Suessionensis Scutaria, Balistaria, & Clibanaria. *Ex Ant. discimus hoc nomen in scheda paullò incuriosius, ut multa alia positum, in dextrum latus aliquantum promovendum esse; Nam inter Cæsaromagum & Suessonas, Augustomagus. Cujus culpæ facile transcriptorem reum statuo, qui spatiis tantillum mutatis (quod in geographicis tabulis facillime contingit) symmetriam perturbarit. Iter à Samarabrivas Suessonem tale est,*

Ex

Ex Ant.	*Scheda.*
A Samarabrivas	Sammaro bruia. 31.
Carmiliaca M. P. XI.	Setucis. 10. *aut* Rodiu. 9.
Cæsaromago M. P. XIII.	Casaromago.
Litanobrige M. P. XVIII.	
Augustomago M. P. III.	Aug. mag'. 16.
Suessonas M. P. XII. *al.* XXIII.	Aug. Suessorum. 21.

Ex itinere Tarovenna Durocortorum has etiam mansiones conferamus, quarum pleræq. priori capite explicatæ.

Ant.	*Scheda.*
A Tarovenna.	Tervanna. 22.
Nemetacum M. P. XXII.	Nemetaco. 14.
Camaracum M. P. XIV.	Ermanaco. 40.
Augusta Veromanduorum M. P. XVIII. *al.* XII.	Aug. viromuduorum. 25.
Conta Aginnum M. P. XIII.	
Augusta Suessonum M. P. XII.	Aug. Suessorum. 21.
Fines M. P. XIII.	
Durocortoro M. P. XII.	Durocorto.

Nunc retro redeundum, ad ea quæ in Lugdunensi supersunt. Mari proxima est mansio,

CORIALLE. 29. *post.* S. CORIALLO.

COSEDIA. 9. *post.* S. COSEBIA. *Ant.* Consedie *vel* Cosedia.

LEGEDIA. 48. *post.* S. LESEDIA. XLIX.

CONDATE. 16. *Ita Ant. Plura fuere hujus nominis oppida per Galliam & Britanniam.*

SIPIA. *Hujus, & proximè sequentis mansionis nemo præterea meminit.*

REGINEA. 14. *post.* S REGINCA.

FANO MART. 25. *Consentit Ant. Quæ Ortelius de Fano mantis, aut Fano Martis ex Notitia, & Sanctorum historiis collegit, ad hanc mansionem nihil spectant, cum Belgicam respiciant.*

BESOCRIBATE. 45. S. *post.* GESOCRIBATE.

VORGIV. 24. S. *post.* VORGIA. *Videtur* Vorganium *aut* Vargonium *Ptolemæi.*

SVLI. 20. *post.* S. SVLIM. *Et quoniam ab Ant. iter Ala una Condate describitur: Id hic cum Scheda conferamus, etsi in schedis hac via linea nulla ducta est.*

Ant.	*Scheda.*
Ab Ala una	Alama. 7.
Consedie M. P. XX.	Cosedia. 19.
Fano Martis M. P. XXXII.	Fano Martis. 25.

Ad

Ad fines M. P. XXVII.
Condate M. P. XIX. Condate. 16.

Ubi non frustra admoneo, illos, qui hæc loca omnia in Belgica constituunt, quod fecerunt viri docti, Ant. non optimos codices sequuti, valde falli: Et quod necessario sequitur, in explicatione nominum ad nostri temporis rationem, mirè errare. Cujus erroris indicationem his schedis debemus.

AQUITANICA. Cap. VII.

A*Quitania ad occidentem solem mare attingit. Reliquos ejus limites, qui in scheda non expressi, nihil persequi necesse. Mare Plinio & Ptolemæo* Oceanus Gallicus, *aut* Aquitanicus: *Æthico & Orosio*, SINUS AQUITANICUS, *uti etiam posterior scheda scribit, nam* AGUITANICUS *in priori, correctionem postulat. De sinus verò specie geographorum pinaces consule, Schedis ne fidem habeas.*

CADURCI. *Hos populos habet Cæsar, Strabo, Ptolemæus. Strabo & Ptolemæus disertè inter Ligerim & Garumnam constituunt.*

CONBARISTUM. 16. *A Condate & Sipia huc iter est. Conbaristi autem meminit nullus.*

JULIOMAGO. 17. *Ptolemæo etiam* Juliomagus.

DARCORTTURA. 20. *post.* S. BARTORITUM. *Ptolemæo* Darioritum *aut* Dariorigum.

DURECIE. 29. *post.* S. DURETIE.

PORTUNAMNETU. 18. *Namnetum portus.* Nannetes *habet Cæsar & Strabo. Ptolemæus* Namnetas *in mediterraneis procul à mari collocat. Si ad hos respexit, falsò. Hic verò portus* Brivatis portus *Ptolemæi videtur, uti dixi.*

SEGORA. 33. *Ptolemæo,* Secor portus.

LEMUNO. *Ptolemæo,* Limunum.

POSTERIORIS SCHEDÆ EXPLICATIO.

PARTITIO. Cap. I.

PLERAQUE *hujus schedæ, quod cum priori convenirent, jam antea sumus exequuti: Britannica nimirum, Barbarica, Belgica, Lugdunensia, & Aquitanica nonnulla: ea hic repetere non est animus. Supersunt Aquitanica alia, Hispanica, & Africana, quæ totidem capitibus absolvemus.*

AQUITANICA. Cap. II.

A*Quitania versus meridiem ad Pyrenæos montes pertinet. Horum perpetua juga in scheda expressa: quidquid ultra ea, ad Hispaniam spectat.*

In illa Aquitaniæ parte, quam nunc describimus, cui etiam Narbonensis Galliæ portio accensa, duo flumina delineata sunt, nullis additis nominibus. Primum, quod sinui Aquitanico in scheda propius, videtur Canentelus *Ptolemæi, Ausonius in Mosella* Carantonum *appellat. Alterum* Garumna *est, cujus Cæsar, Strabo, Mela, Plinius, Ausonius, Sidonius & Ptolemæus meminere, quamvis in quibusdam Ptolemæi codicibus perperam* Garyna *scribitur. At verò cum non modo Carantonus & Garumna, sed etiam Carantonus & Ligeris, quodammodo paralleli sint respectu Pyrenæorum montium, uti Strabo lib. 4. tradit, & certum sit hosce tres*

tres fluvios ; omnes eodem littore versus occidentem solem in Aquitanicum Oceanum effluere, apparet, quam nulla auctori nostro cura fuerit, tum in regionum, tum in fluminum descriptione veritatem assequi: Utpote qui habuerit satis, itinerum rationem, mansionum nomina, ordinem atq; interstitia annotare: Ac in fluviis neq; fontes, neque ostia, neque in decursu flexus, verum id spectarit unum, ut ostenderet, quæ urbes eorum alveis ab invicem distinguerentur. Eum ferè in modum quo Notitia Nilum in Ægypto & Thebaide Jordanem in Palæstina, Tigrim & Euphratem in Mesopotamia, Danubium in Scythia expressit. Quamvis noster hac

ipsa

ipsa in re sæpius aberravit ; Nisi in alium quempiam culpam conjicere malumus, uti jam antea innuimus.

BURDIGALO. IX. *Lege* BURDIGALA. *Urbs plurimorum geographorum & historicorum monumentis nota. Quidam* Burdegalam, Burdigalliam, *libellus provinc. Galliæ*, Metrop. civ. Bordegalensium. *Sed in eam, quam probavimus, lectionem fere omnes consentiunt. Ausonius de urbibus 13.*

Burdigala est natale solum ——
Burdigala ancipiti confirmet vertice sedem,
Diligo Burdigalam ——

Et sæpissimè alibi. Est autem caput Biturigum Viviscorum, impositum paludi marinæ , quam Garumnæ ostium efficit , *ut Strabo scribit. Neque in ea Garumnæ ripa, qua nomen scriptum, sed in adversa sita. In qua etiam Ptolemæus constituit. Neque fortassis aliter præferret tabula, si extaret integra : Nam sæpe fit, ut geographi pro chartæ spatio in una fluminis ripa urbem delineent, ex adverso nomen describant.*

BLAVIA. XXII. *Ant.* Blanuto, Blauuto, *aut* Blavio. *Notitia* Blabia, *ubi* præfectus militum Carronensium. *Ausonius epist. 10. ex Scaligeri editione* Militarem Blaviam *vocavit.*

LAMNUM. XIII. *Ant.* Tamnum.

MEDIOLANO SANCON. XVI. *Restitue* SANTON. Mediolanum Santonum *habent Ant. Strabo, Ptolemæus, Ausonius, alii. Libellus provinc.* Civ. Sanctonum.

AVEDONACO. VIII. *Ant.* Aunedonacum. *Videtur* Ducona *Ptolemæi, quibusdam* Doveona.

BRIGIOSUM. XII. *Nihil de hac mansione apud alios invenio.*

RARAUM. XVI. *Ant.* Rauranum. *Ita Paulino epist. 3. ad Ausonium,*

Rauranum Ausonias huc devenisse curules.

ubi quidam Raraunum , *quidam perperam* Romanum. *Conferamus Ant. in itinere Burdigala Augustodunum.*

Ant.	*Scheda.*
A Burdigala,	Burdigalo. IX.
Blanuto M. P. XIX.	Blavia. XXII.
Tamnum M. P. XVI.	Lamnum. XIII.
Novio regum M. P. XII.	
Mediolanum Santonum M. P. XV.	Mediolano Sācon. XVI.
Aunedonacum M. P. XVI.	Avedonaco. VIII.
	Brigiosum. XII.
Rauranum M. P. XX.	Raraum. XVI.

LomounumM. P. XXI. *deinde in Ant. sequitur, quod in priori S. Lemuno est. Atque hoc loco utraque scheda committitur.*

Alte-

Alterius itineris à Burdigala prima mansio est, ARATREDO XVIII. *Videtur* Anderidum *Ptolemæi in Tabulis Aquitanicis*.

CORTERATE. *Hoc nomen non memini præterea legere.*

CONDATE. X. *Non satis perspectum habeo an in hoc itinere censendum sit. Indicavi antea, nomen Condate sæpius per Britanniam & Galliam occurrere. De portu Condate prope Burdigalam Ausonius epist. 5.*

Unus Domnotini te à littore perferet æstus,
Condatem ad portum, si modo deproperes.

Rectius fortasse accipimus Condatinum vicum, de quo Paulinus ad Auson. epist. 3.

In Condatino dicêris degere vico.

Nisi portus & vicus idem sit, quod Eliæ Vineto videtur.

SARRUM. XX. *Istud etiam nomen mihi ignotum.*

VESONNA. XIV. *Alia à* Vesuna *Ant. quod ex itineris ratione liquet. Facilius cum Ptolemæi descriptione conveniat.*

SERMAMCOMAGO. XII. *Quid sit, adhuc quæro.*

CASSINOMAGO. XVII. Videtur Cassinogilum, *cujus Ivo & Floriacensis in Aquitania meminere, Ortelio teste: Floriacensis inter flumina* Droch & Warumnam *constituit: prioris nomen mihi obscurum est, posterius Garumnam significat. Cassinogili villæ Regiæ bis mentionem facit auctor antiquus, qui vitam Ludovici Pii Imp. scripsit, à P. Pithœo emissus, & ostendit haud procul à Garumna abfuisse.*

AUSTRITO. XIIII. *Hic quoque mihi tenebræ.*

Tertio itinere sequitur primo loco post Burdigalam.

SERIONE. XX. *Ant.* Sirione.

VESUBIO. *Ant.* Ussubium.

FINES. XV. *Ant. consentit.*

AGINNUM. VI. *Quamquam mihi non admodum liquet, an hi numeri ad Aginni nomen pertineant. Meminere Aginni Ant. Ptolemæus, Ausonius. In libello provinc. Galliæ est* Civ. Agennensium.

EXCISIUM. *Ant.* Excisum.

BROLINDV. *Hujus mansionis loco Ant. est* Travectus vel Trajectus. *Intelligimus Brolindi fuisse Trajectum, Garumnæ fortassis, etsi scheda eum non exprimat, sed ego conjecturam ex Finei Gallica tabula capio.*

BIBONA. *Huc incidit Ant.* Vesuna *aut* Vesunna. *Num noster, num verò Ant. rectius scripserit, qui ego divinem? Indicabo tamen, Vesunæ nomen mihi jam antea, conferenti Ant. cum Ptolemæi tabulis, suspectum fuisse. Ant. porrò in itinere Burdigala Argantomago sic habet.*

Ex Ant.	*Scheda.*
A Burdigala	Burdigalo. IX.
Sirione M. P. XV.	Serione. XX.
Ussubium M. P. XX.	Vesubio.
Fines M. P. XXIV.	Fines. XV.
Aginnum M. P. XV. *Al.* XII.	Aginnum. VI.
Excisum M.P. XIIII.	Excisium.
Travectus M. P. XXI.	Brolindū.
Vesunna M, P. XVIII.	Bibona.

XV. CLUSA. X. *Videtur* Clausecia, *cujus meminit Sidonius epist.*

epist. lib. 5. Et si Ortelius pro eo nomine ex antiquo codice claudus etiam *legit. Puto ad Pyrenæi fauces pertinuisse. Notum est castella faucibus imposita posteriori ævo* Clausas, Clusas, *atque etiam* Clausuras *appellata.*

BESINO, XII. *Ant.* Bersino *aut Belsino.*

CLIBERRE. XV. *Ant.* Clembertum *aut* Climberrum.

CASINOMAGO. XIX. Salomaco *Ant. fortassis, in itinere ab Aquis Terrebellicis Burdigalam; Ut prima syllaba apud Ant. perierit, reliquæ luxatæ sint, utrumq; non raro accidit. Fortassis hodie* Causalion. *Si quis etiam quæ de Cassinogilo supra adduximus, huc revocanda judicaverit, non valde contenderim.*

TOLOSA.

TOLOSA. *Fateor, diu in hoc nomine hæsitavi. Ne clarissimam Tectosagum urbem interpretarer, locorum ratio impediebat. Suspicatus sum aliquando Losam Ant. esse. Is enim in itinere ab Asturica Burdigalam, inter Summum Pyrenæum & Burdigalam eam mansionẽ habet, quod nostræ convenire vides, & fieri potuit, ut in Ant. priores duæ litteræ exciderint. Sed neque sic quoque itineris ordo satis constabat. Itaq; tandem mihi persuasi necessario, Tolosam nostram ab utraque differre, neque ejus cæteroquin memoriam exstare. Id ne cui incredibile videretur, observavi haud ita procul aliam etiam Tolosam in Cantabris, ad flumen ejusdem nominis, quam nonnullæ geographicæ tabulæ Tolosettam appellant.*

LACTORA. *Ant.* Lactura. *libello princ.* Lattoracium *vel* Lasturacium. Lectorium & Lactorium *Golzio in thes. ex vetustis inscript.* Lactoratium *agnoscit Scaliger, & producit inscriptionem, quæ meminerit* CIVITATIS. LACTORATEN. *Nomen adhuc retinet. Ant. iter ab Agenno Lugdunum Convenarum aut Cuquenorum describit: Et cum Lugdunum à Clusa nostra haud procul abfuerit, fit, ut easdem cum scheda mansiones habeat, eo tantum differens, quod Lacturâ rectâ Climberrum pergit, Tolosa & Cassinomago omissis.*

Ant.	*Scheda.*
Ab Agenno	Aginnum.
Lactura M. P, XV.	Lactora.
	Tolosa.
	Casinomago. XIX.
Clembertum M. P. XV.	Cliberre. XV.
Bersino M. P. X.	Besino. XII.
Lugduno M. P. XXIV.	XV. Clusa. X.

Tolosam inter & Bibonam duæ mansiones describuntur,

FINE. *Et*

COSA. XX. *De quibus nihil compertum habeo, nisi Cosa Ptolemæi & Ausonii* Cossium *sit.*

Reliquæ item à Tolosa mansiones obscuræ sunt,

BUDINO.

BUROMAGI. *An* Bormannici *Plinii lib. 3. c. 4.?*

SARCASSIONE. XII. *Huic lucem dabimus unius litteræ immutatione,* CARCASSIONE, Carcassum, Carcasonem, Carcasionem, *Plinius, Ptolemæus & Procopius variè appellant.*

AQUIS. *Ptolemæo* Aquæ Augustæ *in Tarbellis, Ant.* Aquæ Terrebellicæ.

HISPANICA. Cap. III.

HIspania *Pyrenæos montes Septentrionem versus habet; ad ortum mediterraneum mare, quod in scheda, suppresso nomine,* expres-

expressum Hinc perspicuum fit, Pirenæos parallelorum rationem ad littus nequaquam habere, uti S. præfert. Verùm auctor ostensum voluit, Pyrenæos Galliam ab Hispania distinguere: Iter, quod describit, ad Mediterraneum sive Balearicum mare pertinere: Quæ inter montes & mare symmetria esset, neutiquam curavit.

VOCONI. XX. *Ant.* Aquæ Voconis. *Dubito an* Aquæ Calidæ *Ptolemæi sint, ut Ortelius sensit.*

GERUNDA. XII. *Consentiunt Ant. Plinius, Ptolemæus.*

SENVIANA. *Ant.* Cinniana.

LUNCURIA. XII. *Ant. & Ptolemæo latinè loquenti* Juncaria. *Ortelius in Græco codice* ἰουγκαρία *observavit. Ait urbem mediterraneam esse Hispaniæ Tarraconensis, hodie* Junquera. *Ego in tabulis geographicis* Jonqueras *ad littus reperio.*

BECLANA. IV. *Videtur* Deciana *Ptolemæi.*

IN SUMMO PYRENEO. V. *Sic Ant. Puto plura Pyrenæi juga, & proinde plures etiam mansiones hoc nomen habuisse*

PROMONT. *Promontorium Pyrenæi, à quo Hispaniam incipere Plinius scripsit. Veneris templo insigne, ex Strabone & Ptolemæo. Ant. iter à summo Pyrenæo retro ad Aquas Voconis sic describit.*

Ant.	*Scheda.*
Summo Pyreneo M. P. V.	In summo Pyreneo. V.
	Beclana.
Juncaria M. P. XVI.	Luncuria. XII.
Cinniana M. P. XV.	Senviana.
	Gerunda. XII.
Aquis Voconis M. XIV. *Al.* XXIV.	Voconi. XX.

Gerundæ nomen, quòd Ant. hic omisit, alio itinere, Mediolano ad leg. VII. *geminam, proximè post Juncariam posuit.*

AFRICANA. Cap. IV.

PRimò pars oræ Mauritaniæ Cæsariensis ad mare mediterraneum describitur. Insula sine nomine, una illarum est, quas multas habet hoc pelagus, fortassis Balearis major.

Deinde, iter à Castris Tamaununam, cujus certum locum nondum constituere potui.

Tertiò, est à Præsidio ad oculum marium, Africæ propriæ pars. At hæc tria itinera se in scheda nullo certo ordine respiciunt, sed singula per se consideranda. Nam qui postremum iter valde mediterraneum, & cum primo parallelum esse existimabit, uti scheda præfert, erret necesse est Ego conjicio hæc recto, & suo ordine in autographo descripta, pro schedarum spatio perturbatè enotata esse.

RUSIBRICARI. *Ant.* Rusubbicari. *Ptolemæo* Rusicibar.

MATIDIE. XXII. *lego* MATIDIÆ. *differt ab Ant.* Pactianis

Matidiæ. *Quam ille mansionem hoc eodem littore inter Igilgilem coloniam & Chulli municipium constituit.* *Cognomen* Pactianis *fortassis ad differentiæ notam additum. Nostra videtur incidere in* Modungam *Ptolemæi.* *An* ΜΑΤΤΥΔΙΑΝΟΠΟΛΙΣ, *cujus meminit Golzius in thesauro ex Trajani nummo? Duplicem autem Matidiam fuisse, in notis ad inscriptiones Augustanas primus ostendi. Hæc ad majorem pertinere existimo, quæ Augusta dicta, post mortem in Divas relata est.*

CISSI MUNICIPIO. XII. *Ant.* Cisi municipium. *Ptolemæo* Cisse *aut* Cissa.

Rusuc-

RUSUCCURŪ COLON. XVIII. *Si tamen numeri huc pertinent, Ant.* Rusuccuro colonia. *Ptolemæi codices non uno modo habent. Ortelius* Rhusuncoræ *agnoſcit.* Ruſucurium *Plinio, ait civitate honoratum à Claudio.*

LOMIVIO. *Ant.* Lomnium municipium, Jomnium & Jonium *ambiguè. Ptolemæo* Jomnium. *Ant. primo per Africam itinere, manſiones iſtas hoc ordine poſuit.*

Ant.	*Scheda.*
Ruſubbicari M.P. XXIV.	Ruſibricari.
	Matidie, XXII.

Ciſi

Cisi municipium M.P. XII. *Al.* XV.	Cissi municipio. XII.
Rusuccuro colonia M.P. XII.	Rusuccuru Colon. XVIII.
Lomnium municipium M.P. XVII.	Lomivio.

TIGISI. *Ant. hanc primam mansionem habet itinere Rusuccuro Saldim,& cum M. P. XII. ascribat, suspicor etiam in scheda numeros* XII. *qui non nihil dissident, huc retrahendos. Ptolemæo* Tigis. *Etsi de situ Ptolemæo Ant.& schedæ non convenit.*

MONS. *Cui nullum præterea proprium nomen ascriptum, forsan* Byren *Ptolemæi. Ortelius Græcè* Heren *legit.*

ICAMPENSES. *populi mihi nunquam auditi, Quid si prima littera* I, *extrema fuit alicujus nominis quod periit, ut reliqua,* Campenses, *significent gentem, quæ campos coleret, quod fortassis alii ejusdem nominis montani: Latinius,* Campestres.

CASTRA. XX. *Plura per Mauritaniam castra proferre possim ex Ant. Notitia, Ptolemæo: quæ verò hic significentur, constituere non possim.*

GALAXIA. *An* Gala *aut* Cala *Ant.* ? *An* Galapha *Ptolemæi? Nam Galapham à Gala differre certus sum, etsi aliter Simlerus. An* Gales Ammoniæ vicus, *cujus meminit Optatus Milevitanus?*

EQUELRETO. *Aliquot in Africa urbes ab equis dictæ. Et quidem in interiori* Hipponacram, *Equi arcem, Diodorus refert lib.* 20. Hippagretam *quidam appellavere. Ego suspicor in scheda nomen ad latinum sonum flexum, in Equelretum abiisse, corruptè.*

LEMELLI PSIDIU. VI. *Hoc præsidium Optatus Milevitanus lib.* 2. *Castellum Lemellense appellat, ubi Primosus episcopus.*

TAMASTANI MUNICIPIUM. X. *Golzius meminit* ΤΑΜΑΣΙΤΩΝ *ex nummo, qui fortasse ad hoc municipium pertinuit.*

TAMAUNUNA MUNICIPIUM ET CASTELLUM. XXV. *fortassis* Tamulluma , *cujus mentio apud Victorem Uticensem lib.* 2.

PRÆSIDIUM. L. *Videtur incidere in* Onellabam *Ant.*

SALINAS. *Orosius* Salinarum lacum *in Africa nominat. Puto Ant. esse* ad Aquas.

NAUBONENS. XVI. *Cogitandum an* N *separanda* Novis *significent, Reliqua corruptè scripta sint pro* Aquilonens. *Ant. his fere locis habet* Novis Aquilonis, *sive* Aquilianis, *sive* Novili Aquilianis: *Scriptura enim vacillat.*

VACCIS. XVII. *Sallustius de bello Jugurth.* Oppidum Numidarum nomine Vacca, forum rerum venalium , totius regni maximè celebratum. *Videtur* Avacaria *vel* Aviçaria. *Ant. Ineptè pro* A Vacaria.

XXV. TUBONIS. *Ant.* Tuburbo minus, *ut ego existimo.*

AD OCULUM MARIUM. XI. XVIII. *Ant. inter Tuburbo & Car-*

& Carthaginem Cigisam posuit. Cæterum itinere ab Hippone Regio Carthaginem sic cum scheda convenit.

Ant.	*Scheda.*
Onellaba M.P.L.	Præsidium, L.
Ad Aquas M.P. XXV.	Salinas.
Simitu Colonia M.P.V.	
Bulla Regia M.P. VII.	
Novis Aquilonis M.P. XXXIII.	
Vico Augusti M.P. XVI.	Naubonens. XVI.
A Vacaria M.P. XXX.	
Tuburbo minus M.P. XVI.	Vaccis. XVII.
Cigisa M.P. XXXVIII. *Al.* XXVIII.	XXV. Tubonis.
Carthagine M.P. XVIII.	Ad oculum marium. XL. XVIII.

Exposui, quæ ad Schedarum interpretationem pertinere visa. Hoc verò loco mihi testandum existimo, si ipsius tabulæ autographum aliquando in nostras manus pervenerit, cum ex eo multo certiores & uberiores fructus percipi posse cognitum habeam, me illius vulgandi laborem non invitum subiturum. Interea temporis fragmentis hisce uti frui Reipub. litterariæ per nos liceat, Ut vel hinc cognoscamus, quam multa in his studiis ignorentur.

TESTIMONIA B. RHENANI, GER. NOVIOMAGI, ET FR. IRENICI, QUÆ AD HANC TABULAM PERTINENT.

Beatus Rhenanus Rerum Germanic. lib. 3. de Gessoriaco.

De hoc variæ sunt conjecturæ, sed tollit omnem nobis ambiguitatem charta militaris, quam apud Chunradum Peutingerum nostrum Augustæ vidimus. In qua sic scriptum, Gessoriaco, quod nunc Bononia. Maritimam autem Bononiam intelligit.

G. G. N, *in hist. Batavica.*

GORCHEMUM, non procul à castris Herculis, una cum pagis aliquot vicinis, vetus nomen hodie retinet. Ager enim Herculis dicitur, Batavicè, Dat landt van Arckel. Horum castrorum fit mentio in charta illa vetustissima, quæ itinera Romanorum militum, ex provinciis nonnullis, depicta continet. Hanc mihi ostendit Clariss. Vir D. Chuonradus Peutingerus U. J. Doctor, Patricius ac Cancellarius nobilis Augustæ Vindelicorum,

qui secundus à Celte cognomine suo, poëta laureato, patriam suam, totamque Germaniam illustrare cœpit.

Franciscus Irenicus Germaniæ Exegesos lib. 9. c. 6.

Bingum Bingen/ Hujus meminit Tacitus, Ptolemæus, Ant. & Itinerarium Augustanum. * Sacarbantia S. Pulten / hujus loci Ant. ac Itin. August. fecere mentionem. * Savaria Stein an der Angern / non Gretz / ut quidam volunt, Ant. Ptolemæo ac Itinerario Augustano testantibus. *Artobrigam Lechsgmind/ à Ptolemæo ac Itiner. August. dici persuasissimum habeo, non Ratispo-

Ratisponam. Teutoburgum Seva, ubi ingreditur fluvius Daros in Danubium, de eo lôco Ptolemæus Ant. & Itiner. Augustanum. * Sirmium Agria, apud Ant. & Itiner. Augustanum.

Libro eodem c. 7.

Pervenit nuper ad nos itinerarium quoddam, ut antiquum, ita festivissimum, quod Augustanum vocabant, ubi repertum fuisse dixerunt. In quo civitates Danubianæ continebantur, quascumque vetustas viderat. Hujus igitur vocabula quædam urbibus Germanicis imposita, licet obscurissima, habita ratione ac sup-

ac ſupputatione, ita luci protulimus. Regelſpurg primitus Rhegino ab ipſo dicitur. Patavium verò Caſtellum Bolodurum. Lambach præterea monaſterium non longè à flumine Drao, Ovilia ab eo appellatur, ab Antonini vero itinerario Ovilabis. Carnunto præterea Peternel eſſe juxta Namburgum conjectavimus. Taurinum ſimul ab ipſo Mœſiam ſuperiorem nominari putamus. Vetomanis quoque penes eum Pettau valuit, vel locus non longè à Petavione; licet paulò poſt, ubi Pannoniam ſuperiorem deſcribit, Petavionis meminerit. Vindoniſſam inde Kingsfeld ſignificare videtur. Seleſtadium verò nunc Hellum, nunc Helvetum nuncupavit, cujus vocabuli & Ant. meminit. Pontes præterea Saroi Sarbruck. Argentaria Colmar: Tabernis Zabern: Matricorum Metz: Argentorace Argentinā: Aventicum Habelſpurg: Juvaviam Saltzburgam: Solidurnum Solodurn conjectura optima ab ipſo dici vidimus: quorum vocabulorum uſus tam apud Ptolemæum quam Ant. frequens eſt. Nomina præterea civitatum collegit, quæ & noſtri ſeculi rigorem ſervant. Veluti ſunt Colonia, Argentorace, Juliacum, Flevio, Noveſum, Bingium, Aſciburgum, Noviomagum, Auguſta Trevirorum, Auguſta Rauricorum, Confluentia, Bonna, Rigomagus, Moguntiacum, Bregetomagum, Auguſta Lyci, Aris Flavis, Lacus Bigrantinus, Sirmium, Murſa, Ponte Druſi, Brigantia, Ulmo: Et reliquarum urbium appellationes, quæ cuilibet privato conſtant. Quæ ideò adduximus, ut earum antiquitatem exigeremus, & has totius Germaniæ vetuſtiſſimas faceremus. Reliqua in illo itinerario ſepoſita, ſucceſſoribus noſtris relinquamus.

Hæc de itinerario Auguſtano ex Irenico enotavi, quod mihi perſuaſum ſit (uti in præfatione indicavi) integrum illud itinerarium ex autographo noſtræ tabulæ eſſe concinnatum.

Congruens credidimus monere, & indicium facere, integras omnes ſequentium tabularum partes, aliquot poſt annos repertas demum, nec temerario editionis honore vulgatas eſſe. Propterea velut quodam nexu continens opus in unum contulimus junximusque, ut, quid interſit, inter has & illas ſchedas, juſtus earundem æſtimator ſuo judicio conjecturæque committeret.

NOBI-

Septen

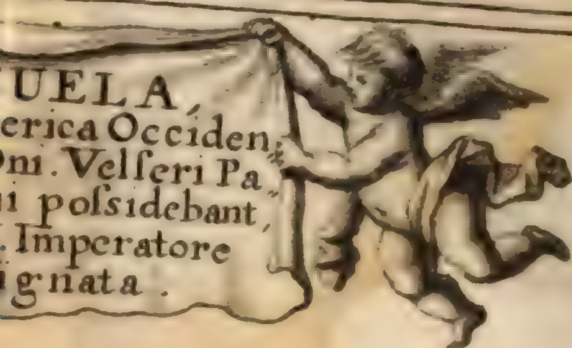

15
14
13
12
11
Occidens
10
9
8
7
6

Cabo dela Vela
C. Coquibocoa
Monias
I Aruba.
Quaracao.
Bonayre.
I. d'Aves.
Rocca.
Portete
B. Honda
Coquibocoa
Golfo de Venezuela
La Rancheria
Rio della Hacha
Nuestra Senora des los remedios
Paragoana
C. San Romano.
Puerto de Pico
Coro
Falaires.
Taratura.
Pº Seco.
A reciffes.
Sierras de Xihaharas
Lago de Maracaybo.
Ilha de Tuquaqua
N. Sª de Carvalledo
Provincia
S. Iago de Leon.
de los Caracas
Pocabuies
Populi
Axaguas Pop.
Nueva Valentia
Llanos de Carora
Achoholados Populi.
Laguno.
Portilla de Carora
Nueva Xerces.
VENEZUELA.
Sierras de San Piedra.
Bobures Populi
Valle de Ambrosio.
Nueva Segovia
Xuruara Prov.
Bariquicemeto
Provin
Torquello
Tocuyo
Prov. de Cuycas.

Meridi

trio.

UELA,
erica Occiden
ni . Velseri Pa
ni possidebant,
Imperatore
ignata .

I.Dominica .
I.Matalino
Sta Lucia .
S.Vincente
I.Blanca .
Beckia
Vogel Eyland .
hilla .
Torguta .
I.Margarita
Frailos
Granada
Cola .
Tabaco .
Cobana
Coetna
Testigos .
C.dela Cordelera .
P.Araya
C.3 puntas
Salines .
Bocca dl Drago .
Pta le Galera
Salines
I dlla Trinidad
Comana nova
Cordoba
Golfo de Paria
Ioseph
Punta des Blanquiales .
Monepado
Indios Palinques .
Huriaparia .
NUEVA ANDA LUSIA .
Worinoque .
Iuarepice .
Yuyapari
Rio de Paria
Em . Stenglin D
Milliaria Germanica 15 in uno Gr.
10
20
30
15
14
13
12
11
Oriens .
10
9
8
7
6

NOBILISSIMO VIRO

MARCO VELSERO, R.P. AUGUSTANÆ SEPTEMVIRO

JOANNES MORETUS TYPOGRAPHUS ANTVERP.

S. P. D.

HANC TABULAM, Vir Nobilissime, non mittimus ad te, sed remittimus, aquam scilicet è tuo fonte. Tu eam ad ORTELIUM nostrum (heu, nuper cum dolore litteratorum defunctum) descriptam miseras, tuâ curâ inter PEUTINGERI schedas repertam & erutam: ideoque jure ad te redit. Ipse ORTELIUS, haud procul à fato, ita mihi mandaverat: & mea sanè voluntas & tui cultus eôdem ducebant. Accipies igitur privatam olim tuam, nunc publicam per te omnium TABULAM: & si gratum carumque defunctum habuisti, quæso, ut etiam hoc postremum ab eo munus. ANTVERPIÆ è Typographejo nostro. KAL. DECEMB. CIƆ. IƆ. XCVIII.

DISSERTATIO ANONYMA.

SPECTATORI S.

TABULAM damus, ex qua MARCUS VELSERUS Augustanæ Reip. VII. Vir, perpauca olim, quæ tum comparebant schidia, magno eorum applausu vulgavit, quibus interiores litteræ seriò cordi. Integram pollicitus, si autographum aliquando in manus venisset: latebat enim & periisse erat suspicio. Audiit FORTUNA OBSEQUENS, Velserus voti damnatus est. Ad quem nuncium ABRAHAMUS ORTELIUS lætitia exiliens, quod per annos amplius viginti omnibus vestigiis frustra indagasset, sibi editionis provinciam depoposcit. Et verò æquum bonum visum, tanto candidato reliquos petitores concedere; primus se Welserus facilem præbuit, fidem quam publico obstrinxerat, curasse interpretatus, si per ORTELIUM solveret. Cum homo septuagenario major, cui plus animi plusque in rem communem studii, quàm vitæ superfuit, operi ad finem decurrenti immoritur. Moriens--non ille oblitus amorum, Joanni Moreto Veteri amico testamento legat, qui perficiendo, pietatem quam defuncti judicio debuit, præstitit.

Velserus de tabulæ auctore, ætate, usu, aliis, ad schedas præfatus est, quæ nobis probantur. Addimus: Auctorem Christianum fuisse id vel ex S.Petri nomine,& iis,quæ de Moise Israelitisque tradidit, intelligi. Magnitudinem tabulæ, præter Occidentis imperium tum æstimari non potuisse., nunc constare hoc amplius, complexam orbem universum, quâ illo nimirum ævo cognitus,inter HERCULIS COLUMNAS & ALEXANDRI ARAS, ab extremo Occidente in Orientis ultima. Et apparere sanè omnia, nisi quod initiò Columnas versus, pauxilla quædam Britanniæ, Aquitaniæ, Hispaniæ, Africæ exciderint. Circum circa MARE ire, olim ATLANTICUM nomine. De Itinerariis tabulis,esse apud *Vegetium lib.3.c.6.*quæ legi etiam mereantur, & cogitandum videri, an provinciarum memoria, cujus P.Victor in Basilica Antoniniana regione circi Flaminii meminit,eò pertineat. De Viarum stratura,apud *Galenum* esse, *Methodi lib.9.c.8.*

Explicando, Velserum imitari erat animus, sed vastum sese & longum ostendit negotium, non unius tantùm hominis industriam exercere natum,neque protrahenda per eum colorem doctorum desideria.

Porrò si hæc quoque scire referat: Autographum membranaceum est, pelliculis accuratè conglutinatis, latum pedem Augustanum unum circiter, longum ultra viginti duos: scalptori ad istam mensuram contrahere visum commodius. Literæ in eo charactere Longobardico, quem cælo difficulter efformes: Scalptor Romanas reddidit. Cætera fidem coluit, sanctè integrè, ut in permultis, quantumvis certis testatisque erroribus corrigendis, sibi nunquam quidquam permiserit, ab exemplari sciens volens nusquam abiverit. Nec scienti nec volenti, quin oculos ingeniumque maximè intendenti, id interdum usu venire potuisse, neque ego dubito, neque quisquam, cui hoc genus mediæ ætatis scriptiones cognitæ, in quibus literas vi & pronunciatione diversas omninò, figura plerumque non est internoscere. Tu vale, bone Spectator boneque Lector, & fruere monumento,cui utut crebris nævis resperso, nihil par & nihil secundum ex antiquitate reliquum superest.

Instar additamenti integrum hoc *Cap. XXIII. ex Petri Bertii lib.1. Rer. German.* consultò & de industria adscripsimus; quoniam *sex prope segmenta priora* quam apertissimè planissimeque inibi explicantur.

TAbula Peutingeriana, cujus editioni immortuus est Geographorum nostri ævi Princeps Abrahamus Ortelius, non ad artem Mathematicorum exacta gradibusque accommodata, quales Ptolemaicæ, sed Itineraria tantum, adnotatis ubique locorum intervallis. Tales convolutas habebant olim apud se belli Duces, quibus itinera sua dirigebant: Itaque in his non latitudinum aut longitudinum ratio ex tabularum fundo ac dimensione peti debet, collata cum regionibus, sed ex numeris adscriptis. Confunduntur enim mundi cardines, neque ulla habetur ratio Ortus, Occasus, Septentrionis, Austri: viarum tantum spatia signantur & intervalla. Quod de Itinerariis Tabulis dixi, indicat manifestè Vegetius, libro tertio cap. 6. de re militari. Ejus hæc sunt verba: Ideoque omni cura, omnique diligentia providere debet Dux, ne proficiscens patiatur incursum, sed facile ac sine damno repellat illatum. Primum itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissimè debet habere perscripta: ita ut locorum intervalla non solum passuum numero, sed etiam viarum qualitate perdiscat: compendia, diverticula, montes, flumina, ad fidem descripta consideret: usque eo, ut solertiores Duces itineraria provinciarum, in quibus necessitas geritur, non tantum adnotata, sed etiam picta habuisse firmentur, ut non solum consilo mentis, verum aspectu oculorum viam profecturis eligerent. Ad hoc à prudentioribus & honoratis ac locorum gnaris, separatim debet universa perquirere, & veritatem colligere de pluribus. Vidit autem Peutingerianam jam olim B. Rhenanus, qui ejus quoque in libris suis rerum Germanicarum mentionem facit, de Francis agens, his verbis. *In charta Provinciali quam apud Conradum Peutingerum amicum nostrum Augustæ vidimus, sub ultimis Impp. depictam, & à Celte in quadam Bibliotheca repertam, planè veterem, sic leguntur hæc oppida ab ostiis Rheni ascendendo, Carvo XIII. Castra Herculis VIII. Noviomagus VI. Burginatium V. Colonia Trajana XL. Vetera XIII. Asciburgum XIIII. Novesium XVI. Agrippina supra Rhenum fluvium, quem linea protracta designat in dextero latere. Et à parte Germaniæ hoc vocabulum est adscriptum litteris majusculis* *Beatus Rhenanus Rer. Germ. lib. 1.*

F R A N C I A.

versus ostia Rheni verò, hæc nomina leguntur, CHAMAVI *QUIELFRANCI. *Item* *CHAUCIVAPLAURII. *QUIELFRANCI. *CHAUCI. VAPLUARII

Item (litteris inter has interjectis,) CHREPSTINI. *Unde manifeste liquet, quod nos hic adstruimus, in Tencterorum loca, qui Rheno tantum ab Ubiis discernebantur, ut Tacitus inquit, & testatur in Commentariis Cæsar, demigrasse Francos.* Et rursum alibi. *In charta itineraria illa, quæ est apud Chunradum Peutingerum, trans Rhenum supra Tenedonem, Juliomagum, Brigobannem, & Aras Flavias, nemus est depictum cum arboribus, & adscriptum majusculis literis*

SYLVA MARTIANA

Et supra hæc verba,

ALAMANNIA

In latere vero è regione Borbetomagi & Brocomagi superadditum,

SVEVIA

Sed posuit in latere pictor ille quod trans sylvam melius locasset, nî vetuisset angustia membranæ, & Germanica velut aliena duxisset modicè attingenda, provincias tantum describens. Eandem Tabulam designat Rhenanus nomine Cartæ Theodosianæ, quum scribit. *Antiquissimus Tubonorum vicus est Helellum, quemadmodum in charta Theodosiana legitur.* Fuit autem Celtes ille, cujus mentionem facit Rhenanus, natione Francus, rei Geographicæ peritissimus, cujus quoque edidit epitomam, cum libro singulari de situ Germaniæ, & altero de situ Noribergæ: claruit autem Anno 1370. sub Maximiliano Imperatore. Tabula ipsa in membranis erat descripta, charactere Longobardico, schedis accuratè conglutinatis, lata pedem Augustanum unum circiter; longa ultra viginti duos. Eam Moretus Antwerpiæ æri incisam vulgavit paullò contractiorem, ex qua nos ista expressimus. Ad Rheni latus dexterum nullum vides iter notatum: quod argumentum est, tabulam tum factam, quum nulla adhuc ibi essent itinera, aut quum adhuc essent Romanis ignota. A Rheno ad littus usque maris Oceani Germania magna est, quam claudit Oceanus Septentrionalis. In Germania Transrhenana statim ad Rheni ostia spectantur sparsæ variè litteræ, quas B. Rhenanus, ut potuit, digessit; nos putamus legendum CHAUCI. AMPSIVARII. Et rursum, CHERUSCI. Et, CHAMAVI, QUI ET FRANCI. A Lugduno quoque usque ad Fanum Levæ leguntur litteræ, quæ connexæ efficiunt PATAVIA: significatur autem eum esse tractum Batavorum in Gallia Belgica. Vera enim & Transrhenana Germania hîc non describitur, neque ulla in ea ponitur urbs, aut mansio. Quocirca operam ludunt, qui ob vocabulorum litterarumq; vicinitatem referunt loca quædam ripæ Gallicæ ad ripam Germanicam, quod à multis factum in Arenacio, Grinnibus,

An. 1598.

bus, vadaque constat, quæ putarunt esse Arnhem/Rhenen/Wageningen/ eo locorum positu, quo nunc cernuntur. Præstat dicere, vel Rheni alveum mutatum esse, vel oppida ista ex ripa Gallica in Germanicam esse translata. Itinera igitur Germaniæ superioris & inferioris, ad lævam Rheni ripam hæc sunt.

I. Itinera ab ostio Rheni usque Noviomagum.

Lugdunum,	Leyden.
Prætorium Agrippinæ,	Roomburgk.
Matilo,	Coudekerck / quod olim

Kirckwerba dictum fuit: Rhenus ei quondam fuit Septentrionalis.

Albamanis, Albiniana,	Alphen.
Niger pullus,	. . . . . . ubi nunc Woerden.

Fuit insigne diversorii: Talia in Mœsia, ad scrofulas, ad mulam, & in Sarmatia Caput bubali.

Lauri,	
Fletio,	. . . . . .
Levæ Fanum,	Vleuten.
Carvo,	Leewen.
	Grave Simlero, quod non probo: forte Cellern.
Castra Herculis	. . . . . .
Noviomagus,	Nimwegen.

Hic nulla mentio fit Trajectus, quod nunc est Utrecht/ Ammiano Utricesium.

Alio itinere.

Lugdunum,	
Forum Adriani,	Leyden.
Flenium,	Voorburgh.
Tabli,	Delft.
Caspingium,	Alblaß.
Grinnnes,	Giessen.
	Non est Rhenen: nisi alveus Rheni probetur transpositus.
Ad Duodecimum,	. . . . . .
Noviomagus,	Nimwegen.

Sequitur fl. Patabus, qui proculdubio est Mosa. Batavus verò dicitur à Batavis.

A castello Menapiorum ad Baganum Nerviorum.

Castellum Menapiorum,	Kessel.
*Virioviacum,	Wertwcke.
Turnacum,	Dornicke.
Pons Scaldis,	*Conde.
Baganum Nerviorum,	Bavay.

* Virobiacum.
* Conde.

Idem alio itinere.

Castellum Menapiorum,	Kessel.
Tervanna,	Terwanen.
Nemetacum,	Arras.
Camaracum,	Cambray.
Hermomacum,	. . . . . .
Baganum Nerviorum,	Bavay.

A castello Menapiorum Augustam usq; Suessonum.

Castellum Menapiorum,	Kessel.
Tervanna,	Tervanen.
Temera,	Tieure.
Sammarobrina,	Amiens,
Augusta Veromanduorum,	S. Quintin, vel potius Vermand Abaye.
Augusta Suessonum,	Soisson.

	Vel	
Sammarobrina,		Amiens.
Setucis,		. . . . . .
Rodium,		Roye.
Lura,		. . . . . .
Augusta Suessonum,		Soisson.
	Vel	
Luttomagi,		Estaple vel Monstreul.
Adlullia,		* Argoules.
Duroicum Regum,		Rue.
Semcis,		. . . . . .
Rodium,		Roye.
Lyra,		. . . . . .
Augusta Suessonum,		Soisson.

* Argoulles·

II. *A Noviomago ad Confluentes.*

Super Rhenum legitur FRANCIA, ut significetur, veteres Francorum sedes à Lævæ fano ad Asciburgum usque porrectas fuisse, sed in ripa Germanica, tametsi postea ad Mœnum usq; sese extenderint. Vox*Bructuri, indicat Bructerorum regionem. Posteriores eos vocant Boructuarios, exstatq; inter Duisburgium & Werdam oppidum Brouck ejusdem originis. Hæc in Germania magna. In Cisrhenana occurrunt ista.

*Burchuri.

Noviomagum,	Nimwegen.

Arenatium, aliis Arenacum, non est Arnheim: nam hoc est in ripa Germanica: Arenatium in Gallica, nisi Rhenus alveum mutarit.

Burginatium,	Kranenburg.
Colonia Trajana,	Kelle.
Vetera castra,	Zante.
Asciburgium,	Asburg.
Novesium,	Nuys.
Agrippinensis Colonia,	Keulen.
Bonna,	Bonne.
Rigomagus,	Reinnegen.
Confluentes,	Coblentz.

* Santen.

A Noviomago Coloniam per Atuacam.

Noviomagum,	Niemegen.
Cevelum,	Grave.
* Blatiacum,	Blerick.
* Catavillium,	. . . . . .
Fereſne,	Masenck.
Atuaca,	Mastricht.
Cortovallium,	Aken.
Juliacum,	Gulick.
Agrippina,	Keulen.

*Blariacum
*Catualliū.

A Colonia Treveros.

Colonia,	Keulen.
Marcomagus,	idē cum Marcoduro, Durē.
Icorigium,	Rume.
Ausana,	Palleschied.
Beda,	Bidburg.
Augusta Trevirorum,	Triers.

* Palle-scheid.

III. *A Confluentibus usque Argentuariam.*

In Germania Magna ad ripam Rheni dexteram legitur, SVEVIA, quæ Taciti ævo, nondum exortis Alemannis, longe admodum

dum lateque extensa fuit, sicut ante diximus. Postea vero discrimen inter Suevos & Allemannos fieri cœpit. Etsi enim è Svevis orti sint Allemanni, tamen crescente potentia distincti sunt populis & finibus. Sed cur Svevos Francis viciniores posuit Allemannis? Crediderim voluisse autorem Tabulæ Suevos Allemannis interiores facere, ut inter ipsos & Rhenum Allemanni interjecti essent, sed exclusum spatio, quod arctissimum esse res indicat, posuisse eos ad latus majusculo tamen charactere; ut significaret ipsos Alemannis etiam majores ac potentiores esse. Hodie Suevi utramque Danubii ripam occupant.

Confluentes,	Coblentz.
Bodobrica,	Boppart.
Vosavia,	Oberwesel.
Bingium,	Bingen.
Moguntiacum,	Mentz.
Boncomica,	Oppenheim.
Borbetomagus,	Worms.
Noviomagus,	Speyer.
Tabernæ,	Rhein-Zabern.
Saletio,	Zeltz.
Brocomagus,	Bruomat.
Argentoratum,	Straßburg.
Helellum,	Ell.

Vicus est hodie ignobilis, ad Elli fluminis ripā, quem pauculi piscatores, pauciores incolunt agricolæ: sed nullus est in vicinia locus, in quo plus antiquitatum spectetur. Muris templi inserta sunt simulacra Mercurii, Dianæ, & aliorum Deorum. Sæpe etiam agricolæ vomeres suos impingunt in testudines subterraneas. Numismata ærea, argentea, aurea, sæpe erui narrant. Neq; est dubium quin hiberna illic fuerint Romanorum. Si in notitia Imperii recensitæ essent dispositiones Comitis Argentoratensis, qui Duci Moguntiacensi subditus fuit, plusculum lucis huic tractui accederet. Porrò ad Helullum ferunt excitatum à mortuis Maternū, admoto ipsi scipione B. Petri à Valerio & Euchario, ipsius in diffundendo Evangelio collegis: quum accepissent hæc ab Apostolo mandata: *Hoc scipione defuncti Materni corpus contingite, hæc verba apprecati, ut* IN NOMINE IESV CHRISTI RESURGAT.

Argentuaria.	Horburg.

Vernaculum nomen post eversionem hibernorum Romanorum factum est à Germanis: ac verisimile est initio dictum **Argeburg**/ voce semilatina, semigermanica: ex qua postea adjecta adspiratione factum est **Horburg.** Sicut Argentoratum à via decumana, per quam Allemanni cum Attila, profecti sunt, quæq; adhuc nomen servat, **die Straß**/ dictum fuit **Straßburg.**

Ab Augusta Trevirorum Moguntiacum.

Augusta Trevirorum,	Trier.
Noviomagus,	Nymag / pagus circa Bergkastel.
Belgium,	Baldenaw.

Dumnum,	Thaun.
Bingium,	Bingen.
Moguntiacus,	Mentz.

Ab Augusta Trevirorum Argentoratum.

Augusta Trevirorum,	Trier.
Noviomagum,	Numagen.
Decem pagi,	Douſe, in Lothar.

Meminit horum Ammianus in actis Juliani.

Pons Saravi,	Sarpruck.
Tabernæ,	Berg-Zabern.
Argentoratum,	Straßburg.

IV. Ab Argentuaria Vemaniam.

Addexteram Rheni ripam legitur.

A L A M A N I A.

anguſto admodum inter littus & characteres iſtos ſpatio : ut intelligas, Svevos Allemannis Orientem verſus oppoſitos. Inter Allemannos & Rhenum depicti ſunt montes cum ſilvis, additæque litteræ,

S I L V A M A R C I A N A

Hodie Silvam hanc vocant Schwartzwald / vel ſilvam nigram; eſt autem Hercyniæ pars : Ptolemæus vocat Helvetiorum eremum, Ἐλουητίων ἔρημον. Suſpicor Germanis primis olim dictam, ut & hodie multis locis, Hartzwald. Eſt autē Hartz / reſina, Wald verò ſilva : in his enim ſilvis plurimum ex arboribus reſinæ colligitur. Ex Germanica voce alii Hartziniam, alii Orciniam teſte Cæſare, alii Herciniam, alii Martianam fecere.

Ab Argentorato ad Aras Flavias : qua itur Auguſtam Vindelicûm.

Helle um,	Hell.
Argentuaria,	Horburg.
Campete,	Kamps.
Arialbinum,	Pantzenheim.

Eſt in Sequanis hodie pagus proxime Othamer. Multa in eo antiquitatis monumenta eruuntur.

Auguſta Rauracûm,	Augſt.
Vindoniſſa,	Windiſch.

Inde transmiſſo Rheno,

Tenedo,	. . . . . .
Juliomagus,	Pfüllendorff.
Brigobannis,	. . . . . .
Aræ Flaviæ,	Nordling.

Ptolemæo Βωμοὶ φλαύιοι.

Ab Auguſta Rauracûm ad Vemaniam, qua itur Auguſtam Vindelicorum.

Auguſta Rauracorum,	Augſt.
Ad fines,	Pfin.
Arbor felix,	Arbon.
Brigantium,	Bregnitz.
Ad Rhenum,	. . . . . .
Vemania,	Wangen.

Antonino Nemavia. Vide pag. 192.

Viaca,	. . . . . .

Puto eſſe Ptolemæi Vianam, Græcè ipſi dicitur Οὐίανα.

Auguſta Vindelicum,	Augſpurg.

V. Aſon-

V. A fonte Danubii usque ad Germanicum.

In Tabula Peutingeriana ad lævam Danubii ripam legitur

A R M A L A U S I

Quorum extra hanc tabulam nusquam terrarum fit mentio. Ego ignorantiam hic ingenuè profiteri malo, quam imprudenter divinare. Bene qui conjiciet, hunc vatem perhibebo optimũ.

Aræ Flaviæ,
Samulocenis, Nordling.
❀ ❀

Forte ea est quæ Ptolemæo dicitur Alcimoennis ἀλκιμοεννίς. Obstat hoc unicum, quod Ptolemæus eam in Germania Magna ponat, ultra Danubium, noster iste in Rhetia, ad dexteram fluminis ripam. x Rhatia.

Grinario,
Clarenna, Guaringen.
Ad Lunam, Kaum.
Aquilea, ❀ ❀
❀ ❀

Alia hæc est ab ea, quæ ad mare Hadriaticum sita est.

Opie,
Septemiacum, ❀ ❀
Losodica, ❀ ❀
Medianæ, ❀ ❀
Iciniacum, ❀ ❀.
Burïcianæ, ❀ ❀
* Vitonianæ, Burchaym.
Germanicum, Winten
Gobur 4/ Cluverio. *Vetoniana

Ab Arbore Felice per Augustam Vindelicorum usq; ad Oenum.

Arbor Felix, Arbona,
Brigantium, Bregtuz.
Ad Rhenum, ...
Vemania, Memmingen.

Vide quæ ad Antonini itinerarium notavimus p. 191.

Viacu,
Augusta Vindelicorum, ... Augspurg.

Hic iter lævorsum per Pomonem deflectit ad Lunam, via quæ ducit Gemimacum.

Rapæ,
Navoris, Sconge.
Cambodunum, ...
Frensing.

Ptolemæo est καμβόδουνον: qui inter Lycum & Ænum illud locat. Quantum igitur à vero aberrant qui Kempten esse putant? cujus situs est haud procul ab Augusta Rauracorum, accenseturq; Algojæ, oppidum imprimis celebre monasterio, quod ibi fieri fecit Hildegardis Caroli Magni uxor. Enimvero ab Augusta sequenti Danubium labentem non occurrit ea, quæ nunc dicitur Campidonia, sed Monachium vel Frisinga: harum igitur est alterutra. Joannes Aventinus putat hodie vocari Bargen. Vide eruditam Vindeliciæ Tabulam ab ipso Landshuti editam.

Escon,
Abodiacum, ...
Urusa, Happing.
Bratananium, ...
Isunisca, ...
Isen.

Antonino Isiriſca est. Vide pag. 192.

Ad Ænum,

Haud dubie ad flumen fuit, etsi nullum tabula habeat depictum.

VI. A Germanico ad Arelate.

Ad lævam Danubii ripam Oceanũ versus leguntur hæc verba,

MAR-

MARCOMANNI Et infra majore littera VANDULI Marcomannorũ meminere Paterculus, Tacitus, Dio, Ptolemęus, Capitolinus, Lampridius, Vopiſcus, Eutropius, Victor, *Marcomannis Quadisq́*, inquit Tacitus, *usq; ad noſtram memoriam reges manſerunt ex gente ipſorũ, nobile Maroboduí & Tudri genus: jam & externos patiuntur*. Capitolinus autor eſt, eos, cum turbarent in limite Romano, bello petitos fuiſſe à Marco Antonino, Pannoniasq́; ab ipſo victis Marcomannis, Sarmatis, Vandalis, & Quadis ſervitio liberatas. Hodie Moravos eos vocant. VANDALI, qui & Vindeli & Winili ſupra Bojohæmum & Marcomannos habitarunt, ſedibus ſuis complexi plures populos, Gothones, Herulos, Longobardos, Theuringos, Anglos. Cis Danubium locantur, *Germanicum, Ceſenſum, Aruſena, Reginum*. Liber Notitiæ in Mœſia prima ponit Reginam. Sorviodurum, forte Sorviodunum, ſed diverſum longè ab eo, quod Antoninus in Anglia nominat. *Petrenſes, Caſtellum, Bolodurum*, Ptolemæus Βοιόδουρον agnoſcit in Vindelicia ad Danubium: Antoninus Boloderum vocat, Liber Notitiæ Bojodurum, ponitq́; in Pannonia prima vel Norico Ripenſi. Lazius putat poſtea dictum Pataviam à Batavorum cohor-
* Jubarus. te: Tabula noſtra ſitum ejus indicat, qua * Juvarius fluvius, quem Juvanum vocat Antoninus, in Danubium ſe exonerat. Ultra eum ponitur *Ovilia*, quæ eſt ipſiſſima Antonini Ovilabis in itinere, quod Juvaviam ducit. Propius ad Danubium ponitur *Marinianium*, quod Antonin⁹ Marinianas vocat, Liber Notitiæ Mariniana; Marcellinus Caſtra Marciana; ſuntq́; in Pannonia, Lazius hodie vocari ait Margburg. *Blaboriciacum, Elegium, ad pontes Iſes, Arelate*: quorum locorum ſitum fatemur nos neſcire: niſi quod Ptolemæus Aredaten ponat in Noricis. Jam repetito novo itinere ducit nos tabula *à Ponte Æni, Bedajum*, cujus in itinerario Antonini mẽtio facta eſt: ſequitur vero fluvius *Aſeſias*, eoq́; transmiſſo *Artobriga*, Ptolemæo ἀρτόβριγα, qui eam facit Vindeliciæ urbem. Hodie vocatur Veltenburg/ quaſi arx Vindelicorum. Hanc excipit *Juvavia*, de qua diximus, tum *Tarnantonis, Laciacæ, Tergolape*, & ſæpius dicta *Ovilabis*, tum *Ventonianæ, Tutaſtio, Ernolatio*, de quibus divinandum eſt. Porro, quæ in Tabula ſequuntur, non duxi operæ eſſe depingere. Satis fuerit noſſe, in Germania Transdanubiana legi.

QUADI. Et litteris interſparſis LUTUGI Quados Ptolemæus quoq; & Arrianus & Tacitus ponunt in Germania, vicinos Marcomannis. Utrosq; Auguſtus Danubiũ transgreſſos in ſuas ſedes expulit. Zoſimus Bataviam quoq; à Quadis occupatam autor eſt. Lutugi nuſquam gentium leguntur: Ptolemæ⁹ Lingas nominat & Lutos, qui Omani, aliosq́;, qui Buri dicti ſunt. Ac fieri poteſt, ut iidem populi intelligantur. Poſſent videri eſſe Sileſii ob viciniam Marcomannorum & Quadorum. Loca memo-

memorabilia ſunt, *Vindobona, Æquinoctium, Carnuntum, Scarabantia, Sabaria, Arrabo, Brigantium, Aquincum, Vetuſavo, Siſcia*, de quibus ad Antonini itinerarium diximus. Infra Vindobonam legitur NORICO,
quo ſignificatur, Norico mediterraneo & Ripenſi priora loca cōtineri, nam poſteriora pleraq; pertinent ad Pannoniam ſuperiorē, itaq; diſertè legitur, PANNONIA SUPERIOR.
Adduntur autem prioribus Murſa minor & Murſa major, aliaque non magni momenti loca. Conſpicitur quoque, vicinior Iſtriæ, Emona, & fluvius Savo, & * Patavio oppidum. * Petobio.

Supra hæc omnia ultra Danubiū in Germania magna legitur
DUR
exeſis litteris antecedentibus & conſequentibus, nec dubium eſt, quin ſignificati ſint *Hermun* DURI, quos Tacitus aliiq; vicinos faciunt Marcomannis & Quadis. Infra hæc ſparguntur in longum hæ litteræ, MEDIA PROVI
ut intelligatur, PROVINCIA quæ inter Noricum & Pannoniam interjecta eſt, vel quæ inter has ipſas & Liburniam jacet. Supra Pannoniam ſuperiorem inter Danubium & Oceanum in Germania transamnana legitur, SARMATE VAGI
Cis Danubium verò PANNONIA INFERIOR
Oppida ponuntur, *Tuttoburgo*, quod eſt Teutoburgium, *Cornacum, Cuccium, Sirmium, Baſſianæ*. Tum ad Oceanum
SOLITUDINES SARMATARUM
Cis Danubium legitur, MESIA SUPERIOR
Et ponuntur oppida, *Taurunum, Confluentes, Singidunum, Tricornium, Mons Aureus*, de quo ad Antoninum quędā notavimus, ſi modo hic idem eſt cum illo; Ego ſane diverſum puto, neq; aliter pronunciabit, quisquis ſeriem & itinera Antonini cum iſtis contulerit. Sequitur poſtea minore littera
MESIA INFERIOR.
Et ſupra hæc ultra Danubium,
AMAXOBII SARMATÆ
Videntur autem ab hoc inde loco etiam ultra Danubium caſtella fuiſſe & oppidà Romanorum: ponuntur enim *Arcidava, Centumputea, Berſovia, Ahibis, Caput bubali, Tiviſco, Tierva, ad medium, Prætorio, ad Pannonios, Gaganis, Maſclianis, Tiviſco, Agnaniæ, Ponte Auguſti, Sarmategte*, quod ego eſſe ſuſpicor, Sarmatæ Getæ, aliæq; ſtationes complures.

MANTISSA.

ANdreas *Schottus*, in præfatione ſua, ad *Hier. Surita*, Hiſpani doctiſſimi editionē, quæ Coloniæ Agrippinæ a. 1609. adornata, Antonii, ſive Antonini Auguſti Itinerarium complectitur, ſummis extollit laudibus Tabulas haſce Militares, quas Vir ille Celeberrimus, *Marcus Velſerus*, Reip. Auguſtanæ Septem-Vir, ex *Conr. Peutingeri* bibliotheca in lucem protraxit, & ſcholiis notisq; illuſtravit: Easdem verò Geographorum princeps, *Ortelius*, æri curavit incidi, & edi typis *Joh. Moreti*. Cum his, Schotto judice, nihil ex antiquis monumentis, quæ extant, conferri, ne dum præferri poteſt. Qua re motus ipſe

Ber-

Bertius, editioni junxit *Ptolemæi*, ceu ultimum ac verum venerandæ antiquitatis indi-
cium ; observante ac monente id ipsum Viro Illustri, *Wilh. Burtono*, Legum Bacca-
laureo, qui admirandæ eruditionis promus condus, perfectissimos sanè in *Antonini Iti-
nerarium*, in Itinera XV. ex editione Aldina, Suritana, & Simleriana diligenter divisum,
commentarios, Anglicè scriptos, Londini a. 1658. emisit. Vegetii locum rursus iterumq;
repetit, quem integrum dare, ut autumo, haut erit dividiæ: *Primum*, inquit homo Roma-
nus, *itineraria omnium regionum, quibus bellum geritur, plenissimè debet habere perscripta; ita
ut locorum intervalla, non solum passuum numero, sed & viarum qualitate, perdiscat: Compendia,
diverticula, montes, flumina, ad fidem descripta consideret: Usque eò, ut solertiores duces Itinera-
ria provinciarum, in quibus necessitas gerebatur, non tantum annotata, sed etiam picta habuisse
firmentur; ut non solum consilio mentis, verùm etiam aspectu oculorum viam profecturis elige-
rent*. Lib. III. de Re Milit. cap. 6. Nec ovum ovo similius, neq; lac lacti, quàm insignis illa
Ambrosii, non multò post florentis Episcopi, pericope; quam Burtono etiam, semper
meliora monenti, jure ac merito suo debemus. *Miles, qui ingreditur iter*, ait, *viandi or-
dinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluntaria captat compendia,
ne recedat a signis; sed* Itinerarium *ab Imperatore accipit, & custodit illud: Præscripto incedit
ordine, cum armis suis ambulat, rectaq; via conficit iter, ut inveniat commeatuum parata sibi sub-
sidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non invenit; quia
Imperator iis jubet hæc præparari omnia: Qui sequuntur, nec dextra, nec sinistra, a præscripto iti-
nere declinant; meritoq; non deficit, qui Imperatorem suum sequitur. Moderatè enim ambulat,
quia Imperator, non quod sibi utile, sed quod omnibus poßibile, considerat: Ideò & stativa ordinat,
triduò ambulat exercitus, quarto requiescit die. Eliguntur civitates, in quibus triduum, quatri-
duum, & plures interponantur dies, si aquis abundant, commerciis frequentantur; & ita sine la-
bore consuitur iter, donec ad eam urbem perveniatur, quæ quasi regalis eligitur; in qua fessis exer-
citibus requies ministratur*. Serm. V. in Ps. 118. ex Hilario. Quid multa? Itinerarium *Man-
siones*, sive *Stationes* veteribus denotat; unde Ammianus: *Itinerarium sonare lituos jubet*. lib.
XXIV. Hist. Quapropter & Hieronymus in Epitaphio Fabiolæ ad Oceanum, de itineribus
Israelitarum ex Ægypto verba faciens, vocat *Catalogum omnium mansionum, per quas de
Ægypto egrediens populus, pervenit usq; ad fluenta Jordanis*. Velut ex abundanti id quoq; in-
nuimus, præeunte Burtono, tabulas Peutingerianas nihil aliud continere, nisi descriptio-
nem stationum civitatumq;, ex Antonini & Ptolemæi Geographia collectarũ. Nec illud
negligendum autumo, auctorem Itinerarii illius, quod forsan auctoritate Antonini Pii
confecerat, iter suum ab ipsis *Britanniis* auspicatum fuisse; uti hoc loco extrema
Britanniæ statim ab initio describuntur: Quamobrem *Robertus* (qui ab Ortelio, in Syno-
nymis geographicis, perperam *Johannes* nominatur) *Talbot*, Oxoniensis Studiosus, &
Norwicensis tandem Canonicus, regnante Henrico VIII. annotationes eruditissimas in
id ipsum Britannicæ insulæ Itinerarium, quod Antonini vocant, singulari concinnavit
industria; tanquam *Antiquarius præstabilis*, quo eundem nomine dignatur Cajus lib. II.
Antiqq. Cantabr.

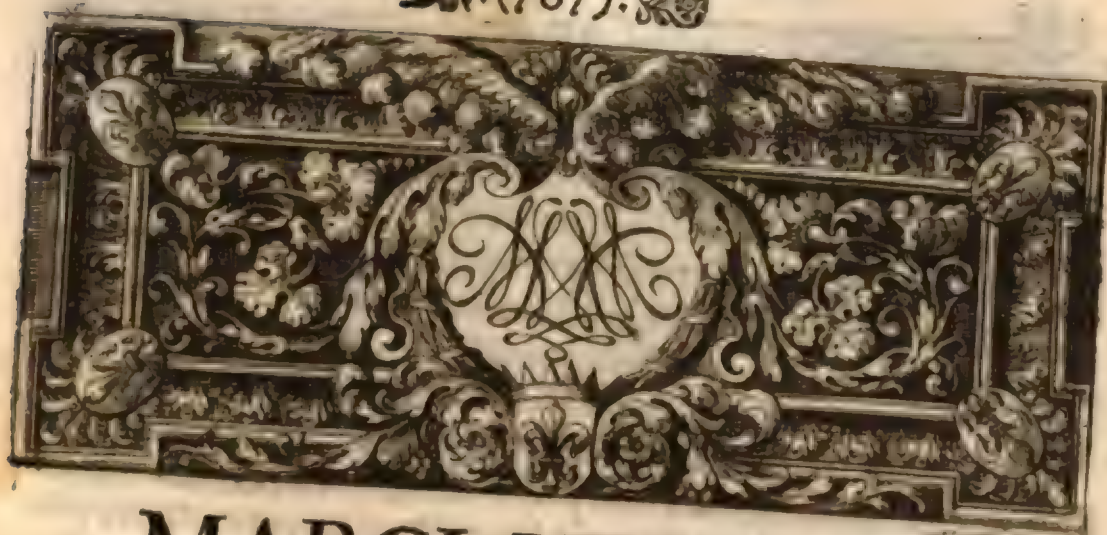
GERH. JOH. VOSSIUS

Lib. de Scientiis Mathem. Cap. XLIII. §. 9.

NUnc solùm clarissimi & amicissimi olim Viri, *Pauli Merulæ*, judicium apponam,
partim de Itinerario *Antonino Cæsari* tributo, quod alii volunt esse *Julii Oratoris*, alii
Æthici Istri; partim de *Tabula*, quam *Peutingerianam* nuncupant, quia primò ex illustri
Peutingerorum familia producta sit in lucem. Verba *Merulæ* sunt ista, præfatione ea,
quam Cosmographiæ suæ præmisit: *Nec satis caret mendis Antonini, vel cujuscunq; censen-
dum, Itinerarium; in quo emaculando, suoq; nitori restituendo, egregiam posuerunt operam, cùm
alii, tum vel maximè* Abrahamus Ortelius, *vir monstris ex terrarum orbe emoliendis planè na-
tus*; & Hieronymus Surita, Cæsaraugustanus; *quo in hoc argumento Hispania neminem ha-
buit feliciorem. Hinc factum, quod majore cum fructu illud usurparim; commissum cum amplissi-
ma tabula itineraria, quæ ductu* Joannis Moreti, *diligentissimi typographi, auspiciis Viri nobi-
„ lissimi*, Marci Velseri, *II. Viri Reip. Augustanæ, ex illustri Peutingerorum bibliotheca in lucem
„ prodiit. Plus habet illa in recessu, quàm frons pollicetur. Licet infinita ibi sint depravata, & tur-
„ batioris ordinis; tamen comparata cum Antoninianis (quibus & hinc medicina non semel per
„ me petita) nullo negotio possunt corrigi, & ad sua revocari castra: quod non infeliciter à me fa-
„ ctum in Gallia Italiaq; res ipsa docebit. Procurrit hæc tabula ab Occidentali Oceano per Con-
„ tinentis totius longitudinem, ad Orientalem usq;, singula notans loca, nec non locorum, indu-
„ stria stupenda, distantias, & intervalla. Tota complectitur, quantus quantus est, Antoninum;
„ alterumq; tantùm, & amplius apponit: Si civitates, urbes, oppida, pagi, fluvii, aliaq; talia, dili-
„ genter examinantur, digna certè, quæ sedulis doctorum, non magistellulorum, manibus te-
„ rantur.*

MARCI

MARCI VELSERI
EPISTOLÆ
AD
VIROS ILLUSTRES.

MARCI VELSERI EPISTOLÆ AD JOSEPHUM SCALIGERUM.

EX BIBLIOTHECA HEINSIANA.

I.

SAlve, mi Hœſcheli. Præter quod proximè coram monui, ſalutem meis verbis V. Ill. Joſepho Scaligero aſcriberes, illiusque ingenium & doctrinam apud me in admiratione eſſe fidem faceres. Nunc etiam velim, ratione, quæ ſibi commodiſſima videbitur, ex eo intelligas, quibus potiſſimùm argumentis motus fuerit, ut verba Kalendarii Romani a. d. VI. K. Apr. HOC DIE CÆSAR ALEXANDRIAM RECEPIT, ad Auguſtum referenda, exiſtimaret; nam ego quidem Cæſari patri ſemper tribui, quod in ea eſſem ſententia, Alexandriam à patre hoc die, à filio K. Auguſti aut ſextilibus, ut tum adhuc temporis appellabantur, captam; & meminiſti, opinor, multa à nobis in hanc rem libro ſecundo rerum Auguſtanarum dicta, quibus nunc plura fortaſſe poſſim ſuperaddere, ſed nihil neceſſe. Tu, quæſo, quod peto, mihi præſta; Veritatem bona fide agnoſcere, & ſi quid prius erratum, retractare paratus ſum. Vale.

Jam conſignatis literis, hanc à Velſero ſchedam accepi; qua mittenda non ingratum me A. T. facturum putavi: de quæſtione per ocium reſpondere, vir magne, haud dedignaberis.

II.

Salve Vir Illustris,

Legi, quæ tibi visum, *de quæstione Alexandrina*, ad communem amicum scribere; aspersa etiam honestissima nominis nostri mentione: Et sentio, me utraque de causa multum debere. Utinam referendæ gratiæ sim aliquando. Interim animo isto tibi satisfieri patieris. Qui quis in te sit, quid dicam? Sciunt, qui me norunt, imò qui semel alloquuti sunt, cujusmodi non nemo ex vestris apud nos oris, redux sermones nostros referre potuit. Eos in os iterare, nihil opinor attinet; & ego à vulgari ista verborum concinnitate natura sum paullò alienior. In quæstione quod erat, seriò affirmo, me, tua primùm auctoritate permotum, nutare incipere; & propè esse, ut defectionem à priori opinione spectem, nisi obstent ea ipsa rationum auctoritatumque momenta, quæ me initio ad illam amplectendam induxerunt, & nunc ferè renitentem retinent. Capita, fusius pertractata libris rerum Augustanarum, quos ex nundinis accipies, hîc enumerabo: Videri *Alexandriam* in Octavii potestatem venisse haud dubiè K. Sextilib. Quod Orosius, quem auctor historiæ miscellæ sequitur, scriptum reliquerit, his K. classem Antonii ad Octavium transiisse; & verò ex Plutarcho manifestum sit, quo die classis defecit, Alexandriam esse captam: Neque contemnendum Orosium, ut solus esset. Sed eodem pertinere S. C. verba de sextili in Augustum mutatò apud Macrobium: *Quod Ægyptus hoc mense in potestatem Pop. Rom. redacta*: Et Suetonii, etsi obscurius; *Quia hoc sibi & primus Consulatus, & insignes victoriæ obtigissent.* Alexandrinam Ræticamque interpretabar.

Itaque in fastis municipalibus, quos Petrus Apianus primus vulgavit, BELLUM ALEXANDRINUM, inter K. Jul. & Eid. Septembr. quibus Ciceronis filius Consul suffectus, notatum. Et esse apud Plinium, his Idibus Augustum à Senatu obsidionali corona donatum. Apud Plutarchum, Senatum Antonii statuas Cicerone filio Consule evertisse. Omninò aptè ad istam temporum rationem, haud item ad VI. K. April. Accedere Marianum Scotum & Sigebertum, si iis suffragii jus in hac curia, qui Antonium & Cleopatram K. Aug. victos esse palam profiteantur, Alexandria nimirum capta. Nam neque hunc locum, nec superiores alios, Actiacam pugnam attingere, quæ IV. Non. Septembr. commissa.

Ad Julium ergò patrem Kalendarii verba pertinere esse probabile. Hunc initio Octobris in Ægyptum venisse, mox bellum motum, quod ut quinque sex menses duraverit, Martio finiri potuerit; assentiente Svetonio, gestum esse neque loco neque tempore æquo, sed hyeme anni. Quomodo tam *Capta*, quam *Recepta* rectè dicatur, exemplis explicare conatus sum, certè Alexandriæ & Ægy-

& Ægypti una ratio eſt; at tum Julii tum Auguſti nummi, ÆGYPTO CAPTA inſcripti, viſuntur.

Et quid ſit, quod Hirtius ſcripſit, *Cæſar Ægypto atq; Alexandria potitus, quam Cæſarem utramque ſive cepiſſe ſive recepiſſe?* Utra victoria clarior & Kalendario dignior, nihil diſputo, neque ii gradus à Kalendarii auctore obſervati, quidquid cauſſæ. Exemplo, Hiſpalim notavit, quam multa contra longè pulcherrima Julii opera præteriens, quorum Hiſpalis nec umbram referat. Hæc ſunt argumenta, Vir Illuſtris, ad quæ hæreo, & quorum te judicem capio. Tu priori beneficio magnum cumulum admetieris, ſi ſententiam de ſingulis diſtinctè perſcripſeris; ut Minerval privatim emerearis, ab homine, qui tibi publicè debere lubens fatetur atq; profitetur. Quod per virtutem humanitatemq; tuam te orans, me exoraturum confido: Patent nimirum Muſarum fores.

Si quid viciſſim, quod in rem tuam, tuorum ſit, ſciero, potero, non ſolùm officio, ſed & ambitioni meæ propemodum, ſatisfacere meminero. Vale. Auguſtæ Vind. V. Id. Sept. A. M. DIIC.

Vide Scalig. Lib. II. ep. 143.

III.

ETſi nihil erat, quod ſcriberem, de nihilo viſum ad te ſcribere; ut conjecturam caperes, quanti tuam de me exiſtimationem faciam. Legi in litteris, quas ad Hœſchelium noſtrum nuper dediſti, te ſuperioribus diebus alias mihi inſcriptas miſiſſe; eæ verò tot jam menſibus nunquam ſunt redditæ, ne me ceſſatorem, reſponſum procraſtinare ſuſpiceris. Tu vide, cui credideris, & quæſo ubi ubi latentes erue; quamquam enim intuta iſtic itinera, & iræ in dies recrudeſcunt, innocentes jugulatas non opinor. Cl. Cluſium ſalvere velim: Et Merulam item, quem reſponſum trahere ſpero, quod de explicanda itineraria tabula cogitet; tu ſi nutantem tua auctoritate eo impellas, rem te imprimis dignam, illi honorificam, publico utilem facias: Si vinci omninò non poteſt, circumſpice, cui porro tanta provincia demandetur. Vale, Vir Illuſtris, & amare perſevera. Auguſtæ Vind. XI. K. Majas Anno ſeſqui milleſimo undecenteſimo.

IV.

JOh. Jacobus Heinzelius, cognatus meus, filios iſtic habet; quibus aditum ad te, me quodammodo ſequeſtro, faciliorem futurum exiſtimat. Cum litteras eo nomine peteret, nihil fallo, titillavit me ambitiunculæ cujusdam ſenſus; placebat hoc credi, me aliquo apud te loco eſſe, itaque ſtatim aſſenſus, calamum arripui. Tuum eſt, adoleſcentes eo vultu complecti, ut commendationem noſtram ſibi profuiſſe ſentiant; quo fiet, ut de opinione, quam ego tantopere affecto, nihil decedat; quin indies accreſcat

plu-

plurimum. Id verò te per humanitatem tuam, per amorem mutuum, per & ipſam iſtam, quam dixi, ambitiunculam, enixè rogo, neq; plura addo, ne verborum prolixitati præ humanitate tua, quam appello, videar confidere.

Scaligerianum neſcio quid novum ex proximis nundinis amici promittunt, neſcio quam certi: Interim effecere ſanè, ut nos deſiderio incredibiliter torqueant. Vale, Vir Illuſtris, & me tui obſervantiſſimum amare perge, ſic ſaltem, dum vivimus; nam quod ſemel innuebas, te effecturum, ut tuæ in me propenſionis etiam apud poſteros extet memoria, vereor, ne improbiuſculum ſit exigere. Clariſſimi Merula & Cluſius ſalveant; ab utroq; reſponſum exſpectamus, ſed ab illo jam ætatem. Auguſtæ Vind. VII. Kal. Septembr. An. M DIC.

V. a

Litteræ illæ tuæ, menſe Januario ſcriptæ, quas dudum periiſſe ſuſpicabamur, tandem comparuere; neſcio à quo, aut unde redditæ. Hoc ſcio, diuturnam moram nihil illis dempſiſſe gratiæ; quin eo chariores viſas, quod etiam in amicis ſolet, quos aliquando pro mortuis luximus, cum ſuperſtites intuemur. In poſterum ſi quando placebit ſcribere, litteræ Antverpiam aut Amſterodamum miſſæ tutò ad nos perferentur; & ſi quidem Amſterodamum eliges: eam enim civitatem earundem partium commodiorem futuram opinor, aut Johanni Hungero, aut cuicumque mercatori Germano rectè curandæ tradentur; Antverpiæ ſive Matthæo & Davidi Langiis, ſive tabellariorum præfecto Carolo Taſſio: Nam te à ſcriptione abſtinere, quod non habeas, cui tutò litteras committas, ſanè nolim. Quam mihi proba ea, quæ in libris rerum Auguſtanarum notaſti, inde conjecturam facias, quod oræ mei libri omnia aſcripſi, & me tibi immenſum debere liberriмè profitear; qui tibi ab rebus tuis tantum velis eſſe otii, ut meis legendis & obſervandis vaces; Nam quod id libenter à te fieri, ob fructum, quem inde haurias, ſcribis, nimis ineptè me amem, ſi à judicio potius proficiſci, quam humanitatis tuæ ſchema eſſe exiſtimem. Ut *Auſonium de Urbibus* paullò aliter quam tu, & de *Conſulatu Romano* propriè caperem, illud etiam in cauſſa fuit, *ſellæ quòd curulis* meminit, quam neſcio an minutis iſtis provincialibus Conſulibus rectè tribuamus. De *Catomo*, quæ te fuſius diſputaturum & teſtimoniis veterum munituрū ſignificas, lubens viſurus ſum, & perbonam certè naves operam eo modo explicando qui hactenus multorum ingenia exercuit. Cum commentarium *in Afræ paſſionem* ſcriberem, me illud inter prima perplexum reddidit, quod eam vocem variè uſurpari animadvertebam; tot nimirum modis; *Cathomo*, aut *Catomo, eum ſuſpendi & verberari fecit. Juſſit miniſtris infantem in catomo levari & cædere. A Valeriano*

leriano judice catomis cæsus. Jussit eam flagellari & catomis cædi per officium curatoris. Cumq́, catomaretur corpus ejus. Catomis te cædi jubeam. In epistola ad Hœschelium de antiquitate tabulæ itinerariæ quærebas: Eam in exemplo, quo nos usi sumus, propter creberrimos & crassissimos errores, summam præstare vix ausim; etsi aspectu talis est. Primum verò autographum concinnatum existimabam Theodosio juniore imperante, Consulatu ejus decimo quinto. Caussam hujus sententiæ cognosces, si ineptissimum & mendosissimum libellum *de mensura orbis terræ*, à *Dicuil* nescio quo *Hiberno*, monacho, opinor, conscriptum; quem Merulæ misimus, legere voles; cui rei animum valde obfirmes oportet. Sed omninò inde est haurire, cujus alibi neque vola neque vestigium extat, ut saltem mea memoria est, Theodosii jussu orbem terrarum descriptum--*ter quinis aperit cum fascibus annum*: De xv. Consulatu accipiebam, quæ ratio hanc gloriam necessario Theodosio nepoti tribueret. Nunc inter scribendum in mentem venit, quod & *Dicuil* sensit, ea circumlocutione decimum quintum etiam imperii annum Theodosii majoris potuisse designari, quod multis modis longè est credibilius, ejusq; Merulam, cui de juniore scripsi, velim admoneri. Octavus versus mihi de pictura istius tabulæ planè visus loqui: Quamquam nisi vobis auctoribus, nihil omnium horum velim affirmatum. Quæ amicus quidam meus de *Tolisto-Boiis* commentus an commentatus est, in scheda leges, Casaubono non displicuisse visa; sed tuam omninò sententiam exspectamus, quo judice ea conjectura aut statura aut casura est. Vale Vir Illustris, & me amare perge. Augustæ Vind. Kal. Septembr. An. MDIC,

P.S. Cum ante octo annos *commentarium in nonnullas hujus tabulæ schedas* scriberem, quem nescio an videris, illis Theodosii majoris & filiorum ætatem ascripsi, nullo tunc testimonio, solis conjecturis nixus.

V. b

SEd magna vis hominum, viginti admodum millia, priusquam Brennus Græciæ solum contingeret, seditione in Dardanis orta, à reliquo exercitu abruperant, secessioneq́; facta in Thraciam averterant. Ii *Tolistobogii, Trocmi,* & *Tectosages* fuisse memorantur, Lomnorio & Lutario regulis. *Tolistobogiorum* longum contortuplicatumq́; nomen est, & cum à ducis appellatione tractum Strabo scriptum reliquerit, etiam, alicubi prodiderit, nullos in tota Gallia citra ultrave Alpes Tolistobogios populos reperiri; unde Asiatici originem duxisse credendi sint; quam tamen hinc manifestè traxerint, prope est, ut liquere pronunciem, primores syllabas ad ducem privatim pertinere. *Bogiorum* & *Bojorum* de cetero tam nullo discrimine, ut unam eam eandem gentem esse, nemo-

ne monendum quidem videatur. Neque longè Appianus atq; Stephanus abeunt, qui *Tolistobios* vocaverunt, aut Ptolemæus, qui *Tolistobogos*, ut Stephanus tamen *Tolistobogios* ab Eratosthene dictos esse annotaverit. Et quando nulla in asserendo eximio gentis ornamento auxilia spernenda, neq; gravissimum testimonium spernendum est, Carolus Sigonius, homo nostræ ætatis inprimis certus & diligens, observavit veteres libros, quorum præcipua debet esse auctoritas, *Tolistobojorum* vocabulum totidem prorsus litteris planè & explicatè exaratum præferre. Quin illud tandem nonnihil est, quod *Bojos* & *Tectosages* conterminos ad Hercyniam coluisse, nos anteriore libro ostendimus; & quod Polybius circa paludem Lychnidiam in Illyrico Bojorum meminit, ad ipsam prope Dardaniam; quos non video, cur non reliquias existimem eorum, qui longius inde profecti, gentile nomen, asciscita ducis appellatione, adauxerint. Quamquam & vernacula quoque nominis origo excogitari poterat: cum enim *Doll* sive *Toll* ferocem & prope furentem, *Tollist* & *Tolliste* ferocissimum atq; ferocissimos significet, me verum scribere sermonis periti sciunt; quantum abest, ut ferocissimi Celtarum *Boij*, quod ex Appiano supra attulimus, *Tolliste-Boij*, & paullò inde mollius *Tolisto-Boij* fuerint appellati? Confido, conjecturam amatores reperire posse; nobis tamen calida, illa altera ex Strabone visa potior. Sed utrovis modo, ad Bojos profectò pertinent, nihilominus quam aut Ostro-Gothi aut Veso-Gothi Gothorum nomine censeantur.

Tolisto-Boij ergò sociiq; populi &c.

Tolisto-Boij *Æolida* atq; *Joniam* sortiti sunt: Horum urbes à Ptolemæo referuntur *Germa, Pessinus, Vindi, Andrus, Vegistum, Tolasta* vicus, ducis credo Tolisti monumentum: à Strabone *Blucium* additur, quod Cicero *Lucejum* appellavit & *Pejum*, à Memnone Tabia.

VI.

ITáne ante menses tres copiosè ad me scripsisti? At ego post eas, quas III. Eid. Febr. dederas, præter nunc postremas tuas istas, nullas vidi. Omnium aliarum rerum detrimenta ferre possum, litteris tuis, mi Scaliger, carere non possum. Investiga, ubi lateant: cogita, cui credideris; si tamen planè nobis perierunt, & exemplum apud te superest, ab amanuense descriptum mitte. In Chronicis Eusebianis utinam te juvare possem, ut volenti esset; codicem quidem alienum ms. utendum domi habeo, sed prorsus mendosissimum, quem tamen certis de caussis melioris notæ libri apographum suspicor. Videbo, an eo conferendo operæ pretium fieri possit: Et plagas alibi quoq; per amicos disponam. Quicquid erit, scies. Hoeschelius, si quid præterea ad Photium observas,

vas, avidè exſpectat, & quidem quam primùm; nam ex nundinis ſerum: cum Photius jamdudum exituriat, & nundinis proſtaturus ſit. Merula (cui, quas ipſi inſcriptas mitto, trades) reſcripſit; ſed longè certè aliter, quàm volebam. Si quid vos, deinde ad nos vultis, ſcis per Hungerum Amſterodamenſem rectè poſſe: Ego nunc feſtinus aliò avocor. Vale, & amare perge; tum quoque nos magneticis obſervationibus, de quibus neſcio quid inaudire videmur, bea: ut iſtud quoque huic ſæculo ornamentum, immortali cum tua gloria, accreſcat. Auguſtæ Vindel. VI. Id. Novembr. An. M. DC.

VIII.

EUſebium, de quo nuper, tua cauſſa diligentius inſpexi: Mendoſum, imò mendoſiſſimum eſſe, ſatis ſciebam. Suſpicabar interim, fieri poſſe, ut ex melioris notæ codice deſcriptus, nos quibusdam aliquando veſtigiis ad veritatìs cubilia deduceret. Ut verò oculos admovi propiùs, hæc quoque ſpes fugit. Omni tibi aſſeveratione confirmo, nullam auri micam ex tam magno ſtercoris acervo legi poſſe. Non ergò viſum, operam conferendo ludere. M. Freherus indicem manuſcriptorum ad nos miſit, in quo primo loco, Chronicorum Euſebii duo exempla poſita; quanti pretii, ſanè neſcio: Ab humaniſſimo tamen viro utenda petas, cenſeo. Nam ego, ut id quamprimum ſcires, referre putavi; ea cauſſa fuit, cur ſtatim reſcriberem. Hœſchelius de Photianis gratias habet, quem ultra proximas nundinas tergiverſari non patiemur. Epiſtolæ tuæ, quæ nobis periit, ſi exemplum miſeris, gratum facies. Miror Hungherum, hominem in primis diligentem, adde mercatorem, quorum præcipua in litteris curandis fides eſſe ſolet, hîc nobis defuiſſe. Quid de Merula ad itinerariam tabulam ſperandum, ſcire diſcupio; ægrè enim illud monumentum jacere fero. Interim & Merula & Cluſius & Meurſius amantiſſimè ſalveant. De Scaligeris Boicis Meliſſus nonnulla petit, quæ ad ipſum curabuntur. Vale. Auguſtæ Vind. Idib. Decembr. An. MDC.

IX.

LItteras, quas te nudius ſextus ſcripſiſſe ſcribis, nondum accepi; vide, cui credideris. Alteris VI. Kal. Decembr. datis, reſpondeo. Nihil iſto ambitu opus, mi Scaliger, ego tibi quacumque in re, quandocumque potero, ſemper libens gratificaturus ſum: Tu porrò, quid poſſim, diſpice. *Gregorium monachum*, ex publica bibliotheca ſumptum, domi habeo, & mittendi occaſionem exſpecto, quæ extra nundinarum tempus, infrequens eſſe ſolet, hyeme præſertim, fluminibus gelu conſtrictis: Diligentiæ profectò non parcam, quo voti quam primùm compos fias. Apage autem fidejuſſores: Ut ego ullius fidei præ tua credam? Iti-

nerum me tantum pericula, quæ isto tractu magna, sollicitum habent: sed tanti est. Codex *mediam, imò prope infimam antiquitatem* præfert, chartaceus, quod ex catalogo scire potuisti; alicubi lacunosus, præsertim à principio. Nuper in *rhapsodias* quasdam *rerum Francicarum* incidi, quibus præfigebatur *libellus chronicus, suppresso auctoris nomine,* sed qui se scribere testetur, Anno XIII. Alexandri Severi, post passionem Christi CCVI. cum verò passionem in annum ætatis trigesimum referat, fit ut decimus tertius Alexandri, in annum à Christo nato CCXXXVI. incidat. Librum monstrosè corruptum, vix tibi futurum usui suspicabar; itaq; apographum non visum mittere. Vale Augustæ Vind. XIV. Kal. Jan. Anno MDCI. *Merulæ* quæso insta, ut nundinis *Cosmographorum* specimem omninò mittat.

X.

DUdum puto ad te scripsi, spem à Frehero factam, duorum Eusebii codicum; quorum unus membraneus, melioris ævi & manus: Nescio an adhuc videris, an is fortasse ipse, cujus exspectatione editionem sustineri significas. Utut sit, nolim per hunc colorem desideria nostra protrahi; nam quod in mora nihil detrimenti fore ais, mihi longè secus videtur: & si à luculentissimo & elegantissimo codice quidquam ornamenti laboribus tuis accessurum est, id malim omne in secundas curas rejici, quam nos tot bonis vel horula tardius frui. In *Vulcanii Glossario* nos nundinarum catalogi fefellere; id verò non ultra autumnum differendum suspicor, aut multorum convitio vapulabit. *Procopio* interim quid fit? cui prope est, ut Hœschelius animum adjiciat, Boici codicis fiducia, & subsidiorum, quæ ab amicis, te inprimis sperat; nisi quod veretur, ne falcem in alienam messem. Operæ pretium itaque sit, significare, quo loco Vulcaniani labores? quid de iis sive sperandum sive desperandum? vix enim ferendum, rem litterariam isto auctore diutius carere. *Photium* vidisti haud dubiè. Hœschelius in notis festinationem vehementer excusat. De *Boica gentis Scaligeræ familia*, quædam ad Melissum misi, quæ ad te puto perlata. *Gruteriano operi* Plantinianos typographos frustra opto; incredibiles labores vir optimus affecto corpore, &, ut videtur, animo exhaurit: Nos etiam, quas potuimus, symbolas contulimus. Vale Vir Illustris, & amantem redama, Augustæ Vind. XVII. K. Jun. An. MDCI.

XI.

POst eas, quas tu mense Martio dedisti, nihil vestrum vidi. Alii, quæ nollem, narrant; nec Eusebii tui spem esse nundinis proximis, neque eorum fortasse quæ in *geographicis* molitur *Merula.* At ego incredibili utriusque operis desiderio incensus, fateor, perculsus sum; neque sustinere me potui, quin tibi significarem, simul precarer atque adeò obtestarer, ne nobis salivam frustra move-

moveritis. Quid enim si eò usque trahendum, quo addi nihil queat, satius fuerat, ne incipere quidem: Id enim fiet nunquam. Secundis nimirum etiam curis relinquendum aliquid. *Hœschelii Phrynichum* videbitis.

Chrysostomi homiliæ adversus Iudæos sequentur, una auctiores. Minutus labor. Ego, ut *Procopio* manum admoveat, urgeo; & animus non abhorret. Sed de Vulcanio adhuc excipit; neque ego profectò vellem meo hortatu & consilio doctissimi viri laboribus injuriam fieri. Sed quid si Vulcanius, quando tot jam annos moratur, hanc cogitationem deposuit, Procopio hoc colore æternum carebimus? Quid ergò nobis hîc quoque sperandum, quid desperandum, fac sciam. Et nos litteris interdum tuis non indignos existima. Vale. Salutem Clariss. Merulæ & Clusio ascribo. Augustæ Vind. Non. Septembr. An. MDCI.

XII.

FReherus mihi bonitatem sui codicis ita commendare est solitus, ut tibi narranti facile fidem habeam; & gratularer sanè, te eum ante editionem nactum, nisi tibi hoc ipso laborem duplicatum viderem. Quod istud, mi Scaliger, tam ardens in rem communem est studium, ut integrum iterum Eusebium tua manu sustinueris describere, & quidem eo tempore, quo molestam & ærumnabilem operam inscriptionum indicibus impendebas? Ita me Deus amet, quod ego sacramentum non temerè soleo adhibere, ut ad utrumque obstupui, & subiit animum cogitatio, quo cæteros exemplum istud vocaret. Sed typographis quàm irascar, non credas. Si nostrorum hîc ea esset elegantia, quam tuæ lucubrationes merentur, certè non dubitarem evocare exemplar, correctionis laborem ipse subiturus; prænimis enim barbarum sit facinus, istos qui præsentario lucro omnia metiuntur, publicam utilitatem diutius morari. Id in Batavia, & quidem Lugduni, fieri omninò posse, præterquam tibi, affirmanti credidissem nemini. *Hœschelius*, quid illi de *Procopio* auctor sis, ad huc exspectat. Etsi ad *Vulcanium* scribo, non visum hoc caput tangere, quod quo animo accepturus esset, non satis scirem; tu nimirum per occasionem exquires, &, cum commodum erit, significabis: Omnibus enim modis cavebimus, hominem rectissimè de litteris merentem, ulla ratione offendere. Sed si Hœschelius cessat, *Casaubonus* Procopium daturus est. Vale V. Illustris & in amore persta. Litterulas ad amicos, quæso cura; ne enim disparatæ perirent, huic fasciculo inclusi. Augustæ Vind. VII. Id. Novembr. An. MDCI.

XIII.

NUdius tertius verebar, ne difficilis & lenta occasio *Syncelli* mittendi, hoc maximè anni tempore, desideria tua moraretur.

tur. At ea se insperatò obtulit. Tu quæso fac, quam primum erit redditus, sciam; incerta enim itinerum, quin me sollicitum habeant, fieri non potest. Tum, ut intra quintum aut sextum mensem ad nos redeat, cura; in eam enim rem fidem nostris obligavi, quod per Francofurtenses nundinas commodè poterit. Si Merulæ persuadebis, ut specimen operis, quod molitur, conjungat, Syncellus eo sanè comitatu gratior & acceptior huc redibit. In Eusebio tuo disputationem de anno & die captæ ab Augusto Alexandriæ, accuratissimè tractatam & enucleatam exspecto. Vale. Augustæ Vind. XII. K. Decembr. An. MDCI.

XIV.

Litteræ XIII. K. Decembr. à te scriptæ, via Heidelbergensi tandem comparuere. Quibus quod respondeam unum est, occasionem *Gregorii Monachi* mittendi oblatam, citius quam sperassem. Biduò aut triduò postquam scripsi, viam iniit, ut ante exitum Februarii, Deo volente, omninò apud vos futurus sit. Cujus me statim certiorem facias, rogo; tum ut tutò redeat cures: Nostram enim fidem Reipublicæ oppigneravimus. Quoties Eusebium inspicio, toties novæ editionis crescit desiderium. Dousæ inscriptas litteras tradas peto; gratias agunt pro honore, quem mihi nec merenti nec exspectanti in annalibus habuit. Vale. Augustæ Vind. Postr. K. Jan. Anni MDCII. quem tibi felicem opto.

XV.

Alterum Georgii exemplum ex bibliotheca Bojorum Principis nactus sum; quod, quoniam Hœschelio præ nostro probatur, recta mitterem, si per ejus Dominum liceret. Nunc unum restat, sicubi in nostro in locum aut corruptum, aut suspiciosum, aut mancum incides, ut ejus nos admoneas, consulturos Boicum istum codicem, si quid inde auxilii. Vale. Augustæ Vind. X. K. Febr. An. MDCII.

XVI.

Nic. Fabricius, elegantis ingenii adolescens, ex Narbonensi Gallia, admiratione virtutis & doctrinæ ductus, tum occasione nixus, quam ex ipso intelliges, amicitiam tuam ambit. His suffragatoribus, etsi commendatione nulla opus esse intelligebam, petenti tamen, tria verba negare non debui. Unum est, quod te moneo, hominem mihi nunquam visum, magnoperè à me amari: Cætera, caussam ipse suam aget rectius. Vale. Et cum Gregorium accipies, significa. Augustæ Vind. III. K. Feb. An. MDCII.

XVI.

Syngelum te accepisse confido. Revertenti, si, quod commodo tuo fiat, hæc enim mihi est perpetua in iis quæ ab amicis peto cautio, si ergò redeunti comites adjunxeris, *liturgias Gregorii*

gorii, Cyrilli & Ignatii, quas Ægyptiaca lingua conſcriptas, cum Arabica interpretatione apud te eſſe, ex lib. VII. de Emend. temp. didici, mirum quàm mihi gratum facies; quamq; ego tibi eo nomine debiturus ſum. Quod te nunc ſtatim ſcire volui, ne remiſſo in nundinas Syngelo, occaſio periret. Nic. Fabricius, qui te in oculis fert, ut tibi ſalutem aſcriberem, poſtremis ſuis iterum monuit: Tu, quæſo, amicis iſtic meis verbis nuntia. Vale. Auguſtæ Vind. x. K. Mart. An. MDCII.

XVIII.

IX. Kal. Martii & Non. ad me ſcripſiſti; utramque epiſtolam accepi. *Procopius* ex nundinis comparebit, quem Hœſchelius avidè exſpectat. Etſi enim aliud ex *Boica* bibliotheca exemplar nactus eſt, quod *Vulcaniano* præſtare, experimento fragmenti Jornandi adjecti conjicit, utrumque tamen conferre refert. Georgium te accepiſſe, confido; Hungerus enim Amſterodamo dudum curaſſe ſignificat: Nunc quoniam nundinarum tempus exiit, cum eo, quantum voles, uſus fueris, ad Hungerum, ſive Caſparum Quingettum Amſterodamum remittas licet, mihi inſcriptum; utervis cum fide curabit. De indice inſcriptionum, ita me Deus benè amet, miſeret me tui; ita laborem ærumnabilem eſſe ſcio. Sed tanto nimirum magis tibi omnes debebimus, qui boni publici reſpectu, te huc quoque non dedignatus fueris demittere. A Fabricio hoc ipſo temporis momento Scaligeriana iſta ceimelia cum litteris accepi, quæ Francofurtum ad Raphelengios tibi tradenda viſum mittere. Vale, & Clariſſimos Cluſium, Vulcanium & Meurſium ſalvere jube. A Douſa nihil reſponſi accepi. Auguſtæ Vind. IV. Id. April. An. MDCII.

XIX.

PRimum Procopius rectè redditus eſt, de quo Hœſchelium conjectura non fefellit; Boicum enim codicem multis ſpatiis ſequitur: Speramus tamen fore, ubi utriusque collatio uſui eſſe poſſit. Tum Georgium quoque monachum recepi, quem ego ad vos perveniſſe nondum intellexeram; eo magis reducem miratus, nec cauſſam ſatis diſputo, niſi quod exemplar ex Regis Galliarum bibliotheca ad vos allatum, iſtud ſupervacaneum feciſſe videri ſuſpicor. Erat verò cum Georgio liturgiarum libellus, de quo valdè te amo. Sed quænam eſt, quæſo, *Æthiopica illa lingua vetus*, quę Græca tam multa admixta habet? An ita vulgò, an in ſacris tantũ, quod opinor credibilius? Porrò libello nõ invitus aliquamdiu carebis, donec eum ab amico, cui ejus uſum gratificor, recipiam. Quod nec Procopium, nec Georgium & liturgias, ulla à te epiſtola comitaretur, valdè mihi mirum videri; cum præſertim minimum tribus meis reſponſum debeas: Fac corrigas, & ſi aliud nihil, ſaltem ſciam, quo loco Euſebius, quando eum nobis polliceri

ceri

ceri debeamus? In nundinas litteras Fabricii ad te, cum nummis aliquot Scaligerianis misi, Christophoro Raphelengio inscriptas, quem jam antea obiisse, postea rescivi: A reliquis tamen Raphelengianis omnia rectè curata confido. Vale, & amicos istic salvere jube. Augustæ Vind. Kal. Maji An. MDCII.

XX.

SErius binis tuis respondeo, nulla mea culpa: sed epistolam excusationibus frustra impleam. De Georgio nihil nunc miri narras. Imò cum petebas, seriò inter nos mirabamur, ego & Hœschelius, quî tibi usui futurus esset scriptor, in quo, *præter simplicissimam ruditatem, nihil* agnosceremus. Venetiis venales prostant *quinquaginta* circiter *codices Græci manuscripti*, reliquiæ, quantum quibusdam indiciis suspicor, *Victorianæ bibliothecæ*; quos mediocri nos pretio præstinaturos spero; Inter eos est, *Georgii Syncelli Chronicon usque ad Diocletiani tempora*, legitimus nimirum germani Syncelli partus, nisi spe decipimur: Verum nihil tibi jam eo opus, qui Regium ex Gallia exemplar habeas. Eusebium te iterum describere, & quidem post ærumnabilem illum indicis laborem, ita me Deus benè amet, ut pænè indignor, *Vix Priamus tanti.* --- Nos tibi tamen eo magis debebimus. *Liturgias à Maronita Latinè redditas*, Roma scribunt, & spem esse, lacunas expleri posse, auxilio codicis integrioris, qui apud nescio quem ibi repertus; interim libellus tuus cum cura asservatur. Quid Merulæ cosmographicis fiat, diu est, quod scire cupio; tum illud præsertim, qua mea noxa ego paginam adhuc nullam videndam exorare potuerim, cum primus tamen tomus ante duos tres totos annos integer sit editus. A quo tempore cum ipsum Merulam, tum te quoque non semel, opinor, appellavi; non tantum frustrà, sed etiam sine responso. At certè nihil decedebat inde operi; si aliquid accessurum fuisse dicam, tumidus videar, & vos rideatis, sed immeritò; nam pumilio quoque in gigantis humeros sublatus, gigante longius prospiciat. *Margunius*, sub finem superioris mensis, Venetiis obiit. Bibliothecam græcam *monachis Cretensibus*, Creta enim illi patria, legavit. Et præsagus instantis fati, paullò ante mortem novem cistas libris oppletas eo misit. Hœschelius de Procopio non mutat, cui cis paucos dies manum admovebit; dum charta moratur, minutum quiddam theologicum dedit, quod ex nundinis videbis. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Aug. An. MDCII.

An *manicare*, quo verbo *Lucæ interpretem* usum esse nosti, Latinitatem antiquiori aliquo testimonio probare posset, amicus quidam meus quærebat; si quod occurrit, ne indicare, quæso, graveris. Clarissimis Clusio, Vulcanio, Meursio multam salutem.

N. Douſæ

N. Douſæ etiam, à quo ad litteras quas, per te ante multos menſes miſi, nihil unquam accepi.

XXI.

EGo mihi pæne ipſi ſubiraſcor, cujus frigore, ſi verum fatendum, factum eſt, ut emptio codicum manuſcriptorum Græcorum Venetiis adhuc pendeat. Nunc poſtquam tuas accepi, ut Syncellum tibi cordi eſſe intellexi, ſtatim ad meos ſcribo; quamquam illi nuper ſignificarunt, venditorem licitatorem apposuiſſe, Venetum Patricium, rem quovis pretio quamprimum conficiant, & Syncelli codicem quam celerrimè huc curent. Qui ſi is erit, quem ſperamus, ſiq́; te operæ pretium ex eo facturum apparebit, recta iſtuc ibit: ſin aliter, ſcies tamen. Interim vide, an indicandum cenſeas, qua parte *Regius* codex *mutilus* ſit, quo nobis quantò iſte integrior, certius conſtare poſſit. Sed ſi me amas, mi Scaliger, ſi quid deinceps à nobis voles, ne precatores alios allega; cui enim tandem plus in me meaq́; omnia, quam tibi uni licere exiſtimas. Codex liturgicus nondum rediit, verum diligenter aſſervari ſcribunt. De *Raderi Martiale*, itanè ſeriò, & ex animi tui ſententia? *Magnus liber eſt*, noſti quod ſequitur. Ut ut ſit, homo fiducia Scaligeriani judicii ſe non capit. Ex nundinis Boica mea ad te venient, duplici exemplo, quorum alterum Merulæ, cui litteræ his incluſæ inſcriptæ ſunt, tradi velim. Miraberis opinor. Cogita, potenter rogare, Principem, potentem, vicinum, amicum. Ego certè tam molli fronte ſum, ut negare non ſuſtinuerim.

--- facile labeſecit loco
Viri excellentis mente clemente edita,
Submiſſa placidè blandiloquens oratio.

Unum moneo, cum Dejotarum, & neſcio quos alios, inter Bojos leges, ne prius riſu diſrumparis, quàm conjecturæ momenta expenderis, quæ Caſaubonum patronum habent; ſine quo nobis nunquam tantum permiſiſſemus. Vale. Auguſtæ Vind. Prid. Id. Septembr. An. MDCII.

XXII.

S. Cum ex Italia miſſus ſit nobis, Heros Illuſtris, Codex ille Syncelli; ne idem, quod antea, culpa admittatur, viſum eſt illius & principium & finem ad te curare; unde conjicias, utrum ἄνθρακες ἀντὶ θησαυρῶν. Illius igitur hæc eſt epigraphe, Γεωργίου, εὐλαβεστάτου μοναχοῦ καὶ συγκέλλου γεγονότος Ταρασίου τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, σύνταξις ἤτοι χρονογραφία ἐν ἐπιτόμῳ, ἀπὸ τῆς βασιλείας Ἰουλίου καίσαρος ῥωμαίων, ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ευχδʹ. μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ πρώτου ἔτους Διοκλητιανοῦ, κόσμου ἔτει εψοζ. Initium, Πομ-

πήιος

τῇ πολιορκίᾳ λαβὼν τὰ ἱεροσόλυμα, Ἀριστόβουλον μὲν δέσμιον σὺν τοῖς παισὶν Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀντιγόνῳ κατεῖχεν εἰς Ῥώμην ἀπιὼν, * θριαμβεύσων καὶ ἄλλων ἐθνῶν βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας. Ὑρκανῷ δὲ τῷ τούτου ἀδελφῷ τὴν ἀρχιερωσύνην ἐγχειρίσας, ὑποφόρους ἔταξε Ῥωμαίοις ἰουδαίους. καὶ Κικέρων ὁ ῥήτωρ καὶ συγκλητικὸς παρὰ ῥωμαίοις ἤκμαζεν. οὗτος καθεῖλεν * καθ' ἔλλινα, καὶ Κέθηγον, καὶ Λέντουλλον, συνωμοσαμένους κατὰ τῆς συγκλήτου. Πομπήϊος ἐλθὼν εἰς Ῥώμην, καὶ θριαμβεύσας ἐπὶ νίκαις πολλαῖς, ἑνοῦται φιλίᾳ Γαΐῳ Ἰουλίῳ Καίσαρι. Finis, τοῦ δὴ οὖν παύλου, σὺν καὶ τῆς πίστεως ὀρθοδοξίᾳ, τῆς ἐπισκοπῆς ἀποπεπτωκότος: Δόμνος ὡς εἴρηται, τὴν λειτουργίαν τῆς κατ' Ἀντιόχειαν ἐκκλησίας διεδέξατο. ἀλλὰ γὰρ μηδαμῶς ἐκστῆναι τοῦ παύλου τοῦ τῆς ἐκκλησίας οἴκου θελήσαντος: βασιλεὺς ἐντευχθεὶς Αὐρηλιανὸς αἰσιώτατα περὶ τούτου τοῦ πρακτέου * διηλῆφεν, τούτοις νεῖμαι προστάττων τὸν οἶκον, οἷς κατὰ τὴν ἰταλίαν καὶ τὴν ῥωμαίων πόλιν ἐπίσκοποι τοῦ δόγματος ἐπιστέλλοιεν. οὕτω δῆτα ὁ προδηλωθεὶς ἀνὴρ μετὰ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς ἐξελαύνεται τῆς ἐκκλησίας. Hinc sequitur, Θεοφάνους ἁμαρτωλοῦ καὶ ἡγουμένου τοῦ ἀγροῦ καὶ ὁμολογητοῦ χρονογραφία, ἐτῶν φκη'. ἀρχομένη ἀπὸ πρώτου ἔτους Διοκλητιανοῦ, ἕως δευτέρου ἔτους Μιχαὴλ καὶ Θεοφυλάκτου υἱοῦ αὐτοῦ. τουτέστιν. ἀπὸ τοῦ ͵εψοζ' ἔτους τοῦ κόσμου, ἕως ἔτους ͵ςτε' κατὰ τοὺς ἀλεξανδρεῖς, κατὰ δὲ ῥωμαίους ͵ςτκα'. Hic *Theophanes* profitetur, sibi hoc oneris sive laboris esse impositum, ut, quæ per fata *Georgius* Monachus *Syncellus* pertexere non potuerit, ipse absolveret. Qui duo Chronographi habentur etiam eodem juncti volumine, Heidelbergæ; ut ex alterutra Bibliotheca tuum possit desiderium expleri. Nam in nostro codice Syncelli numeros alicubi desidero annorum. Cæterùm rectè conjecisti, Eclogas πρεσβειῶν περὶ prelo jam subjectas esse: verùm ex iis codicibus, qui χθὲς καὶ πρώην exarati, pluribus mendis scatent. Corrigo quę possum, cętera tibi, Casaubono, vestrumque similibus castiganda relicturus. Velim mihi significare ne graveris, cum quo codice m. s. prima pagina Procopii tui cœpta sit conferri; colligo enim ex pauculis istis perquam bonum illum esse, certè Bavarico respondentem. Quid porrò fieri cupias, ex proximis tuis facilè cognoscemus. Ex nundinis accipies Isagogen Adriani cum literis. Benè vale, Vir eximie, atq; à magnifico nostro Dn. Velsero pl. salve. 13. Kal. Octobr. A. S. N. 1602. Augustæ Vind.

A. T. O.

David Hœschelius.

*θριαμβεύσας.

*καθελίσαν.

*διείληφε.

Quæ

QUæ ſit ratio Veneti codicis,ex Hœſchelio intelliges. Cum verò ante quam multos menſes ſignificaveris, Syncellum, quem quæris, ab Adamo incipere; meritò ſuſpicatus ſum, noſtrum hunc vel planè alium, vel certè maxima ſui parte mutilum eſſe, in quo quippe omnis *ab Adamo ad Pompejum* hiſtoria deſideretur. Miſſionem itaque ſuſtinere viſum, cum hac cauſſa, quod mihi præſertim veriſimile fieret te integrando Euſebio antiquiſſima quæque, quæ hinc abſunt,maximè cupere; tum quod ſimile exemplar in Palatina bibliotheca haberi,ex Frehero intelligam,cujus tibi volenti propior erit copia: Noſtrum chartaceum eſt,à manu non antiquiſſima,quæ tamen centum annos ſuperare videatur; de Palatino in hoc genere nihil habeo affirmare. Sed ſi noſtrum adhuc omninò deſideras, verbo mone; nam ego tibi non in tantilla tantum re, ſed in omnibus, quæ unquam potero,ita gratificari cupio; ut,quicquid erit,animo certè meo nunquam ſatisfacturus ſim. Clariſſimos, meique amantiſſimos quæſo viros,Cluſium,Merulam,Vulcanium,Meurſium noſtris verbis ſalvere jube. Merulæ, quæ ille menſe Majo miſit, nusquam comparent, ut ea periiſſe, neutiquam videatur dubitabile. Vale. Auguſtæ Vind. Poſtrid. Kal. Octobr. nam quid Hœſchelio XIII. Kal. ſcribenti in mentem venerit,neſcio. Anno MDCII.

Tuus

MARCUS VELSERUS.

XXIII.

Salve Vir Illuſtris,

ET perſuaſum habe, tuum de Syncello deſiderium mihi ſeriò curæ eſſe,quantum fieri poſſit maximè,ut profectò monitore non egeam. Pro iis quæ de verbo *manicare* annotaſti, gratias habeo. Nunc iſtas ad Merulam cures velim, cujus Cosmographica, quatenus adhuc edidit, dudum ad me miſſa, periiſſe,ægerrimè fero. Vale. Auguſtæ Vind. XIV.Kal.Octobr. An. MDCII.

XXIV.

JAm omnes mihi Gregorij,omnes Syncelli ſenio; poſtquam nos ſpes iterum deſtituit. Benè,quod tu benignè & humaniter interpretaris, me nihil eorum denegaſſe, quæ in noſtra poteſtate fuerint. Sic habet profectò, nec mutabo in poſterum. Itaque de libellis Arabicis,me omnem lapidem moturum ſcito; tantum ut editi ſint, eruemus amicorum opera. Interim Euſebium nobis concinnabis, cujus videndi deſiderio me acriter torqueri,cum ſæpè ſcripſi,tum tute facilè conjecturam capias. Diſpice, an Syncellum quoque in lucem proferre operæ; ne ſi quis caſus Francicum etiam exemplum intervertat,

vertat, laudatissimo auctore omni posteritati carendum sit; quæ sanè mutilum & corruptum legere, quam eo carere malit. Nescio, an non Eusebio tuo magnum inde momentum; quod si probas, lacunam à Valeriano ad Probum ex nostro codice moniti supplebimus. Boica Raphelengiis Francofurti tradita opinor: ut perierint, jactura sit, propter quam vestem non mutes. Hœschelius Procopio manum nondum admovit: adeò multæ interjectæ remoræ. Postremò *Deuxippi, Prisci, Petri, Eunapii, Menandri, Malchi, legationum eclogæ* intercessere, quæ nundinis comparebunt. Quid vos istic de *stella in pectore cygni*, ab anni præteriti exitu, observata, valdè scire cupimus. Ad Clavium, cum eum tanti à te fieri videam, de illa nuper retuli. Vale, Vir Illustris, ab homine tui amantissimo. Augustæ Vind. XVIII. Kal. Decembr. An. MDCII.

Litterulas amicis scriptas, quæso, cures.

XXV.

NEque an ego scripserim, neque an tu rescripseris, satis memini, quis videatur auctor, quem Ingolstadienses *tomo secundo antiquæ lectionis* nuper in collectione chronica dederunt, qui se anno XIII. Alexandri, post Christi passionem CCVI. (Christum autem ætatis XXX. passum asseverat) scripsisse, semel atque iterum testatur. Quæso si quid vel hariolationis habes, significa. Vellem nomina & numeros librarii tolerabiliter corrupissent, libellum sanè non prorsus contemneremus. Nescio, an tua scire intersit; mihi visum, post proximas ad te datas litteras, catalogum Cæsareæ Viennensis bibliothecæ, in quo, Georgii Syncelli Syntagma Chronicum *ab Adam ad Alexium Comnenum*. Etsi hujus te Simlerus etiam admonere potuit. Vide quid velis, quid jubeas, quid ego possim; aut si te negotii lentitudo deterret. Vale. Augustæ Vind. XII. Kal. Decembr. An. MDCII.

XXVI.

EX Italia amicus ad me scribit, ab *Arnoldo Pontaso*, Vasatensi Episcopo, *Chronica Eusebii, Hieronymi, Prosperi*, Burdigalæ edi, emendatione bis mille errorum promissa. Quod quanquam tibi istic dudum innotuisse oportuit, tamen per me quoque significandum existimavi. Prelum jam fervere, primum in Italia folium visum, amicus addebat. Vale. Augustæ Vind. V. Kal. Decembr. An. MDCII.

XXVII.

SErò fuere redditæ litteræ, quas tu Idib. Decembr. dederas. De libellis Arabicis, me dudum scripsisse, memini, quod nunc præterea addam, non habeo. Certè voluntas tibi gratificandi neque defuit, neque in posterum deerit; ita de me es meritus. In Boicis bonas horas te malè collocare nolim, ad gustum duæ tres

tres pagellæ ſuffecerint. Ad *Toliſto-Boios* ſi perveniſti, quid conjecturæ videatur, ſcire aveam; an meliori ſaltem loco quam Becanicas habendam cenſeas: quod profectò velim, ut ſolicitus parentum in liberos amor eſt. Syncelli, quod petis, deſcriptum mitto, manu fideli, ſi minus eleganti; & additæ notæ iis, quæ vitiata videbantur, ne tu autographi errores librario tribueres. Si ergò Euſebium hæc una remora ſuſtinuit, nunc fauſta alite prodeat licet; & vix certè eſt, ut eum nobis diutius impune debere poſſis. Schema etiam ſtellæ, ſive novæ, ſive nuper certè obſervatæ, mitto; de qua vos nihil iſtic inaudiſſe, impensè miror, cum Batavi nautæ primi ejus obſervatores apud nos ferantur. Clavius nihil adhuc reſpondit; itaque nec Romæ adhuc obſervatam ſuſpicor. Vale. Auguſtæ Vind. XI. Kal. Jan. An. MDCIII.

XXVIII.

ME officio non defuiſſe, ſcheda tibi dicet, quam his litteris incluſi. Sed hîc quoque fortuna noverca; ne, quod unum maximè in votis erat, in tantilla etiam re tibi poſſem gratificari. Scripſerat amicus meus priori epiſtola, *Colloquium Muſulmannicum* decem aureis indicari; neque pretium deterruiſſet, ſed nunc hanc etiam ſpem, qua nihil videbatur certius, decollaſſe vides. Cum reſponſum ad aliquot ſuperiores meas accepero, uberiores à me exſpecta. Vale. Auguſtæ Vind. Kal. Jan. Ineunte An. MDCIII. quem tibi felicem precor.

XXIX.

LAciniam Syncelli, quam miſi, te dudum accepiſſe exiſtimo; ut per eam ſtaturum non ſit, quin Euſebius vel proximis nundinis prodeat. Nunc excerpta *Kalendarij veteris* affero, ab homine bonarum litterarum amante communicata. Autographum nondum videre licuit, quod ut quamprimum contingat, omni ope enitar; etſi enim nihil præterea in eo non vulgare, & hæc cum fide enotata eſſe aſſeveret; ego tamen meis oculis, quam aliorum verbis malo credere. Interim docebis nos, mi Scaliger, quid monſtra ſibi pleraque verborum velint, ſub quibus myſteria latere neutiquam ſanè dubito; ſed ut myſtagogo, qui ad ea levato velo introducat, opus habeam. Nam in paucis dilucebat. De Idibus Martiis Ovidius dubitare non patiebatur, *Idibus eſt Annæ feſtum geniale Perennæ*. XIII. Kal. April. Peluſia ſuſpicabar, quod Kalendarium vetus ruſticum, Iſidis navigium menſe Martio habet. V. Non. Julij. *Fugato Licinio*, ad Licinij fugam pertinet, quæ in eum diem incidit; quod ex Theod. Cod. l. 1. de Veteranis confirmari poteſt. Prid. Id. Aug. *Lychnapſia*. Idibus *Natalem Dianæ* Martialis diſertè tribuit. Si in his ipſis aberramus, dirige. Reliqua monſtra tu unus Her-

cules conficies. Et profectò debes nobis eam, pro indicio, gratiam. Clarissimo Merulæ multam salutem, cujus secundum missum nihilo magis, quàm primum accepi, ut jam spes nulla sit, ejus laboribus ante promiscuum vulgus frui posse, quod utinam ex nundinis fiat. Optimum etiam Clusium salvere jubeo. Vale. Augustæ Vind. XIV. Kal. April. An. MDCIII.

XXX.

Liturgiæ Elkupticæ Roma nondum redierunt, quod tamen brevi futurum spem faciunt; versæ enim jam sunt ab adolescente Maronita, lacunis expletis, ope alterius codicis, quem habet Ægyptius nescio quis in Pontificia familia. Moram, quæso, fer æquo animo, quam ego si tam diuturnam fore animo prævidere potuissem, librum profectò Romam nunquam misissem. *Pselli libellum* ab Hœschelio accipies, *interpretis Xylandri* manu commendatiorem. De stella valdè adhuc hæremus; si nova non est, quî factum, ut eam nemo veterum, ne recentiorum quidem antehac quisquam observaverit; id enim propemodum asseverare posse videmur, cum nemo in litteras retulerit. Itaque mussant adhuc harum rerum peritissimi diligentissimique, neque ego reperi, qui quid in utramvis partem sentiret, liberè auderet promere. Eusebio moram non nocere, facilè persuades; eam verò nobis permolestam esse, tu vicissim credas velim; Si nos itaque amas, manum aliquando, quæso, de tabula. Nunquam tibi pro re satis explicem, quam amicum illum inprimis, à quo Kalendarii excerpta nuper misi, hæc exspectatio torqueat atque adeò cruciet. Vale, & si quis nos istic amat, salvere jube. Augustæ Vind. IX. Kal. Majas Anno MDCIII.

XXXI.

Philippus Gundelius Viennæ Austriæ anno, opinor, MDXIII. *fastos Ovidianos* edidit; quibus *Kalendarium*, quod quærimus, & cujus excerpta ad te misi, adjunxit, descriptum ex Joan. Cuspiniani codice antiquo. Hoc nuper admodum rescivi, editionem nondum nancisci potui; sed omnibus vestigiis inquiro, quod tu item facies. De autographo etiam, quamquam vel nulla vel exigua admodum spes est, curam non depono: Tecum enim prorsus sentio, negotium non negligendum esse. Sed si autographum omninò periit, fieri non potest, quin editionis Gundelianæ exempla alicubi supersint. Interim querimur tot veterum scriptorum monumenta non extare, cum istud intra nonagesimum annum interciderit. *Giraldum* & *Junium* eo usos constat, sive integrum, sive excerpta tantùm habuere. Verùm hæc litterarum pestis est, cum, quæ parum intelligimus, publico prodere veremur; adversus inscitiam ipsi nostram testimonium

monium quodammodo dicturi. Amico illi, de quo nuper, Eusebium ad sequentes nundinas exspectare, longum videtur. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Majas. An. MDCIII.

XXXII.

AMicus meus, magni nominis medicus, homo eleganter doctus, cujus rei tibi hæc narratio fidem faciet, cum nescio quid *in Hippocratis epidemicorum libros* dudum moliatur, eum inspiciundi codicis Græci manuscripti cupido incessit. Quem quod nullibi certiùs, quàm aut apud Batavos, aut in Gallia reperiendum crederet, institit, ut ad Scaligerum adque Casaubonum scriberem. Vides publicam caussam agi, cum ejus privata laude, qui librum suppeditaturus est, conjunctam. Itaque plura non addo, ne toties mihi compertam humanitatem tuam in dubium revocare videar. Tantum moneo, nos sive pretio præstinaturos librum, quod tibi cumque pro ejus antiquitate & fide æquum videbitur; sive si domino venalis non est, ut prece etiam usum ad aliquot menses impetremus, magni beneficii loco habituros. Si hujus nihil neque apud te, neque apud Vulcanium, neque inter Byzantinas G. Dousæ reliquias, neque apud quenquam alium amicorum est, id quoq;, quæso, fac sciam. Liturgiæ Roma reduces, salvæ scilicet & incolumes, occasionem tutò istuc commeandi quærunt. Vale. Augustæ Vind. XIII. K. Decembr. MDCIII.

Non si Eusebii nomen omnibus epistolis non ascribimus, nos moram æquo animo ferre interpretêris.

XXXIII.

GRatias tibi de indicio Hippocratei codicis, evangelia, de nuncio Eusebianæ editionis debeo. Si quis dubius in epidemiorum libris amico illi meo locus incidet; Casaubonus, qua est humanitate, collationis laborem non defugiet. Sed in Eusebio, vis me seriò impudentem esse? Postquam lentitudinem typographi & operis molem incusas, suspicor finem autumnales nundinas spectare: Itaque audebo petere, ut his vernalibus folia, quotquot absoluta erunt, non gravatè communices. Dicat aliquis, mi Scaliger, te hoc cum humanitati tuæ, tum amori meo debere, sed tamen negare, per me quidem, liberrimum est; rectè enim vos Galli, quantum memini, vernaculo proverbio audaci flagitatori audacem negatorem opponitis. Liturgias *Elkupticas* per mercatores misi. Hœschelius *Origenem adversus Celsum* absolvit, nunc Latinum interpretem adjicit. *Theophanes* item, & Chronica, quibus *fasti Siculi Græci*, quos Sylburgius dedit, interjecti, interpretem reperiunt. Merulæ Cosmographia quando tandem lucem aspiciet? Vale, Augustæ Vind. XII. K. Febr. An. MDCIV.

XXXIV.

XXXIV.

PHilippus *Pigafetta* has Roma *inſcriptiones* mittit,tibi curandas; Ut magno operi, quod à te elaborari inaudiit, neque à Grutero jam editum eſſe reſcivit, infereretur. Feci lubens, etſi hoc quidem ſine fruſtrà. *Recens inventas* eſſe addit, & cum fide deſcriptas marmorarii erroribus non diſſimulatis. FRUNITA & SCELERATA, peregrino ſenſu, obſervationem merentur: Euſebii tui exſpectatio nos vehementer torquet. Vale. Auguſtæ Vind. Cineralibus, An. MDCIV.

XXXV.

PRæter quas Idib. Junii dediſti, ego nudius ſextus demum accepi; nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum, ſaltem à menſibus octo. Itaque binas illas, ſcriptas ſtatim poſt Liturgias redditas, intercidiſſe dubium non eſt. Sed miror,cui credas; aut cur non via Amſtelrodamenſi, ſive ad Caſparum Quingettam, ſive ad Hanſum Hungerum mittas. Ego binis,quibus te quid de Liturgiarum interpretatione ſentires, aperuiſſe ſignificas, ægrè careo: Nam quod nunc quoque innuis, nullas ex altero codice lacunas expletas eſſe, quin quædam tui omiſſa eſſe, quædam præpoſterè vertiſſe interpretem,mihi & inexſpectatum valdè,& permirum accidit. Si non pigebit diſtinctiús perſcribere, valdè te amabo. Unum compertò ſcio, Maronitam interpretem crebrò ad *Gabrielem Negib* in Vaticanum commeaſſe, per collationis ſpeciem. Benè de Euſebio nuncias,ſi enim ante Junii initium duplici prælo admotus fuit, facilè conjecturam capio, fieri non poſſe,quin proximis tandem nundinis ſitim noſtram expleat. Feliciter. Burdigalenſis an in ſpongiam? Nos quidem nihil ejus vidimus. Quid Merula,ceſſat in magno illo opere? quod, verè fatendum,melius eſt jacere,quam ab occupato pertexi. Hœſcheſius,præter ſalutem, nihil habebat,quod ſcriberet; nuper officio functus. Druſii Syracidem dudum vidit,in quo,quod inter nos ſit,plura ſe Hebraicæ quàm Græcæ litteraturæ veſtigia deprehendiſſe exiſtimat. Vale, Auguſtę Vind. III. Non. Septembr. An. MDCIV.

XXXVI.

MAgnam eſſe exſpectationem Euſebiani operis, ſæpè ex me intellexiſti. Ejus rei teſtem cito caput epiſtolæ,quod viſum ſubſcribere,ex libris amici cujusdam mei, hominis horum ſtudiorum amantis,excerptum. Id verò, ſi ſatis candorem tuum novi,eo animo,quo à me mittitur,accipies;neque ingenua libertate offenderis.

Scaligeri in chronicon Euſebii lucubrationes,non aliter exſpecto,quàm qui longam ſitim avet explere. Utinam vir ille, acri & igneo præditus ingenio, ad duo habuiſſet reſpectum,in vitæ Chriſti annis ritè ordinandis. Unum eſt,declaratio

ratio Apostolicæ sedis, nomine Victoris Papæ, mille super & quadringentos ante annos in Synodo Cæsariensi facta, qua passus dicitur Dominus 23. Martii, & resurrexisse 25. Qua data semel hypothesi, nulla vel ab Archimede, vel ab Euclide afferri magis dilucida potest demonstratio; digito indicans annum Julianum 76. Dionysianum 31. Cyclo Solis XII. & Lunæ XIII. Indict. 4. Tiberio V. & Ælio Sejano Coss. quadragesimo ante excisam Hierosolymam anno, 37. ante cædem Principum Apostolorum, 35. ante initium belli Judaici, trigesimo ante necem Jacobi minoris, anno 7. Neronis. Superstite tum adhuc Sejano, qui eodem illo anno sui Consulatus, XV. Kal. Novemb. in pœnam peccati, quo in Senatu divinitatem Christi, qui jam tum resurrexerat, obstinatissimè impugnaverat, miserabiliter periit. Horum singula, ut alia præteream innumera, irrefragabili apodixi annum delineant mortis & anastasis Salvatoris. Asseruntur verò à S. Hieronymo plusquam decem in locis, ab Epiphanio in septem, Clemente Alex. Eusebio, Tertulliano, Lactantio, Julio Africano, Apollinari, Cyrillo Alex. Philastrio, Severo Sulpitio, S. Augustino, Irenæo, Joan. Chrysostomo, Paulo Orosio, & aliis; quos si persequar, dabitur infinitum. Quod si aliqui ex illis interdum ab hoc calculo, atque adeò à seipsis & veritate dissideant, non ob id falsa veris fidem derogant. Quare si illam collibitum fuisset insistere viam, quam à suis calcatam majoribus, nostri pariter majores tritam nobis reliquere, per universum Christi hodœporicon ultro citroque, non aliter atque Thesei aut Ariadnæ filo, per gyrum atque ambages Dædalei labyrinthi, liber se usque quaque progressus & regressus obtulisset. Juvisset ad hoc quoque illud alterum, si præter Evangelistas in consilium adhibuisset Josephum, Josippum, Hegesippum, Dionem, Macrobium, aliosque plures, ex quorum certissima testificatione constat vita abiisse Herodem ante Pascha anni 43. Juliani, quo Coss. erant Lentulus & Messalinus, quo itidem anno Cajus Cæsar liti præfuit Archelai & Antipæ, integra tum adhuc fama *Juliæ* filiæ Augusti, in cujus honorem Philippus, initio mox tetrarchiæ, patriam Petri & Andreæ, *Bethsaida*, *Iuliada* nuncupavit. Quo rursus anno, quinto die ante suum excessum, Herodes Antipatrum, & cum illo bimulos occidit Ephratæos, juxta tempus ortus Stellæ & Messiæ; juxta itidem vaticinium Isaiæ cap. 7. & 8. ubi prædicitur Rex ille, cujus erunt spolia Samariæ, & Rex item Damasci, vita & regno exuendi in ætate Christi infantili, antequam per ætatem nomen patris edere possit aut matris. Quod in Herode & Obodam Regibus adimple-

impletum. Obodam porrò Rex Damaſci, teſte Joſepho, in fata conceſſit paullò ante Herodem ; quando Saturninus cenſus egit, quibus compaginatus eſt verus Emmanuel. Hæc paucis dici poſſunt, ſed paucis defendi non poſſunt ac conſtabiliri. Ego indicare tantum volui, tametſi non ſim neſcius, veritatem paucis comprehenſam, non tueri ſplendorem ſuum ac dignitatem. Utinam iſta Scaliger, & Illuſtriſſimus ſcriptor Annalium conſideraſſent: Nunquam ille Chriſtum dixiſſet paſſum nunc 79. anno Juliano, ut habet prima editio; nunc 78. ut ſecunda: Neque hic Chriſtum mortuum aſſeruiſſet 78. anno Juliano, 34. Dionyſiano; cum annus 34. Dionyſianus, uti probè novit Scaliger, ſit octogeſimus annus Julianus. Denique neuter Chriſti ortum ſignaſſet 43. Juliano, quo tempore jam mortuus erat Herodes. Hæc amicus meus, quæ etſi non magno tibi fortaſſe erunt uſui, libuit tamen communicare; tu in optimam partem interpretaberis. Vale. Auguſtæ Vind. IV. Id. Novembr. An. MDCIV.

XXXVII.

SItientes fontem petunt: Ut primùm nummum, cujus ectypon vides, nactus ſum, ſtatim ad te ire viſum; quod ejus interpretationem ſive à te exſpectandam, ſive planiſſimè deſperandam eſſe cenſerem. Nos quidem aut Triballorum, aut Bulgarorum, aut neſcio quos alios ejus oræ Crales, qui Conſtantinopolitanos Imperatores hactenus imitati fuerint, pertinere, ſuſpicabamur; ſed ſuſpicabamur tantùm: Quid enim conſtitueremus, qui partis averſæ ne unum quidem apicem agnoſceremus? Adverſa, niſi vehementer fallor, Conſtantinopolitanam viciniam loquitur. De Euſebio quando nos exhilarabis? Ultra nundinas diem produci jam nullâ ratione patiemur. Hœſchelius, chartæ penuria, Procopio manus necdum admovit: Ea eſt litterarum & litteratorum miſeria, ut ad hujuſmodi etiam remoras hærere neceſſe habeant. Vale. Auguſtæ Vind. Non. Jan. Anni MDCV. quem tibi felicem precor.

XXXVIII.

QUæ eſt iſta Lugdunum & Amſtelrodamum inter Charybdis, cujus ingluvies tot nobis, ab aliquot jam annis, hauſit litteras? quidquid enim ultrò citroque periit, omne tantillo tractu interceptum eſſe certum habeo; cùm Amſtelrodamo litteras huc rectè & tutò perferri hebdomadatim experiamur. Neque fefellit Hungerus, cum tibi affirmavit, Liturgias in manus meas perveniſſe; dudum enim, ante menſes minimùm tres opinor, accepi, & ſtatim reſcripſi, actis prolixè gratiis; quas etſi nunc quoque repeto, ſcio me tamen verbis cum labore à te impenſo, paria facere non poſſe. De reipſa memini, me ſcripſiſſe, qui ſibi arbitrium

trium ſumat, Arabici ſermonis peritiam neceſſariò profiteri debere; cujus ego ne unum quidem apicem diſtinctè intelligam; ſed eſſe nonnulla inter correctiones, tantæ probabilitatis, imò veritatis ſpecie, ut in quantavis Arabicæ linguæ ignorantia, tamen Latina rectè à te reſtituta eſſe, aſſerere neutiquam dubitem. Hæc litterarum ſumma, quas poſt Kal. Decembr. quibus tuas dediſti, ad te perveniſſe, non deſpero; cum tuarum exemplo fieri potuerit, ut ad tertium menſem in itinere hæſerint: Procopianam cauſſam Hœſchelius aget, qui, quam nos ſperare jubeat, ex ſcheda etiam intelliges. Quod judicium de Chronologo liberrimè perſcripſeris, amo te; & verum tibi fatebor, hoc ipſo deſiderium Euſebii tui in dies magis acuis; neque ſatis ſcio quomodo ferendo futurus ſim, ſi ultra nundinas, quod abominor, differas. Conjicio, te de Boico Cancellario ſuſpicari: fruſtra; Cancellarius enim à Chronologo iſto fortaſſe magis adhuc, quam tu diſſentit. Non diu eſt, cum hic ſe mihi inſinuavit, & propediem in publicum prodibit, niſi conjectura decipior, Francofurtenſi mercatu: tum certius experiemur quid tanto hiatu dignum laturus ſit. Vale. Auguſtæ Vind. XIV. K. Mart. An. MDCV.

XXXIX.

MIrum, quam nos deſiderium Euſebii tui exerceat; eò quidem acrius, quò longiorem ſpem poſtremis litteris feciſti. Meminiſſe enim potes, te ſcripſiſſe, fruſtra tam citò exſpectari, nondum ad dimidium perventum eſſe, operas quæſtus ſui cauſſa plerumque alia interjicere. Prope erat, ut ad petitionem ſemel negatam redirem; ſi nundinis toto opere excludereris, ſaltem ne partem in guſtum invideres. Sed vicit pudor, &, ſi verum dicendum eſt, hoc potentior modeſtiæ magiſter, iteratæ repulſæ metus. Itaque, quando in hanc partem te obfirmaſti, & coronis omninò exſpectanda eſt, quod proximè conſequitur, impetrari patieris; ut extra etiam nundinas, librum à prælo adhuc calentem & madentem, Amſtelrodamenſi via ſtatim ad me mittas. Ingenioſum ſcriptum, funebrem Douſæ laudationem, ante aliquot menſes accepi, neſcio an auctoris miſſu; litteræ enim nullæ adjunctæ erant: Eò gratias agere abſtinui, ne ineptè aberrarem. Muſicum iſtic bellum gliſcere, mihi, ſupra quam facile credas, ægrè eſt. Utinam vel pugnantium manus continere, vel certè calamorum loliginem eluere, ego poſſim. Hœſchelius Origenem abſolvit. Procopio manus admovit, lentas typographi culpa. Vale à tui amante. Aug. Vind. Prid. Non. Jul. An. MDCV.

XL.

NEceſſitas quam pertinax regnum tenet? Huic ergò nos quoque parebimus. Quando ratum, firmum, fixum tibi eſſe video, Euſebii conſpectum per partes non indulgere; id eò nobis

ſanè ægrius, quòd, quæ eſt alterius typographi lentitudo, coronidem ne proximis quidem nundinis ſecuro animo ſperare licet. Sed obdurabimus, & feremus, quod mutare in noſtra manu ſitum non eſt. Tu viciſſim fac fides tibi conſtet, qui me primum omnium Euſebium ex fornace calentem accepturum, fueris pollicitus. Præſtare tantò magis debes, quanto impenſius deſiderium ſingulis litteris acuis. De amphitheatro piget ſcribere, & ſunt omnium judicia in medio; etiam eorum, quos tu minimè ſuſpiceris. Caſaubonus certè nuper in hæc verba ad me ſcripſit, *Fronto Ducæus, vir eruditiſſimus & modeſtiſſimus, cum ſuperioribus diebus ad me veniſſet, librum illum & libri auctorem abominatus, non unius, ſed plurium facinoroſorum hominum opus eſſe confirmabat.* Sed ego nunc temporis anguſtiis, & occupationum multitudine impedior, ne compluſcula, quæ animo in hac cauſſa obverſantur, ſubjungam. Nonnulla in Putſchii ſinum, cum quo multus & ſuavis, per aliquot dies, quos apud nos agit, de te ſermo, effudi. Roſerii ineptiſſimas adverſus me nugas vidiſti? Quas ego, Caſauboni, Thuani, Bongarſii, aliorum conſilia ſequutus, ſilentio ſplendidè contemnendas cenſeo. Vale. Auguſtæ Vind. VII. K. Novembris. An. MDCV.

XLI.

MOnumenta *gentis Scaligeræ* quæ vides, Veronâ à *Cæſare Nicheſola*, homine mei amantiſſimo, tibi transmittenda accepi; neque quî id commodius, quam per nundinas fieri poſſet, reperi. Eæ niſi nobis Euſebium, tanto jam tempore exſpectatum, repræſentabunt, inamœnæ accident: Sed ſperemus, quod juvat. Erant, quæ præterea ſcriberem; ſed me podagra ab aliquot diebus lecto affixit, & decumbens hæc ſcribo; noſti autem opinor pedum manuumq; in hac cauſſa conſenſũ, cum illi odiosè otiantur, quam iſtæ longis ſcriptionibus exarandis parum promptæ eſſe ſoleant. Putſchium noſtrum pulchra & præclara minantem, in ætatis flore ſucciſum, quam doluí? ſed hac lege homines naſcimur. Valdè velim exſtare editionem novam auctorum, de limitibus agrorum; quæ niſi apud vos prodeat, ubi codices manuſcriptos eſſe ajunt, quid aliunde ſperem non habeo. Vale. Auguſtæ Vind. VI. Id. April. An. MDCVI.

XLII.

VAndermylius ad me ſcripſit, Euſebium tuum cis paucos dies abſolvendum, fortè ante exitum hujus menſis. Quod ſi ſic eſt, & tu promiſſi memor, in ſententia manes, quæſo, quamprimum ad Caſparum Quingettum mercatorem Amſtelrodamenſem mitte; is cum fide ad me curabit: Et ego aſpectu operis maximè cupiti, ante nundinas fruar. Cujus rei ſpem omnem depoſueram, conſpecto proximo catalogo; ſed Vandermylii litteræ iterum

iterum erexere. Hœschelii Procopius nundinis prostabit. Casaubono me Polybium membranaceum ex Boica bibliotheca impetraturum propè confido; optimæ notæ esse asseverant, qui diligenter inspexere. Pro Vulcanii Cyrillo quorundam fores adhuc frustrà pulsavimus; nec tamen desistimus. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Jun. An. MDCVI.

XLIII.

ORator ad vos venio, ait ille in Comœdia, sinite exorator ut siem. Eusebii multi apud nos cupitores, rara adhuc sunt exemplaria: inde fit, ut meum, quod tu misisti, jam non meum sit; ita crebrò ejus usum amicis cogor concedere. Horum unus, quod in prolegomenis hæc verba legerit: *Disertè extat in parapegmate incerti auctoris, interprete Nic. Leonico, quod fastis Ovidianis prætexi solet: sed falsò attribuitur Ptolemæo: Nam aliud Ptolemæi Græcum longè huic dissimile, penes nos habemus.* Cùm hæc, inquam, legerit, & me nihil non apud te posse sibi persuadeat, desiderio Kalendarii Ptolemaici Græci genuini incensus, vehementer institit, ut apographum à te impetrarem. Puto paucarum pagellarum rem esse: Vide itaque, quid tibi faciendum censeas: Etsi enim amico magnopere gratificari cupio, tamen nihil præter commodum tuum volo: Sed magna in humanitate tua spes est. Vale. Augustæ Vind. xv. K. Nov. An. MDCVI.

XLIV.

NIsi tu joco quereris, ego quod seriò mirer, habeo; quid tribus meis epistolis factum sit, quas ab autumnalibus nundinis ad te scribere, & homini expertæ fidei Casparo Quingetto Amstelrodamensi, omnes commendare memini. Itáne fieri potest, ut iis itineribus misellæ periclitatæ fuerint; quibus millenæ aliæ quotidiè tutò commeant? Vandermylij ergo operam experiamur, feliciori spero successu; quod is se ante mensis hujus exitum, ipsum ad vos cogitare scripserit. Francofurto nonnihil litterarij mercimonij allatum vidimus, cetera in dies expectamus; etsi profectò inter ea, quæ allata sunt, jam quæ nollemus, vidimus: sed utinam coram colloquendi facultas esset. Quod Vulcanium strenuè in Procopio laborare significas, beasti Hœschelium; & est sanè auctor dignus, in quo Agathiæ interpres nervos intendat. De patris in animalium historiam curis, tu quidem salivam moves; sed omnis spes intercidit, postquam te vestris Catonibus non contentum esse, alios typographos quærere ostendis. Quid satis est, cui Roma parum? quæ officina satisfaciat, cui Plantiniana sordet? nam de Bassoniana tecum propemodum sentio. Operis de emendatione temporum utriusque editionis ea majestas, ut cui Raphelengij domi sunt, foris typographum circumspicere non debeat. Vale. Aug. Vind. vi. Id. Jun. An. MDCVII.

P. S. *Nichesolæ* velim significes, te monumenta Scaligeriana dudum accepisse, ne fides mea laboret; nuper enim quid iis factum sit, quod litteram nullam unquam à te acceperit, quæsivit. Vandermylio in eo, quod meo nomine à te petet, ne te difficilem præbeas, rogo.

XLV.

QUid Praga de cœli facie ad me perscribatur, in scheda leges; nostri hic Mathematici somniculosiores, nihil hujus adhuc observarunt, sed observabunt, à me moniti: quid vestri sentiant, fac, quæso, sciam. Procopium te ex nundinis accepisse, spero: Mirè adhuc sterilis ille labor Hœschelio, nisi longior mora grandius fœnus coquit. Verum pauci Græca intelligunt, & ut non intelligentes, ament, prope stultum sit petere. Heinsius si ad vos redijt insta, quantum potes, ut versioni manus admoveat; ne ineptus interpres, quod futurum prævideo, eam stationem occupet. Vale. Augustæ Vind. v. Non. Octobr. An. MDCVII. Vandermylius ante tres quatuor hebdomadas epistolam à te ad Cerutum scriptam misit, ea probè curata est.

XLVI.

BInas à te accepi epistolas, Non. Martij & XIV. Kal. Maji datas; priorem Callipedes, opinor, pertulit: Utrique litteræ ad Cerutum adjunctæ erant, quarum unæ illi jam sunt redditæ, quod ex responso intelliges, alteræ mox reddentur. Eusebium etiam curabo, sed occasio exspectanda est, ob voluminis magnitudinem. Interim Menippea ad Nichesolam missa. De fastorum inconstantia, tu sanè doctè & accuratè; tamen ego nescio quomodo, lapidi meo adhuc faveo, qui Sept. Getam II. & Plautianum II. Consules præfert. Subscriptiones enim legum, numeros Consulatuum Antonini & Getæ æquantes, meo animo palam corruptæ sunt, & digitum ad fontem & originem erroris videor posse intendere. Cum correctores collegia Consulum in fastis sic comparata reperirent,

Severus & Antoninus.
Geta & Plautianus.
Cilo & Libo.
Antoninus & Geta.
Albinus & Æmilianus.
Aper & Maximus.
Antoninus & Geta.

Consulibus, quos asterisco notavi, præcipiti consilio numeros II. & III. ascribendos censuerunt, æque utrisque quod nimirum *Antoninum* primum Consulatum cum patre gessisse scirent, *Getam* cum Plautiano crederent. Sed fefellit homines audaciores quam circumspectiores, *duos* fuisse *Getas Consules*; Severi fratrem

fratrem alterum, Plautiani ſcilicet collegam, alterum Severi *filium*, Antonini utroque Conſulatu collegam; itaque numeros inter patruum & fratris filium non rectè continuari. Ejus rei etiam alij lapides admonere poterant, in quibus Antoninus Aug.II.cum Sept. Geta Nob. Cæſ. nullo adſcripto numero, hoc eſt, tum I.Conſule, & Antoninus Aug.III.cum Sept.Geta Cæſ.II. comparantur, numeri nuſquam æquantur. Adde tot *nummos*, quibus Geta Aug. Trib. Pot. III. adhuc Coſ. II. *ſcribitur*, Et *inſignem* unum *Philippi Fuggeri*, quo Trib. Pot.IV. Coſ.II. Deſ.III. ſed tertium Conſulatum ne iniret, fratris ſcelere effectum eſt. Getæ patrui Spartianus non ſemel meminit, ex quo *Cuſpinianus primùm diſtinctionem obſervavit*. De priori ejus Conſulatu, quandoquidem lapis *bis Conſulem* fuiſſe oſtendit, nihil præterea habeo, ſed Suffectorum infinitus numerus excidit. De gemma multa me doces, quæ cum primum vacabit, penſiculatè examinare eſt animus. Pro Satyra gratias habeo. Judicium aſcriberem, niſi dudum certum & conſtitutum haberem, polemica hæc nulla ex parte attingere. Vale. Auguſtæ Vind. Prid. Id. Majas An.MDCVIII.

XLVII.

EGo verò non unum patris tui panegyricum, ſed & reliqua, orationum atque epiſtolarum avidè evolvi. Sic ſoleo Scaligeriana. Quarum ne qua mihi elabatur pagina, planè cautio eſt. Itaque valde te amo de munere. Verùm carmina, quæ Agrippinates dedere, an agnoſcitis? mone quæſo, ne alienum tollamus pro legitimo. Merulæ quid factum, ne hariolari quidem poſſum, à quo & publicè & privatim tam diu nihil compareat, cum utrumque exſpectaremus. Privatim reſponſum debebat. Publicè geographicum illud grande opus. De quo quotidie quærendo, quidam qui me illo amico uti putant, tantùm non enecant. Ego præter mirari, quod reſpondeam nihil habeo. Quæcunque eum cauſſa moratur, facile ſciamus. Et ſi nulla tabulæ itinerariæ explicandæ hîc ſpes ſupereſt, iſtud quoque ſciamus. Sane meliora omnia & ſpero & voveo! ſed tam diuturnum tamq; obſtinatum ſilentium quî non ſuſpectum ſit? ſaltem ſalutem tu ejus nomine aſcripſiſſes, ne plane ad ſilentes abiiſſe, quod abominor, neceſſe haberemus ſuſpicari. De catomo, nihil, quod contra jam moveam, habeo. In Toliſto-Bojis conjecturæ, quam Caſaubono probari video, non favere non poſſum, ita multa concurrunt, quæ tamen te diſſentiente nunquam ſatis firma exiſtimabo. Quàm ridicula pleraque populorum etyma, nec ipſe ignoro, neque quiſquam eſt, qui æquè ad Beccеſelena nauſeet. Sed niſi fallor, alia eſt Toliſto-Bojorum ratio. Multa erant præterea, quæ ad tuas reſcriberem;

berem; ſed tempore excluſus neceſſariò ad proximas rejicio. Hoc unum, quod in ſcheda leges, amicus meus, cetera vir bonus, ſed ex illorum genere, qui, quod volunt, valde volunt, quin èx te quærerem, excuſari non paſſus eſt. Vale V. Illuſtris, & me inter homines tui cultores amatoresq; cenſere perge. Merulæ, ſi apud vos eſt, multam ſalutem. Multam item Meurſio. Cui ne ſcribam, ſatis cauſſæ eſſe exiſtimo, cum munera mea Calvi ad Catullum comparet, ita enim ejus litteræ loquuntur, quas Vandermylio coram oſtendi, ne ſcriptio quidem grata accidere poterat. Ille fortaſſe aliò ſcripſit: Interim. Porci illius Patavini quem dicis, nihil unquam ad nos. Et an Verres hic dignus iſto Hercule? nam & te tacente, qui fidem adhibeat; niſi ſui ſimilem reperiat neminem. Auguſtæ Vind. XIX. Kal. Jul. An. MDC.

MARCI VELSERI EPISTOLÆ

AD JUSTUM LIPSIUM, EX BIBLIOTHECA HUGENIANA.

I.

Viro Clarissimo & Præstantissimo Justo Lipsio, *Domino & Amico meo observando. Lovanium.*

Nemo bonas litteras amat, qui te non colat. Solus ego cessator. Manu quidem & stilo hactenus, non animo. Quem tui, Vir Charissime, amantem observantem diu habeo, & promere, sæpe fuit impetus. Pudor frænos injecit. Quomodo ignotus ad Virum tantum, præsertim nulla occasione subnixus! Eam nunc deniq; videor probam nactus, ideò lubens arripui. Has schedas inspice, sunt ex antiquo autographo, singulares istius generis superstites reliquiæ, multa hactenus nõ visa non audita proferunt, optimam vestræ Belgicæ & Bataviæ partem describunt. Quibus nominibus tibi acceptas futuras, non spero, sed planè scio ex meo sensu. Quam cupidè enim exosculer, si quod simile monumentum Germaniæ, aut Rætiæ & Vindeliciæ nostræ se aperiat! Affectus ergò mei in te indices cape, & eum mihi cum multis hujus oræ communem scito. Nescio enim quomodo, quod ille de virtute dixit, amicis inimicis æquè amabilem esse, geminum ego hic quotidie experior, quidquid à te litteratum prodit, omnes, non litteratos tantum, sed nos illiteratos etiam mirificè tenet,

tenet, in tui amorem & admirationem rapit. Explicationes tibi probari valde velim, sed ut eas minus, consilium certè editionis schedarum probabis, quas adeò gratiosas apud eruditos futuras auguror, ut nonnihil favoris inde in explicationes sit dimanaturum. Reliquum, ambitionem meam in primo isto officii limine fateri, ea persuasit, tuas hac scriptione posse elici. Cogita, an tanti putes, me profectò eximio beneficio devincies, à quo tibi promitte, quidquid ab homine tui studiosissimo proficisci potest. Vale. Augustæ Vind. Prid. Kal. Mart. An. MDXCI.

II.

S. Me ante aliquot dies ad te scripsisse, Vir Clarissime, ex Viviano cognosces. Amor & observantia, quam tuæ virtuti & doctrinæ debemus omnes, à me impetraverat. Etsi difficulter: Subverebar enim, ne molestæ & impudentes viderentur interpellatrices, litteræ ab homine ignoto profectæ. Ac sustinuissem me, nisi impulisset occasio, quam tibi probandam sperabam. Schedæ sc. itinerariæ, quas ex antiquo autographo, singulari hujus generis superstite monumento, si tamen superstes est, deformatas, publicas feci. Hæc cum pleraque invisa inaudita proferant, multam Belgicæ & Bataviæ vestræ lucem inferant, quin facile aditum exoraturæ essent, dubitare non poteram. Conciliatrices itaque blandiusculas præmisi. Sed ecce in manus prædonum incidisse audio, quibus vel hoc nomine malè sit, nec an postliminio in libertatem vindicandæ, constat. Quid ego facerem? Quando ardor ille tibi innotescendi non defervet, sed --- crescit in horas, aleam semel frustra jactam, visum repetere. Tu sive constantiam, sive pertinaciam, in tuam amicitiam penetrandi, recti consules, sanè si doctrinam humanitas æquat, & me saltem in extrema tuorum cera scribes. Nam sic omninò accipe, qui de scriptorum tuorum præstantia acutius me uno judicare queant, multos esse, qui te plus ament & admirentur, neminem. Vale Vir præstantissime. Aug. Vind. Pr. Non. April. MDXCI.

III.

S. Serius respondeo, non mea, tabellarii culpâ, cujus negligentia factum, ut tuas, Clarissime Lipsi, ante non multos dies acceperim. Amorem, quem spondes, amplector exosculor: quando ita à juventute institutus sum, præcipuum vitæ fructum in eorum benevolentia positum existimare, quorum virtutem & doctrinam inprimis mirarer. De Vellejo gratias ago: næ tu in rependendo promptus & largus. Neque censuram, neque elogium expectas; sed verbo dicam, eo loco hic apud nos, quo tua omnia, summo. Lazii fragmentum de bello in Suevos, quam rectè divinasti nugas? Vulgatum tamen aliquoties admiratores invenit. Et verò digladiantur etiam, an Cisara Augusta nostra,

an

an nescio quod in vicina Bajoaria oppidum. Ego multis argumentis conjicio, narrationem totam lusum esse hominis malè feriati, qui Caroli M. aut Othonum tempore scripserit: non multo recentiorem indicio Urspergensis & Frisingensis, qui se famâ jam tunc vetustate inolitâ niti significant: etsi Frisingensis Varianam cladem interpretatus, quod multi imperitè sequuti. Habes in scheda fragmentũ, & notas inter exscribendum natas: inspice, si tanti putas, & juva nos qua potes. Debes profecto: quandoquidem Vellejum semel illustrandum sumpsisti, tuâ interest, ne quid illi adulterini assuatur: nostrâ, cum res Vindelicas præ manibus, & hoc ulcus tangere necessum habeamus, sectionem tibi potissimum peritissimo chirurgo committere. Lazius hic deridiculo, non præter morem. Verè & medicè de homine medico medicus scripsit, ingessisse multa, digessisse pauca. Librum in Dialogistam vidimus, & legimus cum voluptate, execrati adversarii impudentiam, dementiam, impietatem. Si vetus de te ad nos rumor, utinam autem verus, erit quod Diodoris acrius doleat, illi ringantur, boni omnes sibi gaudeant, tibi gratulentur. In quo omine desino, tu ratum præsta, ita te æternum salvum salus. Augustæ Vind. XVII. K. Junias. MDXCI.

IV.

ERuditionem in te, Clarissime Lipsi, dudum amavi: humanitatem, ex quo tempore priores tuas accepi: nunc etiam pietatem, cum, quod antea rumor attulerat, animo tuo interiorem quietem & securitatem partam, ex te intellego: Amorem tot accessionibus auctum perpetuum ominor, siquidem Funiculus triplex difficile rumpitur. Tu verò macte hac felicitate, quam tibi non ego unus, sed quotquot hîc tui pietatisque amantes vivunt, gratulantur. Ut enim ille de virtute ait, semper esse amabilem, sed gratiorem in pulchro corpore, sic habet pietas, sibi sola satis, non tamen est, quin litterarum splendore mirificè illustretur, nec omninò ulla rebus humanis utilior potest accidere conjunctio. Utinam tibi Deus mentem injiciat, velis hujus tuæ in rem Christianam voluntatis publicum extare testimonium, magno multorum bono, *non* fallor, fiat: haud sanè quod te fidei nostræ capita aut certius, aut uberius, aut subtilius, quam alii fecerunt, tractaturum existimem, sed quod aliquos, qui ut Theologorum scripta attingant, nunquam persuaderi possent, auctoritas & exemplum, alios orationis tuæ siren, nihil blandior, in rectam viam sint deductura. Ubi tu porrò rectius operam colloces? Nam ut nescio quibus Chronologis & Westphalis, ineptissimis hominibus, respondere inducas animum, eisque vel horulam largiaris, scio non facies. Oratione, quam de B. Virginis Mariæ laudibus à te habitam audivimus, fortasse id argumentum atti-

gisti; quicquid est, ne quæso nos cela, qui omnia tua suspicimus, ut etiam litterulas inter cimelia condamus.

De Etrusca conditione rectè deliberabis: multum litteræ & litterati Mediceis debent, fatendum est, At vix scio, an præter unum aut alterum, Mureti inprimis, plura transalpinorum hominum exempla sint obvia, quorum Ingeniis in Italiâ invidia & ambitio Italorum non obstiterit. Pseudo-Velleiana te mecum damnare video, nec præter opinionem.

In Cæsarem, Livium, Florum, & Cæsareos scriptores, hoc est, in omnem Romanam historiam, quæ promittis, utinam quamprimum repræsentes: magni alicujus Medici opem, multos infeliciter experti, diu est quod isti flagitant. In Spartiani Caracallâ quærebam, quid sibi hæc vellent, Circa Rætiam non „ paucos barbaros interemit: militesq; suos quasi Syllæ milites „ cohortatus est & donavit. Quæ est ista tam eximia Syllæ co- „ hortatio & donatio, quam respexit, doce nos; quæ apud Sallustium & Appianum de Sylla legimus, huc vocare, frigidum opinor, peculiare quid voluit Spartianus, Vale, vir præstantissime. Augustæ Vind. x. Kal. Febr. An. MDXCII.

V.

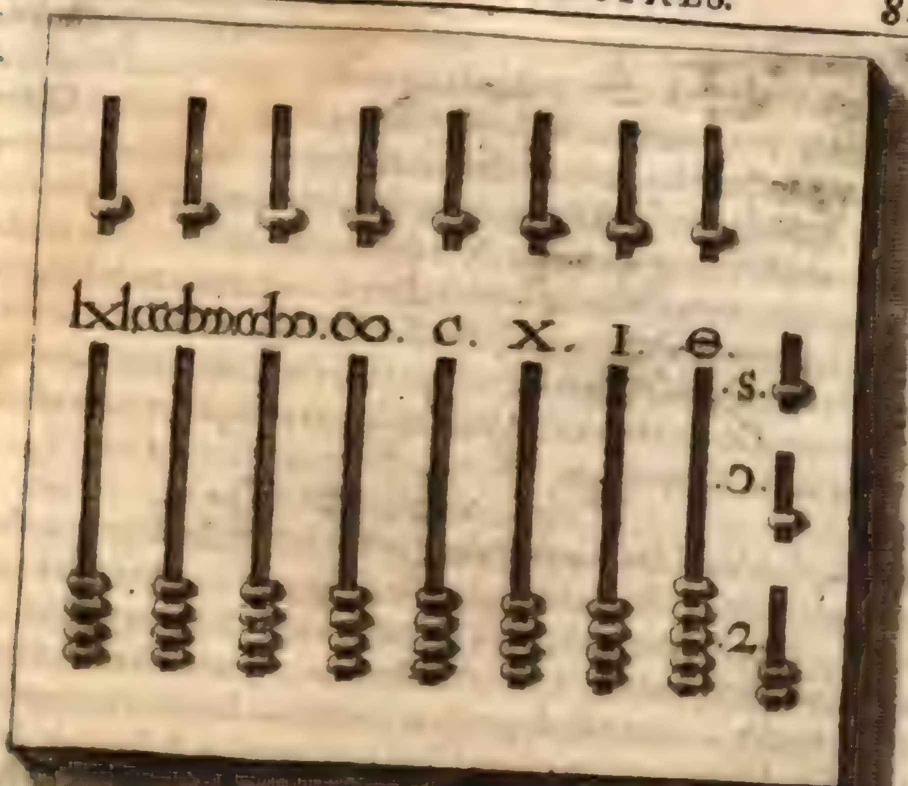
MItto tibi, Clarissime Lipsi, speciem abaci ænei antiqui chartulâ expressam, quæ se commodum obtulit, cum neque tuarum desiderium jam diutius ferre, neque eas præterquam scriptione possem elicere, & intelligerem esse hominis aut impudentis, aut imprudentis & sanè importuni, inani scriptione cujusquam otium interpellare.

Scis ductis lineis & positis calculis rationes nunc vulgo subduci, eo propemodum abaci usus recidit, sed viâ, uti vides, diversâ, nescio an simpliciori & expeditiori, quam valde velim firmari verbis scriptoris alicujus veteris, probi. Horatius,

Lævo suspensi loculos tabulamq; lacerto,

Parum huc opinor facit. Tu cogitabis, nos docebis, & quod unicè cupio, amare perges: nam ut amicitiæ nostræ memoriam etiam ad posteros propages, etsi inter prima in votis habeo, præ omnibus æris marmorisq; monumentis æstimaturus, vereor tamen ne improbum sit petere. Communis amicus Vivianus nescio quid de face historica indicabat; An id est, quod ad me scripsisti te in Cæsarem, Livium, Florum, Spartianum, & reliquos Augustæ historiæ scriptores meditari? Sive hoc, sive aliud, ne, quæso, differas, sed rem litterariam quamprimum isto quoque splendore illustres. Vale. Augustæ Vind. VI. Id. Mart. An. MDXCIII.

Abacus

Abacus æneus est, forma & magnitudine, quam chartula exprimit. Foramina scilicet, ordines sive alveoli, in superiori parte octo, totidem in inferiori parte. In superioribus singulis alveolis singuli sunt claviculi umbellati, sive capitibus latioribus, ita ut hinc inde moveri queant, nec tamen excidant. In alveolis inferioribus singulis quaterni sunt similes claviculi ductiles & umbellati, præterquam in alveolo Θ. signato quinque claviculi sunt: rursus in tribus alveolis, qui extra reliquorum ordinem, in duobus quidem s. & ↄ. notatis singuli sunt claviculi, in 2. verò duo sunt. Claviculi itaque in universum XLV. omnes mobiles. Parte adversa characteres inscripti, quos dixi Θ. s. ↄ. 2. Dein numeri I. X. C. ∞. ccIↄↄ. cccIↄↄↄ. IxI. parte aversa nullæ notæ, claviculi tamen, quod necesse est, hinc quoque in alveolis conspicui: ad angulos quatuor lunulæ paullo crassiores, & magis quam claviculi extantes, annexæ sunt, hæ abacum sustinent, ne claviculorum usus impediatur.

Usus videtur fuisse hujusmodi, ut in XIV. alveolis, quibus numeri sub vel supra scripti claviculi inferiorum alveorum singuli tot numeros, puta asses aut sestertios notarent, quot character interjectus: superiorum verò claviculi uno amplius quam inferiores claviculi ejus alveoli omnes. Quo posito facile est intelligere, quomodo ductione claviculorum, quibus I. interjecta est, exprimerentur inferioribus omnibus quatuor, superiori unico quinque, itaque collectim novem: fuerit addendus decimus, reducebantur hi claviculi, & movebatur primus inferioris

alveoli x. deinde secundus, tertius & quartus ad xl.usque, superioris alveoli claviculus addebat l.ut colligerentur xc.Deinceps in centenariis, millenariis & reliquis par ratio. Alveolus Θ.inferior quinque claviculos habet, totidem uncias significantes, uti videtur. Jam si superior una amplius, sex nimirum uncias denotat, conficientur xi. unciæ, & si duodecimam adjicere voluerimus, reducemus hos claviculos, ducemusq; unicum inferioris alveoli I. quem integrum assem esse diximus. Idem usu veniet in sestertiis, siquidem xii. asses pro sestertio accipimus, nam hic variatum. De alveolis s. c. 2. parum liquet, neque eorum usum adhuc recte assequor.

VI.

S. Casui, Vir Clarissime, quicunq; ille fuit, qui priores tuas intercepit, admodum irasci non possum. Etsi eas sanè salvas, te molestia iterandi toties eadem caruisse vellem, mirificè tamen amoris constantia delectatus sum, quam tertium repetita scriptio, non nisi deperditis prioribus litteris exercuisset. Quid quod diuturnum etiam silentium excusas, & suspicionem culpæ minus fidè cultæ amicitiæ purgas; ne vivam, si quidquam legi hoc anno suavius, amabilius, ipsa charta, ipsi litterarum charactéres benevolentiæ auram redolere videbantur. Reperi tamen in tanta suavitate, quod me morderet, adeò nihil sinceræ voluptatis largitur hominibus Deus. Vidi enim te manifestis amoris & benevolentię signis in me editis immensum detrahere fidei sententiæ, quam de libris meis rerum Augustanarum tulisti perhonorificam; neque ego profectò, qui mihi malè nimis sum conscius, judicium istud unquam jactare ausim, in quo jus gratia flexum esse omnes intelligant. Romanam militiam ex Polybio avidè expectamus, fila item aliqua facis historicæ, quando te eam per partes daturum significas. Sicubi nostro nomini locus pateat, ut posteris inde constet, me inter Lipsii amicos numeratum, id ex animi mei sententia ambitiosis quorundam titulis longè anteponam.

A Fulvio Ursino duas inscriptiones bene veteres Romæ nuper erutas accepi, quas ad Ortelium mitto, ea lege, ut tecum communes habeat. Vale, mi præstantissime Lipsi. Augustæ Vind. xi. Kal. Jan. An. MDXCIV.

VII.

ANd. Schottus hac transiens me humanissimè complexus est, adeò profectò, ut qui ejus amore jã antea incaluerim, nunc ardeam medullitus: is cum abiens nunquid ad te litterarum interrogaret, se enim recta in Belgium ire, visum piaculum, negare. Et verò commodùm in manibus erat Nicolai Serarii, qui Herbipoli vivit, epistola, & in ea hæc de te verba: In eo ipso Machabæorum

bæorum libro sunt id genus non pauca, quorum unum vel alterum Domino Lipsio, quem in ista antiquitate facio plurimi, proposui. Autumnus erat, hyems abiit, nobile lanigeri sydus, quod cuncta sequuntur, exsurgit, necdum tamen à Phœbo illo radiolus. Novi, adeoque, ubi ipsemet minimè scit, non semel, summam hominis humanitatem expertus sum, ita ut vel ad eum meas non pervenisse, vel occupatissimum esse ipsum suspicer. Vales, & merito, apud ipsum auctoritate, tibi enim pæne plures quam Gallico illi Herculi catenæ. Rogo mihi ab eo, si qua ipsi fraternitatis & cognationis ejus, quæ lib. 1. Machab. cap. 12. v. 21. scribitur, vestigia uspiam notata, impetres. Iis quæ habeo non plura, sed expressiora & certiora desidero, neque quin habeat ambigo. A Prienensi Mandroryto non est quod caveat, ut aliud nihil sim, sanctum tamen Hieronymum libenter audio, qui nescio quem laudat, quod quæ à quibus didicisset, ingenuè profiteretur, & hodie meo in Paullo legebam, Reddite omnibus debita, cui honorem, honorem, honore invicem prævenientes. Sed egone satis pudens, qui tibi alieno etiam nomine negotium pergam facessere? Sic est, mi Lipsi, Serarius me à te amari existimat, & mihi hanc illi demere opinionem cautio est, quid facerem? Audaciæ apud te periculum adire eligo, tu ad me deterrendum, vel doctus minus, vel minus humanus sis oportet. De rerum nostrarum statu, Schottus fortasse aliqua coram; qui tibi adveniet spoliis utriusque Hesperiæ onustus, nam & nobis thesauros suos hîc explicuit. Vale dulce decus meum. Augustæ Vind. Prid. Non. Jun. An. MDXCVII.

VIII.

VAletudo tua mirificè me sollicitum habet. Si jam confirmata, quod Deum omnibus precibus oro, quæso, fac sciam, saltem per amicos, Schottum aut Ortelium. Admiranda, crede mihi, in deliciis sunt, omnibus, etiam iis, quos ab his litteris non putes tangi. Sed hic est librorum tuorum genius, livor audiat licet, sine compare exemplo. Augustæ Vind. IV. Id. Jan. Anno MDIIC.

IX.

S. Diu est, Vir Clarissime, quod manuum hoc officio inter nos cessamus, neutrîus credo culpa, dum tu quidem arbores seris alteri profuturas sæculo, me meæ etiam occupatiunculæ distinent: Animis interim utrimque calentibus, nam de meo, ipse mihi sum rectè conscius, tui, stricturas in litteris ad amicos vidi. Et cavesis credere, mi Lipsi, me suaviorem ullum in hac vita putare fructum, quam amari à tui similibus. Significavit Ortelius, quid de cadavere apud nos nuper invento, deq; conjectura nostra rescripseris. Ea Ursino planissimè arrisit. Ego recipio

cautionem, qua tu de antiquissima vetustate excipis, quod tum corpora uri, non humari solita; neque Corneliorum & Marii exemplis, aut si qua sunt priva alia ejus generis, contra pugnem: sed recentius ævum, post desitam demum ustrinam, ultro tribuam, Romanum tamen. Vidi, qui huic mori terminum in Antoninis figerent, nescio quam firmis argumentis nixi, & num non credibilius, quod de cetero fere fit, exoluisse paullatim. Omnia profectò dubia, verum hariolari liceat; cum Aurelianum rem in Vindelicia gessisse Vopiscus scripserit, & Zosimus multa Alemannorum millia iis locis ab eo cæsa indicet, quid vetet militem interpretari, qui eo ipso bello fortiter fecerit, abq; imperatore donatus fuerit? Nisi tibi sanè hæ nugæ sunt, quod vereor. Admirandorum tuorum mirifico tenebar desiderio, ut primùm nomen & argumentum inaudii, id deinde Schottus noster in immensum adhuc auxit, qui illis dilaudandis, legit enim quæ typis hactenus descripta, ad quartum opinor librum, sibi ipsi non satisfacit. Urge, quæso, typographum, ne spem nostram ultra nundinarum tempus trahat. Vale dulce decus nostrum, & me, quod te seriò obtestor, amare perge. Augustæ Vind. XII. K. Februarij Anno MDIIC.

X.

SEriò profectò amas me, Vir Clarissime, qui quantumvis æger, scribere munusq; mittere sustines. Breviores illæ tuæ solito, nihilo insuaviores; quam putas me affecerunt extremæ duæ voculæ, Ama & reminiscere! supervacuæ eæ quidem, si rem spectes, indices sunt, imo testes, affectus in me calentis, quem juxta amo, & ita me Deus juvet, admiror. Librum aspexi, nondum totum legi, neque per tempus potui, saltuatim quædam, quæ ipsa me multum docuerunt. Judicium ne expecta, non à me, non à quoquam hominum, olim de Lipsio, deque iis, quæ ille edidit, quæ edet, judicatum est. Sed nunc vetor plura, nisi quod unum addo, me pro salute tua vota facere nunquam destiturum, donec te confirmatum intellexero. Augustæ Vind. III. Id. Majas Anno MDIIC.

Tantum Lipsii amorem à posteritate etiam sciri, nimis quantum mea interest; ignosce ambitiunculæ, siquidem tribus verbis me tam magno bono donare potes.

XI.

SEgetus ad me Patavio VIII. K. April. Totus præ gaudio extra me sum, ita me beasti evangeliis tuis. Lipsius ad nos? ô diem lætum! ô diem festum! ô diem exoptatum! ô diem! ô diem! Quando ego tibi vicem rependam mi Velsere? Lipsius in Italiã? Bene illi, bene tibi, bene mihi, bene Reip. Quidni enim in tanta lætitia propinare liceat? Dii viales adeste eunti, adeste redeunti,

Antonius

Antonius Possevinus etiam, à quo hæ litteræ, magnum tui desiderium ostendit. Quod te scire volui, ut expectationem hominum tibi eo minus trahendam existimas. De nostro opinor animo nihil dubitas, certe non debes. Vale. Augusta Vind. Prid. K. April. An. MDIC.

XII.

O Gravem autumnum, qui omnem æstatis spem intercipit. Nam nos quidem te manibus tantum non tenebamus, intuebamur, alloquebamur, complectebamur, ita superiorum mensium litteris persuasi. Et ecce à Schotto, Lipsius de consilio profectionis Italicæ, nutat. Ne quære, quam perculerit, sustentabamur tamen, quod amici Romà nunciarent; amplissimus inprimis Dietrichstenius Cardinalis, certum ibi tuum adventum haberi, esse admotas à viris magnis machinas, à Cardinale præsertim Sfortia, quæ vel invitum pertrahant. Cum alteræ à Schotto, tinniente illa littera, quam tu vocas, in mugientem male saginatâ, Lipsius mutat. Caussa, sive invaletudo, sive quod omnes, etiam ingratiis in Italia retinendum augurentur, sive adventus Principum ex Hispania exspectatio. Quicquid horum, graves te in constituendo caussas sequutum, profectò nullus dubito, illisque etsi ignoratis facile assentior, hactenus ut approbem, ut sine doloris sensu, qui potest? neque tu postules mi Lipsi. Feremus igitur, & nos tuo amore consolabimur, quem, si mihi quidquam credis, multorum Principum magnificis pollicitationibus meritò ante ferimus, quod & hoc ævum & omnem posteritatem scire cupimus, neque non fiet, si mihi pars æqua amoris tecum. Quod commodo tuo velim, interdum vel per Schottum fac intelligam, quid rerum agatur, quid sub manu habeas, quid vetus; quid novum, primum secundum, publico dare pares, mirificè enim, ita me Deus amet, de te loquendo, cogitando, legendo recreor. Tabulæ itinerariæ me interpretem reperisse spero, ne nimirum diutius edita inedita maneat. Vale Augustæ Vind. Kal. Septembr. An. MDIC.

XIII.

BEne Schotto, quo sequestro crebræ inter nos salutationes commeant. Sed num se iis noster sustentet amor? Credo, ut est quotidianorum officiorum usus. Nunc, quoniam grandis caussa incidit, non magis feram vicaria manu tibi gratulari, quam alienum animum meum gaudium gaudere patiar. Ego verò tibi ipsus illum diem seriò gratulor, qui, ut non unus neque ex una Belgicæ civitate litteris ad me perlatum est, tibi pulcherrimus illuxit, quo Sereniss. Principes, ut te orantem audirent, & quidem imparatum, scholæ vestræ tecta subire non dedignati sunt, eo successu, ut recedentes beneficium accepisse non dedisse

vide-

viderentur. Apage Pompejos, apage Posidonios: alia erat illorum temporum ratio: hæc ætas, si omnia circumspicias & expendas, nihil profecto vidit simile. Nos non tuam tantum, sed litterarum vicem lætamur universè, quibus privata virtus hunc tantum honorem publicè exorarit. Perpetuas in Senecam notas eo expectamus animo, quo tua omnia, intendit desiderium Senecæ nomen, quod mihi ab usq; fere pueritia inter charissima, tum etiam expecto; an ego tibi de pilicrepo ineptisse videar. Vale, V. Præstantiss. & hominem tuo amore non indignum, siquidem amorem amor meretur, amare perge. Augustæ Vind. VII. K. Febr. An. MDC.

XIV.

EN fasciculum à Puteano tuo. Ego de facilitate mea quod tibi querar habeo. Dum amicis panegyricum ambitiosius ostendo, & legendum petentibus satis firma fronte negare non sustineo, ipse eo careo, ille per aliorum manus, perq; vicinas etiam urbes vagatur. Interim, quæ legi & intellexi, sunt sanè præclara, haud dubiè item reliqua. Et immortali nos beneficio affeceris, si perpetuam hanc in Seneca operam præstiteris, cum præsertim multa in eo auctore adhuc jaceant, non alio quàm Lipsiano acumine erigenda. Dissertatiunculam, quod te tamen facere video, cave extenues. Quod in illa verbum, judicij & prudentiæ non plenissimum? quæ ego in omnibus tuis scriptis, ita me Deus amet, supra etiam ingenium & eruditionem, quamvis utraque summa, admirari soleo. Me non blandiri, ipse mihi conscius sum; tu si candorem istius pectoris noris, credas. At brevior est, quam pro majestate tantorum Principum. Nimirum expectabant Phormionem aliquem, qui aliquot horas de ipsorum officio, & omni ratione Reipubl. Belgicæ copiosè dissereret. Quod isti vellicant, mihi prima laus habetur. De imagine, gratias habeo. Ea jam in aliquot exempla, hic, in Italia multiplicata est. A me, quando pro tua modestia cautum voluisti. Artifices etiam nostri publicabunt, addito emblemate, quod quantumvis illustre & magnificum, nemo nisi iniquus abjudicet. Nuncius de clade ad Ostendam, nos nuper mirificè perculit. Erexit rursus Principis incredibilis, etiam ab inimicis, quorum litteras legimus, laudata virtus, & supra fortunam animus. Verissimè elegantissimi poëtæ illi elogium subscribetur,

Fù perdente, e vincente, e nelle averse
Fortune, fù maggior, che quando vinse.

Omnia hoc Duce Belgis sperare licet. Spem Deus firmet. In quo voto finio. Te, præstantissime Lipsi, precatus, ut tuum in me amorem velis esse perpetuum, quod eo vehementer recreer. Vale. Augustæ Vind. XIV. K. Aug. An. MDC.

Schon-

Schondonchus proximè innuebat, forte brevi futurum, ut Delrium, cujus Orientium legimus, complecterer. Quod profectò magnopere cupio, sed si apud vos adhuc est, officiosè salveat.

Photius absolutus est, ipse quidem. Lucem ei appendices adhuc invident. In Geographicis dabit Hœschelius noster ad nundinas, quædam Scylacis, Artemidori, Dicæarchi, Isidori, Marciani.

Et hoc pæne fugerat, quibus ostenderim imaginem, gratulatos esse melioribus literis, Lipsium juvenescere. Sic enim planè visum, cum ea contendentibus, quæ ante annos opinor XIII. publicata est.

XV.

ICOnem nuper promissam habes. In qua artificis affectum probes, præquam quod manus effectum dedit, opinor. Delrium suavissimum hominem his diebus complexi sumus. Visit enim nos de via, & confirmandæ valetudinis caussà aliquantum hîc temporis substitit, etsi videbatur festinare. Multa inter nos confabulatio, de rebus vestris publicis, de tuis item privatis. Unum gratissimum fuit audire, te difficillimis quibusq; Senecæ absolutis, jam ad epistolas emersisse, quæ ut magna, ita planissima & expeditissima sit pars totius operis, neque dubitandum, quin brevi Latinum philosophum, tuo labore multis modis & meliorem & illustriorem, simus habituri. Plinii nuper me locus exercuit, de quo, nisi melioribus occupationibus tuis parcerem, te lubens legam judicem. Est libro XXXVI. cap. XII. de pyramidibus in hæc verba, *Amplissima, octo jugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octoginta tres pedes singulorum laterum.* At nisi me omnes rationes fallunt, area quadrati, cujus singula latera sint DCCCLXXXIII. p. erit jugerûm ultra XXVII. Itaque eo fere prolabor, ut Plinium aliquanto plus scripsisse, quàm intellexisse existimem. Quod ne isto loco suspicari temerarium videatur, facit ejus tot aliis incogitantia. Plures in pyramidum historia authores sequutus est, proditis etiam nominibus. Primus Herodotus, maximæ pyramidi octo plethra tribuit, alius eorum qui deinde XI. sequuntur, opinor, DCCCLXXXIII. aut ut quidam codices habent, & quæ meo sensu sanior lectio, DCCLXXXIII. Has ergo sententias Plinium ita confudisse existimo, ut unam ad modum areæ, alteram ad lateris mensuram imperitè conferret. Cum Herodotus plethris certè latus mensus sit. Familiare autem Latinis, etiam optimi sæculi, jugera, quamvis tanto majora, pro plethris reddere. Sic enim Lucretius, Virgilius, Tibullus, Ovidius, Higynus, novem Tityi apud Homerum plethra, totidem

Mmmm jugera

jugera interpretantur. Mela rem propius attigit, *Maxima, tres namque sunt, quatuor fere soli jugera sua sede occupat, totidem in altitudinem erigitur.* Hero quippe Mathematicus, duo plethra unum jugerum conficere scripsit, quod & ipsum tamen rotundè magis quam vere dictum. Sed refert præterea observare, quod Plinius *octo jugera obtinet soli*, Melam eadem phrasi scripsisse, *quatuor fere soli jugera sua sede occupat.* Cum interim ex comparatione ad altitudinem constare possit, Melam longitudinem lateris haud quaquam soli superficiem intellexisse. Verum, ego longius, quàm constitueram, progredior. Vale Vir Præstantiss. & ama amantes. Augustæ Vind. Idib. Septembr. An. MDC. Litterulas Sassenati inscriptas Pinellus Patavio misit.

XVI.

EN ineptias, quod dolenter addo, Italicas. O nationem, cui ego judicii laudem attribuere solitus! Sed hoc nimirum est, quod vulgari monemur proverbio, generosissima vina in mordacissimum acetum corrumpi. Nisi quod isti fæces quàm acetum verius. Neque enim obscurum qui coituri sint. Si tamen tam stultum consilium ullo unquam tempore successum habiturum. Utut erit, te hæc quamprimum scire, tua interesse censui. De Seneca, omnes qui istinc scribunt, bene nos sperare jubent. Ego verò quoties rei molem cogito, fidem quantumvis volens, illis accommodare vix possum. Interim promissam epistolarum chiliadem, quod vel nullo, vel exiguo tuo labore fieri possit, expleri desideramus. Vestam vidimus; in tantillo libello tantam bonarum rerum mirati copiam. Itali, si viri sunt, nodum quem tu in eo nectis, solvant. Vale. Et me etiam silentem amare perge, nam quod nuper ad Schottum scripsi, inanes litteras, nisi quid incidat, quod vel tua vel mea intersit, mittere non placet. Augustæ Vind. Prid. Id. Novembr. An. MDCIII.

Robertus Titius Bononia XIV. K. Novembr. MDCIII.

AUdio esse nonnullos Italos, qui de compacto Lipsium adoriri meditentur: scriptumque adversus eum valde acerbum edere cogitent. Ego sane hominem unicè admiror, nihilq; dici posse persuasum habeo, quo ipsius gloriæ vel minimum officiatur: itaque me longissimè ab hac conspiratione abesse volo, ac doleo vehementer has turbas excitari adversum eruditissimum ac modestissimum virum, cujus ego scriptiones magno cum meo profectu assiduè in manibus habeo, quemque omni invidia longè majorem esse autumo, nec is fortasse alienum animum à me sui studiosissimo gerit, cujus etiam rei opinione ipsum ego vicissim unicè diligo,

diligo, inque oculis assiduè fero. Denique ita censeo, neminem à multis annis extitisse, cui nostræ litteræ magis debeant, ut omnis labor in ejus gloria deterenda prorsus inanis futurus sit. Imo verò plurimum inde viri laus adaugebitur, quem totæ propemodum nationes aggredi necesse habent, si de ejus laude quidquam deminutum velint. Invidentiæ non obscuræ indicia sunt hæc; at ea, ut fulmen, non nisi summa afflat. Hoc te scire volui, ne me hujus consilii participem esse unquam suspicari possis.

XVII.

QUandoquidem me seriò & pro amico jubes dicere, Ego tibi valde affirmo, scriptionem Hallensem, tot ingenii luminibus distinctam, omne, omne inquam sine exceptione, punctum tulisse, non unum pietatis; sed à piis. Quæ aliorum sit ratio, ignorare non potes, quos illo spiritu agi, cujus Nicæna secunda Synodus actione quarta, ex Sophronii limonario meminit, si verum volumus, manifestum est, nihil enim æquè invitis auribus ac Virginis laudes admittunt. Tu contra audentior ito, Et quoniam ad Sichemensem non à me uno vocaris, neque tibi hæ scriptiones graves, ut ais, hanc occasionem bene de cœlestibus merendi, perire non patere. At materies non tam uber. Scriptio sit pro materie, vel epistola, vel commentariolus, quod si saginare placet, promptum theses ipsas libare, de miraculis, quod in Hallensi obiter fecisti, de sacris peregrinationibus, de divæ Virginis, & generatim imaginum cultu. Decorè & utiliter à te fiat, lecturis iis, qui omnes aliorum sacras commentationes fastidiunt, Lipsii verò nihil negligunt. Historiam Gallicanam aliquo schemate tangas censeo, cujus aliquando testimonium ad posteros extet, quod de carmine in Jesuitas, cent. epist. ad Germanos & Gallos epist. XLIX. aptè fecisti. Refert enim publicè intelligi Lipsio displicuisse. Vale. Augustæ Vindel. Postrid. Id. Decembr. An. MDCIV.

XVIII.

DIvam Sichemensem accepi, & legi, quam avidè, quanto cum suavitatis gustu, nihil attinet dicere. At tu jejunitatem & maciem argumenti excusas, mihi contra videtur; Hallensi nulla re, nisi temporis longinquitate, & pro ea historiæ modo, cedere. Quam illustre, quam certum, quod nec impudentia factum negare ausit, postremum in Johanne Clemente miraculum? Itaque eo se convertunt, dæmonis esse præstigias, nimirum, *si patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quantò magis domesticos ejus*, & quidem insignitè matrem. Nihil amabilius rejectiuncula ad finem, opposita Sannioni Batavo, quam cordatè, graviter simul & argutè, ita me Deus bene amet, exequutus es. Sed facere

non potes, quin eundem honorem adversitori Spirensi, ita ajunt, paullò uberiùs habeas: meretur labor tanta cura exantlatus, non vulgarem aliquam coronam. Scaligerum se tibi de carminibus purgasse, P.Schottus significat, gaudeo. Ut mirè contra doleo, ob ea,quæ in Serarium & Delrium, nihil impotentius dudum vidi, non in iis ipsis,quorum convitiari professio est. Ut fallitur quisquis,impetu ablatus,his artibus famam sive quærit, sive retentat, sive etiam tuetur? Frater an istuc ante abitum ex Belgia excurrerit,subdubito, ita in arctum cogebat tempus reditui præscriptum, aulæ lentitudine vehementer præcisum: hanc qui curtam primus appellare ausus est, supra omnes sycophantas hominibus imposuit. A Mercuriali & Bonciano salutem ascribere jubeor. Bonciarius judicium de scriptis suis à te expectare ajebat, sed nimis misera sit Lipsii conditio; si se omnibus præbere cogatur. An nosti in Italia repertos, qui dentes in Politica tua acuerent, sic,ut rem ad *Inquisitores* etiam deferrent, duobus præcipuè capitibus nixi, ob ea,quæ de Judæis,& quæ de Savanarola scripsisti utrobiq; una aut altera vocula notabatur. Verum amicis facile fuit calumniæ istam nubeculam veritatis luce dissipare. Ut primùm ad me indicium, incalui, & ad hominem magnæ opinionis,qui jam in partes transierat,tanta animi & verborum contentione scripsi, ut jam omnes omnium offensiones pro Lipsio ipse ultrò suscepturus videatur. Vale. Augustæ Vind. x. Kal. Jul. An. MDCV.

XIX.

IGnosce, de Lampugnano, indici tuo nondum fidem habeo. Quam enim tenuis Titiani nominis conjectura? magis est, ut quidam contra interpretentur: qui latere velit, nunquam se tam disertè prodat. Adde, quod tam illiberalis perfidiæ flagitium, in homine bonas litteras profitente, mihi sanè nunquam fiet verisimile. Rectè meministi, quæ ego olim Titianis verbis ad te non semel perscripsi, nunc alterius epistolæ autographum accipe, quod commodùm in manus venit. Si certiora argumenta amicus tuus contra habet, manus invitus dabo,neque abstinebo,saltem si tu pateris, quin homini tam impurum facinus in os quodammodo exprobrem, & amicitiam in omnem reliquam vitam renunciem.LOVANIUM tuum noli tenuare,& delicias facere. Satis novimus Lipsianum Genium: quod tu negas, nundinæ non invidebunt. Sed quid fit Hallensi antagonistæ? quem ego sic impune triumphare non posse ferre videor, neque capio, quodnam altius consilium calamum contineat. Epistolam Photianæ editioni ornamento futuram,nuper accepi. Et Schotti prudentiam magnopere commendo, qui hanc unam facem, quam innumeras encomiasticorum carminum scintillas prælucere maluit.

luit. Vale. Et fac quod facis, hoc est, perge amare. Augustæ Vind. VIII. K. Febr. An. MDCVI.

XX.

POstquam de Titio scripsi, nihil litterarum à te accepi. Nunc mihi Bonciarium, imò Sebastianum Maccium istum vide: quid id nominis, quid hominis, mihi adhuc, tecum opinor, ignorare licuit: insigniter litteratum Bonciarius ait. Sed planè ejus in te amor, atque adeò, si dicendum, pietas, non tam exempla aliorum, quàm etiam fidem superat. Nam qui maxima tibi quæque coram in os polliceantur, affatim reperias, raros qui parem cineribus affectum præstent, post omnem consumtam ambitionis ostentationem, quod Maccio equidem facere fuit animus. Cujus nisi te, transmissà epistola autographa, certiorem facerem, bis peccare videbar. Vale. Augustæ Vind. XIII. K. April. An. MDCVI.

MARCI VELSERI EPISTOLÆ DUÆ AD PAULUM MERULAM.

XXI.

Salve Vir Clarissime.

CUm te primum geographica meditari intellexi, animo linguaque statim favi, ita me omnia Ennii tui, eruditio, diligentia, judicium pariter delectaverant. Favi autem eo impensius, ne quid dissimulem, quod te antiquitatem spectare animo nescio quomodo conceperam. Itaque Schoppio, me per id tempus forte visenti, auctor fui, de nobili tabula itineraria, tum opportunè manu quodammodo ex diuturna servitute missà, te admoneret, futuram quippe egregio operi magno ad omnia tum subsidio, tum ornamento. Qua de re scripsi ad Ortelium quoque, cujus manibus bene sit. Is respondit, alio te campo decurrere, nostri ævi argumentum esse. Mihi verò in mentem venit, id cujus in ipso intuebar exemplum, fieri posse, ut animo ad geographiam semel inclinato defixoque, plus quam initio proposuisses complectereris, à nuperis ad vetera gradum faceres, & utramque ætatem sumeres illustrandam. In quà sententia, Ortelio nunc vita functo, confirmor quotidie magis, qui tibi hanc ab illo veluti lampadem traditam, certè relictam ominer. Ne quære quanto cum bono publico, quantaque cum nominis tui dignitate & gloria, horum enim nihil non in aperto est. Ego, ut me tibi totum

aperiam, ſerius & vehemens hortator accederem, niſi quod nonnihil vereor, nè tu, magno ſcilicet tuo jure, hominem peregrinum & ignotum ſubimpudenter officioſum, averſere, resque ſibi ſuas curare, de tuis æſtimandis tibi conſilium relinquere jubeas.

Vice ergò ſaltem indicis fungar, & quod excitando homini laudis occaſionem captanti ſatis ſit, digitum intendam, ubi ejus meſſis multo uberrima. Joannes Moretus tabulæ exemplum his litteris adjunget, juſſi enim ſimul ac abſoluta eſſet ad te mitteret. Ejus te primus aſpectus docebit, quam incredibiles, inde utilitates antiquitati geographicæ, hiſtoriis, & omni demum elegantiori litteraturæ proventuræ ſint, ſi peritus interpres acceſſerit, ſine quo in vulgus neglecta & contempta jaceat neceſſe eſt. Cæterum an tu tibi eam gratiam demerendam cenſeas, jam tui judicii eſt; ego nihil addo. Nam quanti à me fias, à quo tibi tam gravis tamq; luculenta provincia ultrò defertur, tute facile intelligis. Quam tuâ cauſſâ omnia cupiam, tum demum intelliges, ſi quâ in re voluntatis meæ periculum feceris. Ill. Scaligero quæſo multam à me ſalutem, à quo reſponſum exſpecto. Clariſſimus item Cluſius ſalveat, cui ego debeo. Tu ſi reſcribere voles, ad Moretum litteras mittes, vel ad Carolum Taſſis tabellariorum Antverpiæ præfectum, aut ad Matthæum & Davidem Langios mercatores, omnes rectè curabunt. Vale. Auguſtæ Vind. XIV. Kal. Decembr. An. MDIIC.

Veronæ ad Amphitheatrum ante paucos dies ſaxum grande effoſſum eſt, eâdem inſcriptione ex duobus lateribus bis inſcriptum.

NOMINE
Q. DOMITII. ALPINI
LICINIA. MATER
SIGNUM. DIANÆ. ET. VENATIO
NEM. ET. SALIENTES.
T. F. I.

Fide Federici Ceruti, qui miſit.

XXII.

O Svaves tuas litteras, quæ poſt ſeptimum etiam nunc menſem amorem ſpirant. Kal. enim Februarii datis nunc demum reſpondeo. Male illis ſit, qui nos iis tam diu carere voluere, ut ſuſpiciones interim commearent viciſſim, dum litteræ debebant & officia. Certè & ego ſubdubitabam, in quam partem immodicum tuum ſilentium, ſic mihi videbatur, interpretarer, & tu quin ſequius de me non reſcribente ſenſeris, fieri vix poteſt. Bene quod redditæ tandem, utrumque abſolverunt. Iſtas Antverpiam mitto, tu eâdem via, ſive Amſterodamenſi mavis, reſpondebis,

bis, cum ex utraque civitate quot hebdomadis tabellarii ad nos commeent. Verum ad tuas redeo. Quæ ut nimis de me magnificè, de te demissè scriptæ sint, fero hanc blandiloquentiam in amicitiæ isto limine & primo quodammodo congressu, utcunque, in posterum quæso abstineamus. Cui enim bono? Ad populum phaleras, mi Merula, quod ego tam frequens usurpare soleo, ut mihi jam propè symboli vice sit. Tabulam itinerariam visam tibi, quod profecto est, veris pretiis à te æstimari, gaudeo: illud multò magis, statim ac reddita, usui fuisse & commodo, sed maximè omnium, quod de ea illustranda seriò videris cogitare, utinam singulari opere, quod & ipsum innuis, quotidie magis experturus argumentum dignum esse, in quo excolendo ingenii nervos contendas, multum inde boni publicè, gloriæ privatim hausturus. Nisi tamen opus, quod sub manu habes, eâ forma est, ut illi commodè totius tabulæ explicatio possit inseri, nam ego ejus speciem, nisi forte specimen ex nundinis mittis, animo non penitus capio, etsi ab eo, quod Ortelius scripsit, longè abesse facile intelligo. Sed quicquid futurum est, te tanto jam tempore decrevisse verisimile fit, neque ego ut mutes peto; illud peto, nos consilii tui participes facias, quo saltem votis prosequamur. Quod suppetias petis, utinam par voluntati facultas esset. Interim libellum mitto, cum fide descriptum, hoc est repræsentatis autographi etiam vitiis, ex vetusto codice membraneo, quo Notitia utriusque imperii, Itinerarium Antonini, & quædam alia, quæ plerumque conjungi solent, continebantur. Hunc tu valido stomacho concoquas velim, & id cogites, quod Virgilium in Ennio tuo fecisse narrant. Nam aut ego valde fallor, aut XII. de Theodosio versus ad tabulam nostram pertinent; & si in septimo illud scribendi compendium ⁊ *quinis*, quod ex autographo est, *terquinis* significat, nihil dubitem barbarum poëtam decimum quintum Theodosii consulatum, quo Valentinianum quartùm collegam habuit, notare. Quamquam tu hæc expendes rectius, ego animum tibi probare satis habeo. De historia Batavica significabis tuo commodo explicatius, an res nostri ævi, an ab omni antiquitate aggrediaris: nos inaudieramus Dusam Junio in eo munere, successisse. Vale V. CL. & Clarissimo Clusio multam salutem nuncia. August. Vind. Kal. Septembr. Anno MDIC.

Autographum tabulam membraneam esse, quod in epistola ad spectatorem moneri debebat, nescio an prioribus ad te perscripserim.

MARCI VELSERI EPISTOLÆ,

AD

BON. VULCANIUM, CAR. CLUSIUM, JOH. MEURSIUM, DAVID. HOESHELIUM.

EX

BIBLIOTHECA LUGDUNO-BATAVA ET GRONOVIANA.

XXIII.

Salve, Vir Clarißime,

ET macte hac virtute, hoc animo, atque publ cum juvandi propensione, nam me aspectus Cyrilli tui vehementer exhilaravit: tùm planè præfatio pectus incredibili lætitia perfudit. O te felicem, qui tantos thesauros nactus, eos spargere quam condere prius ducas. Utinam hanc Deus mentem multis injiciat. Ego, ne nescias, inter primos Cyrilli amatores, nomen profiteor: cujus rei hinc conjecturam capias licet, quod amico cuidam meo, homini Græcè & Latinè apprimè docto, author fui, commentarium in XII. Prophetas vertendi, is verò totum jam pensum absolvit, & nunc maximè editionem adornat, cujus te certiorem facere, tua interesse putavi, ne actum ageres, cum præsertim industriæ latus adhuc extra istum campus pateat, Ezechiele maximè interpretando, quem facile æstimare est, ingens volumen conficere. Prophetas minores x. ex Boica bibliotheca habuimus, reliquos duos ex Vaticana. Ezechielem etiam amicus ille meus aggredi parabat, sed monitus ultrò desistet, tui reverentiâ. Illi Scaligero, qui nos Eusebii exspectatione cruciare pergit, multam salutem. Multam item Clarissimo Merulæ, qui mihi responsum debet. Tu si rescribere voles, quod mihi pergratum accidet, litteras ei, à quo has accipies, rectè trades. Vale. Augustæ Vind. XVII. Kal. Junias An. MDCI.

XXIV.

IN hac typographorum vestrorum lentitudine, nihil verendum video, ne editionem Cyrilli, ut versionem maximè matures, præcipites: Nam si in media Batavia, quæ omnis elegantiæ & politioris litteraturæ sedes habetur ac domicilium, vinum istud hederam poscit, & ne cum hedera quidem emptorem reperit, quid futurum censes alibi? itaque nuperis litteris, quas ante octiduum ad te dedi, scribendis supersedere poteram. Vix discesserat tabellarius, cum tuas XV. Aprilis die datas accepi. Ne quære, indignissima visa Musarum conditio, quarum tristissimam sortem,

tem, & fœdam sæculi fatuitatem una miseratus sum. Eóne spes omnes recidisse, ut cum bono publico tot vigilias impenderis, prælum tibi tandem fere ostiatim emendicandum sit? Ego quod certò promittam non habeo, in magna præsertim hîc typographorum tenuitate, sed omnes nervos contendam, & Hœschelium quoque in consilium advocabo, si votis tuis ulla ratione satisfieri queat. Quicquid autem exsculpemus scies, tum ratio mittendi per nundinas sit promptissima & certissima. Procopii dodrans absolutus est. Vos quid istic, vicissim significa, etsi omnium industriam in tanto litterarum neglectu, mirè flaccescere necesse. Vale. Augustæ Vindel. IX. K. Jun. An. MDCVI.

XXV.

Salve Vir Clarissime. *Ad Clusium.*

Quam suaves mihi tuæ litteræ, quam multis nominibus acciderint, nolim quæras: Ejus enim ex prioribus meis, etiam ante quam scriberes, potuisti conjecturam capere. Hoc tibi omni asseveratione confirmo, humanitatis & benevolentiæ adversus me visas plenissimas, neque hujus ullum certius testatiusque dari potuisse indicium, quam quod de rebus tuis tam familiariter visum perscribere. Quo profectò nomine amo te plurimum. Feres vicissim hominem tui amantissimum te de quibusdam hortantem paullò liberius. Ut incertis nimirum casuum connitaris te tuaque, quantum humanitus fieri potest, subducere, & tot vigiliarum lucubrationes in tuto collocare. Invitus dico, sed ætatem tuam vides, corporis constitutionem item, & quid post fatalem horam posterûm curæ credendum sit, nimis quotidie experimur. Quid sit igitur, cur non tute potissimùm matures extrudere bono publico, quæ editioni dudum parata habes? Moretus tergiversatur. Eo acrius urgendus est, & sanè vinci se patietur. Sin tamen, ambienda istic altera apud vos officina Plantiniana, quod omninò harum alterutram huic fœtui Levanam exoptem. Tu tibi modo negotium seriò cordi esse patere. Pinellus noster diu est quod nihil respondet. Id in homine alias officioso & perdiligente nescio in quam partem accipiam, & prope est, ut gravius quiddam suspicer. Horto meo quod tam prolixè cupis, gratias habeo. Si tuo commodo fieri possit, velim tibi debere de surculis rosarum, quas istic magnitudine spectabiles haberi audio, de Anemones item una aut altera rariore specie, quas in Hispanicis retulisti; & seminibus aliquibus exoticis, ejus generis, quæ cœlum nostrum ferre existimabis. Via Antverpiensi rectè curabuntur. Et delectatio quidem ad nos, honor omnis ad te rediturus est. Sed ego nimis fortasse impudens flagitator.

tator. Tu amoris fiduciam interpretare, & si qua in re opera mea tibi vicissim usui esse potest, cupienti impera. V. Ill. Jos. Scaligerum & Paullum Merulam meis verbis quæso salvere jube. Augustæ Vind. III. K. Jan. An. MDIIC.

XXVI.

SAlve, Vir Clarissime, ab homine ignoto. Cum Joanne Vincentio Pinello, quem splendor familiæ, virtus, doctrina juxta ornant, magna mihi intercedit, officiorum & benevolentiæ conjunctio: Is mihi his diebus proximis duos libellos de Theriaca ad te curandos transmisit, quod ego duplex beneficium interpretor. Intellexi enim ex altero de herbariis tuis studiis quæ prius nesciebam, quæque intellecta magno mihi fuere gaudio, haud dubiè futura etiam utilitati publicæ, nisi quis casus adversus spem ludat, quod omen abominor. Visa præterea occasio te salutandi, quæ mihi ne periret, fuit omninò cautio. Diu est enim Vir Clarissime, nihil blandior, neque soleo, quod meus mirificus in te tuaque amor, qui auxit ab uno aut altero anno, postquam in hortos satis amplos migravi, ubi nunc habito, ea mihi videlicet occasio sæpius de te cogitandi, tuos libros in manus sumendi, & verò avidè expetendi atque expectandi magni illius operis quod te nunc maximè elucubrare intelligo, cuique Pomonam & Floram propitias precor. Si quid de cætero in rem tuam scio, possum, mone tantum, experiere quam omnia tua caussa cupiam. Vale. Augustæ Vind. Non. Aprilis An. MDIIC.

XXVII.

S. Amo te, Vir præstantissime, de surculis rosaceis, & quidem merito tuo multùm, qui obiter interpellatus, rem tanta cura, tantaque circumspectione temporis, tibi volueris cordi esse. Utinam humanitatem istam retaliare liceat, sed tuum erit circumspicere, an tibi opera mea alicubi usui esse possit, ego recipio, me omni conatu annisurum ne in ingratum beneficia congessisse querare. Surculi bene habiti redditi, & terræ statim commissi, ut videbantur recentes & egregiè radicati, vitales fore nihil dubito. De Americanorum etiam tuberibus gratiam habeo, quorum historiam quod in plantarum historia à te descriptam significas, est cur hanc ardentiùs desideremus. Omninò tricones isti interdum typographi, & in posterum omnia impeditiora vereor, clausis inter vestros & Antverpienses itineribus, ut quidem hîc audimus. Mihi quoque interdum ad Moretum scriptio, & monebo hominem per occasionem, excitantur enim si libros à pluribus expeti intelligant. Quod si tergiversatur adhuc, sanè jus & æquum postulas, remittat saltem librum & icones, tua enim vel istic vel alibi typographum non difficulter reperient.

A Merula nihil dum vidi, an nostram ille audaciam, nisi tenuitatem

tatem etiam, ſpernit, qui rem tantam ab ignoto auſi ſumus petere? At humanitatis erat reſpondere ſaltem, nihil enim prohibebat negare. An in illam potius partem moram interpretabimur, illum de explicanda tabula cogitare, & in eo ipſo nunc maximè verſari? Quæſo, quicquid eſt, quoniam litteras daturum ſemel pollicitus, inſta, ut promiſſa appareant. Interim à me amantisſimè ſalveat. Vir Ill. item Joſ. Scaliger, de quo ſine amore & cultu nunquam cogito. Quod in prioribus tuis extremis erat, de Anemones aliquot generibus atque bulbaceis plantis non vulgaribus, menſe Julio & Auguſto mittendis, ſi in tempore non exciderit, multum tibi debebo. Si Antverpienſi minus poterunt, aut Agrippinenſi, aut Hamburgenſi etiam viâ licebit mittere. Vale V. Clariſſime. Auguſtæ Vind. Prid. K. April. An. MDIC.

XXVIII.

ROſæ centifoliæ quas tuo munere habeo, egregiè virent, ut de floribus etiam bene ſperandum ſit. Quod te nimirum ſcire oportere exiſtimavi, ut quoniam gratiæ referendæ nunc quidem rationem nullam ineo, te ſaltem apud memorem beneficium collocaſſe experirens, id enim etiam animus ingenuus interdum gratiarum loco æſtimare ſolet. De mittendis bulbaceis quibusdam rarioribus, hoc ipſo menſe, quo iſtas accepturus es, aut Auguſto proximè inſequenti, quam ſpem feciſti, ejus ſi te commoneam impudens videar, fortaſſe aliis, non tibi, cujus nota humanitas, & bene de omnibus promerendi ſtudium. Ego verò eſſem in hac cauſſa paullò audacior, ſi tu viciſſim meâ hic operâ in ulla re animum induceres. Quod Moretus ſignificat, ſub prælo eſſe tuas lucubrationes, noli quæſo quærere quam gratum non mihi uni, ſed omnibus qui honeſtiſſimam hanc animi remiſſionem in deliciis habent, accidat. Vale Vir Præſtantiſſ. & Ill. Scaligero quæſo multam ſalutem, cujus litteras mihi inſcriptas periiſſe ægerrimè fero. Clariſſ. item Merulæ, qui quod me reſponſo nondum dignatur, velim ſaltem ſcire, quid de interpretanda tabula itineraria conſtituerit. Auguſtæ Vind. Prid. K. Jul. An. MDC.

XXIX.

ET bulbi, & varia Anemones genera rectè reddita. Pro quibus ſingulares gratias ago: Quod minus refero, nonnulla fortaſſe tua culpa ſit; nam tu quidem indicare debebas, quâ tibi viciſſim gratificari poſſem, quod vel in poſterum facias rogo, tum omni ope & conatu annitar, ne te officiis priorem certaſſe pœniteat. Interim nemo in hortô meô pedem ponit, quin Cluſianam illi liberalitatem prædicem. De opere tuo grandi, bene ſpero, poſtquam Moretus manum ſemel admovit, nam perſequi ſuâ etiam intereſt, & ſi compoſitoris quem vocant, morbus pertinacior, alter ſubſtitui poterit, tu tantum urge hominem identidem,

fidem, opportunè, importunè, quâ ratione nonnihil interdum profici, & ipse expertus sum: Neque sanè mirum egere his stimulis, in negotiorum & occupationum illa strue. Tu tibi ne desis, vide. Litteræ à Scaligero & Merula tandem redditæ, sexto aut septimo mense postquam datæ, itaque te cura eos submonendi libero. Utrique rescripsi ante perpaucos dies. Vale V. Præstantiss. & me tui tuô meritô amantissimum esse omninò persuasum habe. Augustæ Vind. VI. Id. Septembr. An. MDIC.

Siquidem procrastinat Moretus, delibera, an si quid rarioris aromatis ex Java allatum, illud singulario istic libello statim publicare consultius, mirum enim quam hoc genus historias omnibus fortunæ casibus, qui in lenta editione multi esse possunt, subtractas cupiam.

XXX.

CUm apud Penam de hyssopo Anglica legerem, illam dimidia sui parte ita candicare, ut nivem & calcem provocet, ejus plantæ videndæ desiderium incessit. Quod itaque tuo commodo fiat, pauxillum seminis ad me mittas rogo. Hui tam audacter, inquies, qui neque de præterito paria feceris? Sic est, mi Clusi, me audacem in petendo prolixa ista tua humanitas facit, tum conscientia, quam ego tuâ caussâ omnia cupiam, & illud denique multò maximè, quod amicorum vicissim beneficia nec appendenda neque annumeranda censeo. Si tibi tamen improbiuscula petitio videtur; Etiam negare potes, nihil ea res de meo in te amore demet. Plantinus, ut video, seriò in opere tuo pergit. Ut mihi quidem persuadeam, primum saltem tomum ad proximas nundinas prostaturum, cui si commentarius de plantis & fructibus exoticis conjungetur, quod omninò enitêris, feremus desiderium secundi tomi, in quem alienos libellos latino sermone à te donatos, congessisse scribis, feremus, inquam, quocunque tandem modo. Illustri Scaligero nunciabis, me quotidie multa ex ejus Manilio discere. Clariss. Merulæ, me quid in tabulam itinerariam meditetur exspectare. Libelli de mensura orbis terræ, quem ad illum misi, meminisse Beatum Rhenanum, præfatione in Procopium ad Bonifacium Amerbachium, quæ in postrema etiam Leunclaviana editione recusa est. Uterque à me salveat. Monerem de responso ad meas, nisi quod eos antequam hæ ad te perferentur rescripturos existimo. Vale, Augustæ Vind. VI. Id. Decembr. An. MDIC.

David Hœschelius, qui scribenti astat, ut Scaligero salutem ipsius nomine ascriberem, voluit.

Clariss. etiam quæso Meursius per te sciat, se suo merito valde à me amari.

XXXI.

NAm hoc quidem propemodum est, quod, nunc quidem, ad te scribam. Tu si mihi, Valere, responderis, officium feceris. Verùm seriò cùm ad complures istic amicos scriberem, te, quem inter primos, merito tuo numero, præterire non potui: Certè non debui. Quo loco reliqua botanica & exotica tua sint, scire cupio. Nisi enim nos nimiopere amamus, non bene crastino credimus, præsertim senes. Pinellum nuper septuagenarium, mors intestatum oppressit, cum ea ipsa luce, quæ illi suprema fuit, testamentum dictare meditaretur. Sic nimirum sumus homines. Ego te, mi Clusi, si fas sit, immortalem optem, sed quoniam id nec per naturam, nec per naturæ dominum licet, posteritati saltem immortalem te illa qua potes parte præsta. Quod ita fiet, si edendis tuis lucubrationibus, quas tibi inimitabili labore constitisse ex illis, quæ lucem aspiciunt, planè apparet, ipse præsis. Quo animo hæc scribo, eodem te accipere confido. Vale. Augustæ Vind. VII. Id. Novembr. MDCI.

XXXII.

ANnus abiit, ex quo secundi tomi plantarii operis edendi propinquam spem ostendebas. In quem quoniam te exotica pleraque conjecisse scimus, non facile credas, quam acri & intenso ejus desiderio teneamur. Itaque in mentem venit, quem tandem expectationi modum figas, inquirere. Suspicor quidem, unum typographum moræ culpam sustinere. Sed aut is perpetuis monitionibus expugnari queat, aut si obduruit, quid non ad alium aliquem abeamus, in tanta horum copia? Profectò Wechelios non negaturos existimem: Quibus ut Plantinianos nemo non præferat, satius tamen sit ab iis edi, quam ab his premi. Quæso te, ne tibi, ne famæ tuæ, ne bono denique publico in hac caussa desis. Hortum meum quoties superioribus mensibus aspexi, toties Clusianæ liberalitatis recordatio subiit, cui si gratiam ulla ex parte retulissem, non vererer nova, si minus plantarum, radicum, bulborum, certè seminum subsidia petere, nunc me conscientia gratiæ, veteri beneficio non relatæ, modestiorem reddit. Vale. Aug. Vind. XVIII. K. Decembr. An. MDCII.

XXXIII.

Salve, Vir Clarissime, *Ad Meursium.*

LIbrum singularem *de luxu Romanorum* accepi. Qui me multa opinor docebit: necdum enim vacavit pellegere. Gratias interim habeo: Referam, si facultas sit: Nunc mirum quàm nostræ hîc Musæ Acanthiis siccatis magis mutæ silescunt. De codicibus Græcis, vellem ut vis. Sed spes nulla est, evectionem in tam longinquas & impacatas oras, isto præsertim rerum statu, impetrari posse. Unus ad Scaligerum Georgius Syncellus ante-

annos aliquot missus est, quod isti in exemplum trahi nolunt: Et sanè alia tum erat temporum facies: Nunc intuta itinerum scimus, utroque metante ad Rhenum exercitu, ut de libris incolumibus restituendis, quod bibliothecæ præscriptio habet, si in hoc periculum semel mittantur, nemo satis cavere possit. Si quid conferri aut excerpi cupies, Hœschelius rogatus operam lubentem & diligentem puto navabit. Savilius, qui Chrysostomum quantum fieri potest integrum dare cogitat, quod nec ipse codicum in Britanniam transvectionem se exoraturum speraret, librarium huc destinavit, qui cùm hîc, tum Monachii, pleraque Chrysostomiana descripsit. Vale. Augustæ Vind. XIV. Kal. Novembr. An. MDCV.

XXXIV.

Salve, mi Hœscheli. *Ad Hœschelium.*

PAraphrases inscriptionis Græcæ accepi, & gratias habeo. Baremium miror, & ceteros fortassis etiam, Casaubono de Herode Rege sic subscribere, ut de Sophista ne suspicio quidem subeat: Quem Bongarsius monitus, ultrò prætulit. Sed suavis Baremius, ambigit, an Herodes honorem uxori, an verò Palladi virgini habuerit: scimus enim ex Josepho lib. 1. cap. 18. de Bello, inter uxores Herodis fuisse Palladem matrem Phasaeli. Fallor, an & nuptæ potiùs quàm Palladi honorem Hunc statuit? nam cum multis & Pallada habebat Castus Idumæus. — Risi fateor simplicissimam conjecturam. Sequentium verò versiculorum blasphemiam abominatus sum, — Nec sæclo monstra priori Talia defuerant, fastisq; haud pauca sacratis Intrusa est meretrix effrons pro virgine sacra. Sancti, mi Hœscheli, sunt exercitus DEI viventis, & Philistæus quisquis illis audet maledicere, DEUM aliquando ultorem sentiet. Scilicet convicium in Virgines Sanctorum catalogo ab Ecclesia ascriptas impunè jaciat, quod si vel uxori vel filiæ aliquis objiciat, cœlum terræ miscendum censeat? En quos paullatim progressus priscæ pietatis contemptus facit. Scio nec tibi probari hæc talia, ideò bilem effudi liberiùs. Vale.

XXXV.

CLarissimo Casaubono Sirmondianum apographum, cum interpretatione tua mittas censeo: In eo enim præ ceteris videor fidem, atque adeò religionem agnoscere. Sirmondus asseverat, unum à se mutatum esse, quod in lapide vocabula perpetuo tenore, æqualibus literarum spatiis, nullo distinctionis vestigio, descripta sunt: — Versum, de quo Cardinalis Barberinus rectè monuit ---- nonnulla observabit, in quibus quorundam apographa vacillare video. Sed & quæ Pignorius Roma ad me scripsit, ipsum scire refert: Inventam unà cum inscriptione arcam

cam lapideam, plenam aquæ, medicatæ odore aromatico: Eam ego ex unguento degenerasse suspicor, odorem autem tot centenis annis servasse, inprimis mirandum censeo: In aqua pannum laneum mollissimum: De quo minùs distinctè sciri potuit, quod maximam ejus partem aqua corruperat: Apparebat coloris fere prasini, virgatus purpura admodum vegeta. Reperti præterea annuli duo aurei magni ponderis, unus pulcherrimo Smaragdo, alter jaspide sculpta insignis: Bulla ærea, & in ea Scylla extans, qualis à Virgilio describitur. Hermæ cum Themistoclis & Socratis capitibus. Statuæ elegantissimæ Veneris & Adonidis, sive quod Pignorio in mentem venit, Meleagri atque Æthiopis ex nigro marmore: Tum columnæ ex alabastro & nobilissimorum marmorum fragmenta. Vis verum ex me audire? hæc tanta, digna sunt secundis Casauboni curis. Saltem ne inscriptio uno versu manca ad posteros transeat. Præterquam quod compertum habeo, si totum triduum iis impendere inducat animum, procusurum libellum, cujus elegantia omnium politiorum ingeniorum amorem mereatur. De Herode neque te celem, ego in Atticum semper magis inclino. Meminisse potes, quæ nuper Palæstino argumenta objeci: Nunc, quid illi quæso rei sit cum Themistocle & Socrate? quos ab homine Attico, & quidem Sophista, ornatos nemo mirabitur. Nam si Triopium extaret integrum, Miltiadem quoque & Cimonem, quos Herodes in majoribus numerabat, opinor conspiceremus. Statuam, quam isti Adonidis seu Meleagri esse existimant, ego sive Pollucis, sive Achillis, sive Memnonis interpretor. Disertè enim Philostratus scribit, Herodem his alumnis - - - *imagines venantium, & venatione functorum, & ad venandum paratorum*, erexisse, *partim in quercetis, partim in agris, partim super fontibus, partim sub umbris platanorum*, uti Morellus vertit, & quam prope hæc ad Triopium? fateor equidem, Philostratum de Græcia loqui, sed idem Herodem consilium Romæ sequutum esse, nihil impedit. Quin animadverte etiam in precationibus, quas Philostratus Herodem adversus illos, qui statuas læderent, edere ait solitum, nempe eæ in inscriptione, imò in inscriptionibus, consentit enim hac in parte columna Farnesiana, clarissimè comparent, Æthiopem, Indus Callistrati referre alicubi fortasse videatur, sed eo usque non abeo. Et si Casaubonus de Herode Judæo pertendat, ego ad illius castra potius transfugiam, quàm ut me in suis literis quidquam quod ipsum lateat, pervidere posse existimem.

Vale.

MARCI

MARCI VELSERI EPISTOLÆ

AD

JOACH. CAMERARIUM, CONR. RITTERSHUSIUM, MELCH. GOLDASTUM, &c.

XXXVI.

Viro Excellentissimo Joachimo Camerario, &c. Domino & Amico observandissimo. Norimbergam.

S. Legi tuas litteras, Vir Excellentissime, haud ita pridem ad Thalmannum scriptas, in quibus de me pleraque amica, nonnulla perhonorifica. Utraq; nullo meo merito, scio. Amorem tamen tuum mihi gratissimum accidere tibi persuadeas velim, cum præstantissimorum virorum benevolentiam inter præcipua vitæ bona, numerare soleam: Daturúmq; operam spondeo, ut te quoque, quantum excellens ista humanitas meretur, à me amari & coli intelligas. Laudem si agnoscam, improbus sim: Illud sine magna fortassis imprudentiæ nota fatebor, me nulla re alia tam suaviter falli, quam ferendis laudibus, quæ à laudatis viris. Judicium tuum de chartis Itinerariis magnopere avebam cognoscere, verùm quoniam statutum habes explicationem meam expectare, transmittetur tibi illa quidem, quamprimum exempla huc perferentur; sed vereor, ne opinionem, quam præcepisti, egregiè sit delusura. Interim, si pateris, altera tibi petitione litterariam molestiam exhibebo. Legisti opinor, apud Lazium fragmentum historicum, cujus ille Augustum interdum, nonnunquam Paterculum auctorem laudat: Ad neutrum pertinere mihi planè constat. Neq; etiam Plinii xx. libros de bellis Germanicis (quo amicus meus inclinabat) suspicor: Ad quem verò pertineat, cujus ætatis sit, quorum temporum historiam narret, quæ falsa veris admisceat, non ita constat: Nam totum fragmentum ante non multa secula confictum esse, ne persuadear, certa argumenta obstant. Et cum ad Augustanam historiam omnia distinctè cognosci aliquantulum intersit, nam ex hoc uno fonte mirum quam multi fabularum rivuli profluxerint, maximum apud me beneficium collocabis, si obscurissimas tenebras tuis judicii & doctrinæ facibus illustraveris. Descripsi ex nescio quibus Commentariis hujus argumenti nonnulla, quæ animum minus explent; à te certiora ac firmiora expecto. Ne enim hanc provinciam defugias, neu excusatione minimè probabili, quod in chartis Itinerariis fecisti, effugias, per fidem coale-

coalescentis amicitiæ te rogo. An etiam amicos, quos tibi permultos homines doctos esse cognitum habeo, in consilium vocandos censeas, tui arbitrii facio. Vale Vir Excellentissime, & me inter tuos numera. Datæ Augustæ III. Kal. Decembr. Anno MDXC.

XXXVII.

QUod proximè pollicitus sum, Vir Excellentissime, jam repræsento. Mitto exempla commentarioli nostri in fragmenta tabulæ antiquæ, quæ his ipsis diebus Venetiis accepi. Si otium legendi erit, peto judicium & censuram, amicè, liberè. Neque enim in hoc genere amicum quidquam, quod non liberum; Et ut cordati patres, qui liberorum peccata corrigunt, eos proculdubio impensè amant, præ mollibus aliis, qui ad omnia connivent, sic etiam amicorum animos ex libertatis conscientia, non ex plausu judico. Ab Albino sententiam de Laziano fragmento expecto, si adhuc cessat, quæso, ne monere grave sit: Communicabis etiam, si quid ex aliis de hoc argumento intellexeris. Vale Vir Clarissime, & me tui amantem redama. Augustæ Vindelicorum VI. Kal. Martias Anno MDXCI.

XXXVIII.

HAbeo tibi gratias Vir Clarissime, de libello quem Thalmannus tuo nomine reddidit. Amo in te mei memoriam, laudo pietatem in patriam, atque profecto editionis consilium, quando in ea jam tempora incidimus, quæ periculi magnitudine omnium auxilia manu, stylo, voce, ut se quisque maximè valere sentit, expetant: Quanto tu rectiùs, quam quos non obscuris ad nos rumoribus perlatum est; præterito autumno, in illâ ipsâ, quæ hostibus proxima, eorum furori tota exposita est, provinciâ, ausos de superiore loco deprædicare, subsidia à Catholicis Principibus submissa, haud quidem missa, ut barbaris obviam irent, quod prætenderetur, sed ut splendorem Evangelii effulgentis opprimerent, & Pontificiam tyrannidem stabilirent.

En quo discordia cives
Perduxit miseros — Num nos vel salus animis inter nosmet ita affectis servare queat! Non velle certò scio. Sed hæc nos deflere possumus, corrigere non possumus. Accipies his adjuncta exempla duo pavimenti tessellati, eximii operis, apud nos inventi, sed eorum incuriâ, in quorum potestate est valde vitiati; quatuor coloribus variegatum, lapillis candidis, luteis, rubris & nigricantibus constat, specie de cætero quàm pictor expressit. Agnosces metas, quadrigas, tyronem ad palum, gladiatorum paria, plura ascriptis nominibus, & quædam alia emblemata, de quibus in Commentariis rerum Augustanarum quam accuratissimè fieri poterit dicturi sumus; gratum erit interim si nos in

gladiatorum præcipuè nominibus juvare queas, apud Suetonium in Claudio c. 21. est Palumbus quidam, in Nerone c. 30. Specillus mirmillo, quod nomen à specio fortasse ductum, nam suspicor in pavimento fuisse SPECIUS non SPICIUS. Sic est apud Juvenalem Sergius gladiator per blandiloquentiam etiam Sergiolus, plura quæ scriptorum testimonio confirmem, nondum reperio. Vale Augustæ Vindelicorum III. Idus Maji MDXCIII.

XXXIX.

S. De Symbolorũ & Emblematum libro V. C. gratias habeo, cœpi legere, nondum perlegi, sed multa placuêre ex iis, quæ legi, neque deteriora cætera futura spero: placuit etiam filii elegia, quam præfixisti, & gratulor tibi hunc gloriæ tuæ succrescentem surculum. Nostri rerum Augustanarum libri ad umbilicum perducti jam sunt, & typographo propediem tradentur, sed vereor, non fallo, mi Camerari, ut expectationem tuam, quam nonnullam esse video, sustinere possint; nam argumentum ipsum antiquitate perobscurum est, neque nobis aut ingenii aut doctrinæ fiducia aliqua; diligentiam non dissimulamus; & eo nos nomine æquiores lectores experturos speramus, quod amore & pietate in patriam, nullâ ambitionis aurâ impulsi, ad scriptionem accessimus. Mitto tibi speciem abaci ænei antiqui, quam nescio an jam antea videris, sunt in eo foramina sive alveoli XIX. & in iis claviculi, aut calculi, ut quibusdam appellandi videntur, umbellati ductiles: Quorum usum fuisse existimant, ut in XIV. alveolis quibus numeri interjecti, claviculi inferiorum alveolorum singuli tot numeros, asses aut sestertios notarent, quot character interjectus, puta aut singulos, aut denos, aut centenos &c. superiores uno amplius, quinos scilicet, quinquagenos, quingenos, &c. itaque unus, duo, tres, quatuor calculi sub charactere I. ducebantur, si totidem asses repræsentandi, superior addebat quinque, ut novem simul colligerent, si verò X. repræsentandi, reducebantur hi omnes, & unus in proximo alveolo sub charactere X. movebatur, quâ ratione ad decies usque centena millia procedebatur. Claviculi sub Θ singuli singulos, hoc est omnes simul quinque, superior autem sex uncias referebant, si addenda duodecima, ut integer assis expleretur, his omnibus reductis, ducebatur unus sub I. in reliquis tribus alveolis minoribus unciæ fortasse partes, S. semuncia, Ↄ. Sicilicus, id est quarta unciæ pars, 2. sextulæ duæ, tertiam simul unciæ partem constituentes. Tu has nugas, quando nunc aliud quod mittam ad manus non est, boni consules, Vale Vir Præstantissime, Augustæ Vind. XIV. K. Septembr. An. MDXCIII.

XL.

EN tibi Clarissime Camerari, libros rerum Augustanarum Vindelicarum nostros, his ipsis diebus Venetiis allatos, quos quoniam

niam te cupere antehac ostendisti, curę fuit, ut inter primos habeares, profectò ante eos, quibus inscripti sunt: Quam miserè vereor, ut expectationi, quã inscriptio præteritis nundinis me invito edita, apud quosdam, uti audio, concitavit, pares esse possint: sustento me tamen consilii mei conscientiâ; hoc enim probandum, rerum exitum neutiquam præstandum esse scio, multò minus hominũ rumores. Consilium autem nemo spero improbet, qui pietatẽ in patriam probandam existimet. Aventinũ interdum acerbius tetigisse videri possum, sed id, certus sum, magno suo merito. Nomẽ ejus si dissimulare licuisset, fecissem omninò lubens; hanc quippe moderationem in reliquis à quibus dissentiendum fuit, tenui, in hoc non licuit; cum enim is Vindelicum nobis cognomen abstulerit; & cum hoc cognomine ornamenta ex antiqua historia propemodum omnia, quomodo non pręvaricator haberer, si tectè & leviter pupugisse satis habens, abire permisissem, cum præsertim in ejus sententiâ jam multi adeò pedibus irent; In totâ tamẽ caussâ modestiæ lineam me nõ prætergressum spero, quod tui judicii facio. Nunc ignosce, admodũ festinanti, & Vale. Aug. Vind. VII. Id. April. An. MDXCIV.

XLI.

Librum de Aucupio, Vir Clarissime, accepi, per otium, quo hactenus nullo usus sum, inspecturus diligenter: Helluanti illum quodammodo, & transcurrenti visus à Friderico scriptus, haudquaquam ad Fridericum, etsi scio Albertum magnum libro 23. de Animalibus niti aliquoties auctoritate falconariorum Friderici Imp. à quibus scriptus videri possit, sed aut ego fallor, aut Albertus de hoc libro non sensit. Dignus profectò typis videretur, si maximè ad manus alter integrior codex esset, ex quo lacunæ istius explerentur; sed nihil hujus sine tuo consilio, saltem consensu fiet, de quo obiter admonere poteris. Principem, apud quem hoc munus rectè colloces, neminem scio, nisi si fortè Mauritium Hassiæ Landgravium, quem seriò litteras amare audio, is opinor rem suis momentis æstimare possit: De paterno libro nuper edito magnas habeo gratias, etsi nolim me tam iratis Musis natum existimes, ut is non jam antea apud me fuerit.

Ab Ursino his diebus litteras accepi, & inscriptiones simul duas, haud ita dudum Romę repertas, quas tecũ communes facio. Prior sic habet,

MARTEI
M. CLAUDIUS. M. F.
CONSOL DEDIT

Quam observat antiquissimam esse, antiquiorem nimirum illa C. Duilii, quæ in Capitolio extat, fuit enim M. Claudius Cos. An. V. C. CDLXVI. Pater Anno CDXXII. Nepos An. DXXXI. is spolia opima retulit. Monet apparere in lapide scriptum fuisse DOVIT pro DEDIT. antiquè, nimirum DONUM. DOVIT. Inventa est extra portam Capenam, ubi templum Martis. Altera hæc est,

VIA. QUÆ. DUCIT
PER. AGRUM
NONIANUM
A. M. XX. DEVERTIC
SINISTROSUS
PER. COMPITUM
SECUS. PISCINAM
IN. FUNDO
DECIMIANO
THALAMIANO
JUNCTIS. DEBETUR
ITA. UTI. HODIE
IN. USO. EST

Cum hac ait conjungendum Festum in, Mutini Titini sacellum, ubi diverticuli meminit. Vale, Vir Præstantissime, & hominem tui amantem redama. Augustæ Vind. Idibus Novembr. Anno Chr. MDXCIV.

XLII.

EGo me parum amicè facere existimem, Vir Clarissime, si qua in re amici mihi opera nullo illius incommodo commodare possit, ea uti negligam. Cum itaque Werdensteinius proximis diebus Friderici II. Imp. libros duos de aucupio ad me miserit, eosque eo autographo, quod beneficio Hieronymi Baumgartneri amplissimi apud vos II. Viri & tuo habuerit, descriptos significaverit, mihi verò ii, ut ut barbarè scripti, lectione non indigni viderentur, visum de autographo inspiciendo cogitare, cum id præsertim nescio quibus figuris exornatum esse intelligam. Si ergo apud te est, rogo pro amicitia nostra & humanitate tua, mihi ejus usum per aliquot dies concedas, sartum tectum me restituturum, hoc ipso chirographo spondeo. Sin verò apud Baumgartnerum, aut alium quemvis est, nolo te hujus gratiâ molestiam ullam capere, cum Werdensteinii apographum eo casu mihi sit suffecturum. Ab Ortelio heri litteras accepi, misit una typum navigationis Æneæ, ad priores sex libros Æneidos Virgilii nuper à se concinnatum; sub prælo habet novam editionem Thesauri Geographici, & quintum Theatri additamentum brevi promittit. Lipsium scribit totum esse in coemptis nuper ædibus instaurandis, & iis, quæ de Militia Romana collegit, perpoliendis. Vale Vir Præstantissime & tibi de me omnia, quæ ab homine tui amantissimo proficisci possunt, promitte. Augustæ Vind. VI. K. Novembr. An. MDXCIV.

XLIII.

SI Vereor, Vir Clarissime, ne me officii prorsus & pudoris omnis oblitum existimes, qui codicem tuum de aucupio manuscri-

nuſcriptum,tot jam menſibus detineam; Cum tu me præſertim ante aliquot dies, miſſo Onoſandro, pro quo tibi gratias retulit, puto, Hœſchelius noſter, nam id ſe meo rogatu facturum recepit, non obſcurè ſubmonueris. Excuſationi varios colores prætendere poſſem, ſed uno contentus ero, veriſſimo ſimul & honeſtiſſimo, Me, ſi quid peccatum hîc eſt, fiduciâ facilitatis & humanitatis tuæ peccaviſſe, eo liberiùs, quod mihi poteſtatem ipſe feceris, libro quam diu vellem utendi. Nunc is quidem per me redire poſſit, quoniam tamen jam diu cogito, futurum operæ pretium, illum, quantumvis lacerum, dum de meliori nulla ſpes eſt, typis vulgandi, cupio ex te ſcire, quod me antea quoque ſcripſiſſe opinor, nec reſponſum accepiſſe memini, num id te volente fieri poſſit, nam ut invito fiat, neque ego auctor ſim, neque porrò profectò ſit æquum. Rogo, me ejus quamprimùm certiorem facias, Codicem ſtatim recepturus, niſi fine edendi hîc diutius hærere malueris. Vale, Vir Clariſſime, Et ſi amicitiam litterarum frequentia minus diligenter colere videor, id occupationibus meis tribuas, quæ plures ſunt, & alieniores à Muſis quàm vellem. Auguſtæ Vind. VI. K. Maji An. MDXCV.

XLIV.

GRatias tibi pro inſigni munere, ſecundo tuo ſymbolorum tomo, diu eſt quod debeo, Eas nunc demum ago maximas, moram confido in meliorem partem interpretaberis, & occupationibus noſtris nonnihil condonabis; hæ qua privatæ qua publicæ, ſunt plures quam vellem, & ingenium meum natura tardiuſculum, ita retundunt, ut de litteratis litteris vix cogitare liceat. Quo te retaliem, nunc nihil apud me eſt, niſi hæc myſtica etiam, quibus me Hœſchelius per hoſce dies honeſtare voluit; Cui caveſis de me ſcribenti fidem accommodes, homo nimium blandus eſt, qui facilè in errorem ducat conditionis rerúmque mearum minus peritos, ſive ille irridere ludum habet, ſive amore fallitur, quod malo exiſtimare. De Baſilicis quæ tu edi cupis, ſcribit ad te quod res eſt: Scire quoque refert, an eclogæ ex iis tantum Baſilii libris, qui vulgò habentur, an prætereà ex aliis qui perierint, excerptæ ſint. De poſteriore Friderici Imp. libro apographo, valde te amo; nondum mihi tantum otii fuit, ex quo accepi, ut cum autographo conferre, & deliberare potuerim, quomodo maximè editio inſtituenda, itaque autographum aliquot adhuc dies apud me eſſe patieris, ego viciſſim promitto, incolume ad te rediturum, meritò enim magni à te fieri video. Quod Ortelius in orcheſtra theatri ſui tibi mihiq; locum dederit, gratulor nobis, & an ille caſu proximos voluit, an ita amicis convenire putavit? Theſaurum geographicum ad proximas nundinas non abſolvet, ſpem mihi tamen fecit

transmittendi quicquid ejus absolutum erit. Lipsium de militia Romana edidisse, & Philippi Regis filio inscripsisse, te scire credo, nunc audio totum esse in bellicis antiquorum machinis, quod videtur futurum spissum opus & difficile. Joan. Lævineius Lævini Torrentii, qui proximè obiit, nepos ex sorore, novam panegyricorum editionem adornat, cum aliqua doctorum expectatione. Vale, Vir Præstantissime, & quoniam me à te amari non solum ex litteris tuis, sed etiam ex sermone quorundam, qui Noribergâ huc veniunt, intelligo, quæso in eo affectu perge, à tui enim similibus amari, felicitatis partem non vanè statuo: Si quid contra à me proficisci potest, quod tibi & tuis ornamento aut commodo, mone audacter, experieris hominem non minus promptum operâ, quam linguâ aut calamo. Augustæ Vind. XIII. K. Septemb. An. MDVC.

XLV.

EGo mihi faciendum existimo quod debitores non pessimi solent; si sortem minus possunt, saltem fœnus solvunt; tu te, spero, pro creditore non morosissimo geres, & cum tibi de sorte cautum sit, fœnore te aliquantisper sustentabis, Typographus noster in edendo Friderico adhuc moras nectit, neque ego autographum tuum nisi absoluta editione possum è manibus dimittere, nisi tanto editionis malo, ut prorsus non edere consultius existimem, Rogo te itaque per humanitatem tuam, ut hoc beneficium integrum apud me ponere, libro tuo aliquot adhuc dies carere velis. Interim usuram, quam dixi, mitto, Publilii Optatiani Porphyrii panegyricum operosissimo carmine scriptum, quem ex Paulli fratris codice ut exprimendum curarem, antiquitas impetravit, & inenarrabiles ab auctore impensi labores: Utilitatem vix audeo in partes vocare, ego tamen scio, magnum virum scripsisse, nullum librum esse tam malum, ex quo non aliquis fructus capi possit, & id in vetustis præsertim, multo verissimum esse experior. Ut non sit, tot quotidie inutiles libri exeunt, ut iste tantillus Rempublicam litterariam nihilo magis prægravaturus videatur, Vale, Vir Clarissime, & persuasum habe, me humanitatem & eruditionem tuam mirificè colere. Iterum atque iterum Vale. Aug. Vind. VII. Id. Decembr. An. MDVC.

XLVI.

PErculere me extremæ tuæ litteræ, quibus te valetudine minus prospera uti significas, meliorem, imò optimam tibi à Deo precor. Interim tibi gratulor de prudentia & constantia tua, quarum auxilio te istud onus bene ferendo levius reddere ostendis; nullam ego præterea prudentiam in rebus humanis novi, quæ cum hac conferri mereatur. Liber tuus sub prælo est,

lo est, & ante proximas nundinas absolvetur, interim liberalitate tua utendo autographo fruemur, nam apographum nimis quam multis locis corruptum, Werdensteinii dico, tuum à secundo tantum libro incipit, neque id adhuc conferri cœptum. Cur de auctore dubites, velim quod tuo commodo fiat, aliquando doceri, nunc per invaletudinem non est, cur te hæc res exerceat. Mihi planè videtur à Friderico secundo conceptus, à Manfredo ejus filio editus. Cum autem à Friderico scriptum conceptumque dico, ejus saltem nomen huic rei prætensum intelligo, alias satis scimus magnates, si quos libros scribant, sua laude aliorum opera scribere, quamquam Fridericum egregiè litteratum fuisse, historicorum consensus est. Vide in ipso operis prologo, an hæc verba cuiquam præterquam Friderico convenire possint, Quamvis arduis & inexplicabilibus fere negotiis præpediti essemus, circa regnorum & imperii regimina &c. Quid quod paullo post disertè scriptum, auctorem esse Divum Augustum Fredericum secundum Romanorum Imperatorem, Jerusalem & Siciliæ Regem. Et mox Libri titulus talis est, Liber Divi Augusti Friderici Secundi Rom. Imp. &c. In his tamen duobus locis; Divi nomen me aliquamdiu suspensum habuit, vix enim credibile id sibi Fridericum ipsi tribuisse: Sed facilis est conjectura, id adjectum à Manfredo filio, cujus esse additiones illas, quibus Regis nomen præscriptum, omnino manifestum est; nam capite VIII. (numerum capitibus distinctionis & memoriæ caussa addendum duxi) sic scriptum est: Sunt & aliæ rationes, quas Manfredus „ Rex Siciliæ, quondam Divi Augusti Imperatoris hujus libri „ auctoris filius, addendas curavit, cum librum ipsum coram se „ legi mandavit. Item libro II. cap. XIII. ubi tamen Manfredi no- „ men non est additum. REX. Cum sæpe legeremus & relege- „ remus hunc librum, ut fructum scientiæ caperemus, & ne vitio „ scriptoris aliquid remanserit corrigendum, finito proœmio in- „ venimus, quod dominus pater noster subsequenter, &c. Auctor „ etiam libro primo psittacum album sibi à Soldano Babyloniæ dono missum scribit, quod homini fortunæ privatæ vix conveniat, multo minus id, quod libro secundo scribit, Nos quando „ transivimus mare, vidimus, quod ipsi Arabes utebantur capello „ in hac arte. Reges namque Arabum mittebant ad nos falco- „ narios suos peritiores in hac arte, cum multis modis falconum „ præterea non neglexímus ad nos vocare expertos hujus rei, „ tam de Arabia, quam de regionibus undecumque, ab eo tem- „ pore scilicet, in quo primitus proposuimus redigere in librum „ ea quæ sunt hujus artis, &c. Hierosolomitanam prorsus expedi- „ tionem denotat. Albertus Magnus lib. XXIII. de animalibus cap. XX. de falconibus, citat experta Friderici Imperatoris, &

cap.

cap. priori XIX. dicta Falconariorum Friderici Imperatoris, neque pro uno eodem aliquo libro accepisse videtur. Verum ego jam nimis diu patientia tua abutor, nec morbi quidem habita ratione. Ignosce. Et valetudinem tuam cura diligenter. Augustæ Vind. IX. K. Jan. An. MDXCVI. Quem tibi, tuis, faustum & felicem opto.

XLVII.

Redit ad te tandem, Vir Clarissime, diuturnus emansor, Fridericus tuus. Pro quo ego tibi, & privatim & publicè, magnas gratias habeo, quod usuram, mihi uni gratificatus, omnibus communem feceris. Neque unquam erit, sat scio, ut animum istum tuum benevolum, beneficum, humanum denique, ejus pœniteat. De inscriptione quid constituerim, vides. Placuit deligere Principem aliquem juvenem, cujus splendor operi commendationem adderet, & qui cum argumento delectaretur, tum de scriptione judicare posset. Omnia in Ferdinando visa concurrere; jam tunc, cum illi præterito anno, hîc aliquot dies agenti, Reipublicæ caussa affui. Nominis tui etiam meritò ratio habita. Parcius quam pro re, dicat aliquis: Sed me modestiæ tuæ recordatio repressit: Verum tamen elogium expressi, quod omnes boni magni æstiment, adulatoriis præterea calamistris inurere, neque te, neque me profectò dignum. Habes consilii mei rationes, quas tibi probari cupio. Sin minus, hoc tamen scito, optimo omnia animo, tibi tuis æternùm devoto, cogitata, acta, peracta esse. Vale. Augustæ Vind. VI. Non. Marc. An. MDXCVI. Quo loco tertia symbolorum tuorum centuria sit, scire cupio.

XLVIII.

Augusta Noribergâ tridui opinor itinere abest, & ego tamen tuas litteras XXVI. Februarii die scriptas, post mensem demum & eo amplius, quàm scriptæ fuere, accepi, quod ideo dico, ne me tam seræ responsionis reum agas. Pro rusticis opusculis, tu cave nugas dixeris, gratias habeo, & si chartaceis tibi satisfieri pateris, refero quoque; ecce enim Daciæ vicinarúmque regionum descriptionem geographicam, in qua visum per occasionem ornare Principem Bathoreum, qui se murum pro domo Domini opposuit; adjecta ea maximè Tartariæ pars, unde ii Tartari prodiere, qui altero abhinc anno Pannoniam infestam habuere, ut vulgus etiam harum rerum posset gustum capere. Ajunt apud vos ejusdem prope argumenti tabulam publicatam, verùm interest Reipublicæ Christianæ, hæc variis etiam modis in hominum oculos incurrere. Redeo ad libellos, quos misisti; unum sibi bibliotheca mea vindicavit, duos, uti volebas, Hœschelio, quartum, etsi injussus, Adolpho Occoni doctissimo & huma-

humanissimo seni, tuo nomine tradidi; neque enim invitus patieris veterem amicum in hujus elogii communionem tecum venire. Tertium symbolorum tuorum tomum gaudeo jam lucem spectare, puto de avibus futurum, si ita est, videsis an aquilæ geminæ draconi insultantes, & Dacica tabula eô quoque transferendæ, intelligis enim Cæsarem & Bathoreum in Mahometem pugnantes ea specie designari. De filio tuo Ludovico nihil dum inaudivi, neque hac transiisse puto, quamprimum ejus adventum resciero, complectar eum peramanter, cum tua caussa, nihil enim humanitati tuæ non debeo, tum etiam sua, quippe qui egregia doctrinæ specimina, quæ libris tuis præfixit, dudum observaverim. Cl. V. Conradum Rittershusium amicum tibi esse intelligo, Eum in veteri rerum Germanicarum historia cum cura & judicio versari dicunt: Valde itaque velim, quod tuo commodo fiat, ex eo quæras, an à Tacito ad Jornandem usque, quenquam unquam scriptorem legerit, qui Boiorum in Germania meminerit, (nam Ausonius in Gallia meminit) atque id quidem suæ ipsius ætatis respectu; Orosius namque, & qui ejus præterea classis sunt, vetustiorum exscriptores, nihil nos juvant. Sin nullus est, gratiam ei magnam debebo, si conjecturam saltem aliquam probabilem protulerit, ubi terrarum Bojos per tot annos latuisse existimet, adeo quidem ut illis nihil unquam cum Romanis negotii fuerit, vix enim alia Germanicarum gentium ulla est, cujus in Romanis historiis nulla extet mentio. An credibile est Bojos sub alieno nomine delituisse? facile id sanè dictu, sed quodnam fuit, & quæ ejus rei argumenta supersunt? Juvet nos quæso, te intercessore, vir, cujus politæ Jurisprudentiæ me favere, norunt omnes, qui me norunt. Sed ego nimis fortasse impudens, qui tibi hoc oneris imponam, ut epistolam, quam à gratiarum actione cœpi, excusatione finire necesse habeam. Si quid me contra quod in rem tuam sit, scire, posse existimas, etsi utraque in me tenuia, impera audacter, homini qui tua caussa omnia cupit. Vale Vir Præstantiss. Augustæ Vind. VII. Id. April. An. MDXCV.

Gratum etiam sit scire ex Rittershusio, qui fuerint Agilolfingi, & reliquæ illustres familiæ, quarum in Bojorum legibus nomina extant.

XLIX.

S. Gratias habeo, Vir Clarissime, pro geographica tabula & libellis, quos misisti: nunc quod rependam nihil est, cum erit, experieris memorem debitorem, interea temporis moram æquo animo feres, spero. Vetus est fabula, ex tribus gratiis ire unam, redire duas, eam tu mihi in rem conferre videris, ita nihil unquam à me ad te proficiscitur, quod non altero tanto auctius

 redeat.

redeat. Filius tuus Ludovicus ex Italia reversus heri me convenit, quid impedimenti fuerit, quo minus humanitatis illi officia, pro tua in me benevolentia, mea in te observantia, exhibere potuerim, ex ipso intelliges; scio vulgarem esse occupationum excusationem, & proinde non satis probabilem; sed profectò quibus rationes meæ notæ sunt, illi nimis sciunt me hoc colore non abuti. Ægrè fuit, quod neque confabulari paullò liberius potuimus, cum me ejus sermo mirificè delectaret, & jucundissimam Italiæ memoriam revocaret; ille verò, qui me sub ipsum fere cœnæ tempus convenisset, non condicere vellet roganti, quod Hopferos adhuc sibi adeundos, & Laubium ad cœnam vocatum diceret. Nihil tibi blandior, neque enim soleo, ex gustu quem cœpi visus est docto patre digna propago, Et plane tibi illum filium gratulor. Si quid in utriusque vestrum gratiam possum, monete tantum, ego polliceor me facturum quæ potero omnia. Vale Vir Præstantiss. Augustæ Vind. x. Kal. Maji An. MDXCVI.

L.

S. Quæ de rebus Svecicis alienâ manu scripta misisti, remitto, quæ tuâ, retineo, quando ita vis, Et pro omnibus meo fratrúmque nomine gratias habeo. Quod si nos hoc in posterum humanitatis genere perges prosequi, magno beneficio devincies, ita tamen ut tu descriptionis laborem ne subeas, mitte potius autographa aliquanto serius. Rittershusii judicium de linteis Pontificum libris exspectabimus. Ego planè tecum sentio, hæc fragmenta neque coloris neque succi esse pro ætate, quum affectant. Occo noster nummos tuos domum misit, nullum est meum in his talibus judicium, sed vereor neutrum antiquam esse. Commodus nisi valde fallor, omninò novitius, Alter minutus litteris Arabicis, credo, notatus, paullo quidem antiquior, & genuinus quidem, sed qui rem Romanam nulla ex parte attingat. Occo censebit rectius. Ego hæc raptim scribebam, uti vides. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Jan. An. MDXCVII. Ineuntem annum tibi, tuis, filio præsertim Ludovico, salutarem precor.

LI.

S. Mi suavissime Camerari, quid ineptimus titulorum istis inanibus, saltem cum apud nos, cum soli sumus, hoc est in litteris, nam extra, nihil veto cum vulgo & sentire & scribere, ad populum scilicet phaleras, intus, quæ amore & candore utriusque nostrûm digna sint. Vides quam tibi præeo viam, eâ si placet sequere, & quid ni placeat? nisi sanè ista tibi subrustica videtur simplicitas; in quam partem si me interpretaris, sed spero non facies, superest, ut culpam deprecer. Suecica lubens vidi, & pro iis gra-

iis gratias habeo, quæ ad fratrem Frisingam misi, te non nolente credo, recepturus cis paucos dies, inde cum fide restituam, & quæso, ne nos celes quicquid præterea ab Arctoo orbe ad vos, nam nos profectò propemodum citius quæ apud Antarctoos, quam quæ in extrema Germania geruntur cognoscimus. Pithæano quoque elogio, quod Hœschelius communicavit, valde delectatus sum. Quî te nunc quidem retaliem non invenio. Interim excerpta ex linteis Pontificum libris, Ortelii, aut Vivis, aut cujusvis potius fide mitto, fide, ut ego, vereor non optima: scis quam vani Hispani, præter alias omnes gentes, in confingendis inscriptionibus quas antiquas credi volunt. Hoc quoque fragmentum illum opinor genium sapit, sed tu judicabis rectius, & lectum aut descriptum Joan. Hermanno procuratori istic nostro remittendum restitues. Quis credat Pontifices in fastos retulisse exempli caussa.IV.Kal.Aprileis, rixam ad Janum infimum in caupona, & cauponem ad Ursum galeatum graviter sauciatum; aut si retulere hoc genus nænias, fuerit scilicet hæc una illa die rixa, quam magna Roma! Plura sunt ad hunc modum, sed & alia parum credibilia, certè ut meus sensus est. Fulvius Ursinus inscriptionem hanc bene veterem nuper ex urbe misit, interpretandam,

M. CLAUDIUS. M. F.
CONSOL
HINNAD. CEPIT

Amicus quidam meus acutè conjectat, HINNAD. esse ENNAM Siciliæ, quam Frontinus HENNAM, quidam Ptolemæi codices HINNAM nominent, HINNAD. pro HINNA, D. otiosè adjectâ esse, more prisco, cujus multa exempla in Duilii rostrata supersunt. Sed ego non video, quis ad hunc modum unquam loquutus sit; Hinna cepit, pro Hinnam cepit, quandoquidem Hinnad pro Hinna accipimus. Judicabis una cum Rittershusio nostro. Vale mi Camerari, & quod enixè facis, nos amare perge: filio Ludovico multam salutem precor. Augustæ Vind. XVI.K. Jan. An.MDXCVII.

LII.

LOngum inter nos videbamur silere, Vir Clarissime, cum ab And. Schotto Roma hanc schedam accepi, descriptam uti vides ex tabula lapidea antiqua anno proximè præterito erutâ. Hoc ego condimento meas tibi non omninò insipidas videri posse existimabam, est enim profectò egregium monumentum, quo Consulares fasti multipliciter juvari queant, qua supplendo qua corrigendo. Schottus cum fide descriptum affirmat, mihi tamen unus aut alter locus suspectus est, imò nec suspectus, quin erroris manifestus. Tu interim doce, cujus collegii aut corporis istæ adlectiones & cooptationes, quod me nescire fateor. Ami-

cus quidam meus, homo eruditus, de Consulibus suffectis cogitabat, quod non placet; quis enim credat inter suffectos & Cæsares fuisse relatos? Alter magis ad meum sensum de Sacerdotibus aut Flaminibus Augustalibus, & quid si Saliis, in quorum numerum primores civitatis aspirasse scimus; Saliatum Antonini Philosophi Capitolinus, puto, commemorat: sed hos in decurias tributos fuisse, nullibi memini legere. Ut ergò simplicissimè dicam, veteri formula, N. L. si tibi lucet, viam nobis quoque quæso ostende, sin minus, Rittershusium etiam & Schoppium in consilium voca, & quicquid exsculpseritis communicate, ego vobis Minerval lubens debebo. A Bonavent. Vulcanio ex proximis nundinis Jornandem exspectamus, & commentarium de litteris Gothicis. Lipsius opus magnum politicum præ manibus habet, eo absoluto ad facem historicam reversurus. Vale, Vir Clarissime. Augustæ Vind. Non. Martii An. MDXCVII.

Ex pr.oribus meis ædibus in hortos satis amplos migro, eo diligentius posthac Botanicos tuos labores perlecturus, quod si ex divitiis herbariis, quas tibi ingentes esse audio, granis aliquot rarioris alicujus seminis hoc tirocinium nostrum ornare voles, inprimis gratum erit.

LIII.

JOan. Vincentius Pinellus Patavio duplex apographum vitæ Pythagoræ ad me misit, ut tibi curarem alterum, quam fidem ecce nunc exsolvo. Auctorem ille Porphyrium existimat, quem Malchum appellatum fuisse ex Plotino scimus & Eunapio. Lacunas ex antiquo exemplari imitatas ait, in quo ii versus erasi erant; sed cum in sententia nihil desideretur, videri factum descriptoris oscitantia, qui eadem verba temerè repetita coactus fuerit eradere. Quas tu præterea conjecturas habebis redintegrando & illustrando huic thesauro, quæso, ne nos celes: significa etiam, num quis vestrum versionem & editionem cogitet, ne quis fortasse hic imprudens falcem in alienam messem. Jamblichi Pythagorica quæ Franekera proximè præteritis nundinis promisit, hîc nondum vidimus, si ad vos perlata sunt, ne grave sit ad aliquot saltem dies communicare. Vale, Vir Clarissime, & lectissimo juveni, filio tuo Ludovico, multam à me salutem. Augustæ Vind. Non. Junii An. MDXCVII.

LIV.

JAm profectò nimia est ista tua humanitas, qui in morbo etiam cubans, non de commodis, quod ipsum magnum esset, sed de oblectationibus meis cogitas. Quas gratias agam? Vota ad Deum sospitatorem pro salute tua fundam, rata utinam, uti sperare atq; ominari juvat. Verum sic habe, mi Camerari, omnes à te litteras mihi jucundas accidere, istas verò tanti in me amoris tam illu-

ſtres indices, fuiſſe jucundiſſimas; interim nolle quidquam tuo incommodo fieri: cura, quæſo, valetudinem tuam, in iſta ætate, in iſta corporis imbecillitate diligenter, quo enim te cautiorem reddam, nec ſenectutis nec imbecillitatis admonere verear. Arctoa remitto. Poloni valde turgere videntur, mirum ni malo aliquo magno gravidi. Deus bone, quæ fera, qui baculus huic diademati invideat! Stephano illis, non adoleſcente hoc Rege opus ſit, in chamo & fræno ſcilicet maxillas eorum. De navigatione Batavorum ad Indos, valde amo te, ſed ita, ſi pretium indicaveris, nam tibi detrimento eſſe nolim, nec ſanè æquum ſit. Italicam ſcriptionem de fœdere Polonico, remittes, cum erit commodum, res ea feſtinationem non habet. Vidiſti Evangeliſtam Quatramium Alfonſi Ducis ſimpliciſtam, ut ſe vocat, de Theriaca, Ferrariæ ſuperiore anno editum? Is meminit magni operis, quod de herbis Clar. Cluſius brevi editurus ſit; Auctoris nomen quin exſpectationem excitet, fieri non poteſt; ſignifica, ſi quid inaudiſti. Monumentum Schwarzenbergicæ victoriæ chartaceum mitto, quod ex ære aut marmore ſtare debebat, ſi ſuus virtuti honos eſſet. Vale, Vir Præſtantiſſ. Et filium meo nomine ſalvere jube. Auguſtæ Vind. x. K. Maij An. MDIIC.

LV.

UT video unum idem perpetuò litterarum mearum ad te argumentum eſt, Gratias agere. Et quoniam tibi, quæ tua humanitas, verbis tam facile ſatisfieri pateris, audaciorem ad petendum, niſi ſubimpudentem etiam, reddis in poſterum. Amicus quidam meus, vir magnus, Conſilium de bello Turcico, cujus inſcriptionem in ſcheda leges, magnopere videre cupit, quod cum iſtic aut editum eſſe, aut certè haberi nobis renunciatum ſit, te per amicitiam noſtram oro, ut ſi quidem venale extat, ſex exempla quam primum huc mittas, pretium à Joanne Hermanno noſtro recepturus, ſin aliter, ſaltem unum vel prece vel quocunque modo undecunque eruas; nihil mihi nunc temporis poterit accidere gratius, verum ita, ut magna gratiæ pars in celeritate ſit poſita; ſcis ipſe quam impatienter hoc genus deſideria feramus. Arctoæ nubes magnam tempeſtatem minantur, niſi quod ſunt lenti illius plagæ motus. Reponam ſpero brevi aliquid ex Italia, ſic enim ſpes facta eſt. Vale mi Chariſſime Camerari. Auguſtæ Vind. Prid. Id. Febr. Anno MDIIC. Hœſchelius Maximi myſtagogiam edere cogitat.

LVI.

LIbelli de rebus Turcicis exempla, quæ promittis, quamprimum iſtic comparebunt, exſpecto, noſtri pretium liberaliter perſolvent: Interim ſi unum ſaltem ab amico aliquo, vel uſuarium impetrare potes, gratia erit cumulatior. Quod utilia quæ-

dam in eo contineri scribis, nullus dubito, nota est Plinii sententia de omnibus omninò libris. Alterum quoque fit verisimile, pleraque illius Platonicis ideis assimilari, ita sanè peripateticis ut audio absurda videntur, & eo lectionis desiderium apud me crescit. Quorum proximè ex Italia spes facta, non adeò magni momenti sunt, mitto tamen, ut tibi vel voluntatem meam approbem, ipsa Italia planè pacata, aliquo Pannoniæ bono spero. Vale vir Præstantissime, & salve, meo fratrumque nomine, qui te in oculis ferimus, seriò dico. Augustæ Vind. VIII. Kal. Mart. Anno MDIIC.

LVII.

BInæ tuæ me magnopere delectarunt, humanæ nimirum & suaviloquentes, sed posterior cum morsu. Cura, quæso, valetudinem quantum potes, in isto ætatis provectu, & constitutionis imbecillitatate. Etsi fortasse impudens monere medicum hæc talia, velim te tamen vires recolligere lenibus amicorum confabulationibus, non lectione aut scriptione, quæ meo sensu medicinæ paullò robustiores, præsertim ab incauto ægro largius sumptæ, quod de te suspicor. Pro Arctois scriptis gratias habeo, & valde rogo, ne hoc beneficii genus velis intermittere, etsi quid reponam vix invenio. Byzantina ista fortasse legisse non nolis, quamquam neque nova, & imperitissima manu descripta, ut lectoris interdum acumen exerceant, sed habent omninò quędam, observationem merentia. Ortelium nostrum, cujus memoriæ benè precemur, desiisse vivere, dudum intellexisti, opinor. Lipsius jam aliquot menses in languore est, postremis suis ad me scribit, se editionem epistolarum aliquot adornare, si vires erunt, ad alia iturum, & statim quidem ad ADMIRANDORUM partem II. Fasciculum, quem misisti, Occoni tradidi. Hoeschelius totus in Photio est. Lentum opus, sed quod ætatem feret. Nos in litteris, vix quod canes in Nilo, ita interturbamur. Misereminì saltem vos amici. Vale V. Clariss. Augustæ Vind. a. d. Prid. Id. Aug. An. MDIIC.

Pro carminibus de Javarino ecce pictum antidoridion.

LVIII.

Salve Vir Clarissime. *Conrado Rittershusio.*

PAraphrasim Cynegeticorum Oppiani in bibliotheca Monachiensi extare, falsò opinor ad te relatum est. Certè Cancellarius, ad quem super hac re scripsi, nihil illic ineditum Oppiani præter hæc scholia apparere rescribit, quod etiam Catalogus ejus bibliothecæ, qui apud me est, confirmat, tu vide cui de cynegeticis credideris. Interim, quamquam te scholia in Halieutica jam vulgasse video, hæc quoque mitto, si usui esse possint. Ea quamprimum contuleris, quæso remitte, ita enim futurum, Cancellario

rio fidem meam obstrinxi. Et de acceptis etiam, tribus verbis mone. Schoppius noster ubi vivit, quid rerum agit? Ne me nescire patere. Servium & Variantes Tertulliani lectiones nondum vidi, sed omnia salva confido. Vale mi Rittershusi. Augustæ Vind. Prid. Non. Febr. An. MDIIC.

LIX.

CUm jam hasce notas ad Typographum misissem, venit ad me Epistola humanissima, à Marco Velsero, Exconsule, & Septem-Viro Augustano, quem Virum summa humanitate, in summa dignitate præditum, etiam alibi horum Commentariorum laudavi. Ea inclusum habebat Diploma Karoli Imperatoris, nuper in vetustissimo Libro repertum: quo non frustrà putavit egregius ille antiquitatis indagator ac vindex, hanc editionem Guntheri nostri ornatiorem prodire posse, cùm ex ea sumi possint non pauca, quæ ad illustrandam descriptionem *Roncaliarum*, quæ extat initio *Lib. 2. Guntheri* conducant. Id igitur sup. omissum, hic subjiciendum putavi. *Epistola Domini Velseri* hæc est: Ligurinum tuum, mi Rittershusi, lucem nondum aspicere existimo. Ei itaque exornando, quo gratior in publicum prodeat, Karolinum hoc Diploma, in veteri manuscripto libro nuper inventum, mitto. Tu animum istum, tibi in omnibus rebus gratificandi, boni nimirum consules. Vale Augustæ Vind. XII. K. Octob. An. Christi. 1597.

Conr. Rittershus. in notis ad Guntherum p. 103.

LX.

P. JACOBO GRETSERO.

EGo cum de Fortunati mente ambigerem, consului, *more meo* amplissimum Dominum Marcum Velserum Reipubl. Augustanæ II. Virum: qui *in hæc verba* rescripsit: In quo tu, & P. Browerus consentitis, de eo ne mihi quidem dubium est, Gregorium nimirum templum in honorem S. Crucis condidisse. Etsi lectio, *hæc templa Gregorius*, retineatur, nemo opinor contra hiscere audeat. Sed sequens versus in controversia est. In eo ut verum tibi fatear, *cuperit*, ægrè admitto, cùm præsertim Browerus veterum Codicum consensum in *coperit* testetur, & criminatio potius, quam laus videatur, objicere Gregorio cupiditatem vestis Episcopalis, hoc est, per circuitionem, ipsius Episcopalis muneris. Sed licet retineamus, *dum pallas coperit* non tamen assentior Browero, interpretanti de pallis, quibus palla illa Hierosolymitana, cujus *Gregorius* meminit, *lib. 1. cap. 6.* de Martyribus, involuta fuerit; quin existimo Fortunatum id voluisse, Gregorium condito Templo, cui sacram eam pallam intulerit, illum hoc ipso cooperuisse. *Signa gerendo Crucis* Fortunati Atticismus est, cujusmodi plures, puto, licet observare, sive ad dedicationem, sive aliò referamus. Templum verò ante Episcopa-

Lib. IV. Tom. III. de Cruce fol. 544. & 550.

ſcopatum poſitũ eſſe, ſequentia ſatis oſtẽdunt; quem *Voti pii*, hoc eſt, affectus, ſive veriùs, operis pii cauſſam appellat, cum in animo haberet dicere, votum piam cauſſam fuiſſe Epiſcopatus: Sed iſtiusmodi inverſiones frequentes ſunt in Fortunato. Reliqua, quæ ſequuntur, manifeſtè ad Pallium Epiſcopale pertinent. Et, ut rem in pauca contraham: Ego tuæ ſententiæ, cum una exceptione, cupiditatis Epiſcopatus ſubſcribo.

LXI.

Salve, Vir Clariſſime, *Melch. Haiminsfeldio Goldaſto.*

MEmini ab Alexandro Platonico olim proditum, nec crebrò, niſi neceſſariò, cuiquam ſive dicendum ſive ſcribendum, nos eſſe occupatos. Credo quod totum hoc excuſationis genus plerumque putidum, vacuis & otioſis hominibus parum etiam veriſimile videatur. Ego me alterum moniti caput religioſè adhuc ſervaſſe probè ſcio. In prius ſi coactus impingo, ipſe credo Alexander noxa eximat. Inter tot enim curas & negotia, quæ per caput & circa ſaliunt latus, cum amicorum officiis ſæpe deeſſe cogar, quidni quod res eſt, ſi uſus veniat, etiam centies iterem? Certè reſponſum ad ſuaviſſimas tuas literas aliunde auſpicari non licet. Eas VI. K. Decemb. datas his demum diebus neſcio quis Callippides attulit, tempore quo ego occupationum mole tantum non obruebar. Eo paucis tibi nunc quidem ſatisfieri patieris. Affectum, quem offers, obviis ulnis amplector, & redamantem à te amari tibi perſuadeas, quod factis quam verbis credas malo, ſi quid unquam erit, quod in rem tuam, tuorum, à me præſtari poſſit. De Geroldo abunde admetitus es, & quidem in tempore, quod omnium gratiſſimum; Geroldus enim tum maximè in hiſtoria Boica ſub ſtyli acumine erat. Et Theganus de geſtis Ludovici Pii, quem à Pithœo editum non neſcis, Hiltegardis matrem diſertè Immam appellat, tu Rhegardem Immæ filiam, ut Imma Hiltegardis fuerit avia. De theſauro illo Germanicæ antiquitatis, vellem ſcripſiſſes diſtinctius, nam ego quidem argumentum libri non ſatis capio, neque ſcriptionis genus, an CXLV. auctores, quorum ad XXXV. nomina poſuiſti, ſinguli partem aliquam ſcripsêre? cui fini, & quo collectore? quæſo fac ſciam explicatè. De Turone & Fridebrando nihil nunc in mentem venit. Neq; in Winsbekiis te juvo. Winsbekiorum familia nuper apud Bojos intercidit, quæ an huc quidquam faciat, cogitabis. Zappes Stifft & Oggewedel mihi cum ignotiſſimis ignota ſunt. P. Gretſerus oſtendebat, hac tranſciens, catalogum collectaneorum antiquorum, quæ in duos Tomos digeſta, te Moguntiaci brevi editurum ajebat; Te dignum erit, promiſſa repræſentare: tum alias præterea opes, quas ingentes apud te & apud Clariſſimum Schobingerum, cui amantiſſimam ſalutem reſcribo, condi

video,

video, bono reipublicæ litterariæ promere. Vale & deproperatæ scriptioni ignosce; nam profectò hoc ipsum semihorium vix aliis negotiis suffuratus sum. Aliàs prolixiores expecta. Interim meam brevitatem atque jejunitatem imitari noli, neque enim dubitare debes, literas Tuas, quò longiores, eò mihi chariores futuras. Augustæ Vind. Prid. Non. Febr. An. MDCIV.

LXII.

QUo tu Schobingeri memoriam cumulatius dilaudas, ego eo impensius de ejus abitu doleo. Et debeo sanè, siquidem ille me vivus amavit, ut narras, neq; visum, neq; de illo quidquam unquam meritum. Sed mi Goldaste, semel hæc omnibus via terenda est. XXXVIII. annos exegit, quid si altero tanto conduplicâsset? curricula quidem plura absolvisset in circo, favente & plaudente opinor spectatore; huc tamen tandem deveniendum fuit, hanc metam nemo mortalium effugit, nemo effugiet, omnium nostrûm ad eam fracti currus impingunt. Et bene si currus tantum, nec auriga anima excidit, alliditur, trahitur. Intelligis, quid velim, & quoniam intelligis, fac tibi quæso seriò cordi esse. De Paræneticis amo vos, etsi rubore perfusus: nam si ærea frons sit, non duret ad postremam dedicationis pagellam. At ego affectum, non rem, specto, & quo longius à vero in hac causa abis, eo me tibi plus debere sentio. Utinam aliquando reponere liceat; occasioni, quæ se offeret, non deero, dices te beneficium apud memorem collocâsse. Egi cum Willero diligenter, statim annuit, se æquo pretio centum exemplaria redempturum. Ut verò intellexit heredes omnia simul velle divendere exemplaria, ad mille quingenta esse, pedem retulit, neque, ut tibi simplicissimè quod res est dicam, spem video vel Willerum vel nostratem ullum bibliopolam omnia empturum, nisi vilissimo pretio. Valde vellem exempla aliquot, ducenta trecenta puta, ad Francofordienses nundinas misissetis. Historicorum duplex volumen in Moguntinensis typographi manibus dudum esse opinabar, & illam quercum adhuc excutiendam esse censeam. Ingolstadienses Canisii sequentibus tomis antiquæ lectionis sumptus negant, sextus nunc nundinis prodibit, opinor, sed jam ad septimum, imò octavum etiam, materia parata erat. Libros longi fori esse causantur, perpaucos capi hoc antiquario studio, quod ideò moneo, ne in illis spem ponas. Augustani typographi tenuiores sunt, quàm ut propriis sumptibus paulò grandioris molis librum aggrediantur. Tyrole & Winsbekio imprimis delectatus sum, & quam vellem totum illud carminum volumen ab homine docto & diligente, qui tua vestigia secutus eruditas notas adderet, in vulgus dari? Principe aliquo viro ea cogitatio digna sit, aut certè homine, qui animum Principe dignum gerat. Vale. Aug. Vind. VI. Id. Septembr. An. MDCIV.

Nunc literas à Frehero accipio, qui Nolgeri tertii Abbatis S. Galli verſionem barbaricam (ita inſcripſit) id eſt Germanicam Pſalterii totius, paraphraſi Willeramianæ ſimilem, apud ſe eſſe ait, & publico offert, ſi typographum reperiat.

LXIII.

TAbula Peutingeriana neq; meis ſumptibus eſt edita, neq; ejus apud me ſunt exemplaria, quæ apud Plantinianos iſtic reperiri poſſe nullus dubito. Rerum autem Auguſtanarum volumen in nundinas lubens mittam, neq; ſanè res tanti, ut vicem, quod tu innuis, repoſcat; ea te itaq; curâ levo. Nihil jam avidius, quam Caſaubonianum Polybium, ſive expeto ſive exſpecto: utinam det mercatus proximus, quod vix futurum vereor. Vale, Auguſtæ Vind. XI. Kal. Octobr. MDCVII.

LXIV.

HIeroclis facetias ex codice Auguſtano auctas P. Pontanus jam pridem convertit, & edendi occaſionem expectat, quam brevi obventuram confidit: adjunget autem neſcio quæ alia etiam opuſcula, ex Græco à ſe converſa. Tu quod Germanicarum legum vetera monumenta promittis, valde te amo; quin quoq; conſilium laudo, quod quæ religionis mutationem reſpiciunt, odii nimirum & invidiæ ſeminaria, excludis. Utinam idem in Alamannicis ſequutus eſſes. In quibus quod tomo ſecundo p. 196. vitæ Notingi Epiſcopi à S. Udalrico ſcriptæ meminiſti, ſi ejus apographum per te conſequi licebit, magno me beneficio auctum putabo. Vale. Auguſtæ Vind.

MARCI VELSERI
LATINÆ ET ITALICÆ
EPISTOLÆ,
AD
ROBERTUM TITIUM, ALIOSQUE ITALIÆ SEMONES CELEBERRIMOS.

LXV.

Salve, *Vir Clariſſime*,

BEnè de amicitia inter nos auguror, quos ſimili genio inter hæc ipſa initia ſcribere video. Summas tu temporis anguſtias excuſas, à Bindonio inopinatò deprehenſus: Et mihi ſanè negotia centum per caput, & circa ſaliunt latus, ita ut Bindonium in reditu nec alloquendi, nec omninò aſpiciendi fuerit copia. Tribus tibi ergo verſibus ſatisfieri patieris nunc quidem; erit cum utrique ſe effundere liceat. Amo amorem & affectum iſtum tam prolixum tuum, cujus ſignificatio, non fallo, quo minus ex-

nus exspectata, eo mihi gratior accidit. Quid reponam? Verborum possim fortaßè aliquid, rei pro tempore nihil. Tum verbis etiam abstinere sit satius. Interim sic habe, me siquid unquam usquam, quod in rem tuam, tuorum, sit, si verò potero, non commissurum, ut officium hominis tui amantissimi desideres. Laudibus, quas neque more, neque modo, qui utrumque nostrum deceat, immerenti ingeris, porrò si me amas, quæso abstine. Nam ego si harum ullam partem agnoscam, tum non tantum tua, sed verò bonorum omnium amicitia indignus sim. Ad populum phaleras, mi Titi. Nos litteraria potius quæstiuncula capiamur. Qualem ex Plinio ad te affero, qui libro XXXVI. cap. XII. de maxima Pyramide subobscurè scripsisse visus. *Amplissima octo jugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis per octingentos octoginta tres pedes.* Pedes enim DCCCLXXIII. aut etiam DCCLXXIII. in se ducti immane quantum aream octo jugerum superant. Est in mente nescio quid ad hujus loci interpretationem, quod pedarius senator, nisi majorum auctoritate confirmatus, proferre verecundor. Bindonius in itu dixit te in Cæsarem sub incude habere: Tum alia quædam; quicquid est fac distinctè sciam. Nam ne Italia, Ursino & Pinello clarissimis hominibus extinctis, se orbam queratur, in te, & tui similibus, si qui sunt, situm est. Clariss. Aldrovando & Velio multam à me salutem Vale. Augustæ Vind. VII. Id. Octobr. An. MDCI.

LXVI.

HOmo Italus domo, - - - - - - - professione Jurisconsultus, nomine Joannes Caselius, ut tum præ se ferebat, ante quatuor opinor menses hic fuit, hinc ad Palatinum Comitem Neoburgensem, inde ad Electorem Saxoniæ abiit, quod Italia se ob Catholicam Religionem desertam profugisse profiteretur; desertionis causas se ex Lutheri adversus Erasmum libro de servo arbitrio, qui est sanè longè pestilentissimus, ut ejus ipsos Lutheranos pudeat, hausisse ajebat. Postquam verò hinc abiit, audio spargere Caselii nomen ideò à se fictum, quia cum Cardinalem Baronium à me amari & coli sciret, periculum sibi imminere vereretur, si, quod res sit, se Cardinalis fratre natum genuino Brocardi Baronii nomine fateretur. Habes fabulam, ut mihi quidem videtur, planè enim suspicor hominem scelestissimum ob grande aliquod crimen extorrem, Baroniano nomine ad fucum faciendum & eo magis commendandam Apostasiam abuti, quòd à Germanis etiam adversariis Cardinalis virtutem & eruditionem maximi fieri sciat. Ex te ergo magnoperè scire cupio, an quis apud vos unquam vel Joan. Caselius vel Broc. Baronius Juris Doctor fuerit, qua existimatione, quando & quas ob causas discesserit. Vides

enim Religionis causam hîc agi, ut istiusmodi pestibus existimatio, quam sibi mendaciis peperere, veritatis luce detrahatur. Vale. Præstantiss. & Clariss. Mercurialem salvere jube. Augustæ Vind. x. Kal. Jan. MDCII.

LXVII.

IN Plinii loco *Amplissima octo jugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis per octingentos octoginta tres pedes singulorum laterum:* Numeri, mea quidem sententia sive integri, sive modici corrupti sunt; nam non displicet, quod Dalechampius septingentos pedes, se in quibusdam Codicibus repperisse significat. Sed tantulum discrimen scrupulum non eximat: Fac latera fuisse pedum DCCLXXXIII. area supra viginti adhuc jugera conficiet. Si igitur pateris, alium huic nodo quæremus cuneum, malum planè, sed malo. Plinium ipsum plura scripsisse, quàm intellexisse suspicor, quod & alii tibi in illo observarunt, nec mirum in tanta tot rerum farragine. Cum ergo Herodotum pyramidi octo plethra rotundo numero, deindè alium ex iis, quos permultos nominat, pedes DCCLXXXIII. aut DCCCLXXXIII. exacto tribuentem reperisset, utrumque exscripsit. Verùm Herodotum duplici errore, plethra primum jugera interpretatus, quod optimi & antiquissimi item Latinorum fecerunt, tum deinde de area capiens, quod ad latus referendum erat. Hujus rei Mela me admonuit, cujus verba sequuntur. *Quarum maxima, tres namque sunt, quatuor ferè soli jugera sua sede occupat, totidem in altitudinem erigitur.* Ubi ex comparatione ad altitudinem liquidò apparet, jugera non pro area & superficie, sed pro longitudinis mensura posita esse. Porrò Mela, quatuor jugera pro octo plethris vertens, rei veritatem propius consectatus, non tamen attigit. Sed nimis jam multa de hoc loco, quæ nisi tibi probabuntur, meo quoque calculo damnata pronuncio. Bellonii nullam rationem habendam censeo, perquam rudem enim metiendi rationem sequitur, quod & alii nostra ætate in Ægyptum peregrinati fecere; itaque nullis duobus convenit. Tum mirum non sit à Plinio ad Bellonium, mensuras, aggesta humo mutatas & contractas esse, id enim pyramidalis figuræ fert ratio. Quæ te sub incude perpolienda habere significas, fac, matures edere bono publico; seriò enim tibi affirmo me magno eorum desiderio teneri. Interim amare perge, & quod de solvendis amoribus meditaris, cavebis in me experiaris Vale. Augustæ Vind. Kal. Febr. An. MDCII.

LXVIII.

DUm Bindoniū ex nundinis expecto, dies plures abeūt, donec eum nunc maximè versoriam per Galliam cepisse; Nos hic proximis quinque sex mensibus non visurum audio. Tuas Jacobo Pon-

bo Pontano communicavi : cujus manum in scheda vides satisfacientem, deprecantemque, si quid adhuc ab homine mitissimi ingenii,& cui quomodo verba ea,quibus te tactum, offensumq; significas,exciderint,planè miror, sed si quid adhuc desideras, fac sciam. Nam ego simultates, imò etiam offensiunculas inter earundem litterarum Consectaneos longius procedere nolim. Dissentire liceat,ut sanè licuit semper,licebitque & id publicè testari, tantum ne cum alterius nota,etiam in manifesto lapsu. Vetus cogitemus illud:

Cuivis potest accidere,quod cuiquam potest. Sed quis est quæso Pompejus Lampugnanus, ille, qui ita acriter in Lipsium? Nos ne nomen quidem antehac audieramus,& vix tamen credibile, ejus commendationem ab hoc opusculo auspicari voluisse, quod Bergomi editum,ut titulus præfert,charta fidem non facit: posteriores locorum controversorum libros avidè expectamus. In quibus vide an hic quoque scrupus,qui me exercet, quemque ad te defero,locum inveniat.Plutarchus M. Antonio disertè scribit Cleopatram à Cæsare, & Gnei Pompeii filio puellam adamatam fuisse.De Cæsare omnes scimus, de Gneo quis prætereà prodidit, aut quomodo omninò fieri potuit, si historias paullò diligentius excutimus? Mihi planè aqua hæret,nam nec illud fortasse probabiliter dici possit memoriale peccatum in Plutarcho videri; quî enim hoc? cum non appareat in nomine,sed tota narratione aberratum esse. Explica,& Minerval à nobis emerere. Bindonio salutem ascribo. Vale Vir Præstantissime Augustæ Vind. VI. Kal. Maij An. MDCII.

LXIX.

POntani schedam, quæ nuper festinantis manus nescio quomodo fugit, nunc mitto: quo tibi nimirum fidem faciam, mihi seriò cordi esse, omnes inter nos offensionum occasiones tolli,semen ipsum extingui. Optimo seni Velio, qui in litteris ad Racconem mei sæpè amantissimè meminit,salutem tuo commodo *nunciari* velim, Vale Augustæ Vind.v.Non. Maij An. MDCII.

Legi perlibenter, quod Robertus Titius pollicetur, & librum avidè expecto, speroque doctissimi Viri labores etiam in Symbolis Ovidianis, quæ meditor, & quæ mihi quidam eruditi Viri suaserunt, quibus Virgiliana placuerunt, multum adjumenti allaturos.Doleo meam uno, & altero loco ab ipso dissensionem, non tam apertam,quàm insinuatam visam contumeliam. Consentire & dissentire inter doctos (modestè tamen) res antiqua est,& cum ipsis nata litteris. Si quæ eidem in Symbolis Virgilianis non probantur,expecta quæso dum iterum prodeant,& confido, secundas curas fieri meliores.

LXX.

CUm tibi Pontanus ipse per Epistolam satisfaciat, mihi eo labore supersedendum est. Locorum tuorum spem nuper tam certam feceras, ut eam animo jam devoraverimus, quo nunc durius dilationem accipimus: si me itaque amas, editionem quantum potes matura, sive Venetiis, sive etiam Florentiæ. De illo, quisquis est, qui Lampugnani nomine adversus Lipsium abusus, quis non tecum sentiat? Ego verò inter primas Lipsii laudes censeo, adversariis sic terrori esse, ut non nisi ex insidiis appetant. Si quid deinde compertius habebis, sive de codice Mirandulano, sive de ipso scriptore, fac quæso sciam. Ad Suetonii Correctionem, *petiisse se* pro *periisse* assensum sustineo: quod mihi nescio quo modo insolens illud se petere: nec tamen Psyllos mortuæ Cleopatræ admotos existimo, neque hoc voluisse Suetonium, etsi sanè eò verba ducere, non nego, sed commodè interpretanda opinor. Ad Plutarchi locum malo Casaubonum audias, qui mihi superioribus diebus Lutetia in hæc verba rescripsit. Quod quæris de Pompeji & Cleopatræ amoribus, cui potissimum tempori Plutarchi verba sint accommodanda: de ea re sic nobis videtur. Gn. Pompejus Magn. F. cujus ἐρωτικὰ συμβόλαια magno illi scriptori narrantur, Classi Ægyptiacæ præfuit bello civili Pompejano, quod scriptum est disertè in tertia historia ejus belli Latina. Hanc Classem Pompejus à Rege puero, & Cleopatra per Legatos impetraverat, ut non obscurè significat libro II. Appianus. Nos autem putamus Legationem hanc non alium obiisse quàm Gn. Pompejum, Magn. F. Tunc igitur in Ægyptum venit, & eam cum Cleopatra consuetudinem habuit, de qua loquitur, ἐχαμωτον. Tibi si aliter videbitur, non præter opinionem acciderit, meram enim, ut vides, conjecturam afferimus. Quare si quid super hoc habes exploratius, quæso te benignus imperti. Nunc hoc etiam me velim doceas, quis ille Bojus sit, cujus scriptor Rhetoricorum ad Herennium non longè à principio libri quarti meminit, *quomodo Ladas aut Bojus cum Sicyoniis cursitarint*. Quæ verba quo pertineant aut quam historiam tangant nondum reperi, qui se scire profiteretur. Vale Augustæ Vindel. III. Non. Jul. An. MDCII. Mercurialem & Angelium, illustria Italiæ vestræ Lumina, quin hac peregrinatione convenias non erit, utriq; ergò per occasionem rogo fidem facias, me virtutem & doctrinam ipsorum vehementer amare, admirari, colere.

LXXI.

EGo me sententiam Casauboni de Plutarchi loco non satis planè & dilucidè proposuisse video. Cleopatram à Gneo Pompejo Filio eo tempore adamatam suspicatur, quo is Ægy-

Ægyptiis Navibus bello Civili præfuit, ut tertio libro illorum Commentariorum proditum, Cleopatra adhuc planè puella; ut de ætate profectò huic opinioni controversia ex Plutarcho moveri non possit. Illud me magis sollicitum habet, quod hæc mera conjectura est, & si de cætero vero non absimilis, inde tamen suspecta, quod cum Cleopatræ tot veterum meminerint, Pompejanos amores nullus præter Plutarchum tangat. Sed hoc vide, mihi certè valdè arridet — ibi fas, ubi maxima merces. Codex membraneus ambiguus Monasterii S. Udalrici hujus Urbis, legit — ibi fas, ubi proxima merces. Prorsus volente sententia statim enim consequitur. Aere merent parvo — quod quomodo locum habeat, si maxima merces priori versu maneat non intelligo. Lipsii responsum ad Lampugnanianas notas legistis, opinor. Ego Boica in gratiam vicini Principis dedi, cui petenti, qua negarem, frontem non habui. Mittam, si sit occasio, & si scriptum istius cœli elegantiæ parum respondens, in quo Dejotarum Bojum miraturi estis. Verum ego rem magnorum hominum auctoritate comprobatam proponere non sum veritus. Salus à præstantissimo Mercuriale ascripta, supra quam facile tibi persuadeas, grata fuit, quippe qui virum inter paucos hujus ævi veneror; itaq; enixè te rogo, ut illi officia quæcunque à me proficisci possunt prolixè deferas, neque expectationem fallam, si experiri libeat. Vale V. Clariss. Ego serius respondeo quod te nunc demum Bononiam reversum conjecturam capiam. Augustæ Vind. v. Id. Octobris. An. MDCII.

LXXII.

HEri sub vesperam litteras Bindonius reddidit, quas tu III. Id. Mart. scripseras, statim ad Raderum misi, qui querelam tuam de Martialis loco deferret, quid homo candidissimus responderit, in scheda leges quo commotiunculam illam totam tolli cupio. Animum peccandi abfuisse res loquitur, & tu sanè iratus etiam si sis, quod tamen non es, opinor, fateri necesse habeas gravissimum negligentiæ & oscitantiæ crimen esse. Ut benedictis isti, Raderum & Pontanum intelligo, maledicta, quæ imprudentibus exciderunt, posthac corrigant, mihi quoque curare cordi erit. Epigrammata legi, & te valdè de illis amo, sunt enim egregia, itaq; de concerpendis, quod innuis, non audio. Boica mittantur: postquam te hæc pica gravidarum more exercet. Bindonius ut commendationem tuam apud me valuisse intelligat, efficiam. Has præstantissimo Mercuriali cures rogo — Plura alias, hæc nunc occupatissimus deproperabam. Vale Augustæ Vind. Prid. Non. April. An. MDCIII.

LXXIII.

LXXIII.

BIndonium à Nundinis non vidi, neque eum ſanè Pragam & ad Sarmatas abiiſſe intellexeram. Nolim hoc ejus conſilium editioni lucubrationum tuarum fraudi eſſe. Wottonius Prid. Id. Majas Venetiis ad Hœſchelium ſcripſit, ſe huc feſtinare, quo magis, ubi tamdiu hæreat, miramur. Schoppii ſuſpectæ apud bibliopolas noſtros non amplius proſtant, meum itaque exemplum, quod tibi rem cordi eſſe videam mitto. Ad priores tuas dudum reſpondi incluſis literis præſtantiſſimo Mercuriali inſcriptis, quem amiciſſimè iterum ſalutari cupio. Quod proximè de Caſelio ſive is Baronius eſt quærebam, quæſo fac quamprimum commodo tuo fieri poterit diſtinctè ſciam. Et ſi quid præterea eſt, quod tibi in his oris gratificari queam, mone. Excell. etiam Ulyſſem Aldrovandum, ſi quando conveneris, meo nomine ſalvere jube. Vale. Auguſtæ Vind. VIII. Id. Junias An. MDCIII.

LXXIV.

POſtremas quoq; tuas literas Radero oſtendi; quid cenſes? homo gaudio exſiliit, ſanè meritò, ſi quid eſt à laudato laudari, ſi quid ab eo, quem paullò ante ſuboffenderis. Tum caſtigationes quidem expetit, atque ſi pateris promiſſas efflagitat. Cum quibusdam locis jam ipſe poſt editionem ſententiam mutaverit, plerisq; nec ſibi antehac ſatisfecerit, nec adhuc ſatisfaciat, ſed brevi opinor Raderi Pontanique copioſas litteras accipies, uterq; enim Titium in oculis fert, & ſingularem in magna doctrinæ copia humanitatem admirabundi prædicant, publicè aliquando effecturi, ne te officio certaſſe priorem pœniteat. Ego mihi ſerio gratulor, quod conciliandæ inter vos benevolentiæ ſequeſter interceſſerim. Bindonium à Nundinis non vidi. Sed Boica, via Veneta jam dudum miſi, quæ te accepiſſe velim: tum ſi tanti putabis inſpicere judicium perſcribas rogo. Cum enim Princeps nullam excuſationem quo minus in incepto curſu pergam, admittat, ſi quid pro noſtra amicitia, pro tuo candore monueris magnus ejus uſus erit. Catalogum Nundinarium librarium vides, quem perlectum ad præſtantiſſimum Mercurialem cum literis ipſi inſcriptis cures quæſo. Lipſius pænè fuit à Medicis depoſitus, tamen vivit. Syntagma de Veſta & Veſtalibus primo miſſu daturus: Sequentur, quæ in Senecam Philoſophum molitur, tribus libris manuductionis in Philoſophiam Stoicam, & primo Phyſices ejusdem Sectæ jam abſolutis. Tu ſpem quam nobis nuper faciebas, caveſis ne in longum ducas & me tui amantiſſimum redamare perge. Vale. Auguſtæ Vind. XVI. Kal. Junias An. MDCIII.

LXXV.

LXXV.

WOttonius nec dum comparuit, quid ergò litteris tuis fieri velis significa. Occo vivit,& salutem à te dictam gratam acceptamq; habuit,quod sanè scriptione testaretur,nisi senectus eum ab omni officii genere adversus Amicos plenissimè excusaret. De Boicis nostris quæso parcius,ista enim & judicii tui existimationem,& frontis nostræ pudorem verberant.Bindonius saltem scribere debebat, quid spei, quid rei Francofurti: hic sanè nihil video, ea typographorum nostrorum tenuitate, ut propriis sumptibus vix quidquam unquam evulgent.*Libyca testa* in Martiali apud me dubitationem nullam habet, sed si libertatem meam ferre potes in horas,ingeniosius, quam verius excogitatum, nescio quomodo frigere videtur. Ita meus gustus est; alii aliter fortassè sentiant; nosti enim in hoc genere *quot capita* -- ita ut quod uni insipidum, aliis plerumque palmarium videatur. Raderus rescribet, opinor. De Caselio, an Baronio,quæso,res cordi sit, & si quidem Caselius, quem suspicaris, fugit, jam tenemus hominem, quo verò certioribus, non indiciis, sed testimoniis, unam omninò epistolam ejus manu scriptam, cum plures apud te esse significes,mitte.Baronius Cardinalis,inquam, cum rescripsit, se unicum parentibus fuisse, ita ut quisquis se aut fratre aut sorore ipsius natum profitetur, hoc ipso impostor sit oporteat.Vale & festinationi,rogo,ignosce: Tum has ad Mercurialem cura. Augustæ Vind. v. Kal. Jul. An. MDCIII.

LXXVI.

SUspectas Schoppii nihil redire opus,non ad hunc finem missas. Schoppium ipsum Romæ in magna principum virorum gratia agere, non nescis opinor; si tamen nescias, visum monere. Quicquid inter homines eruditos offensiunculæ suboritur,ut sanè quisq; suos patimur manes, amica disceptatione componi, quàm convitiorum acerbitate in immensum augeri profectò malim. Wottonium an aliquando visurus sim nescio,adhuc non vidi.De Caselio,an Baronio, fac curam non deponas. Nihil præterea est quod te ex me scire nunc quidem oporteat.Vale Augustæ Vind. v. Id. Jul. An. MDCIII.

LXXVII.

CAtellinus,an Castellinus tuus,ne dubita,uti extra culpam, ita extra omnem etiam culpæ suspicionē est, quin ego eum quē à te amari intelligam, jam hoc ipso diligere incipio quantumvis ignotum. Alterum illum mores sui brevi, opinor, prodent: nam ut tantum scelus diutius lateat, fieri certè non potest. Ego de toto negotio diligenter ad Cardinalem Baronium scripsi. Wottonius nunquam apparuit,& alia via in Patriam regressum esse pro certo habeo, itaque Epistolam tuam dudum in Angliam misi. De tertio versu primi Martialis epigrammatis,

nisi tibi aliud videtur, adhuc ampliemus, *ficu Libyca nihil* compertius: tu verò de Radero cavesis sequius suspicari, eum monitiunculam non in optimam partem accepisse: quis ille homo sit, si ob beneficium irascatur, quid adversus injuriam faciat? Perge ergò libertate, quæ utrumque decet, communicare reliqua. Nos pari ingenuitate, ubi usus erit, respondebimus. Lipsium post Lampugnanum alium ex Italia adversarium repperisse ajunt, quem ego nondum vidi, neque nomen quidem satis liquidò intelligere potui, tibi de re tota constare arbitror, itaque distinctè fac quæso sciam. Pontanus tuas accepit. Occo officio tuo admodum delectatus, te amantissimè salvere jubet. Tu vicissim optimo Seni Aldrovando, & cum ad præstantissimum Mercurialem scriptio erit, huic quoque multam salutem meis verbis nunciabis. Vale, Augustæ Vind. Prid. Id. Septembr. An. MDCIII.

LXXXIII.

WOttonius Lipsiæ visus est, ut eum in Patriam nobis insalutatis rediisse jam dubitationem nullam habeat. Pichenam ex paucis, quæ in Tacitum edidit, æstimo. Itaque valdè velim Marmor Pisanum ab ipso prius diligenter inspici, quam de Inscriptionis antiquitate quidquam constituamus. Tum magnopere referat, & si Pichena aliter existimet, eam majoribus litteris summa religione, atque adeò superstitione non tantum syllabatim, sed litteratim & apicatim etiam, si has vocum ineptias ferre potes, vides enim quid velim, describi: Ut nunc est, habet sanè nonnulla ad quæ hæreamus, quæ priusquam oculatus aliquis testis fidem firmet, nihil necesse enumerare. Occo visam sine responso remisit, si quid majoris momenti observaverit, scies cum primum me convenerit, quod sæpè solet. Pichena quid post Tacitum, fac sciam, hominem enim qui hæc vestigia semel feliciter pressit, alacriter progredi publicè interest. Caselii, cujus Schoppius meminit, crebrā mentionē in Petri Victorii epistolis Rostochii editis reperies. Est verò lōge alius à pseudo-Baronio. Salineri hypercriticum tam non vidimus, ut ne nomen quidem audierimus ante hac, sed alicunde eruere curæ erit. Lipsius de Vesta & Vestalibus dedit perbreve scriptum, ut audio, nec ipsum nobis adhuc visum, sed in horas ex Nundinis expectamus. Quas an Bindonius vester inviserit nescio, certè hic quod sciam non comparuit. Sed lucubrationibus tuis moram Bindonii obesse nolim, invenies alium, si te hic fastidit. Raderus secundam Martialis editionem, distractis primæ exemplaribus, quod brevi futurum videtur, statim adornaturus est: quod ideò moneo, ut de observationibus tuis, quod videbitur, statuas. Percharas Radero futuras cùm verborum honore commentario inserendas ego tibi polli-

polliceor. Vale V. Clarissime & me amare, literasque simul juvare perge. Augustæ Vind. v. Id. Octob. An. MDCIII.

LXXIX.

PIchenæ litteras per otium ruminabor, tum remittam, nunc enim mirificè sum occupatus, ita ut veteris Poëtæ versibus verissimè uti liceat:

At nos congeries obnubit turbida rerum
Ferratæque premunt milleno milite curæ
Legicrepi tundunt, latrant fora – *An Pichiena, an is saltem, à quo Pichiena accepit, lapidem ipsum viderit, & de ejus antiquitate fidem faciat, nondum mihi constat, vellem factum. Nam superioribus quoque litteris quæsivi, si satis memini.* Lucubrationes tuas tuo ære apud nos edendi, nunquam tibi auctor sim. Ante omnia certum habe minoris constaturos Venetos Typos, quorũ tamen elegantiæ nostros concedere vel cæco apparet, eadem est multo magis chartæ ratio. Ego certè in rerum Augustanarum libris, quem mihi carissimum fœtum fuisse facilè intelligis, quantovis meo incommodo Venetos prætuli, neque ejus pœnitet: Adde quod si quidẽ editio tuis sumptibus procurabitur, exempla tibi omnia distrahenda erunt, damnosa profectò Mercatura in tanta locorum longinquitate, sed tu correctionis fide captus es. Ne fallaris, nostræ operæ vestris vel inscitia vel negligentia vel deniq; ignavia, nulla ex parte cedunt. Si quid emendatius aut Pontani, aut Hœschelii aut nostrum denique prodiit, id præsentibus auctoribus omne debetur, ii si in Venetis, vel etiam Bononiensibus Typographiis eundem laborem extantlare volent, par erit ratio. Ego Venetiis Fabium Paulinum exoravi, de quo, quod querar, non habeo. Verùm Tu cum Bindonio de toto negotio rectius constitues: hunc nos in reditu nulli vidimus. De correctione liberè liceat, nunquam vidi stultius consilium: insunt cum ea, quæ tu accuratè enumeras, tum etiam omnia indigna nomine Italico, quam putas risurum illum, qui petitur, quam alios populares ejus! sed quorum res agitur, iis hęc curę sint. Præstantissimum Mercurialem à quo responsum expecto salvere jubeo. Vale Augustæ Vind. XVIII. K. Decemb. A. MDCIII.

LXXX.

Epistolæ II. R. Titii; prior ad Ad. Occonem, altera ad M. Velserum.

LIberè tecum loquor mi Occo, ita enim natura mea fert ac studia, quæ uterq; nostrum profitetur, exposcunt. Jamdiu est quod te ex tuis literarum monumentis amare cœpi, ita ut vehementer optarem particulam aliquam tui amoris vicissim adipisci: nesciebam tamen rationem invenire huic meo desiderio aut potius cupiditati satisfaciendi. Rogavi non semel Julium Cæsarem Velium, ut se mihi aliquantulum daret ad hoc negocium,

transſigendum,quod cum ſpiſſum eſſe viderem, ac lentè admodum procedere, tam diuturnæ moræ impatiens converti me ad Clariſſimum Velſerum timidè, fateor, & non ſine aliqua hæſitatione, propterea quod vererer,ne arrogantiæ nomine tacitè inſimularer,qui prorſus obſcurus,& ignotus in amicitiam tuam obrepere conarer. Nunc poſtquam Velſeri opera compos factus ſum mei voti, fruor hac,vel facilitate Viri humaniſſimi,vel benignitate tua,vel utriusque errore,qui me aliquid eſſe exiſtimatis; certè ita occaſione hac utar,ut in eo,quod Dei benignitate ſemel adeptus ſum,retinendo mihi defuiſſe, videri non poſſim; quod niſi re quicquam effecero,cur amorem tuum promerear? certe animo & voluntate nemini unquam cedam in te colendo bonaque omnia à Deo Optimo Maximo tibi precando. Nec interim tamen negligens ero in captanda aliqua occaſione,qua hunc animi mei affectum ac ſtudium erga te re ipſa patefaciam. Erit etiam tuæ benignitatis hanc meam voluntatem juvare, & eam ipſam occaſionem,quam ſedulo perquiro,mihi præbere.Cognoſces profectò hominem tui valdè amantem ac perſtudioſum. Verum quoniam hæc tralaticia tibi fortè videri poſſunt, abrumpo libens ſermonem, tantumque addo,me amicitiam tuam plurimi facere, & in te diligendo nemini omninò concedere: puto his pauculis verbis, quæ, ita me Deus reſpiciat! ſine fuco & fallacia more majorũ è candido pectore proferuntur, omnia contineri,quæ quantumvis longo ſermone vix exprimi poſſent. Vale Vir præſtantiſſime, & quod te jam facere cœpiſſe cognovi, me amare perge. Bononia Kal. Jan. 1602.

LXXXI.

POſtquam fores ad amicitiam tuam tam liberaliter mihi patere voluiſti, audebo etiam in magis abdita loca me penetrare fretus præſertim conſcientia mea, quæ idem jus apud me tibi viciſſim tribuit.Nec verò delicias facere tibi videri debeo; nam niſi tu is eſſes, quem prioribus meis litteris innui, nulla profectò cauſſa fuiſſet cur benevolentiam tuam tantopere expeterem, ſiquidem, cum Urbs iſta præſtantibus ubique viris maximè abundet, eorum ego amicitiam non ambivi. Tui unius benevolentiæ deſiderio correptus fui, nulla certè alia de cauſſa,niſi quod te virum præ cæteris tum nobilem ac primarium eſſe audivi, tum verò,quod apud me plurimum valet,omni doctrinę genere perpolitum ex tuis ſcriptis ipſemet abundè cognovi. Ac quoniam hic ſermo tuam modeſtiam non mediocriter offendit, ne tibi moleſtus ſim, ad alia me convertam. Quod mendis adhuc ſcateant Pliniani Codices etiam poſt egregie ipſis navatam operam à Barbaro,Rhenano,Gelenio, Pinciano, Dalechampio, aliis, poteſt quilibet nullo negocio intelligere,& ego quoq; brevi pla-

num

num me facturum ſpero; quod ſi mendæ usq; irrepſerunt, certè in numerorum notis præter modum eæ graſſatæ ſunt, ut facilè adducar ad ſuſpicandum inſinceram eſſe ſcripturam loci à te propoſiti; niſi fortè non de ſingulis lateribus loquatur Plinius, ſed de Univerſo Ambitu Areæ, qui ex quatuor illis frontibus in ſe ductis exurgit. Facit huc quod ſcriptum reliquit Petrus Bellonius libro 2. ſuar. obſerv. cap. 42. ubi affirmat ſe ejus pyramidis baſin dimenſum eſſe. Eas, inquit, quatuor angulorum paribus intervallis cum ſit trecentos viginti quatuor paſſus habet in ſingula latera paululum extenſis cruribus, gradiendo ſingulos paſſus numerantes & reliqua. Paſſus itaque CCCXIV. computando conſtituunt nobis pedes CCMX. in ſingula latera, in ambitu verò MMMCCXL. quæ computatio, ſi cum Plinii vulgata lectione conferatur, non quadrabit, ait enim pedes fuiſſe CCMLXXXIII. Ex qua computatione exurgent pedes MMMDXXXII. Si verò ſeptingentos legatur, decem quidem pedes LXVIII. ſed tamen veritati magis accedunt: Fieri enim potuit, ut qui olim Pyramidem metitus fuit, paſſibus uteretur paulo brevioribus, ipſa fortaſſe ſtatura corporis etiam breviori. Nec longè hinc abiit, quod ſcribit Herodotus in Euterpe, unde ſuam deſcriptionem hauſiſſe Plinius videri poteſt. Locus certè difficultate non caret, quam vel tu, vel nemo ſatis extricabit. Equidem, quid aliud in præſentia dicam, non habeo; ſi quid præterea mihi ſuccurret, ſtatim ad te perſcribam: Tu interim tuam ſententiam ne me celaveris. Habeo quædam affecta, quædam etiam quotidiè perpolio, ſed hic typographum idoneum non reperio, cui ea imprimenda committam. Cogito Venetias, cum primum gymnaſium conticeſcet, illic fortaſſe tolerabilibus conditionibus tranſigam. Quæ nunc edere cogito ſunt decem poſteriores libri locor. Controv. longè quidem meliores, ſi quid judico, iis, qui mihi admodum adoleſcenti exciderunt. Habeo item commentarium de ſolvendis Amoribus, Coſmi Mileſii exemplo conſcriptum, certè eodem titulo, &, ut arbitror, argumento: pòſt ſequentur perpetui atq; uberes Commentarii ad Commentarios Cæſaris: Deinde Scholia in univerſa Problemata Ariſtotelis. Tu ſi quid conatum noſtrum juvare potes, benignè ſubveni, nunquam celabo, per quem profecerim, & hoc ſaltem grati animi indicium à me feres, ut me abs te adjutum eſſe ingenuè profitear. Vale. Kal. Januarii 1602. Bononia.

LXXXII.

Molt' Ill^re & Ecc^te Sig^re.

RENdo grazie à V. S. per la lettera del Sigr. Mercuriale inviatami; al quale mandarò duplicate quelle mie baie, poiche la prima mano hà havuto poca ventura. Dubito che coloro che

formando invettiva contro il Lipsio, le danno nome d'Apologia, troveranno duro inciampo, e se non forse mai altro, mi par cosa difficile levar la riputatione ad uno che si sia segnalato con l'armi in mano mille volte per via d'un semplice Cartello; fatti, fatti ci vorrebbero e non parole, come V.S. prudētemente accenna; mà di questo ne lascieremo il pensiero à chi si hà d'havere, potendo stare che ancora noi ci inganniamo, e che questo discorso non si fermi nella sola vanità delle parole. Se V. S. non m' imputasse à presonzione ch' io le parlassi delle cose di Roma, à lei tanto più vicina, le metterei in consideratione l'iscrizzione appresso scoperta nuovamente in quella Città, e communicatami da un mio amico à punto come stà con qualche errore del'o scarpellino.

TI. CLAUDIO. NICIATI
VIX. ANN. XII. M. X. D. XX. ET
CLAVDIÆ. NICE.
VIX. ANN. II. M. XI. D. XXIII.
CLAUDIA. AGAPOMENE
FILIIS
SUIS. INFELICISSIMIS. QUI. ETATE
SUA. NON. SUNT. FRUNITI. TECIT
MATER. SCELERATA. ET. SIBI. ET
LIBERT. LIBERTAB. Q. POST. Q. EORUM.

E rarò *frunisci aetates* pro frui aut fruisci, poiche di questo frunisci non si trovano salvo alcuni pochi, & antichissimi essempi. Et nuova è la frase di *Mater scelerata* pro mesta, o ver' altra parola simile, benche pare che in questo vi vada una energia di più, volendo inferire à mio giudizio, se scelus admisisse quadantenus, quæ filiis supervenerit. Et osservo che tutto al contrario di questo Epitafio, che si serve della parola *scelerata* in vece di dolente, la lingua Italiana usurpa il vocabolo *tristo* in luogo di *scelerato* M. à V. S. già debbe essere sazia di leggere queste ciancie. Resto con bacciar la mano à lei & al Sig. Aldourandi. Iddio la colmi di benedizzione, e le faccia grazia di communicarci in breve le fatiche, che parmi, sono gia pronte & apparecchiate per la stampa. d'Agosta à 5. di Marzo 1604.

Desidero che V.S. faccia al Sig. Mercuriale parte di questa iscrizzione, caso nō l'havesse ancora vista, ricordandomegli Servitore.

LXXXIII.

POiche V. S. concorre meco à concludere, che non ci sia ripugnanza per la quale si debba dire quella iscrizzione non essere antica, nō mi pare, che sopra tal particolare accada trattar' altro. Il suo pensiero poi, che quell' Ursus, sia stato veramente Orso, e non huomo è vaghissimo, e non le saprei esprimere quanto mi quadrò

quadrò subito à prima vista, considerando che maggiori miracoli si sono visti ne' spettacoli di Roma, in particolare quello di sei paia d' Elefanti à tempi di Tiberio raccontato da Eliano nel 2. lib. cap. 11. dove dice espressamente, che li maschi erano vestiti da huomo, e le femmine da donna, si che si potevano dire senza alcun scrupulo *Elephantes togati, & stolatæ.* Molte altre convenienze mi andavano per la mente. Mà per dire il tutto à V. S. sendomi poi messo à leggere, e considerar di nuovo la iscrizzione, vi trovai alcuni passi che à mio giudizio più ad huomo che ad Orso si convengono; Sopra tutto mi fanno passare à questa parte gli tre ultimi versi, ne quali confessa essere stato vinto, da Vero ter-Console nõ mi si facendo verisimile, che un Console s' habbia messo à combattere con una bestia, ò che l' Autore dell' iscrizzione ne havesse voluto conservar memoria. E vero ch'io non mi ricordo haver letto di questo *giuoco* della palla di vetro *totidem verbis*, salvo che à tempi bassi in Niceforo Gregor. à lib. 11. mà che anticamente fosse in uso si comprende da passi di Seneca e Statio, quali conferendo coll' iscrizzione, non credo se ne possa dubitar gran fatto, anzi l' iscrizzione istessa lo dimostra parlando di *Pilicrepi* in numero Plurale, e *dicendo* di più *Ursum rogatum fuisse primum*. Ilche se bene si riferisce all' eccellenza, e non al' ordine, come V. S. bene dice, e però cosa certa, che non hà luogo, se non dove si trovano più di quella professione. Gusto assai le sue osservationi, sopra *Unguento marcido, & Unco, ac Videnti.* Mà sopra l' *Exordiarius* non accade trattare, perche chi hà visto il marmo m' afferma, che dice *Exodiarius*. Se V. S. auvertirà il P. Radero di qualche inciampo del suo Martiale, l' assicuro, che se lo riputerà à favore. La prego d' inviare al Sigr. Mercuriale l' inclusa letterina insieme col disegno d'un marmo che si ritrova in Roma, glielo mando per occasione di quel giuoco di palle, da me à dire il vero non inteso. Se V. S. vi troverà che discorrere, la prego di farne parte così ad esso Sigr. Mercuriale, come ancora à me. gli miei Nipoti dovran poi haver baciato la mano à V. S. essendo loro così stato commandato dal padre; farò l'imbasciata al Sigr. Eschelio quale sò se ne pregiarà. Mi piace che V. S. per suo gusto visiti tal volta le Muse Toscane, e se mi farà degno di qualche sua compositione, mi stringerà di tanto maggior obligo; mà non vorrei che perciò facesse questo torto alle Latine di dar loro bando, che sicuramente essendo lei stata da lor favorita in tanti modi, meritamente si lamentarebbero di così grand' ingiuria, à me giova credere, che V. S. lo dica per vezzo, non mi parendo possibile, che mai vi fermi l' animo. Resto con baciarle la mano, Iddio la feliciti. D' Agosta à 13. d' Agosto 1604.

LXXXIV.

LXXXIV.

HÒ tardato di riſpondere alla lettera di V. S. di 6. Settembre per haver communicato quel paſſo di Frontino à due miei Amici, che fanno profeſſione di Mathematica. Viene alligato quanto vi hanno diſcorſo ſopra, mà in fine *Aqua hæret* per eſſere il paſſo troncato, & coſtoro confeſſano di non poterlo ſupplire. Prego V. S. ſia ſervita d' inviare al Sigr. Mercuriale la ſua lettera inſieme col Catalogo de' libri nuovi della fiera di Francoforto, quale hò voluto mandare coſi aperto, preſupponendo che lei guſtarebbe à dargli un' occhiata, prima che paſſi oltre. E con tale reſto baciandole le mani & offerendomele di tutto cuore. Iddio la feliciti. D' Agoſta à 8. d' Ottobre 1604.

LXXXV.

IN queſto punto ricevo un groſſo invoglio dal Sigr. Ambaſciad. Wottonio inviatogli ſecondo mi dice da V.S. per farmelo tenere, e giudico ſiino l' Oſſervationi del Sigr. Pompilio Amaſeo ſopra Polibio, alle quali darò un poco di scorſa communicandole poi al Sigr. Caſaubono. Et hò voluto dar ſubito auviſo à V. S. della ricevuta, rendendole infinite gratie di queſta ſua ingenua liberalità di tanto raro eſſempio à noſtri giorni. Aſpetto che mi dica con ſuo commodo gli diſcorſi di coteſti Signori Filoſofi & Aſtrologi ſopra la ſtella nuova. E con bacciarle le mani le prego aumento di veri beni. D' Agoſta a x. di Decembre 1604.

LXXXVI.

APerto l' invoglio che accuſai ultimamente à V. S. poſſo affermare d' havervi trovato un prezioſo teſoro. Mà perche in iſcontrando vengono à mancare parecchi fogli, anzi ternioni m' hà parſo doverlene dare ſubito auviſo à fine che ſe ſono ancora in eſſere viſi metta la mano ſubito à ricuperarli, prima che per negligenza vadino totalmente ſmarriti: Che certo la coſa merita d' uſarci diligenza. In caſo del contrario, e che non ci ſia ſperanza da rivenire altro, *hoc Catone contenti erimus*. Però aſpetto, che V. S. mene dica il fermo. Di più perche trovo in certi Catalogi che il Sigr. Pompilio fece ſtampare in Bologna l' Anno 1543. *Fragmenta dico, e ſexto libro Hiſtoriarum Polybii, de diverſis Rerum publicarum formis, deq; Romana præſtantia*, ſono entrato in ſoſpetto che ò prima, ò poi potrebbe ancora haver publicato in coteſte bande parte di queſti ſcritti, & ne deſidero eſſere aſſicurato da V. S. per non far errore. Publicandogli hora per coſa prima non viſta, con vergogna e riſa di chi ſapeſſe il contrario. Reſto con baciar la mano à V. S. Iddio la cuſtodiſca. Di Agoſta à 17. di Decembre 1604.

P. S. Il Sigr. Caſaubono accetta l' offerta delle oſſervationi del

del S.g. Pompilio Amaseo B. M. e ne rende somme grazie. Se pare a V.S. le potrà inviare al Sig. Wottonio Ambasciad. del Re d'Inghilterra à Venetia; che in tal modo mi perverranno sicure.

LXXXVII.

D'Havere ricevuto parte delle fatiche del Sig. Pompilio Amaseo sopra Polibio, ho auvisato V.S. già due volte, e credo d'haverle ancora detto, che vennero senza sue lettere, sì che in questo proposito non le posso soggiongere altro, salvo ricordarle di nuovo si degni d'haver cura, che li fogli, quali noi troviamo manchi non si smarriscano caso fossero ancora in essere. Sopra il luogo gramatico sò d'haverle mandati due pareri, mesi fa, e vorrei poterla servire ancora della parafrase sopra le Morali d'Aristotile che hora mi richiede, mà non mi ricordo d'haverne vista alcuna, tale quale me la dipinge; di non haverla io sono certo, purre ne farò alcuna diligenza con qualche Amico. E V.S. mi favorirà à dirmi il nome di quel suo Amico, che mi honora, sperando di poter ottenere col mio mezzo le cose, che per altra via se gli rendono difficili. Che sò certo se in me fosse il poter pari al volere, non viverebbe ingannato. Baccio à V.S. la mano con pregarle felice capo d'Anno. D'Agosta à 31. di Decembre 1604.

LXXXVIII.

Hò sentito la morte del Sig. Aldovrando con quel dolore, che la virtu del Soggetto merita. Iddio faccia bene all'anima. Cotesti Sig. per termine di gratitudine non douran mancare di spingere fuora in luce tutto quello di suo che sarà trovato meritevole. Dal Sig. Lipsio passa due mesi non hò havuto lettere, mà per relatione d'Amici credo stia assai bene. Perche gli Vecheli di Francoforte habbian lasciato fuori nell'Editione delle opere del Sigonio la Vita del Cardinale Campeggio, & le Efemeridi del Robortello, non saprei accertar à V.S. mà le dirò mia opinione. Che forse della vita del Cardinale non havevano notitia, ilche mi par tanto più credibile, quanto ne ancora à me non venne mai vista. Et le Efemeridi furono lasciate come opera di altro autore. E vero che con questa consideratione potevano restare ancora le cose del Chruchio. Circa la raccolta de' Poeti Italiani, sono totalmente del parere di V.S che simili farragini poco mi gustano, tramezandovisi ordinariamente molte cose deboli per broglio, come si dice in Venezia. Nè vale l'argumentar' dal Florilegio Greco, il quale non tiene altra maggior commendatione, che l'essere periti gl' Autori, dal quale fù cavato. In ogni modo il Sig. Grutero è debitore d'assai alla cortesia di V.S. che se gl' offerisce con tanta prontezza di far copiar il libro, quando si venisse à questo, credo si potrebbe lasciare il pensiero allo stampatore; che volendone cavar l'utile, ragion vuole, faccia la spesa egli. Aspettaremo quello risolverà e risponderà il Sig. Pichena, al quale scrissi con occasione di mandare la lettera del Sig. Grutero, senza saperne il contenuto, & megli dedicai per servitore; mà m'accorgo, che mercé delle tenebre del mio nome, e per la stravaganza del carattere di mia mano, non mi seppi far conoscere. Però sarà bene, che V.S. supplichi per me col Sig. Curzio come la ne prego. Et resto bacciandole le mani di tutto cuore. Iddio la feliciti. D'Agosta à 20. di Maggio 1605.

P.S. Si ricorderà à tempo della promessa fatta, caso che il Sig. Magino scrivesse sopra la Stella.

LXXXIX.

SE à V. S. piace leggere di passaggio questo catalogo di libri nuovi, la prego d' inviarlo poi insieme con l' allegata lettera al Sig. Mercuriale à buon ricapito. Poiche ne suole essere molto desideroso. Pochi giorni sono che di quà habbiamo l' Ezechiele del P. Villalpando, quale formando paradossi circa le ricchezze di Davide, e Salomone, & altri, dà qualche occasione di discorrere, Mi sarà molto favore sentire quello che in Italia sene parla. Credo che proceda sempre con buoni fondamenti, mà le persone difficilmente restano capaci di cose tanto discoste dalla loro opinione. Bacio la mano à V. S. Iddio la feliciti. D' Agosta à 7. d' Ottobre 1605.

P. S. Non so, se il Bindoni tornò mai à casa, mà siasi questo come si voglia, non vorrei che perciò V. S. restasse di dar fuora le sue fatiche, che parmi già due anni erano pronte per entrar sotto il torchio; di grazia mene dica una parola.

XC.

RIsponderò con brevità, che così mi commanda la strettezza del tempo ad una ben longa di V. S. senza tralasciar però capo alcuno. Quanto al Catalogo di Francoforte, V. S. sappia, che vi vengon messi molti Libri non mai usciti in stampa, anticipando gl' Autori à mandar gli titoli de' Libri, l' editione de' quali resta poi ò ritardata ò totalmente impedita per varie occorrenze. E si può dubitare che ancora alcuni gli facciano mettere per mera vanità, senza haver mai havuto intentione di scriver in tal materia. Et io dubito, che il più de' Libri che non arrivano costì, siano non mai stampati. Sopra il quesito Matematico scrissi e riscrissi al Sig. Scaligero, senza haver havuto risposta, ilche fù causa senza altro mistero, che io non ne potei mai dir nulla à V. S. E comprendendo da questo procedere, ch' egli ò non può ò non vuole scriverci, non mi pare à proposito affaticar me, & importunar lui senza frutto. Spero che V. S. mi farà buona questa ragione. Nell' Editione di Catullo Parigiano non è dubbio, che sele hà fatto notabil torto. Mà queste sono saccenterie di persone, che presumono di correggere quello che non intendono. Già ne hò avisato qualche mio Amico, che ne resta maravigliato molto. Non credo, che tal opera si debba ristampare in breve in Germania, mà se notitia mene perverrà, non mancarò di quello, che V. S. desidera si faccia. Al Sig. Grutero scriverò circa gli Poeti Italiani. Che il Bindoni vada à Roma in negozi gravi del Duca di Baviera con me, hà pochissimo del verisimile; mà questo poco importa. Le fatiche di V. S. mi assicuro che in Venetia troverebbon luogo s' ella si risolvesse da senno. Io ci hò fatto stampare qualche cosa per il passato, e resto mediocremente satisfatto della correzzione.

Se il

Se il Sigr. Paolini è passato all' altra vita, altro successore ci debbe essere. Baccio per fine la mano à V. S. & al. Sigr. Mercuriale. Iddio gli custodisca, e benedica. d' Agosta à 4. di Novembre 1605.

XCI.

L'Auviso della morte del Sigr. Mercuriale mi riesce tanto piu doloroso, quanto più fù inaspettato, poiche havendo havute sue lettere pochi giorni sono, scritte con quella franchezza, che farebbe un giovane di trent' anni, mi pare d' haverlo tuttavia inanzi, e sentitolo ragionare senza quasi poter dar fede alla sua morte. Non è dubbio che l' Italia hà perso un gran lume, & io un Sigr. che si compiaceva d' amarmi senza mio merito. Mà di grazia V. S. si guardi di far torto à se & ad altri, dicendo che con questa morte sieno estinte in Italia affatto le belle lettere. Anzi ad imitatione de' valorosi Soldati, che veggiono per terra un gran Capitano, che li conduceva, pigli tanto maggior animo à sostener l' honor della patria, & ad aumẽtare quella del morto, che sarà facendo buona cõserva de' suoi scritti, che restano à dietro, & ajutando che vengano in luce. Diedi buon ricapito alla lettera del Sigr. Persio, & haverò cura di sollecitar la risposta. E per fine resto prontissimo à servigi di V. S. Iddio la feliciti. D' Agosta à 13. di Gennaro 1606.

XCII.

Ringrazio V. S. d' haver sanata la ferita fatta di sua mano, e spero, che Iddio benedetto aggiongerà molti anni di vita, al Sigr. Mercuriale à confusione della malignità, che, spargendo queste voci false, fà conoscere il veleno de' suoi desiderii. Al Sigr. Eschelio terrò ricordata la risposta per il Sigr. Persio, al quale frà tanto posso affermare, che questi giorni à dietro esso Eschelio mi commandò à bocca quello scritto della santiss. Vergine se V. S. mai fosse in venuta notizia del Lampugnano, antagonista del Sigr. Lipsio e del Titiano del quale si fa mentione nella prefatione, molto caro mi sarebbe saperlo. Bacciandole in tanto le mani. Iddio la feliciti. D' Agosta à 3. Febr. 1606.

XCIII.

PEr ubbedire à V. S. le rispondo subito, poiche così mi commanda, e per non toglier sua ragione, questo giorno sacro lo faccio con brevità. Di quello V. S. dice, che il libretto stampato sotto il nome del Lampugnano sia manifattura Italiana, resto totalmente persuaso; mà non già che possa esser fatica del Mureto buona memoria. Anzi questo sarebbe un contradirsi, poiche V. S. sà che il Mureto fù di nazione Francese, oltre molte altre ragioni che potrei addurre. Di suoi Auditori non voglio parlare, perche furono per maniera di dire infiniti,

si che questa congiettura sarrebe troppo nel generale. Gli pensieri del Sigr. Mercuriale e di V.S. sopra quel passo di Seneca, confesso & attesto, che sono ingegnosi: sed si verum ingenuè dicendum est, vulgata Lectio, tam commodum sensum habet, ut mihi nullo modo sollicitanda videatur. Nè si può dire, che li Cinghiali non fossero in gran credito appresso i golosi di Roma; poiche cene sono Testimoni innumerabili, come il Sigr. Mercuriale c' insegna nelle sue *varie* lib. 2. cap. 22. Et il Lipsio copiosamente nel principio del 4. libro Poliorceticon. E vero, che erano assai commumi, mà Seneca per segnalarle v' aggionse il *milliarios*, come fece ancora Varrone, della qual sorte si può credere che pochi s' incontrassero, e che fossero di gran spesa, come pare Varrone addita. E questo sia detto senza pregiudicare à chi che sia. Il Catalogo non mancarà di venire à tempo debito. Bacio la mano à V.S. Iddio le conceda felice Pasqua. D' Agosta à 24. di Marzo 1606.

XCIV.

RESto maravigliato, che V.S. il giorno della data dell' ultima sua non hauesse ancora notizia della morte del Sig. Lipsio buona memoria. Poiche sono passate tante settimane che io ne diedi auviso al Sigr. Mercuriale pregandolo di communicarla con V.S. Et insieme le mandai una lettera havuta di Fiandra in questo proposito, quale feci stampare in questa Città e credo sia stata ristampata in Italia. Mà con questa occasione mi occorre di confidare in V.S. una cosa, che non haverei fatto in vita del Sigr. Lipsio, per non essere seminatore di Zizanie; hora passato il pericolo, le dico che egli era stato auvisato da personaggio di molto credito nelle lettere, che il Lampugnano era veramente la persona di V.S. di che s' adduceua per qualche indizio l' allusione del nome Titiano, e mostrò costui meravigliarsi della scempiezza del Sigr. Lipsio, che mostrandosi tanto sagace in molte altre cose non si fosse accortò di questo tratto. E perche il personaggio detto affermava di sapere questa cosa fondatamente pareva che il Sigr. Lipsio cominciasse à vacillare circa il credere, dandomene parte. Jo gli replicai quello mi parve à proposito, & à che credetti essere tenuto per carico di coscienza, se bene non voglio spiegarlo in questa carta, per non parere d' adulare V.S. Hora mentre aspetto la risposta, per sapere se le mie ragioni & argomenti haveranno fatto presa. Ecco viene la nuova della morte, e poco appresso una letteta diretta à me scritta non molti giorni inanzi, quale si trovò tra le sue scritture. Et in essa dice. *Ego libens tibi accredam innoxium esse illum à Bononia & pro urbe sua bonum. Tamen qui indicium mihi fecit, & seriò affirmavit, is est è prima classe Testis. Libens tamen*

men inquam tibi annutanti accredam, quia ingenio ad mitiora inclino, & sperno alios esse, qualem me nolim. Hanc in homine malitiam? Abdico: & præsertim quos vel levi oculo Musa ista melior adspexit. Quid etiam si fecerit? ne irasci id me cense & veniæ promptiorem esse, quam alios culpæ. Illud magis doleo, videre me, & hucusq, animam ducere, ut brevi omnis litteratura ludibrium sit, & spissiores tenebræ quam in Ercinia vestra olim oriantur. Apud nos quidem tibi affirmo: si vos meliore fato, gaudebo. Da tutta questa Historia V.S. conoscerà, che la malignità di qualch'uno non dorme. E per non uscir del Lipsio, io le dirò liberamente, come mi ricerca, che quel passo di Diodoro intorno lo stile di Burgia si confà più à certi inetti imitatori e Discepoli del Lipsio che à lui proprio. Se bene hò confessato, e confessato più volte, che al poco mio giudizio, con tutto sia stato Scrittore eccellente, anzi vaglia il vero, eccellentissimo: non hà però scritto in eccellentissimo Genere e con questa distinzione credo si potrebbon accomodare le principali differenze, che vertono tra suoi seguaci & Adversarii, che tal volta d'ambe le parti eccedono li termini del ragionevole. E perche trovai un motto degli indiscreti imitatori del Lipsio, aggiongerò, che molto si confa quello scrive Seneca di Cassio Severo, grand amatore di Publio Scio: *Ajebat non illius hoc vitium esse, sed illorum qui illum ex parte, qua transire deberent, imitarentur: quæ apud eum melius erant dicta, quam apud quemquam Comicum Tragicumq, aut Romanum aut Græcum transeunt*, se bene quest ultima parola manca nel testo di Seneca. Circa il *miliarios* mi accordo al parere di V.S che respiciat pondus, e non la pastura di miglio, nè importa che la I. si sia messa semplice. Con che me l'offro. Iddio la feliciti. D'Agosta à 2. di Giugno 1606. in fretta.

XCV.

SE il Catalogo di Franc. non pervenne à V.S. la colpa non fù mia, perche lo mandai al Sigr. Mercuriale secondo il solito, pregandolo di farne communicatione à Lei. Potrebbe essersi smarrito con gli tempi che corrono, mà mi giova sperar meglio, e che con un poco di tardanza finalmente sarà comparso. In cautela non mi gravarebbe inviarlo di bel nuovo, se non mi paresse hormai merce troppo fuor di stagione. Poi hò ricevuto la cara sua di 13. del Corr. quale si diffonde molto in purgare l'imputazione datale appresso il Sigr. Lipsio buona memoria intorno il libretto del Lampugnano. Credo che per quanto gia le scrissi & per l'ufficio fatto col Sigr. Lipsio in vita, e per la risposta capitatami doppo sua morte, V.S. resti assai ben capace della mia opinione in questo particolare, si che crederei di perder

carta & inchioſtro fuor di propoſito, ſe mi metteſſi à diſcorrerne copioſamente. Il Lipſio fù, quale sà e confeſſa il mondo, e la famane durerà con ſua gloria. Mà come errano à mio giudizio certi che lo idolatrano, per modo di dire, e lo fanno totalmente impeccabile. Così non è dubbio, che ſono aſſai più intolerabili coloro, che per qualche difettuccio, e qualche neo che pare loro di trovar ne' ſuoi ſcritti, gli vogliono far il maeſtro addoſſo, & lo vogliono ſpedire per ignorante. E pur vero, che queſte ſono colpe humane e colpe uſate. E difficil coſa è, che chi corre l' arringo di queſti ſtudi, ſi poſſa vantare di non havere inciampato mai. V. S. farà coſa degna di ſe, à crepacuore dell' invidia, ſe, come moſtra di voler fare, honorerà la gloria di queſto huomo doppo la morte, quanto hà fatto in vita, ſenza metterſi per queſto in obligo, di ſeguitare tutte le ſue opinioni alla cieca. Che conviene pur dire, non ſarebbe riſolutione di perſona ragionevole. Mi diſpiace che tiene tutta via difficoltà, quale dubito ſi aumentarà con gli preſenti diſturbi di Venetia nello ſpinger fuora le ſue fatiche come dice. Egli è pur vergogna e vaglia il vero che frà Roma, Firenze, Bologna, e tante altre Città principaliſſime d' Italia non ſi trovi perſona che ſi pigli cura, ò habbia guſto di ſimil politezze. Vedo che il Sigr. Alberico Gentile in Inghilterra, fratello del Sigr. Scipione, che ſi trova in queſte noſtre bande, cita V. S. ne' ſuoi ſcritti con titolo d' Amico. Deſidero havere informatione da lei, che lo debbe ſapere, di che parte d' Italia ſono nativi, con che occaſione ſene ſono partiti loro, ò vero il Padre Matteo, ſe attengono nulla à Valentino Gentile, contro il quale sà che il Cardinale Bellarmino, e molti altri hanno ſcritto. E con far fine le baccio le mani. Iddio le dia ogni bene. D' Agoſta à 30. di Giugno 1606.

XCVI.

V. S. hà potuto conoſcer per le mie anteriori, e per quanto hò operato col Sigr. Lipſio buona memoria, che quel ſiniſtro ſoſpetto in me non preſe mai radice. E ſe pur fatto l' haveſſe, le tante ragioni da lei allegate baſtavano à ſbarbicarlo intieriſſimamente. Si che la prego ſe ne dia hormai pace. Di quanto mi dice in queſto propoſito, che gli libri *de Immortalitate animorum*, non furono mai ſcritti dal Paleario, reſtai ammirato, eſſendomi ciò coſa molto nuova, e ſe la ne sà altro particolare, mi ſarà molto caro intenderlo inſieme col nome del vero Autore. Circa la voce *Pilicrepus* difficilmente mi poſſo hormai diſcoſtare dall' interpretatione che lei sà. Il Capaccio non mi pare habbia fatto altro in quel paſſo, che confonder forſe inavvedutamente due opinioni già prima ben note al mondo, ciò è quella del Rodigino accettata da Eraſmo delle balle impego-

lare.

late, serventi ad accendere ò mantener' il fuoco, e l' altra del Pinciano de pelicavati. Se il Sigr. Mercuriale è in Roma, che io non lo sapeva, si potrà informare, se l' inscrittione d' *Urso togato* hà vista d' essere contrafatta, come mostrava dubitare. Il mio libretto, che dice V. S. essere allegato dal Pignorio, fù stampato in Venezia l' Anno 1591. presso Aldo. con questo titolo: *Fragmenta Tabulæ antiquæ, in queis aliquot per Rom. Provincias itinera, edente & explicante M. Velsero.* Con che resto à bacciar le mani à V. S. Iddio la conservi. di Agosta à 28. di Luglio. 1606.

XCVII.

V. S. sà che lo scriver delle lettere *inter absentes*, è l' istesso, che il parlare *inter præsentes*, onde io soglio dire, che se mala creanza si chiama, che l' huomo venendo salutato da un Amico non risponda parola per infaccendato che sia; mi pare, che l' istessa ragion vaglia nello scrivere, e me l' hò ficcata tanto in testa, che mai non mi scuso sopra l' occupationi per non scrivere, mà si bene per esser breve, e secco nello scrivere, come occorre ora in risposta della grata sua di ult. Settembr. E spero che mi farà buona questa scusa. De' Marmi di Pisa resto sincerato, e parmi che ci sia ancora l' attestatione del Sigr. Lipsio in queste sue ultime epistole postume. Al Sigr. Pichena bacio le mani, e V. S. non manchi di tenerlo ricordato di quanto gli scrissi intorno la Bibliotheca di cotesta A. S. Perche essequendo quel pensiero, sono sicuro, che ne' risalterà beneficio al publico, & honore à S. A. La ringrazio dell Informatione delle lettere Eztrusche, e mi confermo col suo parere, che l' applicatione dell' Alfabeto sia fatto à capriccio, e le parole messe insieme mi pare habbiano un gran tuffo delle inventioni di quel buon Frate da Viterbo. Non dico che siano totalmente fattura sua, ma certo vanno à quella strada: Mi fù detto che in Pisa in certa Torre si vedevano figure hieroglifiche, delle quali mi sarebbe gran favore havere un ritratto ben fedele. Ma dubito che chi melo disse, non sapesse quello si siano hieroglifici. Aspetto l' occasione, e versi di V. S. con ogni suo commodo. A' questi Padri Giesuiti, & al Sigr. Eschelio farò le sue raccomandazioni. Pregandola di bacciar la mano à mio nome all Ecc. Facchineo come faccio io à lei, desiderandole ogni bene. Di Agosta à 19. Ott. 1607.

Dicami per cortesia, se non si vedrà altro in istampa delle fatiche filologiche della buona mem. del Sig. Mercuriale.

XCVIII.

MI trovo con più lettere di V. S. alle quali hò tralasciato di risponder' ordinatamente, dubitando che per causa del suo moto le lettere si potessero smarrire. Hora perche mi dice dover partire di Bologna fra pochi giorni, si che la giudico in Pisa

avanti

avanti quest' hora, vengo à rallegrarmi seco di tutto cuore di cotesta honorevolissima condotta, pregando Iddio le conceda grazia di goderla molti e molti anni con ogni intiera sodisfazzione. Jo ne sento particolare contento, oltre il commodo che ne risulta à V. S. quale stimo quanto il proprio, considerando, che questa mutanza non le darà solo occasione di far' uscire in Firenze le sue fatiche, come lei dice, mà la metterà, per modo di dire in necessità di farlo, perche ogni termine di creanza vorrà che la si mostri grata, & à S. A. S. e forse à qualche altro Sig. che haverà havuto parte in questo negozio. Lodo poi infinitamente la modestia, che si propone d' usare verso la memoria del Sig. Lipsio. Il dissentire in materia di queste lettere è stato sempre lecito, anzi lodato, quando sia con buon fondamento, & à maggior lume della verità. Mà l' acerbità sà ben lei, quanto offende, tanto più, quando s' usa verso gl' amici, come V. S. professa esserle stato il Lipsio, che certo non fù impeccabile, come molti mostrano di credere, mà però grand' huomo. V. S. sà da quanti & in quanti modi è stato ripreso il Vittorio, quasi sempre *cum præfatione* honoris, il che non sò, perche non si debba imitare in trattando delle cose di Lipsio. Di quell' altro poi, il quale V. S. sfida à guerra aperta, non intercedo. *Unum rogo*, che non si facci troppo desiderare le sue fatiche, che parmi scrivesse altre volte erano già in procinto da potersi stampare. Il Sig. Scioppio non credo si distaccarà facilmente da Roma. Del Pinelli non hò mai sentito nulla, dicami V. S. dove si ritrova. E se qualche cosa di suo è in luce

Il Sig. Wottonio, mi scrive che in Venezia corre voce, che nel Regno di Napoli si siano ritrovati alcuni libri di Tacito non mai più visti. Jo la tengo per una baja, parendo, che in Roma lo saprebbero. Alligato viene il Catalogo di Francoforte, quale V. S. letto che habbia, communicarà al Sig. Mercuriale, poiche gli sono tenuto di questo tributo due volte l' anno. Il nostro Occone è passato all' altra vita, non molti giorni sono, in età di 82. anni. Finisco per la strettezza del tempo, con offerirmi di tutto cuore à V. S. Iddio la feliciti. d' Agosta à 20. d' Ottobre 1606.

XCIX.

COl presupposito di mia ultima vengo ad accusare la ricevuta della gratissima lettera di V. S. de 27. Ottobre. Et à ringratiarla dell' oratione mandata, quale leggerò curiosamente sicuro di doverla trovare molto diversa, da quello che la sua modestia me la dipinge. Per contracambio le mando l' incluso foglio per sentire con ogni commodo il suo parere. A molti da fastidio quella forma d' Elmi, che per quanto io sappia, non s' incontra nè in Marmi nè in Medaglie antiche. Ben par credibile, che

che gli Andabati tali gli usassero & Andabate credo siano questi due gladiatori, che possono haver combattuto à piede, se ben l' ordine loro era di farlo à Cavallo. Nè fà forza l' opposizione se ciò vero fosse, sene trovarebbe pur qualche altra traccia. Perche sappiamo, che Retiarii & Laquearii combattevano con la rete e col laccio, nè per questo sene vede alcun vestigio in tante scolture antiche. Baccio à V. S. la mano, e le desidero ogni vero bene. D' Agosta à 9. di Novembre 1607.

C.

IL libro, che accennai, non è la vita d' Anna Comnena, se non in quel modo, che si dicono le Vite di Plutarco, per esserne egli l' Autore. Così scrisse Anna Comnena la Vita ò Historia d' Alessio suo Padre. E perche sono informato da più d' uno testimonio di veduta, che il libro si trova nella Libraria di S. Lorenzo, non ne posso dubitare. Mà per questo non voglio, che sene dia altro fastidio al Sig. Pietrena, poiche non gusto d' incommodare gli Amici della libraria nostra. Si vede un buon pezzo di questa Istoria con titolo *Annæ Alexii Comneni F. Syntagma historiarum, Alexias ab ea nuncupatum*, mà perche si trova diffettoso in molte parti, il disegno era di ordinare la stampa, e forse versione coll' aiuto del libro Fiorentino: e l' honore sarebbe stato del Sereniss. G.D. poiche in fronte s' haverebbe messo l' elogio: *Ex Bibliotheca Medicea*, o cosa simile, come più havesse piaciuto. Il Catalogo tengo per cosa disperata, se Iddio non ci fà nascere un altro Pietro Vittori. Passò di quà questi giorni, chi mi affermò trovarsi in Firenze in mano del Sig. Riccardo Riccardi intiero tutto Diodoro Sicolo, che senza altro sarebbe grandissimo Tesoro da stimar più, che tutta la preda portata da Bertoni di S. A. quest' Anno. Mà per dirlo ingenuamente, non ne credo nulla, la fama potrebbe essere nata da Fragmenti, che si vedono in stampa, cavati dal libro del Sig. Ludovico Alemanni. Ne hò voluto dar' auviso à V. S. se le paresse di farci qualche diligenza. Poiche questa è impresa, stò per dire, che merita l' huomo vi si affatichi etiandio indarno. Ebbi ultimamẽte l' orazione, la ringraziai: come faccio ora del suo Nereo che m' e parso vago, e non accadeva che l' etá facesse sua scusa. Mà quest' è modestia di V. S Al Sig. Fachinei mille ribaciamani. Mi assicuro, che il suo Sig. Suocero, oltre le fatiche mediche, haveva frà mano qualche Galanteria filologica & antiquaria, perche molte sue lettere che tengo, ne daño indicio. Potrebbe essere, che non fosse in termine di stampare. Mà V. S. farebbe gran carità, se visitando il residuo delle sue scritture, mettesse insieme li pezzi di questo Ippolito, quãto sarà possibile, à beneficio publico, & honor del defunto. Perche sò, che haveva parecchie belle considerationi in simil proposito. Aspettarò di vedere li Commentarii del Sig. Guastanini questa fiera prossima,

Tttt poiche

poiche lei mene da intentione. E con augurarle le buone feste, resto tutto suo. Iddio la feliciti. D'Agosta à 21. Decemb. 1607.

CI.

SE bene sò assai meno della lingua Italiana di quello che V.S. mostra credere, non manco però di sentir gusto della vaghezza di Componimenti poetici, onde le resto con molto obligo per gli Sonetti mandatimi le ne rendo grazie. Circa *Andabatas* altro non m' occorre. Non hà dubbio che *Andabatarum more pugnare*, denota combattere alla cieca. Mà questo non impedisce, che gli veri *Andabatæ* non lo portassero tale. Anzi lo conferma parendo poco verisimile, che venissero nell' arena, simplicemente ad occhi chiusi senz' altro ordegno. Sono di parere, che V.S. non si debba più affaticare per l' Istoria d' Anna Comnena, se non lo facesse per suo particolar gusto. Poiche stimo assai meglio lasciar imperfetti certi desiderii non necessarii, che incommodar gl' Amici. Le bacio per fine la mano. Iddio la custodisca. d' Agosta à 22. di Febr. 1608.

Trà le lettere del Padre Abbate

DON ANGELO GRILLO

Benedettino Cassinense, vi sono le seguenti scritte

Al Sig. MARCO VELSERO.

CII.

A carte 180. & 181. del primo volume dell'Edizione di Venetia del 1608. in 4.

LA lettera di vostra Signoria di 13. di Giugno, è tutta sua solita gentilezza, e mia nuova obligazzione: e massime dove scusandomi, o compatendomi delle mie molte sollecitudini, mi vien quasi obligando più efficacemente à compiacerla de' componimenti, che desidera in lodi di cotesti Santi. Veramente il far versi, è opera di mente vacua; mà perche il petto non è vacuo d' amore, nè di desiderio di servirla in così santa occupazione, posso e voglio sperare un giorno, da poterle dar qualche sodisfazione. E se io non facessi mai altro, farò come il Medico, che poiche non può dar la sanità, la pronostica. Mà s'un lume accende l' altro, qual lume può meglio accendermi, che la lezzione della nobilissima Istoria di vostra Signoria? Sò ben'io il valore e 'l merito delle singolari opere sue: ch' ella non può tanto ricoprirle sotto il velo di un modesto silenzio, che la fama non le riveli à tutti con infinite lingue. Parliamo dunq; di queste, e lasciamo le mie. Troverolle io in Roma? ne farò diligenza particolare. Sò che piacciono, e 'l piacere è il condimento di tutte le cose, l' esca dell' amore, l' incitamento dell' ingegno, il cibo della volontà, & un rinfrancamento, e forza della memoria. Così parmi d' haver letto. Mà à V.S. non bisogna dirlo. A me basterà provarlo, si come

me ſpero. Che ſarà il fine di queſta, con pregarle quella perpetuità di contentezze, che più deſidera. Di Roma.

CIII.

LE ambaſciate Celeſti, (che tali ſtimo io le lettere di Voſtra Signoria) non deono eſſer portate da altri, che da gl' Angioli, perciò l' Angioletto Nipote di Voſtra Signoria m' hà reſo la ſua de 4. acciò che in un tempo medeſimo leggendo l'una, e rimirando l' altro, veniſſi conſequentemente à vedere, e udire V.S. in un punto iſteſſo; ond' io foſſi in queſta guiſa col beneficio di sì grata preſenza riſtorato del danno di sì diſcara lontananza. O come l'uno è ſtato angelico di volto, e l' altro celeſte di lingua. Queſte ſono tutte grazie, che mi fà Voſtra Signoria, delle quali poiche io non ſon baſtante à ringratiarnela ſe non con l' animo grato, la ſua medeſima liberalità e gentilezza ne la ringrazierà pienamente per me. Jo mi ſono offerto al giovinetto generalmente in quel ch' io vaglio, mà ſe in particolare occorreſſe à Voſtra Signoria impiegarmi in coſa, che gli poteſſe giovare, eccomi prontiſſimo. Col mezzo di lui invio la ſeconda, e l' ultima parte de' miei Pietoſi Affetti: che queſto è l' ultimo e forſe anco il final canto della mia Muſa. E vorrei volentieri, che foſſe come quello del Cigno, che ſoaviſſimamente riſuona nell' eſtremo di ſua vita. Che ſe bene io ſono ancora nell' età conſiſtente, la mia Poeſia però reſta sù l' occaſo, e tramonta l' Apollo mio che le gravi cure e i governi, non ammettono i ſoliti ſpiriti Pierii, anzi ſono un efficaciſſimo eſſorciſmo per diſcacciargli. Mà qualunque io mi ſia, per parerle ò Cigno o Grillo, ſon ſuo, e mele dedico per ſempre divotiſſimo. Così poteſſ' io dire altrettanto eccellente di affetto, quanto ella è eccellente di merito, mà non poſſo dare in alcuno eceſſo di amarla, e di oſſervarla, dove infinito ſtimo io il merito della bontà e del valore di Voſtra Signoria. Alla quale per fine prego da Dio il colmo di ogni più deſiderata contentezza. Di Roma.

A carte 993

CIV.

IL nome di Voſtra Signoria non è nuovo in Italia, nè incognito all' orecchie mie; nuova è ben ſempre la ſingolar virtù, e la rara gentilezza ſua, perche ſempre acquiſta nuovi meriti, e nuovi ſervitori: e maſſime quando viene expreſſa in sì corteſi lettere, & in sì grazioſe maniere: come appunto è ſeguito in queſta prima ſua. La quale è di tanto valore, che ſe non mi fà eſſere frà gl' altri, mi fa almeno parere à me ſteſſo il primo degli Uomini favoriti. Onde à raggione poſſo io chiamare, e fortunate inſieme, e felici peregrine, quelle umili creature mie, che vanno attorno: poiche da' ghiacci di coteſto lungo verno, anno potuto

A carte 332 e 333.

portarmi ſi gentil primavera di vaghi fiori, nel bel ſeno dell' umaniſſima lettera di Voſtra Signoria; e ſi ricco Autunno di frutti, nel pretioſo dono della ſua degniſſima amicizia. E 'n verità che io non mi ſono mai compiacciuto tanto delle debolezze mie, quanto al preſente, ch'io ne vengo à raccogliere meſſe ſi degna. E non ſolamente nella nobiliſſima perſona ſua mà nel corteſe amore di molti di coteſti Signori; ſi come piace à Voſtra Signoria di farmi ſapere. E di tutto queſto vengo io à reſtarlene con maggiore obligo; e tanto più, quanto in paeſe di così vario clima, e di ſi diverſo Idioma, ſarà ella ſtata per auventura benigno interprete, e della mente dell' Autore, e della favella iſteſſa dell' Opera, la quale in coteſte parti ſarebbe ò rimaſta muta frà gl' aſcoltanti, ò loquace frà ſordi, ſe Voſtra Signoria non aveſſe ſervito à lei di lingua, e à gl' altri d' orecchia. Così mi giova di credere, e credo di credere bene. Onde il Padre Don Arnoldo, mezzano di queſto virtuoſo contratto, non averà à meritar la pena del ſuo errore, mà il premio della ſua corteſia e della ſolita bontà ſua, ed io la grazia de' commandamenti di Voſtra Signoria. La quale non deve meno eſſer pronta à comandarmi per gratificarmi, di quel che s' è dimoſtrata umile per honorarmi: ch'io altrimenti direi, che ſaria ſtato per confondermi. Et in queſto caſo certo non ne laſcerei paſſare ſenza penitenza il Padre Don Arnoldo, col mezzo del quale invio queſta, e con queſta tutta quella parte di me ſteſſo, che già impreſſa dal vivo carattere dell' amor ſuo, può farle più certa fede dell' affezzionata divozione mia, con la quale reſto, pregandole da Dio felice fine di tutti i ſuoi ſanti proponimenti. Di Roma.

CV.

Nel ſecondo Volume à carte 258.

TArdo, mà fruttuoſo riſpondo alla lettera di V.S. Illuſt. perche ſtimo di corriſpondere in parte al ſuo deſiderio. Senta dunque l' amico Apelle naſcoſto doppo la Tavola, ciò che nel quì incluſo foglio dice delle ſue Oſſervazioni ſolari un valoroſo Protogene, e Principale Patricio di queſta Città, che può giudicare *ultra crepidam*. Naſcoſto anch' egli, mà ſotto 'l manto della ſua modeſtia. L' oſſervazione hà certo in ſe ſteſſa del pellegrino, e ſi come piace in univerſale, così e per dar materia à belliſſimi diſcorſi, & occaſione ad altre oſſervazioni, come ſuole auvenire aſſai ſpeſſo, che una invenzione naſce dall' altra. Il Sig. Andrea Chiocco, nel mio paſſaggio per Verona, m' haueva detto, come V.S. Illuſt. l' aveva favorito di queſta nobil curioſità, e che mene aurebbe fatto partecipe; mà ella hà voluto in ciò prevenir lui, perche ſempre previene me nelle grazie e ne' favori. Conoſco il mio debito; mà lo conoſco ſolamente, perche non

poſſo

posso di vantaggio. Potrà la mia affezzione e la mia osservanza per me, e potrà molto, perche è fondata in suoi meriti, e sarà felice, se potrà esserle di corrispondente servigio, massime in questa mia nuova stanza di Venezzia; La quale si come mi potrebbe render più atto à servirla, così mi fa più pronto à pregarla de' suoi comandamenti, che mi valeranno per care e necessarie lettere. E Dio benedetto benedica sempre V.S.Ill. e la colmi d'ogni maggior bene. Di Venezia.

CVI.

SE V.S. non dubita del mio giuditio, dee restar certa della mia fede, e creder, che amando e honorando io tanto la sua Virtù, non possa dare alle sue nobilissime azzioni diverso senso du quel che si conviene. E veramente le sue richieste fattemi, e fattemi fare gl' anni à dietro, in materia diversi, per la gloriosa Santa Afra, sono state tanto modeste, e limitate, che m' an più tosto obligato col non obligarmi, che se m' avessero stretto & angustiato ben bene. E però molte volte son rimaso mal sodisfatto di me stesso, pensando al mio mancamento, e alla benignità e liberalità di V.S. la quale chiedendomi all' honore di sì venerabil Santa, non mi chiese, mà mi donò, e donò in grosso, onorandomi con titoli di pietoso e singolare ingegno. Li quali titoli, hò stimati io tanto, quanta è la stima, che si fà universalmente de' Sigri. Velseri, il qual non men nella Toscana, che nella Latina favella scrive sì giudiciosamente, che non può lasciarmi dubbioso, se spiando e comprendendo ottimamente come egli fà, le vaghezze e bellezze delle Poesie Toscane, ne viene consequentemente à prender molto gusto, e che di più esso solo, quãdo tutto mancasse, non fosse atto à farne capace gl' altri gentili ingegni d' Oltramonti, e però non hà V.S. à cavare altra cõclusione dal mio modo di scrivere, se non ch' io volessi più tosto inferire, come in effetto voleva, che le Poesie ordinarie, come le mie, e quelle di molt' altri Italiani, non erano tali, che dovessero in coteste parti togliere il pregio alle Latine. Comunq; si sia, io stimerò sempre ben impiegato quel tempo, e quell' opera, ch' io spenderò in lode della gloriosa santa Afra; e se bene con gli anni sono cresciute, e precipitate le cure, & ora massime, ch' io mi trovo il peso * Generale della mia Religione; non mancherò con tutto ciò di rubar tant' ozio dalla prolissità di questi giorni estivi, ch' io possa mandarle in questo proposito, se non Poesie perfette, almeno qualche tentativo poetico, o qualche nobile impazienza, o generoso sdegno di me medesimo. Che perciò rileggerò di nuovo quel che V. S. scrive di questa Santa, e potra ancor esser, ch' un fuoco accendesse l' altro, e che io al lume della sua gran face accendessi una piccioletta facella:

Nell' istesso secondo Volume à carte 300. e 301.

* Era allora l'Abbate D. Angelo Grillo Presidente Generale della sua Religione.

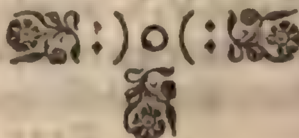
onde più tosto venissi à renderle il suo, che à donarle il mio. E Dio benedetto, donator d' ogni bene, à V.S.Ill. conceda il colmo d' ogni più vera e stabile contentezza. Di St. Benedetto di Mantova.

CVII.

Nel terzo Volume, dell' istesso Abbate D. Angelo Grillo, à carte 51.

A Ristorarmi del pericoloso travaglio provato nel mio ritorno di Genova à Venezia per li pessimi tempi, che sono passati, e passano di quà tuttavia, niuno altro rimedio era più valoroso, che la cortese lettera di V.S. Ill. co i secondi discorsi del nostro sconosciuto Apelle. Sì conosciuto nondimeno ormai in questo suo già tanto famoso sconoscimento, che mi par più tosto un Apollo, che uno Apelle, cioè un Apollo per auvētura più visibile, e più caro, sotto l' velo d' una sottil neuuoletta di modestia, che non è l' altro, qualora totalmente scoperto, e ignudo, per la sua soverchia visibilità, si rende quasi invisibile, intrattabile e ingrato à gl' occhi nostri. Se ben non invisibile e non intrattabile alla pellegrina industria di cotesto valoroso Apelle, che anco Apelle mi giova di nominarlo, perche si come da quell' antico pareva solo che permettesse il Grande Alessandro di esser dipinto e rappresentato, così pare, che dà questo nostro moderno solo, consenta il Sole d' esser vivamente espresso à questo presente secolo, si che lo veggia tale, quale non fù dagli antichi forse veduto già mai, così per le congiunzioni de' Pianeti, li quali quasi suo Re lo corteggiano, come per le vere macchie ò nuvole, che come nuove à noi, danno così bella occasione di filosofare a gli Astronomici. Ora di questa nobil fatica darò parte quanto prima al nostro Veneziano Protogene, e quanto prima ne invierò il suo parere; ringraziando in tanto il cortese Apelle, che con la meritevol lode, si mostra ossequente à questo nobilissimo e dottissimo spirito molto più, che perche abbia voluto numerare un ombra qual son io, trà i chiari Lumi dell' età nostra, massime in questa Professione; E ringraziando sopra tutto Dio benedetto, che abbia voluto col mezzo d' alcuni singolari ingegni de' nostri tempi, farne vedere, come oggi, con l' umile trasparente d' un picciol vetro ci vien dimostrato il Sole assai meglio del solito, la dove per mottegiare alcuno di soverchia e ridicola diligenza, pur sogliam dire; Tenta costui con una facella di dimostrarne il sole. E'l vero e sempiterno Sole ci illumini nelle tenebre di questa nostra cieca umanità, ed à V.S. Ill. ed al suo dotto Apelle, conceda ogni maggior contentezza.

Di Venezia.

SAULI

SAULI MERCERI
Augustani Vindelici

VIRGILIUS PROTEUS

Helmæstadii Anno 1600. inter Centones Virgilianos sub finem posterioris Tomi

ab

HENRICO MEIBOMIO

exhibitus,

Nunc, justis de causis, hoc loco, comparere jussus.

Illustri

Illustri & Generoso Viro

MARCO VELSERO,

Reipublicæ Augustanæ, Ex-Consuli & Septemviro &c.

PATRONO ET MÆCENATI MEO,

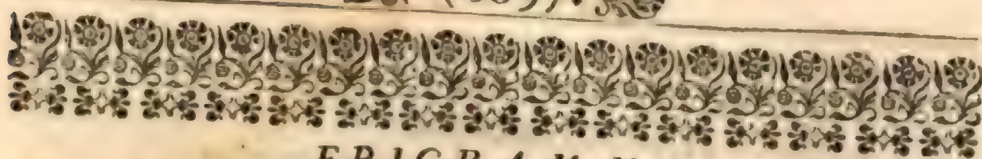
S. D.

HENRICUS MEIBOMIUS.

Nte triennium, Vir Illustris, cum propter magistratum, quem in Julia Academia gerebam, ordinariis laboribus vacare non possem, & nihilominus juventuti nostræ prodesse cuperem, de operibus meis poëticis recensendis edendisq; cogitare cœpi. Hortabantur amici, ut id facerem, neq; deerant alia causæ nonnullæ, quibus magis impellerer, & inflammarer. Initium autem feci a Centonibus Virgilianis, tum quod primi ingenii mei fœtus essent: tum quod minus laboris requirere viderentur. Ne verò soli exirent illi, utq; ostenderem, quos secutus essem magistros, placuit meis præmittere Probæ Falconiæ & Ausonii Centones ingeniosissimos. His addidi ex recentioribus duos Capilupos Italos, Lalium dico & Julium: quorum hic, ut pio affectu decus familiæ suæ hereditarium conservare voluit, ita nequaquam illius venustatem assecutus est. Minimè verò tum dubitabam, quin plura utriusq; in hoc genere extarent monumenta, sed quantalibet rem agerem cura & diligentia, ulterius indagare nihil potui. Cum autem nostri labores prodiissent, à nobiliss. & consultissimo viro Dn. JACOBO MONAVIO, amico meo admonitus sum, Capiluporum Centones Romæ anno supra sesqui millesimum nonagesimo, uno volumine excusos esse. Ibi continuò cœpi ardere incredibili desiderio videndi hoc opus: omnemq; movi lapidem, ut in manus meas deveniret, sed frustra. Recurrendum itaq; fuit ad Monavium: à quo tandem Centones istos amanuensium manu descriptos impetravi. Qua autem aviditate oblatos percurrerim, explicare non possum: hoc maximoperè dolui, non genuinos me habere fœtus Lalii, sed à Julio præpostera cura emendatos & interpolatos. Magnam sibi sumpsisse eum licentiam testis est Cento de Monachis omnium lepidissimus & ingeniosissimus, quem truncatum mutatumque de Ætate aurea & ferrea inscripsit. In cæteris quid factum sit, ignoramus; conjecturam facimus, optimo felicissimi Poetæ genio vim & injuriam factam non exiguam: sed acquiescendum nobis erat in eo, quod fortuna obtulerat. Nolui autem studiosis invidere hunc thesaurum, quod animadvertissem priores nostros labores magna aviditate exceptos fuisse. Dum itaque editionem molior, commodùm accidit, Vir generose, ut internuncio CL. viro CUNRADO RITTERSHUSIO, Antecessore Altorfiano, amico meo veteri, Centones novos, per occasionem edendos, ad me mitti curares. Hic exilui gaudio, gratulatus mihi de accessione ista, equidem, si molem spectem, non magna, si artificium intuear, longe pulcerrima. Non autem hic de auctore disputabo: facile enim quivis odorari poterit, cujus hæc sint, cui excellens tuum ingenium & admiranda doctrina cognita est. Tantum tibi communi Reipubl. literariæ nomine pro communicatis istis deliciis gratias ago. Cumq; pro singulari benevolentia, quam literis humanissime scriptis, simulque insigni opere historico ad me misso, erga me declarasti, plurimum tibi debeam, totum hoc Centonum opus, in Germania nunc primum excusum, tuo nomini inscribere volui. Erant tuæ partes, hospites hosce, non ignotos, neq; benevolentia indignos hilari fronte excipere & patrocinio liberali complecti. Quo officio & istos ipsos Triumviros, omnesq;, quibus hi magni sunt, magis tibi devincies, famamque nominis, quam adeptus es magnam, incredibili cumulo augebis. Vale augustissimum Augustæ tuæ sydus. Helmæstadii in Julia Academia anno Christi 1599. 4. Decembr.

EPIGRAM-

EPIGRAMMA
CONRADI RITTERSHUSII
Brunſvic. JCti.

In laudem
CL. V. HENRICI MEIBOMII,
Poëtæ Cæſarii, & Hiſtoriar. Profeſſoris in illuſtri acad. JULIA, quæ eſt Helmæſtadii,

&

SAULI MERCERI
Auguſtani.

PRotea dum cecinit converſum in mille figuras,
Deſcripſit ſortem neſcius ipſe ſuam
VIRGILIUS: nam quæ non transformatus in ora eſt,
Aptatus rerum caſibus innumeris?
CENTONES varios divino è carmine cernis
Conſutos docta diſpoſitosque manu?
Ars ea MEIBOMIO ad ſummum ſubvecta cacumen
Permittet nunquam nomina clara mori.
AUSONIO par fama viri conſurgit ad aſtra,
Illuſtri congrex FALCONIÆQUE PROBÆ eſt.
Incluta MERCERI jam nunc ſe his nomina jungunt,
Fœcunda ingeniis ſeclaq; noſtra probant.
Creſcite CENTONES, & ſolo nomine veſti
Cedite, purpureo murice fulgiduli.

IN CENTONUM VIRGILIANORUM A CL. MEIBOMIO EDITORUM PARTEM II.

QUi primus hocce carminum pulchrum genus
Muſasque repperit Poëta ſutileis,
Felicioris ille prorſus ingenI
Limatioris prorſus idem judicI'
Exemplar edidit, modeſtiæ magis
Diis Caménis ſpecimen olim debitæ.
Non ille ſeris cogitata poſteris
GenI feracis tradier molimina
Forma venuſtiore prudens cenſuit
Poteſſe, quam Maronis auguſta, enthea,

Auroq; contra & aurichalco carmina
Si nexuiſſet aureis catenulis,
Ab officina Lemmia catenulis,
Queis haut Gradivus mœchus importunior
Solummodò queat volens- nolens capi.
Sed ipſe fallendi Magiſter admodum
Et artifex, ſalace cum nata Jovis,
Potiſſit impediri, & impotens volet.
Quid ſic ligatis aptius centonibus?
Non illi adornaſſint opus lectum magis
Ac eligantes haſce, Lector, paginas,
Bellis coloratas figuris paginas,
Quas jam ſecundas, & ſecundo Apolline,
Noſter Poëta dat, Poëta JULIUS,
Vatum ille ductor atq; cenſor optumus,
Quoi tot Poëtarum labores inclutos
Debes, amice lector, atque induſtriæ
Mirabile exemplum, & probum in FALCONIA,
LUPISQUE cæteris, honoratis LUPIS,
Hujuſce magnis carminum parentibus.
Sed arbitrum omnium Poëtarum unicum,
Illum optimatem, *principem* illum denique
VELSERUM ab AUGUSTA, *poëtam nobilem*,
Manet ſuum à Phœbo ſuo palmarium,
Auctarium beat perennis gloriæ;
Qui dum Poëtas jure proſcribit malos,
Bonis Poëtas verſibus damnat malos,
Suopte vates ornat exemplo bonos.
Proinde honore par vel amplior cluet,
CentoniamqueLauream olli ſurripit,
Qui primus hocce carminum pulchrum genus
Muſasq; repperit Poëta ſuti leis.

Gaſpar Arnoldius, Phil. & Med. D.
apud illuſtrem Juliam Phyſ. Pr. Ord.

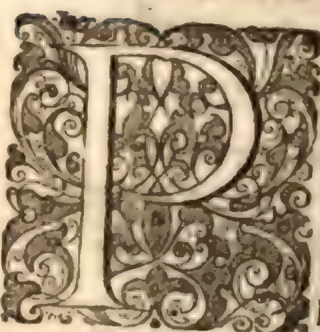
----- Quamquam & melioribus actis
Quæritur æternum nomen, multoq; licebat
Clarius ingenium venturæ tradere famæ,
Attamen ad laudem quæcunque oblata facultas,
Egregium hanc rapere, & ſumma ad faſtigia niti.

CÆSARES.	VOTUM.
CORYDON.	DIDO.
ARGUMENTA.	PSALMUS.
NUPTIÆ.	DIRÆ.

VIRGI-

VIRGILIUS PROTEUS
SAULI MERCERI
Augustani Vindel.

CÆSARES AUSTRIACI.

Aen. 7. Pandite nunc Helicona Deæ, cantusque mo-
Aen. 7. vete,
Aen. 10. Majus opus, major rerũ mihi nascitur ordo,
Geor. 2. Audentes fortuna juvat. Ab origine Reges *Aen. 7.*
Aen. 6. Austrinos, veterum effigies ex ordine avorũ *Aen. 7.*
Geo. 4. Fataq; fortunasq; virûm moresq; manusq;
Eclo. 5. Expediam, sed summa sequar fastigia rerum. *Aen. 1.*
Aen. 6. Nam neq; cuncta meis amplecti versibus opto, *Geor. 2*
Aen. 12 Nec mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
Aen. 5. Sufficiant vires per tot discrimina rerum. *Aen. 1.*
Aen. 6. Ore favete omnes, atque hæc exempla sequuti, *Geo. 4.*
Discite Justitiam moniti, verumq; laborem. *Aen. 12*

RUDOLPHUS ALBERTI F.

Aen. 8. Salve vera Jovis proles, Tu cujus & annis *Aen. 8.*
Aen. 8. Et generi fatum indulget. Tu maximus ille es, *Aen. 6.*
Aen. 8. Flos veterum virtusque virûm, qui paupere terra *Aen. 6.*
Aen. 6. Missus in imperium magnum justissimus unus, *Aen. 7.*
Eclo. 8. A te principium sceptrumq; sacerq; tiaras. *Aen. 7.*

ALBERTUS RUDOLPHI F.

Aen. 12 Nomine avum referens, animo manibusq; parentem
Aen. 5. Proximus ingreditur, subito ferrumque retractat, *Aen. 7.*
Geo. 1. Non torpere gravi passus sua regna veterno.
Aen. 4. Mortem animus meminisse horret luctuq; refugit. *Aen. 2.*
Eclo. 9. Heu cadit in quenquam dominorum fallere dextras! *Aen. 6.*

FRIDERICUS ALBERTI F. PULCHER.

Aen. 7. Nec tu carminibus nostris indictus abibis
Aen. 6. Infelix, ut cumque ferent ea fata minores.
Aen. 8. Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
Aen. 6. His mersere malis. Manibus date Lilia plenis,
Aen. 11. Exigua ingentis misero solatia luctus. *Aen. 6.*

ALBERTUS ALBERTI F.

Aen.6. OStendunt terris hunc tantum fata, neque ultra
Aen.9. Indulgent, duræ rapit inclementia mortis *Geo.3.*
Aen.6. Egregium forma juvenem, nova regna petentem, *Aen.1.*
Aen.1. Ante diem. Magnorum haud unquam indignus avorum *Aen.11.*
Aen.12 Ille quidem, nec vana fides, genus eſſe Deorum. *Aen.4.*

FRIDERICUS ERNESTI F.

Aen.3. CEntum urbes, tonſæ foliis ornatus olivæ *Geo.3.*
Aen.7. Jam ſenior longa placidas in pace regebat.
Aen.9. Quin etiam bis tum Tiberini ad fluminis undam *Aen.10.*
Aen.3. Cœlicolûm Regi votum immortale ſacrabat. *Aen.8.*
Aen.11. Hic amor, hoc ſtudium, quo non præſtantius ullum. *Aen 12*

MAXIMILIANUS FRIDERICI F.

Aen.7. JAm pridem reſides populos, deſuetaque rurſus
Aen.7. Agmina in arma vocat. Validam vi corripit haſtam, *Aen.12*
Aen.12 Circumdat loricam humeris, quatit oppida bello. *Aen.9.*
Aen.9. Omne ævum ferro teritur, nec tarda ſenectus *Aen.9.*
Aen.9. Debilitat vires, tantæ eſt victoria curæ. *Geo.3.*

CAROLUS PHILIPPI F.

Aen.6. HUc geminas nunc flecte acies. Hic inclytus armis,
Geo.4. Magnanimosque duces, atque altæ mœnia Romæ, *Aen.1.*
Aen.8. Tum Reges ipſos, primum capita alta ferentes, *Geo.1.*
Aen.1. Imperio premit ac vinclis. Garamantas & Indos *Aen.6.*
Aen.8. Compoſuit, legesque dedit, ritusque ſacrorum. *Aen.12*

FERDINANDUS PHILIPPI F.

Aen.11. ARduus inſurgens reddi ſibi poſcit honorem, *Aen.5.*
Aen.11. Et ſellam regni, quæſitas ſanguine dotes, *Aen.7.*
Geo.1. Ecce inimicus atrox, flammantia lumina torquens, *Geo.3.*
Aen.9. Improviſus adeſt: urbem obſidione premebat, *Aen.8.*
Aen.4. Germani in ferrum pro libertate ruebant. *Aen.8.*

MAXIMILIANUS FERDINANDI F.

HIc bello audacis populi vexatus & armis *Aen.4.*
Geo.2. Principio, placida compoſtus pace quieſcit *Aen.1.*
Aen.2. Ex illo, haud ulli veterum virtute ſecundus. *Aen.11.*
Aen.6. Felix prole virûm, quæ viribus occupet orbem, *Aen.7.*
Quam pater ipſe ſuo Superûm jam ſignat honore. *Aen.6.*

RUDOL-

RUDOLPHUS MAXIMILIANI F.

Aen.10. Quod votis optâstis, adest: Labentibus annis
Aen. 6. Augustus Cæsar divûm genus, aurea condet Aen. 2.
Aen. 6. Sæcula qui rursus; divini signa decoris,
Aen. 5. Ardentesque notate oculos, qui spiritus illi, Aen. 5.
Aen. 1. Os humerosq; Deo similis, vel gressus eunti. Aen. 5.

CORYDON.

Eclo. 7. Fortè sub arguta consederat ilice pastor
Eclo. 8. Propter aquæ rivum foliis ornatus olivæ: Eclo. 6.
Aen. 9. Dum canit & mœstum Musa solatur amorem, Geo. 3.
Aen. 6. Threicia fretus cithara, hæc incondita solus
Eclo. 2. Montibus & sylvis studio jactabat inani, Eclo. 2.
Aen. 5. Multa gemens; pulsæ referunt ad sydera valles,
Eclo. 5. Ipsa sonant arbusta, ipsæ jam carmina rupes. Eclo. 6.
Aen. 8. Nunc ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam, Eclo. 5.
Aen. 7. Quandoquidem nostros in longum ducis amores, Eclo. 9.
Eclo. 8. Dumq; tibi est odio mea fistula, dumq; capellæ,
Geo. 2. Mugitusq; boum mollesq; sub arbore somni,
Aen. 2. Atque humiles habitare casas miserosque penates. Geo. 2.
Eclo. 8. Præceps aërii specula de montis in undas
Eclo. 8. Deferar, extrema moriens tamen alloquor hora. ORA.
Aen. 4. Ire iterum in lacrymas, iterum tentare jubebis Geo. 2.
Geo. 4. Orando humanis precibus mansuescere corda Geo. 4.
Aen. 10 Nescia, tanquam hæc sit nostri medicina furoris. IS. Ecl. 10.
Eclo. 6. Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit, Eclo. 2.
Aen. 4. Solane perpetua mœrens carpere juventa!
Eclo. 6. Ah virgo infelix, Veneris nec præmia nôris, Aen. 4.
Aen. 4. Nec dulces natos: quæ te dementia cepit! Eclo. 6.
Aen. 4. Esto, ægram nulli quondam flexere Hymenæi, Geo. 4.
Geo. 4. Nulla Venus: placitone etiam pugnabis amori? Aen. 4.
Aen. 6. Vincet amor, si quod non æquo fœdere amantes Aen. 4.
Aen. 4. Curæ numen habet, justumq; memorq; doloris. Aen. 9.
Eclo. 9. Huc ades ô Galatea, habitarunt DI quoq; sylvas, Eclo. 2.
Eclo. 5. Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Eclo. 5. Sive antro potius, non adversata petenti. Aen. 4.
Geo. 2. Hîc ver assiduum, varios hîc flumina circum Eclo. 9.
Eclo. 9. Fundit humus flores, Zephyriq; tepentibus auris Geo. 2.
Geo. 2. Laxant arva sinus, hîc candida populus antro Eclo. 9.
Eclo. 9. Imminet, omnis ager, nunc omnis parturit arbos. Eclo. 3.
Aen. 2. Huc ades, hac mecum poteris requiescere nocte, Eclo. 1.
Eclo. 1. Fronde super viridi, ramorum protegat umbra. Geo. 2.
Eclo. 7. Huc ades, ò nobis placeant ante omnia sylvæ; Eclo. 2.

Geo. 2. Speluncæ, viviq; lacus ac lustra ferarum, Geo. 2.
Geo. 2. Et secura quies, & nescia fallere vita. ITA.
Aen. 2. Tu modò promissis maneas, tua numina posco, Aen. 1.
Aen. 12 Victus amore tui, dubiis ne defice rebus, Aen. 6.
Aen. 6. Siste gradum, teque amplexu ne subtrahe nostro.
Eclo. 9. Aspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ,
Aen. 2. Intonuit lævum, & de cœlo lapsa, bonum sit, Eclo. 8.
Aen. 1. Nî frustra augurium vani docuere parentes,
Aen. 2. Stella facem ducens multa cum luce cucurrit,
Eclo. 5. Nescio quid certè est, Dî nostra incepta secundent, Aen. 7.
Aen. 2. Visus adesse pedum sonitus, vox fertur ad auras, Aen. 3.
Eclo. 8. Credimus, an qui amant ipsi sibi somnia fingunt? FIN-
Eclo. 2. Eheu quid volui? crudelis tu quoq; falsis (GUNT. Aen. 1.
Aen. 1. Ludis imaginibus? de te nil tale verebar, Aen. 9.
Aen. 5. Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla,
Aen. 3. Et quæ vel cœlo possunt deducere lunam, Eclo. 8.
Aen. 4. Sistere aquam fluviis & vertere carmina rupes. Eclo. 5.
Eclo. 2. Me tamen urit amor, quis enim modus adsit amori? MORI.
Aen. 9. Ergo tot incassum fusos patiere labores, Aen. 7.
Aen. 12 O præstans animi, sola contenta Diana! Aen. 11.
Aen. 4. Egregiam verò laudem & spolia ampla puellæ? Eclo. 1.
Aen. 4. Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Aen. 4. Nec te noster amor, nec te data dextera quondam;
Aen. 3. Eloquar, an sileam? genuit te cautibus horrens Aen. 4
Aen. 4. Caucasus, Hyrcanæq; admorunt ubera tygres.
Aen. 4. Quin potiùs per ego has lacrymas, dextramq; tuam te, Aen. 4
Aen. 4. Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Aen. 4. Dulce meum, miserere animi non digna ferentis, Aen. 2.
Aen. 6. Alma precor miserere, potes namq; omnia, & istam
Aen. 4. Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Aen. 6. Quem fugis? Extremum fato quod te alloquor hoc est,
Aen. 12 Utere sorte tua, noctem non amplius unam, Aen. 1.
Eclo. 7. Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
Aen. 4. Talibus orabat, spe multum captus inani, Aen. 11.
Aen. 1. Infelix puer, ac respondent omnia sylvæ, Eclo. 9.
Geo. 4. Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

ARGUMENTA ÆNEIDIS.

PRIMO LIBRO.

Aen. 1. DEfessi Æneadæ Libyæ vertuntur ad oras.

SECUNDO.

Aen. 2. Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja.

TER-

TERTIO.

Aen. 3. Dardanidæ duri feriunt mare & æquora verrunt.

QUARTO.

Aen. 4. Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.

QUINTO.

Aen. 5. Mox tuba commissos medio canit aggere ludos.

SEXTO.

Aen. 6. Troius Æneas Erebi descendit ad umbras.

SEPTIMO.

Aen. 7. Æneadæ optato conduntur Tibridis alveo.

OCTAVO.

Aen. 8. Conjurat trepido Latium simul omne tumultu.

NONO.

Aen. 9. Turnus in arma viros, acies in prælia cogit.

DECIMO.

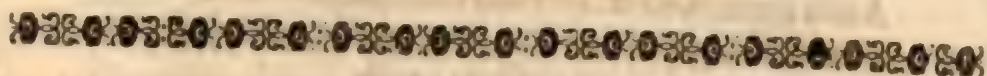
Aen. 10. Concurrunt Trojanæ acies, aciesque Latinæ.

UNDECIMO.

Aen. 11. Venatrix graditur bellum ad crudele Camilla.

DUODECIMO.

Aen. 12 Concurrunt Tros Æneas & Daunius heros.

NUPTIÆ
PAULI VELSERI, MATTHÆI F. ET
ANNÆ VEHLINÆ, JOANNIS F.

Quod post Ausonium Centonem nuptialem scribat.

Livor crescentem parcas mordere Poëtam.
Et post Mæonidem legimus Iliadas.

Aen. 9. Vos ô Calliope, Paullo majora canamus. Eclo. 4.
Geor. 3 Cetera quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
Geo. 3. Omnia jam fama totum vulgata per orbem. Aen. 1.
Geo. 3. Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,

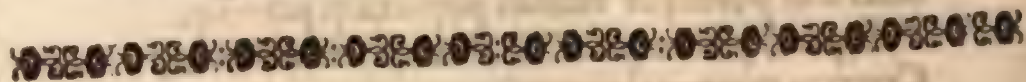
Et

Aen. 6. Et quos durus amor crudeli tabe peredit. Aen. 6.
Aen. 4. Quin potius pacem æternam pactosq; Hymenæos,
Aen. 10. Fatidicæ Mantûs cithara fidibusque canoris Aen. 6.
Geo. 1. Hinc canere incipiam; precor, aspirate canenti Aen. 9.
Eclo. 7. Nymphæ noster amor, & Trojæ Cynthius auctor: Geo. 3.
Geo. 1. Tuque adeo famæ meritò pars maxima nostræ, Geo. 3.
Eclo. 1. Fortunate senex, magnam cui mentem animumq; Aen. 6.
Aen. 6. Delius inspirat, divino pectore vates,
Eclo. 1. Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Aen. 12 O præstans animi, tua dum vestigia lustro, Eclo. 2.
Geo. 1. Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis.
Aen. 9. Ergò aderat promissa dies: longo ordine matres, Aen. 2.
Aen. 6. Matres atque viri, pueri, innuptæque puellæ Aen. 2.
Aen. 5. Undique conveniunt per limina læta frequentes. Aen. 1.
Aen. 4. Principio delubra adeunt delecta juventus, Aen. 3.
Aen. 7. Implorantque Deos incensa altaria circum. Aen. 8.
Aen. 7. Primus init ipse ante alios pulcherrimus omnes Aen. 4.
Aen. 9. Ora puer prima signans intonsa juventa.
Eclo. 8. Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda
Aen. 7. Extulit os sacrum; sed cunctis altior ibat, Aen. 8.
Aen. 7. Intentos volvens oculos, mollique fluentem Aen. 4.
Aen. 4. Fronde premit crinem fingens, it pectore summo Aen. 5.
Aen. 5. Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Aen. 11. Succedunt matres. Veneris justissima cura Aen. 10.
Aen. 7. Ipsa inter medias, magna comitante caterva Aen. 2.
Aen. 10 (Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aen. 10 Aut collo decus aut capiti) se læta ferebat, Aen. 1.
Aen. 5. Ardentes dare visa faces, mirabile visu, Aen. 12
Aen. 5. Aera dimovit tenebrosum, lactea colla Aen. 8.
Aen. 8. Auro innectuntur, demissa monilia pendent, Aen. 7.
Aen. 1. Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
Aen. 1. Spiravere, ima verrit vestigia cauda. Geo. 3.
Aen. 7. Illam omnis tectis agrisque effusa juventus,
Aen. 7. Attonitis inhians animis prospectat euntem.
Geo. 7. Hunc decus egregium formæ movet atq; juventæ,
Aen. 7. Hunc atavi, & pulchro veniens in corpore virtus, Aen. 5.
Aen. 6. Nec vidisse semel satis est; juvat usq; morari.
Aen. 6. Ventum erat ad limen, cum virgo immania templa Aen. 6.
Aen. 4. Ingreditur, tacitum pertentant gaudia pectus. Aen. 1.
Aen. 5. Tum lecti juvenes media testudine templi Aen. 1.
Geo. 4. Circumstant, alii fontemque ignemque ferebant, Aen. 12
Aen. 9. Ardentes tædas alii, nec sacra morantur. Aen. 6.
Aen. 12 Primus ibi ante omnes longa cum veste sacerdos, Aen. 6.
Aen. 10. Totus collucens, oculos ad sidera lætus Aen. 2.

Extu-

Aen. 2. Extulit & cœlo palmas cum voce tetendit,
Aen. 9. Multa Deos orans, oneravitque ætherea votis.
Aen. 1. Nate patris summi, cui vincla jugalia curæ, Aen. 4.
Æn. 12 Respice nos, si quid pietas antiqua labores Aen. 5.
Aen. 5. Respicit humanos, da dextræ jungere dextram, Aen. 1.
Geo. 2. O fortunatos nimium, æquo fœdere amantes. Aen. 4.
Aen. 4. Ad sis ô placidus, & si pietate meremur, Aen. 2.
Aen. 8. Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.
Aen. 2. Talia perstabat memorans dextrasque tenebat Aen. 6.
Aen. 9. Amborum, magna medius comitante caterva.
Geo. 4. Illi inter sese jungebant fœdera dictis.
Aen. 5. Et juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem, Geo. 3.
Geo. 3. Durus amor, tacitum vivit sub pectore vulnus, Aen. 3.
Aen. 12 Ut primum fari potuit, sic incipit ore;
Aen. 2. O dulcis conjux, mea sola & sera voluptas, Aen. 8.
Aen. 6. Da dextram; comitem casus complector in omnes.
Aen. 5. Vix hæc ediderat, veluti violaverit ostro Aen. 12
Aen. 12 Si quis ebur, tales virgo dabat ore colores, Aen. 12
Aen. 12 Flagrantes perfusa genas, dextraque prehensum
Aen. 2. Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore:
Eclo. 4. Teque adeò venerande puer, jam pectore toto Aen. 9.
Aen. 8. Accipio agnoscoque libens, mea maxima cura. Aen. 1.
Aen. 8. Talibus inter se dictis sacrisque litatis, Aen. 4.
Aen. 8. Una omnes juvenum primi, populusque patresq;, Aen. 9.
Aen. 12 Tum studio effusæ matres ad tecta subibant. Aen. 8.
Aen. 1. At domus interior regali splendida luxu
Aen. 1. Instruitur, intus famulæ, quibus ordine longo Aen. 1.
Æn. 1. Cura penum struere, & flammis adolere penates.
Aen. 3. Aulai in medio læti convivia curant Geor. 1.
Aen. 11 Matronæ puerique omnes populusq; patresq;. Æn. 9.
Aen. 1. Postquam prima quies, libabant pocula Bacchi, Aen. 3.
Aen. 1. Crateras magnos statuunt, paterasq; tenebant Aen. 1.
Aen. 7. Teutonico ritu, ferit aurea sydera clamor Aen. 2.
Aen. 3. Lætitia, vocisque offensa resultat imago. Geo. 4.
Aen. 5. Jamq; exempta fames, & amor compressus edendi, Aen. 8.
Aen. 8. Consurgunt mensis, biforem dat tibia cantum, Aen. 9.
Aen. 1. Fit strepitus tectis, juvat indulgere choreis. Aen. 9.
Geo. 2. Non absunt illis præstanti corpore Nymphæ; Æn. 1.
Aen. 9. Ante omnes, magna juvenum stipante caterva, Aen. 1.
Aen. 1. Qualis in Eurotæ ripis aut per juga Cynthi
Aen. 1. Exercet Diana choros, sic ora ferebat Aen. 3.
Aen. 4. Anna, trahens varios adverso sole colores, Aen. 5.
Aen. 12 Et nunc huc, inde huc, incertos implicat orbes,
Aen. 8. Devexo interea propior fit vesper Olympo,

Æn. 8. Nox ruit & fuscis tellurem amplectitur alis,
Aen. 1. Involvens umbra magna terramque polumque.
Aen. 7. Certatim instaurant epulas, lustrantq; choreis Aen. 10
Aen. 1. Atria, dependent lychni laquearibus aureis
Aen. 5. Ardentes, noctem flammis funalia vincunt. Aen. 1.
Geo. 2. Nec minus interea magno inflammatus amore, Aen. 3.
Aen. 7. Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Aen. 12 Haud aliter juvenis subita spe fervidus ardet, Aen. 12
Geo. 3. Stare loco nescit, est mollis flamma medullas, Aen. 4.
Aen 12 Præcipitatque moras omnes, cum virgine victor Æn. 11
Aen. 4. Ingreditur, cursûq; amens ad limina tendit. Aen. 6.
Aen. 9. Primorum manus ad portas comitatur euntem. Aen. 7.
Geo. 4. At chorus æqualis, primævo flore juventus, Aen. 7.
Geo. 2. Versibus incomptis ludunt & carmina dicunt. Aen. 6.
Eclo. 8. Sparge marite nuces, tibi deserit Hesperus Oetam,
Eclo. 2. Atque novas incide faces, tibi ducitur uxor Eclo. 8.
Aen. 12 Cui genus à proavis ingens, gratissima conjux, Aen. 10
Aen. 5. Ore favete omnes, non hæc sine lumine divûm Aen. 2.
Aen. 1. Eveniunt, cuncti læti celebremus honorem. Aen. 5.
Eclo. 5. Fortunate puer, quæ te tam læta tulerunt Aen. 1.
Aen. 1. Secula, qui tanti talem genuere parentes?
Eclo. 5. Fortunate puer, fugit irreparabile tempus, Geo. 3.
Æn. 9. Rumpe moras omnes, quid non speremus amantes? Eclo. 8.
Æn. 1. Jam dabit amplexus, atq; oscula dulcia figet,
Æn. 1. Spemq; metumq; inter, flammantia lumina torquens, Geo. 2.
Eclo. 2. Huc ades ô formose puer, nunc tempus agi res. Aen. 5.
Aen. 8. Talia carminibus celebrant, collesque resultant; Aen. 5.
Geo. 3. Illi alternantes linguis vibrantibus ora Aen. 2.
Geo. 4. Ore legunt, licito tandem sermone fruuntur. Aen. 8.

VOTUM JOLÆ,

Cui respondet oraculum per initia versuum.

Geo. 1. Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum Æn. 12
Geo. 2. Æternum, vestros colui si semper honores, Geo. 1.
Geo. 2. Bacchus & alma Ceres, vestro si munere tellus Geo. 2.
Æn. 3. Obscœnam pingui glandem mutavit arista, Aen. 1.
Æn. 11 Rettulit in melius & plenæ pocula mensæ, Geo. 2.
Æn. 1. Oramus (redit agricolis labor actus in orbem,) Geo. 1.
Geo. 1. Multum adeo officiant lætis ne frugibus herbæ,
Geo. 1. Neu tenues pluviæ, rapidive potentia Solis,

Infe-

Aen. 4. Infelixque inopi metuens formica senectæ, Geor. 1.
Geo. 4. Æstatem pecori defendite, jam venit æstas, Eclo. 7.
Aen. 2. Ultro jam læto turgent in palmite gemmæ, Eclo. 7.
Geo. 2. Jam vinctæ vites. Pomis exuberet annus. Geo. 2.
Geo. 2. Nec minus interea plenis vindemia labris, Geo. 2.
Geo. 2. Colaque prælorum. Fugiant examina taxos. Eclo. 9.
Geo. 3. Ingentes pastæ distentent ubera vaccæ. Eclo. 9.
Eclo. 6. Tum verò Cererem pubes agrestis adoret, Geo. 1.
Eclo. 1. Ipsi rite suum Baccho dicemus honorem. Geo. 2.
Geo. 2. Mox ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Geo. 1. Poculaque in fluctus & vina liquentia fundam, Aen. 5.
Geo. 8. Religione patrum. Divino carmine pastor Eclo. 6.
Aen. 7. Ore refert, placidi straverunt æquora venti, Aen. 5.
Geo. 3. Balatu pecorum & crebris mugitibus amnes,
Aen. 11. Vicinæque sonant ripæ collesq; supini Geo. 3.
Geo. 2. Sylvarum, & longè saltus lateque vacantes. Geo. 3.

DIDO.

Aen. 6. ERrabat sylva in magna, per opaca viarum Aen. 6.
Aen. 6. Fortunatorum nemorum sedesque beatas
Aen. 4. Infelix Dido, conjux ubi pristinus illi Aen. 6.
Aen. 6. Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Aen. 6. Ecce autem primi sub lumina solis & ortus,
Aen. 6. Per tacitum nemus ire, pedemque advertere magnum
Geo. 4. Illo Virgilium, medium nam plurima turba Aen. 6.
Aen. 6. Hunc habet, atq; humeris extantem suspicit altis,
Aen. 6. Aut videt aut vidisse putat; diverberat auras, Aen. 6.
Geo. 4. Haud mora, continuo pernicibus ignea plantis, Aen. 11.
Aen. 1. Atque illi media sese tulit obvia sylva. Aen. 1.
Aen. 6. Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbras
Aen. 4. Huc illuc volvens oculos adversa tuetur
Aen. 4. Luminibus tacitis, acriq; incensa dolore, Aen. 11.
Aen. 9. Scissa comam, mœstis latè loca questibus implet. Geo. 4.
Aen. 4. Heu vatum ignaræ mentes! quid vivida virtus,
Geo. 3. Quid labor aut benefacta juvant? sors omnia versat.
Aen. 4. Quid primum deserta querar: nil linquere inausum
Aen. 7. Quæ potui, ne noster honos infractavè cedat Aen. 7.
Aen. 7. Fama loco, medias acies mediosque per ignes Aen. 7.
Aen. 7. Quæ potui infelix crudelem abrumpere vitam? Aen. 8.
Aen. 4. Heu furiis incensa feror tentare precando Aen. 4.
Aen. 5. Æneam, & supplex animos submittere amori. Aen. 4.
Geo. 4. Ah miseram, scis ipse, nec est te fallere cuiquam, Geo. 4.

Aen. 4. Postquam primus amor deceptam morte fefellit,
Aen. 2. Vos æterni ignes, terram, mare, sydera juro, Aen.12
Æn.12 Vimq; Deûm infernam, & duri sacraria Ditis,
Geo. 4. Nulla Venus, nullique animum flexere Hymenæi,
Aen. 4. Non Libyæ, non ante Tyro despectus Iarbas,
Eclo. 9. Nec tuus Æneas, quem Dardanio Anchisæ Aen. 1.
Aen. 1. Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undas.
Aen. 6. Sed me fata mea, & scelus exitiale tyranni Aen. 7.
Aen. 6. His mersere malis, cuncti se scire fatentur. Aen. 11.
Aen. 6. Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
Aen. 6. Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem
Aen. 6. Dulcis & alta quies, per amica silentia Lunæ,
Aen. 7. Tunc exaudiri voces & verba vocantis Aen. 4.
Aen. 4. Visa viri, in somnis inhumati venit imago, Aen. 1.
Aen. 2. Horresco, ora modis attollens pallida miris. Aen. 1.
Aen. 2. Hei mihi qualis erat, concretos sanguine crines, Aen. 2.
Aen. 2. Squallentem barbam, trajectaq; pectora ferro Aen. 1.
Aen. 5. Ostentans, nec me quærentem vana moratur: Aen. 2.
Aen. 4. Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas,
Aen. 4. Nec quæ circumstent te deinde pericula cernis!
Aen. 3. Heu fuge crudeles terras, gratissima conjux, Aen. 10
Aen. 9. Rumpe moras omnes, dum præcipitare potestas, Aen. 4.
Æn. 12 Parcarumq; dies & vis inimica propinquat
Aen. 3. Surge age: Sic fatus nocti se immiscuit atræ. Aen. 4.
Aen. 3. Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,
Aen. 8. Horrendum dictu, præsentiaque ora videbar. Aen. 3.
Aen. 3. Jamque rubescebat stellis aurora fugatis.
Aen. 1. Tum celerare fugam, scelerata excedere terra, Aen. 3.
Aen. 3. Linquere pollutũ hospitium, dare classibus austros
Aen. 4. Mens immota manet, rebus jam rite paratis. Aen. 4.
Aen. 9. Interea præmissi equites ex urbe Tyranni Aen. 7.
Aen. 7. Improvisi adsunt, sese ad divortia nota Aen. 9.
Aen. 9. Objiciunt, omnemq; aditum custode coronant, Aen. 9.
Æn. 11 Compositi numero in turmas; ipse ardua montis Aen. 11.
Aen. 11. Per deserta jugo properans adventat ad urbem,
Æn. 12 Quantus Athos, aut quantus Eryx, Gætulus Iarbas. Aen. 4.
Aen. 6. Hinc circum innumeræ gentes populiq; vagantur, Geo. 3.
Aen. 4. Et Numidæ infræni cingunt, lateque furentes
Aen. 4. Barcæi, pulsuq; pedum tremit excita tellus. Aen. 7.
Aen. 2. Ipse inter primos mediisque in millibus ardet Aen. 1.
Aen. 7. Horridus, Herculeoq; humeros innixus amictu. Aen. 11.
Æn. 11 Jamq; propinquabant, fundunt simul undiq; tela Aen. 12
Æn. 11 Crebra nivis ritu, summa nituntur opum vi Aen. 10.
Aen. 5. Pro se, quisque viri, certatur limine in ipso, Aen. 12

Jam-

Aen. 1. Jamq; faces & ſaxa volant, primosq; trucidant.
Aen.12 Exoritur trepidos inter diſcordia cives,
Aen.12 Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrũ
Aen.12 Corripiunt cœci & pergunt defendere muros: *Aen.12*
Aen.12 Urbem alii reſerare jubent & pandere portas.
Geo. 3. Nec mora, nec requies, campo ſeſe arduus infert, *Aen.9.*
Geo. 1. Ecce inimicus atrox, horrendumq́; intonat armis, *Aen.12*
Aen. 9. Igneſcunt iræ, & duris dolor oſſibus ardet,
Aen. 9. Qua tentet ratione aditus, ſummasq; minatur *Aen.12*
Aen.12 Dejecturum arces. Pugnæ conterrita ſorte, *Aen.12*
Aen. 2. Eripui, fateor, letho ſine crimine vitam, Aen. 4.
Aen.12 Eſto nunc Sol teſtis, & iſtius inſcia culpæ *Aen 12*
Aen. 4. Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.
Geo. 2. Quin etiam infixum ſtridet ſub pectore vulnus *Aen.4.*
Aen. 2. Infelix, conditque natantia lumina ſomnus *Geo. 4.*
Æn. 11 Extrema jam in morte. *Geo. 4.*
Aen. 2. Non tamen abſtinui, vox ipſa & frigida lingua Aen. 1.
Æn. 11 Conjugium optatum, magnum & memorabile nomen, *Geo. 4.*
Aen. 4. Lamentis gemituq; anima fugiente vocabat. *Aen.4.*
Æn. 11 Hæc mea magna fides cineri promiſſa Sichæo, Aen.4.
Æn. 11 Hic amor, hanc vocem extremam cum ſanguine fundo, Aen.12
Aen.4. Te propter preſſa eſt inſignis gloria facti,
Aen.4. Heu furiis incenſa feror, te propter eundem,
Aen.4. Te propter ſupplex animos ſubmittere amori:
Aen.4. Quæ quibus anteferam? jam jam te propter eundem *Aen.4.*
Aen. 4. Extinctus pudor, & qua ſola ſydera adibam,
Æn.12 Quam propter tantos potui perferre labores,
Aen.4. Fama prior, virtus, animusq; in pectore præſens. *Aen. 5.*
Æn. 10 Cœlicolæ magni, memores fandi atq; nefandi, Aen. 1.
Aen. 7. Si qua piis animis manet infelicis Eliſæ *Aen. 5.*
Aen. 5. Gratia, ſi eſt cœlo pietas, quæ talia curet, *Aen. 2.*
Aen. 2. Perſolvant grates dignas & præmia reddant,
Aen. 8. Regina ante omnes cui, vincla jugalia curæ, *Aen. 4.*
Æn. 9. Alma oro ſolare inopem & miſerere relictæ. *Aen. 9.*
Æn. 4. Spero equidem, hæc manes veniet mihi fama ſub imos.
Æn. 4. Talibus orabat, totoque ardentis ab ore *Aen.12*
Æn.12 Scintillæ abſiſtunt, oculis micat acribus ignis.
Æn. 1. Obſtupuit primo aſpectu, & vox faucibus hæſit, *Aen. 2.*
Æn. 3. Infelix vates, quæ prima exordia ſumat, Aen. 4.
Æn. 12 Aut quid agat, quo nunc Reginam ambire furentem Aen. 4.
Æn. 4. Audeat affatu, curam ſub corde premebat. *Aen. 4.*
Æn. 6. Illa ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Æn. 9. Tum quoq; proripuit ſeſe, atq; inimica refugit, *Aen. 6.*
Æn. 4. Linquens multa metu cunctantem & multa parantem.

PSALMUS DAVIDIS TERTIUS.

Aen. 5. SUmmePater, glomerati hoſtes hinc cominus atq; hinc Aen. 9.
Aen. 9. Proturbant, inſtant, varia cinxere corona. Aen.11
Aen.10 2. Cernis ut inſultent? digna atq; indigna relatu Aen. 9.
Aen. 1. Ingeminant plauſu, Noſtraſne evadere demens Aen. 9.
Aen. 9. Speraſti te poſſe manus, moriturus & ipſe Aen.11
Geo. 1. Nequicquam ducente DEO, flammam inter & hoſtes! Aen. 2.
Aen. 9. 3. At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relicto
Aen.10 Omnipotens genitor, ſpes & ſolatia noſtri. Aen. 8.
Aen.11 4. Nil moror, en ſupplex venio, tendoque ſupinas Aen. 3.
Aen. 3. Ad cœlum cum voce manus, de montibus altis Geo. 4.
Eclo. 5. Sis bonus ò felixque tuis, in vota preceſque. Aen. 6.
Aen. 5. 5. Vix primos inopina quies laxaverat artus,
Aen. 2. Excutior ſomno ſubitis exterritus umbris, Aen. 4.
Aen.12 Dextera cauſſa tua eſt, ſummi regnator Olympi. Aen. 7.
Geo. 2. 6. Præcipuè hinc animusq; ferox patiensq; pericli, Aen.10
Geo. 3. Nec vanos horret ſtrepitus, turbante tumultu, Aen. 9.
Aen. 1. Millibus in mediis, media inter prælia belli. Æn.11
Aen.10 7. Tu mihi nunc pugnæ princeps 8. Te janitor orci Aen. 7.
Aen. 8. Te Stygii tremuere lacus, Titania pubes Aen. 6.
Eclo. 4. Te duce dejecti fundo volvuntur in imo. Aen. 6.
Aen. 4. 9. Eja in te ſuprema ſalus, miſerere tuorum, Æn.12
Aen. 6. Da populum antiqua ſub relligione tueri. Aen. 2.

DIRÆ

IN MALOS POETAS.

Summos, mediocres, tangere non eſt animus, nunquam fuit.

Aen. 4. ACcipite hæc, meritumq; malis advertite numẽ,
Geo. 3. Pallida Tiſiphone, Aen. 6.
Aen. 4. Et diræ ultrices, variarum monſtra ferarum, Aen.10.
Aen. 6. Et Chaos & Phlegethon.
Eclo. 8. En erit, ut liceat calamos armare veneno? Aen.10.
Eclo. 8. En erit ut liceat?
Aen. 4. Nam quid diſſimulo, ſceleratas ſumere pœnas Aen. 2.
Aen. 9. Quando aliter nequeo.
Geo. 3. Gens effræna virûm, magnum quæ ſparſa per orbẽ Aen. 1.
Aen. 3. Prima hominis facie,
Geor. 1. Scilicet & truncis, & duro robore nata, Aen. 8.
Geo. 2. (Tale dabit ſpecimen

In

Geo. 2. In quascunque voces artes) invisa Minervæ, Geo. 4.
Aen. 1. Gens inimica mihi,
Aen. 8. Queis neque mos, neque cultus, non innoxia verba, Geo. 3.
Aen. 8. Pectora semiferi,
Aen. 6. Ferrea vox, omnes nil magnæ laudis egentes, Aen. 5.
Aen. 3. Pestis & ira Deûm,
Aen. 8. Illa quidem in lucem Stygiis emissa tenebris, Geo. 3.
Æn. 10 Acta furore gravi,
Aen. 7. Per medias urbes, atque inter tuta domorum Aen. 11.
Aen. 8. Omnia pervolitat.
Aen. 3. Fas omne abrumpit, magnoq; ululante tumultu Æn. 11
Aen. 10 Dat sine mente sonum.
Aen. 7. Tartaream intendit vocem, nec viribus æquis Aen. 5.
Aen. 6. Obloquitur numeris.
Aen. 2. Qualis ubi seros exercet noctua cantus Geo. 1.
Geo. 4. Rupe sub aërea:
Eclo. 7. Aut si culminibus ferali carmine bubo Aen. 4.
Aen. 7. Assiduò resonat.
Geo. 4. Haud aliter, si parva licet componere, fœdant Aen. 3.
Eclo. 9. Omnia carminibus,
Aen. 7. Contra fata Deûm, foliisq; sub omnibus hærent, Aen. 6.
Aen. 4. Omnibus umbra locis.
Geo. 3. Non tam creber agens Autumni frigore primo Aen. 6.
Aen. 9. Verberat imber humum,
Geo. 4. Nec de concussa tantum pluit ilice glandis
Geo. 2. (Avia tum resonant)
Geo. 3. Quam multæ pecudū pestes, juvenumq; senumq;,
Aen. 6. Quisque suos patimur.
Aen. 5. Undiq; conveniunt, quoniā quæ maxima turba est, Aen. 6.
Aen. 4. Sævit inops animi,
Aen. 4. Sævit inops, ignotum argenti pondus & auri Aen. 1.
Aen. 8. Vipereo generi.
Geo. 4. Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis,
Aen. 8. Aspice qui coëant,
Aen. 7. Pastorum ex acie numerus, sibi somnia fingunt Eclo. 9.
Eclo. 1. (Non equidem invideo)
Aen. 9. Sceptra. Palatini comites: qui signa sequuti Aen. 8.
Aen. 11. Magna, trophæa ferunt
Aen. 6. Et levibus ventis volucrique simillima somno. Aen. 2.
Geo. 2. Nec minus interea,
Aen. 7. Heu stirpem invisam! nodo dependet amictus Aen. 6.
Aen. 6. Sordidus ex humeris,
Geo. 4. Deformat macies, immundus olentia sudor Geo. 3.
Aen. 5. Membra quatit gelidus.

Æn.9. Quin etiam tentat rabies, ubi frigidus imber Geor.3
Æn.5. Colligere arma jubet.
Geo.1. Contemplator item, domini cum divitis ædes Aen.12
Geo.3. (Omnibus idem animus)
Geo.4. Circumſtant fremitu denſo, ſtipantq; frequentes
Æn.5. Nec mora, continuò
Æn.1. Suppliciter penetrant aulas & limina Regum, Geo.2.
Æn.1. Quà data porta ruunt,
Æn.10 Argenti tantum notas odor attigit auras. Geo.3.
Æn.11 Hic amor, hoc ſtudium,
Æn.7. Convectare juvat prædas & vivere rapto.
Æn.7. Hæc erat illa fames,
Geo.4. Hæc omnis morbi cauſa, hinc miſerabile vulgus Aen.2.
Æn.7. Deſeruere domos.
Geo.1. Scilicet exhauſtos jam caſibus, omnium egenos, Aen.1.
Geo.3. (Dii meliora piis)
Æn.7. Extremo veniens penuria adegit edendi Aen.7.
Æn.4. Degeneres animos,
Æn.8. Ignotas tentare vias terraque marique, Aen.10.
Geo.3. Saxa per & ſcopulos.
Eclo.1. Et penitus miſerum ſtipula diſperdere carmen Eclo.3.
Æn.10 Viribus imparibus.
Ecl.10. Nam neque Parnaſſi percepit pectore flammam Aen.7.
Geo.2. Ferrea progenies,
Geo.4. Nec verò ſtimulos ſub pectore vertit Apollo Aen.6.
Æn 6. Monte ſub aëreo,
Eclo.1. Non fontes ſacros inventaq; flumina monſtrat, Aen.6.
Geo.3. Flumina, muſcus ubi
Geo.3. Speluncæque tegant, & ſaxea procubet umbra,
Aen.11 Ordine cuncta ſuo.
Geo.2. Vi propria nituntur opis, non arte magiſtra, Aen.8.
Geo.2. Sponte ſua veniunt.
Æn.10 Non ulli ſomnos abrumpit cura ſalubres, Geo.3.
Geo.4. Omnibus una quies,
Æn.8. Inſtaurant epulas, atque inter pocula læti, Geo.2.
Geo.1. Carmina læta canunt.
Eclo.10 Carmina lucifugis congeſta cubilia blattis. Geo.4.
Æn.5. Proh ſcelus! Ecce etiam
Æn.4. Ne quid inexpertum ſcelerisvè dolive fuiſſet, Aen.8.
Æn.7. Majus adorta nefas,
Eclo.9. Quod nunquam veriti, terræ Titania pubes, Aen.6.
Æn.3. (Eloquar an ſileam?)
Eclo.2. Jam pridem cingit viridanti tempora lauro. Aen.5.
Æn.3. Dii prohibete minas,

Et

Aen. 3. Et placidi servate pios, avertite casum!
Aen. 5. Quis furor iste novus? Aen. 3.
Aen. 7. Heu miseri, quæ tanta animum dementia cepit?
Eclo. 2. Nonne fuit satius Aen. 5.
Geo. 3. Lanigeros agitare greges in montibus altis,
Aen. 9. Et fluvium petere, Aen. 3.
Geo. 3. Et campum horrentem fractis invertere glebis?
Eclo. 2. Nonne fuit satius
Aen. 4. Saltem pauperiem, & duros perferre labores,
Aen. 4. Multaq; præterea? Aen. 6.
Aen. 7. Laurus erat, non hos quæsitum munus in usus,
Aen. 2. Relligione patrum Aen. 4.
Aen. 7. Sacra comam, multosque metu servata per annos,
Aen. 9. Fertilis Ausoniæ
Aen. 3. Dum fortuna fuit: pauci quos æquus amavit
Aen. 2. Juppiter omnipotens: Aen. 6.
Geo. 2. Aut si quos haud ulla viros vigilantia fugit,
Aen. 2. Palladis auxiliis, Aen. 5.
Aen. 6. Diis geniti potuere exortem ducere honorem.
Eclo. 2. Nunc etiam pecudes Aen. 5.
Aen. 3. (Horrendum & dictu video mirabile) Laurum
Aen. 2. Corripuere sacram. Eclo. 8.
Aen. 4. Aspicis hæc sancti custos Soractis Apollo
Aen. 5. Tantane tam patiens? Aen. 11.
Aen. 10. Cernis ut insultent? Quo cura antiqua tuorum,
Aen. 7. Quo tua sancta fides? Aen. 7.
Aen. 4. Aspicis. Obtestor pro majestate tuorum,
Aen. 4. Eja age rumpe moras. Æn. 12
Aen. 11 Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis,
Aen. 4. Eja age rumpe moras.
Aen. 11 Quod si alios fines, aliamque capessere gentem,
Aen. 2. Exiliumque pati Aen. 11
Aen. 11 Est animus, possuntque solo decedere nostro,
Aen. 12 Utere sorte tua,
Aen. 11 Da pater in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Eclo. 10 Sithoniasque nives Geo. 3.
Aen. 7. Flectere iter sociis, da, non indebita posco,
Aen. 3. Da pater augurium, Aen. 6.
Aen. 2. Da deinde auxilium. Cessas in vota precesque?
Aen. 3. Fata viam invenient. Aen. 6.
Aen. 4. Ipse Deûm dubitem haud equidem implorare quod us- Aen. 7.
quam est,
Aen. 7. Flectere si nequeo
Aen. 6. Omnes cœlicolas superos, Acheronta movebo,
Aen. 6. Cœlicolæ valeant. Aen. 7.

Tuque

Geo. 2. Tuque ades Alecto dirarum ab sede sororum, Aen. 7.
Eclo. 9. Incipe si quid habes,
Aen. 6. Intentans angues, virgo sata nocte laborem Aen. 7.
Aen. 7. Hunc mihi da proprium,
Aen. 6. Tisiphoneque sedens palla succincta cruenta,
Aen. 8. Præcipitate moras,
Aen. 8. Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra,
Aen. 2. Ferte faces properè:
Aen. 12 Nî frænum accipere, & victi parere fatentur,
Geo. 3. Verbera lenta pati,
Geo. 3. Immanemque rotam, tortosque Ixionis angues, Geo. 3.
Geo. 3. Nec mora, nec requies,
Geo. 2. Assuescāt. Dum ferre moror, cinis ipse, bonum sit, Eclo. 8.
Eclo. 8. Aspice corripuit,
Eclo. 8. Nescio quid certè est, tremulis altaria flammis. Eclo. 8.
Aen. 8. Audiit illa Deus.

MANTISSA TRIPLEX.

I.

MARCI VELSERI DEDICATORIA,

Reliquis librorum Friderici II. Imperatoris, de arte venandi cum avibus, præfixa.

MAXIMO PRINCIPI
FERDINANDO, CAROLI F.
AUSTRIÆ ARCHIDUCI,
GERMANIÆ SPEI.

Unus, Ferdinande Serenissime, inexspectatum credo, magnitudine tamen tua dignum affero. Audacter: si fortunam cogito, sive tuam, sive meam etiam. Verum ordine & ratione, si muneris intueor sive materiam, sive artificem. Materia venatio est, quam Deorum munus appellavit Xenophon, Chironi propter justitiam dono concessam, ab eo inde heroibus traditā: heroibus inquam, quorum ex isto potissimùm tirocinio virtute patria defensa, miseri ubique terrarum, calamitatibus levati servati sint. Atq; hoc pulcherrimum est venatoriæ elogium. Sed ejus genera terrâ, mariq; quodammodo, multa jam olim, quorum hic nullum damus. Aërium damus, nec usurpatum veteribus, nec cognitum, nec omninò cogitatum: adeò sibi non omnia vindicat antiquitas. Miraculi isthæc planissime species, nisi frequentior usus, quod amat fieri, admirationem minueret. Illud interim omnium consensione convenit, hanc præstare venationes reliquas tanto intervallo, ut inter viros principes nulla habeatur prior, tenuioribus ad eam nec aditus pateat. Argumentum igitur te profectò dignum. Auctor, multò deinde magis. Fridericus Henrici F. Ahenobarbi N. maximus Imperator: quem virtutibus magnis, vitiis itē magnis præditum fuisse, nemo tam amicus, nemo tantus hostis est, qui neget. Nunc cum eruditionis & ingenii monumentū ad illas pertineat, vitia hoc quidem loco prætereamus. Delectat in B. Antonino legere, magnanimum, liberalem, magnificum, judicio acrem, rerum civilium gnarum inter primos, prophanas litteras doctum, plerarumq; linguarum peritum fuisse, Latinæ puta, Græcæ, Italicæ, Gallicæ,

MAN- Ara-

Arabicæ: Germanica vernacula erat. Si quæ sequuntur postea, ad laudē non æquè faciunt, ea commemorare nihil necesse. Adversus litterarum sane studia qualē se præbuerit, verba, quæ pluscula præscripsimus, ostendunt: sunt autem ex Epistola ad Bononiensem Academiam scriptâ, cum Aristotelis, & aliorum præterea philosophorū libros, ex Græcis & Arabicis Latinos suo jussu factos, eo examinandos mitteret. Commentariū etiam, quem Gregorius Nyssenus de hominis natura scripsit, ejus hortatu Latinè redditum comperio. At quod ipse elucubraverit, nihil superesse opinor, præter hasce reliquias, incredibili diligentia & accuratione elaboratas, ita ut eas cum cæteris rerum naturalium scriptoribus omnibus, contendere non verear. Quapropter, Ferdinande Princeps, rem clementiâ illâ, quæ generis vestræ fastigio propria est, dignam feceris, cum mediocres aliorum in litteris conatus benignè fovere soleas, si fortissimi Imperatoris fœtum posthumum (Manfredus enim filius, post patris demum mortem, obstetricis in eo munere functus est) placido serenoq; vultu tuendum susceperis. Illo videlicet, quo te præterito anno, cum huc animi gratia excurrisses, per urbem vehi, atq; omnibus in te defixis oculis, intuentium pectora veneratione & amore juxta perfundere meminimus: Idq; cum tua indole, tum, ne quid dissimulem, majorum etiam tuorum recordatione. Nam innumera sunt vestra in nos beneficia, quorum memoriâ nos magnopere commoveri necesse est, neq; erit ulla tam sera posteritas, cujus situs illa oblivione possit tegere. Si contra hujus quoq; urbis aliquod in vos extare meritum pronunciem, levis multorū opinione habear: Si Augustam Austriaci nominis patriam nominare pergam (in vestra quidem gente) pudorē funditus periisse propemodum omnes conclament. Sed prudentiam tuam appello. Patriæ non nullum meritum: Patria est quæ uniuscujusq; rei origo. Jam vos Habsburgii eratis, cum Rudolphus ille, invidia fatente Magnus, salutares Orbi Christiano regendo manus admovit. Is anno post Christum natum MCC. LXXXII. aut LXXXVI. (video scriptoribus parum convenire) Augustæ Albertum filium, qui postea imperavit, Austriæ principatu donavit: exinde quoniam Austriaci appellari cœpistis, quo nominis principium referendum sit, nimirum apparet. Sed hæc frustra pluribus ad te omnis externæ, ne dum domesticæ historiæ scientem. Vale ingens spes patriæ laborantis, id enim nulla blanditia itero. Augustæ Vindel. Kal. intercalaribus, Anno MDXCVI.

II.

MERICUS CASAUBONUS, IS. F.

In Pietate, contra maledicos Patrii nominis hostes, Part. III. De Vita Illius & moribus, pag. 87. seqq.

POssem multorum literas in medium afferre, quæ vel solæ sufficerent ad os maledicis, & malignis occludendum. Sed in re non necessaria nolo Lectoris patientia abuti. Unus mihi erit instar omnium Vir Illustrissimus, & propter summam eruditionem merito suo omnibus venerabilis, Marcus Velserus; tum quia nullam puto fieri illi injuriam, si quod ultro detulit vivo testimonium (ut testatur in literis) mortuo nunc mea opera dicat; tum etiam quia ipsum video tanti fieri ab adversariis maledicentissimis Eudæmone & Schoppio (quorum, hujus *Symmachus* est illi nuncupatus, illius autem *Thomæ Brigthmanni Castigatio*) ut ejus authoritatem elevare, aut repudiare nulla ratione queant. Is igitur hunc in modum ad Patrem scripsit: *Salve Vir Clarissime; Male sit, sive tabellariorum tarditati, sive eorum, qui literas per tabellarios curant, negligentiæ, horum enim potius culpa fieri suspicor, quod literis quas tu Kal. Aug. in villa ad flumen Eliam dedisti, nunc demum respondeā, cum me tibi quamprimum quam diligentissime purgari permultum interesset; etsi hoc ne nunc quidē curis & occupationibus prorsus obrutus, ut vellem, præstare possum. Egone ut quicquam ad Savilium scripserim, quo Casaubonus, qui quo loco apud me sit, non tam ego ipse mihi testis sum, quam omnes præterea norunt, æqui iniqui, neq; enim ad amicos tantum provocare libet, quod eorum suspectum plerumq; testimonium, merito offendi debeat? ego ut eum parum sinceris coloribus pinxerim? Ita me Deus bene amet, ut nulla hujus criminis conscientia tangor, nec omninò in memoriam eorum quæ scripsi, redire, nec etiam conjectando possum assequi. Nisi quid joco forte, quod inter amicos tum solet, tum licet, liberius aspersi. Memini Senecam scribere, quasdam interpretando fieri injurias. Quæso literas in manus resume, & posito offensi animi præjudicio, vide, an malè auspicata illa verba, quæcunq; sunt, leniorem interpretationem admittant: tum enim facile de*

æquitate

æquitate tua mihi polliceor te asperiorem, si maximè quoq; locum invenire possit, non præláturū. Sin contra perseveres, quid ego possum? arbitratu tuo jusjurandum dabo, indignum esse te injuria hac, me nolle dicta aut scripta quæ scripsi. Scis mi Casaubone, quod in te desiderem, unum esse; id neq; dissimulavi unquam, neq; dissimulaturus sum, neq; nisi te tantopere amarem, valde desiderarem; de eo autem cur ad Savilium scriberem, facile intelligis nihil fuisse: de cætero, observantiam, cultum, atq; admirationem, quæ virtute & doctrina summis nostræ ætatis viris debetur, omnem tibi defero. Si fallo: sed nolo plura, nam te quantumvis iratum, rectè de candore meo judicare arbitror. Erant præterea, quæ adderem. sed nunc temporis angustiis excludor. Ut te placatum sciam, rescribe; literas Savilius facilè curabit, aut tu ad quemcunq; amicorum Antverpiam mitte. Vale 26. die Octob. Anno 1611.

Tuus

Marcus Velserus.

III.

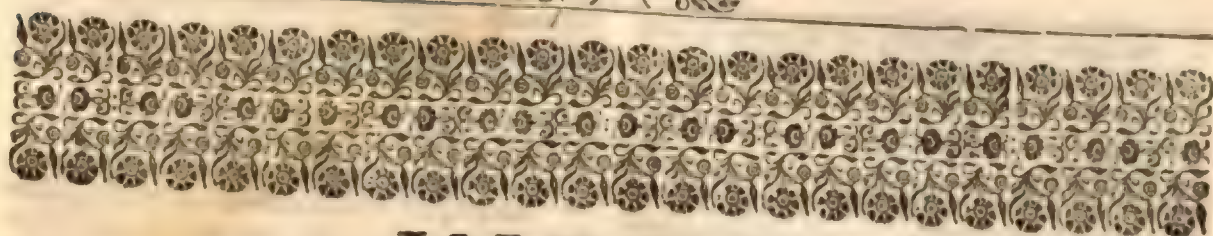
MARQUARDUS FREHERUS,

De statura (& barba) Caroli Magni, sub finem.

ET hac etiam parte non possum dissentire à summo viro, neque solum in Augustana Republica, sed in omni regno literario summo & eminentissimo (quod elogium pro nomine esse potest) qui de hac re ita ad me nuper scripsit: *Ego plurimorum præjudicia non veritus, in ea sum hæresi, Carolum Barbam non pavisse; saltem prolixam illam, qua plerunq; exornatur, ad eum nihil pertinere. Certè Eginhardus ejus non meminit: & est apud me moneta Carolina, vetus, nisi fallor, cujus ectypon mitto, puro mento. Non nego fieri potuisse, ut interdum tonsoris negligentia mentum, & labra pili nonnihil inumbrarent: hac enim specie Romæ in musivo opere illius ætatis conspicitur. Sed prolixam & squallidam barbam abominor, &c.*

IN-

INDEX
RERUM ET VERBORUM,
IN
MARCI VELSERI
OPERIBUS MEMORABILIUM.

C. Appius,

Coro-

E.

F.

Galati-

H.

Maxi-

O.

Plinius

Rudol-

V.

Humane Lector,

Errata quædam, sensum fortassis impedientia, sic lege: fol. 15. lin. 35. insidias. 23, 6. reciperent. 45, 19. perniciem. 134, 13. circiter. 14, cohiberi. 185, 32. quisquis. 188, 43. corruptus. 200, 3. sic. 225, ult. certè. 236, 27. aliquâ. 528, 19. aceolo. 673. bis. 675, 27. plura. Ægyptiaca. 797, 37. Ægyptiaca. *Commatum minutias nec prætor nec lector curant.*

F I N I S.

PVBLILII
OPTATIANI PORPHYRII
PANEGYRICVS
DICTVS CONSTANTINO
AVGVSTO.

Ex codice manuſcripto

PAVLLI VELSERI
Patricii Aug. Vind.

D. Hieronymus in Chron. An. 23. Constantini M.

Porphyrius misso ad Constantinum insigni volumine, exilio liberatur.

Fulgentius lib. II. mytholog. de Venere.

Hanc etiam in mari natantem pingunt, quod omnis libido rerum patiatur naufragia. Unde & Porphyrius in Epigrammate.

Nudus, egens, Veneris naufragus in pelago.

Fulgentius de expositione Virgilianæ continentiæ.

Exaltatusquis in superbiam, duplum eliditur. Unde & Porphyrius in Epigrammate ait,

** Pauxillum Fortuna tibi, res perfida, Quinte,*
*Extulit in * frontem grande supercilium.*
Nam ne aliud credam, puteum puto te quoque Quinte,
Quanto altus magis es, tam mage despiceris.

* *Scalig. lib. I. Cat. Vet. poet. legit. Pauxillo & fronte.*

Beda de arte metrica.

Praeterea sunt metra alia perplura, quæ in libris centimetrorum simplicibus monstrata exemplis, quisque cupiet, inveniet. Reperiuntur quadam & in insigni illo volumine Porphyrij Poetæ, quo ad Constantinum Augustum misso, meruit de exilio liberari. Quæ quia pagana erant, nos tangere non libuit.

Magnentius Hrabanus Maurus de laudibus Sanctæ Crucis, in prologo.

Non recordor alicubi me fecisse in ipsis versibus punctos, nisi ubi QVÆ pronomen, vel QVE conjunctio fuit, vel VS finalis syllaba dictionis, quod idem & Porphyrius fecit, secundum cujus exemplar litteras spargere didici.

Joan. Cuspinianus in Constantini vita.

Cum Porphyrius insigne volumen Constantino misisset, exilio est liberatus.

Subscriptum carmini quod Viennæ editum, in adventum Imp. Maximiliani primi.

Joan. Stabius ad imitationem Publilij Optatiani Porphyrii, nuper à se reperti contexuit.

Lilius Greg. Giraldus de poët. hist. Dial. 4.

Constantini ætate Porphyrius Poëta quidam Latinus fuisse perhibetur, qui varijs de rebus poëmata scripsit: Inter quæ librum Constantino ipsi Cæsari dedit, quo munere ipsum relegatum ab exilio revocavit, ut est ab Hieronymo & Beda in Chronices observatum. Meminit hujus & Fulgentius, qui ejus Epigrammata citat, ex quibus est hic versiculus,

Nudus, egens, Veneris naufragus in tabula.

Citat item Rhabanus in mirabilium carminum prologo, eum enim ait punctis quibusdam versus notare solitum, & propterea illius se exemplo versus facturum pollicetur.

Inter fragmenta Petronii Arbitri, ad illud, *Crede ratem ventis &c.* nescio quis annotavit.

Nisi sit potius Porphyrij Poëtæ sub Constantino in Exilium missi, cujus pleraque video Petronio nostro vel à Criticis tribui.

VIRO ILLVSTRI ET NOBILI,

HENRICO RANZOVIO,

REGIS DANIÆ IN CIMBRICA CHERSONESO PRODVCI.

AMavit credo Vlysses Ithacam, quam per tot annorum, terra mariq. exantlatas ærumnas, sustinuit repetere, patria enim erat. Sed ludus ille tamen merus & nugæ, præ his quæ patriæ desiderio Porphyrius iste molitus est. Carmina dico, patientia miserrima, temeritatis pæne incredibilis, certè, quod constet, nullius ante se exempli: quibus quod reditum impetravit exul, satis eo superq. pœnarum expendisse, nec inimicis quidem invidiam ultra debere videtur. Nam nulla crux unquam conferenda cum hac cruce, præ quâ cordatus aliquis validè inclamet, Exilium, ut Philoxenus ille olim latumias, ne Dionysii versibus aures præbere cogeretur: O mora, ô pœna, iteret, quisquis à limine inspiciat. Indignum verò visum, tam improbi laboris opus latere diutius, & auctori tantarum vigiliarum lucubrationem, posterum incuria perire. Itaque unico freti codice, eoq. sat multis locis corrupto, editionem tamen adornavimus, nævos, qui tutò poterant, sustulimus, mala alia ulcera, quæ tractari respuerent, non attigimus. De auctore, quicquid ex Hieronymo & aliis observatum, præscripsimus; Hieronymum enim, & Poëtam & librum hunc respexisse apparet, an Fulgentii itidem loca eo quoq. pertineant, etiam nunc ambigimus. Addimus præterea ex VI. Carmine, videri exilio fuisse mulctatum vel injuria, vel levi de causa, his enim Constantinum alloquitur,

Respice me falso de crimine maxime Rector
Exulis afflictum pœna: nam cetera causæ,
Nunc objecta mihi, venia venerabile numen
Vince pia, & solito superans fatalia nutu,
Sancte tui vatis Cæsar miserere serenus.

Librum ante cædem Crispi Cæs. quæ in annum Christi CCCXXIV. Constantini XIX. incidit, scripsisse, Carmen XX. ostendit; Etsi Hieronymus XXIII. Constantini demum ab exilio revocatum fuisse annotavit; sed multa in Hieronymiano chronico esse perperam transposita, omnes vident; Crispi enim sic meminit,

Crispe avis melior ———————

Inde multa in ejus & fratris Constantini laudem sequuntur. Car paganus adeò visus Bedæ, ut ejus attactum illo nomine refugerit, non admodum scio: fabulæ intermixtæ sunt, sed & Christianæ pietatis argumenta permulta, inprimis, irrisa Juliano in Misopogone Chi littera, & crux Constantiniana omninò integra, ea prorsus forma, quam Eusebius descripsit, repetita sunt toties, ut impietatis profectò notam deprecari debuerint, sine etiam carmine IX. & quæ alia sunt ejus generis non pauca, fuisset. De reliquo, Judicium ferre, lectoris potissimùm partes: ausim tamen pronunciare & ego, Ausonianis propemodum verbis, esse hic, quod mireris (id nemo iniquus adeò negaturus) verum multò magis etiam esse, paucis litteris additis, cujus misereris, neq; æmulari velis: nam hoc postremum, omnes Musarum pueros per spem studiorum suorum, oratos volo enixè. Præsens & certa pestis ingeniorum, imitari velle ista talia, quæ recti specie, & ipsa difficultatis illecebra, queant incautis lenocinari, non illis, qui veram Poëseos pulchritudinem animo unquam conceperint. Porrò cum patronum Porphyrius quæreret, qui insveta audacia conatum tueri, tum posset, tum vellet, & longè illi Constantinus Aug. longè Crispus & Constantinus Cæss. essent, in tuam, Vir Illustris, sibi clientelam putavit concedendum, quod in tua maximè virtute, humanitate, doctrina, satis sibi præsidii ex utroq; capite esse intelligeret. Tuum jam erit, supplicem non negligere, qui scias, quanti hoc genus hominis Plato faciundum censuerit, natura præterea ita sis informatus, perpetuo benè omnibus faciendi usu confirmatus, ut nemo quisquam tuam opem unquam frustra imploraverit, eis qui Apollinis sacris operati, manus etiam adjutrices ultro semper porrexeris. Vale.

Epistola

Epistola Porphyrii ad Constantinum.

DOMINO CONSTANTINO MAXIMO PIO INVICTO ET VENERABILI SEMPER AUGUSTO.

Fatcor Domine Constantine, Maxime Invicte, & non minus pietate quam virtute præcipue, quamvis avara, atque ultra meritum cupida parvitatis meæ vota, infatigabili clementiæ tuæ dignatione superata. Quippe cui satis abundeq; suffecerat, carmen quod arctioribus Musarum ligaveram vinculis, quo plus mihi sinceræ devotionis studium, quam ingenii mei parvitas præstitit, in tuas Augustissime Imperator manus venisse victrices, legendum oculis tuis. In quo mihi [a] pro Heliconis verticis nemore, pro Castalii fontis haustu versifico, pro Apollinis lyræ Musarum concinentibus choris, ceterisq; quæ Poëtis mos est carmen pangentibus invocare, tui mihi nominis æterna felicitas, & ejus multiformis cum sua veneratione præfatio, incentivum cecinit ad [b] audendum, & ad expediendum pariter ingenium tribuit & effectum. Romanæ Musæ antistes nobilis Mantuanus, serena lux vatum, & fons puri nectaris, vela fœcundus in carmina [c] exaltat, ac se plurimum jactat, & iterum ac sæpius Mecœnatis testimonio gloriatur. Quid ego faciam tenui pauper ingenio, meriti nunc usq; perparvi? Cœlestis judicii dignatione immensum mihi pondus impositum est, ejus Imperatoris testimonio, qui inter belli pacisq; virtutes, inter triumphos & laureas, inter legum sanctiones & jura, etiam Musis tibi familiaribus [d] adeò vacas, ut inter tot Divinæ Majestatis insignia,

[a] per Heliconis, & sic deinceps.

[b] audiendum.

[c] exultat.

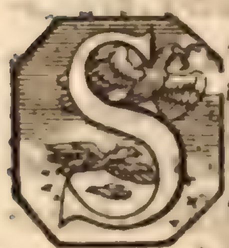
[d] laude vacas.

insignia, quibus invictus semper in primis es, hujus etiam studii in te micet splendor egregius. Nimirum agere gratias audebo,[e] cum exili sermone ne perminimis quidem referri dignè[f] possint, & tu pie Imperator tanta præstiteris, ut istud pro benefactis tuis ne facundissimis quidem possit impleri? Etenim si ita, ut sapientibus placuit, Maxime Imperator, æstimanda sunt, non numeranda judicia, qui hujusmodi testimonium consecutus sum pietatis tuæ dignatione cœlesti, jam licet Parnassi juga securus ingrediar, & ab ipsis Aonii verticis adytis deducere audeam Musas, tutus quocumq; mens ibit in carmina, & divina judiciorum tuorum auctoritate munitus, atq; in mea blandimenta plus credulus, universo me orbi placuisse contendam, qui placere potui totius orbis Imperatori. Deniq; oratus Augustissime Domine, temeritati meæ da veniam, & quæ nunc quoq; pietatis tuæ favore ausus sum illigare, dignanter admitte: Audaciæ meæ fomitem auctoritatis tuæ clementia suscitavit. Vale.

[e] *cujus ex illius sermone permin.*
[f] *possit.*

Epistola Constantini ad Porphyrium.

INVICTUS CONSTANTINUS AUGUSTUS MAXIMUS.

SI tantum pondus & gravitas spectarentur in carmine, & Græca post Chium Mæoniumve vatem, & Latina post rusticum Mantuanum eloquentia siluisset, nec frustra culpabiles forent, qui sibi materias pro ingeniorum qualitate sumentes, inani opere sudassent, cum penes primos facundiæ conditores gloria tota resideret, Frater charissime. Sed quoniam semper in propatulo usus istius fuit, nec ulli negatum est, id ex ea indicere, quod possit illos etiam quos posterius ævum tulit delectare, non penitus à fructu favoris excludit, qui relictis gravioribus sonis, modos ad leviora flexere: Illigavit alter cothurnus, & prope quotidianis ac moralibus verbis affectus hominum, Comœdiis locutus est quidam, inæquali pede elegia cantata est, multorum digitos semiloquacibus chordis amor

lyra

lyræ jucundus inservit pro æqualitate modulaminis. [a] *At* a An circa.
non circa singulos quosq; expetitæ laudis gratia redundavit. Defuit quorundam ingeniis Imperatorum favor, qui non secus doctrinæ deditas mentes irrigare atq; alere consuevit, quasi clivosi tramitis supercilio rivus elicitus, scaturientibus venis arva arentia temperavit. Sæculo meo scribentes dicentesq; non aliter benignus auditus, quam lenis aura prosequitur, Deniq; etiam studiis meritum à me testimonium non negatur. Liber assiduè cursus oratoribus fuit, eos verò qui versibus dicerent, certis finibus lex metris statuta continuit: quare non immeritò illud usus invenit, ut hoc genere dicturis, Heliconis aut Parnassi juga peterentur, cum mortalis ingenii deficiente substantia, necessaria viderentur auxilia divina. [b] *Gra-* b Grata.
tum mihi est studiorum tuorum facilitatem in illud exisse, ut in pangendis versibus dum antiqua servaret, etiam nova nova lyra sibi conderet. Vix hoc custoditum pluribus fuit, [c] *qui modis quibusdam arctis innexi litterarum, di-* c ut.
stinctionibus versuum (qui ita medium corpus propositi [d] *occultè intermeant, ut oculorum sensus interstincta* d oculis.
[e] *colorum pigmenta delectent) hoc tenuere propositum, ut* e colorum.
hæsitantiam carmini multiplex legis observantia non repararet. Gratum igitur hoc mihi dicationis tuæ munus fuit: Exercitatio mentis & naturæ facilitas comprobata est. Tu cum tibi videas operis tui gratiam, quam ex meis petiveras auribus non perisse, & proventu præsentis temporis exultare debebis, & non indebitam laudem ingenii exercitatione captare.

PVBLILII OPTATIANI PORPHYRII PANEGYRICVS, DICTVS CONSTANTINO AVGVSTO,

INCIPIT FELICITER.

I.

QVæ quondam fueras pulchro decorata libello,
Carmen in Augusti ferto Thalia manus.
Ostro * aditura nitens, argento auroq; coruscis * aditum.
Scripta notis, picto limite dicta notans,
Scriptoris bene compta manu, meritoq; renidens,
Gratifici domini visibus apta sacris:
Pallida nunc atro chartam suffusa colore,
Paupere vix minio carmina dissocians,
Hinc trepido pede tecta petis venerabilis aulæ,
Horrida quod nimium * sit tua nunc facie * fit.
Quos habitus vatis præsentia fata merentur,
Vix locus hoc saltem præbuit unde venis.
Suppliciter tamen ire potes, dominumq; precari,
Squalor & hæ sordes conveniunt miseris.
Cum dederit clemens veniam, natumq; laremq;
Reddiderit, comptis ibis & ipsa comis,
Purpureo fulgens habitu, radiantibus intus,
Ut quondam, scriptis ambitiosa tuis.

II.

1. VIDESVTARASTEMDICATAPYTHIO
FABREPOLITAVATISARTEMVSICA
2. SICPVLCHRASACRATISSIMAGENSPHOEBODECENS
HISAPTATEMPLISQVISLITANTVATVMCHORI
TOTCOMPTASERTISETCAMENAEFLORIBVS
HELICONIISLOCANDALVCISCARMINVM
NONCAVTEDVRAMEPOLIVITARTIFEX
EXCISANONSVMRVPEMONTISALBIDI
LVNAENITENTENECPARIDEVERTICE
3. NONCAESADVRONECCOACTASPICVLO
ARTAREPRIMOSEMINENTESANGVLOS
ETMOXSECVNDOSPROPAGARELATIVS
EOSQVECAVTESINGVLOSSVBDVCERE
GRADVMINVTOPERRECVRVASLINEAS
NORMATAVBIQVESICDEINDEREGVLA
4. VTORAQVADRAESITRIGENTELIMITE
VELINDEADIMVMFVSARVRSVMLINEA
TENDATVRARTELATIORPERORDINEM
MEMETRAPANGVNTDECAMENARVMMODIS
MVTATONVNQVAMNVMERODVNTAXATPEDVM
QVAEDOCTASERVATDVMPRAECEPTISREGVLA
ELEMENTACRESCVNTETDECRESCVNTCARMINVM
HASPHOEBESVPPLEXDANSMETRORVMIMAGINES
TEMPLISCHORISQVELAETVSINTERSITSACRIS

1. Sic dicata. 2. Quos litant. 3. Coacta spicula. 4. Vt hora quadra.

III.

ALME DECVS MVNDI SVMMVM, RECTOR PIVS ORBIS
AVGVSTE, INVICTA POPVLOS VIRTVTE GVBERNANS,
IVSTITIA IMPERIVM, NATIONVM CONSTANTINE
EFFRAENATARVM MODERAMINE PACIFICATOR,
QVEM DIVVS GENVIT CONSTANTIVS INDVPERATOR,
AVREA ROMANIS PROPAGANS SAECVLA NATO;
HEV NIMIS AD CAELVM PROPERANS, NI LIQVERIT ILLE
AETERNVM AVXILIVM INVICTVM IVSTVMQVE PIVMQVE,
ALME PATER PATRIAE NOBIS TE MAXIME CAESAR,
AVSONIAE DECVS, * O LVX PIA ROMVLIDVM. * ô lux & pia.
EST PLACIDVM SVPERIS TVNC, HAEC IN GAVDIA MVNDI
PERPETVIS BENE SIC PARTIRI MVNERA SAECLIS,
SIDERA DANT PATRI, ET PATRIS IMPERIVM
SANCTE TIBI, MAGNAE DATA TV LVX AVREA ROMAE.
ISTA CANIT RVRIS TIBI VATIS ARDVA MVSA.

In hac pagina primus verſus ex diſſyllabis partibus orationis cõſtat. Secundus ex triſyllabis. Tertius ex tetraſyllabis. Quartus ex pentaſyllabis. Quintus ex una, duabus, tribus, quatuor, quinque ſyllabis conſtat, qui dicitur Torpalius ſive Symphalicus. Sextus ex quinque partibus orationis conſtat, quarum manente ultima, ceteræ quatuor ordinem ſuum per vices mutant. Septimus de octo partibus orationis ſolus conſtat, nec bis ullam partem habet, nec minus aliquam. Octavus per omnes caſus declinatur. Nonus & ad directum heroicus, & reciprocus heroicus eſt. Decimus & ad directum pentameter eſt, & reciprocus æque. Undecimus & ad directum hexameter eſt, & reciprocus nulla exempta littera vel ſyllaba fit idem pentameter. Duodecimus heroicus eſt. Tertius decimus pentameter, fit heroicus, & heroicus pentameter. Quartus decimus & Quintus decimus ad directum heroici ſunt, dum redeunt Sotadici.

In hac pagina ſequenti à monogrammo Jeſu oritur principium lectionis, ut pectore levetur obſcuritas. In qua duo verſus græcè ſunt, incipientes à læva parte monogrammi, ex quibus unus ejuſdem ſigni reliquis partibus functus, media littera N terminatur,

τλὼ ναῦν ἀεὶ, κοσμον κὲ σὲ αρμενον εἰνοικίζειν

Alter inde deſcendens ad alveum navis, ſpeciem gubernaculi partis ſuæ fine concludit. Qui eſt talis,

θύροις τεπόμενον εως ἀρετῆς ἀνέμοις.

Verſus verò qui aut à prora incipiunt, aut à roſtro, aut à remis, aut ſub prora, extremo puppis acumine terminati, texta vicere, alii vota circumcludunt. Qui ſunt tales,

Navita nunc tutus contemnat ſumme procellas,

Nigras nunc tutus contemnat ſumme procellas,

Tutus contemnat ſummis cumulata tropæii.

Pulſa mente mala contemnat ſumme procellas.

Spe quoq; Roma boni contemnat ſumme procellas.

Roma felix floret ſemper votis tuis.

IV.

PRODENTVRMINIOCAELESTIASIGNALEGENTI
CONSTANTINEDECVSMVNDILVXAVREASAECLI
1. QVISTVAMIXTACANATMIRAPIETATETROPAEA
EXVLTANSDVXSVMMENOVISMEAPAGINAVOTIS
2. AEMVLAQVAMCLARIIGENITORISCALLIOPEAE
COMPOSVITTALINVNCMENSPERFVSALIQVORE
VERSIFICASHELICONINGAVDIAPROLVATVNDAS
3. CLEMENTIQVENOVVMNVMENDEPECTOREVERSET
NAMQVEEGOMAGNANIMIDICAMNVMEROSACANENDO
SCEPTRADVCISGARZAENOBISDATGRAECIADONA
SAECLAQVEBLEMMYICOSOCIALILIMITEFIRMAS
ROMVLALVXCONDIGNANOVISFLORENTIAVOTIS
VOTOSCRIPTACANO⊕ALIMARSCARDINETECTO
IAMBELLISTOTVMMYSEVMPERPLECTERECIVEM
VTPATEATRVBICONPARILIPETITAETHERAIVRE
NVNCFELIXPROPRIOSPACISMESCRVPEAVISVS
IAMSTIMVLATSIGNISEXVLTANSMVSANOTARE
GAVDIALAETVSNVNCPERMENOTATAVIAPHOEBVS
RETITOQVOQVETEXTANOVOCANELAVREAPLECTRO
ARTENOTISPICTAFELICIASAECVLAPLAVDENS
SICAESTVSVATISFIDODVCEPITHIECARPENS
NVNCTVBVSCONTEMNATSVMMEPROCAXEGOVERO
NVNCMARESIGAEVMVALEAMBENEFRANGEREREMO
CARBASANOCTIGERVMTOTVMSISCRVPEOTENDO
PVLPITADEPORTANSVISAMCONTEXERENAVEM
MVSASINITCONIVNCTATVOSPESINCLITAVOTO
MENTEMPERTORTVMFESSAMNONFRANGATHIVLCO
4. LAVSMEAFICTAPEDESTANSMAGNAMOLEDOCENDI
5. SIGNAPALAMDICAMLAETISSIMAFLVMINESANCTO
MENTEBONACONTEMNATSVMMISCVMSIBIAGONEM
VOTISPOSTFRVCTVMMARTEMCLEMENTIAREDDET
SICNOBISLECTOQVOCRESCVNTAVREASAECLA
6. MOXLATIOVINCENSIAMBISVICENNIAREDDES
CARMINAQVAEPICTASMIRODENOMINEFORMET
FLORENOTANSVOTVMVARIODATPAGINAFELIX
AVGVSTAESOBOLISMEMORANSINSIGNIAFATA
IVDICETEVELTESTEPIOCONDIGNAPARENTVR
IVNGENTVRTITVLISFELICIAFACTANEPOTVM

1. Trophaa. 2. Clara. 3. Verso. 4. Laus mea fista. 5. Flumina. 6. Vince--siam.

Iſta ſequens pagina tricenas quinas litteras per omnes verſus habet. Et eſt primus verſus minio per amfractum, à prima littera usque ad ultimam litteram primi verſus,

Fingere Muſa queat tali ſi carmine vultus,

Simili amfractu per acroſtichidem in deorſum verſum à ſecunda littera usque ad penultimam,

Auguſti, & metri & verſus lege manente,

Item ſimili amfractu ultimus verſus à prima littera usque ad ultimam ſui,

Picta elementorum vario per muſica textu,

Adæquè iterum pari amfractu in teloſtichide à ſecunda littera ad deorſum verſum usque ad penultimam,

Vincere Apelleas ardebit pagina ceras.

Item ab octava decima primi verſus littera, ad directum per medium deorſum verſum deſcendens,

Grandia quærentur ſi vatis læta Camena

Item ad octavam decimam acroſtichidis per medium ad directum verſus,

Orſa juvet, verſu conſignans aurea ſæcla.

In hac pagina quatuor hexagona ſunt pari numero litterarum, & octo orthogona adæquè pari numero litterarum per ſingulas litteras creſcentia & decreſcentia.

V.

FINGEREMVSARVMFRAGRAREMNVMINEVVLTVS * Fraglarem.
ALMEPARENSORBISPERFECTAINMVNIAVERSV
VOTAQVESIRATIONONABNVATORDINEPHOEBI
GESTACANVNTQVOSAONIVMPLACABILENVMEN
VATISSORTEFRVIDATDONISCARMINISEXHOC
SVSTOLLENSETVERSVINSTIGANSORASONARE
TVMENTEMINSPIRASVATISTVGAVDIASEMPER
INTESANCTEVOCASTVQVIVISDOCTACAMENAE
EDEREDICTAFAVENSTVLAETVSVOTASECVNDA
VTRATASINTAVDISTVAMITISRECTOROLYMPI
TEMPORAPRAECIPVASERVATPIETATESERENA
AVREAIAMTOTOVICTORTVASAECVLAPOLLENT
CONSTANTINEPOLOHAECNEXVSLEGESOLVTIS * Solutis.
DICTVRVSMETRISMAGNOMOVETAGMINEMVSAS
ATMEAVIXPICTISDVMTEXITCARMINAPHOEBI
CALLIOPEMODVLISGAVDETSIVOTASECVNDET
DELIVSINTEXTAVTPARILISVBTRAMITEMVSA
ORSAIVVETVERSVCONSIGNANSAVREASAECLA
SEDTIBIDEVOTAMRAPIVNTADGAVDIAMENTEM
AVDENTERQVELOQVISVADENTPERDEVIAVOTA
AONIDESFRETAEETQVANTISSVAVERBATVERI * Frete.
LEGIBVSADSTRICTAETETOTAMENTEFIDEQVE
VATISVOCETVITVAPRINCEPSINCLITETANTA
BELLACANVNTETPEGASEONOVACARMINAPOTV
EXERCENTNEXVQVEVOLVNTNVNCRITESONARE
EGREGIVMIMPERIVMTANTOCVIMVNEREFVNGI * Carmunere.
ETPRAECELSAIVVATVERSVPERSCRVPEAFARI
MENTISOPVSMIRVMMETRISINTEXERECARMEN
ADVARIOSCVRSVSVIXARTOINLIMITECLAVSA
NODOSOSVISVSARTISCITOPERFERATEXHOC
ETTAMENAVSALOQVITANTOMENSAESTVATORE
NECDIGNVMVOTISCARMENSICREDDEREDETVR
TALILEGECANENSQVAENOSTRVMPAGINASOLA
EXHELICONELICETCONPLEBITMVNVSAMORIS
PICTAELEMENTORVMVARIOPERMVSICATEXTV

In hac pagina omnes verſus tricenarum quinarum litterarum ſunt, & primi verſus littera S communis eſt cum acroſtichide; ultima littera primi verſus, id eſt S communis eſt cum teloſtichide: Ultima littera acroſtichidis, id eſt S communis eſt cum ultimo verſu: Primi verſus media littera, id eſt decima octava S, caput eſt medii verſus deorſum deſcendentis per medium ultimi verſus: Acroſtichidis media littera, quæ eſt decima octava, S, caput eſt medii verſus ad directum: qui medii verſus vel ad directum ire poſſunt, vel à medio flecti, idem ſonantes. Eſt autem verſus qui per omnes partes has ſonat,

Sancte tui vatis Cæſar miſerere ſerenus.

Quadræ quatuor eodem verſu clauſæ, habent per omnes partes ſenas denas litteras, in quibus quadris mediis octonæ litteræ ad directum minio ſcriptum faciunt verſum,

Aurea ſic mundo diſponas ſæcula toto.

VI.

SANCTETVIVATISCAESARMISERERESERENVS
AVGVSTEOMNIPOTENSALMOMORTALIACVNCTA
NVMINELAETIFICANSNOBISDAGAVDIANOMEN
CONSTANTINETVVMFECVNDICARMINISEXHOC
TEDVCEDETMVSASNAMTRISTISCVRARECVSAT
EGREGIOSACTVSIAMSEDENTCRIMINAPARCAE
TVNCMELIVSDOMINVMTEVOXSECVRASONABIT
VIRTVTVMRECTORPOTVITVIXPANGEREVERSV
ISTAMODOETMOESTOSICSALTEMDICEREVATI
VIXMIHICALLIOPEPAVITANTICONSCIANVTV
ANNVITAVSAPRECEMVATISQVEEDICEREFATA
TRISTIASIGNATOPARTESVTLIMITECLAVDAT
IVREPARICARMENMEDISVTCONSONAINOMNI
SITNOTAPRIMASVIETSITPARSEXTIMATALIS
CEVMEDIAEPRIMISOCCVRRENSAPTIVSISTIC
ADLATERVMFINESETPARSQVAEDIVIDITORSA
EMEDIOCAPVTESSEQVEATVERSVQVEREFERRE
SANCTETVIVAT:SCAESARMISERERESERENVS
ALMESALVSORBISROMAEDECVSINCLITEFAMA
REMELIORPIETATEPARENSADMARTIAVICTOR
MITIORADVENIAMPERMVLCENSASPERALEGVM
IVSTITIAAETERNAEVIRESETGLORIASAECLI
SPESDATAPLENABONISETFELIXCOPIAREBVS
EXIMIVMCOLVMENVETERVMVIRTVTEFIDEQVE
ROMAEMAGNEPARENSARMISCIVILIBVSVLTOR
ETSVMMILAVSGRATADEIMENSCLARASVPERNE
REBVSMISSASALVSPERTEPAXOPTIMEDVCTOR
ETBELLISSECVRAQVIESSANCTAOMNIAPERTE
SOLISIVRASVISFIDISSIMADEXTRAMARITIS
ETSOCIALEIVGVMPRAEBETCONSORTIAVITAE
RESPICEMEFALSODECRIMINEMAXIMERECTOK
EXVLISAFFLICTVMPOENANAMCETERACAVSAE
NVNCOBIECTAMIHIVENIAVENERABILENVMEN
VINCEPIAETSOLITOSVPERANSFATALIANVTV
SANCTETVIVATISCAESARMISERERESERENVS

* Sit nota prim- usui.

In ista pagina tricenæ quinæ litteræ sunt. Sed acrostichis cum telostichide juncta facit versum,

Certa salus rerum, proles invicta tonantis.

In qua secunda littera noni versus designat,

Orbi tu renovas felicis tempora sæcli.

Item à secunda decimi versus littera, ad penultimam ejusdem bis ascendens & bis descendens rubrica, continet versum hunc,

Aurea justitiæ terris insignia donas.

VII.

CONSTANTINEPATERTVMVNDIGLORIACONSVL
ECCETVORENOVATADABISTOTAPERTALABORE
REGNAPERINNVMERASGENTESMOXCARVSEOIS
TOTPOPVLISPIAIVRAFERESETSOLVSINOMNI
AVGVSTVSMVNDOSPARGESETINVLTIMANOMEN
SOLTIBIFELICESFACIETSPESPERPETENVTV
ARS·BONAIVSTITIAEETDIVVMVICINADECORI * Iustitia & diiuum.
LARGIDONABONICAELOCAPITINFLVITILLVC
VOTAQVODOPTARINTPIETATISCANASVBIBIT
SANCTACERESTELLVSREDDITBACHEIALAPSA
RIVISDONASVISNONEVRIEFLAMINETVRBANT
ENORMESPELAGVSSTATMITISPRINCIPENOTO
RESPERIVSTAVIGENSORISSVASIGNABOOTEN
VLTIMACONSOCIATOLLVNTINSIDERADEXTRA
MAXIMEIVSTITIAELVMENCONCORDIAINOMEN
PACIFICVMTETOTACVPITIAMSAVCIAETORAT
RESFESSASCITOPACELEVESTVIVNGESERENI
ORBISVOTATVIGENTESSIBIIVNGEVOLENTES

In hac pagina acrostichis habet scriptum,

Fortissimus Imperator,

Quartæ decimæ litteræ,

Clementissimus Rector,

Vltimæ,

Constantinus invictus.

VIII.

FORTIAFACTADVCISTOTODOMINANTIAIAMNVNC
ORBECANAMQVISLAETASVOSVBPRINCIPETANTO
RVRSVMROMATENETMVNDICAPVTINCLITACARMEN
TVVATEMTVDIVAMONELACERATACRVENTIS
IMPERIISPARSFESSAPOLODIVVLSAGEMEBAT
SCEPTRAETAVSONIAEMOEREBATPERDITAIVRA
SIQVAFIDESTANTISROMANVMGLORIANOMEN
INSIGNITTITVLISDOMINOSEDLIBERAQVAERVNT
MOESTAQVEIVRESVOTREPIDATPLAGAMAXIMAMVNDI
1. VNDEIVBARLVCISPRIMVMRADIANSHYPERION
SIDERIBVSPVLSISRVTILODIFFVNDITABORTV
INDETVVMNOMENMVLTVMVENERABILECVNCTIS
MAXIMEBELLANTVMDOMITORLVXVNICAMVNDI
PERPETVISVOTISCVPIVNTMEMORABILENVMEN
EXOPTANTSERVIREVOLVNTMIRABILEDICTV
REMQVELAREMQVESVVMTANTAESTTIBIGLORIAIVSTI
2. AVGVSTOIVVATECCETVOSVBFOEDEREIAMNVNC
TOTVMORBEMPOSTTOTCAEDESQVASFESSAGEMEBANT
OMNIANVNCNVLLOTANDEMTREPIDANTIAMOTV
ROMVLEISSERVIREPIISPATERINCLITEIVSSIS

1. Hyperion. 2. Auguste.

Omnipotens genitor, tuq; ô divisio mixtà,
Filius atque Pater, & sanctus Spiritus, unum:
Faveas votis.

IX.

OQVITARTAREASPEDEFAVCESPROTERISALMO
OMISERATETVOSQVISIGNEATEMPLASVPREMI
ANNVISESSEPOLIPIALVCISREGNASVPERNAE
TVVIRTVSAETERNADEITECVMOMNIACHRISTE
TVNOPATEREXORSVSCVMMOLESOBSITAPIGRO
SQVALOREEMERSITPOSITOQ:ADRISITOPERTO
ANTEORTVSHOMINVMSANCTOTVDIVETONANTI
SECRETAEVIRESQVEMTVDVMMENSGENITORIS
SOLATENENSPRVDENSQ:DEIDEVSINTERIORIS
PRINCIPIISOBOLEMNVLLIVSVASTACRVENTO
QVODMORSREGNABATLETORATAGAVDIAFVDIT
OREMEDVLLIFERONECPOENAPERPETEFRANGI
DEPVLSOSHOMINESPLACVITNATALIBVSATRI
TVMTVPROSTRATISVITAEVIASEDTAMENOLIM
PRAESAGOADMONITVTEVATVMFATACANEBANT
TVQVIAFACVNDVSPORROORTVSERRORAGEBAT
CONSILIIVTSVMMAMRERVMSATOREDIDITORE
OVEREPATRISSAPIENTIACHRISTEOPVLENTO
EXERTVSVERBODETRVSVMINVINCVLAMORTIS
MOXHOMINEMSVMISQVAEQ:ESTVISVNASALVTI
INFIMADIGNAREQVODNATVRAEORDINERECTO
VTPERCVLSAIVVESINCLINEREIPSEIACENTI
NONETERRENOCORPVSTIBIPONDERETRACTVM
PRAECELSOSEDVIRGOVTERVMDESEMINEFETA
NECSEGNICOITVNATVSSEDCONIVGECAELOES
CORPOREVSVVLTVDEVSACTVCASVSVTRVMQVE
INVITANSIVSSAEXEMPLISHOMINIQ:DICATVS
AEQVALISDOMINVSQVIALISONEROSACADVCO
DICTASITHVMANOSPEREMVTDIVINAIMITATV
IPSEHOMINISTITVLOINCEDISTEQ:PROFANIS
MAXIMEIVDAEISPLECTENDVMPOSTPIAMILLE
MVNIAPERMITTISLETVMQVESALVBRELVISTI
MOXNECATHVMANASINSECAROPENDVLANOXAS
ATPATERINSEDESNATVMRECIPITQVEVEHITQ:
AETERNVMSALVISSIGNVMDATMACHINASACRA

* *Æternatij tecum.*
* *Positoque adrisi operto.*
* *Medillifero.*
* *Pondere trantum.*
* *Nec signi.*
* *Incedit.*
* *Recipitque venitque.*

In hac pagina acrostichis habet scriptum,

Domino nostro Constantino Perpetuo Augusto.

Decimæ omnium versuum litteræ, & nonæ decimæ, & vicesimæ octavæ, descendentes per directum, litteris græcis tres versus habent. Et est in decimis omnium versuum hic versus,

Μέιμεν σοι βασιλεῦ χριστὸς, καὶ σοῖς τεκέεσσι,

In nonis decimis hic,

Τίμιον εὐσεβίης κρατέειν ἀρετῆς τε, βραβεῖον:

In vicesimis octavis autem versus hic,

Εὐνομίης ἄρχειν τε καὶ αὐσονίοισιν ἀνάσσειν.

Sed cum deorsum versum hoc ordine græcè legantur, eædem litteræ per diversum ordinem legentibus, versibus latinis obsequium suum latinarum litterarum officio præbent: Ut sit hæc diversitas, ut cum græcè significatus suos, tum exprimant & latinè.

X.

DISSONACONEXISAVDETCOMPONEREVERBIS
OMINEMENSELATABONOIVVATINCLYTALINGVAE
MVNERAGRAIORVMMVSAMODVLANTENOVARE
INQVEVICEMVERSVCECINITQVAEFORTELATINO
1. NVNCALIOTEXTVGRAECORVMINCARMINADVCI
ORDINEVTINDVPLICEMNECTATVRLITTERAVOCEM
2. NVNCAGEFECVNDAERESECENTPVLCHERRIMAMVSAE
ORESONETDOCILICHELYSINCLYTACARMINAPHOEBI
SPEMRERVMIVSTVMQVECANAMSVMMAMQVESALVTIS
TEDOMINVMBONADONADEITEMAGNEPARENTEM
ROMANVMGRAIVMQVEORBEMTIBIMAXIMERECTOR
OMNIAQVODCERTARESPIRANTMENTEQVIETEM
CONPLACIDISPECTENTHOSTILESMILLETRIVMPHOS
OMNIAPLENABONISTVACONSTANTINEQVIRITES
NILSIBICREDIDERINTKARVMMAGETEDECVSORBIS
SERVATOSTIRRISESEMPERVINDICEDEXTRA
TEDOMINOEXVLTANTTRANQVILLISCARIORVRBI
AFRICATEMPORIBVSPOTITVRSERVATAQVIETIS
3. NVNCSEFELICEMNVNCSESVBNVMINISARCE
TVTAMQVODCARTHAGODEGVSVENERABILEGESTAT
IVREPVTATTANTVMFATISLVXINCLYTAPRAESTAT
NOBILETEDOMINONOMENSPESETDECVSALMVMEST
OMNISABARCTOISPLAGAFINIBVSHORRIDATAVRO
PACISAMATKANAETCOMPERTAPERENIAIVRA
ETTIBIFIDATVISSEMPERBENEMILITATARMIS
RESQVEGERITVIRTVTETVASPOPVLOSQ;FEROCES
PROPELLITCAEDITQVEHABENSTIBIDEBITACARA
ETTVAVICTORESSORSACCIPITHINCTIBIFORTES
TEQVEDVCEINVICTAEATTOLLVNTSIGNACOORTES
VNDIQVETECOMITATADEIPIANVMINASVMMI
OMNIBVSVLTOREMPRAEBENTETIVRAFIDEMQVE
ALMETVISPECTANTRESPONDENTOMNIAVOTIS
VNDIQVEPACATISSALVATORMAXIMAREBVS
GAVDIAPRAESTABISDABISOTIAVICTORINORBE
4. VIRTVTVMMERITISVICENNIAPRAECIPEVOTA
SAECLORVMCREVITGEMINOSPESCAESARECERTA
TVQVEOSANCTEPARENSOLIMPOSTMILLETROPHAEA
OLVXAVSONIDVMDISPONESCEPTRANEPOTVM

1. Refulsent. *2. Iustumque ea nam.* *3. Me felicem.* *4. Vicennia.*

In hac pagina à prima littera primi verſus rubrica deſcendens usque ad octavam octavi, & per amfractum aſcendens usque ad penultimam octavi ejusdem verſus habet minio ſcriptum,

Publilius Optatianus Porfirius hac luſi.

Item à prima noviſſimi verſus usque ad octavam noni, per amfractum aſcendens & deſcendens, usque ad penultimam noni verſus, habet ſcriptum heroicum verſum, qui dum redit fit Sotadicus, & eſt hic,

Omne genus metri tibi pangens optime Baſſe.

Item à prima littera ſexti verſus ad tertiam octavi tres litteræ *Hic*, & à tertia decima octavi ad quintam decimam ſexti, *Ver*, & inde ad decimam ſeptimam octavi, *Su*, & inde à XXVII. octavi ad viceſimam nonam ſexti *Sua*, & inde ad triceſimam primam octavi *Ri*, & inde à XXXI. noni ad XXVIIII. undecimi, *Oco*, & inde ad XXVII. noni *Lo*, & inde à XVII. noni ad XV. undecimi *Red*, & inde ad XIII. noni *Is*, & inde à XIII. noni usque ad primam undecimi *Par*, facit hendecaſyllabum,

Hic verſus vario colore diſpar.

C

XI.

PAVCAQVIDEMCECINIFORSFRIVOLAHISQVOQIVNGAM
LVDICRASICNOSTRAPANGETTVAIVSSACAMOENA
AMBIITHAECPLAVDENSFELICISNVMINEPHOEBI
CALLIOPEPARTITANOVISSIBIVINCVLACVRIS
FLEXIBVSVTPRIMISDISCORDIREGVLACVLTV
HINCALIASONETARTESVPERPITHOIAFLEXVS
SICFACIESTOTIENSCVMCONFIRMAVERITAESTVS
SICANIMVSNECVICTVSINERSSEDSAVCIVSIRIM
IMPLERIVARIASMETRICAEGRAVIORISOBARTES
TANDEMNOSSEDEIMEDITANTEMVIXLICETAESTVS
RITEVELITMEDIODVMINAGMINECOLOCATASTRI
EFFIGIEMTREPIDOQVEPARANSSERMONELATENTER
DICERENECMETVENSVINCTOSICOMNIAABORTV
PANGERESEDRVRSVMBASSVSNVNCPRODERECARMEN
IMPERATHICDOCILISMVSAEDEFONTEMEABVNT
ORDINECASTALIOTEXTIPERNOMINAVERSVS:

Hæc fiſtula eſt verſuum heroicorum quindecim, à primo verſu usque ad ultimum per ſingulas litteras decreſcens.

XII.

PRAECELSAEQVERCVSFRONDENTIINVERTICEPENDENS
TESTORTEMPLALOCIFAVNOSCELEBRAREFREQVENTES
DISPARIBVSCOMPACTAMODISTOTIDEMQVECICVTIS
DVLCISONOPANVMOBLECTANSMODVLAMINESILVAS
1. NAIADVMDRYADVMQVECHOROSARCANAQVEBACCHI
2. ORGIAETHEVVANTESSATYROSPERMVSICATEMPE
3. MEPANADTHYASOSDOCVITMODVLAMINECANTVS
ETVARIATASONISVINXITCONSORTIAPRIMVS
ATTISALMVSAMANSTVAMAXIMACVRACYBELE
EROSEOTERITOREDEVSMOLLIQVELABELLO
ACCENDITQVETVOSIDAEOSMATERAMORES
INMEFELICESANIMAVITCARMINAMVSAS
MEIVDEXFORMAEALTAGESTAVITINIDA
MELAETISOCIAMVOTIVICINAMARITO
EOOLVCISCANITINVITATASVBORTV

1. *Naidum Driadumque choros archanaque.* 2. *Hevvantis satiros.* 3. *Thiasos.*

XIII.

P rinceps beate placido ſub axe jam nun C
I uſtis ſerene populis favente mund O
V ictor triumpha tribuens ſalubre nume N
S aclis amore dominans perenne fauſti S
A uctor ſalutis oriens quietus ibi T
V otis favente dominis ſupernè dextr A
G audet ſubire placidum regentis ome N
V irtus vigore radians ſerena præſta T
S anctis videre ſuperis remota mund I
T otum ſub orbe moderans ſalubre nume N
* Vincere. * *V inces ubique ſuperos favente nut V*
* Saculum. * *S aclum per omne dominans beate ſolu S*

Jam nunc ſub axe placido beate princeps,
Mundo favente populis ſerene juſtis,
Numen ſalubre tribuens triumpha victor,
Fauſtis perenne dominans amore ſæclis,
Ibit quietus oriens ſalutis auctor,
Dextra ſupernè dominis favente votis,
Omen regentis placidum ſubire gaudet.
Præſtat ſerena radians vigore virtus
Mundi remota ſuperis videre ſanctis,
Numen ſalubre moderans ſub orbe totum,
Nutu favente ſuperos ubique vinces,
*Solus beate dominans * per omne ſæclum.*

* Omne per ſæculum.

XIV.

INGEMVIGRAVITERGRAECVMMISERATVSAMICVM
CVIMEAMENSADMISSADOLENSCVPITOMNIAFARI
1. SOLVSVTHAECOCCVLTALEGENSSECONCITETIRA
VNDIQVEADFLIXVMVINCLISSONTEMQVETENERI
2. SEDVITANSMVLTOSQVOSFOEDAADIVRGIACOIVX
VOLVERITTESTESNEVCANDIDAFEMINAGRAECVM
3. MOXKARISHEBETETTELISNIHILIMPROBACYGNI
DEPOSVISSEVIDENSHELENAMCVIGRATIABINIS
MAIORADVLTERIISDONOMINACVNCTALIBENTER
4. MVSASONATGRECISFRIXCONIVXCREDECANENTI

1. Haec occulta legens se concitat tria. 2. Conjunx. 3. Telis minil. 4. Conjunx.

In hac pagina tricenæ quinæ litteræ per omnes versus sunt, & de minio scriptum est in medio corpore paginæ *AVG. XX. CAES. X.* Sed in lineis litterarum trium *AVG*, percurrit versus,

Cum sic scripta placent, audent sibi devia Musae

In duarum sequentium, quæ sunt, *XX*,

Per varios signare modos, devotaque mentis

Item trium litterarum, quæ sunt, *CAE*,

Gaudia, quæ pingens loquitur mea Phoebe Camena.

In duarum quæ sunt quarto loco, *S. X*,

Summe parens da voce pia tricennia fari.

XV.

VICTORSIDEREISPOLLENSVIRTVTIBVSIBIS
PERSICACVMNATISLATIOCONFINIAREDDENS
IAMNILIPRINCEPSLAETISORIENTERECEPTO
QVOSTIBIFIDADICATCONCORDIADIVESEOIS
IAMPOPVLISPARTHISMEDISVNIQVEDICATIS
AVGVSTOETNATISTVMAGNAADGAVDIASANCTE
CONSTANTINEFAVETETANTOINCARMINEMVSA
ETTVADESCRIPTISPINGITVICENNIAMETRIS
ATTVSVPPLICIBVSOLIMDVXCLARVSINARMIS
DAPIETATEFIDEMMAIORMOXGLORIAHONORVM
SITOTOSSERVAREQVEASPOSTVOTATROPAEIS
PARCEREIAMVERSISVIRTVSDENVNCIATALMA
INDVSARABSIAMVOTAFERVNTETMEDIADIVES
AETHIOPESGNARIRAPIDOCVMLVMINESVRGIT
TETHIOSEXGREMIOTITANSEDETOMNIALAETA
CONSTANTINEBONONVNCLVDENTOTIASAECLO
FELIXMVSATVISPOSCITQVAEDIGNAREFERRE
PRAEMIAVIRTVTVMMERITISVELVOCESONARE
QVIDVAGAPIERIOSVERSVSSVBVALLISOPACA
ILICECOMPONISLAVROQVIDCARMINACARPIS
CASTALIOSTOTARESPONDETVOCETRIVMPHOS
QVAMDATFONTESVOCLARIOTVCARMINAPROME
VATEDEODIGNAAVTSIQVODPERFERETAVDENS
MAIVSOPVSNECTENSMENSTOTAMOLESVBIBIT
SPEPINGETCARMENPANGATSICOEPTACAMENA
COMPLEATETVERSVVARIATADECENNIAPICTO
ORESECVNDAVOVENSSVBCERTOLIMITEMETRI
OTIACAESARIBVSPACISDEDITAVREASAECLA
INDVLGENSNATISPATRIAEPIETATISHONORE
MITISIVREDEVSSEDCRISTIINFORTIAVIRES
NONDVBIAERIPARHENVMRHODANVMQVETVERI
VLTERIOREPARANTETFRANCISTRISTIAIVRA * Rhodanumque.
IAMTVSANCTEPVERSPESTANTAERITEQVIETI
MISSAPOLOSAECLISDACONSTANTINESERENA
TEMPORASVMMEPIOTRiCENNIASVSCIPEVOTO

In hac pagina tricenæ quinæ litteræ sunt: In qua Christi monogrammum rubrica depictum est, per quam à primi versus littera prima ad ultimam novissimi linea decurrens continet,

Summi Dei auxilio nutuq; perpetuo tutus,

Et à prima ultimi versus littera ad novissimam primi per obliquum ascendit scriptura hæc,

Orbem totum pacavit trucidatis tyrannis,

A media littera primi versus usque ad mediam ultimi per directum descendit rubrica continens,

Constantinus pius & æternus Imperator,

Inflexio quæ græcam litteram facit scriptum habet,

Reparator orbis.

XVI.

SANCTEDECVSMVNDIACRERVMSVMMASALVTIS
LVXPIATERRARVMTESOLOPRINCIPESAECLIS
IMMENSVMGAVDEREBONISDATVRAVREAVENIT
SVMMOMISSADEOFVSISPATERALMETYRANNIS
IVSTITIAINTERRASETGLORIACANDIDAVERI
TEQVEDVCEMAGEGRATAFIDESETIVRARENATA
TOTAQVEPERCVLSISINGENTIMOLETYRANNIS
ASPERAVISPOSITAESTBELLIRESITALAIVRE *Tirannis.
SCEPTRADABITPOPVLISVOTOPIVSORBISEOI
AVGVSTEINVICTASMVNDITRANSIBISINORAS
TEQVESVPLEXTOTISDVCIBVSSTIPATASYENE *Siene.
ORATIVRACVPITLVCISSIBIGAVDIANOSTRAE
OPTATAMATFALLAXENPERFIDATELAFVGARVM
PARTHVSDEPOSVITRVITORISVNDIQVERVBRI
LITORISAETHERIOENVTVCERTAMINEAMORIS
MEDVSARABSMOXOMNISOVATLAVDARESERENI
ORISLVSTRATVIDATVERISSANCTETROPAEIS *Orbi, sed apparebant vestigia prius scriptum fuisse oris.
HAECMAGEFELICESTITVLOSVINCASVTAMORE
AVREAPERPETVORESTAVRANSSAECVLAMVNDO
INDVSETAVRORAEMILESQVOSFLVMINENILVS
TANGITFECVNDISVENTVRVSFRVGIFERVNDIS
ORANTESPIAIVRAPETENTGENSNOBILISORTV
AETHIOPESCVNCTIPARENTOPTATAQVEMVNDI
TEMPORALAETADEDITNOBISFELICIVSAEVVM *Felicitas aevi.
ENSVPLICESPERSAEIVRASIBIREGIANOLVNT
TEDOMINVMMALVNTFVSITVASEMPERADORANT
ORASVISCVPIVNTTOTISTIBICEDEREREGNIS *Sibi cedere.
TVPIVSETIVSTIVEREMEMORINCLYTELAETIS *Sibi cedere.
DARESPONSABONASEMPERMITISSIMVSORBIS
IMPERTIRETVVMCLEMENTERETADDITONVMEN
SINTMAGEFELICESPARITERQVOSALMETVERE
ETREPARATAIVGANSMAESTIDIVORTIAMVNDI *Et reparata iugans.
ORBESIVNGEPARESDETLEGESROMAVOLENTES
PRINCIPETEINPOPVLOSMITIFELICIVSAEVO
OMNIALAETENTVRFLORENTIBVSAVREAREBVS

In hac pagina omnium verſuum litteræ tricenæ quinæ ſunt, & per omnes partes laterum totidem. In qua à prima littera primi verſus ad noviſſimam ultimi verſus per obliquum deſcendit verſus,

Alme ſalutari nunc hæc tibi pagina ſigno.

Et rurſus à prima littera ultimi verſus usque ad noviſſimam primi verſus per obliquum aſcendit hic verſus,

Scripta micat, reſonans nominibus domini.

Rurſus prope medietatem hic acroſtichidis illic teloſtichidis, ſcriptæ litteræ utrimque ſeptenæ ad directum minio in duabus litteris *I* & *E*, & in medio, acroſtichide & teloſtichide in *S* litteræ lineam deformata, exprimitur per has tres partes verſus heroicus,

Nate Deo ſolus Salvator ſancte bonorum,

Rurſum in linea *V* litteræ, quæ eſt ad medietatem ultimi verſus, ſcriptus eſt,

Tu Deus es juſti, gratia tu fidei.

Rurſum per mediam græcam *X* litteram ad directum virgula deſcendens, quæ habet inflexuram quaſi *P* litteram græcam, habet ſcriptam proſam,

Sit victoria comes Aug. & natis ejus.

Quæ omnis pictura habet monogrammum Chriſti, & litteras ſcriptas, *IESVS.*

XVII.

ACCIPEPICTANOVISELEGISLVXAVREAMVNDI
CLEMENTISPIASIGNADEIVOTVMQVEPERENNE * Elementis.
SVMMEFAVETETOTAROGATPLEBSGAVDIARITE
ETMERITAMCREDITCVMSERVATIVSSATIMORE
AVGVSTOETFIDEICHRISTISVBLEGEPROBATA
GLORIAIAMSAECLOPROCESSITCANDIDAMITI
ADCVMVLANSCOETVSETTOTAORNATASERENIS
MVNERIBVSPRAESTANSNATISVTLAVREAVOTA
VIRTVTVMTITVLOSPRIMISIAMDEBEATANNIS
PROGENIETALIGENVITQVOSNOBILESAECLVM * Nobile saeculum.
HISDECVSAPROAVOETVERAECONSCIAPROLIS
ROMAFLVITPRINCEPSINVICTIMILITISALMA * Roma eluit.
OTIAPACISAMANSHAECSVNTMITISSIMADONA
HOCATAVIMERITVMVOTISPOSTEDITVSORBIS
ERVMPENSDOCVITNENORINTFRANGEREFIDEI
OPTIMAIVRAPARESCVRISSVBMARTISINIQVI
NVLLISLAESAFIDESHINCIVGISTAMINEFATA
VOBISFILALEGVNTPLACIDAPIETATESECVTA
ETRESCONSTANTINVNCEXERITINCLYTAFAMA
AVCTASTIRPEPIAVOTOACCVMVLATAPERENNI
SANCTATVASSEDESADMENTISGAVDIAMIGRAT
AETHERIORESIDENSFELIXINCARDINEMVNDI
IAMPATRIAEVIRTVTISOPESBELLINELABORE
ANIVSTIMERITISDICAMMENTISQVESERENAE * Dicam entiis sa-rene.
ETPIADONACANAMFECVNDAQVEPECTORANOTO
RITEDEOSICMENTEVIGENTCVIGAVDIACASTA
CLAVDIVSINVICTVSBELLISINSIGNIAMAGNA
VIRTVTVMTVLERITGOTHICODEMILITEPARTA
FILIÆTATEPOTENSCONSTANTIVSOMNIAPACE * Filietate potens Constantinus ouia.
ACIVSTISAVCTVSCOMPLERITSAECVLADONIS
HAECPOTIOREFIDEMERITISMAIORIBVSORTA
ORBIDONATVOPRAESTASSVPERASQVEPRIORA
PERQVETVOSNATOSVINCISPRAECONIAMAGNA
ACTIBILEGEDEIIVSSISQVEPERENNIAFIENT
SAECLAPIISCEPTRITECONSTANTINESERENO * Serena.

I. *Mixta per amfractus diducunt carmina Musæ,*

II. *Seu cancellatos spatia in contraria flexus.*

III. *Seriem paramus ordinare acrius,*

IV. *Amor poesis spissa gaudet exigi.*

V. *Possit coire docta rerum limite,*

VI. *Opus tuetur non negata parcitas.*

VII. *Speciosa sancta cultu.*

VIII. *Bene picta Musa metris,*

IX. *Breviter fluas ut isto*

X. *Opus est per arta cœtu.*

XI. *Audeo plenas*

XII. *Edere formas:*

XIII. *Picta notabo*

XIV. *Jura Camenis.*

XIIX.

I. III. VII. XII.

MIRVMOPVSESTCVNCTOSETTALESEDEREVERSVS

SICQVELOCAREHEDERISPAVLVMTVDIEROGATVS

MOXADESENQVORSVMRAPIESQVIPRAEBEOFIXAS

SVMTVVSETPRIMISTVADISCIMVSVTTRIAFELIX

NECFALLAXTRIBVENSAVDACIINMVNERECLARVM

AEQVIPARESANIMVMNVNCCLIOCARMINAFIRMET

QVÆPOTERVNTPANGIPONAMCEVSTAMINANORMAS

QVAEVERRANTSESEQVAEVINCVLAMITIACVRENT

TVDABISHASVIRESTVARVRSVMCŌSEREPRAEMIA

XI. AVSIBVSINMAGNISLAETAADCONTRARIACVRRAS

IV. AONIDVMNAMFONTEGRAVIMICATARSNOVAVENIS

IMMANESTPRORSVMAMPLEXVAVTTOTOCIVSONAS *

PROSPICEREPLANTAREMODOSINMITTATVTLTEM *

ETPROIIECTANECETCONSVMTOINGLORIALIBRO

SISAPIVNTETNOSTRACVISVCCRESCEREACVMEN

PRAESOLIDVMDENSVMQVEANIMIDEDVCEREVIVA

CONGRVERECERNANTSTVDIOSEQVIBONACALLES

VIII. LEGIBABSTRVSISQVODCARMINACONSPICORATI

IX. BLANDEANIMIIVDEXQVIMORIBOMNIACISAVCTV *

PRAEMIROOSTENDISSTVDIAINRECTOREPOLITA * Premi-

TREVSICOLASQTVOSAVCTVSLAETABILESVMENS ro

INTVITVMQVOPROSPERAFACTAACGAVDIADONES * o osten- dis

PVBLICANILPRIVSESTQVODVLETNOMINECVRAS * Nil

FASSITSIDONIISENSVMINPENETRALEPATRONI * prius

NOSCEREQVAEPOSSISILLICNITOROCITEREIVS

V CONDITVRABSTRVSAGENEROSVMCOGERECENSVM

XIII. PAVPERIEFLAGRANTGEMINISNOVAGAVDIAVOTIS * Dissere

DIVESAPOLLINEISDEAVRATFOEDERAPLECTRIS pol lineis

HICNOVITLAVDESDOCTVSQVAEQVEOMINETANTO

SVNTPRAEVISABONISTVDEXTERPROTINVSESTO

CVMSANCTISINSISTEFIDEFESTINVSINAMPLVM

CLEMENTIHAECNVTVAVGVSTVSTIBIDONABEATA

LAVDATOTRIBVETTECONSVLEPRAEMIACOMPLET

HINCTVATVNCFESTISNOTISEXNOMINAPLAVSVS

PLVRIMVSACPRVDENSRERVMQVISTORPEATVSVS

DEGENERIABSPEMOLITAPLVSINGRVITHINCIAM

SVSCIPEVOTOALACRIHOCMVNVSVIRBONECLARE

II. VI. X. XIV.

Alme tuas laurus ætas ſuſtollet in aſtra.

Aurea lux vatum ſilvæ mihi præmia ſerva.

Aucta Deo virtus Muſas magis ornat aperta.

Aurea victorem pietas ſonat ubere lingva.

Aonios latices pietas juvat armaque diva.

Auguſti florem pietas juvat arma tropæa.

Aonii frutices pietas juvat ubere glaba.

XIX.

ALMETVASLAVRVSAETASSVSTOLLETINASTRA
LVCETVASIGNESFASTVSSINELIMITECONSVL
MARTESERENVSHABESREIECTOMVNIAGRAIVM
ETMEDIPRAESTASINCENSVMSCEPTRAREDIRE
TORVAGETASCAMPOCLARVSVTLVMINAPERDIT
VVLTCVRVOTVRMAEFELIXSVACOMMINVSICTV
ARMENIIDVXFERRELEVISSOLTEQVOQVEPILA
SICETVICTNREFERTEXORTOSDACIAFRANCOS
LEGETVVSTONSORHENVSTIBIGERMINATEXVL
AGMINATELORVMSVBEANTQVIMVRMVREBELLA
VINCEREFLORENTILATIALESSARMATADVCTV
REXTIBIPOSSEGETASVISODETLIMITEVLTOR
VIDITTESVMMVMCOLVMENQVAVERIFERAESTV
SERVSINOCEANIPRESSITIVGANYSIAPONLVS
ATQVERVDISRADIISCITLVXEXORTATROPAEA
ENGAVDENTPIETATEALTISPARSPERPEREAGE * Tro-
TVVATEMFIRMESDICTVSTENVNCLYRACANTET phæa. *
AVCTADEOVIRTVSMVSASMAGISORNATAPERTA
SOLVMVOTANOTISLATESVAROMVLADATPLEBS
SANCTATVISCLIOPERMISCETVOTATROPAEIS * Tro-
VISITVRETCRESCITPICTORVMGRATIACANTV phæis.
SITVISVICENISPERTHILENGRATIAPOLLENS
TALISFAXASVISSIGNISLYRAMVNERAGESTAT
ORSAPARIVATESQVAEPERFERTDELIERITHMO
LVMINEMVRICEOVENERANDVSDVXERITVTSOL
LEGIBVSVTIANITENEASAVVSORBETRIBVNAL
EGREGIOSTITVLOSPIETATISHABEBISAMORE
TOTFRETAPACISAPEXMVTARIMVNEREGAVDET
INDIACLAVIGERILATIVMVVLTTANGERENAVI
NILEVSMESSORSVATRADITCASTRAVELAGMEN
ARCTOSQVAMCARPINOSCETVIXHACMVSINORA
SICISTOSCVLTVSINTERCVRVANTIBVSENSES * Sic ista
TENIVEAIVVATARCEFRVIPONTIDECVSAVGET cultus in
ROMASORORVETERESTVSCOSQVOSORETVEMVR tercur-
ALMETVASLAVRVSAETASSVSTOLLETINASTRA uantibus ensis.

In hac pagina per omnes partes tricenæ septenæ litteræ sunt, & de minio scripta species palmæ, in qua palma duo primi rami quia breves videbantur, nec versum poterant implere, adjuncta est linea per directum & per obliquum,

Castalides versu docili concludite palmam.

Eadem littera prima communi manente, & M littera ultima primi versus communi manente, secundus ramus per obliquum descendens & ascendens, facit versum,

Constantine fave, te nunc in carmina Phœbum

Per tertium ramum adæquè per obliquum descendit & ascendit hic versus,

Mens vocat, ausa novas metris indicere leges,

Per quartum ramum adæquè per obliquum descendit & ascendit hic versus,

Limite sub parili crescentis undique ramos,

Per medium truncum descendit à media littera primi versus ad mediam ultimi hic versus,

Reddat ut intextus Musarum carmine versus,

XX.

CASTALIDESDOMINOVIRTVTVMTRADITEPALMAM
CONSTANTINVSHABETBELLORVMIVRETROPAEVM * Tropaeum.
VINDICESVDDEXTRAREDDENSFELICITERORBEM
CONSILIISITERVMSVADENSETCVNCTAREFERRE
ROMATIBIBELLISCVMSAEVAINNECTEREPOSSIT
VINCLAIVGIVIRTVSMITESNONARMATINHOSTEM
SICMAGNOPATIENSDOCVITCERTAMINEPARCENS
QVIDPIETASDONETPOSTDIRAPIAMINACLEMENS
NVNCMIHIIAMTOTODOCILESHELICONACAMOENÆ
MITTITECONPOSITASINTEMPORAMITIAPALMAS
NECTITEDEMETRISVIRTVTVMCARMINAETOMNES
CONCINITEVTFRVCTVFELIXETPRINCIPEDIGNA
DETSTIRPESGRATASTEXENSQVASPAGINAVERSV
HINCVOVEATTITVLOVOTORVMCARMINAPOLLENS * Stirpe gratam.
PIERIOSMIHIPHOEBETVODENVMINEPRAESTENT
FONTESCASTALIAETVASILICETIREPERAGRANS
MENSIVGACELSAPETETMECVMSIPANGEREVERSV
MVSAVELITTANTOIAMNVNCSVBPRINCIPELAETA
LAVDISDONAFERENSRESONANSINSIGNIARAMIS
VINCENTVMIVSSOSAVDAXMIHIFIDATRIVMPHOS
ETMERITVMIVSSOSTOTREDDERENOBILEPALMAS
AONIDVMQVASVALLEFLVENSALITVNDARIGATAS
SANCTESALVSMVNDIARMISINSIGNIBVSARDENS
CRISPEAVISMELIORTECARMINELAETASECVNDO
CLIOMVSASONANSTVAFATVRPVLCHRAIVVENTAE
NOBILETVDECVSESPATRITVQVEALMEQVIRITVM
ETSPESVRBISERISHOSMENTISCARMINECAESAR
TVVINCENSPACISGRATISSIMAFOEDERASEMPER
INDVLGEETFACILISGENTESADIVNGEROGANTES
FACQVETVIIVRISGAVDENSVIRTVTIBVSAVCTIS
CONSTANTINVSITEMLAVSORBISGLORIASAECLI
ROMVLEVMSIDVSLVXCLEMENSINCLITAFRATRVM
NOBILITASPROAVISVERVMETMEMORABILEFAMA
RESTITVITVICTORCAESARNOMENQVEDECVSQVE
SANCTEPATERRECTORSVPERVMVICENNIALAETA
AVGVSTOETDECIESCRESCANTSOLLENNIANATIS * Solennia.

In hac pagina triginta quinque litteræ per omnes partes ſunt. In qua à prima littera primi verſus ad ultimam noviſſimi, rubrica per obliquum deſcendens, habet ſcriptum,

Conſtantine Maxime Imperator & invicte.

Item à prima ultimi verſus per obliquum rubrica aſcendens, usque ad ultimam primi verſus, adæque habet ſcriptum,

Æternæ pacis providentiſſimus cuſtos.

A ſeptima primi verſus ad ſeptimam à fine ejusdem verſus per anfractum aſcendens,

Pater imperas, avus imperes.

Item à ſeptima ultimi verſus, ad ſeptimam à fine ejusdem verſus, hoc idem habet. A tertia decima primi verſus ad tertiam decimam à fine ejusdem verſus, habet ſcriptum,

Pius & felix.

Eadem ratione & in ultimo verſu hoc idem ſcriptum eſt. A ſeptima acroſtichidis ad ſeptimam à fine acroſtichidis, habet ſcriptum,

Aurei ſæculi reſtaurator.

Hoc idem habet ſcriptum identidem à ſeptima teloſtichidis, ad ſeptimam à fine ejusdem teloſtichidis. A XIII. Acroſtichidis ad XIII. à fine ejusdem acroſtichidis habet ſcriptum,

Omnia magnus.

Teloſtichis hoc habet ſcriptum identidem à tertia decima teloſtichidis ad tertiam decimam ejusdem.

XXI.

CALLIOPECANEPLVRAPROCAXENORESERENVS
FONTESCASTALIIDEVSAVDIETINDECANOROS
MENSFVRITINNEXVSETFELIXGVRREREVOTIS
IAMSECREDETOVANSLIBETIREPERAVIASOLA
IMPETEQVOGRESSVSETFANDIOPTATACVPIDO
INVITATATVLITMENSTANTVMMAXIMECAESAR * Inclit-
AONIAENODOSAMPLECTITVRINGITVSAETHRA fabra.
FVNDEPATERCAEPTISMVSASADMVTVAVERSVS
SCRVPEAFINGENTEMTAMDVROCARMINAVERSV
LVDEREFASNOBISPRAESVMEREDICEREMETRA
GAVDIAVELTENVIMEAPANDERESITMIHIMVSA
TANTVSHONORMEIVRESVOPERSIDERASAECLO
ODECVSAVSONIAETVLERITSICPARVALOCVTO
AMPLIVSENIVDEXDOMINVSTOTMVNERASVMMA
TANTAQVECONCEDISTVMENTEMDICEREDONIS
INVITASLAVDISCVMMVNERESICVAGAPRIMIS
HAVDAVDITALEGASNECDICTISLAESACAMENA
AVDETMAGNANIMOVOTINOVAVINCVLAMENTIS
IVSSADARECREVITQVEMEOCORREPTAFAVORE
ENAGEIAMREDDITVOTISPIAPRAEMIAMAGNVM
CONCORDISAECLOROMAEDECVSETSIBIMVNDI
IVRASVITOTLVXPOPVLISORBIQVETROPAEVM * Trophe-
SICDATASVNTISTOMAIORTVAGLORIATERRIS um.
ENAVGVSTETVISPRAESENSETTANTVSVBIQVE
IMPERIISFECVNDEPARASNVNCOMINECRISTI
OCEANIINTACTASORASQVIBVSERVTAFRANCI
DATREGIOPROCVLECCEDEVMCVIDEVIALATIS
TOTAPATENTCAMPISVTCAESOLIMITEVICTOR
RITEATAVOSVMMOMELIORCVICLAVDIVSACER
MAGNANIMVMSIDVSDATCLARVMENVMINEDIVO
IMPERIVMVIRTVSQVEMFELIXOPTATALVMNVM
AVGESFLORETVONOSTRAETIBIDEBITAVITAE
ORTAMICATFRATRVMFATALISGLORIASAECLO
RESLATIAVTVOTICOMPOSSICGAVDEATAVCTA
ASPICEPACATOPARTAESTLVXLAETASVBORBB

In hac pagina per omnes versus tricenæ quinæ litteræ sunt: per quam paginam discurrunt duo versus de minio scripti, utrique quinarum partium orationis, quæ singulæ septenas litteras habent, quarum ultima manente, quatuor inter se vices mutant, ita ut prima si velis sit quarta, & quarta rursum prima, secunda cum velis sit tertia, tertia cum velis sit secunda, & manente ultima, fiat reciprocus multifariam versus, non solum ipse se mutans, sed cum alio versu eandem varietatis obtinens rationem, ordine servato partium, quem mutari velis, ut possis quam vis inde partem orationis per ordinem suarum partium mutare. Sunt autem versus duo hi,

Dissona Musarum vinciri stamine gaudens,
Grandia conabor Phœbeo carmina plectro.

Idem versus per anfractus varios sursum & deorsum discurrit. In hac eadem pagina quatuor quadrata in angulis sunt senarum litterarum, duo trigona, & duo orthogona majora dimidiata, & unum hexagonum in medio, & scalena per angulos quatuor, omnia pari numero litterarum, & pari ordine crescentia vel decrescentia, id est omnia similia, trigona trigonis, orthogona orthogonis, quadrata quadratis, scalena scalenis.

XXII.

MARTIAGESTAMODISAVDAXIMITATASONORIS
MVSAPEREFFIGIEMTVRMARVMCARMINATEXIT
ETNVNCAGMENAGITQVINOSVBLIMINERECTVM
MVSIGENOSPATIVMSEPTENOLIMITEDISTANS
NVNGEADEMVERSVRELEGENSVTCVMQVEMEATV
MITTITINAMFRACTVSNONVNALEGECATERVAS
DISSONACOMPONIDIVERSOCARMINEGAVDENS
GRATANIMISFLEXVDOCILIDEPERPETEMETRO
ORTAITERVMFINISOCIANSCONFINIACONTRA
PRAEPONENSORSISNVLLODISCRIMINEMETRI
QVINETIAMPARTESMEDIAESVAMVNIADOCTAE
EXPEDIVNTVERSISVICIBVSNAMFINESEDVNO
QVAMVISAMBIGVOSCVRSVSETDEVIACLAVDIT
OSTENTANSARTEMVINCIRISCRVPEAPRAEBET
SARMATICASVSVMSTRAGESSEDTOTAPERACTA
VOTAPRECORFAVEASSVBCERTOCONDITAVISV
FACTORVMGNARVMTAMGRANDIADICEREVATEM
IAMTOTIENSAVGVSTELICETCAMPONACRVORE
HOSTILIPOSTBELLAMADENSARTISSIMATOTO
CORPORAFVSASOLOSVBMERSASAMNEREPLETO
VICTRIXMIRETVRTVRBASACIEMQVEFEROCEM
PLVRIMACONABORPHOEBEOCARMINEGAVDENS
MARGENSISMEMORAREBONICAELESTIAFACTA
INTROITVSETBELLALOQVIPERCVLSARVINIS
QVISDEVICTAIACETGENSDVROMARTECADVCA
TESTISMAGNORVMVICINABONONIAPRAESENS
SITVOTICOMPOSEXCISAQVEAGMINACERNENS
DETIVGACAPTIVISETDVCARCETERAPRAEDAS
GRANDIAVICTORIMOLIMVRPRAELIAPLECTRO
DICERENECSATISESTVOTVMSICOMPLEATORE
MVSASVOQVAECVNQVEPARATSVBLEGESONARE
SCRVPOSISINNEXAMODISPERFECTACAMENIS * Quecunque parat sub leges.
VVLTRESONAREMEISETTESTISNOTATROPAEA * Trophea
DEPICTISSIGNAREMETRISCVMMVNERESACRO
MENTISDEVOTAEPLACARIINFATAPROCELLAS

In hac pagina tricenæ quinæ litteræ per omnes partes sunt, in qua à prima littera primi versus rubrica descendens usque ad quadraturam mediam, & de quadratura per obliquum ad ultimam primi versus ascendens, facit versum,

Ausonium columen, lux alma, & gloria Romæ.

Rursum ab Acrostichidis tertia decima littera, quæ est V, per obliquum ascendens usque ad primum versum prope medietatem. & inde per obliquum descendens ad Telostichidis tertiam decimam litteram, quæ est I, facit versum,

Virtutum specimen, mitis clementia mundi,

Novissimæ autem partes orationum his duobus versibus alternis utraque utrique versui serviunt. Deinde per Acrostichidem à quarta decima littera novem litteræ ad directum descendentes, & contra se pari ordine prope in media pagina aliæ novem, & item ultra mediam paginam pari ordine aliæ novem, & item in telostichide aliæ novem, faciunt versum,

Justitiæq; parens, spes felix, otia rerum.

Rursus à vicesima tertia littera Acrostichidis, per obliquum ad ultimum versum descendens, & inde paululum directa, & ascendens per obliquum ad XXIII. telostichidis, facit versum,

Ætherium munus nobis per sæcula missum,

Litteræ ab ultima littera Acrostichidis, à prima novissimi versus per obliquum ascendentes ad mediam quadraturam, & paululum directæ, & per obliquum descendentes, usque ad ultimam novissimi versus litteram, faciunt versum,

Rectorisque Dei per te præsentia pollet.

In ista pagina sunt hexagona pari numero quatuor, trigona isopleura numero litterarum octo, quadratum medium, omni parte pari numero litterarum, unum.

XXIII.

AVGVSTVMSPECIMENMITISCLEMENTIAMAGNE
AVSONIDVMVICTORTVAMAXIMEFORTIAMVSAE
CASTALIAEDEFONTECANVNTTVMVNERASVMMA
VOTORVMDAPHOEBEMIHINVNCPLENAFAVORIS
DAMENTEMSENSVSQVEPIOSINSIGNESERENVS
IMPERIVMNATISQVEPOTENSADMARTIAFELIX
PERPETVVMSAECLISPICTOSVBCARMINEFARI
AVDENTEMPRECORIPSEIVVAMEGLORIAVATVM
DICTVRVMCARMENQVAMVISNVNCCOPIAMVSAE *Ipse iuua.
NONTALISPOSSITQVEMINVSSVBLEGEIVVARI
VERSOALIVDLIMOALIVDQVOPAGINAINOMNES
SIGNATVRMODVLOSDISCERNATSEMINAFANDI
VELLEIVVATNVMENLVXALMAETGAVDIAMVNDI
INSTITVVNTSEQVITVRCVRASINMVSICAVOTO
VIRTVTESQVETVASETMORESPANDEREGESTIT
SANCTETVOSCREVITNOSTRAEFIDVCIAMENTI *Virtutes tuas.
TEDVCENAMQVEPIOGAVDENSSVBMVNERENOTA
INIVGAFESTINATMVSISVBIFRONDEASEMPER
TECTACANVNTARTESETNOTAEVATIBVSVNDAE
INDOMITOSREGESSEVPACISLVBRICAVICTOR
AVTBELLOSTERNENSAVTMITISFOEDERANVTV
ESSETVOSFACISAGROSQVEEXERCERETVORVM
AVCTIORALMADEIPERTEPRAESENTIAMVNDVM
RESPEXITREDDENSMOXAVREASAECVLAREBVS
OSTENDITQVEDEVSRECTORISTEMPORAIVSTI
AETHERIONVTVPLACIDISCLEMENTIAIVSTIS
PERTEPERQVETVOSSVNTOMNIAMITIAVICTOR
NATOSRESPOPVLIFLORENTADGAVDIAMENTIS
CAESARIBVSQVETVISTOTOVICTORIAINORBE *Cæsaribus.
SEMPERIVRECOMESFELIXINSAECVLAPOLLET
TANTORVMMERITASTATVESCAPTIVATROPAEA
VICTORSARMATIAETOTIENSENACCIPECLARI *Trophea.
DVCTORVBIQVETVISVOTORVMREDDITAFELIX
DEBITAIAMCONPOSGAVDETTVAROMVLEPVBES
RECTORRITESVVSNOBISPERSAECVLAFLORET

XXIV.

POSTMARTIOSLABORES
ETCAESARVMPERENNES
VIRTVTIBVSPERORBEM
TOTLAVREASVIRENTES
*Trophea. ETPRINCIPISTROPAEA
FELICIBVSTRIVMPHIS
AVGVSTARITESAECLIS
*Exultat. EXSVLTATOMNISAETAS
VRBESQVEFLOREGRATO
ETFRONDIBVSDECORIS
TOTISVIRENTPLATEIS
HACORDOVESTECLARVS
CVMPVRPVRISHONORVM
FAVSTOPRECANTVRORE
FERVNTQVEDONALAETI
IAMALMACVLMENORBIS
DATMVNERAETCORONAS
AVROFERENSCORVSCAS
VICTORIASTRIVMPHIS
VOTAQVEIAMTHEATRIS
REDDVNTVRETCHOREIS
*Tacite. MESORSINIQVATANTIS
SOLLENNIBVSREMOTVM
VIXHAECSONARESIVIT
TOTVOTAFONTEPHOEBI
VERSVQVECOMPTASOLO

Augusto victore juvat rata reddere vota.

Hi versus habent numerum Jambicum dimetrum catalecticum, omnes litterarum decemoctorum.

OSIDIVISOMETIR
VNALEGESVIVNOM
AONIOVERSVSHER
AVSVRODONETMET
AVGERILONGOPAT
EXIGVOCVRSVPAR
VLTIMAPOSTREMO
ASCENSVIVGICVM
VNOBISSPATIOVE
DINVMERANSCOGI
PARVANIMISLONG
TEMPORESVBPAR
DIMIDIVMNVMERO
HAECERITINVAR
PERQVEMODOSGR
AERECAVOETTER
QVISBENESVPPO
ARTIFICISMANV
SPIRAMENTAPRO
SVBQVIBVSVNDA
QVOSVICIBVSCR
HINCATQVEHINC
COMPOSITVMADN
QVODQVEQVEATM
PLECTRAADAPER
IAMQVEMETROET

XXV.

RILIMITECLIO
MANANTIAFONTE
ROIIVREMANENTE
TRIFELICIATEXTA
TIENSEXORDIAFINE
RVOCRESCENTIAMOTV
ODONECFASTIGIATOTA
MVLATOLIMITECLAVDAT
ERSVSELEMENTAPRIORIS
ENSAEQVARILEGERETENTA
GISETVISVDISSONAMVLTVM
ILIMETRIRATIONIBVSISDEM
OMVSISTAMENAEQVIPARANTEM
IOSSPECIESAPTISSIMACANTVS
ADIBVSSVRGETFECVNDACANORIS
ETICALAMISCRESCENTIBVSAVCTA
SITISQVADRATISORDINEPLECTRIS
SINNVMEROSCLAVDITQVEAPERITQVE
BANSPLACIDISBENECONSONARITHMIS
LATENSPROPERANTIBVSINCITAVENTIS
EBRISIVVENVMLABORHAVDSIBIDISCORS
ANIMATQVEAGITANSAVGETQVERELVCTANS
VMEROSPROPRIVMQVEADCARMINAPRAESTAT
ININIMVMADMOTVMINTREMEFACTAFREQVENTIA
TASEQVIAVTPLACIDOSBENECLAVDERECANTVS
RITHMISPRAESTRINGEREQVIDQVIDVBIQVEEST

In hac pagina organi ſpecies eſt xxvi. verſibus depicta, in qua ſuperior pars omnis heroico metro ſcripta eſt, cujus primus verſus xxv. litterarum eſt, & inde ſinguli per ordinem, incrementis ſingularum litterarum, ad quinquaginta usque perveniunt, cujus numeri eſt ultimus verſus, qui primum verſum numero duplicat litterarum, cum ſit pari metro. Deinde per medium diverſa rubrica ſcriptus eſt verſus,

Auguſto victore juvat rata reddere vota.

Quæ quaſi regulam organi deſignant.

XXVI.

ARDVA COMPONVNT FELICES CARMINA MVSAE,
DISSONA CONNECTVNT DIVERSIS VINCVLA METRIS,
SCRVPEA PANGENTES TORQVENTES PECTORA VATES,
VNDIQVE CONFVSIS CONSTABVNT SINGVLA VERBIS.

Hi quatuor verſus omnes pari ratione conſcripti ſunt: Ita ut manente ultima parte orationis,ceteras partes omnes verſuum ordinibus tantum invicem mutatis, vel ad directum, vel ad reciprocum modum variare poſſis, ita duntaxat, ut primæ partes cum primis vel quartis vices mutent, ſecundæ cum ſecundis vel tertiis, & poſſis ſi velis, nulla parte orationis addita, ex his IIII. verſibus LXXII. facere, ita ut nullus ſui ſimilis ſit.

Ardua componunt felices carmina Muſæ,
Diſſona connectunt diverſis vincula metris,
Scrupea pangentes torquentes pectora vates,
Undique confuſis conſtabunt ſingula verbis.

Carmina felices componunt ardua Muſæ,
Vincula diverſis connectunt diſſona metris,
Pectora torquentes pangentes ſcrupea vates,
Singula conſtabunt confuſis undique verbis.

Ardua conſtabunt torquentes carmina Muſæ,
Diſſona componunt connectunt vincula metris,
Scrupea confuſis diverſis pectora vates,
Undique felices pangentes ſingula verbis.

Carmina torquentes conſtabunt ardua Muſæ,
Vincula connectunt componunt diſſona metris,
Pectora diverſis confuſis ſcrupea vates,
Singula pangentes felices undique verbis.

Undique connectunt conſtabunt ſingula Muſis,
Scrupea torquentes componunt pectora metris,
Diſſona confuſis felices vincula vates,
Ardua pangentes diverſis carmina verbis.

Singula conſtabunt connectunt undique Muſæ,
Pectora componunt torquentes ſcrupea metris,
Vincula felices confuſis diſſona vates,
Carmina diverſis pangentes ardua verbis.

Carmi-

Carmina diversis felices ardua Musæ,
Vincula pangentes connectunt dissona metris,
Pectora torquentes componunt scrupea vates,
Singula confusis constabunt undique verbis.

Ardua felices diversis carmina Musæ,
Dissona connectunt pangentes vincula metris,
Scrupea componunt torquentes pectora vates,
Undique constabunt confusis singula verbis.

Singula confusis pangentes undique Musæ,
Pectora diversis felices ardua metris,
Vincula connectunt constabunt scrupea vates,
Carmina componunt torquentes dissona verbis.

Undique pangentes confusis singula Musis,
Ardua felices diversis pectora metris,
Scrupea constabunt connectunt vincula vates,
Dissona torquentes componunt carmina verbis.

Dissona torquentes constabunt vincula Musæ,
Undique connectunt componunt singula metris,
Ardua diversis confusis carmina vates,
Scrupea pangentes felices pectora verbis.

Pectora connectunt pangentes scrupea Musæ,
Carmina confusis diversis ardua metris,
Singula felices componunt undique vates,
Vincula constabunt torquentes ardua verbis.

Scrupea felices diversis pectora Musæ,
Ardua connectunt pangentes carmina metris,
Undique componunt torquentes singula vates,
Dissona constabunt confusis vincula verbis.

Vincula confusis constabunt dissona Musæ,
Singula torquentes componunt undique metris,
Carmina pangentes connectunt ardua vates,
Pectora diversis felices scrupea verbis.

Vincula componunt connectunt dissona Musæ,
Singula constabunt torquentes undique metris,
Carmina felices confusis ardua vates,
Pectora pangentes diversis scrupea verbis.

Scrupea diversis pangentes pectora Musæ,
Ardua confusis felices carmina metris,
Undique torquentes constabunt singula vates,
Dissona connectunt componunt vincula verbis.

Pectora pangentes confusis scrupea Musæ,
Carmina felices diversis ardua metris,
Singula constabunt connectunt undique vates,
Vincula torquentes componunt dissona verbis.

Dissona componunt torquentes vincula Musæ,
Undique connectunt constabunt singula metris,
Ardua diversis felices carmina vates,
Scrupea confusis pangentes pectora verbis.

PANEGYRICUS PUBLILII OPTATIANI PORPHYRII DICTUS CONSTANTINO AUGUSTO,

FINIT FELICITER.

V. C.

CHRISTIANI DAUMII SPICILEGIUM CRITICUM.

AD EPISTOLAM PORPHYRII.

Axime Invicte] Petri Pithœi Editio inter Veterum Epigrammata & Poëmatia, procurata Lugduni 1596. pag. 379. omittit *Maxime*.

Infatigabili clem.] Pith. *infatigabilis.*

Suffecerat] Pith. *suffecerit.*

Ligaveram] P. *illigaveram.*

Quo plus mihi] P. *quod prius mihi.*

Pro Heliconis] P. *pro Heliconu*, quod Barthius mavult, col. 1107.

Apollinis lyræ] P. *Apoll. lyra.*

Tui mihi nominis] P. *tui mini * nom.* Barthius legebat *tui divini nominis.*

Cum sua veneratione præfatio] P. *cum sua venerabili * * prælatio.*

Audendum, & exp.] τὸ & à P. abest.

Antistes nobilis Mant.] P. *nobis.* Malè.

Nectaris, vela fœcundus] P. *nectaris facundus.* Malè omittit vocem.

In carmina exaltat] P. *in carmine exultat.*

Tenui pauper ingenio] P. *tenuis pauper ingenii.*

Immensum mihi pondus] P. omittit *mihi.*

Etiam Musis tibi familiaribus adeò vacas] P. *hæc à Musis tibi familiaribus laudas.*

Quibus invictus semper in primis es] P. *quibus & invictus semper & primus es.*

Cum exili sermone] P. *cujus exili serm.*

Ne perminimis q. r. d. possint] P. *pro minimis q. r. d. possit.*

Ne facundissimis q. p. impleri?] P. *ne à facund. q. p. impleri.* Absque interrogandi signo.

Jam licet Parnassi] P. *jam* omittit.

Quocunque mens ibit in carmina] P. *quacunque mens ibit, carmine.*

Ausus sum illigare] P. *ausus sum versibus illigare.*

Vale] abest à Pith.

Barthius adscripserat:

Non ideò dubitandum de ingenuitate hujus Epistolæ, quod multi Constantiniano ævo melius Latine scripserunt: Nam & alios licet notare, & sic & pejus etiam, locutos; ut sint exemplo, chorographia à Jacobo Gothofredo, Itinerarium Hierosolymitanum à Petro Pithœo, promulgata Opuscula. Nos in scriptis libris & plura talia superesse novimus, & vel omnium loco ponamus Commentaria in Psalmos Arnobii alicujus, ætate certè minimè recentioris istis huc positis, titulum præferentia, &c.

AD EPISTOLAM CONSTANTINI.

A*ugustus Maximus*] P. *maximus Augustus.*

Spectarentur in] P. *expectarentur.*

Et Graeca post] P. omittit τὸ &c.
Eloquentia siluisset] P. *eloq. vilesceret.*
Gloria tota residerat] P. *resederit.*
Id ex ea indicere] P. *dicere.*
Ævum tulit delectare] P. τὸ *delectare* omisit.
Favoris excludit] P. *fav. exclusit.*
Flexere] P. *flexerunt.*
Cothurnis, & prope quotid.] P. *cothurnos. Alter prope cotid.*
Verbis affectus] P. *verbis allectus.*
Locutus est quidam, inaeq.] P. *locutus est: quibusdam inaequali.*
Elegia cantata est] P. *elegiaca cantata sunt.*
Inseruit pro aequ. modulaminis * *At non circa sing.*] P. *inseruit. Pro qualitate modulaminis ad singulos q.*
Ingeniis Imperatorum fav.] P. *ing. temporum favor.*
Irrigare] P. *rigare.*
Quasi clivosi] P. *quàm si cliv.*
Temperavit] P. *temperaverit.*
Non aliter ben.] P. *haud aliter b.*
Oratoribus fuit] P. *orationibus fuit.*
Ut hoc genere dict.] P. *ut in hoc g. d.*
Parn juga] P. *Parnassi sacra.*
Etiam nova nova lyra sibi] P. *etiam nova jura sibi.*
Qui modis quibusdā arctis innexi litterarum, distinctionibus versuum] P. *ut nodis quibusdam artis innexi citra interventum vitii inculpatum carmen effunderent. Tibi nominum difficultate proposita, numero litterarum, distinctionibus versuum:*
Propositi occultè intermeant] P. *propositi operis intermeant.* Fortè: *propositi operis occultè int.*
Oculorum sensus] P. *ocul. sensibus.*
Hoc tenuere] P. *hoc tenere.*
Hasitantiam carmini] P. *haesitantia carmina.*
Non repararet] P. *non separaret.*
Dicationis] P. *dictationis.*
Comprobata est] P. *comprobata* *
Si tu cum videas] P. *Tu cum tibi videas.*
Auribus non perisse, & prov.] P. *auribus* *, *non petis, sed prov.*

CARMINE I.

v. 3. *Ostro aditura nit.*] Pith. pag. 347. *Ostro tota nitens.*
v. 10. *Quod nimium sit tua nunc facies*] P. *quo nimium sit tua mundicies.*
v. 11. *Quos habitus*] P. *Hos habitus.*
v. 17. *Radiantibus intus*] Sic & Pithaei Editio. Barthius tamen legere imbibit pro *intus*, *uncis*, per quos intelligit umbilicos, quos *Menides* vocat Ausonius Prof. XXVI. Vide eum l. XXII. Advers. cap. XIIX.

CARMEN II.

Abest à Pithaeana Editione.
v. 10. *Spiculo*] Genus ferramenti marmorarii. *Barth.*
v. 15. *Normata ubique*] Exacta ad normam. *Barth.*

AD CARMEN III.

v. 2. *Auguste*] Pith. p. 378. *Augusti.*
v. 3. *Imperium*] P. *Imperii.*

v. 7. *Ni liquerit ille*] P. *ne linqueret illi.*
v. 9. *Nobu te*] P. *nobis tu.*
v. 10. *Decus o lux*] P. *decus & lux.*
v. 13. *Dant Patri*] P. *dant Patriæ.*
v. ult. *Vatis*] P. *Vates.*

Syllabis constat, qui dicitur Torp. s. Stymphalicus] Hæc non habentur in Pithœana.

Torpalius] Ropalicus. *Barth.*

Partibus orationis constat] P. omisit τὸ *constat.*

Ordinem suum per vices] Pith *per vices ord. suum.*

Nonus & ad dir.] τὸ *&* omittit Pith.

Heroicus est] P. τὸ *est* omittit.

Decimus & ad dir. pent. est, & reciprocus æquè] P. *Decimus ad dir. pentameter, & reciprocus nulla adempta littera vel syllaba, fit idem Pentameter.*

Undecimus & ad dir. hexameter est, & reciprocus nulla exempta littera vel syllaba fit idem Pentameter] P. *Undecimus ad dir. exameter & reciprocus* *

Tertius decimus pentameter, fit heroic. & her. pentameter] P. *Et Tertius decimus pentameter: suntque recurrentes.*

Sotadici] P. *Sotadicis.*

CARMEN IV.

Non est in Pith.

AD CARM. V. LEMMA.

Ista sequens pagin.] Pith. p. 350. *Et seq. pag.*

Tali se carmine] P. *tuli si carm* Male.

Penultimam] P. *paene ultimam.*

Ad ultimam sui] P. *ad ult. sic.*

Penultimam] P. *paene ultim.*

Item ad octavam decim] P. *Iterum ab octava decima.*

Orthogona] P. *octogona.*

Et decrescentia] P. *vel discrescentia.*

AD CARMEN V.

v. 1. *Fragrarem*] Pith. p. 351. *flagrarem.*
v. 9. *Latus*] P. *laetus.* Male.
v. 20. *Devia vota*] P *d. voto.*
v. 26. *Tanto cui munere*] P. *t. cur mun.*
v. 30. *Cito perferat*] P. *cata perf.*
v. 32. *Reddere detur*] P. *r. retur.*

AD CARM. VI. LEMMA.

In hac pagina] P. pag. 348. *In sequenti pag.*

Tricenarum] P. *trigenarum.*

Cum acrostichide; ultima littera primi versus, id est S communis est cum telostichide: ultima littera acrostichidis, id est S communis est c. u. v.] P. *cum acrostichidis prima littera, id est, S cum telestichidis ultima littera, communis est, id est, S communis est c. u. v.*

Decima octava] P. *octava decima.*

Deorsum desc. p. m. ult. versus] omittit P.

Decima octava S caput est medii versus ad directum: q. m. v.] P. *octava decima in capitalium medium versum, q. m. v.*

Partes has] P. *has partes.*
Clausæ] P. *inclusæ.*
Scriptum fac.] P. *scriptæ f.*
Disponas] P. *disponis.*

AD CARMEN VI.

V. 3. *Nobis da gaudia*] P. pag. 349. *nobis ad gaudia.*
V. 9. *Mœsto sic saltem*] P. *mœstos hic saltim.*
V. 11. *Annuit*] P. *Adnuit.*
V. 16. *Ad laterum*] P. *Ac lat.*
V. 22. *Æternæ, vires &c*] P. *æterna, cuires &c.*
V. 26. *Et summi laus, grata*] P. *E. s. jus, grata.*
V. 29. *Dextra salutis*] P. *dextra maritis.*

AD LEMMA CARM. VII.

In ista pag.] P. p. 363. *In hac pag.*
Litteræ sunt] P. *Litteræ omnes sunt.*
Noni versus designat] P. *noni versus per obliquum bis ascendens & descendens lubrica* (l. rubrica) *ad penultimam ejusdem versus, designat*, Orbi tu ren.
Rubrica, continet versum hunc] P. *lubrica continet hunc versum.*

AD CARM. VII.

V. 2. *Dabis*] Pith. ibid. *dabit.*
V. 3. *Mox carus*] P. *Mox rarus.*
V. 5. *Mundo*] P. *mundi.*
ibid. *Nomen*] P. *numen.*
V. 13. *Sua signa*] P. *qua signa.*
V. 15. *Concordia in omen*] P. *concordiæ omen.*
V. ult. *Sibi junge*] P. *tibi junge.*

AD CARMEN VIII.

V. 4. *Tu vatem*] Vide *Valesium* ad Euseb. H.E. pag. 169.
V. 5. *Polo divulsa*] P. p. 362 *polo divisa.*
V. 8. *Libera quærunt*] P. *liber* quærunt.*
V. 13. *Res*] i.e. *Respublica.* Sic v. 17.
V. 14. *Memorabile numen*] P. *memorabile dictu.* Malè.
V. 16. *Laremque*] P. *Laremve.* Malè.
V. 17. *Augusto*] P. *Augusti.*

CARMEN IX.

Abest à Pith.

AD CARM. X. LEMMA.

In hac pag.] P. p. 368. *In sequenti pagina.*
Descend. per directum] P. *per diversum descendentes per ordinem directum.*
Omnium versuum hic versus] P. *omnium versuum litteris versus hic Græcus.*
In nonis decimis hic] P. *In nonis decimis versus est hic.*
In v. octavis autem] P. *In v. septimis versus est hic.*
Sed cum deorsum &c.] Pith. *Sed cum hoc ordine deorsum versum Græcæ legantur, eadem litteræ per diversum ordinem in legentibus*

rectum dum in eadem pagina loquuntur versibus Latinis, obsequium suum Latinarum litterarum officio præbent, ut sit diversitas, cum hæc Græce.

AD CARM. X.

v. 7. *Fecundæ resecent*] P. pag. 369. *fec. referent.*

v. 10. *Te dominum bona &c.*] P. *Te dominam, bona dona Dei, te magne parentem.*

v. 11. *Grajûmque orb. t. maxime Rector*] P. *gratumque orbem, sibi maxima semper.*

v. 13. *Conplacidi sp. hostiles*] P. *Cum placidi spectent nos tales.*

v. 14. *Tua Const*] P. *tui Const.*

v. 16. *Servatores Tirri*] P. *Serv. Tyrii.*

v. 17. *Carior orbi*] P. *Karior orbi.* Sic versu 15. in utraque Edit. Ergo & hîc ita scribendum erat.

v. 18. *Quietis*] P. *quiete.*

v. 19. *Numinis*] P. *nominis.*

v. 23. *Tauro*] P. *Cauro.*

v. 27. *Cara*] P. *rata.* Malè.

v. 28. *Sors*] P. *Fors.*

v. 29. *Invictæ attollunt s. coortes*] P. *invictas attollant signa cohortes.*

v. 31. *Jura fidemque*] P. *Plura fidemque.*

v. 32. *Alme tui spectant*] P. *Alma tua spectant.*

AD CARM. XI. LEMMATE.

In hac pagina] P. p. 370. *In sequenti pag.*

Rubrica] P. *Lubrica.* Malè.

Ascendens usque ad p. octavi ejusdem versus] P. *Ascendens & descendens usque ad pæne ultimam ejusdem octavi versus.*

Optime Basse] Sic & Pith. Sed scribendum est *optume.*

Decimam septimam octavi] P. *septimam decimam oct.*

Ad tricesimam primam] P. *ad vicesimam prim.* Malè.

Et inde à XVII. noni] P. *& inde ad septimam decimam noni.*

Is, & inde à XIII. noni] P. *Is & inde ad tertiam decimam noni usque.*

Hendecasyllabum] P. *hendecasyllabum hunc.*

AD CARMEN XI.

3. *Ambiit*] Pith. p. 371. *ambigit hac claudens felicis nomine.*

6. *Pythola*] Rectè Pithœus *Pithoia.*

8. *Sed saucius*] P. *sit sancius.*

11. *Velit medio*] P. *velit metro.*

ib. *Dum in agmine*] τὸ *M* non eliditur, ut apud alios ejus ævi & sequentium passim.

ib. *Colocat*] P. *collocat.*

CARMEN XII.

Abest à Pith.

Edidit *Comelinus* ex *Velseri* Editione sub finem Notarum *Jos. Scaligeri* ad Theocritum p. 29. Edit. 1596. in 8.

AD LEMMA CARM. XIII

Pithœi Editio p. 364. præponit hæc in Velseriana omissa: *In pagina sequenti versus est ex dimidio jambico & dimidio trochaico con-*

stans: trochaicam partem in jambicam vertit, & jambicam in trochaicam. Eadem pagina in acrostichide habet,

Pius Augustus:

In telestichide,

Constantinus.

Versus in Pithœana sic collocantur pag. 365.

Princeps beate placide (l. placido) *sub axe jam nunC.*

Jam nunc sub axe placido beate princeps. Justis serene &c.

Mundo favente &c. Et sic porro.

v. 6. *Dominis*] P. *domini.* Sic & v. 18.

v. 11. *Superos*] P. *supero.* Sic & v. 23.

CARMEN XIV.

Non est in Pith.

CARM. XV. LEMMATE.

In hac pagina] P. pag. 352. *Et in sequenti pag.*

Item trium litterarum] P. *In tertiarum, quæ sunt CAE.*

IN CARMINE.

v. 1. *Sidereis*] P. pag. 353. *sideriis.*

v. 12. *Versis*] P. *versus.*

v. 15. *Sedet*] P. *sedit.* Barthius legit *dedit.*

v. 17. *Poscit*] P. *possit.*

v. 30. *Cristi in*] P. *Crispi in.*

LEMMATE CARM. XVI.

In hac pagina] P. *In sequenti pagina.*

In qua Christi] P. *In qua Christi.*

Rubrica dep.] P. *lubrica dep.*

Per quam &c.] P. *per quem à prima primi versus.*

Ultimi versus littera ad nov.] P *ult. versus ad nov.*

Usque ad med.] in P. τὸ *usque* abest.

Rubrica] P. *lubrica.*

Litteram facit scriptum habet.] P. *litteram facit, habet scriptum per lubricum, Repar.*

CARM. XVI.

v. 5. *Versus Justitia in terras*] hic versus abest à Pith. pag. 367.

v. 7. *Itala*] Malè Pith. *Italia.*

v. 10. *Invictas*] P. *Invictus.*

v. 11. *Teque suplex*] Pessimè Pith. *supplex* contra Metrum. Porphyrius imitatione Veterum longam positione Syllabam, omissâ unâ Consonantium corripit, ut fecerunt in *ŏmitto*, pro *ommitto*, vel *obmitto*, *dĭsertus* pro *dissertus*, *mămilla* à *mamma*, *ŏfella* ab *offa*. Et sic usi sunt Damasus Hymno Agathæ: *Pro misero suplica Damaso.* Sic Vett. Edd. ubi qui ignorarunt hoc, *rogita* substituerunt. Nec attendit id Operum Damasi recensitor Martius Milesius Sarazanus. Sic Galterus Alexandreide lib. 1. v. 280. & lib. 8. v. 7. *Gul. Brito* l. 1. v. 1. v. 197. 428 799. lib. 6, 64. lib. 7. v. 587. lib. 9, 121. 326. l. 11, 523. &c. Noster *Optatianus* iterum hoc Carmine, v. 25.

v. 16. *Serens*] Pith. *Serene.*

v. 18. *Vincas ut amore*] P. *ut vincat amore.* Fortè: *ut vincas amore.* Sic infra v. 24 hoc Carmine. *Tertullian.* l. 2. contra Marcion. v. 186. *Hilarius* Genesi, v. 2. 95. 184. Ad quem videndus *Weitzius.* Sic pag. 109. Epigr. veter. Pith.

V. 23. *Optataque mundi*] P. *Opt. mundo.*

V. 24. *Felicius ævum*] P. *felicitas aevi.* Et sic Vess. MS. habuit, quod ex Nota ad oram vides. Vide jam ad 18. dicta.

V. 25. *En suplices*] P. *supplices*, quod neque metrum, neque Optatiani artificium tolerat. Vide supra hoc Carmine v. 11.

V. 27. *Tibi cedere*] P. *sibi cedere.*

V. 29. *Da responsa bona*] P. *Da resp. bono.*

V. 32. *Mœsti divortia mundi*] V. *Valesium* ad Euseb. p. 169.

V. antepen. *Volentes*] P. *volentis.* V. *Nic. Heinsii* Præfat. ad nuperrimam Virgilii Editionem.

V. penult. *mihi felicius*] P. *mitis felic.*

AD LEMMA CARM. XVII.

In hac pag.] Pith. p. 358. *Et in sequenti pag.*

Tricenæ quinæ sunt] P. *tric. quinæ litteræ sunt.*

Laterum totidem. In qua] P. *laterum, in qua.*

Et rursus à prima l. u. v. u. ad n. p. v. p. obl. asc. hic versus, Scripta micat, resonans nominibus Domini.] Hæc desunt in Pith.

Rursus prope mediet] Pith. *Et rursus à primo versu prope medietatem utrinque septenæ litteræ ad directum minio duabus litteris, quæ sunt IE, & in media acrostichide in S litteram linea deformata: exp. p. b. t. p. h.*

Ad mediet. ultimi versus scriptus est] P. *ad mediet. u. versus, & in linea litteræ S, quæ est in telestichidis medietate, Pentameter versus scriptus est hic.*

Rursus per med.] P. *Rursum p. m.*

Habet scriptam prosam] P. *habet Scrituram prosa.*

Et literas scriptas JESUS] P. *& in imo litteras JESUS.*

AD CARM. XVII.

V. 2. *Perenne*] P. *perenni.*

V. 3. *Summe fave*] P. *Summa fave.*

V. 12. *Roma fluit*] P. *Roma cluit.*

V. 16. *Curis sub*] P. *Curiis sub.*

V. 18. *Pietate secuta*] P. *Pietate secura*, malè.

V. 21. *Tuas sedes*] P. *suas sedes.*

V. 23. *Opes*] P. *Opus.*

V. 27. *Claudius*] unde oriundus Constantinus. Infra Carm. XXI. v. 27. Vid. Trebell. Pollio.

V. 29. *Fili ætate potens*] P. *& pietate potens.* Benè.

V. ult. *Sæcla pii sceptri te Const.*] P. *Saecla piis cepi rite C.*

C. XVIII. } Absunt à Pith.
XIX. }

C. XX. LEMMATE.

In hac pagina per] P. *In sequenti p. p.*

Et de minio scripta species palmæ] P. *& de minio scriptæ, & sunt species palmae.*

Duo primi rami] P. *primi duo rami.*

Eadem littera pr.] P. *Eadem C littera pr.*

Facit versum] P. *facit versum hunc.*

Adæque per obliquam desc.] Pith. *per obliquum* omittit.

Crescentis undique] P. *crescentes u.* Sed auctor scripsit *crescentis.*

Versus ad mediam] P. *versus usque ad med.*

CARM.

CARM. XX.

v. 6. *Mites non arm.*] P. *mitis non ar.*
v. 7. *Sic magno*] P. *Sit magno.*
v. 8. *Donet post dura pia mina*] P. *donec post pia minacia clemens.* Barth. legebat: *post pila minacia.*
v. 9. *Helicona*] P. *Helicone.*
v. 10. *Conpositas*] Recte. Pith. male *compositas.*
v. 13. *Texexs*] P. *texens.*
v. 14. *Carmina*] P. *carmine.*
v. 20. *Virtutum jussos audax*] Pith. *Virtutum ju* ax.*
v. 21. *Jussos tot*] P. *justis tot.*
v. 27. *Hos mentis carmina*] P. *nos mentis è.*
v. ult. *Sollennia*] P. *solemnia.*

C. XXI. LEMMATE.

In hac pagina] Pith. p. 376. *In sequente pagina.*
Rubrica] P. *lubrica.*
Ad septimam à fine] P. omittit *a.*
Per anfractum ascendens] P. *per amfractum ascendens & descendens habet scriptum, Pater i. A. t.*
Ad septimam à fine ej.] P. *ad septimam fine ejusd.*
Tertiam decimam, à fine] P. τὸ *a* omittit iterum.
Eadem ratione & in ult.] Pith. omittit *&.*
A fine Acrost.] P. *fine Acrost.*
Hoc idem habet] P. Sic ordinat: *Identidem à sept. telestichidis ad septimam fine ej. telestichidis, hoc idem habet scriptum.*
A fine ejusd.] P. *fine ejusd.*
Telostichis hoc habet scr.] P. *Identidem tertia decima telestichidis in tertia decima ejusdem telestichidis hoc habet scriptum.*

CARMINE.

v. 2. *Fontes*] Pith. p. 377. *Fontis.*
v. 4. *Libet*] P. *licet.*
v. 9. *Tam duro*] P. *jam duro.*
v. 13. *Tulerit*] P. *tuleris.*
v. 14. *Amplius en*] P. *Amplius &.*
v. 15. *Tu mentem dicere*] P. *tu menti edicere.*
v. 17. *Legas nec dictis læsa*] P. *ligas nec dictis læta.*
v. 18. *Voti*] P. *vati.*
v. 20. *Magnum*] P. *magnus.*
v. 23. *Major tua gloria*] *Barth.* ad Claudian. p. 507. 2. Edit.
v. 25. *Cristi*] P. *Crispi.*
v. 27. *Deum*] P. *dium.*
v. 28. *Campis ut cæso*] P. *campi sub cæso.*

C. XXII. LEMMATE.

In hac pagina per] Pith. p. 354. *In sequenti adæque pagina per.*
Utrique] P. *uterque.*
Sit tertia, tertia cum velis, sit] P. *sit tertia & tertia c. v. s.*
Per ordinem] P. *pro ordine.*
Vinciri stam.] P. *vincire stam.* Male.
Idem versus per anfractus varios sursum & d.] P. *Idem versus & per varios amfractus sursum ac d.*
In hac eadem pag.] P. *In eadem pag.*
Orthogona] P. *octogona.*
Dimidiata] P. *dimidiatu.*

CAR-

CARMINE XXII.

V. 4. *Limite*] Pith. p. 355. *milite.*
V. 5. *Versu*] P. *verso.*
V. 14. *Vinciri*] P. *vincire.* Malè.
V. 15. *Sarmaticas usum str.*] P. *Sarmaticas summas str.*
V. 19. *Artissima*] P. *arcissima.*
V. 22. *Conabor Phœbeo*] P. *conarer Phœbæo.*
V. 24. *Ruinis*] P. *Ruinas.*
V. 25. *Duro Marte*] P. *dura Morte.*
V. 28. *Cetera*] P. *cætera.*
V. 31. *Quæcunque*] P. *quæcunque.*
V. ult. *Placari in fata pr.*] P. *placarint fata.*

CARM. XXIII. LEMMATE.

In hac pagina hic] P. p. 356. *Et in sequenti pag.*

In qua à prima littera pr. v. rubrica descendens] P. *in qua prima littera primi v. per obliquum lubrica descend.*

Ad primum versum prope medietatem] P. *ad primi versus prope medietatem.*

Telostichidis] P. *Telestichidis.*

Alternis utraque utrique] *Utraque* abest à Pith.

Pagina aliæ novem] Post hæc inseruntur in Pith. *& item ultra mediam paginam pari ordine aliæ novem, & item in telestichide aliæ novem fac. vers.*

Ad XXIII. telostichidis f. v] Pith. *à vicesima tertia telestichidis littera faciunt versum.*

Litteræ ab ultima littera Acrostichidis] P. *Item ab ultima littera acrostichidis.*

Ascendentes] P. *ascendens.*
Directæ] P. *directa.*
Descendentes] P. *descendens.*
In ista pagina] P. *In hac pagina.*

CARMINE XXIII.

V. 2. *Victor*] P. p. 357. *ductor.*
V. 7. *Picto sub carmine*] P. *pictor su Carmine.*
V. 8. *Vatum*] P. *vatem.*
V. 9. *Copia Musæ*] P. *cœta Musæ.*
V. 11. *Verso alind limo a. q. p. i. omnes*] P. *Versu aliuo limo aliud quo pagina in omnis.*
V. 12. *Semina fandi*] P. *semita fandi.*
V. 13. *Juvat numen*] P. *jubet num.*
V. 21. *fœdera nutu*] P. *fœdere nutu.*
V. 25. *Deus*] P. *Deos.*
ibid. *Justi*] P. *justa.*
V. 28. *Mentis*] P. *mentes.*
V. penult. *Conpos*] Rectè. Pith. malè *compos.*

CARM. XXIV. Pith. p. 375.

V. 7. *Augusta rite sæclis*] omittit hîc Pith. & ultimo loco ponit.
V. 12. *Hac ordo veste clarus*] P. *Hinc ordo veste clara.*
V. 16. *Tam Alma culmen Orbis*] P. *Jam Roma cul. Orbis.*
V. 22. *Iniqua tantis*] P. *iniqua latis.*

V. 23.

v. 23. *Sollennibus*] P. *sollemnibus.*

Hi versus habent &c.] Omittit ista Pithœus hîc, & ponit p. 374. sed aliter ad finem Carminis 25. vide mox.

CARM. XXV.

v. 8. *Ascensu j. c. l. claudat*] P. ibid. *Ascensus j. c. l. cludat.*

v. 12. *Isdem*] P. *iisdem.*

v. 15. *Canoris*] P. *sonoris.*

v. 17. *Suppositis*] P. *subpositis.*

v. 19. *Placidis*] P. *placitis.*

v. 22. *Animatque agitans*] P. *animæque agitant.*

v. 24. *Frequentia*] P. *frequenter.*

v. ult. *Quidquid*] P. *quicquid.*

In hac pagina organi] Pith. p. 374. *In sequente pagina org.*

Qui primum versum numero duplicat litterarum cum sit pari metro] Pith. *qui duplicat numerum litterarum primi versus, cum primus versus sit pari metro.*

Quæ quasi r. o. designant] P. *Qui q. r. o. designat.*

Mox addit Pithœana Editio, quæ Velserus subjecerat 24. Carmini:

*Incedunt versus * qui * longuo cum labore positi sunt, & habent metrum Jambicum diametrum catalecticum: omnes litterarum octonum denum.*

Ad hæc duo Carmina adhibe *Buchnerum* ad Hymnum Venantii Fortunati de Resurr. Christi pag. 27. & *Barthium* ad Claudian. 2. Edit. p. 179.

CARM. XXVI.

v. 3. *Pangentes*] Pith. p. 372. *pangentis.*

ibid. *Vates*] P. *Vatis.*

Omnes versuum ordinibus tant.] P. *omnium versuum ordines t.*

LXXII. facere] P. *octaginta quattuor facere.*

Ardua componunt] Absunt hæc omnia à Pithœana Editione.

TANTUM EST.

bitume 690

